

57.

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЬ СЕДЬМОЙ.

57

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лнн., № 12.

1893.

СБОРНИКЪ

ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ

ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

ТОМЪ ПЯТЬДЕСЯТЬ СЕДЬМОЙ.

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

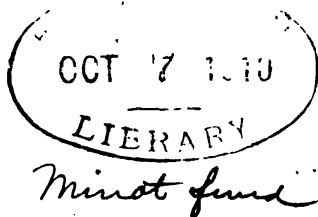
ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лн., № 12.

1893.

L Soc. 3983.18

P Slav 109.50

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, декабрь 1893 года.

Непримѣнный Секретарь, Академикъ Н. Дубровинъ.

СБОРНИКЪ
ОТДѢЛЕНІЯ РУССКАГО ЯЗЫКА И СЛОВЕСНОСТИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.
Томъ LVII.

МАТЕРІАЛЫ
ДЛЯ ИЗУЧЕНІЯ
БЫТА И ЯЗЫКА РУССКАГО НАСЕЛЕНІЯ
СѢВЕРО-ЗАПАДНАГО КРАЯ.

СОБРАННЫЕ И ПРИВЕДЕННЫЕ ВЪ ПОРЯДОКЪ

П. В. ШЕЙНОМЪ.

ТОМЪ II.

**СКАЗКИ, АНЕЕДОТЫ, ЛЕГЕНДЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ, ЗА-
ГАДКИ, ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, БОЖБА, ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ, ЗАГОВОРЫ,
ДУХОВНЫЕ СТИХИ И ПРОЧ.**

САНКТПЕТЕРБУРГЪ.

ТИПОГРАФІЯ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМІИ НАУКЪ.

Вас. Остр., 9 лин., № 12.

1893.

Напечатано по распоряженію Императорской Академіи Наукъ.
С.-Петербургъ, Декабрь 1893.

Непрерѣнный Секретарь, Академикъ *Н. Дубровинъ*.

Матеріалы подлежащаго тома первоначально были весьма далеки отъ того объема, въ которомъ они являются теперь передъ публикой. До настоящихъ своихъ размѣровъ они постепенно дошли ужъ во время довольно продолжительнаго періода ихъ печатанія, благодаря съ одной стороны неослабному участию моихъ прежнихъ почтенныхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, въ числѣ которыхъ первое мѣсто занимаютъ: гг. Н. Як. Никифоровскій, Н. Гр. Яцко, А. Е. Богдановичъ, И. О. Карскій, и г-жи А. Фр. Лисовская, С. Н. Рачинская — а съ другой благосклонному содѣйствію ихъ превосходительствъ, начальниковъ губерній: Могилевской, Минской и Гродненской, по распоряженію коихъ Статистическими Комитетами, состоящими подъ ихъ начальствомъ, была собрана, по моей программѣ, и мнѣ доставлена масса этнографическихъ данныхъ разнаго рода и достоинства. Хотя разобраться въ этой массѣ было дѣло не совсѣмъ легкое и потребовало не малаго времени для критической выборки подходящаго матеріала, но за то въ результатѣ оно оказалось, какъ намъ думается, не совсѣмъ безынтереснымъ для науки. Въ этомъ, кажется, можно легко убѣдиться даже изъ однихъ записей волостнаго писаря Мстижской волости Борисовскаго уѣзда, А. Гануса. Обращаемъ также вниманіе читателя на записъ сказки № 133 (стр. 276) волостнаго писаря (скрывшаго свое имя) Якшинской

волости Игуменскаго уѣзда, которая и въ фонетическомъ отношеніи отличается замѣчательной выдержанностью. При этомъ само собою является вопросъ о благонадежности, въ научномъ отношеніи, сотрудничества такихъ лицъ, какъ и вообще о достовѣрности этнографическихъ матеріаловъ, собираемыхъ путемъ официальнымъ, но чтобы его подробно разсмотрѣть и удовлетворительно себѣ уяснить потребовалось бы достаточное количество вѣрныхъ статистическихъ данныхъ, которыхъ, къ сожалѣнію, не имѣемъ пока въ своемъ распоряженіи. Поэтому намъ остается утѣшать себя только надеждой, что специалисты-статистики и мѣстные корреспонденты, поднявшіе недавно въ нашей періодической печати вопросъ о писаряхъ вообще, не преминутъ обратить свое вниманіе на ту его сторону, которую мы здѣсь слегка лишь затронули. А пока позволимъ себѣ здѣсь только замѣтить, что тѣ опасенія насчетъ возможной утайки или фальсификаціи статистическихъ данныхъ, которыя небезосновательно внушаетъ изслѣдователю и самой высшей администраціи обычный доселѣ способъ ихъ добыванія посредствомъ земской полиціи, волостныхъ старшинъ и писарей, едва ли окажутся основательными въ примѣненіи ихъ къ фактамъ этнографическимъ, собираемымъ этимъ же путемъ. Во-первыхъ какой расчетъ могъ бы заставить этихъ сельскихъ людей скрывать или выдавать въ искаженномъ видѣ все то, что искони бытуетъ въ ихъ семейной и общественной жизни, что ихъ радуетъ и огорчаетъ, все то, что у всѣхъ на виду и на слуху, и очень часто не только въ своей деревнѣ, но и въ сосѣдней и во всей даже околицѣ? А во-вторыхъ что касается исключительно волостныхъ писарей, то ихъ всѣхъ нельзя подводить подъ одну мѣрку; въ настоящее время между ними встрѣчаются уже нерѣдко немало и такихъ, которые вышли изъ 5-го и даже 6-го класса гимназіи, или окон-

чили курсъ въ учительскихъ семинаріяхъ, которые съ любовью наблюдаютъ бытовую духовную жизнь окружающихъ ихъ поселянъ, знакомы даже съ трудами Снегирева, Сахарова и т. д. и владѣютъ въ достаточной степени литературнымъ языкомъ. Сказанное могу подтвердить цѣлымъ рядомъ писарскихъ записей, предоставленныхъ въ мое распоряженіе статистическими комитетами означенныхъ выше губерній.

Въ заключеніе считаю пріятнѣйшимъ долгомъ выразить глубокую мою признательность всѣмъ тѣмъ лицамъ и учрежденіямъ, которыя словомъ и дѣломъ оказали мнѣ содѣйствіе къ посильному исполненію той части порученія Императорской Академіи Наукъ, осуществленіемъ которой является теперь настоящій томъ. Болѣе подробный отчетъ о степени и характерѣ оказаннаго мнѣ содѣйствія со стороны старыхъ и новыхъ сотрудниковъ и сотрудницъ, какъ и о многомъ другомъ, касающемся исторіи и хода моихъ работъ по означенному порученію, будетъ приложенъ къ заключительному тому настоящаго моего сборника.

П. Шейнъ.

2-го декабря 1893 г.
С.-Петербургъ.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

Сказки, анекдоты, легенды, преданія, воспоминанія, пословицы, загадки.

СКАЗКИ.

А. Изъ міра животныхъ.

№	СТР.
1. Котокъ, пѣтухъ и лисичка.	1
2. Котъ, лиса, волкъ и пр...	3
3. Лисица и збавокъ.....	4
4. Проказы лисы: а).....	—
5.б).....	5
6.в).....	6
7. Отъ чого воўки звонка бояцца?.....	10
8. Котъ Максимъ (сватъ), зайцы, волки.....	11
9. О музыкантѣ, котикѣ и собачкѣ.....	15
10. Про мужика и лису.....	18
11. Война воўка съ собакою.	20
12. Конскі старыкъ.....	22
13. Человѣкъ и козы.....	23
14. Дѣдъ, коза и звѣри.....	24
15. Пошелъ козелъ за орѣхами: а).....	26

№	СТР.
16.б).....	26
17. Мщеніе дятла.....	27

Б. Мистическія.

18. Мышо́на.....	31
19. Осилокъ — работникъ и попъ.....	36
20. Сирота Иванъ, дѣвица-чаровница и попъ.....	42
21. О Филиппъ-сыннѣ (проказы съ вѣдьмой).....	47
22. Вѣдьма.....	49
23. Зпайдзень.....	50
24. Чудо-Юдо.....	52
25. Три сестры и король....	55
26. Хитрая наука: а).....	57
27.б).....	59
28. Желѣзная голова и котъ.	60
29. Дурень и панъ.....	61
30. Иванъ Попелышъ.....	62
31. Три сестры и рука невидимка.....	65
32. Жена безъ рукъ.....	—
33. Богачъ и бѣдная вдова..	66
34. Сынокъ съ кулачекъ... а)	68
35. Мальчикъ съ пальчикъ. б)	70
36. Сынокъ съ кулачекъ... в)	71
37. О томъ, какъ изъ дерева сдѣлался ребенокъ.....	72

№	стр.
38. Цѣлпушокъ.....	73
39. Сынятка.....	74
40. Бобовое зерно: а).....	80
41. б).....	81
42. в).....	83
43. Бобовое зерно и горохо- вое г).....	84
44. д).....	85
45. Кацигорошекъ: а).....	86
46. Покази горохъ б).....	89
47. Бабина дочка и дзѣдова дочка: а).....	91
48. б).....	92
49. Дунька-Колодка, в).....	94
50. г).....	97
51. Музыка Климатан черци: а).....	98
52. б).....	101
53. Сученнѣ сынъ.....	102
54. Ивашка - барашка - мяд- вѣжя вушко.....	110
55. Чортъ, медвѣдь и заяцъ..	116
56. Иванъ дурачокъ и чортъ..	118
57. климко.....	120
58. Котъ и дурень: а)....	128
59. б).....	130
60. Иванъ дуракъ и медвѣдь..	133
61. Баба хитрѣй чорта... а)	135
62. Баба перехитрила чорта. б)	137
63. Жена стражника и чортъ. в)	140
64. Баба и чортъ г)	143
65. Коваль, чортъ и панъ....	144
66. Панъ богатый, мужикъ и чортъ.....	145
67. Злодѣй, панъ и чортъ....	146
68. Чортъ на воровствѣ.....	148
69. Дѣдъ и чортъ.....	149
70. Коваль.....	—
71. Коваль и одновоюка гора.	151
72. Страхи: а).....	154
73. б).....	155
74. в).....	156
75. Счастье и горе.....	157
76. Купецкія дѣти и бѣда...	159
77. Про охотника.....	161
78. Панъ и мужикъ.....	163
79. Дзиво.....	165

№	стр.
80. Шавецъ и рыбакъ.....	167
81. Иванъ прекрасный и князь Ладимѣръ.....	168
82. Кирило Кожемяка.....	170
83. Казка о змѣю.....	172
84. Сяврюкъ.....	178
В. Бытовые.	
85. Мужикъ и панъ: а).....	180
86.б).....	183
87. Мужикъ, его жена и панъ: а).....	180
88.б).....	186
89.в).....	187
90.г).....	190
91. Оконумъ.....	193
92. Кацярпыа.....	197
93. Панъ, чаловѣкъ и жидъ..	200
94. Мужикъ и царь.....	200
95. Хитрый воръ: а).....	203
96.б).....	206
97. Честный воръ: а).....	208
98.б).....	209
99. Мастеровой, его жена и солдатъ.....	210
100. Казка про пона и дзяка: а).....	213
101.б).....	217
102. Дѣдъ и баба.....	219
103. Недовольный мужъ и хит- рая жена.....	221
104. Братья и гости.....	223
105. Королева и разбойники..	224
106. 1) Дочка мельника и двѣ- нанцацъ разбойникоу... ..	226
106 б) Дурень: а).....	229
107.б).....	232
108. Дурень, попъ и цыганъ..	233
109. О набитомъ дуракѣ: а)...	236
110.б).....	238
111. Лысый и рижій.....	239
112. Пану вѣрно не служи, съ жидомъ дружбъ не дружи, жонцѣ правды не кажи, а чужой дѣнца не хонай за родноя.....	241

1) Ошибочно: 105.

№	СТР.
113. Рабнѣ п телепокъ.....	242
114. Не любо — не слушай: а).	244
115.б).	246
116.в).	248
117.г).	250
118. Урода у Мозырыд).	252
119.ж).	256

ДОПОЛНЕНИЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

А) Изъ міра животныхъ.

120. Котъ, лисица и звѣрь ..	257
121. Собака, волкъ, баранъ, котъ и лисица: а).....	258
122.б).....	259
123. Баранъ и волкъ.....	262
124. Бѣлый волкъ.....	263
125. Жороу и цапля.....	265
126. Дятель, волкъ и лиса....	—

Б) Мнимическія.

127. Человѣкъ и чортъ.....	266
128. Цмокъ.....	267
129. Мужикъ, чортъ и медвѣдь	269
130. Болотные паны.....	270
131. Дѣдъ, баба и вѣдзьма...	271
132. Вѣнечко и вѣдзьма.....	274
133. Иванъ дуракъ и вѣдзьма..	276
134. Иванушка дурачокъ и конекъ-горбунекъ.....	279
135. Бобокъ.....	283
136. Отдай мнѣ, что у домаши вядома.....	285
137. Попъ и работникъ.....	296
138. Клипко воръ и черти....	297

В) Бытовія.

139. Разбогатѣвшіе племянники и завистливый дядя.....	299
140. Мужикъ Романъ и жидъ .	300
141. Дѣдъ воръ, баба ворожба.....	304
142. Сынъ Хвядосъ.....	307
143. Мужикъ и паничъ.....	308

Анекдоты.

№	СТР.
144. Цп была у Григора голова, цп не?—а).....	310
145. Цп была у попа голова, цп не? б).....	311
146. Кисель: а).....	312
147.б).....	—
148. Дуи мужика-стрѣльца ..	314
149. Картави дочки.....	—
150. Поздравленіе.....	315
151. Хитрый цунъ.....	316
152. Шляхцицъ и мужики....	317
153. Ассоръ и жабракъ.....	318
154. Жабракъ-ошуканецъ	—
155. Qui pro quo: а).....	319
156.б).....	320
157. Забыўся хванцзлю.....	—
158. Осторожный докладчикъ .	321
159. Цп вѣдаешъ, што гѣто тройца?.....	—
160. Набожный ксендзъ.....	322
161. Отвѣтъ дѣвушки.....	323
162. Отвѣтъ мужика.....	—
163. Отвѣты мужика: а).....	324
164.б).....	325
165. Хитрый воръ.....	327
166. Кра! Кра! Ку-ку!.....	—
167. Разумный хлопецъ и недогадливый воръ.....	328

Про солдатъ.

168.а).....	—
169.б).....	329
170.в).....	—
171.г).....	330
172.д).....	—
173.е).....	331

Про цыганъ и другихъ инородцевъ.

174. Мужикъ, цыганъ и вѣмецъ	331
175. Цыганъ и попъ.....	332
176. Мужикъ и цыганъ.....	333
177. Цыганъ и крестьянинъ ..	—
178. Цыганъ и господаръ	334
179. Краснобайки: а).....	—

№	СТР.
180. б).....	336
181. в).....	338
182. г).....	139

Легенды.

183. О происхожденіи діавола и болотъ	340
184. Почему черти въ болотахъ живутъ?	341
185. О происхожденіи коня ..	342
186. Богъ, Спасъ и чортъ ...	—
187. О происхожденіи медвѣдя:	а) 343
188. б)	—
189. в)	344
190. О происхожденіи волка ..	—
191. Голодный воукъ: а).....	—
192. б).....	345
193. в).....	346
194. Вражда волка, собаки и мышки: а)	348
195. б)	349
196. О происхожденіи аиста: а) ..	350
197. б)	—
198. Наказаніе аиста	351
199. Почему крестьяне счита- ютъ грѣхомъ убить ла- сточку?	352
200. О происхожденіи дятла ..	—
201. О происхожденіи летучей мыши	353
202. О пчелѣ	—
203. О пчелахъ	—
204. Шершневая оса	354
205. О вшахъ	355
206. Отчего колосъ хлѣбныхъ растений теперь такъ малъ?—а)	355
207. б)	357
208. в)	358
209. г)	359
210. Богъ и бѣдная вдова	360
211. Самъ не ѣшь, а убогому дай	362

№	СТР.
212. Богъ наказываетъ завист- ливыхъ: а)	363
213. б)	364
214. Богъ и святыи Микола а) ..	365
215. Богъ, Юри и Микола . б) ..	367
216. Богъ, попъ и Микола	370
217. Великий грѣшникъ	371
218. О пустынникѣ: а)	373
219. б)	374
220. Марка Пякельный	376
221. Попъ, дуракъ и троя ко- пей	380
222. Мужъ богданный	388
223. Якъ Богъ по свѣдѣ жабра- вау	398
224. Почему людямъ неизвѣстно время своей смерти?	399
225 1). Почему бабы работа- ютъ не отдыхаячп?	—
226. Напасьцъ	400
227. Про добраго и злаго бра- та, про св. Юрья и про королеуу вупара (упыря) ..	401
228. Богъ награждаетъ трудо- любивыхъ и караетъ лѣ- нивыхъ	407

Про смерть.

229.—а) Создать п смерть	409
229.—б) Создать Денисъ и смерть	412
230.—в) Бѣднякъ - докторъ и кумъ (смерть)	414
231.—г) Крестная мать	416

Преданія.

232. О церквахъ п чудотвор- ныхъ иконахъ: I О церкви въ Волокахъ ..	419
233. II О Колпинской церкви: а) ..	—
234. б)	421
235. Объ ушедшихъ въ землю церквахъ I	422

1) Ошибочно: 205.

№	СТР.
236. Дземкоў грудъ на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви II	424
237. Обѣ ушедшемъ въ землю колоколѣ	425
238. Каплица, посѣщавшаяся мертвецами	—
239. Каплица, обитаемая нечистой силой	426
240. О кладѣ зарытомъ Шведami	—
241. О зачатомъ кладѣ	427
242. Сражающіеся солдаты	—
243. Заколдованная дѣвица	—
244. О королевской горѣ	428
245. О рвахъ I	429
246. II	—
247. III Бороноўскій роу	430

О рѣкахъ и озерахъ.

248. I О происхожденіи рѣки Вилі	—
249. II О рѣкѣ Бярозѣ ..	431
250 ¹⁾ . III О рѣкѣ Ужницѣ ..	—
251 ²⁾ . IV Почему мелѣть рѣка Цата?	432
252. V Обѣ озерѣ въ Домошковичахъ	435
253. VI Обѣ озерѣ Пяницѣ ..	434
254 ³⁾ . VII Заростающія озера ..	434
255. VIII Свислочское озеро ..	436
256. IX Ольховское озеро ..	—

О камняхъ.

257. I	437
258. II	439
259. III Преданіе о камняхъ по Вилевской губерніи ..	442
260. IV	—
261. V Камень на мѣстѣ проваливашагося озера	—
262. VI	443

- 1) Ошибочно: 450.
2) Ошибочно: 451.
3) Ошибочно: 264.

№	СТР.
263. VII	243
264. VIII	444
265. IX	445
266. X	—
267. Преданіе о Шведахъ ...	466
268. Насилии Шведовъ	—
269. Бабавицискій погребъ ..	447
270. Черный баранъ	448
271. Заколдованное мѣсто	449
272. Заколдованная женщина ..	—
273. Дворецъ, провалившійся отъ проклятія	450
274. Волшебная татарка	—
275. Зачатое мѣсто	451
276. Машека	—

Воспоминанія и рассказы о быломъ.

277. О пребываніи французъ: а)	453
278. б)	460

Воспоминаніе о іезуитахъ и старомъ бытѣ.

279. Рассказъ старой дворовой ..	462
280. Рассказъ о польскомъ мятежѣ: I	467
281. II	468
282. О панахъ	469
283. О холерѣ	—
284. Шуточные рассказы	470

Пословицы и поговорки

..... 472—484

Загадки

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А) Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія, ругань. Б) Заговоры.

а) Привѣтствія и пожеланія	503—510
б) Божба, клятва ..	510—512
в) Проклятія	512—515
г) Ругань	515—517

№	Б) Заговоры.	СТР.
	Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ запахаряхъ-шептунахъ, со- общившихъ свои загово- ры С. Н. Рачинской въ 1879 г.	517—20
1.	Разсказъ крестьянки Алс- ны Хмотовой про лѣшаго	521
2.	Заговоръ противъ лѣшаго: а)	—
3. б)	522
4. в)	—
5. г)	523
6.	Противъ домового	—
7.	Отъ дворового	524
8.	Заговоръ отъ шума	525
9.	Противъ русалки	—
10.	Наносы: а)	526
11. б)	527
12.	Противъ залома: а)	528
14 ¹⁾ б)	529
15. в)	530
16.	Противъ дурнаго глаза: а)	531
17. б)	532
18. в)	533
19. г)	—
20.	Отъ глаза поворожден- наго	д) 534
21.	Уроки и прпстрѣлки	е) 535
22. ж)	—
23.	Заговоры противъ крпксы и плаксы: а)	536
24. б)	537
25.	Заговоръ противъ почни- цы	—
26.	Заговоръ отъ вывиха: а)	538
27. б)	—
28.	Противъ кровотеченія: а)	—
29. б)	539
30. в)	—
31. г)	—
32. д)	540
33. е)	—

1) № 13 пропущенъ.

№	СТР.
34. ж) —
35.	Отъ зубной боли: а)..... 541
36. б)..... —
37. в)..... —
38. г)..... 542
39. д)..... —
40.	Противъ болѣзни горла: а) 543
41. б) —
42.	Противъ колотья..... —
43.	Волось заговариваютъ .. —
44.	Противъ лихорадки: а)... 544
45. а) б).... —
45. ¹⁾ а) в).... 545
45 б).	Отъ рожи 546
46.	Замовленіе skulls —
47.	Заговоръ противъ боли въ крестцѣ —
48.	Отъ переноя 547
49.	Отъ укушенія змѣи: а)... —
50. б).... —
51. в)..... 548
52.	Заговоръ противъ змѣй: г) —
53. д) 549
54. ж) —
55. з) 550
56.	Отъ укушенія гадовъ.... —
57.	Отъ укушенія ужа 551
58.	Отъ бѣшенства —
59.	Заговоръ противъ бѣше- ной собаки..... 552
60.	При выгонѣ скота въ поле —
61.	Заговоръ противъ чемера: а) 553
62. б) —
63.	Замовленіе червей: а).... 554
64. б)..... —
65. в).... 554
66.	Когда у коровъ молоко пропадаетъ 555
67.	Заговоръ на стрѣльбу ... —
68.	Колп охотникѣ поставіу ловушку въ лѣсу и т. д. 556
69.	Какъ свадьбу разстронть. 557
70.	Заговоръ, какъ свадьбу укрѣпить и т. д. —

1) Ошибочно 44.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

Духовные стихи, вирши религиозно-нравственнаго содержанія, молитвы:

№	стр.
Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ	561—577

А. Духовные стихи.

1. Лазарь: а)	578
2. б)	582
3. Пѣсня про богатаго, - в) ..	585
4. г) ..	588
5. Алексѣй человекъ Божій.	591
6. Про св. Варвару	597
7. Цюмъ	599
8. Василій пустынникъ	601
9. Плачъ Адама	602
10. Вознесенье или откуда произошло милостыня	604
11. Святая Дорота	606
12. Пѣснь о грѣшной дѣвѣ: а)	607
13. б)	608
14. в)	610
15. г)	611
16. д)	—
17. Сонъ Божіей Матери: а)	612
18. б)	616
19. в)	618
20. г)	620
21. д)	622
22. Грѣшница, или какъ душа съ тѣломъ разстается: 1	623
23. Страшный судъ	2 627
24. Евангелистскія пѣсни: а) ..	629
25. Озбавенію души хрысьціанской, или размова чорта зъ маленькимъ хлопцомъ б)	632
26. Пѣснь о Бомболеѣ	634

27. Костельная пѣснь бѣлорускаго народа	635
28. Пѣсня 10 заповѣдей: а) ..	637
29. б) ..	638
30. Дзєсяцєро Божихъ приказаньей в)	640

Б.) Вирши (псалмы) религиозно-нравственнаго содержанія.

№	стр.
31. Ужаснися человекъ	641
32. Ныпѣ, ныпѣ я печалєнь .	643
33. Съ другомъ я вчера сядѣвъ	646
34. Мы плачемъ и рыдаємъ .	648
35. Ты мой Богъ, Іисусе, Ты моя радости!	649
36. О горя мнѣ грѣшнику сущу	650
37. Пробудись отъ сна, невѣсто!	651
38. На хаўтурахъ, третиныхъ, девятинахъ и на радуницѣ	652
39. Пѣснь о смерти п страшномъ судѣ: а)	—
40. б)	653
41. г)	654
42. д)	656
43. О смерти Спасителя: а) ..	—
44. О мєнкахъ и смерти папа Езуса: б) ..	658
45. в) ..	660

В. Молитвы и молитвенные стихи.

46. Молитва утренняя	661
47. Молитва предъ отходомъ ко сну: а)	—
48. б)	—
49. в)	662
50. При выгонѣ скота въ поле въ первый разъ на Юрьѣ ..	—
51. О кто, хто Миколая любить	663

№	СТР.	№	СТР.
52. На поминкахъ	664	58. Попаси и соцаи, Господзи:	673
53. Николая душу раба Божья- го во царствѣ Божіимъ да помяни!	665	59. Спаси, Господзи, животныхъ!	674
54. Помяни, Господи, раба Твоего	668	60. А гдѣ же тѣй куваль хри- патыи	675
55. Спаси, Господи, помилуй дяди наши и бабуси	669	61. Дай же, Боже, хозяинъ . .	676
56. Нищая братія любятъ яр- марки	—	Вирша новѣйшей формациі.	
57. Воспомяни, Господзи, всѣхъ взродцевъ	671	62. Цаперь у насъ такихъ мно- го	677
		Примѣчанія и дополненія	681—715

УКАЗАТЕЛЬ МѢСТНОСТЕЙ, ОТКУДА ДОСТАВЛЕНЫ МАТЕРІАЛЫ ДЛЯ НАСТОЯЩАГО ТОМА.

Цифры означаютъ номера піесъ.

Вилѣнская губ.

Вилѣнскій уѣздъ.

в. Лебедевская, м. Лебедево: 223.

Лидскій уѣздъ.

м. Орлы: 283.

Свенцянскій уѣздъ.

в. Вишневецкая, д. Шляхи: 25.

Витебская губ.

Витебскій уѣздъ.

в. Веляшковичи: 235, 255 (ошиб. 264), 269, 284.

в. Королевская: 64, 99, 101, 107, 111, 112, 113, 115, 120, 214, 216.

Въ отд. *Заговор.*: 28, 35, 44, 45 а), 47.—Въ отд. Дух. стих.: 24.

с. Маделино: 6, 48, 49, 178, 190.

с. Васильковичи (въ отд. Дух. ст.): 5 (ошиб. 6), 23.

в. Старосельская: 92.

Дриссенскій уѣздъ.

в. неознач.: 250 (ошиб. 450).

Лепельскій уѣздъ.

в. Бочейковская, м. Бочейково: 174, 179.

в. Вѣтринская, с. Вѣтрино: 189.

в. Смолянецкая, м. Чашники: 91, 146, 148, 162.

Въ отдѣлѣ *Заговор.*: 22.

Невельскій уѣздъ.

в. неозн.: 203.

Полоцкій уѣздъ.

в. неознач.: 56, 277, 279.

Въ отд. Дух. ст.: 2, 3.

Себежскій уѣздъ.

Въ отдѣлѣ Дух. ст.: 1, 8, 10, 22, 56, 57.

Гродненская губ.

Бѣлостонскій уѣздъ.

в. Городокская, м. Городокъ: 270.

с. Новая-Воля: 271.

в. Заблудовская: 274.

Бѣльскій уѣздъ.

д. Тривежи: 242.

Волновысний уѣздъ.

- д. Падуи: 1, 60, 65 (в. п. д. неознач.).
 в. Изабелпнская, м. Изабелпно: 5.
 д. Дрогочпы: 104, 164.
 д. Меньки (близъ Свислочи): 42.
 пм. Яново: 47.
 в. Песковская, д. Пацевича: 256, 263.
 в. Подоросская, д. Голыши: 261.
 д. Тереховича: 243, 267, 268.
 м. Свислочь: 72, 263.
 в. Лысковская, м. Лысково: 273.
 в. Толочанская, д. Великая Весь: 3, 238, 241.

Гродненскій уѣздъ.

- в. Лашипская: 27, 205, 208.
 Въ отд. Заговоры: 34, 45 б).
 Въ отд. Духовн. стих.: 4, 11, 12, 25, 26, 38, 43, 44.
 д. Ревки: 236, 239, 247.
 в. Масляно-Богородицкая, д. Новоселки: 70, 86, 87.
 Околица Залевичи: 152.
 д. Демитково: 153.
 д. Конюхи: 154.
 Того же уѣзда безъ ближайшаго обознач. мѣсти.: 87, 160, 185, 194, 244, 245, 246, 262, 265.

Нобринскій уѣздъ.

- м. Городецы: 237.
 в. Пмевпнская, д. Имеппы: 264.
 с. Торокани: 240.

Пружанскій уѣздъ.

- д. Буды: 117.
 в. Рудипнская, д. Рошковичи: 272.
 в. Шерешевская, м. Шерешево: 173, 177, 178.
 в. необозн.: 209.

Слонимскій уѣздъ.

- в. Деревелпская: 233, 234, 253.
 в. Костровпнская, д. Задворье.

- в. Косовская, м. Косово: 167.
 в. Маряпская, д. Сосновки: 36.
 в. Мижевпцкая, д. Вязевичи: 41.

Ковенская губ.**Ново-Александровскій уѣздъ.**

- в. Дукштинская, м. Дукшты: 161, 196.
 Въ отдѣлѣ Загов.: 39, 54.

Минская губ.**Бобруйскій уѣздъ.**

- м. Горожня: 7, 11, 89.
 Въ отдѣлѣ Заговоры: 50, 53.

Борисовскій уѣздъ.

- г. Борисовъ: 4, 14, 29, 38, 40, 45, 50, 109, 150, 221.
 в. Березипнская: 110, 115.
 в. Бѣгомольская: 183.
 в. Зачистипнская, с. Зачистье (въ отд. Дух. ст.): 18, 50.
 с. Латыголичи: 12.
 в. Мстипжская: 93, 98, 111, 112, 113, 121, 128, 129, 130, 139, 142, 143, 157, 158, 170, 171, 184, 195, 226, 232, 252, 258, 278—п сказки загадки 2 №: стр. 485—6.
 в. Плещеницкая: 12.
 м. Холопеничи: 13, 17, 51, 53, 58, 61, 78, 106, 114, 136, 206, 210, 211, 212, 215, 217, 219, 220, 222, 227, 257.
 Въ отд. Загов.: 67.
 Въ отд. Дух. стих.: 6, 9.

Игуменскій уѣздъ.

- в. Бродецкая, д. Липница: 20, 22, 39.
 — с. Колбча: 23, 76, 126, 230.
 Въ отд. Дух. ст.: 7, 19, 45, 47, 48.
 с. Мпкулпчи: 71, 97. Въ отд. Заговоры: 64.

- с. Новоселки: 73, 74, 95.
 в. Погостская, с. Мацкевичи: 9.
 Застѣнка Пасѣкъ: 62.
 в. Пуховичская м. Пуховичи: 102.
 в. Цитвинская м.: 67, 80.
 в. Узденская: 46.
 в. Якиминская: 133.

Минский уѣздъ.

- в. Койдановская м. Койданово: 8.
 в. Новосырженская, с. Николаевщина: 52.
 в. Рубежевичская, м. Рубежевичи: 138.
 в. Самохваловская, Дубицкая слобода: 118, 106, 200, 201.
 в. Столпецкая, с. Николаевщина: 141.

Мозырскій уѣздъ.

- в. Петриковская: 83.

Новогрудскій уѣздъ.

- с. Берозовцы: 57, 63, 95, 105 б), 124, 132.
 в. Городищенская: 281.
 в. Еремичская, м. Еремичи: 21, 122, 280.
 в. Кореличская, д. Качицы: 131.
 в. Негитвичская, м. Негитвичи: 218.
 — д. Роскоши: 32.
 в. Сновская: 37.
 в. Щорсовская, урочище Борки: 44.

Пинскій уѣздъ.

- в. Столвиская, д. Хотомля: 127.

Рѣчицкій уѣздъ.

- в. Якимовичская - Дуричская, д. Рудня: 24.
 в. Мухомѣдская, с. Мухомѣдъ: 282.
 в. Дубичская
 Въ отд. Заговор.: 12, 21, 23, 36, 42, 48, 49, 57.
 Въ отд. Дух. стих.: 30.

Слуцкій уѣздъ.

- в. Быстрицкая, д. Можевичи: 155.
 м. Вызня: 145.
 в. Грицевичская, с. Юдчицы: 82.
 в. Кіевичская, м. Семежево: 213.
 в. Ланьская, въ отд. дух. ст.: 29, 46.
 в. Погостская (въ отд. Заговор.): 65.
 с. Полѣсье: 151.
 в. Романовская, м. Романово: 96, 134, имѣн. Рачковичи: 140.
 в. Синявская: 79, 116. — въ отд. Дух. стих.: 15, 16.
 в. Старобинская, д. Пивоши: 108.
 в. Тимковская, м. Тимковичи: 16.
 в. Царевская, застѣнка Малы Млынкі: 135.
 в. Шацкая, м. Шацъ: 103.

Могилевская губ.

Быховскій уѣздъ.

- Въ отд. Дух. стих.: 40.

Гомельскій уѣздъ.

- в. Старо-Юрковичская: 2, 54, 165, 166, 175, 193, 151.
 Въ отдѣлѣ Заговор.: 27, 33, 46, 63.

Горецкій уѣздъ.

- в. Дубровинская, м. Дубровна: 15, 35, 55, 137, 181.
 в. Савская, с. Савва: 90, 125.
 в. Святошицкая: 18, 19, 85, 94, 134, 140, 147, 168, 169, 180, 229 а).
 Въ отд. Заговор. в. неозн.: 26, 45 а), 56.

Климовичскій уѣздъ.

- в. Хотовицкая
 Въ отд. Дух. стих.: 20, 33, 36.

Мстиславскій уѣздъ.

- с. Монастырщино: 224, 225 (ошиб. 205).

Оршанскій уѣздъ.

в. Мошковская: 144, 159.

Въ отд. Дух. ст.: 27.

Стѣнинскій уѣздъ.

в. Бобровская.

Въ отд. Дух. ст.: 21.

Рогачевскій уѣздъ.в. Столбунская, д. Яново: 30, 85,
75.

Въ отд. Заговор.: 29.

в. Кормянская, с. Корма—въ отд.
Дух. стих.: 13, 28.**Чаусскій уѣздъ.**

Въ отд. Дух. ст.: 34.

Чериковскій уѣздъ.в. Малягическая, въ отд. Духов.
стих.: 17.**Смоленская губ.****Бѣльскій уѣздъ.**

в. Поникольская, д. Межененка: 190.

д. Котилонка: 18, 30, 68.

д. Майкова: 4, 5, 7, 8, 15, 17, 24,
25, 38, 40, 52, 60, 61, 70.

д. Межененка: 2, 9, 14, 45 б).

д. Никитина: 6, 16.

д. Новая: 10.

д. Рехлице: 1.

Портъчскій уѣздъ.

д. Борки: 3, 11, 19, 31, 41, 43, 66.

Смоленскій уѣздъ.с. Прудки: 207 и въ отд. Загов.:
55, 62.**Черниговская губ.****Новозыбковскій уѣздъ.**

с. Денисковичи: 77, 81.

Суражская, д. Чертовичи: 84, 123,
231.

ОПЕЧАТКИ И ПОПРАВКИ.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
13	12—11	снизу:	
		покуль панъ голову	покуль панъ голову поминць.
15	4 св.	рубелъ	рубель.
9	9 св.	пьяцѣ	пѣцѣ.
24	14 св.	ляжець	ляжіць.
26	2 св.	Могил. губ.	а) Могил. губ.
»	7 св.	Слудц. у.	б) Минск. г. Слудц. у.
»	19 св.	дзенимъ	дзизимъ.
31	подъ № 18	пропущено слово:	Мышона.
40	13 св.	скажи нихай	скажи, нихай.
41	9 св.	мѣшокъ	мяшокъ.
42	2 св.	Небочинимъ	Небогинимъ.
52	12 св.	ѣгу	ѣту.
62	8 св.	Воставъ	Во ставъ.
»	6 св.	смиловался	смыловався.
63	1 св.	Попаымышъ	Попѣлымышъ
»	10 св.	табе	тыбе.
92	11 св.	Витебской губ., Маделино	Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.
110	12 св.	Мядвѣжья вушко	Мядвѣжья вушко
126	6 св.	вылясь	вылѣсь.
128	2 св.	подъ № 58 пропущеноа)
137	8 св.	Игуменску Застѣнка	Игуменск. у. застѣнка.
140	14 св.	Новогруден. уѣзда	Новогрудск. у.
144	9 св.	такъ	такъ.
144	16 св.	угладѣў	угладѣў.
»	9 св.	нахлопцоў	на хлопцоў.

Стран.	Строка.	Напечатано:	Слѣдуетъ читать:
147	9 св.	гуляйко	гуляймо.
153	7 св.	однуовечку	одну овечку.
172	19 св.	214—«Кирило	217—«Курило
203	6 св.	пропущено слово:	Новогрудск. у., с. Березовцы.
210	4 св.	Киролевской	Королевской.
226	16 св.	105	106.
"	15 св.	двананць	двананцаць.
241	11 св.	жонцѣ правды	жонцѣ праўды.
252	19 св.	уМозырь	ў Мозыры
279	18 св.	пропущено:	м. Романово.
305	8 св.	ви́рожитка	ворожитка.
305	4 св.	Тамъ же	Той же г. Борисовск. у.
267	2 св.	Ітокъ	цмокъ.
309	4 св.	Прочхнуса	Прочхнўуса.
323	8 св.	ксендзь	Ксендзь.
397	1 св.	въ М.	въ м.
399	11 св.	205	225.
409	14 св.	подъ слов. «Про смерть», пропущ.	229.
431	8 св.	450	250.
432	14 св.	451	251.
435	15 св.	264	254.
447	2 св.	Бабовщипскій	Бабовщиявскій.
462	3 св.	подъ № 270 пропущены слова:	Минск. г., Борис. у. Витебской губ., Полоцк. у.
469	6 св.	ж. Орлы	м. Орлы.
485	7 св.	Прінжждай	Прінжджай.
491	1 св.	Въ Новогородск.	Въ Новогрудск.
527	1 св.	Отъ	Объ отъ
545	9 св.	44	45 а)
546	1 св.	45	45 б)
558	1 св.	Зап.	Объ зап.
591	2 св.	6	5
608	5 св.	Зап. псаломщика	Зап. псаломщик.
632	6 св.	змарый	змарлий.
676	подъ 1 строкой св.	пропущено: Всѣ зап. ученик. 4-го кл. Витебск. гимназ. Ивановымъ.	

ОТДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

СКАЗКИ, АНЕКДОТЫ, ПРЕДАНІЯ, ВОСПОМИНАНІЯ, ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ, ЗАГАДКИ.

СКАЗКИ-

А. ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

1.

КОТОКЪ, ПЪТУХЪ И ЛИСИЧКА.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда д. Пацун.

Быў сабѣ котокъ су пѣўничкомъ, зробили ены сабѣ хатку. Коцикъ накорміў пѣўничка, а самъ пошоў на улёвы. Тогда лисичка пришла и сказала: «Пѣўничку, пѣўничку! оччини мнѣ!» Пѣўничекъ, оччиніў, а лисичка увойшла ў хату, ухопила пѣўничка и понесла до свое хатки. А пѣўничекъ стаў крычаць:

Коце, браце!
Мене лиска несе
Ў высокія горы,
Ў глубокія нёры,
По бору по каменю,
По ўсялякому зелью».

Коцикъ почуў, прибѣгъ, пѣўничка одобраў, привёў до хатки и сказаў ему: «Гледзішъ, бэстыя, не слухай лисицы, екъ ена прйдзя, бо я пойду далёко». Коцикъ пошоў, а лиска зноў прибѣгла и кажа: «Пѣўничку, голубочку, оччини мнѣ! я огню возьму».

— Ни оччиню, бо ты мене ухопишь.

«Не бось, я не буду хопиць». — Пѣўничекъ оччиніў, а лисичка ухопила его и понесла до хатки. Пѣўничекъ зноў крычиць:

Коце, браце!
 Мене ліска несе,
 Ё́ высокія горы,
 Ё́ глыбокія норы,
 По бору по каменю,
 По усялякому зелью.

Коцикъ учуў, прыбѣгъ, пѣўничка одобраў, набіў, набіў, принесть до хаты и сказаў: «Ну глядзіжъ, не пускай ее ў хату, бо я пойду еще далѣй». — Коцикъ пошоў, а ліска прыбѣгла и зноў гаворіць:

«Пѣўничку, голубочку, подай мнѣ огню!»

— Ни подамъ, бо ты меня ухопишь.

«Не бось, ну подай празъ дзірачку».

Пѣўничекъ подае, а ліска — хапъ! и понесла до свое хаты.

Пѣўничекъ крычаў, крычаў, — коцикъ не почуў, а ліска унесла ў хату, сказала своимъ дочкамъ: наваріце ёсьци, често-ваць госьця.

А когда коцикъ пришоў, не застаў пѣўничка, ўзяў, зробіў скрыпачку и сталіну пушку, пошоў, сѣў надъ нарою и стаў граць:

А ў ліска,	А у ліска,
А ў ліска,	А у ліска
Новы дворъ,	Новы дворъ,
Три дочакъ,	Одна ліска
Три дочакъ,	На выборъ,
На выборъ,	Четвертый пѣўничекъ
Четвертый пѣўничекъ,	То-то мой!
То-то мой!	

А дочки лісцы сказали:

«Ахъ матко — якъ хтосьце хороше-гряя, пойдземъ поглядзімо». Дочки вышлі глядзіць, а коцикъ пушкою по ихъ забіў, коло ее положиў и зноў грая:

А ліска кажа:

«А, подла нейдуць ёсьци! ўзяла дубца, вышла, а коцикъ и ее

забіў, увойшоў ў хатку до пѣўніка и стали жиць ў двухъ ў лисицы ў хаці».

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. Учит. Семинаріи Багнниковъ.

2.

КОТЪ, ЛИСА, ВОЛКЪ и пр.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда, Старо-Юрковической волости.

Винисъ человекъ ў лѣсѣ шкодливаго кота, да пустивъ. Встрикантъ яго лысица и говоритъ: «Ти будашь мине, котокъ, за ходяина?» — «А чомъ ни быть? буду...» Отъ яны увойшли въ лысины хату. Ажъ бяжитъ мидвѣдь, а лысица яму и говоритъ: «А коцалѣпи, куды бяжишь! у мине вже есть ходяинъ!» Мидвѣдь изликався и втекъ. Бяжитъ вовкъ. «А ты куды лупаты: у мине вже ё ходяинъ!» и вовкъ изликався и втекъ. Бяжитъ кобанецъ. «А ты куды, зубати? у миня вже ё ходяинъ». Бяжитъ заяць. «А ты, косовоки, куды? у мине вже ё ходяинъ!» и зайць зликався и втекъ. Позьбирались яны ўсѣ въ кучу и гадають: «икъ би намъ полядить ходяина». Отъ яны приходятъ къ лысицѣ: «Икъ би намъ побачить твого ходяина?» — «А чомъ нильга? Приняситъ тольки богата меду да мяса, а сами сховайтесь: ёнъ вельми сильни». Отъ яны достали меду и мяса, принесли къ лысици, а сами исховались: Мидвѣдь залѣсь на дуба, вовкъ сѣвъ подъ дуба, кобанецъ зарився ў лисья, а заяць подъ хоростъ. Котъ почавъ ѣсть мяса да и говора: «мявъ, мявъ», — мало, мало; а мидвѣдь на дуби сѣдячи, говоритъ: «Ишь самъ мали, а ѣсть по богатую». Кобанецъ хотѣвъ полядѣть, а муха сѣла яму на вухо; ёнъ ухомъ затрипавъ, а коту думалось, шо ета мишь, — ёнъ на кобанца вѣрхи; а кобанецъ усхопився да втикать, а котъ сабѣ изликався, да втикать на дубъ, а мидвѣдь подумавъ, шо вже ето на яго, чепнувся съотгуль да на вовка; самъ убився и вовка убивъ, а зайць убачивъ бяду, да и сабѣ втикать. Оттыхъ поръ яны перестали икъ лысици ходить.

Зап. учит. народного училища П. С. Батуринымъ.

3.

ЛИСИЦА И ЗБАНОКЪ.

Гродн. губ. Волковск. уѣзда, Толочманск. волости, дер. Великая-Весь

Покинули жонцы на поли збанки. Бѣгла тудэю лисица; чуй яна, што ўсе нѣшто гудзе. Коли яна пригляздѣлася, аножъ гэто збанокъ. Якъ повѣя вѣцяръ, то ёнъ гудзѣў. Яна взяла, нацпила яго на шыю и понесла ў рѣку топиць. Принесла яна яго до рѣки и ўсадзила ў воду, кабъ утопиць. А збанокъ якъ набраўся поўный воды, ды *пошоуе* на дно и поцягнуў за собою и лисицу.

Зап. учен. приготов. класса Свислоч. учит. Семинаріи.

4.

ПРОКАЗЫ ЛИСЫ.

а) Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Жіў дзѣдъ да баба и у ихъ была курочка, и пошла ена на сѣтнѣкъ и зачала копацця, и нашла горошину и принесла бабѣ. Баба дужа рада и дзѣдъ сказаў: «Кабъ зъ гэтой горошины спячѣ пирогъ!» Баба побѣгла на млинъ и змолала и зачала пачѣ пирогъ. Дзѣдъ пошоў ў лазню и зачаў мыцця. Баба прибѣгала нѣскольки разъ и казала: чи скоро ёнъ помыецца? Тымъ часомъ прибѣгла лиса и украла той пирогъ; украла, выѣла сярэдзіну, туды наклала щепокъ, побѣгла къ пастухамъ и каже: «Пастушки! дайце мнѣ вола трецячка, а я вамъ дамъ гэтый пирогъ, и якъ я заѣду за цемные лѣсы и за высокія горы, тоды вы зѣбсьце гэтый пирогъ». Тыя пастухи дали ей вола, а сами ўзяли пирогъ. Лиса побѣгла и ўстракаецъ ена воўка. Воўкъ ей каже: «куманька лисинька! куды ты їдзишь?» — «А я їду за тридзесятое царство, гдзѣ земля и вода горыщъ». — «Возьми и мяне къ сабѣ». Лиса ўзяла и поѣхала ена далѣе. Сустракаецъ ихъ мядзѣвѣдзъ. Ены мядзѣвѣдзя приняли къ сабѣ и поѣхали далѣе. Сустракаецъ ихъ заецъ, курочка, пѣтухъ и яны ихъ побрали; поѣхали яны далѣе. Ўвалились ў волкоўню. Дзень и другій сидзяць яны и хо-

чепца имъ ёсьць. Тоды лиса каже: «Хто только запяёць, того трэба зъёсьць. Упяродъ курочка запяёла — яны курочку и зъёли. Просядзёли изноў два дни, изноў такъ само зъёли ўсёхъ звёроў, остались зъ однимъ мядзвѣдземъ. А лиса што ёла, а што и пратала. Просядзёли яны еще два дни. Мядзвѣдзю дужа захоцьлосъ ёсьць. Ёнъ углядзёў, што лисица што-то ёсьць. Ёнъ и каже: «Куманька! што ты ясі?» — «И, куманёк! распорола брюха и цягаю кишки». Ена выняла клочекъ изъ-подъ сябе и дала мядзвѣдзю. Мядзвѣдзь зъёў. «А, куманька, дужа смашна! дай еще». — «А! я табѣ буду даваць! Раздзяры сабѣ и ёшъ». Мядзвѣдзь засунуў лапу ў брюха и зачаў рваць. «А! куманька, дужа больно!» — «А дзеры еще, тоды не будзе болѣць». Мядзвѣдзь якъ раздэръ сабѣ брюхо, такъ и здохъ, а лиса поёла мядзвѣдзя и углядзёла, што синица вёць гняздó около ямы. Лиса каже: «Я табѣ скажу: коли ты поўну яму палокъ нанесешъ, такъ твоихъ дзяцей не поёмъ, а коли не зробишъ гэто, такъ я твоихъ дзяцей поёмъ». Синица нацягала поўну яму. Лисица выбёгла, ўзлѣзла на древо и поёла синицины дзѣци и пóтомъ стала жиць ў лѣсу.

Зап. учен. борисовскаго ўѣзнаго училища.

5.

б) Гродненской губ., Волковыскаго ўѣзда, Изабелинской волости.

Была сабѣ одна лиска (лисица) и яна была надто пуглива. Думае яна сабѣ, што тутъ зробиць? Пришло ей на мысль выйци замужъ. Одного разу пошла яна шукаць сабѣ мўжа. Идзе такъ, идзе, спотыкае яна котá; котъ ей сподобаўся и яна коту подобалася, и яны сабѣ поженились и жили въ вяликой угóдзѣ. Прошло килька рокоў, якъ яны побрались, захоцьлосъ имъ погуляць; такъ пошли яны на прогулку. Идучъ такъ, идучъ, котъ трохо застаўся зъ заду, а лиска пошла наперодъ и споткала яна мядзвѣдзя и воўка и такъ до ихъ говóриць: «Я цяперъ васъ ня боюсь, бо у мяне уже ёсьць мужъ». Такъ яны кажуць: «Покажи намъ свойго мужа!» А лиска казала: «Коли хочеце забачиць

мойго мужа, такъ положице-жъ тутъ вола, а якъ придзе яго ёсьць, то вы яго забачице, только поховайцесь куда-нибудь». Заразъ воўкъ пошоў зарёзаў вола, принесъ, положиў, дзё яму лиска показала, самъ же сховаўся ў хворостъ, который недалёко лежаў и только хвосьцикъ видно зъ хвороста, а мядзвѣдзь ўзлѣзъ на высокое дзерево, ажъ на самый верхъ. Лиска клинула мужа. Пришоў котъ, мужъ лиски, и не вѣдаўши, што тамъ ёсьць мядзвѣдзь и воўкъ, и забачіўши мясо, а якъ ёнъ быў надто голодный, зачаў ёсьць. Котъ кушае и кричиць: «Мьяў, мяў, мяў! . .» А мядзвѣдзь поциху говориць до воўка: «Якій ёнъ самъ маленькій, а ўсе кричиць, што мало». Котъ наёўшись досыта, стаў озирацца во всѣ стороны и замѣціў хвостъ воўка, што было видно изъ хвороста, подумаў, што гэта мышъ, такъ ёнъ помаленьку прикраўся, даі скопіў воўка за хвостъ. Воўкъ, сполохаўшись, разваліў хворостъ и стаў уцекаць. Котъ, забачіўши, што гэта ня мышъ, а воўкъ, самъ сполохаўся, да дзё тутъ уцекаць? — такъ ёнъ на дзерево. Мядзвѣдзь же забачіўшись, што котъ лѣзе на дзерево, на которомъ самъ сидиць, сказаў: «Ёнъ и по мяне идзе, даі со страху — бухъ! на землю и забіўся на смерць. Котъ забачіўши, што никого нима, злѣзъ зъ дзерева на землю и пошоў съ лискою до хаты. Лиска, забачіўши, што яе мужъ поразгоняў такихъ велькихъ звѣроў, — зъ гэтаго часу никого не боялась.

Зап. учителемъ изабелинскаго приходскаго училища.

6.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жиў дзѣдъ зъ бабай, мѣли яны одну раду, ёли хлѣбъ съ оўсомъ и били одзинъ одного ў лобъ коўшомъ. Жили яны, жили, дожилися — нечего ёсьци, а корова у ихъ была. Пошоў дзѣдъ короўкѣ даваць — нашоў бобинку ў соломцѣ, принесъ, дыі кажиць: «На ты, бабка, звари ету бобинку». — «Дзѣдка мой, дзѣдка, говориць баба, што тутъ зъ естыѣ бобинки, я ѣ горшка ни подбярю; запашымъ мы яе лучше». — «Ахъ, бабынька, а и

дзѣжъ мы зямлі подбярёмъ подъ ету бобинку, хіба запашымъ яе ў лазні подъ полкомъ». Ну, и запахали. Бобінка тая ўзыйшла, росла, росла, подымаецъ полукъ. Дзѣдъ ўзяў полукъ разобраў, а бобинка тоды росьци, росьци, доросла до крышы. Яны ўзялі, ды і поднялі яе. пѣтымъ того знясли на токъ, высушили, змоладзілі, змолѣлі; змолоўши, хлѣбъ учынілі. Хлѣбъ тотъ росьци, росьци, зъ дзѣжки вонъ лѣзці. Яны яго ўзялі ў печь ўсадзілі, а хлѣбъ той росьци, росьци, съ печки на загігѣту ўзыйшоў, зъ загігѣты вонъ лѣзці. Заслонку отслонілі, а ёнъ чіразъ хату пірайшоў ў вокно, — вокно отперлі, удѣкъ хлѣбъ той за вокно. Дзѣдъ зъ бабый кинуліся за тымъ хлѣбомъ — коскоць косцы — пытаюцца: «Косцы, косцы, чы ня бѣгъ тутъ пірожокъ?» Косцы кажучъ: «Грабцы грабучъ, пытайцися у яхъ, мы ня видѣлі». Грабцы кажучъ: «Вунъ пастушкі пасучъ, пытайцися у пастушкоў». Пастушкі кажучъ: «Заяць бяжыць, пытайцися у зайца». А пірожокъ гаворыць зайцу: «Я отъ дзѣда удѣкъ, и отъ бабы удѣкъ, и отъ косцоў удѣкъ, и отъ грабцоў удѣкъ, и отъ пастушкоў удѣкъ, и отъ цябе уцяку». Бяжыць лисица: дзѣдъ зъ бабый ізнову пытаюцца: «Ахъ лисица, лисица! чы ня видѣла ты нашыго пірожка?» А пірожокъ бяжыць, ды і кажиць лисицѣ: «Я і отъ дзѣда удѣкъ, и отъ бабы» и т. д., и отъ цябе уцяку». А лисица, хитрая, ўсё къ яму ближе, ды ўсё ближе: што, ды што? — схватила яго, мякишыкъ выглодала, а ў корочку

Пасучъ пастушкі, а йна кажыць: «Пастушкі, пастушкі, дайці мнѣ быка трыццяка, а я вамъ дамъ пірожокъ». Пастушкі глупы, а пірожокъ жоўцінькій такей, вѣдомно, бобовый, — погалѣліся на пірожокъ, дали ей быка трыццяка, а йна имъ ужо кажиць: «Ня ѣшьце пирога, покуль я далеко отѣду, за гору сховаюся», а сама поѣздъ справила и поѣхала на быку. А пастухи кажучъ: «Сядзімъ на пасѣчку, зъядзѣмъ по кусѣчку». Хваціліся яго ѣсьць — ня гожа; што-жъ: заплакали, заплакали, такъ и остались. Лисица-жъ ѣдзіць, запрогши быка, вось на сустрачу ей мідзѣвѣць, ды і гаворыць: «А, лисынька! а кумынька! подвзяі хоць лапку, ни хочу пѣшчу

ходзиць», а йна: «Што лапку везьць, садзися ўвесць». Ёдуць далѣ, сусірыкаюць зайца, той ей: «А, лисынька! а, мамынька! под-
вязи хоць хвостикъ», а йна: «Што хвостъ везьць, садзися ўвесць». Усѣлись и ёдуць ўтронхъ, а тутъ дай зломилося имъ оглобля, лисица кажиць: «Мидзвяжище, дурачище, сходзи за оглоблей». Мидзвѣць пошоў, прынесъ ясенину сухую, суковатую такую, рогатую, нягожую. Лисица говорыць: «Ахъ, мидзвяжище, дура-
чище, чы ты ў лѣсѣ ни бываў, чы ты лѣсу ни видаў и ни знаешъ, якая лясина нада? сходзи-тка ты, зайчикъ, прыняси мнѣ оглоблю». Заяць, вѣдомно тое, побѣгъ, ды трусочку прынесъ ў зубахъ —
якую тамъ оглоблю приладзиць? Ена и кажиць: «Ахъ вы, мидзвя-
жище дурачище, зайчище дурачище, чы вы ў лясѣ ни бывали, чы вы лѣсу ни видали, пойду-тка я сама, прынесу запасину». И пошла за оглоблей. Мидзвѣць зъ зайцымъ тоды кажуць: «Ошу-
кала-жъ ена ни разъ, ошуканмъ и мы яе», — зѣли того быка
трыццака, а скуру соломой наткали, поставили и пошли сабѣ. Лисица прышла, оглоблину здѣлаўши, запрыгала. Запрогши —
подъ быка, — ёнъ ня идзець. Ина говорыць: «Ахъ, мидзвяжище, я думала дурачище, а ёнъ мяне ошуканъ». Ну, што-жъ? ўзила
скуру подъ пазуху, ды идзець дорогой. Штобъ тэй лисицѣ схит-
роваць? Ўзила скуру на бокъ свороцила, а сама сяродъ дороги
ляжиць, ня жива, а рыбаць наѣхаў на яе — ну, што-жъ? —
ляжиць лисица ня живая, надо яе ўзяць. Згѣзъ, обгѣдзіў яе,
дый ўзяў ў коробъ уложіў, ў рыбу ў свою. Ёдзиць ёнъ сабѣ,
ёдзиць, ўзадъ ни поглядаецъ, а йна, лёжучи тамъ ў коробѣ, ўсю
рыбу тую кидала; потўль кидала, покўль ўсю выкидала вонъ, дый
сама выскочила. Рыбакъ, прыѣхаўши домоў, кажиць хозяйкѣ
своей: «Ахъ, хозяйка, хозяйка, мнѣ Богъ счасыя даў, рыбы ко-
робъ наловиў и лисицу табѣ на коўнеръ привезъ». Хозяйка тая
ўзрадовалася, побѣгла глядзѣць, ажну ни рыбы тэй, ни лисицы
нигдѣ нѣтъ ў коробѣ. Хозяинъ уробѣў и говорыць: «Ахъ, я такъ
быў радъ, ажну лисица такая хитрая, коробъ рыбы выкидала
вонъ и сама уцїкла». Штожъ? нѣчего дзѣлаць, пошоў, коня вы-
прагъ, дый ў хату. А лисица, вѣдомно хитрая, рыбу тую подо-

брала, дый идзецъ, дый їсь, — ось на сустрѣчу ей шѣрый воўкъ: «А, лисынька, а, кумынька, ай дзѣ-жъ ты рыбку брала? дай мнѣ зѣїспъ». — «Ты, воўчище, дурачище, самъ сабѣ прохвату ни знайдзишь, я баба, и то нахожу». — «Поучи-жъ мяне, дзѣ-жъ мнѣ найци?» Ина ўзяла и повела яго къ лункѣ на рацѣ, дый говорыць: «Ну, кладзи хвостъ ў лунку, кабъ рыба за хвостъ набралася, посядзи трошку, попробуй, коли будзиць легко, сядзи ящо, а коли цяжка — цягни. Ёнъ попробоваў — цяжоў ужо, и думайць: «Нихай ящо больше набирайцца». Посидзѣў, посидзѣў, хвостъ дўжа цѣжекъ, ажну выпягнуць ня можно; а хвостъ тотъ прымерзъ, бо морозъ дужа большей быў — воўкъ такъ и остаўся. А лисица побѣгла ў дзяреўню, глядзь — у хозяина печка топицца, а хозяйка блины пекѣць. Ина имъ кажиць: «Што вы ето, вунь у васъ воўкъ ў лункѣ сядзиць». Ўси кинулися воўка того биць, хто съ помилѣми, хто съ кочыргами. А йна ўзила дзѣжку на голову, и расчиной ўся умазалася дый побѣгла. Бяжиць, а на сустрѣчу ей мидзвѣдзь. «А, лисынька! а, кумынька! што-жъ ты їла, дай жа мнѣ хоць трошку». А йна: «Гей ты мядзвяжище дурачище, што ты прохвату ни знайдзешъ, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, сабѣ клѣцокъ съ ср... нацигала». — «А, лисынька, а, кумынька, научи-жъ и мяне». — «Постой, пойду кручокъ табѣ здзѣлаю». Принесла кручокъ, торкъ яму въ ср... кишка и выпягнула. Бяжиць заяць: «А, лисынька! а, мамынька! ай дзѣ-жъ ты ето што брала, покажи и мнѣ». А йна: «Ай ты зайчище, дурачище, што ты прохвату ни знайдзешъ, я й баба, а й то зъ голоду ни здыхаю, я зъ головы мозги цигала, ходзи и табѣ покажу». Ладно. Привела яго къ пуни, дый кажиць: «Стукни моцно головою ў сцѣнку!» Заяць якъ ударіўся — дый до горы ногами, яму тамъ и капуть.

Я и тамъ была, медъ, вино пила, ў рѣцѣ ни былѣ, и по бордзѣ цякло, якъ дали мнѣ сковороду, я побѣгла по городу, дали мнѣ чипялу я побѣгла по сялу, якъ дали мнѣ шлыкъ, я подъ ворота шмыкъ, а старая баба кочаргой тыкъ.

Зап. отъ бывшей дворовой М. Игн. Хмѣлевской.

7.

ОТЪ ЧАГО ВОЎКИ ЗВОНКА БОЯТЦА?

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Служила у становаго лисица и пильно свою службу исполняла. Не вѣдомо чимъ и якъ яна служила, али ма быць, яму куръ на обѣдъ доставляла. Одного разу становой каже лисицѣ: «Проси у мене чаго хочешъ за свою службу и я все тябѣ дамъ». Думала. думала лисица, чаго-бъ тутъ лѣпшъ попросиць, да и каже яму: «Отъ я бы просила у пана, штобъ панъ мнѣ даў свой дзвонѣкъ, штобъ коли я пойду гдзѣ, штобъ ўсѣ боялися мене, якъ пана станового». Сгодзіўся становой на гэта, дае ёй дзвонѣкъ да каже: «Глядзи-жъ, штобъ ты яго не страцала; страцишь, чи отдаси кому, — я съ тебе шкуру сдзеру». Побожилася лисица, што нікому ни отдасьць, ни страциць и пошла собѣ гуляць по свѣту. Гдзѣ толькі хто не почуе дзвонѣкъ, ўсякій боитца яго и дае лисицѣ, што яна не скаже. Провѣдаў воўкъ, што лисица добыла собѣ у станового дзвонѣкъ и што ее каждый боитца и даюць ей чаго яна толькі не захоче, пройшоў до лисицы и просиць ее, штобъ яна и яму дала хоць на часокъ гэты дзвонѣкъ. Не хоцѣла лисица даваць, але надто ужъ стаў ее воўкъ просиць. «Ну, кумъ», каже лисица: «на, бери, але коли гдзѣ страцишь, то глядзи-жъ, шкодуй тогды своей шкуры, бо становой зъ тебе и зъ мене здере за него шкуру». Ўзяў воўкъ дзвонѣкъ да и побѣгъ скорѣй достаць чаго. Прибѣгае на поле къ пастухамъ да каже: «Отъ мене становой прислаў, штобъ вы ему дали самага лѣпшаго барана, а не дасьцѣ, то ёнъ самъ заразъ пріѣдзе и васъ въ холодную посадзиць». Не повѣрили яму пастухи, да давай биць яго, насковали собаками, били, били — дзвонѣкъ отобрали. Пропаў дзвонѣкъ, плаче воўкъ, идзе до лисицы и рассказываетъ, што такъ и такъ. Заплакала и лисица, але што зробиць? треба уже поминаць, якъ и звали станового дзвонѣкъ. Съ этого часу якъ толькі воўкъ почуе гдзѣ дзвонѣкъ, то ёнъ думаетъ,

што гэта становы ёдзе, яго шукаці, и якъ жиў, скорѣй уцекае
отъ дзвонка.

Зап. восп. молодеценьской учител. семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

8.

КОТЪ МАКСИМЪ (СВАТЪ), ЗАЙЦЫ, ВОЛКИ.

Минск. губ. и уѣзда, м. Кайданова.

Быў дзёдъ и зъ бабый, мѣли яны сына і котка; сынъ быў
Марцінъ Глинскі-Попялінскі, котъ быў Мааксимъ. Жили яны
сколькі тамъ лѣтъ, потымъ помёрли; остаўся сыночекъ и котокъ.
Нѣсколькі время прожили, обярнулася гэта хата и сгнила,
осталася одна печь. Гэты Марцінъ Глинскій навучіўся гово-
риць по кошачаму, а гэтыхъ котъ навучіўся говориць по чало-
вѣчаму. Жили яны нѣсколькі годоў. Гэты Марцінъ жаницца за-
хоцѣў: такъ котъ кажа яму: «Ты жаницца захоцѣў; сѣдзѣчи ў гэ-
той печи, у цабе волосъ ни чаловѣччи. Што-жъ ты сѣдзѣў, я цябе
корміў, поіў, ты нічога ни робіў, только пярасыпаў». — «Ну идзи
тъ», кажа Марцінъ Глинскій—Попялінскі, «до царёўны ў сва-
ты». Носіў котъ ёсьци яму большую кучу—мышей тамъ усякаго
сала, мяса лошади, усяго. Нанасіўши ёсьци, пошоў ёнъ ў сваты.
Идзе да идзе, выходзиць ў лѣсъ; выходзиць изъ лѣсу на полянку,
сустрэў зайца. «Куды ты котъ идзешъ?» пытацца заяць. — «Иду
до цара на судъ», кажа котъ. — «На яки судъ?» — «Гдзѣ што кошка
порўшиць сала, чи колбасы, чи ў муку насцыць, тамъ, прыдзя
господаръ ў свіранъ, на кого подумая? — на ката, и скажа на
кота. А гэта соўсимъ тамъ и ката ня было, а кошка. Якъ я
буду цярпѣць гэтакой няславы», сказаў котъ. А заяць подумаў
да и говориць: «И я пойду съ тобою!» — «На счетъ чаго ты
пойдзешъ?» пытацца у яго котъ. — «Да вотъ гдзѣ што зайчиха
ў садъ ўлѣзе, щепы поѣсьць, яблынки, и грушки — ўсѣ кажуць
на зайца, гдзѣ зайчиху собаки гоняюць, — ўсѣ кажуць, на зайца;
якъ гэтакой няславы цярпѣць? Пойду и я съ тобой до цара на
судъ. — «Штожъ ты, кажа, одзинъ?» Заяць на ката кажа: «А ты

же чаму одзінъ?»—«Эхъ ты! потыкаўся у мяне жъ тамъ дзяцкн, бацькн, дзяды, прадзяды, сёстры, брацця—ўсё по слову кннуць, дыкъ мнѣ и вѣры дадуць. А ты што одзінъ», котъ кажа зайцу, «кабъ васъ изъ гэтаго лѣсу половина, дыкъ бы вамъ вѣры дали». А заяць гэты послухаў, якъ покóцнцпа, якъ наробыць крыку — гдзѣ которы заяць ня дочуў, дыкъ такъ бѣгъ на гукъ, а которы чуў, дыкъ прышоў и гэты, пособляў крычаць. Собралося ихъ нѣсколькo тысячъ, али ни то што нѣсколькo тысячъ, али нѣсколькo миллионоў. Што якъ ишли цнразъ лѣсъ, дыкъ тамъ по-выбывали корення копытами — што ажъ лѣсъ поусыхаў, а якъ ишли по поли, дыкъ до воды зямлю убили, кабъ яны пнць ня хопѣли, дыкъ бы увесь свѣтъ затопила вода. Прышли сякъ такъ до цара. Ну гэто котъ сказывая на ихъ: «Зайдзнця вы ў гэтотъ сарайчнкъ, постойця, выйдзя мой судъ, тогды я вашу жалобу занясу». Посля котъ сказывае: «я васъ позову». Якъ гэтые зайцы ускaкали ў сарай, такъ котъ — хлопъ! ды заперъ ихъ и пошоў сабѣ пѣсянкн пнчючн, подскакнваячн и ў ладкн плеще. Прыходзнць на гѣнакъ до цара и стучнць: «Одчнннця!» Одчннн — тамъ солдатъ одзннъ.—«Покажнця, дзѣ царъ живе.—Показали яму: «Здраўствуячн ваша вялнчества вмператорства!».—«Здра-ствуй, котокъ, здраствуй! Што жа ты скажешъ мнѣ хорошой?»—«Да вамъ прнслаў Глнскн-Попялнскн госьцннчнка». Осудáръ отвнчая яму: «Хорошо здзѣлаў, да ня вочнмна». Подѣхаў госу-даръ — посмотрѣў у гэтотъ сарай: «муснць у яго еще больша ѣсьць, коли ёнъ мнѣ толька прнслаў». Накормнў государъ гэтаго котка и мѣха наклаў, на дорогу даў. Прыходзнць гэты котокъ до Мар-цнна Глнскаго—Попялнскаго. Ажъ гэты Глнскн чупъ живѣ, а еще пытаецца, што царъ казаў. «Цн пойдзя яна за мяне, цн не?» — «Годзя табѣ пытацца, коли ты ня устаняшь ужo». — «Да ты ня отказывай, што я ня устану, да давай ѣсьцн скорѣй мнѣ». Котъ на самы первы случай пошоў коло рѣчки, зловнў 25 жабъ. «Вотъ табѣ царъ прнслаў квашаннны ѣсьцы холодной». Посля стаў носнць «што дзѣ ня зарваў; откормнў яго, отпоиў, отхаяў сожъ такъ. — Посылае Глнскн нзноў до цара ў сваты. Котъ

яму наносіў якъ першы разъ, дыкъ гэтыкія дзвѣ часьци. Идзе котъ да идзе чиразъ лѣсъ, выходзіць на гэту-жъ самую полянку, сустрѣў воўка. Котъ сполохаўся воўка, скокъ на хвойку. Воўкъ кажа на кота: «Ты ня полохайся на мяне, али ты раскажи мнѣ, куды ты идзешъ». — «Я-бъ расказаў табѣ, але боюся цябе». — «Празъ якую стацію ты боісься мяне?» — «Коли зайцоў много ходзіла, то васъ ище боли пойдзе». — «Ня бойсь, раскажи». Такъ гэты воўкъ подскочіў, хваціў кота за коўнеръ и прыциснуў до зямли. Коли скажашъ, дыкъ ня зьѣмъ табе, а ня скажешъ изъѣмъ». — «Ня ѣжъ и скажу». — «Ну, кажи, ня буду ѣсьци». Опустиў яго одъ зямли. «Ну ты-жъ ужо соўсимъ пусьци мяне, ужо скажу, ня уцяку». — «Алежъ ты ня откажися, глядзи, а то табѣ вялики соромъ будзя». — «Чаму такъ?» пытаецца воўкъ. — «Коли зайцоў стольки ходзіла, дыкъ васъ треба 3 часьци гэтульки». — «Куды?» «Куды и я иду». — «Куды ты идзешъ?» — «До цара на судъ». — «И я пойду». — Што ты одзинъ пойдзешъ?» — «А ты чаму одзинъ идзешъ?» — «А ты што натыкаўся со мной? ты ня глядзи, што я одзинъ иду, бо мяне ўся царская хвамілія знае, о одъ цябе и собаки уцекаюць, якъ углядзяць, ня то царъ. Сбярися трэцяя часьць изъ гэтого лѣсу, дыкъ повѣриць царъ вамъ. Ты ня глядзи, што я одзинъ, мое тамъ бацьки, дзяцьки, дзѣды, прадзѣды. — «Ну раскажешъ мнѣ на яки судъ ты идзешъ?» — «Але ты таки тыкайся? — пойди съ мужикомъ ў лазню, покуль панъ голову, дыкъ мужикъ сраку. Отожъ я наперадъ ни скажу. Збярис ты зъ гэтого лѣсу трэцяю часьць, кабъ были свѣтки, дыкъ табѣ вѣры дадучъ и тогды я раскажу на яки я судъ иду». Гэты котъ раззловаў воўка такъ, што ажъ воўкъ плакаць почаў, подскочіў, объ зямлю ударыўся и стаў гэты воўкъ голосиць моцно. Дыкъ ўсѣ воўки почули, што гэтакъ гэты воўкъ плача, хто яго обидзіў тамъ? Давай яны збѣгацца, ўсѣ чиста почуўши. Тогды назбиралася ихъ богато, и воўки давай пытацца у кота. Гэты котъ отвѣчае имъ: «Намъ стояць, да говорыць, дыкъ много дзѣнъ пройдзе; пойдемъ по дорозя и будземъ говорыць идучи». Йшли яны йшли, ёнъ имъ расказаў уловину. «Праўда» воўкъ кажа, «и намъ треба

исци, ты ня солгаў». Воўки кажуць: «Мы ўпяродъ пойдземъ на судъ. А котъ кажа: «Якъ жа вы ўпяродъ пойдзяця, коли моя жалоба занесена? Якъ выйдзя мой судъ, подамъ я вашу жалобу, тогды я васъ позову. Цяперъ жа вы пастойця ў гэтымъ сараю». Яны послушавалі, а котъ—хляп! да и запёръ. Котъ гэты пошоў подскакиваючы, пяючы, ў ладкі плéсчучи, прышоў на ганакъ: «стукъ, стукъ!» солдатъ одчиніў; прыходзіць котъ до цара прама. «Здрастуйця ваша вимператорства величества!»—«А што, котокъ, скажешъ?»—«Да вотъ вамъ Глински—Попялински прыслаў госьцінчыка». —«Хорошо, хорошо здэлаў, да ня вотчимна». Подъѣхаў осударъ посмотрѣў, яны скачуць на балькахъ, такъ ёнъ ихъ набіў ў той сарай. Царъ ката напоіў, накорміў, на дарогу даў, а воукоў и зайцеў казаў пабіць. Царъ кажа коту: «Скажи Глинскому—Попялинскому, пушай прыѣжджаецъ до моеі дочки ў сваты. Котъ гэта прыбѣгъ бязъ духу къ Глинскому ў поўночъ, давай яго будзіць — «Ўставай, ўставай, я одъ цара прышоў». —«А што ёнъ табѣ сказаў?»—«Да вотъ казаў, кабъ ты ѣхаў жаницца на яго доццэ». — «Ну цяперъ жа ты котъ сватаў, сватаў, кабъ табе Богъ съ свѣту жратаў. На чымъ жа я поѣду, коли я голы якъ бизунъ?»—«Ты ня плачъ, али проси, кабъ я ухитрыўся, дыкъ ты заѣдзешъ». Пошли яны сяродъ ночі, а тамъ кола цара солдатоў много и у каждаго солдата дзвѣ шапки, а котъ жа ў кожную хату ўлѣзъ и у каждаго солдата по шапка украдзя. И украў ёнъ тонкаго драпу. Наклали яны два мѣха гэтыхъ шапокъ — понесли на мостъ. Гэта робилася ў поўдні и котъ гэты піць захоцѣў. Котъ гэты, поставіўши шапки на мосьцѣ и, покинуўши Глинскаго ля шапокъ, пошоў піць воду. Ёнъ піе воду, а царъ скликаў ўсехъ ракоў; одзінъ ракъ надто вялікі, котъ яго выпягнуў на берахъ. «Пусьци», кажа ракъ, «жыў ня буду». — «Сослужишъ жа ты гэтакую службу?» кажа котъ на рака. — «По водзѣ сослужу, якую ты хочешъ, а пѣ бэрэзѣ заби мяне, ничѣго ня сослужу». — «Скопай жа ты гэты мостъ! — «Скопаю», кажа ракъ. Котъ ня вѣручы, прывязаў рака на дротъ, а на Марцина Глинскаго кажа: «Якъ поплыве мостъ,

дыкъ ты раскидай шапки по рацэ». Котъ циразъ мостъ перескочыў, а Глински на мосыцѣ. Мостъ поплыў, а гѣты ўсѣ Глински раскидая шапки по рацэ. Котокъ побяжаў до цара. Прыбѣгъ до цара и кажа: «ѣхаў Глински до цара жаницца, узьѣхаў на мостъ, мостъ уломаўся, солдаты потопилися, пяхота и конница, остаўся ёнъ одзінъ на мосьцѣ». Тутъ царъ послаў солдатоў на лодкахъ — шапки плывучъ на рацэ. На лодца ёдзець нявѣста зъ дзѣўкамі и кухварками. Яны и познакомилися и ожанилися зъ тымъ Глинскимъ. Царъ даў имъ 8 миллионоў войска, дзенегъ. Яны поѣхали у Змяёўски дворець и пिरаполохали змѣя. Ёнъ циразъ каминъ пиралѣзъ съ своей любоўницею, а Глинскій яе застрэліў изъ хвугіа. Тоды стали яны жиць ў тымъ дворцу. Тамъ золота изъ стрѣхъ капала.

Запис. Учен. VIII кл. Минск. гимн. Коваленко, отъ крестьянина Василія Познякава.

9.

О МУЗЫКАНТѢ, КОТИКѢ И СОБАЧКѢ.

Той же губ. Игуменскаго уѣзда, Погостской волости, въ с. Мяцѣевичахъ.

Жыў быў на свѣѣци музыканта, наскучыло яму жиць дома, раздумаўсе ёнъ и пойшоў ў свѣтъ (по міру). Идзе дай идзе, бѣжиць собачка: «Куды ты идзешъ?» — «Иду ў свѣтъ, говориць музыканта. — «И я съ тобой пойду!» — «Ходзи!» Ишоў—ишоў музыканта съ сабачкою, ажъ на ўстрѣчу имъ бѣжиць коцикъ. «Куда вы идзеце?» пытаецца коцикъ. — «Ў свѣтъ», отвѣчаюць яны. — «И я за вами пойду». И пошли ўсѣ разомъ. Ишли цѣлы дзень; ночь ужó близка, бачаць хатку коля дороги; зайшли сейчасъ ў ету хатку. Ляцаць черци: «стукъ — стукъ! — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музыканта!» Стаў музыканта играць: што поведзе разъ по струнахъ, то и ё рубель. Якъ только пѣвянъ запѣў «кукареку!», такъ черци и поляцѣли. На другую ночь прятаюць изноў: «стукъ — стукъ!» «Хто тутъ е?» — «Коцикъ, сабачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ, музы-

канта;» Музыканта стаў играць: што повядзе разъ по струнахъ смѣкомъ, то и ё рубель отъ чарцей. Гуляли — гуляли доўго, по- томъ, якъ запѣў пѣвянъ, такъ черци и поляцѣли. Ё дзенъ пры- ходзя Богъ и говора коцику, собачку и музыканту: «Вы про- сійца у чарцей того каменчыка, што яны пьюць и ядۇць» и даў имъ книжачку, и говора: «якъ черци приляцаць, такъ ты, музы- канта, играй, а вы клейца дзверы. Пѣвянъ, якъ запѣе, такъ черци будуць просицца, штобъ вы ихъ пусьцѣли, тогды вы ска- жице: «дайце намъ того каменчыка, што вы пьаце и ядзице!» Сейчасъ у вечара прилятаюць черци и стукаюць: «Стукъ, стукъ! Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта». — «Пойграй намъ!» говораць чэрци къ музыканту. Музыканта, што повядзе разъ по струнахъ, такъ рубель и ё отъ чарцей. Набраў ёнъ дўжа богата отъ ихъ грошей; а коцикъ и собачка ўсё клеяць да клеяць дзверы своей хатки. Скоро на бѣду чарцей пѣвянъ запѣў: «Стукъ — стукъ». Агۇ! запёрта. «Пусьциця насъ!» — «Не, ня пусьцимъ! Дайца намъ той каменчыкъ, што вы пьедце и ядзице, тоды пусьцимъ!» Черци бачаць, ничо́го ни зробляць, ўзяли даі отдали каменчыкъ. Тоды имъ отперли дзверы; чэрцы и поляцѣли; якъ тольки яны поляцѣли, коцикъ, собачка и музы- канта выйшли изъ той хатки, поішли икъ мору и музыканта тамъ проговорыў такіе слова: «Каменьчыкъ, каменчыкъ, я хочу, кабъ у насъ быў домъ лутшій, якъ у цара и одзёньне лут- шае!» Такъ и случыло́сё. Посылае царъ земли той свойго слугу разузнаць, хто тамъ такій поѣхаў — и хто живе ў такомъ до́мѣ, што дайже лутшій чимъ у яго. Слуга царскій прыѣжджае икъ до́му и пытаецца, хто ў ёмъ живе. Яму отвѣчаюць, што ко- цикъ, собачка и самъ панъ музыканта. Прыѣжджае слуга икъ цару и говора, што тамъ живуць коцикъ, собачка и самъ панъ музы- канта. Царъ, ня вѣдаюши яму вѣры, посылае ёнъ вѣрѣйшаго свойго слугу и говора: «Зъѣздзь, полядзі, хто тамъ ё». Поѣхаў другіі слуга: — «стукъ, стукъ!» — «Хто тутъ ё?» — «Коцикъ, со- бачка и самъ панъ музыканта!» Отиравляецца слуга къ цару и говора: «Живе тамъ коцикъ, собачка и самъ панъ музыканта».

Посыла гэтаго посылае царъ трэцяго—самага найвѣрнѣйшаго
свойго слугу; гетый слуга сказаў, якъ и першыя. Царъ, ня вѣ-
рыўшы, запрогъ тройку своихъ коней и поѣхаў самъ полядзѣць.
Прыяжджае царъ и пытаецца: «Хто тутъ ё?»—«Коцикъ, собачка и
самъ панъ музыканта». Царъ позавидуваўшы ихъ богатству, ўзяў
икъ сабѣ, и музыканту жаніў на своей доццѣ. Молодая жанá
пытаетца свойго мужа—музыканта: «чаму гэта вы такіе бога-
тые?» Мужъ ёй говора, што у ихъ ё такій каменьчыкъ, цяразъ
который имъ можно ўсё получиць, што тольки захочуць. Жанá
ноччы открала каменьчыкъ отъ свойго мужа, пошла икъ мору
и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ! зроби такъ, штобъ я була
на томъ боку мора! Каменьчыкъ—каменьчыкъ—я хочу, штобъ
у мене булò усё лутшае, якъ у мойго мужа!» Такъ и ё. Царъ
ўзяў и ўмуроваў музыканта ў стоўпъ (въ столбъ); а коцикъ и со-
бачка пошли икъ мору, сѣли на бѣрэзи отдыхаць. Пóтымъ
коцикъ говора собачку: «Чаго-жъ мы будзимъ тутъ сядзѣць,
плывома лутша на той бокъ мора». Тутъ стали яны судзиць да
раdziць, якъ пераплываць цяразъ рѣку. Собачка говора коцику:
«Садзись на менѣ, дыкъ я цябѣ перавезу». И такъ яны пераплыли
на другую сторону мора, дзѣ стояў домъ царской дочкѣ, жанѣ
музыканта. Коцикъ и собачка задумали открасьци у жаны му-
зыканта каменьчыкъ. Дòўго коцикъ и собачка совѣтувались,
кому ици ў домъ царской дочкѣ. Пóтымъ коцикъ осмѣлюсе и
пойшоў. Приходзя ў домъ царѣўны и закрычаў: «Курняў!». Ца-
реўна почула и ўзяла коцика ў свой домъ, накормила ягò. На
першый дзень котъ зловиў мышку и зѣѣў, на другій дзень зло-
виў другую; гэта мышъ страпянулася, назьбиралася богáто дужо
мышей и стали просиць кота, штобъ ёнъ отпусьциў мышку; но
коцикъ говора: «Прогрызиця сундучòкъ гэты и достаньця оттуль
каменьчыкъ». Мышы ўсѣ по разу якъ грызанули, такъ и про-
грызли сундучòкъ, и достали каменьчыкъ; тоды коцикъ пусь-
циў мышку и лапкой по вокенцу бразнуў (ударилъ). Царѣўна, до-
гадаўшысь, закрычала: «А Божа мой, Божа, вотъ колѣ я про-
пала!» Выйшла на дворъ и закрычала на своихъ собакъ:

«Ціюцьки, кусіця ягб, злбдзѣя!» Собаки за копикомъ погналіся, той на плотъ, той на шўлу кїдалисе и ня догналі. Кбцикъ прыбѣгъ икъ собачку и поплыли цяразъ море. На тую бѣду копикъ упусціў каменьчыкъ ў море. На етый часъ поўзе ракъ. Копикъ дўжа стаў просіць рака, штобъ ёнъ подаў каменьчыкъ. Ракъ достаў изъ мора каменьчыкъ и подаў копику. Пераплыўшы море, копикъ и собачка прышли икъ стоўпў, дзѣ замурованый быў музыканта. Собачка коля стоўпа подзяржаў копика, а ёнъ ўзлѣзъ на самы верхъ стоупа. Тамъ ў сярэдзину була дзирка, и ўкинуў туды каменьчыкъ; музыканта ўзяў ў руки каменьчыкъ и говора: «Каменьчыкъ, каменьчыкъ, зроби такъ, штобъ етый стоупъ разваліўсе!». Такъ и случылося и музыканта вўзволіўсе изъ нявблн...¹⁾.

Зяп. изъ устъ крестьянки учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

10²⁾.

ПРО МУЖИКА И ЛИСУ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба, дзѣдъ и кажа баби: «Ты печи пироги, а я поѣду по рыбу». — «Дббра», кажа. Наловіў дзѣдъ рыбы цїдлы возъ да и везе до дому. Ёдзе дзѣдъ по дорози и бачиць: лежиць лисичка на дорози. Злѣзъ дзѣдъ зъ воза, подой-

¹⁾ Хотя въ этой сказкѣ принимаютъ участіе и черти, но преобладающую роль въ ней все-таки играютъ животныя. По этому мы не могли рѣшиться помѣстить ее въ слѣдующемъ за симъ отдѣлѣ: Б. (Сказки миѳическія). Вообще рассказы о походе животнохъ въ животномъ эпосѣ, какъ извѣстно, часто такъ переплетаются миѳическими элементами, что ихъ выдѣлить и провести между ними рѣзкую грань дѣло довольно мудреное. Во всякомъ случаѣ, позволимъ себѣ думать, что принятые нами здѣсь рубрики, хотя до нѣкоторой степени, облегчатъ будущимъ изслѣдователямъ бѢлорусской народности трудъ изученія нашихъ «Матеріаловъ», если они найдутъ нужнымъ ими воспользоваться для своихъ цѣлей. III.

²⁾ Указаніе, гдѣ и кѣмъ записана эта сказка, упущено въ перебѣленномъ оригиналѣ, по недосмотру, но мы твердо помнимъ, что она, вмѣстѣ съ другими матеріалами, была доставлена намъ въ концѣ 70-хъ годовъ нашимъ неустоимымъ сотрудникомъ, бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Н. Я. Никифоровскимъ и записана однимъ изъ его учениковъ изъ района бѢлорусскихъ уѣздовъ Гродненской губ. Богѣ точное указаніе дать пока, къ сожалѣнію, не можемъ. По содержанію своему

шоу кѣ лисицы, а яна и не ворúшицца, лежиць сабѣ ўсе роўна якъ не живая. «Отъ будзе коўнеръ ¹⁾ баби на шубу», сказаў дзѣдъ. Ўзяў ёнъ лисичку. положиў на возъ, да и поѣхаў. А лисичка и почала выкидаць рыбу изъ воза; выкидала ўсю рыбу да и уцекла ²⁾. Приѣхаў дзѣдъ до дому да и кажа: «Отъ я табѣ привёзъ яки коўнеръ на шубу. Пойдзи, возьми, унѣ ³⁾ тамъ лежиць на вози». Пришла баба, поглядзѣла на возъ и бачиць: нима ни рыбы, ни коўнера. Пришла баба ў хату дай и кажа: «Ахъ ты хіусъ ⁴⁾, еше ўздумаў обманываць». Тутъ уже дзѣдъ догадаўся, што гэта лисичка была живая, да нечего уже робиць. А лисичка собрала ўсю рыбку, сѣла на дорози да и ѣсьць. Идзе воўкъ: «Дзень добры, кумка голубка!» — «Дзень добры, кумокъ». — «Дай мнѣ хоча трошка поспытаць рыбки». — «Отъ табѣ на! подзи налови да и ѣшь». — «Я не умѣю», кажа воўкъ. А лисица кажа: «Я цебе навучу, якъ ловиць. Подзи на рѣчку, ўсунь хвѣўсть ў полонку ⁵⁾ та рыба сама за хвѣўсть начапляецца; да только дзержи доўго, то быўльшь начапляецца». Пошоу воўкъ на рѣчку, усадзіў хвѣўсть ў полонку, сѣў да и сидзиць. Сѣдзѣў цѣзлую ныўчъ, а хвѣўсть его и примерзъ кѣ лёду. «Ахъ, якъ

предлагаемая сказка известна во всей Россіи — во многихъ вариантахъ. Печатаемъ здѣсь свой единственно ради двухъ, весьма интересныхъ фонетическихъ отличій, которыя доселѣ были известны лишь изъ района говоровъ малороссійскаго нарѣчія. Онѣ состоятъ въ переходѣ о въ ъу, а ѣ (подъ удареніемъ) послѣ ц — въ ъз. Такъ, напр., *хвѣўсть*, *быўльшъ*, *ныўчъ*, — хвостъ, большъ, ночь, и *цѣзлый*, вмѣсто цѣлый. Эти отличія, особливо первое, какъ видно, такъ рѣзко и отчетливо преобладаетъ въ мѣстномъ говорѣ записавшаго, такъ глубоко и нерушимо засѣли съ дѣтства въ его слухъ, что онъ ни разу не промахнулся въ буквенномъ его изображеніи, между тѣмъ, какъ въ передачѣ остальныхъ, обычныхъ, но менѣе рѣзкихъ примѣтъ бѣлорусской фонетики, онъ кое-гдѣ погрѣшаетъ. Данный случай, а онъ не единственный, можетъ служить новымъ доказательствомъ, что въ дѣлѣ собиранія фонетическихъ данныхъ и ученики сельскихъ школъ могутъ быть далеко не бесполезными помощниками.

III.

1) Воротникъ.

2) Убѣжала.

3) Вонъ.

4) Обманщикъ.

5) Прорубь, небольшая полынья. III.

много рыбы начаплялося, трудно и выпягнуць», думая воўкъ. Бачиць, бабы идучь по воду; якъ углядзѣли воўка, да давай его биць коромыслами; скакаў, скакаў воўкъ, одорваў сабѣ хвѣстъ, да и уцѣкъ.

11.

ВОЙНА ВОўКА СЪ СОБАКОЮ.

Минской губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городня.

Въ одномъ селѣ у богатаго господара было веселье. Была у его собака и надто пріязно жила зъ воўкомъ. Наѣлася собака на весельи ўсего, чаго только хочѣла, и пошла вечеромъ ў поле, за хлѣў и качаетца собѣ, обѣўшись. Выходзиць воўкъ и пытаетца у ей:

«Чаго ты сегодня такая сытая?»

— «А у мойго господара цеперь веселье — ўсѣ пьяные и мяса и ўсего добра по хапѣ такъ и валяетца, и я ѣла, ѣла, сколько хочѣла. Ходзи, коли хочеш и ты. Цеперь уже темно и ўсѣ пьяные, ниhto тебе не забачиць».

Подумаў воўкъ, подумаў и хоць страшно яму ици до людзей, алежъ ѣсьци надто хочетца. Послухаў воўкъ и пошоў за собакою. Пришли до хаты — и сѣни расчинены; людзи пьяные и ниhto не забачиў воўка. Подвѣў яго собака подъ столъ и давай ёнъ уплетать и мясо и ўсѣ, што только пьяные раскидали. Наѣўся воўкъ да и дзякуе собатцы, хоче уже ици до своихъ. «Постуй», кажа собака, «заразъ будуць коровай дзѣлиць, пѣсьни спѣваць, дакъ и ты послухаешъ». Вотъ стали дзѣлиць коровай и пѣсни спѣваць. Подобалися воўку пѣсни и кажа ёнъ собатцы:

«Чуешъ, брапе, и я заспѣваю зъ ими!»

— «Што ты? Цихо сѣdzi».

Посѣдзѣў воўкъ, посѣдзѣў да и зноў каже собатцы:

«Не, братко, не уцѣрплю, и я заспѣю».

— «Што ты одурѣў? Хочешъ бѣды? Моўчи и сѣdzi», кажа яму собака.

Тымъ часомъ собака гдзѣсь отвернулася, а воўкъ-таки не сцерпѣў, — надто яму подобалися пѣсни, узяў и завѣў подъ сто-

ломъ. Якъ почули людзи, дакъ першъ спугалися, а потымъ — схваціўши хто кочаргу, хто ёмку¹⁾, хто полёно и давай воўка биць; насилу воўкъ выскочіў изъ хаты. Отбёгъ ёнъ къ гёсу, а потымъ вернуўся назадъ къ селу и зове собаку. «Ну», кажа воўкъ собатцы, «ты мене обмануў, черезъ тебе побили мене, гэтого я тобё не пробачу²⁾. Давай войну весьци: хто кого побье, той того и зёўсьць. Выбирай ты сабё войска, а я сабё выберу и заўтра гэттака³⁾ будземъ воеваць». Боязно собатцы воеваць зъ воўкомъ, алежъ робиць нечего — треба воеваць. Думау, думау цёлу ночь собака: якое-бъ тутъ выбраць собё войско? Назаўтра бере ёнъ барана, цёўня и гуся и идзе. А воўкъ ўзяў кабана, зайца и рыся. Вышла собаково войско за село да чекаюць воўка. А воўкъ тымъ часомъ хоцёў вёдаць: якое тамъ войско у собаки? и каже зайцу: «Пойдзи, брацінька, развёдай, што тамъ у яго за войско?» Побёгъ заяць, издалеку оглядзёў; прибёгае къ воўку и рассказываетъ: «Братце! пропадемъ мы ўсё отъ того войска: собака одзинъ надто великій и здоровый; другій москаль нёкій съ красной мёдной шапочкой, зъ великимъ помяломъ ззаду, зъ острымъ ножомъ во рту идзе собё да каже собатцы: «Куда, куда идзешъ? Я всёхъ одзинъ побью». Другій великій, великій, косматый зъ большущими вилами на головё идзе да каже: «Бе! я ўсёхъ на вилы понижу!» Тречи идзе зъ доўгою жордкою и на концу еі острый крукъ, идзе и пытается: «Гдзё яны, гдзё яны? я ўсёхъ ихъ потопчу». Испужалося воўково войско и давай ховатца: кабанъ зарыўся ў лисця да и лежиць — не дыше; рысь ўскочіў на дзерево и не дыхне, а воўкъ бачиць, што схватца не успе, — схваціўся, стаў на заднія лапы къ собакову войску и стоиць. «Ёны подумаютъ, што я пень, не познаюць», каже соби, а заяць сховаўся за яго да стоиць. Тымъ часомъ собака ближей подходзиць зъ своимъ войскомъ. Подыйшоў баранъ подъ воўка, захоцёлюсь яму погуляць, але пень разогнаўся да и стукъ лбомъ ў воўка, але такъ мощно,

1) Ухватъ.

2) Не прощу.

3) Здёсь.

што и мозги выскочили изъ воўка. Заяцъ спугаўшыся, хочѣў упекаць, але собака яго заразь — царапъ! и зловіў. А пѣвень ўзлѣзь на кабана и давай лѣсця разгребать и клеваць: якъ клюне, такъ прамо кабана за шкуру и дзерэ. Церпѣў, церпѣў кабанъ, але бачиць, што болиць, думая, што яго ножомъ рѣже, схваціўся и наудѣки. Бачиць рысь, што бѣда, — цышкомъ собѣ сѣдзиць на дзеревахъ и няхай яго ніхто не забачіў. А собаково войско оглядѣлося кругомъ, — нема уже нигдѣ нікого — и пошли собѣ до дому.

Съ того часу якъ толькі воўкъ почуе гдѣсть есть веселье, то якъ жиў упекае.

Зап. воспит. молодецкой учительской семинаріи Осипомъ Дубцомъ.

12.

КОНСКИ СТАРЫКЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, с. Латыголычи.

Быў у старыка *одзинъ* лошады — дужа стары. Дзѣдъ жалѣў запрагаць ў соху. Подковаў яго сталёвыми подковами и пусьціў ў поле — на лугъ. Леў идзець лошады на ўстрэчу и пытаецца: «Хто ты такі?» — «Коньски старыкъ.» — «А ты хто такі?» — «Я надъ ўсими звѣрами царь». — «Коли гэтакъ, дакъ будземъ борохацца, хто зъ насъ дужѣй». Леў гаворыць: «Якъ будземъ борохацца?» А лошады кажець: «Идзи къ гэтому камню и би объ гэты камень лапой: коли цяпло свѣснець, дакъ ты будишъ дужѣй, а коли у мяне, дакъ я дужѣй». Леў пошоў къ камню: біў, біў ногою — цяпло не свиснула, а лошады якъ ударыў о камень сталёвою подковою — цяпло свиснула. Леў уцѣкъ. Бѣгучи сустракаецъ воўка, а ёнъ яму кажець: «Здрастві, царь! Гдѣ ты быў?» — «У зялёномъ лугу и видѣў коньскаго старыка». — «Я не толькі што видаў», кажець воўкъ, «да й ёдаў. Пойдемъ зѣдзимъ», а леў кажець: «Боюся, самъ лѣпѣй идзи и по(г)ляdzi. А тымъ часомъ ўзяў воўка въ *ошланку* и понесъ на ёлки. Якъ нёсь, дакъ задавіў да кажець воўку: «Погляdzi, гдѣ ёнъ?». А увидѣў леў, што воўкъ ни глядзиць, да ни вѣдаўши, што несучи задавіў воўка, да и кажець: «Эге! ты якъ

по(г)лядзѣў, дакъ уже и сомлѣў, а штобъ же пошли разомъ, дакъ ёнъ бы насъ ободвухъ зѣў». Тогда леў ўзяў и удѣкъ.

Зап. учителемъ народной школы П. В. Шолковичемъ.

13.

ЧЕЛОВѢКЪ И КОЗЫ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Быў на свѣци одзинъ бѣдный чилавѣкъ. Ня мѣў ёнъ сабѣ притулку. И пошоў ёнъ ў свѣтъ; пошоў, куды вочи глядзяць. Зайшоў ёнъ ў густыя лѣсы. Доўга блудзіў ёнъ по лѣсу, зама-ріўся, проголодаўся, а їсьци нѣчаго. Выбіўся таки ёнъ на полянку. Полянка большая, а кругомъ лѣсъ. Трава на ей зялёная, густая. Никого не видаць. Пошоў той чилавѣкъ по полянцы. Напоткаў хатку, ды такую цікавую, што и николи яще ёнъ такой и не бачіў. Сбудована хатка зъ блиноў, печь зъ сыру, а коминъ зъ масла. Ня доўга ёнъ дзивиўся: голодъ ня цѣтка, якъ убачіў ёнъ блины, сыръ, масло — давай абдзираць ихъ и їсьци. Такъ їсь, што ажъ за вушами трапиць, ажъ носъ гбайтца... Пооблупливаў сцѣны, попсуў печь, коминъ...

Ажъ чуиць—гуль пошоў, топоть, лопоть, шумъ... Спужаўся ёнъ. «Куды миѣ дзѣтца», думаетъ сабѣ. «На дворъ выскочиць бѣзана»... Убачіў подпечикъ и вырнуў туды. А гэта бѣгло стадо козъ, большое-пребольшое. Прибѣгли козы, якъ убачили, што нѣхто ихъ хатку пошкматаў, дуже жалосно забліяли. Пóтымъ кинулися шукаць злодзія: бѣгали и туды и сюды — никого не нашли. Нѣчаго робяць, стали попраўляць хатку: напакли блиноў, набили масла, оттопили творагу — позамазывали коминъ, печку, позалѣпливали сцѣны. Ночь подыйшла — полягли спаць. Наступіў ранокъ — пошли на пасту, али покинули одну козу, кабъ ина сьцерегла хатку. Лежиць коза, вокомъ ня змигнецъ, сдяражець. А ужó чилавѣку тому и їсьци захоцѣлося, ды боитца вылѣзци зъ подпечча. Стаў ёнъ на козу сонъ напушаць: глядзиць на яе и приговариваетъ: «Спи, вóчко! спи, вóчко! спи, вóчко!» Одно воко заснуло. Ёнъ пóтымъ: «Спи, другое! спи, другое, спи, другое!»

И другое заснуло. Тогда ёнъ вылѣзъ зъ подпечьча, наобдзираў блиноў, наколупаў сыру и масла — ды подъ печь и ёсь тамъ сабѣ помаленьку. Пришли козы зъ пасты — спиць ихъ вартоўникъ, блины со сцѣнъ подзираны, печь и коминъ поколупаны. Стали яны биць бѣдную козѹ и рогами и ногами; прибили чупъ не до смерци. «Што я виновата», кажиць имъ ина, «я старалася, якъ могла, глядѣла прытко. Али сильно стали мое вочи зачипатца и я заснула». Кинулися шукаць виноватаго; шукали, шукали — никого не нашли. Собралися козы ўкругъ, стали браць раду, якъ збыць такую бядѹ. Радзилися, радзилися и положили поставиць вартоўникомъ такую козѹ, у которой три воки. Нашля такую козѹ, съ трима вочами. Сказали ей вартоваць хату, а сами пошли на пасту. Нашъ чилавѣкъ ничо́го гэтаго не знаў. Бачиць ляжець коза, думаетъ, навяду на яе сонъ, а самъ наёмся. Стаў ёнъ прытко на яе глядѣць и приговариваць: «Спи, вочко! спи, вочко! спи, другое! спи, другое!» Заснуло у козы одно вочко и другое. Вышоў той мужикъ зъ-подъ печки и хоцѣў уже обдзираць стѣны и печь, — ажъ тутъ коза убачила яго трейцимъ вокомъ, прочахнула и забѣяла дикимъ голосомъ. Козы почули, прибѣгли и кинулися биць того чилавѣка и рогами, и ногами. Стаў ёнъ ихъ просиць-молиць: «Козочки дороженькія, пусьцице живого, буду вамъ вѣкъ служиць»... Змиловалися тогда козы, перестали биць того чилавѣка и поставили яго за пастуха у сябе. Ёнъ ихъ пасціў, доіў, робіў масло, сыры... Зъ той поры и пошли козы чилавѣку служиць.

Зап. А. Егор. Богдановичемъ.

14.

ДѢДЪ, КОЗА И ЗВѢРИ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жиў дѣдъ да баба и была у ихъ коза. Дѣдъ на первый дзень посылае свою дочку кабъ яна яе попасила. Дочка яе погнала. Подъ вечаръ погнала домоў. Дѣдъ сѣў ў воропахъ и пытаецца: «Коза моя, козачка! чи пила ты, чи ёла?» Каже коза:

«Ни пила, ни ѣла; якъ бѣгла чиразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыниченьку, ухватила капель водзиченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся, набіў дочку и отослаў отъ сябе. Дочка побѣгла. Подъ вечеръ гониць козу съ пазьбы. Дзѣдъ сѣў изноў при вороцяхъ и пытаецца у козы: «Коза ты моя, кóзачка! чи пила ты, чи ѣла?» — «Не пила, не ѣла, якъ бѣгла чиразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыниченьку, ухватила капель водзиченьки». Дзѣдъ разгнѣваўся, набіў бабу и прогнаў отъ сибѣ. На трѣцїй дзень самъ погнаў ў поле. Накорміўши, погнаў домоў, а самъ скоренько забѣгъ напяродъ и сѣў на лавочку. Якъ коза пришла, дзѣдъ зачаў у не пытацца: «Коза моя, козинька! чи пила, чи ѣла ты?» — «Не пила, ни ѣла», коза каже, «якъ бѣгла чиразъ мосточекъ, ухватила клиновыи листочыкъ, якъ бѣгла чиразъ крыниченьку, ухватила капельку водзиченьки». Дзѣдъ дужа разгнѣваўся и задумаў яе зарѣзаць. Ўзяў козу, привязаў и пошоў къ ковалю ножикъ остриць. Коза якъ гэта учула, — вырвалася и побѣгла ў лѣсъ и убѣгла ў зайцеву хату; зайца выгнала. Сѣў заяць при дорозѣ и зачаў плакаць. Ишоў воўкъ и пытаецца у яго: «Чаго ты, зайчикъ, плачешъ?» — «Якъ жа мнѣ не плакаць: неякій невиданный звѣръ выгнаў мяне изъ хатки и зачаў тамъ жиць». Воўкъ каже: «Ну я яго выгоню!» и пошоў ў хатку и каже: «Звѣръ, выходзи изъ хатки!» Коза якъ затрепае и крикнула: «Я цябе рожками заколю, ножками притопчу и хвосцикомъ подмяту». Воўкъ спужаўся и уцѣкъ. Приходзили ўсѣ звѣры и ўсѣ не могли яе выгнаць. Тоды йшоў пѣтухъ и пытаецца у зайца. А заяць яму ўсѣ сказаў. Пѣтухъ каже: «Я яго выгоню!» — «И гдзѣ ты яго выгонишь! ўсѣ звѣры прибѣгали и никто не могъ яго выгнаць. Ну, пойдземъ!» и пошли яны. Пѣтухъ, пришоўши, каже: «Я иду зъ косою ў красныхъ сапогахъ, я цябе зарѣжу!» Коза дужа спужалася и смяцѣла, а яны яе забили и потомъ стали сабѣ жиць да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища.

15.

ПОШЕЛЪ КОЗЕЛЪ ЗА ОРѢХАМИ.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Пошоу козелъ въ орѣхѣ, нашіпау три мѣхѣ, а коза ни вѣдного. «Погоди, коза, я на тябе волка пошлю. Волкъ иди козу ѣсть». — «Ни пойду». — «Погоди, волкъ, я на тябе стралца пошлю. Стралець иди воўка бить». — «Ни пойду». — «Погоди, стралець, я на тябе вярovyкъ пошлю. Вярoўки, идите стралца вязать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, вярoўки, я на васъ тяпло пошлю. Тяпло, иди вярoўки палить». — «Ни пойду». — «Погоди, тяпло, я на тябе воду пошлю вода, иди тяпло тушить». — «Ни пойду». — «Погоди, вода, я на тябе волоу пошлю. Волы идите воду пить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, волы, я на васъ доўбню пошлю. Доўбня, иди вола бить». — «Ни пойду». — «Погоди доўбня, я на тябе червей пошлю. Черви, идите доўбню точить». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, черви, я на васъ курей пошлю. Куры, идите червей клевать». — «Ни пойдёмъ». — «Погодите, куры, я на васъ ястреба пошлю. Ястребъ иди курей драть». Ястребъ пошоу курей драть, куры пошли червей клевать, черви пошли доўбню точить, доўбня пошла волоу бить, волы пошли воду пить, вода пошла тяпло тушить, тяпло пошло вярoўки палить, вярoўки пошли стралца вязать, стралець пошоу волкоу бить, воўкъ пошоу козу ѣсть. Коза пошла подъ мостъ, воўкъ яе за хвостъ.

Зап. учен. народнаго училища Софроніи Козловъ.

16.

Слупскаго уѣзда, м. Тимковичи.

Сѣу веробейка на былинку и хоцѣу, кабъ ена его поколыхала, но былинка не поколыхала, а поръ! у срачицу, да и упарѣла. Тогда веробейка и говориць былинкѣ: «Постой, былинка, нашла я на цябе козы. «Козы, козы, идзице былинку глодаць, бо былинка не хоче веробейки колыхаць». Не захоцѣли я козы. «Постойце-жъ, козы, нашла я на васъ воўкоу. «Воўки, воўки! идзице

козъ душиць, бо козы не хочуть былинки глодаць, а былинка — веробейки колыхаць». Не захоцѣли и воўки. «Постойцк-жъ воўки! наплю на васъ людзей. Людзи, людзи! идзице воўкоу биць, бо воўки не хочуть козъ душиць, а козы не хочуть былинки глодаць, а былинка веробейки колыхаць». Не захоцѣли и людзи. «Постойце-жъ людзи! наплю на васъ огонь. «Огонь, огонь! идзи людзей палиць, бо людзи не хочуть воўкоу биць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣу и огонь. «Постой же огонь! наплю я на цябе воду. Вода, вода, идзи огонь тушиць! бо огонь не хочець людзей палиць и т. д., а былинка не хочець мяне, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и вода. «Постой же вода, наплю я на цябе вола. Волъ, волъ! идзи воду пиць, бо вода не хоче огня тушиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣу и волъ. «Постой же волъ! наплю я на цябя доўбню. Доўбня, доўбня! идзи вола биць, бо волъ не хоче воды пиць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Не захоцѣла и доўбня. «Постой же доўбня! наплю на тебя червей. Черви, черви! идзице доўбню точиць, бо доўбня не хоче вола биць и т. д., а былинка не хоче меня, веробейки, колыхаць». Черви послухались воробья и пошли доўбню точиць и цеперьъ точаць, а доўбня — вола биць, и цеперьъ бье, а волъ — воду пиць, и цеперьъ пье, а вода — огонь тушиць, а огонь — людзей палиць, а людзи — воўкоу биць, и цеперьъ бьюць, а воўки — козъ їсьць, а козы — былинку глодаць, и цеперьъ глодають, а былинка — веробейку колыхаць, и цеперьъ колышець.

Зап. ученикъ приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Михалевиць. Сообщ. учителемъ той же семинаріи П. А. Введенскимъ.

17.

МІЩЕНІЕ ДЯТЛА.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Звіў сабѣ дзяцель гняздзечка, нанёс яччикъ и вывѣў дзѣтокъ — трое дзятлынятокъ. Радуйца дзяцель: «Выгодую, думаетъ,

дзѣтокъ — будзе уцѣха, а на старось подмога. Али не здарма людзи кажуць: «Хто-бъ дзятла знаў, капъ ни яго доўгіі нось?» Ня умѣў ёнъ радоватца самъ зъ собою, а раструбіў по ўсяму лѣсу, што Богъ яму дзѣтокъ послаў; кого зъ птушекъ ня споткае — на родзінчы просіць. Собралися госьці, згулялі родзіны, участвовали такъ, што ледзь домоў доволокліся. Пошла по ўсяму лѣсу слава, якія *чужыя* родзіны справіў дзяцель. Прочула абъ гэтымъ лисица. «Постой же, поганецъ, — каже іна сабѣ, — мяне на родзіны не позваў, я-жъ табѣ дамся ў знакі.

Дзяцель дзяцей годуіць, корміць, пѳіць, а лисица коло яго гнѣзда похаджывае, зубы скаліць, придумывае, якъ бы дзяцей дзятловыхъ со свѣту звѣсьці. Надумался такі. Подходзіць разъ къ тому дрэву, гдѣ было дзятлово гнѣздѣ и начинае стукаць хвостомъ по дзераву.

«Што ты, лисица, робишь? пытае у яе дзяцель: на што моіхъ дзяцей пужаеш?»

— Во якъ, каже лисица: у цябе и дзѣці ёсь... а я и ня вѣдала... Ну, выгоний-тка ихъ вонъ зъ гнѣзда, бо мнѣ гэтое дрэва потребна на дровы...

«А лисынька, а кумочка! — стаў просіць дзяцель: дай ты мнѣ дзѣтокъ ўзгодаваць, тагды сабѣ сячи дзерава».

— Не могу я чекаць, каже лисица: хто-жъ табѣ виновать, што ты тутъ звіў гнѣздо! Мало табѣ было лѣсу?

«Яно праўда, лѣсу не мало, каже дзяцель: али хто-жъ цябе знаў, што ты гэтае дрэва маешъ сѣць?»

— Треба было запытатца, языкъ маешъ, каже лисица: самъ виновать, не на кого жалковаць.

«Што-жъ мнѣ робиць, кумка? Дай раду!» прѳсіць яе бѣдныі дзяцель.

— Ты рады просішь? Вотъ табѣ моя рада: не тримай дзяцей при сабѣ, бо спесьцятца¹⁾, разгультаютца, а отдай ихъ лѣпей ў людзи ў навуку, коло людзей вытрутца, работи навучутца—

¹⁾ Избалуютца.

людзьми будуць. И табѣ будуць дзяковаць и шановаць подѣ старосць...

«Можэ и праўда твая, — каже дзяцель: али-жъ я такіхъ людзей не знаю, кабъ кому отдаць дзяцей ў навуку».

— Отдай ихъ мнѣ, — каже лисица: я табѣ помогу, я отдамъ твоихъ дзяцей ў навуку.

«А дзякуй же табѣ, моя кумочка, што ты вызволяешъ мяне изъ бяды. Буду табѣ вѣкъ дзяковаць...

— Подзякуешъ послѣ, — каже лисица: а цяперъ кидай ихъ ко мнѣ.

Кинуў дзяцель одного дзяцѣнка; лисица подхватила яго, забѣгла за кустъ и зѣбла. Облизалася и идзець къ дзятлу: «Отдала, кажэ, вучитца ковальству: прибыльная работа. Кидай другого!» Скинуў дзяцель и другого. Схватила яго лисица, занесла за кустъ, зѣбла. Вярнулася къ дзятлу. «Отдала, кажэць, вучитца столярству. Самая работа для дзятла: будзе кусокъ хлѣба мѣць. Давай третяго: отдамъ яго ў бондари, — дзятлы къ бондарству здольны».

Скинуў ёй дзяцель и третяго дзяцѣнка, дзякуючи лисицѣ, што такъ ина клопѣцтва обѣ яго дзѣцяхъ.

Зѣбла лисица и третяго дзяцѣнка, якъ и двухъ першихъ. Пришла къ дзятлу.

«Кидай ящо, коли ёсь», каже яму.

— Ужо ўси, каже ей дзяцель.

«А коли ўси, — дыкъ за задъ мяне ўкуси: я твоихъ дзяцей поѣла. Было не чванитца».

Якъ почуў гэта дзяцель, якъ заплачыць ёнъ бѣдный, якъ заголѣсиць: и дзяцей жалъ, и злосьць яго ўзяла, што лисица такъ яго обсмѣяла. Кабъ сила, — разорваў бы яе поганую на часьци, али силы не даў Богъ дзятлу. А лисица наругантца — зубы скалиць.

«Што я кому зробіў кепскаго?» думаетъ ёнъ сабѣ: Обяздзѣдила мяне лисица, насмѣялася надо мной, насмѣюся-жъ и надъ кимъ-нибудзь. Будуць и мяне помниць.

И поляцѣў дзяцель шукаць, на комъ бы яму злосьць сорваць. Лящиць дзяцель, бачиць — ёдзиць мужикъ, нѣшто ў бочцы вязець. «Вотъ на комъ я злосьць сорву, на мужику: ёнъ ў воўсімъ виновать». А мужикъ вѣзь ў бочцы мазь продаваць, хоцѣў соли купиць.

Сѣў дзяцель на бочку зъ мазьзю и давай дзяўбци носомъ ў бочку. Глянуў мужикъ: продзяўбе, думаетъ, бочку, мазь выліе. Выхваціў топоръ зза пояса и — дрататахъ! обухомъ, али не по дзятлу, а по бочцы. Разбіў бочку. Яще и не опамятаўся мужикъ, глядзиць — дзяцель сѣў на лобу у коня и дзяўбе. Мужикъ размахнуўся топоромъ, хоцѣў забиць дзятла, а сѣкануў по лбу коня — конь и ня жиў, а дзяцель — фуррр! — и поляцѣў. Плачиць мужикъ: «бочку разбіў, мазь выліў, коня забіў, ўсё празъ проклятаго дзятла. Вотъ кабъ яго попасьци, помніў бы ёнъ!»

А дзяцель поляцѣў ў мужикову хату. Мужикова жонка хлѣбъ расчиняла, а ногой дзиця колыхала. Сѣў дзяцель ў колыску и давяй дзиця ў лобъ клепаць. Дзиця заплакала. Глянула баба — видзиць дзяцель клюецъ дзиця: «Ахъ, кабъ ты выдохъ!» закричала ина и тропъ! полоникомъ, али не по дзятлу ды по дзяцѣнку. Забила дзяцѣнка. Злось ўзяла яе на дзятла, кинулася яго ловиць. Зловила-таки и горшкомъ закрыла. Стала придумываць, якую дзятлу смерць зробиць? Ажъ тутъ надходзиць яе мужъ, идзець и плачиць. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго. Такъ и такъ, разсказывае ёнъ ей.

«А я-жъ хоць дзиця забила, али проклятаго дзятла зловила», каже яму баба.

— Покажи яго, я яго жиўдомъ зѣмъ, каже мужъ.

Подняў мужикъ горшокъ, ўзяў дзятла ў руки: «Я цябе зѣмъ, гадъ ты!» — и ротъ разинуў. А дзяцель пурхъ! яму ў ротъ, а зъ роту ў животъ пролѣзъ. Трапѣчитца ў живоецъ. Ня вѣдае мужикъ, што яму и робиць: болиць животъ — дзяўбе тамъ дзяцель; и на дворп ходзиць не дае, за задъ кусаетъ. И нима якъ яго оттуль выдобыць. Али таки надумаўся мужикъ. «Ходзи-тка ты сюды, бабо! — каже ёнъ жонцы: бари косу ў руку и якъ тольки

дзяцель покажець голову — рѣжь его косой». Узяла баба косу, глядзіць прытка, пыльнаіць дзятла. А ёнъ покажиць голову ды і ўзноў скоренько сховаіцца, якъ бы зъ імі дражыцца. Высууў ёнъ такі носъ — баба шась! косой. «А-я-яй!» заенчіў мужыкъ: баба яму задъ отрѣзала, а дзяцель живехонькій выляцѣў.

Зап. учит. минск. приходск. училища А. Е. Богдановичъ.

Б. МИѦЧЕСКІЯ.

18.

Могилевской губ., Горецкаго уѣзда, с. Святошицы.

Жыў сабѣ воробей і мышона; задумалі яны лядо копаць і пшаницу сѣіць. Пошоў воробей ў поле зерніткі збіраць пшаничныя, а мышона пошла зерніткі іскаць. Видзіць воробей зъ мышеной, што людзі сѣюць пшаницу — і воробей кажець мышонѣ: «Будзімъ і мы сь тобою сѣіць пшаницу на сваёмъ лядзі». Мышона говориць воробью: «Што твое будзіць, воробей: ти корашкі, ти вершкі?». Воробей отвочаіць мышенѣ: «Самъ не знаю, што мое будзіць: ти вершкі, ти корашкі?» — А мышона кажець: «Бери вершкі!». Посѣілі пшаницу. Пора ёе жаць. Мышона ўзяла сабѣ вершкі, а воробью оставіла корашкі. Мышона зволочыла вершкі ў свою нору і стала покойно зімоваць, а воробей покопаўся ў сваіхъ корашкахъ да нечаго ему ѣсьць. Ёнъ полецѣў зімоваць на дзереўню. Тамъ мышона позвала яго, воробья, ў госьці і почастовала яго сваімі вершкамі. Воробей позваў къ сабѣ мышону. Мышона зъ воробьемъ покопалася і такъ пошла ў свою нору. Послі гэтаго воробей кажець мышонѣ: «Будзімъ сѣліто сѣіць рѣпу, і мое будзіць сѣліто вершкі, а твое — корашкі». Мышона согласілася. Посѣялі рѣпу. Уродзілася рѣпа большая пребольшая. Мышона кажець воробью: «Прыбірай свое вершкі, мяѣ надобе прыбіраць корашкі». Воробей сняў вершкі, а мышона вытацила корашкі і затацціла

ў свою нору. Такъ остались яны зимаваць. Мышона позвала воробья ў госьця и почаствовала яго рѣпою. На другі дзень воробей позваў мышону ў госьця. Мышона покопалась, покопалась зъ воробьемъ ў мерзломъ г и побѣжала ў свою нору. Ляпиць ворона и говориць: «Га, га, воробей! обмахнула тебе мышона; соберы войну пциць проціў мышоны, а мышона собере своихъ звѣроў». Воробей побѣжаў къ мышонѣ и сказаў такъ. Мышона собрала звѣроў, а воробей пциць и начали воеваць. Звѣры мышоны поѣли воробьевыхъ пциць, — только воробей остаўся да ворона, которая говорила собираць войну. На други дзень ляпиць ворона и говориць: «Га, га, воробей! ни того ты собраў, кого надобе. Кылибъ ты позваў морскаго сокола, тэй поўў бы ўсѣхъ звѣроў».

Пошоў воробей къ мышонѣ и говориць: «Ну-ка сянни соберы своихъ звѣроў, я — своихъ пциць». Мышона послушалася и начали воиваць. Воробьевъ соколъ якъ разинуў ротъ отъ неба до зямли, такъ поўў ўсѣхъ мышониныхъ звѣроў, одна только мышонка подъ межу сховалася. Соколъ сѣў на межу нучуваць, а воробей стаў на колу, стаў щєбатаць и заснуў. Увидала ето мышона, побѣжала на поле къ огоньку, ўзяла головешычку и потпалила иржище, дзѣ спаў соколъ. Иржище загорѣлося воколу крылья, такъ што яму нельзя было литаць. Соколъ посидзѣў, посидзѣў и потомъ пошоў дорогою.

Жіў тамъ царь; у яго быў сынъ Иванъ Ивановичъ. Ёнъ любіў заниматца охвотою. Пошоў ёнъ одзинъ разъ на охвоту и бачиць: ни то звѣрь, ни то пцица. Иванъ хоцѣў выстрѣлиць въ яго, а ёнъ говориць яму: «Не би мене, Иванъ Ивановичъ, русски царъ царевичъ, а живьемъ лучше возьми мене». Иванъ ўзяў сокола и повьезъ домой. Дома сокола углядзѣў отецъ Ивановъ и говориць: «Я еще не видаў геткія пцицы». Соколъ кажець: «Ну, царъ, корми мене годъ, тогды я табѣ услужу». Царъ стаў кормиць сокола кажды дзень по шєсь волоў. Прокорміў царъ — ашъ побиднѣў. Соколъ подняўся лецѣць, ды не могъ. Тогды ёнъ кажець цару: «Покорми еще поўгода». Царъ

послухаўся и прокорміў 6 мѣсяцевъ. Послѣ гетого соколъ кажець Ивану: «Ну, садзись на мене и *полецимо*». Иванъ сѣў и соколъ подлецѣў высоко и показаў домъ: «Вунъ», кажець, «моё сестрѣ домъ — дзверы мѣдзяныя. Якъ прилечимъ мы ў тэй домъ, тогды ты мене ведзи и палкою би». Ёнъ ўзяў и ведзе. Наўстрѣчу вышла яго сестра и говόрыць: «За што ты бьешъ мойго брата? Я табѣ самому!...» Тогды соколъ кажець: «Нѣтъ, не надо! Ёнъ мене отъ смерци спасъ». Сестра ўзяла Ивана и повела къ сабѣ ў госьци, а соколъ сказаў яму: «Проси сабѣ бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала, да кажець: «Братца мнѣ жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажець: «Садзись на мене, Иванъ Ивановичъ, полецимъ къ средней моей сестрѣ». Иванъ сѣў и яны полецѣли. Соколъ спрашиваецъ у Ивана: «Ци видишишь сребренный домъ? ето моё сестры и коли спусьчимся на землю, то ты возьми палку и би мене, кабъ перъя сыпались». Якъ туды прилецѣли, Иванъ Ивановичъ такъ и здѣлаў. Сестра сокола и спрашиваецъ: «За што ты бьешъ мойго брата? Я тебе зъѣмъ». Тогды соколъ кажець: «Не ѣжь яго, ёнъ мене отъ смерци откупіў». На гето сестра кажець: «што табѣ даць за гето, што ты мойго брата отъ смерци откупіў?» — «Дай мнѣ бацькову сумучку!». Сестра подумала, подумала и говόриць: «Брата жалко, а сумка еще жалчѣй». Тогды соколъ кажець: «Полецимъ къ моей старшой сестры и якъ злѣзимъ на землю, ты беры палку и би мене, штобъ перъя сыпались». Иванъ такъ и здѣлаў: ведзе сокола и бье яго палкою. Убачила ето сестра и кажець Ивану: «За што ты такъ бьешъ мойго брата? я тебе за ето зъѣмъ!». А соколъ кажець: «Не, не ѣжь ты яго; ёнъ мене отъ смерци откупіў». Тогды сестра кажець: «Што-шь табе даць, Иванушка, за ето?». А Иванъ кажець: «Дай ты мнѣ за ето бацькову сумку». Сестра сокола подумала, подумала и отдала Ивану бацькову сумку. Тогды соколъ вывѣў Ивана на дорогу и кажець: «Идзи и ўсе верни ў право, ды не открывай сумки». Иванъ попоў дорогою. Шоў, шоў, захоцѣлось яму поглядзѣць, што тамъ ў сумцы ёсь? Якъ

открыў ёнъ сумку, такъ стаў горотъ и стали яму грошы носиць. Иванъ думаў, думаў, якъ бы тутъ яму горотъ собраць. Тутъ тацки прибѣжаў къ яму чортъ и говориць: «Дай мнѣ то, чаго ты дома не знаешъ, то я соберу табѣ горотъ». Иванъ стаў думаць, чаго ёнъ дома не знае? передумаў и кажець: «Я ўсе знаю». Тогда чортъ кажець: «Ну, распишися!» Иванъ расписаўся и приложіў печать свою, а чортъ ўзяў сумку и накрыў ею горотъ. Янъ накрыў, такъ горотъ и увойшоў ў сумку. Иванъ пришоў домоў и положіў записку ў шелку. Тутъ яму сказали, што у яго родзіўся сынъ. Иванъ ўспомніў, што ёнъ продаў новорожденного сына чорту и стаў тужиць и плакаць. Сынъ выросъ и нашоў ету записку, прочитаў и кажець ойцу: «Вотъ ты продаў мене чорту?» Ойцець кажець: «Да! продаў». Тогда сынъ одзѣўся и пошоў. Ишоў, ишоў и зашоў ў хатку. А ў той хаци дзѣўка вариць чорту обѣдъ. Ёнъ ей и кажець: «Здрастуй, дзѣўка!» — «Здрастуй!» ена яму отказываець, «куды ты, молодець, идзешъ?» — «Иду чорту служиць». — «Ну, иди и скажи: «здрастуй, чортъ, поганое твое мясо!» — Якъ пошле чортъ себе за обѣдомъ и ты, якъ принесешъ, то скажи: «на, ѣжъ! лопни твой требухъ!» Мальчикъ пришоў къ чорту и говориць: «Здрастуй, чортъ, поганое твое мясо!» Чортъ послаў яго за обѣдъ. Ёнъ принесъ обѣдъ и говориць: «На ѣжъ! Кылі-пъ твое кишки лопнули!» Чортъ увидзѣў, што ёнъ пришоў недаўно и стаў такъ грубиць, то приказаў распалиць лазню и ўкинуць туда мальца и дзѣўку. Черци такъ и здѣлали. Дзѣўка стала молиць Бога и ўзяла платокъ, махнула на лазню и сказала: «Буйные дожджи, густые вѣтры, прохладзиця намъ лазню!». Пошли дожджи и вѣтры и прохладзили лазню. У лазни дзѣўка зноў махнула платкомъ — лазня отчинилась, ены ўзяли пару лошадей и поѣхали. Ьхали, ѣхали — дзѣўка говориць мальцу: «Иванъ! злѣзь и послухай, може насъ догоняюць?». Иванъ злѣзь, послухаў и кажець: «Насъ догоняюць!» Ена махнула млаточкомъ. Якъ махнула, такъ кони зробилися оўсомъ, дзѣўка — бабою, а Иванъ — дзѣдомъ: баба жне овесь, а дзѣдъ носиць снопы. Тутъ ѣдуць чоровы слуги и спра-

шиваюць: «Чи ни бачили кого їдучи?» — «Не, никого мы ни бачили». Слуги вернулись, а дзѣўка махнула платочкомъ и стало яково было: дзѣдъ — Иваномъ стаў, овесь — коньми и поѣхали дальше. Ъхали, ѣхали, потомъ дзѣўка кажець Ивану: «згѣзь и послухай: може насъ догоняюць?» Малець Иванъ послухаў и кажець. «Я ничо́го не слухаю». Тогда згѣзла дзѣўка, сама послухала и кажець: «Насъ догоняюць» и махнула платочкомъ. Якъ махнула — такъ кони стали капличкой, Иванъ — попомъ, дзѣўка — матушкой и начала просвиры печи. Приѣхали слуги чорта и спрашиваюць: «Ци не видзѣли тутъ мальца молодого и дзѣўки?» Яны кажущ: «Никогочко не бачили». Слуги вернулись, а дзѣўка махнула платочкомъ — и капличка зробилася конями, попъ — Иваномъ, а матушка — дзѣўкою и поѣхали дальшей.

Ъхали, ѣхали, потомъ дзѣўка кажець: «Згѣзь и послухай: може насъ догоняюць?» Иванъ згѣзь, послухаў и кажець: «Я ничо́го не слухаю». Тогда згѣзла дзѣўка, послухала и кажець: «За нами погоня» и махнула платочкомъ — и изъ коней зробилося синее море, дзѣўка зробилася лебѣдкою, а малецъ — лебедземъ. Послѣ этого чортъ кажець: «Цеперецька зловимъ» и послаў свиньню. Пошла свинья къ синему морю и стала пиць воду и выпила ўсю. Лебѣдка якъ стрепенулася — свинья лопнула и вода вся разлилася. Лебѣдка стала дзѣўкой, а лебедзь — мальцемъ. Дзѣўшка поѣхала ў свой горотъ, а малецъ — ў свой. Уѣзжаючи, дзѣўка кажець: «Не забывай на мене, якъ приѣдзешъ ў свой горотъ домоў, (то) со всѣми цалуйся, только не цалуйся съ тымъ, кого ты не вѣдаешъ дома».

Ёнъ пришоў домоў, ўсѣ обрадовалися и стали цалувацьца. Потомъ подносяць къ яму новорожденного брата. Иванъ отказаўся цалуваць и лѣгъ спаць, а во снѣ яму поднесли робѣнка и ёнъ яго поцалуваў. За ето на яго разсердзились и прогнали изъ двора вонъ. Иванъ пошоў и по дорози махнуў платочкомъ: стала непроходимая лоза, у Ивана ногъ не стало и ёнъ увидзѣў огонекъ. Пришоўши туды, ёнъ увидзѣў хатку и ў хатци — бабу. Ёнъ зайшоў и сказазаў баби свое горе. Баба дала яму кошелѣкъ и

шапочку-невидимочку и сказала: «Якъ придетъ къ мору, то сядъ на кошолѣкъ и надѣнь шапочку-невидимочку и переѣдешъ черезъ море». Иванъ такъ здѣлаў, якъ сказала баба и переправивъ черезъ море и пошоў ў гóротъ. Тамъ наняўся ёнъ у цара. Царъ выслаў яго на часы. У того цара была дочка, а къ ей ходили черци. Дочка лижала ў спекляннмъ гроби. Иванъ ўзяў ружье, надѣў шапку-невидимку и стаў ў дверяхъ. Въ поўночь цареўна стала зваць часового, а ёнъ якъ толкнець яе, яна вернулася и зноў лигла ў гроби. На утро царъ кажець слугамъ: «Идзице и выкиньце косцей часового!» Слуги пошли, а часовой сабѣ ходиць по комнацѣ. Слуги испугалися и сказали цару, што часовой жиў. Царъ позваў Ивана въ свою комнату, пучастувалъ яго и даў яму сто рублей. На другую ночь пошоў Иванъ, надѣў шапку-невидимку и стоиць. Цареўна ўстала изъ гроба и говориць: «Часовой, часовой!» — «На што табѣ часовой? Ёнъ тутъ». Потомъ ёнъ толкнуў ружьемъ ў груди такъ, што ена повалилась и зноў лигла ў спекляннй гробъ. Видиць Иванъ, што пришли къ ей дьяволы и говоруць: «Пойдемъ ў золотыя палаты» и пошли и цареўну съ собою ўзяли. Иванъ ў шапцы-невидимцы пошоў за ними. Пришоўши туда, цареўна здѣла три персни, а Иванъ ихъ украў. Тоды самый старшій дьяволъ говориць: «Гдѣ вы подѣли персни?» А слуги яго гово́руць: «Мы не знаемъ». А Иванъ ўзяў рогожу обвѣў ўсихъ черцей и поволокъ ў болото. Тамъ ёнъ обойшоў кругомъ болото и кажець: «Вотъ вашъ дзѣ домъ!» и бросіў ихъ, и цеперь яны тамъ живуць.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

19.

ОСИЛОКЪ-РАБОТНИКЪ И ПОПЪ.

Тамъ же.

Пошли бабы ў лѣсъ збираць ягоды. Тамъ напаў на ихъ медзвѣдъ. Бабы поуцекали ўсѣ, а одну молодуху медзвѣдъ схватиў и понёсъ ў свою берлогу. Тамъ ёнъ ее кормиў, такъ што прой-

шло съ поўгода. Молодуха отъ медвѣдзя стала беременна. И такъ медвѣдзь ў еѣ увѣриўся, што думаў, ена отъ его не уцѣлѣць. Попоў медвѣдзь шукаць харчи далёко, а молодуха ўзяла дзця и уцѣкла. Ёнъ вернуўся назатъ, поледзѣў ў берлози — еѣ тамъ нима; ёнъ слѣдомъ еѣ побѣхъ догоняць. Догнаў еѣ ў дзереўни. Яна ўзышла на дворъ, — медзвѣдзь за ёю. Мужукі собраліся, увидзя, што медзвѣдзь прибѣхъ на дворъ, обступили и забили яго. Мужъ етыя молодухи жаніўся на другой и ёнъ сказаў ей: «Идзи туды, гдѣ круцілася и прижила дзця; я тебе, кажець, не знаю».

Тогды яны собрали людзей, штопъ разсудзили, якъ молодуси жиць, потому што мужикъ еѣ не хочець браць. Людзи сказали такъ: «штопъ ёнъ зробіў ей хату и даў горбѣтъ, такъ штопъ ей можно было прокормицца зъ етымъ дзѣцѣнкомъ, што ена прижила зъ медвѣдземъ». Такъ ей и присудзили. Согласіўся на это мужикъ, согласилася и яго жонка. Построили ей хату и дали горбѣтъ, и ина жила съ естымъ дзѣцѣнкомъ такъ годы два. Дзѣцѣнокъ еты выйдзе, бывало, на вулицу гуляць зъ дзѣцми — дзѣци якъ придуць къ яму, дыкъ ёнъ котораго пихнець рукою, дыкъ той отвалицца и ударицца крѣпко объ землю. Бабы стали къ ей приходзиць и казаць, штопъ яна ни пуцала яго гуляць къ ихнимъ дзѣцямъ, «а то ёнъ намъ», кажуць, «позабьець дзѣцей». Одна баба кажець, што мойму дзѣцѣнку уже пять годоў, а твойму ище два, и ёнъ яго забиваць, якъ выйдзець на вулицу.

Тогды еты малецъ и кажець своей матцы: «Што я буду у тебе, мама, жиць? пойду куды наймуся служиць». Тогды маці кажець: «Куды ты пойдзешъ ётаки малы?» А ёнъ кажець: «Ничѣго, хоць хлѣба кусокъ сабѣ зароблю». И попоў.

По дорози идучи, стрѣў попа. Попъ кажець:

«Куды ты, мальчикъ, идзешъ?»

— Иду, бацюшка, кабы дзѣ наняцца.

«Наймися у мене», кажець попъ.

— «Наймуся», кажець мальчикъ.

«А чимъ же тебе зовуць», кажець попъ.

— «Мишамъ», кажець мальчикъ.

«Ну, садзися!» кажець попъ, «поѣдзимъ». Мальчикъ сѣў и яны поѣхали. Мальчикъ дужо быў цяшки, што апъ конь стаў потъ пѣной. Попъ спрашываець: «Чаго гето нашъ конь потъ пѣной?» Мальчикъ кажець: «Гето што мы дужо шипко ѣдзимъ». А яны и ѣхали цихо. Попъ моўчиць, думаець, што ето праўда, а того не вѣдаець, што мальчикъ еты быў дужо цяжекъ. Привъезъ попъ ў дворъ яго, дали яму ѣсьць. Тогда стаў казаць попъ:

«Скольки-шь табѣ даць за готъ?»

— «Ничо́го не хочу отъ васъ, бацюшка», кажець мальчикъ, «только якъ отслужу готъ, дамъ ў хрибить (спину) расъ табѣ, бацюшка, и матушцы расъ».

Попъ и согласіўся, думаетъ, што тамъ ето, коли дасъ по разу ў хрибить? а того не вѣдаў, што якъ дасьць по разу ў хрибить, той забьець; ёнъ быў ослако¹⁾, а попъ думаў, што ето просты мальчикъ.

Попъ даець яму топоръ и кажець: «Идзи, Миша, дровы сѣчь». А ёнъ кажець: «На што мнѣ. бацюшка, топоръ? я и такъ на-сѣку». Попъ думаець: Якъ же ёнъ будзиць сѣчь, етки малы? Тогда Миша пошоў на вулицу къ дровамъ и возьмиць полѣно тоўстое; якъ подымиць яго, да объ землю, дыкъ яно и поло-майтца на нѣскольки штукъ. Попъ глядзиць ў вокно и кажиць матушцы: «Во наняли мы сабѣ якого работника, што безъ то-пора дровы сѣчѣць». Ето было зимою. Дожидали яны лѣта. Посылаюць яны Мишу ораць ў поле; дали яму соху и коня и показали, куды ѣхаць ораць. Миша запрогъ коня и начаў ораць. Орець Миша, и конь нисколько не утомиўся, потому што Миша самъ большъ пьеръ соху за коня. Принесъ попъ Мишу обѣдаць и кажець: «До ²⁾ уже Миша ораць! отпрегай, ходзи обѣдаць». Миша отпрогъ коня и пусціў ды якъ хлопнецъ ладонею по

¹⁾ Силачъ. Слов. Носовича.

²⁾ Сокращеніе отъ: досыць (досыта)—довольно. III.

крыжу¹⁾), — конь и покаціўся на землю. Попъ кажиць: «Што ето конь поваліўся?» А Миша кажиць: «Ето ёнъ качацца захоцѣў».

Миша сѣў обѣдаць. Пообѣдаў и кажиць: «Берит-ка, бацюшка, соху, будземъ ораць». Попъ ўзяў соху, а Миша стаў ў хомутъ, и стали ораць. Орали покуля сонце зайшло. Попъ кажець: «Побѣдимъ ужо ў дворъ, Миша».

Прыѣхали ў дворъ, повечерали, легли спаць. Бацюшка и хвалицца матушцы, што Миша дужо много ўзораў, большей дзесяцины за дзень, и кажиць попъ матушцы, што якъ задаў Миша коню по крыжы, такъ ашъ конь упаў на землю. Матушка и думаецъ, потомъ кажиць попу: «Коли конь поваліўся отъ яго удара, то намъ якъ дасецъ ў хрибить по разу, дыкъ и забѣецъ насъ. Во што мы яму здѣлаемъ: ў нашъ овесъ ходзюць мядзвѣдзи, дыкъ мы яго пошлемъ ноччи и скажемъ: «Идзи, Миша, и выгонъ короў изъ оўса, а кылі уловишь, дыкъ приведзи ў дворъ одну корову». Попъ такъ и здѣлаў: ноччи ўзбудзіў Мишу и кажиць яму: «Идзи, Миша, выгонъ короў изъ оўса, а кылі уловишь, то приведзи ў дворъ одну».

Миша ўстаў, ўзяў вероўку и пошоў короў изъ оўса выгоняць. Пришоў къ оўсу, полядзиць — ашъ ў оўсѣ мядзвѣдзи. Ёнъ якъ закричаў: «Куды ты!» — мядзвѣдзи стали удицаць, а одного ёнъ уловіў, да вероўкой зачепіў и ведзёць къ попу. Привѣў и кажиць: «Оччинице, бацюшка!» Попъ не оччиняецъ — боицца. Тогда ёнъ якъ стукнуў ногою ў ворота, — ворота очинилися и якъ стаў цягнуць ў дворъ, а мядзвѣдзь якъ упьерся лапамы ў шулы²⁾), ашъ шулы вывернулися и заборъ зарыўся, а у бацюшки зъ матушкой ашъ гниды подохли. Яны думали, што ёнъ зъ мядзвѣдземъ увесъ дворъ зарыецъ. А Миша кажиць: «Бацюшка! дзѣ-шъ мнѣ корову поставиць?» — «Ў пуню пусьци». Миша привязаў короў (мядзвѣдзя) и пришоў ў комнату и кажиць: «Матушка: ци довилишь вы корову? — Идзице доиць!»

1) Крыжъ — крестецъ у животныхъ. Слов. Носовича.

2) Шула — столбъ съ пазами въ строеніи или въ огородѣ. Слов. Носовича.

— «А нехай такъ будзець», кажець матушка.

Бацюшка зъ матушкой надумалися и кажуць: «Идзи ў мельницу ў ноччи, тамъ ёсь у дзесяццника и сыщи гроши, сто рублеў, а не отдасьць ёнъ грошей, дыкъ ты приведзи яго самого къ намъ». А ў етой мельницы днемъ молили людзи, а ноччи — черци. Миша пошоў у самую поўночь и кажиць: «Оччинипи!» Черци не очиняюць. Тогда Миша якъ дась ногою ў дзвери — дзвери отворилися, ёнъ войшоў, а черци стали разбѣгацца. Ёнъ одного ухваціў и кажиць: «Ето ты дзесяццникъ етой мельницы? Давай гроши! бацюшка казаў!» Чортъ моўчиць. Тогда Миша поволокъ чорта къ бацюшку. Привьёўши, Миша кажиць:

«Я привьёў дзесяццника, дзѣ яго дзѣць?».

— Скажи вихай идзець ў пуню, покуль я ўстану.

Миша повеў чорта ў пуню и привязаў къ мядзвѣдзю, а самъ лёгъ спаць. Бацюшка на заўтра ўстаў, поледзѣў ў пуню — ашъ тамъ мядзвѣдзь и чортъ привязаны за стоўпъ. Бацюшка видзиць, што нічого не зробишь зъ Мйшамъ, стаў совѣтываться зъ матушкой, штопъ зъ имъ зробиць, а готъ уже кончаецца. Матушка гово́риць: «Вотъ што мы зъ имъ зробимъ: напишемъ яму бумагу, дадимъ коня и целѣгу и скажемъ яму: Ёдзь, Миша, къ государу и получишь ты тамъ наше жалованье восемьсотъ рублей, и тогда, покуль ёнъ пріѣдзець, мы выѣдемъ ў другое мѣсто и ёнъ насъ не найдзець тутъ, якъ пріѣдзець назатъ, — едакъ мы и спасемся, може, отъ удара ў хрибитъ».

Попъ призываетъ Мишу и говориць такъ: «На табѣ бумагу, бери коня и целѣгу и ёдзь къ государу; тамъ ты получишь намъ жалованье восемьсотъ».

А Миша ни браў ни коня, ни хорошей целѣги, а ўзяў старыя колёсы, што навозъ возили, запрохъ мядзвѣдзя ў корень, чорта на присьцяжку и покаціў къ цару. Ёдзець ёнъ прямо потъ крыльцо государа. Часовые доложили государу, што «пріѣхаў малецъ на мядзвѣдзю и чорту и хочець ици прямо къ вамъ». Царъ сказаў: «Спросице у яго, чаго ёнъ пріѣхаў?». А ёнъ гово́риць: «У мене бумага отъ попа, штопъ я получиў жалованья

восемсоть». Часовые ўзяли бумагу и понесли государу. Государъ прочитаў бумагу, отсчитаў восемсоть, даў часовому и говориць: «Отдай яму и скажи, штопъ ёнъ скорѣй ѣхаў».

Миша получиўши гроши, вернуўся назатъ. Пріѣхаўши къ попу, ёнъ ўзяў мядзвѣдзя и чорта сховаў за осѣць, а самъ пришоў ў дворъ и видиць, што попъ собраўся выѣзжаць: сложіў ўсё на возы свое ужо и пошоў прощацца зъ родными. А Миша ўзяў на возу одинъ мяшокъ, ў которумъ были сухари, — сухари ёнъ нѣкуды вытрась, а самъ ўлѣзъ ў тѣй мяшокъ и лежиць. Кони были запрожены. Бацюшка зъ матушкой пришли, сѣли на возы; матушка сѣла на тѣй мяшокъ, ў которумъ быў Миша — и поѣхали. На дорози Миша стаў *трещиць*. Матушка подумала, што у яе ломаецца вась; ена стала казаць бацюшкѣ: «Бацюшка! у мене нѣшто трещиць; ци не вась хоче зломацца?» Попъ пришоў и кажець: «Што ты выдумала?» А Миша якъ зашевелиўся ў мяшку, дзѣ матушка сядзѣла, такъ матушка соскочила зъ колѣсь. Яны развезали мяшокъ, полядзѣли — ашъ тамъ Миша. «Ци ты тутъ?» кажець попъ.

— «А кому-шь я тамъ буду служиць?» кажець Миша. А попъ смоўчаў. Матушка тогды сѣла зъ бацюшкомъ и поѣхала наперотъ, а Миша за ими. На дорози попъ стаў говориць матушцы: «Мы останимся нучувать ля етого вѣзера и положимъ Мишу посеротъ себе. Якъ ёнъ заснець, я табѣ подамъ руку подъ Мишу, а ты мнѣ свою и ўкинемъ яго въ возеро» Миша ето ўсё чуў, ўслѣтъ ѣдучи. Пріѣхали яны къ возеру, отпрагли коней, сѣли, повечерали и легли спаць, а Мишу положили посеротъ.

Матушка зъ бацюшкомъ якъ легли, такъ и заснули, а Миша не спаў. Ёнъ перейшоў на край, а бацюшку на посередокъ положиў къ матушцы, а самъ лежиць цихо, яны-шь спяць. Проснулась матушка и подаецъ потъ бацюшку руку Мишу. Миша ўзяў матушку за руку и ўкинули бацюшку ў возеро. Тогды Миша и кажець: «Во якъ яму, матушка! было не ѣхаць къ возеру нучу-

ваць». Матушка и говориць: «Ця ето ты, Миша?» — «Я, матушка».

Яна сѣла зъ Мишамъ и поѣхала обратно туда, дзѣ были ўперотъ...

Слаўный быў Миша!

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Ѳ. Николаевичемъ 1).

20.

СИРОТА ИВАНЪ, ДѢВИЦА ЧАРОВНИЦА И ПОПЪ.

Минской губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ сынъ Иванъ. Дзѣдъ и баба ў скоросьци помѣрли, одзинъ тольки Иванъ застаўсе бѣдною сиротыною: нѣчого было яму навывдъ и їсьци.

Пошоў Иванька ў свѣтъ: куды вочы глядзяць. Глядзъ, ажъ насустрѣчу яму идзець дужа красивая дзѣўка и пытанца яго: «Куды ты идзешъ, Иванушка-сирота? Пойдземъ на твою бацкоўшчыну, будзимъ съ тобою жыць да пожываць». Такъ яны и зроби. Жыли иный дзень, другый.

Увѣдаў панъ, што у Ивана красивая дужа жу́бка. Посылая ёнъ къ Ивану свойго па́ропка: «Идзи», говора панъ, къ Ивану и скажы, штопъ ёнъ прышоў ко мяѣ». Прышоў Иванъ икъ пану. Панъ дыѣ говора яму:

«Што-жъ ты, Иванъ, забогациў? ня хочышъ и ко мяѣ прыйци?»

— Ни можно было, пане, неколи было.

Панъ задумаўшы Ивана стра́циць²⁾, посылая яго на границу ў лѣсь ля охвоты на дзикаго волá; жу́бку яго ўзяць думаў сибѣ, а свою паню задавиць.

Прышоў Иванъ домоў отъ пана дыѣ плача. А жу́бка пы-

1) Всѣ записи учителей народныхъ училищъ Могилевской губерніи доставлены г. директоромъ этихъ училищъ, А. Н. Поповымъ, отчасти однимъ изъ его помощниковъ-инспекторовъ А. С. Небочинымъ.

2) Извести.

тащца: «Чаго ты, Иванюшъ, плачѣшь?» А ёнъ кáжа: «Посылая мине панъ на границу на дзикаго вола. Я вѣдаю, што мнѣ будзя тамъ ниминучая сьмерць».

— Ни плачь, мой дорогой Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ. Куды будзя клубочыкъ кащца, туды и ты идзи!»

Иванъ и пошоў. Кáщца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ за имъ. Прыкаціўсе клубочыкъ на границу къ мядзвѣдзю. Подыйшоў Иванъ къ мядзвѣдзю и вскинаў на его муздэчку. Мядзвѣдзь ўстаў и пойшоў, а Иванъ за имъ ўслѣдъ. Прыйшоў Иванъ и къ пану и пытаецца:

«Дзѣ мнѣ подзѣць вола?»

Панъ приказаў ўпусьциць икъ коровамъ. Упусьциў Иванъ вола икъ коровамъ ў хлѣў и пойшоў домоў.

На заўтра панъ ўстаў рано и пойшоў ў хлѣвъ — ажны ўсѣ коровы ляжаць ніжывыя; одзинъ мядзвѣдзь стоиць. Якъ тольки панъ очыніў ворота, — мядзвѣдзь и упѣкъ празъ ворота ў лѣсъ. На другый дзень изноў панъ посылая паропка къ Ивану: «Идзи, скажы, штобъ ёнъ сайчасъ прыйшоў ко мнѣ». Прышоў паропокъ и сказаў Ивану отправицца къ пану.

«Што ты, Иванъ, забогаціў — ня хочышъ ко мнѣ прыйци?»

— А што-жъ, панъ? ўсё нёколи ды нёколи.

«Идзи ты, Иване», кажець панъ, «икъ гусыямъ и скажы, штобъ яны дали гусылю».

Прыходзя Иванъ домоў и плача; а жу́бка пытаецца:

«Чаго ты, Иванъ, такъ избѣдзіўсе?»

— А вотъ посылая мине панъ икъ гусыямъ по гусылю.

«Ни плачь, Иванюшъ! На табѣ клубочыкъ; куды ёнъ будзя кащца, туды и ты идзи за имъ.

Кáщца клубочыкъ, а Иванъ идзе ўслѣдъ; прыкаціўсе клубочыкъ икъ гусыямъ и стаў. Подыходзя Иванъ икъ гусыямъ и прося отдаць яму одну гусылю.

«За што мы табѣ отдадимъ гусылю?» говóруць тыя-другыя гусыи. И стали яны бицца. Билися, билися, а потымъ Иванъ просицца отдыхнуць. Сѣў Иванъ, а пóтымъ достаў платчыкъ

и стаў имъ уцпраща. А гусьли увознали етый платочыкъ и пытаюцца у Ивана:

«Дзѣ ты гетый платочыкъ ўзяў? Гэто на́шай сястры платочыкъ».

А Иванъ отвѣчая, што яму жу́бка дала.

«А-а! гэта твоя жу́бка ёсь наша сястра. Ну, такъ циперь дадзимъ табѣ гусьлю».

Идзе Иванъ домоў, ажно сустрѣчу яму які́ ся-то панъ.

«Здрасьцъви, Иванъ бяздомный! Отдай мнѣ гетую гусьлю, а за яе я табѣ дамъ кіёчыкъ. На кого будзешъ сярдзить, такъ и скажышъ кіёчку: «эхъ кіёчыкъ: шахни, махни и уби!» Отдаў Иванъ пану гусьлю и пошоў далі́. Идзець Иванъ бизъ гусьли, ни вёселъ. «Ахъ, кіёчыкъ! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю прынся». Кіёчыкъ нашъ шахнуў, махнуў, пана догнаў, забиў и гусьлю прынёсь.

Идзе Иванъ играя и скача. Ёдзя другый панъ.

«Здрасьцъви, Иванъ бяздомный! отдай мнѣ гетаю гусьлю! на табѣ сякерку. Ты гетой сякеркой што захочышъ, то́я и зробишъ». Отдаў Иванъ пану гусьлю, ўзяўшы у яго сякерку и пойшоў ни веселъ. Потымъ говора свойму кіёчку: «Гэхъ кіёчыкъ мой! шахни, махни, того пана догони, заби и гусьлю возьми!» Кіёчыкъ такъ и зробиў. Пойшоў Иванъ домоў и прынёсь пану гусьлю.

«И свою паню задавили и Ивана не страцили», говора панъ свойму паропку.

На другый дзень посылая панъ паропка по Ивана. Прыходзя паропокъ къ Ивану и кажа: «Идзи, Иванъ, икъ пану!» — «Нечаго робиць, трэба ици», подумаў себѣ Иванъ.

Прыходзя Иванъ къ пану и пытацца, што панъ кажа яму робиць?

«Идзи, Иванъ», кажа панъ, «на той свѣтъ и попытайся на тымъ свѣдця у бацьки, дзѣ ёнъ грошы сховаў?

Прыходзя Иванъ домоу и плача, а жу́бка пытацца: «Чаго ты, Иванъ, плачышъ?»

— А вотъ посылая мене панъ на тэй свѣтъ.

«Ничогó, ни лѣкайсь, Иванюшъ. На табѣ клубочыкъ, идзи съ паропкомъ: куды клубочыкъ будзя каціцца, туды и ты идзи».

Иванъ ўзяў клубочыкъ и пошоў съ паропкомъ. Кóцицца клубочыкъ, а Иванъ съ паропкомъ ўсьлѣдъ идучъ.

Идучъ, идучъ, — ажны одзинъ чаловѣкъ плотъ потпирая. Зайдзя со одного боку, тыкъ ёнъ валицца на други, и николи ни потперъ.

«Эй, чаловѣча!» закрычаў яму Иванъ, «я потопру съ энтаго боку, а ты съ другóга и будзя стояць».

— «Идзи, куды идзóшь, — табѣ твое будзя», гóвóра чаловѣкъ.

Идучъ яны далышъ, — ажны птушка съ птушкой бьюцца. Паропокъ и кажа на одну птушку:

«Я-бъ оттуль цягнуў, оттуль махнуў — и забіў бы яе».

— «Идзи, куды идзóшь, — твое табѣ будзя».

Идучъ кны дали — ажны молодзица по молоцэ плавая и николя на берахъ ни вы́плывя. Паропокъ ўдрукъ отзываицца до ле:

«Эй, баба! я-бъ отту́ль шахнуў, отту́ль махнуў!»

А тая молодзица кажа въ отвѣтъ páропку:

— «Идзи, куды идзешъ, твое табѣ будзя».

Пойшли Иванъ съ паропкомъ на той свѣтъ. Бачуць: ажны на Ивановымъ бацьку смолу возюць.

«Ходзи, тата, съ тобою трошки погoмонимъ!» гóвóра Иванъ икъ бацьку.

— «Ай, сынокъ, нёколи!»

«А вотъ у мене гулящый чалавѣкъ ё».

Ўзяли яны паропка и запрагли смолу возиць. А Иванъ съ бацькомъ сѣли поговорыць. Бацька и кáжа: «Одна скрыня грошэй подъ ясыями, а другая — дзѣ хомуты вѣшаюць».

Посыля гэтого Иванъ съ паропкомъ пошли домоў на свой бѣлы́й свѣтъ. Глядзъ — ажны молодзица, тая самая, на молоцэ плавая и обзываицца къ имъ: «Вотъ я на тымъ свѣ́цѣ была вѣдзмою и отбирала у коровъ молоко — дыкъ мнѣ на гэтымъ свѣ́цѣ молока — скольки хочышъ».

Идуць дый идуць Иванъ съ паропкомъ, бачуць — ажъ тыя самыя птушки бьюцца. Одна птушка кажа: «Вотъ я была на тымъ сьвѣця чароўніцаю, и йна была чароўница; я іе было счаровала, и йна мне счаровала. Вотъ мы на гэтымъ сьвѣця бѣмся и ни якъ ни собьѣмъ одна другую».

Идуць нашы товаришы далій — глядзяць: ажны той самы чалавѣкъ потпирая плотъ и кажа имъ: «Вотъ мне на тымъ сьвѣця было не добро жыць, дыкъ я просиў Бога, штобъ померци, ды штобъ на тымъ сьвѣця хоць плотъ потпираць. Помѣрь я и на гэтомъ сьвѣця потпираю плотъ».

Иванъ нашъ и съ паропкомъ прышли на гэтый бѣлы сьвѣтъ и отправились просто¹⁾ къ пану. «Вотъ, пане», говора Иванъ, «одна скрыня грошый подъ ясьями, а другая — дзѣ хомуты висяць», и потѣмъ поішоў Иванъ домоў.

Панъ пытаицца у паропка, якъ бы Ивана страдиць?

«Я ни вѣдаю, якъ вы яго страдиця», отвѣчая паропокъ.

— «Идзи-ка ты мой вѣрны слуга», кажа панъ, «позагадуй, капъ зъ каждой хаты по тры гарцы смолы набрали».

Прынясьли ўсѣ по тры гарцы смолы. Панъ прыказаў паропку, капъ ёнъ наклаў ў коцѣль и растопў іе, штобъ ажъ закипѣла, а потымъ послаў за Иваномъ.

Якъ только явіўся Иванъ икъ пану, попъ оддае строги приказъ лѣсьци яму ў смолу, закипѣўшую ў котлѣ.

Стаў Иванъ просицца у пана, штобъ позволў яму сходзиць домоў. Прыходзиць Иванъ къ жѣнцы и плача горками слизами.

«Чаго ты, Иванъ, плачышь?» пытаицца жубѣнка.

— «Вотъ панъ кажа лѣсьци мнѣ ў горячаю смолу», отвичая Иванъ.

«Ну, што-жъ, Иванъ? пойдѣмъ съ тобою разомъ».

Якъ прышли Иванъ и съ жубѣнкою, такъ и ўскочили обѣ ў смолу и стали золотомъ. Стало пану завидно: ўскочивъ ёнъ ў

¹⁾ Прямо.

коцѣль и скипѣу ѹ смогѣ. Вотъ тогда Иванъ вылисъ изъ смолы съ жубѣнкою, сховали пана подъ плотомъ, а сякерцы сказали построиць дубѣмъ. Сякерка построила за сутки дубѣмъ. Тогда Иванъ ѹзяу тыя дзвѣ скрини грошый и живудь сибѣ и циперъ съ жубѣнкою ды поживаюць ды и добра наживаюць.

Зап. учитель Колбчанскаго народн. училища Н. Г. Яцко отъ крестьянки.

21.

О ПИЛИПЪ-СЫНКЪ (ПРОКАЗЫ СЪ ВѢДЬМОЙ).

Той же губ., Новогрудскаго уѣзда, Еремической волости, м. Еремичи.

Быу сабѣ у одной жонки Пилипка сынокъ, быу ѣнъ сабѣ быу, покуля маци не послала яго ловиць рыбу. Якъ пошоу ѣнъ, дакъ ловіу дзень и ночь. Маци прынясѣ яму каши зъ масломъ, дакъ ѣнъ зѣѣсьць ды зноу ловиць. Якъ почула гѣто вѣдзьма, дакъ и пошла на раку да и начала яго кликаць: «Пилипка сынокъ, золотый чоунокъ! вязи рыбку на беражѣ, я табѣ кашки зъ масломъ прынясла». Якъ подѣѣхау ѣнъ, дакъ яна за его ды ѹ мяшокъ, ды кажа: «Агашь! цяперъ жа-шъ ты ня будзишъ рыбки ловиць». — Узяуши вѣдзьма Пилипку на плечи, несе, несе; доуго несла, покуль уморылась, якъ уморылась дакъ сѣла отдыхаць, а Пилипка тымъ часомъ ножикомъ прорѣзау ѹ мяху дзирку, вылязъ зъ мяха, а каменьня наклау ды пошоу самъ зноу ловиць рыбку, а вѣдзьма — за каменьня, ды понесла. Прынесла яна тое каменьня до хаты ды кажа на свою наймичку: «Глядзи жъ ты, мнѣ яго спячи». Якъ высыпала — дыкъ каменьне. Яна такъ засердовала, ды зноу пошла ко Пилипку. Пришоуши къ рацѣ, яна начала кликаць яго, якъ на першъ, а Пилипка вжо познау яе голосъ, ды отказывая: «Ты ни моя маци, ты вѣдзьма», а яна кажа: «Нябось, твоя». Таки Пилипка яе не послухау. Пѣтымъ яна пришла други разъ, да якъ начала кликаць тонкимъ голосомъ, якъ начала, дыкъ яна за яго ды ѹ мяшокъ; да вжо якъ несла дыкъ не отдыхала, а просто понясла до хаты, ды кажа на наймичку:

«Глядзи, капъ ты мнѣ яго назавтраѣ спякла», а сама ўзяла ды зноў пошла. А наймичка кажа на Пилипку: «Ну, ложися на лопатку ды лѣзь ў печь. «Дыкъ ёнъ лѣгъ, ды голову спусціў, дыкъ яна кажа: «Ня гѣдакъ!» дыкъ ёнъ руку спусціў, пѣтымъ ногу, а пѣтымъ Алёнка — гѣдакъ называлася тая наймичка — легла на лопату сама да выпросцилася, а Пилипка за лопату ды ў печь, а самъ ўзяў вышоў зъ хаты, ўлѣзь на яваръ высокій ды сѣў. Якъ пришла вѣдзьма, дыкъ начала кликаць Алёнку, кабъ яна одчинила. Ажно-жъ кликала, кликала, дыкъ тая не одчиняя. Тогды яна сама выбила дзвери, зѣла Алёнку, а пѣтымъ вышла на дворъ ды спяваа: «Покачуся, повалюся, Пилипковаго мяса наѣў-шися, крови напіўшися». А Пилипка, сидючи на яворы, одказывая ей: «Покацися, повалися, Алёничкаго мяса наѣўшися, крови напіўшися», Якъ зирнула яна на яворъ, якъ убачила Пилипку, — дыкъ заразь пошла къ ковалёмъ ды кажа: «Ковале, поковале, робеце мнѣ топорэ, бо я ваши дзѣци поѣмъ». Яны ей робили, а яна ўзяўши гѣтые топорэ, пошла подъ яворъ и начала сѣць яго, а Пилипка кажа: «Ни ў яворъ, да ў камень!» Вѣдзьма же: «Не ў камень, да ў яворъ!» А пѣтымъ бачиць, што зѣраць яворъ сяче вѣдзьма, дыкъ ни вѣдая, што робить. Лецяць гуси коле явора. Пилипко гѣто зарадоваўсѣ ды каже: «Гуси, лебедзи, скиныце мнѣ по перцу, я зъ вами полячў, — тамъ мой бацько, тамъ моя мацi, я васъ погощу». Якъ скинули яны, дыкъ ёнъ, вобраў ўсѣ по колѣни. Лецѣли другіе, дыкъ ёнъ и къ гѣтымъ, пѣтымъ къ трецимъ, чецьвертымъ, ўсѣ просиць, кабъ яны скинули ему по перцу. Якъ скинули ўсѣ чатыры чароды¹⁾ по перцу, дыкъ ёнъ вобраўсѣ ўсей зъ ногъ до головы ды поляцѣў зъ гусьми. Якъ приляцѣў до мацi, дыкъ яму дали ўсяго ёсьци, пиць, а гусямъ оўса. А я тамъ быў, мѣдъ піў, по бородзѣ цекло, а ў рѣцѣ не было.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Семеномъ Масловскимъ.

¹⁾ Просто — прямо.

22.

ВѢДЬМА.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой волости, д. Липница.

Жыў сабѣ дзѣдъ да баба, и быў у ихъ сынъ. Дзѣдъ ожаніў сына и взяў сабѣ нядобраю дужа нявѣстку. Молодая жанá ня любила мужыка и здыѣлала яго собакой. Тэй собака, доўго ни думаючи, побѣгъ ў свѣтъ. Бѣжыць сабѣ дорожкой и бачэ: пастухъ пасѣ короў; подыходзиць ёнъ икъ пастуху. Даў пастухъ собаку хлѣба и сказаў: «Куси!» Тэй собака стаў брэхáць на короў. За гэто пастухъ начаў добрэ кормиць собаку: што дадуць пастуху ў поля, то ёнъ самъ ни їсь, а ўсе собачку оддась.

Пасціў ў одзинъ разъ пастухъ короў нидалёко отъ дороги; їхаў тудой панъ, убачиў гэтого собачку и прося пастуха, штобъ яе яму продаў. «Коли даси дваццаць рублей, дыкъ оддамъ, а не то — не вóзьмешъ», говóра пастухъ. Панъ оддаў дваццаць рублей, ўзяў собаку съ собой, накормиў и прывезъ домоў. Собака лѣхъ на дзёрцы ў воруцяхъ пилноваць паньскаго двора. Бача ёнъ: ажъ идзе воўколака¹⁾. Ўсхвацiў собака и задавиў воўколаку. Тогда панъ стаў кормиць собаку ище луччэй. Соскучыўсе ёнъ бѣдный, захоцѣлось збѣгаць домоў на дзѣды. Тольки собачка ўбѣхъ ў хату, жуóнка пекла блинцы, ударила яго чапѣльникомъ, и собака здыѣлаўсе веробьемъ. Поляцѣў веробейка ў гумно и попаўсе ў пастку. Ў пастцѣ ўзяли яго дзѣци и прынесли домоў. Веробей уцѣкъ ў каменикъ²⁾ и сховаўсе тамъ. Прышоў зъ лѣсу дзѣдъ и сказаў внукамъ пошукáць веробья. «Хорошый гэто веробей!» говóра дзѣдъ. «Веробей гэтый задавиў вашаго бацьку. Коли будзишъ годовáць моихъ ўнукоў, такъ я ни буду биць тебе, а коли ни будзишъ, то сайчасъ зроблю табѣ копцы», отзываицца дзѣдъ до веробья.

¹⁾ Оборотень въ волка. Слов. Носовича.

²⁾ У Носовича: каменикъ — очажокъ.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

— «Дзѣпей годоваць-то я ни буду, а луччэй жанюсь на твоей доццэ», говора веробей.

Дзѣдъ согласіўсе и ожаніў сына веробья съ своею дочкою. Захоцѣў веробей жъ жуўною къ матцѣ ў госьци. Стаў ёнъ жъ жуўною просиць своей матки, штопъ пусьцили на ночь. «Нейдзѣ у мне ночоваць; у мне циперъ веселья», говора matka своему сыну веробью. Пбтымъ ўсѣ-таки дозволила старушка легци веробью ў хаця подъ лаўкою, а жуўнка яго положила ў коморца. Но ў гэтой же хаця была и першая жуўнка веробья, ина-то ўзяла и здзѣлала нашаго веробья мурашкою. Сама пошла ў коморку и стала разказуваць новой жуўнка веробья, якъ йна ожанилась съ однимъ мужыкомъ, ни любила яго и здзѣлала собакомъ». Прыйшоў ко мнѣ собака и я здзѣлала йго веробьёмъ; нѣйдзя ужо пропаў циперъ». А мурашка цихонько подпоўзла икъ дзѣверамъ и ўсѣ подслухала. Новая жуўнка веробья, а циперашняй мурашки, замѣтила мурашку и кинула соломинку на іе каракъ¹⁾. Изъ тэй соломинки стали волы и соха, а мурашка обернулася ў чаловѣка. На заўтра ёнъ абъявіўсе стару́си, што ёнъ яе сынъ, а йна́ йго маць и за гэтымъ указаў на свою новаю жуўнку, а першую йго жуўнку маць ўзьненавидѣла и прогнала изъ дому за іе чары. Матка зъ сыномъ и зъ молодую доброю нявѣсткою живуць да пожываюць да добра нажываюць.

Зап. со словъ крестьянки учительжъ Колбчанскаго народнаго училища Н. Гр. Яцко.

23.

ЗНАЙДЗЁНЪ.

Той же губ., уѣзда и волости, въ с. Колбчѣ.

Жыў быў дзѣдъ и баба, была у ихъ кобыла. Стала баба ў цяжку (забеременѣла) и кобыла жаруобна. На-табѣ! Пришло дзѣду гора: баба обрадзілася и кобыла ожарабілася. Дыкъ той дзѣдъ думаетъ сабѣ: «што мнѣ робиць?» А баба говора яму: «Я сына споўю, а ты жаробочка запрытай ды вядзи, прывяжы къ ёлацца». Дзѣдъ поўеў и прывязаў икъ ёлацца жаробка; той жа-

¹⁾ Каркъ, каракъ—затылскъ, зашеекъ.

робочыкъ стаў ржаць; почуў ёта панъ и сказаў свайму слугѣ: «Бдзь туды и поглядзі, хто тамъ такі и прывядзі яго сюды». Поѣхала тая слуга и убачыў тамъ хлопчыка и жарабочка; слуга ўзяў хлопчыка на возъ, а жаробчыка прывязаў икъ колёсамъ и прывьёзъ ихъ къ пану. Такъ той панъ пытаецца у слугъ: «Якъ же мы будземъ зваць хлопчыка?» А слуги говораць пану: «Няхай бѣдзя ёнъ звацца «Знайдзёнъ». Знайдзёнъ выростъ и поѣхаў на жаробку ў свѣтъ. По дарозі бѣдучы, ёнъ знайшоў такая прабѣ, якъ зѣлата-блѣскачае. Такъ той конь гавора: «Знайдзёнъ, ня рушъ прабѣ, бо бѣдзя табѣ бяда!» Якъ прыѣхаў Знайдзёнъ домоў икъ пану, да ўнёсъ прабѣ ў покой, такъ яно и за-свяціло. Панъ позавідуваў Знайдзёну и гавора яму найці птаха зъ такімі зьяючымі пер’ямі. Знайдзёнъ прышоў икъ коню и пытаецца: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» Дыкъ той конь отвѣчае: «А што, Знайдзёнъ, я табѣ казаў — ня рушъ прабѣ, а то бѣдзя табѣ бяда, такъ и ё. Ну, што-жъ робиць, гаворыць конь, скажы пануомъ, штобъ дали табѣ тры хунты шѣўку». Знайдзёнъ ўзяў тры хунты шѣўку и поѣхаў на коню ў лѣсъ; абмѣтаў тамъ шѣўкамъ ўсю хвою. Прыляцѣла дѣжа хорошая пташка, сѣла на хвои и ўплуталася ў шѣўкову нитку; Знайдзёнъ ўзяў птушку и прыѣхаў домоў. «Могъ ты зловиць етаго птаха», гавора панъ, «бѣдзя жа ты и прывязи мнѣ тры воды: гоюшчу¹⁾, живушчу и мятву». Такъ той Знайдзёнъ изноў икъ коню: «Косю мой, косю! што мнѣ робиць?» — «Ну, што-жъ робиць, — заўтра поѣдземъ». Заѣхали яны ў няоглядныя поля. Конь тогды гавора Знайдзёну: «Забѣ мене!» — «А якъ же я тогды поѣду домоў?» — «Тогды ты полѣишъ менѣ живушчу водою и я от-живу». Знайдзёнъ забѣ коня и ўлѣзъ ў сярэдзіну (въ трупъ). Ляціць стадо крукъ²⁾. «Ахъ, якое свѣжае мяса», но стары крукъ гавора: «Ня ѣсьця, гета наша зрада!» Ляціць другѣ стадо. Ў гетумъ стады тожы старшы крукъ ня позволѣ подѣсьця

¹⁾ Отъ глг. *юиць* — способствовать къ затягиванію, къ заживленію. Слов. Носовича.

²⁾ *Крукъ* — воронъ. Тамъ же.

коньскаго мяса. Ляпиць трейцяе стада крукоў, гетые дужа позавидували, што хорóшае, свѣжае мясо, сѣли и стали кляваць. Знайдзёнъ тогда ухваціў одно кручаня. Ёсѣ стали просиць, штобъ ёнъ отпусьціў. «Прынясіця мнѣ тры воды: гоюшаю, мяртаю и живушаю, тогды отпускаў», говора Знайдзёнъ. Поляцѣла сама кручыха и прынясла тры воды. Знайдзёнъ поліў той живушай водой на свойго коня, и ёнъ отжыў. Посыла гетаго Знайдзёнъ сѣў на свойго коня и прыѣхаў домоў. Панъ даў яму много грошай и отдаў за яго свою дочку...

Зап. изъ усть крестьянки тѣмъ же.

24.

ЧУДА-ЮДА.

Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Якимовичской-Дуричской вол., д. Рудня.

Буў сабѣ мужычокъ бѣдный и було у яго тры сына: два разумныхъ вѣльмо, а трэйцій дурачокъ, и посѣяў мужычокъ пшаницу; уродзила пшаница золотая. Ъхаў господаръ и спрашвае: «Чыя ёто пшаница?» — «Ивана мужычка», говораць яму. Откупіў господаръ у Ивана ёту пшаницу. На лихую годзину угодало што-сь ¹⁾ ў ёгу пшаницу и поядая яе. Господаръ постановіў каравульных и часовыхъ. Часовые стояли, а пшаницу ўсѣ-таки поѣдае што-сь кажыннюю ночь. Господаръ разослаў клиць по ўсему государству: коли хто поймае злодзѣя, то той получиць сто рублей, а коли ня поймая, такъ голову долоў. Иванъ мужычокъ явіўсе къ цару и говорыць: «Царъ-государъ! мой старшій сынъ поймаецъ!» Старшій сынъ Ивана пойшоў, цѣлую ночь не спаў и вора не видаў. Господаръ ему сто рублей не даў и голову изьняў. Ўторой сынъ говорыць оццу: «Я, опецъ, укаравую вора; пойшоў ўторой сынъ Ивана, тожэ самое — цѣлую ночь не спаў и вора не видаў. Господаръ и ётому дзенегъ не даў и голову изьняў. Трэйцій сынъ Иванька-дурачокъ говорыць свойму

¹⁾ Т. е. повадилось што-то (или хто-то, нѣкто).

опцу: «Я вора поймаю!» Опецъ ётаго сына ужэ не пускаў, во Иванька-дурачокъ насилно пойшоў. Приходзиць къ государу и говёрыць: «Ваше ампираторьскае величество!» коли дасьцё чатырыста рублей, такъ я укаравулю и поймаю вора». Пойшоў Иванька-дурачокъ каравулицъ, натаскаў къ той пшаницы солому, зарыўсе ў солому и лёгъ спаць. Прийшла Чуда-Юда и думало, што ёго пшаница ижжатая и узылѣзо на солому. Иванька-дурачокъ ўсквацїўсе изъ солому и сѣў на Чуду-Юду верхомъ; Чуда-Юда Иваньку якъ повезла, такъ цѣлый свѣтъ обвозила; потомъ Иванька-дурачокъ говёрыць Чуду-Юду: «Вези мене къ государу, бо цяра́зъ цябе государъ моихъ двоухъ братоў потрабїў». Чуда-Юда повезло Иваньку къ государу. Иванька-дурачокъ и говёрыць къ государу такую рѣчь: «Царь-бацюшка, вотъ той воръ, што твою пшаницу поѣдаў!» Государъ тогды ўзяў и засадзіў Чуду-Юду ў турму, потомъ разослаў по ўсяму государству газети, штобъ ўсѣ изьяжджались Чуду-Юду посмотриць. У государа буў небольшой ище наслѣдникъ; наслѣдникъ ўзяў свой лукъ и пойшоў изымъ гуляць по двору. Ў турмѣ, дзѣ сядзѣло Чуда-Юда, було небольшое вокошко; оцѣдгъ государскїй сынъ свой лукъ и пусьцїў стрѣлу; стрѣла якъ поляцѣла, такъ и попала акурать ў вокошко турмы. Подходзиць государскїй сынъ къ окну и говёриць: «Чуда-Юда, подай мнѣ стрѣлу!» а Чуда отвѣчае яму: «Коли ты выпусьцишь мене отсюль, такъ я табѣ подамъ стрѣлу». Царевичъ говёрыць Чуду-Юду: «Якъ же мнѣ цябе выпусьциць, когда я не знаю якъ?» Чуда-Юда стало вучиць царевича, якъ ёнъ дбўжанъ выпусьциць яго изъ турмы: «Ты, царевичъ», говёрыць Чуда-Юда, иди къ своей маминьки и вытащи ключы изъ карма́на, отопры мнѣ турму и выпусьци мене, то я табѣ буду ў большой прыгёдзи». Царевичъ пойшоў, вытащїў ключы изъ маминькина кармана и выпусьцїў Чуду-Юду, а ключы маминьки ў карманъ ўложиў. Чуда-Юда поблагодарыла царевича и, отхёдзечи, говёрыць яму: «Коли табѣ будзе, Иванька-царевичъ, якая прыбѣда, такъ ўспомяни про Чуду-Юду». Ўзяли изьяжджакца короли и цари посмотриць Чуду-Юду, отперли

турму, ажъ-но нѣту Чуды-Юды; государь тогда пойшоў нкъ государыни и говорыць грозно: «На што ву вупусьцили Чуду-Юду?» Государыня отвѣтила, што яна и знаць не зная, и вѣдаць не вѣдае, хто вупусьціў Чуду-Юду, но государь ня повѣрыў и велѣў яе кáтаваць. Видзиць Иванъ-царэвичъ, што плохáя рáда, упаў ёнъ на свою матушку и говорыць: «Катуйце мене, бо я вупусьціў Чуду-Юду, а моя маминька ня виновата!» Тогда государь даў царевичу свидзительство, што ёнъ государскій сынъ, даў яму слугу и сослаў ў чужое царство за провинность. Царевичъ и яго слуга идуць по дорози; дзень бѹў жаркій, захоцѣлось имъ обомъ пиць, подыйшли яны къ колодезю: «Подзяржи мене за ноги и я напыюся воды», казувае царевичъ своему слузѣ, а слуга отвѣчае: «Нé, ты мене, царевичъ, подзяржи ўпéродъ». Царевичъ ўзяў и ўперодъ подержаў слугу, а пóтымъ слуга яго, и напилеся воды. Напіўшись воды, царевичъ каже: «Цягни мене, слуга, нсѣ колодезя!» Слуга на ёто отвѣчае: «Коли ты мнѣ оддаси своё свидзительство, то вупяну изъ колодезя, а нé — такъ утоплю». Царевичъ побояўсе и оддаў слузѣ свое свидзительство. Царевичъ и слуга прышли къ цару другога царства; царъ поглядзѣў нхъ свидзительства, и настоящего царевича царъ земли чужой послаў на конюшню лошадей доглядаць, а слугу яго ўзяў къ сабѣ ў дворець (у яго було свидзительство царевича, а царъ ётаго обману не знаў). У цара була дочь красавица. Царская дочь часто бачыла конюха, разговарывала зымъ и вóчимъ полюбила, и стала просиць оцца, штобъ ёнъ наградзіў ягó чынамъ — што ёнъ вóчимъ вумный. Царъ наградзіў конюха инеральскимъ чынамъ и прызвѣў ў старшыя конюхи, а слуга ётаго старшаго конюха, который жыве у цара за царевича, вачаў изводиць цару, што старшый конюхъ яго разбáлуваўсе и молодшыхъ конюхоў тожэ поразбáлуваў. Царъ, дбóго ни думачы, ражжалуваў старшаго конюха; царэвни стало вочымъ жалко яго и началá яна просиць свойго отца, штобъ ёнъ ўзяў конюха ў свой дворець познаць, што ёнъ за чаловѣкъ. Государь, вужнавши, што яго ражжалуваный конюхъ, вочымъ вумный чало-

вѣкъ, изноу яму вороціу инеральскій чынъ и званьне старшаго конюха, а якъ царѣуна было ѹлюблина ѹ яго, то у столи постоянно зымѣ пила и ѣла, а бувшій слуга ётаго старшаго конюха прыслужуваў, но яму стало уже завидно и вотъ што ёнъ вудумаў: «давай я на ихъ сонъ крѣпкій наведу сонными порошками!» И такъ и здѣлаў. Царевна зъ конюхомъ послули за столомъ. Тогда прыслужникъ ихъ ѹзяў царѣуну, положиў ѹ покояхъ дали, а на яе мѣсто заснуўшаго конюха и прызваў государа посмотриць. Государь будзіў-будзіў ихъ, но ніякъ ни разбудзіў. Послѣя прыказаў зробиць бочку зъ залѣзными обручами, ѹсадзиць сонныхъ ѹ бочку и пусьциць на море. Царевичъ и яго любезная проснулись; цяперъ только царевичъ ѹспомніў про Чуду-Юду. Чуда-Юда явилось, вынесло бочку на берэгъ, привело къ государу и рассказала, што ёто не конюхъ, а царевичъ, а той, што живе у государа за царевича, той его слуга, што ёнъ отняў у царевича свидзичельство и обмануў цара, показашы ня свое свидзичельство. Царъ тогда велѣў обманщика растрѣляць и ўкинуць ѹ морэ, а за настоящаго царевича оддаў свою дочку. Я тамъ быў, мѣдъ, вино піў, по усамъ и по бородѣ цекло, а ѹ ротъ не попало, а ѹзяўсе за вухо и въ роци сухо; огляннуўсе назадъ, идзѣць войско солдатъ, яны менѣ подхващили, зарадзили пушку, выстралили ѹ тую сторону, откуль я прышоў, я остаўсе неўредзимъ, сѣў на мосту и ёту кáзку кажу.

Зап. тѣмъ же.

25.

ТРИ СЕСТРЫ И КОРОЛЬ.

Вилѣнской губерніи, Свенцянскаго уѣзда, Вишневской волости, дер. Шляпы

Было у бацьки три дочки; пошли яны на рѣчку бѣлизну мыць. Ъхаў королеў сынъ. Одна кажиць: «Вотъ кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я однэй голкой увесъ дворъ обпила». Другая кажиць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ я однэй булкой увесъ дворъ обкормила». А третяя кажиць: «Кабъ я за королеваго сына замужъ зайшла, тобъ два

сыны привела: на лѣбѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаццѣ». Пріѣхаў король до тѣй жанітсѣ, што казала: два сыны привела-бѣ, и ожаніўся. Живуць яны годокъ, другіі, стала яна ў ценжи¹⁾. Поѣхаў круль и приказываецъ малярі: «Што Богъ дась жѣнца, то няхай годѣиць». Одѣхаў ёнъ миль дваццаць, дакъ Богъ даў жѣнца дзця, привела яна два сыны: на лѣбѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаццѣ. Написала жѣнка карточку, што Богъ даў ей два сыны: на лѣбѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаццѣ. Паробокъ понёсѣ карточку до яго и зайшоў до яе сястры ночоваць, и ня вѣдаў, што яна яго пани сястра. Лѣгъ ёнъ спаць; тогды яна ўзяла дай открыла карточку, тоя скасовала, што было напісана: «на лѣбѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣздаццѣ» и написала, што «ни вѣжъ, ни гадъ, ни знаць што привела.—Той чаловѣкъ догнаў круля, подаў яму листь. Ёнъ прочитаў, што ей Богъ даў дзця: «ни вужъ, ни гадъ, ни знаць што» и отписаў ей, «што Богъ даў, то нехай не траціць безъ мене». Ужъ паробокъ пошоў назадъ съ запиской и зайшоў зноў до сястры яго пани ночоваць; яна ўзяла зноў листь, открыла и тоя скасовала, што ёнъ написаў и написала: «покуль ёнъ верницца, кабъ поховаць тыя сыны». Янъ ёнъ пришоў, королѣва жѣнца пирачитала и стала плакаць; ей шкода было тыя сыны поховаць. На дворѣ выкопали двѣ могилы и поховали. Выросли два яворы—золотая калина и сребранная. Пріѣхаў круль до хаты и отправиў отъ себе жѣнку за тоя, што поховала безъ яго. Поѣхаў ёнъ жаніцца до другой, до жѣнчиной сястры и ожаніўся. Живуць яны живуць, дыкъ разъ жѣнка кажиць: «Мой мужу найжѣйши! кабъ гѣтые яворы сѣкли, да сробили сабѣ ложку». Мужъ такъ и зробіў. Пѣтымъ яна говориць: «Ахъ мужу найжѣйши! посячомъ мы гѣто ложку и спалимъ, а попелъ на дорогу высышимъ». И гѣто ёнъ зробіў.

Гнаў пастухъ овечки; одна оўца забѣгла и попелу ухватила, привела два бараны: на лѣбѣ по мѣсяцу, ў потылицы по звѣз-

¹⁾ Т. е. забеременела.

дацца. Дыкъ новая королёўна знялюбила тыхъ бараноў, сказала порѣзаць и кишки на вулицу выкинуць. Першая жонка вышла, кишки подобрала, зварила и зѣла и стала ў ценжи и привела два сыны: на лѣбѣ по мѣсяцу, на потылицы по звѣздацца. Дыкъ тыя сыны растуць дыкъ растуць и ни перадъ кимъ шапочку не здымаюць. Дыкъ круль захоцьў кабъ хто шоў байки баяць; яму сказали: ёсь два браты, яны умѣюць байки баяць. Круль прика- заў ихъ позваць. Стали яны байку баяць и баяли, якъ яны род- зилися и якъ дзѣ были. Хлопчики гѣтые склонилися, да шапочки зняли, такъ и засвятили ўвесь покой.

Другую жонку на жалѣзнаю борону расцягали, а першаю круль ўзяў и стали яны жиць да поживаць¹⁾.

Зап. восп. Свислочской учительской семинаріи С. А. Балаштъ. Сообщено бывшимъ учителемъ приготовительнаго класса этого заведенія Н. Я. Никифо- ровскимъ²⁾.

26.

ХИТРАЯ НАУКА.

а) Гродненской губ. и уѣзда, Лапинск. приводи.

Быў сабѣ одзинъ чаловѣкъ, имѣў ёнъ много дзяцей. Такъ прышоў одзинъ вельми научный панъ, але ёнъ быў надто зда- лекъ, такъ кажа ему: «Дай мнѣ одного твоего сынка на службу, такъ я его до ўсего выучу». — «Добре!» кажу. Ўзяў ёнъ его, посаdziў до кареты и повезъ шесцьцю коньми, завезъ ёнъ его ў свой бокъ и выучиў его переворачивацца ў разные звѣры и пташки. Такъ пошоў его бацька искаци, ашъ знашоў въ пер- вомъ мѣсцѣ и кажа: «Гляди ты, татку, якъ ты прыдзешъ до мого пана, то ёнъ кажа мнѣ, кабъ я ўперотъ перевернуўса

¹⁾ Въ обшихъ чертахъ эта сказка сходна съ той, которую Пушкинъ запи- саль отъ Арины Родіоновой и потомъ пересоздалъ въ извѣстную сказку о царѣ Салтанѣ и т. д. См. соч. Пушкина изд. подъ ред. г. Морозова, т. III, стр. 449—50. Ср. также въ III выпускѣ 1-го т. Бѣлорусскаго сборника г. В. Р. Ром- чова: «Три сестры», стр. 293.

²⁾ Здѣсь, во избѣжаніе лишнихъ повтореній, замѣчу, что большая часть записей воспитанниковъ названной семинаріи вызваны и доставлены мнѣ г. Никифоровскимъ, а отчасти бывшимъ директоромъ этой семинаріи, г. Ге- деоновымъ. III.

въ голуба и скажа ёнъ табѣ: «коли одгадаешъ, который твой сынъ, то я оддамъ табѣ, а коли нѣтъ, не дамъ табѣ сына, а насъ ўсихъ голубей будзе двѣнадцать, то у меня будзе на шіи бѣлинь-кая ниточка». — «Добре». Прышоў ёнъ до гэтаго пана и кажа: «Я прышоў по свойго сына». — «Добре», кажа, «коли познаешъ, который твой, возьми сабѣ, а коли не твой — мой будзе. Вывеў ёнъ и показаў двѣнадцать голубей; поглядзѣў ёнъ и познаў: «Гэта, кажу, мой сынъ!» Потомъ гэты панъ казаў первернуцца имъ въ пѣтухи, але ему ўперотъ казаў сынъ, што: «я буду пѣтухомъ и меня будучъ щипаццѣ ўсѣ». — «Добре». Вывеў 12 паръ, ёнъ и сказаў: «Который твой сынъ?» Ёнъ бачиць, што одзинна-цаць пѣтухоў щиплюць двѣнадцатаго и сказаў: «Гэта мой сынъ!» Пóтымъ панъ сказаў: «Переверницця вы ўсѣ за людзей!» и ўсѣ ўдругъ стали людзьми; але сынъ ему ўперотъ сказаў, што: «у меня будзе на шіи бѣленькая хусціночка» — и познаў его бацько: «Гэта мой сынъ!» — «Добре», кажа, «возьми его сабѣ». Идуць ёны сабѣ дорогою и прышли до перваго мѣста, дзѣ быў торгъ, такъ сынъ бацьку сказаў: «Татку! я перекинула за коня, а ты мене продай, але, глядзи, обруць (узду) возьми сабѣ». И ба-чаць людзи, што чаловѣкъ продае коня стаённаго — и купіў его одзинъ панъ, даў ему сто рублеў, а обруць ўзяў сабѣ назадъ. Але ёнъ якъ прышоў до хаты и бачиць, сынъ уже дома. Пó-тымъ сынъ кажа: «Татку! я перевернула за вола и ты зноў продай меня». Перевернуўся ёнъ за вола и бацька повеў его продаваццѣ, ашъ познаў его той самы панъ, дзѣ ёнъ быў и кажа: «Чаловѣчку: продай мнѣ гэтаго вола». — «Купи, панъ». По-просіў ёнъ шesъцъдзесять рублей. Панъ отъ слова даў, але татко не хочѣў даццѣ *воловода* (шкура), такъ ёнъ кажа: «На, такъ другіе шesъцъдзесять рублеў, оддай мнѣ *воловодъ*». Ёнъ и даў ему. Тогда гэты панъ натто начаў мучиццѣ гэтаго вола. Мучыў, мучыў, а пóтымъ повёў до коваля и хочѣў потковаццѣ, але ёнъ якъ быў прывязаны до кузьи, такъ перабігъ кузню и волъ гэты ўцѣкъ и перевернуўся за зайца, а панъ забачыў и пере-вернуўся за хóрта и побѣгъ за имъ. Бѣгъ, бѣгъ, не догнаў и

потымъ заяцъ добѣгъ до великой рѣчки и перевернуўся за рыбу. Догнаў панъ и перевернуўся за великую рыбу. Такъ гѣты мелкая рыба перевернулася ў жуковинку (персыцень) и вышоў на берагъ. Али йшла паненка одна, вельми прекрасна и нашла ету жуковину и наложила на свой палець. Панъ гѣты познаў его и сказаў паненцы: «Одай мнѣ гѣту жуковинку». Але паненка не оддала ему, и гѣта жуковинка шапну́ла на ухо паненцы: «Тогды оддай ему, якъ ёнъ ўсенки столъ наложиць грошай». Ина гѣдакъ и сказала. Такъ гѣтый панъ насыпаў поўны столъ грошай, то ена ўперотъ ўзяла ўсѣ гроши, повесла до шапы, заховала якъ ей было сказано ўперотъ, а потымъ начала здымаць жуковинку съ пальца, и жуковинка упала зъ рукъ, рассыпалася на 10 зеренъ маковыхъ, и пѣць въ одзинъ бокъ, пѣць ў други. Коли одные пѣць зеренъ паненка ногой затоптала, то тогды гѣтый панъ перевернуўся за пѣтуха и пѣць зеренъ маку зѣў, а якъ паненка поднесла ногу свою, то зъ другихъ пѣццц зробіўся вельки птакъ и гѣты птакъ ўзяў ды и зѣў пѣтуха. Тогды ёнъ ўзяў перевернуўся зноў ў челоўка, и зъ гѣтою паненкою ожениўся. И тамъ на веселли быў, медъ, вино и горелку піў, по борозѣ цыкло, ў ротъ не попало.

Зап. псаломшикомъ И. О. Карскимъ.

27.

б) Минскъ.

Жіў сабѣ дзѣдъ да баба и быў у нихъ сынъ. Захоцѣли яны кабъ ёнъ быў разумнымъ челоўкомъ. Вотъ дзѣдъ и повёзъ свойго сына ў навуку. Идучъ яны сабѣ дорогой да идучъ, а послѣ видзяць ў лѣсы гориць цяпло, а коля цяпла стоиць сивеньки дзѣдка и коля яго скачучъ два голубка. Стареньки дзѣдка и пытаецца: «Куды вядзешъ ты свойго сына?» — «А вотъ», кажа, повяду ў навуку». — «Добра, я умѣю вучиць, давай яго мнѣ, — я навучу». Дзѣдъ и оддаў свойго сына. Послѣ той дзѣдъ и кажа: «Придзешъ цѣрезъ годъ и принясешъ сто рублѣў». Дзѣдъ пошоў

домоу и перезъ годъ и зноу пошоу, и видзиць того самаго дзѣда. А сынъ яго зробіўся голубомъ и скакаў коля цяпла. Дзѣдъ познаў свойго сына и пошоу зъ нимъ домоу. Пришоўши домоу, дзѣдъ говориць сыну: «Чи навучіўся то чаму-нибудзь, сынонь мой?» — «Чаму, кажа, навучіўся? а вотъ коли хочешъ, дыкъ я зроблюся конемъ, а ты мяне вядзи продаваць и табѣ будуць даваць много грошай, аля ты ихъ ни бяри, бяри только сто рублѣў». Сынъ такъ и зробіўся конемъ, бацька и повеў продаваць, а на встрычу яму той самы дзѣдъ, што учіў яго. Доўго яны торговались, а посьля дзѣдъ и продаў свойго сына за тысячу рублѣў¹⁾.

Зап. уч. Несвижской учительской семинаріи Ф. Матусевичемъ. Сообщ. П. А. Введенскимъ.

28.

ЖЕЛѢЗНАЯ ГОЛОВА И КОТЪ.

Той же губ., Слонимскаго уѣзда, дер. Заполье.

Быў дзѣдъ и баба, имѣли *цѣ* дочки. Старшая умѣла робиць, а младшая не умѣла, ены еѣ за гетае не любили и хоцѣли страпиць. Дзѣдъ ўзяў съ собою меньшую дочку ў лѣсь, кабъ страпиць. Екъ ены пришли ў лѣсь, дзѣдъ сказаў ей: «Ты собирай грибы тутъ, а я пойду далѣй, и *буцёмъ*²⁾ ици туды, гдѣ *буце* браскаць дощечкою. Ена пришла до тыхъ дощечекъ и не нашла его. Ена ходила по лѣси цѣлый день. Ў томъ лѣси стояла хата и никого у гетой хаци не было, только оцинь котъ быў. Ена пришла до гетой хаты и стала вариць кашу. Котъ лѣзе до ее и ена дала ему їсьци. Послѣ прихопуць залѣзная голова и просиць отчиниць. Ена отчинила и стала прислуживаць. На другій день

¹⁾ Ср. Сказки Аванасьева кн. II, сказку подъ этимъ же названіемъ, стр. 463—85 и кн. VI, стр. 329—332. III.

²⁾ Т. е. *будземъ*. Этотъ оригинальный способъ изображенія *дз* (а онъ повторяется не разъ и въ другихъ имѣющихся у насъ записяхъ, сдѣланныхъ мѣстными уроженцами), такъ konsekвентно выдержанный во всей записи, можетъ, по нашему мнѣнію, служить не лишнимъ соображеніемъ при разсужденіи объ означенномъ характерномъ звукѣ бѣлорускаго нарѣчія. Съ этой цѣлью мы и печатаемъ настоящую сказку, не отличающуюся ни содержаніемъ, ни формою. III.

нашлисе скриньки, ў гетыхъ скринькахъ была дорогая оцежа. Ажно ле гетое хаты ёхали люци, ена ихъ попросила, штобъ ены завезли скриньки до ее бацьковъ. Ены завезли. Бацьки отчинили скриньку и убачили оцежу. Ены уже тогды ее стали любить, лѣпей екъ старшу. Послѣ гетого завели и старшую ў лѣсъ. Ена была ў той хацѣ, ў которой была и тая меньша. Ена не прислуживала головѣ и кашу ёсьци не давала. На другой цень скриньки гетакъ само стояли, але ў гѣтыхъ скринькахъ были гады. Ена убачила, ёхавши, люцей и просила, кабъ ены завезли. Коли открыли скриньки, то угляцѣли однихъ гадовъ. Меньшая сказала: «Треба было прислуживаць головѣ и не биць кота».

Зап. ученикомъ Свислот. учит. семинаріи Ермоловичемъ.

29.

ДУРЕНЬ И ПАНЪ.

Минской губ., гор. Борисовъ.

Жыў быў дзѣдъ и баба. Жили яны много годъ. Пошла разъ баба ў рѣчку купацца. Посяродъ рѣчки быў камінь и вода плискалася. Ина поплыла туды мыцца, ажъ чуѣць нѣхто кажиць ў водзѣ: «Ня мыйся, одъ гѣтого у цябе будупъ пляшывыя дзѣци». Ина сабѣ думая: «я стара и мужыкъ мой старый, до гѣтуль ня было дзяцей, то ужо и ня будупъ» и стала тамъ полоскацца. Ажъ нѣхто яе укусіў. Ина пошла домоў. Ажно на гѣтымъ году родзілося у яе семъ пляшывыхъ сыноў. Росли яны ни по годамъ, а по мѣсяцамъ, и за тры годы выросли якъ стало быць. Ёсѣ яны былі пляшывые: шесъ былі разумныхъ, а меньшій быў дурынъ. Разумные пожанилися и побрали нявѣсты богатыхъ. Стали яны добра жиць, и якъ кажа пословица, ни объ чемъ ни тужиць. И дурынъ захоцѣў жаницца и кажа: «Я самъ пляшивый, мнѣ трѣба и нявѣста пляшивая. Такъ, сякъ, нашоў бы ёнъ, ня нашоў, кабъ matka нявѣсты дурня ня выголила ей головы. Ина была такая самая дурынъ, якъ и пляшивый, але троху заяго разумнѣй. Разъ дурынъ кажа жонцѣ: «Спачи пироги бѣлыя, якъ

снѣгъ». Ина думала, думала: што зъ снѣгу спечь. Ина ўзяла на-
мѣсила, масла налила и ў печь посадила, а дурынѣ пошѣў зваць
братоў разумныхъ ў госьци, на пироги. Яны и прышли. А жонка
глядзѣ, — ажъ тамъ ничего нима, якъ только воды, а сама ска-
зала дурню, што мыши поѣли. Дурынѣ за гэта жонку утопѣў.
Посля, чиразѣ нѣсколька мѣсяцоў семъ пляшивыхъ пошли на
охвоту, яны нашли подѣ мосткомъ гроши. Разумныя побрали
гроши, а дурынѣ ўзяў ступу и валки. Яны остались ночоваць
подѣ сосной. Дурынѣ видзѣ: ѣдзѣ панѣ и ѣсьцѣ мяса — и пляшѣўцу
гэтому захоцѣлось мясца. Вотъ ѣнѣ крычиць: «Панѣ, стой,
ножыкѣ згубѣў!» Панѣ стаў просиць дурню, кабъ ѣнѣ оддаў, а
дурынѣ кажа: «Дай обрѣжу у цябе на языку кусокъ мяса, тогда
оддамъ драгоцѣнны ножыкѣ». Панѣ першѣ ни хоцѣў, а послѣ
даў. Дурынѣ ўзяў, положиў пану на языку мяса — чирыкѣ! —
и прорѣзаў пану языкѣ. Панѣ крычиць: «Борло, борло, борло!
а лакей спужаўся ды давай убѣгаць, а панѣ догоняць и ўсе кры-
чиць: «борло, борло!» Пляшивыя браты со смѣху помиралѣ, а
ихъ и поховалѣ. А панѣ зъ лакеемъ бягуць, бягуць — одзинѣ
другого ни догонюць. Будуць бѣгаць дотуль, покуль забягуць
свѣтъ, хоць яны еще ни забѣгли, але неколи забягуць.

Зап. учен. II-го класса Борисовскаго ўѣзднаго училища Ник. Нацкевичемъ.

30.

ИВАНЪ ПОПЕЛЫШЪ.

Могилевской губ., Рогач. уѣзда, Столбунской вол., дер. Яново.

Живѣ бывѣ сабѣ такъ чаловѣкѣ, ѣнѣ бывѣ дужа богатѣ и
нимавѣ дѣтей. Воставѣ ѣнѣ просиць Бога, штобѣ Богѣ давѣ яму
дѣтя, ѣнѣ свѣчки по цѣлковому становивѣ и старцовѣ даривѣ.
Богѣ смиловался надѣ имѣ и давѣ яму дѣтѣнка съ куриными
ногами. Якъ кажицца пословица, што съ Богомѣ бицца ня бу-
дишь; дѣтѣнокѣ тѣй росѣ ня по днямѣ, а по часамѣ, за одинѣ
день ѣнѣ выросѣ якъ вяликий мущина да и кажа: «Татѣ! а татѣ!
ходи-ка мы съ тобой къ царю въ сваты?» — «Не», кажа, батьна,
«идзѣ намѣ къ царю въ сваты ищиць». — «Не», татка «ходимѣ».

Во пошли яны. Приходятъ къ царю. Царь и пытая у ихъ: «Што, люди добрые, чаго пришли до мяне? ти зъ какой жалобой, ти просить чаго?» — «Не», кажа сынъ, «ня просить и ня жалища, а за дѣломъ: мы чули, што у тябе ёсть дочка, мы въ сваты пришли». — «Свать, ня свать, а коли добрый чаловѣкъ, заночуй у насъ, а завтра поглядимъ, якъ тамъ будя». Чуть свѣтъ, проснувся царь и побудивъ гостей. Тогда и пытая у ихъ: «Што-жъ вы за люди: ти боярскаго, ти царскаго роду и якъ васъ зовуть?» — «Не», кажа сынъ, «ня боярскаго и ня царскаго мы роду, а роду мы простого, христьянскаго, зовуть мяне Иванъ Попелышъ». Тогда пошли яны въ хоромы, стали пить и гулять. «Ну, Иванъ», кажа царь, «коли ты хочешъ ўзять мою дочку замужъ, то выпи гѣту чару яду, коли живъ застанесся, мой зять, ня живъ, то не». Иванъ Попелышъ ўзявъ гѣту чару, лизнувъ, мазнувъ и — чара сухая покатилакъ къ порогу. «Мой зять, да не сусимъ, ёсть у мяне булава: коли ты яе пирыкинишь тирязъ мой дворъ, тогда и Богъ благословить». Иванъ Попелышъ ўзявъ тую булаву, да якъ шибнувъ яе въ гору, дыкъ яна и изъ вочь сховалася. Царь пожанивъ ихъ съ дочкой. Царевни стала якась стыдна жить съ такимъ мужикомъ, што у яго ноги куриныя. Ина взяла да и отсѣкла ихъ. Проснувся Иванъ — глядитъ, ажно у яго ногъ нима. Ёнъ рассердився на царевну и пойшовъ въ бѣлый свѣтъ. Ишовъ ёнъ, ишовъ, только сустрикакая чаловѣка безъ рукъ. Во Иванъ и пытая у яго: «Откуль ты, Божій чаловѣкъ и якъ табе зовуть?» — «Я самъ ня зъ етаго царства, а зовуть мяне Торокъ». — «Идзѣ-жъ твое руки?» пытая Иванъ. «Э! братъ», кажа Торокъ, «мое руки далека оттюлить-ка, коло царскаго двора, булава мнѣ ихъ оторвала: ина легѣла тирязъ дворъ, а я яе хотѣвъ уловить». — «Куды-жъ ты идешъ?» пытая Иванъ. — «Куды вочи глядятъ», кажа Торокъ. — «Ну, братъ, и я туды иду, пойдемъ разомъ». — «Пойдемъ!» кажа Торокъ. Во яны ишли, ти доўга, ти коротка, — скоро казка кажища, да ня скоро дѣло дѣлается, только встрѣкають на дорози чорта. Во Иванъ Попелышъ загребъ яго обѣручъ за хохолъ да

и давай бить кулакомъ ў хрибить; бивъ, бивъ ти ще, ти годъ. Во чортъ тогда и кажа: «Эй, Иванъ Попелышъ! ня би мяне, я табѣ дамъ зелья, што твое ноги будуть цѣлы». Иванъ Попелышъ пустивъ яго, чортъ привевъ яго къ крыницы да и кажа: «Лѣзь сюды, сычасъ будишъ зъ ногамы». Иванъ Попелышъ кинувъ ў пэридъ палочку, — палочка изгорѣла. Тогда ёнъ давай бить изновъ чорта за то, што ёнъ его обманивъ. Чортъ привевъ яго къ другой крыницы, а Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ — палочка згнила. Тогда Иванъ Попелышъ давай изновъ чорта бить, чуть живаго пустивъ. Но тогда чортъ привевъ яго къ третьей крыницы. Иванъ Попелышъ изновъ палочку кинувъ, — палочка ростки пустила; во тогда Иванъ Попелышъ полѣзъ самъ, обдався — у яго ноги стали чаловѣчн, и Торокъ обдався и у яго стали руки. Тогда яны убили чорта и сами пошли: одинъ въ одинъ бокъ, а другій — ў другій. Приходя Иванъ Попелышъ въ нѣй-кій городъ, ажно тамъ вяселье, царъ дочку отдасть замужъ. Иванъ Попелышъ купивъ сабѣ дудочку, да якъ загравъ, дыкъ ўсё заскакало. Люди тогда взяли да и появили яго на царскій дворъ. Ёнъ и тамъ якъ загравъ, дыкъ и дѣти малые пустились скакать, не только вяликіе. Царъ приказавъ привести гэтого мужика къ сабѣ въ дворъ. Только привяли, дыкъ ёнъ якъ заграя, дыкъ и царъ, и царица, и царевна пустились скакать. Во тогда царевна стала потчавать яго горэлкой да и вбачила свой персянъ. Ина тогда кинулась къ яму да и давай цаловать, а царъ у яе пытая: «Што гэта за чаловѣкъ? што ты яго цалуишъ?» Ина яму рассказала, якъ яна яму ноги отсѣкла и якъ ёнъ пошовъ на Божій свѣтъ. Во царъ тогда догадався, што гэта яго первый зять, приказавъ другого убить, а гэтый остався жить зъ царевной и теперь живеть, хлѣбъ ѣсть и вино пьеть.

Зап. учен. Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

31.

ТРИ СЕСТРЫ И РУКА-НЕВИДИМКА.

Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда.

Одалъ вески была хатка, тамъ жили три сястры: одна прала, другая мыла, а трейця шила. Одзинъ разъ погасъ у ихъ огонь. Тогда одна на другую каже: «Идзи по огонь». Яны ни хоцѣли итци по огонь. Одна каже: «Я буду по noci мыць», другая каже: «Я буду по noci прасьць», а трейця каже: «Такъ я буду по noci шить». Одва стала шить, другая стала прасьць по noci, а трейця, што порне гѣлкою, то ни ў полотно, а ў палець. Такъ пошла тая по огонь да до вески, што прошла. Приходзиць ў одну хату, набрала ў чаропѣкъ огню, идзе и говорыць дзѣду тому, што сядзѣў на пачи: «Чаму у васъ гѣто на мѣсьцѣ *заслуки* рука». Якъ ажно яна такъ сказала, такъ тая рука ўзяла и забила першу сястру, пѣтымъ пошла другая — и другую забила тая сама рука. Пѣтымъ стало страшно трейцей сястрѣ. Яна пошла, набрала огню, ничѣго никому ни казала и принесла огню.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи Андр. Рутковскимъ, урож. м. Свислочи.

32.

ЖЕНА БЕЗЪ РУКЪ.

Минск. губ. Новогрудскаго уѣзда, Негнѣвичской волости, д. Роскоши.

Быў бацько зъ маткою, мѣли дочку зъ сыномъ. Бацько зъ маткою помѣръ и покинули брата зъ сестрою. Ўзяў братъ дай ожаніўся; идзе ў госьци сястру-клича, идзе на спацырь — сястру клича, идзе якою сукню купиць, то для сястры лѣпшую. Такъ жонцы крыўда стала. Даў Богъ сястры дзипятко, а у сястры ёсьць мужъ, да вельми далѣко. Жонка кажа: «Ну што ты лѣпше сястры глядзишъ, якъ мяне. Прыѣдзе іе мужъ, то будзе яе глядзѣци. Погодзіўшы, прыѣзжая мужъ; дакъ яна говорыць: «Ты прыѣхаў до іе, а яна зъ братомъ живе, не глядзиць цябе». Дакъ мужикъ кажа: «Жонко! прыбярыся, пойдземъ на спацырь и возьми дзипца зъ собою». Пошли яны ў лѣсъ, привѣў ёнъ яе до

карча ¹⁾ и каже: «Положи руки!» Якъ яна положила, дакъ ёнъ ўзяў дай по локци одсѣкъ. Яна ўзела дзиця и пошла. Приходзиць яна до воды, дакъ рукъ нима. Якъ напицца воды? Нагнулася, дай дзиця упусьчила. Стоиць, бѣдная, дай плача, дакъ ей зъ воды одзываецца: «Дзѣўка, дзѣўка, не плачь! беры дзиця!»

— Якъ же-жъ я буду браць, коли у мяне рукъ нима?

«Точи вѣ воду, дасьць Богъ руки».

Якъ яна одточила, даў Богъ руки. Идзе дорогою, сустрычае яну панъ; дакъ ёнъ пытаецца: «Одкуль ты, кобета?» Дакъ яна одказала: «Нима чаго пану казаць—одкуль я; нѣколи была паняй, цяперъ кобетой зовуць.

«Ни пошла-бъ ты ко мнѣ на службу?» Яна кажа: «Пойду, али ци возьмешъ мене зъ дзицемъ?» Дакъ ёнъ кажа: «Возьму!» Яна прыѣхала, дакъ той сынъ росьцѣ да ўсѣ зовѣ яго татомъ. Ёнъ кажа: «Якій я твой тато?» Дакъ сынъ тый кажа: «Прошу, татулячко, не прогнѣвацца, моей матульцѣ татулько руки одсѣкъ, дакъ матулька пошла плачучи и мяне ў воду ўкинула; зъ воды оддалося матульцы: «Не плачь, кобетко! бяры дзиця, дась Богъ руки». Дакъ матулько уточила вѣ воду, даў Богъ руки. Матулька шла и татулька познала, а татулька матульки — не».

Изъ Дмитріева: «Опытъ собранія пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края», стр. 178—180.

33.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, Столбунской вол., д. Янова.

Живъ сабѣ такъ чаловѣкъ, и бывъ ёнъ дужо богатый, а тольки одного сына мавѣ. Во тый сынъ и кажа: «Татъ! дай мнѣ мою долю добра, абы я хочу попытать свойго счастья». Батка давъ яму дужо богато гроши и пару коневъ. Забравъ ёнъ свое добро и поѣхавъ, куды вочи глядять. Ъхавъ ёнъ, ѣхавъ, приѣзжая вѣ нѣйкій городъ, да и остановився вѣ трахтирѣ, а хозяинъ того трах-

¹⁾ Кáрша, каршá или кáрча—суковатый пенъ, колода или корчага, польск. karacz. Оп. Области. слов. и Дополн къ нему. III.

тира умеръ годы съ два тому назадъ, одна только хозяйка, да и тая голбся, плача. Ёнъ пытая у яе: «Чого ты плачешъ?» — «Э! якъ жа мнѣ не плакать, коли хозяинъ мой умеръ да догговъ богато кинувъ, штобъ я заплатила, а заплатить нѣчимъ, ўси люди клянуть яго». Во тѣй богачъ ўзявъ да заплативъ за яго ўси довги и у яго ня осталось ня копѣйки. Тогда поѣхавъ ёнъ безъ гроши, а дали на дорози встрѣкая старцовъ и яны клянуть того хозяина, одинъ кажа: «У мяне ўзявъ коня» и другій кажа: «И у мяне ўзявъ коня». Во ёнъ ўзявъ, отдавъ имъ кони, а самъ пошовъ пяшкѣмъ и встрѣкая на дорогѣ чаловѣка и пытая: «Куды ты ѣдешъ?». — «А куды вочи глядять». Во пошли яны разомъ и уговорились такъ, идзѣ заробють што, то все пополамъ. Приходють яны въ одну корчму; жидъ имъ и кажа: «Панѣцки! у насаго пана умерла дочка и взо хто пероночуя, тому панъ дастъ богато греси». Богачъ тѣй сказаў, што ёнъ пераночуя. Жидъ побѣгъ скорѣй, сказавъ пану. Панъ приславъ за имъ карету. Лакеи взяли богача и повязли яго на панскій дворъ. Панъ яго почастувавъ и давъ тысячу цалковыхъ гроши, штобъ ёнъ пераночовавъ ў коплицы. Во богачъ тѣй набравъ харчи и пошовъ ў коплицу. Сядѣвъ ёнъ тамъ, сядѣвъ, толѣки стало смеркацца, стало яму страшно: чуя нѣхто стукая ў двери, ёнъ пытая: «Хто тамъ?» — «Я, товаришъ твой, на табѣ крѣжикъ и надѣнь яго на шію, а то худо табѣ будя». Ёнъ ўзявъ поспасибковавъ яму и надѣвъ на шію. Только настала полночь, чуя крышка труны отчинилася и выходя панѣнка, дужо пригожая да и кажа: «Слава Богу, сягодні ёсть чимъ поживицца». Але шукала, шукала яго, покуль пѣвни запѣли, ни якъ ня знашла. Ина лягла изновъ ў труну. На завтраго пріѣхали за яго костями, глядять — ажно ёнъ живъ. Во яны повязли яго на панской дворъ. На другую ночь яму такъ сáмо было съ помершею, а на третью ночь товаришъ яго сказавъ яму, штобъ ёнъ лѣгъ коло крышки труны и якъ ина пойде изъ склепа на верхъ, то штобъ ёнъ лѣгъ ў труну. Ёнъ такъ и здѣлавъ; запѣли пѣвни, ёна хотѣла лечь ў труну, ажно ёнъ ни пуская яе, ина яго давай просить, кажа: «Няко́ли ня буду ужо ходить», а ёнъ все-таки

ня пуцая яе, да ище взявъ хрестикъ, надѣвъ ей на шію, повѣвъ яе на верхъ и тамъ ставъ изъ ей говорить. Приѣхали за имъ, ажно и яна жива. Во яны посадили яго и яе, и повязли домовъ. Привозять: батька и matka бояцца яе и ня ютяцца къ ей, только ёнъ говоря зъ ей. Во яны повѣнчали ихъ, а тый товаришъ яго взявъ да просѣкъ яе пополамъ, выкинувъ изъ яе *вонтробы* ¹⁾,—ина тогда стала пригожей, чимъ была,—склавъ изнова, ина и зрослась. На завтра батька и matka и вси гости стали говорить зъ ей и любить яе, а товаришъ кажа: «Проводи мяня». Во богачъ пошовъ яго провожать,—тогда товаришъ и пытая: «Ты знаешъ ты хто я такій?» Богачъ кажа: «Ня!» — «Я тый чалоувѣкъ, за кого ты довги отдавъ и самъ невѣдомо куды дѣвся». А ёнъ ставъ жить да поживать.

Зап. ученикомъ Полоцкой учительской семинаріи Ив. Адамовичемъ.

34.

а) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Велятичской волости.

Быў сабѣ дзѣдъ да баба. Дбўго яны жыли да дзяцей ня мѣли. Разъ пошла баба воды браць ў колодзисы, зачарпнула вядромъ ды и поглядзѣла: ци поўно зачарпнула? Поглядзѣўши, видзиць-каліво гороху у-вы днѣ ляжиць. Баба достала да изѣѣла. Вотъ яна отъ гэтаго гороха и затоўсыцѣла. Баба поносила ўремя и родзила сына маленькаго зъ кулачокъ. Одзинъ разъ поѣхаў дзѣдъ ў поля ораць, ды сказаў баби, кабъ прынясла яму обѣдаць. Баба зготовала обѣдъ ды и хоча ужо нясыци ў поля, ажну Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «Мáмо! я понясу». Баба злякнулася, ды кáжа: «Куды понясешъ? Ты гэтаки маленьки, ты и поля ня вѣдаешъ».

— Знайду, мамко!

Маці наладзила горщóчокъ ды и кáжа: «Ну, готовы». Сынокъ якъ сѣў вярхóмъ на горшки, ды такъ шпарко поѣхаў, што якъ вóкомъ змигнуць. Прыѣхаўши къ бацьку, ёнъ поставіў

1) Утроба. Вонтробы, употребл. во мн. ч.—кишки. Слов. Носовича.

горшки, а самъ сховаўся за курганъ и кричиць: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька оглянўся, ды никого ня увидзѣў, ды сабѣ изноў орэць. Сынокъ други разъ кліча: «Тато! ходзи обѣдаць!» Бацька изноў яго не увидзѣў. Ёнъ вышоў на курганъ ды якъ закрычиць: «Бацько! идзи обѣдаць!». Бацька яго увидзѣў и прышоў, а Сынокъ сѣў на соху вярхѣмъ ды давай ораць. Коло гэтэй нивы ёхаў адзінъ панъ ды и пытаецца у мужыка, ци ни дась ёнъ яго? Мужыкъ кажа: «Коли пана воля хоча, дыкъ я и такъ оддамъ». Панъ даў мужыку тысячу рублёў, а сабѣ ўзяў Сынка зъ кулачокъ, завярцѣў яго ў бумажку ды и сховаў ў кішень. Сынокъ выгѣзъ изъ кішени ды и скакнуў зъ воза на дорогу, а панъ поѣхаў далі. Сынокъ сышоў ў рыштъ и сядзиць, а по дорожѣ ідуць злѣдзіи и помежду собою гомѣюць: «Пойдзимъ къ пану, украдимъ вола». А Сынокъ почуў гэта ды и кричиць: «А я скажу». Злѣдзіи напералися ды и кажуць: «Хто тамъ? Ходзи зъ нами». Сынокъ вышоў ды и пошоў зъ ними. Прышоўши къ паньской пуни, гдѣ стояли быки и кажуць: «Хто-жъ полѣзя ў пуню?» Сынокъ зъ кулачокъ кажа: «я!» дый и полѣзъ ў пуню. Прышоўши къ быку, Сынокъ закрычаў: «Якого вамъ быка ўзяць?» Панъ почуў гэта ды прыбѣгъ съ цяпломъ ў пуню, но ня увидаў никого, ёнъ вярнуўся зноў домоў, а Сынокъ выбраў самага лѣпшаго быка дый вывѣў къ злѣдзіямъ. Злѣдзіи ўзяли быка ды зарэзали, и коўбѣ кинули на дорожѣ, а сами поѣхали. Сынокъ остаўся ды и ўлѣзъ ў коўбѣ. Прыходзя воўкъ, ўзяў коўбѣ ды и зѣў. Якъ только зѣў воўкъ коўбѣ, то Сынокъ и стаў крычаць ў сярэдзіня у воўка. Воўкъ спужаўся, ды кажа: «Што хочешъ дыкъ я табѣ здѣлаю, только ни кричи». Сынокъ кажа: «Вязи мяне къ тату». Воўкъ и повезъ. Якъ только прыѣхали яны къ дзверямъ бацьки, то Сынокъ и стаў крычаць: «Тато! одчини дзверь!» Бацька одчиніў. «Бяры, бацька, тоўкачъ ды бей воўка». Бацька забіў, содраў шкуру зъ воўка, выдѣлаў и пошіў Сынку шубу.

Зап. ученикомъ 3-го класса Несвижской учительской семинаріи М. Мельниковымъ. Сообщ. директоромъ этой семинаріи И. Ф. Николаевскимъ.

35.

б) МАЛЬЧИКЪ СЪ ПАЛЬЧИКЪ.

Могилевской губерніи, Горецкаго уѣзда, м. Дубровка.

Жыў сабѣ мужикъ съ женой и ни было у ихъ дядцей. Баба горывала объ ётомъ, а мужикъ, штобъ утѣшить свою бабу, пошоу и здѣлау изъ дерева мальчика и принёсъ домой и говоритъ: «Положи яго въ люльку и забаўляйся имъ». Ина все колышитъ и дужо рада, а мальчикъ тѣй стау живымъ и говоритъ: «Мамо! ти ты тутъ?». Тая матка стала рада, якъ почула, што яе сынъ говоритъ и сказала своему мужику. Якъ дау Богъ, вырысь тѣй мальчикъ уже порадошны, поѣхау батька орать ў поле и говорить: «Якъ заснетъ сынокъ, дыкъ ты пріяси обѣдать». Стала ина готувать обѣдъ, а сынокъ проснуўся и кажить: «Мамо, а мамо! давай я понясѹ тату обѣдать».

— Ай ты не донясешъ.

«Не, донясѹ».

Принесъ лапотъ, поставиў на яго горшокъ, а па яго блины, а самъ сѣў и поѣхау. Ъдить, ѣдить и кричить: «Тато, тато! я тябѣ обѣдать нясу!» Привезъ и оддау яму. Мужикъ радъ дужо стау, а сынъ говоритъ: «Тато, дай я буду орать».

— А не, якъ ты будешъ орать?

Мальчикъ взяў и сѣў на соху и давай орать.

Ъдетъ панъ и говорить: «Дай ты мнѣ гэтого сына».

— А не, панбчыкъ, у мяне только ёнъ одинъ.

«Што хочишь возьми, только оддай мнѣ яго».

А сынъ подбѣгъ къ батьку и шепчитъ яму на вуха: «Тато, оддавай мяне, только возьми у яго магерку золота».

Тѣй панъ яму и дау магерку золота, а мальчика того взяў и посадиў яго въ карманъ. А мальчикъ тѣй взяў, карманъ прорѣзыў, а самъ вылизъ. Бѣжить ёнъ дорогой и сустраѣся зъ разбойниками и чуў ёнъ, якъ ены зюкали: «Куды тутъ ўлѣсть?» А ёнъ говоритъ: «Возьмита мяне съ собой, я вамъ скажу; пойдёмъ мы зъ вами къ попу, у яго есть хорошіе волы». Пошли

яны, украли у попа одного вола и стали только яго дѣлать, а ёнъ (т. е. мальчикъ) якъ закрычить: «Попъ, попъ! волоу твоихъ крадутъ». Яны кинули яму трабухъ, а сами побрали все мясо. Мальчикъ ўлѣзъ ў трабухъ и сидитъ. Бѣгъ по тѣй дорожѣ воукъ, пытается: «Хто тамъ?» — «Я, Иванька». — «Вылизай вонъ». — «Не, ня вылизу, няси мяне ў мой дворъ». Принесъ ёнъ яго. «Вылизай», говоритъ воукъ, а ёнъ говоритъ: «Няси мяне въ сѣнцы». Воукъ внесъ яго въ сѣнцы, а Иванька вылизъ, заперъ сѣнцы и кричитъ: «Тато, ходи воука бить!» Тата ухопіў палку и забіў воука. И пошили яму зъ воўчія шкуры шубу и теперь живутъ, поживаютъ и добро наживаютъ.

Зап. учен. народнаго училища Николай Трутко.

36.

в) СЫНОКЪ СЪ КУЛАЧОКЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Марьинской волости, дер. Сосновки.

Жіў быў мужичекъ, у яго быў сынѡкъ зъ кулачѡкъ, жили ены при великомъ озерѣ; сынѡкъ зъ кулачѡкъ ловіў рыбу. Разъ якъ пошоу ёнъ ловиць рыбу, зловиў ёнъ тридцать штукъ, и одну такую великую, что лёдва выволокъ изъ воды; ёнъ покинуўши ловиць рыбу, ўзяў кія, забіў рыбу и подволокъши, подъ ольховы кустъ положіў. Самъ побѣгъ до хаты къ бацьку, приѣжаў и кажа: «Ахъ, тѣточку, якъ я наловиў рыбы, якъ стаў считаць, то якъ разъ насчитаў поў копы и одну такую великую, што не могъ несьці до хаты. «Ходзѣмъ бардзѣй, запрага́ймо коня и ѣдзьмо по рыбу». Приѣхали ены къ тому мѣсту, остановились, забрали тридцать штукъ рыбы и подѣхали подъ ольховы кустъ, ўзяли тую рыбу, положили на возъ и поѣхали до хаты; приѣхаўши ўнесли рыбу ў хату, порѣзали ее на куски, высушили и ѣли весь годъ и веселились.

Зап. учен. приготов. класса Свислочской учит. семинаріи Захаріемъ Ракуцемъ.

37.

О ТОМЪ, КАКЪ ИЗЪ ДЕРЕВА СДѢЛАЛСЯ РЕБЕНОКЪ.

Минской губ., Новогрудскаго уѣзда, Сновской волости, м. Сновя.

Даўно уже гэта было. У одномъ царствіі жіў чалавѣкъ жъ жонкою. Прожили яны много годъ и у ихъ ня было дзяцей, и яны объ гэтомъ вельми плакали. Ўзяли яны, вырубали изъ олѣшины полѣно и положивши яго ў колубель, стали колыхаць и говорили: «Люли, люли, олѣшинка зъ ручками, зъ ношками, зъ бѣлыми очіцами, зъ чорными плячѣцамі». Колыхали яны яго гэтакъ три дни и ў гэтого полѣна ўпяротъ зробілася голова, далѣй руки и ноги, а пѣтымъ зробіўся и цѣлы сынъ. Бацько и маці вельми были рады и отдали свойго сынка учіць за рыбака. Сынокъ ихъ бѣрзодо научіўся ловіць рыбу. Тогды бацько ўзяў яго къ сабѣ до дому, зробіў яму чоўнокъ и ёнъ ў ёмъ ловіў на мори рыбу, а маці яго приносила яму кажды расъ їсьци. Якъ только бывало пріясе яна яму їсьци на бѣрагъ, то и стане кликаць свойго сынка къ бѣрагу; сынокъ пріѣдзе-наїсьца, напѣтца и зноў поїдзе ловіць на мори рыбу. Но *прендо* ¹⁾ узнала объ гэтымъ вѣдзьма, и хоцѣла, штобъ извесъци съ свѣту гэтого сынка. Пошла яна на бѣрагъ моря и стала кликаць молодого рыбака, но ёнъ познаў, што гэта быў гѣлосъ не яго мацярѣ, а вѣдзьминѣ, и ня пріѣхаў къ ей. Тогды яна ўзяла побѣгла до коваля и стала просіць яго, штобъ ёнъ вытончіў ей языкъ. Коваль вялѣў ей высолопиць языкъ и положиць на ковадло, а самъ ўзяў молють и стаў клепаць языкъ. Когда наклепаў, то вѣдзьма подзѣковала яму и побѣгла на бѣрагъ моря. Прибѣгши туда, стала кликаць молодого рыбака, но цяперъ ёнъ уже не познаў вѣдзьмы, а подумаў, што гэта яго маці и прыплыў къ бѣрагу. Тогды вѣдзьма яго ухватила и помчала ў свою хату. Примчаўши ў свою хату, яна оддала яго своей доцѣ и вялѣла ей спячѣ яго, а сама побѣгла зноў на бѣрагъ. А дочка ўзяла натопила печи, штобъ

¹⁾ Скоро.

ўбросиць туды рыбака, потымъ унесла лопату. и стала говориць тому рыбаку, штобы ёнъ легъ на лопату. Ёнъ легъ на лопату ўпяродъ, ўпоперокъ, потымъ удоўшъ¹⁾ и раскидаў руки, такъ што дочка вѣдзьмина ни якъ ня могла ўкинуць яго ў печь. Тогды яна засердова́ла на яго и легши на лопату, сказала: «Вотъ ты ляжи гэтакъ», а рыбакъ схваціў за лопату и ўкинувь вѣдзьмину дочку ў печь и яна сгорѣла, а рыбакъ уцѣкъ домой до своихъ родзіялей.

Зап. учен. Несвижской учительской семинаріи Никодимомъ Бейни. Сообщ. г. учителемъ приготовит. класса названной семинаріи П. А. Введенскимъ.

38.

ЦѢЛПУШОКЪ.

Той же губ., гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ и баба, не было у ихъ дзѣцей. Дзѣдъ пошоў ў лѣсъ, вырубіў осину, отрубіў цѣлпушекъ и повёсь къ бабѣ своей и каже: «Во гэта будзець наше дзѣцёночка; покупай яго». Баба ўзяла покупала и швырнула на печь, капъ сушилась, а сама зачала обѣдъ варяць. Мужъ яе поѣхаў на поля. Жонка наварыла обѣдъ и каже: «Ай, Боже! нима кому занясьці обѣдъ», Цѣлпушокъ соскочіў зъ печи и каже: «Мамо! я занясу обѣдъ татку». Дзивицца баба, што маленьки ходзіць. «На, сыночэкъ, нясі». Цѣлпушокъ пошоў, и што ўвалицца ў коньскій копытъ, то и закрычыць: «Татко! я табѣ нясу обѣдъ». Дзѣдъ увидзѣў, што гэта яго Цѣлпушокъ, ўзяў обѣдъ потымъ и яго на руки, цѣловаў. Тоды Цѣлпушокъ каже: «Тато, посаdzi мяне на соху и я буду ораць». Дзѣдъ посадзіў Цѣлпушокъ на соху и ёнъ начаў ораць. Ёхали паньі, увидзѣли, што такі маленьки мальчикъ орець. «Здороў, мужикъ! Продай намъ свойго мальчика, мы табѣ бумашками заплацимъ и волоў твоихъ обклáдзимъ». Подбѣгъ Цѣлпушокъ къ татку и каже: «Продавай! я буду дома». Поѣхали паньі, ўзяли съ собой мальчика. Радуюцца имъ; уѣхали ў лѣсъ, мальчика дзержуць. Тымъ часомъ мальчикъ — шмыгъ!

1) Вдоль.

ў лѣсъ; яны за імъ — нема мальчика, пропаў. А Цѣлпушокъ ўлѣзь ў березовый пенё. Тые яго шукаюць. «Ну», кажуць, «пропадай ёнъ! — поѣдзимъ». А Цѣлпушокъ отозваўся. А яны: «Еще гдзѣ гэта ёнъ? треба шукаць». Шукалі — нема. Поѣхалі домоў. Досядзѣў Цѣлпушокъ до ночі, — ў ночі шлі коло того пня разбойнікі і радуецца¹⁾: якога імъ вола украсьць? А Цѣлпушокъ каже: «А я скажу». — «А хто ты?» — «Я тоды скажу, коли выйду». Разбойнікі сказалі: «Выходзі, а не выйдзішъ — табѣ і духъ вонъ». — «Ну, іду», і вышоў изъ-за пня і пошоў зъ імі. Пошлі, укралі вола, прыцягнулі ў лѣсъ і зачалі варыць і кажуць къ Цѣлпушку: «Што табѣ даць?» — «А нічога, возьміце мяне, ўложіце ў трыбухъ волю і положице на перахресткѣ». Яны ўсё гэта зрабілі, положили. Одкуль ні взыўся воўкъ, схваціў трыбухъ і *протатиу* (?) съ мальчыкомъ. Воўкъ подъ вечеръ захоцѣў дужо їсьць; пошоў ў поля і подкрадваўся къ пасцухамъ, хоцѣў схваціць овечку. Якъ крѣкне Цѣлпушокъ ў сярэдзінѣ воўка: «Пастушкі, сперагайцеся, воўкъ падходзіць». Воўкъ дужо спугаўся, начаў ўцекаць, яго тутъ собаки *апонавали*, рвуць шерсьць воўка. Воўкъ уцѣкъ ў лѣсъ і каже мальчыку: «Вылѣзай вонъ!» Мальчыкъ каже: «Нѣтъ, не полѣзу, няси къ воротамъ мойго отца». Воўкъ понёсь. Прынесши, каже воўкъ: «Вылѣзай!» — «Нѣтъ, не вылѣзу; няси ў сѣни». Прынесши ў сѣни, воўкъ каже: «Ну, лѣзь!» — «Нѣтъ, не сунусь, ўняси ў хату». Воўкъ понёсь ў хату. Тоды мальчыкъ вылѣзь і крѣкнуў: «Тато! бей воўка!» Усё дужо спужаліся, воўка забілі, а мальчыкъ стаў жиць тамъ добро.

Зап. ученикомъ ўѣзднаго училища. Ср. выше, стр. 69.

39.

СЫНЯТКА.

Той же губ., Игуменскаго ўѣзда, Бродецкой волости, д. Ляпница.

Быў дзѣдъ да баба, дзяцей у ихъ ня было, а імъ дужо хоцѣлося маць дзяцей. Отъ і кажа баба дзѣду: «Идзі ў лѣсъ і

1) Совѣтуются.

одсячи цяльпушокъ. Дзѣдъ пойшоў ў цѣмный лѣсъ и одсѣкъ цяльпушокъ. Тутъ прыходзя икъ яму други стараньки дзядóкъ и пытаецца: «Што ты робишъ?» — «Няма у насъ дзяцей», отказывае дзѣдъ, «дыкъ баба моя кажа: идзи ў лѣсъ и одсячи цяльпушокъ, такъ будзе намъ забавка». — «Идзи-жъ ты домоў», говора стареньки дзядóчакъ «и возьми трыццаць тры яйцы и яéчко и посадзи на ихъ трыццаць тры дни и дзянёчыкъ». Дзѣдъ прышоў домоў, ўзяў трыццаць тры яйцы и яéчко и посадзѣў трыццаць тры дни и дзянёчакъ и выйшло трыццаць тры сыны и сынóчакъ. «Давай бацька работаць», говораць сыны. Бацька ўзяў и поўѣў ихъ ў пасяку: сыны тые рўблюць, а сынóчакъ съ корэньямі вёрня. И вывалили яны много пасяки и насѣяли пшаницы, ну и зародила пшаница богатая. Унадзилось у тугю пшаницу Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала за ночь на *маржу* пшаницы изъядаць. «Трэба, сыны моё, пшаницу каравулицъ», говора бацька икъ сынóмъ, «а то нѣшто ужо богато потоптало и подъядало». Стали сыны пшаницу каравулицъ по вóчародзи.

На першую ночь пойшоў старшы сынъ, на другую — молодшый за имъ и такъ ўсѣ трыццаць тры, и никто ня найшоў злодѣя. Пришлось на послѣднюю ночь ици Сынятку. Сынятка прыйшоў на поля, обыйшоў коло пшаницы, перахрысьціўся, Богу помоліўся и сѣў на мяжы. Ажъ ў поўночь прыходзиць Сивуха бязъ бруха и бязъ вуха и стала жраць пшаницу. Сынятка подкраўсе и вловиў кобылу за гриву. Кобылица скидалася разнымъ звѣромъ, огнёмъ и пóломёмъ. Сынятка крѣпко дзержыцца, ўплеўшыся за гриву. Пóтымъ кобылица говорыць икъ яму: «Ну, коли ты удержыў мяне, такъ сядай на мне». Кобылица икъ ўзяла яго носиць вышай лѣсу стоячаго и óболока ходзячаго. Сынятка дзержыцца крѣпко. «Ну, коли ты задержыўсе на мнѣ, то я прынясу цибе на свою стайню и позволю табѣ выбраць самага лѣпшаго коня.

Прыгхаў Сынятка на стайню, а ужъ на той стайни стоиць трыццаць тры кони и конёчыкъ. Сынятка выбраў конёчка и

прыіждае кь опцу. «Ну, бацька», кажа Сынятка, «я циперъ
ни буду съ тобою жыць, а поѣду ў свѣтъ.»

Доўго ня думаючы, Сынятка собраўсе и поѣхаў ў свѣтъ.
Ѣхаў, ѣхаў и прыѣхаў икъ цару. Царъ ўзяў яго икъ сабѣ и стаў
Сынятка первымъ царскимъ поплечникомъ: што тольки Сынятка
задумае, то царъ ўсѣ робиў, якъ хопѣў Сынятка. Стало жалко
санаторамъ и задумали яны Сынятка изъ свѣту зъвясці. Знай-
шлася баба волшэбница и сказала санаторамъ: «Идзіця вы
кь своему цару и скажиця яму, што ёсь за трыццаць тры мили
и зъ мількою такая волшэбница, што мае самопѣтны жбанъ и
няхай Сынятка достаня яго». Приходзяць санаторы икъ цару и
говораць: «Вѣрно Сынятка служба цару, да ня вѣрно ўсѣ сказу-
вае. Вотъ ёсь за трыццаць тры мили и зъ мількою у волшэб-
ницы самопитный жбанъ; хай Сынятка яго достаня».

Царъ вызывая Сынятка и говора яму: «Вѣрно, Сынятка, слу-
жышь, да ня вѣрно ўсѣ сказывуишь. Ёсь у волшэбницы само-
питный жбанъ; гэтый жбанъ ты доўжэнъ доставиць мнѣ; коли
ни доставишь, то мой мечъ, а твоя голова съ плечъ».

Пошоў Сынятка на конюшню, плачучы. Пытаецца конѣкъ у
Сынятки:

«Чаго, Сынятка, плачышь?»

— Загадаў мнѣ царъ службу, говора Сынятка, а конѣкъ пе-
рабывае: «Не, гэто ни служба, а службочка. Возьмитка ты одзинъ
пудъ сала и одзинъ пудъ масла, садзись на мине и поѣдзми».

Яны и поѣхали. Прыѣджаюць икъ волшэбнице, ажъ собаки
ни допускаюць, трэбуюць пудъ сала. Одаў Сынятка пудъ сала
и поѣхаў далѣй, ажну подскочили коты и яны ни допускаюць до
волшэбницы: «Дай», говораць, «пудъ масла, — тогды позволимъ
ѣхаць икъ волшэбницы». Собаки и коты занялися ядбю, а Сы-
нятка цѣхонько прыѣхаў ў домъ волшэбницы, ўзяў жбанъ и
поѣхаў. Огледзilasя волшэбница и погналася ўсыгдъ за Сынят-
комъ; но ня тутъ было: конѣкъ и вочы ей закидаў пяскомъ отъ
своихъ копытовъ.

Вярнулася волшэбница назадъ и обсѣкла собакъ и котоў.

Сынятка привьѣзъ икъ цару жбанъ. Тогда санаторы и кажуць: «Анъ то ничѣго ня будзя. Сынятка привьѣзъ самопитный жбанъ; коли-жъ ёпъ гѣто привьѣзъ, то хай привезе пщцу». Пойшли потымъ санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампира́торство! Вѣрно Сынятка служиць, да не вѣрно ўсѣ сказуае. Сказываў намъ Сынятка, што ёсь ў тыя волшѣбницы дзіўная пщца; гѣтая пщца якъ запѣе, такъ трыццаць тры губерни и губернячка тра-сѣцца». Вызывая восударъ Сынятка и кажа: «Вѣрно, Сынятка, служишь, да ня вѣрно ўсѣ сказуаешъ: ёсь у волшѣбницы такая пщца, што дўжо крѣпко и хорошо пѣе. Коли ты яе ни достанишь, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ». Сынятка заплакаў и пошоў на конюшню. «Чаго ты, Сынятка, плачышь?» пытаецца конѣкъ. «Того я плачу», кажа Сынятка, што загадаў царъ службу цижолую: достаць пщцу у волшѣбницу». — «Ну, ничѣго, гѣто ищѣ ни служба, а слўжбочка,—бяры только два пуды сала и два пуды масла и поѣдимъ». Прывѣждаюць яны икъ двору волшѣбницы, ажъ тамъ собаки ни допускаюць. «Коли даси», говоруць, «два пуды сала, дыкъ пўсыцимъ». Сынятка оддаў два пуды сала собакамъ и поѣхаў далій, а тамъ ужѣ коты ни допускаюць. Отдаў Сынятка котѣмъ два пуды масла. Ўсѣ занялисе їсьци, а Сынятка тымъ часомъ ў вѣдзьминумъ цѣрами ўзяў пщцу и поѣхаў. Огледзилася волшѣбница дыи пусьцилася ўсьлѣдъ за Сыняткомъ, штобъ отобраць пщцу. Ну ни тутъ-то было: конѣкъ позалѣплюваў зямлею изъ своихъ копытовъ и вѣчы волшѣбницы; привьѣзъ Сынятка икъ цару пщцу. Санаторы, доўго ни чакячы, отправилисе икъ баби волшѣбницы и сказали, што Сынятка достаў пщцу и привьѣзъ икъ цару. «Идзиця-жъ къ свойму цару и скажиця яму, што ёсь ищѣ у тыя волшебницы гусьли самограи». Приходяць санаторы икъ цару и говоруць: «Ваша ампира́торское вяличество! Вѣрно Сынятка служба, да ни вѣрно вамъ сказуае. Говорыў намъ Сынятка, што ёсь за трыццаць тры мили изъ милькою у волшѣбницы гусьли-самограи и што яны якъ зайграюць, такъ трыццаць тры губерни и одна губернячка тра-сѣцца». Вызывая царъ икъ сабѣ Сынятка и сказуае: «Вѣрно,

Сынятка, служышъ, да ни вѣрно сказываешъ: говорыў мовиць санаторамъ, што ёсь у волшэбницы гусьли-самограи; табѣ трэба ихъ достаць; ни шутку ты зашупіў, а коли ихъ ни достанешъ, такъ мой мечъ, а табѣ голова съ плечъ».

Идзе Сынятка на конюшню и плача. Спрашывае конѣтакъ: «Чаго ты, Сынятка, плачышъ?» — «Загадаў миѣ царъ дужо службу цяжкую», отвѣчая Сынятка. «Ни плачъ, сынятка, гэта ишо ни служба, а службочка. Бяры тры пуды сала и тры пуды масла и зроби дзвінаццаць крукоў залѣзныхъ и тогды поѣдзмиць». Суполніў Сынятка ўсё, што говорыў конѣкъ, сѣў наверхъ и поѣхаў. Прыѣжджаюць яны якъ двору волшэбницы, ажъ тутъ собаки окружили и ни даюць даліў проѣзду. Сынятка стаў просиць собакъ, штобъ пусьцили яго проѣхаць, а собаки кажучъ: «Коли даси тры пуды сала, дыкъ пусьцимъ». Сынятка оддаў собакамъ сало и поѣхаў далей. На свою бяду сустрыкаецца ёнъ изноў изъ котами; тые просюць тры пуды масла. Сынятка доўго ни думая, оддаў котамъ масло, а самъ стаў подкапываць вѣдзьминъ подвалъ, дзѣ схованные были гусьли-самограи. Поломаў Сынятка ўсё дзвінаццаць лопатъ и крукоў залѣзныхъ, а гусьли ўсё-таки достаў, сѣў на свойго конѣчка и даў ходу. Огледзлася вѣдзьма и пусьцилася доганяць Сынятку, штобъ отобраць гусьли-самограи, но ни зъ яе носомъ было отъ нашаго молодца отняць. Сынятка прывѣзъ якъ цару гусьли-самограи. Кинулисн нашы санаторы изноў къ той баби-вѣдзьмы на раду. «Ничёго», говоруць, «ни зробиць Сынятку: прывѣзъ и гусьли-самограи». — «Ну, коли ёнъ и гэта прывѣзъ, такъ идзicia-жъ и скажыця свойму цару: ёсь на моры сличная паненка, хай ёнъ привезе яе».

Прыходзюць санаторы якъ свойму цару и говоруць: «Вѣрно Сынятка служа, да ни вѣрно ўсё казувае. Сказаў Сынятка намъ, што ёсь на моры сличная паненка и можно яе достаць». Царъ прызывая Сынятку и прыказувае яму изъ мора паненку достаць. Царъ тутъ прыгрозіў Сынятку, што коли ни дастане, такъ своимъ мечомъ отрэжэ яму голову.

Идзе Сынятка на конюшню къ свойму конѣчку и пѣсеньку

пѣе. Спрашуе конѣкъ: «Чаго, Сынятка, пѣэшъ?» — «Загадаў намъ восударъ достаць паненку на моры. Коли мы доставали тое, што было труднѣй достаць, а надъ гэтымъ и задумавацца ни станемъ». — «Праўда, Сынятка! забирай тольки съ собою циперъ самопитный жбанъ, пщцу, гусьли-самограи и поѣдзимъ». Яны и поѣхали. Ъхали, ѣхали, — прыѣжджаюць якъ мору; ажъ бачаць: стоиць на моры цѣрамъ панѣнки. Конѣкъ тутъ и говора Сынятку: «Посадзи пщцу на вокнѣ, а самопитный жбанъ постаў на столѣ и прыкажы, штобъ пщца пѣла, жбанъ ўсѣ подносиў, а гусьли-самограи, штобъ играли, а мне циперъ выведзь ў поле и зарэжъ, а самъ залѣзь ў мое коўбы». Сынятка такъ и зробіў: зарэзаў свойго вѣрнаго конечка и забраўсе ў яго коўбы. Ажъ тутъ ляцаць два *крумкачы*¹⁾; одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мяса». А другой одзываецца: «Не! гэта наша зрада», — и поляцѣли далай. Ўскоросьци ляцаць другіе два крумкачы. Одзинъ кажа: «Крумъ! свѣжае мясо». Други кажа: «*Сядзьмо, по-ядаймо!*» А Сынятка нашъ ни дуракъ — сайчасъ и схваціў одного крумкача за ноги, а други стаў просіць: «Пусьци!» — «Нѣтъ», отвѣчая Сынятка. «Коли прынясешъ гоющой и живушчой воды, тогды отпушу твойго товариша!» Поляцѣў крумкачъ ў далёкую страну и прынёсъ гоющой и живушчой воды. Сынятка отпусціўшы крумкача, ўспрыснуў на свойго конѣчка гоющою и живушчою водою. Конѣчакъ и отжыў и говора Сынятку: «Я-жъ циперъ *оцъ* цибе пойду, а ты няси гэтую гоющою и живушчою воду и постаў на вокнѣ ў панѣнчынумъ цѣрама, а самъ стань пры порозы надворэ. Коли будзishъ циперъ жыў, такъ ищэ поживешъ на свѣця, а коли я табѣ потрібенъ буду, такъ ты свиснешъ тры разы, и я якъ табѣ явлюся.

Вотъ и выходзиць изъ мора ў свой церамъ и паненка. Якъ убмчыла яна Сынятку, дыкъ схватила, исьцерла, изымала и откинула отъ порога свойго цѣрама. Только войшла яна ў свой церамъ, самопитный жбанъ ўсѣ поднося, пщца пѣе, гусьли-само-

¹⁾ Вороны.

граи играюць, такъ што сама яна изьдзвивилася. Тутъ замѣццла яна, што на вокні стоиць гоющая и живушая вода; ўзяла яна тогды гэтой и попрыскала Сынятку, — ёнъ очнуўсе. «Чаго табѣ отъ мне трэба?» пытаецца паненка. — «Потрабу́я нашъ царъ, штобъ ты прыѣхала до яго». — «Ну, ладно, поѣдзیمъ». Сынятка выйшоў ў поля и свиснуў тры разы, — такъ конёчакъ и стаў перадъ імъ. Забраў конёчакъ самопѣтны́й жбанъ, пшцу, гусьли-самогра́н, паненку и поѣхали къ цару. Санаторы такъ и руки опускали, якъ убачыли, што Сынятка достаў и паненку. Пошли икъ цару и говоруць яму: «Ваша ампираторство! Сынятка достаў паненку и живе уже зъ ёю». Царъ велѣў выкопаць глубокую яму коло воротъ свойго дворца, насыпаць туды жару и заслаць зьверху соломой. «Коли перэйдучъ гэтую яму Сынятка съ паненкою», гаворыць царъ, «дыкъ ищэ поживуць». Прыяжджаюць яны икъ ямы, паненка гавора икъ Сынятку, ўзяўшы яго за руку: коли мы съ тобой, Сынятка, ни знаимся, то и перойда́мъ». Царъ крэпко уподобаў тую паненку и ожаніўся зъ ёю, а Сынятка стаў вѣрнѣйшымъ слугою цара.

Я тамъ быў, мёдъ, вино піў, по вусамъ цыкло, ў ротъ ни попало.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

40.

а) БОБОВОЕ ЗЕРНО.

Той же губ. г. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ да баба и было у ихъ пяташокъ и курочка. Пошли разъ пяташокъ съ курочкой и зачали копацца у смѣтника и пяташокъ нашоў зарно бобовоя, а курочка — пшанічная. Дзѣдъ и баба дужа рады. Тогды дзѣдъ кажа: «Бабко! што мы зъ бобовымъ зарнушкомъ будземъ робиць?» — «А што будземъ робиць?» баба кажець, «посадзимъ подъ поломъ». Ну, яны и посадили. Зачало тоя зарнушко росыци не по днямъ, а по часамъ, выросла яно, ажъ зачала прыперацца къ полу. Тогды

дзѣдъ кажа бабѣ: «Ну, што мы, бабко, будземъ робиць?» — «Трэба полъ разбираць», кажа баба. — «Ну, што-шъ? разбираць». Ўзяў дзѣдъ и разобраў полъ и пошла гэтая бобінка росьци изноў, дажа доросла ажъ до стóли. Дзѣдъ и столь разобраў. Бобінка якъ росьцѣ, такъ росьцѣ, доросла до неба. Дзѣдъ пошоў, ўлѣзъ на бобінку и полѣзъ къ небу, кабы яго разсѣць. Лѣзъ доўго и прылѣзъ къ небу, ўзлѣзъ на небо и углѣдзіў, што тамъ хатка стойць. Ёнъ ўлѣзъ ў тую хатку и углѣдзіў, што тая хатка поўна козь и зачаў у гэтыхъ козь просицца, кабъ яны прынялі яго къ сабѣ. На заўтра козы пошлі и оставили козлѣнка, кабъ ёнъ сторожыў, кабъ нічо́го ни ёў дзѣдъ, а сами побѣгли. Дзѣдъ ўзяў козлѣнка и зачаў яго колыхаць. Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ ўзяў поёў и самъ упѣкъ. Козы прыбѣгаюць и находзюць козлѣнка, што ёнъ спіць. Разбудзили яго и кажуць: чаму ёнъ не пильноваў? Козлѣнокъ зачаў казаць, што яго дзѣдъ заколыхаў. На другі дзень козы изноў побѣгли и заставили козлѣнка зъ трэма вочама; яны думали, што дзѣдъ заговора на два вочка, кабъ не глядзѣли, а трейци забудзе. Сами побѣгли. Изноў прышоў дзѣдъ, ўзяў козлѣнка и начаў яму казаць: «Спи, воко, спи другая, спи трейцея!» Козлѣнокъ изноў заснуў. Дзѣдъ поёў и изноў упѣкъ. Прыбѣгаюць козы и видзюць, што изноў козлѣнокъ ихъ спіць. На трэци дзень козы побѣгли и оставили козу съ четырма вочама, а сами недалёко побѣгли. Коза наварыла ёсьць и сама сховалася. Дзѣдъ прышоў и углѣдзіў, што нікого нима, ёнъ зачаў ёсьць, а тутъ козы прыбѣгли и дзѣда забіли.

Зап. учен. у. училища. Ср. выше № 13, стр. 23, 4; Романова, Бѣлор. сб. т. I, вып. 3, стр. 382.

41.

б) Гродн. губ.. Слонимск. уѣзда, Мижевической вол., д. Вязевичи.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба; пошоў дзѣдъ по воду и знашоў гороховое зѣрня, прінесъ его до хаты, зловіў жябу и мышку, ўзораў подъ лавою и посіяў горохъ подъ лавою. Горохъ рўсь,

руѡсь подѣ саму лаву. Дзѣдъ каже баби: «знимимъ, бапка, лаву!» Зняли яны лаву. Горохъ руѡсь, руѡсь подѣ полицу. Дзѣдъ ска-
заў баби: «знимимъ, бапка, полицу!» Зняли яны полицу. Горохъ
руѡсь, руѡсь подѣ дахъ. «Знимимъ, бапка, дахъ!» Зняли яны
дахъ. Горохъ руѡсь, руѡсь подѣ стрыку. Зняли яны стрыку. Го-
рохъ руѡсь, руѡсь подѣ небо. Дзѣдъ каже баби: «лисьмо, бабо,
жаць!» Дзѣдъ каже на бабу: «Лись ты на перуѡдъ!» а баба каже:
«не, лись ты!» Дзѣдъ полись, а за имъ баба; ўзлизи на небо и
стали жаць горуѡхъ. Жали до вечера. Вечеромъ пришли кѣ Буѡгу
и прѡсилися ночеваць. Буѡгъ каже: «вы наробице мнѣ шкоды». А дзѣдъ каже: «ни, Боже, не будземъ робиць».

Пусьціў ихъ Буѡгъ ночаваць вѣ садѣ, гдѣ росли яблыки.
Баба знюхала яблыки и каже дзѣду: «Дзѣду, дзѣду, яблыки пах-
нуць!». А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, шкоды наробишъ». Дзѣдъ заснуў,
а баба встала и стряснуўла яблыню—всѣ яблыки и посыпалися.
Баба пришла кѣ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! яблыки сыплюцца».
Дзѣдъ встаў и стаў на баби рваць косы и привязываць яблыки.
На другіі день пошли яны зноў жаць горохъ и жали до самаго
вечера. Вечеромъ пришли зноў кѣ Буѡгу и стали просицца но-
чаваць, а Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ
каже: «не, Боже; гето моя баба нарбила». Буѡгъ пусьціў ихъ
зноў ночаваць вѣ той самы садѣ. Баба знюхала квась и каже
дзѣду: «квась пахне!» А дзѣдъ каже: «цихо, бабо, ты зноў на-
робишъ шкоды!». Дзѣдъ заснуў, а баба встала и вывернула квась,
пришла кѣ дзѣду и кличе: «дзѣду, дзѣду! квась выліўся». Дзѣдъ
встаў и стали пригоршнями збираць квась вѣ кадушку. На трей-
ци дзень пошли яны зноў жаць горохъ; жали до самаго вечера.
Вечеромъ пришли зноў кѣ Буѡгу и стали просицца ночаваць, а
Буѡгъ каже: «вы мнѣ зноў наробице шкоды». Дзѣдъ каже: «не,
Боже, гэто ўсе моя баба робиць школу». Буѡгъ пусьціў ихъ
вѣ той самы садѣ, куды пуцаў ихъ наперуѡдъ. Лягли яны
спаць. Баба крычиць дзѣду: «подѣ бокъ цвердо!» Дзѣдъ встаў и
скинуў съ себе кожухъ и даў ей подѣ бокъ. Якъ дзѣдъ заснуў,
баба встала и вглядзѣла коляски; пошла и сѣла на яхъ. Коляски

и поѣхали. Баба кричиць: «дзѣду, дзѣду! я їду». Дзѣдъ встаў и кличе: «пристань, бапко, пристань!» Баба пристала, а дзѣдъ пошоў и сѣў на коляски и поѣхали; вѣхали вь роў и коляска рогата, а яны остались безь гороха, якъ жили ў перуодъ.

Зап. ученикомъ Свислочской учительской семинаріи А. Орошко. Сообщено г. директор. той же семинаріи Гедеоновымъ.

42.

в) Гродн. губ., Волковыскаго уѣзда, д. Меньки (вблизи м. Свислочи).

Быў сабѣ дзѣдъ и баба. Посадзили ены́ подъ лавою бобѣ. Росъ, росъ бобѣ, доросъ до лавы. Баба и каже: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзірочку ў лави». А дзѣдъ каже: «Дзѣ я табѣ буду псоваць лаву?» Баба зноў просиць: «А, дзѣдку, а соколику, выкруць, выкруць». Дзѣдъ выкруціў. Отъ бобѣ сабѣ росьцѣ, росьцѣ—выросъ до столи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, выкруци дзірочку ў столи». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць столю? Настане зима, то будзе холодно ў хаці». Баба ўсѣ просиць. Отъ дзѣдъ выкруціў. Бобѣ росъ, росъ, выросъ до стрѣхи. Баба зноў просиць дзѣда: «Дзѣдку, соколику, продзери стрѣху». — «Дзѣ я табѣ буду псоваць стрѣху». А баба ўсѣ просиць. Дзѣдъ продраў стрѣху. Отъ бобѣ росъ, росъ, доросъ до неба. Баба каже дзѣдови: «Полѣземъ, дзѣдку, обираць бобѣ». Ўзяли ены́ножичка и полѣзли на бобѣ. Обирали, обирали,—ажъ настала ночь. Пошли ены до Бога просицца на ночь. Богъ пустиў ихъ ў садъ и сказаў, кабъ ены не зачпáli яблыкѣ. Легли ены спаць. Баба каже: «Дзѣдку, соколику, я оборву одно яблычко». А дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, такъ баба пошла дѣй зорвала яблычко. А тутъ ены ўзели дѣй ўсѣ осыпалиса. Баба збудзила дзѣда и каже ему: «Дзѣдку, соколику, бѣда, ўсѣ яблыки осыпалиса». Дзѣдъ бачиць, што нима рады, давай на баби обрываць волосы́ и привязываць яблыки. Привязываў ёнъ, привязываў, ажъ приходиць Богъ. «А што», каже, «я казаў, што вы паробице тутъ мнѣ шкоды».

На други дзень дзѣдъ зъ бабою зноў пошлі 'обираць бобъ. Обирали, обирали, ажъ настала ночь. Идучъ ены зноў просицца до Бога ва́ ночь. А Богъ каже: «Пуцу я васъ ў каморку, только тамъ стоиць дзѣжа зъ рощиною, глядзѣце, кабъ вы ее не вывернули». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже: «А дзѣдку, а соколику, я хоць палець помочу». — «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела́ на палець рощины, хоцьла покоштоваць, а рощина тутъ ўся зъ дзѣжи и полилася. Збудзила баба дзѣда дэй давай пригорщами збираць рошину зноў ў дзѣжку. Пришоў Богъ и каже: «А што, зноў наробили шкоды? На други дзень пошлі ены зноў обираць бобъ. Обирали, обирали да самой ночи. Идучъ зноў да Бога на ночь просицца. Богъ пусціў ихъ ў возоўню и каже: «Не зачапайце только коляски». Якъ Богъ вышоў, такъ баба и каже дзѣдови: «А, дзѣдку, а, соколику, я подвезуса». Дзѣдъ каже: «Не рушъ, бабо, бо будзе бѣда»; а баба просиць: «А, дзѣдку, а соколику, я хоць ножку подвезу». Якъ дзѣдъ заснуў, баба ўзела дэй сѣла на колясачку. Колясачка и поѣхала. Бачиць баба, што бѣда, давай дзѣда кликаць; а колясачка якъ полецьла, такъ и разнесла бабины косточки.

Зап. ученикъ Виленскаго учительск. института С. Величко.

43.

БОБОВОЕ ЗЕРНО И ГОРОХОВОЕ.

г) Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Жыў сабѣ дзѣдъ и баба. Были у ихъ пѣвень и курыца. Пошоў пѣўникъ и курочка на вулицу; пѣўникъ нашоў бобовое зярно, а курочка гороховое. Дзѣдка кажа: «Змелимъ!». Бабка кажа: «Посѣимъ!» Вотъ и посѣяли яны. Горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ полатки, — яны прыняли полатки, — горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ дахъ. Подняли яны дахъ, — горошакъ ўецца, бобокъ росьце. Выросъ ёнъ подъ небо. Вотъ и полѣзъ дзѣдъ рваць бобъ. Вы-

рваў ёнъ одно кáляво, вырваў другога, а за чацвѣртымъ и самъ зваліўся. Вотъ баба полѣзла сама на дзерэво бобовое и гороховое, наварала бобу и гороху, наварыла да исправила хаўтуры.

Зап. ученикъ Несвижской учительской сенинаріи Леонтій Лаптенка.

44.

а) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, Щорсовской вол., урочища Борки.

Были жили въ одной хацѣ дзѣдъ и баба. Постѣяли яны подъ лавою бобъ. Бобъ росъ, росъ подъ самую лаву. Дзѣдъ прокруціў сверделкомъ лаву, — бобъ росъ, росъ подъ столъ. Дзѣдъ раскрыў столъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ стрѣхъ, — дзѣдъ раскрыў и стрѣхъ; — бобъ росъ, росъ ашъ подъ самое небо. Дзѣдъ, штобы пракруціць небо, зробіў драбіны, поставіў гэныхъ близко бобу и полѣсь до неба. Когда ёнъ быў якъ расъ около неба, то повѣяў великій вѣцерь; драбіны зломалася и ёнъ полѣцѣў ў тую сторону, куда вѣяў ў вѣцерь. Лецѣў, лецѣў гэный дзѣдъ, ды упаў ў болото и ўлѣзь ў яго по самую шію. Доўгоё время сѣдзѣў ёнъ тамъ. Яму натто хоцѣлось ѣсьци, да и было яму натто холодно. Ёнъ стаў просіць Бога послаць яму избавицеля. Богъ пошковаў яго и посылаецъ избавицеля воўка. Воўкъ гэны быў тоже голодны и, летая по болоцѣ, глядзіць: нѣтъ чаго поѣсьць? Ёнъ стаў нюхаць и обнюхаў дзѣда, сѣдзѣўшаго ў болоцѣ, раззяваў ротъ и думаў ўзяць яго за голову, но побояўся. Яму показалось, што гэта быў корчъ и ёнъ не хоцѣў тупіць своихъ зубъ. Такъ ёнъ, штобы узнаць живое гэта што, ци нѣтъ, махнуў хвостомъ, якъ разъ по головѣ дзѣда. А дзѣдъ гэны не дуракъ: екъ ўзяўся за хвостъ воўка и давай гукаць. Воўкъ сполохаўся, — давай вельмы бѣжаць ў лѣсь и выпягнуў наверхъ изъ болота дзѣда. Дзѣдъ обмыўся, обцерся и пошоў до дому. Увидзѣўши тамъ бабу, ёнъ бросіўся ёй на шію и долго плакали. Цеперь яны живуць, хлѣбъ и соль ядуць.

Зап. учен. приготовит. класса Молодеченской учит. семинаріи Моничемъ.

45.

КАЦИГОРОШЫКЪ.

а) Той же губ., г. Борисовъ.

Жіў быў дзедъ зъ бабою. У ихъ не было дзяцей. Баба мыла бялізну, пóтомъ пошла на раку́ полоскаць яе и убачила горóшеньку. Ёна ўзяла яе и зъѣла и имѣла сына Кацигорошыка. Ёнъ росъ не по годамъ, а по годзінамъ, и коли выросъ ёнъ, сказаў бацьку: «Тато! купи ты мнѣ желѣзныі кій, ў пудоў пидзесятъ». Бацька купіў яму кій. Ёнъ вышоў на дворъ и подбросіў рукамі кій подъ небо; пока ёнъ закурыў люльку и вышоў на дворъ, кій зъ неба ляциць и ёнъ наставіў свой лобъ и гэтыі кій разломаўся на лбу на чатыре часьци, пóтомъ ёнъ кажа бацьку: «Купи мнѣ, тато, други кій ў восемдзесятъ пудоў». Ёнъ пусьціў яго подъ небо, а самъ пошоў ў хату, закурыў люльку и вышоў на дворъ, — кій ляциць зъ неба ёнъ и наставіў свой мезенець и кій согнуўся, и каже Кацигорошыкъ бацьку: «Цяперъ мнѣ гэты кій, тато, добрый, будзець ходзиць. Цяперъ пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць. Ишоў ёнъ горой и видзя лохчину¹); у той лохчинѣ стоиць дубовикъ: «Здорово, дубовикъ!» — «Здорово, Кацигорошыкъ!» И якъ увидзя, гдзѣ гора и лохчина, ёнъ возьмя и ссуня ў лохчину, штóбъ было роўно и шоў ёнъ лохчиной. На горѣ стоиць мельникъ, а у яго на однимъ усу́ двадцаць камней кру́цяцца и на другимъ 20. «Здрастуй, Кацигорошыкъ!» — «Здрастуй мельникъ!» Пóтомъ ёнъ идзе лохчипой и видзя дуровика и кажа: «Здорову дуровикъ!» — «Здорову Кацигорошыкъ!» — «Куды идзешъ?» — «Пойду ў свѣтъ, гдзѣ облюбую, тамъ буду жиць». — «Чи не примешъ, братъ, мяне?» — «Стуцай», кажа Кацигорошыкъ; пóтомъ кажа мельникъ и дубовикъ: «Чи не примешъ насъ?» — «Ступайце!» и пошли ў троххъ. Приходзяць яны ў нѣйкую вялікую пушу, и яны ў тэй пушѣ построи́ли хату прыгожую. У тэй хацi кинули яны дубовика, штóбъ ёнъ зварыў имъ ѣсьци, а сами пошли ў лѣсъ на работу. Наварыў дубовикъ ѣсьць, ду́жо хорошая ядá была, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ,

¹) Лощина. Слов. Носовича.

тоўкачамі погоняя, помяломъ слѣдъ заметая: «Здороў, дубовикъ?» — «Здорова, вѣдзьма!» — «Давай, дубовикъ, ѣсьци». Ёнъ каже: «У меня ёсь рабочіи». Вѣдзьма кажа: «Якіе у цябе рабочіи?» — «У мяне работнікі изъ большей фамиліі: мельникъ, дубовикъ и Кацигорошыкъ». Вѣдзьма каже: «Вѣрно изъ такей фамиліі, якъ и ты». Вѣдзьма ўсё кушанья поѣла, а астальное ў корытѣ вылила. Узаяўся дубовикъ ў залопки зъ вѣдзьмой. Вѣдзьма дубовика окручила, и смуцила, и въ уголъ посадила, и поѣхала. Нѣчаго яму сидзѣць подъ вугломъ и вылѣзъ ёнъ и стаў варыць ѣсьци и згатаваў ядў, ажъ приходзяць рабочіе и стали ѣсьць обѣдъ и кажа мельникъ Кацигорошку: «Гэта ѣда ня добрая, по такой ядзѣ и ноги звяздзешъ». Кацигорошыкъ кажа: «Возьму дубовика ў лѣсь, а мельника трѣба покинуць, штобъ згатаваў ѣсьць». Мельникъ наварыў ѣсьць, ажъ ѣдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачомъ погоняя, помяломъ слѣдъ заметая и кажа: «Здороў, мельникъ!» — «Здорова, вѣдзьма!» «Давай, мельникъ, ѣсьци». — «Не дамъ ѣсьць, у мяне рабочіи». И кажа вѣдзьма: «Вѣрно фамиліі такей, якъ ты?» Мельникъ кажа: «Лучше мяне». Вѣдзьма кажа: «Я одного дурака выбила, выбью и цябе, давай, мельникъ, ѣсьць!» — «Не дамъ». И начали ў залопки цягацца, вѣдзьма яго скрутила, смуцила и подъ вуголь посадила. Вѣдзьма ўсё поѣла, а астальное ў корытѣ вылила и сама поѣхала. Вылѣзъ мельникъ оттуда и наварыў ѣсьць, прышли рабочіе и стали обѣдъ ѣсьць и кажець дубовикъ: «Худая ядѣ, по такой ядзѣ ноги звяздзешъ». Кинуў Кацигорошыкъ дуровика, и зъ дуровикомъ случилось тоже, што и зъ тымі. Прышли изъ лѣсу работнікі и стали ѣсьць обѣдъ и кажуць: «Гэта ядѣ не добрая, по такой ядзѣ ноги звяздзешъ» и кинули Кацигорошыка, а сами пошли ў лѣсь на работу. Кацигорошыкъ наварыў ѣсьць. Ёдзя вѣдзьма на ступѣ, тоўкачамі погоняя, помяломъ слѣдъ заметая. «Здороў, Кацигорошыкъ!» — «Ни хочу я зъ тобой здоровацца, ты моихъ рабочихъ надувала» и начаў кіімъ биць вѣдзьму. Потомъ волосы у вѣдзьмы скруціў, ў дровы зацапіў и пробіў яе своимъ кіемъ насквозь зямлі. Вѣдзьма ляжала на зямлі, яна яще была живая, но ни якъ ни

могла устаць. Пришли яго рабочіи и кажа Кацигорошыкъ: «Чи добрая ядѣ?» — «Добрая», кажуць работники. «А знаице, хто вась окладаваў?» Яны кажуць яму: «Знаемъ, но ни за што ни кажемъ табѣ». — «Ходзице», кажа Кацигорошыкъ, «поглядзице» и повёў ихъ на дворъ и показаў имъ гдѣ лижала вѣдзьма и кажа Кацигорошыкъ: «Я просадзіў яе насквозь зямли, а мнѣ гэтаго кія жалко, и пойду на той свѣтъ за кіемъ. Возьмице вяроўку и прычатице зомъ вялікій, и прывяжице скамейку, и я сяду и спущусь по кій, и тгды звонице, якъ я буду лѣсьци». И полѣзъ ёнъ на тэй свѣтъ, и увидзѣў тры дочкі вѣдзьмины. Дочки кажуць Кацигорошыку: «Сягоння будуць баню топиць и вѣдзьма скоро прыляциць и вы пойдзице ў баню». И дочкі кажуць Кацигорошыку: «Мыйся въ той водзѣ, которая стоиць на правый сторонѣ». Прыляцѣла вѣдзьма и кажа: «Здорово, Кацигорошыкъ!» — «Здорова, вѣдзьма! пойдзимъ ў баню». И Кацигорошыкъ ўзяўся ў залопки. «Постой, вѣдзьма, я помыюсь водой, которая стоиць на правый». И якъ помыўся, то ёнъ яе забіў и ўзяў шкуру, содраў ў клочки, кинуў на печь и показаў дочкамъ. Яны кажуць яму: «Мы ня хочимъ жиць тутъ, полѣзимъ на тый свѣтъ». Кацигорошка посадзіў ихъ на скамейку, закрычаў своимъ товарищамъ и ихъ вытащили, пótомъ сѣў Кацигорошыкъ самъ и зноў закрычаў. Датые кажуць: «На што ёнъ намъ, у насъ ёсь по одной жонкѣ» и не хоцѣли яго выцягнуць, а кинули назадъ. Кацигорошка ўваліўся ў яму и чуць не забіўся. Пótомъ ёнъ пошоў, гдѣ верба цвѣде и соловьи поюць, ёнъ ихъ стаў закрываць хусткой, и яны яму кажуць: «Мы покажимъ табѣ дорогу». И ёнъ пошоў гэтый дорогой и зашоў ў нѣкую вялікую дзяреўню. Тамъ нашоў своихъ товарищоў, и ёнъ имъ поотекаў головы, а самъ стаў одзінъ жиць, да поживаць да добра наживаць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища — Сравни. въ «Опытѣ пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-Западнаго края» Дмитріева (стр. 162—177). Сказка «Кати-горошекъ» записан. въ Новогрудскомъ уѣздѣ.

46.

ПОКОЦИ—ГОРОХЪ.

6) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Узденской вол., мѣст. Узды.

Жыў сабѣ дзѣтка съ бапкою. Яны имѣли три сыны и одну дочку, но яны пропали, были бѣдные: ни мѣли чаго їсьци и носиць ¹⁾. Доўго яны идакъ цярпѣли, а пѣтымъ Богъ даў имъ щасье. Расъ бапка шла по воду и убачила што кащица гороховое зярно, и сказала идакъ: «Божа, Божа! Нашто гѣто зярно валяецца?» взяла подняла яго и зѣѣла. Ледзве ²⁾ пришла до дому яна отъ радосьци. Якъ яна йшла до 'дому, дакъ маленькій съ середзины хлопчикъ сказау ей: «матко, гѣто Богъ даў мане табѣ, штопъ я помохъ табѣ жиць на свѣцѣ. Идзи скорѣй, *бу* ³⁾ я зарась роджўся? Назовея мяне идакъ: Покоци-Горошекъ, бу я быў горохомъ». Якъ только яна пришла, дыкъ у яе родзіўся сынъ, яго назвали Покоци-Горошекъ. Стаў росыци сынъ, якъ разъ, якъ на масли. Помогаў жашъ ёнъ мацяри, много трудоў уменшіу. Расъ соснилося матцы, што дзѣци ихъ, три сыны и одна дочўшка, находзяцца у чорта, што три сыны яе были повѣшаны, а чортъ жыў съ дочўшкою, якъ съ жѣнкою. Якъ тульки яна разбудзилася, то рассказала свойму любимому сыночку. Почуіўши гѣто, Покоци-Горошекъ сказаў: «не, яны, три брата, уже неживые, а сястра моя Алѣнка живая, гѣто праўда. Пусьци мяне, мамко, на свѣтъ Божій. Благослови мяне».

Передъ благословеніемъ ёнъ пошоў къ бацьку и задаў яму такую задачу: «бацька; зроби мнѣ зъ маленькаго гу́зичка ⁴⁾ такую булаву, штобъ ни одзинъ чалавѣкъ, которы живе на земли, ни поднау яго». Стаў бацька горовать и думаць объ булавѣ. Расъ бацька шоў у кузницу и убачыў гузикъ. Гузикъ принесъ ёнъ ў кузницу и начаў палиць яго. Гузикъ зробиўся вельми вя-

¹⁾ Одежды не было.

²⁾ Едва.

³⁾ *би* *ви*. *бо*, т. е. *ибо*. III.

⁴⁾ Пуговичка.

лики, што ни могъ бацька понесыци яго. Пришоў сынъ, якъ убачыў булаву, то вельми радаваўся. Попрощаўся ёнъ съ бацькомъ и съ маткою и пошоу на свѣтъ. Идучи по дорогѣ, ёнъ кинуў булаву къ небу, потымъ подставіў лопъ. Булава вицялася вельми модно. Пришоў ёнъ ў лѣсъ и бачиць хорошая палата и ў окнѣ сядзиць яго сястра. Выскочила яна къ яму и сказала: «идзи, бу пропадзешъ». «Ни бойся, я твой братъ, я цябе спасу». Спроси у гетаго чорта: «можно ли войци ў хату». «Можно», отвѣчали яму. Якъ ёнъ увойшоу ў хату, то сказаў на чорта: «здравствуй шуринъ». Ну, яны гедакъ дали одзинъ другому дзиньдобры. «Подай, жана, напितкоў и наѣдкоў». Принесла яна шклянку жалѣзнаго бобу. «Дайжа-шь уняротъ сѣсьци, а потомъ давай ѣсьци». Подаў чортъ кресло. Покоци-Горохъ, якъ сѣў, дыкъ кресло изломалоя. «Ухъ, шуринъ, шуринъ! Нима у цябе навятъ ¹⁾ добрыхъ креселъ для мяне». Чортъ подаў яму другое кресло, но жалѣзное, штобъ ни зломалоя. Покоци-Горошекъ, якъ сѣў, дыкъ и гето кресло зломалоя. Сполохаўся чортъ, што Покоци-Горошекъ вельми дужи. Подала яму уже сестра жалѣзнаго бобу ²⁾, тольки одну шклянку. Покоци-Горошекъ заразь ўсе и ўсыпаў ў ротъ и крычыць! «Алѣнка, што ты шкодуешъ ³⁾ чertoўскаго бобу? подавай большъ». Принесла яна цѣлое рѣшето бобу, а Покоци-Горошекъ ўсе ѣсьць ды ѣсьць.

Якъ яны ўсе поѣли, то чортъ ўзяў Покоци-Горошка за руку и повёў показаць богатства. Привёў ўперотъ ў хлѣў, гдѣ стояло дванатцаць жерабцоў и каждый жерабець привязанъ за дванатцаць ланцугоў. Чортъ начаў хвалицьца, а Покоци-Горошекъ сказаў: «коники, коники зробедеса тресками». Яны зробилися. Посля чортъ привёў къ колодзѣ жалѣзной и сказаў: «коли ты зрубишь безъ сякеры и спалишь безъ огню гѣту колоду, то будземъ бицца, а коли не, то я тебе убью». «Нс, чортова ты хара,

¹⁾ Даже.

²⁾ Бобовыхъ зерень.

³⁾ Жалѣешь.

не быць табѣ на свѣдѣ». Взяў мѣдзанымъ пальцамъ дочапіўся ¹⁾ къ колодзѣ и яна зробилася ў пясокъ. Потымъ начали бицься ²⁾). Якъ даў чортъ по головѣ Покоци-Горошку полонѣмъ, дыкъ ёнъ по колѣни ўлѣзъ ў землю, а Покоци-Горошекъ якъ даў тымъ же, дыкъ соўсिमъ забіў чорта. Забіўши чорта, Покоци-Горошекъ ўзяў сястру къ сабѣ ў другую хатку и начаў распрашиваць, якъ было съ его брацьцямі и дзѣ яны. Яна сказала: «убитые ляжаць». Покоци-Горошекъ пошоў ў хлѣў, вынясь коня, положиў на поли и самъ ўлѣсъ ў яго и ляжиць. Прилятаецъ ворона съ воронятками и садзяцца кляваць. Покоци-Горошекъ схваціў одного малого ворона. Стары стаў просиць его, штобъ пусціў. «Приняси живой и мертвой воды, дакъ пушу». Поляцѣў стары воронъ и принесъ воды. Вспрыснуў воду на братаў и яны зробіліся живыми. Потымъ яны пошли до дому. Якъ тульки яны прішли до дому, то бацьки вельмі радовалися, что ўсѣ живы и здоровы. А потымъ стали яны жиць, поживаць да добра наживаць.

Запис. учен. Несвиж. учительс. семина. Стефаномъ Прокопцевымъ.

47.

БАБИНА ДОЧКА И ДЗѢДОВА ДОЧКА.

а) Гродненской губ., Волковыскаго уѣзда, имѣнія Янова.

Жіў сабѣ дзѣдъ зъ бабою, у дзѣда была дочка и у бабы была дочка. Дзѣдова дочка была работница, што баба ей не скаже, то ена ўсё робиць. У бабы былъ бычокъ и дзѣдова дочка пасвила его. Баба хоцѣла того бычка зарѣзаць. Дзѣдова дочка пасвила на той часъ яго и зачала плакаць. Бычокъ почуў, што ена плаче, каже ей: «Дзѣўка, дзѣвица, чаго ты плачешъ»? — «Якъ же мнѣ не плакаць: баба каже, што тебе зарѣже». — «Не плачь, дзѣўка, якъ мене зарѣжуць, то ты перебери моѣ кишки

¹⁾ Дотронулся.

²⁾ Дратся.

и тамъ найдешъ зерно, и гѣто зерно возьми и посади перадъ своимъ вокномъ». Зарѣзали бычка, дзѣўка перебрала кишки и знашла зерно и посадила яго подъ своимъ вокномъ. Тамъ выросла яблоня и на той яблоні — яблочки золотые. Ъхаў нѣки панъ и бачіў золотые яблочки, и каже до дзѣўки, кабъ ена вырвала яму яблочко. Дзѣўка вырвала яблочко и дае тому пану; панъ ухопіў дзѣўку за руку и ў кочъ. Пріѣхаўши до хаты ожаніўся зъ ёю.

Зап. ученикомъ приготовит. класса Свислочской учительской семинаріи А. Астаповичемъ.

48.

б) Витебской губ., Маделино.

Быў дзѣдъ ды зъ бабай, была у дзѣда дочка ды у бабы дочка. Ня ўзлюбила баба дзѣдову дочку. Дзѣдъ той угодзіў, угодзіў бабы, ни якъ ня угодзиць. Жалко яму своей дочкѣ, а баба отказываецъ: «дзѣнь яе гдзѣ хочешъ». Тогда ёнъ говарыць: «Надзѣвайся, дочушка, пойдземъ зъ тобой». Тогда яны пошли ў лѣсъ. Приходзюць ў лѣсъ: стоиць хатка на куръяхъ ножкахъ. Ёнъ говарыць: «Хатка, хатка! стояла по новому, стань по старому, ко мнѣ вокномъ, а къ дочкѣ моей дзверьми». Та хатка оборотилася и стала по старому: къ яму вокномъ и къ дочкѣ яго дзверьми. Тогда ёнъ говарыць: «Идзи живи зъ Богомъ, а я пойду дроўцы сѣчь». Отсѣкъ вѣничекъ, и побоешачку связавъ и повѣсіў на осинку. Вѣничекъ: шась, шась, а побоешачка: стукъ, стукъ! Ина думайць, што бацька дроўцы сѣкець и ўсё яго ожидаецъ. Вечыръ приходзиць, бацька яна ждала, ждала, — никто ни приходзиць. Тогда яна говарыць: «Хто ў лѣси, хто ў болоцѣ, ходзи ко мнѣ ночуваць». Мядзвѣдзь отгуканца: «Я ў лѣси, я ў болоцѣ, прыду къ табѣ ночуваць». А яна думала, што бацька ей отказываецъ. Тогда прышоў къ ей мядзвѣдзь на ночь: «Ну, дзѣўка, одмыкай дзверы». Яна одомкнула и дужо упуздзilasя. «Ну, говарыць мядзвѣдзь до дзѣўцы, вспяли посьцель: радъ камення, радъ поленья и ступу ў головы. Ёнъ лёгъ и даў ключики, и приказавъ бѣгаць по хацѣ и бразгачъ ключами. А шурки

подскочили и яе подмѣнили. «Дай» говорыць, «мнѣ ключики, я цябе подмѣню, а то цябе убьѣць». На другой дзень мядзвѣдзь, ўстаўши, говорыць: «Счастливо. Ну, дзѣўка, мы зь тобой жаницца будземъ»: Яны ожанилися и стали жиць хорошо. Ёнъ ей наносіў и мѣдъ и лошадей и ўсяго.

У яе отца была сучка рабая, — яна выскочила на вулицу и стала брехать: «Гаў, гаў, гаў! дзѣдова дочка ў госьци шесцѣркей їдзиць и гроши много везець». А бабѣ то не сподобалася. Яна сучку чапелой: «Што ты, сучко, воўкъ тѣ зѣшъ, брешешъ! дзѣдовы дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». А тутъ дочка и прыѣхала и дзенегъ бацькѣ привезла. Бабѣ гэта не понравилось и кажець: «Отвядзи и мою дочку тўды, гдѣ твоя была». Нѣчаго дзѣлаць, дзѣдъ отвѣў у сабе ў хацѣ. Прышоў дзѣдъ ў лѣсъ — тамъ стоиць хатка на курьихъ ножкахъ. Ёнъ говориць: «Хатка, хатка» и т. д. Ну, дзиця, живи тутъ, я пойду дроўцы сѣчь и т. д. (опять тотъ же разговоръ). «Ну, говорыць медзвѣдзь, затопи печь, вары кашу, печи блины». Тогда шурка подскочила и говорыць: «Дзѣўка, дзѣвица, красная красавица, дай ложечку каши облизаць». А яна говорыць: «Мядзвѣдзь! мядзвѣдзь! шурка кашки просиць». — «Ўлюбъ яе ложкой». Яна яе ударила, шурка побѣгла, сама стала печь блины. «..... дай мнѣ блинка зъ печи, ў худой годзины прыгожуся..... Яна: «Мядзвѣдзь, мядзвѣдзь! шурка блина просиць. Ёнъ: «Ўлюбъ яе чапелой!» Яна яе ударила, шурка побѣгла подъ печку и закацилася и завалилася. Яны повячeralи. Мядзвѣдзь говорыць: «Съцели мнѣ посьцель.... Якъ ёнъ стаў кидать полѣньяными, дыкъ съ перваго раза яе и забіў. Дзѣдова сучка выскочила: «Гаў, гаў, гаў! бабрыны дочки даўно на свѣцѣ нѣтъ». Бабѣ гэта не сподобалось. «Што сучка брешешъ? моя дочка шесцѣрней прыѣдзець, ў карецѣ, гроши привязець. Дзѣдъ! што твоя сучка на мяне на прыклясиу. Идзи, привязи мнѣ мою дочку, а то сучку убью». Дзѣдъ ўзяў кошелѣкъ на плечи, пошоў за бабиной дочкой. Приходзиць ў тую хату, ажъ тамъ дочки нема, одни косыци лежаць. Тогда дзѣдъ

побраў косьци ў кошелекъ и пошоў домоў. Тогды сучка: «Гаў, гаў, гаў! бабину дочку домоў вядуць, ў кошельку косьци нясуць». Бабы гэта не сподобалася. — «Што ты брешешъ? моя дочка шесцьцернай прыгѣдзець, ў карець, гроши прывязець Сучка зноў забрехала Дзѣдъ прышоў я ее забіў. Тогды баба уробѣла и злигла ў посьцьлю. А кабъ яна шуркѣ блинокъ дала зѣсць, то бы жива была.

49.

ДУНЬКА-КОЛОДКА.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделино.

Якъ жыў дзѣдъ зъ бабын и было у ихъ родныхъ дзвѣ дочки и бабина падчырка, прозвала мачыха яе Дунькой-Колодкой, здѣлала ей кудзельку и выправила ў поля, прыказала, кабъ спрала. Была у ихъ короўка бурынькая. Мачыха прыказала Дуньки: «Глядзи Дунька-Колодка, короўку попаси, кудзельку спрыдзи, сотки, збялі и ў трубочку скаци». Дунька-Колодка выгнала короўку, сѣла на кичывычкѣ, дыи плачыць, подыйшла къ ей короўка бурынькая. «Дзѣўка красна! Чаго ты плачышь?» — «А якъ жа мнѣ ни плакаць, коли мнѣ мачыха дала кудзельку, кабъ я и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скасила». Короўка бурынькая кажыць: «Спи вочко, спи другое». Дунька и заснула; короўка бурынькая и спрала, и соткала, и збялила, и ў трубочку скасила, и дзѣўкѣ подъ головы подложила.

Дзѣўка гониць короўку бурынькую домоў, пѣсни пѣць, ўзила йна и здала мачыхѣ тую трубку ужо. И зноў на заўтраго: «Ну, дочушка, надо Дунькѣ-Колодкѣ здѣлаць большую кудзельку ў поля. Дунька на заўтраго На третій дзень мачиха кажыць ужо доццѣ своей: «Гони, дочушка, сь Дунькой ў поля и глядзи, чы сама йна прадзецъ, и ткець, и бѣлиць, и ў трубочку касила?» А у тэй дочки дыи было трэце воко ў потылицы. Сѣла узноў Дунька на кичывычкѣ сь сястрой своей дыи плачыць. Подыйшла короўка (повтореніе сь измѣненіемъ)

Короўка сказала: «Спи вочко, спи другая, а объ тредимъ, што ў потылицѣ, ни знала. Дзѣўки тыи заснули, а тое трєціє воко ўсѣ видзѣла, якъ короўка и прала, и ткала, и бялила и ў трубочку капила. Гонюць яны домоў и обѣдзьвѣ пѣсни пяюць; прыгвали яны домоў. И пытаець матка у дочки: «Што-жъ дочушка, чы сама йна и прала, и ткала, и бялила, и ў трубку капила?» Дочка маткѣ говорыць: «Мамынька моя! короўка бурывька и прала, и ткала, и бялила, и ў трубочку капила. Дунька-Колодка спала». Матка отвичаць дочкѣ: «Ну, дочушка, мы заўтры ужо короўку-буронушку зарэжемъ». Погнала на заўтраго Дунька-Колодка короўку-буронушку ў поля, ды бизъ кудзельки, ни дала ей ужо мачиха кудзельки. Дунька-Колодка садзиць на кичывычкѣ, дый плачиць, но буронушка-короўка подходзиць къ ей изноў и пытаець: «Дзѣўка красна! чаго ты плачишъ?» — «Якъ же мнѣ ни плакаць, коли цябе будуць ў вѣчеры рэзаць?» — «Дзѣўка красна ни плачь, а якъ мяне зарэжуць, хватай пирыбираць кишки мое, найдзешъ тамъ зяронышко, зуважи яго ў шыпычку (тряпка) и за воконце заквнѣ. Божухно! дыкъ завѣўся тамъ садъ за воконцымъ, золотая яблонька и сребренная, золотѣй яблочекъ и сребренный, стоиць ли яблонки козелька ў золоцѣ, а ли краснѣй дзѣўки золотая плацьце, сребренныя чыровички. Устала Дунька-Колодка на заўтраго рано ў нядзѣлю, убобралася ў тое плацьце золотая, ў чировички сребренныя, сѣла на золотого козельку и поѣхала на кирмашъ. На кирмаші коло яе ўся ходюць паничи, заглядаюцца, подъ руки такъ и водзюць, а была тамъ и мачихина дочка съ трѣма волами, — коло тѣй ниhto. Дунька-Колодка прыѣхала ў садзикъ, разобралася, козельку привязала и пошла къ мачихѣ, а якъ ѣхала по дорозѣ, *поцирала* сребренный башмачокъ — мачиха ужо пытаець у дочки: «Дочушычка, якъ жа тамъ Дунька-Колодка на кирмаші ходзила?» Дочка маткѣ говорыць: «Ту, мамынька, Дунька наша якъ прыбралася, ўся ў золоцѣ, на золотымъ козельку, а коло яе паничи такъ и ходзили, за руки водзили». На другій дзень прыіждаюць къ Дунькѣ ў сваты, привязали

два башмачка: сребренный и простой. Мачихины дочки думали, што къ имъ, такъ и ходзюць около тыхъ паничоў, а Дунька-Колодка сядзійць цѣхынко. Мачихины дочки стали мѣрыць тыхъ башмачки, одной — малы, другой — велики, мачиха кажиць: «Пойду-жъ я со старосьци, помѣру, чы ня прыдудца мнѣ? Помѣрыла — ажну и ей малы, дыи кажиць Дунькѣ: «Дунька-Колодка, помѣръ же и ты!» Дунька пойшла, помѣрыла и — якъ разъ ей. Матка кажиць доццѣ своей бѣльшой: «Идзи, дочушка, насцыпли яблыкоў сватамъ». Пошла йна ў садъ, подыйшла къ яблонкѣ, а яблоки ўси на макушку ўзыишли, послала матка малую дочку: «Идзи, дочушка, може ты насцыплишь». Пошла малая и тая ни насцыпала, ўси яблоки отъ яе на макушку ўзыишли. Матка тогда ужо сама ўздумала ици: «Пойду-жъ я со старосьцы, може отсцыплю». И йна ни отсцыпнула. «Дунька-Колодка, сходзи-тка ты, чы ни отсцыплишь?» Дунька якъ пошла, козелька коло яблонки такъ и пляшыць ў золоцѣ, пташычки пяюць, яблочки кляюць золотыя и сребренныя. Дунька-Колодка насцыпала скольки надо, яблочки сами насыпалися, ўси на низъ схлынули. Прынесла Дунька-Колодка яблыкоў сватамъ, пошла йна замужъ, ўзяли яе, повязли, а за ней пошоў садокъ и козялѣк и стали подъ яе вокошычкомъ. Живи йна поживи, дзяцѣнычко родзила. Зазвала яе мачиха ў госьцы; стало мачихѣ жалко, што йна замужъ зайшла, и вытопила йна лазню, и дожидаицца. Прыѣхала Дунька зъ мужемъ и зъ дзяцѣнычкомъ, а за ей прышоў садокъ и козелька прибѣгъ. Послала мачиха зяця ў баню, мушчины помылися, зяць пошоў на дзирѣўню, Дунька пошла зъ бѣльшой сястрой и сказала матка доццѣ: «Дуньку-Колодку подопры, а сама домоў прыходзи. — Йна такъ и здѣлала, надѣла плацця Дуньки и дзяцѣнычка ўзила на руки. Прыходзиць зяць, закусили, чымъ Богъ послаў, и отправляюцца домоў. Дзяцѣнокъ крычиць, а сястра яго ня ўнимаиць и кѣжиць: «Пѣдзимъ скорѣй домоў», а ѣхаць имъ надо коло тѣй бани. Ъдучъ яны коло бани, а тамъ стоиць Дунькинъ сѣдзикъ и козелька золотѣй. Ёнъ и говѣрыць: «Дунычка, чаго нашъ садъ сюды зайшоў?» а йна отказываиць:

«Ёнъ наперодъ зайшоў». — «А на што-жъ ета лазня у вась подперта?» — «А мы ўсё такъ подпираемъ». А ёнъ: «Я зайду, погляджу». — «А што тамъ глядзёць?» Али ёнъ зайшоў, поглядзёў и тамъ нашоў жонку. Ёна сказала: «Отопры мнѣ!» Ёнъ отперъ, ўзяли раздзѣли сястру, скуру ей содрали, на печь разостлали, голову раздзѣрли, ў вокно уторнули, сами поѣхали, а за ими садзикъ пошоў и козликъ побѣгъ. Идзець мачиха Дуньку-Колодку рэзаць — голова торчыць ў вокнѣ разинуўшись. Мачиха гаворыць: «А, Дунька-Колодка, смяешся! я цябе сійчасъ зарэжу!» Схвацила скуру, — ажну ейная дочка. Заплакала, заголосила и пошла домоў.

Збѣіў сказку до конца
И по румынцѣ винца;
И нашъ *баринъ* ни такой
Поднясець намъ по другой.
Дзѣвочкамъ хвороста,
Мальчикамъ короста,
Кабъ мальчики скраблись.

Объ зап. М. Игн. Хмѣлевскій.

50.

г) Гор. Борисовъ.

Жыў дзѣдъ съ бабой и съ дочкѣй. У того дзѣда померла баба, осталось отъ той бабы сирота-дзѣвочка. Дзѣдъ пожаніўся на другѣй. У той были дзвѣ дочки. Мачиха ни жалѣла сироты, заўсегда яе ругала. Ёна по сту разъ ей кажа: «Ты гультаешъ, — на табѣ пасму лёна и спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Сирота погнала стадо ў поля. Сѣла на курганъ и плача. Подхѣдзя лысая корова, чмыхае: «Дзѣўка русіца, чорна косица! чаго ты плачышъ?» — «Корѣвочко, мамѣчко! якъ мнѣ ни плакаць? мачиха мнѣ дала пасму лёну, кабъ спрасыць, и соткаць, и ў трубочку скруциць». — «Ничѣго, дзѣўка, — возьми лянѣкъ, надзѣнь мнѣ на рожки, вярацѣно ўдзѣнь ў вушко, и сама кладзись и спи». Дзѣўка лягла спаць, ўстала — ажъ глядзиць —

трубочка и ляжиць коло ей. Яна возрадовалась. Гониць короў и пяець. Прынясла къ мачихѣ и кажа: «Мамо! на полотно». Мачиха ўзяла, а потомъ ўсё яе ругаець. На другій дзень даець ей тры пасмы льна: «На табѣ, дармоѣдзина, спрадзи, и сотчи, и ў трубочку скаци». Дзѣўка погнала короў, прыгнала, сѣла на курганъ и плача. Подходя лысая короўка, чмыхае и кажа: «Дзѣўка русица, чорна косица! чаго ты плачешъ?» — «Ай, короўко, мамко! якъ мнѣ не плакаць?» мачиха мнѣ дала тры пасмы льна, кабъ ўсё зробила, што ў первый разъ». И изноў короўка сопрала ей лёнъ. Гониць короўку и пяець. Прыносиць полотно. Матка якъ накинецца на ей: што яна ни прадзець, лянуець, мусяць. Корову зарѣзали, послали сироту мыць кишки. Яна зачала мыць и нашла два зернушка; посадила ихъ и на заўтра приходзиць в видзиць, што стояць два дрѣва, на ихъ серебрянные и золотые листки и яблоки. Посередъ дзярэўку быў колодець, ў которомъ было доброе вино и золотой коўшъ. Ъхали купцы, заѣхали, попросили вина и яблокоў зъ гѣтыхъ дзереўцоў, али яны не могли достаць. Якъ сироточка вышла, такъ и подала имъ ўсяго. Дужо купеческій сынъ ўлюбіўся ў яе, прислаў ей одзежы. Якъ только прислали, такъ мачиха сиротку заперла подъ корыто, хоцѣла подмануць купца, дочкѣ вѣ одзежу одѣць вѣ тую, што не приходзилась; яна обрубивала топоромъ, но одзежа не прышлася. Купецъ прыѣхаў, забраў на коня свою нивѣсту, и дзерева и колодець пошли зъ ими и стали жиць ў ихнемъ дому, и потомъ пожанились и стали сабѣ жиць, да пожи- ваць, да добра наживаць.

Зап. ученикъ уѣзднаго училища. — Ср. Б. сб. г. Романова, вып. III, стр. 289—95.

51.

а) МУЗЫКА КЛИМЯТА И ЧЕРЦИ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Часто людзи загораютца на чужое добро, на большое богѣтца, а помруць — ўсё тутъ достанетца, сѣ собой на той свѣтъ ня забяруць, а только грѣхъ на душу бяруць..

Такъ одзинъ чловѣкъ вельми быў квапливый ¹⁾ до чужого добра и собраў незличимое богѣтця. Померъ той чловѣкъ. Положили яго ў домоўку и поставили ў церкву. Пришли на другой дзень ховаць яго, ажъ бачуць, што ёнъ изъ домовиной проваліўся скрозь зямлі — зямля не утримала яго грахоў. Тольки дзирка ў зямлі засталася. Плачиць по ёмъ жбнка. И захоцьлося ей узнаць, што зробілося зъ имъ на тымъ свѣці, ў якую пакўту ²⁾ попаў ёнъ. Ўзяла гэта йна талерку чирвонцоў, пошла на рынокъ и стала кликаць охотника: хто спусьцѣтца на той свѣтъ и принясѣ вѣсьци про яе мужа, дыкъ той ў заплату получиць талерку зъ чирвонцами. Узхваціўся бѣдный музычка Климьята.

«Чи вярнуся, чи ня вярнуся зъ того свѣту», думаетъ ёнъ сабѣ, «а дзѣтки моѣ голодаць ня будуць». Рапіўся. Ўзяў талерку чирвонцоў. Наняла гѣтая ўдова рымароў и стали яны рѣзаць волковыя скуры на пѣсы и сшиваць ихъ, къ пасамъ привязали скрыню и сѣу Климьята ў скрыню, ўзяўши съ собою торбочку съ хлѣбомъ и скрыпочку. «Коли моркѣтно будзецъ на тымъ свѣці», думаетъ ёнъ сабѣ, «дыкъ хоць ў скрыпочку пойграю, душу развеселяю». И стали яны спускаць яго на той свѣтъ ў скрыни на пѣсахъ. Спускали, спускали — пасоў не хвацило. Стали надтачиваць. Надтачивали дотуль, покуль не почувли, што уже Климьята тамъ на зямлю стаў.

Вышоў Климьята изъ скрыни и пошоў. Идзецъ ёнъ, идзецъ — кругомъ поле и небо надъ головой (а гэта наша земля тамъ небомъ). Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ бачиць — стоиць палаць. Подыйшоў Климьята къ палацу — а ни души не видаць. Сѣў ёнъ на ганку. «Може кого,» думаетъ, «убачу». Сядзиць — ажъ бачиць — пыль куриць: ѣдзиць пояздъ за пояздомъ; фурманы ёнъ сядзиць, — жалѣзными прутами коня погоняюць, а зъ ихъ ажъ пѣна валиць. Подѣхали къ ганку паны и пани, пососкакивали зъ поязду, идуць ў палаць

¹⁾ Жадный, прихотливый. Слов. Носовича.

²⁾ Наказаніе, епитимія. Тамъ же.

мимо Климаты, тлядзяць на яго и смѣютца, радуютца. И ка-
живць одзінъ конь Климату: «Гэто ты мяне пришоў отвѣдаць, Кли-
мата? Видзішь, я вѣ якую муку попаў, а ўсё чиразь свою зай-
здросьць ¹⁾: черцѣй пришлось возиць на сабѣ. Гэто не паны, а
нячѣсьцѣики. Яны цяперъ вяселья гуляюць и дужо ўзрадовалися,
што цябе убачили съ скрыпкою; скажучь табѣ вяселья играць,
ты не отказывайся, бо отсюль ня вѣрнешься. Якъ черци разгу-
ляютца, дыкъ ты возьми и, бытцымъ ни нарокомъ, поби скрыпку.
Яны табѣ дадучь новую, али ты говори, што ина не зручная, ня
ёмко играць, дыкъ яны цябе пошлюць зъ нячѣсьцѣикомъ на той
свѣтъ, кабъ ты купиў сабѣ скрыпку. Ты нарови ухвадитца за
христонную душў и наложиць на сябе хрестъ, ажъ цябе нячѣсь-
цѣикъ и отхилетца. Будзешь на тымъ свѣдци, Расскажи моей жонцы,
куды я попаўся и прикажи ей, кабъ ина ўсё мое богатца раз-
дала убогимъ: нехай за мою душу Богу молютца».

Тольки скончиў конь свою говѣрку, ажъ заразь зовучь Кли-
мату ў палаць вяселья играць. Нечого робиць, играе Климата,
а черци скачучь, ажъ палаць дрыжиць. Тольки яны разгулялися,
Климата бразьне скрыпку обѣ подлогу — и разбіў.

«Што ты зробиў, розбойникъ?» кричаць на яго черци, «на
што скрыпку разбіў?»

— «Ни нарокомъ, панѣчки, сама зъ рукъ выпала» каже
Климата.

Подали Климатѣ другую скрыпку — попробоваў ёнъ играць
— ўсё збиваетца. «Ня зручная», каже, «играць ня ёмко, треба,
каже, выбраць на тымъ свѣдци, кабъ по руцѣ была». Рагулялися
черци, ня хоцѣли сопсучь вяселья; позвали горбатаго чорта,
посадили яму на горбъ Климату и послали ихъ на той свѣтъ
скрыпку купляць. Тольки сѣў Климата на чорту на горбъ — и
вочами не мигнуў, якъ на тымъ свѣдци опынуўся. И пошоў Кли-
мата съ чортомъ выбираць сабѣ скрыпку. Увѣйшоў Климата вѣ

¹⁾ Зависть. Слов. Носовича.

одну краму, гдѣ торговала шкаплерами ¹⁾ и хрестами одна кобета. Ошпаіў яе Клімѣта за шію и закричаў: «А бабулечка родненькая! ратуй мяне отъ нячисьчика!»! Гэто кобета-шась! на яго хрестъ надзѣла. Нячисьчикъ скрозь зямлю и проваліўся. А Клімѣта пошоў и разказаў ўдовѣ, што робитца на тымъ свѣци зъ яе мужемъ и яки ёнъ даў ей приказъ.

Ина, праўда, начала раздаваць убогимъ ўсё мужнино богатца, а у кого ёнъ што нибудзь забраў при житци и не отдаў—ўдвойчи зворочила. Богъ вѣдае, може и вызволили мужа зъ пакуты.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ.

52.

б) Минск. губ. и уѣзда, с. Николаевщина Ново-Сырженской волости.

Даўнѣй у насъ было много черцей и яны ўсё смяялися съ пьяныхъ, а часто было отъ ихъ и цвярозымъ.

Расъ ишоў зъ вяселья пьяны музы́ка и ёнъ любіў нюхаць табакую, а табакерку носіў за пазухою. Вотъ икъ ёнъ йшоў, прыбѣгли къ яму черци, а ёнъ не познаў, што гэто черци, бо яны зробилися яго товарищами, што ёнъ покинуў на вясельи. Музыку захоцѣлося понюхаць табакіи и ёнъ выняў табакерку и занюхаў. Икъ убачіў чортъ, дыакъ прыбѣгая и кажа: «Ну помѣняймо на табакерки; поглядзи у мине золотая!» Поглядзѣў музы́ка на чортову табакерку, а тая ашъ *засмичъ*. Музыка помѣнаўся съ чортомъ на табакерки. Огледзицца музы́ка, дакъ сѣдзиць ёнъ на кресли ў такихъ покаяхъ, што и царъ ў гэтакихъ не живѣ. Такъ ёнъ и ратъ уже. Прибѣгая къ яму одзинъ чортъ и кажѣ: «Грай, музы́ка!» А музы́ка кажѣ: «Не хочу!» «Грай, музыка!» у други расъ кажѣ чортъ, а музыка зноў: «не хочу!» «Ну, коли не хочишь, дакъ сѣдзи-шь!» Поглядзѣў музы́ка, — ашъ ёнъ сядзиць на пни посярѣтъ вѣзѣра. Вотъ ёнъ процвярозіўшись трѣхо, зачаў крычаць. Почули людзи и лёдва спасли яго. На заўтра поглядзѣў

¹⁾ Шкаплеры — особаго рода, амулеты, носимые бѣлоруссами на груди. Это нѣчто въ родѣ ладони, заключающей въ себѣ молитву, которую носящій шкаплеры долженъ 7 разъ произносить утромъ и вечеромъ. В.

ёнъ ў кишени, — дакъ тамъ ляжиць коньски копытъ, а табакерка ляжала на берозѣ и ёнъ потымъ яе тамъ нашоў.

Гэто робылося за панамі, а тогды быдло гонили пасьвиць ище цёмно, бо ў дзень не было часу, — ўсё робыли паномъ. Вотъ на трейци дзень, ище цемненько, погнаў музыка пасьвиць волю, а за ймъ гнали ище подъ мостомъ, кудэю имъ треба было гнаць, сядзѣло вельми много черцѣй, а музыка той быў шутливый, и якъ подогнаў ёнъ на мостъ волю ды закрычаў: «А ну, вѣлась!» Икъ выскочиў чортъ да зробиўся сивою цялўшкою да за волами, ды якъ заравуць волю, ды покидалися ў рыштокъ, а потомъ выкарапкалися, помяли вярмо, ды ў лѣсь и побѣгли. Ледвя на трейци дзень ихъ знашли. Ну и поцярпѣў жа-шъ той музыка отъ черцей! не разъ яны яго и на стогъ засаджвали. За тоя-жъ и отплатили яны яму: высватали яму вѣдзьму. Яна ходила ў noci и одбирала у коровокъ молоко, а якъ яна конала ¹⁾, то черци выбрали столяницу ²⁾ и ухопили яе душу.

Зап. воспитан. Несвижской учительской семинаріи П. Лойка.

53.

СУЧКИНЪ СЫНЪ.

Той же губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопечы.

Зловили рыбаки щуку — рыбу прожиръ; большущая была щука. Принесли яе пану до столу. Стаў кухаръ вариць щуку, вариць — ни надзивитца — такая йна тлустая. И даў кухаръ покоштоваць кусочикъ рыбы своей жонцы. Подали щуку до паньскаго столу — ѣсь пани ни наѣсьца. Косьци сучьцы выкинули — и йна поживилася. И забеременили отъ рыбы — прожира пани, кухарыха и сучка. И родили яны по сыну: панинъ сынъ хорошъ, кухарыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши. Разомъ дзѣци годовалися, разомъ ихъ и въ адукацію отдали. Панинъ сынъ вучиўся хорошо, кухарыхинъ лучшъ яго, а сучкинъ яще лучши.

Выросли хлопцы, ў силу вобралися. Силенъ панинъ сынъ,

¹⁾ Кончалася.

²⁾ Доску съ потолка.

кухарыхинъ сильнѣй яго, а сучкинъ ящо сильнѣй. Жили яны ў радосьци, ў вясёлосьци.... Тольки и была у ихъ одна пляга¹⁾—сучкинаго сына ўсѣ звали собачанѣ. И каже сучкинъ сынъ своимъ товаришамъ: «пойдемъ, братцы, ў свѣтъ, ў такую сторону, гдѣ мяне не знаюць, хоць зваць мяне ня будуць такъ погано». Надумалися яны и стали збиратца ў дорогу—булавы сабѣ коваць. Панинъ сынъ сковаў булаву воловѣную, кухарыхинъ мѣдзѣную, а сучкинъ сынъ зялѣзную. Куецъ ёнъ, куецъ—выйдзиць на дворъ и пробуетъ яе крѣпосць—подкинець подъ небо и подставиць колѣно. Першій разъ подкинуў, ударилася булава объ колѣно — зломалася пополамъ. Зваріў ёнъ яе, наковаў зялѣза большъ—подкинуў ў верхъ, ударилася объ колѣно—согнулася. Ящо наковаў залѣза — якъ подкинуў ў верхъ, большъ часу ляцѣла, ударилася объ колѣно, только нога ў зямлю увязла, а булава и ни кранулася.

Собралися хлопцы и пошли ў свѣтъ. Идучъ яны, идучъ и зайшли ў такій лѣсъ, ў цемражъ, што и выбратца ня могуць. Пробиралися яны лѣсомъ, пробиралися — выйшли таки на полянку. Идучъ по полянцы, ажъ бачуць — стоиць палаць, а кругомъ яго каменная сцѣна. Подыйшли къ воротамъ — запѣрты. Стукали яны, стукали—не отчиняюць.

«Выбивай ворота!» крикнуў сучкинъ сынъ паниному. Той стукнуў разы сотройчи булавой — только булава согнулася, а ворота и не кранулися.

Постойтка-жъ, я попробую, каже кухарыхинъ сынъ. Стукаў — стукаў — ворота не поддаютьца. Разсердзіўся тутъ сучкинъ сынъ, якъ стукнуў своей залѣзной булавой — ворота и разляцѣлися.

Увыйшли хлопцы на дворъ—никого зъ людзей нима, а ўсяго много: и збожжа, и быдла

Ну што-жъ, каже сучкинъ сынъ, нима господароў, значитца гэта усѣ наша — будемъ мы господами тутъ.

¹⁾ *Пляга* — наказаніе, кара вообще. Словарь Носовича.

Пошоў сучкинъ сынъ, зарѣзаў вола, обѣліў яго, завѣсіў коцёлъ и наваріў мяса. Стали яны ў трохъ ѣсць. Подъѣўши, послали посьцели и поляглі спаць. На заўтрашній дзень умовіліся, што адзінъ изъ ихъ будзе имъ ѣсць варыць, а другіе пойдучъ для разрыўки ¹⁾ на полеваньня. И застаўся на першій дзень варыць ядў панинъ сынъ, а кухарыхинъ и сучкинъ пошли на полеваньня. Зарѣзаў панинъ сынъ вола, обѣліў яго, положиў ў коцёлъ и стаў варыць. Якъ зварилася мяса якъ слѣдываиць быць, тогды ёнъ лёгъ отдыхаць, поджидаячи товаришоў. Ажъ чуиць—нѣхто стукаиць ў дзвери.»—Отчини хату! кричиць.

Глянуў панинъ сынъ празъ окно и обомлѣў — такъ спужаўся. Стоиць страшидла—Самъ-Скокиць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень.

— «Отчини дзвери!» узноў кричиць. Нечого робиць—отчиняе панинъ сынъ дзвери.

— «Пирасадзи чыразъ порогъ!»—Дрожиць, а пирасадживае.

— «Узсадзи мяне на лаву!»—Садзиць.

— «Давай пиць и ѣсць!»—Подаець.

Самъ-Скокиць поѣў ўсе; поѣў, збіў панинаго сына на горькій яблыкъ, подкинуў подъ лаву, а самъ якъ скрозь зямлю проваліўся. Ўсьцягнуўся панинъ сынъ на посьцель, ляжиць — чужъ дышиць. Пришли яго товариши зъ полеваньня — нема чаго ѣсць.

— «Што-жь ты», кажуць, «паньская морда! ничогоненаварыў?»

— Соўсимъ, каже, быў нездороў и цяперъ чужъ дыхаю. Нечого робиць — мусили яны сами сабѣ ѣсць готоваць. Яще и яго накормили.

На заўтрашній дзень застаўся варыць ѣсць кухарыхинъ сынъ, а тые пошли на полеваньня. Только кухарыхинъ сынъ приготоваў ядў, ажъ ужо стукаиць Самъ-Скокиць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень, и кричиць: отчини дзвери, пирасадзи чыразъ порогъ, ўзсадзи на лаву». Спужаўся и кухарыхинъ сынъ —

¹⁾ Разрыўка—развлечение. Слов. Носовича.

отчиніў дзвери, пирасадзіў чыразъ порогъ, ўзсадзіў на лаву гэтае страшидла, а самъ стоиць и трасётца.

«Давай мнѣ їсьци!» кричиць Самъ-Скоkyць. Подаў яму и їсьци. Зъѣў ўсё Самъ-Скоkyць, а кухарыхина сына збіў на горькій яблыкъ и самъ зникъ.

Пришли зъ полеванья товариши — нима чаго їсьци.

«Занедужаў», каже имъ кухарыхинъ сынъ, «потому и їсьци не наварыў!»

— Што гэта васъ хвороба опановала, закричаў сучкинъ сынъ, што мнѣ приходзятца вамъ їсьци вариць?»

Нёчого робиць — мусіў и на гэтый разъ самъ гатоваць ядў. На трейцїй дзень прышла чарода сучкиному сыну вариць їсьци для сябе и для товаришоў. А яны пошли на полеванья, радуясь, што и сучкиному сыну дастанетца на барыши отъ Самъ-Скокця. Яно и праўда: только згатаваў обѣдъ сучкинъ сынъ — зъявіўся Самъ-Скоkyць, борода зъ лоkыць, а носъ съ сажень, и крычиць: отчини дзвери.

— Кого тамъ нялѣгкая принясла? «Дзвери не запѣрты — самъ отчинишь!» такъ отказывае яму сучкинъ сынъ. Мусіў Самъ-Скоkyць отчиниць. Якъ увидзѣў сучкинъ сынъ Самъ-Скокця, ня ўцерпѣў — разсмѣяўся. «Сколько», каже, «я живу на свѣци, а такой уродины не бачіў». Разсердзіўся Самъ-Скоkyць: «чаго», каже, «сабачанѣ, зубы лупишь? ўзсадзи вотъ мяне на лаву и давай їсьци. Ў моимъ домѣ живецѣ, моѣ добро пьицѣ и ясьцѣ, ды яще надо мной кпинки строиць?» Тутъ разсердзіўся и сучкинъ сынъ, што яго обызваў Самъ-Скоkyць собачанемъ.

— Ахъ ты, каже, почвара ¹⁾ несуразная! Околѣешь ты ў-пяродъ, покуль я на пѣбе буду гатоваць. А вотъ я табѣ покажў, якъ мяне собачанемъ называць. Вось я пѣбе накормлю, што доўго будзишь облизыватца! — Схваціў сучкинъ сынъ зъ сцѣнки булаву и давай битца зъ Самъ-Скокцемъ: сучкинъ сынъ — булавой, а Самъ-Скоkyць — головой, и такъ мощно другъ дружку

¹⁾ *Почвора* — страшное лицо, личина. Слов. Носовича.

тузаюць, што ажъ сцѣны трасутца. Видзиць Самъ-Скокиць, што не змогчи яму сучкинаго сына — урѣпіўся за булаву и провалиўся зъ сю скрозь зямлі — только дзирка ў зямлѣ осталася, ды грѣхогъ пошоў по ўсімъ свѣци. Хоцѣў слѣдомъ за имъ кинутца и сучкинъ сынъ, али думаетъ сабѣ — треба почакаць то-варишоў, порадзитца зъ ими. Ажъ скоро ўходзюць ў хату, усмѣхаючися, и товариши. Мигнули одзінъ другому, дыи кажуць: «а што, зварыў обѣдъ?»

«Зварыць — то не большая штука — и вы варыли, али хто яго їў? А вотъ я хоць булаву страціў, ды обѣду не отдаў гэтаму чортовому насѣнню¹⁾, што сюды приходзило вамъ хворобы додаваць. Вунъ півень коцель мяса — їшьце, дыи живице тутъ одны, покуль я вярнуся, а я пойду свою булаву добываць. Чи самъ головой положу, чи гэтую пѣгань доконаю.»

Послѣ обѣда стаў сучкинъ сынъ съ товаришами волоў рѣзаць, бялиць ихъ и кроиць скуры на паски. Паски поспивали вѣ одзінъ доўгий шлякъ; къ шляку привязали корзинку. И каже сучкинъ сынъ, прощаючися, своимъ товаришамъ:

«Пильнуйце тутъ по чередѣ. Коли я буду ворочатца, дыкъ, торгану тогды за шлякъ²⁾, вы и цягните». И стаў спущатца на той свѣтъ. А вядомо, што ёсь зямля подъ нами, и зямля надъ нами. Надъ нами Богъ со святыми живець, а подъ нами — ўсякая нячистая сила. На зямлю къ нячистыкамъ и спусьціўся сучкинъ сынъ. Ишоў ёнъ, ишоў, ажъ подходзиць къ палацу. Ўходзиць ў першій покой и спотыкае пригоженькую паненку. Сядзиць ина шіиць и плачиць. Убачила йна сучкинаго сына, засмѣялася и кажиць: здороў, Собачанё!

— «А лиханько на васъ! Якій чортъ вамъ вѣсьци заносиць, якъ кого зовуць?» каже ей сучкинъ сынъ.

«Ня гнѣвайся на мяне», каже паненка, «бо безъ мяне табѣ своей булавы не бачиць и отсюль головы ня вынесьця.

¹⁾ Насѣння — сѣмя.

²⁾ Шлякъ — кайма, кромка. Словарь Носовича.

А якъ цябе зовуць, мнѣ сказаў ня чортъ, а мой бацька — Самъ-Скоkyць. Ёнъ чуць выходзіўся послѣ битвы съ тобой. И докляроваў задаць табѣ такую лазню, кабъ ты до новыхъ вѣникоу помнѣ. Али ты слухай мяне, дыкъ цѣль останешся. А цяперъ иди къ моимъ сястрамъ и бацьку.»

Сучкинъ сынъ подзяковаў ей и пошоў далѣй. Ўходзиць ёнъ ў другіі покой, и спотыкае тамъ двухъ паненокъ, сидяць и шіюць. Гэто были большія дочки Самъ-Скокцевы. Ёнъ ихъ большъ любіў, чимъ меньшую, а яе тримаў ў загони. Только увыйшоў сучкинъ сынъ, ажъ заразъ яны и закричали: Здорову, Собачанѣ!

— «А кабъ вы выхворѣли, чортова насѣньня, што вы лаецесь?» каже ёнъ имъ со злосьци.»

«Ты ня сѣрдзися, Собачанетка», кажуць яны яму, «дыкъ мы скажемъ бацьку, што ты пришоў: ёнъ съ тобой скорѣй развѣтаецца». Зъ гэстымъ и пошли до бацьки.

Трошки почакаўши выходзиць и Самъ-Скоkyць, борода зъ локыць, а носъ съ сажень.

— «Здорову — здорову, Собачанѣ! Таки ты зъявіўся за булавой! Я только цябе и чакаў. Али ты тогды получишь булаву, коли со мной ў лазни попарисься», каже такъ Самъ-Скоkyць.

«Добре», каже сучкинъ сынъ, «мытца я готоу, только ты ўпяродъ булаву отдай.»

— «Получишь, получишь и булаву, только не вядома, чи поможе тутъ ина табѣ. А цяперъ, покуль лазню намъ приготуюць, погосьци у мяне». Сказаў такъ Самъ-Скоkyць и пошоў сказаць меньшей дочцѣ, кабъ ина лазню приготавала и поставила ў правомъ вуглу кадушку воды живицы, а у лѣвомъ мяртвицы. Пошла молодзѣйшая дочка топиць лазню. Вытопила, али поставила воду живицу на лѣво, а мяртвицу на право. Пришла и сказала про гэто сучкиному сыну.

— «Стане», каже ина, «бацька зъ тобой битца ў лазни и коли обясице, дыкъ, кабъ набратца силы, будзе полоскатца ў кадушцѣ на право, думаячи, што тамъ вода живица, а ты положишься ў той кадушцѣ, што стоиць на лѣво, бо я тамъ поставила жи-

вицу — дыкь ты и зможешь бацьку». Сказаўши гэта, йна пошла кь бацьку абвясьциць, што лазыня готова. И пошоў Самъ-Скоkyць съ сучкинымъ сыномъ ў лазыю. Стали яны парятца и оть пару стали млѣць. Тогда и кинуўся Самъ-Скоkyць на сучкиного сына и стаў зь имъ битца. Билися яны, билися, — обезсилили. Кинуўся Самъ-Скоkyць ў кадушку на право, а сучкинъ сынъ на лѣво. Самъ-Скоkyць ослабѣў еще большъ, а сучкинъ сынъ посиленѣў ўдвое. Бьютца ўзноў. Стаў Самъ-Скоkyць ослабѣваць. «Дай», каже, «собяромъ силы, окунемся ў холодную воду». Окунуўся Самъ-Скоkyць — яще большъ ослабѣў, а сучкинъ сынъ яще большъ посиленѣў, и бьютца далѣй. Кинуўся Самъ-Скоkyць ў свою кадушку и уже не може вылѣзци зь яе, и просиць ёнъ сучкинаго сына, кабъ ёнъ прыанесъ яго ў лѣвую кадушку, бо познаў, што вода замѣнена, али сучкинъ сынъ яго не послухаў. — «Здыхай тутъ», каже, «мара чорная!» — и затопіў яго ў водзѣ мяртвицѣ. Тамъ ёнъ и сосвяжіўся.

Потымъ сучкинъ сынъ выняў яго изъ воды мяртвицы и закопаў подъ печкой, надиснуўши каменнемъ. А самъ, ўзяўши булаву, пошоў ў палацъ.

— «Ну, дзякуй табѣ, моя любая, што ты помогла мнѣ змочти гэтую нячистую силу. За гэта, коли хочешъ, возьму цябе замужъ и выведу на нашъ свѣтъ». Ина зъ милой охвотой згодзилася. И стали яны собиратца ў дорогу. Забирае зь собой сучкинъ сынъ и другихъ сясьцѣръ. — «Будуць жонками моимъ товаришамъ, а то якъ я одзинъ буду жанатый, то имъ будзе завидна». Подыйшли яны кь корзинѣ. Посадзіў сучкинъ сынъ старшую сястрѣ ў корзину, торгонуў за шлякъ, корзина стала подниматца. Спусьцилася яще разъ, — сучкинъ сынъ посадзіў другую сястру. Торгонуў — и яе подняли. Яще спусьцили корзину — сѣла молодшая сястра и яе ўсьцягнули. И большъ корзинки не спускаюць. Чакаў, чакаў сучкинъ сынъ — нѣтъ корзинки.

«Ну», думаетъ ёнъ сабѣ «зрадзили мяне товариши, придзетца погибаць на гэтымъ свѣци!» Пачакаў ёнъ яще трохи — видиць корзинки не спускаюць и пошоў, куды вочи глядзяць.

Ишоу ёнъ, ишоу—нигдѣ чаловѣччѣй души не видно. Моркотно яму зробилося. Ажъ загремѣу громъ, моланка заблищала и пошоу такій большій градъ, якъ яблыки. Подыйшоу сучкинъ сынъ подъ дзерава, кабъ одъ граду заховатца. Бачиць — подъ дзеровомъ большущае гняздѣ зъ птушечками голопупцами, кажиная величиной зъ нашу гусину. Пищачъ яны, курчутца отъ граду. Жаль стало ихъ сучкиному сыну и закрыу ёнъ ихъ своей сербмяжкой. Перайшоу градъ, уцихъ вѣперъ. Ажъ чуиць сучкинъ сынъ, нѣшто пугаецъ, якъ бы узноу вѣперъ ўзнимаецца. А гѣто ляцѣла большущая — прабольшущая птушка, — матка тыхъ птушанятъ, што сучкинъ сынъ закрыу одъ граду. Подляцѣла йна къ гнязду, глянула, што дзѣца яе цѣлы и закрыты сербмяжкой, стала дзѣковаць сучкиному сыну за гѣто. — «Дзякуй», каже, «табѣ сучкинъ сынъ, што ты моихъ дзяцей оборониу одъ граду; я табѣ за гѣто отудзенчу, чимъ ты захочешъ.»

— Выбау мяне на нашъ свѣтъ, каже ей сучкинъ сынъ. — «Добре!» каже йна яму. «Тольки ты приготуй мнѣ яды и питьця на дорогу, бо такъ ня ўздѣлю цябе подняць, ты надто цяжкій».

И стау сучкинъ сынъ робиць силки, ловиць птушакъ и складаваць ихъ ў кадушку. Наклау поўную кадушку. Собралися яны ў дорогу. Поставиу сучкинъ сынъ, якъ птушка яму сказала, на правое крыло кадушку зъ птушачьчимъ мясомъ, а на лѣвое — кадушку зъ водою, а самъ сѣу посередзинѣ. Стали яны подыматца. Якъ поверне птушка голову на право — ёнъ кладзе ей ў ротъ кусокъ мяса, поверне голову на лѣво — дае коўшъ воды и такъ ўсѣ вышѣй и вышѣй поднимаютца.

Не хватае у сучкиного сына мяса. Поворачивае птушка голову на право, а ёнъ дае ей коўшъ воды. Птушка воды не бяре.

Бачиць сучкинъ сынъ, што птушка ажъ задыхаецца и ужо тольки крыльямй машиць, а вышѣй не поднимаетца, а ужо и до нашей зямли не далѣко. Што тутъ робиць? Ўзяу ёнъ ножъ и — шась—кусокъ сгегна своего одрѣзау и сунуу птушцы ў ротъ, зѣла йна, тольки зкоса на яго поглядѣла. Повярнула голову на лѣво — зашла мяса водою. Ўзноу повярнула голову на право —

одрѣзаў ёнъ кусокъ другого сгегна и подаў птушцѣ. Выпила йна коўшъ воды и выляцѣла на гѣтый свѣтъ.

— «Ну, добралися», каже; «злѣзай, Сабачанѣ!»

— Не могу злѣсьци — у мяне сгегны одрѣзаны.

«А — а! Яжъ бо гляджу; што мяса нѣшто солѡдкое. Ну, постой-жашъ». . . Кѣрханула птушка одзинъ разъ — выплюнула кусокъ сгегна; карханула другій разъ — выплюнула и другій.

«Прикладывай, каже, къ ногамъ — ўдругъ приживуць.» Приложіў сучкинъ сынъ свое мяса къ сгегнамъ и, праўда, разъ же яны и прижили. Злѣзъ ёнъ зъ птушки, подзяковаў яе, попрощаўся зъ ёй и пошоў своихъ зрадливыхъ товаришоў шукаць. А птушка пожировала на гѣтымъ свѣци и узноў поляцѣла ў свою сторону.

Отыйскаў сучкинъ сынъ своихъ товаришоў, ажъ яны уже пожанилися на большихъ сестрахъ, а сучкиного сына молодуху зробили молодчанкой. Разсердзіўся сучкинъ сынъ, схопіў свою булаву и порадкомъ отмѣсіў боки своимъ товаришамъ. Хоцѣў навѣтъ выкинуць ихъ на той свѣтъ, али потымъ таки ўзмиловаўся, и стали яны ўсѣ разомъ жиць. —

Зап. А. Е. Богдановичъ.

Болѣ полный списокъ въ 3-мъ выпускѣ I-го тома БѢлор. сборника г. Романова, стр. 110—120.

54.

ИВАШКА-БАРАШКА МЯДѢЖЬЯ ВУШКО.

Могилевской губ., Гомельскаго ўѣзда, Старо-Юровичской вол.

Живъ сабѣ попъ. Посѣвъ ёнъ на горѡдѣ овса; уродивъ овесъ доброй; и внадився мядвѣдъ овса ѣсть. Огледивъ попъ, що овесъ яго набитой, вотъ ёнъ и посылаетъ своего парубка стярегть. Парубокъ ни пошовъ на овѣсъ, а пошовъ у сусѣда пираночувавъ. Приходя парубокъ домой; попъ спрашиваить: «ну встарогъ? Парубокъ говорить: «никого, батюшка, ни выдавъ» На другу ночь, попъ самъ пошовъ стярегти; сѣвъ подъ прясломъ и задримавъ. Встае рано вутромъ; а овесъ ще хуже побитой. Приходя попъ, а поподдя спрашиваить: «ну, миленьки, ничого ни слыхавъ?» — Ничого, душичка. — Настасей Ивано-

вѣтъ, миленьки, вѣсь я пойду, дакъ устѣрагу». — Пошла, сѣла
 подъ прасло, ажъ идетъ мѣдвѣдь; ина зликалась вѣльми. Мѣд-
 вѣдь приходя икъ попадѣ, взявъ на плечи и понесъ въ темны
 гай, въ свое кублѣ, дѣ ёнъ живъ. И проживъ съ попадѣй годъ
 и прижили сабѣ сына и годають: какое яму дать имя. Отъ по-
 поддя и говорить: Нумъ ми яго назовѣмъ Ивашка Барашка,
 Мѣдвѣжья вущко. Ивашка-Барашка ни росте по днямъ, а росте
 по минутамъ, ни росте по минутамъ, а росте по годинамъ. Вишло
 яму повгода, ёнъ и спрашивая: «Оччаго ми, матушка, тутъ жи-
 вемъ?» Ина яму кажить: «а ето мѣдвѣдь укравъ мине отъ ба-
 тюшки». Отъ ёнъ вышевъ изъ кубла, ухонивъ дуба за вяр-
 шокъ и вивѣярнувъ иззямлі. Увойшевъ икъ матушки и гово-
 рить: «треба матушка ще обождаъ съ повмѣсица». Чиразъ пов-
 мѣсица ёнъ опять вышевъ и дуба вивѣярнувъ, голяя обломавъ,
 на плечи наклавъ и говорить: «ну матушка ходѣмъ отсюда».
 — Боюсь, ёнъ сильни, насъ задереть. — «Ня бойся, матушка».
 Отъ яны выходятъ въ поля. Оглянулася поподдя назадъ, — ажъ
 ёнъ бяжить, зъ вущей димъ иде, зъ рота попелъ сыпля. Ма-
 тушка зликалась и говоря: «ёнъ насъ зѣѣсть». — Ня бойся, ма-
 тушка, иди, а я постою. Мѣдвѣдь икъ бяжить, такъ яму на
 груди; а Ивашка взявъ яго за вущи, кости струхновъ, кожу на
 плечи и пошли. Пришли икъ попу домовъ, поздоровкались. Попъ
 и спрашивая: дѣ ты жила? — Съ мѣдвѣдимъ. — А ето хто? —
 Я родила сына и дали яму имя Ивашка-Барашка, Мѣдвѣжая
 вущко. Ставъ ёнъ жить у попа. Ни богато яму треба ѣсти: бо-
 хонъ хлѣба, бязмень соли, вядро воды на'динъ расъ. Обѣвъ ёнъ
 совсимъ попа и говора: пошій минѣ батюшка таки лантухъ, икъ
 твой дворъ. Батюшка пошовъ. И пошевъ ёнъ въ зѣмолотки; при-
 ходя къ хольварку, войшовъ икъ пану и спрашивая: «що, надо
 вамъ, баринъ, молатниковъ?» — Надо! а сколько васъ? — «Що»,
 мовлявъ, «сколько? я зрботаю большъ за дѣсяти.» — А що табѣ
 за працу? — «А столько дасі, сколько понясу; лишниго братъ ня
 буду.» — Добра! Ивашка принявся молатить; за'динъ день все по-
 молативъ и повѣивъ. Приходя икъ пану и говора, що вже все

сдѣлавъ. Панъ позвавъ парубка: погляди, ти ня брешить ёнъ? Поглядѣвъ парубокъ и говора: «правда.» Отъ пошли яму давать хлѣба. Сипали въ лантухъ, сипали, що и пану мало осталось. Ивашка завярнувъ хохолъ и понесъ домовъ. Принёс якъ попу, насплавъ усѣ амбары; недѣ вже давать. Отъ ёнъ поживъ, поживъ и говора: «купы мне, батюшка, мяккаго зилѣза, зыдѣлай такую булаву, щобъ пара кони насилу ўдворъ ўвязѣли. Попъ купывъ и сковавъ. Отъ Ивашка размахавъ, рашатавъ, да пустивъ ў гору, а самъ лѣхъ спать и сказавъ: якъ буде стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть, то будитя. Отъ ёнъ заснувъ и стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. «Уставай, Ивашка!» кажеть попъ, «вже кѣтитца.» Ивашка швидко вставъ, колѣни надставивъ, а йна обѣ колѣни вдарилося, да й россипалось. Ну батюшка типерь искуй мне вже такую, щобъ тройка кони чуть повизла. Попъ исковавъ. Отъ ёнъ опять рашатавъ, размахавъ и пустивъ ў верхъ, а самъ лѣхъ спать и приказавъ: «икъ буде стукатѣть, лопатѣть, грукатѣть, то будитя мне.» Чиризъ годину стало стукатѣть, грукатѣть, лопатѣть. Яни и кричатъ: «Ивашка-барашка ўставай.» Ёнъ ўставъ, лопъ подставивъ, а йна тольки увогнулася. Ивашка-Барашка поприщався зъ батюшкой, зъ матушкой и пошевъ ў бѣлой свѣтъ, взявши булаву на плечи. Идетъ дорогой встрикаицца изъ нмъ чловѣкъ. «Здрастуй Ивашка-Барашка, Мядвѣжая вушка!» — «Здрастуй, Вярни-Гора! куды Богъ нясѣть?» Ходѣмъ за товариша». Идутъ вже ў двоухъ. Встрикаицца зъ ими чловѣкъ. «Здрастуйтя, людѣ добрыя!» — «Здрастуй чловѣкъ. Що ти за чловѣкъ?» — Я Вярни-Дубъ. А ви що за людѣ? Я Ивашка-Барашка, а я Вярни-Гора. Ходѣмъ за товариша. Отъ идутъ вже ўгрохъ. Встрикаицца нмъ чловѣкъ. «Здрастуйтя, людѣ добрыя!» — Здрастуй чловѣкъ добры. Що ти за чловѣкъ?» — Я Вярни-Каминь. А ви що за людѣ? А я Ивашка-Барашка, я Вярни Гора, я Вярни-Дубъ. Ходѣмъ за товариша. Идутъ въ чытыромъ. Стоить дворецъ; яны въ той дворецъ; ажъ тамъ повна воловъ. Ну що браццы будомъ дѣлать? — Нумъ обѣдять! Заразъ вола щовчкомъ убыли, зварили, простудили, побѣдали. «Ну типерь, браццы, ходѣмъ подѣ охоту.

Которы изъ насъ застанища дома? ну застанься ти, Вярни-Каминь». Вярни-Каминь заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, на лавку лѣхъ и въ гусли играя. Ажъ увойшевъ якойся сѣвиньки дядѣкъ; самъ съ кокотъ, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой поляскивая. «Ахъ ви сукины сыны! мое добро пытѣ, ястѣ, а минѣ ничимъ отбувайтя»; почавъ яго жарить; снявъ зъ спины полосу, яшной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ и вышевъ. Вярни-Каминь — неколи играть. Вола знова вбивъ, наваривъ, ажъ тутъ идуть яго браття. «Що, бра́тицъ, наваривъ?» — Наваривъ. — «Простудивъ?» — «Не, браццы, ета бабская работа: туды да сюды, отъ и день». — Ну добре, ѣвши, простудимъ. Отъ повичѣрали. На завтра Ивашка-Барашка говора: «ну, браццы, хто сягони изъ насъ застанища. Застанься ти знова, Вярни-Каминь!» — Не, браццы, я вже ни хочу: — «Ну застанься ти, Вярни-Дубъ.» Вярни-Дубъ заставься, вола щовкомъ убивъ, простудивъ, на лавку лѣхъ, въ гусли йграя. Отъ увойшовъ дядѣкъ; самъ съ кокотъ, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой поляскивая. «Оччини!» — Ня лихо дѣлайшь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» Ня лихо дѣлайшь, самъ пирилѣзишь. — «Ахъ ви, сукины сыны, мое пытѣ, ястѣ, а минѣ ничимъ отбувайтя!» Увойшевъ и давай яго жарить: чистивъ, чистивъ, снявъ съ спины полосу, ячной полѣвой натеръ, въ карманъ сховавъ; самъ вола зѣвъ и вышевъ. Вярни-Дубъ неколи йграъ, скорѣй вола вбивъ, наваривъ и студить. Ажъ идуть браття. «Ну, що, наваривъ?» — Наваривъ. «Простудивъ?» — Не, браццы, это бабская работа: туды да сюды, отъ и день. (Далѣе тоже самое и о Вярни-Горы). На завтра Ивашка говора: «застанься сновъ Вярни-Гора. — «Ажа я остався, не, вже ни хочу». Отъ браття и говорятъ: застанься вже ти, Ивашка-Барашка. Ивашка заставься, вола щовкомъ убивъ, наваривъ, простудивъ, лѣхъ на лавку, въ гусли йграя. Ажъ вось вдетъ дядѣкъ, самъ съ кокотъ, борода съ локоть, зилѣзными товкачами постукивая, дротяной пугой, поляскивая. «Оччини!» — Ня лихо дѣлайшь, самъ оччинишь. — «Пирисади!» — Ня лихо дѣлайшь,

самъ прилѣзашь. — «А, сукини сыны, мое пытѣ, ястѣ, а минѣ ни чимъ отбувантя!» и тольки хотѣвъ увойти, а Ивашка за булаву и давай яго пѣтувать¹⁾; бивъ, бивъ, товкачи потымавъ, полоси потымавъ, да и за бороду потегъ ў.лѣсъ, рощапивъ пенъ, и засадивъ яго туды бородой, а самъ пошевъ на лавку, лѣхъ, ў гусли играя. Ажъ вось идутъ яго браття. «Ну, що, братокъ, наваривъ? — Наваривъ. «Простудивъ?» — Простудивъ. Сѣли объѣдать. Отъ Ивашка и спрощуетъ: «що вамъ тутъ било? — А ничого. — «А ко мнѣ пришевъ якійся бѣсъ, самъ съ кокоть, борода съ локоть, зилѣзнимъ товкачомъ стукая, дротяной пугой лѣская. Я, мовлявъ, икъ ставъ яго пѣтувать, отпѣтувавъ добре». И Ивашка вынивъ ихъ полосы ись кармана и пытая: «А се чіе полосы?» Нѣчего змогацца, браття говоруть: «наши.» — «Ну, стань, Вярни-Каминь!» Ёнъ ставъ. Ивашка поднявъ сорочку, приклавъ полоску, дмухнувъ — ина и приросла; тогда другому и треттиму. Отъ яны говоруть: «дѣ жъ дядокъ?» — А я яго у пенъ бородой ущамивъ. — «Ходемъ, полядимъ». Ивашка ихъ повевъ икъ пню; ажъ тамъ тольки сторчить борода. Отъ яны пошли слѣдомъ, ажъ той слѣдъ вядеть на той свѣтъ, въ гримадную ямку. «Ну хто полѣзя?» — Лѣзь хоть ты, Вярни-Каминь. — «О не, вельми страшно, я ни полѣзу. — Ну ты, Вярни-Дубъ. «Я що хужи боюсь.» — Ну ты, Вярни-Гора. — «Лихо яго бяри, я ни полѣзу» — «Нудакъ вы бабы!» сказавъ Ивашка, спускайтя миня, да глядять икъ я брѣзну, тоды и волочитя. Спустили Ивашку, ажъ тамъ четьри дѣвки вельми пригожія. «Здрастуйтя!» — «Здрастуй Ивашка-Барашка-Мядвѣжая Вушко.» Отъ яни стали бицца: тая говорить: я за тебе! и тая: я за тебе. За що вы бытесъ? У мине ще ёсть три брата на томъ свѣти. Отъ яни и говоруть: по воли, ай по няволи? Ивашка говора: по воли. Отъ иду приклятаго змѣя уовобью. А йди Ивашка; ёнъ тамъ типерь въ бани парицца и тамъ двѣ кринычки обаполь²⁾ бани: одна дужая, а другая нядужая. Отъ Ивашка пошевъ, попираставлявъ криночки и приходя ў банью. А ты

1) Бить, колотить. Слов. Носовича.

2) По обѣ стороны.

тутъ, прикляты? Ай ты тутъ? Отъ змѣй говора: «бицца, ай мирицца?» — «Ня зъ тымъ, щобъ мирицца.» И взяли бицца, Ивашка вже по колѣни въ зямлѣ, а змѣй по косточки. Отъ змѣй говора: «Цицъ, Ивашка: царьи, князьи бьюцца и то мируцца; нумъ и мы помиремся и сдѣлаимъ одишку.» Икъ стали отдыхать, змѣй пошевъ напився съ праваго боку — и знядужавъ, а Ивашка съ лѣваго — и яцо вельми посиленѣвъ. Почали яны зновъ бицца и Ивашка убивъ змѣя, мясо яго поразрубавъ и колья постиркавъ. Приходя, а дѣвки пытаются. Ну що, Ивашка, вбывъ? — Эге! Ну ти перъ дѣвки ходеть сюды. Отъ ёнъ одну посадивъ и бразнувъ, яе и потягли на той свѣтъ, тоды другую и третію, тоды и свою посадивъ, и самъ сѣвъ. Яны потягли яго да и пустили, думали що ёнъ убѣецца. Ивашка вельми излякнувся, вставъ, заплакавъ и пошевъ. Ходивъ, ходивъ и обросъ вже хѣдючи. Отъ встрикаицца яму змія. «Драстуй Ивашка-Барашка-Мядвѣжая Вушко. Що по воли, ай по няволи?» — Ходивъ по воли, а типеръ по няволи, змѣюхна-матухна. — «Я табѣ вызволю на той свѣтъ; иди поймай двинадцать паръ птицъ.» Ивашка вловивъ двинадцать паръ птицъ, и приходья икъ берегу. Змія и говора: «гляди: икъ зихну, дакъ ты парку и кинь минѣ въ ротъ.» Ёнъ сѣвъ, а йна повизла чиразъ мѣра. Икъ зихне, дакъ ёнъ ей парку и броса. Отъ вже покидавъ ўсю, а беригъ ще далѣко. Йна разъ зихнула — нема, ў другоги зихнула — нема, ў третти разъ зихнула, дакъ ёнъ выризавъ у сабе икры да й кинувъ ў ротъ. Отъ змія вынисла яго на беригъ й говора: въ послѣдни разъ ты кинувъ вельми сладкія птички. — А не тожъ ня птички, а мое икры: ты разъ зыхнула — нечаго кинуть; у другоги — нечаго, у третти — нечаго, дакъ я ихъ выразавъ, дай кинувъ табѣ ў ротъ. Тоды змія говора: «А ну, старъ задомъ!» Ёнъ иставъ; ина карханула, икры й приросли. Отъ ёнъ пошовъ; ходивъ, ходивъ и напавъ зновъ на той дворець. Увойшовъ — ажъ яго браття гуляють, а яго вже въ чилядахъ. Ивашка сѣвъ на полу, а яны яго нивгадали, думали що ёнъ гость и дали яму рюмку, дали дѣвѣ, у яго вже закружилась въ головѣ. Отъ ёнъ сидить, на булаву глядитъ

и говора: «Отъ щобъ хозяинъ!» Сколько бѣ яму тутъ топоровъ було!» Браття слухали, слухали да говорятъ: «що се ты сказавъ? а ми битцамъ ни хозяины!» и хотѣли яго вдарить. А Ивашка, якъ узявъ исъ полу булаву, да якъ начавъ ихъ бить! бивъ, бивъ; бивъ, бивъ, — повбивавъ; а съ той дѣвкой, що ёнъ выбравъ за жену, съ той повинчався, а тыя, що имъ були женами, тыя стали за челядокъ. И я на томъ бувъ, медъ вино пивъ, а въ ротѣ ни було, по бородѣ потякло.

Зап. учит. народн. учил., П. Степ. Батуринъ.

55.

ЧОРТЪ, МЕДВѢДЬ И ЗАЯЦЪ.

Могил. губ., Горепк. уѣзда, м. Дубровна.

У водной дярѣўни жыў дѣдъ зъ бабой. Яны имѣли три сыны, но только жили бѣдно. Якъ умираў ихъ батько, ёнъ имъ раздѣлиў свое добро: большому сыну даў жорны, сяреднему рожокъ, а меньшему лыки. Якъ умеръ ихъ батька, больши сынъ узяў жорны и идетъ дорогой, и видитъ ёнъ, што стоитъ якая-то хатка. Ёнъ ўзлѣзъ на крышу и поклаў на коминъ отъ жеронъ камни. Пришли туды разбойники и стали считать свои гроши, а ёнъ якъ загрузить камнями и кинуў ихъ ў хату. Яны спужались и кинули на столъ гроши. А ёнъ злѣзъ зъ крыши и ўзяў, сдѣлаўся богатымъ и не дасть своимъ братамъ хлѣба. Вотъ сяреди братъ ўзяў свой рожокъ и пошоў дорогой. Видитъ ёнъ — стоитъ будка, а ў тэй будцѣ быў запертъ мядвѣдъ. Пошоў ёнъ подъ двери и стаў трубить ў рожокъ, а мядвѣдъ якъ замычить, ажны будка трасеться. Ъдетъ панъ на троихъ коняхъ и пытайтъ ў яго: чаго ёнъ тутъ стоитъ? А ёнъ говорить: «звѣра стерагу». — «Покажи мнѣ яго». Только ёнъ одчиніў двери и зайграў ў рожокъ, якъ мядвѣдъ выскочить, прамомъ кинуўся на пана и забіў яго, а ёнъ сѣў на кони и утекъ. Стаў ёнъ богатымъ лучши большаго брата и стаў ни давать меньшому брату хлѣба. Ну теперъ што яму дѣлать? Ёнъ ўзяў свои лычки и пошоў ў драмучи лѣсъ и зайшоў ў боль-

шая болото, сѣу на купину и давай кроить лыки, а чортъ выскочіу зъ того болота и пытайтъ у яго: «штожъ будешь дѣлать?» А ёнъ говорить: «буду тутъ строить церкоу». Чортъ побѣгъ къ своему старшаму и сказау: «яки-то чаловѣкъ будитъ тутъ строить церкоу». А старши и говорить: «иди, скажи: што хочитъ, нихай возмѣтъ, абы ни строіу тутъ церкоу». Ёнъ пошоу и сказау ёта. А еты чаловѣкъ говорить: «насыпьте мнѣ поу ну яму золота, што я выкопау». Яны насыпали, но только жалъ стало золота. Пришоу къ яму чортъ Крѣпки и говорить: «хто кого сборіетъ, — тому и будетъ ето золото». А чаловѣкъ говорить: «вотъ подъ ёлкой ляжитъ мой стары дѣдъ и зъ тымъ поборайся, чимъ уяродъ со мной, молодымъ». Ёнъ пришоу къ мядвѣдю и говорить: «давай, будемъ бороться!» А мядвѣдъ якъ узяу яго корчитъ — чуть ёнъ живы остауся. Пошоу ёнъ къ своему старшому и говорить, што ёнъ дужо крѣпки. Идетъ другі чортъ, Шибки, къ яму и говорить: «хто кого перегонитъ тому будутъ гроши». А ёнъ сказау: «вунъ подъ ёлкой сынъ мой, — згонься зъ имъ!». Чортъ подыйшоу къ яму и говорить: «хто кого перагонитъ», а заяцъ спужауся и побѣгъ. Чортъ говорить: подожди, порау нуимся, а ёнъ зъ вочей пропау. — Пошоу чортъ къ старшому и сказау, што ёнъ якъ побѣгъ, только яго и бачили. Идетъ треттй чортъ, Свистунъ, «Ну, тяперъ жа хто кого пирасвищитъ, тому и гроши». — Давай! ну свищи! Сказау ёнъ на чорта. Чортъ якъ свиснитъ, ажны лѣсъ затросса. «А тыжъ, милы, завяжи вочи свои, а то я якъ свисну, то яны у тябе зъ лоба выскочутъ». Ёнъ завязау вочи хусткой, а чаловѣкъ еты якъ свиснитъ доубежкой, такъ чортъ закричау. Тогда ёнъ сказау: «давай я еще разъ свисну». — «Ай, браточикъ, ни свищи больши, и такъ чуть вочи ни выскочили зъ лоба, бяры сабѣ гроши». Ёнъ узяу гроши и стау такимъ богатымъ, лучши за своихъ братоу. — Я купиу у водного мужика оуся — и ета сказка уся.

Зап. учен. дубровинскаго народн. училища.

56.

ИВАНЬКА ДУРАЧОКЪ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ., Полоцк. уѣзда.

Жіў сабѣ дзѣдъ изъ бабой,—було у ихъ тры сыны: два разумныхъ, а трецій Иванька дурачокъ. Баба скоро помёрла и дзѣдъ ужо быў близко къ смерци; тоды ёнъ раздаў свое хозяйство дзѣцямъ: большому сыну даў жоўтынького котка, сяреднему вѣялку, што хлѣбъ на току вѣюць, а Иваньку дураку даў вѣзочку лыкъ, а самъ скоро и помёръ. Дзѣццi жили, жили, поѣли увесь бацькинъ хлѣбъ, надобе ужо самымъ заробляць. Вотъ большій братъ ўзяў того котка, што даў яму бацька, и пошоў заробляць гроши. Доўго ёнъ йшоў до самого вечера и зашоў у такій бокъ, гдѣ нима котоу. Зайшоў ёнъ къ одному пану и стаў просицца ночуваць, а въ гэтого пана было дужо много мышей, дакъ ёнъ и пусьциў яго ночуваць и сказаў своимъ молодцамъ завесь яго ў клѣць спаць, кабы яго зѣли тамъ мыши. Молодцы завяли яго ў клѣць и ёнъ лёгъ на засікахъ спаць. Ящѣ ёнъ ни поспѣў заснуць, а мышина прибѣгла и начала кусаць яго за ногу, тоды ёнъ высадзіў зъ торбочки котка, а самъ лёгъ спаць. Якъ только мышина выскочилъ, тоды котъ яе зѣсь, а якъ наѣўся котъ, ёнъ стаў ихъ рѣзаць да ў засікъ кидаць, дакъ ёнъ ихъ до дня накідаў поўный засікъ. Якъ стало видно, панъ посылаецъ молодцоу выкинуць мужука. Молодцы пришли и видзюць, што мужыкъ спиць, а ли яго сядзиць нѣйкій звярокъ. Тоды яны побѣгли да сказали гэта пану. Панъ пошоў зъ молодцами побудзіў гэтого мужука и стаў просиць у яго котá. «Што хочашъ бяры, только продай намъ гэтого звѣра» кажець панъ. А вотъ што я возьму зъ васъ, паночакъ: «обсыпци ўсяго кота золотомъ». Мужыкъ забраў гроши и пошоў домоў. Жили яны тоды жили, покуль проѣли гэты гроши. Тоды ужо сяредній братъ ўзяў свою вѣялку и пошоў заробляць гроши. Йшоў ёнъ дзень и ночь и на другій дзень зайшоў въ аднэй дзя-

реўни кѣ мужыку на токѣ, а тамъ только што змолочили и сѣли коло кучи выбираць по'дному зярну зъ мякины. Тоды ёнъ пытаецца у ихъ, «а побѣдали вы?» А яны кажуць: «нейшо». Гэтотъ мужикъ кажиць имъ: «видзици обѣдаць, а я пирабярэу гэту ўсю кучу, покуль вы побѣдаици». Яны пошли, а ёнъ сійчасъ сѣў, кучу пиравѣіў и зсунуў мякину ў одну кучу, а зерны ў другую. Пришли тѣ людзи и стали дзівувацца, што ёнъ скоро такъ пирабраў. Ёнъ разказаў имъ, якъ ёнъ дзѣлаў и показаў имъ вѣялку. Яны стали прэсидць, капъ ёнъ продаў яе. — Коли обсыпици мнѣ яе золотомъ, якъ поставлю я яе торчкомъ, дакъ продамъ. Яны обсыпали яму. Мужикъ гэтотъ забраў гроши у торбочку и пошоў домоў. Жили яны жили, прожили ужо и гэты гроши, приходзицца ужо ици Иваньку дурачку заробляць гроши. Ёнъ ўзяў вязочку лыкъ, што даў яму бацько, пиракспіўся и пошоў. Прышоў ёнъ къ рацѣ, сѣў и стаў плесць лапци. Выскакиваецъ къ яму чортъ и пытаицца: «што ты Иванька дурачокъ робишь?—Што я роблю? Вяроўку ўю да буду васъ чарцей зъ ракі цигаць». — А, Ваничка, а рѣдненькій што хочешъ бяры, тольки ни цыгай насъ зъ ракі!» Кажець чортъ. «Насыпъ мнѣ шапку золота, дакъ ня буду», кажець Иванька дурачокъ. Чортъ согласіўся и пошоў за грошми. А Ванька выкопаў глубокую ямку и поставіў надъ ей шапку. Чортъ принёсъ мяшокъ гроши и высыпаў ў шапку, поглядзіў, ажну йна ішо няпоўна; тоды ёнъ побѣгъ яшо и тры разы такъ бѣгаў, покуль насыпаў поўну шапку. Якъ насыпаў поўную, тоды кажець: «Ну поднимай». Ванька подняў, а чортъ и увидзіў, што гроши остались ў ями. «А не», кажець чортъ, я не уступлю, ты мяне опукаў, я пойду скажу старшаму чорту, якъ ёнъ скажець, такъ няхай и будзиць. «Старшій чортъ даў имъ кобылу и кажець: «хто скорѣй обясець яе кругомъ болота, што коло ракі, тому няхай гроши». Перши ўзяў чортъ кобылу на плечи и повёсъ. Несъ, несъ, дыг заваліўся, а Иванька кажець: «ахъ ты, дуракъ, плохая у цябе сила па плечохъ, ня занесъ кобылы: вотъ я мижі ногъ обясу. Тоды сійчасъ сѣў на кобылу верхомъ и объѣхаў кругомъ болота. Тоды гэтотъ чортъ

пошоў кь старшому и сказаў, што ёнъ ня обнесъ кобылу, а Ванька обнесъ.» Ну, хто дужэй свисницъ, тому и гроши». Чортъ пошоў кь Иваньку и сказаў яму гэта. «Ну, свиси!» кажець Ванька чорту. Чортъ якъ свиснуў, дакъ у Ваньки ажну шапка зъ головы звалилася. Тоды Ванька кажець чорту: «ты закрой вочи, а то я якъ свисну, дакъ яны у цябе выскочуць». Чортъ завязаў вочи, а Ванька якъ дасъ яму палкой по головѣ, дакъ ёнъ ажну заваліўся. Тоды взнава ёнъ побѣгъ кь старшому, сказаў што Ванька дужэй свиснуў. «Ну», кажець чортъ старшій: идициколипцися скрось проканъ, хто кого заколицъ, тому гроши. Гэтотъ чортъ ўзяў штыкъ, а Ванька вилки. «Ахъ, братъ у цябе зъ двумя рогами, а у мяне зъ однимъ» кажець чортъ. «Будзимъ мѣняцца», сказаў Ванька. Чортъ согласіўся и яны помѣнялися и пошли колодцися скрось проканъ. Чортъ якъ кольнуў, а вилки и задержалися. Тоды Ванька ўзяў, дай заколоў чорта, а гроши ўзяў сабѣ и яны живуць и циперъ ящо за гэты гроши.

Зап. восп. Полоцк. учит. семинаріи.

57.

КЛИМКÓ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда.

Быў у пана ў дворѣ одзинъ мужикъ; яго называли Климко. Часто вельми ёнъ краў и часто яго били, а послѣ панъ прыказаў выгнаць яго зъ двора.

Пошоў Климко, наняўся у жидоў гурки пилноваць. Ёнъ у шабасъ жидоўски назбяраў хлопцоў, поворочаў имъ ўсѣ гуркі, продаваў по трояку копу. По шабасу оглѣдзисися жиды, што гурки ўсѣ попсованы, пошли яны збираць свою компаню, кабъ Климка выбиць. Климко тымъ часомъ пошоў ў мястэчко и купіў новы горшчокъ. Прыпоў подъ будку, разложыу огонь, наліў ў горшчокъ воды и заварыў воду. Климко ўзяў, загарнуў пёскамъ огонь, а горшчокъ ў горячимъ пяску и варыгца, а самъ положиўся и храпѣ. Приходзюць жиды съ компанією биць Клим-

ка, — глядзяць: Климко храпе, горшчокъ стоиць на пяску бизъ огню и варыцца. Давай будзіць Климка: «Климко! Климко!» — Га!» одозваўся Климко — и взноў храпе. Жиды взноў клічуць. «Климко! Климко!» — «Га?» взноў одзываетца Климко. «Цуешъ Климко», кажуць жиды, «цему гэта твой горшчокъ безъ огню варыцца?»

— Штошъ вы не відзице, што гэта такі горшчокъ: ёнъ ўсе мнѣ безъ огню варыць.

«Цуешъ, Климко, продай намъ гэты горшчокъ, сто хочешъ дамо, толкы продай».

— Дайце 30 рублёў, то продамъ.

«Цуешъ, Климко, будзе съ цябе 20, ты жъ намъ столько шкоды наробіў».

— «Ну, то чортъ васъ бяры! Давайце гроши и бярэце». Ўзяли жиды горшчокъ и вельми рады, што Климка ошукали. — Пашли яны до хаты, налили воды ў горшчокъ, поставили ў пѣцели на прыпечку, а горшчокъ не кипиць дзень, не кипиць и други. Жиды яще горшъ зазловали на Климка, — хочучъ яго забиць.

Климко тымъ часомъ купіў за рублёў тры коня, и стаў кормиць яго сѣномъ и оўсомъ, а якъ подѣў конь дѣбро, то Климко подставіў подъ хвостъ коню цѣборъ, а якъ конь ў цѣборъ опорожниўся, то Климко насыпаў ў гной грѣшай, размѣшаў. А тымъ часомъ жиды назбиралися Климко биць; видзяць Климко ў цѣбри ў гнѣю конскомъ выберае грѣши.

«Што ты робисъ, Климко?»

— Што шъ вы не видзице, што я роблю? Грошы зъ гоўна выбираю!

«Сто твой конь грошми сярэ?»

— Што шъ вы, падлы, ослѣпли, не видзице, што грошы?

«Ну цуешъ, Климко, продай ты намъ гэтаго коня».

— А што шъ вы мнѣ за яго дасьцѣ?

«Сто хочесъ дамо»

— Сто рублёў дайце, то продамъ.

«Эй, на сто такъ дорого?»

— Што? Дорого? Пошли вонъ, падлы!

«Ну, ну Климко! цуесь, отпусцися, Климко! Будзе съ цябе трыцаць рублёў».

— Не меншъ, якъ 50.

И на барысь ницого?

— Ани гроша!

«Ну, то на, бяры! нехай будзе намъ спасце!»

Дали Климку 50 рублёў, а коня появили ў стадолу и давай кормиць яго ўсимъ, чимъ ни попало и кажды жидъ свои ладони подставляў, а съ подъ хвоста грошы не падаюць. Жиды видзюць, што Климко ихъ изноў ошукаў, пошли скаржицци на яго до пана. Панъ якъ выслухаў ихъ скаргу, сказаў прывясьци до сябе Климка; запитаў у яго: якъ умѣ красьць и обманваць? Прыказаў Климку: «коли ты таки здатны, то глядзи, кабъ ты украў у мяне ночную кошулю». — «Добро, пане» каже Климко. Ёнъ попросіўся у лёкая показаць яму той покой, гдзѣ панъ спіць. Ёнъ закраўся туды и сховаўся подъ лобжакъ. Якъ прынясли пану кошулю, Климко съ подъ лошка за кошулю и помаленку за тымъ, што прынесъ — и выбѣгъ; потымъ пошоў до корчмы, узяў за кошулю кварту горѣлку и пье.

Прышоў панъ спаць, глядзиць — нема кошули. Сказаў знайсьци Климко. Прывяли яго до пана. Панъ пытае яго: «ты, Климко, украў мою кошулю?»

— Я!

«Гдзѣ шъ ты яе подзѣў?»

— Узяў за яе кварту горѣлки. Подмацаваўся, што мучіўся подъ панскимъ лошкомъ.

«Глядзишъ, ты Климко, коли ты таки здатны, кабъ ты мою паню украў».

— Добро, пане.

«Климко знаў, коли пани їдзиць на шпацырѣ; пошоў, купіў новыя боты и прыпиноваў, якъ пани выѣхала съ фурманомъ; одыйшоўся одъ палацу, сѣў пры дарозѣ, кудою пани будзе ѣхаць. Якъ увидзѣў, што пани їдзе, кинуў одзинъ ботъ пры дарозі, а

самъ побѣгъ далѣй съ поўверсты и кинуў други ботъ, и самъ сѣў и чакѣе. Ёдзе фурманъ съ пѣняю, углѣдзѣў: ляжиць на дорози новыі ботъ. Фурманъ проситца у пани, кабъ позволила под-
няць ботъ; але пани не позволила. Поѣхали далѣй — видзяць:
ляжиць други ботъ аднаёй пѣры. Тогды пани позволила побѣгчи
и по той ботъ. А Климко изъ за куста выбѣгъ, сѣў на кони, дай
драю съ пѣняю; завезъ паню ў самую пропасыць, гдзѣ живуць
чѣрци, позваў чарцѣй и продаў имъ паню, а самъ пошоў до хаты.

Панъ дочуўся, што пани уже нима, догадаўся и послаў по
Климко. Лѣдвѣ знашли Климко: пѣяны спаў. Будзяць яго: «Климко!
а Климко! идзи до пана,

— «Га?»

«Чуешъ, Климко, идзи до пана!»

— «Га?» и еще спиць.

«Идзи до пана!

— «Идзѣце вы до чорта! ёнъ мнѣ грѣшай даў, и я цяперъ
такі самъ панъ, маю за што выпіць и закусиць».

«Але шъ идзи до пана».

— «Дайце мнѣ послѣ працы выспатца, — я быў ў далекой
дорѣзи, ў пѣкли, видзѣў самого старшаго чорта, дайце мнѣ
выспатца».

Самъ панъ не дождаўшыся Климка, прыбѣгъ до яго и спраши-
вае: «Климко! ты паню украў?»

Климко схопіўся и стаў предъ паномъ и говориць:

— Я, пане.

«Гдзѣ шъ ты дзѣў яе?»

— Продаў, пане, чорту.

«Якъ гѣто чорту?»

— Але, чорту ў пекло.

«И гдзѣ шъ яна цяперъ?»

— «У чорта, пане, ў пеклѣ».

«А мойжешъ ты Климко, мойжешъ ты добры! Чи-неможешъ
ты одобраць у яго паню назадъ?»

— «Поглядзимо, пане, може якъ одбярёмъ, але вельми трудно».

«А змилуйся, Климечко, што захочашь дамъ, только одбяръ».

— «Добро, пане, постараемся, только дайце мнѣ, пане вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей, альбо якой-нибудь пражы».

Панъ прыказау и заразы дали Климку ўсяго! Климко ўзяу вяску колочкоу и вялики клубокъ ницей и пошоу туды, гдѣ чарцямы продау паню. Стау ёнъ надъ тымъ мѣсьцемъ биць у кружочакъ колочки и обводзиць нитками на вобло колочкоу. Обводзиць ды обводзиць. Ашъ выбѣгае одтуль чорцикъ.

«Што, Климко, гэта робишь?»

— Цэркву! ци ты не видишь?

«Чуешъ, Климко, покни ты тутъ робиць цэркву!» мы цябе просимъ.

«А вамъ што за дзѣло? мнѣ муси трэба тутъ строиць цэркву». И ўсе обводзиць нитками на вобло колочкоу. Чорцикъ йзноу просиць яго: «Чуешъ, Климко, што хочашь дамб, только тутъ цэркви не роби».

— Нехай такъ, коли оддасьцѣ мнѣ назадъ мою паню.

«То почакай, не роби; я пойду скажу нашому старшому». И побѣгъ чорцикъ до старшого. Ажъ выходзиць одтуль и несе съ собою жалѣзный колъ и кажа:

«Ну, Климко, хто зъ насъ вышѣй подкине гэту палку, то того будзе пани».

— «Ну, кидай ты», сказау Климко на чорта. Якъ кинуу той, чужъ стало видно жалѣзо. Подау чортъ Климку: «Ну кидай ты!» Климко спёрся на колъ ледве,—дзержиць яго и ўсѣ гляdziць на слонце, на небо, и ўсѣ гляdziць. Пытае яго чортъ: «што ты тамъ глядишь?»

— «Я гляджу — унъ тамъ дзвери показывае на слонцѣ; тамъ кузня, тамъ мой братъ ковалѣмъ живе; я хочу яму закинуць гето жалѣзо, то яму будзе много чаго наробиць яго».

«А не кидай туды! Гэта наша палка, што мы подпираемъ пѣкло, кабъ нхто безъ насъ туды не войшоу». И одобрау у Климки палку, пошоу до Люцыпора на скаргу. Ашъ выходзиць за другимъ разомъ и гово́рыць чортъ Климку:

«Ну попробуемъ: хто изъ насъ выписне изъ каменя большъ воды, то того будзе пани».

— «Ну цісни!» каже Климо.

Чортъ стаў циснуць камень — ледве показалося вода. А Климо оглянуўся—видзиць: козякъ — грыбъ сидзиць — ухопіў ёнъ гэты грыбъ и якъ поцісне, такъ и полилася вода; ўзяў и пляснўў ў вочы чорту. Той изноў побёгъ до свого старшаго дьябла. Давай яны ўсімъ пекломъ радзиць, што съ Климомъ зробіць? Послали изноў къ яму чорта: «Идзи и скажы: хто зъ васъ скорѣй коня обясе на около того лѣсу?»—Прыбѣгае чортъ къ Климу и каже: «хто зъ насъ обясе унѣ того коня на воколо гэтаго лѣсу, того будзе уже пани».

— «Ахъ ты падла! што мнѣ нясѣди гэтаго коня? Нясѣ ты ўпяротъ». Чортъ ўзяў коня на плечи и понёсъ на воколо лѣсу. Ледве обнесъ, весь задыхаўся. А тогды Климъ якъ сѣў верхомъ на коня, якъ прыспиціў яго, конь, якъ видзишъ, обнесъ Климо. «А кабъ вы попроподали! Я буду съ вами доўго тормосацца ¹⁾? буду робиць цяркву».

«Ай! почакай, не строй, не строй! я заразъ прыйду и оддамы паню твою». Пошоў чортокъ, сказаў старшаму чорту, якъ Климо прэндко обнесъ коня на воколо лѣсу. Чортъ удзивиўся и подумаў, што тутъ цяперъ робиць? Пани шкодо оддаваць. Послаў яще разъ того чортка: «Няхай Климо съ тобою бяжиць на выперадки: которы зъ васъ котораго перагониць». Покуль чортъ уговарыўся, Климо, идучи, напаў на двоихъ маленькихъ зайчикуў и побраў ихъ у торбочку и трымаў. Прыбѣгае чортокъ и гово-рыць: «Климо! яще одно дзѣло зроби, то тогды оддамо паню: бѣжѣмъ мы съ тобою на выперадки: хто зъ насъ скорѣй обяжиць на воколо лѣсу».

— Ахъ ты падла! дурны! Табѣ збѣгчися зо мною? Ось поглядзимо: чи збѣгнись ты зъ моимъ маленькимъ сыномъ» и вынўў Климо зайчика и пусьціў. Чортъ побёгъ сабѣ, а зайчикъ сабѣ.

1) Таскатся, тереться, трястись. Слов. Носовича.

Прыбѣгае чортъ до Климки, отъ Климко трымае уже зайца за уши и показывае чорту. «А што? покуль ты прыбѣгъ, ёнъ даўно уже у мяне на рукахъ». Пошоў чортъ и заплакаў. Чутно было, якъ ўсё пекло плакало. Выводзяць паню зъ пекло и даюць на рўки Климку. Глядзяць ёнъ и чисто злекаўся: не можа познаць свое пани; яна лѣзе яму руки палаваць, а ёнъ боицца яе. Завозяць Климко паню до пана — и панъ не можа яе познаць: ўся чорна — ни очей, ни твару¹⁾ ни видаць, и одзѣньне перамѣнилось на ёй и гаворыць не такъ. Панъ заплаціў Климку — просіў жидоў, кабъ «яны Климка зловили и ўтопіли. Жиды позбиралися Климка распытваць, якъ ёнъ воеваў съ черцямі ў пеклі. Климко имъ стаў разказваць. Жиды накінулі на яго своимъ талесомъ и тогды ухопили яго и зразу и ўпихнули яго ў мяшокъ и цыццямі завязалі, кабъ Климко зъ яго не уцѣкъ. Запегнулі жиды Климка ў мяшку подъ проломку и покинули яго тамъ, а сами пошлі еще до кагалу народу: — што рабинъ скажа? чи можно жидамъ хрысьціянина топиць, кабъ рукъ не *отрэфиць*? А Климко тутъ лежучи, давай крычаць: «не умѣю ни читаць, ни писаць; за короля обираюць. Гвалтъ! ратуйця!» Доўго Климко такъ крычаў. Ъдзе якісьць вялікі панъ на чацвярыку, слухае, што ў мяшку крычыць чаловѣкъ: не умѣю ни читаць, ни писаць, за короля обираюць! я гэтаго не хочу; — гвалтъ! людзі ратуйця!» остановіўся панъ и пытае у Климки: коли хочашъ, чаловѣча, я цябе адмяну.

— «Ай добро, пане!»

«Я умѣмъ читаць и писаць и могу быць крулемъ». Развязаў панъ мяшокъ, — вылісь Климко. Панъ оддаў яму свое одзѣньне и коні съ фурманомъ, самъ ўлѣзъ ў мяшокъ и просіў Климка яго завязаць.

Климко поѣхаў до маентку того пана и съ панею яго познаўся, а панъ трохо полежаў, покуль жиды прышли и пытаюць:

«А сто? хочешъ быць за короля?»

1) Лица.

— «Хочу!»

«Ось мы цябе зрѣбимъ королѣмъ», — поцягнули мяшѣкъ и ўпхнули ў полонку, только бульбатки заболмотали — и ўсѣ. . . . Жиды тамъ постояли и ў ладжи заплескали: «тутъ узе табѣ, Клишко, зиць, до насъ больсь не ходзиць».

Празъ поўгодзіны жиды стали збирацца до пана, кабъ подзяковаць, што панъ permitiў злѣдзѣя со свѣту звѣсьци и хоцѣли ў той дзень свято заложить. . . . Глядзѣ госьць їдзе до пана на чацвярыку. Выбягае самъ панъ зъ панею прынимаць госьця; хочучъ заспытацца, якъ гэты госьць зовецца и скуль ёнъ? Ажъ ёнъ самъ ўперодъ сказаў, што ёнъ Клишко, съ того свѣту прыѣхаў зваць ихъ туды.

Давай жидки яму руки цаловаць, кабъ ёнъ разказаў имъ, якъ тамъ на тымъ свѣци. Клишко давай имъ разказваць: «Якъ вы мяне ўкинули, такъ мяне заразъ ухопили пѣдъ руки, повяли мяне ў такіе покои, што я ў бацьки нашаго пана не видзѣў такіхъ, а што тамъ золота, алмазоў — и не поличиць и не перамѣриць! Я захоцѣў пѣхца, якъ бачице, чацвѣрку коней подвели — и я сюды прыѣхаў. . . . Ахъ што тамъ за богатство!

«Пане Клишко выбачайце, ой на насъ за васъ. Можа вы насъ туды прыпусьцили бы».

— А чаму жъ? Можно.

«Пане Клишко, ай кабъ заразъ, ой вей!» И самъ панъ стаў просиць яго, кабъ пана на ўпяродъ ўпусьциць ў той королеўство.

Ўсѣ позбiралися пѣдъ полонку и подлазили ў мѣшки, а Клишко цягне и ўпихае ў полонку, а пана свѣяго на упяродъ ўпихнуў, а за имъ жидоў наупихаў, — только яны тамъ пищали. А самъ Клишко остаўся панѣмъ надъ ўсѣми маѣнтками и надъ жидоўскими хатами ¹⁾).

Записалъ по памяти Ѳ. Новицкій. Сообщ. Е. Ѳ. Карскимъ.

1) Ср. у Садовникова: «Сказки и преданія Самарскаго края», сказку: Кузѣка воръ, стр. 139, и въ III вып. Народн. русск. сказ. Аванасьева, серію сказокъ, пѣдъ заглавіемъ: Воръ, гдѣ событія и ихъ сѣѣпленіе почти во всемъ сходятся съ

58.

КОТЪ И ДУРЕНЬ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, м. Холопеничи.

Было у одного чиловѣка тры сыны: два разумные, а трецьцїй дурень. Захворѣў ихъ бацька и выжиць ужо не сподзѣваўся. Пирадъ смерцьцю раздзѣліў ёнъ свою господарку пополамъ двумъ разумнымъ сынамъ. Дурень, бачучи, што яму бацька нічо́го не выдзѣліў, стаў жалковаць и плакаць: «Што ты, татка, мнѣ покидаешъ?» каже ёнъ бацьку. Подумаў, подумаў бацька да й каже яму: ўсё господарство, сынокъ, раздзѣліў я твоимъ старшимъ братамъ; остались только отъ подзѣлу мой котъ ды мазная печь, што дзёгоць гнали: нехай яны табѣ останутца». Дурень и за гэта подзяковаў.

Помёръ бацька. Только поховали яго, дыкъ разумные браты дурня ў каршень дый за дзвери выштурхнули, а за имъ выкинули и яго кота. «Шукайце», кажуць, «сабѣ хлѣба, а мы гультаѣў кормиць ня будземъ». И пошоў дурень, заплакаўши, ў свою бацькоўщину — мазную печь. Лёгъ тамъ на попілѣ, кота положиў ў головахъ, кабъ согрѣтца. Лежаў ёнъ, лежаў — захоцѣў їсьци, и давай кричаць: «їсьци хочу! їсьци хочу!» схопіў кота и каже: «я цябе зѣмъ». — «Почекай трохи, ня їшь мяне», говориць яму котъ, «я табѣ принесу яды». И пошоў котъ по стрехахъ лазиць — яды шукаць; принесъ килбасъ, накорміў дурня. Только ёнъ наѣўся, стаў кричаць: «жаницца хочу!» Тутъ уже и котъ нічо́го не могъ дорodziць. Такъ дурень кричаў, покуль узноў їсьци захоцѣў. И такъ кажиный дзень: выголодаецца, кричиць: «їсьци хочу», подѣўся — кричиць: «ожанитца хочу». Навѣтъ биць кота стаў. «Треба яго жаниць» думает сабѣ котъ. «Али жъ якъ пока-

нашимъ варіантомъ, за исключеніемъ участія чорта въ укывательствѣ похищенной барыни и т. д. Тамъ, въ вар. с. и. е. и имя вора-художника тоже *Климка*. — Сравнительно литературный обзоръ сказокъ объ искусномъ ворѣ читатель найдетъ въ IV кн. назван. сказокъ Асанасьева, стр. 496—502. III.

затца ў сваты съ такимъ слупомъ ў пѣпилѣ? Хто за яго за такого пойдзе за мужъ?» Думаў, думаў котъ и надумаўся.

Пошоў на шумѣтнікъ кравѣцкій, насобираў окромѣскоў ружныхъ и пошіў яму одзѣння; пѣтымъ пошоў на шумѣтнікъ шавѣцкій, насобираў кусочкоў скѣры, кончыкоў дратвы и пошіў яму боты. Накорміў дурня, обмыў яго и надзѣў ў новую одзѣжу. А вѣдомо, што прибяры пень, — дыкъ и пень хорошъ; такъ и гѣтый дурень зробіўся такій пригожій, што хочь къ королеўнѣ вядзій яго; ажъ котъ на яго залюбоваўся. «Ну пойдземъ ў сваты къ нашему пану» каже дурню котъ. «Ты зови сябѣ паномъ Попялинскимъ (бо ты ў пѣпилѣ качаўся), сядзи якъ бы вялікій панъ, ничѣго не говоры, голову дзяржи прамо, на себе не оглядывайся».

И пошли яны ў свѣтъ, къ пану. Пришли. Панъ ажъ здиву даўся, убачіўши такого кота, што умѣе говориць; не такъ дзивиўся, якъ паненка, яго дочка. А якъ котъ разказаў, сколько у пана Попялинскаго маѣнткоў и што ёнъ хочиць зъ ей жанитца—згодзилася наветъ зъ охвотой. Али бацьки же хѣли дознатца, чи прауда, што котъ разказывае про маѣнтки пана Попялинскаго и надумали предъ вясельлемъ зъѣздзиць къ яму ў госьци. Собрали сусѣдзей, посадили дурня ў карету и поѣхали. Котъ поперѣду побѣгъ. Ъхали, ѣхали, ажъ заѣхали ў маѣнтки Змѣя Горыновича. Пасьцили тамъ пастухи большая, большая стадо короў. Котъ и пытаецъ у ихъ: чіе вы, пастушки?»

— Змѣя Горыновича.

«Не кажице, што Змѣя Горыновича, а кажице пана Попялинскаго: бо ззаду за мной ляциць Громъ зъ Пяруномъ—забѣецъ васъ». Пастушки такъ и зрѣбли, якъ ихъ паны запытали: чіе яны.

Пѣтымъ котъ споткаў конюшкоў Змѣя Горыновича и ихъ застрашіў Громомъ съ Пяруномъ и приказаў говориць, што и яны пана Попялинскаго. Яны такъ и сказали на паньское запытання. Бацька паненки росъ якъ на дрожьжахъ отъ радосьци, што такій богатый панъ мае быць яго зяцемъ. Прибѣгъ котъ ажъ ў самы дворъ Змѣя Горыновича и кричиць: скорѣй ховайся куды

нибудзь, пане Змѣю! Бо ляциць Громъ съ Пяруномъ, забьецъ цябе и сотрець на муку!» А змѣй, вѣдомо, боитца Грому, — спужаўся. «Куды жъ», каже, «мнѣ схватца?» — Серадъ змѣева двора росла большая дуплистая липа. «Лѣзь худчѣй¹⁾ ў дупле!» каже котъ змѣю. А ёнъ съпуду, вичого не разобраўши, будзь дурень и полѣзь ў дуплѣ. Коту тольки гэтаго и треба было: забіў дуплѣ полѣномъ и глиной замазаў. Пóтымъ того котъ крикнуў змѣевой дворяѣ: «Коли хочетце живымъ быць, дыкъ не кажице, што вы змѣя Горынывича, а кажиця: пана Попялинскаго, бо ляциць Громъ съ Пяруномъ — забьецъ васъ, помолоциць, зожнецъ на горкій яблыкъ». Ўсѣ слуги страшно понужалися. — Тымъ часомъ подѣждаецъ къ двору вясельные госьци. Ўзѣхаўши на дворъ и дзіву далися — такъ ўсѣ было пригоже и по паньску прибрано. Слуги вышли на сустрѣчь и повяли молодыхъ ў покой. Тамъ госьци и вяселья згуляли. Гучное²⁾ было вяселья. Такъ и стаў дурень пановаць ў Змѣявымъ дворѣ. Яно праўда, што разумѣйшимъ ёнъ не зробіўся, али и на што богатому рóзумъ? У кого стае, дыкъ и розумъ додае.

Зап. учит. Минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ.

59.

б)

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовцы.

Быў дзѣдъ да баба; было у ихъ тры сыны: два разумные, а трети дурны́. Одзинъ быў за настаўника, другі за писара, а дурны ўсѣ сядзиць на плячѣ, пóпилъ перасыпае, и ўсѣ яго не любяць, вѣдомо голова струпливая. А котъ у яго быў таки разумны, — коле яго сѣдзѣў. Якъ дурны ѣсьць захоче и попро- сиць, такъ ўсѣ яго кочаргóю лупяць, такъ ёнъ и плаче голодны. Котъ каже: «цихо, братъ, не плачь! мы съ тобой ляпѣй ѣсьць будзимъ, якъ яны». Такъ пошоў котъ, коўбасъ по-

1) скорѣй.

2) шумное

одрываў, скорынку съ бохона хлѣба здэръ, прынёс дурному и ѣдць ў двоухъ. Послѣ якъ наѣлися и такъ рады. Захоцѣў дурань сыроў и сала, — и котъ пошоў, прынёс, — изноў ѣдць. Послѣ дурны говорыць коту: «якъ бы у бацька тую фаску масла украсьць, што ёнъ не дае намъ». Котъ зноў прынёс и фаску масла, скорынку хлѣба зъ бохона здэръ. Ёли гэта ўсё, покуль зѣли. Потомъ дурны захоцѣў жаницца. Гоняе бацька, кабъ ёнъ даваў яму коня ѣхаць ў сваты. А бацько каже: «Дурань ты, дурань! хто за цябе пойдзе?» Такъ ничо́го, таки колоциць бацько. Дае яму бацько коросливого коня. Ничо́го; ўзяли яны гэтаго коня. Што тутъ робиць? Котъ гово́рыць: «конь коросливы, — ѣхаць брыдко». Узяў котъ, зробіўся чаловѣкомъ, ўзяли украли у бацька добраго коня, сѣли и поѣхали ў сваты! Ёдць подъ городъ, — котъ гово́рыць: «што тутъ будзе, што у цябе одзѣння подралося?» Прыѣжджаюць ў городъ, котъ бяжиць, видиць — продаюць боты, кричиць: «што тутъ робице? Ёдзе князь Пячуры́нски». Тые жи́ды зъ ботами уцекаюць, а котъ за самыя лѣпшыя боты — и на уцѣки да и понёс и даў тому дурню. Ёнъ одзѣў тые боты, а подраные скинуў. Тогда поѣхали да́лѣй ў городъ: продаюць жи́ды ўсё мяккую одзѣжу солдацкую, такъ той котъ кричиць на жи́ды: «што вы тутъ расположилися продаць? Ёдзе князь Пячуры́нски, ёнъ вамъ задасьць». Тые жи́ды на ўцекачи: «Ай вуй!» Одзѣньне тоя пораскидали. Той котъ за самая лѣпшое хутро (шубу) и понёс и даў дурному одзѣць, и поѣхали да́ляй. Такъ прыѣхали ў тра́цій городъ: продаюць жи́ды шапкѣ. Такъ само поразгоняў котъ жи́ды: «ёдзе князь Пячуры́нски, задасьць вамъ!». Жи́ды на уцекачи, а котъ схопіў шапку найлѣпшую — и ѣдць даляй. Бяжиць сабѣ зайчикъ; такъ прымѣрковалися биць яго. Заяць каже: «ня би мяне! я буду табѣ ў велькой одгодзѣ». Котъ каже: «бѣжишъ за нами». Зайчикъ каже: «добра! буду бѣгчи». Такъ ѣдць, — бяжиць лисъ, такъ яны прымѣрковалися, хочуць лиса биць. Лисъ просицца: «не бійце мяне; я буду вамъ ў велькой одгодзѣ и што вы кажеце, то я вамъ буду робиць.» Ёдць ужо даляй, — бяжиць воўкъ. Изноў прымѣрковалися уже воўка́ биць —

и той каже: «не бійце мяне: я буду вамъ ў великой одгодзѣ»
 Ёдучъ далѣй,—йдзе мядзвѣдзъ,—такъ уже мядзвѣдзъ просипца:
 «ў великой я буду вамъ одгодзѣ». Такъ идуць, идуць, и Пячу-
 рынски князь кажа на зайца «засвищи мнѣ, кабъ одзинаццаць зай-
 цоў прыбѣгло, а ты будзешъ двинаццаты». Такъ ёнъ и на лиса
 каже: «засвищи мнѣ, кабъ прыбѣгли одзинаццаць лисоў, а ты
 двинаццаты будзешъ». А потомъ ёнъ на воўка кажа: «завый мнѣ,
 кабъ двинаццаць воўкоў прыбѣгло.» А цяперъ уже мядзвѣдзю
 такъ само сказаў. Цяперъ уже прыѣздаюць къ цару на дворъ.
 Котъ приходзиць къ цару ў покой и говόрыць: «До васъ пры-
 ѣхаў князь Пячурински, хоча до вашей дочки ў свѣты». Такъ
 той царъ говόрыць: «добро! будземъ сватацца». Котъ говόрыць:
 «у моего князя Пячуринскаго много дичи, звяроў. Ци нема
 у васъ гдзѣ хлѣва загнаци ихъ?» Такъ вѣдомо у цара хлѣвоў
 много, вышли людзи и позагоняли ихъ ўсѣхъ ў хлѣвѣ. Царъ ашъ
 задзивиўся, што такъ много у яго звѣроў «и у мяне» кажа ёнъ,
 «такъ много нема». Такъ ўже и зробили ладъ, свадзьбу, такъ
 уже къ вяселью прыбираюцца: шюць одзежу, выправу. Такъ
 той котъ и кажа на дурня: якъ будуць даваць табѣ одзѣжу, такъ
 ты кажи: «я не хочу такой одзежи, — я николи не носіў такой».
 Такъ уже, вѣдомо, покликали краўцоў: той—полу, той—рукаў,
 прымѣрали уже тому князю Пячуринскому. Якъ прымѣрали,
 такъ ёнъ и говόрыць: «я не хочу такой одзежи, я николи такой ни
 носіў». Такъ тую уже покидали, давай лѣпшу шиць. Пошили дру-
 гую, такъ отъ зыяе ў золоцѣ. Тогда говорыць: «такъ гѣто добро».
 Тогда уже поѣхали, сжанилися. Пóтомъ прыѣхали до дому до
 цара, пообѣдали. Цяперъ уже говόрыць: «поѣдемъ до моего
 дому, поглядзишъ, сколько у мяне стадоў быдла, кóней да овецъ,
 свиней. Большъ у мяне, якъ у вашего ойца».

Якъ ёдучъ, такъ ёдучъ, — пасуць стадо коней пастушкѣ.
 Котъ имъ кажа: «Якъ тутъ будзе ѣхаць князь Пячурински съ
 своими солдатами, со всею прыслугой и съ жóнкою, якъ яна
 будзе пытаць у васъ, то скажице, што мы князя Пячуринскаго».
 Ёдучъ далѣй: ходзиць стадо короў. Котъ каже: «якъ васъ за-

пытаюць: чае вы, то кажице, што мы князя Пячурынскаго.» Яна ёдзе, пытаецца: «чае гэта стадо короў?» Яны гавораць: «гэта князя Пячурынскаго». Якъ яны сказалі, што князя Пячурынскаго, такъ яна імъ высыпала колько сотъ. Ёдучъ яны еше далай,— ходзіць стадо овёчакъ; яна пытае: «чае гэта стадо овёчакъ?» Яны гавораць: «князя Пячурынскаго». Яна імъ изноў высыпала колько тысячъ.

Такъ ёдзе — ходзіць стадо свиней. Такъ пытаецца: «чае гэта?» — Пастухе кажуць: «князя Пячурынскаго». Такъ яна зноў высыпала колько тысячъ и гаворыць: «Якъ ў мойго князя Пячурынскаго много ўсяго!» Ёдучъ яны, ёдучъ и прыѣжджаюць надъ бэрегъ воды: тамъ стоіць такі хороши дворъ (усадыба), што быў заклятый даўнѣй; людзи ў ёмъ не жили. Ўзяў котъ сказаў чарцямъ, што тамъ жили: «суцакайце, — ёдзе князь Пячурынскій, васъ поразабѣецъ своимъ войскомъ». «Куды шъ намъ лѣзцы?» пытаюць у кота. — Котъ гаворыць: «ў гэту вярбу лѣзце». Яны наузлазили ў тую вярбу. Яна ёдзе съ своимъ княземъ Пячурынскимъ. Князь каже: «пожалуйця ў гэту вярбу выстрѣлиць, поглядзімъ якёя ваше войско? чи дёбро ваше войско стрэляе?» — Якъ пальнулі ўсё, такъ тые черци зъ вербы: бахъ бахъ! — ўсё чисто насыпалісь. Яны выйшли ў тые покои, стали жиць поживаць, медъ—вино попываць, виноградомъ закусываць, и ўсёхъ людзей частоваць. Я тамъ быў, зъ ими піў и закусываў.

Зап. отъ Евдокіи Манкевичъ М. Новицкая и сообщ. Е. О. Карскинъ. — Ср. въ 3-мъ вып. бѣлор. сборн. г. Романова сказки «Панъ Копичинскій» и «Попелышка», стр. 224—27.

60.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И МЕДВѢДЬ.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ жиў царь, а у яго было три сыны, два разумныхъ, а третій Иванъ-дуракъ. Повадзіўсе въ яго конюшню воръ коней красьци. Ўсё покраў, одно осталось шасьцero. Тогда царъ сказаў своимъ сы-

намъ: «Мое дзѣццi любезныя, сохраниця мнѣ гѣтыхъ коней и поймайца мнѣ вора». Тогда яны сказали: «будзимъ ходзиць ў ночи пилюваць того вора». На першую ночь пошоў старши сынъ, пошоў и лёгъ. Цѣлую ночь проспaў, а на другіі дзень ўстаў, адножъ нима пары коней. На другую ночь пошоў срднi сынъ и также сaмo цѣлую ночь проспaў, а пара коней зноў пропало. На трейцюю ночь пошоў Иванъ дуракъ, ўзяўши съ собою табакi, ведро воды, палку, пошоў и сѣў собѣ, заннюхивая табакy. Доўго ёнъ сядзѣў тамъ, а ў самую поўночь пришоў бѣлы мядзвѣдзь и стаў разнюхиваць, а потымъ начаў драць гѣту послѣднюю пару коней. Дуракъ выліў воду и мядзвѣдзь начаў уцекаць, а Иванъ побѣгъ за імъ. Гнаўся, гнаўся и наконецъ мядзвѣдзь упаў ў зiмлю, а дуракъ заткнуў на гэтомъ мѣсци свою палку, а заткнуўши, ёнъ пошоў до свого дому и набраўши у свого ойца много дзѣнягъ, наняў работникоў и сказаў имъ, кобъ яны копали. Тыя работники копали и докопалися до нѣкое нору. Тогда дуракъ пошоў до коваля и изробіў жалѣзное кресло, длинны ланцугъ и сказаў своимъ братомъ, кабъ яны яго спусьцили ў гѣтую нору. Яны яго спусьцили туда и ёнъ пошоў. Одножъ тамъ стоиць мѣдны пaлaць, а ў гѣтумъ пaлaцы жила панна. Ёнъ пошоў до яе и сказаў: «здравствуй!» «А! Иванъ дуракъ! Што цябе сюда прынясло? Чи тобѣ жизнь наскучила? Тутъ есьць бѣлы мядзвѣдзь, ёнъ цябе забъе». А дуракъ отвѣчая: «нѣтъ, я его забью»; а до тое панны мядзвѣдзь доўженъ быў прици снѣдаць. Когда бѣлы мядзвѣдзь йшоў, то яна яго зробила платкомъ и повѣсила на кoлoчку, а мядзвѣдзь пришоў и каже: «што то у цябя пaхня храсціанскою кроўю»? А яна каже: «Гэто ты бѣгаў тамъ по храсціаныхъ и нанюхаўся того духу, то табѣ здаецца, што и тутъ пaхня». Мядзвѣдзь, поснѣдаўши, пошоў, а яна зробила яго зноў чaлoвѣкомъ и ёнъ пошоў далей, ажъ тамъ стоиць срабраны пaлaць, а ў гѣтумъ пaлaцу жила средняя сястра гэтой панны. Дуракъ и до гэтое зайшоў, а одъ яе пошоў зноў дaлѣй. Ажъ тамъ стоиць золоты пaлaць, а ў ёмъ жила меньшая сястра, а у яе стояло дзвѣ бочки зъ водою: ў одной бочки была такая вода, што боли

яе выпіць, то сіла прибавіцца, а коли выпіць зь другое, то сіла убавіцца. Яны ўзялі поперастаўлялі тыя бочкі. Пришоў бѣлы мядзвѣдзь і каже: «здравствуй, Иванъ дуракъ!» і сѣлі ужинаць, а поужинаўшы, мядзвѣдзь гаворіць: «давай біцца!» «А дуракъ гаворіць: «давай!» И напіўшыся воды, яны пачалі біцца і дуракъ забіў мядзвѣдзя і спаліў яго і закопаў ў зямлю, а потым забраў меньшую сястру і пошоў. И шоўшы, оглядаўся на той палацъ. Тогды яна сказала: вѣрно табѣ жалко гэтаго палаца і зробила яго ў клубочакъ і яны пошлі до средняе сястры, а потым і до старшае, і когда тыя сястры поробілі свое дома ў клубочки, дуракъ забраў іхъ і пошлі яны до норы. Тамъ ёнъ потросъ за ланцугъ, і посаdziў старшу сястру. Тогда тое кресло поцягнулі браты яго ўверхъ, а пótымъ і тыхъ паняй і яго самого выцягнулі оттуль на-верхъ. Пслѣ гэтаго яны пошлі до свойго ойца і тамъ пожаниліся на тыхъ панняхъ: старши сынъ ўзяў старшую сястру, средни — среднюю, а Иванъ дуракъ меньшую і задали пиръ на цѣлы міръ, а на томъ пиру і я быў, медъ і пиво піў, по вусамъ цякла, а ў ротъ ня попало.

Зап. учен. приготов. класса Свислочьск. учит. Семинаріи Габець.

61.

а) БАБА ХИТРЪЙ ЧОРТА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Жіў такъ сабѣ мужъ изъ жонкой. Были яны людзі дуже справедливыя і добрыя — і такъ жили душа-ў-душу, што наватъ ніколі не казалі адзінъ другому — брѣдзішъ. Зайздростно гэта стало чорту і захоцѣў ёнъ довесці іхъ до грѣха — посваріць міжды собою; алі зъ якой стороны ёнъ не падходзіў, сколькі ёнъ ні трудзіўся — праца яго пропала дарма.

Идзе чортъ і плаче. Спотыкае ёнъ бабу.

— «Чаго ты, чортъ плачешъ?» пытае йна у яго.

— Якъ-же мнѣ, бабка, не плакаць, коли ёсь у васъ на сялѣ мужъ съ жонкой, што, сколькі яны не живуць, ніколі не казалі адзінъ на другога наватъ: «і брѣдзішъ».

Я, гаротный, ничо́го не могу зъ ими пораdziць! И за гэта мнѣ отъ старшаго житця нима.

— «А што ты мнѣ дасі», ка́же баба, «колі я зроби́ю, што яны ня толькі посва́рутца, али и побьютца».

— А што-жь ты хочеш? пытае чортъ.

«Даси мнѣ тогды чирвоныя чиравики».

— Ну, добре.

«Цяперъ ты толькі дзиви́ся, якъ я ихъ звяду».

Прихо́dziць баба ў хату до тыхъ добрыхъ людзей. Мужа не было́ дома.

«Дзень-добры́ табѣ, Ганнуля!» ка́же баба.

— Здороў, здороў!

«А гдѣ-жь гэта твой Ригоръ?»

— А по́хваў по дрóвы; за́разъ ве́рнитца.

«Ну, што у васъ, Ганнулька, добра́го чува́ць?»

— А ничо́го; дякуй Богу, ўсё доброе.

Баба трóшки помо́учала, а по́тымъ ўзноў заговори́ла.

«Никóму такъ не-удалос́я, моя ты Ганнулька, якъ табѣ: вотъ живи́це вы съ своимъ Ригóромъ такъ цихо, спокойно... ё́нъ цябе такъ шануе...»

— Дзякуй Богу, не пожа́люся на свою долю,— ка́же Ганнуля.

«Али вѣдаешъ што, моя ты Ганнулька, я табѣ пора́ю лѣкарство, што твой Ригоръ будзе цябе е́ще большъ шановаць».

— А якое-жь бы гэта лѣкарство?..

«Вотъ якъ пріѣдзе твой мужъ до дому, ты схова́й бритву ў рукаў, а ў руки возьми подплётчку и скажи: «ходзи Ригоръ, я цябе пошукаю ў голо́вѣ.» Якъ ё́нъ положи́ць табѣ голову на ко́лѣни, дыкъ ты вырѣ́жь яму на-кры́жь по три волоски и гѣтые волоски у поўны́чь на роста́нкахъ закопай. Вотъ убачи́шь, што ё́нъ цябе е́ще лѣпѣ́й будзе шановаць!»

— Попрóбую, лябе́дка моя, попрóбую,— ка́же Ганнуля.

«Попробуй, будзешъ дзяковаць! А Божечка ты мой, якъ я у цябе засѣ́дзилася! Часу нима ни крошечки, дуже треба до дому итци».

Зъ гэстымъ и пошла. Идзе и спотыкае Ригора.

«Дзень добрый!»

— Здороу!

«Што ци вѣдаешъ, Ригоръ, — твоя жонка хоче цябе зарѣзаць».

Што ты, бабка, схоменися? За што йна мяне будзе рѣзаць?

«Вотъ обачишь, што я кажу праўду. Йна ужо и бритву пригатовала, у рукавѣ носиць».

Задумаўся Ригоръ. «А што», думаетъ, «у бабы волосъ доўгій, а рóзумъ короткій, — може быць, праўда. Поглядзимъ!»

Прыѣхаў Ригоръ до дому, скинуў дровы и увыйшоў ў хату.

«Давай, каже, Ганнуля, полўднываць.»

— Еще рано, Ригорка; недаўно обѣдали, А вотъ ходзи я цябѣ ў головѣ пошукáю». И ўзяла подплѣтачку ў руки.

Ригоръ папъ яе за рукаў: ляжиць брита.

«На што-жь ты гэто бритву носишь ў рукавѣ?»

Ганнуля моўчиць.

Ригоръ яе баць ў вўхо.

«Гэто ты, гадзина, мяне зарѣзаць хоцьла?»

— Нѣ, Ригорка; гэто я хоцьла у цябе вырѣзаць волосоў...

«Волосоў!.. Заговаривай зубы! Ёнъ яе ящó ў вухо...

А чортъ стоиць надъ ими ды ў ладошки плеще.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

62.

б) БАБА ПЕРЕХИТРИЛА ЧОРТА.

Той же губ., Игуменску Застѣнка *Пасякъ*.

Жили такъ сабѣ дзѣдка Игнатка, да яго жонка Улянка; жили яны дóбро, якъ честныя людзи, николи ни билися, николи не сварылися, на сябе гнѣва Божія не навлекали. Ужо намъ есть вѣдома, што чортъ есть непріацель чаловѣческій и стараецца звесьци яго ў грѣхъ, такъ и тутъ ёнъ часто приходзіў и честныхъ людзей зводзіў, али ни-якъ ни могъ звесьци ни якимъ способомъ, кабъ яны хотя разъ коли побилися, або посварылися.

Вотъ чортъ, бывало, кидаетца ў горшокъ вѣжамъ, то жабою, то мышью и другими гнусными уродами, а жонка Улянка, ни видѣўши гэтого, якъ бы нехочя подавала мужу свойму ядѣ нечистую, а ёнъ пѣтомъ ни-коли и слова *кескаго* не скажа, а перпиць *якъ чаловѣкъ зъ честнымъ* ¹⁾ *сэрцомъ*. Стараўся, трудзіўся чортъ лихого духу пусьпиць мижъ ихъ, али ничѣго незробіўши, ёнъ изсохъ якъ щепка, на ёмъ остались только косыци да скура, волосы на головѣ поўстали дыбомъ, што на яго страшно было и взглянуць, а коли и взглянешъ, то заколодишся якъ сухая осина. Вотъ пошоў чортъ отъ честныхъ и добрыхъ людей, куды вочи глядзяць, зъ *великаго* жалю, ажъ бачиць ёнъ вѣдзьму, старую бабу. Яна убачіўши чорта, сказала: «дзинь добры, пане куме! чаго жъ ты такъ изхудзѣў, што и волосы дыбомъ на табѣ стояць?» А чортъ каже вѣдзьмѣ: «ахъ ты добрая кобѣта, ў одномъ сятѣ живуць Игнатъ съ жонкою своею, Улянкою, и живуць яны такъ честно и законно, што ни яки чортъ ни искусиць; и я ужо годы три трудзіўся и цеперь плачу и сохну, што ничѣго не порадзіў». — «Ахъ ты, куме, ты мой куме! я все могу зробиць, только купи ты мнѣ новые чаровики!» — Чортъ якъ стаў, такъ и подросъ ў три доли и сказаў: «ня только чаровики, но и што только хочашъ — ўсѣ табѣ дамъ, абы только ты мнѣ услужила ў гэтомъ вяликомъ дзѣли». Пошла вѣдзьма, думачи, якъ бы тутъ помогчи чорту. Прошла ужо верстѣ 10 и убачила кобету Улянку, на чистомъ поли, жнучі жито. Подыйшоўши бляжай, яна сказала: «дзинь добры! Поможі Божа! што доброе чуваць новое, ци ўсѣ у васъ по старому? Ци ўсѣ живы и здоровы?» «Охъ моя бабка!» сказала Улянка, «жива, дякую Богу, по старому, ничого такъ нового ни чуваць». Тутъ вѣдзьма зачала свое разговоры: «ци вѣдаешъ, моя ты кобета, што я вижу за несчасьця у васъ: у твоего мужа есть на головѣ *жовты* волосъ, одзинъ только *помижъ* черныхъ, — гэто першая твое несчасьця, бо мужъ твой отъ гэтого волоса захворѣя дый тую минуту умре,

1) Вѣроятно: зъ щирымъ.

и мнѣ вельма шкода цябе и твойго мужа, бо вы добрые людзи, я чула отъ многихъ; я поряю табѣ што тутака зробиць: возьми, пришоўши до дому, бритву, сховай ў кишеню, да подговарывай мужа, штобъ ёнъ подстригъ свое волосы, такъ якъ яны ужо были вялики. Коли только ёнъ ня будзе хоцѣць, такъ ты яго, якъ знаешъ, уговаривай, бо будзе табѣ бѣда вѣчная; а коли только ёнъ согласицца, то ты пошукаўши тайкомъ того волоса, дай вырѣжъ бритвой и старайся якъ можно скорѣй, бо гэта штука вѣдомая, гэта лихо не нашаго Бога», а сама пошла дальше. Пройшоўши зъ поўварсты, яна ужо нашла и мужа Уллянки, оручи полянки, недалеко отъ своей хатки. Вѣдзьма также поздоровкалася зъ Игнатомъ, якъ и зъ яго жонкою, потомъ подумаўши трохо, яна зачала и яго искушаць: «Добры челоўча! у сяго дня видзѣла твою жонку и чула про твое несчасцця, табѣ, чалоўча, прыходзиць близкая смерць; твоя жонка хоцѣць цябе зарѣзаць. Якъ только ты прыдзешъ домоў, яна цябе начне уговарываць, штобъ ты подстригъ свое волосы и яна вѣзьма ножницы, начне табѣ услуживаць; упяродъ вѣзьма бритву, сховай ў кишеню и за нѣйкую причину цябе зарѣжа; али только глядзи». Вотъ пошоў добрый чалоўкѣ, думаячи: якъ бы яму спасцися отъ своей жонки? Идзе ёнъ до дому и гаворыць самъ сабѣ: на чомъ постаўлю, то постаўлю, али мне жонка не зарѣжа, и не якъ не допушу до гэтого». Якъ прышли до дому Игнатъ да яго жонка Уллянка, стали яны навлекаць грѣхъ на своё души. Уллянка начала уговарываць свойго мужа, якъ яму сказала вѣдзьма, штобъ ёнъ подстригъ сабѣ волосы и такъ настала, што мужъ не могъ перпѣць и подъ конецъ ни-якъ ни спираўшися, согласиўся, штобъ жонка подстригла, али только *подзираючи* надъ жонкою, штобъ яна часомъ ня ўзяла бритвы. Ажъ видзиць, што Уллянка, яго жонка, цѣхонько ўзяла бритву изъ кишеню и идзе подстригаць яго. Ёнъ тутъ, ничего не чакаўши, схваціў свою жонку, *адобраў* у яе бритву изъ кишеню и давай дубашиць, якъ мая силу, прыговарываючи: «ахъ ты баба, чортова юха! ци бачишъ, што яна задумала мне изъ свѣту звесцы!» Ахъ якъ жа сходзилася шура, бура, якъ при-

ляцѣў чортъ да якъ стаў зъ радосьци скакаць подъ вокномъ гэтыхъ людзей, што ажъ хата колóцица и подростъ чортъ ў дзвѣ часьци якъ быў, ни вѣдая одъ радосьци, што и робиць. Дай, думая ёнъ, што гэта за баба, што мудрѣй чорта; дый боицца, штобъ яна и яго ня звела. Вотъ купіў ёнъ бабѣ-вѣдзьмѣ ў подарокъ чаровики, што ёнъ даўно ей абѣщаў. Алижъ яму такъ думаецца абъ гэтой вѣдзьмѣ, такъ сницца, што ёнъ боицца зъ ёю и споткацца, до штожъ зробіць? треба подарокъ вѣдзьмѣ потымъ. Али зъ вялікой боязни, альбо страху, ёнъ ўзяў доўгую и вельма тонкую жордку, на *которую* повѣсіў свое новыя чаровики и якъ осина *колоцяся*, повѣсь къ вѣдзьмѣ ў подарокъ и то отдаваў ихъ, на дыбóчки стаўши, а якъ только отдаў, такъ изъ страху вялікого ў мора паў и больше къ бабѣ на совѣтъ не встаў.

Зап. учен. I-го класса Молодеченской учительской Семинаріи Ив. Боровикомъ.

63.

в) ЖЕНА СТРАЖНИКА И ЧОРТЪ.

Той-же губ., Новогруден. уѣзда.

Быў собѣ одзинъ стражникъ, ў яго была вельми жóнка лихая. Бывало, якъ прыйдзе ёнъ изъ лѣсу, жонка кажды разъ якъ зачне грýзци яго: «а ты ўсё цягаецься по лѣси и чортъ зная гдзѣ, а я сама ўсе мушу робиць!» Одзинъ разъ ёнъ йшоў празъ лѣсь и увидзѣў тамъ вельми глыбокую яму; и якъ прышоў до дому, жонка начала усялякъ яго лаяць: «А ты сяки и так! ты до дому прышоў только їсьци, а я сама мусѣла робиць ўсё!» Мужикъ каже ёй: «покинь ты лаяцца! Я нашоў ў лѣси одну глыбокую яму, а ў той ямы на днѣ вельми много золота и дорогихъ рѣчоў»¹⁾. Тогда жонка каже на яго: «але то на-шѣ, їшѣ!» . Якъ начаў мужикъ їсьци, то жонка яго начала ўсё гоняць: «їшѣ ты прэндзѣй»²⁾ да вядзи показывай мнѣ тую яму!» Мужикъ ня успѣў ложкаць пяць зѣсьци стрáвы, якъ жонка прыстала мусѣў

1) вещей (съ польск.).

2) скорѣй (тоже съ польск.).

вясьци яе ў лѣсѣ. Привёўши яе ў лѣсѣ и показаў яму, ёнъ сказаў: «прыглядзі на само дно!» Жонка наклонилася глядзѣць ў яму, а мужъ яе за плечы дай попхнуў ў яму, а самъ пошоў до дому. Исчекаўши днёў трыг, стало мужу скушно, што дзѣцямъ не кому ни тсыци зварыць, ни обмыць, ни подаць. Позбираў ёнъ ўсѣ вяроўкі, позвязваў и пошоў до ямы жонку доставаць, прывязаў до вяроўкі камень, кабъ ёнъ цягнуў вяроўку до дна; ўспусьциць вяроўку и изноў поцягне, пробуетъ: ці не цягнецца жонка, и одзинъ разъ попрабаваў—ажъ уже цяжко цягне и выпцягае,—глядзіць: ажъ чортъ. Спугаўся и стаў пускаць яго назадъ, ажъ той якъ зачне просицца у яго: «Змилуйся, выпцягни мяне одъ гэтуль, я зроблю цябе вельми богатымъ».

— Коли я не цябе хочѣў выпцягнуць? Мнѣ трэба дзяцей доглядзѣць.

«Не трэба табѣ будзе жонкі: ты такъ ўсяго будзѣшъ мѣць».

Пытае стражнікъ у чорта: «А ты чаго одтуль уцекаешъ?»

— Ай дорогі мой! дней тры тому назадъ попала сюды, у гэту яму якая-сь баба, да якъ начала ўсѣхъ насъ мучиць: того штурхне, того пёрне, того гоняе хату мясьці, того по воду прэ, того ў печы палиць,—а ўсё крычиць, енчиць, што уже ўсѣ наши черци поуцекали, а я одзинъ безъ ногъ, то яна на мене чисто заштурхала. Змилуйся, ратуй мяне одъ яе.

«Гэто-жъ моя жонка!»

— Ай няхай яна тамъ одна будзе.

«Йдземъ мы съ тобой; чи не знаешъ, хто тутъ естъ вельми богаты?»

— Не знаю нікого опрыць священника нашаго: ёнъ вельми богаты.

«Але то дóбро; я ўлѣзу ў коминъ яго и буду яму пискомъ и свистомъ вельми дóбдаць и ніхто мяне одтуль не выжне, а только дорого згодися зъ имъ и прыйдзешъ туды и скажешъ: «я прышоў, а ты пдзі!» и я выйду одтуль.

Якъ ўлѣзъ чортъ къ священнику ў коминъ, якъ зачаў пшпаць, вищаць, не даваў имъ спокойносьци! и што священникъ не

робіў: и водою свяціў и рѣзное заклѣцце читаў, а злы духъ не выходзиць и што разу ўсѣ горшѣ чортъ дурыць ўсѣхъ.

Узнаўши про гѣто, стражникъ стаў говѣрыць: «я могу гѣтого чорта выгнаць зъ коми́на». Священникъ призывае яго и пытаецца: «чы можешъ ты мнѣ злого духа зъ коми́на выгнаць?» — «Могу; только дѣ́бро заплацице». — «А што ты хочешъ?» — «Пяцьсотъ рублѣў, бочки дзвѣ жита, бочку пшавицы, поўтора пуда сала, и 20 коўбасъ».

«Не, грѣшай много будзе, — не хопи такъ много грошай. Хлѣбъ, сало и каўбасы дамъ, а грошай будзе съ цябе дзвѣ́сьць рублѣў».

— Ну што зъ бацюшкомъ робіць? няхай такъ сабѣ будзе.

Якъ прышоў ёнъ туды подъ коминъ, такъ выслаў ўсѣхъ изъ хаты и сказаў на чорта: «Я прышоў, а ты пошоў», и чортъ и выскачѣў зъ коми́на и сказаў яму: «Ну я-шѣ цяперъ пойду ўлѣзу до цара ў коминъ, але ты уже не выженешъ одтуль, и не важься»

Якъ ўлѣзъ чортъ до цара ў коминъ, царъ зываў священникоў, мудрецоў и вѣ́дзьмароў и ни́хто не могъ выгнаць гѣтого чорта зъ коми́на царскаго. Гдѣ́ царъ не посылаў, ни́хто не нашоўся выгнаць яго. Ажъ послѣ́ учуў царъ, што ёсьць таки чаловѣ́къ, што може выгнаць. Заразъ послаў царъ по стражника просиць яго, кобъ зробіў ласку и послухаў яго, обещаў даць вялику награду, коли выжене чорта. Тогда мужикъ попросиў ў цара, кобъ хто выдумаў зробиць яму такую коляску, якая могла и крычаць и плачаць и граць на разные голасы и тогда выжене яго.

Царъ постараўся знайсѣ́ чаловѣ́ки, кабъ зробіў такую коляску.

Якъ ўзяў мужикъ тую коляску и зачаў граць коле тое трубы; чортъ мусѣў выскачиць одтуль. Угледѣў свого сябра и пытае: «А, ты тутъ? Якъ ты мяне одъ гѣтуль выгнаў?»

— А я свою жонку достаў зъ ямы и сюды привезъ.

«А якъ жонка твоя уже тутъ, то я уцяку ў лѣ́съ и сюды ни́коли не покажуся».

Царь зъ радосьци зробіў мужика найбогатшимъ паномъ. Мы наветъ заѣджали до того пана и зъ имъ пили и закусвали.

Зап. М. Новицкая. Сообщ. Е. О. Карскій.

64.

г) БАБА И ЧОРТЬ.

Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Была баба, тыкая злая, што работникъ у ней не якъ не живѣць: ина яго ўсѣ побѣць. Стаў къ ней чортъ ў работники, ну служіў ёнъ сколько силы яго, стыраўся, а ўсѣ дыки йна яго пымяломъ біла. Ёнъ побѣгъ уцикаць отъ іе. Везъ мужикъ вугалья, ну ёнъ ў вугалья ўваліўся. Баба рыскыпала ўсѣ вугалья, ды чорта ня вышла, дыкъ набила мужику тому пымяломъ. Чортъ послѣ якъ отчуралыся баба, выскычѣў, дый спасибо тому мужику даў.—И говориць: ня будзишь-жа ты цяперъ вугальемъ тыргувачъ я табѣ другая средство дамъ. Вотъ пыйдѣ я ў церкву и буду порчъ ў церкви дзѣлаць; а ты выскажись, што ты вывидзишь. Бяры ўзятку хорошую: табѣ дадучъ, а я выйду отгуля, ну и перайдѣ ў другую церкву. «Вотъ чортъ и пошоў ў церкву и стаў тамъ порчъ дзѣлаць, а мужикъ и выскызаўся, што ёнъ умѣиць порчъ выводзиць и вывѣў; яму дали двѣсьци рублей. Тоды зачалася порчъ ў другой церкви. Мужика того ужо и требоваюць, кабъ ёнъ порчъ вывѣў. Ёнъ и ў етой церкви порчъ вывѣў. Тоды чортъ яму кажиць: «ну цяперъ я пойду ў соборъ, только ты туды ня йдзи, а то я цябе зыдаўлю». Вотъ якъ только зробилася порчъ ў соборѣ, мужика того и требываюць. Ёнъ было и не хоцѣў, али яго ўзяли дый силкомъ прыстановили. Вотъ ёнъ думыў, думыў и выдумывъ сабѣ. Сказаў кабъ разставили кыла собора войска и зъ пушкыми и зъ трубами, кабъ зачали стрѣляць и трубиць, якъ только ёнъ увѣйдзиць ў соборъ. Вотъ увыйшоў ёнъ ў соборъ, а чортъ къ яму: «яжъ табѣ казаў, кабъ ты ня ходзиў! Што ты, дуракъ, я къ табѣ пы добросьци! Ци чуишь якъ грючиць? Ета-жъ за тобой

баба тая прыѣхала». Чортъ якъ стояў, такъ скрось донныя и проваліўся и съ тыхъ поръ и ня стаў ёнъ по свѣту ходзиць.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

65.

КОВАЛЬ, ЧОРТЪ И ПАНЪ.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда.

Быў сабѣ коваль, кузня яго стояла пры госпинцѣ (т. е. при почтовой дорогѣ) и пры кáрчмѣ. Ёнъ имѣў у себя много пры-слугоў и тáхъ казаў имъ: «уставайця рано и што мы изробимъ, то самъ чортъ не зробиць». Чорту стало досадно; ёнъ пера-кинуўся чаловѣкомъ и пошоў до коваля. Той коваль подаў яму крэсло и сказаў чорту: «чаго табѣ трэба?» Чортъ сказаў: «я пры-шоў на службу до тебя, я хочу заработаць сабѣ на дорогу». Той коваль сказаў чорту: «работай сабѣ, заработаешъ, тогды полу-чышь гроши».

Той стаў работаць. Коваль углядѣў, што ёнъ лепѣй за яго ра-ботаець. До яго привозили много работы и ёнъ робіў. Разъ до яго привезъ работу одзінъ старый панъ, яму подали крэсло и ёнъ сѣў. Ёнъ узираўся на того чорта, якъ ёнъ робіў. Той панъ ска-заў: «ўсяку работу можаце здзѣлаць, только изъ старого на молодого не зробице», а чортъ толкнуў коваля подъ бокъ и ска-заў «можно». Той панъ сказаў: «што бы мяне хто пераробіў на молодого, я отдаў бы половину своего маѣнтку (т. е. имѣнія). Той панъ разписаўся зъ ковалемъ, штобъ ёнъ пероробіў яго, тогды ёнъ отдасьць яму половину имѣнья. Чортъ ўзяў молотъ, ударіў пана ў лобъ, послѣ крыкнуў нахлойцоў, тые ўзяли яго, положили на огонь, выпалили хорошо, потомъ положили на ковадло, выбили, очысцили напильникомъ. Чортъ ухваціў пана, кинуў на землю—и сѣў молодзѣнькій панъ. Той панъ ўзяў коваля и отдаў яму, што ёнъ казаў половину, то только даў четверць. Якъ прыѣхаў коваль, чортъ сказаў: «дай мнѣ за то, што я служіў», той отдаў яму грошы и чортъ пошоў сабѣ.

Не далеко того пана быў другіі панокъ. Учуўши, што того пана пераробили зъ стараго на молодого и ёнъ поѣхаў. Прыѣ-

хаўшы, ёнъ уже не просіў: «пераробицы миня, якъ того пана», а сказаў: «ўсяку работу мѡжаце зробиць, только стараго на молодого не можаце зробиць». Коваль сказаў: «а тутъ мы пераробіли того пана на молодого». Панъ разписаўся зъ ковалемъ. Коваль ўзяў молють, забіў того пана и крыкнуў на хлопцоў, капъ ўзяли яго. Тѣ ўзяли, положили на огонь, панъ стаў смярдзѣць; стали вымаць изъ огня,—стаў рвацца кусками; ўзяли и выкинули яго на землю. Якъ прышли того пана хурманы и углѣдзѣли свойго пана забитаго, то ўзяли коваля и повели на судъ; тамъ яго осудили застраляць. Якъ привели яго уже до растрѣли, привязали до стоўпа, а сами пошли. Чортъ углѣдзѣў свойго коваля и сказаў: «чаго ты сюда прышоў?» Коваль сказаў: «я попаўся ў бяду, я хопѣў такжа зробиць стараго пана на молодого, но не зробіў.» Тоды чортъ сказаў: «на што ты гаворыў своимъ прыслугамъ,—што мы здѣлаемъ?—того самъ чортъ не здѣлаецъ а цяперъ, бачишъ, ты не зробіў того, што зробіў чортъ.»—Тоды коваль стаў просиць: «змилуйся надо мною, я уже болѣй ни буду». Той чортъ ўзяў коваля, а тамъ поставіў кўликъ соломы и пошоў. Якъ прышли страляць,—то страляли, страляли, страляли, той ниякъ не падае. Пошли поглядзѣли, ажно кўликъ соломы. Той коваль пошоў сабѣ до кузни. Якъ ёнъ прышоў до кузни и стаў коваць, то тия хурманы, углѣдзѣўши яго, повяли зноў на судъ; тамъ уже осудили яго повѣсиць. Привели уже вѣшаць, той чортъ зноў прышоў до яго и сказаў яму: «а што? чаго ты йшоў до кузни?» Той коваль стаў просицца у чорта, капъ ёнъ зноў яго выручіў изъ бяды. Чортъ ўзяў яго, а тамъ поставіў кўликъ соломы и сказаў, капъ ёнъ не йшоў до кузни, бо зноў попадзецца ў бяду. Якъ прышли вѣшаць, то углѣдзѣли, што куль соломы и ушли, а коваль живець сабѣ, да пожываецъ, да добра нажываецъ.

Зап. учек. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи, Игнатій Веретилло.

66.

ПАНЪ БОГАТЫЙ, МУЖИКЪ И ЧОРТЪ.

Могилевск. губ., Климов. уѣзда, м. Милошновичи.

Якъ живѣ сабѣ такъ одзинъ панъ и у яго ни было ни дзяцей,

ни жѡнцы, а грѡши было дѹжа много. Вотъ ѣнъ и дѹмыиць: куды мнѣ ихъ дзиваць? я старъ, скоро помру́ и грѡши моѣ рызьбаруць бѣдлы, дай-ка я луччи зыкыпѣю ихъ ў зямлю, нихай ни дыстѣнница нікому. Вотъ ѣнъ взявъ пірамѣрывъ грѡши и намѣрывъ шесць чытвырыковъ зѡлыта и дзесиць чыцвырыковъ сырыбра, а бумажки штобъ ни погнѣли въ зямлѣ, дыкъ ѣнъ взявъ ихъ ды и спалиць, а сырыбро и зѡлыто зыкыпѣвъ ў зямлю. А одзинъ бѣдны́й мужучѡкъ и пыттямивъ ихъ (уворовалъ). Панъ почувъ обѣ гѣтымъ и прызвавъ къ сабѣ гѣтыго мужукѣ и спрашывыиць у яго: «Ти ты ўзявъ моѣ гроши?» Мужикъ зыбыѣвъ открыцца яму́ и нычавъ отпирацца, што ѣнъ ни якихъ гроши ни знаиць. Но другія людзи пыкызѣли ны яго. Тогды панъ вялѣвъ засѣчь мужукѣ на смерць,—мужука и засѣкли. Тогды прышовъ къ пану чортъ и говѡрыць: «здоровъ пань!» А панъ бывъ слипуватъ, дыкъ ѣнъ дѹмывъ, што гѣто мужыкъ засѣченный прышовъ къ яму, дыкъ ѣнъ якъ спужавсь, якъ зыкрычыць, якъ побяжиць, а чортъ за имъ ды и зыдавиць яго.

Зап. воспит. Полоцкой учит. Семинаріи, О. Захѣскій.

67.

ЗЛОДѢЙ, ПАНЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Игуменск. уѣзда, с. Цѣтво.

Жіў сабѣ чаловѣкъ; у яго ни было ни бацьки, ни мацяры. Ёнъ быў сусвѣтны́й лянцѣй; робиць ёнъ ня хопѣў, а тольки шляўся, якъ свинѣя ў дожъ, и краў кони, жита, лазиў ў клѣць. Божа збаў, чаго ёнъ ня робиў. Одзинъ разъ ёнъ украў коня и повѣў яго ў гѡротъ продаваць. Вѣў ёнъ, вѣў, а на сустрѣчу яму ѣдзя панъ шасьцерикѡмъ. Панъ гѣты вельмы быў богаты: ѣў ёнъ тольки сала, мясо, блинѣ зъ масломъ, а обѣ грошахъ своихъ такъ ня помняў. Етому-то пану полюбыўся еты конь и ёнъ купіў яго за сто рублѣў, и наняў етого самого злодѣѣя къ сабѣ ў паробке, хурманомъ. Згодизлися яны за трыццаць рублѣў ў годъ на панскомъ хлѣби и одѣжи. Прыѣхали яны къ пану ў дворъ, а панъ у яго пытае: «Што, пане хурмане, ты умѣешъ робиць?»

— Эгъ, пане, ўсё умѣю робиць: кони красьци зъ хлѣва и ў карты умѣю гуляць.

«А большъ ничо́го ня знаяшъ?» пытая панъ.

— Ага, бачъ забыўся! умѣю аще шиць.

«Ну, дóбро», кажа панъ, коли такъ, то обыграй мяне, а коли ня обыграешъ, такъ голова табѣ долоў зъ плячей».

— Дóбро, паня, обыграю.

Сѣли яны за столъ и стали гуляць. Хурманъ выграў ужо у пана ўси гроши, а панъ ўсё кажа: «гуляй-ко аще! бы¹⁾ я постаўлю свою жóнку и ўсё мое имѣння и самъ сябе». Ўзяли яны послѣдній разъ карты и хурманъ выграў и цяперъ. «Што робиць? треба ужо служиць хурману», думая сабѣ панъ и, скинуў зъ сябе плацця панской и надзѣў свиту, обуўся ў лапци съ ремennыми оборами, погнаў волé на раницу²⁾ и пасыцѣ ихъ до позныхъ обѣдоў. Прыгнаўши волé съ раницы, ёнъ пошоў ораць нащо³⁾. Ораў ёнъ, ораў и думая самъ сабѣ: «Вотъ, Божа мой, быў я пáномъ, ёў я сало съ мясомъ и блинэ зъ масломъ, а цяперъ и хлѣба зьзѣў бы сухомá, ды того нима́шка». Сѣў ёнъ ды плача. Прыходзиць къ яму чортъ и кажа: «чаго ты плачашъ, панъ? ня плачь: я табѣ помогу, только продай мнѣ свою душу». Панъ думаў, думаў, а даляй кажа: «Няхай будзя, якъ ты хочашъ, только у мяне нима́шка ножа разрѣзаць пáляць, бо я чуў, што у васъ треба расписувацца кроўю». Поетому, кажа панъ, «ты садзиса ко мнѣ ў мяшокъ и ходзѣмъ къ ковалю,—няхай зробиць намъ ножъ». Чортъ ўлѣзъ ў мяшокъ и панъ понёсъ яго ў кузьню, шкъ ковалю, да на дорозѣ раздумаўся и ня захоцѣў продаваць своё души и кинуў чорта вóбъ землю и начаў лупиць яго бярезиною, такъ што чортъ заскакаў, якъ на вясельи. Пóтымъ ёнъ развязаў мяшокъ и выпусцѣ чорта, а чортъ екъ ўскочиць на шію етому пану, да екъ начаў его душиць, такъ ёнъ ня вѣдаў дзѣ дзѣцца. Даляй панъ ухвациў за хвостъ чорта, скинуў яго до-

1) т. е. бо,—нбо.

2) раница,—утреннее время. Слов. Носовича.

3) т. е. натошакъ.

лоў зъ сябе и хочѣў яму надзѣць крѣжыкѣ, но чортъ стаў яго просиць, штобѣ ёнъ ня надзѣў яму крѣжыка, но што ёнъ будзя яму такъ служиць. Панъ тогда зраховаўся съ чортомъ, кабъ якъ нибудзь выгнаць хурмана изъ хвальварка. Пошли яны туды,—прышли ў дворъ, а тамъ хурманъ віў сабѣ пугу, штобѣ биць пана за тоя, што мало ораў и только натрудзіў волѣ. Панъ выспрагъ волѣ изъ сохи и хочѣў ици ў хату, а хурманъ яго по-валіў на землю ды начаў лупиць пугою, а панъ крычиць: «А братко, чортъ, ратуй мяне, забье хурманъ мяне!» А чортъ такъ спужаўся, што ня вѣдаў, што робиць, бояўся только, кабъ яго ня лизгануў. Отлупіўши пана воловицою, хурманъ пошоў и лёгъ спаць. Проснуўшись, ёнъ пошоў поглядзѣць, што робиць яго панъ, а панъ уже даўно ўстаў и погнаў волѣ на раницу. Только чортъкѣ дрыжаў, екѣ бараньни хвосцикѣ: вельми далася яму ў знакѣ пуга.

Зап. учен. Несвижск. учит. Сем. Т. Штыхой.

68.

ЧОРТЪ НА ВОРОВСТВѢ.

Гродненск. губ., Слоним. уѣзда, деревня Заполье.

*Оцинз*¹⁾ мельникъ быў и имѣў у себя млина. И *хоцiу* туды *злочиць* и краў жито, пшаницу. Такъ мельникъ каже: «яжъ пойду пилноваць гетого *злочиць*». Пошоў мельникъ ў млинъ и *спыць*, ажъ ў поўночи *прыхоць* *злочиць*; а то быў чортъ; и носіў отъ гетого мельника ўсе изъ млина. Сѣцьць мельникъ, улегши ў кошъ. Пришоў чортъ и бере уже ў мѣхи, а мельникъ сѣцьць ў коши, и каже: «бери уже гето послѣдній разъ». Ўзяў на вероўку, и *вече* уже до жонки своеѣ; уже радъ, што поймаў *злочиць*. Привеў ў хату, кличе жонку свое: «*Ици*», каже, «уже поймаў *злочиць*», а жонка вышла тогда на дворъ; такъ ёнъ дыи зачиніў ў комору, и замкнуў его тамъ. Пришла жонка; такъ ёнъ каже: «поймаў *злочиць* уже я», а ена каже: «а *цльшъ* ёнъ?»—Ёсь ў комори.—Пошли, одчиняюць комору, жонка каже: *ици* ты напередъ, а ёнъ каже:

1) Смотри выше стр. 60 въ выносѣ 2).

хоцѣмъ! чего ты боишься? *Десятиц*¹⁾—ажно уже *нимашака* его. *Црѣшь ёнѣ?* Жонка каже: «ци я вѣдаю? яжѣ зачиніу и замкнуу. Бодай табѣ добро не было! здумау подманываць мене. А той высоніу *юлоу* черезъ окно, и каже: «што ты мене шукаеш? Одъ *ици*, твой млинѣ понесло водою». Мельникѣ выскочіу да екѣ бѣгѣ, до озеро ўскочіу и утопіусе.

Зап. учен. приготовительн. класса Свислочск. учительск. Семинаріи Ермоловичемъ.

69.

ДѢДЪ И ЧОРТЪ.

Гродненск. губ. и уѣзда.

Жыу собѣ дзѣдъ и баба—такіе бѣдныя, што не было у нихъ чаго ѣсць. Ёнѣ пошоу жаброваць и думаетъ самъ про сябя: якъ добре гѣтымъ богатымъ людзямъ, хоць бы мнѣ хто дау трецьцю часьць гѣтого богатства, што у ихъ есць, я бы ничога не хоцѣу бы. Приходзиць до яго хлопчикѣ и каже: «Бѣдны! идзи собѣ жаброваць, только не хресьдись, — будзешъ богатымъ,— якъ перахресьдисься — твое богатство пропадзе». Думае собѣ дзѣдъ: якъ разбогацѣю, то куплю коня, корову, хату. Сыпле хлопчикѣ гроши пригорщами дзѣду. Тутъ панѣ ѣдзе. Якъ забачіу дзѣдъ, зняу шапку, перахресьціуся и просіу милосьци яго. Ўсѣ пропало: хлопчикѣ обярнуўся ў камень, золото зробилося пепломъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Ф. Ахрамовичъ.

70.

КОВАЛЬ.

Гродненск. губ. и уѣзда, Массальяно-Богородицкой волости, д. Новоселки.

Быу сабѣ коваль; было у яго троя дзицей: дзвѣ дочкі, нatto хорошыя, и одзинъ сынѣ, нatto дурны. Дочки гѣтыя похватау чортѣ и занѣсѣ на той свѣтъ, остауся только одзинъ сынѣ. Гѣты сынѣ нatto бидовау по своихъ сестрахъ, а пѣтымъ пошоу ихъ

1) т. е. глядять.

искаць. Ишоў ёнъ, ишоў цэлы дзень и нашоў на мосьци вельку булаву. Потымъ пришоў на адзінъ лугъ. Тутъ пастухэ пасвили быдло, а коло ихъ была дзира на той свѣтъ. Сынъ ковалёу ска-
заў пастухамъ: «порѣжча ўсё быдло, зъ скуры зробіця вельку корзину, ў гэту корзину складзѣця ўсё и спусьцѣця мине на вя-
роўкахъ па той свѣтъ празъ гэту дзирку».

Пастухэ послушали, зробіли такъ, якъ ёнъ казаў и спусь-
тили яго на той свѣтъ. На томъ свѣдци ёнъ стаў искаць свонхъ
сястроў. Искаў, искаў доўго, пóтымъ углѣдзѣў адзінъ срыбраны
домъ. Ёнъ увойшоў ў гэты домъ и углѣдзѣў свою сястру. Ся-
стра натто'уцѣшилася, якъ углѣдзяла брата, и стала угощаць яго.
А зноў заразъ прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму тутъ прѣснаго дужа
пахня?» а жонка яго кажа: «Гэта прышоў твой зяць, а мой
братъ». Чортъ кажа на зяця: «Будзямъ тры дни пиць и їсьць,
а на чацьвѣрты пойдзямъ на сухую долину боротца».

Тры дни яны пили и їли, а на чацьвѣрты пошли на сухую до-
лину боротца. Чортъ якъ ўзяў яго и стукнуў ў зямлю, такъ
той устрахъ¹⁾ по колѣни. А той якъ вылязъ изъ зямли и якъ
ўзяў чорта, такъ стукнуў яго ў зямлю,—ёнъ устрахъ по шыю.
Тогды ўзяў сынъ ковалёу булаву, разбіў чорту голоў, самъ
пошоў, сястру свою вывяў зъ сяребранаго дому, а домъ
ўзяў, скачаў ў голушку, уложыў ў кишень и пошли яны даляй.
Ишли яны, ишли, ажъ зноў стойць золоты домъ. Яны увой-
шли ў гэты домъ, а тамъ зноў сядзиць ихъ сястра. Яна натто
уцѣшилася, якъ углѣдзѣла брата зъ сястроу, и стала у ихъ
пытатца: дзѣ яны были? Зноў прыляцѣў чортъ и кажа: «Чаму
тутъ прѣсно дужа пахня?» А жонка кажа: «Гэта прышоў мой
братъ и твой зяць». Чортъ кажа на зяця: «тры дни будзямъ пиць

1) Вѣроятно отъ глаг. устракаць т. е. устрекать, а въ болѣе ходячей
формѣ: под-стрекать; *стрекануть* въ тверск. и псковской губ. — по обл. слов.
Акад. и. значить: быстро уйти, скрыться; отсюда выраженіе: дать стречка,
застрять. Что жъ въ народномъ произношеніи часто звучить какъ ж, такъ
это явленіе заурядное. Въ Слов. Носовича мы находимъ только *устраиць*—по-
пасться въ тѣсное мѣсто, завязнуть, застрять, задержаться. III.

и ёсьць, а на чацьвёрты пойдземъ на жалёзну долину боротца». Зяць прыстаў на гэтая. Тры дні яны пили и ёли, а на чацьвёрты пошлі на жалёзну долину боротца. Якъ стали яны боротца, то чортъ якъ ўзяў свого зяця и якъ стукнуў ў зямлю, такъ той устрахъ по колёни ў жалёзо; а якъ выбраўсо ёнъ изъ жалёза, то ўзяў чорта, стукнуў ў жалёзо, такъ ёнъ устрахъ по шыю. Тогды сынъ ковалёў ўзяў булаву, разбіў яму голоў, а самъ прышоў до золотого дому, забраў своё сёстры, а золоты домъ скачаў ў голушку и уложыў ў кшнень, а самы прышли до дому, стали жыць пожываць и добра нажываць.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Лук. Соловевичъ.

71.

КОВАЛЬ И ОДНОВОКУЯ ГОРА.

Минск. губ., Игум. уѣзда с. Микulichи.

«Быў сабё», коваль, а у яго были тры сыны, одзинъ-шавецъ, други-кравецъ, а трецци-коваль. Зжили яны уже и вѣкъ свой, а николи ня бачыли гора. Вотъ и пошлі яны шукаць, да пытацца, што-гэта за гора?

Пошлі. Прыходзяць яны ў водну каршму. У каршмя найшлі яны много людзей; яны бядовали, да гораваля; одзинъ кажа: бяда, хлѣба нямашика; други—короўку задавили воўкі; трецци—мядзвѣдзь выдраў пчолки. А ковальчукі глядзяць, слушаюць, да дзівятца, чаго ето людцы горуюць, да бядуюць, да ўсё у ихъ дужа добро вялося и ня бачыли яны ни якого гора.

Посядзѣўши трохі ў каршмя, пошлі яны далей шукаць гора. Прышли ў лѣсъ; ажны ў лѣся, на доробзя, напали на ихъ разбойники. Бяда! якъ ета отъ ихъ одбороницца? Але нѣякъ тыкі одборонились, хоць и имъ трохі довялбся.

Пошлі яны далей по дорозя, а тамъ звярнулі сусимъ ў лѣсъ. Ходзили яны по лѣся, ходзили, ажъ глядзь—стойць хата, а ля дзвярэй ляжыць дужа вялики камянь. Яны ў хату—ажны тамъ ни духу. Полядзѣли ў печь, ажъ тамъ пячѣцца цѣлая овечка; а подъ лаўкою и подъ столомъ ходзяць тры овечки.

Яны гэта достали изъ печи пячыістую, да и давай їсьци; ажъ тымъ часомъ глядзяць—прышоў ў дзвері нїйкі дужажъ вялікі чаловѣкъ, зъ однимъ вокомъ. Убачыўши ихъ, адновѣкі ббўдзела кажа: «добро - жъ, пожджыця; дббро мнѣ будзя пообѣдаць вами».—Сказаў ёнъ етакъ, да и заваліў камнямъ дзверы, а самъ пошоў—чортъ яго вѣдая—куды. А ета было Гбра.

Бѣдныя ковальчуки отчураліся уже и *нячени*; стояць, дай кажуць: «во дзѣ Гора! чаго насъ погнало нячыстая зъ дому?... Што тутъ робиць? Якъ ета тутъ вылязці!»

Попробовали яны, кабъ якляль¹⁾ откаціць камянь отъ дзверэй,—дакъ дзѣжъ?—а ни близко: дужа вялікі, кабъ яго маць пропала! А тутъ вылязцібъ, можа, ў вокны, дакъ дужа малыя и голова ня ўлазіць.—А, лихो *матары*, мабыць, прыходзіцца пропадаць!»

Ажъ чуоць — идзе той сáменькі, што заваліў камянямъ дзверы, Одновокуя Гора и кажа имъ: «Во якая щасьця; никого ня покинуў, якъ выходзіў, ажъ тутъ разомъ нашоў трохъ,—будзя чымъ закусиць!...»

«Хто ты? пытаецца яно ў одного».

— Я—шавецъ.

«А, у мяне боты ще цѣлы,—ня треба мнѣ шаўца!» Сказаў—да шаўца за ногі, да ў горачую печь и ўсадзіў яго.

Пячѣцца той няборака ў печы, а етыя два стояць, да и волюціцца, якъ осины.

«А ты хто?» пытаецца Одновокуя Гора у другога.

— Я кравецъ.

«Ня треба жъ и ты мнѣ!» Сказаў—да й того ў печь.

Пякуцца уже два; остаўся трецці.

«А ты жъ хто?» пытаецца Гора у треццяго.

— Я—коваль.

«А дббро, коли ты коваль», кажа яму одновокуя Гора. Ци ня уставиў ба ты мнѣ одно воко?» «А чаму? Коли трѣба, дакъ

1) какъ-нибудь.

ўстаўлю. Толькі ты прыняси мнѣ вярвокъ и зялѣзны штыхъ, бо мнѣ трэба зьвязаць цябе, кабъ можна было ўставиць воко; а то ты ня будзешъ стояць супокойно». Трэба вѣдаць, што гэты коваль быў дужо хіцяръ.

Пошло нѣкуды адновёкуя Гора, прынесло вярвокъ и зялѣзны штыхъ. Коваль ўзяў да й прывязаў Гора вяроўкамі, да и кажа яму: «страпяняся!» Гора страпянулося да такъ, што и вяроўкі ня судержалі. Коваль нанова прывязаў Гора; яно якъ ня трапяталося, але няякъ ня оторвалося. Ма быць коваль крэпко прывязаў яго. Тогды коваль ўзяў, да нагрэў чырвоно—чырвоно зялѣзны штыхъ. Выняўшы изъ цяпла горачы штыхъ, коваль и кажа Гору: «ну, глядзі-жъ, стой цихо, а я табѣ ўстаўлю другога воко». — Да и сунуў штыхъ ў видушую воко...

«А бра..» якъ рванецца Гора, якъ закрычыць: «а што-жъ ты гэта зробіў, траспа твоей *матары*?... На вóштожъ ты выколоў мнѣ видушую воко!... Стой жа, вы́родокъ, ня выйдзяжъ жа ты отсюль: обмацаю ¹⁾ жъ я цябе якъ!» Да й почало мацаць и ловіць коваля по хаця. А коваль чуць жыў забіўся ў куточакъ, да й сядзіць моўчыкамъ. Гора мацала, мацала по хаця, ловіла, ловіла, да ня зловило коваля, а толькі обмацала свонхъ овечакъ; яны былі падъ столемъ и падъ лаўкой. Тогды Гора сёло на порогъ, да й кажа: «ну, ня дзѣ-жъ ты дзѣнясься: пярэзъ дзверы будзешъ выходзіць,—ня дожджешъ, кабъ я цябе ня зловило». Коваль ета вылязъ тогды ціхонько изъ куточка, зловіў одну овечку да *кідзель* ²⁾ сляпому Гóру на улоння ³⁾. Гора помацала, бачіць овечка, ўзяло да й выкінула яе за дзверы. Коваль такъ-сáмо и другую овечку кинуў на улоння Гóру; Гора и гэту овечку выкінуло за дзверы. Тогды коваль ўзяў, выварнуў кожныхъ, надзѣў яго, да и *бабухъ* на улоння Гóру; Гора думало, што гэта уже треццяя овечка: ўзяло, да замѣсь овечкі, выкінуло коваля за дзверы.

1) нащупаю.

2) Кідзель и кидзень — слово, означающее быстрос бросаніе: «Кідзель (кідзень) ему вѣ вочи грязью». Слов. Носовича.

3) Улоня—объятіе, лоно. Тамъ-же.

«А дзякуй-жа жъ табѣ, Гора, што ты хоць ослобонило мяне», закрычаў коваль зъ дэляку.

— А, лихо-жъ твоей матары и бацьку твоему, коли ето я цябя выкинуло!... Ну, злѣдзяй, маяшъ щасця, ня жывѣ ба ты бѣляй! «Глядзи-жъ будзяшъ ты ицци у лѣся ля колоды, ня возьми ты тамъ хоця мое сякѣрки—*золотая лязо*¹⁾, *срыбны обушокъ*, што уткнуто ў колодзя!».

— «Трасца табѣ ў бокъ, хвороба ў животъ, да ня сякерка! Выхворяшъ ты, покуль я ня возьму! Абы тольки нашоў!» Идзе, ажъ бачыць: ляжиць велязная²⁾ колода, а ў колодзя уткнута сякерка: *золотая лязо срыбны обушокъ*. Коваль ето хопъ за топорыща, ажъ рука и прыстала къ топорыщу. Ёнъ и такъ и сякъ рваўся, рваўся—ничѣго: ня якъ ня оторвецъ руки. Ажны тутъ, чуя, бяжиць, сляпою Гора. Ёнъ гэта рвацца зноў, ниякъ, а тутъ уже и Гора близко. «Вотъ жа жъ цяперъ ня выскрабясься ты отъ мяне!» крычыць Гора. Што тутъ робиць?... Обмацаў коваль коля сябе ў кишени ножъ, достаў яго скорэй, да чырахъ!—отрэзау руку, да скорэй на уходаў, —неколи было уже разиньки продавецъ. И ище радъ быў, што хоця и такъ откупіўся.

Посля жъ того годзя уже и Гора шукаць, бо уже бачыў, якѣво яно.

Зап. со словъ фермера С... восп. Минск. Духовной сем. А. Ральцевичъ.

72.

СТРАХИ.³⁾

а.

Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Быў сабѣ господаръ, мѣў ёнъ сына. Якъ сынъ доросъ до лѣтъ, такъ ёнъ бацька просіў, кабъ ёнъ показаў яму страха.

1) *лязо*, по Носовичу: *лѣзиво*—лезвее.

2) велязный (въ др. мѣст. *вялѣзны*)—большой.

3) Подъ этимъ названіемъ во многихъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, среди народа, весьма въ ходу рассказы о встрѣчахъ съ нечистой силой, съ духами, мертвецами и пр. Ш.

Бацька завёў яго ў лѣсъ и показаў яму мядзвѣдзя. Такъ ёнъ ўзяў мядзвѣдзя за лапы и забіў. Ёнъ узноў стаў просиць бацька, кабъ ёнъ показаў яму страха. Бацька кажа: иди, ты, сынку, ў Божжи свѣтъ и самъ шукай страха. Такъ ёнъ йшоў, йшоў и прышоў ў пустую кáрчму, ўзяў разложыў огонь и стаў ксёняшки-читаць. Яму нудно робилосо одному сидзѣць и ёнъ пошоў шукаць сабѣ пріяцеля и знашоў мерца. Принесъ, поставіў коло коминка, а самъ зачаў Богу молица. Той мерлѣць якъ разгорэўса коло огню и стаў смердзѣць. А той кажа: «Браце! не смерdzi, бо ў морду дамъ!» а мерлѣць смерdziць, сабѣ, смерdziць. Ёнъ якъ даў ў морду, дыкъ мерлѣць оджыў и зачаў дзяковаць: «што ты мне забавіў, бо я быў страшны разбойникъ и много людзей забіў и ў гэтуі кáрчмѣ покутоваў. Чиразъ мою покуту тутъ людзи не могли жиць».

Такъ той сынъ пошоў далѣй ў дарогу и прышоў до двора. Догадаўшись, што тамъ ў палацу есьць страхи, такъ ёнъ пошоў туды ночоваць. Тамъ сѣў на сярэдзіны хаты и обвѣў околе сибѣ свенцонною крыдою и свенцонную воду поставіў, запаліў дзвѣ свѣчки и Богу моліўсо. Ажъ о поўночи зъ вяликимъ стукомъ протѣждаюць пань и ўбѣгаюць лѣкаи до того сына и крычаць на яго: «удекай, бо мы табѣ голоу зорвемъ». А ёнъ ихъ не бояўсо и свенцонной водою ихъ покропіў, такъ яны не могли до яго проступиць. Яны подпушцали подъ яго воду, огонь, жабы, яшурки, ужы, кабъ ёнъ ўстаў зъ того мѣста; тогды яны задушили бы его. Але ёнъ свенцонною водою свенціў а ўсѣ тое згинуло, а ёнъ ихъ не бояўсо и Богу моліўсо. Тые лѣкаи ўвяли двоухъ паноў до яго, посадили коло стола и поили ихъ горячаю смолою и дзѣхцемъ.

Зап. учен. приготовит. кл. Свислоч. учит. Семинаріи Костюкъ.

73.

6.

Минск. губ., Игум. уѣзда, село Новосёлки.

Одзінъ охвицэръ пошоў на поляванья. Ничόго не застрѣліў, ворочаўся назадъ позна. На дорозѣ ёнъ убачіў возеро и сѣў коло

яго нядалеко на ўзгорку. Тутъ сѣў и яго собака. Охвицѣрь закуріў папяроску и стаў глядзѣць на возеро и бачиць, што яно покрываецца лёдомъ. Ёнъ начинае проціраць вочі и лѣпняй прыглядатца—ажно высовваецца изъ вóзьяра бѣлая цѣнь, якъ бы подобная на чаловѣка. Якъ убачіў ёнъ яго, такъ и умлѣў, волосы стали дыбомъ, шапка зъ головы хлопъ на землю. У собаки такъ само шерсьць стала дыбомъ, яна ляжиць и ўсё вурчыць, а цѣнь бѣлая ўсё бліжай падходзіць. Охвицѣрь попробоваў ўстаць, да бяда!—ня мóжа, Страхъ яго такъ прыковаў къ землі. Цѣнь прышла къ охвицѣру, обняла яго и крыкнула: «которая годззина?» Охвицѣрь отвѣчая: «дванадцаць!» А цѣнь изноў крыкнула: «Ўрошъ! 11» и отышла одъ яго на шагоў пяць. Охвицѣрь якъ опомніўся, ускочіў на ногі и давай бѣгці, но и цѣнь за імъ. Якъ ёнъ пярэбѣгае чаразъ роў, дзѣ есьць вода, такъ и чуя: «чихъ, чихъ, чихъ!» Якъ ножомъ нѣхто по лёдзе рѣжа. Наконецъ чупъ жіў прыбѣгъ ў дзяреўню и скорэй ў хату. Ў еты самый часъ цѣнь залѣскала руками и сказала: «Маешъ щасцѣця».

Зап. учен. Виленск. учительск. Института А. Остаповичъ.

74.

в.

Тамъ-же.

Разъ москаль пошоў ў лѣсъ съ стрѣльбою¹⁾ и собакою подъ вечаръ. Ужо зайшло слонца. Ёнъ пошоў ў лѣсъ для того, штобъ тамъ пяраночоваць и на заўтра чупъ дзянѣкъ отправітца на поляванья. Прышоўши ў лѣсъ, ёнъ разложіў косьцѣрь огня, лёгъ и грѣятца съ собакою коло огня. Ня прошло и годзінны, якъ ёнъ почуў ў лѣся: «Ого-го!» нѣхто гукае. Собака забурчала. Ўзноў нѣхто крыкнуў: «ого-го!», но цеперь бліжай. Пóтымъ ўзноў крыкнула «ого-го!» и еще бліжай. Наконецъ крыкнула соўсімъ блізенько: «ого-го!» и высунулася изъ за дзерава нѣшто чорная, высокая, косматая, подобная на слупъ: ни головы, ничóго ня

1) стрѣльба — ружье.

видаць, тольки видаць вочи, якъ два вугалькі. Еты Страхъ подышоў къ дзераву, стаў и глядиць на чаловѣка. Вочи такъ якъ молѡнка и блищаць. Солдатъ такъ и умлѣў, хоцѣў ўстаць, не можа. А Страхъ стояў, стояў, а потымъ давай къ солдату подходиць. Собака убачіўши ета (праўда, была добрая, Сибирская собака) ўскочила на ноги и стала пярэдъ солдатомъ. Убачіўши, што Страхъ идзе къ ея хозяину, яна доўго ня чакаючи, кинулася на Страха. Тутъ и пошла рэзні. Москаль, убачіўши ета, давай Богъ ноги. Собака убачіўши, што ея господаръ далёко, яще трохи порэзалася съ Страхомъ, мабыць, съ чортомъ и давай догоняць господара. Но Страхъ быў трохи ямчейши, перагнаў и чупъ ухватиць солдата, якъ собака ў еты часъ скочила яму на каракъ; тутъ яны изноў давай рэзатца. Солдатъ одбѣгъ трохи далеко. Собака кинула рэзатца и давай догоняць господара, ажно Страхъ изноў яе перэгнаў и чупъ ухопиць чаловѣка, якъ собака ўскочила яму на плечу и зубами за каракъ; изноў пошла рэзні. Такъ было нѣскольки разъ,—ўсѣ хоцѣў Страхъ ухопиць чаловѣка и у ўсяки разъ собака обороняла господара, покуль ёнъ ня възбѣгъ на поля. Тутъ нядалёко быў дворъ, а ў дворѣ собаки. Екъ учули ены, што нѣхто коло лѣсу рэжатца, такъ и поняслися туды. Доўго яще яны тамъ рэзалися. Москаль далеко одбѣгъ. Но вотъ нѣшто заляскала и нѣхто сказаў: «маяшъ щасьця!» Ета сказаў Страхъ, убачіўши, што уже ня поймаць яму чаловѣка. Солдатъ отхворѣў дзвѣ нядзѣли, а за нимъ разомъ и собака. Яна отхворѣла оттого, што Страхъ ў нѣсколькихъ мѣйсцахъ попробиваў яе якъ бы жалѣзнымъ рожніомъ.

Записано тѣмъ-же.

75.

СЧАСТЬЕ И ГОРЕ.

Могил. губ., Рогач. уѣзда, д. Яново.

Жили сабѣ такъ два браты; одзинъ изъ нихъ бывъ вельми богаты, а другій бѣдный. Пойшовъ разъ бѣдный попросить у богача коня—поля папахать, а богачъ яму и кажа: «идзи—сабѣ

возьми да глядзи ня змучъ». Во бѣдный и пойшовъ. Тольки вышовъ за гумны, ажно кони тутъ и ходзятъ. Ставъ ёнъ забротовать коня, а нѣйкій чаловѣкъ подышовъ къ яму да и ни даё. Бѣднякъ и пытае у яго: «што ты за чаловѣкъ такей, што мнѣ коня мойго брата ня даешъ?» А тѣй яму и кажа: «и счастья брата твойго.» Во бѣднякъ и пытая у яго: «а дзѣ жъ мое счастье?» — «Вонъ тамъ подъ кустомъ ляжить въ красной сорочцы». Бѣднякъ узявъ добрый колъ да и пошовъ къ кусту, глядять, ажно вялікій чаловѣкъ ляжить, ростянувши. Бѣднякъ подыйшовъ да якъ трэсна яго по боку да и кажа: «што жъ ты тутъ ляжишь, а?» Тогда якъ подхѣпицца тѣй чаловѣкъ да и кажа: «ой ня би ты мяне, я ня прывыкъ зямлю пахать, а коли ты хочешъ, такъ идзи да продавай што, я табѣ тогда буду помогать». Бѣднякъ кинувъ коня да и пойшовъ домовъ. Тогда ўзявъ ёнъ новый жонкинъ андаракъ, пойшовъ на базаръ и прѣдавъ яго за два цѣлковыхъ, а другій купивъ за полтинникъ да ище продавъ; такъ ёнъ нядѣли двѣ попродававъ и заробивъ богато гроши, купивъ сабѣ тамъ у гѣродзи дворъ и сялибу да и ставъ пиривозицца, забравъ ўсе да хоцѣвъ изъ хаты ити, — чуя нѣхто плаче. Во ёнъ и пытая: хто тамъ — ета? «Я»; кажа. Кто жъ ты такей? «А Горя твоё». — Чаго-жъ ты плачешъ — «А што ты мяне ня бярешъ съ собой?» — «Цицъ жа! ня плачь, я возьму, — лѣзь во въ ету скрыню.» Горя влѣзло, а бѣднякъ ўзявъ замкнувъ скрыню да и закопавъ, а самъ поѣхавъ и ставъ жить богачомъ. Пріѣхавъ разъ къ яму яго братъ ў гости да и пытая: «чаго, братъ, ставъ такой богатый?» А ёнъ и кажа: «я Горя закопавъ ў зямлю» — «Гдзѣ?» — «А на старомъ дворищи». Богачъ и радъ, што бѣднякъ сказавъ яму, гдзѣ ёнъ закопавъ. Пріѣхавъ ёнъ домовъ да и откопавъ и кажа: «идзи изновъ къ мойму брату», а Горя яму кажа: «ня! твой братъ чаловѣкъ лихій, а ты добры, што мяне откопавъ, — я къ табѣ и пойду». Хотѣвъ ёнъ изновъ поймать да закопать, а Горя и ня видно стало. Тогда сбяднѣвъ сусимъ богачъ, а бѣднякъ разбогатѣвъ.

Зап. восп. Полоцк. Учит. Семинаріи И. Адамовичъ.

76.

КУПЕЦКІЯ ДЪТИ И БѢДА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, Бродецкой волости, с. Колбча.

Жили два богатые купцы, у одного быў сынъ. у друго́го дочка́. Узяли купцы да и пожанили своихъ дзяцѣй, выстроили имъ палацъ и отдзяли́ли ихъ. Прожили молодые нябольшъ, можа, якъ поўгода. Выходзя молоды купецъ одзинъ разъ ў вѣчера на дворъ, — ажъ чуе груке ў браму¹⁾. — «А хто тамъ?» пыта́йца купецъ. — «Я!» говора. — А хто ты? — «Авось я, Бяда твоя».

— Чаго ты потрабу́ишъ зъ мине?

А вотъ того: «ци добро жиць зъ молодосьци, ци подъ старось?»

— А вотъ постой, пойду попытаюся у жонки.

Жонка сказала, што лѣпій подъ старось, якъ зъ молодосьци. Выходзя купецъ и говора Бядзѣ, што лѣпій подъ старось. Такъ перазъ гэтою самую ночь загарэўся ихъ домъ, тольки выскочили самы зъдушамі. Давай бацьки молодыхъ раду радзиць—и поставили новы домъ, ищѣ лүчшай того и надавали своимъ дзѣцямъ ўсягѣ усякаго; стали яны жыць. Пожыли, можа быць съ поўгода, выходзя купецкіи сынъ ў вѣчера на дворъ, ажъ изноў ў браму груке.

«А хто тамъ?»

— Я, Бяда твоя!

«А чаго ты потрабу́ишъ отъ мине?»

— А вотъ: ци ты подъ старось хочышъ жыць лѣпій, ци зъ молодосьци?

«Постой пойду у жонца попытаюся.

Выходзя потомъ и говѣра: «лучшай подъ старось жыць, якъ зъ молодосьци».

Загорэўся домъ изноў, празъ ночь ўсѣ чысто згорѣла, тольки сами выскочили. Давай зноў бацьки раду радзиць; поставили

1) *груке у браму*—стучать въ ворота. III.

ужо домикъ ни богатѣньки и дали дзѣцямъ што-нибудь. Пожыли яны нибѣляй, якъ съ поўгода—выходзя сынъ купецки на дворъ, ажъ груке зноў ў браму.

«А хто тамъ?»

— Авось я, Бяда твоя.

«А чаго ты потрабу́ишъ?»

— А вотъ того потрабую: ци ты хочишъ зъ молодосьци лучшей жиць, ци подъ старось?

«Пойду зноў у жонки попытаюся».

Выходзя купецки сынъ якъ бѣдзѣ и говора, што лѣпій подъ старось, якъ зъ молодосьци.

Зноў загорэўся домъ и ўсе добро погорало, осталися изноў только сами. Ну давай бацьки изноў раду радзиць, псзвали купцоў и сусѣдоў прочихъ и разрашили молодымъ ужо ў свѣтъ ици, только по разуму. Тоды взелá купецкаго сына жонка унесла срэбны персьцень и хўсточку, разрезала пополамъ персьцень и хўсточку, одну половину сабѣ взелá, а другую отдала мужу. Циперъ яна говора якъ мужу: «дзѣ ты будзишъ, дыкъ кабъ ўсѣ было пры тцибѣ». Ну и пойшли яны ў свѣтъ: мужъ пойшоў въ одзинъ бокъ, а молодая жонка ў други. Яна скоро сабѣ найшла мѣсто у помѣщика, за охмистрыню¹⁾ стала; а мужъ пойшоў: дзѣ пираночуя ночь, дзѣ другую—и далій. Што ёнъ бѣдны набраўсе холоду и гблodu! Купецкому сыну работаць няхочыцца. Зайшоў ёнъ дзѣ-то на ночь къ ходзяину, а ходзяинъ пытанца: «Ци ни мбжышъ ты дроў постѣкаць мнѣ?»

— «Што жъ дзѣлаць! хоць я никóли ня сѣкъ, а трѣба, ды я ужо зголодаўся». Ну и пошоў ёнъ съ ходзяиномъ дровы ў лѣсъ сѣкци, а торбочку ўсе съ собою нёсá. Стаў ёнъ дровы сѣкци, а торбочку повѣсиў. Дзѣ съ чорта была ворбна, ухватила торбочку и поляцѣла. «Ахъ Божа мой, Божа! вотъ коли жъ я пропаў! штой жонка дала и тоя утраціў». — «А я тутъ! ни отхожу отъ тцибѣ» отзывайцца жбнка. Тоды ёнъ и дровы кинуў

1) охмистры́ня—ключница, домоправительница. Слов. Носовича.

сѣкци и пошоу далій. Ишоу ёнъ мѣсиць, ишоу два и долин: хлѣба попрѣся, и отпрауляицца далій, ажъ ужо зывѣўся зъ голоду. Подорозѣ зайшоу икъ ходзяину, пираночаваў, а на заўтрэ пойшоу съ ходзяиномъ ў лѣсъ сѣкци дровы. Бача ёнъ—ў цѣмнумъ лѣся стоиць сѣсна, а на сосынѣ хайлукъ¹⁾. Подыйшоу купецки сынъ къ сѣсня и повалиу яё,—ажъ тамъ яго торбочка. «Хвала жъ Табѣ, Божа, што я свою торбочку знайшоу!» Кинуў свойго ходзяина ў лѣся и пойшоу далій, дужа радуючыся, што найшоу свою торбочку. На дорѣзѣ стала обнимаць яго ночь; заходя ёнъ ў хвальварокъ и просицца поночоваць. «Не, чаловѣча, ня пусьдимъ! панъ нашъ хворъ». Ажъ прыходзиць ў скоросьця охмустрыня. «Пусьциця, паночки», говора купецки сынъ, «поночаваць!»

— «Ночуй сабѣ!» отвѣчая охмустрыня. «Откуль жа ты?»

«Ахъ, паничка, стаўши табѣ казаць ўсё, дыкъ пройздя ўся ночь».

— «Ничаго,—бай, бай, чаловѣча! Ты по свѣту походзиў, богато чаго бачыў». И купецки сынъ стаў раскаazyваць: «Я купецки сынъ, насъ бацьки жанили, мы нѣсколько расъ горѣли, потомъ насъ разлучили». Тогда охмустрыня пытаицца: «А дзѣ жъ твоя торбочка?».

— «А вотъ пры мнѣ». Тоды яна найшла и прынясла половинку срѣбнаго персыя и косынку; ну и ёнъ своё вынуў ись торбочки; якъ прыставили, такъ перьсень и косынка и зросылися. За гэтою ночь панъ помѣръ, а у яго ни было дзяцей, такъ увесъ хвальварокъ и застаўся сусимъ богатыцемъ купецкимъ дзѣцямъ. Яны цеперь живуць и дужа богато.

Зап. учителемъ народн. училища Н. Гр. Яцко.

77.

ПРО ОХОТНИКА.

Черниг. губ., Новозыбск. уѣзда, с. Денисовичи.

Пошовъ чаловѣкъ ў лѣсъ на охоту. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничаго не вбивъ. У вечари убивъ козу, наклавъ тѣпла²⁾, от-

1) кукла. Слов. Носовича.

2) тепло—огонь.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

рѣзавъ стягно́, испекъ и ставъ ѣсьць. Ъвши и кажа: «Ой, Господи, якбѣ минѣ горя!» Коза поднялась да и кажа: «Коли-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!» Охотникъ и пошовъ шукаць Чарнышового. Пришовъ ў одно сяло, попытавъ: «Ти нямѣ тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, нямѣ». Пошовъ ёнъ ў другбѣ сяло, даѣ пытая зновъ: «Ти нямѣ тутъ Чарнышового?»—«Нѣ, нямѣ». Пошовъ ёнъ въ трейтее сяло. Пбѣ чаловѣкъ кбѣняй. Ёнъ и питая: нямѣ тутъ Чарнышового?—«Ё! ходѣмъ-ка, я табѣ ўкажу!» Пошли ў дворъ, чаловѣкъ и кажа: «Я самъ Чарнышовъ. На што ёнъ табѣ?»—«Ды пошовъ я ў лѣсь чѣго убиць. Ходивъ, ходивъ цѣлы день и ничѣго не вбивъ. Ў вечари ўбивъ я козѣ, наклавъ тѣплѣ, отрѣзавъ стягно́, испекъ, даѣ ставъ ѣсьци и кажу: «Господи, якбѣ минѣ горя!» Коза поднялась, даѣ говоря: «Што табѣ! колѣ-бъ табѣ такая горя, якъ Чарнышовому!»—Дакъ я и пошовъ шукаць Чарнышового. Ну, кажи какбѣ табѣ горя?—«А вотъ: ожанивъ минѣ бацька. Пошли мы зъ жонкою спаць. Жонка ударила минѣ трѣма пѣлочками,—я и побѣгъ собакой. Бѣгавъ, бѣгавъ, захотѣвъ я ѣсьты. Пасуць пастухи паньскихъ овецъ. Я хотѣвъ одну овечку украсти. Яны минѣ стали прогонѣять, а я вѣрчусъ. Яны минѣ дали хлѣба. Я поядѣвъ. Пастухи лягли спать и я лѣгъ. Пришли два вѣвки, ухвѣчили овечку и понясли. Я ўставъ, и пошовъ шукаць: найшовъ. Я вѣвковъ поразрываѣвъ и пасу тѣю овечку. Пришли пастухи. Приѣхавъ сюды панъ; яны рассказали про минѣ. Панъ ўзяѣвъ минѣ, вѣвковъ и овечку и повезъ домовъ. Родила барыня. Вѣвколака пришовъ и укравъ. Я побѣгъ и отняѣвъ. Панъ минѣ ставъ ещѣ лучи жалѣць. То я живъ ў кухни, а то ставъ жить ў комнади. Вотъ я захотѣвъ довѣдаѣца бацька. Ўзяѣвъ, утѣкъ. Сустрѣла минѣ жонка, ударила пѣлочкой и я полѣтѣвъ вѣрябѣмъ. Лѣчу. На дворѣ даѣтъ хлѣпѣць кбѣнямъ кормъ. Я ставъ кляѣвать, а ёнъ минѣ поймаѣвъ, принѣсь ў хату.—«Мамъ, изѣвари минѣ вѣрябѣ!» а самъ пошовъ гуляѣтъ. Матка забула изѣварить. Ёнъ пришоѣ, даѣ питая: «мамъ, изѣварила вѣрябѣ?»—«Нѣ! Ёнъ можа уже издохъ,—погляди!»—«Хлѣпѣць погляѣдѣвъ, а я и ноги откинувъ. Ёнъ ўзяѣвъ минѣ за

ноги и выкинувъ. Я полятѣвъ, сѣвъ на гной¹⁾ и клюю. Потуль клявѣвъ, покуль и примерзъ. Ъхали пань. Вотъ одинъ панъ кучяру и кажа: «сопуни коняй, возьми того вярбя и няси сюда.» А панъ гэтой бувъ вовколака. Кучяръ ўзявъ мине ў приполъ, отогрѣвъ, а панъ вовколака и кажа: «Нашто ты у мине дитѣнька отнявъ?»—«Мине загадаў панъ». Вовколака сдѣлавъ мине чаловѣкомъ и сказавъ: «иди ты ў дворъ. На табѣ гетую палочку. Жонка будя сустрыкать тябя черязъ десять дворовъ. Ты ей не кажи ничего; а якъ увойдишь ў ворота, ты ударь ее палочкой три разы». Я пошовъ ў дворъ. Жонка мине стрѣтила. Я ей ничего не казавъ, а якъ войшовъ ў ворота, ударивъ ее три разы палочкой,—яна и побѣгла козой.—Видно тая-то коза.

Зап. учит. народнаго училища. Н. Котляръ.

78.

ПАНЪ И МУЖИКЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Пытае разъ мужикъ у пана: чаму гэто, панѣчикъ: панъ—панымъ, а мужикъ—хамымъ?» — «А тому, што кажиный панъ возъ лозы зѣѣў. Вотъ и мяне учили и били», каже яму панъ. Захоцѣў мужикъ быць паномъ, поѣхаў ў лѣсъ, насѣкъ возъ лозы, повязаў яе ў пучки и приказывае своей жонцы биць яго. «Чи не опалѣў гэто ты? Што-тки гэто табѣ зробилоса? За што я цябе буду биць?» каже жонка.—«Би, а не то я на табѣ зсяку гэтыѣ возъ лозы. Я хочу быць паномъ.» Жонка стала спричатца зъ мужомъ, дыкъ ёнъ яе за косы ўзяўши, такъ отхвостаў, што послѣ йна со злосьци йяго стала сѣчь. Али сколько ня сѣкла, ўсё мужикъ паномъ не зробіся. Только пролежаў, бѣдный, цѣлую вясну ў посьцели, покуль раны загамелися. Провѣдыли объ гэтымъ на сягѣ, стали надъ бѣднымъ мужикомъ сьміятца: «вось» кажуць, «чорная скура, захоцѣў быць паномъ. Нехай цяперъ пацкаецца.... Варта!» Нима куды вочъ показаць мужику, ўсюды

1) гной—навозъ.

надъ имъ насмѣхаютца. «Ну, каже, мужикъ сусѣдзямъ, на злосьць вамъ зроблюся паномъ. Ўзяу окрайчикъ хлѣба ў торбѹ и попоў ў свѣтъ шукаць паньства. Ишоў ёнъ, ишоў...., и зайшоў ў большущій лѣсъ; попаў ў такую цемразь, што а ніякъ не выбратца зъ яе. Зблудзіў нашъ мужикъ. Хлѣбъ ужо увесъ зъѣў, нѣчого ѣсьци; выголодаўся и замаріўся. Ажъ чуиць—яблыкамі запахнуло. Бачиць—стойць яблыня зъ дужа пригожими и пахучими яблыкамі. Нарваў ёнъ ихъ и давай ѣсьци. Зъѣў ёнъ адно яблыко, другая.... смашны. Ёсь трецьціе. Нѣшто бачиць шапка на головѣ стала подниматца. Пощупаў рукою—выросли три роги. Спужаўся мужикъ и давай уцекаць отъ гэтой яблыни. Али зъ рогами стало ящо трудней продзиратца яму празъ цемразь. Змогся зоўсима и упаў на землю, хоць голова яму и болѣла, али заснуў потымъ. На заўтришній дзень прочнуўся, бачиць—росьце надъ имъ яблыня. «Попробую и гэтыхъ яблыкъ, што будзе, то будзе», думаетъ сабѣ мужикъ. Зъѣў одно яблыко—одзинъ рогъ отпаў, зъѣў другая—другій отпаў, трецьцее—отпаў и трецьцій. Ў торбытцы у мужика были ящо тые благіе яблыки—ёнъ ихъ пираложіу ў кишеню, а добрыхъ нарваў ў торбу. Доўго ящо ёнъ блудзіў по лѣси, али таки вышоў изъ яго. Пришоў нашъ мужикъ ў другая королеўство. Быў святы дзень, ёнъ и стаў подъ косьцѣлымъ просиць милосьцины. Ў косьцѣли была королеўна. Почула йна, што яблыкамі дужа пахне; послала своихъ слугъ купиць яблыкъ, али што яны ни принясудъ, ня тые. Усердзилася королеўна, вышла съ косьцѣла и сказала подаваць карету. Тольки подѣхала йна къ убогимъ, сильнѣй запахнуло яблыкамі. И пытае королеўна у кого такіе пахучіе яблыки? Мужикъ нашъ и подносиць ей. Ина дала яму чирвониць. Ёдучи ў кареци, стала королеўна ѣсьци яблыки. Скольки зъѣла яблыкъ, стольки рогоў выросло на головѣ. А покуль пріѣхала домоў, на можно ужо было ей изъ кареты вылѣзци. Созвали доктороў, тые и кажуць, што треба отпиловаць роги. Стали пиловаць,—кричиць королеўна гвалту. Нима рады. Приказаў король обвясциць, што хто вылучиць королеўну, того ёнъ зробиць своимъ

сынатыромъ. Вызваўся нашъ мужикъ. Докторы скося на яго поглядзѣли, али король приказаў имъ выйди вонъ. Мужикъ сказаў зробіць ванну и посадиу королеўну ў ванну. Якъ збылося ей млосно, даў ей яблычки зѣсьци. Зѣла яблыка, рогъ и отпаў. Такъ и ўсѣ роги поотпадали. Убачили гѣто доктеры, стали уцекаць, али ихъ половили и по приказанью короля повѣшали. А мужика король зробіў сынатыромъ и хоцѣў за яго королеўну замужъ выдаць; али ёнъ сказаў, што у яго ужо ёсь жонка. Пожиў нашъ мужикъ ў гѣтымъ королеўствіи, одукаваўся и поѣхаў тогды за своей жонкой. Вядомая рѣчь, што дома яго не познали. Усе сяло собралосся глядзѣць на пана, што возъ лозы зѣбу. Потымъ ёнъ забраў свою жонку, поѣхау ў свое королеўство, и цяперъ тамъ пануе.

Неуглумъ сказано: за битаго двухъ нябитыхъ даюць, да и то не бяруць.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ. Ср. сказку «Рога» у Леанасьева «Народн. р. сказки.» Кн. II, стр. 138—150, и кн. IV, стр. 248—252.

79.

ДЗИВО.

Минск. губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Жыў сабѣ чаловѣкъ вельми бѣдны, не было у яго чаго їсьци. Покинуў ёнъ свою жану дома, а самъ пошоў ў свѣтъ. Идзець ёнъ дзень, идзець други и приходзиць ў лѣсъ. Ў лѣси стоиць хатка; ёнъ и зайшоў ў гѣту хатку, а тамъ сядзиць какой-то старичокъ. Вотъ ёнъ и пытае: «ци ня можно у цябе, старичокъ, пераночуваць?» А старикъ отвѣчае: «чаму же? ночуй!» Сидзяць яны часъ, а може, два, пора уже вечѣраць, а на столѣ и хлѣба ни куска. Вотъ старикъ и говориць: «Мой, братъ, руки!» и самъ помыў. Сѣли за столъ, а ходзяинъ и говориць: «Дзівѡ, идзи ў хату жівѡ! сѣчися, рубайся, ў горщокъ накладайся, до огню пристаўляйся и на столъ подавайся!» Вотъ ўходзиць ў хату нѣкій индыкъ,—самъ зарѣзаўся, оскубся, до огню приставіўся, свариўся и на столъ подаўся. Ходзяинъ и каже госьцю: «ѣжъ,

братъ, только косьцей ня грызи!» Зѣ́ли яны ўсе мясо, косьци положили на столъ, а ходзяинъ каже: «Дзиво, собирайся, да и за порогъ выбирайся». Дзиво собралось, соскочило со стола и пошло за порогъ. Вотъ госьцю стало зайздросно ¹⁾, — ёнъ и просиць: «продай мнѣ, добрый чаловѣкъ, гѣто дзиво!» А старичокъ отвѣчае: «я не продаю никому за дзеньги, а добрымъ людзямъ и такъ даю» и подаріў гѣто дзиво чаловѣку. Чаловѣкъ ўзяў яго къ сабѣ, занесъ домоў и каже жанѣ: «вотъ я принесъ дзиво, ты только посмотри, што тутъ будзя!» и вялѣў накласть дроў ў печку, а самъ съ жаною сѣли за столъ. Индыкъ стоиць ў сѣняхъ. Вотъ ходзяинъ каже: «Дзиво! идзи ў хату живо, сѣчися, рубайся, ў горщокъ накладайся и до огню приставайся». Дзиво входиць, само зарѣзалось, оскублось, до огню приставилось и на столъ подалось. Зѣ́ли яны ўсе мясо, а косьци положили на столъ и каже ходзяинъ: «Дзиво, собирайся и за порогъ выбирайся!» Собрало яно ўсѣ свои косьци, соскочило со стола и пошло какъ приходило. Побыли яны съ дзень и вышли у нихъ ўсѣ дровы. Ходзяинъ поѣхаў ў лѣсъ по дровы, а къ жанѣ яго приходиць попъ и зовець къ сабѣ мыць бялізну ²⁾). Вотъ яна и хвалицца: «Охъ мой бацюхна! што у насъ есть за дзиво! Садзись одно за столъ.» Сѣли. А яна и зовець: «Дзиво идзи ў хату живо!» а Дзиво и не думайць ісьци. Вотъ яна изноў такъ само зовець, а Дзиво ўсѣ не слухаець. Ўзяла баба кочаргу и кричиць: «ось, яжъ табѣ!» да якъ дась по ёмъ кочаргою—кочарга такъ и ўросла къ дзиву, а баба къ кочаргѣ. Кричиць баба на ўсѣ горло: «ой, бацюшка, поможи одъ кочарги одорвацца!» Пришоў попъ и говориць: «Да што гѣто такая?» Ўзяўся спасаць бабу и самъ приросъ. Приходиць дзѣзякъ и каже: «Бацюшка! да што такъ долго сядзиць? треба обѣдню служиць». А попъ говориць: «видзишь, што ни могу одорвацца». Дзѣзякъ стаў помогаць попу одрывацца и самъ приросъ. Приходиць староста и тоже стаў спасаць бацюшку, да и ёнъ приросъ. Пришла матушка, а попъ кричиць: «ня барися, а то приросьцешъ,—пойдзи позови шаптуху ³⁾, штобъ помогла намъ».

1) завидно;

2) бѣлье;

3) знахарку.

Пришла шаптѹха, стала шаптаць, да якъ возьмецца за кочаргу да и сама приросла. Дзиво поволокло ихъ ўсѣхъ ў лѣсъ, къ ходзяину, чаразъ греблю, гдѣ быў мостъ. Выскакивайць изъ подъ моста чортъ и говориць попу: «Коли пусьцишь за царскія дзвери, то я цябе одорву». Попъ обѣщаў пусьциць. Чортъ ўзяўся одрываць попа одъ кочарги и самъ приросъ. Идучъ ўсѣ яны къ ходзяину; пришли на мѣсто, а ходзяинъ высѣкъ шесць дубинъ,—на чорта самую тоўстую, да и говориць къ яму: «А ты чаго тутъ?» да якъ стаў даваць! біў, біў, а потомъ самъ ўзяўся за кочаргу и чортъ отстаў. Одорваўшись, ёнъ пусьціўся на свое мѣсто, откуль выскочіў, только линію лѣса выломаў по дорожѣ. Пришла чородъ и до попа. «А ты чаго?» пытайць ходзяинъ—да и на попа побіў дубину. Пусьціўся попъ бѣжаць до дому,—ажъ рукавы да полы мотаюцца. Такъ ўсѣхъ ёнъ угосьціў дубинами и ўсѣ поуцекали домоў. А ходзяинъ ўзяў свое *дзиво* на возъ, привезъ яго до дому—и цяперъ ёнъ живець съ жаною и ни нуждаюцца ни ў какой пищѣ.

Зап. учительницей народнаго училища Степанидой Берестовичъ. Сообщ. г. инспекторомъ народн. училища Минск. губ. Квасницкимъ. — Ср. у Афанасьева «Народн. русск. сказки» кн. II, № сказку: Диво-дивное, Чудо-чудное стр. 492—494.

80.

ШАВЕЦЪ ¹⁾ И РЫБАКЪ.

Минской губ., Цитвянской волости, с. Цитво.

Жіў, быў вельми бѣдный шавецъ; было у яго пяцero дзяцѣй и жонка. Одзінъ разъ пошоў шавецъ ў дорогу, сустрэў ёнъ двухъ купцоў. Купцѣ знали яго бѣдносьць и дали яму сто рублей. Прышоўши до дому, шавецъ купіў хлѣба, а другіе гроши сховаў ў мякинѣ. Разъ муляръ возіў по сямъ горшке; жонка шаўца ўзяла мякину и оддала муляру за горшокъ. Узнаў объ гѣтумъ шавецъ и доўго плакаў, да и пошоў ў дорогу. Сустрѣли шаўца тыя купцѣ и дали яму сто рублей. Шавецъ купіў ў гóродзѣ хлѣба, мяса, а другіе гроши зашіў ў шапку, надзѣў

1) сапожникъ.

на голову, да и пошоу до дому. Якъ йшоу шавецъ дорогою, воронъ почуу мясо и хочѣу вырваць изъ рукъ шаўца, да мѣсто мяса сорвау шапку и понёсѣ у гняздо. Погоравау шавецъ, да и пошоу у дорогу. Сустрѣли яго купцѣ и дали шаўцу кусокъ волова. Принёсѣ шавецъ волово до дому и кинуу подъ лаву, а самъ шіу боты. Разъ прышоу къ шаўцу рыбакъ и углядѣу волово, сказау: «На што йно табѣ, отдай яго мнѣ; першую рыбу, што злоблю, оддамъ табѣ». Шавецъ сказау: «Бяры сабѣ». Рыбакъ ўзяу. Вотъ рыбакъ изловіу рыбу и принёсѣ шаўцу. Въ гѣтуу рыбѣ шавецъ нашоу вельми дорогіу каменчыкъ, дымантъ, за который купіу хвальварокъ и садъ. Тогды только забогацѣу шавецъ.

Зап. учен. приготовительнаго класса Несвижской учительской семинаріи Винниковъ.

81.

ИВАНЪ ПРЕКРАСНЫЙ И КНЯЗЬ ЛАДЫМЯРЪ.

Черниг. г. Новозыбск. у. с. Денисковичи.

Живѣ бывѣ себѣ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, и служивѣ ёнъ по князямъ, по панамъ и по всѣмъ богатырямъ; не имѣвѣ ёнъ себѣ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго. Нанявѣ ёнъ къ князю Ладымару, Кіевскому содержателю, многомилосливому. Прослуживѣ ёнъ у князя три года, — тоже не имѣвѣ ни платья цвѣтнаго, ни слова добраго.

Дождали праздника Свѣтлаго Воскресенія. Князь Ладымаръ ставѣ своихъ прислугъ суряжать, которые были у него. Бывѣ у него Алёшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова. Князь Ладымаръ спрощуе у Алёшки: «Нихто на насъ не обижаецца, — ни одна душа?» — «Есть у насъ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, — тотъ обижаецца». Призвавъ Князь Ладымаръ къ себѣ Ивана, даетъ яму кúни нячиняны и шуба няшитая: «Вотъ тибѣ куні нячиняны и шуба няшитая, — штобъ этиа куні починивѣ и себѣ шубу пошивѣ и штобъ ты со мною на завутрянъ поспѣвѣ». Получивѣ Иванъ прекрасный, сирота несчастный, горько заплакавъ.

Пошовъ ёнъ икъ рѣкъ Днѣпру и думая самъ себе погубить. Являетца къ яму баба, якъ сѣнная копа: «Опъ чѣмъ ты Иванъ прекрасный, сирота несчастный, журисься? Я твоему горю помогу: Будишь мене маткой звать?»

— Буду!

«Садись на мене!» Баба старая перевязала Ивана на тотъ берягъ рѣки. Тамъ стоитъ домъ—ни вздумать, ни взгадать, только прѣомъ написать. Принося баба къ воротамъ, бразнула въ кольцо. Выскакуя икъ нимъ дѣвушка, Алёна Сиволобовна. «Вотъ тибѣ другъ! Будишь ты яво своимъ мужамъ называть?»—«Буду!»—«Вотъ жа ты яму кунни почини, шубу поши и выправи съ княземъ Ладымярамъ на заутрянь». — «Ложись, другъ мой, Иванъ прекрасный, спать», говоритъ Алёна Сиволобовна, а сама вышла на крыльцо, крикнула богатырскимъ голосомъ. Идутъ къ ней всѣ ея слуги. «Опъ чѣмъ ты насъ спрошѣешь?»—«А вотъ натя, штопъ вы кунни починили и шубу сей часъ жа пошили».

Алёна Сиволобовна стала Ивана будить: «Уставай, мой другъ! вотъ шуба готова,—на заутрянь звонять». Иванъ прекрасный, сирота несчастны, надѣвъ шубу тую. Тогда Алёна даётъ яму три ячка: «Однимъ ты ячкомъ князя Ладымяра похристосуй, другимъ попа, а третья вязи ў дворъ».

Посли заутряни Алѣшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, и кажа Ивану: «Похристосуй, братъ, и мене». — Похристосовавъ Иванъ и яго.

Пріѣзжая Иванъ ў домъ, Алёна гово́ря яму: «Похристосуй и мене!»—«Я», говоритъ Иванъ, «Алѣшку похристосовавъ». — «Ты дуракъ, хамъ! себѣ безголовье получишь».

Князь Ладымяръ собиравъ богатыхъ и убогихъ на обѣдъ. Ёнъ спрашувавъ у богатыхъ: «хвалитесь богатствомъ? Буду за богатство хвалить, а убогихъ надарять». Иванъ прекрасный сѣдитъ, ничо́го не отвѣчаетъ. Алѣшка-легокъ на языкъ, сладокъ на слова, запышевъ¹⁾ и говорить: «Иванъ сибѣ жану наживъ, краше

1) разсердился.

въ свѣтѣ нѣтъ». Ладымярь на это и кажа: «послать яго къ Вовку Минчигрею за самограйними гуслями,—Минчигрей яго истребить, а жана яго у насъ останетца». Написали письмо и послали Ивана къ Вовку Минчигрею и сказали яму: «если ты не представишь намъ самограйныхъ гусель, то тибѣ плаха и мечъ и голову съ плечъ». Получивъ тое письмо, Иванъ прекрасный, сирота несчастный, заплакавъ. Приходя ёнъ ў домъ Алёны Сиволобовны. Узнавъ объ этомъ, яна говоря: «Я тибѣ говорила, што будетъ тибѣ безгололье. Ну, на тибѣ ширинку, рубашку и портки. Когда жъ тибѣ будетъ притуга, вспомяни мене три разы».

Пріѣхавши къ Вовку Минчигрею, Иванъ подавъ яму письмо. Вовкъ Минчигрей прочитавъ письмо, говоря: «У мене нѣтъ готовыхъ, надо ковать, а тибѣ Иванъ прекрасный дуть, не отдыхаючи, трое сутокъ».

Иванъ прекрасный за трое сутокъ три раза отдыхавъ, а Вовкъ Минчигрей на яго сильно осерчавъ и хотѣвъ съѣсть. Иванъ прекрасный попросивъ у Вовка Минчигрея сибѣ баню, штобъ на смерть помыться. Помывшись, ёнъ ставъ рубашку надѣвать и Алёну Сиволобовну поминать: «Спасибо, Алёна Сиволобовна, што ты по смерть мою рубашечку дала». Вовкъ Минчигрей спрошуя у яго: «А што тибѣ Алёна Сиволобовна?»—«Жана минѣ», кажа Иванъ!—«Чаму жъ ты минѣ раньше этого не сказавъ? Яна, сястра минѣ. У мене есть гусли готовые». Вовкъ Минчигрей давъ Ивану гусли. Ёнъ ихъ привезъ и отдавъ князю Ладымярѣ. Черезъ Алёну Сиволобовну остався живъ. И теперь яны живутъ, медъ вино пьютъ. И я тамъ бывъ, медъ вино пивъ, по вусамъ тякло, а въ ротъ не попало.

Сообщ. учит. народн. училища Н. Котлярь.

82.

КИРИЛО КОЖЕМЯКА.

Минск. губ., Слуцкаго уѣзда, Грицевичской волости, с. Іодчицы.

Колись быў ў Кіеві князь, а быў коло Кіева змій и кажного году князь посылаў яму дань. Давали або молодого хлопца,

або дзёўчыну. А то пришла чарга ¹⁾ и до дочкѣ самого князя. Нечого робиць: коли давали горожане, треба и яму даваць.

Послаў князь свою дочку змѣю. А дочка была такая хорошая, што и сказаць не можно. То змѣй яе и полюбіў. Отъ ёна до яго прилисилась да и пытаетца разъ у яго: «ци е», кажа, «на свѣци таки чаловѣкъ, кабъ цябе подужаў?»

— «Е», кажа, «такій ў Кіевѣ надъ Днѣпромъ: якъ затопиць хату, то и дымъ ажъ надъ небесами сцелецца, а якъ выйдзе на Днѣпръ мочиць шкуры, то не одну несе, а дванадцать разомъ, и якъ набракнуць яны водою въ Днѣпрѣ, то вѣзьмя и учапицца за ихъ: ци выпцягне? А ёнъ таки жъ и не чуя, вѣзьмя и мене зъ ими трохи на берагъ и выпцягне. Того чаловѣка тольки мнѣ и страшно».

Княжна ўзяла сабѣ гѣтое на душу и думает: якъ ей карту до дому подаць и на волю до отца достатцѣ? А при ёй не было ни души, только одзинъ голубокъ. Ена вѣгодовала яго за счастливы,—и написала до пана отца: «Гѣтакъ и такъ», кажа, «у васъ», кажа, «панѣченку, е ў Кіевѣ чаловѣкъ, на имя Кирило, а на прозвище—Кожемяка. Просѣце вы яго чаразъ старыхъ людзей, ци не захоче ёнъ изъ змѣемъ побицца? ци не зволицъ мене, бѣдну, зъ неволи выручаць? Просѣце яго, панѣченку, и словами и подарунками, кабъ не обидзіўся ёнъ за якая незвычайная слово. Я за яго и за васъ буду до вѣку Богу моллицца.» Написала такъ, привязала подъ крыло голуба да и выпусьчила ў вокно. Голубокъ звѣўся подъ небо да и пролецѣў до дому, на подворье князя. А дзѣци сами углядѣли голубка. «Бацько, бацько!» кажуць, «ци бачишъ, голубокъ одъ сястры прилецѣў?» Князь першъ зарадоваўся, а далѣ подумаў, подумаў да и сумѣўся: «Проклятый уже згубіў видно мою дочку!» А далѣй прикликаў до себе голубка, глядзѣ—ажно подъ крыломъ карточка. Ёнъ за карточку, читая, што дочка пѣша. Той разъ призваў до себе ўсю старшину, сякъ такъ порадилися да и послаў до Кирилы Кожемяка самыхъ

1) череда, очередь.

бачили, отъ яны и кажуць такъ сынómъ, што мы іе вуправили до васъ зъ хлѣбомъ яще ўчора.... Ўсе бучымто одури́ли и стояць бі́лые, бі́лые якъ кра́йда; мо бз¹⁾ ены и доўго такъ стояли, адначе старшій сынъ и кажэ: «пойду я шукаць Палагью!»

Якъ сказаў такъ и зробіў, пойшоу; и идзе ёнъ, идзе по той дарозі, што соломоею поцярушено да и не примѣціу, што ето не та дарога, кудое яны шли, и дойшоў до тыхъ косцяныхъ палацоў, ажно сустрѣкае Палагью. Яна ёму и кажэ: отъ такъ и такъ, попаласа я несчасна, уцекай, бра, борджей, бо змѣй цебе зъѣсь. А той и кажэ: «коліжъ ужэ уцекаць, такъ уцекаймо разомъ» а яна и кажэ: «Не, бра, ёнъ чуе мой духъ и дожене мэне, а ты уцекай!» Тольки што яна еттэе сказала, ажно якъ загудзе, але моцно такъ, ажно ихъ оглушило, глядзяць яны-ажъ то змѣй.

Отъ Палагья и кажэ ёму: «Ето мой братъ прійшоу до насъ!» — «Добрэ», каже змѣй, — «вэдзижъ яго ко мнѣ у госьци.» Той пошоу. Прійшоуши до дому, змѣй и кажэ: «Жонка! подай намъ посмаковаць залѣзнаго бобу!» — тая принесла. Змѣй якъ зачаў іѣсци, ажно искры зъ рота посыпаліся, а той неборака ўзяў одну бобину да чупъ быў зубы собіѣ не поломаў. Отъ ёнъ гэтую бобину и вукинуў зъ рота; змѣй побачіўши етое дзѣло, напаў на бі́днаго хлопца: «чэму кажэ не їси, а кидаешъ, не хочешъ ле того, што ето мое?» — Крычаў той змѣй, крычаў, ды и кажэ: «ходзѣмъ побачемо мое богацтво!» Той пойшоу; а змѣй ёго тамъ задворомъ и повіісіў на воропяхъ. Прійшоў да и кажэ: «жонко, я твойго брата повіісіў, бо ёнъ не схоцѣу бобу іѣсьци». А тая, бі́дная, и залилася дробнымі слезамі... але штожъ? заплакала, заплакала да и перестала.

Пойшла яна на други дзень на шпáпаръ, на дарогу, ажно бачыць други братъ идзе, іе шукаючи. — И той неборака, не зъѣўши бобу, повісь коле брата.

Чекаюць бацьки сыноў дзень, чекаюць други... такъ чекали дзень зъ шесъ, а ихъ ўсё нема́шка.

1) Сокращено: можетъ быть.

Отъ, одного разу, до свята пошла баба по воду, ажно бачыць: каціцца по дорози горошокъ; яна ёго подняла, поглядзѣла да й зѣла. Чув яна празъ колькихъ тамъ дзёнъ, што яна ў ценжи¹⁾, а празъ тыжнею (недѣль) два (?), ци тры и обродзіла хлопчыка такого хорошего, хорошего и такого великого, великого! да якъ только родзіўся, такъ заразъ и закричаў: «Мамо, дай іѣсьци!» а голось такі грубы, грубы, ажно ўсп попужались, сами не вѣдаюць, што ето такэе за дзиво.

Отъ той хлопчыкъ росце не по днямъ, а по годзінамъ, и выросъ за мѣсѣцъ такі вялікі, да й ще зъ бородою, ажно бацько ёго бояўся. Думали, думали, якъ яго назваці—якее ёму имя даць? да и назвали яго Горобшомъ.

Отъ той Горобшомъ и кажэ бацькомъ «Наце вамъ бацькі шпульку (булавку), идзіце къ ковалю: няхай ёнъ вўкуе зъ іе булаву ў семъ пудоў». Бацько и думаетъ собіѣ: «ото дурный екій, зъ шпульки, што паны собіѣ пришпуляюць квѣтки, альбо устѣнжкі, хоче зробіць доўбашку ў 7 пудоў!» — покиваў головою, да и поѣхаў ў городъ и купіў семъ пудоў залѣза да и загадаў ковалю вуковаць сыну доўбашку. Коваль коваў, коваў—на силу вўковаў. Бацько радъ, што такі страхъ! Пріѣзджае до дому и скоціу зъ возу сыну тую доўбашку.

Горобшомъ якъ ўзяў тую булаву аднєю рукою, да якъ шибнуў іе ў гору, ажно яна ў небо сховалася. Кинуўши доубню, ёнъ пойшоу сабѣ свѣдаць. Посвѣдаў, поговоріу зъ бацькамі, да й кажэ. «Ну ходзѣмъ, бацько, на погной²⁾, заразъ булаву вэрнецца». Той бацько ажъ дрыжыць, але пойшоў.

Отъ прійшли яны на погной, дакъ сынъ и кажэ: «Отожъ бачъ, тато, унѣто штось чаріѣе ў неби, то моя булава ляціць». Не посіѣў бацько зирнуць, ажно булава ужэ такъ и загула коле ихъ, а Горошокъ ўзяў да й подставіў колѣно, доўбашка удрыўшися объ колѣно, такъ и переляцѣла на палъ, а Горошокъ и кажэ: «А

1) беременна.

2) поной—унавоженная пахатная земля. Сл. Носовича.

што, тато, бачь яку ты мнѣ доўбэшку зробіў, ты бо, мусиць, не зь тэё шпульки зробіў, што я тобѣ даў».

Бацько такъ пэрелякаўся, ажно зубамі ляскаючы, собіѣкусокъ языка откусіў, але отдыхаўши трохи, заразь жэ поѣхаў ў городъ и купіў ў краіи семъ пудоў залѣза агліцкаго и той самы́й коваль вуковаў зь гэтаго залѣза новую доўбэшку. Бацько, узяўши тую доўбэшку, прывёзъ іе сыну. Той зноў постукаў іе якъ и пэршую, але доўбэшка була мо́дная, — такъ толькі зогнулася трохи. Горошокъ ажно повесялѣў, ўзяў доўбэшкў, струсенуў ёю, ажно загуло, да й кажэ: «Ну, тато, пойдужь я цеперь сёстру шукаць». Ну, думае собіѣ бацько: «Божэ тобѣ помози.»

Горошокъ, доўго не думаячы, ўзяў свою кацавэльку (булаву) да и пойшоў просто къ змѣю; змѣй, почуўши сілу вялікую, вускочіў до яго и сустрэкнуў яго на дарозі.

Зірнулі яны одно на другэе да и моўчаць, такъ якъ бы попужаліся одно другога; а тутъ недалечко и Палагья стоіць. Горошокъ глянуў и догадаўся, што етто здаецца яна, але нічо́го не сказау. Чи доўго яны такъ стоялі, чи не, але змѣй и каже сыну: «ходзімъ, браце, зьѣдзімъ, трохи бобу».

Отъ яны и пошлі—посядалі на залѣзные столкі. Якъ толькі сѣў Горошокъ, дакъ той столóкъ такъ и насыпаўся, а змѣй ажно здзівіўся и даў ёму другі́й столóкъ тэжэ залѣзны, але моцнѣ́йшій. Горошокъ сѣў, а столóкъ той ўсё такі трохи согнуўся, и сталі і́сці залѣзны бобъ; ё́лі, ё́лі, покуль ўсё не зьѣ́лі.

Змѣй ажно почірвонѣў, такъ ёму моташно стало, што знашоўся чалові́ёкъ, што наватъ дужэй яго... круці́ўся ё́нъ, круці́ўся, да и кажэ Горошкў «ходзімъ, бра, оглядзімъ мое бага́цтва».

«Добра́!» Пойшлі. Приходзяць яны ў гумно, на *мясодзозы* (?) токъ, а зь того гумна видно булі вороця, а на тыхъ вороцяхъ висяць два чалові́ёкі ужэ, нежывы́е. Отъ ё́нъ и пытаецца. «А хто ето такі?»—«А то», ка, (сокращенное: кажэ—говори́ть) «браты́ моё жонкі». Горошка ажно затрасло и думае собіѣ: «Отъ тобіѣ и разъ,—спозніўся, але заразь жэ и кажэ: «ахъ ты змѣю негодзі́вы, такі да сякі, тожъ ты моі́хъ братоў пові́шаў!» да якъ ўсхопіў яго

за грудки да и гѣпнуў его объ землю, ажно змѣй по поясъ ў той токъ ўрѣзаўса, а пѣтымъ схопѣвши свою доўбѣшку да якъ вурзуу ёму по пѣреносицы, ажно юшка¹⁾ поцякла, а якъ дзвинуў яще разъ, дакъ той змѣй и соўсѣмъ *киркнуў*.

Убіўши того змѣя, Горошокъ пойшоу къ сястрѣ, да и кажэ: «я твой братъ, а ты моя сястра. Змѣя твого я ужэ убіў», а тая и не віѣриць тому, «Яки» кажэ, «ты мнѣ братъ? У мене большъ братоў нима, якъ тые, што на ворѣцяхъ висяць», да и заплакала. Горошокъ ўспомятаў братоў; пойшоў поздыймаў ихъ зъ ворѣцѣў, убіў вола, здѣрѣ зъ яго шкуру, ўлѣзъ ў тую шкуру, да и ляжиць, ажно приляцѣли вороны чѣрныя да и стали кляваць тую шкуру, а той зъ подъ шкуры—хапъ! да и поймаў—ворона. Той бѣдны́й просицца, пусьци мяне, што хочашъ зрѣблю да тольки пусьци.

«А отъ», кажэ Горошокъ, «принеси мнѣ живѣе воды» и коли воронъ подыкляроваў, ёнъ его и пусьциў.

Не ўспѣў яще Горошокъ добрѣ оглядѣцца, ажно воронъ ужэ и принесъ ў дзюбы пляшочку живѣе воды. Горошокъ ўзяўши тую воду, помѣчѣў братѣмъ водою очи, дакъ ены и обжили, да и пытаюцца: «Хто ты такі́й, кому намъ дзяковаць?» А Горошокъ и кажэ. «Я вамъ братъ и дзякуй ваше мнѣ не потрібно». А яны не віѣраць да думаюць собѣ: «яки ёнъ намъ братъ? откуль ёнъ ўзяўся?» Але ўсѣжъ таки подзяковали, да давай, Божэ, ногі. Узяўши Палагью и побѣглі до дому. Прибіглі яны до дому да и кажуць бацькомъ, што зъ ими зрѣбілося и што той чаловѣкъ называе себе ихъ братѣмъ. Бацьки вуслухаўши ўсѣ, подзяковали Богу, да и кажуць, што праўда у насъ родзіўся якісь вуродокъ вѣлми дзіўны, а гдзѣ ёнъ цяперъ?...

А Горошокъ пойшоу ў стойло змѣёву, вубраў собѣ добраго коня и два хорты, што заусюгды цахлѣли, и поѣхаў ў свѣтъ, а гдзѣ ёнъ цяперъ, дакъ и хто ёго вѣдае? мо, и цяперъ гдзесь ѣзд-

1) Жидкость, жижица, т. е. кровь.

зиць; а тые бацьки зъ дзѣцьми живуць по старому, тольки хлопцы не женихаюца до Палагьи.

Зап. волости. писаремъ и доставлена Минск. статист. комитетомъ.

84.

СЯВРЮКЪ.

Черниговской губ., Суражск. уѣзда, дер. Чертовича.

Ой хто жъ того нязнавъ,
 Якъ бѣлый свѣтъ наставъ?
 Якъ и солнушко взойшло,
 Якъ и ярки мѣсячко,
 Якъ и частыя звѣздочки,
 Якъ и тдемныя хмáрычки,
 Якъ и сильныя дóжчачки?
 Якъ царь да сыновъ пожанивъ,
 Якъ царь дочарей поотдавъ?
 Сяврукъ на весельи бывавъ,
 Сяврукъ и горелки пивавъ,
 Сяврукъ позывáтымъ бывавъ.
 Якъ пошовъ жа то Сяврукъ—
 Семсотъ городовъ пройшовъ,
 Семсотъ казаковъ созвавъ,
 Семсотъ да бояриновъ,
 Семсотъ да татариновъ,
 Семсотъ полковъ Доньскихъ казаковъ.
 Якъ крикнувъ то Сяврукъ,
 Якъ свиснувъ то сильной,
 Да на свой дворъ широкъ,
 Да на свой тцерамъ високъ.
 Якъ бѣгатъ къ яму борци,
 Изъ борцовъ да на выборца,
 Якъ да удалыя Калужанци,
 По бáтющи Микитовичи,
 По мáтушци Маринины сыны;
 Яны усики зажимаючи,
 И рукавики засúчиваючи,
 И сапóжаньки подцягиваючи,
 И чулочки подвязиваючи.

Ухативъ жа то Сяврукъ
 Ёнъ наибольшаго брата,
 Якъ за лѣвое плечо,
 Якъ за правую пашку,
 Якъ за тонку рубашку;
 Якъ подзяивъ жа то повыша сябе,
 Якъ ударивъ жа пониже сябе,—
 Земля стряхнулася,
 Вода спляснулася,
 Москва улякнулася,
 Яго пуговицы полопалися.
 И пяцелики потрескалися,
 И жалудки повискочили,
 И пачонки повикатились;
 По колянки въ землю убивъ.
 Охъ што жана яго, Сяврушаница
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Яна по двору ходзя,
 Бѣлы ручанки ломя.
 Якъ пошло-жа то Сяврушаница,
 Бѣло-удалая Чаркашаница,
 Семъ сотъ городовъ пройшла
 По сябѣ борца не найшла. ¹⁾

Зап. учит. народн. училища.

1) По характеру и по всѣмъ приемамъ былевого стиля видно, что эти стихи составляютъ только начало былины, созданной на сѣверѣ Россіи и занесенной въ Черниговск. губернію въ весьма древнюю эпоху вольными или невольными выселенцами или побродягами великорусскими. Жаль, что нашъ отрывокъ прерывается на самомъ интересномъ мѣстѣ. Печатаая его здѣсь, мы имѣемъ главнымъ образомъ въ виду вызвать мѣстныхъ любителей и знатоковъ народнаго творчества на поиски какъ полнѣйшаго текста нашей былины, такъ и другихъ подобныхъ, еще уцѣлѣвшихъ доселѣ среди сельскаго населенія въ устахъ записныхъ пѣвцовъ и пѣвицъ стараго поколѣнія, и тѣмъ сослужить своего рода службу отечественной наукѣ. III.

В. ВЫТОВЫЯ.

85.

МУЖИКЪ И ПАНЪ.

а) Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзінъ мужикъ увидзѣў ў помѣщика хорошую свинью съ поросятами. Ёнъ пошоў и стаў кланяцца свиньи. Гэта видзѣла пани зъ балкона. Яна послала лакея спросиць: чаму ёнъ свиньи кланяцца? А тэй кажець: «Гэта моя Рапка жэніцца, а ваша Бѣлка моей Рапцы родная цётка, дыкъ я зову на вяселье, а яна ўсё кажець: ни хочу!» Лакей пошоў и расказаў пани. Тая расхоталася и сказала прываць мужика. Мужикъ прішоў. Тогды пани каже: «Што ты нашуй свиньи кланіся?»

— «А во што: у мене ёсь Рапка, а ваша Бѣлка ей родна цётка, дыкъ моя Рапка жэніцца и просиць вашае Бѣлки на вяселье, — вотъ я и прішоў прісиць, а яна кажець: ни хочу!»

«Ха, ха, ха! .. ну дакъ якъ же ты яе повядзешъ», кажець пани, ци повязешъ?»

— Не, поведу, коли пойдзе, — я прішоў.

«А поросятъ якъ будуць?»

— И зъ дзѣткамі прісила Рапка, штопъ пусьцила.

«Ну такъ я скажу, штопъ запрагли коня и положили Бѣлку, а коли не захоче ляжаць, то прывязаць, а поросятъ ў мяшокъ». Пани приказала запрагли коня, положиць на возъ свинью и поросятъ и даць мужику. «Ци скоро ты назатъ прывязешъ?» — «Скоро, моя панічка». Мужикъ сѣў и поѣхаў. Пана ни было ў дворэ. Якъ пріѣхаў панъ, такъ пани яму кажець: «У насъ быў мужикъ, ёнъ нашу Бѣлицы кланяўся, прісиў на вяселье. Я яе пусьцила и коня дала ѣхаць.» А панъ кажець: «во дура, а мужикъ обмануў; пропадзе и конь и свинья съ поросятами. — Скорэй лошадзей давайце!»

Дали тройку съ колоколомъ. Панъ сѣў и спрашываецъ: Кудышъ мужикъ поѣхаў? — «А во сюды», кажуць людзи и по-

казали пану дорогу. Панъ туды и поѣхаў. А мужикъ почуў колоколь, звярнуў ў лѣсъ. Тамъ убіў свиньню зъ поросятами, коня привязаў, а самъ вышоў на дорогу, наклаў кучу помѣту, накрыў шапкою и сядзіць. Ёдзе панъ. «На бокъ!» крычыць панскій кучаръ. — «Не, паночекъ, не! Ёдзьце вы сабѣ на бокъ,—мнѣ не можна!»—Панъ сказаў кучару обѣхаць мужика. Минуўши мужика, панъ становіўся и спрашываіць: «Ци не бачіў ты, мужичокъ, тутъ мужика ёдучи и вѣзучи свиньню зъ поросятами?»

— Видзѣў, паночакъ! ёнъ тутъ недаўно ѣхаў.

«А ци знаешъ, куды ёнъ поѣхаў?»

— Знаю.

«Покажи жъ намъ дорогу».

— Не, паночекъ, не! Мнѣ и зъ мѣста не можна сыйці. Коли хочаця, то я вамъ дорогу скажу: вы будзице тутъ прамо, потомъ зворотице круто, круто ў право, а тамъ круто, круто ў лѣво и такъ далѣй.

Панъ и спрашывае у кучара: «ци поняў ты?»

— Не, паня!

«И я не поняў».

Тогды панъ спрашывае у мужика:

«Ци догнаў бы ты яго?»

— Чаму не, паня? Я яго заразъ бы прыцягъ къ вамъ.

«Ну, догони, я табѣ заплачу».

— Не, Боже сохрани! мнѣ зъ мѣста не можна сыйці.

«Чамужъ табѣ не можна сыйці? Што ты тутъ робишь?»

— Гэта, паночекъ, ѣхаў мой панъ и сустрѣўся съ знакомой панёю и тая пани подарила яму шигла. Дыкъ панъ сказаў мнѣ яго дзержаць, покуль ёнъ будзець ѣхаць назатъ.

«Ну такъ ты ёдзь зъ моимъ кучаромъ, а я буду вартоваць».

— Не, паня, не хочу; тогды мнѣ отъ пана жицьця не будзе, якъ ты упусьцишь шигла.

«Я не упушчу».

— Не, паня, не повѣру.

«Ну дыкъ я буду вартоваць зъ хурманомъ, а ты ѣдзь одзинъ».

— Нѣтъ, не хочу!

«На табѣ сто рублей, ѣдзь!»

— Не, боюся, паня: вы пусьциде щигла

«Да не пусьчимъ же!»

Мужикъ ўзяў сто рублей и сѣў ѣхаць. А панъ спрашивае: «ци скоро ты вернешся?»

— Церазь часъ, паночекъ, я тутъ буду».

Мужикъ поѣхаў. По дорозѣ ёнъ отчапіў колоколъ, заѣхаў ў лѣсъ, ўзяў коня зъ свиньею и поросятами и уѣхаў.

Панъ зъ кучаромъ прождали часъ—мужика нима, прождали други—яго нима. Тогда кучаръ кажець: «Пани была дурень: отдала коня зъ свиньею и поросятами, а панъ яще дурнѣй—отдаў тройку коней и сто рублей». А панъ кажець: «цо ты мувишь, дурню! Я икъ здѣлаю обяўленьне: чій щиголъ, такъ и найду вора».

Пóтомъ стало сонце заходзиць, а кучаръ кажець: «Не хочу уже сядзѣць,—я ѣсьць хочу,—ходземъ ў дворъ». А панъ кажець: «Ну такъ ты бяры щигла, а я буду подымаць шапку». Трохо подумаўши, панъ кажець: «Не! ты упусьдишь; ты подымай шапку, а я буду браць щигла». Кучаръ ўзяў за вяршóкъ шапки, а панъ ободзвѣ руки подсунуў подъ шапку. Кучаръ якъ подыме шапку, дыкъ панъ разомъ обѣими руками якъ хващиць — дыкъ прямо ў помётъ. Тутъ якъ закрычиць: «А дурень! а гáлгань! во щиголъ!» А кучаръ кажець: «Я говорыў, што пани дурная, а панъ дурнѣй». А панъ крычиць: «На отсѣчь миѣ руки! Цо миѣ зробиць?» — «А што вамъ, паня, зробиць?» каже кучаръ, оботрэтце опъ траву». Панъ такъ и здѣлаў и пошли яны ў дворъ. Пришоўши, панъ и кажець пани: «Ты дурная: отдала коня и свинью зъ поросятами, а я дурнѣй: отдаў троухъ коней и сто рублей, а яще рэнки упачкаў, воняюць дужа, хоць отсѣчь нужна». Пани расхохоталася. А мужикъ и цеперь ѣдзиць на панскихъ коняхъ.

Зап. учител. народн. училища Н. Николаевичемъ.

86.

б) Гродненск. губ. и уѣзда, Массальяно-Богородицкой вол., д. Новоселки.

Были сабѣ дзѣдъ и баба; было у нихъ двое дзицей: сынъ и дочка. Пошла дочка на рѣчку плацьця праць. Попрала яна плацьця, сѣла на бѣрэзи и плача. Пришла маці и кажа: «чаго ты плачашь?» А дочка кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки, и якъ у мене будзя сынъ и якъ ёнъ будзя иці до васъ, то ў гэтуй рѣцци утопитца». Маці кажа: «такъ!» А потомъ и сѣли и плачуць ў двоухъ. Пришоў бацька и кажа: «чаго вы плачаця?» А дочка кажа: «якъ я пойду на той бокъ рѣчки замужъ, и якъ у мене будзя сынъ, то ёнъ будзя иці до васъ и ў гэтуй рѣцци утопитца», и бацька сѣў и уже ў трохъ плачуць. Пришоў сынъ и кажа: «чаго вы, дураки, плачаця?» А сястра кажа: «якъ я пойду замужъ на той бокъ рѣчки и якъ у мене будзя сынъ, то ёнъ будзя иці до васъ и ў гэтуй рѣцци утопитца» — Братъ кажа: «Ци пойдзашъ ты замужъ, ци нѣ, ци будзя у цибе сынъ, ци нѣ, и будзя ёнъ иці, ци нѣ, а вы циперъ, дурни, плачаця. Коли вы такіе дурни, то я покину васъ и пойду ў свѣтъ. Коли найду такіхъ дурняў, якъ вы, то вярнусо, а коль не найду, то ня вярнусо»

Пошоў ёнъ ў свѣтъ. Ишоў, ишоў, приходиць до одного двора и бачиць: ходзиць свиньня съ поросятами по дворѣ. Ёнъ скинуў шапку и ўсё ходзиць по дворѣ за свиньнею, да кланяйтца. Пани углѣдзяла празъ окно, што ёнъ ходзиць за свиньнею, но бясъ шапки, и кажа на своего пѣропка: «пойдзи, попытайся, — чаго гэты чаловѣкъ идзѣць за свиньнею бясъ шапки?» Пѣробокъ пошоў и кажа: «чаго ты, чаловѣчку, ходзишъ за гэтою свиньнею?» А ёнъ кажа: гэта свиньня моѣ мацяры сястра и я пришоў просиць яе на вяселья.

Пѣробокъ пришоў до пани и кажа: «чаловѣкъ кажа, што гэта свиньня яго мацяры сястра и ёнъ пришоў просиць яе на вяселья». Пани уцѣшилася и кажа: «Я ня вѣдала, што у нашай свиньни есть сястра» и вягѣла запрагци чацѣро коняй ў повоську. Слуги запрагли, а потымъ зловили свиньню, звязали, положили

ў повоску и дали яму, кабъ ёнъ везъ до свое мацяры на вяселья.

Пана ня было ў дома, якъ пани отдавала свинню, потымъ ёнъ пріѣхаў. Пани стала казаць яму, што чаловѣкъ просіў свинню на вяселья и што яна дала яму коні, повоску и свинню. Панъ познаў, што той чаловѣкъ ошукаў паню, ўзяў запрогъ шасьцero коняй и погоніў того чаловѣка. Гоніў, гоніў,—пріѣхаў ашъ ў лѣсъ, а той чаловѣкъ почуў, што яго гоняць, и ўзяў скрыоваў коні ў лѣсъ, а самъ вышоў на дорогу, накрыў шапкою камяня и дзяржиць. Зноў ёдзя той панъ и пытаецца у яго: «ци ня бачіў, ёдучи, чаловѣка чацьвярыми коньми?» Ёнъ кажа: «бачіў». — «Аля ци ня вѣдаешъ куды яго гоніць?» — «Я табѣ яго догоніўбы, аля тутъ у мене дорогая пщица подъ шапкою, то я боюса, кабъ яна ня уцклá. На, ты подзяржи, то я догоню». Панъ дзяржаў дзяржаў, а потымъ поглядзѣў, ашъ подъ шапкою камянь,—такъ ёнъ уварнуўсо до дому ¹⁾).

Зап. учен. Свислоч. учит. семинаріи, Солоневичемъ.

87.

МУЖИКЪ, ЕГО ЖЕНА И ПАНЪ.

а) Гродн. губ. и уѣзда.

Жіў сабѣ чаловѣкъ. Гэты чаловѣкъ быў бѣдны. Мѣў ёнъ сабѣ жонку. Гэтая жонка была крѣшк²⁾у дураковáта и пьяница. Поѣхаў одзинъ разъ гэты чаловѣкъ на кирмашъ съ своею жонкою. Дзень быў туманны. Пѣрадъ ими ѣхаў панъ, а гэтого пана яны были подданными и служили яму пánцину. У пана выпаў съ кареты купаръ (сундукъ) съ грошми. Чаловѣкъ гэты бачіў,

1) Въ этомъ вариантѣ, какъ видно не достаеъ конца. Мы не узнаемъ, на примѣръ, ничего о томъ: вернулся ли нашъ странникъ къ своимъ вслѣдствіе того, что нашелъ имъ равныхъ по глупости, или онъ еще продолжалъ отыскивать болѣе плоскихъ дураковъ? Вѣроятно вариантъ нашъ составленъ изъ двухъ отрывковъ сказокъ, изъ которыхъ первый,—до отправления въ странствіе, напоминаетъ отчасти «Die kluge Else» въ собраніи Haus- und Kindermärchen брат. Гримма, а отчасти «Лутонюшко» въ Собраніи сказокъ Аванасьева. III.

2) т. е. крошко (немного).

застановіў коня, пошоў, ўзяў гэты кунаръ, занёсць ў лѣсъ, закопаў яго тамъ, самъ пришоў, сѣў ў возъ и поѣхаў далей. Пріѣхаў на мѣсто (мѣстечко), войшоў ў кáрчму и зачаў понць жонку. Ёнъ упоіў яе такъ, што яна стала пáдаци. Тогды ёнъ вышоў на мѣсто, зачаў купляць булки и обаранки. Набраў поўны мяшóкъ и сховаў ў сани и зноў вышоў ў кáрчму. Пóсляй яны поѣхали до хаты, ажнó бачиць, што далеко ходзяць свиньня. Жонка была пьяна и не бачила што тамъ ходзиць, и пытаецца у мужика, «што гэта тамъ ходзиць?» Мужикъ кажа, што гэта ксендзъ жéницца на другой жонцы. Поѣхали яны далей, ажъ жонка зноў пытацца: «якая сáгодня свято?» Мужикъ кажа Конопелька. Тогды жонка кажа: «Ахъ, але, праўда сáгодня Конопелька». И поѣхали яны далей. Пріѣхали до хаты. Тамъ жонка заснула. Тогды мужикъ ўзяў булки и обаранки, разсыпаў на подворку. Якъ ўстала жонка, дай стала пытаць у мужа: «што гэта?» Мужъ кажа: «гэта надышла пироговая хмара, цяперъ будзе хлѣба на три мѣсяцы.» Черазъ сколько часоў жонка пытае: «дзѣ тыя гроши, што ты знашоў?» Мужикъ зачаў выпирацца и казаў, што ёнъ не знашоў грошей. Яна кажа: «не, ты знашоў гроши!» Тогды мужикъ выбіў жонку и сказаў, кабъ яна ничóго не говорила. Жонка пошла до кáрчмы, упиася и рассказала ўсѣмъ. Гэта дойшло и до пáна. Тогды панъ прислаў по ўсѣхъ и по мужика и по жонку яго и по ўсѣхъ тыхъ, которые слышали отъ жонки. Панъ запытаў у тыхъ бабъ: «скуль яны чули?» Яны́ сказали, што чули отъ жонки. Запытали у жонки. Тогды жонка сказала: «Даль Богъ, што, панóчку, ёнъ знашоў гроши». Тогды запытали у яе: «Коли гэта было?» Яна сказала: «Якъ было свято Конопелька, якъ ксендзъ на другой жонцѣ жаніўся и якъ пироговая хмара пáдала». Панъ зачаў смяяцца. Мужъ сказаў: «Вотъ бачишъ, панъ, што яна дурная кажа. Нигды нѣтъ свята Конопелька, альбо капъ ксендзъ жаніўся на другой жонцы, альбо пироговая хмара пáдала.» Панъ посмѣяўся, дай прогнаў бабу, а гроши остались мужику.

Зап. учей. подготовит. кл. Свислочск. учит. Семинарія, Владим. Василевскій.

88.

б) Минск. г. Новогрудск. уѣзда, д. Роскоши, Негяѣвич. волости.

Гэто было за панами, якъ мѣли панэ волю надъ мужыкамі.

Быў сабѣ чаловѣкъ съ жонкою; жонка завсегда зъ имъ сварылася. Бывало пойдзя къ пану и наговóрыць на свойго мужа, што ёнъ кепскій, бѣётцы зъ ёю. Панъ за тоя жонку любіў, а яе мужа не любіў, яще часами бѣе яго. Разъ поѣхаў той чаловѣкъ ў лѣсъ по дрóвы и нашоў скрыню грошай. Привезъ ёнъ ихъ до дому и хочѣў сховаць, кабъ жóнка ня бачила. Жонка на той часъ выбѣгла на дворъ и *амодзала* ¹⁾ тыя гроши. Мужыкъ бояўся, кабъ яна не пошла, не сказала пану про гэтыя гроши, зачаў думаць, якъ бы яе ошукаць. Посля ёнъ поѣхаў ў лѣсъ, купіў тамъ у рыбака шупака ²⁾, привезъ до дому и кажа жóнцы: «што я бачіў за дзиво! До хвоины прылипъ шупакъ; вотъ я ўзяў и привезъ до дому». Жонка кажа: «гэто праўды было?»

— «Невгожъ ня праўды?» ёнъ одказывая.

Посля ёнъ поѣхаў на торгъ, накупляў пирогаў за тыя гроши, што знашоў ў лѣся, и ў ночи пораскладаў на своемъ дворѣ. Нараньё ёнъ ўстаў и кажа жóнцы: «што гэто зробилосё? Гэтожъ ў ночи была пироговая туча, нашъ ўсей дворъ покрытъ пирогами». Позбираў ёнъ съ жонкою пироги и никому не говорыў. Пошоў мужыкъ даваць быдлу и прышоўши, кажа жóнцы: «гэтожъ нашъ панъ сало вкраў, яго будуць гнаць сяломъ и треба будзя ўсякому биць яго. Якъ ты будзяшъ биць яго, гэдакъ ты добро зъ имъ живешъ?» Яна кажа на мужика: «ты мяне гдзѣ сховай, кабъ мнѣ ня треба было биць пана». Мужыкъ кажа: «сховайся подъ гэтую бочку». Яна подлѣзла и сядзѣла тамъ, покуль перавяли пана. Немного обождаўши жонка, засварылася зъ мужикомъ и кажа: «Я пойду скажу пану, што ты знашоў много грошай». Пошла и сказала. Панъ позваў мужика и пытаецца: «Коли ты ихъ знашоў?»—Мужыкъ кажа: «я ни якихъ ня знашоў грошай».

1) т. е. углядѣла, увидѣла.

2) *шупакъ*—щука.

«Ёнъ тогды, паня, знашоў,» кажа жонка, «якъ пріѣхаў зъ лѣсу и казаў, што щупакъ прылипъ къ хвойны.»—Ти гэтожъ, панъ, праўды, кабъ щупакъ до хвойны прылипъ?—«А ты ўсе такься» го-вóрыць жонка, «и кажешъ, што не знашоў, а гэто тогды само робилосё, якъ была пироговая туча.»

— Ти гэтожъ, паня, праўды, кабъ пироговая туча была? гэ-того николи не было».

А панъ ўсё слухая.

«Я пану нѣшто сказалабъ, колибъ панъ не сярдоваў бы.»

— «Не, я не буду», каже панъ.

«Гэтожъ тогды, пане было, якъ ёнъ знашоў гроши, якъ панъ сало вкраў и пану по сялу гнали». . .

«Якъ!..» закрычаў панъ «я сало вкраў? Ахъ ты негодная! Коли жъ я сало вкраў?» Ўзяў, выбіў яе и прогнаў, а гроши у мужика остались.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвижск. учит. Сем. К. Чурко.

89.

в) Той-же губ., Бобруйскаго уѣзда, м. Городки.

Жіў сабѣ въ одномъ сялѣ Сенька и была у яго жонка, але надто лѣнивая. Пошла одного разу жаць,—нажала снопъ и лягла спаць. Выспалась и пошла до дому. Сенька стаў пытацца: «скольки жъ ты нажала?»

— Копню, да изложила копню.

Пошла на другіі дзень, нажала стольки жъ, и на треціі дзень нажала стольки жъ—ўсяго за три дни нажала три снопы.

Поѣхаў Сенька забираць жито. Пріѣхаў туды, глядзіць—ажно жонка яго спіць, а жито нажато ўсяго три снопы. Ёнъ забраў снопы, жонки не будзіў, обмазаў яе смолою, осыпаў перъ-ями и поѣхаў до дому. Сеньчиха ўстала, поглядзѣла на себе, испугалася и сказала себѣ: «Гэто жъ не Сеньчиха, однакожъ пойду на сяло, коли будуць собаки брехаць, да дзѣци палкамі кидаць, то я уже не Сеньчиха». Пришла яна на село—собаки не

Разозловаўся панъ, казаў набиць Сеньчиху и прогнаць ея вонъ. Пропали ея и гроши, и шуба. А Сенька спожіў ея грошу и послѣ ея смерти ўзяў сабѣ молодую и разумную жонку.

Зап. воспитанникомъ Молодеченской учительск. Семин. Осипомъ Зубцомъ ¹⁾).

90.

г) Могилевск. губ., Горецк. уѣзда, с. Савва.

Дзѣло было за панамі ¹⁾. У одной дзярѣўни нѣдалеко отъ паньскаго двора, жиў одзинъ разумный мужикъ съ злою и дурною жонкою, подъ злосьць и бацьки родного не пошкодѣя, а не только што своего мужика. Бывало якъ только посварыцца съ своимъ мужикомъ, побѣжиць къ пану и кажець: «Паночекъ! мой Иванъ на себя тое и тое говориў, тое и тое у цябя ўкраў.» Панъ за-

1) Другой вар. изъ той-же мѣстности:

Быў сабѣ дзѣдъ, да баба, а близко ихъ жиў панъ. Баба была такая лихая, што ей господаръ ни зробиць, дакъ яна зараць скажа пану. Одного разу господаръ ея выкопаў три мѣрки золота; першъ ёнъ бонѣся ей сказаць, штобъ яна не сказала пану, а потымъ сказаў, и яны поѣхали, и забрали найдзенное золото и поѣхали до дому. Ъдучи, дзѣдъ кажа своей бабѣ: «нѣхто ўлѣзь ў клѣць, и яго зловили тамака, и колбасами били и целятами сковали». Баба повѣрила и дивилась. Прѣѣхавши до дому, ёнъ ссыпаў золото въ засѣкъ. Але бабѣ нѣякъ не церпѣлося, хоця и ей дзѣдъ нашоў гѣто золото, але ей надто хочѣлось сказаць пану; што яны нашли. Бачиць гѣто дзѣдъ, што уже бабу лихій мучиць и што яна хоча иди до пана да и кажа ей: «Баба! лѣзь подъ печь хутко, войско идзець». Баба зноў повѣрила и полѣзла, а ёнъ ўзяў да и зачиніў яе тамъ, а самъ тымъ часомъ ўсе золото перанесть ў хлѣбъ и сковаў ў соломѣ, а баба ўсе сидѣла подъ печью. Колижъ ёнъ пришоў и выпусциў яе, то яна вельми засердилася, пошла сказаць пану, што ей господаръ нашоў золото. Панъ прѣѣхаў и стаў пытаць, гдѣ золото. Мужикъ стаў отмоўляцца, што у яго нима нѣякого золота; а баба стала говориць: «а ў клѣцѣ што? а тыжъ забыўся якъ мы везли, да ты говориў, што одзинъ чаловѣкъ ўлѣзь ў клѣць, да яго зловили, колбасами били; да якъ войско йшло да я подъ печьчу сѣдѣла?» Мужикъ сказаў пану: «Пане: чи може гетому быць праўда? Чи скуюць же людзей целятами и колбасами бьюць? «Не», отвѣчаў панъ. «А чи йшло жъ теперь вуйска?»—«Не,—не йшло!» Дакъ, бачъ, пане, яна ўсе маниць, яна жъ наманяла, што я и золото найшоў, а у меня золота нѣякого нема». Панъ бабу покарау, а самъ поѣхаў, ни съ чимъ и баба съ того часу не стала ходиць на скаргу къ пану.

Записано тѣмъ-же.

2) Закрѣпост. правомъ.

всегда вѣрію етой бабѣ, сичасъ призываѹ къ сабѣ мужика, по-сылаѹ яго на конюшню и тамъ порядкомъ угощаѹ.

Мужикъ етой быѹ чаловѣкъ промысловы: забиваѹ язы на рэчыцы, становію нираты¹⁾, а ў лѣси нацягваѹ изъ вяржоукъ петли, ў которыя попадали воўки, лисицы, а больше ўсяго зайцы. Вотъ разъ ў вечары пошоў Иванъ глядзѣць, ти ни попало што нибудзь ў пятлю, або ти ўлѣзла йкая нибудзь рыбіна ў нираты. Идучи дорогой ёнъ увидзіў, што нидалечко нѣшто блищиць, — глядзь — ажно гроши; стаў копаць — ажъ тамъ цѣлая куча чирвонцеў. Радъ нашъ Иванъ, да не знаецъ, якъ сложиць, што нашоў, бо ёнъ знаѹ, што жонка яго дужа сярдзятая и дурная баба, якъ усердзицца, сабѣ думаць, скажиць пану, што я гроши нашоў, дыкъ и отбярэць. Бывало-жъ такъ. Вотъ ёнъ задумаѹ якъ нибудзь обморочиць свою жонку. Пришоўши къ язу, ёнъ поднаѹ нерять, — ажъ тамъ дужа большій шупакъ; ёнъ яго ў торбу и пошоў ў лѣсъ къ петлямъ. Ў пятлѣ нашоў большого зайца, ўзяў того ў торбу, а шупака запутаў ў пятлю; заяцъ-жъ ўзяў, ўкинуў ў неротъ, прынесши съ язу, а самъ пошоў ў дворъ. Дорогою ёнъ зайшоў ў коршму къ жиду, вакупляѹ тамъ пирогаў, да и пораскидаѹ по дорози, йдзѣ йшоў. Пришоўши ў дворъ, ёнъ жонцы й кажиць: «такъ и такъ — я нашоў сяння дужа много гроши; одзинь ня доясу; возьмемъ обоя по мяшкѹ, ды пойдзимъ за грошами.» Баба была той дзень ў ласцы съ своимъ мужикомъ, сичасъ нарядзилась и попли яны обоя за грошами. Иванъ идзецъ напѣредзь, а жонка отзаду, икѣразъ тою самою дорогою, по которой Иванъ пироги пораскидаѹ. Вотъ жонка идзецъ, идзецъ, да и споткнецца на пирога, сичасъ яго ў хвартукъ, а мужику ни кажиць, а той даўно бизъ яе знаиць. Наклала йна ўже цѣлый хвартукъ пирогабѹ, дай кажиць: «Иванъ! што ето такая, што ўся дорога пирогами завалвна?!» — «Во, дыкъ ти ня видзѣла, якъ сягона пирогавая туча йшла! ета йна и покидала по дорози пирогаў». «Во счастья намъ, мой ты Иваничка, Богъ сяння даў». По дорози, идучи къ

1) Рыболовная снасть.

грошамъ, яны зайшли ў лѣсъ къ петлямъ, поглядзѣць—ажъ тамъ запутаўся большуцїй шупакъ; мужикъ выняў яго, да і кажиць: «вѣрно шупакъ етый переходзіў изъ одного возера ў другога, дыкъ во и попаўся ў пятлю.» Жонка ня здивитца, што ў пятлю, ды шука запуталась. Зайшли къ езу, — тамъ ў нероти нашли зайца; мужикъ и того отдаў жонцы, приговаривая: «чортъ таки ўнесъ яго сюды; должно быць перебигаў съ одного лѣсу ў другїй, стаў переплываць черазъ рэчку, да и попаўся ў нерать.» Сама сабѣ баба ня вѣрыць и ўсё бурчыць: «знаць мы, Иваничка, Богу угодны, шго Богъ вамъ посылаецъ такая счасьця.» Забраўши тыя пироги, зайца, шупака, яны зайшли, ўзяли гроши и пошли ў двору. Якъ проходили яны мимо паньскія конюшни, дыкъ тамъ пановы жп-рябцы посорвались, рэзались другъ съ другомъ и дужа громко рэзали. «Што-ета здзѣлаецца сяни ў паньскимъ дворѣ, што нѣшто дужа большїй пискъ?» спрашываецъ жонка. — «А ета, моя родная, пана черци душуць, дыкъ ёнъ во и крычиць дурнымъ матомъ», казаў ей Иванъ и пошли дальше.

Прышоўши ў двору, мужикъ схуваў гроши, бязъ вѣдома жонки, такъ што йна о Божжемъ свѣцѣ ня вѣдала, йдзѣ яны лижаць. Недзѣли чарызъ дзвѣ, ти чарызъ тры посварыўся нашъ Иванъ съ своею жонкою; йна сичасъ къ пану. «Паночикъ! мой Иванъ на прошлой нядзѣли нашоў дужа много грошай и пану ни слова объ томъ ни сказаў; ўси чисто нѣйдзѣ схуваў, я и сама ня вѣдаю!» Ну, а за панамі-жъ бывало не то, што цяперъ: ти идзѣ што найшоў, скорэй къ пану нясі, а то коли дочуетца, — кожу зрэжыць на конюшни. Панъ якъ только почуў, што Иванъ гроши нашоў, сичасъ ключъ—нойта за імъ; прызваў и ну допрашываць: йдзѣ гроши дзѣваў? А Иванъ ўсе одно дзяўбець: «ета паночикъ, моя жонка одурэла, дыкъ йна и пляецъ нима вѣдомо што». — Панъ къ жонцы: «ти праўда, што твой Иванъ гроши нашоў?» — «Праўда, паночикъ, я и примѣты пану кажу, коли-ета было, — тэй дзень пироговая туча по небу йшла и по дорози пирогоў накідала, а мы икразъ тэй вечеръ зъ Иваномъ зъ мяшкамі йшли за грошамі, дыкъ я ўсе спотыкалася на пироги». — Ну,

во видзице, паночикъ, йна соўсѣмъ одўрѣла — ци бываюць-же пироковыя тучи?!» — Панъ нямного сумніўся, но ўсе такі хочецца попытацьца яму, ти истинная ета праўда. Давай ўзноў мужика пытаць а ёнъ ўсё одну пѣсню нясець: «Непраўда, да и тольки». Жонка-жъ хочець ўсе такі свое доказаць: «лгець ёнъ, паночекъ! Я пану и другую примѣту скажу, коли-ета было, — тоды намъ ў неротъ ўлѣзъ заяць, а ў пятлю запуталась шука. Мужикъ зноў почаў отговаривацьца, што жонка по своей дуросьци говориць пану чапуху, а панъ ўсе такі ня вѣриць. Баба моўчала, моўчала, а тоды и кажець: «Хочь ужо и стыдно мнѣ говориць, но скажу пану еще одну примѣту, коли ета было: — тэй вечаръ, якъ мы нашли гроши, дыкъ пана черци душили, дыкъ ты пищаў и рзаў дурнымъ матомъ». — Тутъ уже панъ увидзѣў, што баба соўсимъ одурѣла, перастаў допрашиваць, да скорѣй ў покой; а мужикъ ў двору и давай тыя гроши спаживаць да добра наживаць.

Зап. И. П. Лимаренко.—Ср. у Аванасьева «Жена докащица» въ его сборн. «Народн. русск. сказки», кн. III, стр. 459—64, и кн. IV, стр. 530—33.

91.

ОКОНУМЪ.

Витебской губ. Лепельск. уѣзда, м. Чашники.

Любіў окнумъ кони, любіў, любіў кони,—побіў, полушій и пошоў красьци. Идзець дорогой, ажно идзець на ўстрэчу чаловѣкъ. «Здорово!» гаворыць чаловѣкъ, «куды идзешъ?—Хто ты?»—«Я» гаворыць, «окнумъ. Любіў кони, любіў, любіў, побіў, полушій, ды иду красьци». Цяперъ оконумъ спрашываець у чаловѣка:

«А ты хто?»

«Я» гаворыць, «Антонъ и я объ томъ».—«Коли объ томъ», гаворыць окнумъ, «тыкъ пойдземъ красьци ў двоёмъ».

Ну пошли яны. Шли, шли дорогой и зашли ў кóрчму,—ажъ тамъ сядзіць чаловѣкъ. Чаловѣкъ спрашываець: «хто вы?» одзінъ гаворыць: «я окнумъ,—любіў кони и т. д.»,—други гаворыць: «а я Антонъ, я объ томъ». Тоды чаловѣкъ гаворыць: «А я Апанась,

трэцци дзень жду васъ». Тоды пошли яны ўмѣсці. Окóнумъ говóрыць дорогой: «я вѣдаю богатаго пана, пойдземъ къ яму красьці». Яны ўси и пошли къ пану. Прышли во дворъ, разломали подвалъ, нападзіли цебры водки, ўзяли хлѣба, ды ў тую водку нацюпили и собакамъ постановили ѣсьці. Собаки подбѣгли и напилиси. Тоды яны собакъ ўзяли, позвязывали ноги и на паркани повѣсили. Пóтомъ пошли разломали панскую кладовую и нашли тамъ много гроши и сабельку золотую. Подзяліли гроши пороўну ўси тры, а саблі ни могли ў трохъ раздѣляць: окóнумъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Антонъ говóрыць: «мнѣ сабля!» а Апанасъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Тоды окóнумъ говóрыць: «Я пойду, у пана спрошу: кому саблю? а вы ходзице слухайце: кому будзець панъ говóрыць сабля». Попоў окóнумъ къ пану; прышоў и говóрыць: «Вотъ, панчыкъ, прыѣхали воры, разломали пански подвалъ, нападзіли цебры водки, нацюпили хлѣба, накормили собакъ, повѣсили ихъ на парканъ и пошли ў панскую кладовую, нашли тамъ сабялку золотую. Антонъ говóрыць: «мнѣ сабля!» Апанасъ говóрыць: «мнѣ сабля!» а я говорю: «мнѣ сабля!» — Панъ быў смяшливый и любіў ўськія басни и думаў, што гэта яго окóнумъ, сказаў: «Ну табѣ сабля!» Тоды окóнумъ выпоў вонъ, ўзяў сабѣ саблю, а на ихъ говóрыць: «Ну пойдземъ цепенъ ў конюшню». Прышли ў конюшню, разломали яе и возоўню, ўзяли тройку кони самыхъ лучшихъ, ўзяли самую лучшую сбрую и самы лучши пóѣздъ, запрагли и поѣхали. Ёдучи, окóнумъ говóрыць: «Я вѣдаю богатаго пана, поѣдзимъ и яго обкрадзимъ, только надо купиць свѣчакъ *сабасовокъ*¹⁾ и аракоў²⁾ половиць и даць имъ ў ихныя лапы по свѣтцы, поутаркиваць ў ноги и пусьциць по дзядзінцу³⁾. А вы разопріци обору⁴⁾ и выгонци увесь скотъ вонъ, послі разопріци ворóты ў горóдахъ и новыгонийци туды увесь скотъ,

1) сабасовка или шабасовка—свѣчка, зажигаемая евреями наканунѣ субботы. Слов. Носовича.

2) аракъ—ракъ.

3) по двору.

4) оборы—скотный дворъ. Сл. Носовича.

а сами возьмици больші мѣхъ и разопници надъ вокномъ и дээр-
жици ободва, а я пойду къ попу ў покой и скажу: «Бацюшка,
што ты спишь? ўставай, ужо пора, ужо апели прышли съ того
свѣта, позапаливали свѣчки». Такъ яны и здѣлали. Попъ ўскочіў
зъ вокна, ў мѣхъ ўваліўся,—яго и ўзяли. А матушка побѣгла
выгоняць скотъ изъ горбоду. А оконумъ ўзяў шкатулку зъ дзень-
гами, пошоў вонъ и сказаў: «гдѣ вы?» Антонъ и Апанасъ го-
воруць: «мы тутъ». Тоды ёнъ прышоў къ имъ и сказаў: «ход-
зице скорэй». Яны побѣгли къ конюшнѣ, разломали яе, ўзяли
тройку кони, — тогды прышли къ возоўни¹⁾, разломали и яе,
ўзяли самы лучши пояздъ и самую лучшую збрую, запрагли и
поѣхали, ўзяли съ собой попа и привязли ў лѣсъ. Оконумъ на-
писаў ў картоццы: «хто ў Бога вѣрыць, той тройчи кіемъ по
мяху измѣрыць». Гэту карточку яны привязали къ мяху, ўсцяг-
нули мѣхъ зъ попомъ на сосну и привязали тамъ. Оконумъ от-
сѣкъ больши кій и говорыць имъ: «хто Богу вѣрыць, той тройчи
по мяху кіемъ измѣрыць»—и ударыў тры разы кіемъ по мяху и
поѣхали яны своей дорогой.

Ўстаў панъ на заўтра—видзиць ў вокно, што собаки на
паркани висяць и пищаць. Тоды панъ засміўся, вышоў вонъ и
говорыць: «ну, молодцы, дббро здѣлали!» Посмотрѣў ў подвалъ,
ашъ подвалъ разломанъ, и горэлка нацѣжина. Пошоў панъ ў
кладовую—и увидзіў, што гроши укрáдзины,—пошоу панъ у
конюшню и ў возоўню, и увидзіў, што кони, пояздъ и збруя укра-
дзины. Тоды сказаў панъ лакею: «бяги, скажы кучару, штобы
запрогъ лошадзѣй». Коли кони запрагли, яны поѣхали. Ъхали
яны, ѣхали и ўѣхали ў лѣсъ, увидзили на сосни мяшóкъ висіць.
Панъ останóўся, вылизъ вонъ зъ брычки и пошоў къ соснѣ.
Прышоў къ соснѣ, ёнъ увидзіў карточку; — прочитаў карточку,
ўзяў кій и ударыў тры раза по мяху. Тоды говорыць на кучара и
лакея: «А вы у Бога вѣрыци?»—Яны говоруць: «чаму, паночыкъ,
вѣрымъ». «Коли вѣрыци», говорыць панъ, ходзици, тройчи кіемъ

1) возоўня—сарай для вoзoвъ, экипажей разныхъ. III.

по мяху́ вѣмѣрци». Прышоў лакей, ўзяў кій и ударыў тры разы по мяху́ кіемъ, злѣзъ и кучыръ, ўзяў кій, ударыў тры разы по мяху́. Потымъ панъ вѣроціўся домоў. А оконумъ сказаў Антону и Апанасу: «больши красьци ни пойдѹ». Тоды яны раздзялили по роўну ўсё накрадзённое и оконумъ стаў жиць самъ собою—хозяйствомъ. А Антонъ и Апанасъ, куды ня пойдучъ красьци, нигдѣ имъ ни шанцуиць: то уловаць ихъ, то найдучъ. Шли яны коло оконума дому, ажно оконумъ на поли орэць. «Богъ помочь!» гѣворучъ яны яму и стали у яго просиць напицца. «Нѣтъ», гѣворучъ оконумъ, «ничого, сходзици къ жанѣ, яна нѣхай дасць квасу напицца». Тоды яны прышли къ жанѣ и сказали: «дай намъ напицца квасу, твой мужыкъ сказаў». Яна ўзяла коўшъ и пошла ў кладовую за квасомъ и яны пошли за ей и увидѣли, што тамъ висиць много сала. Напились яны квасу и пошли, а оконумъ прыбѣгаиць зъ поля и спрашиваиць у жаны: «ци ты давала имъ квасу?»—«Давала», гѣворучъ жана. «Ци были яны ў кладовой?»—Были.—Тоды оконумъ ўнесъ ў домъ ўсё сало. Назаўтра пошоў до свѣта молопиць, а Антонъ зъ Апанасомъ прышли, ўзяли, выгнали скотъ вонъ, прышли ў хату и гѣворучъ: идзи, повилизъ ўвесь скотъ изъ оборои вонъ. Тоды хозяйка пошла скотъ загоняць, а яны ўзяли мяшокъ съ саломъ, ды уцякли. Прышоў оконумъ домоў, увидзіў мишкѣ нѣтъ,—стаў спрашываць: «гдѣ мяшокъ?» Жана гѣворучъ: «я ни знаю». Оконумъ догадаўся, што мяшокъ украли и давай на жану сварыцца. Посварыўся, посварыўся и пошоў догоняць ихъ. Антонъ цягнець мяшокъ, а Апанасъ понирадѹ пошоў. Оконумъ догнаў Антона и гѣворучъ: «дай, братъ, мяшокъ, табѣ нясьци цяжко». Антонъ думаў, што гѣто Апанасъ, оддаў мяшокъ съ саломъ, а самъ пошоў упѣрадъ дорогой поскорѣй и догоняецъ Апанаса. Апанасъ отвороціўся ды спрашываецъ яго: «гдѣ ты дзѣў мяшокъ?» Антонъ гѣворучъ: «а я жъ табѣ оддаў!»—«Гдѣ? коли?» гѣворучъ Апанасъ, «ты мнѣ даваў мяшокъ?» ды давай драцца; подрались, подрались сабѣ, пирѣстали и увидзили, што гѣто у ихъ оконумъ ўзяў мяшокъ. Тоды яны давай догоняць оконума.

Бѣгли яны, бѣгли и ня догналі. Окóнумъ прышоў домоў сь саломъ, поставіў мяшокъ ў сянёхъ, а самъ пошоў на токъ молоццѣ. Антонъ и Апанасъ прышли къ окóнуму ў хату, ўзялі мяшокъ, яны ни пошлі той дорогой, а другою—къ рэццѣ. Прышли яны къ рацэ, разложили огонь, ўзялі поставили коцѣль и наложили сала и давай варыць. Окóнумъ прышоў сь току домоў, увидзіў — сала нѣтъ и пошоў ихъ догоняць. Прыбѣжаў къ имъ и видзіць, што яны варуць сала ў котлѣ. Варучы сало, Антонъ гавóрыць Апанасу: «Я братъ одзінъ разъ зь своимъ братомъ гэтакъ само ды украли яловичины и стали для раки варыць, а нѣхто ў рацэ якъ запялёшыца, дыкъ мы и уцякли. Окóнумъ гэта слушаў и пошоў напяродъ къ рэццѣ, ўлѣзъ ў раку, прышоў напроци ихъ ракой и стаў пелёскацца. Тоды выскочіў изъ раки къ имъ, а яны испугалися и уцякли оттуль. Окóнумъ забраў сала и ихныя котлы и пошоў домоў. А Антонъ и Апанасъ пошлі и бросили красьци.

Зап. учен. VIII кл. Калужск. гимназіи С. Степукъ.

92.

КАЦЯРЫНА.

Витеб. губ. и уѣзда Старое село.

Жіў быў дзѣдъ. У яго была дочка Кацярына. Одзінъ разъ дзѣдъ пошоў ў лѣсъ и нашоў тамъ золотую ступу, прынесъ домоў и кажиць дочкѣ:

«Дочўшка! я гэту ступу однясу пану.

— «Ни няси, татўлька, пану, бо панъ ўзяўши яе, захочиць и тоўкачи».

Только дзѣдъ ни послухаў дочки, повёсъ ступу пану. Коли дзѣдъ прынесъ ступу, панъ вышоў на дворъ, поглядзѣў яе и сказаў дзѣду: кабъ къ ступи былі тоукачі. Дзѣдъ заплакаў и пошоў.

Прышоў дзѣдъ домоў и кажиць дочкѣ:

— «Праўда ты казала, што панъ захочиць и тоўкачоў».

Тогды Кацярына гавóрыць бацьку: «идзи, бацьку, и скажи

пану трохъ дуракоў: одзінъ, што поцярѣў ступу, другіі што нашоў, а треціі ты панъ—што ўзяў ступу и хочеш ящо тоўкачоў.

Дзѣдъ пошоў и сказаў. Тогды панъ сказаў: «Дзѣдъ, твоя дочка, Кацярына, разумна. На табѣ жменьку лѣну, сняси яго своей дочкѣ, нехай яна мнѣ гэтыі лѣнь спрядзецъ, соткець и здѣлаецъ мнѣ къ вечару рубашку».

Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, ёнъ сказаў дочкѣ, што прыказаў панъ. Тогды дочка дала дзѣду палочку и сказала: «на табѣ, татулька, гэту палочку, одняси яе къ пану и скажи яму, штобъ ёнъ мнѣ перша здѣлаў ўси прыпасы для того, штобъ можно было ткаць.—Дзѣдъ пошоў и оддаў пану палочку. Панъ ўзяў яе и сказаў: «разумна, братъ, твоя дочка Кацярына». Послѣ гэтаго панъ ўзяў дзяс-токъ яецъ, сварыў ихъ и сказаў дзѣду: «штобъ яго дочка посадила курыцу на гэты яйцы и штобъ чырозъ 2 недзѣли былі ципляты». Дзѣдъ заплакаў и пошоў домоў.

Прышоўши, оддаў дочкѣ яйцы и сказаў, што панъ прыказаў. Тогды дочка ўзяла гарнецъ ячменю, одварыла яго и сказала бацьку, штобъ ёнъ яго донёсъ пану, штобъ ёнъ яго посьѣяў, сжаў, смолоціў и надраў крупъ, для того, кабъ було чымъ кормиць ципляць.

Дзѣдъ пошоў и оддаў ячмень пану. Панъ тогды сказаў: «разумна твоя дочка Кацярына, али ты ей скажи, штобъ яна ко мнѣ ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая». Дзѣдъ прышоў и кажиць гэта Кацярынѣ. Яна тогды ўзяла наварыла жидкаго кисляю, нахлебалася яго, укрупцилася ў сѣтку, ўзяла труса, сѣла на козла и поѣхала къ пану. Тольки што панъ зъ вокошка увидзѣў Кацярыну, вялѣў напус-пиць на яе собакъ. Якъ тольки собаки кинулися на яе, яна заразъ кинула имъ труса, а сама на козлѣ подѣхала подъ крыльцо къ пану. Панъ вышоў къ Кацярынѣ, гово́рыць:—«яжъ табѣ ка-заў, штобъ ты ни прышла, ни прыѣхала, ни сытая, ни голодная, ни голая, ни одзѣтая.—«А яжъ такъ кисляю поѣла, сѣць над-зѣла и на козлѣ прыѣхала».

— Ну, будзимъ, Кацярына, жаницца, сказаў панъ.

«Будзимъ, паночекъ».

— Тольки ты, Кацярына, мой судъ не перасуживай.

«А панъ на мяне: «брэdziшь» не скаже». Вотъ яны и ожанилися и живуць. Тольки разъ, ў навозную толоку, у одного мужука жарабилась кобыла, а жарўбенокъ подкаціўся подъ колёса. Тогды мужўки начали спорыць. Одзинъ говёрыць: моя кобыла жарабилася, — другій: мои колёсы, и панъ говёрыць: колёсы жарабились.

Тогды Кацярына сказала, штобъ ўзяли колёсы и кобылу и пусцыли зъ горы, за кимъ побяжиць жарабенокъ, того кобыла. Тогды панъ сказаў: Кацярына! ты мой судъ пирасудзила.

На ночи ў мойго бацьки, сказала Кацярына, куры ўзлѣси на домъ, клювали звѣзды, а шуки, вылизши зъ воды, собирали горохъ.

— Што ты брэdziшь?

«Во панъ, на мяне сказаў: «брэdziшь».

— Будземъ, Кацярына, разженивацца.

«Будзимъ, паночекъ».

— Али ты, сказаў панъ, Кацярына, бяры у мяне, што табѣ мило, што табѣ любо.

Тогды Кацярына ўзяла напоила горэлкой пана, положила яго ў лодку и поѣхала зъ имъ по рацѣ.

Тольки панъ проснуўся и говёрыць: «я табѣ казаў, Кацярына, бяры, што табѣ мило, што табѣ любо».

— Панъ мнѣ милъ, панъ мнѣ любъ, я пана и ўзяла.

Послѣ гэтого панъ и Кацярына стали жиць и поживаць умѣсьци.

Записана ученикомъ Витебск. Гимназ. Станевскимъ въ Витебской губернии и уѣзда.

Ср. во 2 т. «Трудовъ» Чубинскаго, стр. 611—616, № 84 и № 85, Народн. р. сказки Аонасьева, кн. III, стр. 188 «Мудрая дѣва» и кн. IV, стр. 469—77; Сказки Худякова, в. 1, № 6; Die Kluge Bauerntochter въ «Kinder-und-Hausmädchen» бр. Гриммовъ, т. 2, стр. 37, и наконецъ «Семилѣтка» въ III вып. бѣлорусск. сб. г. Романова, стр. 392, № 94;—также Uhland's Schriften zur Geschichten der Dichtung und Sage, 3 Band, стр. 212.

93.

ПАНЪ, ЧАЛОВѢКЪ И ЖИДЪ.

Минск. губ.. Борисовск. уѣзда, Мстисжск. волости.

Панъ згубіў загарокъ, а чаловѣкъ нашоў и нясе къ пану. По дорозѣ зайшоў ў кáршму. Жидъ рандаръ якъ довѣдаўся, што ёнъ нясе пану загарокъ, даў чаловѣку вышницъ кватэрку и кажа: «Пойдземъ разомъ зъ тобой,—ты скажи, што мы загарокъ нашли ў двоёмъ, я лѣпій умѣю говорыць, дыкъ панъ намъ и госьцинца боли дасьць, подзѣлимъ тоды госьцинницъ пополамъ, а я дамъ табѣ за тоя кварту горэлки». Ну и пошли ў дворъ. Панъ пытае: «Чого вы?» Мужикъ кажа: «я нашоў загарокъ паноў, дыкъ прынесъ» А жидъ кажа: «гэта ми ў двухъ нашли, — ёнъ йшоў, я ёхаў, ёнъ увидзіў, а я нашоў». Панъ кажа: «Добрэ! А што вамъ за гэта даць? дамъ вамъ по коровѣ,—годзѣ будзя». Жидъ отказывая: «ой чаму не дóбро, пане?» А мужикъ: «не панъ, мало!» Панъ: «Коли мало, то дамъ по дваццаць рублей». Жидъ мужика штурхае подъ бокъ, кабъ сказаў: «годзя!», а той ўзноў: «Не, панъ, давай болѣ за гэтакій загарокъ, што якъ живы круцицца и шэпчэ и самъ гóвóрэ, а панъдаецъ гэдакъ мало». Тоды панъ узловыўся: «Ну, колишь, мало, то я вялю даць вамъ 50 бизуноў!» Мужикъ поклоніўся и кажа: «дзякуй, пане, я гэтаго тольки и хочѣў, гэта найлѣпшій для мяне госьцинницъ» и, обярнуўшыся къ жиду, гóвóрэ: «Хочь ты и просіў мяне даць тольки половину паньскаго госьцинца, али я чаловѣкъ низайздросный, дарую табе ўвесь, бяры сабѣ бизуны и трымайся на здороўя». Тоды панъ догадаўся, што гэта жидъ ни находзіў загарка, а тольки прычаниўся къ мужику ў хаўрусъ, ну я сказаў ўсыпать жиду 50 бизуноў.

Зап. отъ крест. Якова Бузы волостнымъ писаремъ А. Гавусомъ. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

94.

МУЖИКЪ И ЦАРЬ.

Могилевск. губ., Горицк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинъ мужикъ копаў погрэпъ и нашоў тамъ кусокъ золота. Ёнъ узяў гэта золото и думае: «дзѣ мнѣ яго дзѣць? Одаць пану?

пань и скаже, што я краў. Одаць жиду? Жидъ обмане, што это ни золото. Не! понясу я лѣпшъ къ цару и дамъ госьцинца». Надзѣў лапци и сермягѣ и повесѣ. Дни перасѣ три зайшоў ёнъ къ цару. Тамъ яго часовый спрашивае: «Куды ты, мужикъ, лѣзешъ?».

— Къ цару, служивеньки.

«Што табѣ тамъ треба?»

— Ахъ служивеньки, пусьци, мнѣ дужа треба.

Такъ яго пропусьціў первы и други часовы и ёнъ дойшоў до царское комнаты, а тамъ ле царское комнаты стоѣ ганаралъ. Той суняў мужика и спрашивае: «Куды ты, мужикъ, идзешъ?»

— Къ цару

«Чаго?».

— А во чаго: копаў я погрепъ и нашоў кусокъ золота и нясу цару госьцинца.

«Покажи!»

Мужикъ достаў и показаў гэто золото. Тогда ганаралъ каже! «ну коли дасі половину того, што табѣ царъ дасъ, то пушу, а не даси, то идзи назатъ».

— Добре, паночекъ, дамъ!

Ганаралъ доложіў цару. Царъ вышоў и спрашивае:

«А што табѣ нужно, мужичокъ?»

— Ничёго, царочекъ-паночекъ! я принёсѣ вамъ госьцинца, и даў яму кусокъ золота. Царъ ўзяў золото и каже:

«Што-жъ табѣ одаць за гэто?»

— Ничёго царочекъ-паночекъ. Коли ёсь чарка горѣлки, то дайци.—Царъ приказаў принясьци горѣлки грахвинъ и бѣлаго хлѣба. Мужикъ пошендзѣў на бѣлы хлѣбъ и кажець:

— А мой же ты царочекъ-паночекъ! мой дзѣтъ такого хлѣба ни тѣ и я ня буду,—я боюся яго їсьци. Ци нима у васъ солдацкаго хлѣба?

Царъ приказаў принясьци солдацкаго хлѣба. Принясли. Царъ поставіў хлѣбъ на горѣлку и мяса, а самъ пошоў ў другую комнату и глядиць съ царцаю, якъ мужикъ пѣе и їсь. А

мужикъ наліе чарку, выпѣе, закусиць, и зноў наліе, выпѣе и закусиць; такъ и выпіў ўвесь грахвинъ, ды глядзіць нима нікого, ёнъ перахрысьціўся. Тутъ царъ вышоў. Тогды мужикъ: «спасибо царочекъ-паночекъ: напіўся, наѣўся!» А царъ каже:

«Штошъ яще табѣ нужно, мужичокъ?»

— А царочекъ-паночекъ! Штопъ цепенеръ поскакаць.

«Музыку!» сказаў царъ. Тутъ пришла полковая музыка.

— «Не, не! царочекъ-паночекъ! Я по такой музыцѣ ня умѣю скакаць; мнѣ штопъ дуду!»

Царъ разослаў по гóроду, — нашли дуду. Мужикъ скакаў, скакаў, потомъ сказаў: «до!» ¹⁾

Тогды царъ спрашываецъ:

«Што шъ цепенеръ табѣ нужно?»

— Цепенеръ царочекъ-паночекъ, штопъ поспаць.

Царъ приказаў приготоўиць посьцель, а мужикъ якъ углядзѣў посьцель, такъ ажъ удзивиўся:

— Не, не, царочекъ-паночекъ! мнѣ штопъ грохоўя!

«А што такое: грохоўя?»

— Гэто солома зъ гороху.

Царъ приказаў достаць грохоўя. Привезли цѣлый возъ грохоўя и положили ўсе ў комнату мужика. Тогды мужикъ шапку положиў потъ голову и тутъ жа захрапѣў. А царъ ўсе слухае: ци жиў ёнъ, шго выпіў цѣлый грахвинъ горэлки. Храпиць мужикъ. Потомъ ўстаў, а царъ спрашываецъ:

«Ну што цепенеръ табѣ нужно?»

— А мужикъ, скрабя солому, кажець: «а што царочекъ-паночекъ? — Чарку горэлку, голова дужа болиць, ажъ трапиць.

Царъ даў яму горэлки. Мужикъ выпіў дзвѣ чарки, а царъ спрашывае:

«Цяперъ, шго нужно, мужикъ?»

— Спасибо, царочекъ-паночекъ! Я вамъ тутъ нагрубейніў,

1) Сокращеніе ить досыць, т. е. довольно.

наскакаў, насоріў,okraукаў, изъ лапцей накідаў, за гэта мнѣ сто рѣзокъ.

«На што табѣ рѣзки? ты шъ мнѣ даў золотомъ».

— Не, царочекъ-паночекъ, не хочу; дайца мнѣ сто розокъ.

«Рѣзокъ!»

Тутъ пріясли лозы, мужикъ лѣхъ, обнажѣўся и стали яго драці лозами. Якъ одличили яму 50 лозъ, ёнъ вскрычаў:

«Не, царочекъ-паночекъ! у мяне ёсь половінікъ».

— Какой?

«Якъ я ишоў къ вамъ, царочекъ-паночекъ, такъ ганаралъ ня пускаў мяне къ вамъ и сказаў: «коли даси мнѣ половину того, што царъ дасъ табѣ, то пуцу. Я обѣщаў даць; такъ дайца наперотъ яму пецьдзесяць, тогды мнѣ пецьдзесяць».

Царъ приказаў здѣць ганаралу одзежа и легчи. Ганаралъ лѣхъ, яго одлупили. Тогды мужикъ говѣриць:

«Ахъ, царочекъ-паночекъ! ёнъ у васъ добре служиць, дайце яму и мою часьць».

Тогды ганаралу дали еще 50, а усихъ сто и разжалували на радывые солдаты. Царъ распросіў мужика: откуль ёнъ и хоцѣў яго наградзиць, а мужикъ за шапку да за дзверы, тольки яго и бачили. Яще мужикъ ни пройшоў домоў, якъ яго ослобонили отъ пригону, зробили двораніномъ и назначили пенсію. Панъ тогды удзивиўся: за што гэта мужику такая чесь? И до сихъ поръ не вѣдаецъ.

Зап. Учителемъ народнаго училища Н. Николаевичемъ.

95.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ.

Солдатъ йшоў зъ службы, — напоткаўся зъ разбойниками; тые пытаюць яго: «Хто ты такі?» Ёнъ одвячѣя: «Я таки сами, якъ и вы». Увидзѣли; чаловѣкъ вязѣ цялі продаваць, — разбойники говораць солдату: «Коли ты таки, якъ и мы, то глядзи, кабъ ты украў сорочку, штó на гэтомъ чаловѣку». — «Добро,

украду». Солдатъ несть съ собою новыя боты; ўзяў одзінъ боть вымазаў ў гразы и кинуў пры доробѣ. Ъхаў мужикъ, увидзѣў боть, поглядзѣў, што вельми ў гразі, покинуў и поѣхаў далѣй. Солдатъ одышоў далѣй и кинуў другі, чисты боть. Мужикъ углѣдзѣў тутъ чисты боть, покинуў возъ съ цѣлямъ, а самъ вярнуўся по той перши боть, думаетъ сабѣ: «обмыю и той да гѣты и будзе два добрыя новыя боты». Покуль мужикъ сходитъ по той боть, солдатъ ўзяў, скорэнко одрэзаў цѣляци голову и ўкинуў ў возеро далеко одъ бѣрегу. Мужикъ вярнуўся, глядзіць — цѣляци нима на вобѣ, только голоўку видаць ў водзѣ. Думаетъ мужикъ: «Якъ цибѣ воўкъ ўнёсь туды!» — раздзѣўся, одзѣныя положиў на бѣрэзѣ, а самъ полѣзъ по цѣля. Солдатъ ухопіў кошулю и своѣ боты и уцѣкъ. Мужикъ вышоў, — нима ни кошули, ни ботаў. Разбойники похвалили солдата и говораць: «цяперъ еще роби одно дзѣло: пойдзи ў городъ, ўлѣзъ потайно ў казначейство и прыняси намъ мяшочкоў два золата». — «Добро!» Пошоў солдатъ ў ночи, нашоў окно, гдѣ ня было каравульных, зробіў сабѣ вярочаныя драбінки и по ихъ ўлѣзъ, ўзяў кольки яму было трѣба золата и уцѣкъ. Послѣ оглѣдзелися ў казначействѣ, што гроши нѣхто краў, нашли тое мѣсто, куду злодзѣй лѣзъ, осудзили, кабъ злодзѣя зловиць, проціў того мѣсяца выкопаць потайную яму: «якъ будзе ёнъ други разъ лѣсьци, кабъ упаў ў яму и не вылѣзъ и по гэтомъ познаемъ злодзѣя».

Якъ спотрэбілосѣ разбойникамъ други разъ грошей, то солдатъ одзінъ уже нйшоў, а ўзяў съ собою товарыща. Прышли туды, солдатъ кажа на разбойника: «лѣзъ ты цяперъ!» Той якъ ступіў, такъ и ўпаў ў тую яму. Солдатъ увидзѣў, што тутъ бяда не минучая, ўзяў, обрэзаў тому разбойнику голову. «Цяперъ, думаетъ ёнъ, нхто не довѣдаяцца, — хто злодзѣй». Якъ прышло начальство и нашли злодзѣя, але глядзяць ёнъ безъ головы. Што тутъ робиць, кабъ ўзнаць злодзѣя? Обдумалися: трѣба ўсюды возиць гэтаго трупа: чи не признаецца хто до яго? Начали ўсюды возиць яго, — нхто не признаецца, а потымъ довязли до тую хату, гдѣ жиў той солдатъ съ тыми разбойниками, ажъ выходзіць

жонка забитаго и познае своего мужа, начала плакаць надъ имъ, а солдатъ ухоніў чигунъ зъ печи воды кипятку и опарыў дзиця яе. Якъ стали доходзиць ўсе: «чи гэта яе мужъ, што яна плача, то солдатъ покажаў дзиця и сказаў, што яна плача по дзицяци, што яно опарылось. Ўсѣ повѣрыли и одступили одъ ихъ. Донясли обѣ гэтомъ цару и просили, кабъ царъ позволиў изъ того золота, што еще осталось ў казначействѣ вылиць барана и поставиць на горы и пильноваць дѣло, покуль злодѣй той прыйдзе красьць яго. Царъ позволиў; такъ и зробили. Солдатъ увидзѣў, што такъ пильнуюць барана, поѣхаў ў городъ, купіў сабѣ за злотыхъ пять коня зъ возомъ, священническую расу, подрасникъ, накупіў рызоў, а затымъ купіў водки бутэлекъ двѣ и засыпающихъ (усыпительныхъ) капель, ўліў ихъ ў водку, самъ одзѣўся ў подрасникъ и расу, рызу съ скрынею поставіў на возъ и поѣхаў подъ тую гору, гдѣ стояў золоты баранъ, ўѣхаў тамъ ў вялікую грязь и стаў. Крычиць на тыхъ каравульныхъ: «братцы! идзице, вывядзице мяне съ конемъ одсюль, бо я чисто сабѣ одзѣньне напачкою». Тые видзяць, што священникъ, двое подышли и вывязли яго съ конемъ. Ёнъ жа-жъ такъ радъ, такъ дзякуе имъ, — вымае бутэлку горэлки, частѣе ихъ: выпійце, братцы, винца за свой трудъ и позвѣце и тыхъ, нехай и яны подыдуць и выпьюць». Якъ подышли тые и выпили, то и ўсѣ поснули, бо водка была зъ сыпучими каплями. Якъ поснули яны, солдатъ ўзяў барана, забраў, а ихъ ўсехъ поодзѣваў ў рызы и покрываў. Послѣ приходзиць начальство, находзиць чатыре священника сняць ў рызахъ, а барана нима, узнаюць што гэта каравульные, разбуджываюць ихъ, — тые ничего ни понимаюць.

Дали знаць обѣ гэтомъ цару, — а царъ не знае, што робиць: и казну соўсімъ згубіў, и злодѣя не зловили.

Назначае царъ балъ и кабъ ўсехъ на тымъ балю попоиць, думая, што той злодѣй, якъ добро унѣецца, прыйдзе до царской дочки спаць и сказали ей, кабъ яна яму помазала лобъ чорною хварбою, што пять дней не смываецца. И праўда! Ёнъ якъ уніўся, прышоў до царской дочки спаць — яна и помазала. На

заўтра ёнъ предъ люстромъ якъ поглядзеўся, и увидзеў што ёнъ помазаны, то нашоў хварбу и ўсімъ госьцямъ намазаў лбы. Ну тутъ не познали злодзѣя. Пóтымъ царъ изноў назначае балъ и велѣў, што коли той изноў прыдзець до царской дочери спаць, то выкопаць яму коля яе ложка и прыкрыць яму соломой, кабъ ёнъ упаў ў яму.

Видзиць солдатъ бяды, — ўзяў круцель соломы, нашоў пры сабѣ сѣрничекъ, подпаліў круцель, потымъ выкинуў зъ огнемъ наверхъ. Ўсё якъ увидзѣли пожаръ; кинулися ратоваць царэўну и попадали ў яму. Солдатъ выбраўся наверхъ и выгѣзъ изъ ямы.

Тутъ видзиць царъ, што гэты злодѣй мае рóзуму большъ за ихъ ўсихъ, выдаў указъ и велѣў прыбіць абъяўленьне по ўсѣмъ улицамъ ў городзѣ, што нехай хто умѣе робиць такіе штуки, прызнаецца, то царъ яму даруе ўсё и свою дочку оддасць за яго.

Тогды той одъ сйбе написаў абъяўленьне, што нехай царъ справядліве подпишецца и выдасць манихвесьць, то я прызнаюся. Тогды той самъ показаўся цару, прызнаўся воўсёмъ. Царъ дароваў яму ўсе и одаў за яго дочку свою и зробіў яго княземъ сваяго царства.

Записала по памяти М. Новицкая. Сообщ. Е. Ф. Карскимъ.

96.

б) Минск. губ., Слуцкого уѣзда, Романовской волости, м. Романово.

У одного цара до старосьци не было дзяцей. Гэты царъ стаў просиць вѣдзьмы, штогъ яна попросила Бога, кабъ ёнъ даў цару дзиця. Вѣдзьма помолилася Богу и ёнъ ей показаў зелье. Гэто зелье царица сварила и вышила и чаразъ годъ родзіўся сынъ. Коли сынъ гэты подросъ, то здѣлаўся очень вяликимъ злодзѣемъ, а когда яму было годоў 18, то царъ за яго кражу выгнаў вонъ. Наняўся гэты царевичъ къ шаўцу робиць боты, — зъ выгворомъ: по пяци годзинъ гуляць вѣчаромъ. Шавецъ согласіўся и ўзнў царевича ў хату. Хата шаўца была близко

коле дома на моры, гдзѣ ховалось золото. Царскій злодзій достаў лодку и поѣхаў кь дому. Пріѣхаў туда, ёнъ продраў сцѣну и ўлѣзъ ў домъ. Набраўши золота, ёнъ изноў вылѣзъ, замазаў дырку и отправиўся до своей хаты зъ золотомъ.

Икь углѣдзѣў шавецъ золото, дыкь ёнъ стаў просиць гэтаго злодзія, кабъ ёнъ ўзяў яго съ собою красьци золота.

Вечаромъ гэтаго дня сторожы догадались, што нѣхто украў трохи золота и выкопали роў и напусьцили живою смолою. Вечаромъ шавецъ и царевичъ пошли ў гэты же домъ красьци золота. Царевичъ казаў шаўцу: «не бяги!» Но ёнъ быў такъ радъ, што не захоцѣў слушаць царевича и побѣгъ ўпародъ, думаячи, што тамъ сухая земля — и съ размаху упаў по шыю ў живую смолу. Царевичъ ніякъ ни могъ яго выволокти. Тогда ёнъ вывёў ножъ зъ кишени и изрѣзаў голоў шаўцу, а пришоўши, сказаў жонцѣ, што изъ яе мужемъ зробилося.

Назаўтра сторожы выняли мерца и ніякъ не могли узнаць, хто гэта такій. Тогда одзинъ изъ сторожоў сказаў цару, што треба ўсихъ горожанъ вызваць изъ хатъ на вулицу и возиць цѣло мреца и хто стане плакаць, то изъ тое хаты и злодзій. Жана шаўца говориць: «я не вцярцлю, а заплачу». Тогда царевичъ ей говориць: «ты зроби во якъз купи дорогого вина, разби и стань плакаць, а коли хто спросиць: чаго ты плачешъ, то ты скажешъ, якъ я тебе навучу».

Повозили, повозили цѣло да и повѣсили, неузнаўши, хто гэта такій перадъ тымъ домомъ, гдзѣ золото. Жана шаўца стала просиць царевича, штопъ ёнъ украў цѣло и законаў. Царевичъ придумаў хитросьць: ўзяў купіў за три рубля кобылу и набраў много ризъ и вина. Ў вино ёнъ наклаў добро зелье. Когда ёнъ пріѣхаў близко кь дому, то кобыла яго увязла ў грази и ёнъ стаў зваць сторожоў, кабъ яны помогли яго бѣдзѣ. Тые послушали яго. За труды ёнъ даў имъ вина зъ зельемъ; яны выпили и полягли спаць. Тогда ёнъ ихъ поодзѣваў ў ризы, заграбъ цѣло шаўца и набраў золота, вярнуўся назадъ. Назаўтра сто-

рожа поўставали и угледзѣли, што яны ў ризахъ и гавораць одинъ на одного: «ты попъ! ты попъ! ты попъ!»

Тогды яны придумали другую штуку, штопъ угадаць злодзія: пусьциць козла и хто гэтого козла украдзе, той злодзій. Царевичъ украў козла, але такъ хитро, што ніхто яго ні угледзѣў. Тогды стали шукаць козливаго мяса и гэта нашли у царевича и написали на воротахъ яго дома: «гэттака козлинное мясо». — Царевичъ пошоў ночьчу и написаў то само на ўсіхъ домахъ. Тогды самъ царъ сказаў, хто такіі злодзій и наградзіў яго полцарствомъ.

Зап. 22 мая 1885 г. учен. пригот. класса Несвиж. учит. Семинаріи, С. Романскимъ.

97.

ЧЕСТНЫЙ ВОРЪ.

а) Минск. губ., Игум. уѣзда, с. Микуличи.

Быў сабѣ пѣйдзя мужыкъ, да и ня вяліся у яго коні. Думаў ёнъ, думаў, што тутъ робиць, а дѣляй и прыдумаў дзѣляля¹⁾ украсьци кобылу, кабъ якляль развѣсьци коняй. Але ўпѣрадъ, якъ иці красьци, пошоў мужыкъ къ своему пану. Прышоўши къ пану, ёнъ просіў яго написаць яму карту. — «Што жъ табѣ мужыкъ написаць у карця?» попытаўся у яго панъ. «Пиши, паня, што я буду казаць». Панъ ето ўзяў папѣры, коломѣрку²⁾ зъ чорнымъ, прѣб, да й прымосьціўся писаць. Мужыкъ и кажа пану: «Пиши, паня, такъ ў карця: Жыве мужыкъ на слободзѣ, нямѣ вѣдома дзѣ; дай Божа, щасьця: иду кони красьци; якъ разжывуся, дакъ назадъ привяду». Панъ якъ разъ написаў такъ, якъ говорыў мужыкъ. Подзяковаў ёнъ пану, ўзяў карту, да й пошоў. Йшоў, йшоў, ажныі бачыць ёнъ нѣйки дворъ паньски, а кола двора хлопяць ў дзвѣ бороні скородзиць ниву. Подышоў

1) гдѣ-нибудь.

2) чернилицу.

мужыкъ ближай къ хлопцу, полядзіў на коняй, ажны бачыць, што ў боронахъ запражаны конь и кобыла. Тутъ мужыкъ почаў думаць, якъ ба яму вычачиць кобылу, а даяй ёнъ во якъ схи-троваў: подышоўшы къ хлопцу уже сусимъ близко, мужыкъ заенчіў¹⁾ животомъ. «А братко, а рѣдны! на, заняси карту къ свойму пану; я ни якъ ня зайду: животъ рѣжа, няхай Гѣсподзь-Богъ крыя и ратѹя,—авой умираю; идзи братко, няси скорѣй пану карту, а я тутъ поляжу, и кѣняй твоихъ попилнѹю». Той хлопяць ўзяў карту у мужыка да й повѣсь яе къ свойму пану. А мужыкъ, якъ только хлопяць сховаўся за панскія пуи, скѣранька ўстаў, выпрагъ кобылу, сѣў на яе, да й поѣхаў. Прышоў тымъ часомъ хлопяць къ свойму пану и подаў яму карту. Панъ надзѣў окуляры²⁾, да й прочитаў: «Жыве мужыкъ на слободзѣ, няма вѣдомо дзѣ; дай Божа шасьцѣя, иду кони крѣсьци,—якъ разжывуся, дакъ назадъ прывяду». Якъ закры-чиць на хлопца панъ: «Бяжы, дурань, скорѣй на пѣля къ конямъ, етажъ злодзяй даў табѣ ету карту; ёнъ хѣча кѣняй украсьци; бяжы скорѣй!» Хлопяць якъ кинуўся, якъ побяжиць на пѣля,—прыбѣгая, ажны бачыць, што только одзинъ конь ў боронѣ стоиць, а кобылы няма. А мужыкъ даўно уже прыѣхаў домоў. Кобыла прывяла яму 7 жарабятъ; ёнъ развѣў кѣняй изъ ихъ; а посла прывѣў яе назадъ туды, дзѣ украў, да й пусьціў яе на дворѣ.

Зап. со словъ крестьянъ и крестьянокъ воспитанникомъ Минской духов-ной семинаріи А. Ральцевичемъ.

98.

б) Той же губ., Борисовск. уѣзда, Мстѣжск. волости.

У одного чаловѣка, што бывало купиць коня, дыкъ ци воўкъ зѣѣсьць, ци такъ згине — ниякъ ни вядзѣцца. *Построили* (?) яму людзи, кабъ ёнъ гзѣ нибудзь ўкраў кобылу, дыкъ зъ яе прыплоду и заводзецъ кони. Пошоў гѣто ёнъ къ пану и кажа: «такъ и такъ построили мнѣ—трѣба исьци украсьци кобылу. Напиши мнѣ, панъ, карточку, — пойду, попробую». Панъ говорѣ: «што ты здурнѣў, ци што? Якъ я табѣ гѣто могу писаць? за гѣто отвѣчаць можно.

1) застонагъ. 2) очки.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

— А не, пань, напиши тольки трохо я буду казаць:

Жіў Ивань на слободзѣ,
Чортъ вѣдае дзѣ;
Идзе кобылу красьци,—
Дай, Божа, яму счастьеця!
Коли украдзець
И Богъ яму повядзець,
Дыкъ назадъ отвядзець,
А коли Богъ ни повядзець,
Дыкъ и гэта пропадзець.

Пань такъ и паписаў яму. Ёнъ ўзяў карточку и пошоў. Пройшоў сколько миль, бача: коля дороги чаловѣкъ на кобылицѣ ораць попаръ;—ёнъ подыйшоў къ яму и кажа: «Помогай Богъ!»

— Дзякуй! Куды йдзешъ, чаловѣча?

«А къ вашему пану отъ свойго пана зъ карточкой, али такъ уморыўся, боляць ноги. Заняси, ты братъ, а я за цябе поору трóхо! Ды вотъ мою золотоўку, дыкъ послѣ и выпьемъ зъ тобой за тоя.»

Чаловѣкъ той послухаў и пошоў зъ карточкой къ пану. Дворъ быў зъ поўварсты, нидалёко. Ёнъ разбѣіў пану, хто яму даў карту нясыци. Панъ прочитаў и кажа: «бляжи, догоняй! гэта злодзій,—ёнъ твою кобылу пеўня ўкраў». Той бягомъ на поля—нима кобылы, тольки соха осталось.

Прошло семь годъ: у гэтого чаловѣка, што украў кобылу, ужо нисколько жарабать завялося добрыхъ. Тогды ёнъ тую кобылу ды ящо съ жарабенкомъ однимъ отвѣў назадъ ноччу и привязаў на дворы.

Записаю волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. отъ Садовича. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

99.

МАСТЕРОВОЙ, ЕГО ЖЕНА И СОЛДАТЪ.

Витебск. губ. и уѣзда, Киролевской волости.

Якъ жыў быў ў однимъ городзѣ масцировэй, стыляръ, абы можа куваль. И почуў ёнъ разъ, ходзя на работѣ, што къ яго жбѣнцѣ ходзюць тры попы. Вотъ ёнъ самъ сабѣ и думывць: дай-

ка-жъ поймаю я тыхъ попоў! дый говóрыць жонци: «ну, жонка, прыготоў мнѣ чаго ў дорогу; я пойду ны работу». Жонка тая и рада, наварыла, напикла яму чаго было, справила. И пошоў ёнъ. Отыйшоушы нямнога, стаў зы вугломъ дый глядзиць, глядзиць ажъ бягiць, бягiць къ яго жонци попъ. Ёнъ тоды пошоў другой стыронэй вулицы, ў боки ўзяўшы. Жонка якъ увидзѣла гэнó: «авой, бацюшка, кудыжъ вамъ хувацца? Лѣзця ў каминъ!» а тамъ подполья не было. Попъ и ўлѣзъ ў каминъ. Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто, и стаў искаць пы хаци, а самъ ўсё заглядываиць, куды ето жонка попа схувала? Глядзы! ажъ попова борода черазъ душникъ торчиць. Вотъ ёнъ тоды сѣў на лаўку, дый кажиць жонци: «жонка, а жонка! прагi мнѣ iечню». Жонка тая и такъ и сякъ: «ёсь готовая, только ѣшь!»—Ни хочу, свѣжихъ давай! Нечыго робиць, разложила жонка огонь; стала пречъ iечню, попъ тамъ и затохся. Мужикъ iечни можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў, вышыў на вулицу, стаў зы вугломъ дый глядзиць; — глядзиць ажъ бягiць, бягiць къ яго жонци други попъ. Ёнъ тоды пошоў другой стыронэй вулицы. Жонка якъ увидзѣла: «авой, бацюшка! ета-жъ мужикъ! кудыжъ вамъ хувацца? лѣзця ў каминъ!» Прышоў мужикъ, быццымъ¹⁾ забыўся нѣшто. А йна яму и кажиць: «авой, што ето у васъ нѣшто памиць такая дурная, што вы забываицися». А ёнъ сѣў на лаўку: «жонка, пяки мнѣ блины!»—Йна и такъ и сякъ: «готовый ёсь!»—«Ни хочу, свѣжихъ давай». Нечыго робиць; разложила йна огонь, стала печь блины,—и други попъ затохся. Мужикъ тый блины можа ѣў, а можа и ня ѣў, сыбраўся узноў и пошоў. Огыйшоушы нямнога, стаў за вугломъ дый глядзиць; ажъ бяжиць къ яго жонци трецьцiй попъ. Ёнъ опяць идзець другой стыронэй вулицы, у боки ўзяўшы. Жонка увидзѣла: «авой бацюшка, куды-жъ вамъ хувацца? Лѣзця ў каминъ! Прышоў мужикъ, быццымъ забыўся нѣшто. Походзіў, поискаў пы хаци, сѣў на лаўку дый вялѣў жонци крупёню варыць. Нечыго робиць: разложила жонка огонь, стала варыць крупеню—в трецьцiй попъ затохся. Вотъ тоды ужо му-

1) будто.

жикъ помоліўся Богу, сыбраўся и сусимъ пошоў. Ходзиць баба колы хаты, плачиць, руки ломайць, што дзѣлаць? Ажны три попы ў каминѣ! Сустрэўся ей солдатъ:

«Што, бабка, горуйшь?»

— Ай, служивинькій, такая у мяне гѣра и сказаць ня можно!

«Якъ то можиць быць, — ня можно! Скажи, бабка, мнѣ; я, можа, помогу».

Баба звилá яго къ себѣ, напоила, накормила, дыи говѣрыць:

«Авой, служивинькій, попъ у мяне ў каминѣ сядзиць!»

— Ничого, бабка, я табѣ помогу: я яго ў лунку ўсуну. Погѣди ды ночи.

Вотъ якъ тольки ночь, солдатъ ўзяў попа, ўзваліў сабѣ на плечи дыи пошоў. Идзець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ и пытаицца:

«Хто идзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Дыи пошоў, а кылавурный солдатъ думиць самъ сябѣ: «вотъ табѣ и молишь; чортъ попа понѣсь!»—Вярнуўся солдатъ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ жа вы яго топили? Ёнъ жа ўзноў прыбѣгъ!»

«Ахъ! зорви зъ яго животы! Дывай, бабо, яго: цяперъ я яму камень на шыю прычаплю!» Ўзваліў другога попа на плечи дыи понѣсь. Идзець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ спрашиваецъ:

«Хто идзѣць?»

— Чортъ!

«Кого нясѣць?»

— Попа!

Солдатъ самъ сябѣ думиць: «авой и обѣдни не кому служиць будзецъ: ўсѣхъ попоў чортъ ператопиць!» — Вярнуўся тэй солдатъ къ бабѣ, а баба яму:

«Авой, служивинькій, якъ ето вы ихъ топица? Ёнъ жа опяць прыбѣгъ!»

«Прыбѣгъ?! Ну цяперъ жа я яго колыкомъ попыхну. Дывай яго, бабо!» И этого попа повёсь топиць. Нясець коло кылавурнаго солдата, а солдатъ яму:

«Хто идзець?»

— Чортъ!

«Кого нясець?»

— Попа!

Дый побѣгъ къ радэ. Солдатъ кылавурный ни уцирлѣў, хуць ня можно яму было отъ кылавуру отыйцаць, али ёнъ побѣгъ къ своему пылковому попу (ў ўсякимъ поўку ёсь свой попъ), дый кажиць:

«Авой, бацюшка, чортъ ужо трохъ попоў топиць повёсь! Уцикайця вы скорэй!»

Попъ тый спросонья ўскочіў; хваціў подрасникъ дый на вулицу. Тольки ёнъ выбѣгъ, ажъ солдатъ ворочіўся отъ ракі. И падалося яму, што ето тый самый попъ, што ёнъ топиць носіў. Ёнъ за имъ: «Постой, стой!» Крычыць: «куды ты?»—Попъ уцикаць, а ёнъ за имъ! Али дыки догнаў яго; сгробъ дый поцягнуў ў раку и этого попа утопіў, дый далекó подъ лёдъ запихнуў, кабъ ня выскачіў ящо.

Зап. А. Фр. Лисовскій.

100.

КАЗКА ПРО ПОПА И ДЗЯКА.

а) Минск. губ., городъ Сауцкъ.

Быў собѣ ў вдномъ сялѣ попъ да дзякъ; обѣдва пьяницы; а по даўнѣйшему обнакновенію попы да дзяки мало жалованья брали. Хочетца имъ пиць, да нима за што. Отъ дзякъ и каже попу: «Есть у тебе, бацюшка, книга тоўстая, ты будзешъ на гэтой книзѣ гадаць, а я пойду красьць, то намъ и будзе съ чаго выпиваць».

«А куды-жъ ты, дзяче», говориць попъ, «пойдзешъ красьци?»

«А у нашаго Апанаса ў сялѣ волы добрыя, то я пойду вола украду, ў лѣсъ повяду да къ бярэзинѣ и привяжу; дакъ ёнъ къ

табѣ и прибѣжиць заразъ, бацька, пытацца, а я пристаўлю хлопца пильноваць, капъ и одъ насъ, хто не украў». Якъ сказаў дзякъ, такъ и зробіў. Ось приходзиць Апанась, да плюсь! бацьку ў руку.

«А чаго ты, свѣтъ, пришоў ко мнѣ?»

— Гэта я, бацюшка, сказаць вамъ про свое несчасьцця. Вола у мене украли.

«А што ты, свѣтъ, даси? я выворожу твоего вола; у мене книга такая есть, то я якъ прочитаю, то и узгадаю».

— Капъ то да была праўда, бацюшка, то я, што захоцѣли бы, то даў».

«Яжъ табѣ сказаў, што вычитаю. Даси пяць рублёў, да гарнецъ горэлки, то и воля будзе табѣ».

— Да я, бацюшка не буду и спориць за гэтымъ; заразъ пойду, да и прынясу.

«Приняси жъ першъ гарнецъ горэлки, а пяць рублёў послѣ, якъ вола вычитаю».

Отъ мужикъ и поплеўся по горэлку. Принесъ гарнецъ. Попъ и зъ дзякомъ сѣли, да и пьюць. Пьюць, да и ў книгу попъ глядзиць, да и каже мужику: «Отъ вѣдаешъ, Апанась, я уже выгадаў, гдѣ воля. Отъ иди ты ў лѣсъ, кола на́шая полянки, тамъ и воля твой привязанъ къ бярезинѣ; уже яго хочучъ весьцѣ, да боятца, што дзень».

А дзякъ хлопцу сказаў яще ўпередъ: «коли, небожь, хто будзе исьци по вола, то ты и уцекай». Мужикъ пошоў, куды бацька казаў и найшоў свогго вола. Найшоўши, прійшоў къ попу, подзяковаў яму и пяць рублёу оддаў.

Попъ зъ дзякомъ ўзяўши гроши, давай попиваць. Якъ грошай нима, а выпить треба, то дзякъ и пойдзе на промыселъ: у одного овечку украдзе, у другаго свиньню, альбо перажене ў другога сяло, дакъ и идуць къ попу, да гроши и пясуць, а попъ ўсѣ вычитывае. Такъ доўгій часъ и проживали, да горэлку попивали.

Ось разъ фурманъ, лёкай, да кухаръ, украли шка-

тулку съ грошами у свойго пана. Панъ, почувши, што попъ ўсимъ вычитывае, вѣлѣу запрегчи трое коней ў буду, да и послаць по попа. Пріѣжджаюць. А попъ п'яный, ажъ очи почырвоуѣли отъ горѣлки, якъ бураки.

«Просіу панъ, кабъ бацюшка пріѣхали къ намъ ў дворъ», говориць фурманъ.

Попъ заразъ кудры свое причасаў, раску надзѣу святочную, сѣу ў буду, да и поѣхаў. Пріѣжджае. Панъ стаў яго частаваць, да и каже: «Я чуў, бацюшка, што вы помогаеце людзямъ ў несчастыцяхъ, поможице и мнѣ. У мене грошай много украли. Коли только вы мнѣ ихъ, бацюшка, выявице, то я вамъ за гѣто дамъ пшаницы возоу два и тысячу рублѣу грошай.

«Цеперь, пане, я не могу; дома ксенжка у мене, придзетца, може, и цѣлую ночь сидзѣць». — А самъ собѣ и думаетъ, якъ бы скорѣй зъ двора удраць (бо дзякъ не украў, то угадаць не можно). Панъ сказаў: «добре! Заўтра я пришлоу за вами и велѣу отвязци попа до дому».

Пріѣхаў попъ до дому, позваў къ сабѣ дзяка, разказаў яму усѣ, да и каже:

«Пропали мы цяперь зъ своею штукаю, мы-жъ не можемъ одгадаць, хто у пана гроши украў. Треба упекаць намъ, дзяче, съ гѣтого сяла. Дзякъ и пытае: «А коли-жъ мы будземъ упекаць?»

— «Отъ до вѣчера посидзимъ», говѣриць попъ, «да допиваць-немъ горѣлку, а якъ заснѣвае пѣвень, разъ, да другій разъ, да трейцій, дакъ мы и дадимъ цягу зъ сяла, бо панъ, якъ донясе архирею, што мы людзей обманываемъ, то будзе намъ-обудвымъ».

«Добре!» каже дзякъ. Ты изноу тамъ будзешъ попомъ, а я дзякомъ».

Прійшла и ночь, а попъ съ дзякомъ сидзяць за горѣлку балакаюць.

Фурманъ, лѣкай, да кухаръ бачили, што попъ быў ў дворѣ, догадалися, што попъ будзе ворожиць, да и зачали змоўляцься

пойсьди кѣ попу, якѣ паны улягутца, да и попросиць яго, кабѣ ничѣго не говорыў про тое, што ены́ украли гроши у пана.

Якѣ только паны заснули, дакѣ ены́ ў дворѣ кѣ попу и войшли, а попѣ зѣ дзякомѣ попываюць сабѣ горѣлку.

Фурманѣ и подошоў кѣ окну, а пѣвень «куку-рэку!» Отѣ попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже естѣ одзинѣ! А фурманѣ, почувѣши гѣто, подумаў, што попѣ познаў. Прибѣтъ кѣ товарищамѣ, да и говориць, «попѣ, каже, познаў, да и сказаў, што уже естѣ одзинѣ».

«Пойду и я послухаю», говориць лѣкай. Отѣ ены́ и ў двухѣ пошли подѣ окно. Подходяць, а пѣвень «куку-рэку!» другій разѣ. Попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже два!

Фурманѣ и лѣкай со страху кѣ трейцѣдему, да и кажуць, што познаў, што и обудва пришли.

«Ходземѣ, каже, ў трохѣ», говориць кухарѣ, «послухаемѣ». Подошли ены́ ўсѣ тры, а пѣвень «куку-рэку!» ў трейцїй разѣ. А попѣ и каже: «Дзяче, дзяче, уже ўсѣ тры».

Отѣ ены́, цопѣ! да ў хату. Попѣ испужаўся, думаў, што гѣто по его прислали зѣ двора. А ены́ яму бухѣ ў ноги.

«Бацюшка, не выказывайце пану, шго гроши украли! Мы вамѣ дадимѣ за гѣто по тридцатѣ рублѣў ўсѣ ў трехѣ, только не выказывайце насѣ».

Попѣ возрадоваўся, да и пытаетца:

«А кдѣѣ-жѣ вы дѣѣли гроши?»

— Мы ихѣ закопали ў стайни, ў другомѣ стоянѣ отѣ дзверей.

«А вы-жѣ грошей ничѣго не ўзяли, цѣлы ены́ ўсѣ?» пытае попѣ.

— Ничѣго, бацюшка, ўсѣ цѣлы, якѣ мы ихѣ украли, такѣ и закопали.

«Идзице-жѣ вы до дому, я васѣ не выкажу».

Попѣ лавали ены́ ўсѣ ў трохѣ ў руку попа и вышли зѣ хаты.

Попѣ собѣ и думает: «попаў же я щасѣьце, да и бѣдзиць дзякѣ, который и заснуў подѣ столомѣ: «Уставай, дзяче, будземѣ пиць горѣлку до самага дя. Наша ўзяло!

На заўтра попъ яще спиць, а уже панъ прислаў чатвѣрку кѣнай зъ бѣдою. Проснуўся попъ, умыўся, ўзяў книгу тоўстую, да и поѣхау ў дворъ. Приходзиць попъ ў покои, да и каже:

«Вычитаў, пане! Знайшліся гроши панскіе!»

Панъ одъ радосьци давай попа частоваць, а попъ ни стаў горэлки пиць, да каже пану: «Дайце мяѣ двухъ работникоў». Дали. Отъ ёнъ и пойдзе зъ ими ў стайню. Розложіў свою книгу тоўстую. Поглядзеў, побормотаў, да и каже: «Ну, копайце тутъ, ў другомъ стоенку». Прокопали. Отъ и гроши знайшліся. Пану уже трэба даваць попу два возы пшаницы и тысячу рублёў грошай. Пшаницы то ништо, а тысячи рублёў шкода зробилоса пану. Якъ бы тутъ зробиць? думае панъ, кабъ тысячи не даць. Ляциць жукъ, панъ и ухваціў жука ў руку. Вярнуўся ў покои и говорыць попу: «Бацюшка, згадайце, што у мене ў рутцѣ? Якъ узгадаеце, то я тогды уже оддамъ ўсё, што дакляроваў, да яще и горэлки прибаўлю». Попъ, почасаў сабѣ голоў, да говорыць:

«Отъ то-жъ попаўся жучку ў панскую ручку!»

А панъ и не знаў, что попъ Жукоўскій зовѣтца, до и каже:

«Справедливый вы, бацько — угадзька». Показаў яму жука, да и кинуў на землю.

Нѣчого робиць пану. Трэба отдаваць тоя, што дакляроваў попу.

Насыпаў пшаницы два возы, даў тысячу рублёў грошай и нѣскольکو вѣдзеръ горѣлки, подзяковаў яму, да и отпавіў попа до дому. Попъ, прыѣхаўши до дому, позваў дзяка, да и гаворыць:

«Удалася и гэта намъ штука, будземъ цяперъ пиць, да гуляць, да панскую шкатулку поминаць».

Зап. Ф. Веровскій.

Якъ были у однэй церкви попъ ды дзякъ, такіе бѣдныя, што имъ и ѣсь нѣчыго было. Вотъ разъ дзякъ и кажиць попу: «буд-

земь мы зъ вами, бацюшко, коній красьць: я украду, а вы выскыжыццяся, што умѣица отгыдаць дзѣ лны; только барышъ пы пыламъ». Вотъ и стали яны такъ дзѣлыць: дзякъ украдзиць, а попъ отгыдаиць, дзякъ украдзиць, а попъ отгыдаиць. На тую бяду прышаў у царѣны персьцинь дорогій; искали яго ўсюдыхъ, ды вййдзѣ ня могли найцц. И почуў ето царъ, што ёсь попъ такий угодникъ. Вотъ ёнъ и пытрѣбываў, кабъ яму попа того дыста́вили. Ну дыста́вили, а царъ яму и кажиць: «ну одгадывай, а ни отгыдаешъ, смерць табѣ значицца». Попъ тый сабѣ тоды и думыць: «во кылі бяда мая! Усё роўно пымираць прыходзицца». Попросіўся ёнъ, кабъ яго на тры дни ў особномъ покою зыста́вили. Заперъ ёнъ дзверы, дыи стаў молицца, молицца ды прыгывариваиць: было-жъ табѣ худо Трябло; будзиць табѣ хужи Хрябло. А у цыра́ были слуги Хрябло и Трябло. Яны стояли пыдъ дзвьярми, дыи слухали, якъ ета попъ отгадываць будзець; оттого—што ета яны персьцинь украли. Вотъ якъ почули—яны што попъ кажиць: было табѣ худо, Трябло, будзець тебѣ хужи Хрябло, кинулися ў ноги попу: «бацюшка! ни кажи-жъ ты никому, што мы украли». А ёнъ имъ: «а што дзѣтки, яжъ дыки згыдаў, што вы. Ну упихницца-жъ вы тѣй персьцянокъ ў рыбину, што къ царскому столу готовиць будуць». Яны такъ и зробили, а попъ тоды и кажиць цару: «персьцинь знайдзецца ў кишкахъ ў рыбины, якъ будуць къ царскому столу пыдаваць, кабъ безпрѣмѣнно пыглядзѣць, ци мая праўда». Якъ только сѣла за столъ царская хвамили́я, сѣў зъ ими и попъ. И стали пыдываць разныя пытра́вы, а ны пыслѣдыкъ пыдали́ рыбу. Царъ и своей рукой разрѣзыў, глядзѣ, ажъ тамъ персьцянекъ; зъдзиву даўся ёнъ, а попъ и кажиць: «а што, дзѣтко, видзишъ, яжъ дыки згыдаў». Али царъ ўсё ето самъ собѣ ня вѣрыць; няго-жъ ето можиць быць, штобъ ёнъ згыдаў? Вягѣў ёнъ, кабъ на другій дзень прыгыту́вили попу ворону замѣсто пчистаго. Вотъ якъ только сѣли зы столъ, попъ ето и кажиць самъ ны сябе: «во ци думалыся то ворони зы царскимъ столомъ быць?» А царъ и зыкрычаў: «вой ци ты-жъ згыдаў». — «А якъ жа, дзѣтко, во яжъ дыки згыдаў».

—Ну якъ толькі отъѣзжаць ужо попу тому, царъ обдарыў яго золатымъ и сыребромъ, запрогъ яму карэту; а пйдъ сядзення пыдсыпаў іець,—ўсё самъ сабѣ думыиць: ци згыдаиць то ёнъ, што ны яйцахъ сядзиць? Попъ сѣў дый кажиць самъ ны сябе: «во цяперъ сяду якъ курыца ны яйцахъ», а царъ тоды: «вой ци ты жъ узноў згыдаў!»—А якъ-жа, дзѣтко, дыкі казаў, што згыдаю.

Зап. А. Ф. Лисовскій.

102.

ДѢДЪ И БАБА.

Минск. губ., Игум. уѣзда, м. Пуховичи.

Быў сабѣ дзѣтъ и баба и тая баба не любила дзѣта, не дала яму ни ѣсьци, ни бѣлой сорочки, и хоцьла, кабъ яго истрапиць. Вотъ одзинъ разъ дзѣтъ поѣхаў по дрова и знашоў тамъ дзерево зъ дупломъ, да зъ такимъ вяликимъ, што можно было ўлѣзци чаловѣку. Вотъ еты дзѣтъ пріѣхаў домоў и говорыць своей бабѣ: «ци вѣдаешъ, бабка, што я табѣ скажу?»

— А што, дзѣтка?

«А вотъ што: ў лѣсѣ явіўся святы, вылязъ изъ дупля и вотъ чаго ты хочешъ, ёнъ табѣ скажа ўсё».

— «А што-жъ яму трэба нёсьци за ето?» Пытаецца баба.

«А вотъ няси булку хлѣба, кусокъ сала, блиноў». Разказаў ўсё якъ трэба, да самъ напярэдъ поѣхаў ў лѣсъ и сѣў ў томъ дуплѣ. Прыходзиць баба, уклѣичила, Богу помолилася, пиракрашчала, подошла къ дуплѣ, положила хлѣбъ, сала и блины да и стала пытацца: «скажи мнѣ, мой ты свяценьки, якъ мойго дзѣта истрапиць?» Яна не познала, што ета быў яе дзѣтъ.

— «Добро!» говорыць святы (т. е. дзѣтъ) бабѣ; идзи ты домоў и пячй сухія блины, ничимъ ня мажъ; ёнъ стане ѣсьци и удавицца». —Баба пошла домоў и давай пячи блины. А ў той бабы быў полюбоўникъ, называўся ёнъ Хомѣ. Дакъ ёнъ прышоў, сѣў за столомъ и стаў ѣсьци блины, дакъ баба говорыць: «Хомѣ! ня ѣшь сухихъ блиноў, я пойду ў клѣць, прынесу масла», и пошла ў клѣць, а дзѣтъ изъ за порога, да Хому тоўкачомъ, да и забіў

яго, а ў ротъ напхаў блиноў да и сховаўся. Приходзиць баба изъ клѣци и бачиць, што Хома не живы, да и говорыць: «А што, Хома, я казала ня їшь сухихъ блиноў, отъ и удавиўся» и сама ня вѣдая, што робиць. Приходзиць дзѣтъ и говори: «што-жъ ета ты зробила?» Дакъ яна стала просиць яго: «мой ты дзѣтка, такі да сякі, сухи, не мазаны! няси ты куды Хому, да сховай, а то будзя бядѣ». Вотъ якъ прышоў вечаръ — дзѣтъ Хому у мяшкѣ, на плечи и повѣсь. Нисе да нисе, прыносиць къ рацѣ и бачиць: їдучъ по рацѣ рыболовы ў чоўнахъ, а на бѣразѣ стояў порожны човенъ, даў яму ў руки вясло, да и отпихнуў яго съ чаўномъ отъ бѣрега, напроціў рыболовоў. Рыболовы якъ углядзѣли, што нѣхто їдзе, стали яму крычаць: «а, братко, ня їдзь, рыбу побўдзишь!» А пѣтымъ одзинъ рыболоў якъ даў вясломъ, дакъ Хома и повалиўся ў човенъ да и ляжиць, вѣдомо, якъ ня живы. А дзѣтъ той, которы Хому прынесъ, сказаў: «Эге, братки рыболовы! на што вы чаловѣка забили? Дакъ яны испужалися, да стали просиць кабъ ёнъ нікому ни говориў и дали яму 120 рублѣў. Дакъ той дзѣтъ ўзяўши гроши — Хому на плечи и пошоў. Идзе ёнъ да идзе, приходзиць ў лѣсъ — ажъ тамъ на дзѣравѣ чаловикъ пчѣлы подглядае, а на зямлѣ стояць ночвы зъ медомъ; дакъ дзѣтъ ўзяў Хому, ўсадзіў и зъ руками и зъ ногами ў медъ, а самъ и сховаўся за кустомъ. Пчальникъ углядзѣў Хому ў ночноўкахъ, говорыць: «Чаловѣча! чаго ты ўлѣзъ у медъ зъ ногами? ета-жъ грѣхъ! Лѣписъ возьми да изъѣшь». Крычаў, крычаў да йзлѣши зъ дзерава, якъ даў Хому по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся. А дзѣтъ изъ за куста: «Эй ета-жъ пчальники робяць! Чаловѣка забіў!» Той яму 120 рублей ў руки: «на возьми и гроши и мѣду, тольки няси яго». Дзѣтъ ўзяўши гроши и Хому на плечи да и пошоў. Идзе да идзе, приходзиць къ попу — а у того попа быў балъ, такъ што поўно ўсяго настаўляли на столѣ; дакъ дзѣтъ того Хому за столъ, да и помочиў руки ў ядѣ. Приходзиць попъ да и говорыць: «Хома! што дзѣлаешъ? выйдзи отселѣ». Говорыў, говорыў да якъ даў по вуху, дакъ ёнъ и покаціўся на лаўцѣ и ляжиць, а дзѣтъ изъ за дзверей и говорыць:

Э бацюшка, духоўны чаловѣкъ! Чаловѣка забіу». Той бацюшка гаворыць: «тише мы зъ тобою похоронимъ яго». Стала шкода дзѣду Хомы. Ёнъ пошоў откопаў яго, да и отрѣзаў яму руку и пошоў ў сяло и просицца у одного мужика на ночъ. «Я», кажа дзѣтъ, «хоць подъ лаўкою поляжу». Пусьцили яго ў хату и ёнъ ложицца подъ лаўку и бичиць подъ коровацею цялі, да и кажа: «Господару! боюсь, кабъ цялі ня изѣла мяня». Дзѣтъ пошоў да и лёгъ. А якъ ўсѣ заснули, ёнъ ўстаў цихонько да и пошоў, а руку покинуў на полаткахъ. А на заўтра рано, якъ поўставали прыходзиць подъ окно и пытаецца: да не ночоваў у васъ яки чаловѣкъ?» Яны гаворыць: «ночоваў». «А дзѣшъ ёнъ?» пытаецца дзѣтъ. — «А вотъ на палаткахъ спиць. Идзи ў хату, да побудзи яго». Ёнъ увойшоў, полѣзъ на палатки, да и показаў ру́ку. «Эй», кажа дзѣтъ, дакъ вы етакъ чаловѣка зарэзали!» Тыя стали опраўдацца, што мы ня вѣдаемъ, якъ ета збылося». Стали яны просиць, кабъ ёнъ нікому ня гаворыў и прынясли яму грошай и горѣлки, збыли балъ дзѣду. Якъ балъ скончицца, тогда и казка будзе далѣй гаворицца, а цяперъ будзе ўся.

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Савва Рѣдко.

103.

НЕДОВОЛЬНЫЙ МУЖЪ И ХИТРАЯ ЖЕНА.

Той же губ., Слуцк. уѣзда, м. Шацкъ.

Жыў такъ сабѣ чаловѣкъ зъ молодзцаю, да ёнъ быў вельми лихи и николи не вѣрыў, што дома естъ работа, бо ёнъ якъ пойдзе ў поля косиць и якъ ня прынясе яго жонка абѣдаць, то ёнъ вельми крычиць на яе и гаворыць: «чаму ўсѣ абѣдъ нясуць своимъ господаромъ, а ты лянуясься, а дома нічо́го не робишъ». Доўго яна цярпѣла яму, а потымъ и ня выцярпѣла и гаворыць: «пойду сама косиць, а ты будзъ дома, роби то́я, што я скажу и абѣдаць не няси». Яна-жъ яму сказала, што робиць: «першъ на першъ», намялі мукі на замѣсь, а послѣ замясі и усадзі хлѣбъ ў печь, а послѣ избі масла ў макатры и пильнуй цялятъ на болоцѣ, кабъ яны ў шкоду ня ўлѣзли и кабъ ихъ за гэта не забрали ў хлѣў,—

пильнуй, кабъ курыца ня зляцѣла съ яецѣ и кабъ яны ня простыли», а сама ўзяла хлѣба ў торбочку и пошла косиць ў поля, покинуўши дома мужа за, господыню. Косиць яна дакъ косиць, ажъ їдзя казакъ на чорномъ кони и яго нагайкою погоняя. Якъ подѣхаў ёнъ къ гѣтуй кобѣця, дакъ ёнъ стау да й пытая у яе: «чаму ты сама косишь? Ци у цябе нима господаря, ци ты такая бѣдная, што ня можешъ наняць?» А яна яму разказала ўсё, якъ было зъ ея мужемъ, чаму яна косиць, а яе мужъ дома. А послѣ сказала казаку, гдзѣ ихъ хата и просила яго зайци и поглядзѣць, што ёнъ робіць. Казакъ сказаў: «добра!» Господаръ жа той, якъ тольки пошла яго жонка ў поля, дакъ ёнъ сабѣ думая: «постой! я лѣгчѣй выиграю, я и работу ўсю ня робля, да яще и выплюся». Першъ на першъ стаў молоць и кабъ гѣто дзвѣ работы робіць ёнъ ўзяў да прычапіў къ поясу макацяръ зъ сметанкою, кабъ збиць масло, стаў ёнъ меля ў жорны и киваяцца, дакъ масло и бѣецца. А дзѣ быўши дзѣци, якъ закрываць подъ окномъ: «Ай, дзяцка, дзяцка, твое цялата ў хлѣў забрала!» Ёнъ якъ побѣгъ зъ хаты, кабъ надаць цяляць, да зачапіўся за макацяръ да й разбіў и смятану разліў и цялять ня одобраў, — забрала ў хлѣў. Покуль ёнъ прышоў ў хату, дакъ яна была одчинята и свиння прышла ў хатў, спужала курыцу, што сядзѣла на яйцахъ и разсыпала муку, што ёнъ молоў и разліла ращину, што стояла ў дзяжи. Бачиць ёнъ, што и ўздумаў, што жонка казала, кабъ курыца ня зляцѣла и ня остыли яйца, дакъ ёнъ за курыцу самъ сѣў на яйцахъ. Якъ гѣто ўсё зробилося и покуль ёнъ сядзѣў на яйцахъ, прышоў казакъ. Дакъ ёнъ, якъ познаў, што гѣты той самы, што яго жонка косиць, дакъ ёнъ ўзяў свой бизунъ, да якъ стаў яго биць! Бачиць мужикъ: негдзя дзѣцца, — да на гору. А тамъ стояла перья ў коробѣ, дакъ ёнъ ў тоя перья сховаўся, а казакъ набіўши, поѣхаў изноў своею дорогою. Сядзиць ёнъ, да сядзиць, ажъ пріѣзджаюць *яго жонки бацки*, — прышли ў хату, ажно тамъ якъ у хлявѣ: болота, грязь. Бацьки и говоруць мацеры: «ня дзива, што ёнъ бѣ нашу дочку, ба и вѣрта: гѣтакъ ў яе брытка ў хаця!» А послѣ кажа бацька: «што мѣла

ты дочэ даваць большій пирогъ, дакъ дай зяцю». А ёнъ гэта ўсе чуў и хочѣў поглядзець на пирогъ, да якъ пиравѣсіў брухо сярэзь коробъ,—коробъ обярнуўся, а ёнъ кинуўся обь зямлю, бацьки попужались, а ёнъ ўстаў да и сховаўся ў конопля пры дорозы. Бацьки трёхо почисьчили ў хаця, да чакуюць своихъ дзяцей зъ поля, а гэтаго чалавѣка яны посчитали за чорта. Якъ ишла до дому яго жонка, дакъ ёнъ изъ конопель якъ выскачиль, да якъ стаў просиль, кабъ яна обь *этумъ* нікому ня казала и прышли до дому обья. Прышоўши и прывитаўшися зъ бацькамі, дакъ бацьки и гаворуць: «цяперъ вы будзяце жыць добро, бо мы выгналі изъ короба чорта: ёнъ сядзеў на горы ў перы». Жонка нічога ня гаворыла бацькомъ и посля мужъ ужо болѣй ніколи ня гаворыў, што дома нічога нима робиль и ужо стали добро жыць. И я тамъ быў, медъ вино піў, ў рёця ня было, по бородзе цякло. Дали мнѣ вясло, мяне жъ сюды прынясло.

Зап. ученикъ Несвижской Семинаріи Игнатій Липицкій.

104.

БРАТЯ И ГОСТИ.

Гродн. губ., Волков. уѣзда, Изобелинск. волости, дер. Дрогичаны.

Были сабѣ два брата, жили яны вотъ такъ, якъ Ботъ даў. Прыязджаюць разъ до ихъ госьци. Госьцяць яны дзень, госьцяць другі и трэйци, а посля тыдзень и уже наветъ и на другую нядзѣлю. Такъ браты гавораць между собою: «Што гэта за госьци? няхай бы яны погосьцили бъ дзень-два, а то другая нядзѣля йдзе, а яны ўсё тольки ядучъ и нічога ни робяць. Якъ бы ихъ выгнаць?» И прыдумали завясьци драку, и такъ яны зробили. Пошли ў гумно молоиць и, молоцяхи,—слово за слово, зачали сварыцца, посля и бицца и менши братъ зачаў крычаць: «давай мнѣ, злодзей ты, половину!» Ну и посварыўшися, дзѣляцца ўсімъ, што мѣли и наконецъ подзялилися и госьцями: старши бярэ одного госьца, а менши другόго. Ну прыходзиць обѣдъ. Старши, якъ мѣў, здаецца, гѣпшо сэрца, прыготовіў

добры обѣдъ для своего госьця: была штука мяса, коўбаса, а такжа и пляшка гетое негодное горэлки, а у меншого ничо́го ни было, только наварыў капусты, дэй то съ постомъ, такъ што нима госьци ничо́го даць. Такъ менши братъ кажа своему госьцю, кабъ ёнъ ўзяў кова́лочакъ коўбасы у старшаго. Той бяра, а старши братъ—трахъ! яго ложкою по лоби. А менши братъ кажа: «Якъ! ты мого госьця будзяшъ биць ложкою?—Колижъ ты мого ложкою, то я твого ополонникомъ».—«А ты мого бьешъ ополонникомъ?—Я жъ твого кочаргою!»—дай ча-барахъ того по спини кочаргою. «Ахъ ты, гицлю! кабъ цябе холера упратала! За што гэтакъ модно перапагнуў яго, што ажъ небо зъ оўчинку яму показалося».

«Да гето за братагю госьця!» Якъ ухопиць за лопъ дэй выкинуў за порогъ. А той братъ своимъ чарадѣмъ другога госьця. И такъ дзѣло кончилось.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. сем. И. Купрашевичъ.

105.

КОРОЛЕВА И РАЗБОЙНИКИ.

Вилensk. губ., Свенцянк. уѣзда. Закарочской волости, с. Закарочи.

Жыў собѣ круль съ крулевой, имѣли яны одну дочку натто стройною; до яе сваталися дванасце кавалераў, а тыя кавалеры были ўсе разбойники. Разбойники тыя просили, капъ коли коль-вакъ яна до ихъ пришла богато убраная.

Одного разу безъ вѣдома бацьки, яна собралася и пошла тэй дорогой, якой яны ей сказали. Идзецъ яна, да идзецъ лѣсомъ, ажъ ў лѣсѣ стоиць палаць. Увышла яна ў той палаць, ажъ ў першой хаць стоиць бочки и съ кроўю чаловѣччай, а ў другой хаць ўсе чаловѣччы головы, ноги, руки, ў трецьцей ўсѣ сярэдзина; а ў чацвертой боты да чаравики, ў пятой одзѣння, ў шѣстой и ў сѣмой сребра да золота, а восьмая, хата, гдѣ жили разбойники сами. Ходзила яна, ходзила по ўсихъ покояхъ и, якъ почувала стукъ, сховалася подъ ложакъ. Сядзиць яна тамъ — ажъ ўходзяць

тыя дванасце разбойникоў і прыводзяць съ собой нѣйкою натто стройною и богатою панну; ўзяли яе, разобрали до гола, положили на колодку и зарѣзали, а послѣ стали здымаць пярсьцѣнкі зъ рукъ, и зъ одного пальца ни якъ не могли зняць. Одзинъ кажиць: отдайце мнѣ гѣты пярсьцѣнякъ. «Добро» кажаць ўсѣ. Ёнъ ўзяў сякеру, дыкъ палѣць съ пярсьценкомъ и поляцѣў потъ той лѣжакъ, гдѣ сядзѣла кролеўна. Разбойникъ полѣсь подъ лѣжакъ шукаць пярсьцѣнка, али якъ было цѣмно, дыкъ ёнъ нязнашоў пярсьцѣнка, а одложіў на заўтра. Кролеўнѣ ажъ млосно зробилося съ страху, бо яна чула ўсю ихъ гуторку. Яны говорыли, кабъ якъ кольвякъ звясьці кролеўну до сябе убраную и послѣ забиць.

Доўго гуляли, пили, ѣли разбойники, а якъ подошоў поўночъ, дыкъ ўсѣ и порасходзилися. Одзинъ пошоў ў лѣсь, други на госьцинецъ¹⁾, трѣци на други госьцинецъ, а рѣшта порасходзилася на ўсѣ стороны. Кролеўна, якъ яны повыходили, выгѣзла зъ подъ лошка дыгъ пошла просто до дому. Прышоўши до дому, яна нічога ни кому ни казала, што бачила и лягла спаць.

На други дзень рано разказала кролеўна абъ ўсѣмъ свайму бацьки, а ёнъ конечно захоцѣў ихъ половиць. Ажъ ў той самы дзень прыѣджаюць ўсѣ тыя разбойники, на обѣдъ до короля. Доўго сядзѣли тыя разбойники, а послѣ стали обѣдаць. Якъ тольки стали ѣсьци, кролеўна зачала такъ разказываць: «Мнѣ снілось сядогня, што я пошла до васъ ў госьци. Ёшла я да ёшла тѣй дорогой, якъ вы мнѣ сказали ісьци, ашъ стоиць палаць; ўхожу я ў той палаць, ашъ ў першой хацѣ стоиць бочки съ кроўю чаловѣчай, ў другой хацѣ головы, руки, ноги, ў трѣцей сярѣдзины (туловища), ў чацвертай — боты, чаравики, ў пятой — одѣньныя суконная, ў шѣстой — сярэбро да золото. А послѣ почула стукъ, сховалася подъ лѣшко. Сядзѣла я тамъ, сядзѣла, ашъ ўходзяць дванасце мущинъ и прывели съ собой натто стройною и богатою панну; положили яе на колотку и зарѣзали. Послѣ познимали пярсьцѣнкі зъ рукъ, але одного пярсьцѣнка ни якъ не могли зняць. Дыкъ одзинъ разбойникъ кажиць: отдайце мнѣ гѣты пярсьцѣнокъ, я яго

1) Госьцинецъ — большая дорога.

здыму. Яны оддали той персьцёнокъ и ёнъ отсѣкъ зъ палцамъ, той палець поляцѣў подъ той ложокъ, гдѣ я сядзѣла».

Якъ разказала кролеўна, дыкъ разбойники ўсѣ почирвонѣли и подогдалися, што кролеўна была ў ихъ и ўсе бачила. Посля кролеўна вынясла пярсьцёнокъ съ палца зъ кишени и кажиць: «гэто, што я говорыла, мѣ не снілося, але было праўда!» Тыя разбойники, бачучи, што будзе кепско, зъ за стола дый ў ноги ву вокно; але тамъ сядзѣли прыготованные людзи, которые ихъ ўсихъ положили, повязали и прывялі до короля. Король заразъ казаў прыгатаваць зялѣзныя бороны и ўсихъ дванасце разбойнікоў паразносіць, а кролеўну оддаў замужъ за одного богатого кролевича. Вяселья было гучная, а по вясельяхъ поѣхали до палацу, гдѣ жили разбойники и позабирали ўсе богацтво, и прыѣхали назадъ, дали балъ. На гэтомъ балѣ и я быў, метъ вино ціў; по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. восп. Молодеч. учит. семинаріі Ермолаемъ Сурвиломъ.

105.

ДОЧКА МЕЛЬНИКА И ДВАНАНЦЪ РАЗБОЙНИКОЎ.

Минск. губ., Новогрудск. уѣзда, с. Березовецъ.

Жыў сабѣ одзінъ мельникъ, не мѣў ёнъ много дзяцей, а только одну дочку. Самъ быў богатый, ўсяго мѣў и навоць якъ жыў недалёко одъ лѣсу, то на потрібны часъ мѣў сабѣ военну оборону: шаблю и ружьжо.

Дочка якъ дойшла до лѣтъ, то стали довѣдвацца и свахъ. Жыли недалёко одъ тое мельницы, ў лѣсѣ, разбойники. Нихто ихъ не знаў. Разбойники чули, што тутъ живѣ мельникъ и што ёнъ добро маецца, захоцѣли, кабъ якъ папасць на яго домъ и обобраць у яго ўсё. Але цяжко было разбойникамъ у яго красць, бо тутъ ўсегда было и людзей поўно. Одзінъ разъ попросили, мусіць святомъ, мельника съ жонкою на якісь балъ ў вѣску и тамъ здарылися¹⁾ хрысціны, такъ ёнъ быў тамъ тры дни, а дома была одна дочка и якъ складъ ихъ богатства быў ў мельницы,

1) случились.

такъ дочка тамъ наибольшъ и сядзѣла да пиновала. Разбойники, дочуўшися, што мельника нима дома, собралися ў двананцадзёхъ и подыйшли подъ тую мельницу. Посылаюць одного туды зъ ихъ: «лѣзь туды и распраўся». Ёнъ туды и полѣзь; а дзяўчына увидзѣла, што нѣхто суне голову празъ вокно, зняла зъ спяны шаблю, одрубала тому голову и ўцягнула яго туды. Тые доўго чакáli своего товарища и не дочекалися. Говораць, што ёнъ такъ доўго зъ ёю распраўляецца? «Лѣзь ты, други!» Яна и другому такъ само одрубала голову и ўцягнула до сабе. Потымъ и трейцы полѣзь — и такъ само зробила и ажъ до одзинацы, а двананцатому только распарпанула черепъ, — и той якось уцѣкъ.

Прышли бацьки до дому, видзяць, што дочка штосци (что-то) смутна. Пытаюца у яе: чаго яна такъ смутна? — Не кажа. Потымъ допыталися. Якъ повяла яна ихъ ў свой складъ и показала имъ, што было, то яны ўзялися за гóловы. Послѣ ўзяли: которыхъ поховали, а которыхъ ў воду поукидали и никому ничóго не казали, але большъ одноё дочкí не покидали у дома.

Разбойникъ якъ загоіў ¹⁾ голову, то прыбраўся и прышоў до ихъ ў сваты. Сватаецца, сватаецца и бацьки уже готовы за яго оддаць, а дочка ни зашто ня хóча, бо яе сэрце прычувала. Потымъ ёнъ яще много разъ прыѣжджаў и госьцинцоў много привозіў, ажно не хоча ничóго. Одзинъ разъ молоды вышоў съ своимъ сватомъ, а дзяўчына прытайлася ў сѣняхъ и подслухала. Ёнъ кажа: «ни якъ яе не звесьци, вельми хитра». Ёнъ хоцѣў одмесьциць ей за своихъ товарищоў. Потымъ яны поѣхали до дому, а дзѣўка вышла за йми и назиркомъ йшла за ими и якъ была вóсень, то ни почули, што яна бяжыць. Прыѣхаўши подъ домъ и завернулася одъ дому подо вёску; яна увойшла, — ашъ тамъ чисты палаць. Зайшла ў одну комнату — видзиць тамъ много мярцвецоў и ўсякой ўсячины. Ашъ чье — яны прышли. Гдзѣ ей дзѣвацца? Видзиць, што лóжка позасцѣляны коўдрами ²⁾, ашъ до зямли — ўзяла сховалася подъ ложкаць. Бачиць: приходзиць яще дзесяць, приводзяць панёнку хорошу и богату и говораць:

1) заживиць, вылѣчиць. 2) одѣялами.

«намъ удалось, а табѣ?» — «Я ни якъ своё не обмануў и бацьке навогъ хочуць пусьциць яе, а яна ни якъ». Такъ другі каже: «я цибе навучу, якъ зробиць: якъ яна не будзе согласна ісьци за цибе, то ты одѣжжаючи, попроси яе провесьди цибе и возьми ў кишень ножъ и якъ выйдзе съ тобою, ты возьми яе ножомъ ў сэрце и самъ уцекай». Потымъ ўзяли, у той паненьки знимали золоты пярсьцянёкъ зъ пальца и не могли зняць, то открудили палець, пярсценёкъ узяли, а палець кинули и ёнъ подкаціўся подъ ложка. Яна ўзяла и палець до сябе. Цяперъ сѣли разбойники, стали їсьць разныя пачёння и пиць разныя вина, якъ найлѣпшіе паны. Наѣўшыся, поклалися спаць. Дзѣўка боялася, кабъ не открыли ложка, подъ которымъ яна сядзѣла, але не открывали. Якъ послули, храпуць, якъ забітые, яна поцягнула коўдро и не шавельнецца. Вышла яна зъ подъ ложки, помаленьку прышла до дзверей, помаленьку одчинила, вышла и прыбѣгла до хаты. Бацьки пытаюцца: «Гдзѣ ты была?» Яна кажа: «тамъ у знакомыхъ была». Послѣ яна просиць, кабъ позволили ей бацьки зробиць вячерынку, што и сватъ мае быць. Бацьки позволили. Збираецца на той вечаръ много дзяцюкоў и дзѣвокъ и музыку. Гуляюць; ашъ прыѣжджае и сватъ. «А што у васъ гуляньне?» — Ага! гуляньне; просимъ и васъ. Прыняли ихъ, частуюць, даюць имъ ўсяго. Дзѣўка сказала дзѣцюкамъ: «яны будуць мяне клікаць проводзиць ихъ, вы тогда стойце ў сѣняхъ: якъ тольки выйдучъ, хопайце ихъ за руки и вяжице». Уговарывалися, уговарывалися доўго. Дзѣўка кажа: «Дайце подумаю!» але ни обѣщаю. Просяць дзѣўку провесьди ихъ. Дзѣўка проводзиць. Выходзиць ў сѣни. А дзѣўка на дзяцюкоў: «Нуце молайцы!» Тые ухопили ихъ за руки. Яны: «Што вы? мы людзи праўдзивые, не разбойники». А дзѣўка до кишени, — вымае у одного ножъ — у другого — пистолетъ. «А што? гэта вы такіе сваты?» Повязали ихъ. У разбойникоў на той разъ была уже хорошая брычка и добрые кони. Посѣли и на своё и на тые кони, и дзѣўка повялѣ ўсѣхъ туды, гдзѣ яна видзѣла разбойникоў домъ. Ажъ тамъ побрали и тыхъ ўсѣхъ и ўсё чисто побрали.

Донесли гэта цару. Узнаўши царъ, што дзёўка такая разумна и храбра и такъ много зробила добра, зробіў яе стоўбовою дворанкою, даў ей волókъ тры зямлі, одъ ўсяго освободзіў и выдаў яе замужъ за добраго чаловѣка.

Зап. О. Новицкимъ. Сообщ. Евф. О. Карскимъ.

106.

ДУРЕНЬ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Жили такъ сабѣ тры браты; два разумныхъ, а треццiй—дурень. Разумные працовали, вялі господárство ¹⁾, а дурень тольки ляжаў на пячи, ўсё ў жалейку играў. До работыньки не было охвотыньки, а жраў, якъ ў процьму. Разумные браты были жанаты. Швагерки часто на дурня голошили и били яго за гультайство, але ёнъ такiй быў убоина, што хоць колъ яму на голóвѣ цяши. Поѣхали разъ разумные браты ораць. Подъ поўдзень бабы и кажудъ: «чаго ты, дурница, ляжишь? кабъ цябе обложная обложила! Хоць бы ты обѣдаць занёсъ брátцамъ. Тые ни свѣтъ, ни зара ўстаўши, працуюць ящо нáщо, а ты, лéгаль ²⁾, ужо даўно налопаўся... Пошоў съ пячи! няси обѣдаць работникамъ!»...—«Откоснися ты! чаго ты пристаешъ?» — крычиць дурень. Али яго таки господыни, перицягнуўши по сярэдинѣ трепкачомъ разоў со тройчи, согнали съ пячи; завязали дурню за плечи окрайчикъ хлѣба, дали ў руки горшчокъ каши и горшчокъ капусты. Таки выправили....

Идзе дурень. Оглянуўся ёнъ кругомъ сябе—бачиць—за имъ идзе яго сыцѣнь ³⁾. Дурень подумаў, што гэта якiй нибудь чловѣкъ и каже: «чаго ты прыстаў ко мнѣ? Идзи особня... Ну-жъ отчапися, бо вось якъ гракну горшками, дыкъ тутъ табѣ и садухи». Сыцѣнь не отстае. Дурень ну бѣгчи—и сыцѣнь бяжиць. Дурень бразьче ў яе горшками! Ёнъ стаў—и сыцѣнь стоиць.—«А што! я табѣ сказаў, не бяжi!» Побѣгъ дурень, оглянуўся—сыцѣнь бяжиць». «А кабъ ты выхвораў—ты яще жиў! Вотъ жешъ табѣ!»

1) Хозяйство. 2) лежебока. 3) тѣнь.

и дурень гвоздануў сыцѣнь хлѣбомъ. Сыцѣнь потомъ бяжиць. Тогда давай дурень крычаць гвалту. Почули браты и прышли на помочь.—Чаго ты, дурень, крычишь?—«А вось нѣйкый чилавѣкъ прывязаўся ко мнѣ, дый бяжиць за мной. Я ужо яго просіў отчапитца и горшками кидаў,—не отстае»....—Ахъ ты дурнапей, ты дурнапей! Гэто-жъ сыцѣнь, а ни чилавѣкъ! Вось и у насъ йна ёсь и у кони ёсь... а ёнъ яе спужаўся. И горшки ящо побіў? кабъ ты выхворэў, дай Божа! — А чаго ёнъ бѣгъ? — «Бо ты, бѣгъ, дыкъ и ёнъ бѣгъ». — Ну што тутъ зъ гэтымъ пнемъ говорыць, пойдзимъ домоў абѣдаць». А тѣ: «дурно́я полѣно, глядзи тутъ кони, отгоняй воднёў ¹⁾ и комароў». И пошли браты.

Дурень поотсѣкаў ²⁾ шматъ порадошныхъ дубинокъ и давай одгоняць воднёў. Згоняць ихъ, а яны ўзноў посадуць на кони. «Постойце-жъ», каже дурень, «я васъ, проклятыхъ, позабываю». Якъ только посадуць водни на кони—дурень и давай гвоздаць ихъ. Али замѣстъ воднёў позабываў кони. «Ну», каже, «видаць подѣли, поганые, што спаць полягли. лягу-жъ и я, отпочну трохо». Вярнулися браты, пытаюць, гдзѣ кони. «А ужо наѣлися, спяць». — А ты-жъ воднёў гоняў?—«А няужо-шъ не? И якъ ящо гоняў?... Зразу спаць полягли»... Глязяць браты—ажъ кони ня живы.—«А Божухна нашъ высокій! за што ты покараў насъ гэтымъ дурнемъ? Гэто-жъ ёнъ соўсимъ насъ окалѣчиў!» А дурень пошоў сабѣ домоў, ўзлѣзъ на печь, да ў жалеечку играе. Скоро за нимъ пришли и браты и кажуць жонкамъ: «на бяду вы послали зъ ядой гэтого дурницу! Мы пошли домоў, а ёнъ звеў со свѣту последнее живёло. Што мы будземъ робиць цяперъ безъ кони?» Уси яны кинулися биць дурня. Али ёнъ, якъ мякнуў одного брата поўху—дыкъ другіе и не полѣзли. Здороў быў дурень.

Ночьчу доўго говорыли разумники зъ ба́бами, што робиць и надумалися уцечь отъ дурня ў другую сторону. Дурень чуў, якъ браты съ жонками сговорылися яго покинуць. Жонки стали на дорогу пачи сухары и насыпаць ихъ ў мяшки. Дурень же той ночи, которой собиралися браты ици ў прѣчки, отсыпаў съ одного

1) оводовъ. 2) много.

мяшка сахароў і самъ ў яго ўлѣзъ. Ночьчу браты зъ жонкамі ўзялі по мяшкѹ на плечі і ну уцекаць отъ дурня. Бягѹць... А дурень сядзіць ў мяшкѹ і цѣхынько крычыць: «по-сто-о-ой-це!» — «Ай, дурень прочнуўся, гоніцца за намі: уцекаймо худчѣй!» кажа адзінъ братъ. — «Не, мой мяшокъ дужа цяжкій, треба отпочнуць. Вось я тутъ на сукъ прыпруся. А ну ты по-маду, мнѣ бокъ не проби!» енчыць дурень, сѣдзючы ў мяшкѹ. — «А богдай цябе хвороба цяжкая ўзяла... Ты отъ бяды за морэ, бяда за тобою, мы отъ яго уцекаемъ і яго за плечамі нясемъ!» кажуць браты. Дурень выскачѹ зъ мяшка: «Ишь вы, разумнікі, ўпрочкі ици зговорыліся, а мяне і покинулі»... — «Ничо́го ня будзе—мусимъ ици разомъ». Ідуць. Наступѹ вѣчаръ. Прышлося ночоваць коло ракі. Жонка большаго брата просіла положиць дурня съ краю отъ ракі, кабъ яго ночьчу спихнуць ў воду. Дурень догадаўся, али потомъ лёгъ коло бѣрега. Браты здарожіліся і скоро заснулі і ихъ жонкі. Одзінъ дурень ня спіць: ўзяў, зняў хустку і сподніцу зъ бабы і надзѣў яе на сябе; піракацѹ жонку свойго брата на свое мѣсто, а самъ лёгъ на яе мѣсто. Прочнуўся большій братъ, своей жонкі ні познаў і спихнуў яе ў воду замѣсто дурня. А яго тоўкае подъ бокъ і гово́рыць: «Ходора, Ходора! ўставай. Я ужо дурня утопіў!» — «А ну ты откасьніся! Я ящо спаць хочу!» крычыць дурень. Тогды і большій братъ закрычаў: «А што-жь гэта я зробіў? Гэта-жь пеўне я свою Ходору утопіў!» Бачуць—німа Ходоры. Тутъ ўсѣ накінуліся на дурня, обложили яго, звязали і ўсадзілі ў мяшокъ. «Пойдземъ, отсячомъ жардзіну», каже сярэдній братъ, «треба яго утопіць посярядзінѣ ракі, бо ёнъ выплыве, коли мы утопимъ яго зъ бярэгѹ. И пошли ў лѣсъ сѣць жердзѣ. Дурень, сѣдзючы ў мяшкѹ, думае, што ужо яму конецъ прышоў. Ажъ чуе, што нѣхто ѣдзіць. Дурень і стаў енчыць: «Божа-жь мой, Божа! ня ўмѣю ні читаць, ні писаць, а мяне на королеўство со́дзяць». А гэта ѣхаў жидъ крамнікъ ¹⁾ со своей шафычкой. Стрымаўся жидъ, послухаў, послухаў і кажиць дурню: «Цуесь, цаго ты тамъ ен-

1) лавочнікъ, торговецъ.

цысь?» — «Содзюць мяне на королеўства, а я ня ўмѣю письма», откѣзываете яму дурень. «Слухай, милуютка, я умѣю и цытаць и писаць — пусьцы мяне ў мясокъ, нехай я буду королёмъ. — «Лѣзь!» каже дурень: «али цихо сядзі — покуль ня опануюць пябе!» — Жидъ и полѣзь ў мяшокъ, а дурень, завязаўши яго, поѣхаў торговаць замѣсть жиды. А браты прышоўши и утопили жиды.

Идуць яны далѣй. Приходзюць у сяло, — бачуць: дурень крамку разкрыў и крычыць: «бабки, бабу! нясеце трапки, купляйце хустки, перкалі, рузныя товары: шпонки, иголки, истужки, пярсьцёнкі». . . И кажуць браты: «обачь, гэта-жъ, здаецца, нашъ дурень». — «Ай добре нашъ!» — Подходзяць къ дурню. «Ну якъ же гэта ты тутъ зьявіўся?» — «А вы думали мяне утопиць?» каже имъ дурень: «и ня вѣдаецца, што тамъ виръ водзянныка. Гето-жъ ёнъ мнѣ стольки товароў надаваў. Коли хочица, — идзице, я и васъ, по добрысци, утоплю. Бўдзица дзяковаць; у яго много ўсякого добра». Браты думали, думали и пошли топитьца. Ну и не вярнуліся.

Зап. учител. Минск. приходск. училища А. Е. Богдановичемъ.

107.

б) Витебск. губ. и уѣзда, Королевск. вол.

Жыў быў мужыкъ и было у яго тры сыны. Два разумныхъ, а одзінъ дуракъ. И умёръ той мужыкъ и остаўся у яго только одзінъ волъ. Сыны думали, думаля, якъ того выла дзяліць и придумали: здѣлали тры зыгорѣдки и стали выла гыняць, ў чыю зыгорѣдку ўскочыць, того и бўдзиць. Волъ дай и ўскочиў ў дуракову зыгорѣдку. Ладно — Узяў дуракъ выла, — зарэзаў, — мясо зѣў, а шкурацину надзѣў ны сябѣ, и пошоў! Йшоў — ишоў дуракъ, и зайшоў ў дзирѣюню — видзиць: зъ краю хата стоиць, и ёнъ дываі узлѣсь на крышу, разобраў столь¹⁾, здѣлыў сабѣ дзірку и глядзиць: што то тамъ у етый хацц дзѣлыницца? А ў хацц дыі ў етый хызяинъ куды то пошоў, васьцимо, можа, за якимъ дзѣлымъ отлучыўся. А къ жонки тымъ часымъ попъ прыйшоў. Вотъ инѣ, напикла яму блиноў, напрыгла іечни — сѣли

1) потолокъ.

за столъ и ядѹць. А дуракъ ўсѣ ето и видиць. Ажны тутъ од-
куль ўзяўся,—мужыкъ идзець. Спужалыся мыя баба, скорэй іечню,
блины ў печку схувала, а попа некуды хуваць, ўзила дый ў
подполье ўпихнула. Ўлѣзь мужыкъ ў хату и стаў у жонки
бсьць просиць: «Дывай, жонка, вичырыць!» — Жонка яго пыса-
дзила за столъ, дыстала зъ печки капусту ды крупени и пы-
ставила на столъ. А тутъ и дуракъ злѣзь зъ крышки и прышоў
ў хату и стаў просицца: «Ци ня пусьциця пиранучуваць?» А му-
жыкъ кажыць: «чаму не? я самъ ў людзѣхъ ночую и къ сабѣ
людей пускаю, садись за столъ». Вотъ яны сѣли и стали хли-
баць капусту съ крупений. Якъ поѣли, вотъ дуракъ ўзяў дый
нычаў свою шкуру бить; *біець* дый приговариваець: «Нашто ты
мнѣ сылгала! — Нашто ты мнѣ сылгала!» а мужыкъ и спраши-
ваець: «за што ты іе *бісизъ*?» А дуракъ кажиць «за то, нашто
йна мнѣ сылгала; йна скызала, што тутъ іечню ды блины ядуўць».
Мужыкъ и прыстаў къ жонки: — «дывай іечню ды блины».
Жонка туды скуды, отнѣкивалася, а ёнъ ўзяў, самъ полѣзь ў
печку, нашоў тыи блины ды іечню, ўзяли ўсѣ ды съ дуракомъ и
поѣли. Тоды дуракъ ўзяў ды и зноў стаў свою шкуру бить.
Біець дый приговариваець «нашто ты мнѣ сылгала, нашто ты
мнѣ сылгала!» А мужыкъ опяць спрашиваець, за што ты іе
бісизъ? А дуракъ кажыць: «а нашто йна мнѣ сылгала? йна мнѣ
скызала, што тутъ подъ полымъ попъ сядзиць». Полѣзь мужыкъ
подъ полъ — и найшоў тамъ попа. Ўзяў яго, выпигнуў, набиў,
набиў, сколько ўлѣзло, и выпихнуў ў каршень за дзверы — и стаў
просиць мужыкъ дурака: «Прыдай ты мнѣ свою шкуру — што
йна табѣ такъ ўсю праўду гаворыць? я табѣ дамъ пйтдзисятъ
рублей». Дуракъ ўзяў дый прыдаў яму свою шкуру за пйтдзисятъ
рублей. Тоды ўзяў дуракъ свои дзеньги и пошоў домоў къ бра-
тамъ. Прышоў дый кажыць: «Дураки вы дураки, ни за живую
скоцину бяруць гроши, а за луплиную. Во я за свою шкурацину
пйтдзисятъ рублей ўзяў». А браты были ужо трошки зажылиси,
и скоцинку зывали, а якъ увидзели, што дуракъ за свою шкуру

питдзисяць рублей ўзяў, ўзяли пыпорѣзали своихъ короў, пылупіли и пывязлі ў гóрыдъ прыдаваць — вѣдымо, имъ тамъ не дали по питдзисяць рублей. Ну вотъ и разсердилися браты на дурака, и сгворилися, кыбъ яго со свѣта звесьць. Прыѣхали домоў, ажны тутъ матка помёрла. Ны́чаго дзѣлаць, надо матку хуваць. Вотъ и стали браты спорыць. Старшый говорыць на меньшаго: «ты меньшый, ты матку хувай», а малый на старшого: «ты старшый, ты хувай». Спорыли, спорыли, дыи пыложыли: «ня будзимъ дурака забиваць, нихай матку хувайць». Вотъ ўзяў дуракъ матку ўзвалиў на санки и повезъ хуваць. Ёдзиць, ёдзиць, ажны на сустрѣчу яму гынчаръ съ горшками. Гынчаръ крычыць: «цяхо, цяхо, — горшки побіешъ». А дуракъ ня слухаецъ, ёдзиць ды ёдзиць. Вотъ гынчаръ схваціў хворасьціну, якъ цюкниць пы санияхъ, а дуракъ, якъ зыкрычыць: «аво́иньки! матку забіў!» Гынчаръ глянь, — отъ, ўзабыль¹⁾ мёртвая женщина ляжыць. Спужаўся мой гынчаръ, дывай кланицца дураку: «милинькій, сякій, такій! На табѣ питдзисяць рублей, тольки ў судъ мне не цига́й». Дуракъ ўзяў питдзисяць рублей, схуваў матку, и ёдзиць опяць къ бры́тамъ. «Дураки вы, дураки, не за живыхъ людзей гроши бяруць, а за мёртвыхъ: вотъ я матку прыдаў, питдзисяць рублей ўзяў». Браты тоды ўзяли, своихъ жонкы зарэзали, и пывязлі ў гóродъ прыдаваць. Ажны ихъ тамъ схвадили, ў цюрму пысадзіли, дыи у Сибиръ сыслали. Ну вотъ и были яны на Сибири, ажны покуль выйшуў царскій манифестъ, штобъ ўсѣхъ сибирникуў просыциць. Вотъ и браты вярнуліся домоў, ажны тамъ дуракъ сядзиць, хызайствами ихними кымандуецъ. Вотъ и згворилися браты, кыбъ яго утопиць. Ўзяли ў мяшокъ пысадзіли и пыцягнули ў прорубъ — прыцягнули къ рацѣ, глядзь — ажны лунка замёрзла, а топоръ яны съ собой и не ўзяли, вотъ и стали опяць спорыць, кому ици за тыпоромъ. Старшый говорыць «ты идзи» а малый «не, ты идзи». Спорылися, спорылися и пошли обои за тыпоромъ. А дурака ў

1) въ самомъ дѣлѣ.

мяшкѣ оставили ў лунки. Вотъ дуракъ сядзиць тамъ ў мяшкѣ, дыѣ пѣецъ «ня умѣю ни чытаць, ни писаць, кыролемъ посаджуюць». Ажны на ту пору їдзиць пань, ў карэци, съ лакеемъ съ кучарымъ, — почуў тотъ пань, што дуракъ такъ пѣецъ, и стаў яго просиць: «миленькій, пусьци мяне ў мяшокъ — я умѣю и чытаць и писаць, хочу быць кыролемъ, а самъ беры мою карэту и коней и кучароў». Вотъ дуракъ ўзяў, дыѣ пысадзіў пана ў мяшокъ — пань тамъ и запѣў «умѣю и чытаць и писаць, кыролемъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролемъ ни содзяць! Умѣю и чытаць и писаць кыролемъ ни содзяць!» А самъ сѣў ў карэту и поѣхыў. А браты прышли дыѣ пана утопили. Тольки што вярнулися яны домоў, — глядзь! їдзиць дуракъ ў карэци, дыѣ крычыць имъ: «Дураки вы! дураки! Ни на етымъ свѣци жицьцѣ, а на тымъ, глядзиця якую мнѣ тамъ дали, карэту, коней, и кучыра, и лакея!»

Вотъ браты якъ почули ета, пошли ў лунку, дыѣ пытопилися. А дуракъ ўзяў ўсѣ ихъ добро и цяперъ живець.

Зап. А. Фр. Лисовская.

108.

ДУРЕНЬ, ПОПЪ И ЦЫГАНЪ.

Минск. губ., Слуцкаго у., Старобинской вол., д. Пивовшовъ.

Было у бацька тры сыны, два разумные и одзинъ дурны. Пошли ены ў лѣсъ на полеваньне. Прышоўши ў лѣсъ, ены выкопали великую яму. Оставіўши дурня гле ямы, сами пошли по лѣсѣ шукаць звѣроў. Екъ тоўлькоу ены отышли, уваліўса ў яму заецъ; дурень вынеў гэтого зайца и стаў крычаць на братоў: «ходзѣце сюды, я зловіў звѣрка». Заецъ екъ стаў кусацца, отъ дурень и пусьціў яго, а екъ прышли браты, дакъ оўнъ и каже имъ: «екъ стаў звѣрокъ просицца, декъ я и пусьціў яго». Браты и кажуць яму: «други разъ екъ што углѣдзishъ, дакъ ты яго барджѣй бѣ». Якъ тоўлькоу ены пошли, дурень углѣдзѣў бабу, котора збирала ягоды. Подошоўши ципечкамъ, оўнъ выцеў ее, отъ ена и повалилася. Забіўши бабу, зноў крычыць братоумъ:

«ходзіце сюды, я забіў дзікага вепрука». Прышлі браты да і кажуць яму: «ахъ! штожъ ты гэта зробіў? мыжъ пропалі». Сказаўшы гэта, ены хоцѣлі отъ дурня уцечи, а дурень не оставаўся отъ ихъ и зъ бабою за плечима и принёсъ ее до дому. Дома екъ насваріўса на яго бацько, дакъ оўнъ понёсъ бабу къ попу и поставіў ее гле жаронъ, нагробъ ёў і пелену муки и одноєю рукою даў дзержаць пелену, а другую усадзіў ў лехчею и самъ сховаўса. Екъ вышоў поўпъ ў сѣнцы и углѣдзёў, што баба крадзе муку. Оунъ подышоў къ бабѣ, выцеў ее по патылицы, отъ ена и повалилася. Дакъ той дурень (што быў сховаўса) выскочіў и каже поўпъ: «штожъ гэта ты зробіў? на што ты мою мацеру забіў». Екъ стаў его поўпъ просіць, штобъ ни кому не казаў, што оўнъ бабу забіў и штобъ обыгдзё сховаў ее; даў за гэта дурню цѣлы капелюшъ грошей. Дурны ўзяў сабѣ гроши, а бабу понёсъ зноў ў лѣсъ, ўзлѣсъ зъ бабою на дзерево и сѣдзіць сабѣ тамъ. Прыѣхалі ў лѣсъ цыганы и екъ разъ подъ тымъ дзеревамъ осталися ночоваць и стали сабѣ еечину печи. Екъ помлѣлі у дурня руки, отъ оунъ и кинуў долоў бабу. Цыганы попужалися да и побѣгли; покинули дурню еечиню и повоўзку зъ коўньми. Дурень злѣзъ зъ дзерева и стаў тую еечиню допекаць и їсьци. Вернулася цыганка, подышла къ яму и каже: «дай мнѣ еечинки». Дурень ўзяў на ноўжъ еечини и каже: «на, тоулькоў зъ ножа». Ена раззѣвила ротъ и хоцѣла ўзяць гэту еечиню, а оунъ узяў да одрѣзаў ёў коўнчыкъ языка. Цыганка бѣжиць за свонми и кричиць: «балалала...» Тые цыганы екъ попужаюцца да и поўцекали, покинули соўсѣмъ дурню повоўзку и кони.

Запис. Іовъ Тишкевичъ, житель Минской губ., Слуцкаго ўѣзда, Старобинской вол., деревни Пивовшовъ.

109.

О НАБИТОМЪ ДУРАКЪ.

а) Минск. губ., Борисовскаго ўѣзда.

Жыли тры брацця, два разумныхъ, а тречи дурень. Пошли яны ў лѣсъ дровы рубачъ. Разумные брацця рубаюць добрыя

дровы, а дурный гнилую колоду. Рубили доўго; брацця разумныя насыклі много дроў, а дурень злота копецъ. Брацця якъ гэта увидзѣли, такъ и зарадовалися, насыпали сабѣ и рубашки и шапки и боты; одни забрали ўсё золото, самы остались сцярагчи, а дурня послали по мѣхъ. Идзець дурень по мѣхъ, дойшоў до половины дороги и забыўся, пошто идзець? Вярнуўся назадъ къ разумнымъ и пытаецца: «братцы я забыў зачѣмъ вы мяне послали». По мѣхъ! кабъ брѣ не забыў, ты ўсё же кажи: «мѣхъ!» Дурный бяжиць, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ». Сустрэкаець яго панъ и кажа: «гдзѣ тутъ дорога?» Дурный яму кажець: «сюды мѣхъ, туды мѣхъ и туды мѣхъ». Панъ разсярдзіўся на дурня, даў яму крѣпко. Дурень изноў забыў. Бѣжиць и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — Дурнище! по мѣхъ! — Братцы! мяне сустрэкаў панъ и пытаўся дороги и я яму сказаў: «сюды паночекъ, мѣхъ, туды, паночекъ, мѣхъ и туды мѣхъ» — и ёнъ мяне за гэта біў. — «Дурнище! ты бы сказаў: сюды, паночекъ, дорога и сюды дорога, їдзьце куды вамъ трэба». Пошоў изноў дурень по мѣхъ и кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Ў дзяреўнѣ опановали яго сабаки, а ёнъ імъ и кажа: «сюды дорога, и сюды дорога, бяжице, куды вамъ трэба». Глядзиць ёнъ, што собака не слушаюць, — упѣкъ, забыў по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ, дурень ты!» А мяне якъ сабаки опановали, я імъ казаў тое, што вы мнѣ казалі. — «Дурень ты! ты бы ихъ паўкой біў». — Пошоў дурень по мѣхъ, ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» и ўзяў съ собою паўку. Сустрэкаець яго свадзьба. Молодуха злѣзла и кланяецца, а ёнъ яе паўкой. Тутъ ўсѣ яе одборонили, дурня набили. Дурень зноў забыў по што бяжиць. Изноў вярнуўся и пытаецца: «братцы! по што вы мяне послали?» — «Ахъ кабъ табе пранцы зѣлі! — по мѣхъ!» — А мяне сустрэкала свадзьба, зачала молодуха кланяцца, а я яе паўкой. — «А дурище, ты бы сказаў: «кабъ вы такъ каждый дзень радовались». Побѣгъ дурень, кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» — Вязуць мертвеца хорониць, — ёнъ и кажа імъ: «Ахъ кабъ вы каждый дзень такъ радовались!» Тыя яму опяць оддубасили, ёнъ изноў

забыўся по што бяжиць. «Братцы! по што вы мяне послали?» — «По мѣхъ!» — «Ахъ братцы мои! взяли мертвеца и я тое ска-
заў, што вы мнѣ сказали и мяне за то выбили». — «Ай дурнице
ты! здэў бы шапку, да Богу помоліўшись пошоў». Дурень по-
бѣжаў и ўсё кажа: «мѣхъ, мѣхъ, мѣхъ!» Видзіць ёнъ, што му-
жыкъ смоле на дворѣ свинку, ёнъ сняў шапку, на колѣнкі Богу
молица. Той мужыкъ обліў яго водой, — ёнъ удэкъ и забыўся
по што бѣжиць. Вярнуўся, зноў пытаецца. Видзяць браты, што
не дождуцца яго мѣха, поплы сами, ўзяли мѣхъ, прышли ў лѣсъ,
забрали золото и стали ўсё богато жиць.

Зап. ученикомъ II-го класса Борисовскаго ўѣздн. училища.

110.

б) Той же губ., Борисовск. у., Березинск. волости.

Жыў дзедъ зъ бабэй и быў у ихъ сынъ и той дурень. По-
шоў ёнъ зъ бацькой ў лѣсъ сѣкци дровы и сѣкучи дровы зломаў
топоръ. Гэтый топоръ зазвинѣў, а дурень думаў, што гроши зазви-
нѣли и крычыць: «Тато, я гроши нашоў!» А бацька, не погляд-
зѣўши, крычыць: «Быжи, сыночъ, за мяшкѡмъ!» Ёнъ трохи про-
бѣгъ и забыўся, чаго бяжиць домоў. Вярнуўся назадъ и пы-
таецца: «Чаго я, тато, бѣгъ домоў? — «Ты за мяхѡмъ бѣгъ. Ты,
дурень, коли забываецца, то бяжи и ўсё говоры: мѣхъ, мѣхъ,
мѣхъ!» Ёнъ такъ и зробіў—бяжиць и крычыць: «Мѣхъ, мѣхъ,
мѣхъ!» Ёдзя на сустрэчу панъ и крычыць: «Што ты, дурень,
мяне мѣхомъ зовешъ» и даў яму по мордази. Вярнуўся ёнъ къ
бацьку и плача.

«Отъ, дурань» кажа бацька, «гдзѣ пана убачишъ, то здэнь
шапку и ў руку поцалуй. «Бяжиць ёнъ изноў, ажъ сѣдзіць сука,
дакъ ёнъ здэў шапку и хоцѣў поцаловаць ў руку, а яна ято
укусила. Вярнуўся ёнъ къ бацьку и плача.

— Чаго ты, сыночъ, плачешъ?» пытаецца бацька.

— Мяне сука укусила!

Дурань, ты дурань! Ты якъ суку убачишъ, такъ ты полѣ-
номъ яе.

Побѣгъ ёнъ изноў, ажъ їдуць кумы, дакъ ёнъ за колъ и давай ихъ биць, а кумы справилися и дужа моцно яго набили.

Вярнуўся дурань къ бацьку и плача. «Дурань, ты дурань», кажа бацька «гдзѣ кумоў убачишъ, то и скажи: сягодня по двоя, а заўтра по троя».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ вязуць умарлаго, дакъ ёнъ и гово́рыць: «сягодня по двоя, а заўтра по троя». И тутъ яго набили.

Изноў идзе ёнъ къ бацьку и плача.

«Чаго ты, сынонь, плачешъ?»

— «Везли», кажа, умарлаго, а я сказаў: сягодня по двоя, а заўтра по троя.

Яны за гэта мяне и набили.

«Дурань ты, дурань! ты коли умарлаго убачишъ, то зними шапку и помолись Богу».

Пошоў ёнъ изноў, ажъ бачиць: смоляць кабана. Ёнъ зняў шапку, уклѣнчїў и молици Богу. «Чаго ты, дурань, молишься?» сказаў хозяинъ того кабака, да головѣшкой яму ў зубы.

Пошоў ёнъ, плачучи, къ бацьку. «Чаго ты, сынонь, плачешъ?»

— А я, кажа, йшоў и убачїў, што смоляць кабана, — я зняў шапку и стаў молицца Богу, яны мяне за гэта и набили.

«Дурань ты, дурань усудыхъ!» крыкнуў на яго бацька и боляй яго ни посылаў¹.

Зап. волостн. писаремъ и сообщ. Минск. статистич. комитетомъ.

111.

ЛЫСЫЙ И РЫЖИЙ.

Минск. губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской волости.

Одзїнъ заможный хозяинъ пїрадъ смерцьцю казаў сыну, кабъ той заўсѣды осыцїрагаўся лысыхъ и рыжихъ людзей, бо,

1) Содержаніе этой сказки мы довольно часто встрѣчаемъ и въ пѣсенномъ изложенїи, какъ въ Великой, такъ и Бѣлой Руси. Ср. Древн. Россійск. стихотворенїя Кириши Данилова, изд. 1818, стр. 390 «Дурень»; въ момхъ сб. Русск. народн. пѣсни, ч. I, стр. 279, № 34, и бѣлорусск. (1874 г.), также у Леонасѣва «Р. и. сказки: «О набит. дуракѣ» кн. III, стр. 378 и кн. IV, стр. 610 наконецъ въ «Трудахъ» Чубинск., т. II, стр. 143—92 стр. 420 и «Опытъ собранїя пѣсенъ и сказокъ крестьянъ Сѣверо-западнаго края», М. А. Дмитріева, стр. 143—49. III.

кажа, лысы дужа разумны, а рыжи надто хитры; яны могуць подвясцы такъ, што и ня выробицьца. Чирась годъ сынъ и забыўся, што бацька казаў, ўзяў ўсё гроши, што засталіся послі бацьки, рублей двёсцы и поёхаў ў городъ купляць, што было трэба. Захоцьў ёнъ ёсцы, заёхаў по дарозё ў каршму и кажа рандару, рыжаму жиду, подаць, што зёёсцы. Той наліў яму миску шаўя. Чаловёкъ покоштоваў и кажа: «вотъ шаўя отличная, кажная лыжка вёрта рўбель». Покуль ёнъ ёў, жидъ сядзёў коля стола и цёхонько, якъ той зёёсць лыжку, ёнъ крёйдой подъ столомъ и запишэ. Подёёўши, чаловёкъ пытае: «скольки табё, рандаръ, за шаўя заплациць?» — «А скольки?» кажа, «по рублю за лыжку, якъ ты и самъ казаў». — «А ты почёмъ знаешъ, скольки я лыжэкъ зёёў?» Жидъ пиравярнуў столъ, стаў личиць и наlicыў 200 лыжэкъ. «Давай», кажа, «200 рублёў!» — «Авось табё лихо», думаетъ чаловёкъ, «попаўся къ рыжому жиду! Праўда бацька казаў, али што тутъ робиць? Ни якъ ни отпросіўся». Жидъ забраў ўси яго гроши. Поёхаў гэто чаловёкъ зъ каршмы, чудъ ни плачучи. Апшъ ёдзя нёйкій панъ на брычце, дрэмя, шапка зёёхала, а голова лысая ды проци сонца блищиць, якъ патэльня¹⁾. Обачіў гэто чаловёкъ, — «ну», думаетъ, цяперъ соўсімъ муся, пропаду; «рыжий гроши отбираў, а лысы пзеўня коломашку и коня отбярэ» ды скорэй ў лёсь стаў уцिकाць. Глёдзёў гэто панъ, кажа хурману: «погоняй за имъ кони. Чаго ёнъ уцикаиць зъ дороги ў лёсь? гэто ни, начи, якъ пеўня злёдзій». У минуту догнали чаловёка, панъ зъ разу и кажа: «Признавайся, што ты украў чаго уцикаў зъ дороги». Той нечого робиць, разказаў прычину. Тогды панъ говорэ: «Ну поіжджай за мной ў тую каршму, я табё вярну гроши назадъ». Прыёхали, жидъ пиранияў пана. На столё лижала цялячча лопатка, панъ хлопъ, хлопъ по плячи жиды, пытае: «сколько стоя твоя лопатка?» Той думаў, што панъ пытае объ цяляччыю, кожа: «а рубли тры». «Добро!» панъ выняў тры рубли, заплаціў, ўзяў ножъ и говорэ жиду: «ну на што

1) скворода (съ польск. patelnia). III.

порциць твой лапсардакъ, ¹⁾ дай я такъ голую лопатку у цябе выпражу».

Ну якъ ни круціўся жидъ, мусіў отдаць чаловѣку яго двѣ-сьщи рублей и ящо своихъ прыложіў зъ половиною. Радъ чаловѣкъ, дзякуе пану и кажа: «дай Богъ, кабъ ўсихъ головы побла. . . и были якъ колѣни голые» и поѣхаў.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы. Сообщ. Минск. Губернск. Статист. Комитетомъ.

112.

ПАНУ ВѢРНО НИ СЛУЖИ, СЪ ЖИДОМЪ ДРУЖБЫ НИ ДРУЖИ,
ЖОНЦѢ ПРАВДЫ НИ КАЖИ, А ЧУЖОЯ ДЗИЦЯ НИ ХОВАЙ
ЗА РОДНОЯ.

Тамъ же.

Одзинъ полясоў ²⁾ у пана ўсю жисьць праўдзиво и вѣрно служыў. Мѣў ёнъ только жонку и пасынка и подъ старосьць захоцѣў вытробоваць ³⁾: ци праўда, што людзи кажуць: «пану вѣрно ни служи, зъ жидомъ дружбы ни дружи, жонцѣ праўды ни кажи, а чужоя дзиця ни ховай за родноя».

У пана быў дорогі соколъ; ёнъ пану ловіў ўсякія птушкі и панъ яго дужа любіў и бярогъ. Ляснікъ гѣты ўзяў и сховаў сокола, а прынёсъ домоў курчяна ⁴⁾, отдаў жонцѣ и кажа: «я украў паньскаго сокола; на, возьми, спячй! попробуимъ ци смѣчанъ? Только глядзи! никому ни кажи, бо панъ якъ довѣдаицца, дыкъ ня быць мнѣ живу». Тая спикла. Яны повячѣрали. Мужикъ пошоў ў пуню на сѣнѣ отдыхаць, а жонка ня вытрымала, сичасъ къ корчмарцѣ Ентэ побѣгла, — а яна зъ ей заўсида вяликую дружбу вила, — и подъ сакрэтомъ рассказала ей объ сокола. Тая, вядома, къ пану: такъ и такъ, кажа, зъ паньскимъ соколомъ зробили. Огледзіўся панъ, — нима сокола. Сыскаў полясоўщика. «А ты», кажа, «таки-сяки, якъ смѣў сокола мойго зѣўсьци? Я цябе сичасъ повѣшу!» Той ў ноги пану: «Пробачь ⁵⁾,

1) или: лапсурдукъ сл. сложное: изъ лапнуть — чинить налагая заплату и сюртукъ: оборванная одежда, лохмотья. Слов. Нос.

2) полясовщикъ 3) испробовать.

4) пѣтушка, — цыпленка, 5) извини, прости.

Сборникъ II Отд. И. А. Н.

панѡчку, виновать, даруй! Яжъ пана два разы на облавѣ отъ мядзвѣдзя обороніў и столько годоў щиро служыў, — ни губи, пане, даруй мнѣ!» Панъ и слушаць ни хоцѣў; вялѣў висилицу поставиць и повѣсиць лиспикá. Прышла жонка и пáсынонь, голѡсюць. Лясникъ кажа имъ: «ни плачьця: разъ помираць; только ня вѣдую: гдзѣ мнѣ гроши свои подзѣць? ўсѣ-бъ отдаў тому, хто мнѣ захочэ вяроўку-пятлю на шыю надзѣць». Дыкъ пасынонь кажа: «Давай, тáтко, мнѣ гроши, я табѣ пятлю надзѣну!» Тоды лясникъ кажа пану: «цыць, пане, ня вѣшай: соколъ ёсьць! Я только тробу робиў и цяперъ на сабѣ вѣдую, што справядлива пословица: пану вѣрно ни служи, зъ жидомъ дружбы ни вядзи, жонцэ праўды ни кажи, а дзiця чужоя ни ховай за родноя, бо здрадзюць. ¹⁾

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы.

113.

РАБИНЪ И ТЕЛЕНОКЪ.

Тамъ же.

Даўней дохтороў было мало и рѣдкое здарѣньне ²⁾, коли гдзѣ ёнъ покажицца. Али разъ дохторъ пираѣдзаў чиразь малоя мястѣчко, а тамъ жидоўски рабинъ быў хвѡры. Пошли жи́ды къ дохтору и просяць, кабъ навѣдаўся хвѡрого ра́бина. Ёнъ кажа: «нима часу, али я такъ познаю хворѡбу и дамъ зелья; приня-сiця только трѡхо мочи́ ягѡ». Жи́ды вярнулися домоў, ўзяли ў чаропѡчикъ ра́биновой мочи и дали мужыку нясьцi, бо самимъ стыдно, ци ня можно было, — хто ихъ вѣдае? — Той понѣсь и жи́ды за имъ пошли. Сыхѡдзючы зъ гáнку, мужыкъ спотыкнуўся и выліў мочу. Али тутъ корова стояла, мочи́лася, ёнъ скорѣй подставіў чаропѡчикъ, а жи́ды гэтого ничѡго ня вiдзили, — iдуць. Приходзюць къ дохтору. Той ўзяў чаропокъ, поглядзѣў, поглядзѣў и кажа: «Цѣльна, скоро рѡдзиць!» и поѣхаў далiй. Жи́ды вярну-лися, рассказали ра́бину. Ўсѣ дзiвюцца: «якъ гэто можно, кабъ ра́бинъ родзіў цялёнка? дохторъ обмыліўся пеўня, али, можа,

1) обманеть, измѣнить

2) случай

скорей будзе тоя, што рабинъ майсіяша родзиць?» и выправили рабина ёхаць ў городъ, гдзё была одна старая жидоўка—повитуха, кабъ, знача, помогла рабину обродзицца. Поёхаў рабинъ зъ болагольщикомъ ў будцё. Отёхали мили дзвё, подыжджаюць къ засьцёнку, ажъ стала мяцёлица, — завёя такая, — нима якъ далій ёхаць. Попросилися у водного мужыка пироночаваць. Прынясли соломѹ и послали рабину посьцель на полу, коля пёчи, и поклялися спаць. Ў хацё ў той была цёльная корова и гёту ночь обродзилъ цялёнка. Якъ цёля высохло и стало ходзиць коля печи и нёякъ ўскочило на рабина. Ёнъ прочнуўся, ўхопиўся за цёля, думаетъ, што гёто ёнъ самъ родзиў, ўстаў, сказаў болагольщику запрагаць коня и скорей, кабъ нихто ня видаў, и поёхаў ў городъ. Корова бача, нима цялёнка, стала раўсьци. Прочнулася господыня и видзя—корова оцёлилася, а цялёнка нима и жидатъ само нима: пёўня ёнъ украў. Господаръ сичасъ коня запрогъ догоняць жидатъ. Догнаў яго за сколькои вёрстё и крычиць: «На што ты цёля моё украў?» А той кажа: «якоя твоё, коли гёто моё? я самъ родзиў, якъ дохторы казали».

— Што ты? гёто наша цялушка родзила; отдавай цёля!—Рабинъ ни даё. Господаръ завярнуў болаголу и ёдуць назадъ. Прыёхали и пошли къ пану, кабъ той разсудзиў ихъ.

Рабинъ сказаў пану, якъ дохторъ ўсимъ жидамъ сказаў, што ёнъ цёльны и ёхаў ў городъ для гётого, кабъ обродзицца тамъ, ажъ якъ ночоваў у мужыка, дыкъ тамъ родзиў цёля, а цяперъ мужыкъ признаецца, што гёто яго, хёча одбираць яго родного сына. Мужыкъ прывёў корову, кабъ панъ удостовёрыўся, што яна оцялилася, а ни рабинъ. Панъ посмёўся, а дыли кажа: «Ну, добро! Мой судъ такі: постаўця посяродъ цёля, а зъ одного боку нихай на 10 шагоў стане рабинъ, а зъ другого постаўця корову; жидъ новининъ стояць ракомъ, бизъ лапсардака, и къ кому пойдзе цяля, то той яго матка, ци бацька». Зробили гёдакъ. Ашъ цяля глядзиць, — першъ пошла къ жиду. . . . той ухопёся за яго: «а мой зўндылька!» ды на возъ ў будку — и поёхаў, радуючися, ў городъ, къ жидамъ, а тые цялёнка того поставили ў

школѣ и тамъ яго доглядѣли, ховали, кормили, поили и ўсе чикали, коли яно пиравернецца имъ ў масіапа.

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ, отъ кр. Як. Бузы. Ср. Чубинск. «Труды», т. II, стр. 503, сказку: Дурной.

114:

НЕ ЛЮБО—НЕ СЛУШАЙ ¹⁾.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Одзинъ панъ дуже любіў слушаць казкі. Разъ и призваў ёнъ мужика говориць казкі. И каже яму панъ: «вотъ талерка золота; коли скажешъ ты мнѣ такую казку, кабъ ня было ў ей ни слова праўды, кабъ я сказаў на цябе: лжешъ, дыкъ тогда отдамъ табѣ гѣтую талерку съ золотомъ».

И начаў мужикъ.

— «Чаго, павочикъ, на свѣдци не бывае. Вотъ со мной разъ такая пригода ²⁾ злучилася. Было гѣто якъ яещо не родзіўся. Наняўся я у одного господарѣ пчолъ пасьціць, — пѣтдзесять роў пчолъ. Кажіныи разъ трѣба было ихъ обсчитаць и выпускциць за пожіуносцьцю; вѣрнутца, — треба ўзноў периличиць ихъ, выдоиць и ў вульы позагоняць».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць праўда», каже панъ.

Глянуў мужикъ на золото и говорциць далѣй.

— «Разъ рѣнкомъ выпускциў я пчолъ на пасту. Вярнулися яны домоў—дваннаццаци пчолъ нима. Што тутъ робциць? Може гдзѣ ў болѣци завязли... Кинуўся я ихъ шукаць. Якъ итци —

1) Этотъ разрядъ сказокъ-небылицъ гораздо больше распространенъ въ средѣ сельскаго населенія великорусскаго, чѣмъ бѣлорусскаго и малорусскаго, если судить по печатнымъ сборникамъ. Вообще до сихъ поръ этихъ сказокъ у насъ очень мало собрано. Въ Германіи же этотъ родъ эпической поэзіи существуетъ въ значительно большемъ количествѣ и имѣетъ уже свою исторію. Тамъ мы ихъ уже встрѣчаемъ въ памятникахъ 12-го и 13-го вѣка, (см. *Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage*, 3 т. стр. 221—229). Добрая часть нашихъ народныхъ сказокъ-небылицъ (о несбыточныхъ вещахъ) поражаетъ своимъ сходствомъ съ нѣмецкими. См. Р. Н. Сказки Аванасьева. Кн. II, стр. 401—21 и кн. VI, стр. 512—17. III.

2) Пригода — нечаянное, несприятное происшествіе, обстоятельство. Слов. Носовича.

дыкъ — итци. . . ажъ бачу — одзинанцыць пчолъ ляціць — окрываўленыя, пораненыя, а двананцатой и нимá. Будзе бяда! . . . Я итци далей. Бачу за ракой стадо воўкоў опановáли¹⁾ мою пчалу и дуўшаць; яна отбиваетца, ни подаецца имъ. Я ну бѣгчи шпарчѣй на помыць. Прибѣгъ къ рацѣ — пиравозу нимá. А бачу, што ящо часінку, и воўки яе разорвуць. Я гэта схваціў самъ сябе за чуприну, размахáў, размахáў, — якъ штурхну, такъ и перакинуўся на той бокъ ракі».

— «Може быць», каже панъ.

— «Али зъ разгову якъ гопнуў я объ зямлю, дыкъ по поясъ и увязъ. Я и туды, я и сюды — не вылѣзци. Бязъ рыдзя нічога не зробишъ, думаю сабѣ. Я гэта кинуўся, якъ мога до дому, схопіў рыдзель²⁾ ды и назадъ; откапаў сябе, тогды кинуўся къ пчалѣ на помыць».

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда» каже панъ.

— «Прибѣгъ гэта я къ пчалѣ, отогнаў воўкоў, бачу, што ей уже не жиць: по бокахъ боўтаецца мяса якъ шмáтца³⁾, а криви — криви. . . ! Я гэта, ня доўго думачи, шась яе ножомъ по гóрлу и прирэзаў; потымъ обѣліў яе и привёзъ мяса до дому: дваннадцыць кадзей мяса наклаў! . . .»

— «Свѣтъ вяликъ, може быць и праўда!»

— «Тутъ я ўспомніў, што косьци остались на пожни. Думаю сабѣ — лаяць будуць людзи, што загромоздзіў косьцямн большъ дзесяцины сѣножаці. Побѣгу, ды скину ихъ ў раку. Прибѣгъ; стаў поднімаць храбѣць зъ рабрами; подняў я яго, пóтымъ якъ штурхну отъ сябе! . . . Я думаў, што ёнъ ўпадзе ў раку, а ёнъ однимъ концомъ стоіць на зямлѣ, а другимъ ў небо упѣрся».

— «Свѣтъ вяликъ, — може быць и праўда».

— «Полѣзъ я по гэтымъ храбцѣ на небо. Якъ лѣзъци, дыкъ лѣзъци и ўзлѣзъ. Бачу — у одной хацѣ пирушка; святыя гуляюць: пьюць горэлку и вино, закусываюць, пѣсьни такія преподобныя пяюць. . . Ну думаю сабѣ, съ п'яными, члавѣча, не за-

1) окружили, 2) заступъ, 3) лоскутъе.

нимайся, а то еще ненарокомъ боки намнуць. Иду далѣй. Ё другой хадѣ святы Микола набраўся горѣлки, якъ пучекъ, ляжиць, подѣ лавой и хрѣпѣць, якъ пшаницу продаўши.

— «Може и праўда».

— «Коло яго ляжиць шапочка, сама золотая зѣ дорогими каменьями. Я гѣтую шапочку за пазуху ды й назадѣ; ажѣ тутѣ св. Микола прочхнуўся, стаў искаць своей шапки. Подняўся вѣрхаль¹⁾, крикѣ... Ну, думаю, коли зловяць, — будзе кѣпско. А тутѣ аніякъ не найду того мѣста, гдѣ стояў храбеть. Бачу — ляжаць пиловинья. Я давай изѣ ихѣ вяроўку виць».

Звиў доўгую вяроўку; привязаў одзинѣ конецѣ яе и стаў спущатца зѣ неба по вяроўцы. Спусьціўся до самаго конца вяроўки, а ящо земли нима. Што тутѣ робиць? Я гѣто возьму ды одрѣжу зверху кусокѣ вяроўки, а знизу надточу и спускаюся далѣй.

— «Свѣтъ вяликѣ — може быць и праўда!»

— «Стаў гѣто я на зямлѣ. Бачу, — не наша зямлѣ. Ну, думаю сабѣ, гѣто пѣўно пекло. Иду далѣй. Ажѣ бачу... паньскіѣ бацька — покойникѣ — оборванный, обшарпанныѣ, босый — пасьциць свиньей...»

— «Лжѣшь, хаме!...»

Мужикѣ цапѣ за талерку зѣ золотомѣ ды и за дзверы.

Зап. А. Е. Богдановичемѣ.

115.

б) Той же губ. и у., Березинск. волости.

Я жыў зѣ дзѣдомѣ, а бацьки яще ни было. Были у насѣ зѣ дзѣдомѣ пчалы по собаку²⁾, носили медѣ *резгинями*? Одна пчалаина пясла медѣ чиразѣ возеро и упусьчила резгинь³⁾ мѣду ѣ возеро; — гѣто возеро стало солѣткое. Ходзила тамѣ моя кобылка и выпила

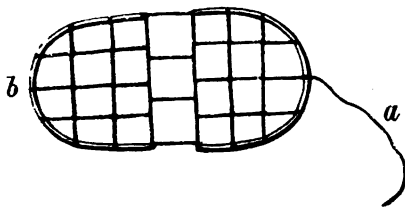
1) Шумѣ, смятенье. Слов. Нос.

2) Пчалы по собаку значить: улей не выше ногѣ собаки. Е. Ѳ. Карскіѣ.

3) Резгинь или рѣзгини (по польски *redzginy*) или резгини (попольски *rezłini*) состоятъ изѣ двухѣ дугѣ, переплетенныхѣ бичевками. Эти дуги связываются

гэту воду, такъ, што ажъ упилаяся и ляжала безъ вумá, — п'яная. Толку не могли мы даць зъ дзёдомъ (а бацьки яще ни было). Узяў мой дзёдъ да шкуру здэръ зъ яе. Проспалася гэта кобылка и ўстала посла, якъ напали на яе оводни съ мухами, а яна-жъ и безъ шкуры. Я-жъ ўзяў зъ дзёдомъ (а бацьки яще ни было), обсыпаў яе грэцкой, дзеля того, штобы была гнёдая. Якъ поросла грэчка на кобылѣ, да якъ унадзilasя ў тую грэчку цецярукі, то и тутъ мало зъ яе толку. Дзёдъ мой кажець (якъ бацьки яще ни было) надобевязаць дзвѣ вярочки и пиракинуць чиразь кобылу, привязаўши коробочку, а къ хвосту привязаць доўбешачку: цецярукоў якъ наледиць, яна хвостомъ якъ махнёць, то цецярука и забъець. Зробили мы такъ зъ дзёдомъ (якъ бацьки яще ни было). Стала гэтая кобыла биць цецярукоў и набила ноўну коробочку, такъ што стало цяшко и пирарэзала поводкомъ кобылку. Трэба-же тутъ даць ратуноць¹⁾, — якъ жа жиць безъ кобылки? Мой дзёдъ кажець (якъ бацьки ящо ни было) «надо одсѣчь дзвѣ дубинки и сышыць кобылку». Мы такъ и зробили. Якъ поросли дубы на кобылѣ зъ гэтыхъ галиць дубовыхъ, такъ што ни могла яна и ходзиць: возьмуць и обярнуць яе на бокъ. Што намъ тутъ робиць зъ дзёдомъ? (а бацьки ўсё яще ни было). Давай мы уже бычками па́ську ораць. Поорали, посѣяли мы зъ дзёдомъ (якъ бацьки ящо ни было) пшаницы, ячменю. Якъ поросъ ячень — старому воробью поколѣно, а молодому по брѹху, колосъ отъ колоса, — ни чуя голоса. Сжали мы зъ дзёдомъ (якъ бацьки яще ни было) ячень гэтый, а якъ уже сложили, дакъ копá отъ копѣ, — на дзень їзды. Пиравязли

мѣстѣ и употребляются для носки въ нихъ сѣна. По-руски, кажется, *розетки*. Ихъ формы

1) Помощь.

Когда наложить сюда сѣна, то веревку *а* протягиваютъ въ *е* и завязываютъ. Въ приводимомъ нами мѣстѣ конечно иронія. — Можетъ быть это слово можно писать и черезъ *ъ*, тогда оно будетъ отъ рѣдкихъ: рѣдкины. Изъ письма Ев. Ѳ. Карскаго.

мы яго зъ дзѣдомъ домоў и сложили сторону¹⁾ ў хацѣ на стоўпѣ, што коло печи стоиць, и стали мы уже зъ дзѣдомъ молоциць (а бацьки ўсё яще ни было), такъ што страту ни было; ложками мѣрали, а коўшиками сносили, съ току гэто уже збирали. Цяперъ стали мы зъ дзѣдомъ (а бацьки яще ни было) гэтымъ ячменемъ кабана кормиць и выкормили вѣчимъ большаго, што якъ разъ подлѣзець подъ чигунъ и сховаецца. Выгналі мы яго зъ дзѣдомъ вонъ уже на дворъ. Ухвацила яго ворона, може яще молодая, ўзяла ў дзюбу и раздзѣўбла,—на колѣ сѣдзячи.

Нѣтъ у насъ зъ дзѣдомъ (а бацьки ўсё яще ни было) говядзины, дакъ мы колѣ гэтый рубимъ и ў горщокъ бросаемъ: кабана нашъ вѣчимъ жирный быў, такъ што и колѣ жиру набраўся и отъ яго ў горщку накипаецъ. А цяперъ, слава Богу, мы и лучшей живемъ, бо родзiўся мой бацька. Мы зъ дзѣдомъ постарѣлись и посiвили, да и бацька уже цибукъ порадоциный выросъ.

Я тамъ быў, мѣдъ, вино пiў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало. Дали мнѣ боронѹ,—я оттуль сморгонуў, дали мнѣ смоляную кобылу: ѣхаў я, ѣхаў на ней,—стало мнѣ холодно. Разложыў я огонь, начаў грэцьца, а кобыла моя и растаяла, извѣстно дѣло: смоляная.

Зап. волостн. писаремъ отъ крестьянина села Березины Емельяна Бабича. Сообщ. Минск. Статистическимъ Комитетомъ.

116.

в) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Синявск. волости.

Разскажу я вамъ про свою малолѣтнюю жизнь. Коли мнѣ было ящо 12 лѣтъ, то я остаўся служиць у хозяина. Хозяинъ даў мнѣ пасвиць пчалы и прыказаў: «глядзи! коли ты мнѣ хоць одну пчалѹ згубишь, то твоя служба пропадзе, ня заплачу табѣ за цѣлы годъ». —Добре.—Я къ выгоню пчалы, то ихъ пераличу и до дому прыгоню зноў пераличу. Одного разу прыгнаў я ихъ домоў, пераличиў: нема одной пчалы. Я бягомъ яе шукаць, а уже умрокъ на дворѣ. Чую я за лѣсомъ, што пчала равѣць. Я бягомъ туда,—гляджу: ажъ за ракой 7 воўкоў душаць мою пчалу. Я пусьциўся отгоняць тыхъ воўкоў, ды чиразь раку ня можно

1) въ гумнѣ, пауза, гдѣ складываютъ хлѣбъ въ снопахъ: дзвѣ сторона жита наклавъ. Слов. Носовича.

было пирайсьци — рака́ дужа глубокая. Ўзяў я сябе за волосы, кабъ пираकिनупци чиразь раку́, а попаў ў самую раку́. Выбраўся я кое-какъ изъ раки́, ўзяў други разъ сябе за волосы и якъ махнуў и пирабросіў сабе чиразь раку. Воўкоў я отогнаў, а пчалу яны уже задушили. Ўзяў я два полѣнца, накрыў пчалу. штобъ воўки яе зѣбли, а самъ попоў домоў и кажу хозяйину: «бяда мнѣ здарылося!».

— «Што такая?» спрашивас хозяйинъ.

«Да воўки пчалу задушили.

— А яще ня зѣбли?

«Не, яще цѣла.

— Ну хорошо, коли цѣла. Поѣдимъ, забяремъ.

Запрагли мы дзвѣ пары волоў, — поѣхали. Тамъ порубили гѣту пчалу на куски, ўложили на возы, привязли до дому, посолили три кадзи мяса и цѣлый годъ мы ѣли гѣту пчалу. За то хозяйинъ оддаў мнѣ ўсѣ гроши за годъ. Зъ гѣтыми грошми я и отыйшоў отъ хозяйина. Ну подумаў я, цяперъ трѣба мнѣ уже жаницца, одному жиць скушно. Высватаў я сабѣ дзѣўку, потомъ попросіў госьцей на вясельле къ сабѣ, напѣкъ пирогаў, достаў горалку, зарѣзаў барана, собраўся соўсимъ и здѣлаў вясельле, якъ трѣба быць. Госьцей собралоса боярь — и прошенвыхъ и не прошенныхъ: ўсяго барана зѣбли, остаўся только одзинъ задокъ. Жана мнѣ и кажа: «купи ты корову, будзимъ доиць, да хоць горшокъ забѣлимъ, а то заўсегды ни щимный ¹⁾). крупникъ мы ѣдимъ». Послухаў я жаны, купіў корову. А жана тому и рада: я пи дужа люблю молоко и мясо, — а мясо даўно уже у насъ ни было. Ўзяў я зарѣзау гѣту корову: пиреднюю половину порубіў на куски, а заднюю повѣсіў ў хлѣвѣ. И доіў я гѣтый задокъ яще тры годѣ. А жана якъ начнець печку топиць, такъ зъ ей сичасъ и начинаимъ сварыцци: яна хочиць зъ мясомъ, а я съ молокомъ; дакъ мы сварымся, сварымся и ничего не сварымъ и остаемся цѣлы дзень ни ѣўши.

Зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

1) Слитное слово изъ трехъ: ни съ чимъ (не съ чѣмъ) т. е. пустой. III.

117.

г) Гродненск. губ., Пружанск. уѣзда, дер. Буды.

Быў сабіё дзѣдъ и баба и имѣли воны сабіё три сыны: старши слѣпы, середни кривы и найменши гóлыи. Пошли воны сабіё на поліеваніе: старши угледзііў зайца, середни зловіў, а найменшему дали за пазуху сховаці. Ишли воны, ишли ажно вошли въ óступу, — такую великую пушу, що тóлько небо и землю видно... Захоцѣлося имъ ѣсьци... думаютъ сабіё: кабъ дзѣ достаць огню — спіекли бъ зайца и зѣѣли. Стали шукаці огню, не забачіў; полѣзь середни — ничóго не забачіў; якъ полѣзь найстаршій бачиць вунъ — що подъ ёлкою сидзиць дзѣдъ и мижи ногами огонь кладзіе. Пошоў найстарши до дзѣда: — «помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў сынку!...» — «Дай дзѣдку, огню!...» — «А скажи, сынку, казку и приказку — то дамъ огню». — «Не умѣю». «Якъ вунъ тое сказаў, що не умѣю» — тогды дзѣдъ ўзяў ёго, задраў ёму шкуру отъ пятъ до головы, насыпаў ячменною полóвою, зноў насўнуў шкуру и пусьціў. Пошоў сяредни... «Помогай Богъ, дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!». — «Дай, дзѣдку огню!...» — «Кажи сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Не умѣю!» — «Не умѣешь?...» тогды вунъ и яму злупіў шкуру съ пятъ до головы, насыпаў ячменною полóвою, завернуў шкуру назадъ и пусьціў... Пошоў найменши... — «Помогай Богъ дзѣдку!» — «Бывай здороў, сынку!» — «Дай, дзѣдку огню!» — «Скажи, сынку, казку и приказку, то дамъ огню!» — «Добре, дзѣдку, я тáбіе скажу и казку и приказку, ... áле якъ ты, дзѣдку, скажешь, що я брешу, то я табі, дзѣдку, зроблю тóе, що ты зробіў моимъ братамъ!» — «Добре, сынку, кажи!...» — «Отожь я иду до цебѣ, дзѣдку! Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Иду, иду и чую, що щось бяжыць и гудзѣ... Праўда, дзѣдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я оглянуща—бáчу, що чмель¹⁾ зъ медвѣдзіёмъ войну

1) шмель.

ведзіе... праўда дзёдку?» — «Праўда сынку!» — «Думаю сабіе: се чмель заб'е медвёдзя — будзе шуба, — се медвёдзь чмеля — будзе медь...» — «Праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Коли я тое думаў, гляджу — рэка меду стала.... праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Стаў я коло рэкі и ёмъ сабіе той медь.... праўда, дзёдку?» — «Праўда, сынку!» — «Ёмъ я той медь, ёмъ, а вунъ все мни по пальцахъ пече, все мни по пальцахъ пече. Тогды я згадаў, що ў хаці на вокні ножничокъ лежиць, ось таки кулайчикъ. Побёгъ я до хаты, ўзяў той кулайчикъ, зрѣзаў сабіе черепъ зъ головы и стаў имъ медъ черпачи и ёсци. Ёмъ я его, ёмъ, а надъ головою у мене щось шумить.... Дзіўлюся, а на моёмъ мозгу хмара мухъ насѣла.... Вдэрыў я вь ихъ кулакомъ, ажъ воны всѣ разлѣцѣлися.... Покуль одмываў я свою руку, дзіўлюся ажно муі черепъ посередъ рэкі плывіе. Кинуў я на ёго луткомъ¹⁾ — не докинуў; якъ же кинуў потымъ чимъ лыко дзеруть — докинуў. Взяў я свуй черепъ, примоцоваў ёго, глядзъ, дзёдку, якъ муцно сидзиць.... Ёў я медъ, ёў, а восочекъ все собираю, все собираю.... Думаю сабіе, щобъ зъ того восочку зробиці?... Вылѣпіў я съ того восочку кобылчину²⁾, сѣў и ёду. Ёду я сабіе, ёду и чую, що ў дупліе пѣчєные дзятлы пицать.... Думаю собіе, кабъ ўлѣзци ў дупло и зѣсци тые дзятлы. Лѣзу я ўтѣе дупло головою — неўлѣзъ... лѣзу рукой — неўлѣзъ, ногою — неўлѣзъ, якъ же кинуўся ўсімъ цѣломъ — ўлѣзъ. Поёў я тые дзятлы.... Лѣзу назадъ головою — неўлѣзъ, — рукою — неўлѣзъ, — ногою — неўлѣзъ; кинуўся всѣмъ цѣломъ — неўлѣзъ. Тогды я згануў, що ў хаці за лавою сокіерчинка стырчить. Побёгъ я до хаты, взяў тую сокіерчинку, вырубавъ ё дуби дзёрку и вылызъ. Сѣў я на кобылчинку, ёду я собіе, а сокіерчинку за поясъ заткнуў. Ёду я собіе ёду, а сокіерчинка якъ цюкъ — такъ цюкъ, якъ цюкъ — такъ цюкъ.... Кобылчинка моя приостаноўляетця.... Коли я оглянуўся: бачу, што я на передѣ ёду, а задъ пасеця.... Тогды я

1) клиномъ, коимъ лыко съ липы сдирають.

2) Лошадку.

побѣгъ за задомъ, приставіў до переду, збіў вербовымъ колкомъ и їду. Ёду я, їду, а кобылчинка моя и стала.... Коли я сглянуўся — бачу що зъ того колка выросла верба, ажъ до самого неба.... Стаў я лѣзци по туй вербіе и долѣзъ ажъ до самого неба.... — «Щожъ ты тамъ сынку бачіў?» — «А все, дзѣдку бачіў. Матка Боска панчошку робіць; Панъ Езусъ спиць.... и всихъ кого а сюмъ свѣци знаў — всихъ бачіў!» — «А моёгожъ, сынку, бацька, бачіў?» — «Бачіў! твуй, дзѣдку, бацько на моёмъ сраці їздзиць!» — «А що, сынку! — бачъ муї на твуюмъ, сынку!» — «Такъ, дзѣдкў, але якъ муї споткнетца, то твуй, дзѣдку, ў гоўно носомъ воткнетця.... праўда дзѣдку?» — «Брешешъ сынку!» Коли вунъ сказаў: «брешешъ, сынку», тогды голый злупіў зъ дзѣда шкуру зъ пятъ до головы, якъ вунъ зробіў зъ ёго братомъ, насыпаў ячменною мякиною, взяў огню, пришоў до братоў, спікли зайца и зѣбли.

И я тамъ быў, медъ вино піў, по бородзѣ и усахъ цекло, ничего въ ротъ не попало.

Зап. бывшимъ врачомъ при Молодеченск. учительск. семинаріи, уроженцемъ Пружанск. уѣзда.

118.

д) УРОДА 1) УМОЗЫРЫ.

Минск. у., Самохваловской волости, Дубицкой слободы.

Быў чаловѣкъ, имѣў у сябе ўсяго много, только ня было у яго грошай. Ёнъ думаў, думаў, гдзѣ ихъ ўзяць, послѣ сказаў: «пойду ў свѣтъ!» и пошоў. Идзе ёнъ дорогою и бачиць: боронуя хлопецъ. Ёнъ пришоў къ яму и кажа: «ходземъ дзѣця со мною, грошай шукаць». Той кажа: «ходземъ, дзядзько». Идуць яны и бачаць—стояць дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ; тколи будутъ у цябе чаго пытацца, то вѣдай, што отвѣчаць». Пришоў чаловѣкъ ў дворъ и пытаецца: «хто ў гэтомъ дворѣ живе»? Яму сказали пани. Тоды ёнъ пошоў къ пани. Якъ вошоў въ яе покой, то пани, яго убачивши, спыталася: «одкуль ты чаловѣча?»

1) урожай; въ Слов. Носовича: уродъ,

Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— «Якъ тамъ урода? кажуць, што вельми добрая».

— На ўсе, пани, добрая урода, но вельми капуста добрая уродзила, такая хорошая, што зъ одной голоўки можна пошатковатьца дванадцаць кадзей. Пани, кажа, яму: «ты манишь».

«Не, коли, пани, хочашь вѣдаць праўду, то спасылай свойго чаловѣка, нихай тамъ поглядзиць у насъ на мѣсьцѣ». — Пани кажа: «коли непраўда, што ты мнѣ заплацішь за гэта, што мой чаловѣкъ туда поѣдзе?»

— А коли праўда, то пани мнѣ што даси!

Яна кажа: «сто рублеў.»

— Але коли непраўда, то я остануся у пани служиць.

«Ну, добра». Пани вягѣла свойму лёкаю запрагчы пару коней и ѣхаць поглядзець ў Мозыры, ти правѣда гэта, што ей чаловѣкъ гаворыў. Лёкай поѣхаоў и повстрачаў того хлопца, которы быў съ тымъ чаловѣкомъ, што къ пани зайшоў. Пытаяцца лёкай у яго: «одкуль ты, хлопча? Ёнъ кажа: «зъ Мозыры». А якая тамъ урода ў гэтомъ году?»

«Добрая ўсё, но вельми капуста уродзила, такъ што подъ однимъ листомъ можно чатырнадцаць чаловѣкомъ сховацца одъ дожджу». Тоды лёкай ўзяў дай вярнуўся домоў и кажа пани: «што сустрѣў хлопца, которому боляй ня будзя якъ семъ, ти во семъ годоў, и мнѣ здаецца, што ёнъ маниць не умѣя ище, ёнъ мнѣ сказаў, што ў Мозыры капуста такъ уродзила, што подъ однимъ листомъ могуць схватца чатырнадцаць чаловѣкъ отъ дожджа; а таки хлопецъ маниць ня будзя, ище малъ». Тоды пани дала чаловѣку сто рублеў и подзяковала, што ёнъ ей сказаў вяликоя чудо. Чаловѣкъ ўзяў гроши, пошоў къ свойму хлопцу и кажа: «Ужо сто рублеў ё, ходзимъ даляй!» Идуць яны и бачаць други дворъ. Тоды чаловѣкъ кажа свойму хлопцу: «ты будзь тутъ, а я пойду ў дворъ, но ты только вѣдай, што казаць, коли будуць у цябе пытацца чаго». Приходзиць ў дворъ, и пытаяцца: хто тутъ *жывець*. Яму кажуць, што пани. Ёнъ отправиўся къ ей.

Пани убачіўши яго, спыталася: одкуль ты чаловѣче? Ёнъ кажа: «зъ Мозыры».

— А якъ тамъ урода?

«Хорошая на ўсё, но вельми гарбузы уродили, такъ што одного гарбуза не поднимуць 20 чаловѣкъ. Пани кажа: «манишь». А ёнъ ей кажа: «коли хочешь, пани, вѣдаць праўду, то пошли туда свойго чаловѣка, ти лёкая, нехай поглядзиць тамъ на мѣсьцѣ». Пани кажа: «а што будетъ мнѣ за гэта, коли гэта што ты говоришь, ня будзя праўда»?

— Ну, а што будзя, коли будзя правѣда?»

«Я табѣ дамъ сто рублёў».

— Ну, а я коли ня будзя праўда остануся у цябе служиць. — Пани вягѣла свойму чаловѣку ўхаць поглядзѣць на мѣсьцѣ. Чаловѣкъ поўхаў. Ёдзе ёнъ, ёдзе, а на сустрѣчу яму идзе той хлопецъ, которого чаловѣкъ, ишоўши къ пани, оставиў на дорозя. Лёкай пытаецца у яго: «одкуль ты, хлопча?» — «Зъ Мозыра», кажа ёнъ.

— А ня вѣдаешъ ты, якая тамъ урода?

«Добрая, но якъ гарбузы уродили, то вельми вяликія, такъ што одного гарбуза дваццаць чаловѣкъ выкачили зъ города на вулицу и такъ оставили. Свинья прибѣгла прогрызла ў ёмъ бокъ и выѣла ўсѣ внутренноци. Посля гэтаго ўхаў почтаѣёнъ на тройцѣ коней, и зъ разгону вяцѣў ў гарбузъ, гдзѣ ѣздиў три дня, покуль выўхаў на дорогу».

Лёкай вярнуўся и кажа пани, што яму сказаў хлопецъ. Пани повѣрила и дала чаловѣку сто рублёў. Чаловѣкъ ўзяў и попоў къ свойму хлопцу и кажа: «ну, добра! дзѣсьци рублёў ё. Ходѣмъ ужо на вяликаю дорогу». Пришли. Чаловѣкъ кажа: «я лягу, а ты плачъ надо мною, то людзи будуў думаць, што я помѣръ и будуць класпи цябѣ гроши ў шапку, капъ было за што поховаць мяне». Стары лёгъ и ляжиць, а хлопяць сядзиць дай плача. Людзи бачаць мертваго чаловѣка и дзиця, котороя плаче, надъ имъ сѣдзя, стали даваць яму гроши и надавали половину шапки. Посля ѣдзя панъ, бачиць: ляжиць на дорозя чаловѣкъ и дзиця плача, для яго стоячи. Ёнъ слѣзъ зъ своей повозки, поглядзѣў на ляжачаго чаловѣка и одъ

разу догодаўся, што ёнъ ня мяртвецъ. Панъ ўзяў свой аграпникъ, зложыў ўдвой, да разхинуў яго одежу и ну аграпникомъ биць яго. Хлопецъ жа повалиўся на голову свойго бацьки, якъ ёнъ яго ужо зваў, и стаў яще больше кричаць: и приговариваць: «а таточка, цяпи мертвая цёло, будзя душа спасена». Панъ бачиць, што чаловёкъ не встает, выняў чатыры рубли и даў хлопцу, а самъ на повозку да и уцёкъ. Тоды чаловёкъ ўстаў и кажа: «кабъ яще одзигъ разъ выцянуў, ябъ закричаў». Идуць яны дорогою и пришли ў лѣсъ. Лѣсомъ ѣдзя панъ. Хурманъ кричиць на бокъ. А яны кажуць: «мы зъ брахунцами.»

— «Што»? пытаецца панъ.

— Мы зъ брахунцами.

— Што то за брахунцы? пытаецца панъ.

— А вотъ такія, коли панъ хочашъ, то выпражамъ у цябе пару коней.

«Ну брашитца», кажа панъ.

— Не, мы ня можамъ скоро выбратць, но вунъ тамъ, што дымъ вялики за лѣсомъ идзе, тамъ живуць старыя брахунцы, тыя скоро могуць выбрахаць, вотъ панъ отпролни пару коней и даў мойму хлопцу, няхай ёнъ зъѣдзиць по старыхъ. Панъ кажа хурману: «одпражи яму пару коней, няхай зъѣдзиць.» Хурманъ кажа: ня треба одпрагаць, ёнъ якъ поѣдзе, то и не прідзя. Панъ крыкнуў на хурмана и вялѣў яму одпрагчи пару коней. Ёнъ одпрогъ. Хлопецъ сѣў верхомъ дай поѣхаў. Панъ жадаў, жадаў, — ня вязе хлопецъ брахунцоў. Тоды стары кажа: «яны яго ня слухаюць, вотъ кабъ я, ябъ ихъ скоро привезъ.» Панъ одаў и другую пару. Чаловёкъ поѣхаў то и ня вярнувся къ пану. Скоро настала ночь. Панъ злѣсь зъ своей брычки зъ хурманомъ и пошоў у сяло на ночь, а чаловёкъ зъ хлопцемъ запрагли копи да и поѣхали въ Мѣнскъ. Продали ихъ тамъ за 200 рублеў и вярнулись домоў, стали жиць поживаць, да вино попиваць.

Зап. Петръ Ломако, ученикъ Песвижской учительск. семинаріи. — Конецъ не ясенъ, составляетъ, видно, прицѣпку изъ другой сказки. III.

ж) Минск. губ., Борис. у. въ окрест. Пященицъ.

Нашъ панъ посылаў колись-то мяне зъ паперой. Ды гэтакъ я ишоў ды и стаў ў Стаховѣ ночоваць. Спросіўся я у одной хацѣ ночоваць, дыкъ на пускаюць. Мушынъ, видишъ, тогда ня было, яны были ў лазни. Ну гэта прыходзяць мушины и кажуць: «нехай сабѣ ночеуць». Стали яны вячераць, стали Богу молицца. Ходзяинъ говорыць: «хоць ты молися, ня молися, вячераць ня будзешъ». Гэта дзѣло было якъ разъ на Радоўницу. Яны гэта повячерали и положилися спаць. Ходзяинъ лёгъ ў той хацѣ, дзѣ вячерали, а другія попяраходзили ў клѣць. Дыкъ я тогда ўстаў ноччу, пошоў за столъ залѣзъ, дыи повячераў-тки дббро. Пслѣ гэтаго я ўстаў и увидзіў ў вядры сыту—я гэта къ той сытѣ, ды давай тую сыту пиць, я у мяне ножикъ за пбясомъ быў; мой ножикъ за вядро зачাপіўся, да сыту тую выліў на подлогу. Ходзяинъ почуў, што нѣшто нядоброя ды и давай крычаць. «А што, я казаў», кажа, «што злodziй ночеуць, я казаў, што ня трѣба яго пуцаць». Яны усѣ справили крыкъ, а я цихонько побѣгъ ды и лёгъ. Самъ ходзяинъ прышоў ды своимъ языкомъ лизъ мяне, «а што» кажа, «ёнъ злodziй, гэта ёнъ сыту побѣў». Мяне саячасъ на вяроўку зачали и привязали коля стоўпа. Сяджу я ажъ до дня, покуль яны усѣ ни ўстали—ни собралися. Вядуць мяне ў Борисоў, — по дорозѣ зайшли мы къ мойму куму, сусѣду, ажъны тамъ хресьбины. Тамъ мяне узноў привязали ля стоўпа, я гэта сѣў и ня видзіў, што тамъ было дзицянё ў ночеўкахъ. Я прыпёрся няякъ и дзицянё тое зациснуў. Матка гэта якъ увидзѣла, дыкъ справила крыкъ. Тамъ за мяне узноў ўзялися и крапчей увязали. Поснѣдали и вядуць мяне ў Борисоў, ужо и тыя, дзѣ я дзицяне зациснуў — идземъ мы гэта дорогой, ажъ тамъ жидъ цягас кобылу, яна ў болоця загразла ў нѣякой коду-бинѣ ля грѣбли. Стаў той жидъ просиць, кабъ мы тую кобылу выцягнули; яны гэта цягали, цягали — ни выцягнули дыи, давай мяне просиць. Я прышоў къ той кобылѣ и якъ ухваціў за хвостъ, якъ ўчапіўся, дыкъ и одлупіў хвостъ по самую шыю. Жидъ ўзяўся

за мяне і вядуць яны мяне разамъ зъ жидомъ ў Борисоў. Приходзімъ ў Борисоў, ажъ-ны нашъ панъ тамъ. Панъ гэта сказаў даць мнѣ коладу пчёлъ, кабъ я оддаў тому ходзянну мёдъ на сыту. А што дзіця записнуў, дыкъ панъ сказаў, даць моему куму жонку, кабъ ёнъ одробіу сабѣ дзіця. Жиду панъ сказаў оддаць той хвостъ.

Зап. учен. Минск. гимназіі г. Коваленко.

ДОПОЛНЕНИЯ КЪ ПРЕДЫДУЩИМЪ ОТДѢЛАМЪ СКАЗОКЪ.

а) ИЗЪ МІРА ЖИВОТНЫХЪ.

120.

КОТЪ, ЛИСИЦА И ЗВѢРЬЁ.

Витебск. г. и у Королевск. в.

Якъ быў ў мужика котъ старыі, старыі. Ни стали яго ходзяныны любіць; ни стали любіць — стали ў кусты прогоняць. Котъ ходзіў, ходзіў адзінъ, сустрэкаіць яго лисица: «ну што, котъ, будземъ мы съ тобой жаницца, а то я цябе зьѣмъ». Котъ гово́рыць: «ай, лисинька, ня ёшъ ты мяне, ожанімся мы съ тобой!» — «Дóбро!» кажа лисица и пошла сабѣ далѣ, знышла мядзвѣдзя, воўка и дзикаго выпра́. «Вотъ цяперъ, звѣрьё, я васъ ни боюсь: у мяне ёсь котъ мацюрэй». — «Ай, кажуць яны, кúмынька, лісынька, покажи-жь ты намъ яго! якъ ёнъ мацюрэй!» А йна гово́рыць: «а, звѣрьё, прыносиця госьцѣнцы большіі». Мядзвѣдзь прынёсь коня; воўкъ прынёсь барана. А вопѣръ просіць воўка, кабъ ёнъ прынёсь подцѣлка: «братъ воўкъ, прыняси за мяне подцѣлка!» Мядзвѣдзь полѣзъ на ялушку, воўкъ полѣзъ подъ грудъ, а вопѣръ закопаўся ў листь (ето яны отъ ката хувалися), а лисица пошла за котомъ. Воўкъ спрашываіць у мядзвѣдзя: «ай мядзвѣдзь! Ци идзець лисица зъ мацюромъ?» — «Не, братъ, моўчиць, ни видаць». — Воўкъ ўзноў спрашываіць: «ай мядзвѣдзь! Ци идзець лисица зъ мацюромъ?» — «А браццы! идзець, гово́рыць, «и пику на сабѣ большую нясѣць».

Ну якъ прышоў-жа котъ, ёнъ ўсѣў на коня, ды вурчыць:

«мáло, мало, мáло, мáло!»... Тоды увидзіў ёнъ съ коня, што тамъ нѣшто шавѣлица ў листочку. Вонъ ёнъ ў листь, а воперь на уходяла—съ листу на грудъ, а воўкъ съ подъ груди, зъ груди на ялушку, а мядзвѣдзь зъ ялушки и зваліўся. А лисица гаворыць: «ага звѣрѣе! во! до сихъ поръ я васъ боялась, а цяперъ котъ мацурою васъ ўсѣхъ прыбарець».

Зап. Ек. А. Бирулѣй.

121.

„СОБАКА, ВОЛКЪ, БАРАНЪ, КОТЪ И ЛИСИЦА.

а) Минск. губ., Борис. уѣзда, Мстисжск. вол.

Быў у хозяина стара собака, дыкъ господыня яму їсьци ни давала. Ёнъ зоўсимъ схудаў одъ голоду и думая: «чимъ такъ жиць, пойду лѣпій къ воўку — нѣхай мяне зѣїсьць». Пошоў ў лѣсь, спотыкаяя воўка. Той видя, што у собаки одны косьци ды скура, нима чимъ поживицца, пытая: «Куды идзешъ?»—«Ды къ табѣ», кажа, «зѣїшь мяне» и разказаў яму своё гора. Воўкъ подумаў ды кажа: «идзи назадъ къ своему господару, а я прыду туды, ухоплю яго кабана, а ты гонися за мной, брашій. Тогды я выпущу кабана, а господаръ, якъ увидзя гэта, дыкъ ёнъ цябе ўзноў будзя кормиць дóбро и тогды чиразь мѣсяцъ, якъ потлўсцѣишъ¹⁾), приходиць ко мнѣ ў лѣсь, я и зѣїмъ цябе, а цяперъ ни хочу, бо тольки зубы на табѣ попорчу».

Вярнуўся собака назадъ, ажъ подъ вечаръ бяжиць воўкъ,—цапъ! за кабана и понёсь. Хозяинъ углядзѣў, стаў тўкаць, а собака за воўкомъ погнаўся, отобраў кабана и за вухо прывёў яго къ господару. Той поглядзіў собаку, поласкаў, прывёў ў хату и стаў крычаць на господыню, кабъ цѣнгле²⁾ кормили добро собаку. Пройшоў мѣсяцъ — собаку и ни познаюць, зробіўся тлусты, ашъ шерсьць блищць и не хочицца ужо яму їсьци ў лѣсь къ воўку. Воўкъ пожаловаўся вядзьмедзю и дзизу³⁾), што со-

1) пополнѣешь, пожирнѣешь.

2) Съ польск. *ciagle*: безпрестанно, непрерывно, всегда, Словарь Польско-Россійск. Глюксберга. Варшава 1843 г.

3) дзизъ — кабанъ.

бака найдзе ў сродку. Тыя патрабавалі собаку на судъ. Лисица напісала повѣстку. Нѣчаго робиць: собака пошоў смутны ў лѣсъ; тамъ споткаў барана. Той яго рогами—штурхъ! ў бокъ. Собака кажа: «отвяжися! табѣ жарты¹⁾, а мнѣ плачъ» и сказаў барану, куды и зачымъ идзець. Баранъ кажа: «ну и я пойду зъ тобою». Идуць. А далій котъ, сѣдзючы на плотцѣ²⁾, фыркаець. Собака и яму сказаў свое дзѣла. Котъ тожэ пошоў зъ йми. А пяхуць, стоючы тутъ, почуў гэта и тожэ къ имъ прылучіўся. Подходзюць къ лѣсу. Лисица ихъ увидзела и кажа сэндыямъ (судіямъ): «Ужэ идзець собака, али ни одзинъ, а зъ цѣлымъ войскомъ — у вѣднаго на перадзѣ два пистолета, у другога — пика торчыць зъ заду, а трэцій—шаблі трымае». Попужаліся сэнды: воўкъ сховаўся за колоду, дзикъ зарыўся ў лісьця, а вядзьмедзь полѣзъ на дубъ. Подыйшли собаки зъ товаришамі къ гэтому мѣсту. Котъ почуў нѣшто шастае ў лісьця, побѣгъ туды, стаў фыркаць, баранъ стукнуў лобомъ ў колоду; дзикъ выскочіў, паваліўся на колоду, наступіў на воўка и выпусціў тому кишки, а самъ драго! Котъ спужаўся, полѣзъ на дубъ; пяхуць залопаў крыльямі и закудахтаў, вядзьмедзь тогды со страху ўсѣ лѣзъ вышэй ды вышэй — ни додержаў сукъ, зваліўся вядзьмедзь долоў и забіўся на смерць. Радъ собака, што вызволіўся, вярнуўся зъ товаришамі назадъ зъ лѣсу, а лисица, сѣдзючы ў норцѣ, сміялася, што добро зробила—выдумала спужаць вядзьмедзя и дзика. «Цяперъ» мысля, «мнѣ надоўго будзе корму, покуль вядзьмедзя и воўка зьѣмъ, а тобъ яны зьѣли собаку и мнѣ косточки полізаць ни далибъ;—знаю я ихъ! А цяперъ ўсѣ мое!» и вылизла зъ норки.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ крест. Василя Алая. Сообщ. Минск. Статист. Комитетомъ. Ср. выше стр. 3, 2.

122.

б) Той же губ., Новогрудск. уѣзда, м. Еремичи.

Жыў быў богаты мужыкъ; въ яго была добрая собака.

1) шутки; 2) плоть—плетенная изгородь. Слов. Носовича.

Ёнъ вельми яе любіў по самое смерци и йкъ яна соўсिमъ поста-
рала, то ёнъ вжо ни любіў яе и ни даваў ей ёсьци.

Жонки гэтае хаты пошлѣ жаць жыто и ўзялѣ съ собою ма-
лая дзицятко и яго колыску, за ими йшоў старый собака. Жонки
прышлѣ на полѣ, повѣсилѣ колыску и ўложылѣ туды дзицятко, а
сами зачалѣ жаць жыто, а собаку ўзялѣ и прогналѣ, штобъ ёнъ
ни поўў ихъ хлѣба. Собака зъ гора отышоўшисѣ, лѣгъ подъ
кустомъ. Приходзиць къ яму сѣрый воўкъ и пытая: «што ты
ляжишъ?» Собака кажа яму: «отступисѣ, прокляты! што ты лѣ-
жишъ ко мнѣ ў вочы? ты наўўсѣ, а я еще ничого не ўў». Воўкъ
кажа яму: «дуранъ ты! вотъ я цябе навучу! ты глядзи! я пойду
и схвачу дзиця, а ты бяжы за мною и гаўкай и кусай мяне за
лытки». Ёнъ такъ и здѣлаў. Жонки икъ почулѣ, што собака гаў-
кая, такъ озирнулѣся назадъ и вбачылѣ, што воўкъ понѣсь дзиця,
а собака одбираецъ. Яны прыбѣглѣ и дзиця одобрали. И зъ гѣ-
тыхъ поръ стали вжо даваць собакѣ ёсьци и ёнъ стаў прогоняць
зъ двора и свиньней. А хлопчыкъ гѣтый росъце да росъце, ни по
годамъ, — по годзинамъ и доросъ до восимнадцатый годъ и бацька
засватаў яго. Ў гѣтую самую пору прышоў той воўкъ подъ
гумно, штобъ поживитца. Собака почула воўка и стала на яго
гаўкаць. Воўкъ познаўшы гѣту собакѣ, подыйшоў икъ яму и кажа:
«яжъ табѣ даў хлѣбъ, а ты мяне прогоняяшъ!» — «А гѣто ты,
братъ?» пытая собака. — «Я!» кажа воўкъ. — «Ну, такъ прыдзи
ты, братъ, къ намъ за дзвѣ нядзѣлѣ: у насъ будзѣя вясельѣе и я
цябе затоя почастую». Воўкъ почакаўшы дзвѣ нядзѣлѣ, приход-
зиць и стаў за гумномъ. Настало вясельѣе. Собака пѣе, гулае и
забыў о своемъ брацѣ, а послѣ здумаў: «в' мяне есьць братъ;
пойду, погляджу яго!» и вышоў, глядзиць, — ажъ воўкъ ляжыць
за гумномъ. Собака яму кажа: «што ты ляжышъ тутъ? пойдземъ
ў хату!» Воўкъ кажа: «Якъ жа ты ввядзешъ мяне ў хату?» —
«Небось», кажа собака, «пойдземъ». Приходзяць яны къ сѣнямъ
и собака кажа воўку: «Ты постой гѣттак¹⁾, а я ўпяродъ схожу

1) тутъ.

ў хату». Воўкъ стоиць, а собака вошоў ў хату, мельнуў хвостомъ по лучынѣ, потушыў яе и борздо побѣхъ и сказаў воўку: «бязы борздо ў хату и лѣзь подъ столъ». Собака добро накорміў и напоіў воўка и ляжаць сябѣ ободзвѣ подъ столомъ. Зачали коровайницы спѣваць:

У на́шаго господа́ра
Кудрава́я голова;
Ёнъ кудзе́рками потрасе́
И намъ горэ́лки поднесе́...

Собака ляжыць сабѣ ціхонько, — нічо́го, а воўкъ кажа: «Я, братъ, не вытрываю¹⁾, заспѣваю посвояму!» А собака яму кажа: «Моўчы! бо будзя табѣ и мнѣ!» Други разъ коровайницы заспѣвали:

У на́шаго свата
Побяля́на хата;
Печь яго кахля́на,
Чесьць яго коха́на...

Воўкъ зноў кажа собакѣ: «ни вытрываю»... и зачаў спѣваць посвояму. Людзи познали, што гэта воўкъ и ухвацились: хто за кочаргу́, хто за чапалу́²⁾ и зачали биць воўка и собаку. Били ихъ, били и выгна́ли обо́ихъ вонъ. Воўкъ кажа собакѣ: «я табѣ за гэта не подарую! ты мяне д́обро угосьціў». А собака кажа: «чаго ты крычаў! я табѣ казаў: моўчы!» Воўкъ яму кажа: «я на цябе пойду войною и будземъ съ тобою воеваць подъ (такою-то) хвойною. Ты возьми сабѣ на помощь тро́хъ, и я возьму сябѣ тро́хъ. Воўкъ ўзяў сабѣ дзикаго япруку, мядзвѣдзя и льва, а собака ўзяў качора,³⁾ пѣўня и кота. Воўкъ прышоў на мѣсто напяродъ и чакаў ихъ годзинъ тры. Кажа воўкъ мядзвѣдзю: «полѣзь ты на дзерево и поглядзи: «мож́а вжо идуць». Мядзвѣдзь ўлѣзь и глядзиць — ци идуць? Яго пытаюць: «ци идуць?» Мядзвѣдзь кажа: «вжо идуць, братъ!» Воўкъ кажа яму: «ну злѣзь!» А мядзвѣдзь

1) вѣроятно: невытрымаю — невыдержу. III.

2) Въ Слов. Носовича: «че пелá, — сковородникъ, родъ ухвата для сковородника». 3) Качоръ, — селезень.

кажа: «ня злѣзу, страшно!» — «И што тамъ таки за страхъ и хтошъ тамъ идзе?» — «Одзинтъ», кажа воўкъ «съ пикою, а други нясе дзвѣ шабли, а трэцыи кажа: «тому такъ будзя и тому такъ будзя!» Дзикъ зарывае ў мохъ. Прыходзиць собака съ своимъ войскомъ — и начаў вояваць. Зайшоў котъ ззаду и ўзяў дзика за хвостъ, дзикъ-то и схваціўсё, а пѣвянь яго сполохаўсё, подляцѣў ў гору и закрычаў: «Кудахъ! кудахъ!» А мядзвѣдзь думаў, што кажучь: «падай, падай!» и просто съ гэтаго дзерава сваліўсё на зямлю. Леў глядзиць, што мядзвѣдзь вцѣкъ и дзикъ вжо вцѣкъ — и ёнъ самъ вцѣкъ, потымъ ўсѣ вцякли; остаўсё воўкъ одзинтъ, — однимъ словомъ ўсѣ повцякали и зъ гэтыхъ поръ яны стали жыць добро, мирно.

Зап. учен. приготов. класса Молодеченской учительской семинаріи Ив. Жукомъ. Ср. выше стр. 20, 11.

123.

БАРАНЪ И ВОЛКЪ.

Черниг. г. Суражск. у., д. Чертовичъ.

Въ нѣкоторомъ царствѣ, въ нѣкоторомъ государствѣ, а именно въ томъ, въ которимъ мы живѣмъ, около города Парижа, къ намъ поближа, паствивъ пастухъ на поли овецъ, остався ёдзинтъ баранъ, на ёго вовкъ нарвался и хотѣвъ ёго заѣсть. Баранъ видзя што пришла беда неминуца и прося вовка: «нѣтъ, не рѣжь мяне, сѣрай вовкъ! я тябѣ дамъ хлѣба кусокъ вѣчны, потому што у насъ семъ лѣтъ управляющаго нѣтъ, ти на ёго мѣсто заступишь». Вовкъ на то бувъ согласенъ, и кажа-ка яму: «ну ходзи, братцъ, пакажи на то мѣсто.» «Пойдемъ!» кажа-ка баранъ, и повевъ его на сямейное гумно, идѣ въ шестцъ цаповъ молотчили. Баранъ прямо убѣжавъ въ его гумно, а вовкъ за имъ. Увидѣли мужики, што вовкъ за бараномъ гоницца въ гумно, дочекали, што ёнъ вышдѣвъ, припѣрли ворота на замокъ, да якъ почали етого вовка гоняць цапáми по гумну, вовкъ кидався, кидався, — насылачку вырвавсяживы. Умотавъ ня мало вярстовъ двадцетьпая, сѣвъ, повѣсивъ свою голову и думая: «да семъ лѣтъ, якъ

управляюшаго нѣтцъ, народъ разбалованный, и сказавъ: «будзя вы проклятці, штобъ битцъ управляющимъ у васъ.»

Зап. учител. народн. училища А. Ляхницкимъ.

124.

БѢЛЫЙ ВОЛКЪ.

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдъ и баба, мѣли яны сабѣ одну дочку. Жили яны бѣдно. Дзѣду треба было пойсьци ў лѣсъ дроў нарубаць. Рубае ёнъ, рубае, — ашъ йдзе стадо воўкоў, а попэродъ ихъ самы больші воўкъ, — бѣлы. Прыходзяць до старога и говораць: «Стары! мы цябе зьѣмо». Стары стаў кланяцца бѣлому воўку, ашъ бѣлы воўкъ одзываецца: «Я чуў, што у цябе, стары, есьць хороша дочка; коли оддасі за мяне, то яще поможемъ табѣ дровы ў вязку позбіраць и задаць на плечи». Стары поклоніўся и согласіўся оддаць дочку за бѣлаго воўка. Воўкъ назначіў дзень, коли яны прыйдуць жаницца зъ дочкою; подпомоглі дрёвы старому забраць и одпусьцили яго.

Стары прышоў до дому, сказаў бабѣ и доццѣ, што ёнъ видзѣў ў лѣсѣ и што мусѣў абѣщаць выдаць за бѣлаго воўка дочку. Маци зъ дочкою заплакали и уже чакáli того дня, коли мѣў бѣлы воўкъ прысьци съ свадьбою. Стары порадзіўся зъ своею бабою, кабъ хотя самымъ уцячѣ одъ воўкоў, бо якъ не догодзимъ имъ, то инась зьѣдуць. «Няхай остаецца дочушка одна, што ей Богъ дасць, а мы уцакаймо за учасу за мора». Убрали дочушку, якъ дошлюбу, поблагословили яе, а самыя за тры дни наупярёдъ уцяклі.

Дочка чакáе сватоў и плаче, заливаецца слёзами, якъ ховаючи нябожика¹⁾. А быў у яе козэльчикъ да вельми разумны; пытаецца ёнъ: «Чаго ты, панночка моя, плачешъ?» Яна яму сказала обо ўсѣмъ: якъ татка абѣщаў яе выдаць за бѣлого воўка и што яны празъ дзень уже прыйдуць жаницца. Козёлъ яе успокоіў: «Не бойся! Скидай зъ сябе ўсѣ гэтыя истушки²⁾ и убѣры.

1) Небожикъ — покойникъ. 2) ленты.

давай кўликъ соломы». Убрали куль, якъ молодую, и поставили на покуцѣ за столомъ. Самъ козелъ ўзяў набраў ў рѣдзгнн сѣна, уклаў ў сярэдзину дзяўчину и закинуў сабѣ на плечи и давай упекаць за мбра. Ашъ зустрѣкаецца на дорозѣ зъ тыми воўками. Яны уже йшли до молодой. Пытаюць у козла: «Куды ты гѣто идзешъ зъ сѣномъ?»—«У моего господара будзе вясѣлья, — дочку оддае за бѣлаго воўка, иду за мбра купляць разные вина и прыправы и нясу сабѣ сѣна на дорогу».

Прыходзяць молодые до хаты, стали перадъ дзверями. Якъ завядуць небыто (будто бы) музыки, — хоцьли, мусиць, марша заграць, но вѣдомо, якъ воўки: одзинъ тончѣй, другой тоўщей... и равуць подъ хатою... Ўходзиць самъ бѣлы воўкъ, глядзиць — нікого нема ў хацѣ, а только молодая сядзиць на купцѣ убрана. Загѣзъ туды и молодѣ, прыглядѣецца до молодой, але яна была — очи завѣшанные; заговарвае до яе, — а яна не одзываецца. Ёнъ и сякъ и такъ, а яна моўчиць. Не стало воўку цярпѣння и якъ штурхне яе — ашъ, глядзь: куль соломы упаў на землю. Якъ скокне воўкъ и ўся яго свадьба, якъ затарзянуць ўсѣ гѣты куль — разорвали яго и растрасли по солѣминцы, а самые побѣгли догоняць козѣльчика. Але покуль яны добѣгли до мбра, козелъ уже пераплыў на други бокъ. Тогда яны одзинъ на другого: «скачи, ты, уперѣдъ ў вѣду!» А той: «скачи, ты!» И ни той, ни други не скаче. А потомъ якъ попхнули одзинъ другого — и ўсѣ потопилися.

Козелъ увидзѣў зъ того боку мора, што воўки потопилися, быў вельми радъ, послаў дочку, кабъ знайсци бацькоў, — дзѣда да бабу. Тые довѣдалися, што воўки потопилися, што не будзе кому ихъ ѣсци, вярнулися назадъ до своѣ хатки. Стали тамъ смѣло жиць да поживаць и стали уже цяперъ богатами. Купили сабѣ уже коня. Старѣе не на сабѣ дроў посиў, а возиў возомъ; дочушка уже сама ткала и прала и кошули шила и кроила. Козелъ глядзѣў у ихъ за порадами.

Зап. Ѳ. и М. Новицкими. Сообщ. Евф. Ѳ. Карскимъ.

125.

ЖОРУУ И ЧАПЛЯ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Савва.

Жили сабѣ по концахъ болота жоруу и чапля. Стало имъ скучно жиць и вотъ вздумау жоруу къ чапли љ сваты ищиць. Ципяху, липяху, семъ верстъ по моху, чиразь боръ да љ чаплинъ дворъ. «Здравствуй, чапля!» — «Здорову жоруу!» — «Ци не пойд-зишь, чапля, за мяне замужъ?» — «А, твои ноги доуги, перъя коротки, дужа ты не пригожъ и ни къ чорту ня гожъ; идзи сабѣ, идзѣ быу!» Жоруу пирабрауся љзноу чиразь боръ, да и пришоу љ свой дворъ. Раздумалась чапля, што за жорува замужъ не пошла; «дай-ка пойду яго перапрошу». Ципяху, липяху, семъ верстъ по моху, черезъ боръ, да и къ жоруву љ дворъ. «Здорову, жоруу!» — «Здравствуй, чапля!» — «Возьми мяне замужъ за сябе!» — «Твоя шея и синя, и крива и сама ты горбата; такая мнѣ не надо!» Хоць и стыдно и обидно, однако чапля поплялась чиразь боръ назадъ љ свой дворъ. Жалко стало жоруву, што не љзяу чаплю убогую и љзнова пошоу љнъ тою самою дорогою. Ципяху, липяху и проч....

Такъ цѣлый свой вѣкъ яны ходили другъ къ другу љ сваты, но љсе таки по концахъ болота обoихъ ихъ остались хаты.

Зап. И. П. Лимаренко.

126.

ДЯТЕЛЪ, ВОЛКЪ И ЛИСА.

Минск. губ., Игуменск. у., Бродецкой волости.

Дзяцель дзяубе на дзеравѣ, а воукъ подыходзиць и пытае: «Што шъ ты дзяубешъ вѣкъ вульи, а мѣду ня спытуешъ?» — А ты шъ вѣкъ овѣчакъ рѣжашъ и бесъ кожуха ход ишь. Вотъ воукъ пошоу и давай овечки рѣзаць и љ кучу зносиць; наносіу изъ сянную копу, — ажъ бяжыць лисица:

«Што ты, кумъ, гѣто робишь?»

— Гѣто, я думаю сабѣ кожухъ пошыць. «Ахъ, кумъ, яй крауца, добраго вѣдаю: добрѣ шые, добрѣ и мѣрае. У попа жа-

рабокъ на цапи привязаны» ¹⁾. Лисица ўзяла пятлю и накинута воўку на шыю, а сама кинулась жарабцу подъ ноги. Жарабець испужаўся и стаў бѣгаць по пляцу и къ попу на дворъ и зацѣгъ воўка. Лисица стоучы, давай смѣяцца: «а што? я табѣ казала, што за твоѣ выскалки ²⁾ будзешъ у попа на дворѣ? Такъ ўсѣ овечки и остались мнѣ».

Зап. учит. народнаго училища Н. Гр. Яцка.

б) миѳическія.

127.

ЧЕЛОВѢКЪ И ЧОРТЪ.

Минск. губ., Пинск. у., Столинской волости.

Живѣ-бывѣ на бѣлымъ свѣцѣ одзинъ чоловѣкъ. Звали его самого Мьяло, а жонку его жъ Макатрище. Дожили вони до глыбокае старосци, а дѣцей не мѣли, хотя обѣ гѣтомъ и просили Господа Бога. Екъ настала вестна, то Мьяло, по обычаю мужицкому, поѣхавъ ораць поле. Вотъ пройшовъ ѣнъ одну межу, а коли начавъ проходиць другую, то такъ спужався, шо руки и ноги его стали не володаць, а самъ ѣнъ трасса, екъ ў шендзи (лихорадкѣ). Наконецъ, екъ страхъ перейшовъ, увидавъ передъ собою чорта. Сразу Мьяло чорта не познавъ, а коли выпучивъ добри вѣчи, то угледѣвъ на головѣ роги, которые и показали ему, што гѣто чоловѣкъ кепскій. Чортъ зѣразь такъ и схвацивъ Мьялу за бороду и каже: отдай мнѣ тѣ, шо есть у тебе дома, а ты его не вѣдаешъ. Подумавъ, подумавъ Мьяло да и каже такъ: здаецца шо я ўсе знаю, но нехай буде по твоѣму, бери. Екъ только сказавъ гѣто Мьяло, такъ чортъ и оставивъ его, а самъ не вѣдомо

1) Послѣ разговора волка съ лисицей, вѣроятно пропущено: что волкъ издѣвался надъ лисицей, а та рѣшила ему отомстить и хитростью заманила его къ усадьбѣ попа. Тамъ на лугу пасся жеребець, привязанный на веревкѣ. Лиса отвязала жеребца отъ колышка, къ которому привязанъ былъ конецъ веревки и, сдѣлавши изъ нея петлю, набросила на волка. Примѣч. Е. О. Карскаго.

2) Насмѣшки.

гдѣ дѣўся. Послѣ оранья Мьяло вернуў(в)ся до дому. Екѣ пришовѣ ѣнѣ до дому, то увидѣвѣ, що жонка его прикачила сына, екѣ барина. Вотѣ ѣнѣ и догодавсѣ, що сына отдавѣ чорту. Поплакавѣ, потуживѣ Мьяло украдкою, штобѣ жонка не бачила, да и только того. Сынка свойго воны назвали Микитою. Ставѣ Микита росци и учитца. Екѣ только вонѣ возвращавсѣ съ школы, то зори съ неба говорили на его такѣ: Микита, Микита, чортовѣ сыночѣ!» Надоскучило ему слухачѣ гѣты слова, такѣ ѣнѣ и каже свойму бацьку такѣ: «ба¹⁾, зроби ты мнѣ булаву—ни велику, ни малу, и я съ ею пойду шукачѣ чорта. Бацька троха знаўсѣ во коло гѣтой работы, то ему была не велика штука зробицѣ ее. Коли была булава готова, то Микита и пошовѣ кѣ чорту. Пришовши туды, вонѣ отыскавѣ его на печи, гдѣ той (чортѣ) лежавши, крехтавѣ. Вонѣ, то есѣ Микита хвацивѣ чорта по головѣ такѣ, що той чортѣ и ноги выкручивѣ. Самѣ же Микита, узявѣ у убитого имѣ чорта дочку и женивсѣ на ѣй, такѣ какѣ вона вѣрила ў Бога. На весельи играли хорошіе музыки, а скакали дѣўчата и молодежи. Я тамѣ бывѣ, медокѣ съ перцомѣ пивѣ, мимо губѣ ишло, а ў ротѣ нищо не ушлыло. Порѣзали коровай, дали мнѣ кусокѣ, но я заглядѣўсѣ на сусѣдову хату, що съ ее дымѣ иде, а собака съ подѣ полу цапѣ за каровай да и уклѣвѣ.

Зап. учен. приготовительн. класса Несвижск. учительск. Семинаріи Александромѣ Цвирко, жителемѣ деревни Хотомля Столпинск. волости. Сообщ. учит. той же семинаріи П. А. Введенскимѣ въ 1885 г. — Говорѣ переходный.

128.

ЦМОКЪ. 2)

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Поѣхаў чаловѣкѣ ў лѣсѣ по дровы. Чуя нѣхто ў лѣсѣ надто жалобно крычицѣ, — ѣнѣ туды; зайшоў ў самы гусьцярѣ, бача:

1) Бацька.

2) Цмокѣ въ Слов. Носовича: «см. *смоки*», а подѣ этимѣ сл. въ 4 его значеніи: «сказочное *название* змѣи. Сличи Цмокѣ». Болѣе вѣрное опредѣленіе, вполне подходящее кѣ чудовищу нашей сказки, находимѣ въ маленькомѣ польскороссійскомѣ словарѣ г. Глюксберга (Варшава 1843 г.): «Ітокѣ — драконѣ, баснословное чудовище изѣ рода крылатыхѣ змѣй». III.

ажъ гѣто цмокъ кричиць; яго придавило скалой и только торчиць вонкахъ¹⁾ страшная ляпа¹⁾ зъ зубами и лапы зъ кошцюрами. Цмокъ якъ углѣдзѣў чаловѣка, молица, просицца: «ратуй! што хочишь дамъ за тоя!» Чаловѣкъ сичасъ ўзяў колъ, подвярнуў скалу, цмокъ и вылизъ и кажа: «ну братъ! цяперішнімъ свѣтомъ ўсюды задобро зломъ плацуюць, дыкъ и мнѣ трѣба, чаловѣча, за твою добросьць зѣѣсьци цябе» и уже раззинуў ляпу, кабъ палкнуць яго. Чаловѣкъ спўжаўся, зняў шапку и проси: «паночикъ! такі—сяки, змилуйся, ня ѣжь мяне! гѣто нипраўда, што кажишь: ўсѣ за добро зломъ отдаюць». — «Якъ ни праўда?» кажа цмокъ, «ну ходишь, пбѣдзимъ! у перваго ўстрэчнаго запытаемъ, — ўсяки скажэ. Ну и пошли. Идучъ, идучъ, бачучъ, — идзе по дарозѣ на ковилахъ²⁾ стары солдатъ. Яны яму рассказали ўсѣ якъ было. Солдатъ кажа: — «Цмокова праўда! я трыццаць годоў служіў, на войнахъ ўсякихъ быў, экалѣчинъ зусімъ, а во идѣ домоў, жабруючи»³⁾. Тогда цмокъ зноў раззинуў ляпу, хопѣў зѣѣсьци чаловѣка, той отпросіўся: нихай ящо хто посудзиць ихъ. Прошли дѣли; видзюць: нѣйкій стары хромы конь ѣсьць верееъ. Яны яму сказали объ свое дѣло — и конь ска заў, што цмокова праўда. «Я» кажа, «першъ вунака яки быў: лицары на мнѣ по войнахъ ѣздили, изъ огню, изъ воды ихъ выносиў, а цяперъ, якъ застарѣў и прыци тѣй нимашка, дыкъ мяне жидамъ продали, а тые воду на мнѣ возюць и воякѣ кормъ даюць, знача, нима праўда: за добро зломъ плацуюць». Ну што тутъ робиць? плача чаловѣкъ, бядуе, али цмокъ кажа яму: «Ну, нихай сабѣ и ящо трэцій посудзиць!» и пошли далѣй. Ашъ спотыкаюць бяжиць собака облѣзлая и тая кажа, што цмокъ праўду говорэ. «Я», кажа, «ў дворэ у пана ўсю жисьць вѣрно и щиро брахала, дворъ обороняла, злодзѣіў ни пускала, а цяперъ, якъ стара стала и подурнѣла, мяне и выгнали вонъ. Цяперъ во идѣ по дарозѣ голодная, можа, яки добры воўкъ здарыцца, пожагѣя,

1) виѣ, на дворѣ. Слов. Носовича. *Ляпа* въ Слов. Носов. нѣтъ. По смыслу выводитъ: пасть. III.

2) костыляхъ.

3) побиртсья.

дый зѣсьць, хоць ня буду большъ мѣнчица». После гѣтого чаловѣкъ ящѣ ѹ послѣдни разъ отпросіѹся у цмока и пошли. Ажъ заразъ бѣжиць, виляючи хвостомъ лисица, добрая молодѣица. Яны рассказали ей свои дѣла и просюць разсудѣиць ихъ по справедливосци. Лисица цышкѣмъ шапну́ла чаловѣку на ухо: «коли будзишь, што дзень по курыцѣ даваць мнѣ, дыкъ по табѣ посуджу». Ну той шапнуў: «дѣбро, буду».

— «Дѣбро!» лисица имѣ сказала, «я разсуджу васъ по справедливосци, якъ слѣдываиць, тольки мнѣ першъ трѣба поглядзѣць мѣсто, гдѣ было тоя пройшэство». Пришли туды. Лисица сказала чаловѣку: «А ну якъ ты подворачиваў скалу? покажи!» Той подварнуў коломъ скалу. «А ну, цмокъ, покажи, якъ ты тамъ сядзѣў?» Цмокъ ўлѣзъ ѹ дзирку. Тогды лисица мургнула чаловѣку—опусьциць колъ. Ну звѣстно, скала и придавила цмока такъ, што ѣнъ и повярнуцца ня могъ; стаў узноў просицца ослобониць яго. Чаловѣкъ было зъ жалосци ўзноў хоцѣў яго выратоваць, али лисица ни допусьцила гѣтого и сама доўго ўсѣ ящѣ дражнилася зъ цмокомъ. Варнуўшия домоў, чаловѣкъ кажный вечаръ даваў ўсѣ лисицѣ по курыцѣ, и, можа, прошло такъ зъ нидзѣлю, ци боли. Бабы насѣлися на чаловѣка: «што ты? здурнѣў», кажа, «ци што? ўсѣ куры повыцягиваишь». Тогды чаловѣкъ, якъ пришла лисица, дыкъ ѣнъ замѣсто курицы, якъ свѣсня ей по головѣ, тая и ноги выцягнула, прыговорила тольки: «во якъ за добро мнѣ заплацили!»

Збаю байку объ лосѣ, — вотъ и байка ўся.

Запис. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Осипа Новицкаго.

129.

МУЖИКЪ, ЧОРТЪ И МЕДВѢДЬ.

Тамъ же

Поставіў чаловѣкъ сабѣ новую хату. И ўсяки разъ, якъ тольки ляжа спаць на печи, дыкъ чэрци и вынысуць яго вонъ на дворъ. Али разъ зашоў къ яму скоморохъ ¹⁾ зъ мядзвѣдзямъ, навязаў

1) вожатый ученыхъ медвѣдей.

на ланцугъ мядзвѣдзя коля печи, а ў печъ насаджаў рѣпы, кабъ спиклася мядзвѣдзя поснѣдаць. А якъ поклалися спаць, прыходзя чортъ, озяў кочарыжку, ўзлѣзъ на прыпячакъ и стаў лупиць и ѣсьци рѣпу, а мядзвѣдзь стаў подбираць коля прыпячка шалупины¹⁾, што чортъ кидаў долоў. Угледзіў гэта чортъ, ударыў мядзвѣдзя кочарэшкой: «апсикъ!» кажэ. Ёнъ думаў гэта котъ. Тогды мядзвѣдзь ўзяў ланцугъ, зложіў ў двоя, ды давай пярыць чорта. Біў, біў, ажны ухоніў яго за коўнеръ и выпинуў²⁾ вонъ празъ окно. Пасли гэтой лязьни ужо чортъ ни прыходзіў боли, а чиразъ скольки, можа, годоў, чаловѣкъ той ораў на поли,—ажъ прыходзя къ яму чортъ и кажа: «мужикъ, мужикъ! а ци у цябе ящо тоя ѣсьць кошка, ци нима?» — «А тошъ гдзѣ?», кажа, «у мяне ящо чатвѣра коцинятъ родзила». — «Ну дыкъ якъ табѣ боли николи ни пойду, боюся, хоць мнѣ и дужа трѣба было поглядзѣць, ци цѣлы гроши, бо тамъ у цябе подъ печцю ў зямли стоиць цѣлая скрыня золота». Прыгѣхаў домоў чаловѣкъ, достаў тые гроши и на ихъ построіў ў своимъ сялѣ церкоў и школку и сибѣ зямли купіў боліи и стаў жиць вунъ, якъ добры.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина деревни Волокъ, Ильи Тарасевича.

130.

БОЛОТНЫЕ ПАНЫ.

Тамъ же

Ўзяў чаловѣкъ топоръ и пошоў ў лѣсъ по дровы; поставіў топоръ коля сосны и только на момантъ отхилиўся. Глядзиць — нигдзѣ нима топора; шукаў, шукаў, — якъ ў воду. Вярнуўся домоў, ўзяў други топоръ и узноў пошоў туды. Тольки войшоў — глядзиць: яго першій топоръ ляжиць коля сосны. Ёнъ подняў и дзивицца: «во штука!» мысля, — ажъ чуже нѣхто кажа: «гэта ничого! а вотъ ў Полоцку Гаўрылѣ была штука, во дыкъ штука!» Чаловѣкъ поглядзѣў ўсюды — никого нима. Ёнъ плюнуў, насѣкъ дроў, запрогъ бычка, наклаў возъ дроў и повѣзъ ихъ ў Полоцка

1) шелуху.

2) вытолкнулъ.

продаваць. Ёдзя і думая: «Ну тамъ доўдаюся, можа, якая такая была штука Гаўрыла». Прыѣхаўши на базаръ разговарыўся съ чаловѣкомъ і пытае: «гдзѣ гэта у васъ живѣ Гаўрыла?» Той кажа: «Ни одзінъ Гаўрыла ў Полоцку ёсьць, і я, кажа, Гаўрыла, — на што табѣ?»

— А ці было зъ тобой якая здарэньне, ці не?

«А якъ жашъ? Пошоў я, кажа, ў лѣсъ ды заблудзіўся, ні могу выйці ниякъ, а ужо звичарэло; разложіўся коля болота цяпло, бядую. Ажъ бяжыць нѣйкіі ягёмосьць, кричыць: «якъ ты, мужикъ, смѣішъ по паньскай дброся огонь раскладаць! тутъ паны скоры будучъ ѣхаць». Озяў, пирэскидаў головѣшкі і самъ побѣгъ. Я гэта стою, думаю: «якая табѣ тутъ дорога, коли одноболото ўсюды!» Ажъ бачу карэта шисьцерыкомъ кбця, зъбича пѣля, «на бокъ, мужикъ!» крычыць. Гляджу—сідзяць паны ў капелюхахъ ¹⁾. Я зняў шапку, кланяюся: «мое паночки, мое городочки! покажыця дорогу, якъ мнѣ выйсьці, заблудзіўся». — «Чапайся» кажуць «заду за карэту». Я сабѣ і ухопіўся і пняслісяжъ мы, якъ куля. Ляцымъ, ёдзимъ; близко, далёко, вузко, широко—мяне ужо страхъ ўзяў. Виджу сярбдъ дороги, надъ головою чорная полѣно; я цуі! за яго дзержуся — карэта і пняслася, толькі хурманъ крыкнуў: «ну, майшъ счасьця!» Я дзержуся за полѣно, крычу гвалту. А дылі оглѣдзіўся, — ажъ гэта я ў своей хаці на печі, дзержуся за комінъ, а жонка цяплб ўздуваіць. «Якая», кажа, табѣ чаручка, чаго ты лопавься пьяница!» — Во, брахна, якая штука.

— Праўда, штука дыкъ штука, горэй якъ мнѣ зъ топоромъ.

Зап. тѣмъ же отъ крестьянина Мартына Стральченка.

131.

ДЗЬДЪ, БАБА И ВЪДЗЬМА.

Минск. г., Новогрудск. у., Кореличск. в., д. Качицы.

Быў сабѣ дзѣтко зъ бапкою, — пошли яны шукаць счасьця. Пошоў дзѣтко своёю дорошкою, а бапка своёю. Нашла бапка лычко

1) шляпахъ.

и кричиць: «дзѣду, дзѣду! а я нашла жыццо». Прышоў дзѣтко къ бапкѣ, поглядзѣў на лычко и сказаў: «якоѣ табѣ гэта жыццо ¹⁾? гэта лычко». Ўзяў дзѣтко лычко и стаў имѣ биць бабу, прыговарывая: «а гэта табѣ жыццо!» побіў дзѣтко на бапцы лычко и пошли яны зноў: дзѣтко пошоў своёй дорогою, бабу клянучи, а бапка своёю дорогою, плачучи. Нашла бапка ножыкѣ и зове дзѣда: «дзѣду, дзѣду! а я нашло жыццо!». Прышоў зноў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на ножыкѣ и стаў ножыкомѣ биць бапку, прыговарывая: «гэта табѣ жыццо!» побіў дзѣтко и ножыкѣ на бапцы. Пасля яны зноў пошли: дзѣтко своёю дороною, бапку клянучи, а бапка своёю дороною, плачучи. Бапка зноў нашла здохлаго воўка и стала кликаць дзѣда: «дзѣтко, дзѣтко! а я нашла жыццо!» Прышоў дзѣтко къ бапцы, поглядзѣў на здохлаго воўка и сказаў: «гэта-то жыццо, кабѣ цяперѣ было тое лычко, то добро было бѣ зачациць за воўка и цягнуць, а кабѣ быў бы той ножыкѣ, то добро было бѣ обголиць воўка». Бапка стала крычаць на дзѣда и сказала: «гэта жѣ забаву зробіў, ножыкѣ и лычко побіў на мнѣ». Ўзяў дзѣтко воўка за заднія ноги, а бапка за голоў и понесли яго до дому. Бапка *острома* воўка и стала яго часаць, а дзѣтко здзѣрѣ зѣ яго шкуру и стаў мясо варыць. Прышоў подѣ вокно воўкѣ и стаў пѣсню пѣць:

Курачки подѣ печчу кудахчуць,
А пѣўнички скачуць.
Дзѣтко моѣ мясо варыць,
А бапка мою воўну чеша!

«Дай яму курачку за пѣсню!» сказаў дзѣдѣ бабѣ. Дала бапка воўку курачку. Ўзяў воўкѣ курочку, занѣсь ў лѣсь и подѣ пень положиў, а самѣ прышоў зноў подѣ вокно и запѣў пѣсню: «Курачки кудахчуць» и т. д. Сказаў зноў дзѣдѣ бабѣ: «дай яму другую курачку!» Воўкѣ ўзяў и другую курачку, занѣсь ў лѣсь и

1) Въ Словарѣ Носовича: «Жи́нецъ — трава: растущая во ржи и ижи́ющая нѣкоторое съ нею сходство по колосу, въ которомъ находятся очень мелкія зерна».

положыў подъ пень и потомъ прышоў зноў и запѣў тую самую пѣсню. Тогда дзѣтъ выкинуў празъ вокно и бабу воўку. Воўкъ и бабу занёсъ ў лѣсъ и положыў и яе подъ пень, а самъ пошоў далей ў лѣсъ. Потомъ якъ ишоў ёнъ ўсыци бабу, то баба ўзлѣзла на пенчукъ и стала говориць:

Росьци, росьци пенчучокъ,
Кабъ ни достаў воўчучокъ!

Пенчучокъ такъ высокъ выросъ, што воўкъ прышоўшы, ни могъ достаць бабы. Якъ пошоў воўкъ зноў ў лѣсъ, то баба зноў стала говориць:

Нижай, нижай, пенчучокъ,
Кабъ достаў воўчучокъ!

Пенчучокъ понизіўсѣ. Тогда баба злѣзла зъ пенчучка и пошла ў лѣсъ. Ишла яна одзінъ дзень, другі, на трэцьци дзень яна нашла ў лѣсъ хатку изъ сыра и масла. Бапка войшла ў хату: масла лизнула, сыра лизнула, пошла и накрылась корытомъ. Прыгнала вѣдзьма ў гэту хату козоў и понюхаўшы, почула чый-то духъ и слѣдъ. Шукала, шукала яна ў хади и никого не нашла. На други дзень, якъ гнала козоў пасвиць, то поставила сцерагчи злодзѣя одного двубокого и двувокого козла. Баба сядзѣла, сядзѣла подъ корытомъ, а потымъ, якъ захоцѣла ўсыци, то сказала: «драмлі, драмли вочко двубокого, двувокого козличка!» козѣль и задрамаў. Тогда баба вылѣзла изъ подъ корыта: сыра поѣла, масла поѣла и зноў корытомъ накрылася. Вечаромъ, прыгнаўшы козоў, вѣдзьма узнала знакъ свѣжы и ў други разъ поставила сцерагчы злодзѣя однобокого и одновокого козла. Баба зноў якъ захоцѣла ўсыци, сказала: «драмлі, драмлі вочко однобокого и одновокого козлика!» Задрамаў и однобѣки и одновѣки козликъ. Тогда баба вылѣзла изъ подъ корыта, масла и сыръ поѣла и зноў пошла, накрылась корытомъ. Вѣдзьма прышоўшы, зноў узнала свѣжы знакъ выѣдзянаго масла и сыра. Тогда яна прыказала ўсімъ козламъ шукаць бабы. Козлы доўго шукали бабы,

подъ конецъ яе нашли подъ корытомъ. Вѣдзьма, нашоўшы бабу, хоцѣла забиць яе, но баба стала проситца у вѣдзьмы и сказала: «ни би мяне, я табѣ буду помогаць доць козь». Вѣдзьма гѣтому была рада и ня йла бабы.

Пожыўшы у вѣдзьмы, баба захоцѣла сходзиць къ дзѣду и поглядзѣць, якъ ёнъ жывѣ. На дорогу яна ўзяла съ собою масла и сыра. Прышоўшы къ дзѣду, баба увидзѣла, што дзѣдъ засу-нуў дзверы. Тогды яна ўзлѣзла на страху и раздзерла яе... и угледзѣла, што дзѣтко ляжыць на вышкахъ (палатяхъ), выщарыўшы зубы. Баба кинула яму ў ротъ кусокъ сыра, — дзѣдъ поворушыўсѣ и сказаў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ!» Баба кинула яму ў ротъ кусокъ масла, — дзѣдъ подняў голоу и сказаў зноў: «ци сорока, ци ворона? — дрисни большъ». Тогды баба войоўшы ў хату, накормила, напоила дзѣда и потымъ, якъ хоцѣла уйци ў лѣсъ до свойго дому, то дзѣдъ стаў проситца, штобы яна ўзяла и яго съ собою, но баба ни захоцѣла и сказала: «мнѣ ня можно цябе браць съ собою, бо ты, наѣўшыся сыра и масла, якъ пѣрдняшъ, то попугаешъ моихъ козь». Дзѣдъ стаў проситца и сказаў: «ни покидай мяне, бапка! лѣпйя заби мнѣ ў задницу гвоздъ, кабъ я ни пугаў твоихъ козь». Баба ўзяла съ собою дзѣда и забила яму ў задницу гвоздъ. Дзѣдъ якъ наѣўсѣ сыра да масла да пѣрднуў такъ моцно, што гвоздъ выскочыў изъ задницы и козы пополохаўшыся, побѣгли ў лѣсъ.

Зап. учен. Несвижск. учит. Семинаріи Лавр. Данько.

132.

ВА'НЕЧКО И ВѢДЗЬМА:

Минск. г., Новогрудск. у.

Быў сабѣ дзѣдко и бапка; не было у ихъ дзяцей. Пошла баба по воду и знашла зѣрнятко золота и зѣбла; народзіўся у яе сынъ Ва'нечко. Баба рада сына. Посадила яго на прыпечку, дала яму згáрочкоу. Ва'нечко зѣў згарочокъ и подростъ. «Я, мамо, пойду рыбку ловиць, а ты зварышъ и прынясешъ мнѣ кашки зѣьсьци, а я вамъ рыбы доброй наложу».

Такъ уже маці кашку прынесла Ванечку. Прышла до рѣчки и зовѣ: «Ванечко сыночакъ, прыплыви на беражочакъ! Ты дай мнѣ рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка оддаў рыбку, а маці рада, што сынъ наловиў рыбки много и понясла домоў зъ дзѣдомъ пякці рыбку. Вѣдзьма позайдросьцила, што Ванечка рыбу ловидь; наколоцила пѣпелу и понясла Вани и запѣла: «прыплыви чоўночакъ на бережочакъ! Ты мнѣ, Ванечка, дай рыбки, а я табѣ кашки». А ёнъ гаворыць: «дальш, човенъ, одъ бѣрага! гэта не моя маці, то вѣдзьма». Пошла вѣдзьма до коваля: «накуй мнѣ язычокъ на кляновыі листочакъ, кабъ я тоненько гаворыла». Такъ вѣдзьма зноў наколоцила пѣпелу, понясла Ванечку тсыци и уже тоненко заговорила, якъ маці: «Ванечко сыночакъ, ты мнѣ дай рыбки, а я табѣ кашки. Я не вѣдзьма, а твоя маці; смѣло плыви, не бойся нікого». Такъ Ванечко прыплыў до беражочка, а вѣдзьма то яго за руку да ў мѣхъ и понясла. Нясла, нясла и сѣла сопочиваць и заснула. Такъ Ванечко ўзяў, прорэзаў дзірку ў мяшкѣ и вылѣзъ; наклаў каменныя поўныі мѣхъ вѣдзьмѣ, а самъ уцѣкъ. Вѣдзьма прочнулася и понясла каменныя до хаты, думачы, што Ваньку. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини! Ваньку нясу, будземъ печь». Якъ высыпала вѣдзьма мяшокъ, — такъ каменныя. «Ахъ, падло, ёнъ уцѣкъ. Нічога! Я пойду, зноў злоўлю, — не уцячѣ ёнъ одъ мяне». Такъ изноў наколоцила пѣпелу горшокъ и понясла Ванечку. «Ванечка сыночакъ! ты мнѣ дай рыбки, я табѣ кашки!» Ванечка думаў зноў, што яго маці прышла, зноў прыплыў до бѣрага, а тогды вѣдзьма яго за лобъ да ў мяшокъ, да уже и понясла и нигдѣ не адпочивала. Прынясла подъ сѣни: «Алѣнка сястрыца, одчини, Ванечку нясу». Ўсѣ рады, што Ванечко прынясла. Посадила яго на прыпячку. Ты, Алѣночка, напальвай¹⁾ печку, а я пойду госьцѣ збираць». Вѣдзьма пошла госьцѣ збѣраць; Алѣнка печь палила. Ванечку ў печь трѣба посадиць. Посадила Ванечку на лопату, — Ванечка то руку спусьциць, то ногу. Яна каже: «не гэтакъ садзѣсся! не спускай ни рукъ, ни ногъ, — добро сядзь!» Ёнъ каже: «то покажѣ мнѣ,

1) Напальваць — натапливать. Слов. Носовича.

якъ сѣсьци: якъ умѣю, такъ и сажуся». Яна якъ сѣла, подкур-
чѣўшися, а ёнъ яе на лопату да ў печь, да и замазаў Алёнку ў
печи; подходзіўся, замёў хату, самъ вышоў, на сосну подъ хату
и сѣў. Такъ уже йдзе вѣдзьма, вядзе госьци: «Алёнка сястрыца,
одчини, госьцы вяду». Нихто не оказаваетца. Сама одчинила,
достала печени. Ъдўць Алёнкино мяско и хваляць: «а то добраа
Ванечково мяско». «Ванечково мясо смашно» гаворыць вѣдзьма.
Трэба Алёныцы клешейку покинуць». А Ванечка одзыиваетца:
«скула табѣ, Ваничково мясо! гэта Алёнычыно мясо». Яна высла-
ла ўсѣхъ вѣдзьмароў сосну грысци: тые рубаюць, тые грызуюць.
Ляцѣли гуси лебядзи, — кличе ихъ Ванечка: «дайце мнѣ по
крыльцу, по перцу, я зъ вами полячу». И кинули яму гуси по
крыльцу, по перцу. А яны ўсе грызуюць сосну. Такъ ляцѣли дру-
гіе и зноў скинули яму по крыльцу, по перцу, — трайце ляцѣли
и яще яму скинули по крыльцу, по перцу. Такъ ўзяў и ёнъ зъ
ими поляцѣў, а сосна ўзяла и повалилася. Ванька поляцѣў до
бацькоў. Тамъ яму были вельми рады; яго прыняли, зачасто-
вали виномъ, закуской; оставили уже яго дома господаромъ,
ожанили и ёнъ цяперъ тамъ живе, господарыць, — засадзіў сабѣ
садъ хорошы, и своихъ старыхъ по саду водзиць и ўсяго имъ дае.

Зап. отъ Евдок. Монкевичъ М. Новицкой. Сообщ. Е. О. Карский.
Ср. Народн. русск. сказки Леонасьева кн. IV, 62—7, и выше (о Пилипѣ —
сынѣ), стр. 47—7.

133.

ИВАНЪ ДУРАКЪ И ВѢДЬМА.

Минской. губ., Игуменскаго уѣзда, Якшинской волости.

Быў собѣ дзѣдъ и баба и не было у ихъ дзяцѣй; вельми яны
тужили и бидовали объ гѣтумъ. Одзинъ разъ пошбу дзѣдъ зъ
бабою ў лѣсъ, и нашли яны тамъ гнѣздо, а ў гнѣздѣ 100 яецъ.
дзевяцъдзсятъ девяць было бѣольшенькихъ, а одно мѣньшанькое.
«Отъ» кѣжа баба дзѣду: «возьмѣмъ гѣтыя яйца; я сяду на ихъ, якъ
курыца и мѣжа што вѣсѣджу». Отъ и ўзяли яны гѣтыя яйца,
принесли до дому, баба сѣла на ихъ и высядзѣла 100 сынуў:
дзевяцъдзсятъ девяць было хорошихъ, а одзинъ нѣкій неу-
даленькій. Отъ призвали яны священника, кабъ уже охрысциць

ихъ. Прѣѣхаѹ священникъ, охрысціу дзевяцьдесять дзевяць и даѹ имя каждому, а того неудаленькаго и забыѹ.

Ўспыѡмнили дзѣдъ и баба, што яще одзинъ ня хрыщоны и прѡсяць яны священника, кабъ и того охрысціу. Отъ ѣнъ и кажа: «ну нѣхай ѣнъ уже называетца Иванъ и прозываетца: «дурачокъ». Отъ растуць яны удалыя и хорошія, тѣюлько одзинъ быѹ неудалый: дзѣдъ и баба не нарадуютца, глядзючы на ихъ. Тѣюлько одзинъ разъ замѣчили яны, што ихъ пшаницу нѣхто стаѹ травиць, и якъ яны ни пильновали, а хто травиць ихъ пшаницу, упильноваць не могли, и сами старыя пильновали и дзѣци ихъ, дзевяцьдесять дзевяць, а никого не бачили, а пшаницу ўвсе такі нѣхто травиѹ. Отъ пошбѹ уже напоследокъ Иванька дуракъ и удалося яму углѣдзѣць, хто травиць ихъ пшаницу. Такъ ляжиць ѣнъ коля мяжы нѣючычу и бачиць: идзе изъ мора кобыла, да такая хорошая, одзинъ волосъ золоты, а другы серэбрыны; идзе и просто ў ихъ пшаницу. Подкраѹся къ ѣй Иванъ, подскѡчиѹ, хоцьѹ зловиць, да не удалося—вырвалася кобыла и уцяклá ў мора. Пошбѹ Иванъ до дому и расказаѹ, што бачиѹ. Пошбѹ ѣнъ на другую нѣючь пильноваць пшаницу; изнѡѹ тѣюлько бачиѹ кобылу да не зловиѹ,—уцяклá ў мора. Тогды ѣнъ зробіѹ собѣ дванадцаць паръ жалѣзныхъ лапцей, засмолю одзежу смолою и пошоѹ ў мора шукаць таѣ кобылы. Дѡѹго ѣнъ яе шукаѹ,—уже стоптаѹ одинанцаць паръ лапцей, надзѣѹ двананцатую пару, да такі нашбѹ и зловиѹ яѣ. Стала яна у яго проситца, кабъ ѣнъ пусьціѹ яе ў мора, на свободу. «Дамъ я табѣ», кажа яна, «сто жарабцыѡѹ, моихъ дзяцей, тѣюлько яны не ўсѣ рѡўныя, одзинъ изъ ихъ есьць брыдзенькі и ты возьми яго собѣ и ѣнъ тобѣ сослужиць вялікую службу». Сдаѹся Иванъ на прозьбу кобылы, ўзяѹ ў яе сто жарабцыѡѹ, а яе пусьціѹ. Прыгнаѹ Иванъ до дому гѣтыхъ сто жарабцыѡѹ. Браты ўзяли собѣ по хорошему коню, а Ивану ѡстаѹся той брыдзенькій. Ўздумали браты ѣхаць ў сваты, а бацьки ихъ и рады гѣтому. Отъ посѣли яны на своихъ кѡней и поѣхали. Ъдучъ, ѣдучъ,—бачиць Иванъ: ляжиць на дорози пярѡ, да такая хорошая, што трудно вамъ сказаць. Пярѡ гѣтоя

было отъ пщицы, — Жаръ - пщицы. Захоцѣлося Ивану ўзяць гэтая пяро, да конь яго и кажа яму: «Ни бяры, Иване, гэтаго пяра, бо яно намъ мнѣюго бяды прынясе». Ни послухаў Иванъ коня свойго, ўзяў такі пяро и поѣхаў. Прыѣхали яны къ одной бабѣ, а у ея было сто дочокъ. Баба гэтая была вѣдзьма, а яны гэтаго и не знали. Дѣу Бѣюгъ нѣючъ и гетая баба, кабъ задобриць ихъ, своихъ госьцей, положила ихъ на нѣючъ съ своими дочками спаць. Ўсѣ уже послули, тѣюлько одзинъ Иванъ не спиць и чуя ёнъ, што гэтая баба вѣдзьма точиць пожы. Догадаўся Иванъ, што яна хоча ихъ порѣзаць. Сполохаўся ёнъ и не вѣдая, якъ тутъ уцягчы. Замѣціў ёнъ, што баба куды-то вышла. Пошбѣ ёнъ къ своему коню да и бѣдѣу. Отъ кѣюнь и кажа: «а што, я табѣ казѣу: ни бяры пяра, бо будзя бяда? Идзи ты цяперъ скорэй ў хату и завяжи братѣюмъ на гѣловы хустки дочокъ яе, а имъ надѣнь братнѣя шапки, вѣдзьма и обманѣтца». Пошбѣ Иванъ барждей ў хату и зробіў такъ, якъ яму казѣу яго кѣюнь. Вѣдзьма, праўда, обманулася и ўцемнечи порѣзала за мѣсть ихъ своихъ дочокъ. Порѣзаўши, пошла яна копаць яму, кабъ куды положиць ужо ихъ, а Иванъ скорэй разбудзіу своихъ братѣюў, сѣли яны на коней, и давай Бѣюгъ ноги, — поѣхали. Прыѣхали до дому и рассказали бацькамъ, што зъ ими случилось ў дорози и старыя вельми были рады, што ихъ дѣццѣ прыѣхали цѣлыми и здоровыми до дому.

Послѣ ўсѣ браты такі пожанилися, одзинъ тѣюлько Иванъ остаўся не жанатымъ, да и ёнъ скоро ожаниўся да яще на тѣюкой красавицы, што, якъ кажущъ, ни ў казцы сказаць, ни пяромъ написаць.

Разъ якто Иванъ замѣціў на мѣра, на выспѣ ¹⁾, што тамъ мнѣюго разложено ўсякихъ хорошыкъ паркалѣў и ўсякаго яства. Ўзяла яго цякавосьць хто тутъ есьць. Начѣу ёнъ пильнѣоваць и нѣючѣчу ўглядзяў, што туда выходзиць изъ мора, якъ я уже казѣу, вельми хорошая панна. Полюбилася яна яму и захоцѣў ёнъ яе украсьци отсюль. Пошбѣ ёнъ попытатца у свойго коника,

1) Съ польск.: Wyspa — островъ. III.

што тутъ робиць. Отъ ёнъ и кажа: «я яе знаю, да яе трудно украсьци, бо яе пильнуя змѣй съ двананцацьцю головами и ўсякаго, хто тыюлько хѡча украсьци яе, ёнъ поѣдая, одзинъ я тобѣ могу помогчи яе украсьци: зроби тыюлько на дорожѣ 12-й кузней, да постаў ў кажды́й по двананцаць чаловѣкъ зъ мо́лотами и тогды поѣдзямъ съ тобою». Иванъ зробіў такъ, якъ сказау яму яго ко́никъ. Поѣхали яны туды и ны́очьчу удалося имъ яе схвацить, якъ яна вышла изъ мора. Тыюлько яны яе схвацили, якъ выскочіў змѣй и погнаўся за ими: да якъ тыюлько подбѣжиць ёнъ къ кузни, такъ выскачаць людзи и отобьюць змѣя, отсѣкуць яму го́лову, такъ што коле послѣдней кузни отсѣкли яму и послѣднюю го́лоу, и Иванъ жаніўся на ты́ой паннѣ.

Зап. волости. писаремъ и сообщ. Минскимъ Статистическ. Комитетомъ.

134.

ИВАНУШКА ДУРАЧЕКЪ И КОНЕКЪ-ГОРБУНОКЪ.

Минск. губ., Слуцк. у.

У одного чаловѣка было три сыны: два разумные, а тре́йци дуракъ. Отецъ ихъ сѣяў много пшаницы. Хто-то уназдіўся пшаницу ѣсьци, ни такъ ѣсьци, якъ биць и топтаць. Вотъ отецъ говориць своимъ сынѡмъ: «хто мнѣ вора зловиць, тому я отпишу половину наслѣтства».

На першую ночь отпра́виўся старшы сынъ. Ёнъ зайшоў на поля, полядзѣў пшаницу, зайшоў ў сѣновалъ и проспавъ. На утро идзе ёнъ и стучиць ў дзверы: «яй вы, братцы, спице? дзверы отворице! я ўвесъ прозяпъ, а вора ў глаза не видаў». На другую ночь идзе средни сынъ, зайшоў на поля, поглядзѣў пшаницы, потомъ пошоў къ дзѣўкамъ и провѣёў тамъ цѣлую ночь. На утро идзе домой и стучиць ў дзверы: «Эй вы, братцы, спице? брату дзверы отворице, я прозяпъ ўвесъ и вора не видаў. На тре́йцюю ночь приходзиць бчаредзь до дурака, которы ничего ни робиў, тольки на печи ляжаў да попеломъ пересыпаўся. Ёнъ стаў собирацца, а брацьця яму и говораць: «ну иди, дурень! увидзимъ, што ты поймаешъ». Дуракъ набраў хлѣба и пошоў. Зайшоўши на поля, ёнъ

сѣў на мяжѣ, дожидая вора. Тутъ чуетъ ѣнъ, што зямля дрыжыць, потымъ бачыць бяжыць разношерсная кобыла; прыбѣгла ў пшаницу и начала ѣсьць и топтаць. Дуракъ подкраўся и схваціў яе за гриву. Тогда стала кобыла просицца у яго чалавѣческимъ голосомъ: «пусьци мене Иванушка дурачокъ! я пришлю табѣ троухъ своихъ сыноў: двухъ ты можешъ продаць, а трейцяго, конька-Горбунка, ни продай, — ѣнъ табѣ будзе много помогаць». Иванъ пусьціў кобылу. Тутъ чуетъ ѣнъ бѣгуць троя кони: два хорошіе, а трейци малѣньки, горбаты. Ёнъ ўзяў и повѣў ихъ домой. Привѣўши, ѣнъ поставіў ихъ ў порожны хлѣў, запѣрѣ ихъ, и подышоўши къ дому, стаў ў дзверѣ стукаць: «Эй вы, собаки, спице? дзверы отворице. Эй, ей, я чорта выдаў». Брацьця отворили дзверы и говораць: «Отъ коли дурень, то и робиць по дурному». Потомъ бачыць, што съ того дня дурень ни ляжыць на печи, а ходзѣць нѣкуды. Яны стали смотрѣць, — видзяць: стояць три кони ў хлѣвѣ. Яны зговорилися украсьци двухъ лучшихъ — и украли. Появілі ихъ продаваць. Оглядзѣўся дурень, пришоўши ў хлѣў, — икъ заплаче! А конѣкъ-Горбунокъ говориць: «ни плачь, Иванушка, коней твоихъ украли твои брацьця. Коли ты хочашъ, садзися на мене, — мы ихъ догонимъ». Иванъ сѣў и помчался. Увидзѣўши брацьцѣў, Иванъ кричыць: «Ахъ вы, сукины сыны! на што вы украли моихъ коней?»

Брацьця говораць: «ни кричи, Иванъ, мы купимъ табѣ за кони много булокъ». Иванъ согласіўся и поѣхали ўмѣсьць. У лясѣ яны увидзѣли, што-то блищиць; разумные брацьця говораць дураку: «ѣдзь поглядзи, што тамъ: коли хата, то заѣдзимъ отдохнуць». Дуракъ поѣхаў, — видзиць: Жаръ — пница. Ёнъ за пярѣ, а Горбунокъ яму и говориць: «ни бяры гэтаго пярѣ, церазь яго примешъ много гѣра». Иванъ ни послухаў и ўзяў. Коли ѣнъ подѣѣхаў къ брацьцямъ, яны стали яго спрашываць: «А што тамъ?» — «Ничого, малая колода?» — «Отъ дурень не хоче и сказаць». Яны и поѣхали дальши. Приѣхаўшы ў горотъ, яны ўзѣѣхали на базаръ и стали. Тутъ подходзѣць къ имъ янаралъ, которы закупляў цару пару коней и спрашывая: «што хочаце за пару коней?» А ду-

ракъ говорѣць: «восемъ тысячъ». Янаралъ посмотрѣѹ, посмотрѣѹ и пошоудалій. Обходзіѹ ёнъ ўвесь базаръ и небачіѹ такихъ хорошихъ коней, якъ у дурака. Ёнъ други расъ подышоѹ, даѹ восемъ тысячъ за пару коней и ўзяѹ дурака къ цару ў конюхи. Тамъ ўсѣ чысцили коней при огни, а дуракъ возьме пярѠ Жаръ-пщцы, утнѣ ў сцѣну, почысцить коня и зноѹ сховае пярѠ. Потомъ подпіўши зъ другими конюхами, дуракъ сказаѹ, што «ёсь такая пщца, отъ которое видно, якъ отъ огня, и коли царъ захоче, то я яе достану». Потомъ ёнъ посварыўся съ однимъ конюхомъ и той сказаѹ цару, што говорыѹ Иванъ. Царъ заразыъ призывае Ивана и говорыць яму: «коли ты мнѣ ни достанешъ Жаръ-пщцы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ». Дуракъ пошоѹ къ коньку-Горбунку и плаче. А конекъ-Горбунокъ тогды яму и говориць: «я табѣ говорыѹ: ни бяры пярѠ, а ты ўзяѹ. Яще гѠршая гѠра табѣ бѹдзе, а гѣто ня гѠра; ложися спаць, — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Горбунокъ сказаѹ Ивану, штопъ ёнъ попросіѹ у цара вина, пшаницы и корытъ. Царъ яму ўсѣ гѣто выдаѹ. Тогды Иванъ сѣѹ на Горбунка и поѣхаѹ ў поля. Тамъ ёнъ пшаницу разсыпаѹ ў корыто, виномъ поліѹ, а самъ сховаўся подъ корыто. Тутъ прилятае цѣлая стадо жаръ-пщцы и начали кляваць пшаницу, а Иванъ съ подъ корыта цапъ! одну за ноги и стаѹ зваць Горбунка. Горбунокъ скорѣй подбѣгъ, Иванъ сѣѹ на яго—и помчалися. Пріѣхаўши, Иванъ понѣсъ цару Жаръ-пщцу. За такую услугу царъ здѣлаѹ Ивана старшимъ конюхомъ.

Ни забыѹ яще Иванъ Жаръ-пщцы, ёнъ, подпіўши, стаѹ говориць конюхамъ сказку про Царъ-дзѣвицу. «Коли бъ царъ захоцѣѹ», говорыѹ ёнъ, «то ябъ яе достаѹ». Конюхи послѣ новой какой то ссоры съ Иваномъ донесли цару, што Иванъ хавалицца достаць Царъ-дзѣвицу. Царъ призывае Ивана и каже: «коли ты мнѣ ни достанешъ Царъ-дзѣвицы, то—мой мечъ, твоя голова съ плечъ.» Иванъ пошоѹ къ своему коню и плаче. «Чѣго ты плачешъ, Иванушка?» спрашивае яго конь.—«Царъ казаѹ, што коли ня привѣезу Царъ-дзѣвицы, то отсѣче мнѣ голову». «А што, Иванушка, гѣто ўсѣ пярѠ надѣлало: не браѹ бы пярѠ, не поѣхаѹ бы за Царъ-

дзѣвицею. А цяперъ ложись спаць: утро вечера мудрыннѣе». На заутра конѣкъ сказаў Ивану: «идзи и попроси у цара косникоў, пукѣркоў и разныхъ штукъ». Иванъ пошоў и прывёсь ўсё, што конѣкъ говорыў, сѣў на конька и помчаўся. Пріѣхаўши къ мору, конѣкъ сказаў Ивану зробиць столикъ. Иванъ зробіў. Тогды конѣкъ каже Ивану: «Ну цяперъ ты сховайся подъ столикъ и выждай; яна подѣдзе, выдзе на бѣрагъ и будзе разсматриваць, што на столикѣ. А ты сховацц яе за косу и зови мене».

Иванъ такъ и здѣлаў и поймаў Царъ-дзѣвицу; привьезъ ёнъ яе къ цару. Царъ наградзіўши за гэта Ивана, отпусьціў яго. Тогды царъ ўздумаў жаницца на Царъ-дзѣвицы, а яна и сказала: «отвязи къ мойму отцу, мѣсяцу, письмо и попроси яго на свадзьбу; коли ёнъ pozwoliць, то я выйду за цябе». Царъ изноў прызывае Ивана, дае яму письмо и говориць, штопъ отвѣзъ къ мѣсяцу. Иванъ пошоў къ коню и плаче. «Не плачь, Иванушка», каже конь, «мы гэтому гору пособимъ. Ложись спаць — утро вечера мудрыннѣе». На други дзень Иванъ ўстаў утроемъ и поѣхаў. По дарозѣ ёнъ ѣхаў черазъ кита, выбрашеннаго на сушу. Иванъ и спрашивае у кита: за што ты такъ наказанъ? — «Я самъ» каже китъ, «не вѣдаю зашто; гэта мяне выкинуў мѣсяцъ». Иванъ доѣхаў до мѣсяца и отдаў яму письмо. Мѣсяцъ, прочитаў письмо, сказаў: «я зъ ёю буду бачицца ночьчу». Тогды Иванъ стаў спрашиваць: за што ёнъ выбросіў кита? Мѣсяцъ сказаў: «коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то я яго спущу ў мора». На обратномъ пути Иванъ сказаў киту, што коли ёнъ выпусьциць три корабли зъ людзьми, то опусьцицца на дно. Раздаўся шумъ; видзиць Иванъ: выходзяць одзинъ за другимъ корабли изъ кита. Китъ тутъ обѣщаў помочь Ивановому гору. Иванъ, пріѣхаўшы, ўсё разказаў Царъ-дзѣвицы. Тогды Царъ-дзѣвица говориць цару: «коли ты достанешъ зъ моры шкатулки, а ў тэй шкатулцы мой персьцень, то выду за цябе замужъ». Царъ влѣў позваць Ивана. Иванъ вызваў кита и попросіў яго, штопъ ёнъ отыскаў шкатулку. Китъ якъ опусьціўся ў мора, якъ даў указъ, дыкъ ўсё рыбы разбѣжались шукаць шкатулки; оказалось, што

шкатулка нашлася ў предзѣлѣ ёрша. А ершъ не подыме шкатулки. Тогда призывали сома и ёнъ вынёсъ шкатулку къ Ивану. Иванъ доставіу шкатулку и персычень. Тогда Царь-дзѣвица гово́риць цару: «коли ты скупаешься у кипячей водзѣ, молоццѣ и холодной водзѣ, тогда выду за цябе заму́жъ».

Царь приказау нагрѣць воды, молоко. Коли ўсё было готово, царъ сказау Ивану: «Ну, Иванушка! сягоння мы съ тобою будземъ купацца». Царь думау: «коли Иванъ искупаецца, тогда и я». А Иванъ пошоу къ конику и плаче. «Чато ты плачешъ, Иванушка?» — «Якъ жа мнѣ ни плацаць? Царъ сказау купацца мнѣ ў кипни».

— «Ничого! якъ ўсё будзе готово, то ты скажи, штопъ привяли мяне къ табѣ попрощацца». — «Дббро!» каже Иванъ, и когда ўсё было готово, то ёнъ сказау: «привядзице мойго коника, я кочу зъ имъ попрощацца». — Царъ приказау привесьць. Привяли коника. Иванъ стау раздзѣвацца. Коли раздзѣўся, конь понохау ў одзинъ ко́нецъ зъ молокомъ, — Иванъ туды, пѣтымъ конь ў други ко́цѣлъ, — Иванъ туды, а ў холодную воду конь ни нохау. Тогда Иванъ туды войшоу, выкупаўся, а якъ вышоу оттуль, ёнъ здзѣлаўся такимъ хорошимъ, што другого не было. Коли Иванъ купаўся, то и Царь-дзѣвица глядзѣла, а якъ стау купацца царъ, то яна отвярнулася. Царъ якъ ўскочіу ў одзинъ ко́цѣлъ, такъ тамъ и остаўся. Тогда царь-дзѣвица обраціўшися къ народу, сказала: «Коли хочаце, штопъ я была вашою царіцаю, то дозво́льце мнѣ жаницца зъ гэтымъ молодцомъ». Усё согласи́лися. Иванушка дурачокъ жаниўся съ Царь-дзѣвицею и устроили пиръ на ўвесь міръ. И я тамъ быў, мѣдъ пиво піў, по бородзѣ цякло, а ў ротъ не попало.

Зап. учт. народн. училища Н. Николаевичъ. Ср. Народн. русск. сказки Аванасьева, кн. II (сказку: Сивка-бурка), стр. 68—77, и кн. IV, стр. 202—9.

135.

БОБОКЪ.

Минск. губ., Слуцк у. Царевской волости, застѣнки Малой Млынки.

Жіу быў сабѣ дзѣдъ да баба. Посадили ены сабѣ бобокъ подъ поломъ. Стау той бобокъ росьци и выросъ подъ самый

полѣ. Бѣчаць ены, што уже вяликъ выростъ бобокъ подѣ самыѣ полѣ. Тогды дзѣдъ кажа баби: «высоки уже нашъ бобокъ, такі, што подпѣръ дѣшки; разсунимо ихъ, то бобокъ еще больші выросте». Разсунули ены дѣшки пола и бобокъ стаў еще больші росьци и выростъ подѣ саму столь, — ёнъ еще бы ростъ больші, да столь не пускае. Тогды баба каже свойму дзѣду: «столь цѣ што треба разсунуць». А дзѣдъ ей говориць: «еще длѣ гэтаго глупствѣ буду глумиць¹⁾ хату!» и не захоць дѣ баби разсоваць столи. Пасля гэтаго бобокъ той перестаў росьци ў гору. Стали на ёмъ росьци цвѣтки, а потомъ стали показыватца и стручки, у которыхъ спѣюць зернятка, а далѣй и соўсьмъ стручки поспѣли. Навыбирала баба зернятъ зъ стручка, наварыла ихъ, — тогды дзѣдъ, зѣўши гэтаго бобу, говориць. «Эки смашный бобъ твой, баба!» А ена яму каже: «Але смашный, екъ я сюды много накідала прыправъ, то тогды и ты кажешъ, што смашный. Штобъ то было, кабъ я его не зварала? тобъ ты его сырымъ жаваў уже, — нейначей». Дзѣдъ же каже: «а ничего не зробилабъ тогды, екъ горохъ росъ, безъ мене». Пасля доўго ены еще гутарылісе, дошло и до сварки. Тогды дзѣдъ засердзіўсе на свою жѣнку и прогнаў ее зъ дому. Дзѣдъ остаўсе адзінъ, — зжаў ёнъ той бобъ, да послѣ его обмолотіў, звѣў, стаў збираць его ў осмину, — назбираў поўную, а бобу еще много. Тогды ёнъ высыпаў тое, што было ў осминѣ ў мѣшокъ да еще стаў большъ збираць, — назбираў еще осмину. Тогды бачиць ёнъ, што назбираць много назбираў, да понесьци не понесе того мѣшка зъ бобомъ. Што тутъ ему робиць? Ъдзя ему на сустрѣчъ яки то чаловѣкъ. Присіць его дзѣдъ естѣй: «поддай мнѣ, чаловѣче, мойго мѣшѣчка на плечи!» Мужичекъ послухаў его и стаў подаваць мѣшокъ на плечи дзѣду. Мѣшокъ быў цяжкі. Дзѣдъ же ўзяў гэтаго мѣшка, поваліўсе, а мѣшокъ и задавіў дзѣда. Почула гэта дзѣдова жѣнка, да и стала хвалиць Бога, што Ёнъ ўзяў душу ее мужика и ей стало цеперь добре, и ена была еще баба не вельмі старая. Задумалосе ей прыняць сабѣ примѣка, и стала ена соўсьмъ зби-

1) портить.

ратце къ гѣтому дѣлу. Ни отсюль, ни откуль пришла смерть да задушила ее. Такъ то баба зъ дѣдомъ и помѣрли, не помирившихся.

Зап. ученик. Несвижской учительск. семинаріи Леонтій Сосновскій. Ср. выше («Бобовое зерно») стр. 80—85.

136.

ОТДАЙ МНѢ, ШТО Ў ДОМИ НИВЯДОМО.

Минск. губ., Борис. у., м. Холопеничи.

Ѣхаў богатый купецъ съ торгу домоу. Дорога ляжала черезъ пушу; нигдѣ живой души не видаць.

Засьцигла яго ночь на дорози, цѣмнo хоць воко выколи, ничѣго не видно. Мусіу ёнъ остановитца и заночеваць. Разложіу ёнъ огонь, спутау коня, пусьціу пасьдися, а самъ сѣу кола огня, пачець сало на рожобчику и вячѣрае. За дорогу змаріуся ёнъ, скоро заснуу.

Прочхнууся на заўтра — глядзиць и вочамъ нявѣриць: кругомъ яго вода огарнула, волны такъ и хлещуць — вoсь - вoсь яго залялюць. Спужауся купецъ. — «Пропау я» — думаетъ сабѣ — «ня выбратца мнѣ отсюль»; а вода ўсѣ прибываиць и прибываиць, волны усѣ вышей и вышей ўздываютца. Ажъ бачиць ёнъ — чиловѣкъ у чоуни плывецъ. «Дзякуй Богу, ратунокъ послау!» — «Чилавѣча, плыви скорѣй сюды, бо утоплюся!» закричау якъ мога купецъ. Човенъ повярнууся ў яго сторону и скоро чиловѣкъ проплыу досыць близко, али къ берагу не подплыу, остановіуся. «Ратуй мяне, братко!» — молицъ яго купецъ, «што хочашъ возьми — ды ратуй».

— «Добре», кажа той чилавѣкъ — «я цябе ратую, али не дармо: отдай мнѣ, *што у дома невядомо*». — Подумау — подумау купецъ — «што ў мяне невядомо? Здаецца ничего такого нима. Што будзе, то будзе, а торговатца неколи, треба годзитца».

— Добре, каже, только ратуй; бяри *што у дома невядомо*.

— «Мало што ты говоришь! гѣто не порадохъ... потымъ ящо зрачешся. Вынь кусочикъ скуры, разрѣжь мезяный палець и

напиши гэта. Такъ крапчѣй будзе». Купецъ такъ и зробіў, кинуў ў човенъ кусочикъ скуры. Той члавѣкъ подняў яго и зареготаў дзікімъ голасомъ.

Воды якъ бы и не было. Тогды нашъ купецъ догадаўся, што гэта не йначи, якъ нячѣсьцѣкъ. Нѣчого робиць, зловіў свойго коня, запрогъ яго и поѣхаў домоў. Дорогой такъ яму моркотно зробілося, што хоць помирай. Сэрце бяду вящце. Погоняе ёнъ коня, якъ мога — до дому спяшаецца. Пріѣхаў домоў скорѣй ў хату. А ў хаці госьцей поўна, а жонки не выдаць.

«Здорову ў хату, каже ёнъ, што у васъ новаго?»

— Хорошая новина... Жонка твоя родила сына..., сказаў хтось-ці. Якъ почуў гэта купецъ, ў вочахъ помуцілося, голова яго закружилася и обомлѣў ёнъ. Быў ёнъ блздѣтны; сына Богъ послаў, а ёнъ яго запродаў нячѣсьцѣку! А госьці думали, што гэта ёнъ зъ радосьці.

Хлопчикъ уродзіўся такій пригожій; росъ, якъ цѣсто на дрожжахъ. Называўся ёнъ Юрѣя. Отдали яго ў навукъ—ўсѣхъ обогнаў ў навуцѣ:—такій уже уродзіўся до ўсяго здѣтны. Людзі радуюцца, гладзючы на яго, бацькамъ завидуюць; а бацька яго усё моркотнѣў и моркотнѣў. Сынъ догадаўся, што тутъ што-сь не такъ—простаў разъ къ бацьку: «Скажи, татко, чимъ ты нидоволенъ мною, што я такога зробіў, што ты мяне якъ бы не любішь?» — Бацька моўчыць, только такъ жалосно глядзіць на яго.

«Хіба я не твой сынъ? — пытае ёнъ.

— Ни мой, сыночъ... запрадаў я цябе нячѣсьцѣку, якъ ящо ты и не родзіўся... И расказаў яму якъ было дзѣло.

— «Коли такъ, татка, дыкъ бывай здорову!» сказаў сынъ. «Невядомо ці скоро убачимся. Абы головой наложу, абы твою запродажу разабью». Стаў ёнъ собиратца ў дорогу. Зробіў сабѣ лукъ, настругаў стрѣлы; ўзяў кошулю ў запасъ, краюшку хлѣба, кусокъ сала, трохи гроши... и цяхонько ночью вышоў, кабъ бацькоу прощаньнемъ не трывожыць.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко, только пришоў къ рѣчцѣ.

Мясыцина выдалася такая пригожая, што захоцѣлося яму отпочнуць трохи. Лѣгъ ёнъ; отдыхае, хлѣбомъ зъ саломъ закусувае, ажъ бачиць — ляциць двананцыць вѣточекъ. Ёнъ ужо схопіў было лукъ, кабъ застрѣлиць ktorую нибудзь, якъ сядуць на воду, ажъ яны ударилися обѣ зямлю и зробилися дзѣўчатами, ды такими пригожими, што залюбоватца. Стали яны купатца, а Юрѣю тихонько подпоузь и сцягнуў одной плацѣя, которая съ краю лижала. Покупалися яны, вышли зъ воды, стали падзѣватца — одной одзѣжи нима. Кидалася йна, бѣдная, и туды, и сюды — не нашла. Тыя надзѣлися, обярнулися вутками, ўзнялися и поляцѣли, а йна сядзиць и плачиць. На остатокъ стала йна выкликаць: «отгукнися, хто ўзяў моё одзѣння! коли ты старѣй мяне — будзешъ дзяцъка мой, коли молодзѣй мяне — будзешъ братъ мой, коли роўня мнѣ — будзешъ милый мой!» — Тогда Юрѣя кинуў ей плацѣя. Надзѣлася йна, вышоў Юрѣя къ ей, поличили годы, — роўня ей. Пытае йна у яго, хто ёнъ и откуль? куды идзець и зачымъ? Ёнъ ей ўсё пайсткомъ и разказывае. Выслухала йна яго до конца и кажиць: «нейначе, якъ ты идзешъ къ мойму бацьку. Коли такъ — я твоя слуга; а безъ мяне табѣ пропасьци тамъ. Такъ ужо не одзинъ пропаў. Бывай здороў, тамъ убачимся, а цяперъ мнѣ треба догоняць своихъ сясьцѣръ». Обярнулася вуткой и поляцѣла. У тую сторону, куды йна поляцѣла, пошоў и Юрѣя. Пришоў ёнъ къ двору. Збудованъ дворъ на горахъ и такій замчистый. Стукаиць ў ворота: «ходзяина, — каже, хочу видзѣць». Вышоў самъ ходзяинъ ў дорогомъ убраньню, золотомъ такъ на ёмъ и кипиць. — «Чаго табѣ треба? — пытае у Юрѣя. «Такъ и такъ» — разказывае той, «шукаю свойго пана, кому мяне бацька запродаў, якъ я яще и не родзіўся».

— «Я твой панъ, каже нячисьчикъ, и хоцѣў ужо за тобой гонцоў посылаць, бо ты ўжо ў суполныя лѣты ўходишъ, ажъ ты и самъ з'явіўся на прыгонъ. Такъ и треба; за гэта хвалю цябе».

— Прибачай, паночикъ, а чи маешъ, панъ, записъ отъ мойго бацьки?

«Ёсь и запись, ёсь; ты мой изъ скурой. Коли ты мнѣ будзешъ вѣрно служиць,—отдамъ табѣ запись и выпущу на волю—идзи куды хочешъ,—а будзешъ обо мнѣ недбаць,—зъ живого скуру едзяру. Вотъ табѣ работа: скрозь ночь ўспаши поле, засѣй пше-ницей, сожни яе, змолоци, змяли и къ ранку на заўтра напяхи мнѣ пироگوу. Зробишъ,—пойдзешъ на волю... Работа лехкая»... Сказаў такъ, завярнуўся и пошоу сабѣ ў покои.

— Ну загадаў загадку!—подумаў Юрѣя. Быў я ў большихъ наукахъ, а якъ гэта зробиць,—ни знаю. Пропаў я соўсімъ!...

Заплакаў ёнъ и пошоу бродзиць по двору. Такъ ёнъ зайшоў на самый конецъ двора. Бачиць—стоиць хатка. Изъ вокна знае-мый голось зовець яго: «Юрѣя! Юрѣя! а на мяне и забыўся? Я табѣ дораджу!»—Глянуў ёнъ,—тамъ паненка, што ёнъ плацця сковаў, стоиць и зовець яго. Увыйшоў ёнъ ў хату и дзиву даўся: такъ прогожа была прибрана. Поздороваўся ёнъ зъ паненкой, разказаў якую работу яму загадали.

— Ня бойся, спи спокойно, будзець зрѣблино. Я табѣ по-могу.

Безъ мяне ня вынесьци табѣ головы на плечахъ. Тутъ такъ ужо много народу загублено. Ложися и спи.

Мусіў ёнъ послухаць паненки, лёгъ спаць. Спаў крѣпко, бо дуже змордоваўся дорогой.

А тая паненка ў поўнычъ вышла на ганокъ, махнула тройчи пруточкомъ и зъявилося тридцаць молайцоу: одзинъ подъ одзинъ; стояць, чикаюць прыказу. Сказала паненка — и пошла работа: той пашецъ, той сѣиць, той жнець, молоциць, мелиць, пяецъ... и пироги удрухъ готовы.

Прочхнуўся Юрѣя зъ ранку—першая яго думка: «чи ёсь пироги»? Ажъ бачиць лежаць на столѣ и такіе румяные, пульхлые... И паненка сядзиць коло ихъ.

— Не бойся, каже, готовы. Нясі только до столу. Показала йна яму тоя мѣсто, гдѣ росла пшаница, гдѣ солома зложена, гдѣ мякина,—кабъ была признака, коли бацька не дасъ

вѣры, што гѣто яго, самого Юрѣя, работа. Подзяковаў ёй Юрѣя я понёсць пироги до столу.

Прочхнуўся пань, выходзіць зь покою, бачыць Юрѣя стоіць зь пирогами.

«Готовы», каже, «панёчекъ! Якъ пань приказаў, такъ и зрѣблина». Поглядзёў нячысьчыкъ на пироги, понюхаў, покоштоваў — ўсе якъ треба.

— «Ну, молодець ты, Юрѣя... Работникъ ты, якъ бачу, зь ня горшихъ ¹⁾: видаць, што быў ў навуцѣ. А я ужо думаў, што быць твоей скурѣ ў рабоцѣ ²⁾. Коли-жъ ты такій масьцеръ, дыкъ я за цябе дочку отдамъ. У мяне ихъ двананцыць, ўсѣ на выданьню... выбірай любую... которую сподобаешъ, тая и твоя. Тольки бяда: ни будзе гдзѣ вамъ жиць, особныхъ покоёў нима. Али ты даси рады: чылавѣкъ ты вучоны... Дыкъ вотъ збудуй ³⁾ ты празъ ночь каменіцу ⁴⁾, кабъ было ў ней стольки покоёў, сколько дзёнъ ў году, кабъ столь ⁵⁾ была якъ небо, кабъ ходзіли по ёй сонца, мѣсяцъ и зоры, кабъ процекала кругомъ каменіцы рака, кабъ быў чыразъ раку мостъ, — золотая мосьнічына ⁶⁾, сярэбрыная мосьнічына, — кабъ чыразъ мостъ перакінулася вясёлка ⁷⁾, а концамі ў воду упиралася... Однимъ словомъ, кабъ ня стыдно было людзямъказаць. Збудуешъ такій покой — будзешъ зяцемъ, не збудуешъ — головою положишъ. У мяне такъ: «коли ласка — дыкъ ласка, а гнѣў — дыкъ гнѣў. А цяперъ ідзі сабѣ».

Заморкоціўся нашъ Юрѣя, почуўши такій приказъ. «Вотъ кабъ ты лопнуў, нячистая сила!» — подумаў ёнъ сабѣ: «што разъ, то труднѣйшую работу загадывайць! Што тутъ робиць? Треба ісьці до панёнки, нехай вызволяе зь бяды». И пошоў ёнъ. Приходзіць и разказывае ёй, якую работу загадаў яму бацька яе.

«Не печалься, будзе зрѣблина... Къ сроку будзе готово»

1) Не изъ плохихъ.

2) что будешь бить. 3) сострой; 4) каменный домъ 5) потолокъ. 6) т. е. мостыныча (отъ сл. мостъ). 7) радуга.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

каже йна, «а цяперъ походзи по двору, быдцымъ¹⁾ ты выглядаешъ мѣста, гдѣ будоваць». Такъ ёнъ зробіў: ходзіў, бродзіў, выглядаў, а къ вѣчару цихонько зайшоў ў хатку паненки. Ящо до поўночи было далеко, разговорилися яны...

«Чаму ты живешъ ў гэтой хаці на одзінёцы, а твои сёстры живуць съ бацькомъ ў каменіцы?» — пытае Юр'я у паненки.

— А тому мяне на задворки загнали, што у мяне маткі нима, а мачиха. Йна зъ своими дочкамі ў покояхъ роскошная, а меня ў гэтомъ хлѣўчуку посялілі.

Поговорили, поговорили и спаць ляглі. Ў поўныч паненка ўстала, вышла на дворъ, махнула тройчи прутычкомъ и зъявілося трыццаць молайцоў, стояць, чикаюць приказу. И каже йна имъ: «Збудуіце празъ ночь такую каменіцу, кабъ было ў ей столькі покоёў, столькі дзёнъ ў году, кабъ столь была якъ небо, кабъ ходзили по столі сонца, мѣсяцъ и зоры, кабъ обцекала кругомъ рака, кабъ быў празъ раку мостъ, золотая мосьнічына, сярэбраная мосьнічына, — кабъ празъ мостъ перакинулася вясёлка и концамі ў воду упиралася.» Толькі сказала паненка — и пойшла работа: той пилиць, той сячэ, той стружыць, — къ ранку будынокъ²⁾ гатоў. Якъ сказано, такъ здэляно. Вышоў Юр'я на дворъ, глянуў и залюбоваўся: стоіць будовина подъ самая небо, надъ будынкомъ вясёлка играіць, мостъ огнемъ гориць. Увайшоў ў сяредзину — глянуў ў верхъ, чуць не ослѣпъ — такъ сонца сіяіць, зоры блищаць...

Стаў Юр'я на мосту, чикае пана. Ажъ скоро и панъ нячисьчыкъ выходзіць. Глядзіць любуетца. Поглядзіў, поглядзіў: «Ну, молодзецъ Юр'я», — каже ёнъ — «вартъ дочки, коли твоя гэта работа. Нечого говориць — постараўся. Што-жъ? нікому — сабѣ. Али покуль вяселья спраўляць, яще табѣ работу маю. Ёсь у мяне конь добрый, цані́ яму нима, али не объѣжджаны́й. Объѣздзи ты яго къ вяселью».

1) будто бы; 2) господский домъ. Слов. Носовича.

Нечого робиць. «Добре пане», каже Юрѣя: — заўтра объѣжду.

Вышла мачиха зъ своимъ дочками поглядзець будоўни. Убачили — и яны дзіву даліся; а якъ почули, што бацька доклераваў¹⁾ отдаць дочку за майстра, дыкъ кожная захоцѣла выйці замужъ. Особливо жонка нячисыцка хоцѣла, кабъ яе которой дочцѣ дастаўся такімъ мужъ.

А нашъ Юрѣя якъ сцягнуў, поцягнуўся къ своей паненцы ночываць. Пришоў и каже, якую яму работу загадаў бацька яе. «Али я не боюся», каже ёнъ, — «гэта работа по мне: хоць якога коня объѣжду».

— «Не», каже паненка: — «напродъ не хвалися: гэта работа самая труднѣйшая! Ты думаешъ, што гэта будзе конь настоящій? — Не, гэта будзе самъ мой бацька... Ёнъ ня вѣриць, што гэта ты самъ будынокъ поставиў. Али ня бойся! я и тутъ рады дамъ. Спи спокойно.» Юрѣя яе послухаў, лѣхъ спаць и такі здорово храпануў. На заўтра будзись яго паненка. «Идзи коня объѣждаць», каже йна. «Вотъ табѣ мой чудоўный прутчыкъ: коли конь занорбвитца, дыкъ ты яго помежъ вусей сцибані гэтымъ прутчкомъ — усцихомиртца.» И пошоў Юрѣя ўзяўши прутчокъ.

Увыйшоў ў стайню: стоиць конь, золотая шарсыцінка, сяребраная шарсыцінка, вочи кроўю налиты, изъ ноздрей полымя шпбае, изъ вусей дымъ валиць и подступитца ня можно. Юрѣя махнуў коло сябе прутчкомъ — и жаръ яго ня бярэ; подыйшоў къ коню — на дыбы становитца, подъ стропъ²⁾ подскакивае, сѣсьци не дае; а якъ заржаў — стайня трасётца. Юрѣя якъ сцибане яго помежъ вусей, дыкъ ёнъ и на колѣни упаў. Юрѣя скорэй на верхъ скокъ... Конь на дыбы: чучь-чучь яго не скинуў; али Юрѣя не промахъ: давай яго хвостаць межъ вусей. Конь подъ имъ танцуе, а ёнъ яго хвощиць. И понёсь яго конь, ляциць, чучь зямли чапае и ўсё норовиць Юрѣю скинуць, кабъ копытами раз-

1) обѣщаль. 2) потолокъ, — съ польскаго: strop.

давиць. А ёнъ яго хвощиць, а ёнъ яго хвощиць... Лятаў конь, лятаў по горахъ, по болотахъ, чиразь лясы, али подъ конецъ таки змѣгся: повярнуў домоў. Скоро пошоў шагомъ, такъ яны и на стайню пріѣхали. Поставіў яго тамъ Юр'я, а самъ пошоў по двору бродзвць, кого не споткае, — ніхто зъ імъ говориць ня хоче. И пошоў ёнъ до паненки.

— «Ну, выдаць добрую задаў ты лазню мойму бацьку, коли самъ цѣль вярнуўся! Ложися спаць, бо ты, выдаць, змордоваўся ¹⁾». И ляглі яны спаць.

На заўтра отъ бацьки посланецъ приходзвць, зовець паненку ў покой.

«Ну» каже яна Юр'ю, «скоро и цябе позовуць выбираць сабѣ жонку. Мы ўсѣ на одно лицо. Коли хочеш мяне выбраць, дыкъ глядзи мнѣ на лобъ: у мяне на лобу будзе муха сядзѣць».

Якъ ина сказала, такъ и сталося: скоро позвали и Юр'я до пана. Спотыкае яго панъ зъ завязанымъ лобомъ.

«Ну, мой зяць названый, выбирай сабѣ жонку; которую сподобаешъ,—тая и твоя. Якъ я сказаў, такъ и будзе».

Увійшли ў покой. Глянуў Юр'я—стояць паненки якъ одна. Поглядзѣў, поглядзѣў,—убачіў муху на лобу у одной. Ёнъ и хваць яе за руку: «Вотъ, каже, моя жонка».

«Гэта, дыкъ гэта,» каже нячѣсьцвк ²⁾: «у мяне дзѣццц ўсѣ роўны. Жывице сабѣ на здароўе.»

А мачиха ажъ позелянѣла со злосьцц, што ни яе дочку выбраў ёнъ. «Ну, яжъ надъ ими зымішуся ³⁾!» подумала йна.

И пошли молодые ў тую хатку начаваць, покуль вяселья маѣ быць. Пришли яны, тая паненка и кажиць: «будземъ цяперъ спаць, бо ў поўнычъ намъ треба ў дорогу пушчатца, треба уцекаць ў твою сторону, а не то моя мачиха погубиць насъ.»

Лягли яны, отпочнули трохц. Ў поўнычъ прочхнуліся и собраліся ў дорогу. Паненка поплювала ў каждый вуголь своей хатки и Юр'ю сказала наплюваць. И пошли яны. Пройшли по-

1) истомился. 2) нечистая сила, чортъ. 3) я имъ отомщу.

радошный кусокъ. Ужо и добрый дзень настаў, ужо ўсё поўста-
вали. Чакаюць молодыхъ — не ўстаюць. Послали будзiць. «Ўста-
вайце» кажуць посланцы, «ужо дзень настаў!»

— Заразъ ўстанемъ! отказывае слина.

Ужо сонца подъ поўдзень стала подбiратца. Ўзноў слуги
прiйшли: «ўставайце», кличуць, «бо ужо скоро поўдзень».

— «Надзѣваемся!» отказывае ихъ слина. Ужо и полудноваць
пора. Слуги приходзюць, кличуць полудноваць.

— «Мыѣмся», откликается слина. Пришли зваць ихъ на обѣдъ—
слина высохла, никто не откликаетца. Выломали дзверы—никого
нима. Якъ сказали гэта нячiсьцику, якъ разсердзiтца-жъ ёнъ,
якъ расходзiтца ёнъ, ажъ объ сцѣнку головой стаў битца. А ма-
чиха кричiць: «Посылай гонцоў догоняць—чи живыхъ, чи мертвыхъ,
а нехай ихъ привядуць.» Пусьцилися гонцы ўслѣдъ, лицяць—якъ
конь выскочиць може. И Юрѣя съ паненкой бягуць, якъ змога.
Прилягъ паненка вўхомъ на землю, послушала—пслушала: «Ай»
кажиць, «гонцы за нами ляцяць, скоро догонюць, бѣжмо
шпарчѣй¹⁾. А якъ насъ догонюць — я обярнуся овечкой, а цябе
обярну пастушкомъ. Запытаютца у цябе: «чи не бачiў ты, якъ iшли
мужчина съ дзяўчиной? кажи, что не бачiў». Ажъ скоро и гонцы
показалися.

Махнула паненка пруточкомъ: сама зробилася овечкой, а
Юрѣя — пастушкомъ.

«Пастушокъ, чи не бачiў ты, якъ бѣгли мужчина и дзяў-
чина?» закричали гонцы.

— «Я тутъ зъ малыхъ дзѣнь пасыцiў, а никого такого не
бачiў»,—каже такъ пастушокъ.

Гонцы и вярнулися назадъ, бо думали, што зъ дороги зби-
лися, слѣдъ страцiли. Вярнулися и кажуць пану, якъ и што: «ни-
кого, кажуць, ня вiдзiяли, мае быць слѣдъ страцiли, чи ни на
той дорози погналися, бо споткали мы пастушка и овечку,

1) быстрѣй, отъ нарѣч.: шпарко — скоро, быстро. Слов. Носовича.

дыкъ пастухъ намъ сказаў, што ёнъ зъ малыхъ дзёнъ тутъ пась-
циць, а нікого такога не бачіў.

— «Гэта яны і былі!» закричала пани — «догоняйце ихъ
шпарчѣй і сячце топарамі».

• Кинулися гонцы назадъ ў догонку, а ужо Юрѣя съ паненкой,
тымъ часомъ, далёко отбѣглися. Бягучъ яны, бягучъ, ажъ чуюць
земля гудзіць. Прилягла паненка вухомъ къ ёй: «гонюцца» каже.
Пробѣгли ящо трохи і гонцы показались. Паненка махнула пру-
тѣчкомъ: сама обярнулася садомъ, а Юрѣя зробіўся садоў-
нічимъ.

Подъѣзджаюць гонцы і пытаюць: «Чи не бачіў ты якъ тутъ
двое людзей бѣгли: мужчина і кобѣта?

«Не, нікого, такога я ня видзѣў, а ужо я тутъ даўно садъ
доглядаю» — такъ отказывае догонщикамъ садоўнічій.

— А пастухъ чи не гнаў тутъ овечкі?

«И пастуха не бачіў».

Такъ гонцы домоў і вярнуліся, бо думалі, што зъ дороги
збіліся. А Юрѣя съ паненкой побѣгли далѣй. А гонцы пріѣхаўшы
до дому, і кажучъ панамъ, якъ і што: «Нікого не догналі, якъ
водой разліліся. Споткалі мы садоўнічаго ў садзі, дыкъ ёнъ
сказаў намъ, што ніхто на той дарозі ня бѣгъ і пастухъ съ
овечкой не гнаўся. Мы і вярнуліся, бо што-жъ ловіць ў полі
вѣцеръ?»

— «Дурныя вы!» закричали на ихъ панъ і пани: — «треба было
вамъ сѣць садъ і садоўнічаго, бо гэта былі нашы уцекачы. Не
кепская на васъ надзѣя, треба самімъ гнатца»...

И кинулися ў догонку панъ і пани зъ гонцами: ляцяць —
ажъ пылъ куриць, ажъ зямля дрожыць, ажъ гуль ідзець. А ужо
Юрѣя съ паненкой подъ домъ падбіраліся; почулі гуль — шпар-
чѣй бѣгчы пусьціліся, бо дагадаліся, што бацька паненкінъ зъ
мачихой за імі гонюцца. А гуль тымъ часомъ ўсё громчѣй і
громчѣй ідзець.... «Не», каже паненка, «не добяжымъ до твой-
го дому. Треба хоць цябе ратоваць»... И обярнула сябе ракоў, а
Юрѣю рыболовомъ. Ажъ скоро і гонцы наскочылі і, ні слова

ни кажучи, давай сѣчь раку топорами. Такъ рака кроу ю и поплыла.

А Юрѣя на другомъ берагу стоиць и рады даць ня може, што робиць не знае.

— «Околѣвай, поганая!» кажучь паны рацѣ, «а ты звѣдыяшъ, беражися: и до цябе добярѣмся». Сказали такъ Юрѣю и домоу поварнули.

Чуиць Юрѣя, што стѣгниць рака: «Охъ цяжко мнѣ. Доўго мнѣ ящо отлеживатца, — раны гоиць, доўго съ тобой ня видзитца. Идзи, Юрѣя, домоу, только глядзи, на мяне не забывай!... А кабъ ты на мяне помнѣ, глядзи ни зъ кимъ не цалуйся. Поцалуѣсься — на мяне забудзешъ. Навѣдывай мяне»...

Пошоу Юрѣя домоу уже моркотный ¹⁾, думау съ жѣнкой вѣрнитца, ажъ вотъ табѣ на...

Пришоу домоу. Бацьки якъ убачили яго — отъ радосьди якъ не ошалѣли. Только дуже здивилися, што ёнъ ни зъ кимъ цаловатца ня хочиць, навѣгъ и зъ ими не поцаловаўся. Ну, што-жъ, мало што бывае?... И стау Юрѣя дома жиць, бацькоу радоваць. А якъ настане субота — идзе къ рацѣ, поговѣриць зъ ракой, возьмиць одъ яе кошулю чистую на нязѣлю, ей чорную отдасъ и пойдзе домоу, — ўсе чакае, покуль раны паненки подживуць...

Такъ пройшоу уже ладный часъ, рака стала чисцѣць, раны паненки стали гоитца, ажъ такій припадокъ трапиўся: заснуу разъ Юрѣя, пришоу нѣйкій дзѣдъ и поцаловау яго соннаго. Прочхнуўся Юрѣя и на паненку забыўся.

Прошоу ящо часъ и Юрѣя задумау жанитца, а уже бацьки даўно яму дзяўчину нагледзили. Подобалася дзяўчина Юрѣю и вяселья стали гуляць. Вяселья было гучное ¹⁾. Али Юрѣю што-сь моркотно, смутно, а самъ не знае чаго. Стали коровой мясиць, красочки и зорочки ляпиць. Ажъ увыйшла якая-сь кобѣдина, и каже йна: «Дозвольде мнѣ, коровайницы, зробиць вамъ селезня и вѣточку на коровай». Коровайницы дозволили. Вѣлипила йна се-

1) грустный, печальный 2) Гучный: веселый, шумный. Слов. Носовича.

лезня и вуточку. Посадила селезня на коровай молодого, а вуточку ў рукахъ тримае, приговаривае: «забыўся селязенька, якъ я цябе зъ няволи вызволяла!» ды ў голоўку яго—клеў! «Забыўся якъ я твою голову ратовала!», ды зноў ў голову яго—клеў. «Забыўся якъ я для цябе бацьку матку покидала, съ тобой упекала!», ды ўзноў ўголову яго—клеў. «Ўспомни якъ я за гэта раны принимала!» — ды яшчэ ў голову — клеў!....

Тутъ Юрѣя ўсё припомніў, што зъ імъ дэфілося, тогды ёнъ спознаў п сваю паненку (а гэта была йна) и кинуўся ей на шыю.

«Вотъ, бацьки, моя жонка!» закричаў ёнъ: — «ина мяне зъ няволи вызволила!»

И посадиў яе радомъ зъ собой на мѣсто молодой, а ей сплациў подиру ¹⁾ и за стола вонъ. И доўго яны жили, и щасливо жили.

Отъ Розаліи Казимировны Осмакъ. Записалъ А. Е. Богдановичъ.

137.

ПОПЪ И РАБОТНИКЪ.

Могил. губ. Горец. у., м. Дубровна.

Жіў сабѣ попъ, а у яго ни одинъ работникъ ни выбудить года. Вотъ одинъ пришоў къ яму наняться ў работники на годъ, а попъ говорить: «хорошо! Ну здѣлаимъ такая условія: коли ты выбудишь у мяне годъ, то я табѣ зыпачу, а коли ня выбудишь, то ты мнѣ заплати».

— Ну хорошо; дывай закладѣмся объ три шаўки» кажить работникъ, «кылі я выбуду у тябе годъ, то я табѣ дамъ три шаўки, а кыли ня выбуду, то ты мнѣ». И начаў ёнъ у яго служить. Тогды попъ говорить: «Иди зарѣжь вола». Ёнъ ўзяў ножъ и пошоў, а попъ пошоў ды глядитъ: чымъ ёнъ яго будить рѣзать? А ёнъ ўзяў ды яго шаўкомъ и забиў. Тогды попъ и говорить: «Иди, старажій оўса, тамъ яго нѣхто ѣсть». Работникъ ўзяў лыка и пошоў. Лѣхъ ў радкахъ и дожидантъ. Пришли къ яму мядвѣди, —

1) т. е. напрасные затраты.

дыкъ ёнъ самага старшаго уловіў, сѣў на яго и ѣдитъ ў дворъ къ попу и пытайтъ: «Куды мнѣ гэтого коня поставитъ»? А попъ говорить: «Поставь яго съ конями». Ёнъ поставиў. На другі день, попъ пошоў глядѣть того коня, — поглядитъ: ажно мядвѣдь тамъ ўсихъ коней задраў, а самъ уже ляжитъ. А попъ говорить: «што ты гэто здѣлаў! ничимъ жа тыперъ ў прудъ¹⁾ везть». А ёнъ говорить: «я свойго мядвѣдя запрагу». Ўзяў мяшкоў, наклаў, запрогъ мядвѣдя и повезъ ў прудъ. А ў тымъ пруды ни давали черти молотъ. Только ёнъ привезъ, а къ яму тугъ черти и выскычили и хотѣли яго задавить, а ёнъ якъ ухопиў прудный камень и забіў одного, а двухъ уловіў и привезъ къ попу: Кирилу и Гаўрилу. А попъ пытайтъ: «Што, ты смолоў»? — Смолоў. — «Ну ёдь тыперъ къ пану по гроши». Ёнъ запрогъ Кирилу и Гаўрилу и поѣхаў. Только приѣхаў къ тому пану, а панъ якъ выскычить — хотѣў яго бить. А ёнъ говорить: Кирила, Гаўрила! стиснитя яго! Яны яго якъ стиснули, дыкъ панъ оддаў яму гроши. Ёнъ ўзяў и поѣхаў. Попъ яго пытайтъ: «Што ти привезъ гроши»? — А во яны.

Затымъ ёнъ отслужиў свой годъ и проситъ гроши. Попъ оддаў яму гроши. Тогда ёнъ говорить: Дай я табѣ щаўкну три щаўки. Попу нечего дѣлать, выставиў лобъ. Ёнъ яму якъ щаўкнуў, ажъ ужъ искары изъ лоба посыпались. Тогда ёнъ ўзяў свои гроши и пошоў.

Зап. ученикъ народн. училища Б. Радушовъ.

138.

КЛИМКО — ВОРЪ И ЧЕРТИ.

Минской губ., Минскаго уѣзда, Рубежевичской вол., мѣстечка Рубежевичъ.

Жиў сабѣ нѣколи на свѣця панъ, а ў пана того быў паробокъ по имени Климко. Панъ гэты разъ сказау яму: «Климко до пана!»

— Заразъ, васпанъ.

«Сходи ты унь до того пана, и украдзь у яго жонку да и при-

1) Прудъ — мельница. Слов. Носовича.

няси яе мнѣ». «Добро», кажо яму Климко и пошоў. Пришоўши туды, ёнъ обнёсь ихъ хату нѣйкимъ зѣйльямъ, кабъ яны добро заснулі и почуўши потымъ, што яны ужо спяць, пошоў ў хату. Увойшоўши ў хату, ёнъ ўзяў жонку гэтаго пана, а на мѣйсце яе положиў заткала ¹⁾, а жонку гэту понёсь къ своему пану.

Потымъ панъ яму кажа: «Ты однакъ добры злодій! украдзь ты мнѣ де нибудзь коня». Климко послухаў и пошоў ажъ до самага цара, кабъ украсьци у яго коня. Якъ вамъ ужо вѣдомо, у цара много солдатоў. А якжа коня украсьци? думаў, думаў ёнъ, да и придумаў вотъ што: «напою я ихъ горэлкою, а якъ яны уп'ютьца и заснуць, то я тоды и украду коня». Пошоў ёнъ на рынтокъ, купіў спиритусу бѣчачку и поткаціў яе подъ хлѣў, т. е. подъ самыя ворота. Якъ увидзяли гэты спиритусъ солдаты, такъ и выпили яго ўсяго, а потымъ и поснули. Тоды ёнъ увойшоў ў хлѣў, сѣў на коня и сказаў: «Догоняйця кѡли хѡчаця». Для чаго гэта будзя догоняць, кѡли ў хлѣвѣ ўсѣ, якъ порѣзаныя спяць.

Треци разъ панъ кажа Климку: «ты вѣдаешъ самъ, у мяне паробкоў много, а сыроў нима,—треба будзя имъ на Пятра усимъ по сыру даць, а тутъ нима дзѣ ўзяць; пойдзи къ пактару ²⁾, ў яго цѣлы свиранъ ³⁾ сыроў, украдзь и прinyaси ихъ ко мнѣ».

Пошоў нашъ Климко сыры красьци, а тамъ собакоў вельми много. Якъ тутъ красьци? сабаки ни пускаюць. Думаў, думаў ёнъ и придумаў вотъ што: «пойду куплю млека и горэлки, змяшчаю разамъ и дамъ собакамъ ѣсьци». Пошоў, купіў, наліў ў короты и даў имъ ѣсьци; сабаки поѣли и гэтакъ упилися, што якъ няживыя повалилися на зямлю. Тоды ихъ Климко позвязаваў за хвосты и попиракидаў пиразъ плоть: одного туды, а другого туды, сыры покраў и понёсь пану. Панъ яму кажа: «за гэта я табѣ даю бѡлото и чарцей, што были тамъ». Подзякаваў яму Климко и пошоў до дому, а напроціў яму идзе кобыла коросливая и съ жарабямъ,

1) Затычка, которою затыкають трубу ў печы. Она состоитъ изъ тряпокъ. Слов. Носовича. 2) Съ польскаго: *paktarz, pachtarz* — откупщикъ, а тутъ въ смыслѣ арендатора помѣщичьяго скота, для пользованія молочными отъ него скопами. Это слово соответствуетъ нѣмецкому: *Pachter*. III. 3) амбаръ.

ў гэтаго жарэбця быў звонбчакъ на шн. Ўзяў гэту кобылу Климко и поѣхау на болото. Якъ тольки почув черци, што Климко пріѣхаў, то повывлазили и кажуць: «чаго ты сюды пришоу?», а Климко имъ кажа: «Пришоў церкву ставиць» Пополохались черци и кажуць: «А дзѣшъ твоѣ работники?» а Климко имъ кажа: «На што мнѣ работники? моя церква ужо готова. Чунця ужо вотъ вязуць звонь¹⁾». А жарабя, ходзячи коля кобылы, звониць ўсё. Переполохались черци ище горій и кажуць яму: «мы табѣ заплацимъ, што ты залочашъ», и на мѣйсцѣ грошай прислали яму молодого чортка. Вышоў гэты чортокъ и кажа: «Подужаймося! и хто кого подужая, той и гроши вбзья». А яму Климко на гэта кажа: «вотъ ты возьми камень и счисни яго гэтакъ, кабъ исъ яго вода подякла». Чортокъ ўзяу камень и счиснуў яго гэтакъ моцно, што на пясокъ расчиснуў, а вода и не показала. Потымъ ўзяў Климко, но ёнъ ўзяў не каминь, а сыръ, счиснуў яго, сыроватка ўзяла и подякла. Тоды гэты чортокъ побѣхъ до дому и принесъ гроши. Климко ўскинуў мяшокъ на спину и пошоў до дому. Съ гэтой поры Климко разбогаціў и цяперъ живё, медъ и вино пѣе.

Запис. учен. Несвиж. Учител. Семин. Иваномъ Богданкевичемъ. Ср. выше № 57, стр. 120—127.

В) ВЫТОВЫЯ.

139.

РАЗБОГАТѢВШІЕ ПЛЕМЯННИКИ И ЗАВИСТЛИВЫЙ ДЯДЯ.

Минск. г., Борисовск. у., Мстисл. вол.

Были два браты: одиный бѣдный, други богаты. Бѣдны, умирая, кажа своимъ дзѣцямъ: «глядзиця, што вашъ дзядзька будзе робиць и вы тоя робиця, дыкъ и будзиця жиць». Ну дыкъ дзѣци,—ихъ было два хлопцы,—якъ ўстануць, больши кажа мѣншаму: «идзи, глядзи, што дзядзька робиць. Поѣдзиць сѣяць ў гэты дзень збожжа²⁾»,—яны тожа, ораць—яны ораць и т. д. Ужо хлопцы стали богацѣй за дзядзьку. Тогды гэты дзядзька догадаўся, што яны за имъ подсматриваюць и нарочино якъ пришоў

1) колокола. 2) збожже — всякій хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича.

вечаромъ къ яму меньши хлопциъ, ёнъ кажа свойму сыну: «Ну заўтра будзимъ дворъ коля хлѣва ораць». Дббро. Пришоўши домоў, хлопциъ разказаў большому, што дзядзька будзе дворъ ораць. Яны на заўтрая и свой стали ораць. Тольки прогнали борозну, дыкъ тамъ дыямантуў поўна борозна блищиць, якъ слонцы. Яны дзівюцца, што гэта такая? набрали цѣлы приполь и понясли къ пану показаць. Принясли, высыпали зъ припола пану ў покой, дыкъ увесь покой й засвятило. Тогда панъ зъ радосьци посадиў хлопцоў на крэсли, гарбаты¹⁾ наліў имъ и кажа: «Дзякў вамъ за госьциницъ! гэта надто дорогая каменья. Возьмиця за гэта у мяне ў воборы дьвѣ пары волоў, пару кони и збожжа, сколько трэба».

Вярнулися домоў хлопцы, рады, што панъ надзяліў ихъ добромъ и стали жиць, якъ найлѣпій. Ашъ дзядзьку стало завидно. Той приходзи къ имъ и проси: «Скажиця, што вы зробили такая пану, што той васъ такъ наградиў?» Больши хлопциъ кажа: «А ничаго! Я ў своей жонки волосы оборваў и занесъ пану, дыкъ той за гэта и надаваў намъ ўсяго».

Пришоўши домоў, дзядзька давай скубсьци волосья ў жонки. Тая гвалту ровѣ, а ёнъ нарваў жменю и понесъ къ пану. Приходзи и кажа: «Дзинь добры пану!» а панъ отказывае: «А што ты, Кузьма, скажишь?» — «А вотъ», кажа, «принёсъ пану госьциницъ таки, якъ и пляменьники мое давали». — «Ну садзисяжъ, коли принесъ». Тогда ёнъ кажа: «трэбашъ першъ госьциницъ отдаць», выняў зъ за пазухи ды палѣхъ! пану на столъ гэтой волосья. Тогда панъ позваў оконома и кажа: «Завядзи-тко Кузьму ў стайню ды дай яму наградныхъ дьвѣ сотни добрыхъ.»

Зап. волостн. писарехъ А. Ганусомъ отъ Кр. Ив. Сазовича.

140.

МУЖИКЪ РОМАНЪ И ЖИДЫ.

Минск. губ. Слуцкого уѣзда, им. Рачковичи.

Жиў въ одной дзереўни мужикъ съ жонкою. Его звали Романомъ. Ены жили бѣдно. И у ихъ ничого не было, только одзинъ ко-

1) чаю.

зѣлъ, а землю обрабатываць ены просили людзей. Потомъ мужикъ каже своей жонцѣ: «Поведу я, бабо, козла на торгъ и продамъ его, — на што ѣнъ намъ»? Баба согласилась. Мужикъ повѣѣ козла на торгъ. Тамъ подошли къ ему три жида, стали козла торговаць, выторговали дешёво, а гроши заплацили, якъ за вола. Мужикъ, получѣши гроши, скорѣй пошоу домоу, а жида знали, гдѣ ѣнъ живѣ. Огледѣвши, што гроши заплацили за козла, якъ за вола, жида сговорилися, штопъ за гѣто забиць Романа, што ѣнъ ихъ ошукѣ. Пошли на други дзень шукаць Романа. Подходяць къ дзереуни, ены увидзели Романа на высокой горѣ брочи. Романъ, замѣциў, што къ ему идучъ жида, оставиў ораць, ўзяў цѣлѣшки, на которыхъ вѣзъ соху, сѣў на ихъ и кѣпцѣ къ жидомъ съ горы. Подѣхаўши къ жидомъ, ѣнъ каже имъ: «Ци видѣли вы такіе цѣлѣшки, якъ у мене? — куды захочу, туды и поѣду: не нужно ни коней, ничого». Жида забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штобы ѣнъ продаў имъ цѣлѣшки. «Боже сохрани, штобъ я продаў такую выгоду! — ни за што!»

— Уй, які ты Романка, няхороши чаловикъ! Ты насъ обмануў, якъ продаваў козла, а цеперь не хочешъ своя цѣлѣшка продаваць.

«Ну такъ и быць! дасьцѣ пѣядзесять рублѣў, такъ продамъ». Жида выняли гроши, заплацили и повезли цѣлѣшки; привезли въ мѣстѣчко и стали говориць между собою: «Ци ми буджемъ такъ ѣхачъ, якъ музыкъ? не, ми ихъ вукрасимъ». Выкрасили ены цѣлѣшки и ў торгѣ дзень вывезли на базаръ. Одзинъ жидъ сѣў и начаў гнаць цѣлѣшки: «дюхъ, дюхъ!» — Стояць цѣлѣшки на мѣсьцѣ. Други жидъ говориць: «Якъ ты сѣў! Романъ ни такъ сидѣў». И сѣў самъ, спустиўши ногъ на бокъ и стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлѣшки на мѣсьцѣ. Трейци жидъ каже: «Дали Бохъ Романъ ни такъ сидѣў — ѣнъ сидѣў назадъ ногамъ» и сѣў такъ, — стаў погоняць: «Ню, ню!» — стояць цѣлѣшки. «А! гѣто песъ Романъ обмануў. Пойджемъ, забьемъ его! ѣнъ тутъ». И пошли шукаць Романа и по дорожѣ сговорилися наперотъ, штопъ ѣнъ ихъ напоиў за то, што два разы ихъ ошукѣ. Романъ, замѣциўши жидоу, пошоу ў корчму, даў

жиду дзевяць рублей и сказаў: «Коли я наберу большъ, то заплачу послѣ, а коли меншъ, то остатокъ твой». Жидъ согласіўся. Тутъ ўходяць жиды и къ Роману говораць: «Ахъ Романка, якъ ты живешъ! хочаць ты намъ купиў вўпиць за то, што ошукваў». — «Ну, добре! ходзице ў бокоўку!» Ены пошли и стали пиць. Коли ены напилися, Романъ имъ говориць: «Ну вотъ выпили и бачили, што я не плаціў; цеперь поглядзѣце, якъ я буду расплачивацца». Жиды ходзяць за Романомъ, а ёнъ подышоў къ жиду, ўзяўся за свою сомоленую шапку и каже: «ну заплачено?».

— «Заплачено, мой голушокъ! Идзи сабѣ съ Богомъ».

Тогды Романъ обраціўся къ жидомъ и говориць: «Ну, а што видзѣли, якъ я расплачиваўся? гэта моя шапка такая: што буду браць, купляць — якъ только скажу: заплачено?» — такъ ўсѣ и кажуць заплачено. — Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў свою шапку. Доўго не соглашаўся Романъ, а потомъ и кажець: «Ну коли вы такъ захоцѣли, то я продамъ за триста рублей, а вы людзи торговые, выберете большъ». Жиды подумали, подумали, выняли триста рублей и отдали Роману; а Романъ, ўзяўши гроши, скорѣй пошоў до дому. Жиды, ўзяўши шапку, окрасили яе и на други дзень пошли ў кбрчму. Тамъ напили, наѣли на дваццаць п'яць рублёў и пришли расплачивацца. Одзинъ надзѣў шапку, подышоў и говориць: «Ну заплачено?»

— «Што? Коли ты мнѣ плаціў»? Други его толкае ў бокъ и каже: «Романъ не такъ дзержаўся за шапку» и — надзѣў шапку, узяўся съ боку за яе и говориць: «заплачено?»

— «Што? Коли вы мнѣ плацили? Набрали стольки и кажуць: заплачено».

Трэйци жидъ также ў бокъ съ шапкою и шепче, што Романъ не такъ дзержаўся за шапку, и, самъ надзѣўши шапку, подышоў и каже: «Ци заплачено?» Корчмаръ стаў ругацца, што ены не плацили. Жиды заплаціўши, пошли биць Романа за обманъ. Пришли ў дзереўню, гдзѣ жиў Романъ и идуць улицею. Романъ вышоў на улицу поглядзѣць, — бачиць, што идуць жиды. Ёнъ,

ўбѣгши ў хату, кричиць на свою жонку: давай скорѣй бѣлую рубашку и штаны!» Баба ўнесла. Ёнъ скорѣй надзѣў, ўверцѣў онучаи ноги, а ў головы поставіў вмѣсто свѣчки качалку, лёгъ на лаву и лежиць, якъ мертвы. Жиды увойшли ў хату, бачаць, што Романъ помѣръ, стали радовацца: «Што Романка? Подохъ таки. Узе не будзешъ насъ опшукваць и одзинъ ўзяў качалку и каже: «Хоча разъ дамъ ему за то, што ёнъ насъ столько обманваў!» и ударіў его по бруху. Романъ ўсхваціўся и говориць: «Ахъ благодарю васъ за то, што вы ударили мене качалкою, потому што я, якъ умираў, забыў сказаць своей бабѣ, што у мене ёсь такая качалка, отъ которой можно оживаць. Жиды забыли, што пришли биць Романа и стали просиць, штопъ ёнъ продаў имъ качалкѣ. «Не, гэта вамъ не цѣлешки и не шапка. Я якъ почую, што хто дзѣ умре богаты, пойду оживлю, такъ и будзе сто рублей за разъ, а коли вы уже такъ хочеце, то давайце три сотни рублёў; вы людзи большъ ходзице, большъ и зарѣбце». Жиды дали три сотни рублёў, ўзяли качалку, вылаковали, увернули ў бумагу, положили ў хутляръ и ходзяць отъ одного мѣста до другого. Варухъ чуюць, што ў одномъ городзѣ помѣръ богаты слѣдовацель. Жиды туды скорѣй пришли ў комнату, — тамъ плаць, вопль, а жиды цѣшаць: «Ша! будзе жиў!» И одзинъ выняў качалку и ударіў по бруху, — мерцвецъ лежиць, а всѣ смотрюць. Други жидъ говориць, што ёнъ крѣпко заснуў, нужно ему удариць по грудзи и ударіў. Мерцвецъ не ворўшицца. Тогды трейци говориць: «Гэта ёнъ напіўся и крѣпко заснуў, нужно ему вдариць по головѣ и якъ даў со всей силы по головѣ, ашъ мозги показались. Тогды жидоў посадили ў острогъ на два годы. Отсѣдзѣўши ў острогъ, жиды пошли къ Роману, штопъ его забиць. Романъ, не придумаўши ничего, папаўся ў руки жидомъ. Жиды рѣшили его утопиць: засадили его ў мѣшокъ, понесли на рѣчку. Тамъ огледзѣлися, што не ўзяли съ собой сакеры¹⁾, — оставили Романа на ледѣ, а сами пошли за сакерою. У то время ѣхаў панъ;

1) Въ слов. Носовича: *сакѣра* — топоръ, сѣкира.

Романъ почуў, што хто-то їдзе, стаў кричаць: «А Боже мой, не умію ні чытаць, ні пісаць! Хочуць за караля абіраць». Панъ астанавіўся і сказаў: «Я умію чытаць і пісаць, ніхай мене за караля абераць». — «Такъ выпусьць мене, пане, а самъ сядзь ў мѣхъ». Панъ выпусьціў Романа изъ мѣшка, даў ему падпіску, што то яго сабственыя коні, а самъ ўлѣзь ў мѣшокъ, Романъ яго завязаў, а самъ сѣў і поѣхаў. Прішлі жіды і сталі рубіць лѣгъ, а панъ кричыць: «Я умію чытаць і пісаць, абірайце мене за караля»!

— «А лихо табі, Романка, ты ўжэ выучіўся тутъ чытаць і пісаць, мы цебе аберамъ за караля» і прорубіўшы лѣгъ, бросілі пана ў прорупъ. На другі дзень Романъ ўвездзеў жидоў і гаворыць імъ: «А што? вы мене утопілі, — поглядзеце: якіхъ я тамъ пару коней ўзяў!» — Жіды испугаліся і сталі просіць, штобъ ёнъ іхъ завёў туды. Тогды Романъ гаворыць: «Я ўжэ многа васъ по абманваў, за то цеперь нічога не возьму і повёў на рѣчку сдзѣлаць прорупъ. Жіды здзѣлілі. Тогды Романъ, абраціўшыся къ адному, сказаў: «лѣсь!» Жидъ ў рѣчку і попёръ, а Романъ на другога: «скорѣй, скорѣй!» ёнъ тамъ лепшыхъ коней выбере, потымъ на трейцяго і утопіў ўсѣхъ трохъ жидоў, а самъ вяртаецца къ сваёй бабѣ і стаў зъ ёю жыць да поживаць, да большъ жидоў абдуваць.

Зап. учит. народн. учил. Н. Николаевичъ. Ср. выше, стр. 120—27.

141.

ДЗЕДЪ ВОРЪ, БАБА ВИРОЖБИТКА.

Минск. губ. и у., Столпецкой волости, с. Николаевщина.

Жили дзедъ и баба; обое яны были стары и робиць ни хотѣли. «Гдзѣ чортъ не зможе, туды баба пошлѣ», гаворыць поговорка. И ўздумала баба жыць богачѣй. А якъ жыць богачей, коли лѣнься робиць? Думала баба, думала, дай придумала: «Няхай мой дзедъ зробицца злодѣемъ (воромъ), а я буду воровбиткою, и што мой дзедъ украдзе, то повиненъ сказаць мнѣ, а якъ

будуць людзи пытацца: ці не вѣдая хто, гдзѣ хто украў мая добра, я буду ворожиць і буду наставаць отъ крадзенага пловину. А можа хто подумае, што лѣпей украсьци ды ні oddaць». Но гэтыя старыя людзи зналі адзінацатую заповѣдзь: што калі украдзешъ, альбо знайдзешъ, треба oddaць. Імя бабы гэтуі было Хоўраньня. Першая ночъ пошоў дзѣдъ красьци і украў у сусѣда нароги ¹⁾ да подоткнуў у ягожъ подъ страхю ²⁾. Устаў назаўтра сусѣдъ, пошоў глядзѣць сохи, — ажъ на сосѣ і нарогоў німа. Приходзіць сусѣдъ къ бабѣ і говориць, што такъ і такъ: «Наша ворожбітка ўзялася отгадаць, гдзѣ сусѣда нароги: воду ліла ў дванацаць мѣсокъ, узлы на вяроўцы вязала, наконецъ сказала сусѣду, што яго нароги ў яго жа хлѣва подъ страхю. Такъ і ў другі разъ нашъ дзѣдъ украў вола і ўзноў баба отгадала і пловину платы ўзяла сабѣ. Но адна догадка нашае Хоўраньні вельмі смѣшная: У аднаго пана лѣкаі съ фурманомъ украли грошы. Присылая той панъ гэтыхъ самыхъ жулікоў за бабой Хоўроньнею. Лѣкай ўздумаў: ў брычку, ў тымъ мѣсцы, гдзѣ садзя баба, пложыць поўдзсятка яѣцъ. Гэтымъ хоцѣў ёнъ дознаць: ці умѣя баба ворожиць? Пріѣхалі за бабою. Отказацца ей было ні можна; яна і согласілася. Кажному вядома, што гэтая баба ніколі не садзілася ў панскую брычку. Якъ сѣла на мяккіхъ подушкахъ, то і сказала: «Алешъ якъ мякко, ўсё роўна, якъ курыцы на яйцахъ». Гэтыя слова кинулі ў дрожъ лѣкая; ёнъ думаў, што баба отгадала. Але баба нічога объ гэтымъ ні вѣдала. Пріѣхала Хоўроньня къ пану; панъ самъ зняў яе зъ возу і занёсъ ў адну коморку, гдзѣ нікого ні было і оставіў яе тамъ адну, кабъ не мѣшаць ей ворожиць. Лѣкай нашъ ўздумаў пойці, забіць ворону і угосьціць бабу; гэтымъ ёнъ хоцѣў узнаць ў ворожбітцы праўду. Якъ забіў ворону, вялѣў ёнъ яе спекці, а потымъ понёсъ къ бабі. Подышоў подъ дзверы яе камнаты і слухая. Ажъ баба сама сібе кіляне: «ахъ я Хоўроньня, Хоўроньня, попалася сюда, якъ ворона

1) лемехъ, сошникъ. Въ слов. Носовича: *нарогъ*, т. е. въ ед. ч. 2) Въ слов. Носовича: *Стрѣха*: а) кровля, б) край кровлі.

ў паньскіе покои!» А лёкай подь дзверми подумаў, што баба адгадала, што ёнъ нясе ворону и вярнуўся назадъ.

Ў той коморы быў пѣвень подь печкою. Цѣлы дзень моўчаў, а якъ настала ночь, начаў спѣваць. Гэтое ўсё робилося ночьчу. Фурманъ, выпрагши кони, стаў подь вокномъ послухаць, што баба робиць и говориць. Ў гэты самы часъ, якъ разъ пѣвень за-спѣваў. Баби стало вясняў; яна и кажа: «Вотъ хоць одзинъ ту есьць!» Баба сказала такъ на пѣўня, а фурманъ подумаў, што яна гэта на яго казала, што вотъ одзинъ злодзѣй нашоўся! По-шоў фурманъ къ лёкаю на раду. Думали яны, думали, на остатку сказали одзинъ другомъ: «Лѣпѣй трэба бабы перепросиць, кабъ не казала пану, што мы украли гроши, а то прйдзетца намъ кепско, ды яще ў Сибіры будземъ».

Пошли, перепросили¹⁾ бабу и сказали, гдзѣ яны положили гроши. На утро рано пришоў панъ къ бабѣ пытаць: хто украў гроши? Баба яму разказала, «што домовый занёсъ яго гроши на гумно, на самы верхъ, а паробокъ сягоння лазіў правіць страху, ды знашоў и положиў подь шуло; яны тамъ и цяперъ ляжаць». По-шоў панъ туды, нашоў гроши, даў трацякъ баби Хоўроньни и вяў фурману и лёкаю завязци бабу до дому. Янышъ ни повязлі яе до дому, а завязлі ў густы боръ и тамъ покинули, забраўши гроши тыя, што даў панъ. А дома дзѣдъ тоже попаўся ў бяду: яго зловили и посадили ў куницу (тюрьму), гдзѣ и помёръ. А баба зъ лѣсу ня вышла, нима вядома, гдзѣ пропала.

Съ тыхъ поръ ни хто подь старосьць ни бярэцца ворожиць, а ляпѣй пойдзе по Божуй милосьци.

Зап. учен. Несвижск. учительской семинаріи Іос. Сенькевичемъ. Ср. выше, стр. 218, 100 и 217, 101.

142.

СЫНЪ ХВЯДОСЬ.

Тамъ же.

Быў у бацьки сынъ Хвядось. Бацька хоцьў яго жаниць, по-ѣхаў ў сваты, а сыну сказаў поставиць снопоў ў восиць²⁾, кабъ,

1) *Перепросить*: просить прощенія. Слов. Носовича. 2) въ овинъ.

знача, ранницой можно было змолодиць. Пошоў Хвядосъ стаўляць снопы ды увесь токъ и спаліў. Пріижджая дочку бацька, будзя Хвядоса: «Пбйdzимъ молодиць!» Той отказывае: «А чимъ, коли цапы погорэли?»

— Якъ погорэли?

«А такъ».

— «Ня ужожъ хто зробіў, самъ згорэў и цапы попалиў?» Нэ-чаго робиць. Бацька побядоваў, побядоваў, пóтомъ думае: «Ожаню яго; тогда, можа, поразумнѣе».

Послаў гэта Хвядоса къ попу ў сповиць. На дорозѣ ёнъ спытае чаловѣка, той пытае: «Куды, Хвядосъ, волишь?»

— Жаницца буду, ў сповидь иду.

«Дай Богъ счасливо!»

— Такъ и будзецъ, — отказаў Хвядосъ. Пришоў ў клибанію¹⁾. Попъ пытае: «Ты жаницца хочишь? А ци умѣешь пацяры?» Хвядосъ кажа: «Не, я ихъ николи нячуў и ни бачіў, а есьць Кондратъ, меньшы братъ, — во дыкъ той на пацяры, якъ гадъ!» Ну попъ хочѣў ужо яго прогнаць, ажъ бача ёнъ нѣшто тримае. «Што гэта у цябе подъ полой?» — «А гэта я, бацюшка госьцинца принёсъ: трохо изъ бѣдла, а трохо изъ збожжа» и положиў вянокъ цибули и курицу.

Послаў попъ Хвядоса зъ своей кобылой на ночлегъ, «а заўтра» кажа, «я зъ тобой распраўлюсь».

На заўтра рано приходзи Хвядосъ къ попу, надуўся и стоиць ў кутку. Попъ кажа: «Чаго ты надуўся, Хвядосъ?»

— И тыбъ надуўся, кабъ на ночлезѣ быў.

«А што тамъ?»

— А тоя, што твою кобылу воўки ўкусили.

«А ци много укусили? будзиць жива?»

— А дзѣ тамъ? остаўся только хвостъ ды грива.

Зап. волостн. писар. А. Ганусомъ отъ Пр. Стрэльчѣнка.

1) домъ священно-служителей. Это слово искажено отъ: *плебанія*, что, по словарию Носовича, значитъ — католическій монастырь и домъ католическаго приходскаго священника.

АНЕКОДТЫ.

143.

МУЖИКЪ И ПАНИЧЪ.

Минск. губ., Борис. у., Мстижск. волости.

Бѣхаў мужикъ, спотыкае ёнъ нѣкоего паничѣ идзець дорогой и просицца: «подвѣзця». — «Добра!» кажа мужикъ, «садзися!» Ёнъ сѣў и яны поѣхали. Дорогой мужикъ пытае: «Хто ты и куды идзешъ?» — «Я», кажа, «скубѣнтъ, учуся ў гимназіі, а цяперъ насъ пусьцили на вакацыю, дыкъ иду домоў».

— А чаго васъ тамъ вучуць?

«Ды ўсякихъ навукъ, въ наприкладъ, громъ и блискавица, гэта знача — лякричаштво такая яно...»

— Не, братъ; видаць, што вучанъ да ни довучанъ: гэта Божжа моць называецца, а ни лякричаштво твое нѣкая. Во што!

И такъ яны, спобручися, — той своё, а той своё, ѣхали ў бродъ, дыкъ чаловѣкъ спихая скубѣнта зъ возу, кажа: «Колишъ ты такі мудры, дыкъ пирайдзішъ цяперъ чиразъ бродъ, ни намочиўся ў грязъ». А той кажа: «Постой, пирайду, позволь мнѣ тольки подлѣзци по коню къ дузѣ, а тамъ и пирайду сухо». Узяў дыкъ ўзлѣзъ на коня, выняў цыхонько зъ кяшени сцязорикъ ¹⁾, и чирахъ по гужамъ — каламашка зъ оглоблями и осталася ў бродѣ, а ёнъ вярхѣмъ на кони и проѣхаў на сухоя, кинуў коня и пошоў сабѣ. И покуль чаловѣкъ, по брухо ў грази, прыладзіў ўзноў коня, скубѣнтъ уже дойшоў до якога-то засыцѣнка ²⁾, зайшоў у водну хату. Тамъ молодзица блины пикла. Ёнъ проси: «пусьци ночоваць!» — «Добро!» кажа. Ну ёнъ сичасъ и лёгъ на топчанъ ³⁾. Можа чиразъ годзіну, ци боли, прійжджаецъ господаръ. Молодзица

1) перочинный ножикъ, 2) Засыцѣнокъ — участокъ земли съ домикомъ и хозяйственнымъ обзаведеніемъ, отдаваемый большею частью въ арендное содержание. Слов. Носовича. 3) Топчанъ — простая, широкая скамья для катанья бѣлья. Тамъ же.

яму: «чаго ты марудзіў доўго? Сусьдзи пеўня ужо вячэраюць, а я цябе ўсё чыкаю».

— Ябъ даўно быў бы, али прычапіўся ко мнѣ нѣікій скубентъ и подстроіў мнѣ штуку, кабъ яго повѣтрые....! А хто гэта у цябе на топчанѣ ляжиць?

— «А нѣікій паничъ попросіўся ночоваць».

Чаловѣкъ подышоў къ яму: «А, ты тутъ? Нашоўся жъ, братъ.... Ну але покуль што якая, ходзи повячэраімъ першъ: сегоняя у насъ дзяды!» Посадзіў яго за столъ, стали вячэраць. Чаловѣкъ съ жонкой выпили кварту горэлки, — ёнъ по яе гэта и їздзіў ў кáршму. Повячэрали, господыня послала скубенту посьцель на топчанѣ, подъ пола́цами. Той было ужо хоцьёў укласцися, али господаръ азяў бизунъ¹⁾ ў руки ды кажа: «Постой-тко, поучу тобѣ трохо, коли ўсё ў тахту скажешъ, то будзипшъ цѣлъ, а коли не — попадзешъ бизуна». Ипоказывая на цяпло²⁾, што горэло на кóминку, кажа: «Што гэта?» Скубентъ отвичае: «Звѣсно — огонь». Той яго сцѣбъ бизуномъ: «Не, братъ, прошибся! Гэто называецца ни огонь, а *красота!*» и показывая на кота, што сядзёў на прыпачку и мыў сабѣ лапкой мордочку: «А гэто што?» Скубентъ кажа: «котъ!» Ёнъ ўзноў яго сцѣбъ бизуномъ: «Не», кажа, гэто *чистота!*» А дыли³⁾ показаў на полаци: «А гэто што?» Той кажа: «Полаци». — «Не, братъ, гэто *высота*, помни!» ды бизуномъ. «Ну, а цыперъ», показывая яму на воду, «ў послѣдній разъ угадай, што гэто?» Скубентъ кажа: «Звѣсно — вода!». Мужикъ яму ўзноў бизуномъ: «Не, братъ, прошибся, гэто называецца: *благодать!*»

Послѣ гэтыхъ навукъ мужикъ положиў бизунъ, полѣзъ на полаци снаць, господыня лигла на печи, а скубентъ на топчанъ и заснули. Подъ дзень мужикъ зъ жонкой ўстали и пошли ў ёўню молоиць. Прочхнёся скубентъ, оглѣдзіўся, никого нима ў хаці. «Ну» думаетъ, «зроблю штуку!» ўзяў зловіў кота, прычапіў къ хвосту головішку зъ огнемъ и ўскинуў на полаци; а тамъ лёнъ сушіўся. Тогды скубентъ попоў ў ёўню къ господару и кажа:

1) Бичъ, ременная плеть. 2) огонь. 3) т. е. а далі, — далѣе.

«Дзякуй табѣ за хлѣбъ соль, ночлегъ и навѣку, али вотъ: чистота ухопила красоту и понисла на высоту, а коли ня уживешъ¹⁾ благодати, то ня будзишъ сядзѣць у хаци!» и пошоў сабѣ.

Мужикъ гэта одумаўся, што скубэнтъ пеўня штуку зробіў, побѣгъ ў хату, бача—лѣнь гориць на полацяхъ, давай заливаць и скубэнта поминаць²⁾.

Зап. волости. писаремъ А. Гамусомъ отъ кр. Якова Бузы. Сообщ. Минск. Статистич. Комитетомъ.

144.

ЦИ БЫЛА У ГРИГОРА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

а) Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Чумаки гнали разъ волоў теразъ сяло. Мужики гэтаго сяла пытаютца у чумакоў: «Идзѣ вы стольки набрали волоў?» Яны кажуць: «Выросцили на поли». Мужики зговорились помежъ собой, сложились и купили одного вола. Посѣкли яго на кусочки и

1) не употребишь.

2) Вар. Новогрудск. уѣзда, села Полберегъ, вересковской волости.

Одзинъ разъ ишоў школьникъ дорогою, а воколо его ѣхаў мужикъ. Школьникъ зачаў просиць гэтаго мужика, кабъ ёнъ ўзяў яго на возъ. Мужикъ ўзяў. Ёхали яны, ёхали и пріѣхали до Нѣмана, и кабъ имъ пераѣхаць чаразъ Нѣманъ, то мужыкъ сѣў на возѣ, а школьникъ на волѣ. Подплыўши на серадину Нѣмана, школьникъ одирогъ вола и поплыў, а мужикъ и остаўся на колѣсахъ. Пóтомъ нѣякъ мужикъ выплыў на берагъ, догнаў школьника и пошли яны до дому. Вошли ў хату и остави́ся вчоваць. Жонка гэтаго чаловѣка запалила лучину и мужыкъ, показывая рукою на огонь, сказаў до школьника: «што гэто?» Школьникъ кажа: «гэто огонь!» Мужикъ яго—ляпъ по мордзѣ и кажа: «Гэто красота». Потымъ мужыкъ убачіу кота и кажа: «Што гэто?» Школьникъ кажа: «Гэто коты!» Мужыкъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто чистота». Послѣ мужыкъ углѣдѣў воду ў кубѣ и кажа: «Што гэто?» Школьникъ сказаў: «Гэто вода!» Мужикъ зноў—ляпъ яго по мордзѣ и кажа: «Гэто благодаць». Потымъ легли спаць. Пераночоваўши ночь, на раніи мужыкъ ўстаў и пошоў молодицца, а школьникъ ўзяў махнушку зъ огнемъ и ушпіў коту ў хвостъ, пусьціў у хату. Пóтымъ выскочыў на дворъ и начаў кричаць: «господаръ, господаръ! идзи бяри благодаць, хату ратоваць: ухопила чистота красоту и уцекла вь хату».

Зап. ученикомъ приготовительн. класса Несвижской Учительской Семинаріи І. Змачинскимъ.

посѣяли ў лѣтку на поли. Теразь нѣскольки дней три мужики: Иванъ, Григоръ и Остапъ пошли поглядѣць: ци растуць волы? Пришли на поле, а тые куски такъ и поднимаютца. Одзинъ кажець: «Полядзи-тко, братцы, якъ скоро растуць». Пошли яны ў други конецъ поля и замѣтили якую-то звѣрину, побѣжаўшую съ кускомъ мяса въ пачурку¹⁾. Мужики разсердились и думаютъ: якъ бы гѣту звѣрину забиць? Андрей кажець: «треба кому-нибудь достаць яе изъ пачуры. Иванъ, лѣзь-ко ты!» — «Не, ты лѣпи, Григоръ, лѣзь, ты майстра лѣзиць». Григоръ согласіўся, но съ тымъ, штобъ за яго ноги привязаць вяроўку; кыли яго доўго ня будзиць чуць, шобъ выпягнуўли яго. Вотъ ёнъ и полѣзь. Андрей и Остапъ ждали, ждали яго — ня чуць. Тоды яны ўзяли за вяроўку и выпягнули Григора, — глядзь, ажно ёнъ безъ головы. Андрей пытаецъ у Остапа: «Ци была у Григора голова, якъ ёнъ лѣзь ў пачуру?» А тѣй кажа: «Я не прицяміў. Пойдземъ-ка, попытаймъ у яго жонки». Пошли яны къ жонцы Григора пытатца: «Ци была у твоего мужика голова?»

— А хто яго вѣдаецъ? Здаецца, якъ учора блины упятаў, дыкъ головой мотаў.

Зап. учен. народн. училища Е. Жданцовъ.

145.

ЦИ БЫЛА У ПОПА ГОЛОВА, ЦИ НЕ?

б) Слуцкаго уѣзда, м. Вызны.

Разъ одзинъ чаловѣкъ посѣяў жито на поліянцѣ. Жито не уродзіло. На другую весну пріѣхаў чаловѣкъ да посѣяў грэчку — и грэчка не уродзилась. Стаў ёнъ и гадаецъ: «што гѣто замѣсто такая, што ништо ни рѣдзиць»? Отъ ёнъ посѣяў соли — и соль не выросла. Разъ приходзиць ёнъ на полянку и вгледзѣў слѣды медзвѣдзя и каже: што гѣто козулька переходзиць, за тымъ ништо ни рѣдзиць. Отъ ены позвали попа, кабъ ёнъ отправиў молебень. Попъ ѣдучи, угледзѣў гнѣздо медзвѣдзя, позваў людей и каже: гѣто тая казулька, што переходзиць церезъ поле. Забиць

1) Пачура — нора. Слов. Носов.

яе трэба. «Дзъце! биче!» — Нихто ни хоче. Отъ полѣзъ самъ попъ ў дупла, тольки ўнизъ головою, прилѣзъ къ самому медзвѣдзю, а медзвѣдзъ ўзяў да попу голову одкусиў. Ждуць людзи по па часъ, ждуць другій — нима ихъ по па. Стали его цегнуць за ноги изъ дупла, выцегнули, зирнули, — ажно нима у по па головы. Одны кажуць, што казюлька откусила, а другіе кажуць, што ёнъ гэтакъ пріѣхаў изъ дому. Отъ яны заспорились, да и подралися. Пошли спрашиваць у хурмана, которы вѣзъ по па; хурманъ каже: «я хоць вѣзъ, да ни знаю, якъ ёнъ быў, али здаецца безъ головы, а може и зъ головою. Попытайцеса у наймички: ена знае, ена учора часала ему косы». Пошли, пытаюць: «ци ни вѣдаеш ты: ци была у по па голова?» Ена каже: «я хоць цесала ему косы, але забыла». Такъ наши мужики все пытали, да пытали, а толку не добрали: ци была у по па голова, ци не? Такъ и остались невѣдавши.

Зап. учен. Несвижской учит. сем. Василиемъ Гринковымъ.

146.

КИСЕЛЬ.

а) Витебск. губ. и уѣзда, м. Чашники.

Поѣхаў заць къ цѣщи. Цеща наварила кисялю. Мужикъ ня знаў, што гэта. Ёнъ и спрашиваецъ: «Што гэта?» Цеща кажиць: «Кисель, кисель». Ъдзиць ёнъ къ жбнцѣ, а дорогой ўсѣ: «кисель, кисель». Заразъ мужикъ и забыў, якъ казаў. Вотъ ёнъ топчвиць грязь и ищиць ў грязи. Ъдзиць панъ. Пытаиць: «Што ты, мужикъ ищишь?» — Ахъ, паночикъ, забыўся. — «Экій ты мужикъ дуракъ, замѣсиў грязь, якъ кисель. — «А вой, паночикъ: кисель, кисель, паночикъ, кисель! Дзенькую, паночикъ, дзенькую»...

Зап. мною отъ М. Коткевичевны.

147.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святошицы.

Ў одняй дзяреўни ни знали, якъ варыць кисель. Исъ тѣй дзяреўни жаніўся малецъ и ўзяў молодуху изъ другой дзяреўни, дзѣ умѣли варыць кисель. Послѣ вяселья гэты малецъ поѣхаў къ цещѣ ў госьцы. Цеща яго угосьцила ўсямъ и кисялёмъ. Тогда

зяць, идучы ў дворъ, спросіў: «Мамо, а мамо! якъ называецца гэты кулѣшъ, што ты мнѣ давала? Ёнъ же дуже смашны».

— Гэта ні кулѣшъ, мой зяцюхно, а гэта кисель.

«Ци умѣешъ робиць яго, Параска?» пытае ёнъ молодуху.

— Умѣю.

Тогды ёнъ стаў коня запрагаць і штобы ні забыцца, ўсё гаворыць: «Кисель, кисель, кисель!» Такъ ёнъ гаворыў, їдучы ў дворъ. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ чаловѣкомъ. Тэй сказаў: «Здрастуй!» Ёнъ отвѣціў і забыўся названня киселя. Ёнъ вярнуўся къ цецѣ спрашываць: «Мамо! я забыўся, якъ тэй кулѣшъ называецца».

— Кисель.

«Дай мнѣ, мамо, на показъ, штопъ я ня забыўся?»

Цеця дала. Ёнъ положиў кисель ў шапку і поѣхаў. На дарозѣ ёнъ ўстрэціўся зъ паномъ і, абѣджаючи пана лужою, зняў шапку, а кисель изъ шапки да ў лужу. Тогды ёнъ: «Штопъ цябе, мой паночакъ, пранцы зѣбли! якъ я за тобою згубіў штуку, што ні отдаў бы за п'яць сотъ рублёў». Панъ останавіўся і спрашываець: «за што ты мужыкъ, бранісься?»

— За то, што за тобою згубіў штуку і забыў, якъ яна зовецца, дужа дорогая штука.

Панъ подумаў, што праўда і закасаўшы рукі, стаў мужыку помогаць шукаць. А мужыкъ, замѣсіў грась зъ водою, дзѣ і растаў кисель. Панъ шукаў, пѣтомъ кажець: «А нехъ цебе дьябли возьмуць! здзѣлаў воду, якъ кисель». — А, паночакъ; «кисель! кисель! кисель!» — і скорэй на возъ да на коні і крычыць: «кисель, кисель!» Панъ гледзѣў, гледзѣў і кажець: «О дурны! якъ сказаў: кисель, дыкъ ёнъ і поѣхаў, крычучи: кисель!»

Прыѣхаўшы ў дворъ, нашъ мужыкъ і кажець жонцы: «Параска! ці умѣешъ варыць кисель?»

— Да къ чаму не?

«Ну гледзішъ, штопъ заўтра зварыла, а то я забуду, якъ ёнъ зовецца».

Съ тыхъ поръ ў той дзяреўні навучыліся варыць кисель.

Зап. учит. народн. училища. г. Николаевичемъ.

148.

ДУМЫ МУЖИКА-СТРѢЛЬЦА.

Витебск. г., Лепельскаго у.

Быў стралѣць. Пришоў ёнъ ў лѣсъ, глядзиць — зайць на кусьцѣ спиць. Достаў ёнъ изъ кишени свою табакерку дыѣ тра-сѣць на руку табакъ, а самъ думаетъ: «што я зъ гѣтымъ зайнь-комъ здѣлаю? Возьму я яго забью, кожу зъ яго здзярў, говяд-зину ў дзежку, кожу продамъ. То ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. — Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я курочку, тая курочка нанясѣць яецъ. Посаджу курочку, йна вывиздзиць сциплинятокъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Питушкоў покаплуню, а кўрычикъ такъ попродамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? — Куплю я овечку и барана. Тая овечка окóциць ягнятокъ. Барáшакъ спо-кладаю, овечакъ такъ продамъ: то ни малыя дзеньги будуць, — вялікія. Што я за тыя дзеньги куплю? Куплю я сѣмя и лёну и корабъ, поѣду на мóра купчеваць. Куплю я вочину и буду пó-дади браць. Придзець мужикъ отпрашиваць, скажиць: «паночикъ, будзь панъ ласкаў! подожди, — оддамъ зъ подзінькованьемъ». «Вонъ мужикъ!» да вскрикнуў такъ, што зайць испугаўся и ўшоў.

Зап. мною отъ М. Коткевичавны.

149.

КАРТАВЫЯ ДОЧКИ.

Минск. губ., Слуцк. дер., Кіевецкой волости, сел. Семежево.

Были у мацери три дочки, да вельми не удалыи да еще и *картавыи*, такъ што никто не хоцѣў ихъ браць замужъ. Отъ одзинъ разъ прїѣхали къ имъ сваты. Маци спекла еѣчно часто-ваць свата, а дóчакъ посадила на печь и сказала: кабъ енѣ ни-чего не говорили и сама вышла ў сѣнцы. А котъ прибѣгъ да и стаў ѣсци еѣчно. Отъ большая и закричала: «Маци, о маци! котъ меркечно ѣсць». А другая говорѣць: «А подла, а табѣ

наци казала *мерчаць*», а трецця говориць: «А я добре исто и умер- пала». Ўслышаўши гэта, ушли и послѣдніе сваты́ ¹⁾).

Зап. ученикомъ Несвижской Учительской Семинаріи Як. Арабинка.

150.

ПОЗДРАВЛЕНІЕ.

Городъ Борисовъ.

Жыў быў одзінъ панъ и у яго родзіўся сынъ. Ўся дворня задумала якъ найлѣпи поклонница пану, а ихъ окономъ такъ наву- чанць: «Я буду исьци перши, а госьцинца яму принясемъ, я буду на головѣ нясці яму поўную корзину яецъ, старшина ворону, а староста маслѣнку. Якъ придземъ, я буду першъ говориць. Ты, старшина скажи: «соўсимъ дворомъ», а ты, староста, скажи: «зъ дзя- цьми и зъ жонкой», а ты паробокъ скажи: «зъ ўсимъ набыткомъ ¹⁾».

Яны прышли скоро къ пану ў покой. У оконома вяроўка отвязалась отъ лапця и якъ паробокъ увышоў и ногой прыдзержаў, ня умы- сля, вяроўку, окономъ паваліўся и крычиць: «бодай ты пропаў!»

Старшина ни почуў, што окономъ кажиць и кажа: «Соусимъ дво- ромъ», а староста кажа: «Зъ дзяццми изъ жонкой», а паробокъ кажа: «Соўсимъ своимъ набыткомъ». Панъ якъ почуў гэта, про- гнаў ихъ кіямъ, якъ собакъ, вонъ.

Зап. учен. 2-го класса Борисовск. уѣзнаго училища И. Дрелингомъ.

1) Вар. Великор. «Были у одной вдовы три дочери картавыя. Ждала она къ нимъ жениха. Только нужно было ей разъ отлучиться изъ дому, она и наказываетъ дочерямъ: «Смотрите, дочки, пріѣдетъ безъ меня женихъ,— много съ нимъ не раз- говаривайте,— не то, пожалуй, ни которую не возьметъ за-мужъ, какъ узнаетъ, что вы картавыя. А какъ заговорить съ которой, такъ вы отвѣчайте на его слова только: да, либо нѣтъ. Дочери общались такъ дѣлать. Пріѣзжаетъ къ нимъ женихъ безъ матери, заговариваетъ со старшей, она и говоритъ: «Мнѣ мамка ничего не венѣна гононить»,— а другая, «Дуя ты дуя! зачѣмъ же гононишь?» А третья: «Всѣ вы дуи! одна я умная,— ничего ни гононина, мамка сюшасясь»— Женихъ всѣхъ разобралъ ²⁾ до единой, да драло! Пришла мать, узнала, что до- чери безъ нея набѣдокурили, да такую имъ трепку задала,— всѣ косы выдер- гала». Русск. народн. сказки Е. А. Чудинскэго. Москва, 1864 г., стр. 138.

1) Набытокъ — приобрѣтеніе, имущество. 2) т. е. понялъ.

151.

ХИТРЫЙ ЦІУНЪ.

Минск. г. Слуцк. у., с. Подлѣсьѣ.

Ось я вамъ раскажу, што у насъ была за штука. Быў у насъ ў дворіе одзінъ ціунъ, хитры такі, што іоунъ тутъ и самого чорта пероудзе. Отъ гэты ціунъ и кажа писару, што ў дворіе ў тоумъ самумъ служіў:

«Паничку! відаеце, што я вамъ скажу?».

— «Ну? а што?»

«А отъ што. Есть тутъ ў дворіе ў насъ одзінъ рымаръ Дакъ іоунъ каждыи noci до жоўнки біегае чиразь самыя могилки. Дакъ его, кажа, треба напужаць».

— «Ну, а якъ жажъ его напужаць?» пытае той писаръ. А писаръ гэты быў добры чаловіекъ, молоды еще, але трохи дурковаты. Отъ ціунъ и кажа: «Отъ я васъ, паничку, навучу. Вы возьмице што біелое, обопницеса¹⁾ да и сядзьце коло капицы. А якъ іоунъ будзе подходиць подъ тую капицу, дакъ вы выскачце да на его».

— Ну, добра. Той писаръ сказаў, што зробиць. Тымъ часомъ гэты самы ціунъ пошоў до того рымара да и кажа ему:

«Отъ відаешъ, што я таби скажу?».

— «А што?» пытае той.

«Дакъ почакай. Отъ якъ будзешъ ици сегодня до жоўнки, то возьми съ собою добрую поплиску. Бо цебе гэты нашъ дурны писаръ будзе пугаць. Глядзижъ возьми, да полупи ў вохвоту».

— «Добра, добра! Дамъ я гэтому страху». Ну приходиць вечаръ. Отъ той писаръ пошоў, обопняўся просцирадломъ²⁾, да и сіеў коло капицы. Идзе и рымаръ и несе съ собою добрую поплѣцину. Але штобъ писаръ не углѣдзяў поплѣцины³⁾, дакъ іоунъ привязаў яї до ноги, дакъ яна волочицца сзадз, и ни видна. Чуць тоўлько іоунъ подходиць подъ капицу, ажъ выскакае ніешто.

1) покрыйтесъ; 2) простыней; 3) *поплѣцина*—длинная тонкая жердь, употребляемая при покрытіи кровли соломой. Слов. Носовича.

Дакъ гѣты ціунъ и одскочіў,—спужаўся. Стояць и глядзіць. Дакъ той писаръ ближай подходзіць. Отъ той ціунъ якъ хваціць поплецину, да якъ мозгонё¹⁾ ўздоўжъ по писару тою поплециною. Той бачіць, што бѣда, да на удѣки: А ціунъ за імъ. Да якъ сперисьціць его изноў, той поправляецца. А ціунъ изноў якъ ризне его. Бачіць писаръ, што бѣда, моцно вельми бѣецца и гоніць его зъ могилوکъ. Давай кричаць: «Ёўхимъ, Ёўхимъ! што ты робишь? гэтажъ я, писаръ!».

— А, той хитры мужикъ, злодзѣй! што то ў дворіе живучи....

«Яки ты, кажа, писаръ? Нашъ писаръ ў дворіе сядзіць, ты не писаръ». Да изноў давай его опоганеваць. Насилу добігѣъ до брамы²⁾. Ідзе по дзѣдзінцу³⁾ и сустрачае ціуна. Отъ той подходзіць да и пытае:

«А штожъ, паничику?»

— Ни,ничого. Познаў, кажа.

Ідзе уже скривіўшыся такъ, якъ три дни не ѣўши. А той ціунъ,—ажъ за боки берѣцця со сміеху. Пришоў да и разсказвае: такъ и такъ. «Отъ якъ я, кажа, писару обмануў!»—Мы просто чучъ не полопались отъ сміеху.

Зап. учен. VIII кл. слупкой гимназіи Конаць.

152.

ШЛЯХЦИЦЪ И МУЖИКИ.

Гродн. губ. и уѣзда, околица Залевичи на востокъ отъ м. Индуры — 8 верстѣ.

Быў ў насъ такі шляхциць-шкодникъ⁴⁾, што ўсѣ пасвіў живину⁵⁾ по шкодзи. Одзинъ разъ ёнъ пошоў пасвиць быдло на мужицки плесь, дзе ёнъ ў первой ўсѣ гоняў такъ, екъ на свое и наватъ зъ окѣлицы мало кого пускаў.

Одзинъ разъ мужики припильновали его. Екъ ёнъ перагнаў церазъ рѣку Свислочь съ своими сусѣдзьми, то мужики набѣгли зъ жита. Сусѣдзи стали съ своею живиною удекаць церазъ рѣку

1) Ударить; 2) до воротъ; 3) дзѣзинець,—мѣсто, окружающее церковь. Слов. Носовича; 4) Шкодникъ: обидчикъ, наносящій другому вредъ: Слов. Носовича; 5) скотину.

на свое болото, а ёнъ кажа: «Я не буду уцекаць, я зъ ими знаюся, ены мне не будуць рўшиць». А мужики екъ набѣгли, то екъ стали его биць — хто чимъ могъ: хто колѣмъ, а хто пўгою. Познаў ёнъ, што бѣда,—давай уцекаць церазъ воду—зъ одзежою, зъ бѣтами, да попаў ў такое мѣйсьцо глыбокое, што ледво вылѣзъ. Тоды ёнъ пришоў до своихъ людзей околичныхъ, дый давай ихъ лаецъ и кажа: «Чаму вы мне йшли борониць?» Разлюваўся на ихъ и прогнаў съ стуль зъ околичнаго болота. Прослѣ того ёнъ доўго прохворѣў и большъ нигды тамъ не гнаў пасвиць.

153.

АСЭСОРЪ И ЖАБРАКЪ. 1)

Той же губ. и у. д. Демитково на сѣв.-зап. отъ м. Индуры — 7 верстъ.

Быў ў Индуры асэсоръ, дыкъ ёнъ коли тульки йшоў до косьцѣла, то ўсѣ даваў жабракамъ по три гроши. Разъ одному жабракеви дали много хлѣба, дый ёнъ пошоў до корчмъ, дый той хлѣбъ и оддаў жидѣўцы за кручокъ горѣлки, а жидѣўка ўзяла той хлѣбъ дый высыпала ў цебаръ ў сѣчку и хоцѣла оддаць коровамъ. Тамъ быў тысячны, бачіў якъ яна высыпала, пошоў дый сказаў асэсорови. Асэсоръ кажа: «Пойдемъ поглядимъ!» Пошли яны тамъ до корчмы, ажноў тамъ той жабракъ сядзиць за столомъ и спѣвае. Асэсоръ пытаецца у жидѣўки: «Дзѣ той хлѣбъ, што ёнъ табѣ оддаў?» Жидѣўка показала, а ёнъ казаў ўзяць той цебаръ и жабрака и привесци яго до ее стодолы 2) и сказау: «Глядзишъ ты, покуль не выберешъ гэтого хлѣба съ сѣчки и не зяси, то я цябе не пушу!» Ну и ёнъ ёў той хлѣбъ съ цѣбра три дни, а якъ зѣў весь той хлѣбъ, тоды яго выпустили.

154.

ЖАБРАКЪ - ОШУКАНЕЦЪ 3).

Той же губ. и у. д. Конюхи на юго-востокъ отъ м. Индуры — 8 верстъ.

Быў ў нашумъ селѣ чаловѣкъ; ёнъ не хоцѣў робицы, дый пошоў жаброваць. Разъ зайшоў ёнъ ў одну хату, а ў той хаце

1) Засѣдатель и нищій, просящій милостыни. 2) въ хлѣвѣ. 3) ошуканецъ — обманщикъ.

быў мрець. Жабракъ сказаў: «Што мнѣ дасьцѣ, коли ёнъ оживѣ?» Тые людзи сказали: «Што хочешъ, тое дамо». Жабракъ каже: «Дайце дзесець рублёў, то я пойду и принесу такого зелья». Яны яму дали, чаго ёнъ хоцьў. Тоды ёнъ имъ сказаў: «Возьмеце вашаго мерца труну, вынесце на поле, разложите огонь и труну гэту спалеце. Екъ зачне труна горѣць, то ёнъ будзе ўставаць». Такъ людзе тые зробили: ўзели труну и спалили до званьня¹⁾, а мрець не ўстае. Тые людзи ждали, ждали, — ніякъ жабрака не приждали, ды и стали яго гониць. А якъ догналі—и давай яго биць: били, били яны, чисто збили яго и чуць живого пусьдили. Ёнъ ледва пришоў до хаты, а якъ пришоў, то лежау ў посьцели чатыри недзѣли.

Всѣ три зап. учит. народн. учил.

155.

QUI PRO QUO.

а) Минск. г., Слуцк. у. Быстрыцкой волости, деревни Мажевичъ.

Одзінъ чаловѣкъ недалеко отъ дороги копаў ямину. Тудою ѣхаў знакомэй гэтому чаловѣку панъ, да-й гаворыць на гэтого чаловѣка: «дзень добрый табѣ, Миколаю!»

— Але, паночку, я ямину копаю.

«А чый гэта фольбарокъ?»

— Гэта моя соха и подпáлокъ.

Бачиць панъ, што чаловѣкъ не знае, што гэта за фольбаракъ, сказаў по просту: «Чый гэта дворъ?»

— Гэта мой чорный волъ, а рыжаго панъ даў.

«А якъ яго прозвіско?»

— Якъ зъ далека, такъ и зъ близка.

«Ци ты, Миколаю, глухъ?»

— Але, паночку, я зъ сыномъ ў двухъ.

«Ци много васъ такихъ на свѣцѣ дуракоў?»

1) т. е. дотла.

— Наклаў, дзѣжачку буракоў, а капуста не вродзіла.

Панъ бачиць, што чаловѣкъ смѣецца надъ паномъ, ёнъ, разсердзившись, поѣхаў далейше.

Зап. Демьянъ Лапотка, учен. Молодеченской семинаріі.

156.

б) Мог. г. Сѣннинск. у.

«Бабушка! дай што-нибудь поѣсь».

— На кручку, сударь повѣсь!

«Дай чаго, бабушка, покушаць!»

— Нихто, сударь, ни порушиць.

«Умна бабушка! умна, умна.

— Дорожки, сударь, коло гумна.

Зап. мною отъ витебск. мѣщанки, урожден. Сѣннинск. у.

157.

ЗАБЫЎСЯ ХВАМИЛЬЮ.

Минск. г., Борис. у., Мстисжск. в.

Пришоў мужикъ къ пану и кажа: Кланяўся пану панъ... нихай яго!... богдай яго — забыўся хвамилью.

— Ну якъ жа? Припомни.

«Ды неякъ похожа на птушку... а кабъ яго!»

— Можа, панъ Синицкій?

«Не!»

— Можа — Вронскій?.. Вирабѣў?

«Не!» ёнъ здаецца живе ў Вырбанцѣ, а нихай яго!... забыўся».

— А ужъ пеўня Вярбицкій.

«Ага, ага! кабъ яго повѣтрыя! — Ёнъ, ёнъ самыі, паня».

— Ахъ дурань! Якжа ты казаў, што похожа на птушку, коли на дрэві?

«Ўсё роўно, паня, птушка и на дрэві садзіцца».

Зап. волостн. писаръ А. Ганусомъ отъ Кр. Якова Бузы.

158.

ОСТОРОЖНЫЙ ДОКЛАДЧИКЪ.

Минск. г., Борис. у., Мстижск. вол.

Два годы панъ жиў ў городзѣ, а сямья яго: жонка и дочки оставались дома, ў маёнтку. Бизъ пана ў дворѣ много чаго поробілося надобраго. Сямья послала къ яму ў городъ чаловѣка ознаймиць и наказала яму, кабъ ёнъ зъ разу дужа ни пужаў пана, а разказаў бы ўсё помаленьку. Ёнъ такъ и зробіў. Панъ якъ запытаўся у яго: «ну што чуваць ў моимъ маёнтку, ти ўсё дóбро?» — Той кажа: «А хвала Богу ўсё, тольки ножикъ садовы паньски зоўсимъ затупили.»

— Пычаму?

«Гэто якъ скуру зъ вогира ¹⁾ здзирали, ужъ тогды уступили».

— Чи жъ мой вогиръ паў?

«Ага! Ёнъ вельми подорваўся, якъ проводили ховаць панюю, дыкъ издохъ.»

— Ай, што ты кажишъ!

«А вѣчный покой ей, яна пумѣрла, якъ дворъ съ палацомъ горѣли, надто спужалася муся.»

Тутъ ужо панъ заўсимъ обмартвѣў. Тогды чаловѣкъ, кабъ успокоить яго трохи, кажа: «Ни бядуї, панъ, ни бядуї! по смутку и радосьць будзя: паненка дочушку родзила, — гэто яна добыла, якъ охвицѣры стояли.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Якова Бузы. Изъ матеріал. доставлен. Минск. Статист. Комитетомъ.

159.

ЦИ ВѢДАЕШЬ, ШТО ГЕТО ТРОИЦА?

Могил. губ., Оршанск. уѣзда, с. Мошково.

Ишоў мужыкъ на Святую Троицу ў церкоў, а на сустрэчу

1) *Вогирь*: жеребець. Слов. Носовича.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

яму їдзиць панъ и спрашиваиць: «Куды ты идзешъ, мужичокъ?»

— Ё церкоў молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Тройца.

«Ци вѣдаешъ, што гэта Тройца?»

— Не, панóчыкъ мой, ня вѣдаю.

«Вотъ я табѣ растолкую». Панъ зняў зъ головы шапку и кажыць: «Бачишъ: шапка манць верхъ, сярóдку и подкладку, такъ и Богъ одзинъ, да въ трохъ лицахъ. Ци поняў?»

— Поняў.

Пошоў мужикъ дáли, сустрéўся яму други панъ и спрашиваиць такъ само, якъ тэй, што вперодъ їхаў.

«Куды идзешъ?»

— Ё церкоў, молицца Богу.

«Якое сягонни свято?»

— Святая Тройца.

«А вѣдаешъ ты, што гэта Тройца?»

— Чаму ня вѣдаю? — Якъ панова шапка.

Зап. учен. народн. учил.—Этотъ разсказъ въ ходу и въ Гродн. губ., съ той только разницею, что все толкованіе приписывается ксендзу.

160.

НАБОЖНЫЙ КСЕНДЗЪ.

Гродн. г.

Быў собѣ одзинъ ксендзъ вельми набожны. Ёнъ разъ сказаў ўсиль людзямъ, што ё другую нядзѣлю приляпиць ё косцель Свенты Духъ. Уже ксендзъ молиўся цѣлы тыдзень ¹⁾, ажно яму приснилося, што Духъ Свенты ни явится яму за тоя, што ёнъ похвалиўся. Ёнъ ни хочѣў, штобъ ё другую нядзѣлю было гэтакъ. Бритко послаў ёнъ своего паробка на сяло, кабъ ёнъ купиў бѣ-

1) недѣлю.

лаго голубка и ў нядзѣлю рано занёсъ яго ў косьцелъ на гору ¹⁾). А тамъ ў столи были маленькія дзверцы. Ў нядзѣлю рано пришло до косцела шмать ²⁾ людзей и паноў. А ксендзъ послаў свого паробка на гору косцела и сказаў: «Якъ тольки я ў косьцелѣ скажу: «Духу Свенты! зэйць (сойди) на мене!» такъ ты ўпусьцишь гэтого голубка ў косьцелъ». Ксендзъ пошоў ў косьцелъ, а паробокъ полѣзъ ў гору. Тамъ ёнъ поглядзѣў, ажно голубка нема, заѣў котъ. А тымъ часомъ ксендзъ ў косцелѣ казаў казаньня и подняўши руки до неба, каже: «Духу Свенты, зэйць на мене!» А паробокъ съ горы кричиць: «Не машъ, добродзѣю, котъ з'ядзг!»

Изъ записи учен. Свислоч. Семин. О. Мохнатъ.

161.

ОТВѢТЬ ДѢВУШКИ.

Ковенск. г., Ново-Алекс. у., м. Дукшты.

«Идзетъ чловѣкъ дорогой, а кыла (возгѣ) дороги дзѣвка слала лёнъ, ды такая пригѣжыя. «Богъ помочъ! Дзень добрый» гыворытъ ёнъ. «Спасибо!» отказываетъ ена. А дзень тогды былъ такой хороший. «Дзень хороший, ды и лёнъ хороший, а дзѣвка ящѣ лучши— пригожѣй», гыворить опять чловѣкъ. А яна яму и отказываетъ: «Хвали», гыворить, «дзень вѣчырымъ, лёнъ вѣчысымъ, а дзѣвку замужемъ»....

«Вотъ какая разумная была дзѣвка», прибавилъ мой рассказчикъ, кучеръ, везшій меня въ г. Ново-Александровскъ, Ков. губ.

Зап. учит. народн. училища. Гайдуковъ.

162.

ОТВѢТЬ МУЖИКА.

«Бдиць мужикъ, на ўстрѣчу яму панъ. «Куды ты мужикъ бдишь?»

1) на чердакъ.

2) множество.

— На мѣсто, паночикъ.

«Чаго ты мужыкъ ѣдзшы на мѣсто?»

— Ёджу, паночикъ, купляць до мяса закрасы.

«Дуринь жа ты, мужык! икая жъ треба закраса до мяса?»

— Эхъ, паночикъ, бязь соли и мясо ня смашно.

«Ну мужыкъ, ты умёнъ, якъ попъ Сямёнъ».

Зап. мною.

163.

ОТВѢТЫ МУЖИКА.

а) Минск. г., Борис. у.

Ёхаў мужыкъ на рынокъ торчыць¹⁾ продаваць. Якъ разъ по дорозѣ ёхаў панъ и забачіў мужыка, зачаў яму крычаць, для чаго ёнъ яму дорогу заступаецъ? Панъ гўкае²⁾: «Мужыкъ! прочъ зъ дороги зъ доўгимъ носомъ». Мужыкъ не зная паньскаго зюкання³⁾, мысліў, што трэба носъ одварнуць и, слѣзши зъ дороги, одварнуў рукою носъ на сторону и сказаў: «Ёдзь, пане, хоць къ чорту!» Панъ баче, што мужыкъ смѣецца, крикнуў: «прочь ты зъ конёмъ!» Мужыкъ выпрагъ коня, а сани поставіў на дорозѣ. А якъ гэта было зимой и ў большій морозъ, дыкъ панъ заморозіў сабѣ ноги, начаў злицца и кричаць на мужыка: «Долой соўсимъ зъ дороги!» Мужыкъ покуль выпрагъ коня, покуль зъёхаў, дыкъ панъ еле, еле не замерзъ соўсимъ. Вотъ панъ прыѣхаў ў тотъ городъ, куды мужыку трэба было. На заўтра ходзиць панъ по рынку, шукаючи оўса. Подходзиць къ тому мужыку, котораго ёнъ ўчора видзѣў и пытае: «Чи не чупъ тутъ оўса?» Мужыкъ ўзлѣзъ на возъ и нюхае: «Не, паночку, не чупъ!»

— Мужыкъ! чи не ўчарашни ты?

«Не, паночку, матка казала, што даўно родзила».

1) Отъ слова: *торць* — и. с. ж. собирает. собраніе нестроганныхъ, длинныхъ досокъ. Слов. Носовича. 2) кличетъ. 3) по словарию Носовича: *зюканне* — *пріятельскій разговоръ*, а по смыслу нашего разсказа выходитъ просто: рѣчь, разговоръ.

— Мужык! ты чій?

«Марьянинъ».

— А хто Марьяна?

«Жонка мая».

— А кого ты боісься?

«А паночку, ёсьць у Пилипа на дворѣ сучка, яе ўси боімся; хто идзе, полѣна несё».

— А хто у васъ выше ўсихъ людзей?

«А ёсьць у насъ, паночку, Аўдзѣй—выше ўсихъ людзей».

— Мужык, чи много васъ такіхъ дуракоў?

«Тры кадзі буракоў, трецця капуста».

Панъ каже: «Якъ бы я табе, мужык, заѣхаў! (т. е. уда-
рилъ)».

«Заѣдзь, паночекъ, мы и табѣ накладземъ».

Панъ баче, што зъ мужыкомъ не зговорісься, плюнуў и по-
шоў шукаць того пана, чій гэты мужык. Нашоўши того пана
и позюкаўши зъ имъ, каже по польски: «Пане, твой мужыкъ
кпиць¹⁾ зе мне, а ябъ яму даў сто лозъ». Вотъ прывялі мужика ў
панскіе покои. Вѣдомо, якъ у пана много дзверей, то мужыкъ
што идзе, то ўсѣ дзверы одмыкае. Панъ начаў кричаць: «замы-
кай!» Мужыкъ якъ замыкаець: «Му!» А панъ ўсе кричыць: «за-
мыкай, дурню!»—Боюся, паночекъ, гэта, дурню замыкаў: «Му!»
Тогды панъ каже: «ну видзишь, ёнъ и надо мне кпиць. Панъ при-
казаў даць мужыку рѣзогъ; а мужыкъ такъ закричаў, што пан-
скіе дзѣци испугались. Яго прогнали и ёнъ пошоў сабѣ нічо́го
не мысля.

Со словъ старухи крестьянки Тадоры зап. ученикъ Борисовск. уѣзд. учи-
лища Иванъ Дрелингъ.

164.

б) Гродненск. губ., Волковыск. уѣзда, Изабелинск. вол., дер. Дрогичанъ.

Бдзя разъ сабѣ одзінъ панъ и якуратъ попало ѣхаць яму
церазъ одно сяло, а коля села стоиць дворъ. Панъ остановіўсѣ ў

1) кпиць — шутить, обманывать, шутя. Слов. Носовича.

гѣтумъ сялѣ и пытае у одного чаловѣку: «Чаловѣчку! Хто гѣты дворъ трымае ¹⁾?»

— «А што», кажа, «паночку, якъ новы быў, то самъ стояў, а цяперъ якъ стары, то на лисіцы ²⁾ узялѣ».

Панъ задумаўсѣ и ни вѣдая, што гаворыць, а пѣсля и пытае:

«Хтожъ у васъ старши?»

— Старши, паня?

«Але!» кажа панъ.

— У насъ ёсьць одна старая баба, ей, дальбѣ, ёсьць лѣтъ ужэ зъ ѡсмыдзясятъ, то яна нѣйстарѣйшая за ўсѣхъ вѣ гѣтумъ сялѣ.

«Ни, чаловѣчку, я ни ѡбъ томъ табѣ гаворю, я ни ѡбъ томъ цябе пытаю».

— А ѡбъ чомъ жа, паня?

«Я хочу цябе спытаць: кого у васъ слухаюць?»

— Ага! слухаюць? Ёсьць, паночку у насъ ў сялѣ адзінъ хлѣпчикъ, лѣтъ сямі, альбѣ и дзевеці, то якъ зачнѣ граць на дудацы, альбо на скрыпоцы, то ўсѣ сяло збягаѣтца и слухая.

«Да нѣхъ цябе, чаловѣчку, дьябли вѣзмуць, у цябе ни якая праўды не добицца». И поѣхаў панъ своѣю дорогою, а чаловѣкъ пастояў, посмяяўсѣ съ того пана, дѣй тольки того.

На другой дзень прывозиць гѣты чаловѣкъ дровы ў гороть на прѣдажъ, такъ якъ бы у насъ до Воўковыска. Прѣѣхаў тудѣ и той панъ ѡвѣсь купляць, и ўсюды хѣдзячи, пытае то у сяго, то у того: «ци нима оуса, ци ни чутно оўса?... и вѣдомо якъ пытае хто чаго... Ну и якъ разъ напаў на того чаловѣка, што дровы прывѣзъ.

«Чаловѣчку! ци ни чутно тутъ дзѣ овса?»

— Оўса?

«Але!» кажа панъ.

— Пстой, паночку, заразъ!

Узялѣзъ чаловѣкъ на свой возъ, на дровы и вѣтрыць нѣсомъ. Повѣтрыў, повѣтрыў, дай кажа:

1) трымаць — держать (съ польск.) 2) лисицы — особаго рода устройство подпоры, приспособляемая къ поднятію деревянныхъ строеній. П. Г.

«Нé, паночку, не чутно!»

— «Што тутъ за дьяболъ!» кажа панъ, «ци ни учарашни ты, чаловѣчку?»

«Бодай на цябе ў роў, панóчку, вывалили!» подумаў сябѣ чаловѣкъ, а пóсля и кажа: «Што ты, панóчку, мнѣ будзя лѣтъ большъ, якъ зъ сбрóкъ, а ты кажашъ, што учарашни!»

И пóсля гэтого яны разошлись и большъ не бачаліся.

Зап. учен. III кл. Молодеченск. учит. семинаріи И. Купрашевичъ. Сравни. нашъ сборникъ Бѣлорусск. пѣсенъ, стр. 429, №№ 762—764, и Труды Этногр. Статистич. Эксп. въ Зап. Р. край, т. 2-й, стр. 616, № 86.

165.

ХИТРЫЙ ВОРЪ.

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

У водного ходяина було богата сало и висѣло яно у сѣнцахъ. Отъ ноччу пришовъ злоди, вскарабкався, оторвавъ сало, да и самъ бракнувся исъ саломъ объ землю. Почувъ ходяинъ стукотъ, увойшовъ ў сѣнцы, ажъ злоди и кажа: «ти ня купишь сала?»

— На що яно минѣ? У мене, мовлявъ, свойго богато.

«А я думавъ, що ты купишь. Щобъ знавъ, дакъ ба ня несъ сюды такую тижаръ, вельми уморився, треба нести икъ другому, подсобъ хоть поднятъ.

166.

Тамъ же.

КРА! КРА!—КУК—КУ!

Могил. г., Гомельск. у., Старо-Юркович. волости.

Купивъ синъ изъ батькомъ на ярмонци корову, дай ведутъ домовъ, а ворона лятить и крáчить: «кра! кра!» Синъ и кажа: «Не, брѣшиш! не вкравъ, а кушивъ!» Лятить кукуля и кукуить: «кук-ку, кук-ку!».

— «А шо? отъ и кукуля кажа, що я купивъ, а ни вкравъ.

Оба зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

167.

РАЗУМНЫЙ ХЛОПЕЦЪ И НЕДОГАДЛИВЫЙ ВОРЪ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣз., мѣст. Коссово.

У одного молодого хлопца, лѣтъ, може, осимнацац, украли коня. Ёнъ пошоў на кермашъ, думаячи, альбо може найдзе того, що украли. Пришоўши на кермашъ, и доўго выглядываўши, нашоў своего коня. Тутъ ёнъ схопіў яго за гриву и спытаўсе «чій гэта конь?» Одзінъ одозваўсе (той самы, що украў), що то его конь. Тоды хлопецъ закрыў очи коню и сказаў «а гдзѣжъ ты его ўзяў?» А ёнъ каже, що купіў. «Колижъ ты его купіў, то скажи, на якое око ёнъ слѣпы?» Злодзѣй еще не успѣўши разглядзѣць коня, сказаў, що на лѣво. Хлопецъ открыў коню лѣвое око. Злодзѣй спохваціўсе и сказаў, що ёнъ обмыліўсе и що конь слѣпы на право око. Хлопецъ открыў право око и показаў, що конь быў не слѣпы. Тоды люди быўшіе тутъ, ўзели злодзѣя подъ арестъ, а хлопцу, похвалиўши за его растропносць, отдали коня.

Записано ученикомъ приготовительнаго класса Свислочской учительской семинаріи Григоріемъ Юревичемъ.

168.

ПРО СОЛДАТЪ.

Могил. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошны.

а) Шоў одзінъ прохожи солдатъ и зашоў къ одному хозяину на ночь. У того хозяина жонка пожарыла на снѣданья гусака и ўложило яго ў латўшку, вынісла вонъ, а солдатъ слѣдзіў за гэтымъ. На заўтра хозяинъ зъ жаною пошоў молодиць, а хозяйка яще спала. Въ гэта время солдатъ пошоў да ўзяў гусака, а туды положиў два лапци. Потомъ, отходя, самъ сабѣ думаетъ: нужно зайци, хозяину поспасибковаць за ношлегъ. Зайшоў ёнъ ў гумно, гдзѣ яны молодили и стаў благодарыць. А .хозяинъ стаў яго спрашиваць: «откуды вы служывы?» А ёнъ и говорыць: «Я сначала служыў ў пана Гусакоўскаго, а панъ жыў ў Латкевичяхъ,

а циперъ пйрайшоў ў Торбевичи, а ў Латкевичахъ посялилися два брата Лапцюганы и Досвиданья». Мужыкъ жа ничого незнаў, што солдатъ ўзяў гусака сабѣ ў торбу, а ў латушку положиў два лапци. Прышоўшы снѣдаць, хозяйка жалуецца хозяину, што солдатъ украў гусака. Тогды хозяинъ догадаўся, што говорыў яму солдатъ, ды было уже позна.

169.

Тамъ же

б) Ишла баба, а за ею солдатъ. Ёнъ яе догнаў и говориць ей:

«Ци была ты ў Голодрыговѣ?»

— Нѣтъ! ци далеко яно?

«Нѣтъ не далёко. А ў Поцѣивѣ ци была?»

— Нѣтъ.

Тогды солдатъ кажець: «Ну пойдземъ разомъ!» Яны и пошли. Баба было ў шуби и ў сярмязи, а ёнъ ў одной шинели, — дыкъ ёнъ озябъ, а баба впоцѣла. Дыкъ солдатъ и кажець ей: «Дай ты мнѣ, бабушка, шубки, хоць нимножко пройду, пока нагрѣюся, — и тогды я табѣ оддамъ.» Баба и оддала яму шубу. Ёнъ надѣў и пошоў такъ скоро, што баба ни справицца ици. Яна стала кричаць: «обожджи, служба!» а ёнъ ей кажець: «нѣтъ! ты вжо скоро придишишъ ў Голодрыгово.» И такъ солдатъ уцѣкъ отъ бабы зъ шубой.

Оба зап. учит. народн. училища Н. Николаевичъ.

170.

Минск. г., Борис. у. Мстижск. в.

в) Стояли солдаты ў сялѣ. У поўкоўника паў жарабѣць; ёнъ послаў дзяньщика позваць кого зняць скуру. Дзяньщикъ побѣгъ на сяло и дзѣ ни запытае, кабъ хто йшоў здзираць скуру, каждый одмоўляицца, што ня умѣиць. «Во, спроси», кажуць, «оконома нашаго, — той на гэта мэтъ: здзярэць такъ, што любо».

Думаў гэта дзяньщикъ; што тутъ робиць?» Азяў на хитрось, — пошоў ў други конецъ сяла и першаго ўстрэчнаго пытае: «Хто

тутъ ў вашымъ сягѣ ёсть самый мудрэйши? поўкоўникъ хочэ яго наградзиць?» Той кажа: «здаецца, окромѣ мяне никого, братъ, ни найдзишъ, хибѣ Сымонъ? али не! за мяне, здаецца, мудрэй нима». «А, добро, братъ, пойдзимъ скорэй». Пришли ў полкъ, а тамъ яму ножъ ў руки: «Лупи скуру!» Посли ужъ ёнъ николи ни называу сябе мудрымъ.

171.

Тамъ же.

г) Пшоў солдатъ по мѣсту и видиць ляжиць мяшѣкъ зъ житою; ёнъ ўзяў яго и повёсь. А тэй, чья жито, увидзіў и говориць: «на што ты ўзяў рожъ?» Тогда солдатъ кажець: «Коли рожъ, дакъ на! Я думаў, што горохъ» — и бросіў рожъ.

Оба зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ Кр. Даниила Тубальца.

172.

Гродн. губ. гор. Волковыскъ.

д) Одзинъ чаловѣкъ быў натто бѣдны. Отъ ёнъ разъ ўзяў одвязаў вола, дай повёў до Воўковыска продаваць. Отъ ёнъ сабѣ ведзе до мѣста. А гэта было зимою, такъ той чаловѣкъ надзѣў кожухъ, одставиў коўнеръ, хусткою обвезаўсе, дай ведзе сабѣ его вола на вероваццѣ. Уже ёнъ войшоў въ мѣсто, ажъ двое москалѣў идучъ и бачаць гэта заразь ены. Поговорили съ собою, дай пошли до гэтаго чаловѣка. Одзинъ москаль ўзяў дай учапіўсе за веровочку и упираецца такъ, екъ бы волъ, а другі одвезаў вола и повёў его. А той першы идзе, ўзяўшисе за веровочку, и идзе. Чаловѣкъ ничѣго не вѣдаў, дай ведзе сабѣ; ёнъ думаў, што вола ведзе, ажъ ёнъ завернуўсе въ одну улицу, а той москаль ўзяў дай пусціў веровочку. Чаловѣкъ чуе, што нѣшто легко весьци, оглянууся, — ажъ нима вола. Ёнъ въ плачь; али ничѣго уже не зробишъ. Отъ якъ москали обманѣваюць и крыўдучъ.

Зап. учен. приготовит. класса Свислочск. учит. семин. Антоновъ.

173.

Той же губ., Пружанск. уѣзда, м. Шерешево.

ж) Стоявъ собѣ одзинъ москаль у одной господини, а той москаль бывъ вѣдмаръ и часто сварывся зъ господинею. Разъ вонъ посварився зъ ею и сказавъ, що я тобѣ нигды не дарую? И що-жъ вышло? якъ вона господиня хотѣла сажаца хлѣбъ ў печь, то москаль геты зробивъ ей такъ, що ей показалася печь замѣсь (вмѣсто) окна, а окно показалосе печею и показалосе, що тутъ и огонь и жаръ и все, и гето вона увасъ хлѣбъ ўсадзила сюды. Коли вышла вона на дворъ, — ажъ увасъ ее хлѣбъ лежить подъ окномъ на дворѣ, валяется ў пѣску и у ногъ свиней.

Зап. учен. Молод. учит. сем. Осипъ Сивуда.

174.

ПРО ЦЫГАНЪ И ДРУГИХЪ ИНОРОДЦЕВЪ.

МУЖИКЪ, ЦЫГАНЪ И НѢМЕЦЪ.

Витебск. Леп. у., с. Бочейково.

Мужикъ, цыганъ, жидъ и нѣмецъ уговорились иди вмѣстѣ бѣлы свѣтъ повидаць, уму разуму набрацца. Вотъ и пойдшли яны. Ночь и обняла ихъ ў ясу. Видзюць яны стоиць по сярадзины лѣсу хата. «Зайдземъ», думаютъ, «сюды, попросицца но ночь». Увойшли яны ў гэту хату и видзюць: сядзиць на лаўцы баба-яга, вытарашиўши на ихъ отъ страху вочи. «Што вамъ тутюцьки потреба, народъ незнакомый?»

«Ай, бабусичка, пусьци ты насъ пираночаваць».

— «Ночуйця сабѣ, али вѣдайця тоя, што гэту ночь будзиць тутъ потѣпа».

— «Будзиць ня будзиць, али трѣба тутъ заночаваць», кажиць мужыкъ, бо другого мѣйсца тутъ ни знайдзишъ. Вотъ мужыкъ лѣхъ на лаўцы, жидъ на столикѣ, цыганъ залѣзъ на печку, а нѣмецъ подвязаў подъ столъ корыто, да и залѣгъ ў имъ, думючи, што коли начнецца потѣпа, дыкъ ёнъ отвязыць вярѣўку ды и поплывѣць.

Захоцѣлось мужику їсьци, вотъ ёнъ достаў зъ кишени мяса

ды и жуецъ подихоньку. Чуиць жидъ, што мужикъ ёсьць мяса, давай проспць, — штобъ и яму даў ковалыкъ. Мужикъ даецъ ды и кажець: «мясо сыроя, кыли хочешъ ёсьць, идзи къ цыгану. Цыганъ пипку куриць, дыкъ на пипцѣ спячѣшъ мяса». Жидъ обли- зываючись, кажиць мужику: ай да смашная мясо.

«Аци ты ужо спѣкъ?» гукаиць до жида мужикъ?

— Спѣкъ.

— «А огонь погасіў?

— «Ой не! Тутъ жидъ захваціў вядро воды, ды-сахъ! на цыгана. Цыганъ якъ закричиць благимъ матымъ: «Ай потѣпа, ай потѣпа!» А нѣмецъ зачўўши гэта: рызы! по вярѣкамъ ды якъ грасницца зъ корытомъ объ зямлю, ажъ ўси свои косьци поломаў!

Вотъ табѣ нѣмецъ хитрецъ! На гэтомъ и моей басни конецъ.

Зап. крестьяниномъ Андреемъ Носыревымъ.

175.

ЦЫГАНЪ И ПОПЪ.

Могил. губ., Гомельск. у., Старо-юркович. волости.

Договорився циганъ искосить у попа синокосъ. Попили мого- гаричи. На завтра поѣхавъ циганъ съ парубкомъ икъ синокосу. Циганъ и кажить: «нумъ пополуднимъ!» — «Давай!» сказали па- рубки. Пополуднивали. «Ну оддишились. А коли бўдамъ косить?» Циганъ и кажа: «Ви только то дѣлайте, що, я буду дѣлать, дакъ ўсѣ буда добре». Отъ яны лягли спать и проспали до вѣчера. Ве- черомъ циганъ и кажа: «Нумъ що пополуднимъ!» — Пополудно- вали. — «Нумъ теперь ѣхать домовъ!» Пріѣхали. Циганъ и кажа: «Ну, батюшка, вже траву покосили, давай отправу». Отъ ба- тюшки заплативъ, що слѣдовало и давъ цигану пирогъ. Отъ ци- гапъ и кажа: «Дай, батюшка ще и сала». — «За що вже тебѣ сало?» — Ни давъ.

— «Ну, батюшка, ни давъ сала, щобъ тебѣ трава встала!» — На завтра батюшка поѣхавъ на лугъ и съ граблямъ, — ажъ вся трава стоитъ. Отъ попъ и кажа: «Ахъ Боже мой! луччай бы я тавъ кусокъ сала, чомъ моя трава ўстала».

Зап. наставникомъ народн. учил. П. Ст. Батуринымъ.

176.

МУЖИКЪ И ЦЫГАНЪ.

Той же губ. Рогач. у., д. Янова.

Живъ такъ сабѣ въ одномъ сѣлѣ мужикъ и цыганъ. Во тый цыганъ и позвавъ мужика къ сабѣ христить. Мужикъ пирехрестивъ у яго и давъ попѣ тому цыганѣнку имя—Сидоръ. Прошло дни со три, якъ ѣнъ родився, приходитъ цыганъ къ мужику да и кажа: «Кумъ, а кумъ! твой хресникъ, высуня головку изъ люльки да и кажа: «тато, а тато! я мѣду хочу». Мужикъ давъ вяликій кусокъ. Во цыганъ и пойшовъ, а дѣли приходитъ и на другій день, да и прося еще. Мужикъ догадався, што ета цыганъ самъ ѣсть. Во ѣнъ и кажа: «Ходзи, кумъ, самъ, ў пасяку да и возьми сколько табѣ треба». Цыганъ пойшовъ, а тамъ ў пасяцы были въ одномъ вульле восы. Мужикъ поставивъ лѣсницу да и кажа: «лѣсь самъ да и кушай». Тольки цыганъ ўзлѣсь, а мужикъ ўзявъ да и принявъ лѣсницу. Цыганъ отчинивъ вульле, да и глядитъ, ажно тамока мѣдъ. Во ѣнъ карпанувъ ножемъ, а восы якъ вылятять, да якъ стали яго кусать, ѣнъ тогды кажа: «кумъ! подай скорѣй вонъ тоя!», а мужикъ яму подае то соломенку, то былинку, а цыганъ усе кричить: «ня тоя, а вонъ тоя», а самъ ня зная, якъ зовуть. Во а дали яго узяла немочь, ѣнъ и павъ. Мужикъ тогды и пытая: «кумъ! можа дробину?»

— Ай кумокъ дай уже тяперъ грабину, да глядзи уже мою дятину.

Зап. воспит. Учит. Сеени. И. Адамовичъ

177.

ЦЫГАНЪ И КРЕСТЬЯНИНЪ

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, м. Шерешево.

Одзинъ цыганъ зашовъ до одного господарѣ ў клуню (сарай) и обачивъ, що тамъ вѣльмя много пауценя висѣло на стѣнахъ и стрѣхахъ. Цыганъ поглѣдзѣвъ, поглѣдзѣвъ на пауцене и сказавъ господару: «знаешъ що? гѣто пауцене можно очи-

сьщица, — коли хочъ, я тобѣ яго очищу и ў твоей клуні яго нигды не будзе». — «Що ты за гэта схочешъ?».

«А ощожъ, якъ пуврублевку, то будзе чиста клуня».

Той господаръ сгодивса (условился, уговорился) зъ цыганомъ за пуврубля. Товды цыганъ взявъ запаливъ пауцене и воно выгорѣло все, а стрѣха и стѣны хоть бы задымилісь одъ огня, воні остались цѣлы якъ и были. Товды господаръ заплачивъ цыгану пуврубля и еще подзяковавъ. Послѣ гэтаго господаръ пришовъ черезъ дзень ў клуню и обачивъ, що зновъ нашлосе много пауценя. Тутъ господаръ постоявъ, погледзѣвъ на пауцене и сказавъ: «Э уже я знаю гету штуку, я уже самъ умѣю якъ очисьщицу клуню одъ пауценя». И гето поговоривъ, самъ зъ собою и взявъ запалку (спичку) и запаливъ пауцене, а уже якъ запаливъ пауцене, то очисьщивъ не только пауцене, но и всю господарку и всю тую улицу, въ екой вонъ живъ, такъ що оставса одзинъ попалъ и камѣне.

178.

ЦЫГАНЪ И ГОСПОДАРЪ.

Одзинъ цыганъ ўлѣзъ до одного господара ў комору, кобъ що нибудзь тамъ украсьци. Лазивъ вонъ тамъ, лазивъ и нашовъ тамъ сало, и давай его ѣсьци, но якъ вонъ выходивъ зъ коморы (кладовой), то попалъ ў хату до господара. Якъ тутъ вонъ обачивъ, що будзе беда отъ господара, то придумавъ хитросьць, якъ выйци изъ биды. Вонъ сказавъ такъ господару: «пане господару, на тобѣ сало! чортъ его приславъ много тобѣ». Той господаръ злекавса и сказавъ цыгану: «Коли тобѣ давъ чортъ сало, то и неси его собѣ». Той цыганъ зарадововса, да давай Богъ ноги. Только его и бачали, все равно, що его чортъ повѣсь.

Обѣ зап. учен. Молод. учит. Сем. Осипъ Сивуда.

179.

КРАСНОБАЙКИ.

а) Витебск. губ. Леп. у., Чашиники..

«Ванька, дзѣ быў?

— На рынкѣ, сударъ.

«Што ты видзѣў?»

— Грошы по мошнамъ, калачи по ночвамъ, платки по карманахъ.

«Даў табѣ гривенникъ?»

— Даў, сударъ.

«Даў другой?»

— Даў, сударъ.

«Да дзѣ другой?»

— Да самы той.

«Што жо ты купіў?»

— Купіў горобку и засѣяў ніўку. Якъ удаўся горохъ! — тонокъ и високъ и на лисыця шырокъ.

«Вотъ то хорошо!»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы свиньни, увесь горохъ powyтоптали.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — поўну кадку насоліў.

«Вотъ гэта хорошо.»

— Хорошо да ня дужо. Якъ повадзилися поповы кошки, ўсю говядзину powyтаскали.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо да ня дужа. Якъ биць да лупиць, якъ биць да лупиць — жонѣ шубку пошыў.

«Вотъ то хорошо.»

— Хорошо да ня дужа. Пошла жана на вiсповидъ, попъ кошки спознаў, шубу зъ яе содраў.

«Вотъ гэта худо!»

— Худо, да ня дужо. Якъ судзіцца ды водзіцца, якъ судзіцца ды водзіцца — высудзіў два рога, чатыры нога и хвостъ доўгі и сама красно. Згадайця: што гэта за штука?

«Да гэта корова.»

— Поцѣлуй вѣ ж.... ды будзь здорова!

«Ды штожъ гэта за штука?»

— До гэта ня штука. Я поймаў такую штуку.

— Подъ гору бяжаць, зъ горы куляйца.

«Да гэта лисица»!

— У цябе ў вочахъ митусица.—Гэта еще ня штука. У мяне ёсьць штука. По лясу свищиць, бѣлыхъ овецъ ищиць.

«Гэта воўк».

— Бирагися, баринъ, штобъ васъ ня стоўкъ (сѣбгъ). Гэта яще нея штука. Ды вотъ у мяне штука: подъ гору бягуць, а зъ горы коцюца.

«Да гэта зайцы»!

— Поцалуй, баринъ, у яйцы.

Зап. мною отъ мѣщанки М. Коткевичевны.

180.

б) Могил. губ., Горецк. у., с. Святоимцы.

«Откуль ты»?

— Зъ Ростова.

«Говораць тамъ водомылка вода змыла».

— Да змыла.

«Говораць тамъ хлѣбъ дзешевъ»?

— Да дзешевъ. Я за полушку купіў гороху осьмушку.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— Ъхаў звозчикъ сѣдой на кобылѣ гнѣдой, якъ удариў яе, такъ разсыпаў мой горохъ.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— А оттого жъ такъ: якъ я начаў гресьць да месьць — на-грозъ сколькои понесьць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, хорошо, да не дужо.

«Отчаго такъ»?

— А оттого такъ: якъ посѣяў я тѣй горохъ, якъ народзіўся тѣй горохъ рѣдокъ, росистъ и стручистъ.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы свиньи — съцерли, умяли, ў навозъ скачали.

«Плохо, плохо твое дзѣло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ свиней биць да лупиць, къ сѣнокоосу сало солиць — и насоліў семъ кадешекъ.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ унадзилися поповы кошки — выволокли сало до крошки.

«Плохо, плохо твое дзѣло»!

— Плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я поповыхъ кошакъ биць да лупиць и жанѣ зъ шкуръ шубу шиць.

«Хорошо твое дзѣло»!

— Хорошо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого, што была жана богомольна: якъ начала къ церкви ходзиць, а попъ кадзиць, — жана шубу сняла и попу отдала.

«Плохо твое дзѣло»!

— Плохо — плохо, да не дужа.

«Отчаго такъ?»

— Оттого такъ: якъ начаў я попа судзиць да радзиць, — высудзіў корову съ пяцьцю пальцами.

«Гѣто мядзвѣдзь! глаза табѣ продзерець».

— Я табѣ про мядзвѣдзя раскажу: то мядзвѣдзь, што по полю бѣгаець, да всякѣ хватаець.

«Ета воўкѣ, што табѣ на толкѣ».

— Я табѣ про воўка раскажу: то воўкѣ, што по полю бѣгаець, хвостомѣ слѣдѣ заметаець.

«То заяцѣ».

— Я табѣ про зайца раскажу: то заяцѣ, што зѣ засѣчка на засѣчакѣ прыгаець да зернушки глотаець.

«То мышѣ! Жану яго подвышѣ».

— Я табѣ про мышѣ раскажу: то мышѣ, што по полю бѣгаець, зернушка собираець.

«Ето ворона, очи табѣ пропорола».

— Я табѣ про ворону раскажу: а то ворона, што по полю летаець, зѣ копѣ зѣрна выбераець.

«То гракѣ» ¹⁾.

— Отступѣ дуракѣ! Свѣтѣ пройшоў — такихѣ дуракоў не видаў, якѣ ты.

Зап. учит. народн. училища. Н. О. Николаевичемѣ.

181.

в) Могилевск. губ., Дубровны.

«Я дорогой шоў, я питаекѣ, братѣ знашоў».

— Гэто хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Питаекѣ щербатѣ».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа: я гороху купіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Горохѣ чарвивѣ».

— Ото худо.

1) Гракѣ а) птица грачѣ; б) зѣвака. Сл. Носовича.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я вупра выкырміў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

«Воўкъ вупра зъѣў».

— Ото худо.

«Худо, да не дужа».

— А што?

«Я воўка забіў».

— Ото хорошо.

«Хорошо, да не дужа».

— А што?

Панъ шкурку отобраў.

Зап. учен. народн. училища Н. Трутко.

182.

г) Минск. губ., Новогрудскаго уѣзда, Коваленко.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова братъ?

«Зъ Бирастова».

— Што жа тамъ, братъ, слышно?

«Архирей жéница».

— Архіерей хороші́й молодзецъ. Ёхаў я циразь яго дворець,

а ёнъ ходзиць да посвистывае.

«Чаломъ братъ»!

— Скудова, братъ?

«Зъ города Бирастова».

— Што тамъ слышно?

«Рыба *зира* (?), рыбу ловили, соломой тушили, бокé посмолили.

Посѣляў я 3 чецварци горóшку — ни сушоў мой горошакъ, ни корёньчика».

— Вотъ братъ худо!

«Худо, да ня вельми ящо. Якъ зародзіў мой горошóкъ ды падъ одзінъ стручóкъ.

— Вотъ, братъ, слаўно!

«Слаўно, да ня вельми ящо. Якъ унадзіліся поповы свиньні, вытаскалі мой горóшакъ до кореньчыка. Якъ зачаў я поповы свиньні бици и кадушку мяса солици. Якъ занадзіліся поповы кошки, вытаскалі мясо зъ кадушки».

— Вотъ, братъ, худо!

«Худо, да ня вельми... Якъ зачаў я поповы кошки бици, ды зъ ихъ шкуры лупици, своей жонцѣ шубу шици. Якъ *потрику*(?) познаў ды на честку насъ зъ жаной познаў. Попъ шкурки познаў, ды зъ моей жонушки шубу содраў».

— Вотъ, братъ, худо.

«Худо, да ня вельми. Якъ начаў я зъ попушкомъ бици, залобки волочицца—выбіў¹⁾ я зъ яго два рóга, чатыра нóги, доўгі хвостъ (т. е: корову)».

Зап. учен. VIII кл. гимназіи Коваленко.

ЛЕГЕНДЫ

183.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДІАВОЛА И БОЛОТЪ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

«Шелъ Спасъ по синему морю, видитъ море начинаетъ пѣниться, начинаютъ бить необыкновенно сильныя волны, появился громаднѣйшій водяной столбъ. Спасъ подходитъ къ этому столбу посмотри́тъ, и видитъ въ срединѣ этого столба живого великана, поварачивающагося, но не могущаго встать. Спасъ взялъ этого великана и выбросилъ на берегъ. Явился такой красавецъ, что

1) Выбилъ здѣсь значить: сдѣлалъ. Крестьянинъ здѣшній, въ случаѣ обиды съ чьей либо стороны, обращается къ чараўникамъ или знахарямъ, которые, по его убѣжденію, въ состояніи превратить человѣка въ какое угодно животное. К.

красотѣ его изумился самъ Спасъ. Спасъ взялъ этого красавца и поставилъ его начальникомъ надъ всѣми ангелами. Этотъ красавецъ и началъ внушать ангеламъ неповиновеніе къ Богу. «За что, говорить, будемъ повиноваться Богу? Что такое чудное сдѣлалъ Богъ, сотворивъ человѣка? Мы и сами сдѣлаемъ такого же человѣка, еще лучшаго». Нѣкоторые изъ ангеловъ и соблазнились словами этого великана и помыслили въ себѣ: «въ самомъ дѣлѣ, за что мы будемъ повиноваться Богу? Пойдемъ и сдѣлаемъ такого же человѣка». Отправились и давай мутить небольшія озера и рѣки; трудились до такой степени, что отъ работы лица ихъ сдѣлались черны какъ уголь. Долго они мутили рѣки и озера, появились разнаго рода насѣкомыя, пресмыкающіяся и ползающія, но человѣка сдѣлать не могли. Тогда пришелъ къ нимъ Спасъ и посмотрѣлъ на нихъ съ гнѣвомъ. Лица этихъ непокорныхъ сдѣлались ужасно страшными; на головахъ выросли рога; вмѣсто языковъ у нихъ явились огненные жала. Другіе ангелы взглянули на нихъ, испугались и отступились отъ нихъ, а они и остались. Такъ какъ они помутили воды, превратили ихъ въ болота, то имъ и назначено жить въ нихъ. Съ тѣхъ поръ и до настоящаго времени черные живутъ въ болотахъ, мѣстахъ, устроенныхъ ими. Впослѣдствіи времени этимъ чернымъ стали давать различныя имена: чертъ, діаволъ, сатана, бѣсъ, и такъ далѣе. Различныя имена даны чернымъ оттого, что во время земной жизни Спасителя они различными способами старались искусить Господа.

Изъ статьи свящ. Симеона Нечаева: «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борисовскаго уѣзда» въ Минск. Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ 1874 г., № 7. ч. неофициальной, стр. 281.

184.

ПОЧЕМУ ЧЕРТИ ВЪ БОЛОТАХЪ ЖИВУТЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда Метижск. вол.

«Быў одзинъ дужа прыткі анялъ на небѣ и ни хоцѣў ужо Бога слухаць, дыкъ Богъ яго выкинуў зъ неба долоў за Анцыпора. Сядзѣў гэты Анцыпоръ доўго одзинъ на зямлі, а паслі и

проси Бога: «Надто», кажа, «мнѣ одному нудно; змилуйся, зроби мнѣ товаришша другого!»

Богъ ўзяў атрамэнту¹⁾, пусьціў капилюку, дыкъ и стаў други чортъ. Анцыпоръ замѣціў, гдзѣ Богъ поставіў атрамэнтъ той, украў яго ды давай пырскаць ўсюды — дыкъ наробіў цѣлы мильёнъ войска чортоў и повёў ихъ къ Богу на небо: «Выходзи», кажа, «на пляцъ, будзимъ вояваць, цяперъ кролеўство ужо мое!»

Богъ стоіць сабѣ. Нѣшто зъ далёку загурчэло, блиснуло. Анцыпоръ дзизницца: «што гэта?» Богъ кажа: «Гэта моё войско идзець!» Тольки сказаў, — громъ и блискавицы якъ загрымѣли, заблестали, стали пируны страляць — страхъ! ўсё небо сколыхнулося, затраслося, дыкъ чэрци и попáдали — куды которы: хто ў болото, которы ў воду, которы ў лѣсь, которы ў пóля — куды попало. Зъ тыхъ поръ тамъ и сидзяць. Цяперъ св. Илья якъ увидзя гдзѣ которого, и смале яму пяруномъ туды».

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавья Стрэльченка.

185.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ КОНЯ.

Гродненск. губ.

Даўней, кажуць, бороноваў чаловѣкъ, а чортъ пришоў, сѣў на борону и чаловѣкъ не могъ поцягницъ бороны. Тогда Богъ сказаў на чорта, штобы ёнъ быў конемъ — и чортъ стаў конёмъ, и зъ тыхъ поръ стали на свѣци кони.

Зап. учен. Свислоч. учит. сем. Мышко.

186.

БОГЪ, СПАСЬ И ЧОРТЪ.

Витебск. губ. и у.

Прежде сотворенія міра Мадеръ Божжа сядзѣла у мора зъ Исусомъ Хрыстомъ. Ишоў чортъ и встрѣў Бога. Богъ говόриць: «идзи ў мора, возьми тамъ камень и земли». Чортъ пошоў, камень ўзяў, а земли тольки хоцьў ўзяць, дыкъ Исусъ Хрыстосъ ня

1) чернила.

попусьціў, хоцьў яму голову одсѣчь, дыкь ёнъ мечъ прыдзержаў рукой, а землю ўзяў ў ротъ. Вышоўши на берагъ, чортъ даець Богу камень, а Богъ патаиць: «А гдзѣжа земля»? А чортъ яму кажаць: «якь я хоцьў зямлю браць, дыкь Исусъ Хрыстось хоцьў голову одсѣчь, дыкь я прыдзержаў рукою мечъ, а зямлю ўзяў ў ротъ: вой ена!» Тогда Богъ сказаў яму: «счасьцця твоя, што ты вышоў зъ мора, а я хоцьў цябе истрабиць, но тольки я тябе истраблю ящѣ!». Чортъ пошоў и ничаго ни сказаў, Такъ яны и развойшлись.

Зап. мною отъ быв. дворовой.

187.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ МЕДВѢДЯ.

а) С. Маделино, Витеб. уѣзда.

Зъ даўна Богъ ходзіў по зямлѣ, цяперъ ужо ня ходзиць, — ну и захоцьлося мужику зъ жонкой спужаць Бога. Яны прыбядвѣли, бѣдно жили. «А што ёнъ ходзиць, насъ ничымъ ни надзиляиць; спужаймъ жа и мы яго!» И стали думаць, якъ яго спужаць. Подлѣзимъ подъ мостъ и замычамъ, а Богъ успудзицца насъ. А Богъ сказаў: «коли жъ вы такъ замычали, то и будзице вѣкъ мычаць», и обярнуў ихъ мядзвѣдзями. Зъ того и мядзвѣдзи стали.

Зап. М. Игн. Хмѣлевская отъ крестьянки Ганны Алексѣевны (женщина лѣтъ 50-ти).

188.

б) Ковенск. губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Одзинъ чловѣкъ зыхоцьлѣ ошукаць Христа, ёнъ подлѣзъ подъ мостъ, чырезъ который шелъ Хрыстось и зачалъ мырматаць: мр. мр. мр! какъ мядзвѣць. Хрыстось зналъ, што гэто былъ чыловѣкъ и гыворить яму: «Мырмачи-шь ты съ ныни довѣки!» и обярнулъ яво въ мядзвѣдзя. Вотъ тольки пыцямись (присмотритесь) въ мядзвѣдзя, какъ разъ такіи ноги, кыкъ въ чыловѣка.

Зап. учит. народн. училища. г. Гайдуковъ.

189.

в) Витебск. губ., Леп. уѣзда, с. Вѣтрино.

Ишоў одзінъ разъ панъ Езусъ зъ учнями; ажъ ўздумалоя одному члавѣку спужаць яго. Вотъ ёнъ стаў ракомъ за лясняй. Той стаў, и дожиданць, коли ёнъ подойдзиць. Якъ тольки панъ Езусъ подойшоў къ яму, то ёнъ высунуўся изъ-за дзиравины и крыкнуў: «Га!» Панъ Езусъ ни улякнуўся, али сказаў тому чловѣку: «Ну, чловѣча, ты стаў на карачкахъ, якъ звѣрь, такъ и будзишъ жа ты вѣкъ звяромъ». Вотъ зъ гэтой поры и зачаўся мядзвѣдзь; одътого у яго и подошвы на ногахъ, быць у чловѣка.

Зап. Свящ. І. Вик. Копецкій. Ср. Чубинскаго «Труды», І, стр. 50—51.

190.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ВОЛКА.

Витебск. губ. и уѣзда, сел. Маделино.

Богъ сотвориў чаловѣка изъ глины, а чортъ сотвориў воўка и стали зъ собой закладѣцца, Богъ говорыць: «Мое лѣпша», а ня доброй говорыць: «Мое лѣпша». Спираюцца, а Богъ кажыць: «Ты самъ на свою работу будзешъ тукаць, а моя работа будзиць ўсяму свѣту радосьць, вотъ тольки поглядзи на мою работу, зъ іе ўвесъ свѣтъ завядзецца, а вотъ одступи и глянь на свою». Нядобрый одступіў, а воўкъ ўскочіў и побѣгъ и вужаки за имъ попоўзли. Тоды чортъ отвярнуўся и крикнуў: «Гаму!», а Богъ и засміяўся: «А што» говорыць, «чы ни казаў я, што ты и самъ будзишъ на свою работу тукаць?», ну и вѣкъ ўси на воўка тукаюць. А Богъ засміяўся—дый самъ сабе подзяковаў, што ёнъ самъ зъ своей работы засміяўся.

Зап. М. Иг. Хмѣлевской. Ср. «Труды» Чубинскаго І, стр. 52.

191.

ГОЛОДНЫ ВОУКЪ.

а) Гродненск. уѣздъ, дер. Рески.

Одзінъ разъ воўкъ голодны пошоў до Бога їсьць просиць. Богъ кѣжа яму: «Пойдзи зѣѣшъ лысаго коня.» Воўкъ прышоў до коней и бачиць—ўсѣ кони черные, потому што чаловѣкъ замазаў

конямъ лѣсину. Воўкъ прышоў зноў до Бога на жалобу и кáжа, што чаловѣкъ замазаў коню лѣсину. Тайды Богъ сказаў воўку: «Пойдзи, зѣ́пшъ чаловѣ́ка». Воўкъ прышоў до чаловѣ́ка и кáжа яму: «Богъ сказаў мнѣ́ зѣ́сьць цябе». Чаловѣ́къ кáжа воўку: «Позволь мнѣ́ умыцца!» Воўкъ позволиў. Чаловѣ́къ умыўса и кáжа воўку: «Дай хвоста уцерциса». Воўкъ даў хвоста, чаловѣ́къ екъ окруціў хвостъ ко́ле руки, да екъ ўзяў биць воўка — и забіў яго.

Зап. учен. Свислоч. Учительск. Семинаріи Мышко.

192.

б) Той же губ., Слонимск. ўѣзда, Костровиской волости, дер. Задворье.

Нѣколи воўкъ прышоў до Бога ўсьци просиць и говориць: я ўсьци хочу. «Пойдзи ты», кáже яму Богъ «сзѣ́пшъ плоцицу». Воўкъ пошоў до ракі и вгледзѣў плоцицу: ловіў, ловіў — и ни поймаў. Ёнъ отыйшоў и увидзѣў корову и говориць: «Ўсе роўно: хоць плоцица, хоць яловица; пойду я яе сзѣ́мъ». Пошоў сзѣ́ў и ни подзѣў.

Приходзиць другі рась къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я ўсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты сзѣ́пшъ вокуня». Воўкъ пошоў къ рацѣ и вгледзѣў коня и говориць: «Ўсе роўно: ци конь, ци вокунь, пойду, яго сзѣ́мъ!» Пошоў, сзѣ́ў и ни подзѣў.

Прышоў и треіци рась до Бога ўсьци просиць и говориць: «Боже, Боже! я ўсьци хочу». Богъ сказаў: «Пойдзи ты, сзѣ́пшъ на пятнацца грошай». Воўкъ пошоў и вгледзѣў кобылу жъ же-ребямъ и говориць: «Кобыла дзесяць грошай, а жеребя пѣць грошай, — пойду, ихъ сзѣ́мъ». Пошоў сзѣ́ў и такъ ни подзѣў.

Приходзиць чацверты рась къ Богу и говориць: «Боже, Боже! я ўсьци хочу». Тогды Богъ сказаў яму: «Я табѣ́ говориў сзѣ́сьци на пятнацца грошай, а ты такую зробіў шкоду чаловѣ́ку». Послѣ́ Богъ сказаў воўку: «Пойдзи ты сзѣ́пшъ то, што ў́ лѣ́си кў́кае». Воўкъ пошоў ў́ лѣ́сь, скакаў по кустамъ и ничего не поймаў. Послѣ́ почуў, што чаловѣ́къ рубая дровы и говориць: «Усё роўно, ци кука, ци стука, — пойду я, яго сзѣ́мъ». Прышоўши къ чаловѣ́ку, воўкъ и говориць: «Вялѣў мнѣ́ Богъ цябе сзѣ́сьци». — «Ты

бачишь», каже яму чаловѣкъ, «што я зъ головы кашливы и ввесь помаранъ; якъ же ты будзешъ мяне ѣсьци? Пойду я вымыюся». Ёнъ пошоў, высякъ дубину и пришоўши къ воўку, каже: «Подай мнѣ хвостъ вцерпись». Воўкъ подаў; а чаловѣкъ ўзяў да закруціў вокрухъ руки да якъ начаў яго биць, такъ воўкъ одорваў хвостъ и побѣхъ и позваў много воўкоў. А чаловѣкъ ўзлѣзъ на елку. Якъ тольки воўки пришли, такъ и постали одзинъ на одномъ, и капъ еще одзинъ, ци два, то досталипъ чаловѣка. Тогда чаловѣкъ сказаў: «Кому, кому, а куртачу потопчу: одорваў я яму хвостъ, одорву и головоў!» Куртачъ сполохаўся, выскочіў и побѣгъ. Яны догнали яго и разорвали.

Зап. учен. Свислочск. Учительскій Семинаріи Ив. Бартошъ.—Ср. Легенды Аванасьева, стр. 107—9.

193.

в) Могил. губ., Гомельск. уѣзда, сел. Старо-Юрковичи.

Живъ сабѣ нищасны вовкъ. Ня могъ ёнъ ничо́го сабѣ доставать. Отъ приходя вовкъ икъ Святому Ягорью и говора: «Господи! я хочу ѣсьть». Ягорья й кажа: «Иди икъ рѣйци: тамъ богато ходитъ гусей, дакъ и съѣжъ ихъ». Приходя вовкъ икъ рѣйци, встрикаетъ гусей и говора: «Гуси, гуси, я васъ исьѣмъ». — «За що ты насъ будашъ ѣсьть? ты луччай послухай, икъ ми заграимъ, ми добрые музыканты». Отъ гуси закричали, замахали крыльямъ, а вовкъ стоитъ да ногой тупъ! тупъ! и кода ёнъ поднявъ морду, гуси вже и улятѣли. Отъ ёнъ пириночувавъ, и на завтра нїща¹⁾, приходя икъ Ягорью: «Господи, я хочу ѣсьть!» А я табѣ казавъ изьѣсть гусей». — Да яны влятѣли. — «Ну тамъ за гумномъ ходя свинья да й вельми большая, дакъ иди, яе исьѣжъ!» Вовкъ приходя икъ свиньѣ. «Свинья, свинья, а свинья! я табѣ исьѣмъ!» — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мене будашъ ѣсьть? ты лучъ послухай моѣ пѣсни: я добрая пѣсинница». Отъ свиння куви, куви! да икъ назбиравалась богато свинней, икъ почали вищать да вовка матать. Дакъ ёнъ икъ вырвался, да самъ сабѣ и думая: «Дуракъ я, що ѣсьть хочу, а пѣсинъ слушаю». И опять приходя къ

1) т. е. на ща: на тощакъ.

Ягорью. «Господи! я хочу їсьть!» — А я табѣ вилѣвъ иззѣсть свинью. — «Да ина утикла». — Ну тамъ у поли ходя баранъ, ди иззѣшь яго. — Отъ приходя ёнъ къ барану: «Баранъ, а баранъ! Я тибѣ иззѣмъ!» — «А вовкъ, ты вовкъ! отъ еще треба лупить да и рвать! иди лѹчъ стань ў лощини, да ротъ разявъ, дакъ я табѣ самъ ўскочу». Вовкъ ставъ, а баранъ разогнався, да икъ гипнувъ яго въ лопъ, а самъ швидко втыкать; вовкъ пириварнувся, а яго вже и ня видно. Вовкъ пириночувавъ и опяты приходя икъ Ягорью: «Господи! я хочу їсьть!» — Ажа я тибѣ казавъ иззѣсть барана. — «Да ёнъ убѣгъ». — «Ну йди, тамъ поповъ парубокъ сячеть дрѣви, дакъ иди да иззѣшь кобилу; ось тамъ попадешъ». Побѣгъ вовкъ ў лѣсъ: кобила, кобила! я тибѣ иззѣмъ! — «Ахъ ты вовкъ, ты вовкъ! ну за що ты мине будашъ їсьть? ось у мине граматка: нутъ почитай!» Вовкъ вискалився и зуби вискаливъ, а кобила яго икъ цѣпнула — ажъ ёнъ пирикувиркнувся, а кобила оторвалася и ну куды выднa. Вовкъ уставъ, глядитъ, — стоить парубокъ. «Парубокъ, парубокъ! я тибѣ иззѣмъ!» — За що? — «А за то, що кобила втыкла». — «Не їшь мине, вовкъ! Я лучъ дамъ тибѣ гуся, да що и по пястру». — Гляди, щобъ була правда!» — «Будать правда». Отъ скоро забрихали собаки и парубокъ узнавъ, що вже вовкъ тутъ, внисъ яму гуся. Вовкъ иззѣвъ и кажа: «А пестритъ коли будашъ?» — «А зарáзъ!» Отъ ёнъ вилѣвъ чилядкомъ нагрѣтъ укропу ¹⁾, а самъ виниъ мѣхъ и кажитъ: «Ну лѣсъ сюды!» Вовкъ ўлѣсъ. Отъ ёнъ завизавъ хохолъ, и ставъ лить укропъ. Кидався вовкъ, кидався то на той бокъ, то на сей бокъ. Отъ вовкъ продравъ мѣхъ и утѣкъ; на динъ бокъ посмотра — голо, на други посмотра — голо. «Ну правда попястривъ, спосиби!» Отъ вовкъ изновъ иде къ Ягорью. «Господи! я хочу їсьть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ иззѣсть кобилу. — «Да ина утикла». — «Ну, онъ тамъ изъ одного силá въ другая идеть кравецъ, дакъ иди яго иззѣшь.» Приходя вовкъ икъ кравцу: «Кравецъ, а кравецъ! я тибѣ иззѣмъ!» — «Щожъ ты будашъ їсьть, ни знаючи, сколько треба. Ты луччай стань зѣдомъ, дакъ я отмѣрю». Отъ ёнъ ставъ, а кравецъ икъ ставъ яго трипать зилѣзнымъ аршиномъ: крутився, крутився,

1) Укропъ — вскипяченная вода, кипяткъ. Слов. Носовича.

оторвавъ сабѣ хвостъ и побѣгъ куды видна. Прибѣгъ на лугъ, полижавъ, полижавъ да изновъ приходя къ Ягорію: «Господи! я хочу ѣсть!» — Ажа я тибѣ вилѣвъ изѣѣсь кравца. — «Да я ни-посиливъ». — «Ну отъ ѣнъ теперъ и съ другого силѣ идетъ въ третія, дакъ иди да назѣбирай вже богато вовковъ». Отъ ѣнъ назѣбировъ богато. Бачить кравецъ, що бяжить богато вовковъ, швидко побѣгъ ў лѣсъ и взадрався на хвою. Прибѣгли вовки й годають, щобъ яго достать. Отъ купохвосты говорить: «Я стану, а ви на мине становитесь». Всѣ вовки и лѣзуть одинъ на другого, отъ вже яго достають, а ѣнъ, сѣдячи и говора: «Кому, кому, а тому пестромъ купохвостому, икъ соскачу, — дакъ задамъ!» Испугався куцы, да сѣподъ вовковъ втикать, а съ яго: бу, бу, бу... Икъ рассердились тоды вовки; порвали купаго на шматки. А кравецъ изълѣзъ, прихристився, да и пошовъ, куды яму треба було ити.

Зап. учит. народа. училища г. Батуринъ.

194.

ВРАЖДА ВОЛКА, СОБАКИ, КОШКИ И МЫШКИ.

а) Гродн. губ.

Во времена стародавнія волкъ, собака, кошка и мышъ жили межъ собою дружно, не враждовали, а другъ за друга стояли и ни въ чемъ недостатка не терпѣли. Разъ волку какъ-то пришлось нѣкоторое время поголодать. Приходитъ онъ къ Богу и просить пропитанія. Богъ выдалъ ему грамоту на свободное испрашиваніе себѣ милостыни по деревнямъ и селамъ. Съ этой грамотой волкъ и отправился на нищенскій промыселъ. По дорогѣ ему пришлось перейти по кладкѣ черезъ какую-то рѣчонку и по неосторожности, упалъ въ воду, и такъ смочилъ свою грамоту, что ее невозможно было вскрыть безъ предварительной высушки. Добѣжавъ до ближайшей деревни, волкъ вбѣжалъ въ первую избу и попросилъ тамъ хозяйскую собаку оказать ему дружескую услугу и высушить его промокшую грамоту, а самъ, тоже мокрый, отправился сушиться въ овинъ. По уходѣ волка собака тотчасъ бережно, насколько было возможно, разостлала эту грамоту на грядкѣ, а за недосугомъ присматривать за сушкою поручила лежавшему

тутъ коту, съ просьбою передать эту бумагу волку, когда онъ за ней придетъ.

Между тѣмъ кошка заснула и высохшая вскорѣ грамота упала съ грядки на землю и попала въ зубы прибѣжавшей мыши. Та, ничего не зная, что это за бумага, изгрызла ее почти всю и оставшіеся отъ нея клочки затащила въ свою норку.

Когда волкъ вернулся въ избу и узналъ о случившемся, то сталъ бранить своихъ товарищей. А такъ какъ никто изъ нихъ признать себя виновнымъ не хотѣлъ, то они всѣ между собою перессорились окончательно. Волкъ былъ въ отчаяніи, потому что больше одной грамоты ему не могло быть выдано. Взывъ онъ, бѣдный, благимъ матомъ и съ ожесточеніемъ набросился на собаку, которой только послѣ продолжительной борьбы удалось вырваться изъ его лапъ. Тогда собака, въ свою очередь, въ изступленіи бросилась на кошку и не выпустила ее изъ своихъ лапъ, пока не искусила ее донельзя. Тутъ кошка опрокинулась на мышъ, главную виновницу несчастья волка.

Съ тѣхъ поръ и ведется взаимная вражда и ненависть между волкомъ, кошкой и собакой.

Изъ записи Н. Я. Никифоровскаго.

-195.

б) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстѣжск. вол.

Першь и собака мѣѹ шляхѣтскія папѣры. Ну вядомо: гдѣѹ яму зъ ими носипца. Отдаѹ ёнъ коту и проси: «сховаѹ, братко, (першь собака, котъ и мышѹ были зъ собой ву дружбѣ) подѹ стрѣху дѣѹ высоко, тамъ цалѣѹ будзиць». Котъ азяѹ ды отдаѹ мышамъ сховаць подѹ подлогу, бо бояѹся, што подѹ стрѣхой найдзе хто. Адыли, бача собака, што яго нѣхто не шанѹе,—окрыѹдыѹся, мысля: «яшѹ имъ покажу, хто я таки!» Пошоѹ къ коту, проси достаць папѣры. Той полѣзѹ къ мышамъ,—ажѹ яны даѹно ихъ зѣѣли. Ну зѹ тыхъ поръ у ихъ и пошли гѣто нѣнавѣсьць одзинѹ къ другому: собака на кота, а котъ на мышѹ.

Зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

196.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ АИСТА.

а) Минск. губ. и уѣзда.

Аистъ это человѣкъ, обратившійся въ птицу по слѣдующему случаю.

Однажды Богъ собралъ всѣхъ гадовъ и лягушекъ въ кожаный мѣхъ, отдалъ ихъ человѣку и велѣлъ утопить ихъ въ рѣкѣ, строго на строго запретивъ ему развязывать мѣшокъ. Человѣкъ пришелъ къ рѣкѣ и, подстрекаемый сильнымъ любопытствомъ, посмотрѣлъ, что именно принесъ топить. Но не успѣлъ онъ развязать мѣшокъ, какъ оттуда выпрыгнуло множество гадовъ и лягушекъ и разбѣжались по болоту. Тогда Богъ сказалъ человѣку: «Собирай же, пока не соберешь всѣхъ!» А чтобъ ему было удобнѣе собирать, превратилъ его въ птицу.

Аистъ или *буселъ* у крестьянъ называется вѣщей птицей. Чтобы удобнѣе пользоваться его предсказаніями, они устраиваютъ ему гнѣзда вблизи своихъ жилищъ и убѣждены въ томъ, что, если не будетъ въ гнѣздѣ никакого металла, то не будетъ и аистовъ, ради чего и кладутъ туда желѣзо и мѣдь.

Предсказанія аиста выражаются слѣдующимъ образомъ: онъ каждую весну выбрасываетъ изъ гнѣзда яйцо или птенца. Когда выброситъ яйцо, то будетъ хорошій урожай, такъ что можно будетъ купить хлѣба за яйцо, а когда птенца, то и за дитя не купишь.

Изъ записи ученика Несвижской Учительской Семинаріи Ломако.

197.

б) Ковенск. губ., Ново-александр. уѣзда, м. Дукшты.

Давнѣй говорятъ была гарастъ много гадоу, лягухъ, жабъ и другой поскудный твари. Вотъ, одзинъ разъ Бохъ и захоцѣлъ умерцвиць гѣту пѣскуць, штобы яны ня мѣшали чиловѣку хорошо жиць на свѣци. Взяў Богъ два мѣшка: въ одзинъ поклаў гадоу, а въ другій лягухъ и жабъ, завязаў крѣпко мѣшки и вѣлеў бабы

нясці гэты мѣшки въ болото и утопиць ихъ тамъ. Богъ знаў, што баба всякая цикавая (любопытная) и видно за то пригрозиў ей ня развязываць мѣшокъ и ня глядзѣць што тамъ есьць. Принесла баба гэты мѣшки къ болоту и уже хоцѣла кинуть ихъ туда, ды ня вярпѣла... Смерць зыхоцѣлось ей пыглядзѣць... Яна возьми и рызвяжи мяшки, — а гэта паскуць скокъ, скокъ за мяшкомъ, и разбѣглась: которая въ болото, которая въ лѣсъ! Богъ рыссярдзился на бабу и велѣль ей собраць все гэта, а штобы ей было лучше сыбираць Богъ яму обярнуль въ бацяна зъ долгимъ носымъ и зъ долгими ногами ходзиць пы болотымъ.

Гэта была правда, коли нибуць. Вотъ тольки пыцямись (присмотрись, наблюдай) въ бацяна: чорный хвостъ, гэта за то, што въ баба была чорная сподница (юбка). И ня ядуть яго за то, што ёнъ зъ чловѣка. Коли ня хошъ видзиць гадзину (змѣю) лѣтымъ, тыкъ какъ первый разъ видзишь весной бацяна, зывяжи ны хрестку вузялокъ, тыкъ и ня видзишь никогда и ня вкусиць (не ужалить) тогды.

Зная объ этомъ суевѣрїи, крестьяне, увидѣвъ въ первый разъ аиста, завязываютъ на ниточкѣ своего креста узелокъ, чтобы не ужалила змѣя и чтобы не увидѣть ее. «Вбиваць бацяна большой грѣхъ.»

Зап. учит. народн. учил. г. Гайдуковъ.

198.

НАКАЗАНИЕ АИСТА.

Слуцк. уѣзда, дер. Ячево (подъ самымъ Слуцкомъ).

Коли Богъ зробіў жабоў, ящерицоў и ужоў, то уложиў ихъ ў мѣшокъ и даў яго тримаць бацяну, сказаўши, кабъ ёнъ туды ня глядзѣў.

Бацяна узяла циковасць и ёнъ расхилиў мяшокъ, кабъ поглядзѣць, што тамака ёсь. Якъ гэта ёнъ расхилиў мяшокъ, такъ ўсѣ ящерыцы, жабы и повыскакивали. Пришоў Госпоць, да якъ увидзѣў, што бацянъ повыпущаў ўсѣхъ зъ мѣху, то ўзяў дубца и зачаў бацяна гасиць по заду, отъ гэтаго у бацяна задъ черны,

и казаў яму Богъ: «Усю жисць ходзиць табѣ по болоту и збираць тыхъ жабъ, што повывуцаѣ.

Записана учен. слудк. гимн. А. Харлашповичемъ отъ крестьянина дер. Ячево подъ самымъ Слуцкомъ.

199.

ПОЧЕМУ КРЕСТЬЯНЕ СЧИТАЮТЪ ГРѢХОМЪ УБИТЬ ЛАСТОЧКУ.

Смоленск. губ., Бѣльск. уѣзда, Поникольской волости, дер. Межененка.

У насъ ў деревни говоряць: «Хто касатоцку (ласточку) забьець, яму ў во адъ идзиць». Матка казала: коды Суса Христа на хрѣсть вялі и стали ены. ўраги, Христа на хрѣсть распинаць, до гоўздэмъ ружки, ножки прибываць, а вироубы ўсѣ лятали да надъ Христомъ сдекались, ены, виробеюшки, крылышкамъ махали, ў носикахъ гоўздзи брали, ўрагамъ подавали. ўраги потьнуць зобиваць, а вироубы зацерицаюць: ены радовались, какъ Суса Христа мучили. А тутотка ляцѣли зъ за синя моря касатки, ены енто увидали и стали промежъ себя крицаць. Наляцѣли ены на ўрагоў, стали у нихъ гоўздзе отнимаць, наляцѣли ены на воробьеў, — стали воробьеў отъ Христа отгоняць. И сказаў Сусъ Христось: «Касатоцки, птушки дробныя! вы мяня, Суса Христа, во какъ жалѣте! а положу я, Сусъ Христось, такое словцу шко, кабы да людзямъ васъ не трогаць, не вбиваць, кабы вамъ, касатушки, стужи во вѣкъ не видаць! а хто васъ забьець, у того рука отсохнець». А сказаў Сусъ Христось: «Кабы вамъ, воробьи, по мецѣли, по стужѣ лятаць! кабы вамъ, воробьи, хлѣбнаго зерна не видаць, а коли хто васъ забьець, на тымъ грѣха нѣтути», кабы васъ, касатки, отъ Христа отгоняли, а наляцѣли касатки на вироубьеў цѣмною тупей, а разогнали воробьеў отъ Христа того.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки своей, ученицы, Н. Григорьевой.

200.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ ДЯТЛА.

Дятель произошелъ отъ челоуѣка по слѣдующему случаю.

Въ одно воскресенье пчеловодъ пошелъ въ лѣсъ, чтобы сдѣлать борть для пчелъ; взлѣзъ на сосну и началъ ее долбить. Богъ,

увидѣвъ это, сказалъ: «долби постоянно!» и превратилъ его въ дятла.

201.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ ЛЕТУЧЕЙ МЫШИ.

Летучая мышь или *кожанъ* произошла изъ обыкновенной мыши слѣдующимъ образомъ. Обыкновенная мышь разъ съѣла косточку изъ той говядины, которую освятили на Пасху, отъ этого и обратилась въ летучую.

Если она, по увѣренію крестьянъ, своимъ крыломъ дотронется до головы человѣка, то она вся покроется нарывами или полудями. Поэтому они избѣгаютъ встрѣчи съ нею во время ея полета и истребляютъ ее, гдѣ только къ этому представится случай, послѣ чего тщательно вымываютъ руки, чтобы не заразиться названной болѣзною, когда прикоснешься ими къ головѣ.

Оба изъ записки учен. Несвижск. учит. сем. Лом а ко.

202.

О ПЧЕЛѢ.

Минск. губ., Борис. уѣзда.

Шелъ Спасъ по синему морю и видитъ: среди моря камень. На этомъ камнѣ сидитъ прекраснѣйшая дѣва и плачетъ: что падетъ слѣзка — вылетитъ пчелка.

Спасъ, взглянувъ на эту прекрасную дѣву, былъ тронутъ ея слезами и самъ не могъ удержаться отъ слезъ. А потому и сказалъ этой прекрасной дѣвѣ: «Пусть же и моя слезка будетъ между твоими!» Пала слеза и вылетѣла великая пчелка — матка. (Николай Ивановъ Добышъ).

Изъ ст. св. Симеона Нечаева. «Нѣчто изъ религіозныхъ обрядовъ и суевѣрій въ Бѣгомольскомъ приходѣ Борис. уѣзда. Минск. Епарх. Вѣдом. 1874 г. № 7, ч. неоф., стр. 233.

203.

О ПЧЕЛАХЪ.

Витебск. губ., Невельск. уѣзда.

Создалъ Богъ шмелей, а чортъ пчелъ. Видитъ Богъ, что мало

у него толка и дохода: рой весь у него разлетится, куда ни попало, да и меду нѣтъ. Зашелъ онъ къ чорту посмотрѣть, что у него дѣлается. Тотъ накормилъ его медомъ. Понравился Богу медъ и ему завидно стало. «Будемъ», говоритъ онъ чорту «мѣняться». Чортъ, разумѣется, не согласился. «Ну, такъ ладно», говоритъ Богъ, «вижу, что съ тобою ничего не подѣлаешь, такъ уступи мнѣ хоть одну пчелу!»

Подумалъ, подумалъ чортъ да и согласился. Богъ взялъ отъ чорта пчелу, дунулъ на нее и стала она маткой ¹⁾. Запѣла матка, зазвенѣла и стала подыматься вверхъ: пчелы всѣ поднялись за ней да и улетѣли. Вотъ чортъ и остался ни съ чѣмъ, а у Бога — и медъ и воскъ.

Сообщ. студент. Медико-Хирург. Ак. С. Ѳ. Максимовымъ.

204.

ШЕРШНЕВАЯ ОСА.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда.

Пчелъ первоначально Богъ сотворилъ однихъ полезныхъ на благо человѣку. Чорту это завидно стало и сталъ онъ неотступно просить Бога предоставить ему въ пользованіе хоть нѣсколько такихъ пчелъ. Разгнѣванный этой дерзостью чорта, Богъ схватилъ цѣлую треть пчелъ и бросилъ ихъ ему прямо въ лицо. Отъ сильного удара пчелы вдругъ стали крупнѣе и разлетѣлись въ разныя стороны, а отъ прикосновенія къ чортову лицу — черными и получили способность больно кусаться. И теперь еще шершневая оса прежде, чѣмъ укуситъ человѣка, старается ударить его въ лицо.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ по разсказу ученика Свислочск. учт. семинаріи Кугача, уроженца Пружанск. уѣзда.

1) Какъ видно изъ расказа, у пчелъ, въ бытность ихъ подъ началомъ чорта, матки не было. Было ли это оговорено расказчикомъ — не помню. М.

205.

О ВШАХЪ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Когда Богъ сотворилъ первыхъ людей, то они были чисты и не знали, что такое вши. Но одна баба съ дочерью, скучая бездѣльемъ, какъ-то разъ сказала: «Ахъ, Божа ласкавы! не маю жадной работы; дай ты мнѣ, Божа, зъ неба хоть козулекъ (маленькія пасѣкомыя), то я буду ихъ бици». Богъ на нее разгнѣвался и послалъ ей цѣлую жменю *вашей* (вшей) и яны такъ расплодзились, што яна съ дочкою не могла ихъ перабиць,—яны загрызли ихъ на смерць. Отъ гэтого воши расплодзились на цѣломъ свѣцѣ.

Изъ записи псаломщика И. Онуф. Карскаго.

206.

ОТЪ ЧЕГО КОЛОСЪ ХЛѢБНЫХЪ РАСТЕНІЙ ТЕПЕРЬ ТАКЪ МАЛЪ.

а) Минск. губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Даунѣй дужа добро было жиць на свѣци. Самъ Богъ ходзіў по зямлѣ, жиў мижды людзьми, навучаў ихъ добру, оберегаў отъ злого. Тогды пановала на зямлѣ праўда, а крыўда по задворкамъ ховалася. Людзи доживалися доўгого вѣку, были дужи, крѣпки — вѣкъ вѣковали, ни бяды, ни напасьци, ни якой хворобы не знали. Усѣ роўно працовали, гора ня мѣли, бо усяго было много. Зямли — паши сколько хочешъ, а посѣшъ — по локци колосы рѣдзиць, а зерня на жици, якъ той бобъ. Дожъ выпадаў ў пору, ў пору стояла погода. Граду ниhto и не бачіў. Круглый годъ стояло цѣлая лѣто. У лѣсахъ росли садовыя дрэвы, а на ихъ яблыкъ и грушъ — и не обобратца. Были мядовые крыницы, зъ ихъ цякли солодкіе рѣкы. Звяры водзилися смирные, другъ дружки не драпали ¹⁾, а, якъ тые зайцы, травой кормилися. Але прогнѣвали людзи

1) Драпаць: драць. Слов. Носовича.

Бога; прокляў Ёнъ и людзей и зямлю и покинуў насъ грѣшныхъ.

За одну кобету (кабъ ей ни дна, ни покрышки) мы такъ покутуемъ¹⁾. Была ина богатая, ўсяго мѣла здоволь, али такая зайздросная уродзилася, такая злая, што и цяперешнимъ свѣтомъ коли пойскаць — рѣдко знайдзешъ.

Намолоціў яе мужъ пшаницы и зъ першаго умолоту захоцѣли блиноў паспытаць.

Пячѣ тая кобета блины. Тымъ часомъ успаскудзилось яе дзиви. Што жъ ина робиць, поганая? Ўзила блинъ и обцерла имъ паскудства, опаганила даръ Божій...

Ажъ заходзиць къ ей чировѣкъ — подорожникъ. «Спория табѣ ў дзяжу!» кажа такъ. Ина и не подзяковала. «Зайшоў я къ вамъ трохи отпочинуць и дай мнѣ чаго нибудзь перекусиць на дорогу, бо иду я зъ дальней стороны — здарожіўся²⁾» — каже той чировѣкъ. А ина — нима того, кабъ приняць чужака, почастоваць яго якъ повинно быць — пожагѣла навѣтъ блина горячаго, а подняла зъ зямли той опаскуджанный и дае тому чировѣку: «ѣшь, каже, живися!» А гэта, видаць, быў самъ Богъ. И каже Ёнъ: «Коли вы Божжаго дару не шануеце, чужака не почитаеце, полюцку не принимаеце, дыкъ вы Божьей ласки не варты». И прокляў Богъ зямлю. Зробилася ина якъ камень, — сохой ня уздырешъ. Погода змянилася: то палы³⁾, то стужа. Солодкіе рѣки повысыхали, трава пожоўкла, лисьця пападали. Наступіў голодъ, моръ. Мруць людзи якъ мухи; ѣсци нечаго, што мѣли, то зѣли.

Стали тогды выць звяры, собаки, кошки... стали жалковаць до Бога: «За што ты, Божа, насъ караешъ — голодомъ морешъ? Чимъ мы провинилися? Мы твою ласку помнили, твоего приказання не рушили, жили такъ, якъ ты намъ наказаваў. Пожагѣй ты хоць насъ, — не губи голодомъ и холодомъ!

И ўзмиловаўся Богъ надъ живѣлами. Послаў на землю дожъ; зробіў такъ, што у насъ половина на году холодно — зима, по-

1) терпимъ, страдаемъ; 2) *Здароживацца* — сильно устать отъ дороги. Слов. Носовича; 3) засуха.

ловина цело — лѣто. Зима на людзей, лѣто на звяроу. Урожай стау посылаць тольки на звяроу, на собакъ, на кошакъ, на короу. Ихъ лаской мы живемъ, ихъ хлѣбъ объѣдаемъ, а на сябе повинны працываць щиро до поту, до кроваваго мозоля. И Богъ людзей покинуу, узыйшоу на небо. А до неба високо — покуль домолился, покуль достукаеся... И пошла зъ той поры пановаць на свѣци крыўда, а праўда по задворкамъ ховаецца, вочъ не показывае. И што далѣй, дыкъ жиць хужей и хужей становитца, бо людзи болѣе и болѣе гнѣвляць Бога».

По окончаніи этого разсказа разскащица обратилась къ своимъ внукамъ съ слѣдующимъ поученіемъ:

«Хлѣбъ, мое дзѣтки, — Божій даръ; яго треба шановаць, а то Богъ покарае. Коли ясьцѣ хлѣбець, дзѣтки, — на крышце, а коли ненарокомъ и накрышитца, дыкъ крошечки позберайце, пережегнайцеся ¹⁾, изъѣшьце, кабъ добро Божіе не пошло ў поглумъ, бо гэта грѣхъ. Разъ чловѣкъ одзинъ ў хлѣбъ и крошка нѣякъ упала на землю. Ёнъ, бѣдный, спужаўся, стау шукаць яе, прытко шукае и плачець. А тымъ часомъ яго гумно загорѣлося. Бягуць людзи, кричаць яму: «Гумно гориць! бяжи тушиць, а то згоришъ!» Ёнъ не побѣгъ, — дотуль шукаў, покуль не знашоу тые крошки. Знашоуши, пережегнаўся, поцаловаў яе, перепросіў хлѣбець и зъѣў на здороўе. Потымъ вышоу на дворъ — глядзиць: а гумно и потухло».

«Во якіе пуды Богъ посилае тому, хто хлѣбъ, Божій даръ, шануе. Такъ и вы, дзѣточки, шануйце хлѣбець, кабъ Бога не прогнѣваць.

Со словъ крестыянки Розаліи Осмакъ записалъ учитель Минск. приходскаго училища А. Ег. Богдановичъ.

207.

б) Смоленск. губ. и уѣзда.

Давнымъ давно въ времена незапамятныя, когда людей еще

1) перекреститесь.

было мало на свѣтѣ, всѣ хлѣбныя растенія, какъ то: рожь, ячмень, пшеница и другіе, родились такими колосистыми, что колось былъ въ длину всего стебля, отъ макушки до земли, и такими полновѣсными, что нѣсколько такихъ колосьевъ только что въ подъемъ для одной руки человѣческой. Много и теперь лѣнивыхъ жницъ, а тогда всѣ женщины были лѣнтяйки, живши въ довольствѣ, какъ сыръ въ маслѣ, притомъ ихъ было не много, а всего родилось въ изобиліи. Вышли разъ въ то время женщины жать такую колосистую и полновѣсную рожь, и стали роптать на Бога, что онъ родитъ рожь съ такими колосьями, которые и тяжелы и простираются въ длину всего стебля, какъ бы только для того, чтобы онѣ мучились, когда и въ руку то забирать такіе усатистые и увѣсистые колосья неудобно и тяжело, а носить снопы и возить въ гумны совсѣмъ не подъ силу. Богъ услышавши такой ропотъ, рѣшилъ стрясти всѣ колосья и оставить одни стебли. Новъ то время, когда Онъ приступилъ къ этому дѣлу, въ полѣ находилась собака. Сметнувши, что если очистится весь колось, то хлѣба вовсе не будетъ, она завyla жалобно, прося Бога оставить хотя небольшую часть колоса на ихъ собачью долю. И Богъ внялъ собачьему вою и сжалившись, очистилъ не весь колось, а оставилъ его на верху стебля на столько, на сколько онъ родится и теперь. И такъ люди теперь питаются не своею долею хлѣба, а собачьею.

Сообщено г. Некрасовымъ.

208.

в) Гродн. губ. и уѣзда, приходъ Лаша.

Когда Богъ сотворилъ человѣка, то долгое время хлѣба не было; люди питались разнаго рода кореньями. Говорятъ: даже бульбы не было. Болѣе всѣхъ голодали собаки. Поэтому онѣ, поднявши свои морды вверхъ, страшно завyla, прося у Бога хлѣба. Богъ услышалъ ихъ просьбу и бросилъ имъ съ неба одинъ ржаной колось. Но такъ какъ собакъ было очень много, то одинъ колось не могъ утолить голодъ ихъ всѣхъ, поэтому онѣ стали его отнимать другъ у друга и рвать въ разныя стороны, пока наконецъ

не разорвали его въ клочки и не растоптали ногами. Оттого зерна разсыпались по землѣ и на слѣдующій годъ отъ одного колоса пошелъ такой обильный урожай, что люди намолотили цѣлую бочку ржи. И съ тѣхъ поръ стали разводить хлѣбъ — а все по почину собакъ.

Изъ записи псаломщика И. О. Карскаго.

209.

г) Той же губ., Пружанск. уѣзда.

Тотъ хлѣбъ, который люди употребляютъ теперь, называется у насъ кошачьимъ и собачьимъ хлѣбомъ, оттого, что его первоначально выпросили у Бога собаки и кошки, а потомъ уже человѣкъ, страдая голодомъ, отнялъ его у нихъ и оставилъ за собой навсегда. Вотъ какъ это было. Прежде, въ далекіе старые годы на каждомъ стебли ржи выросло по два колоса. Хлѣба у человѣка тогда было столько, что онъ не зналъ, куда его дѣвать: валялся онъ и подъ ногами и топтали его всѣ, какъ люди, такъ и животныя.

Разъ приходитъ къ мужику Богъ въ видѣ убогаго нищаго и просить милостыни. Мужикъ велѣлъ ребятишкамъ собрать валявшіяся на полу корки хлѣба и положить ихъ нищему въ суму. Ребятишки наклали въ суму и цѣлые стебли и отдѣльные колоски. Нищій вышелъ изъ хаты съ видимой досадой; ему обидно было, что мужикъ такъ брезгаетъ даромъ Божиимъ и даетъ нищимъ только тотъ хлѣбъ, который валяется на полу. А нищій этотъ былъ самъ Богъ и поэтому онъ сдѣлалъ такъ, что въ короткій промежутокъ времени рожь совершенно выродилась и сдѣлалась до такой степени тощю и скудною, что человѣкъ вынужденъ былъ отказать въ кормѣ не только домашнимъ животнымъ, но и себѣ.

Собака и кошка, наголодавшись болѣе другихъ, пошли къ Богу просить себѣ пропитанія. Богъ вынулъ изъ нищенской сумы

стебелекъ съ однимъ только колоскомъ на верху и велѣлъ имъ разводить себѣ съ него рожь. Стала у нихъ рожь расти съ однимъ только колоскомъ. Человѣкъ, замѣтивъ у собаки и кошки эту рожь, отнялъ и ее на свою нужду, а имъ предоставилъ самую малую часть.

Хотя по древности лѣтъ люди позабыли, что настоящіе хозяева ржи, стало быть и печенаго хлѣба, собственно собаки и кошки, но слѣды полноправности на этотъ даръ Божій до сихъ поръ обнаруживаются при ѣдѣ хлѣба человѣка, собакъ и кошекъ: первый, когда ѣстъ, подбираетъ даже крошечки, послѣднія же оставляютъ эти крошки безъ всякаго вниманія.

Зап. по разсказу крестьянина Пружанск. уѣзда, Гродн. губ. учителемъ при-
готовительн. класса Свислоч. учит. сем. Н. Я. Никифоровскимъ.

210.

БОГАЧЪ И БѢДНАЯ ВДОВА.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Дауиѣй, якъ яще людзи были не такъ грѣшны, ходзіў по свѣдѣ Богъ съ своими апостолами. Разъ ишли Богъ, святыі Юрій и святыі Микола. Пройшли яны дорогу дужа большую, заморилися, хоцѣли ѣсьци и пиць. Пришли ў сяло. Походзяць къ новой большой хацѣ. И каже св. Юрій: «Боже, ў гэтой хацѣ пэвно живець богатыі члавѣкъ; зайдзимъ къ яму и попросимся ночеваць; може ёнъ насъ чимъ нибудь почастуе.» Зайшли. Самъ богатырь ляжиць выцягнуўшыся на полку; посяродъ хаты стоиць свѣточъ, а ў свѣточі лучинка гориць; подъ лучинкой стоиць жлукто зъ водой, кабъ вугалья падали ў жлукто, а не на подлогу. Пусьпи, члавѣче, насъ переночеваць! каже св. Юрій. «Нима гдзѣ! идзице далѣй».

«Дай хоць воды напйтца».

— «Пи, коли хочешъ; вунъ стоиць у жлукці!» И богатырь показавъ имъ на жлукто, куды вуголья отъ лучины падали.

Попробовали гэтой воды св. Юрій и св. Микола и вышли.

Перейшли ўсё сяло. На концы сяла стояла маленькая хатка. Ў гэтой хатцы жила бѣдная ўдова. Дзяцей у яе якъ бобу, а хлѣба—ни дробу. И каже Богъ св. Юрью и Миколу: «вотъ тутъ мы переночуемъ!» Зайшли ў хатку.

«Пусьци, кобета, насъ переночеваць».

— Ночуйце, каже, добрые людзы, на здороўе. Вамъ жешъ своей хаты на одну ночь не будоваць.

Была у гэтой ўдовы одна короўка. Ўдова подоила короўку и дала молочко повячераць своимъ ношлежникамъ; а сама изъ дзѣтками и такъ спаць легла. На заўтрашній дзень Богъ подзяковаў ўдовѣ за пошлегъ и попоў со святыми своими далѣй, людзей добру вучиць.

Идучъ яны, идучъ — ажъ коцѣтца имъ насустрѣць бочка зъ золотомъ. И пытае бочка у Бога, куды ей кацѣтца.

— «Кацися», каже Богъ, «ў гэтое сяло къ тому богатыру, што насъ на ночь не пусьциў». И кажуць св. Юры и св. Микола: «Боже, нехай лѣпѣй коцѣтца ина къ той доброй ўдовѣ, што насъ приняла»... Богъ ихъ не послухаў.

Бочка и покацилася къ богатыру. Идучъ далѣй. Спотыкае ихъ голодный воўкъ. Стаў воўкъ просиць Бога позволицъ яму зѣўсьци чію нибудъ корову.

«Бяжи», каже Богъ, «ў гэтое сяло и зѣўшь корову той ўдовы, што мы сягонья ночевали.» Тутъ ўзноў стали просиць Бога св. Юры и св. Микола, кабъ Богъ сказаў воўку зѣўсьци корову богатыра, бо у яго много короў, а у ўдовы тольки одна. Што ина будзе ўсьци изъ дзѣтками? Богъ ихъ не послухаў. И каже воўкъ Богу:

«Якъ же я познаю ўдовину корову?»

— Ина сама черная, а на лбу бѣлая мѣточка».

Воўкъ и побѣгъ.

Пришли ў другое сяло. Богъ стаў народъ вучиць. И каже Микола святому Юрью: «покуль Богъ будзе вучиць людзей, збѣгай ты ды замажь маззю у удовиной коровы бѣлую мѣточку—воўкъ и не познае яе!»

Юры побѣгъ. Збѣгаў, замазаў и назадъ вярнуўся. Авоўкъ бѣгаў, бѣгаў — ни нашоў ни одной чорной коровы зъ бѣленькой мѣточкой. Прибѣгъ къ Богу и говориць гэта яму.

— Понюхай, которая пахне мазью, тую и ѣшь. Убачіў Юры, што яго праца пропала дарма.

Вярнуўся Богъ и святые на небо и нашли богатыра у пекли, а бѣдную ўдову ў раю.

211.

САМЪ НЕ ЫШЬ, А УБОГОМУ ДАЙ.

Тамъ же.

Быў одзінъ вельми богатый и вельми жъ скупый чилавѣкъ. Ёнъ ніколі ни одного убѣгаго не подаріў. А много было у яго ўсякаго добра: и гроши, и збожжа ¹⁾, и быдла ²⁾ — просто умираць ня треба. Али кому накована у якій часъ померци, дыкъ нигдѣ отъ смерци не сховаешся; такъ и гѣтый чилавѣкъ не откупіўся отъ смерци: померъ. Покуль яго трупъ стояў ў домовинѣ ў церкви, душа была ужо на тымъ свѣци. Тамъ споткаў ёнъ своихъ своякоў и знаёмыхъ; бачиць—передъ кажиной душой стоиць столъ, а на столѣ ляжиць ружная ѣда; у кого ѣды большъ, у кого менѣй. Яму жъ показаў аніѣлъ соўсимъ порожній столъ. И говориць гѣтый чилавѣкъ до Бога: «Боже, чаму у воўсихъ ёсь што ѣсьци, а у мяне нима?» Богъ и каже яму: «яны набрали съ собой яды съ того свѣту». «Пусьци мяне, Боже, на землю, нехай и я наберу сабѣ ўсяго». Богъ пусьциў яго. Отжіў гѣтый чилавѣкъ, устаў изъ домовины и пришоў до дому. Ёси дзиви́лися такому цуду. «Ма быць ёнъ чароўникъ», говорили иншіе. «Ёнъ же ўсимъ домашнимъ заказаў хўцинько пяхи пироги, шйнки, килбасы... Положиў ўсяго гэтого ў мяшки и сказаў положиць яму ў могилу. Сваяки и знаёмые проводили яго до могилы, собралося много народу и убогихъ. Убогіе просили, кабъ ёнъ ихъ чимъ нибудзь подаріў, али ёнъ не даў имъ ничего, думаячи, что самѣму останетца мало.

1) Збожже: всякій хлѣбъ въ зернахъ и въ посѣвѣ. Слов. Носовича. 2) Быдло: скоть рогатый. Тамъ же.

Тольки дорòгой одзинь пирогъ упаў ў грязь. Чилавѣкъ гэтый подумаў, што сòромно нёсьци на той свѣтъ пирогъ съ грязей — отдаў яго убогому, сказаўши: «на, жарѣ»!..

Якъ лёгъ той чилавѣкъ ў домовину, — такъ и померъ.

Зъявилася душа яго на тымъ свѣци. Идзе къ своему столу, ажъ бачиць — ляжиць на столѣ тольки одзинь пирогъ съ грязей, што ёнъ отдаў убогому.

212.

БОГЪ НАКАЗЫВАЕТЪ ЗАВИСТЛИВЫХЪ.

а) Тамъ же.

Была одна богатая кобета; быу у яе сынъ. Матка была скупая и злая, а сынъ добрый и милосердный; матка дуже не любила убогихъ, а сынъ што тольки могъ — отдаваў убогимъ. Черезъ усё свое житця гэтая кобета тольки одзинь разъ подарила убогаго. Было гэта такъ. Кобета полода ў огородзи цыбулю; ишоў убогій и стаў просиць у яе цыбули. Кобета стала на яго кричаць и гнаць прочь. Убогій не йдзе, а еще жалосьнѣй стаў просиць. Кобета бачиць што отъ яго не отчепишься — выщикнула три цыбулины и кинула яму ихъ черезъ плотъ¹⁾. Убогій подзяковаў и пошоў.

Померла гэтая кобета; надто жъ ей трудно было умираць. Сынъ знаў, што и на тымъ свѣци будзе матцы трудно. И стаў ёнъ раздаваць маткино добро убогимъ, даваць на церквы и косьцёлы, служиць обѣдни по яе душѣ... Раздаў ўсё богатство и самъ стаў убогимъ.

Пришла пора и сынъ померъ. На тымъ свѣци ёнъ попаў ў рай. Матки ў раю не нашоў. Нима ў раю, дыкъ пэвно ў вотхлани, чи у пекли. Разъ ходзіў сынъ по раю и подыйшоў къ маленькой землянцы; двери ў землянку тольки лычкомъ завязаны. «Што тутъ такое ёсь?» думаетъ ёнъ сабѣ. Развязаў лычко, увыйшоў ў землянку. Бачиць стоиць коцѣль съ горячей смолой, а ў смолѣ сма-

1) *Плотъ*: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

жутца грѣшники; мижды ими и яго матка. И говориць яму яго матка: «Сыночъ мой, ты видишь куды я попала. Ты угодный Богу, вызволяй мяне отсюль!» Сынъ пошоў, заплакаўши, до Бога; стаў просиць Бога вызволиць яго матку изъ пекла. И каже яму Богъ: «Нехай яе вызволяюць яе дары». Дароў у ея ўсяго три цибулины, што ина колись-то дала убогому. «Ўзяў Богъ гэтыя три цибулины и зробіў изъ ихъ ланцужокъ. И каже Богъ сыну: «попробуй выпцягнуць гэтымъ ланцужкомъ свою матку изъ пекла». Пришоў сынъ къ пеклу и пересказаў своей матцы, што яму Богъ казаў; лётымъ подаў ей одзінъ конецъ ланцужка, а самъ за другіі трымае. Стаў подымаць... Убачили гэта другіе грѣшники и яны схопилися за яе. Цибульнй ланцужокъ не рветца. Сынъ ужо радаваўся, што вызволиць матку изъ пекла; ажъ тутъ матка закричала на другіхъ грѣшникаў, што трымалися за яе: «пошли прочь!.. Ишъ вы якіе разумники: за чужіе дары хочете изъ пекла выгѣзцы!»..

Ланцужокъ — тропъ! и порваўся. Матка узноў нырнула у смолу.

А ўсе черезъ свою зайздросць.

Всѣ три зап. А. Е. Богдановичемъ.

213.

б) Той же губ., Слуцк. уѣзда, Кіевецкой волости, м. Семежево.

Жили два брата: одзінъ богатый, а другіі такіі бѣдный, што *наведз* не было чаго ѣсьци. Отъ ѣнъ пошоў ў лѣсъ, кабъ нарваць хотя зелья и навариць дзѣцямъ ѣсьци, да екъ зайшоў ў лѣсъ, отъ забыў свое горе и остаўся ў лѣсѣ ночваць. Сидзѣў ѣнъ тамъ да и сидзѣў до поўночи, а ў поўночъ учуў: стукъ, крикъ, трескъ и лясканье пугами и угледзѣў, што св. Юрай, Петръ и Павелъ жануць усихъ звѣроў, екіе только ёсь на свѣцѣ. Угледзѣўши гэта, ѣнъ ўзлѣзъ на хвойну. Подогнаўши подъ его звѣроў, ены стали кормиць ихъ и давали имъ ўсимъ по булцы хлѣба. Екъ далі уже ўсимъ, то аще одна булка осталася. «Гдѣ жъ гэту дзѣваць?» пытае Петръ у Юрѣя. Юрай кажа: «Одай гэтому, што

на дзеравѣ сѣдзиць». Ены сказали яму, кабѣ ёнѣ злѣзѣ зѣ дзерава—и оддали яму булку хлѣба и сказали, кабѣ заразѣ не зѣѣдаѣ ўсего хлѣба. Ёнѣ такѣ и робиѣ, якѣ яму казали и колько ёнѣ зѣѣсьць за дзень зѣ дзѣцямі, то за ночь гѣтулько выросьце, такѣ што ёнѣ забогацѣѣ ўже наведѣ. Обѣ гѣтомѣ узнаѣ богатыѣ братѣ, ёнѣ распытаѣ ѣ его, якѣ ёнѣ забогацѣѣ? Узнаѣши гѣто и ёнѣ пошоѣ ѣ лѣсь передѣ Юрѣя и бачіѣ ўсе то, што бачіѣ и бѣдныѣ, а когда стали кормиць звѣроѣ, то одному медзвѣдзю не стало булки хлѣба и яму сказали, кабѣ зѣѣѣ гѣтого чаловѣка, што сѣдзиць на дзеравѣ. Медзвѣдзѣ яго изѣѣѣ.

Зап. ученикѣ Несвижской учительской семинаріи Яковѣ Арабинка.

214.

БОГѢ И СВЯТЫѢ МИКОЛА.

а) Витебск. губ. и уѣзда, Королевской волости.

Ишоѣ разѣ Богѣ и святыѢ Микола, и шли яны шли дорогой и ночь ихѣ заспѣла. Пришли яны ѣ дзиравушку и стали у мужыка на нычѣ просицца, а мужыкѣ тотѣ и не пусціѣ, кажыць: «у мине цѣсьно, идзице сабѣ зѣ Богомѣ дальшы».

Пошли яны, нечего дзѣлаць. Идуць, идуць,—глядзяць: ажны ѣ лазни огонь свѣцицца. Богѣ же знаѣ якіѣ это огонь свѣцицца, а Микола и кажыць: «Што-то это ѣ лазни огонь свѣцицца, хто-бѣ это тамѣ ѣ ночи сидзѣѣ? пойду погляджу». А Богѣ кажыць: «Идзи коли хошѣ». Вотѣ ёнѣ и пошоѣ. Только што дзвери отхутаѣ, ажны яму плѣскѣ ѣ вочи водой зѣ ночовыкѣ. А ѣ етыѣ лазни ды была родзѣха. Баба только што рабѣнка покупала и стала воду выливаць, ажны тутѣ Микола подоспѣѣ. Разсердзился мой Микола: «Ну, кажыць, ня будзець жа етому рабѣнку щасцьця!» и пошли яны зѣ Богомѣ дальши. Вотѣ рабѣнокѣ етыѣ якѣ росьци, дыкѣ росьци и вырость большой, только быѣ дужа бѣдныѣ; matka яго помѣрла, ни было у яго ни што носиць, ни што ѣсьць и на работу яго ни хто ни браѣ. Вотѣ и сустрѣѣ разѣ яго Господзѣ Богѣ. И стаѣ пытаць: «Куды ты идзешѣ, мальчикѣ?», а ёнѣ кажыць: «Иду, дзѣдзинька, куды вочи глядзяць, нѣтъ у мине ни кола, ни двора, хоць бы хто ѣ пастухи

паняў». А Богъ кажыць: «Идзи вонь ў тую дзиреўню, тамъ ёсь богатый мужыкъ, ёнъ цібе наймець, ты у яго платы ни бяры, а попроси самую дранную цялушку ў стадзи». Послухаў той малецъ Бога, пошоў къ мужыку и стаў къ яму ў пастухи нанимацца. Мужыкъ пытаецъ: «Што-жъ табѣ заплаціць? А ёнъ кажыць: «Не надо мнѣ ни якіхъ платы, а дай ты мнѣ што ни на есьць драннѣйшую цялушку ў стадзи». Мужыкъ кажыць: «Ладно, дамъ табѣ цялушку». Вотъ и пасецъ ёнъ мужыкоў статыкъ и свою цѣлку, и разрослася яго цѣлка, просто такая здѣлалася корова, што ў стадзи роўной ей нима. Вотъ идучъ разъ опяць Богъ зъ Миколымъ, идучъ дыі коло того мужыка стада. И сталъ Микола дзівувацца: «Ой, кажыць, чыя то такая корова, вотъ жа гладкая, и ни разу-жъ я нигдѣ такой гладкой ня видзіў». «А Богъ кажыць: ета-жъ того мальчика, што зъ яго табѣ вочи залили». — «Ну такъ», кажыць тоды Микола, зъядуць жа ету корову воўки». Только што ёнъ такъ сказау, одкуль ни возьмись тры воўка, якъ бѣгли, такъ прамомъ за мальцеву корову и разорвали яе на кусочки. Стау той малецъ плакаць, бидуваць, а Богъ кажыць яму: «Ни плаць, попроси циперъ у мужыка горсьць пшаницы и посѣй собѣ на лядзи». Вотъ и стаў малецъ той просиць у мужыка: «Дай мнѣ трошку пшаницы, я сабѣ посѣю». Мужыкъ даў яму гарницъ. Вотъ ёнъ ўзяў высѣкъ зъ пятокъ кустоў, копнуў разки зъ два и посѣіў тую пшаницу. На лѣто якъ уродзила-жъ ина, дыкъ Божа мой! Зъ кажнаго зирна дзесиць колосѣў, а на кажнымъ колосі сто зяронъ. Идучъ разъ Богъ зъ Миколымъ ў лѣтку кыла той пшаницы, и стаў Микола дзівувацца: «Чыя то такая пшаница? одъ роду такей не видзіў». А Богъ кажыць: «Ета того мальчика, што табѣ вочи заливаў». — «Колижъ такъ, ня быць жа етой пшаницы!» Одкуль ни возьмись туча зъ громомъ, зъ молоньей, збила, скрутила, зъ зямлею смѣшала яму пшаницу, такъ што и слѣду ни осталось. Плачыць опяць бѣдный малецъ, горуиць. Мужыкъ кажыць: «Ни плаць, што-жъ здѣлаць, коли цібе Богъ ўсѣ обижавіць, якъ то кажуць: зъ Богомъ ня бицца.» Вотъ и ишоў разъ опяць Богъ и сустрѣў

того мальчика и кажиць яму: «Попроси ты у хозяина горсьць жыта и посѣй гдзѣ нибудзь, а на лѣто, якъ ужы ето жыто выроспиць, возьми дый продай яго попу; можа ты зъ тыхъ грошы разжы-весься». Послухаў малецъ, стаў у мужыка жыта просиць: «Дай мнѣ, кажиць, хоць горсточку жыта посѣиць, можа якъ нибудь ци ни разжывуся.» Даў яму хозяинъ гарниць жыта и обмежыць земли, айдзѣ посѣиць. Посѣиў той малецъ жыто, — якъ выросло-жъ яно, дакъ ищю луччы за той пшаницы. У лѣтку, якъ ужы стаў быць видзинъ уроджай, ўзяў дый продаў попу. Вотъ и шли разъ опяць Богъ зъ Миколымъ кыла поля. Стаў Микола пытацца. «Чыё то такое жыто, вотъ жа жыто, дыкъ жыто». А Богъ ка-жиць: «Попова». И пошли сабѣ далышы. А попъ тое жыто сжаў, мальцу заплаціў и разжіўся нашъ малецъ зъ тыхъ дзенигъ — и обшукаў Богъ Миколу.

Зап. А. Фр. Лисовской. Ср. въ «Легендахъ Аванасьева, стр. 89: «Илья — пророкъ и Никола»

215.

БОГЪ, ЮРЫ И МИКОЛА.

б) Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Ишли разъ чиразь одно сяло Богъ, святой Юрий и св. Микола. Ужо была ночь, и ў сялѣ ўсѣ спали, только ў одной лазеньци горѣў огонёкъ. Ўзяла цекавось Миколу и захоцѣў ёнъ поглядзѣць празъ воконце, што тамъ рббитца ў лазеньцы. И стаў ёнъ подходзиць къ воконцу. А Юры яму кажа: «Ня будзь, Микола, такимъ цекавымъ, бо достанетца табѣ коли нибудзь за твою цекавась».

— «Якое табѣ дзѣло?» каже яму Микола: «коли Богъ моўчиць, дыкъ моўчаў бы и ты; старшый знашоўся!» И пошоў св. Микола подъ воконце.

А тамъ, ў лазеньцы молодзица дзиця роджала и баба пупо-рѣзница ей помогала. Только стаў Микола приглядыватца, ажъ яго изъ лазни убачили. «Якій гато», думаюць сабѣ, «шибельникъ подглядывае: породзиху хоче сурочиць». Баба ня доўго думачи,

схвацала камень зъ печки, и якъ пусьциць яго ў вокно, и разбила лобъ св. Миколу; ажъ заплакаў ёнъ, бѣднѣй. А св. Юрый надъ имъ смяётца, за боки хватаетца: «а што я казаў, што дастаетца табѣ на барышні за твою цекавось. Ой добра! Ня будзь такімъ надто цекавымъ». Усердзіўся св. Микола. «Ну», каже, «кому, кому, а гэтаму выродку, што цяперъ родзіўся, я дамся ў знакі. Будзецъ ёнъ мяне помніць! Кабъ яму добра ня было!» И пошлі яны далѣй.

Пршло послѣ гэтаго годоў сь двадцатокъ. Хлопчикъ, што тогды родзіўся, якъ бабы св. Микола лобъ разбілі, ужо вырась и зробіўся господаромъ... Але не шанцовало яму, неўчомъ добра ня было. Працоваў ёнъ широ; бьетца якъ рыба объ лёдъ, а ўсё нима шасьцця. Сядзиць ёнъ разъ на завалінѣ и плачѣць, свою горкую долю проклинае. А йшоў тудою Богъ сь св. Юрьемъ и сь св. Миколаемъ. Ubачіў Богъ, што плаче чіловѣкъ и послаў св. Юрѣя запытатца у яго, чаго ёнъ плаче, и помогчи яму. Подыйшоў Юры — видзиць: знамый чіловѣкъ и тогды догадаўся, што у яго за горе. Але потомъ пытае: «Чаго ты плачешъ. чіловѣче?» Ёнъ яму и расказывае: «такъ и такъ», каже, «нима мнѣ ни ў чомъ шасьцця. За што ни возьмуся — не шасьцця, ды і гѣдзе. Працую, горую, а смаку ня чую». Подумаў св. Юрый, подумаў и каже: «Кинь ты господарку, а стань за пастуха и радзися, кабъ табѣ плацѣли рабымъ и перепялѣсымъ статкомъ. Я табѣ буду спрѣць и ты разбогацѣешъ». Сказаў такъ св. Юрый и пошоў догоняць Бога и св. Микола.

А гэты чіловѣкъ послухаў св. Юрѣя: наняўся за пастуха и змовіўся, кабъ яму плацѣли господавы за пасту рабыми и перепялѣсыми целятыми. Попасціў ёнъ лѣто, другая — ручиць яму: целяты роджаютца найбольшъ рабые, увесь статокъ быў здоровый и николи не было, кабъ корова пропала, чи кабъ воўкъ задраў яе. Послужіў гэты чіловѣкъ два лѣты людземъ, а на трэціе лѣто стаў толькі свой статокъ пасціць. Пасціў ёнъ статокъ, продаваў короў и толькі зъ гэтаго и жиў. И развялося у яго статку большъ, чымъ ў воўсімъ сялѣ. И разбогацѣў гэты чіловѣкъ.

Тольки на яго нещасьцця ишоў разъ Богъ, св. Юрый и св. Микола коло яго статку и стаў св. Микола дзивоватца: «Чій гэта такі статокъ?» — пытае ёнъ у Бога — «пройшли мы большую округу, а такого рослаго и тлустаго статку не бачили». Богъ и каже: «Гэта статокъ того чіловѣка, што табѣ на яго родзінахъ бабы лобъ разбили». Узяла злось Миколу и каже ёнъ Богу: «Божачка! зроби ты такъ, кабъ ёнъ со ўсякаго гэтаго статку ня мѣў корысьци!» Богъ Миколу послухаў — и напаў на статокъ моръ: передохъ увесь статокъ.

Послѣ гэтаго ўзноў проходзіў тымъ мѣстомъ Богъ, св. Юрый и св. Микола: видзюць плачыць гэты чіловѣкъ. Богъ и посылае св. Юрѣя запытатца: чаго плачець? и помогчї яму. Св. Юрый распытаў и каже тому чіловѣку: «Продай ты скуры отъ короў и купи пшаницы. Засѣй гэтой пшаницей поле и якъ будзе ісьци коло твоего поля Богъ, попроси яго, капъ Ёнъ перажегнаў твое поле. Будзець табѣ большій уроджай». Сказаў такъ и самъ пошоў.

Такъ и зробіў гэты чіловѣкъ и уродзила у яго пшаница — полокую колосы. Глядзидъ чіловѣкъ — не нарадуитца.

Ажъ шоў разъ яго полемъ Богъ зъ св. Юрѣемъ и св. Микалаемъ. «Чія бъ гэта была такая пшаница?» пытае Микола у Бога?»

— «А гэта того чіловѣка, што на родзінахъ табѣ бабы лобъ разбили», каже Богъ.

И просидъ св. Микола: «Дай, Божа, кабъ ёнъ яе тольки рашатó зъ гумна принёс!» Богъ яго послухаў: наслаў градъ на гэтую поле — побіў градъ ўсю пшаницу, и тольки рашатó намолціў яе той господарь.

Ўзноў плачыць ёнъ на свою долю. Ажъ бачидъ: идзе Богъ. И пошоў той чіловѣкъ до Бога на скаргу¹⁾: «Зашто ты, Боже, каже ёнъ, «и посылаешъ на мяне такія пляги²⁾? Чимъ я провиніўся? Дай мнѣ які способъ къ житцьцю!»

1) *Скарга*: жалоба. Слов. Носовича.

2) *Пляга*: наказаніе, кара вообще. Тамъ же.

Богъ яму и каже: «Занимайся господарствомъ якъ и занимаўся, але тольки на вясноўскаго Миколу спраў Микольщину». Такъ и зробіў гэты чловѣкъ. Справіў гучную Микольщину и запросіў на яе чупъ ня ўсё сялё. Ажъ скоро подыйшоў и Богъ зъ Юрьемъ и св. Миколай. Пройшли яны дорогу дуже боьшую и были голодные. И попросіў ихъ господаръ ў бясѣду, посадзіў ихъ на купѣ и стаў частоваць, якъ мога. Мужики подвыпили и стали Микольщину шяць, св. Миколу выхваляць:

А хто, хто святаго Миколу любіць,
А хто, хто святому Миколѣ служиць,
Тому святыи угодникъ помогае,
Отъ зла напасьци зберегае.
А хто, хто святаго Миколу молиць,
А хто, хто святаго Миколу просиць,
У того ніўка дожджикомъ полита,
У того жито градомъ не побита.

А св. Микола сядзиць и радуецца. Подъ конецъ бясѣды ўзяў св. Микола чарку и пѣе до господара, кажучи: «Дай жажъ, Боже, кабъ табѣ весело жилося, ўсе счасливо велося!»

Богъ каже: «Добре! але чи вѣдаешъ за кого ты просишь? Гэто жъ той чловѣкъ, што табѣ на родзинахъ бабы лобъ разбили?»

Святыи Микола такъ улагодзіўся¹⁾, што перестаў на того чловѣка гнѣватца. Изъ той поры стаў ёнъ шчасливо жиць и Бога хвалиць.

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

216.

БОГЪ, ПОПЪ И МИКОЛА.

Витебск. г. и ўѣзда Королевской волости.

Якъ ишоў разъ Богъ, попъ и Микола, йшли яны йшли дыи прышли къ мужыку и стали просицца ночываць. Мужыкъ ка-

1) умиловивился.

жыць: «Ў мне нейгдзѣ, развѣ идзице ў токѣ на солому». Пошли дыѣ лягли: Богѣ одѣ сцѣнки, Микола посяродѣ, а попѣ зѣ краю. На заўтра ўстаў мужыкѣ рано дыѣ пошоў молоцицѣ, а Богѣ, Микола и попѣ спяць. Досада ўзяла мужыка, стаў ихѣ будзиць: «ўставайце, помогайце мнѣ молоцицѣ», а яны быццымѣ ня чуюць. Тогды мужыкѣ якѣ дасць попу цяпѣмѣ!—што разѣ пройdziць, попа задзѣниць. Тогды Богѣ сказаў: «Микола! ложысь зѣ краю, а попѣ посяродѣ». Пырыляглись, а мужыкѣ опяць попа—хлопѣ!—Тогды Богѣ кажыць: «Дай-ка я лягу на твое мѣсто, а ты ложысь одѣ сцѣнки». Лягли, а мужыкѣ и тамѣ попа достаў,—хлопѣ! Видзяць, што неча дзѣлаць, ўстали. Вотѣ и кажыць Богѣ мужыку: «Няумѣишь ты молоциць, тыжѣ бы поставиў снопы радѣмѣ, дыѣ подпаліў солому лучинкой, солома згориць, а зярно останицца. Радѣ мужыкѣ, што ни надо будзиць молоциць, побѣгѣ — жонки хвалицца. Богѣ, попѣ и Микола пошли, а ѣнѣ на заўтраго и здзѣлаў такѣ, якѣ Богѣ яго учіў, поставиў снопы радѣмѣ и подпаліў,—ажны ня только солома и зярны попалилися и такѣ загорѣўся,—и ўвесь хлѣбѣ мужыкоў погорѣў.

Зап. А. Фр. Лисовской.

217.

ВЕЛИКІЙ ГРѢШНИКѢ.

Минск. губ., Борис. уѣзда, м. Холопеничи.

Даўно гѣто дзѣлося... Чула я отѣ старыхѣ людзей, а яны лгаць ня будуць — значитца праўда была. Жіў на свѣци дуже большій грѣшникѣ. Такіѣ грѣшникѣ, што не было того грѣха, кабѣ ѣнѣ не сограшіў. Такіѣ быў злодзѣй, якого и свѣтъ не бачіў: ѣнѣ и краў, и чиніў разбои, губіў людзей безѣ покаяння... Навѣтъ на Бога забыўся,—чорту душу запродаў; чароваў, коли краў, оборачиваўся воўколакомѣ, пуцаў моровые повѣтры — и не было лику ¹⁾ яго грѣхоў.

Пришлося яму помираць. Тутѣ такіѣ страхѣ яго огарнуў ²⁾,

1) счѣту. 2) обяляѣ.

што не могла яго душа покинуць цѣло. Нима яму смерци, дыі годзе. Тутъ ўспомніў ёнъ на Бога. Захоцѣў посповѣдатца, душу очысьціць. Сколько не приводзили къ яму попоў, ксяндзоў, — якъ раскажець имъ свои грахі, — не даюць отпушчэння. Такіі ёнъ быў грѣшникъ. А смерць не приходзіць, а душа яго мучыцца, зъ цѣломъ ня може разлучыцца. Раздаў ёнъ свое богатыя убогімъ и пошоў по свѣту шукаць такога угодніка, кабъ замоліў яго грахі, разлучыў душу зъ цѣломъ. Ідзець, разпытывае... Порайлі яму людзи довѣдатца къ одному пусцельніку, што цѣлая жыццця жіў у пущі, посьціў, — ёў толькі хлѣбъ зъ водою, моліўся — душу спасаў и угодный быў Богу. И пошоў ёнъ къ яму. Приходзіць, — такъ и такъ, каже, — я дуже вялікіі грѣшникъ, ратуй, каже, мяне, — высповѣдуй. Ты угодный Богу, — може отпусьціць мое грахі. Стаў сповѣдатца. Выслухаў яго той пусцельнікъ и каже: «Ты такіі грѣшникъ, што цябе смерць ня возьмець, земля ня прымець, покуль ты свое грахі на гэтымъ свѣці не отпокутываеш¹⁾, покуль ты ня зробішь столькі добра, кабъ яно твоі грахі пераважыло²⁾. А дотуль ты будзішь мучыцца на гэтымъ свѣці».

И пошоў той грѣшникъ заслужываць спасеньня. Ходзіў ёнъ на о́яры³⁾ и ходзіў на колѣняхъ, моріў голодомъ свое цѣло, на-нимаўся къ сярдзітымъ господаромъ на работу, кабъ яго били, ложіўся за другихъ подъ розги, услужіў хворымъ и убогімъ, — смерць не приходзіць. Ходіў на сябе руки наложиць: топіўся, вѣшаўся и рѣзаўся — ўсё нима смерци, толькі муки прынімаў надаремна.

И такъ пройшло много лѣтъ. Разъ ідзець ёнъ полемъ. Ідзець и проклинае свою долю. Ўзяла яго злось, што нима яму смерци. «Докуль я буду мучыцца?» думае ёнъ сабѣ. А быў першій дзень Вялікодня. Ідзець ёнъ и бачыць много, много народу на полі — пашуць, боронуюць. «Штожъ бы гэта значыло?» думае ёнъ,

1) не отстрадаешъ. 2) переважило. 3) О́яра (съ польск.) — набожный обѣтъ, напр.: «О́яру положили ици въ Мазоловъ къ чудовной Божіей Мадери». Слов. Носовича.

«першій дзень Вяликодня, такое свято, што и птушкі святкуюць — гвізды ня ўюць, а тутъ народъ хрищенный марудзитца¹⁾». Подходзиць бліжэй — бачиць: войтъ похаджывае мiжду работнікамі, кричиць и бизуномъ ихъ подгоняе. Тыя плачуць, жалютца: «што гэта», кажуць, «ты зусмыхаешся надъ нами? Хіба нима у цябе Бога ў серцы? Бьешъ насъ, катываешъ ў будні, у свято не даешъ отпочынку... И навоць сягонья, на Вяликдзень вышоў на прыгонь!» А войтъ равэць якъ опонтаный²⁾, бизуномъ лупиць.

Глядзёў, глядзёў той грёшникъ: «Во» думае окаянныі, «ни попусти³⁾ мяне! думаць гэта якъ народъ мордуе!» Подыйшоў ёнъ къ войту и каже: «Што ты робишь? За што ты людзей мучишь?» А войтъ, ни слово не кажучи, якъ нахлысне яго бизуномъ чыразъ лобъ, — ажъ іскры зъ вочъ посыпаліся. Озвярёў нашъ грёшникъ, схваціў камень, якъ пусьциць імъ ў войта... И разбіў яму чэрэпъ. Войтъ и не айкнуў — сосвяжіўся⁴⁾. А грёшникъ на тымъ мёсьци пiрохней рассыпаўся; кончіў покуту — и пошла яго душа на той свётъ.

Зап. со словъ крестьянки Розаліи Осмакъ А. Е. Богдановичъ.

218.

О ПУСТЫННИКЪ.

а) Той же губ. Новогруд. уёзда, м. Негнёвичи.

Такъ жиў сабё одзінъ чаловёкъ, ня мёў ёнъ ни якога дому, ни якой родни й ня вмёў ёнъ якъ молицца Богу. Яму прадчува-лось, што ёсьць такі нёхто, што сотвориў небо и зямлю и ўсё, што толькі ёсьць на свёця. Гэтому чаловёку вельмі хопёлось быць вгоднымъ Богу. Для гэтаго ёнъ ўсякій дзень выходзіў ў лёсь, гдзё ляжала тоўстая колада. А той чаловёкъ знаў, што Богу служіць цяжко, дакъ ёнъ кажды дзень скакаў рано ўтромъ на гэтую коладу, а якъ на коладу скакаць цяжко, дакъ ёнъ гаворіў: «Гэта, Божа, табё!», а якъ скакаў съ колады, дакъ гаворіў: «Гэта, Божа, мнё». Коло таё колады ляжала дорога, а тою дорогою

1) зёвае. 2) Опонтанный: съ ума спяченный. Слов. Носовича. 3) не хуже. 4) не успёль сказать: ай — умерь. Б.

да треба было ѣхаць бацюшку ¹⁾). Подѣхаўши къ гэтому чаловѣку, бацюшко вялѣў свойму хурману спыніць ²⁾ коні. Припынівшысь, бацюшко спытаўся гэтого чаловѣка, што ёнъ рѣбіць? Гэты чаловѣкъ сказаў, што ёнъ гэдакъ Богу молицца. Тогды бацюшко злѣзъ съ повозки и сказаў: «Вось я цябе повучу, якъ Богу молиццы». Гэты чаловѣкъ вельмі быў радъ, што ёнъ будзя выѣць Богу молицца. Навучіўши гэтого чаловѣка молицца Богу, бацюшко поѣхаў своею дорогою, а той чаловѣкъ сѣў на колодзя и стаў молитву повторяць, да ніякъ забыўся одного слова, такі ёнъ мусіў догнаць того бацюшка и просіць, кабъ ёнъ сказаў яму слово. А гэтому бацюшку да треба было пераяжджаць рэчку, дакъ ёнъ гэта сабѣ сѣў на паромъ и поѣхаў на другій бокъ рэчки. Якъ жа бацюшко быў по середзінѣ рэчки, дакъ гэты чаловѣкъ ўступіў ў рэчку и пошоў къ бацюшку по водзѣ, якъ по доски. Догнаўши бацюшка, гэты чаловѣкъ стаў просіць яго навучыць тоя слово, якая ёнъ забыўся. Но бацюшко сказаў яму: «Идзи и молись, якъ впѣрадъ моліўся, потому, што ты лепшъ вгѣдзянъ мине Богу, коли по водзѣ ходзішь.» Але якъ пошоў гэты пустынінникъ назадъ, дакъ уже потонуў ў водзѣ по косточки (ниже колѣнъ).

Зап. Семенъ Лазаревичъ, крестьянинъ мѣстечка Негнѣвичъ, Новогрудскаго уѣзда, Минской губерніи.

219.

а) Той же губ., Борисовск. уѣзда, м. Холопеничи.

Цяперешнімъ свѣтомъ надто трудно спасення заслужиць. Такій свѣтъ настаў, што, якъ тые людзи кажуць: ни положи, ни постаў. Цяперъ и царквей и попоў много, и письменныхъ людей шматъ ³⁾ развялося... Мѣлюцца по ксѣняццы, а ўсѣ праўды на свѣдѣніма. Даунѣй людзи нічого гэтого не знали и ў церкоў не учащали, а потомъ справедливейшіе были и спасенныхъ большъ было.

1) т. е. священнику. 2) удержать, остановить. К. 3) много.

Такъ жиў одзінъ чировѣкъ, што ня умѣў по письмѣнному Богу молитца и ў церкву николи ни ходзіў, а угодный быў Богу, бо добрый души быў чировѣкъ. Жиў ёнъ на одзиноцы, нікому злого ни робиў, ни заѣдаў чужого добра, ня піў сироккихъ слѣзъ, ни смоктаў людскога поту. Зъ ўсходомъ сонца ўставаў, браўся за работу, працоваў щиро, до поту; зъ заходомъ спаць ложіўся.

Ўстаўши ранкомъ и кладучися спаць, пойдзе, бывало, къ колодзи и скачиць чиразъ колоду, скачиць и приговаривая: «Табѣ, Божа!—Мнѣ, Божа! Табѣ, Божа!—Мнѣ, Божа!» Разъ тридцать пираскочиць колоду — и ўсяго яго богомоленья. А потомъ доўгого вѣку дожиўся, спасенья заслужіўся и людзи яго шановали за яго справделивось. Али вядомо дурный народъ: думали, што кепско яму будзе на тымъ свѣци за то, што ёнъ ня умѣ Богу молитца и ў церкву ня ходзиць. И стали гэта яго уговариваць: «Сходзи, ды сходзи ў церкву хоць разъ ў своимъ житци, бляз гэтаго, кажучь, и ў рай не попадзешъ.»

Послухаў ёнъ людзей и пошоў зъ ими на Вяликдзень ў церкоу. Кабъ скорѣй дойци, пошли яны пудинками ¹⁾. Приходзюць къ рацѣ; чиразъ раку мосту не было, а такъ ляжала кладочка. И стали людзи пераходзиць на другой берагъ по кладочцы, а гэты чировѣкъ пошоў прамо по водзѣ, якъ по сухому. Пирайшоў и наватъ ногъ не замочіў. Людзи ажъ дзівувалися.

Пришли ў церкву. Народу тамъ собрался много, много,—вядомо Вяликъ дзень. Народъ гэта цискаецца ўпяродъ, тоўкаюць другъ дружку, — сами ня молюцца и другимъ ня даюць. Бабы собралися ў кутку и якъ тыя сороки сокочуць — одна другую обговариваюць, тольки сварки заводзюць; а другіе дремлюць, стуючи. Хлопцы зъ дзѣўчатами смяютца. Попы бяруць на молебны, торгуютца, свянцонного свѣнцюць, миркуюць, кабъ сабѣ боли отрѣзаць: вядомо — поповы вочи николи ня поўны.

Вотъ табѣ и богомоленья и спасенья души! — Одно грѣховобдззя!

1) тропинками. Б.

А черци сядзяць ды на волковыя скуры грахі записываюць. И никто ихъ ня видзиць, только той спасённый чловѣкъ: ёнъ и грѣховодзя видзѣў, якъ черци людзей змушаюць и якъ грахі ихъ записываюць. Чимъ большъ народу, тымъ большъ грахоў, навэць и черци не сподзѣваліся, што столькі будзиць имъ уцѣхи: скуръ мало пригатовали, не было на чимъ записываць. Одзінъ нячис-пикъ¹⁾ стаў зубами скуру расцягиваць и такъ зубы оцѣріў, што и спасённый чловѣкъ не уцѣрпіў — засміяўся. Только ёнъ за-сміяўся, черци ў ладошки заплескали.

Кончылося богомолення, пошли людзи домоў разгоўляцца. Идучи назадъ, попробаваў гэты чловѣкъ перейци чиразь раку — и до колѣнъ помочиўся. Ажъ заплакаў, неборака²⁾, обернуўся ёнъ къ людзямъ и кажець: «Добрыя людзи! шоў я ў церкву грахоў ня мѣў, зъ церкви ворочуюся — и грахи ясу: гэта яны мяне ў воду поцягнули. Мабыць, што ў церкви и спасенный согражиць.»

Зап. А. Е. Богдановичемъ.

220.

МАРКА ПЯКѢЛЬНЫЙ³⁾.

Тамъ же.

Колись-то такая проява проявилася... Жіў на кошчу села бобыль Янка Горатный зъ жонкой своей Альжбёгой — доброю кобетой. Людзи яны были бѣдныя, али справедливыя. Жили зъ мозоля, зъ працы рукъ своихъ; на чужоя добро не загоралися. Своей госпадарки ня мѣли, на людзей працовали. А такъ живучи, нямного наживешъ. Кепско бобылю жиць... У бѣдвоцѣ ўсяго нацѣрпихся: хто надъ бѣднякомъ ня здекываецца? А пожалѣць нима кому, коли Богъ не пожалѣя. Ёнъ (хвалиць яго ласку святую) надъ ими таки ўзмиловаўся, послаў имъ радось, подмогу на старосьци: родзилось у ихъ дзиця — сыночъ. Али якъ достатки нима, дыкъ и радось не ў радось... — Такъ и нашаму Янку — ни родзінъ, ни хрэзьбінъ нима чимъ справить. Хоць нихрэщоная дзиця живи!

1) нечистая сила, чортъ. 2) бѣдняга. 3) адскій мучитель, слово ругательное. Слов. Носовича.

Пошоў Янка кь сусѣдзямъ ў пазыки ¹⁾. Зайшоў кь одному сусѣду: «Позычь, каже, хлѣба и якой нибудзь окрасы... Баба моя, кабъ здорова была, разсыпалася — Богъ сына послаў... Успо-могуся — отдамъ... Треба жь пового чловѣчка по людску при-няць на гэтый свѣтъ?»

— «Што треба, то треба... ишшо чаго казаць...» такъ каже сусѣдъ: — «али хлѣбъ у насъ на выходзи... перадъ свѣтомъ пячи нявольна. А што до окрасы ²⁾, дыкъ самъ вѣдаешъ, биражомъ яе на припарь ³⁾ для чужника ⁴⁾. Може хто другій позычыць...».

А другіе якъ зговорилися: куды ни поткнетца — не даюць дыі гбдзе. Хто каже: нима, хто: не дамъ — самому треба, а ишіе бѣднотой стали яго попрекаць...

Горко зробилося Янку на душѣ: пирайшоў ўсе сяло, ход-зючи по сусѣдяхъ, и просіў позычыць, и на отработъ, — нихто ни дае. Просіў того сяго за кумой — хто жь пойдзе кь голышу? Идзи ў кумы, — няси породзиси покрывало — страта ⁵⁾. А чимъ ёнъ отудзеичиць ⁶⁾? Навѣтъ poradкомъ не участуе...

И нихто ни пошоў.

Такая жалысь огарнула Янку Горатнаго, такая цейжаръ на-пала на сердца, што ёнъ ажъ заплакаў, бѣдный. Идзецъ и плачиць. Плачиць и приговоривае: «Божа Ты мой, Божа! За што Ты мяне караешъ? Хоть бы Ты узмиловаўси надо мной! Али, видаць, на кого людзи, на того и Богъ»...

Идзецъ, слезами обливаецца. Ажъ спотыкае ёнъ старика и старушку, старенькихъ — старенькихъ, якъ земля. Идуць, кіѣч-ками попираютца, другъ за дружку trимаютца.

«Чаго ты плачешъ, чилавѣча?» пытаюць яны у яго.

— Такъ и такъ, каже; и ўсе пайсткомъ ⁷⁾ имъ развазывае.

1) Пазыка (позыка) — одолженіе. «Пошоў ў пазыки» — значить: пошелъ просить взаймы. 2) Окраса — все то, что дѣлаетъ кушанье болѣе вкуснымъ и питательнымъ: мясо, сало, убоина, масло, молоко, грибы и т. п. 3) Припаръ: страдная пора. 4) Чужникъ: гость, толочникъ, сосѣдъ, помогающій въ работѣ, за угощеніе. Б.—5) расходъ, трата. 6) отблагодарить, отплатить. 7) послѣдова-тельно, по порядку. Б.

«Мы твойго сына охрещимъ, не плачь. Вядзи насъ до хаты». Обрадоваўся Янка, идзе — ногъ подъ собой ня чуе.

«Самъ Богъ васъ послаў мнѣ на уцѣху, каже Янка: — не здарма я уздыхаў до яго».

— Може, кажуць, и Богъ.

Пришли ў хату до Янки Горатнаго. А яго Альжбета, добрая кобета, неколи вылеживатца, уже дзicia обабляла ¹⁾, мѣйца подъ припечкомъ заховала, покупала... Што зробишь, коли некому до яго, *анѣлка*, прихинуцца? Мусишь сама бабкой быць. Янка и каже жонцы: «Дзякывай Богу, Альжбета, — добрыхъ людзей Богъ послаў. Споткаў ихъ на дорози. Кумами згодзилися быць. А то ўсѣ отъ насъ отхинулися — нихто не захоцѣў до Христу дзicia потримаць. Позычиць — ничего не pozyчиў. Нехай кумы дороженькіе прибачаюць ²⁾ — частоваць ихъ нячимъ».

— «Не дбайце ³⁾ объ насъ, мы не голодные», кажуць кумы: — «а на дорогу перекусиць ёсь у насъ хлѣбъ ў торбочцы... Будземъ сыты». Перехрещили дзicia, безъ попа, безъ ничего... Назвали Маркомъ.

Выпяли кумы съ торбочки окрайчикъ хлѣба, достали трошки соли, попросили коўшъ воды, и сами пополуднывали, и Янку съ жонкой накормили. Вотъ и ўсѣ хрезьбины... Янка ня вѣдаў, якъ имъ дзяковаць.

Кончилися хрезьбины, кумъ и каже Янку: «Коли мой хросъ-никъ, выросши, будзе жиць по справедливосъци, дыкъ я на яго не забуду, позову къ сабѣ ў госьци. А цяперъ — нехай вяликій росъцѣ, а вы живице здоровы». И вышли зъ хаты. Янка ихъ проводзіў за ворота. Только вышли кумы за ворота и якъ водой разлилися — зникли. Янка ажъ спужаўся такой проявѣ, ледъ могъ разказаць своей жонцы, якіе чудоўные были у ихъ кумы. А гэта быў Богъ и Матка Боская.

1) *Обабить*: сдѣлать все то, что дѣлаетъ съ новорожденнымъ бабка — по-витуха: отрѣзать пуповину, выкупать, спеленать и т. п. Б. 2) *извинять*. 3) не думайте.

Годоваўся Марка бацькамъ на поцѣху, людзямъ на завидъ. Росъ, якъ грибъ ў цѣпное лѣто. Подняўся на ноги, вобраўся ў силу — стаў бацькамъ помогаць гѣра гѣроваць. Працоваў широ, кровавымъ потомъ заробляў хлѣбъ, чужого добра не браў, а своимъ послѣднимъ дзяліўся.

Вярнуўся разъ Марка зъ работы зъ поля, сядзіць зъ бацькамі на заваляні, гуторку вядзе. Ажъ бачыць: бяжыць къ імъ на дворъ хорашій стаенный конь — золотая шарсьцінка, сярэбранная шарсьцінка. Ўзбѣгъ на дворъ и стаў, якъ ўкопанный. Штобъ такая гѣто значыло? Откуль такі конь зъявіўся? подумали яны. Подыйшоў Янка къ коню, хоцѣў ўзяць яго за обротку¹⁾ — конь подъ стропъ²⁾ подняўся, не даецца. Подыйшоў Марка къ коню, ўзяўся за обротку — конь до зямлі прынжыўся. Ўспомнили тутъ Янка зъ Альжбетой, што ихъ кумы доклеровали позваць хросніка ў госьці къ сабѣ, и кажуць: «Гѣто цябе, Марка, хросные бацьки зовуць ў госьці, коня прислали. Што-жъ, садзися ды ѣдзь зъ Богомъ!»

Сѣў Марка на коня, и только сказаў: «бывайце здоровыя!», — конь такъ понёсь яго, што Марка и вочами не змигнуў, якъ за сяломъ опыніўся³⁾.

Бяжыць конь, якъ на крыльяхъ ляціць. Минаюць яны гѣроды, сѣлы, долины и горы, рѣки, озеры, боры и пушчы... прыляцѣли на край свѣту. Дорога пошла полями. Поле и поле — и нигдѣ живой души нима. Тутъ конь пошоў шагомъ. Скоро показались и людзи, але тые людзи, што грѣшно жили на нашымъ свѣці. По одной и другой сторонѣ дороги было большуцае болото.... и конца яму не видаць. А ў болоцѣ людзей видзимо нявидзимо... Ляжаць, якъ колоды и гніюць за животцю. Черви и лягушки на ихъ поўзаюць, цѣла ихъ точуць, а яны ни поворушатца, ни рукой, ни ногой крануць ня могуць. Смярдзіць отъ ихъ, якъ отъ падлы. Ўздыхнуў объ ихъ Марка, а помогчи

1) отъ сл. обротъ (оброць) — мѣсцѣ или веровочная узда. Опытъ области сл. 2) подъ крышу, т. е. высоко, на дыбы. 3) очутился.

ничимъ ня можець. Проѣхали болото. Бачиць Марка — стояць по-бокъ дороги людзи на колѣнкахъ и руками дзяруць одзінъ другому тварь ¹⁾, дзяруць безъ перестанку. На рукахъ у ихъ ногци доўгіе повыростали, драпаюць ²⁾ яны ими другъ дружцы по мордзи, обливаюцца кроўю. Пожаліў ихъ Марка, а помогчи ничимъ ня можець. Ёдуць далѣй. Споткали людзей — стояць на корачкахъ и лижуць языками горячія сковородки. Языки потухли, смажутца, сквирчаць ³⁾, а лижуць. Пожаліў и ихъ Марка, а конь идзець ды идзець...

Подѣхаў Марка къ новой покуць ⁴⁾. Сидзяць людзи обополъ дороги, сыплюць жменями жарству ⁵⁾ ў ротъ, чамкаюць зубами, перецираюць яе, ядупъ — ненаядутца. Зъ роту кроў цяче, а перестаць не могуць. Ўздыхнуў Марка, али кабъ помогчи имъ — ничимъ не поможешъ.

Далѣй убачіў Марка: много — много людзей — стояць голые и сами зъ сябе скуру лупюць. Коло ихъ лижаць мяшкі зъ солью, и тые людзи скуру здраюць, шкумутаюць ⁶⁾ свое мяса и солью посынаюць; корчутца, морщутца, енчуць, а перестаць ня могуць. Ўздыхнуў Марка и поѣхаў далѣй.

Ажъ бачиць — лежаць кобеты, голые, у верхъ грудзямі, а вужи ссуць ихъ за цыцки, смокчуць ихъ кроў... Жалко стала Марку, али што будзешъ робиць? Видаць заслужили.

Пóтымъ того убачіў Марка: кругомъ, далеко — далеко! — стояць стоўбы, а къ стоўбамъ прыкуваны грѣшники, мужчины и кобеты. Передъ ими стояць столы, а на столахъ настаўлена ружныхъ наѣдкоў и напнткоў. А грѣшникамъ и ѣсьци и пийць дуже хочитца; рвутца къ столамъ, ды достаць ня могуць — ланцуги крѣпки. А ихъ голоя цѣло то отъ жары лопаецца, то отъ стужи золѣиць ⁷⁾. Огарнула жалысь Марку и радъ бы помогчи имъ, ды ня вольна.

Ёдзиць Марка далѣй. Кругомъ дороги земля каменистая. А

1) лице. 2) царапають. 3) д. б. съ польск. skwierczes — шипѣть, пищать и пр. 4) наказанію. 5) дресва, крупный песокъ. 6) рвутъ въ клочки 7) мерзвѣть.

черци позапрагали людзей ў сохи, ўздзяруць зямлю, погоняюць ихъ горачимъ зялѣзомъ по голому цѣлу, лупюць и приговариваюць: «Шпарчѣй¹⁾, шпарчѣй, шпарчѣй!...» А людзи со ўсихъ сіль упираютца, налегаюць на ярмо, а ўсе нячисьцикамъ ня ўгодзюць. Пошкадаваў и гэтыхъ людзей Марка. Али жъ чи имъ лягчѣй одъ гэтаго? Проминули и гэтую муку. Наѣзджаюць на горшую: черци, якъ тые каты²⁾, зъ людзей жилья цягнуць, кишки выматываюць... А яны рогочуць — смяютца, якъ бы и запраўды имъ вѣсило. Шкода ихъ Марку, али ничего не дорáдзишь.

Сколько дзёнъ ѣхаў Марка — нявѣдомо. Ужо яму и млосно³⁾ зробилася отъ жалю, што людзи такъ мордуютца⁴⁾. Коли, думаетца, гэта кончитца? Конь побѣгъ трушкомъ, а потымъ и рысью. Чымъ далыши ѣдуць, тымъ жарчѣй становитца. Смолой смярдзиць стало. И увидзѣў Марка кругомъ, покуль воко достане, — смоляныя рѣки и озёры. А смола огнемъ гориць, кипиць... И грѣшники ў смолѣ смажутца⁵⁾ — хто по поясъ, хто по грудзи, по шыю... Кричаць, енчуць... Ажъ заплакаў Марка — ня вытримаў. Конь, якъ вѣцерь, понёсь яго. И нясѣць, и нясѣць... Дорога пошла ў гору: што далѣй, то вышѣй, вышѣй... И начались сады, а ў садахъ людзей, людзей... и мушинъ, и кобетъ, и дзяцей... пяюць, играюць, скачуць — души веселяць. Усе у ихъ ёсь, чаго душа хочиць. «Гэта, пэўно, рай», догадаўся Марка. И веселѣй яму стало на серцу.

Конь бѣгъ, бѣгъ, и на колѣни упаў. Глянуў Марка, бачиць — большущій столъ, бѣлымъ обрусомъ накрытый; на ёмъ ружной яды настаўлена. За столомъ служаць старичокъ и старушка (Богъ и Матка Боска). Анѣлы зъ золотыми крыльями имъ услужываюць. И каже Богъ Марку: «Злѣзай зъ коня, мой хреснычекъ, — погосьди у мяне!»... Марка злѣзъ зъ коня, поклоніўся Богу ў ноги; «Здороў табѣ, татко!» такъ каже.

Анѣлы ўзяли яго подъ ручки и посадили за столъ.

1) скорѣй (отъ варѣч. шпарко: скоро). 2) палачи. 3) тошно, дурно, досадно. 4) томятся. 5) жарятся. Сл. Носовича.

«Бшь, мое дзидцятко! частуйся!» каже Богъ Марку: — «чаго зажадаець¹⁾ твоя душа — ўсё на столѣ знайдзешъ. Нагореваўся, напрацоваўся, горатничекъ ты мой, на тымъ свѣдци, хоць тутъ, у мяне ў госьдяхъ, отпочни.»

И стаў Марка частоватца, даякуючи хросному бацьку за доброе слово. А ёнда такая слаткая, такая слаткая — сама ў горло проситца. Што ни попрабуе Марко — ўсе смашнѣй и смашнѣй.

А Богъ примуша: «бшь, мой сыночъ! Постаўлена гэта не на ўсходъ, а на страву!...»

— Дзяку, каже, татулька! сытъ я, наживіўся... Хоць и смашны твое поѣдки, али и имъ есь мѣра.

«Ну, якъ хочешъ... Ни кажи потымъ, што примусу²⁾ не было. А подбѣў, дыкъ на здороўе.»

Оглянуўся Марка — кругомъ такъ пригожа, што душа радуецца, сердца захвыцаецца... Тутъ ўспомніў ёнъ про тыхъ мученикоў — покутничкоў, што бачіў на дарозі и пытае у Бога:

«Скажи мнѣ, татулька, што гэта за людзи мучаються тамъ у болодзі? Лижаць — не крѣвнутца, черви, козяўки и жабы ихъ цѣла точуць. За што яны покутуюць!»

— Гэта, мое дзѣтко, грѣшники. Такъ покутуюць яны за гультайства. На тымъ свѣдци, при житцёццю, не працовали, на боку лижали, чужую потъ — кроў смоктали... За тое тутъ лежаць, якъ помаки³⁾ ў болодзі, и гады ихъ кроў смокчуць, цѣла точуць... Якіе учинки, такая и кáра.

«А скажи мнѣ, татулька, ящо бачіў я людзей, што стояць на колѣняхъ и другъ дружцы вочи выдзераюць. За што гэта яны?»

— А за тоя имъ такая кара, што на тымъ свѣдци яны чинили сварки, стырки, грызню, ненавись. Якіе яны сами, такая имъ и покута.

«А за што, татулька, людзи языками горачіе сковороды лижучъ?»

1) отъ глаг. жадаць: страстно хотѣть. Слов. Носовича. 2) *Примусъ* — принужденіе. Тамъ же. 3) *Помака* — колода, долго мокнувшая въ водѣ. Б.

— За тоя яны лижуць, што надто доўгі́й языкъ мѣли, на привязи не дэержали, лгали, плётки разводзили, понапрасну клялися, не за праўду прысягали, людзямъ зло прывиняли. Такая имъ и покута.

«Ато бачіў я людзей» каже Марка, «што жарству жаруць, якъ ў процу... Кроў зъ роту пчае... скрыгаюць зубамъ... Чаму гэта такъ яны?»

— А тому такъ, што на тымъ свѣци имъ ўсяго было мало; богатця собирали, чужога заѣдали, бѣдныхъ, горатныхъ забиждали, межи подрывали, зямлю отбирали... А што богатця? земля — ня што иншее. Нехай яе и жаруць. Якая заслуга, такая и запла́та.

«Ящо бачіў я людзей, што сами зъ сябе скуру лупюць, мяса шкумутаюць, солью посыпаюць... Чимъ яны провинилися?»

И каже Богъ Марку:

— Яны зъ бѣднаго послѣднюю сорочку драли, коли што позычали, — большую лихву брали; ўдоў, сиротъ забиждали... За тоя яны зъ сябе скуры здзираюць, мяса вырываюць, солью посыпаюць... Такъ солены сирокія слёзы.

«А скажи мнѣ, хросный татка, чимъ провинилися тые кобеты, што лежаць голые, а вужи и вужаки ихъ смокчуць за цыцки, якъ пъяўки упиваютца ў бѣлое цѣло?»

— Гэтые кобеты мукъ породзихи не знали, дзяцей умысьне¹⁾ безъ поры зроняли, а родзіўши, не годовали — со свѣту зводзили, грудзью не кормили — мамокъ нанимали. Тутъ яны вужакъ кормюць, вужи ихъ кроў смокчуць.

«Ато видзѣў я: къ стоўбамъ людзи прыязаны, а передъ ими стояць столы зъ ядбѣ. Людзи рвутца къ ядзѣ, видаць голодные, ды достаць ня могуць. И жаръ ихъ пчае, и стужа морозиць. Чимъ заслужили яны такую покуту?»

Богъ на гэта кажиць:

1) нарочно.

— Тыя людзи жалосьци ня мѣли, милосердзья не знали, сами солодко ѣли, медомъ, горѣлкой запивали, хорошо ходзили, смашно спали, ни холоду, ни голоду не знали, а бѣдныхъ, горатныхъ не принимали, на ночь не пускали, убогихъ не дарили, голодныхъ не кормили, воды, смагу ¹⁾ прогнаць, шкодовали. Цяперъ нихай поспытаюць, якъ легко голодаць, холодаць, бачиць вокомъ и неўзяць руками.

Ўзноў пытае Марка.

«А за што, я бачіў, людзей такъ мордююць ²⁾: нячисьцѣики (не ў гѣтымъ свянцонымъ мѣсьци кажучи) позапрагали ихъ ў сохи, новину поднимаць примушаюць, горачимъ зялѣзомъ погоняюць. А земля каменистая, цяжолая...»

Богъ яму и каже.

— Гѣтые людзи—войты, цивуны, окамѣны, комисары. При житцю яны такъ народъ мордовали, и ў будни, и ў свята на прыгонъ гоняли, отдѣхи, отпочинку не давали, ни хвораго, ни здорового не разбирали. Цяперъ такъ надъ ими нячисьцѣики здекываюцца.

«Напоткаў я по дорози и горшую мѹку, каже Марка: нячисьцѣики цягнуць зъ людзей жѣлья, выматываюць кишки, а яны, бѣдные, рогочуць... Хто бъ гѣто такіе были?»

— А гѣто вашіе паны, каже Богъ. Яны катовали людзей, цягнули зъ ихъ жѣлья, выматывали кишки, выбивали силы, ў ярма запрагали, продавали — мужа зъ жонкой, бацьку зъ дзяццѣми разлучали, гроши вымогали, а сами жили — роскошевали, ў радосьци, ў веселосьци... Имъ и покута вяселая — рогочуць, сардэчнымъ смѣхомъ смяюцца...

«Коли жъ ты ўсе знаешъ, дыкъ скажи жъ ты миѣ, татулька, хто и за што ў смоляныхъ рѣкахъ и озерахъ кипиць? Дужа яны енчуць, зубами скрыгаюць.»

— Гѣта кара самая найбольшая, каже Богъ. Смажутца ў смолѣ, гораць ў огнѣ разбойники, душагубы, што житцѣця у людзей

1) жажду. *Мордовані*: морить, томить, изнурять трудами. Слов. Носовича.

отбирали, злымъ зельемъ, отрутой отраўляли, дзяцей сиропили, бязъ сповѣдзи, бязъ причасьця на той свѣтъ отпраўляли; кипяць тамъ коноводы, што послѣднюю скоцинку крали, госпадароў *поубосту*¹⁾ пушала; пякутца тамъ докашики, доношники, здрайцы, што клѣнту ломали, за народъ, за праўду не стояли, свойго брата паномъ выдавали—продавали; пражутца тамъ, смажутца воўкулаки, вѣдзьмаки и вѣдзьмы, чароўники и чароўницы, што чорту душу запродали,—людзей чаровали, моровое повѣтра напушала, на короў, на коней звяроў посылали, ў жици заломы ломали, у короў-молоки отбирали... И нима имъ ни дна, ни покрышки... Што тимъ посѣяли, то тутъ споживаюць, по заслузи плату приймаюць...

«Жаль мнѣ ихъ, татка!» каже такъ Марка. — «Чи ня можно ихъ якъ небудзь ратоваць?»

— Ты ихъ, мое дзѣтко, не ратуешъ. А коли ты такій жалосливый, — ёдзь ў свою сторону, къ своимъ бацьку, къ матцы, ходзи по селахъ, по засцѣнкахъ, къ бѣднымъ и къ богатымъ, вучи ихъ, давай прикладъ, кабъ яны были добрыми, людзей не обиждали, чужого не брали, не сварилися, не лгали; кабъ сами працовали, людзей не мордовали; кабъ свойго брата паномъ не выдавали; кабъ дзяцей годовали—добру навучали; кабъ не чаровали; праўды, Божжаго приказанья, не забывали.

Ўстаў Марка зъ за стола, подзяковаў Богу, покланіўся яму ў ноги ды й каже: «Ўсе ты, татка, знаешъ, ўсё вѣдаешъ, ўсяго у цябе много,—скажизъ ты мнѣ, хто ты такій, якъ цябе зваць? А то пріѣду я домой — гдзѣ, у кого быў? ня буду умѣць сказаць.»

— Зовуць мяне: Богъ Исусъ Хрыстосъ, а гэта моя Матка.

Якъ сказаў гэта Богъ, ўдругъ ўсе зникло²⁾, а Марка на своемъ дворѣ опынуўся.

Покинуў ёнъ бацьку — матку, попоў на свѣдци ходзиць, што

1) Пускала по міру. Это слово собственно сокращеніе изъ двухъ словъ: *поубожеству*, отъ прилаг. убогій — бѣдный. «Ходзиць по убоству» значить ходить и просить милостыни, по убожеству, по бѣдности, побирається. Б. 2) исчезло.

видзѣў, што чуў на тымъ свѣци разказываць, якъ повинно жыць людзей навучаць. И прозвали яго Марка Пякельный.

Отъ дзядоў и прадзядоў дошла до насъ гэтая поголоска.

(Записано учителемъ минск. приходск. училища А. Ег. Богдановичемъ со словъ 65—лѣтней крестьянки Розаліи Осьмакъ).

221.

ПОПЪ, ДУРАКЪ И ТРОЕ КОНЕЙ.

Той же губ. и у.

Жыў сабѣ дзѣдъ ды баба, быў у ихъ одзінъ сынъ и тотъ дуракъ. Дошли яны до такой поры, што хлѣба не было куска. Вотъ посылаюць яны дурака на службу, дуракъ стаў плакаць, одговарывацца: «я не умѣю работы робиць». Но послѣ дуракъ раздумаўся и пошоў на службу. Идзець ёнъ поле, идзець другая, на трецця ўсходзя,—на гэтымъ поли стоиць дворэць, а ў гэтомъ дворцѣ попъ живець. Ўсходзіў дуракъ на дворъ, сѣў на камень и пяе пѣсню. Ажъ тутъ заразъ всходзя попъ и пытаецца у дурака: «Чаго, дзиця бацьково, сядзish тутъ.» Дуракъ зняў шапку и кáжа: «Службы, бацюшка, шукаю.» — Попъ кáжа: «Становися у мяне, у мяне служба ни цяжкая, только пасциць трое коней: Петра, Юрѣя и Паўла.» — Добра, бацюшка. — «Ну цяперъ вѣди, ляжъ оддыхни, а заўтра за работу бярыся». На заўтраго попáддзя дала яму пирáпéчку¹⁾ и кусокъ сала и выправила дурака пасьци кони. Вотъ дуракъ погнаў кони. Йшли яны, йшли и прышли къ такой крутой горѣ, што ни взыйци, ни сыйци зъ гэтой горы, а ў гэтой горѣ писцѣли черци. Трохи кони походзили, заразъ Юрѣй скокъ цяразъ гору, а за имъ и Петръ, а *Паўл*, говора: «садзися на мяне, а то тутъ останесся». Дуракъ стаў плакаць: «Ни хочу садзитца на цябе, ты мяне звалишь, но якъ бояўся черцей, то сѣў на Паўла, ўзяўся за хвостъ и дзяржицца, а Паўлъ якъ скóкня цяразъ гору, то у дурака черци оторвали цѣлою *крылу* ў сярмязѣ. И вотъ якъ

1) Лепешку.

пирскачили гору, тогды яны пошли дали. Прышли къ рацѣ, а коло раки лижали два чаловѣка: одзинъ головой ў раку, а другій ногами и крычаць: «пиць хочимъ!». Дуракъ стаў коло ихъ, говора: «Ахъ Божа мой! пихай тому хоць лѣнь пиравярнуцца, а гэтый головой ў рацѣ и то крычиць: «пиць хочу». Яны дураку сказали: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Ёнъ и пошоў дали ў слѣдъ за конями и видзя ў лѣся ляжиць конь и подъ имъ ўсяго досиць и оўса и воды, а дуракъ кажа: «Кабъ ня шкура, дыкъ бы косьци розсыпалися.» Конь дураку кажа: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Ёнъ и пошоў дали. Идзецъ, а на дорожѣ ляжиць леў. Дуракъ говора: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы зъ яго сала покáпалабъ, ажно ябъ наѣўся». Леў яму сказаў: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» И ёнъ пошоў дали и увидзѣў на дорожѣ ходзяць дзвѣ овечки. Дуракъ и имъ кажа: «Ахъ Божа мой! кабъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сала покáпалабъ. И овечки—сказали дураку: «Идзи, дуракъ, куды цябе Богъ послаў.» Пошли яны дали, вдуць и видзя дуракъ на дорожѣ стоиць коршма, а въ гэтой коршмѣ чудъ играюць. Дуракъ забѣгъ ў корчму и пытаецца у гуляющихъ: што у ихъ сягодня? Яны кажущъ: «*Коляды!*» — «Побяжужъ я домоў, мой годъ кончѣўся» Прыгнаў ёнъ кони домоў, заперъ ў хлѣў, а самъ пошоў къ попу за расчетомъ. Попъ ўзяў одно крэсло даў дураку, другое сабѣ, сѣў и пытаецца у дурака: «А што, дзиця бацьково, видзіў?» А дуракъ кажа: «А што я, бацьюшка, видзіў? прышли кони къ такой крутой горы, што ни възійци, ни сыйци, а въ горѣ пицѣли черци, вотъ якъ кони прышли къ горѣ, то Юрый скокъ цыразъ гору, а за имъ и Петръ, а Паўль говора:— «Садзися на мяне, дуракъ, а то тутъ останесься». Вотъ якъ сѣў я на Паула, дыкъ ёнъ якъ скокня цыразъ гору, то у мяне оторвали черци *крылу*. — «Гэто, дзиця бацьково, тамъ пекло, неспасеныя души. А што боли, дзиця бацьково, видзіў?» А што боли я видзѣў? — коло раки лижали два чаловѣка, одзинъ головой ў рацѣ, а другій ногами и крычали: пиць хочимъ. — «Гэто, дзиця бацьково, нядобрыя людзи: подорожний чаловѣкъ якъ придзе къ имъ попрося воды, то яны запирали одъ яго воду. А што боли, дзиця

бацьково, видзѣў?» — А што, бацюшка, я видзѣў ляжиць леў на жоўтымъ пяску, такімъ тлустымъ. Капъ сонца прыгрэло, дыкъ бы сало покаполабъ. «Гэта, дзідзя бацьково, добрый чаловѣкъ. На гэтымъ свѣцѣ, ёнъ якъ жиў, то прйдзя къ яму подорожны чаловѣкъ, попрося хлѣба, то ёнъ, коли свойго нимаю, то попрося у кого нибудзь и то даець. А боли што, дзідзя бацьково, видзѣў?» А што я, бацюшка, видзѣў? на дарозѣ на жоўтымъ пяску ходзили дзвѣ овечки, ды такія жирныя. Кабъ сонца прыгрэло, то салабъ покапалабъ. — «Гэта, дзідзя бацьково, добрыя вдовы, къ имъ тожа якъ прйдзя чаловѣкъ, попрося хлѣба, то яны хоць позычуць ды дадуць. А боли, што дзідзя бацьково, видзѣў?» — А што я бацюшка видзѣў? стоиць на дарозѣ кёршма, а ў гэтой коршмѣ играюць, скачуць, я попросіу коней, кабъ яны подождали, а я забѣгъ, попытаўся, што у ихъ сегоння? — Яны сказали: *коляды*. Тогды я сказаў: побягу я домоў, мой годъ кончіўся. — «Вѣрно, дзідзя бацьково, служиў, на табѣ трыццаць рублей!». Ёнъ получиў расцетъ и побѣгъ домоў зъ радосьцёю. Прыбѣгши домоў, яны стали жиць ды поживаць ды дураковы гроши проживаць.

Записано ученикомъ 2-го класса Борисовскаго уѣзднаго училища Николаемъ Нацкевичемъ.

222.

МУЖЪ — БОГДАННЫЙ.

Той же губ. и уѣзда, м. Холопеничи.

Служіў такъ сабѣ члавѣкъ у одного богатого господара, служіў ёнъ зъ малку — дзѣнь ¹⁾ и служіў широ. Быў ёнъ члавѣкъ вѣрный, до работы улеглый, и госпадаръ той шановаў яго за працавитосць. Вядомо, — годуючися у людзей, немного убачишъ, почуешъ, нямногому выучишся; — такъ и той члавѣкъ, — якъ дзень дыкъ ночь ў працы, ў рабоцы — нямного бачіў, нямного чуў. Дожиўся ёнъ до стальных ²⁾ лѣтъ, а свѣту ни бачіў. И захоцѣлося

1) съ малолѣтства 2) почтенныхъ. Б.

яму поглядзѣць, якъ людзи живуць. И стаў ёнъ проситца ў господара ў свѣтъ: «Пусьци ды пусьци — хоць погляджу на людзей; а то вѣкъ у цябе зжйў — ў лѣси, на засцѣнку — што дѣтца на свѣци не знаю». Нѣчого робиць — пусьциў яго той господарь.

«Задуріў ты, каже, подъ старосць: нѣтъ вѣдомо чаго табѣ захоцѣлося — свѣту побачиць! Ёсуды людзи, якъ людзи. Ты думаешъ, што гдзѣ нибудзь ёсь на корѣ каша? Нигдзѣ нима. Вотъ сядзѣў бы на одномъ мѣсьци, цяплѣй бы было. На одномъ мѣсьци лежучи и камень обростае...» И много чаго яму гаворіў, уговарываў свойго пѣробка остатца. Али той якъ уперся — пойду ды пойду — хоць ты што хочашъ яму дзѣлай. Мусіў ¹⁾ пусьпиць яго госпадарь. «Ну, каже, нечаго робиць — мушу пусьпиць цябе. Жаль мнѣ цябе — нагоруишся ты у людзей: чужая сторона — ня родная матка... Идзи сабѣ. Чылавѣкъ ты справядливый, служіў ты мнѣ вѣрне, — вотъ табѣ за твою працу». И даў яму мяшечикъ чирвонцоў.

«На што гэта мнѣ?» — каже наймитъ, бо не знаў, што можно зъ грошамі робиць и на што яны потребны. Не хоцѣў браць. Али госпадарь сямкомъ заложіў ихъ яму за пазуху и каже: «Згодзитца ў дарозі; гэта гроши, а безъ гроши цяперешнимъ свѣтомъ нигды не потыкайся.»

Собраўся той пѣробокъ и пошоў свѣту глядзѣць.

Ишоў, ишоў ёнъ, куды вочі глядзяць, дойшоў до мястэчка. Цяжко яму нясцьця тоя золото за пазухой. Увойшоў ёнъ ў крамку, вышйў мяшечикъ зъ золотомъ и каже торгоўцы: «Возьми сабѣ, што тутъ ёсь, а мнѣ насыпъ чаго нибудзь лягчейшаго.» Тая глянула — обрадывалася, и зъ радосьци ня вѣдае, чаго яму насыпаць. Попаўся подъ руки ладанъ — насыпала яму ладону. Пошоў той чылавѣкъ далѣй.

Настала ночь, а кругомъ лѣсь, — негдзѣ переночеваць. Напоткаў ёнъ коло дороги изрубъ ²⁾. Тутъ заночую, — думаетъ сабѣ. Нацягаў ў изрубъ хворосту, разложіў огонь. Было у яго сала и

1) Привужденъ былъ. 2) срубъ.

хлѣбъ. Стаў ёнъ смажиць сала на рожѣнчыку и ѣсьци зъ хлѣбомъ. Повячераў и заснуў ў томъ изрубѣ. Огня не потушіў, кабъ цяплѣй было спаць и кабъ комары не кусали. Ажъ такъ золокомъ ¹⁾ чуиць нѣшто жарко стало. Прочхнуўся — гориць изрубъ. Што ёнъ не робіў, кабъ потушиць яго, али гдзѣ огонь ты безъ воды потушишь?

Ледзь — няледзь самъ живыи выскочіў. Гориць изрубъ. Плачиць той паробокъ: Боже ты, мой Боже! наробіў я чылавѣку шкоды, пропала яго праца... Нехай же, каже, и моя такъ пропадае... Зъ гэтымъ словамъ выхваціў зъ за пазухи мяшечыкъ зъ ладономъ и кинуў яго ў огонь. Пошоў пахъ отъ ладану ў гѣру, дойшоў до неба. Почуў Богъ той пахъ и посылаетъ анѣла запытатца, чаго гэтыи чылавѣкъ потребуе. Зляцѣў анѣлъ и пытае: «Чаго табѣ треба чылавѣче? чаго ты хочешъ?»

Подумаў, подумаў той чылавѣкъ — ня вѣдае чаго яму просиць; чаго яму треба? Далѣй каже: «Дай ты мнѣ жонку, коли ты такіи добрый; бо якъ я бобыль, — ня хочиць за мяне идцѣ ни одна дзѣўка. И коли я, бывало, стану жартоваць зъ дѣўчатами на йгрыщи, чи то на ношлѣзи, дыкъ толькѣ, бывало, штурхаютца ²⁾. А мнѣ-бъ жонка знадобилася. Ды яно, праўду казаўши, кепско чылавѣку жиць бязъ жѣнкі.»

Анѣлъ выслухаў яго, поляцѣў до Бога. Передаў Богу тые словы. Богъ и каже: «Праўда яго, — кепско чылавѣку быць бязъ жѣнкі. Чылавѣкъ ёнъ щѣрый — треба яму даць жонку.» Потымъ каже анѣлу: «Сходзи ты къ гѣтому чылавѣку и скажи яму: Нехай ёнъ идзець прамо по дарозѣ на ўсходъ сонца, дойдзе ёнъ до розстанекъ ³⁾, тамъ будзе стояць крыжъ, а подъ крыжемъ убачиць вяроўку. Нехай торгане тройчи за вяроўку и чекае: будзе яму жонка». Анѣлъ поляцѣў и такъ сказаў бѣдному паробку. Скоро показалася красная соўнѣйко, освятило и обогрѣла ўсю землю. Поднялися пташкѣ, стали щебетаць — Богу молитца. Помоліўся и нашъ паробокъ Богу и пошоў на ўсходъ сонца шукаць кры-

1) на разсвѣтъ. 2) толкаются. 3) распутиѣ.

жовой дороги. Чи доўго, чи не, ёнъ ишоў, толькі знашоў крыжовую дорогу: стойць крыжъ и вяроўка при ёмъ висиць. Торгануў нашъ бѣдныі паробокъ за вяроўку: разъ, другіі разъ и трейціі; торгануў и чекае. Пройшоў такі ладныі часъ — нічога нима. «Обманіў, думае сабѣ, поганыі! а казаў, якъ торганешъ — будзе жонка. Гдзѣ-жъ ина?» Хоцѣў ужо идци прочъ, ажъ чуе — нѣшто зашумѣло. Глянуў ў верхъ — ляциць нѣшто зъ неба, ляциць, ажъ гудзиць. Потымъ шлѣпъ! объ землю: «Я тутъ!», каже. Глянуў той паробокъ — ляжиць рыба, большуца рыба.

— «Вотъ табѣ и маешъ, — каже ёнъ: вотъ табѣ и жонка! Якъ же я буду жиць зъ рыбиной? Што я вокунь якіі нибудзъ, ци што?»

Тымъ часомъ тая рыба тропъ — тропъ! хвостомъ трейчи страпанулася, и вышла зъ яе паненка, ды такая пригожая, якъ малеваная. Глянуў на яе паробокъ — и ротъ разявіў; глядзиць — слова вымовиць ня може, якъ бытцымъ яму зацало¹⁾. Глядзиць — ни рукой, ни ногой ни кране, шевельнутца ня може — зачарованыі дый годзе, такъ ёнъ задзивиўся... И было чаго! бо дуже жъ ина пригожая. А паненка стойць передъ имъ, голоўку на бокъ склоняла, ручки на живоцѣ зложила, хусточку ў рукахъ тримае — чистый анѣлокъ.

И каже паненка: «Будзь здороу, мой мужъ богданныі!» А ёнъ моўчиць — своимъ вушамъ ня вѣриць.

«Будзь здороу, мой мужъ богданныі!» — каже ина другіі разъ. А ёнъ моўчиць, — сказаць слова ня смѣиць.

«Будзь здороу, мой мужъ богданныі! — Што-жъ ты моўчишь?» каже ина ў трейціі разъ. Тогды толькі ёнъ осмѣлиўся: «Здороу, здороу!» — каже.

«Я твоя жонка», — каже ина: тая, што ты ў Бога просіў. Вотъ Богъ табѣ и послаў мяне. Чи радъ же ты мнѣ? Тутъ яму — тки мова²⁾ вярнулася.

«А моя-жъ ты паненочка! чи може-жъ гэта быць? Не,

1) Отняло рѣчь. 2) способность говорить, рѣчь.

пэўно, паненка, зь мяне насмѣхайшся? Ты такая молодзенькая, пригожая, а я, вядома, мужикъ.»

— Ня бойся, — каже йна: — и мужикъ члавѣкъ. У Бога ўси людзи роўны.

«Боже ты мой, Боже! хвалиць твою ласку святую! Вотъ радось Богъ послаў!» каже такъ паробокъ. «Али боюся, паненочка, боюся!...»

Чаго-жъ ты боясься? пытае йна.

«Боюся, якъ ты со мной будзешъ жиць—я табѣ ня роўня, и, коли праўду говориць, старъ я для цябе.

— «Ня бойся, кажу табѣ... Поживемъ—поладзимъ. А цяперъ треба подумаць, гдзѣ намъ ночку ночеваць: пойдземъ сабѣ хатку шукаць.» И пошли яны. Пришли ў сяло. Идуць по сялу, пытаюць: чи ня пусьциць хто жиць къ сабѣ. Дзивиотца людзи: откуль гэта паненка ўзялася? и зъ мужикомъ ходзиць, и каже, што гэта мужъ яе... Боялися пусьциць... Али таки змиловаўся адзинъ господаръ, пусьциў ихъ ў лазеньку ¹⁾ жиць. Увійшли яны ў лазеньку—чорна кругомъ, гразна, воды налита. На што ужо паробокъ—ко ўсяму прывыкъ,—и ёнъ, глянуўши, заплакаў: якъ гэта йна, паненка тая, такая кволая ²⁾, якъ ина тутъ будзе жиць? Ани сѣсьци гдзѣ, и ни легчи, ани ѣсьци зварить... Подумаў ёнъ гэта и заплакаў. «Чаго ты плачишь?» пытае ина у яго.

— Я плачу, што на гбра цябе Богъ послаў ко мнѣ. Нима табѣ ни якога притулку ³⁾. Якъ ты будзешъ жиць тутъ?

«Ня бойся, каже, проживемъ.»

Стала ина ў порози, трейчи махнула хусточкой, што была ў яе у рукахъ, и лазенька якъ озолоцѣла: и столъ зьявіўся, и лаўки, и посьцель, и ѣда... ўсё, што треба. Ўзноў паробокъ той задзивиўся—ротъ разинуў. Цудоўная, думаетъ сабѣ, особа. И стали яны жиць. Али нядоўго таки нажилися. Бачили людзи, што у мужика такая жонка пригожая,—захоцѣли выслужитца—пошли до пана.

1) баньку. 2) слабая. 3) *Притулокъ*: временное пристанище. Слов. Носовича.

Такъ и такъ, кажуць, пане: зъявіўся тутъ мужикъ съ паненкой, живуць якъ мужъ изъ жонкой. Куды яму, мужику, такая жонка? Ина настоящая паненка, молодая, пригожая, а ёнъ, вядомо, мужикъ. Куды йна яму? Вотъ кабъ пану...

А панъ быў рабый, не пригожій, али-жъ надто ласый до дзёвокъ. Подъ вечеръ пошоў ёнъ ў сяло, быгцымъ на прохоцку ¹⁾, а самъ подыйшоў къ лазенци, поглядзёў ў щелочку, бачиць — и праўда — паненка дуже пригожая, а мужикъ соўсимъ негалюзны ²⁾. Увыйшоў ў лазеньку. «Што вы за людзи? «пытае. «Откуль вы?»

— «Ёнъ» — каже яму паненка, «мой мужъ богданный, а я яго жонка».

— Вотъ якъ... мужъ богданный... Знаемъ мы такія штуки... Говори ты, мужикъ, откуль ўзяў такую паненку? крикнуў панъ.

«Богъ даў, паночык!» каже пáробокъ.

— «Вы пеўна уцеклые», каже панъ. И приказаў ихъ одвясци ў дворъ. Повели ихъ, бёдныхъ. Плачиць мужикъ, а паненка яго уцёшае: «Не плачь, ничóго ёнъ вамъ ня зробиць... Подерпимъ, — бо бязъ гóра добра ня будзе». Посадзили ихъ ў дворъ ў хатку, пильнуюць, кабъ не ўцяклі.

Панъ мужа муштруиць, а до жонки добираетца. Али не на такую напаў, голыми руками не возьмишь. «Я, каже, мужняя жана, хоць ты, каже, рёжь мяне, а на грёхъ ня змусьцишь».

И задумаў панъ мужика съ свёту збавиць, кабъ тогды лягчэй было до жонки добратца. Загадаў панъ тому пáробку задачу: «Добудзь мнѣ, каже, такого собачкў, што якъ ў хвосьцикъ зайграешъ, кабъ ўсякій пошоў скакаць. Покуль, каже, не добудзешъ, домой не ворочайся, бо засяку цябе». Пришоў пáробокъ до жонки богданной, пришоў и плачиць.

«Чаго ты плачешъ?» пытае йна у яго. — «Такъ и такъ, каже, загадаў мнѣ панъ задачу такую и такую. Пойци такого собачку шукаць, значитца къ табѣ ня вярнутца. Гдзѣ я яго возьму такого?»

1) У Носовича: прохожка — прогулка. 2) невзрачный, плюгавый. Б.

— «Не плачь», каже яго жонка богданная, «я табѣ дораджу¹⁾, найдзешъ собачку такога и домоў вѣрнішся, цѣль будзішъ, а пань мнѣ нічога ня зробіць. Ложися цяперъ спаць, а заўтра собірайся ў дарогу». Повячерили яны, лягли спаць, выспаліся. На заўтришній дзень жонка богданная и кажиць свайму мужу: «Вотъ табѣ моя хусточка и вотъ табѣ мой пярсцёнокъ; пярсцёнокъ надзѣнь на палець, хусточку трмай²⁾ ў рукахъ. Ідзі той дарогай, што сюды прішоў, подыйдзі къ тому крыжу, гдзѣ мяне достаў, торгани за тую вяроўку, што тамъ висиць, торгани тройчи. Спусьцитца по вяроўцы лубка³⁾, садзіся ў гэтую лубку, торгани потымъ тройчи и ты опынешся на тымъ свѣці. Будзешъ ты по сяредзінѣ круга — кругомъ тамъ огонь гориць, грѣшники смажутца — гэта пекло. Ідзі прама на огонь. Куды ня пойдзешъ, къ огню прйдзешъ. Ты тогды подойдзешъ къ огню, — хусточкой махні — огонь передъ тобой разступитца, ты ідзі далѣй. Жарко табѣ будзіць — хусточкой обцірайся. Перайдзешъ пекло, будзе такая поле, роўное — роўное, шырокая — шырокая. Пойдзешъ по полю, будзешъ людзей спатыкаць — ні съ кимъ ня говори. Пярайдзешъ поле — кругомъ будзець садъ, убачишъ многа — многа воротъ, стукні ў варты, выйдучъ табѣ насустрэчъ моѣ сёстры. Ты імъ скажешъ: «Послала мяне къ вамъ моя жонка богданная, кабъ вы дали мнѣ такога собачку, што коли ў хвосцікъ зайграешъ, ўсякій скакаць будзе». Коли яны запытаюць прызнакі, покажешъ імъ мой пярсцёнокъ. Яны табѣ дадучъ собачку, сховай яго за пазуху, и той дарогай и ворочайся. Прыдзешъ къ лубцы, сядзь ў лубку и спускайся на землю. Ну, будзь здороў и ідзі зъ Богомъ.»

Попрошаўся мужъ богданний изъ жанкой и пошоў доставаць того штучнага собачку. Зробіў такъ, якъ жанка яму разказала, подняўся на той свѣтъ, оглянучъ — стоіць по сяредзінѣ круга, по краяхъ смоляныя рѣккі обцекаюць и огнемъ го-

1) Отъ глаг. дорадзіць: пріскаіваць срдства къ отстраненію чэго-лібо. Слов. Носовіча. 2) держи. 3) лукошко, корзина изъ лубка. Слов. Носовіча.

раць. Высоко — высоко полымя ўздываетца. Куды не пойдзи, къ пеклу придзешъ. Якъ стояў, такъ и пошоў куды вочи глядзяць. Што ближнѣй къ пеклу, то жарчѣй становитца. Оботрета хусточкой — холодъ чуетъ. Ў пекли голосъ, крикъ, енкъ, якъ бура якая вѣиць. Махнуў ёнъ передъ собой хусточкой, огонь разступіўся, по бокахъ стоиць, якъ лѣсъ, сцѣнами. Пошоў нашъ паробокъ по гэтой дорожы, обцараючыся хусточкой, кабъ ня было жарко. Вышоў на поле — и поле идзе кругомъ, коло огня. Широкая поле. Людзи по ёмъ слоняютца, моўчаць... И мужикъ имъ ничога не сказаў — ни худого, ни добраго. Пошоў далѣй. Подыйшоў таки икъ саду тому. Идзецъ садъ кругомъ коло поля — и ўсё ворота — ворота и не зличиць, а ў садзи пяюць, играюць, якъ на вясельяхъ. Подыйшоў гэты паробокъ къ однимъ воротамъ, стукнуў ў ворота, ажъ заразъ яны и расчинилися. И убачиў ёнъ много — много панёнокъ и ўсё такія пригожыя, якъ яго жонка. «Здороў вамъ!», каже ёнъ имъ. «Прислала мяне жонка богданная, кабъ выдали того собачку, што ў хвосьцяхъ якъ зайграешъ, то кажный заскачиць. А вотъ вамъ и признака, што я не маню». И покажаў имъ пярсыценокъ. Побѣгла одна зъ паненокъ, скоро такъ принясла собачку, подала яму. «Кланяйся», каже, «сястрѣ». И ворота зачинили. Сѣў коло воротъ нашъ мужикъ, отпочнуў трохи. Али думаетъ сабѣ, треба къ жонцы поспѣшиць. И якъ пришоў, такъ и назадъ пошоў. Такъ и на зямлю вярнуўся. Усѣўся на розстанькахъ подъ крыжемъ, сядзиць, дай, думаетъ, погляджу на свойго цудоўнаго собачку. Выніў яго зза пазухи, поглядзѣў — поглядзѣў, — дай, думаетъ, зайграю: якъ то ёнъ играе. А то, можа, мяне ошукали, и ёнъ не такі цудоўный, якъ панъ бывае. Тогда хоць домоў ня ворочайся.

Стали такъ подѣжджаць нѣкіе людзи, и зайграў той паробокъ. Только зайграў ёнъ, — якъ пошли тые людзи скакаць; скачуць, подпѣваюць:

Ой не самъ я трасуся, —
Мяне черцы трасуць;

Молодые черценятки

Подгоцкиваюць. Ухъ — я! Ухъ — я!

Пяюць, скачуць — останавитца ня могуць. Скачуць людзи, скачуць кони ихъ. Пастухъ по близосци пасціў статокъ. Почули музыку и яны ў плясь пусьцилися: и пастухъ, и свиньи, и овечки... И такъ яны скакали, — покуль пáробо́къ не перестаў играць. Перестаў ёнъ и яны стали. Заморилися, а на душѣ весело. А гэта были купцы. Подзяковали яны яму за музыку и дали яму госьцинца хустку. Радъ ёнъ: ёсь што бабѣ подáроваць. Пошоў домоў. Зайшоў ў пяродъ къ своей жонцы. Поздороўкаўся зъ ей, хусту вынимае зза пазухи: «Я табѣ, моя жонухна, и госьцинецъ принесъ... Добрыхъ людзей Богъ послаў, купцоў... Я имъ пойграў, а япы мнѣ хусту дали. Вотъ табѣ ина... Глянь, какая пригожая...»

— «Дзякуй табѣ, што ты ня мяне не забыўся. А панъ и не чекаў, што ты вёрнешся. Пообѣдай ты и идзи до яго». Пошоў ёнъ до пана. Панъ задзивиўся. «Што ты вярнуўся? А гдзѣ-жь твой собачка?»

— Принёсь, пане, — и вынимае яго зза пазухи. «Во якъ... принесъ таки...» каже панъ. Нутка зайграй... поглядзimy, чи такая?...» Зайграў пáробо́къ, и пошоў панъ скакаць; скачиць, прицѣваиць:

Ой не самъ я трасуся,
Мяне черци трасуць;
Молодые черценятки
Подгоцкиваюць... Ухъ — я! ухъ — я!

Хто увойдзиць зъ дворовыхъ — и яны ў плясь пускаютца. Змаріў ёнъ ихъ соўсимъ: другіе на землю пападали, а и то не унимаютца: ногами дрыгаюць. Дотуль скакали, докуль играў пáробо́къ. Прочухаўся трохи панъ, отпочнуў: «Подай», каже, «собачку!» Пáробо́къ подаў. Тогда панъ приказаў пáробка ў погребъ заперци,

а тымъ часомъ думаў яго жонку прisiлиць¹⁾). Али надаремня турбуваўся²⁾: къ ей и приступу нѣтъ. Ёнъ ужо ей и жанитца доклераваў. Паней, каже, будзешъ.

А ина яму такъ кажиць: «Якъ я за цябе пойду, коли ты такий старый, рабый, непригожий, а я такая молодая. Коли ты ужо хочешъ мяне за жонку мѣць, дыкъ помолодзѣй трохи, похорошѣй.

«Якъ же я помолодзѣю, на гэта способа нима?»

— Ёсь способъ, я яго знаю, — каже такъ жонка богданная.

Хто-жъ ня хочиць быць молодымъ? И панъ захоцѣў.

Сказала яму тогды жонка пѣробка: поставиць коцѣль сяродъ двора, разложиць подъ котломъ огонь и готоваць воду. «Лѣзь, каже йна пану, ў коцѣль, окунися тройчи и молодой будзешъ».

— «Што ты», каже ей панъ, «звариць мяне хочешъ? Якъ разъ полѣзу... убачишь... Ты-жъ свойго мужа, хама, пошли туды, коли ты такая разумная. А я послѣ...»

— Нехай лѣзе мужъ, коли ты ня хочешъ быць молодымъ. Самъ будзешъ жалковаць.»

И посылае панъ за мужемъ яе. Привяли яго зъ погребѣ. Стоиць ёнъ, трасетца, ня вѣдае, што зъ имъ будуць робиць. «Лѣзь ў коцѣль», каже яму панъ, «молодой будзешъ. Жонка твоя для мяне приготавала гѣтую лазню. Попробуйка ты ўпяродъ...»

Заплакаў пѣробокъ. «Лѣзь, ня бойся», — каже яму жонка: «будзешъ цѣль». Дала ина яму ў руку свой пярсьценокъ: кинуўся ёнъ ў коцѣль, три разы перевярнуўся тамъ и выскочіў такимъ молодымъ, што не налюбуйшься. Пана ажъ зайздросць ўзяла. Кинуўся ёнъ ў коцѣль — и вылѣзци ня може. Такъ и звариўся. Мясо яго собакамъ выкинули.

Зап. А. Е. Богдановичъ, въ М. Холопеничахъ, Борисовскаго уѣзда.

1) Произвести надъ ней насиліе, силою заставить творить его волю. 2) безпокоили.

223.

ЯКЪ БОГЪ ПО СВѢЦЯ ЖАБРОВАУ.

Виленск. г., Виленск. уѣзда, Лебедевской вол., м. Лебедева.

Была одна баба старая. Сядзѣла яна ў хатца и ничо́го ня мѣла. Приходзя къ ей дзѣдокъ, такі́й ста́ренькі́й, такі́й сівенькі́й и проси́дца начаваць. Яна одмога́йца, кажа: нима чаго́ ёсьці, нима дзѣ лёгчы. Ёнъ прішоў, сѣў ў запечку и кажа: «во тутъ я лягу!» и вытра́сь ей зъ своей торбы кро́шечки и кажа: «Разчи́най зъ гэтыхъ кро́шакъ хлѣ́бъ.» Яна ўзяла тро́хи тыхъ кро́шакъ, ўсыпала ихъ ў дзѣ́жачку и учинила. Зробі́лося зъ жменькі тыхъ кро́шакъ поўна дзѣ́жка хлѣ́ба. На завтра́я ўстала яна, даў ёнъ ей изноў жменьку кро́шакъ на замѣ́ску. Яна ўсе́ дзіву́йца, кажа: «Божа мой, Божа! ску́ль гэты́й хлѣ́бъ браўся? ти будзі́ць жа гэтыхъ кро́шакъ замѣ́сіць?» — Богъ кажа (бо гэ́то быў ёнъ): «нябо́сь, будзя!»

Поча́ла яна мясі́ць той хлѣ́бъ, а цѣ́сто ажъ ва́ліцца зъ дзѣ́жачкі. Замясі́ла яна той хлѣ́бъ, зробі́ла ско́льки бонда́чакъ и поса́дила ў печь. Посля Богъ кажа: «Да́й жа ты мнѣ́, дочу́шка, вяршо́к зъ хлѣ́ба и ці́ нима у ця́бе тро́шкі маку?» Яна кажа: «Ёсьць.» Богъ узяў зъ хлѣ́ба вяршо́к, змясіў, змясіў и посыпаў мако́мъ, а посла́ поса́дзіў ў печь. Посядзѣў той хлѣ́бъ ў печи, а Богъ кажа: «Погля́дзі, моя дочу́шка, можа ўжо́ спекся хлѣ́бъ?» Ко́лі погля́дзѣла яна ў печь, — ажъ та́я бонда́чка ¹⁾ што Богъ посыпаў мако́мъ, разросла́ся, якъ ко́ровай, а на вярху ма́к за́цвіў ру́жnymi кві́ткамі. Яна и ка́жыць: «А Божа мой, Божа мой, што́шъ гэ́то ёсьць, што́ ў печи ма́к за́цвіў? Пу́вня нѣ́йкі́й цудъ Бо́скі́й.» Посля до́ Бога кажа: «Му́сіць жа ва́ша ёсьць Богъ?» То́льки яна гэ́то сказа́ла, ажъ то́го ста́рика и ні́ стало: и ні́ дзе́вери ні́ отчы́няла, ні́чо́го ні́ скры́пѣ́ла, а яна ня́ уви́дыла, дзѣ́ ёнъ дзѣ́ўся, то́льки почу́ла, якъ ёнъ сказаў: «Бла́гослоўляю ця́бе и тво́ихъ дзѣ́то́къ» и уви́дыла, якъ ў ха́цѣ зробі́лося свѣ́тло. — Зъ гэ́той по́ры яна нача́ла до́бро жи́ць.

Зап. учен. Молодеченск. учительск. семинаріи А. Ставицкіиъ.

1) печеный хлѣбецъ.

224.

ПОЧЕМУ ЛЮДЯМЪ НЕИЗВѢСТНО ВРЕМЯ СВОЕЙ СМЕРТИ?

Могилевск. г., Мстиславск. уѣзда, с. Монастырщина.

Было время, што самъ Богъ ходивъ по землѣ и говоривъ зъ людьми. Во иде Ёнъ, разъ по полю и бачить, што старый, дужа старый мужикъ стоять, колосья бѣе, дай соломой ихъ переплетает. А тогда еще люди знали время, коли помирать придѣцца. Знавъ и етый мужикъ, што скоро помре и хотѣвъ заплестъ плетень соломой, бо ни надовго ёнъ треба ему бывъ. Подышовъ Богъ къ мужику, а той ўсе соломѣ бярэ да скоро заплетае, ни лядить, што дирки дужа большія остаюцца. Бачытъ Богъ ета и кажа ему: «што ета ты, братъ, дѣлаешъ, якъ тыки ты городишь, да ета жъ горожа и зимы ни перастойтъ.»

«А няхай сабѣ ни стоиць», кажа мужикъ, «я и самъ скоро помру, на штошъ тогда ена мнѣ?» Бача Богъ, што ня добро ета, штобъ люди знали, коли помирать стануть, што такъ, пожалуй, и свѣтъ прахомъ пойде, и здѣлавъ Ёнъ, што съ тыхъ поръ не знаютъ люди объ своей смерти.

Зап. учит. народн. училища Теоф. Гашкевичемъ.

205.

ПОЧЕМУ БАБЫ РАБОТАЮТЪ, НЕ ОТДЫХАЮЧИ?

Тамъ же.

Ну а коли слушавшь, дакъ и скажу табѣ еще про то, за што баба ўсегды работае и ни въ будень, ни въ праздникъ ей ни вѣкъ нима угомонѣ. Иде разъ Богъ по полю и бача: молодца нѣшто жне. «Здоровъ, голубка!»

— Здоровъ.

«Ходика ты сюды, Расскажи мнѣ тутъ одно дѣло.»

— А идзи ты! мнѣ безъ тябе неколи, ляди во ни дожнешъ до товару.

«Ну кабъ жа табѣ и повѣкъ не коли было!»

Сказавъ, дай пошовъ дали. Орѣтъ мужикъ полосу. Подышовъ Ёнъ. «Здоровъ», говорить, «добрый чловѣкъ! ты, братъ, якъ бачу, дужа зтомѣвся; ходи, братъ, трохи посиди, табакѣ понюхай, да мнѣ тутъ про дѣло расскажешь.» Подышовъ мужикъ, понюхавъ табакѣ и сѣвъ. Погомонѣли сколько тамъ ены, ўставъ Богъ, ўставъ и мужикъ. «Ну прощай, братъ, спасибо табѣ, дай Богъ ў пору справицца, ў пору проклажацца». Пошовъ Ёнъ, а съ той поры мужикъ, ў пору за всегды поработаетъ, ў пору и отдыхнець, а баба къ одному кинца, другое справить, а отдыхнуть нѣколи, гляди, што еще што-либо найдецца.

Объ зап. учит. народн. училища Ө. Гашкевичемъ.

226.

НАПАСЬЦЬ.

Чаловѣкъ зъ Касццюкоў вѣзъ ў Борисова на парѣ кони пшаницу продаваць. Слотыкае ёнъ ў Стаховѣ — нясець баба при жорноускіе молоты и проси: «Подвязи, чаловѣча, мои молоты!» — «Добро!» кажа. Яна и положила на возѣ, а сама идзець ззаду и пытае: «Скажи мнѣ ци ты коли молишься Богу за напасьць?» — «Не», кажа, «нашто молицца? Яна и такъ ко мнѣ ни причэпицца.» Баба отказывае: «Заўсёды молися, дзятко, бо будзишъ канца нѣколи!» Сказала гэта и сѣла сабѣ зъзаду на яго возѣ. Ъдуць. Подъїжджаюць къ Борисову, — баба ўзноў пытаицца: «Чаму ня молишься за напасьць?» Ёнъ моучиць, думая: этъ! баба дурная, што зъ ей говориць. Яна и трэпиць разъ ўзноў тоя самая. Тогды чаловѣкъ ужо крикнуў ей: «Сядзи!» кажа, «коли сядзишъ!»

Пріѣхали на базаръ, чаловѣкъ отпрогъ кони, поставіў коля воза, подкинуў имъ сѣна, а баба ўсѣ сядзиць на возѣ, на михахъ. Ёнъ ей кажа: «злась, бяры свои молоты ды идзи сабѣ!» А яна: «Табѣ якое дѣло до мойго воза? Ня добро, што подвезли цябе зъ молотами, а ёнъ ящѣ лѣицца!» Зробили крикъ, гамъ, прыбѣгли городничія: «Што, што такая?» Чаловѣкъ кажа, што ёнъ под-

возіў бабу, а баба, што яна. Ну ўсякі знае: нашто бабѣ жарно-клѣўскіе молоты? ўсѣ посудзіли за бабу, а чаловѣка хоцѣли ужо васьці ў поллицую, той тогды давай молицца, хрысцицца, плача. «Во», кажа, «и ня сніў и ня думаў, якъ причапилася напасьць.» Тогды баба злѣзла зъ воза и кажа яму: «Ну, глядзи и помни, што я табѣ казала; гэтажъ я сама и ёсьць *Напасць*. Я къ тому толькі чапаюся, хто ня молицца Богу». Сказала и зникла.

Зап. волоснымъ писаремъ Мстижской вол. Борисовскаго у. Минской губ., А. Ганусомъ отъ кр. Мих. Стрѣльченка.

227.

ПРО ДОБРАГО И ЗЛАГО БРАТА, ПРО СВ. ЮРЬЯ И ПРО КОРОЛЕУНУ
ВУПАРА (УПЫРЯ).

Той же губ. и у. м. Холопеничи.

Жили на свѣци два браты: одзинъ добрый и милосѣрдный, а другій скупый и злый.

Спочатку мѣли яны богатця пороўну, али добрый братъ свое богатця бѣднымъ раздаваў, людзей зъ напасьци вызволяў, ўдовамъ, сиротамъ помогаў, подорожника¹⁾ принимаў: корміў, поіў и ничόго за гэто не браў, а потому збѣднѣў, мало што ня ўсе богатця раздаў: толькі сто рублей у яго и засталося.

А скупый братъ гроши позычаў, много лишку за позыку браў, а спогоняў — зъ людзей скуру драў: кони, короў продаваў; прамо — ходзяйства рѣшаў; самъ богацѣў, наживаўся сь чужой працы, зъ сирокныхъ слѣзъ, а людзей поўбосту пуцаў. Бывало, не довадзи Боже позычаць у яго... А позычїў — дыкъ будзешъ помниць: ёнъ сь цябе кроў высмокче, жилья выпягне... Такій быў гадъ. Прамо треба сказаць, што члавѣкъ Бога ў сэрцы а ни крошки ня мѣў. Али якъ тóписся, дыкъ и за бритву хóписся: такъ и къ яму йшли такі людзи ў позыки. Одна была надзѣя на добраго брата, покуль ёнъ ящо быў заможный²⁾. Попадзетца, бывало, хто вибудзь ў капцюры³⁾ къ скупому, станиць ёнъ донимаць,

1) странника, путника. 2) заможный — богатый. Сл. Носовича. 3) въ шапку, т. е. во власть.

доўгъ спогоняць; моташно придзетца бѣдному члавѣку; — добрый братъ и вызволиць зъ бяды — отдась яго доўгъ. Такъ яго богатця нimalь ня ўсё ¹⁾ и перайшло къ злomu брату.

Здарилося ²⁾ такъ, што позычiў адзiнъ члавѣкъ у скупого сто рублей; змовiўся вярнуць iхъ зъ liшкомъ къ Юрью восеньскому; божiўся, святаго Юрью ў поруки браў, што отдась, али не спраўдзiў: подорваўся ў припаръ ³⁾ на работi, занядужiў, а къ Богачу (Рождество Богородицы) и Богу душу отдаў. Навэтъ сь поля ня могъ добра собраць, такъ што по смерци яго нѣчаго было и продаць, кабъ скупому доўгъ отдаць. А скупый лютуе, што гроши яго пропали, али таки сроку чекае. Подыйшоў срокъ, — приходзиць богатый къ ўдовѣ яго: «Подавай гроши!»

— Што-жъ табѣ отдаць, каже яна: бачишъ самъ, што ничого не осталoся! Навэтъ зимы зимоваць нечимъ!

«А! дыкъ вы круциць думаеце? Не! ни на такога напали!... Я у яго зъ горла выдзеру, я яму на тымъ свѣдци не дамъ покою. Браць—браў, а якъ отдаваць,—дыкъ нима чимъ. А яцo присягаўся, што отдась, Юрью ў поруки браў!... Я зъ iхъ споганю! чи той, чи той, а повинны отдаць! Што гэта?—бязсудная земля, ци што?»

Кричаў ёнъ, кричаў, али бачиць, што зъ ўдовы нечаго ўзяць, дыкъ ёнъ накинiўся на святаго Юрью (а яго вобразъ висѣў на сцянѣ), сь кулакаmi къ яму прискакывае, кричиць: «Подавай мои гроши! ты-жъ порукой быў!...» Кричиць, лiйтца — просто, якъ шалѣный. Али бачиць, што и Юрѣя моўчиць, гроши яму не отдае, — схопiў ёнъ образъ, Бога не побояўся: стаў обѣ землю кидать, ногами топтать... А далѣй — подняў образъ и побѣгъ на мiгилки. Откопаў могилу того бѣднаго члавѣка, раскрыў домовину и давай яго ногами, со злосци, топтать, ў морду плевать; кричиць: «Давай мои гроши!» Покинецъ члавѣка, за вобразъ приметца: бьець, плюець на яго и кричиць: ты порукой быў—подавай мои гроши!...»

1) *нималъ ня ўсё*—едва ли не все. Б. 2) случилось. 3) припаръ—во время страды.

Тымъ часомъ братъ яго ў чужую сторону идци собираўся и пришоў на могилу къ матцы попрощатца, Богу помолитца. Ажъ чуиць, — кричиць нѣхто: «подавай мои гроши!» — и лаецца такими словами, што и сказаць нявольна. Пошоў ёнъ на крикъ и бачиць, што гэта яго скупыи братъ.

«Чаго ты тутъ лютуешъ?» — пытае ёнъ у злого брата.

А у яго ажъ пѣна выступила.

— Ёнъ у мяне гроши позычаў... сягонья срокъ!... ды вотъ здохъ — не отдае. Юрѣя порукой быў, и тожъ не хоче плациць...

«Скольки-жъ табѣ виноватъ?» — пытае добрый братъ.

— Сто рублей одной истины ¹⁾... Кабъ яму ни дна, ни покрышки!...

Добрый братъ выняў свое послѣднiе гроши и отдаў ихъ злему брату:

«На!», каже, «возьми, только не здековайся надъ образомъ и дай ты чилавѣку покой святыи...»

Расплаціўся зъ братомъ, зарыў могилу того чилавѣка, поставиў св. Юрѣю ў капицу, помоліўся щиро Богу, поплакаў надъ матчиной могилой и пошоў ў чужую сторону, пошоў безъ гроша ў кишени.

Ишоў ёнъ чи доўго, чи коротко, — только пришоў ў большій городъ. Пошоў на торгъ — думаў на работу нанятца, ажъ чуиць: охвотника выкликаюць; али на што, — за народомъ ня чуць. Радомъ зъ имъ стояў такъ старичокъ ў порваной сермяжцы. Чилавѣкъ той и пытае у старика: «Скажи мнѣ, на што гэта охвотника выкликаюць?»

— «Нишасця у насъ. Была у нашего короля одна дочка ды и помёрла. Занесли яе у косьцёлъ, поставили дзякоў читаць надъ ей, дыкъ ина той же noci ўсихъ дзякоў переѣла. Видаць увый-

1) чистаго капитала, безъ процентовъ. Б.—Ср. обл. Ярославск. г. Истинникъ: «Капиталъ, ссужаемый въ долгъ, или настоящая цѣна товару, проданному въ долгъ». Оп. обл. великорусск. словаря. Печерскій въ своихъ сочиненiяхъ часто употребляетъ это слово въ смыслѣ капитала. III.

шоў ў яе нячѣсыдникъ и йна стала вўпаромъ. Съ той поры йна кажную ночь ходзиць, людзей ѣсь, кроў ихъ смокчиць. Дыкъ король, кабъ ни губиць нявиннаго народу, нанимае охотникоў и посылаетъ ихъ ў косьцѣль. Оттуль ящо никто не ворочаўся.»

Подумаў, подумаў нашъ чилавѣкъ: «Пойду я», каже ёнъ, «хоць одну душу забрагу. А я одзінчокій, жалѣць мяне некому.»

— Идзи, коли ты такій добрый... А я табѣ помогу живымъ остатца; только заговоромъ: што ты заробишь — дзѣлиць по поламъ.

Змовилися¹⁾ — и вызваўся той чилавѣкъ охвѣтникомъ. — Появляю къ королю, получіў ёнъ плату и, по уговору, раздзѣліў яе попаламъ: половину отдаў тому старичку, а свою половину раздаў убогимъ, кабъ молилися за яго душу. И пошли яны къ тому косьцѣлу, гдзѣ стояла домовина зъ королеўной. Дорѣгой старичокъ даў тому чилавѣку свяцѣныя вўголь, громничную свѣчку, крыжикъ и шкаплеры²⁾ и сказаў яму такъ: «Якъ увойдзешъ ў косьцѣль, подыйдзи къ домовини и стань сблизку ў головахъ; запали свѣчку и зачурайся, обвядзи вўглемъ кругъ — косый сажень поперекъ; сядзь по сярэдзинѣ круга, тримай ў рукахъ крыжикъ и шкаплеры и молися Богу. Якъ запяюць першіе пѣтухи, дыкъ королеўна выйдзе зъ домовины, почуе духъ чилавѣчій и стане цябе шукаць, кабъ твою кроў выссаць; али ты ня бойся, бо за кругъ йна не пераступиць и табѣ ни какой бяды ня зробиць, только слухай мяне: Якъ только йна трохи отойдзетца отъ домовины, кабъ цябе шукаць, дыкъ ты положи ў домовину крыжъ, а самъ ўзноў ўскочи ў кругъ и не вылазь оттуль, покуль не запяюць третіе пѣўны. Тогда королеўна упадзѣ, якъ мертвая; тогда ты накинъ на яе шкаплеры и йна нічога табѣ не зробиць. Помни, што я табѣ казаў, и цѣль будзешъ.»

Подыйшли яны къ косьцѣлу и попрощалися. А закрыстыяны³⁾ ўвяли того чилавѣка ў косьцѣль и дзвери за имъ запѣрли. Пе-

1) договорились, условились. 2) съ польск. *szkaplery*: «два кусочка освященной матеріи съ вышитымъ именемъ Пресвятой Дѣвы, носимые на шеѣ многими католиками. — Словарь Польск. Россійскій Глюксберга. — 3) съ польск. же *sakrystyan*: церковный служитель, ризничій, ключарь. III.

рехрисціўся ёнъ, запаліў свѣчку и першъ-на-першъ обвѣў кругомъ сябе кругъ. Сѣў посяродъ яго. Оглядзѣўся — и схопіў яго страхъ. Стоиць домовина. Кругомъ чилавѣччія косьци валяютьца. Смуродъ¹⁾ стоиць отъ гнилого мяса... Уся подлога²⁾ кроўю залита... Служаўся ёнъ. Потымъ опомніўся и стаў Богу молитца. Сядзиць, чикаець...

Тольки заспѣвали пѣўни — стала торгатца домовина; застукала, загрузкала — и крышка зляцѣла. Выскочила королеўна — ўся синяя, вѣчи потарачила, зубы ощерила... И то зубами заляскае, то языкъ доўгій, — доўгій высулупиць — облизываетца. Поныхала — почула живую кроў, и якъ зарогѣиць, якъ зарогочиць!...

Той добрый чалавѣкъ мало што не замлѣў, такъ спужаўся. Волосы яго постали дыбомъ, за скурой якъ мурашки забѣгали, руки трасутца, зубами ляскае, якъ бы яго трасца колопиць; хоче молитца — языкъ не поворачиваетца; хоче жигнатца³⁾ — рука ня служиць. Кинулася на яго королеўна, добѣгла до круга и якъ бы лобомъ объ стѣнку ударилася — отскѣчила. А ёнъ, кабъ не спужаўся такъ, што ня могъ зъ мѣста кранутца — такъ бы яму у концы: выскочиў бы съ круга, и йна-бъ яго схопила.

Стала королеўна бѣгаць по косьцѣлу, шукаць яго. Што набяжиць на кругъ, дыкъ и отскочиць, якъ горохъ отъ сцяны, и побяжиць ў другій бокъ. А ёнъ, тымъ часомъ, осмѣліўся — ды и ўкинуў крыжъ ў домовину; самъ сядзиць, Богу молитца. А паненка бѣгае, — ўсё яго шукае. Злѣе, што знайци ня можиць, ажъ выиць, якъ воўкъ, стала и зубами скриготаць. Тутъ заспѣвали другіе пѣтухи, — йна ящо люцѣй стала. Хватаиць косьци, грызець ихъ... не смошнѣ: хочитца живой крови. Бѣгала йна, бѣгала, кидалася и-туды, и сюды — ня зловиць; а носомъ чуиць, што ёсь живой чилавѣкъ. А ўжо наступаюць трейціе пѣтухи: нѣчого робиць — голодной треба лѣзци ў домовину. Подбѣгла йна къ ёй, скокнула ў сярэдзину, и якъ бы на жаръ лягла — выскочила. Ды якъ заплачиць, заплачиць... Нельза ей легчи — крыжъ не пускае. И просиць йна и

1) смрадъ. 2) деревянный полъ. Слов. Носовича. 3) креститься.

молиць: «выйми крыжъ! докляруе спочиваць спокойно, людзей не травожыць, крови не смоктаць». Нема рады: той моўчыць, пальцамъ не краінецъ. Заспѣвали трейціе пѣўні и йна якъ снопъ, упала, гдзѣ стояла. Тогда той чалавѣкъ осмѣліўся, вышоў съ круга и накінуў на яе шкаплеры. Йна и очуняла; поднялася и ў ноги яму повалилася:

«Дзякуй», каже, «табѣ што ты мяне зъ пякельной муки вырадоваў. Покуль жиць буду, не тольки жонкой, — слугой твоей буду.» А сама зробілася такая худая, блѣдная — якъ три дни до смерці.

Уклѣнкли ¹⁾ яны передъ образомъ и стали молитца Богу. Ужо и ранокъ настаў. И стали яны стукатца ў дзвери, кабъ выпусьцили ихъ вонъ. Отчинили имъ дзвери, и тольки отъ дзива ахнули: ня тольки чалавѣкъ той жиў остаўся, а и панѣнка отжила. Дошла вѣсьць до короля. Король ня вѣдаў, гдзѣ яму отъ радосьци подзѣтца, што почаць, якъ прыняць дочкѣ и того чалавѣка. И даў король такій вырокъ: «отдаць дочку замужъ за яе збавицеля и отказаць яму королеўство.» — Якъ сказаў, такъ и зробіў. Справили вяселья и повѣнчали ихъ. Звялі ихъ ў камору, якъ повинна быць. Тольки собиралися молодые снаць легчи, ажъ няттуль — няттсоль, якъ съ подзямли выросъ той старичокъ, што навучаў нашаго чалавѣка, якъ быць яму ў косьцѣли, и каже: «помнишь уговоръ? Ты обѣщаў ўсѣ дзялиць пополамъ, што заробишь. Заробиў жонку — давай и яе дзялиць пополамъ». Съ тымъ словомъ выхваціў зъ подъ полы мечъ, — шась! — и разсѣкъ яе на дзвѣ половины.

«Што ты зробіў!» хоцьў закричаць молодой — ды голосу нима. Стоиць якъ пень и тольки. А старичокъ положиў яе цѣло на столъ, порубіў яго на дробныя кусочки, дунуў на ихъ — и яны заворушилися, стали зростатца и ўстала паненка пригожейшая, чымъ была.

«Ахъ, якъ я доўго спала» — тольки сказала. А што было, што зъ ей робилося — ничо́го ня помнила.

А той старичокъ скинуў порваную сермяжку и зъявіўся таки́мъ пригожимъ молайцомъ, што залюбоватца: одзѣньня золотая,

¹⁾ стали на колѣни.

ў рудѣ пика, при боку мечь... И кажиць: «Я святыѣ Юрий! Дзякуй табѣ, што ты отъ бязчесьця мяне збавіў... Жывице на здороўе»... И зъ гэтымъ словамъ якъ водою разліўся — зникъ.

Зап. въ м. Холопеничахъ со словъ Анны Старжинской, А. Е. Богдановичемъ.

228.

БОГЪ НАГРАЖДАЕТЪ ТРУДОЛЮБИВЫХЪ И КАРАЕТЪ ЛѢНИВЫХЪ.

Тамъ же.

Жіў ў одномъ сялѣ шавецъ — чылавѣкъ дуже сярдзитыѣ, п'яница, ды къ тому ящѣ бѣдныѣ, прабѣдныѣ. И откуль быць достатку? Работы не пильноваўся, слова не дзержаў... Поўдня шіе, поўдня п'ець; што зарѣбцы — пропивае; нема гроши — работу заставиць, послѣднюю одзѣжину проп'ець. Придзе п'яныѣ до дому — давай жонку биць. А жонка яго такая была добрая кобѣдина, што цяперешнимъ свѣтомъ ня скоро знайдешъ такую. Работница была — дай Богъ ўсякому доброму: и дзяцей годовала, и ў хацѣ прибирала, и мужу помогала, — шчыро гѣра горовала, Проворная такая была, до ўсяго здатная ¹⁾....

И нацѣрпилася-жъ йна мўки отъ свойго погананаго мужа: біў ёнъ яе, души послухаючи, чи треба — чи ня треба, біў-чимъ попала: и поцягомъ, и копыломъ, и полѣномъ — што ў руки попадзѣтца. А йна хоць бы водою замуцѣла: моўчиць, ня праречиць, тольки цѣшкомъ до Бога ўздыхае.

Была ў томъ царствѣ королеўна, — злѣсница, нягѣдница, *по-лымянка* (?), што и не привядзи Богъ... Ўсѣ ей не ў ладъ, ўсе не подъ нороў.... Тольки и спокойна, коли спиць. Прочхѣтца — шипиць, кипиць, ўсѣхъ муштруе. Не тольки своихъ дворовыхъ — ўсѣ царство змордовала. То йна войны воюиць, — людзей глушиць, то кажиць горы рыць — золота копаць, то людзей зъ мѣста на мѣсто гоняе, — сялибу мѣняе, то ў няволю продае, то цяжкіе поборы накладае... Стѣгниць народъ, горуиць, до Бога ўздыхае...

До поры и Богъ церпиць: пожалѣў ёнъ народъ, пожалѣў и тую бѣдную шаўчиху. Послаў разъ анѣла, кабъ пиранѣсь ёнъ

1) на все способная.

шаўчиху ў королеўскіе покои, а королеўну ў шаўцову хату. Якъ Богъ приказаў, такъ авелъ и зробіў.

Прочхнулася шаўчиха, ўсхопилася съ посьцели: «ай», думаетъ, «заспала, треба снѣданья згатаваць, ў хаці прибраць, покуль мужъ ўстанецъ.» Зиркнула кругомъ — и чужь не обомлѣла. «Гдзѣ я?» думаетъ — «чи ни на томъ свѣци?» Покои такіе пригожіе; такъ хорошо, якъ ў раю... «Може я сплю ящо? Не, не сплю».... Упала йна на колѣни и стала Богу молитца, кабъ даў Богъ притомносць ¹⁾ яе мыслямъ. А слуги на цыпочкахъ подъ дзверьми похаджываюць, подслухываюць, чи прочхнулася королеўна. Поглядзѣли ў щелочку — и дзіву далися: королеўна Богу молитца, чаго николи йна ни робила. Увайшли покоёўки ²⁾, пытаютца: якое одзѣння прикажиць подаць королеўна.

«Якое дасьцѣ, дыкъ и ладно», — каже шаўчиха, и такимъ гѣто голосомъ ласковымъ, што слуги яще большъ здзивилися. Дзень пройшоў — ниhto не быў битый, ни кого ў вострогъ не посадили, хто што зробіць, ўсе ладно. По ўсяму царству пошла поголѣска, што королеўна натуру змяніла: стала цихая, спокойная, жалослива, милосердная. Усея царство ўзрадовалася, бо ўсімъ стало лехко жиць. И такъ было до яе смерци, покуль ина душу Богу отдала.

Ну, а той королеўнѣ пришлось соўсімъ иначи. Зъ вечера шавецъ быў выпіўши, крѣпко заснуў, бо знаў што жонка порой разбудзіць. Прочхнуўся ёнъ, бачиць — соўсімъ позна, а ў хаці не прибрано, снѣданья не звѣрана и жонка спіць. Якъ схопила яго злось, якъ схваціць ёнъ копыль, якъ станиць мясиць боки королеўнѣ: «Ўставай, поганая, кабъ ты околѣла! Гдзѣ дратва? Чаму не насучила? Чаго разоспалася? Чаму ў хаці не прибрано?» — и лупиць, и лупиць... А королеўна и ничего не разумѣя, тольки кричиць благимъ матомъ: «гвалтъ, ратуйца! рѣжучь, бьюць!» А шавецъ ящо больше отъ гѣтого ў злось ўходзіць и

1) дѣйствительность, осуществленіе.

2) горничныя.

ящо большъ яе бѣе. Збіу яе на горкіи яблыкѣ, ажѣ обомлѣла йна, ажѣ самѣ шавецѣ спужаўся, — стаў водой отливаць. Очунѣла йна трохи, ляжиць, стогниць. «Ну — ну! гѣдзе стогнаць, ня первинка, — ўставай, за работу бярыся!» — кричиць шавецѣ.

— «Я королеўна!»... каже йна. Узноў зазловаў шавецѣ: «Ты королеўна? Яжѣ табѣ покажу королеўство!» — и давай яе биць. Ина слугѣ зовець на помочь, а ёнѣ больши бѣецѣ.

Нѣчаго робіць, мусила за работу приниматца, але ничѣго йна не ўмѣе робіць, а шавецѣ за ўсе бѣецѣ. Гѣра ўсяму навучиць! Навучилася и королеўна мужицкой рабоци и такая зробилася цихая, мяккая, якѣ едwabная ¹⁾. И такѣ мучилася ина до самой смерци, свои грахи отпокутывывала.

Записано тѣмѣ же отѣ Анны Ѣоиминичны Богдановичѣ.

ПРО СМЕРТЬ.

а) СОЛДАТѣ И СМЕРТЬ.

Могилевск. губ., Горецк. уѣзда, с. Святошицы.

Одзинѣ солдатѣ службыў двацаць пяць лѣтъ и за гѣто время тольки три дни яго ни били. Били яго за то, што ёнѣ быў вельми добры, што имѣў, ўсѣ бѣднымѣ отдаваў. Прослужыўшы двацаць пяць лѣтъ, яго выбили, дали тры рубля на дорогу и отправили домой. На дорозѣ ўстрэціў яго нищи и кажець: «Подай, служивеньки, бѣдному.» Солдатѣ выняў рубль и даў яму, а самѣ говорыць: «вотѣ осталось два рубля; за одзинѣ куплю скрыпку, а за други табакѣ. Трубку закуру, скрыпкой развясялюся» — и пошоў дальши. На дорозѣ ўстрѣкае яго други нищи и говорыць: «Подай, зямлякѣ, бѣдному.» Зямлякѣ выняў други рубль и отдаў яму, а самѣ остаўся съ однимѣ рублемѣ и говорыць: «Табакѣ куплю, трубкой развясялюсь» — и пошоў далѣ. По дорозѣ ўстрѣчае

1) шолковая.

яго трэци нищи и каже: «Подай, зямлякь, бѣдному!» Солдатъ отдаў и послѣднi рубль и пошоў сябѣ дали. На дорожѣ ёнъ увидзѣў маленькую хатку, ёнъ туды и зайшоў. Тамъ ёнъ увидзѣў трохъ нищихъ, которымъ даваў грошы. Вдрухъ къ яму подходиць одзинъ нищи и говорыць: «Хочашъ, зямлякь, ѣсьца?» — «Ахъ, хочу!» Тогда яму дали рѹмку вина и маленькую проскурку¹⁾. Солдатъ не хоча браць, думая сябѣ: «што мнѣ тутъ ѣсьца? на одзинъ разъ укусиць, да на одзинъ глотокъ вина.» А нищiе говораць: «ѣжъ, зямлякь!» — Ёнъ стаў ѣсьца, — ѣў, ѣў, наѣўся и яще осталася большая часьць. Тогда одзинъ нищи подходиць къ зямляку и говорыць: «Проси у Бога царства».

— Да што мнѣ ваше царство? Я дваццаць пяць лѣтъ служыў, ўсяго тры дни ня быў битымъ.

Подыйшоў къ яму другi нищи и говорыць: «Проси у Бога гэтае торбочки, што на сыцянѣ висіць: што захочашъ, то яна табѣ дась». Солдатъ скорэй пошоў и каже: «Господзи, дай мнѣ гэту торбочку!» Богъ яму яе и отдаў. Тогда зямлякъ вышоў ў лѣсъ и говорыць: «Торба, дай пониць, поѣсьць, повсяляцца!» Тутъ стаў пiрадь имъ столъ, крэсло и скрыпка. Солдатъ напiўся, наѣўся, ўзяў торбу и пошоў — и ўсё пропало. Ишоў ёнъ, йшоў, — видиць стоиць домъ; ёнъ идзе прамо туды, а тамъ днемъ жыў панъ, а на ночь выбираўся ў други домъ, потому што ноччу ни можно было тамъ жиць: черци ни давали.

Панъ увидзѣўшы зямляка, послаў яму сказаць, штопъ ёнъ туды нейшоў. Слуги бягуць и крычаць: «Нейдзи, зямлякъ, тутъ цябе ноччу задушачъ». А зямлякъ отвячае: «Ни боюся я ничѣго» и пошоў ў той домъ. Ноччу начали собирацца черци и насобралось ихъ много и начали шуциць коле зямляка. А зямлякъ сказаў: «Торба, возьми ихъ!» Торба расшнуровалася и захватила ўсiхъ чарцѣй. На други дзень панъ посылая слугъ выкинуць косьци зямляка. Слуги прышли, — видзяць: сядзиць зямлякъ. Яны скорэй къ пану и говоруць, што зямлякъ жыў. Панъ пошоў туды и вид-

1) просвирку.

зиць: сядзіць зямляк і спрашывае: «нѣтъ ли у васъ жалѣзныхъ тоўкачоў?» Панъ говарыць: «ёсь». Тогды зямлякъ сказаў: «Торба, вярнися подь тоўкачы!» Торба повярнулася и начали тоўкачы биць чарцей. Чэрци пищаць, просяцца: «пусьци насъ! никѡли не пойдземъ снова». Доўго ихъ били, потомъ пусьцили. Яны поляцѣли: одзинъ съ поломаною спиною, другі—ногами. Загэто панъ даваў зямляку много грѡшай, но ёнъ ни ўзяў и пошоў съ своею торбою дальши. По дорозѣ ёнъ зайшоў ў кабаць и говарыць жыду: «дай мнѣ патентъ¹⁾!» а жыдъ каже: «Солдатъ, солдатъ! ты маешъ грошы?»—«Я табѣ говору: «дай патентъ, ты маешъ копѣйку». — Солдатъ каже: «я табѣ говору: давай патентъ!» — Ну давай сто рублѣў, тогды дамъ патентъ». — «Торба!» каже солдатъ, «дай сто рублѣў». Торба дала. Тогды солдатъ открыў яще лаўку, начаў торговаць, даваць безъ грошэй горэлку. Сюды прыходзили танцоваць и одзинъ танцоваў и зломаў ногу. Тогды городничы сказаў: даць зямляку сорокъ палокъ. А зямлякъ сказаў: «Торба, дай яму сорокъ палокъ!» Торба схватила лго и начала биць Увидзѣўшы гэто, ўсѣ разбяжалися, а зямлякъ оставіў ўсѣ и пошоў дальши съ своею торбою. На дорозѣ ихъ ўстрѣтила смерць на мосту. «Куда ты идзешъ, ноздрата, луната?» — На страхъ людзей.—Зямлякъ открыў табакерку: «Полѣзай сюды, ноздрата, луната!» Смерць полѣзла ў табакерку. Зямлякъ ўложиў табакерку ў карманъ и пошоў дальши.

Старые людзи размножилися, што некуды было дзѣвацца. Тогды Бохъ посылае анелоў шукаць смерць. Анелы ўгле-дзѣли зямляка и спрашываюць: «Ци у цябе, зямлякъ, смерць?»—«У мяне; шукайци яе». Зямлякъ выпусьциў смерць и пошоу дальши. А смерць явилася къ Богу и каже: «А Божа мой, Божа! Икъ засадзіў мяне нѣйки солдатъ ў табакерку, — ляжу тамъ йкъ каменчыкъ, а горко якъ тамъ». А зямлякъ идзе да йдзе сябѣ по дорозѣ и зноў устрѣкайць смерць. «Куды ты идзешъ, ноздрата,

1) Тутъ слово *патентъ* употреблено, очевидно, не совсѣмъ въ обычномъ смыслѣ, а именно въ какомъ—записавшій, къ сожалѣнію, не объяснилъ. III.

лупата?» — «По срдннихъ людзей». Ёнъ зноў открыў табакерку и каже: «Ступай сюды!» Смерць ўлѣзла ў табакерку и ёнъ пошоў далыши. Средніе людзи дожили до глубокой старосыци, ажъ нйдзѣ дзѣвацца отъ ихъ. Тогда Бохъ зноў посылае анелоў шукаць смерць. Нечого робіць, — зямлякъ выпускаціў смерць и пошоў далыши. Ў трыці разъ ёнъ зноў ўстраціў смерць: «Куды ты лѣзешъ, ноздрата, лупата?» — «По малыхъ дзяцѣй.» — «Ступай, зноў ў табакерку!» Засадзіў ёнъ яе туды и пошоў своей дорогой. Малыя дзѣци повывросли и постарэли, што дзѣваць не куды. Зноў Бохъ послаў по смерць. Анелы нашли зямляка и кажуць: «Пусьци, зямлякъ, смерць!» Ёнъ выпускаціў и пошоў далыши. Такъ зайшоў ёнъ на той свѣтъ. Тамъ зайшоў ёнъ ў адъ, — видзіць, што души грѣшныхъ шумомъ кипяць ў смолѣ. Ёнъ сказаў чэрцямъ: «Дайци мнѣ дзвѣ чарпахи шуму». Яны ни дали. Тогда прышли большъ чарцей и кажуць: «Даймо! Гэто той, што насъ біў тоўкачамі». Яны дали яму шуму, а ёнъ вынесъ на мѡра и выліў шумъ¹⁾ (души). Якъ очысьцилися души, то загули, якъ пчелки и поляцѣли на небо, а зямлякъ зайшоў ў рай. Тамъ Бохъ прыслаў анела, которы ўзяў и душу зямляка.

Зап. учит. народн. училища Николаевичемъ.

229.

б) СОЛДАТЪ ДЕНИСЪ И СМЕРТЬ.

Минск. губ. и уѣзда, Самохвалович. волости, дер. Слобода Дубицкая.

Якъ сотворыў Богъ людзей и побачіў, што ихъ наплодзилось на землѣ вельми много и што яны съ каждымъ годомъ ўсѣ прыбываюць и прыбываюць, ажно ў скоросыци ўсю землю займуць и ня будзе нигдѣ пустого мѣста, — ёнъ задумаўся. Доўго ёнъ думаў и прыдумаў смерць и послаў яе на землю, кобъ яна забирала людзей. Покуль смерць прышла на землю, яна забыла, што ёй трѡба робіць. Вотъ яна зайшла ў першую хату, што была съ

1) Пѣна, накинъ въ горшкѣ при варкѣ.

краю сяла, а тама-ка жиў москаль, — заваўся ёнъ Дзянісь, дакъ яна и просиць яго, штобъ ёнъ сходзіў къ Богу и попытаўся, што ёй робиць, бо, бачъ, ёй было вельми стыдно, што такъ скоро за-была.

Пошоў Дзянісь къ Богу и пытаетца у яго, што трэба робиць смерци? А Богъ одвѣчае: «Нехай бяре малыхъ дзяцей 7 годоў». Прышоў Дзянісь домоў, бачиць — смерць яго ожидае. Шкода яму стало дзяцей; дакъ ёнъ ёй и каже: «Идзи ў лѣса и грызи молодыя дзереўя». Якъ прошло 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць къ Дзянісу и просиць яго сходзиць къ Богу, попытатца, што ёй цяперъ робиць. Дзянісь пошоў къ Богу. Прыходзиць туды и пытаетца, што трэба робиць смерци цяперъ? Богъ и каже: «Нехай бяре старыхъ людзей». Прыходзиць Дзянісь къ смерци и каже: «бяры и грызы старые дубы и сосны цѣлыхъ семь годоў». Смерць пошла ў лѣсъ и стала грызць. Якъ прошло 7 годоў, то яна зноў прыходзиць къ москалю и просиць сходзиць къ Богу, кобъ указаў больше работы. Якъ прышоў Дзянісь къ Богу и попытаўся, што робиць смерци, то Богъ прыказаў браць среднихъ людзей 7 годоў. А Дзянісь прышоўши, ёй сказаў, штобъ яна грызла среднія дзереўя семъ годоў. Якъ прошли и гэты 7 годоў, то смерць зноў прыходзиць къ Дзянісу и просиць яго сходзиць къ Богу попытатца, што ёй робиць. Дзянісь пошоў и якъ запытаўся, то Богъ каже: «Нехай ужо цябе возьме». Задумаўся Дзянісь и пошоў домоў. Дорогою ёнъ зайшоў ў лѣсъ, знайшоў орѣхъ зъ дзирочкою и пошоў. Якъ прышоў ёнъ ў свою хату, смерць и стала пыталца, што робиць? А Дзянісь якъ разъ дзяржаў ў рукахъ дзирáвы орѣхъ, повярціў яго пирадъ-носомъ смерци и каже: Богъ прыказаў табѣ лѣзць ў гэты орѣхъ». Смерць зморщилась да и полѣзла, а Дзянісь, заткнуў дзирку паклей, положиў орѣхъ ў шапку и думаетъ сабѣ: цяперъ жа буду жиць, сколько захочу. Доўго ёнъ жыў, пóтымъ яму додзѣло. Вотъ ёнъ и думаетъ, гдзѣ гэта смерць моя дзѣлась? И пошоў къ Богу пыталца. Тоды Богъ каже яму: «а на штошъ ты яе засадзіў ў орѣхъ?» Тутъ Дзянісь ўспомніў про свою

штуку, зняў шапку, выняў орѣхъ и выпускіў смерць, — дакъ на ёй остались толькі косьци и йна ня могла стаць на ногахъ. Трды Богъ каже Дзянису: «Коли ты яе такъ высушіў, то и носи яе на сябѣ.» Вотъ чаму якъ малююць смерць, то ставяць толькі косьци, а ззаду такъ, якъ цѣнь чаловѣка: гэта Дзянісь москаль, которому Богъ прыказаў носиць яе.

Зап. П. Ив. Ломако. Ср. въ «Легендахъ» Аванасьева, стр. 53: Легенду: Солдаты и смерть.

230.

в) БѢДНЯКЪ ДОКТОРЪ И КУМЪ (СМЕРТЬ).

Минской губ., Игум. у. с. Колбча.

Жыў адзінъ бѣдны чаловѣкъ; обродзилася яго жонка; прывѣў бабу и куму, а по кума ходзіў, ходзіў, — той ни нашоў. Вышоў ёнъ на дорогу, ажно идзе чаловѣкъ. «Куды ты, чаловѣча, идзешъ?», пытаецца той у бѣднаго. «У мене родзіны», отвичае той. «Бабу прывѣў и куму, а кума нима». — «Я у цибѣ буду за кума». Бѣдны даў куму тры грошы и сказаў: «Идзи, купи муки». Жыды дали тры пуды муки и щѣ дали здачы. «Ахъ, кумокъ, я жыдоў ошукаў, да и жыды ня дурни». Ёзяў бѣднякъ ў тры пальцы муки и ўчыниў хлѣбъ, а потомъ ўзяў изноў ў тры пальцы и замѣсіў. Хлѣбъ якъ подышоў, дыкъ поўна дзешка стала. Даў бѣдны куму изноў тры грошы, штопъ ёнъ купіў горэлкі. Пошоў кумъ и купіў тры вядры горэлкі.

«Ахъ, кумокъ, яжъ жыдоў ошукаў — и жыды ни дурни».

Позвали потымъ людзей и стали горѣлку пиць. Пьюць, а яна ўсѣ ись судка лѣипци.

«Ци вѣдаешъ, кумъ, хто я?» пытаецца тэй у бѣднаго.»

— А Бохъ цибѣ вѣдае, хто ты.

«Я», кажа, «смерць. Будзь ты циперь за дохтора, зьбяры травы якой, ды и ссушы. Якъ ты прыдзишъ, дыкъ я буду ў ногахъ стояць, ты кіўни на мине, дыкъ я и пойду.»

Быў ў сялѣ ў ихъ богатырь¹⁾ ды дужа захворэў. Ё каршмѣ

1) богачъ.

того сямъ собралось дужа богато людзей: тутъ были два сыны богатыра и бѣдны дохторъ. Одзинъ сынъ кажа: «Мы стараемся объ своёмъ бацьку, да ничо́го ни зъдзѣлали — ляжыць дужа хворы.»

— «Кабъ я полядзѣў, дыкъ ба ёнъ очуняў» — кажа дохторъ.

«Ни такіе глядзѣли и то ни дѣли рады», сказаў одзинъ сынъ. А други сынъ одзываецц: «А може ёнъ и дась рады?» Ўзяў ёнъ чарку горэлки ды даў дохтору, али и другую, а потымъ яму и кажа:

— «Ходзи, полядзи мойго бацьки.»

Прыходзя бѣднякъ дохторъ ў хату икъ богачу, глянуў, — ажъ яго кумъ ў ногахъ больного богача стоиць. Дохторъ кіўнуў — той и пошоў. Дохторъ ўсыпаў травы ў воду, нагрэў яе и даў выпіць больному богачу. Такъ богачъ и поздоровѣў. Сыны подзяковали дохтора, дали яму дваццаць пяць рублей, а старыкъ, проводзючы, добавіў дохтору ищѣ стольки, што скоро вылячыў яго. Прыяжджая грапъ ў тоя сямб на охвоту, заѣхаў ёнъ икъ богатыру и тамъ захворэў. Сыскали дохтороў. А ходзяинъ кажа грапѣ: «Ё ў нашымъ сямб чаловѣкъ, которы одлячыў мене». Сяйчасъ сыскали того чаловѣка. Ёнъ прышоў — ажъ кумъ ў ногахъ стоиць. Бѣднякъ дохторъ кіўнуў и кумъ пошоў, а ёнъ ўзяў травы, поцѣръ на руцѣ. Дохторы глядзяць, што за ляркарства. Якъ выпіў грапъ съ чаемъ ляркарства, такъ циразь тры часы и поздоровѣў.

Ѣхаў царъ и заѣхаў къ грапу на обѣтъ и крѣпко захворэў, такъ што ня можа самъ ўстаць. Посыскували ўсихъ дохтороў. Тогды грапъ и говора: «Ё у минѣ таки чаловѣкъ, што и мнѣ раду даў». Царъ вялѣў послаць свою карѣту. Сяйчасъ яго привязьлі. Коли новы дохторъ увойшоў, ўсѣ дохторы задзиви́лися, што ёнъ просты мужыкъ. Полядзѣў нашъ просты дохторъ на цара, ажъ ў ногахъ стоиць яго кумъ. Ёнъ кіўнуў и кумъ пошоў.

«А што даси мнѣ рады?» пытаицца царъ.

— «Дамъ ў тры часы» отвичая новы дохторъ. Потымъ вялѣў поставиць чаю, ўзяў травы, поцѣръ на руцѣ ды ўсыпаў ў чай и

даў выпіць цару. Царъ выпіў и сяйчасъ ўстаў. Дохторъ и ў други расъ даў. Царъ ўстаў зъ посьцели и ужо ходзя. Поднёсь дохторъ — бѣднякъ свое лякарство цару и ў траціі расъ. Бачуць тые дохторы, што мужыкъ вылячыў цара, пусьпилися на уцѣкъ.

Пытаецца царъ у свойго дохтора: ці ёсь у яго дзѣцц?

— Ёсь, бацюшка, гасударъ.

Царъ ў скоросьци вялѣў побраць ўсихъ яго дзяцей ў казѣныя школы. «Твое дзѣцц будуць за гиниралоў и за полкоўнікоў, а дочки твоѣ павыходзиць за хвицэроў» гаворыць царъ мужыку — дохтору. «Дамъ ищэ табѣ питнаццаць сѣлъ и пидзисяць домоў сь упраўляющими». Дохторъ нашъ разомъ стаў такімъ богачомъ, што яму и ни сьнилося навэть. Дохторъ жыў сь царомъ и ни якоі бяды ня знаў, потымъ захворэў, няборака, и лѣхъ ў посьцель, поглядзѣў около себе, — ажъ кумъ ў головахъ стоиць. Вялѣў дохторъ сьдзѣлаць на шрубыхъ¹⁾ лѣжокъ и якъ крутане той лѣжокъ, такъ сьмерць останецца ў ногахъ, а потымъ изноў пирохѣдзя икъ головѣ. «Не», кумокъ! круци, ня круци, до трѣба умерци», гавора кумъ.

«А дзѣшъ мнѣ свое богацьце дзѣць?» пытаецца дохторъ.

— Оддай на бѣдныхъ, на цѣркви и на косьцѣлы.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Ядко.

231.

г) КРЕСТНАЯ МАТЬ.

Черниг. губ., Суражску, д. Чертовичи.

Живъ, бивъ сябѣ бѣдный старичѣкъ со старушцею и родзила яго старушця; но такъ ёны были въ большой прибѣдностзя²⁾, такъ

1) т. е. на винтахъ.

2) Изображеніе смягчаемаго звука *т* (передъ мягкими гласными и *е*) не черезъ *и*, какъ принято, или *те*, какъ пишутъ нѣкоторые, а посредствомъ *тэ*, сь намѣреніемъ оставлено нами неприкосновеннымъ. Оно, можетъ быть, окажется излишнимъ для фонетическихъ соображеній лингвистамъ-физиологамъ. — Неударяемое *о* вездѣ произносится какъ *а*. III.

што не имѣли днѣвнаго пропитанія. Пойшовъ ёнъ кѹмовъ зватъ къ яму не идутъ, собственно за бѣдностзію, што нѣчаго ни выпитъ, ни закуситъ. Пришовъ ёнъ домой и заплакавъ. «Во што, бабъ, понясу къ батзюшку дзитѣнка самъ!».

Идзетъ, сустрекаетца яму на сустрѣчу женщина на дорози. «Куда идзешъ, чаловѣкъ добрый?» Ёнъ расказавъ ей усѣ свои обиды. Ёна кажа-ка ёму: «Коли жъ такъ, ходзимъ! я буду у тзябѣ за кѹму!» Узяла у яго дзизѣнка и понясла, приходзитъ къ батзюшци, батзюшца бувъ за кѹма. И спрашивая яго батзюшца: «Ну што жъ естъ у тзябе, што выпитъ и закуситъ?» — «Батзюшца, ничаго у мяне нѣту». Ёнъ давъ яму хлѣбушка, крупъ, говядзини и ящѣ рубль грошей. Приходзя домой, и бача што сусѣдзи приносили яму: хто хлѣба, а хто крупъ на кашу, хто говядзини кусокъ, а хто такъ жа и сальця кусокъ, изнесено такъ, што слава Богу, только одной сявѹхи ни було. Ёнъ тоди пославъ икъ шинкарю, и кажа-ка яму шинкарь: «А я думавъ, што ти уже и ня придзешъ». — «Господзинъ у мяне дзенѣгъ нѣту и не ичимъ идзитъ», кажа-ка старикъ. — «Да я тзябѣ и такъ дамъ, сколько тзябѣ нужна!» — «Дайтзя хотъ четвѣртзинку». — «Да я тзябѣ и полъ вѣдра дамъ». — «Слава Богу хрестбины у насъ такъ, какъ и у настоящихъ людзей» думая старикъ.

Покончались хрестбины, разойшлися усѣ людзи, осталась ёдна кумѧ. И спрашивая яна:

«Ну што, куманѣкъ, ти знаешъ, хто я?»

— Богъ жа васъ зная, кумушка, хто вы!

«Кумокъ! я смертъ. Вотъ што, кумокъ, я твоихъ дзѣтокъ подроцу и ворожитъ тзябе навучу, хто позоветъ васъ, такъ я вамъ въ етомъ помогу, только, только смотритзя, идзѣ я буду сидзѣтъ: ежели буду ў головахъ, то кажи: будзя живъ! а ежели ў ногахъ, то умретъ, хотъ до ста знахарей собери, то умретъ.»

Еднажды бѣдный етотъ старикъ выйшовъ на юлицу; бачиць— толпа стоиць народу. Ёнъ ставъ и слушаю, што ени кажуць. Вотъ чуя, што ёдзинъ господзинъ кажа: «Порайтзя братзи! мой батзья нездоровъ, если-бъ хто порайвъ зелья, што бъ ёнъ поправився, я

тоди бѣ и не знавъ, якъ ёго благотворитъ». Старикъ и кажа-ка ёму: «А чимъ ёнѣ не здоровъ? я ёму помогу». Той чаловѣкъ приставъ къ ёму и кажа-ка: «Дзядзюшка! можа вы, што знатъся хорошая, подзйтъя поглядзйтъя.» Старикъ пойшовъ. Ёходзя ёнѣ ў ихъ хату и тольки отворивъ дзвери, увидзѣвъ свою куму. Сидзиць ена ў головахъ и засмѣялась. Ёнѣ подыйходзя къ больному, помацавъ его за голову и за грудзъ и кажа ка: «Живъ будзя, Богъ дастъ.» Больной кажа-ка яму: «Дзядзюшка! коли бѣ ваша слово дошло до Бога, я бы не знавъ, якъ вамъ благодаритъ». — «Ну живъ будзя! Хозяинъ давъ яму пудъ хлѣба, крупъ; старикъ и пойшовъ. Толька выйшовъ ёнѣ зъ хати, больной говориць: «Поднимитъя мяне!». Подняли яго. Ёнѣ посидзѣвъ и мала по малу ставъ поправлятца и кажа-ка: «Ахъ! большую силу той господзинъ зная. Сынокъ! наградитъ ёго треба!» Господзинъ той выйшовъ ў славу, началі ёго и благородные зватъ и такъ жа дойшло дзѣло и до царя. Заболѣвъ самъ царь. Посилають за этимъ старикомъ, привозятъ ёго туда, царь больны ляжитъ и спрашиваетъ: «А што, старикъ, поможишь ти моей бядзи?»

Старикъ убачивъ куму, што яна ў головахъ сидиць и смяѣтца. «Батюшца царь! Богъ дастъ живи будзитъя». «Охъ, колюбъ Богъ давъ!» Только што выйшовъ старикъ, царь и сказавъ «Поднимитъя мяне, поведзтца мяне». Царь разоишовся и спрашиваетъ: «А дзѣ той старикъ?» Ёго позвали; царь и сказавъ: «Скажи, старикъ, сколько у тзябе семействъ?»—Старикъ рассказавъ. Послали за его семействомъ. Привезли ихъ во царскій дворець, дали имъ комнату; кушали яны вѣ одномъ столѣ зъ царемъ, а жили врозь лѣтъ десятъ. — Опятъ заболѣвъ царь, опятъ зовутъ старика. Когда ёнѣ приходзтъ икъ яму, убачивъ куму у яго ногахъ и кажа-ка царю: «Нѣтъ, батюшница царь, помиратъ треба, ўже няльзя помочь.» Царь влѣвъ позватъ сюда членовъ. «Якъ только я помру» сказавъ ёнѣ имъ, «поставитъ етаго старика на моѣ мѣста, ёнѣ правдзивой старикъ» и за тзѣмъ кончився. Позвали санатъ, нарядзили старика царемъ. Ёнѣ проживъ лѣтъ двадзятъ пятъ, довелъ своихъ дзятзей такъ, якъ и нада — и самъ заболѣвъ. Ёнѣ

смотря на ноги, а кума сидиць ў ногахъ: «Кумушка не ўжели мяне придзется умиратъ?» «А вжежъ, куманекъ.»

«Яшо годочикъ три дайтъ пожитъ.»

«Нѣтъ кумокъ». Ёнъ на служителей своихъ: «Положитъ мяне, идзѣ ногами ляжавъ». Переворотили яго назадъ, идзѣ ноги были, а кума яму кажа-ка: «Кумокъ! сколько не вяртзи, ну нада умяртѣй.» «Кумушка, пойду жъ я по своимъ дворцу, хочъ посмотрю.» А яна кажа-ка: «Кумокъ! пойдземъ.» Яна ўзяла яго за руку и пошла ў садъ и ходзятъ по саду! «Кумушка! какой-то шумъ во дворцѣ.» — «Куманекъ! ето тѣло твое хоронятъ!»

Зап. учитель народн. училища А. Ляхницкій.

ПРЕДАНИЯ.

232.

О ЦЕРКВАХЪ И ЧУДОТВОРНЫХЪ ИКОНАХЪ.

I.

О ЦЕРКВИ ВЪ ВОЛОКАХЪ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

Ну гѣтожъ ўсякому звѣсно, што наша церкоў ў Волокахъ¹⁾, гдѣ чудоўный образъ Божжай Матки, першъ была ў тымъ мѣсьци, дзѣ цяперъ Турье-Горы называюцца²⁾ и сяло тама-ко тожа было, али колись-то Швады, ци Турки, — хто ихъ вѣдае? на самая св. Юрѣя зничтожили яго и покуль гѣто яны тамъ рабавали³⁾, народъ весь тамъ собраўся и запѣрся ў церкви. Подпаліўши сяло, Швады кинулися къ церкви, выломали дзвери, видзюць: увесь народъ зъ слизами, на колѣняхъ, молица, дыкъ князь Швэцки, а за имъ другіе нидовяркі стали страляць ў вобразь, ажъ

1) Деревня Волоки Мстижской волости. 2) Лѣсистая мѣстность съ множествомъ кургановъ и огромнымъ камнемъ (Князь — Камень), въ 4¹/₂ верстахъ отъ дер. Волокъ. 3) грабили, разоряли.

тутъ ў водзинѣ мѡмантѣ нявидзимая сила и откинула поганцоў назадъ и яны куды которы поуцикали, а тые зѣ ихъ, што страляли, то зичасъ жа вси послѣпли, а самы князь ихъ тутъ жа, коля церкви, и пярэварнуўся ў камянь. На вобразѣ тымъ и цяпера-ка выдаць тые мѣсты, дзѣ были стрэлы, али на скрозь ни пробито, а тольки маленькія ямки трохо поўгинаўшыся. Людзи помолилися, подзяковали Богу, што уцагѣли, выйшли зъ церкви, глядзяць—ўсѣ сяло вѣгорэло, послѣдніе головѣшки кўруцца, ни-гдзѣ, знача, ни кола, ни двора ни осталася. Тогда яны построили новоя сяло на цяперышнімъ мѣсьці, пярэнасли туды и церкоў тую, али образа ни хто нїякъ не могъ ўзяць, ўсѣ Боска моць ни допускала. А дыли приснилося одному старичку Найсвентшая Матка и кажа: «Собяриця малыхъ дзяцей, яны мой вобразъ легко пярэнасуць.» Разказаў обѣ гѣтымъ старикъ сельчанамъ, тые ўси грумадой и пошли зѣ дзѣцьми своими, — дыкъ дзѣци малыя ўзялися ручками зы образъ и поволокли помаленьку. Тогда сяло по гѣтому и назвали «Волоки.» И ци мало ужо зѣ тыхъ часоў ўсякихъ цудоў было отъ гѣтого вобраза! и довяроно, што хто тольки отъ ўсяго сэрца щиро помолицца, дыкъ ву ўсякимъ гѡры, ци болѣзны Боская Матка яму и помѡжа.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Волокъ Давиды Тубальца.

233.

II.

О КОЛПЕНСКОЙ ЦЕРКВИ.

а) Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, Деревенской вол.

Вблизи села Деревной, на высокой горѣ, съ которой открывается довольно живописный видъ на далекія окрестности, находится маленькая деревянная церковь, очень бѣдная, почти въ полуразрушенномъ видѣ. О сооруженіи этого храма народъ говорить слѣдующее: На томъ мѣстѣ, гдѣ нынѣ церковь, когда-то росла груша. На этой грушѣ явилась Божія Матерь съ Іисусомъ

Христомъ на рукахъ. На спросъ, какъ явилась Матерь Божія: въ видѣ иконы или статуи? полученъ былъ такой отвѣтъ: «Якъ явилась? Якъ у Щаря (село Слонимскаго уѣзда) Панъ Іезусъ плыў на столку (на скамейкѣ) по Нѣману и якъ людзи вышли и зняли со столка, то столакъ поплыў, а Панъ Іезусъ остаўся!» Вѣроятно въ видѣ статуи.

Появленіе Божіей Матери первые обнаружили пастухи; они извѣстили помѣщика и тотъ на чудесномъ мѣстѣ построилъ церковь. Матерь Божія перешла на сказанную грушу изъ села Колпеницы, изъ подъ города Слуцка, Минской губ. (есть ли въ дѣйствительности такое село — не знаю), оттого нынѣ церковь и вся гора называется Колпенскою, или Колпенка. Когда церковь была построена, Матерь Божія нѣкоторое время пробыла въ ней, но «негодная душа заглѣдѣлася» на неё и Матерь Божія ушла въ Ошмянскій уѣздъ, Виленской губ., — въ какое именно селеніе неизвѣстно. По тому изображенію была написана икона, которая находится въ церкви и понынѣ.

234.

б)

Другіе говорятъ такъ. Много лѣтъ тому назадъ, какая-то владѣлица имѣнія Деревной страдала глазами и совершенно ослѣпла. Находясь въ такомъ состояніи, она дала обѣтъ, что если Богъ ей возвратитъ зрѣніе, она на той горѣ, которую прежде всего увидитъ, — построитъ церковь. Кругомъ мѣстность гористая. Владѣлица прозрѣла. Увидѣла первую гору Колпенскую и исполнила свой обѣтъ. Около этого времени крестьянинъ села Деревной увидѣлъ плывшій по протекающей у подножія горы рѣкѣ Иссъ образъ Пресвятыя Богородицы; онъ его взялъ и передалъ помѣщику, а та его обновила и помѣстила въ церкви.

Нынѣ въ церкви находится очень грубой работы образъ Пресвятыя Богородицы съ Іисусомъ Христомъ на рукахъ. На иконѣ написано, что изображеніе Колпенской Божіей Матери, между

тѣмъ оно имѣетъ нѣкоторое сходство съ Тихвинской иконой Божіей Матери, въ честь которой бываетъ церковное торжество 26 іюня.

Зап. волостн. писаремъ П. В. Свекло ¹⁾.

235.

ОБЪ УШЕДШИХЪ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВАХЪ.

I.

По Витебскому уѣзду (бывш. Суражскому) слишкомъ распространены рассказы объ ушедшихъ въ землю церквахъ. Трудно найти такое возвышенное по положенію мѣсто, про которое бы не ходило въ народѣ преданіе, какъ о мѣстѣ, гдѣ въ незапамятныя времена стояла церковь, которая внезапно вошла въ землю со всѣми молящимися. Въ этомъ отношеніи замѣчательна одна мѣстность близъ села Веляшковичъ, о которой въ народѣ ходитъ слѣдующее преданіе. Въ трехъ верстахъ отъ названнаго села, по дорогѣ, ведущей къ мѣстечку Яновичи, находится деревня Городокъ. Самая деревня скрывается въ небольшомъ лѣсу и стоитъ на значительномъ возвышеніи. Нѣсколько лѣтъ тому назадъ настоящій трактъ былъ мало проѣзднымъ, а движеніе преимущественно совершалось черезъ деревню, не доѣзжая до которой нужно было ѣхать въ гору. Правая сторона этой горы замѣтно возвышается передъ лѣвой. По неисправности, трудности подъема, особенно въ дождливое время, дорога оставлена даже и мѣстными жителями.

Упомянутая возвышенность имѣетъ съ трехъ сторонъ довольно крутой подъемъ, вершина же представляетъ ровную, правильную площадь. Жители окрестныхъ деревень единогласно утверждаютъ, что въ незапамятныя времена на этой площади стояла церковь, которая за грѣхи ли молящихся, или по другимъ пред-

1) Какъ эта записъ, такъ и другія, въ предыдущихъ отдѣлахъ, равно и далѣе приводимыя, за подписью разн. волостн. писарей означенной губерніи, также и Минской, обязательнѣйше доставлены намъ Статистическими Комитетами этихъ губерній. III.

начертаніямъ Промысла, ушла въ землю со всѣми молящимися, въ то самое время, когда священникъ читалъ Евангеліе. Было время, что церковь начала выступать изъ земли: на наружную сторону показался шпигъ. Какой то мальчикъ, пастушокъ, наступилъ на этотъ шпигъ и укололъ себѣ ногу, что и послужило поводомъ къ открытію мѣста исчезнувшей церкви, потому что современные тому происшествію старожилы, за давностью чуда, не могли даже точно указывать это мѣсто. Набожное усердіе подвинуло мѣстныхъ селянъ къ раскопкѣ горы и освобожденію святого храма изъ подземельнаго заключенія; но лишь только откопали главу, церковь мгновенно вновь ушла еще глубже и унесла на своей главѣ усердныхъ раскопщиковъ и разрытая земля приняла прежній видъ.

Ушедшая въ землю церковь непременно должна, по убѣжденію народа, выйти со временемъ на поверхность и занять свое прежнее мѣсто, которое, въ виду этого обстоятельства, не зарастаетъ густымъ и большимъ лѣсомъ, не смотря на то, что кругомъ густые лиственные лѣса и кустарники даютъ этому мѣсту свои сѣмена, отовсюду переносимыя то вѣтромъ, то птицами. Кусты орѣшника, кое гдѣ растущаго на мѣстѣ ушедшей въ землю церкви, выросли изъ тѣхъ орѣховъ, которые находились въ карманахъ нѣкоторыхъ молящихся. Въ свою очередь и одиноко стоящія здѣсь березы нѣкогда были посажены въ церковной оградѣ и съ тѣхъ поръ, какъ церковь ушла, онѣ больше не растутъ. Въ иную пору въ горѣ слышится колокольный звонъ, вопли молящихся, церковное пѣніе и чтеніе, и многое другое, что обнаруживаетъ постепенно ослабѣвающую однако жизнь ушедшихъ въ землю молельщиковъ. Въ былыя времена все это слышалось чаще и явственнѣе, теперь же слабѣе и рѣже. Во всякомъ случаѣ подземное богослуженіе идетъ не одновременно съ богослуженіемъ сосѣдней и другихъ церквей, а всегда то раньше, то позже, и только въ свѣтлую седмицу оно идетъ одновременно съ наземными церковными службами.

Сказанное исключительно о Городокской церкви носитъ на себѣ характеръ всѣхъ преданій, рассказываемыхъ объ ушедшихъ

въ землю церквахъ, со всѣми однообразными мелочными обстоятельствами. Въ ряду съ такими преданіями идетъ другое, а именно: въ давнія времена появился въ краѣ какой то «осилокъ» ¹⁾, который разрушилъ множество церквей, ударяя по храму, то правою, то лѣвою рукой, а иногда и ногой. Какъ на мѣсто, гдѣ такимъ образомъ была разрушена церковь указываютъ на существующее близъ села Велишковичъ церковнищенское кладбище, называемое просто «церковнищемъ». Окрестное населеніе набожно чтить подобныя мѣста прежнихъ церквей, сюда не гоняется скотъ, проѣзжіе и прохожіе непремѣнно кладутъ крестное знаменіе, какъ при проѣздѣ мимо настоящей церкви. Въ иныхъ мѣстахъ благочестивыя руки воздвигаютъ кресты, поддерживаютъ уже существующіе и ставятъ свѣчи.

Въ дополненіе къ сказанному о самой мѣстности, гдѣ по преданію ушла въ землю церковь, слѣдуетъ упомянуть, что предшествовавшая Городку мѣстность называется «Долгимъ полемъ», несмотря на то, что это поле находится теперь подъ огромнымъ березовымъ и еловымъ лѣсомъ, между тѣмъ, какъ находящаяся за Городкомъ деревня «Залѣсье» скрывается скорѣе въ кустарникахъ, чѣмъ въ лѣсу, да и тотъ торопливо очищается подъ пахотное поле.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

236.

ДЗЕМКОУ ГРУДЪ НА МѢСТѢ УШЕДШЕЙ ВЪ ЗЕМЛЮ ЦЕРКВИ.

II.

Гродненск. губ. и уѣзда, дер. *Ревки*.

Старые людзи кажуць, што гдзѣ гэтотъ грудъ, тамъ даўнѣй было мѣсто (городъ). Великое было гэта мѣсто и по серединѣ стояла великая церкоу. По емъ были войны, тайды людзи ўсѣ увойшли ў гэту церкоу и земля растворила ся и церкоу увойшла ў землю зъ людзи. Кажуць, екъ правитца на Великъ дзень на-

1) силачъ.

боженство ¹⁾ у церкви, то треба лехчѣ на гѣтомъ грудзѣ и почувешъ, што и тамъ правитца набоженство и чутно, екѣ звонецъ и спѣвающѣ. Такъ недаўно, кажущѣ, на томъ грудзи горау чаловѣкъ изъ Суховлянѣ (такъ называють деревню), ему и ноги и руки поломало, а волю у той моментъ здохли. Гѣты чаловѣкъ раскаяўся и ёнъ выздоровѣў.

Зап. учен. приготов. кл. Свислоч. учит. сем. Мышко. ²⁾

237.

ОБЪ УШЕДШЕМЪ ВЪ ЗЕМЛЮ КОЛОКОЛЬ.

Гродн. губ., Кобринскаго уѣзда, м. Городца.

Въ приходской церкви м. Городца есть довольно большой колоколь, о чудесномъ полученіи котораго рассказывается слѣдующее. Вмѣстѣ съ другимъ, такимъ же колоколомъ онъ приплылъ къ берегу мѣстной рѣки и зазвонилъ. Но такъ какъ священникъ и прихожане медлили крестнымъ ходомъ, то оба колокола стали опускаться въ воду и когда прибылъ крестный ходъ къ берегу, одинъ колоколь скрылся въ водѣ, а другой видѣнъ былъ лишь на половину. Немедленно закинули сѣти и вытащили этотъ послѣдній колоколь, но при всѣхъ усиліяхъ не могли вытащить другого колокола, который, какъ нужно думать, скоро отплылъ дальше.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Михаилъ Гловацкій.

238.

КАПЛИЦА, ПОСѢЩАВШАЯСЯ МЕРТВЕЦАМИ.

Дер. Великая Весь, Волковыскаго уѣзда, — той же губ.

На западъ отъ деревни Великая Весь стояла раньше небольшая каплица, которую рѣдко кто посѣщалъ, въ виду ея «забочности». Ежегодно во время чтенія страстей эта каплица наполнялась мертвецами, которые освѣщали ее яркимъ огнемъ и

1) богослуженіе. 2) Почти всѣ приводимыя въ этомъ сборникѣ записи учениковъ названной Учительской семинаріи обязательно доставлены намъ почетнѣйшимъ сотрудникомъ нашимъ, Н. Я. Никифоровскимъ. Ц.

слушали «Вангилі» ¹⁾, которыя читались поочередно мертвецами — священниками. Всѣ эти мертвецы собирались съ одного только ближайшаго кладбища. Въ настоящее время нѣтъ и слѣда этой каплицы.

Ученикъ Свислоч. Семин., житель дер. Великая Вась, Почобуть.

239.

КАПЛИЦА, ОБИТАЕМАЯ НЕЧИСТОЙ СИЛОЙ.

Той же губ. и уѣзда, дер. Ревки.

Недалеко отъ рѣки Скидлицы есьць сажалка, а коле сажалки даўней панъ строіў каплицу, но людзи не захоцѣли робиць каплицы: одны ўлѣзучъ ў каплицу, а другіе на дворѣ. И тыя, которыя ўлѣзучъ, тамъ стукаюць, а тые, которые на дворѣ, бо-ятца и кажуць пану, што тамъ черци. И панъ велѣў оставиць робиць каплицу. Съ тѣхъ поръ ў той каплицы черци живуць. Недаўно, кажуць, вшоў ночьюу чаловѣкъ коле гэтой каплицы и его што-то ухопило.

Зап. учен. Свислочск. учит. семинаріи Мышко.

240.

О КЛАДѢ, ЗАРЫТОМЪ ШВЕДАМИ.

Село Торокани, Кобринскаго уѣзда, Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ дер. Торокани, Кобринскаго уѣзда, находится старое кладбище, на которомъ въ Великую Субботу ежегодно появляются огненные язычки, отъ сумерекъ до полночи. Эти язычки безпрестанно мѣняются въ цвѣтѣ и бываютъ то бѣлыми, то красными, то синими. Это есть ничто иное, какъ зарытыя здѣсь шведами деньги, которыя пересушиваются, по заклѣтію, въ Великую Субботу. Воспользоваться деньгами не трудно: стоитъ только, не щадя памяти погребенныхъ здѣсь умершихъ, взрыть все кладбище и разметать кости.

Изъ записи учен. Свисл. уч. сем. Соколовскій.

1) т. е. Евангелія.

241.

О ЗАКЛЯТОМЪ КЛАДЪ.

Той же губ., Волковыс. уѣзда, дер. Великая-Весь.

На сѣверной сторонѣ дер. Великая-Весь, въ полуторѣ верстѣ отъ нея, можно видѣть небольшую возвышенность. Здѣсь время отъ времени старожилы видятъ голубого коня, который «гарцуетъ» и при приближеніи къ нему «утекаетъ» и проваливается въ землю. Это есть заклѣтый кладъ, который никому никогда не дается въ руки. Находимые тамъ серебряныя деньги поддерживаютъ вѣру окрестнаго населенія въ зачарованный кладъ.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Игнатія Почобута.

242.

СРАЖАЮЩИЕСЯ СОЛДАТЫ.

Той же губ., Бѣльскаго уѣзда, дер. Тривежи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Тривежи, Бѣльскаго уѣзда, указываютъ мѣсто погребенія русскихъ и польскихъ солдатъ, павшихъ здѣсь въ кровопролитномъ, хотя и равномъ боѣ. Ожесточеніе сражающихся, говоритъ преданіе, было такъ велико, что оно продолжается съ тѣхъ поръ и до нашего времени. Въ полночь передъ новымъ годомъ можно видѣть здѣсь двухъ русскихъ и двухъ польскихъ солдатъ, которые ожесточенно рубятъ другъ друга и, не dokonчивъ сраженія, проваливаются въ землю при первомъ пѣніи пѣтуха.

Изъ записи уч. Свислоч. уч. семинаріи Анд. Ос. Прокопчука.

243.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ДѢВИЦА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ означенной деревни, Лысковской вол., Волковыскаго уѣзда, и теперь находится небольшая роща, о ко-

торой въ памяти окрестнаго населенія сохранилось слѣдующее преданіе. Одинъ человѣкъ, по имени Янко, проѣзжалъ близъ рощи въ самую полночь. Когда онъ поровнялся съ окопами, кои можно видѣть и теперь, то увидѣлъ большой желѣзный сундукъ, по обѣ стороны котораго находились двѣ цѣпныя собаки; на сундукѣ сидѣла дѣвица и чесала волосы, отъ которыхъ пышало пламя. Дѣвица слезно стала просить Янко подойти къ ней и распутать волосы, обѣщая сдѣлать его счастливымъ на всю жизнь и увѣряя, что злыя собаки не тронутъ его. Удивленный и напуганный Янко не рѣшился однако подойти къ дѣвицѣ, а бросилъ ей свой поясъ, чтобы крѣпче привязать собакъ. Лишь только поясъ коснулся дѣвицы, сундукъ загремѣлъ, зазвякали въ немъ деньги и дѣвица отчаянно взвизгнула и явственно произнесла слѣдующія слова: «Проклята твоя душа отнынѣ до вѣку, што ты мене зачепивъ: мучилась я сто роковъ, буду мучится и еще столько-же; но и ты не воскреснешь!» Съ этими словами она ушла въ землю вмѣстѣ съ сундукомъ, собаками и поясомъ Янко. Дѣйствительно Янко остался несчастнымъ на всю жизнь и его несчастіе до сего дня ставятъ въ примѣръ другимъ.

Уч. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ и Габровскій.

244.

О КОРОЛЕВОЙ ГОРѢ.

Той же губ. 1).

На западной сторонѣ дер. Горска, въ одной верстѣ отъ послѣдней, находится «Королева гора», которая образовалась по слѣдующему поводу. Пастухи устроили потѣшную войну и выбрали королемъ одного своего товарища. Когда игра не удалась по внѣ короля, пастухи рѣшили сдѣлать ему примѣрное наказаніе и для

1) Уѣзда,—какъ при этомъ, такъ и при нѣкоторыхъ другихъ преданіяхъ, записанныхъ учениками Свислочской учительской семинаріи, въ рукописи г. Никифоровскаго, къ сожалѣнію, не указано. Этотъ небольшой пробѣлъ будетъ пополненъ въ «Примѣчаніяхъ» къ этой части настоящаго сборника. III.

того согнули березу и къ вершинѣ ея привязали несчастнаго короля, шуточно грозя повѣсить его. Въ это самое время въ стадо ворвался волкъ — и пастухи оставивъ короля, бросились прогонять волка. Когда же они возвратились къ несчастному королю, послѣдній былъ мертвъ. Пастухи такъ плакали и убивались по товарищѣ прежде и послѣ его погребенія, что земля сама собою стала подниматься и образовала надъ могилой настоящую гору.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

245.

О РВАХЪ.

I.

Той же губ.

Въ четырехъ верстахъ отъ той же деревни, на восточной сторонѣ, находится длинный и глубокий ровъ, извѣстный подъ названіемъ «Переровъ». Раньше это была рѣка и по ней плавали суда и сплавлялся лѣсъ. Однажды королевичъ, переправляясь съ своей матерью королевой чрезъ рѣку, упалъ въ воду и утонулъ. Мать бросила въ рѣку щетку, отъ чего вода быстро спала; на днѣ рѣки лежалъ мертвый королевичъ. Всѣ усилія спасти сына оказались безплодными и злополучная королева прокляла рѣку, которая съ той поры наполняется водой только въ весеннюю пору.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Никита Козловичъ.

246.

II.

Той же губ.

Въ полуверстѣ отъ села Орѣничъ находятся большіе рвы, которые когда-то составляли ложе громадной рѣки. Разъ переправлялась черезъ рѣку вѣдьма и нечаянно уронила въ нее похищенное дитя, которое тутъ-же и утонуло. Вѣдьма прокляла рѣку и вода ушла въ землю. На томъ мѣстѣ, гдѣ уходила

вода, выросъ особенный кустъ: отъ такъ сказать затыкаетъ отверстие, чрезъ которое прошла вода. Если бы, по народному повѣрью, нашелся ловкій и сильный человекъ и выдернулъ этотъ кустъ за одинъ пріемъ, то исчезнувшая рѣка снова появилась бы на своемъ мѣстѣ.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Иванъ Медвѣдь.

247.

III.

БОРОНОУСКІЙ РОУ.

Гродн. губ. и уѣзда.

Гѣты Бороноускій роу надто глубокій, и ў емъ, кажуць, черци сѣдзяць съ тѣхъ поръ, екъ ѣхаў коле гѣтого рова панъ зъ своее жонкою и вывернуўся ў гѣты роу, — и его жонка забилая. Зъ тыхъ поръ ў гѣтымъ рови черци страшаць ночною людзей.

Зап. учен. Свислочск. учительск. семинаріи Мышко.

248.

О РѢКАХЪ И ОЗЕРАХЪ.

I.

О ПРОИСХОЖДЕНІИ РѢКИ ВИЛИ.

Минск. губ., Бориск. у.

О происхожденіи рѣкъ среди населенія Витушинской волости (Борисов. у., Минск. губ.) существуетъ слѣдующее преданіе: Богъ, собравши всѣхъ птичекъ, велѣлъ имъ копать рѣку. Птички послушались, стали копать землю и образовались рѣки и озера. А одна изъ птичекъ, которую крестьяне называютъ «конюхъ», отказалось копать и потому Богъ запретилъ ей пить воду на землѣ, а дозволилъ ей пить на древесномъ листѣ. Поэтому въ лѣтніе дни, когда сухая погода бываетъ продолжительная, конюхъ своимъ свистомъ проситъ Бога послать дождь, дабы онъ могъ напиться хотя на листкѣ. О происхожденіи же рѣки Вили по-

вѣствуется слѣдующее: На мѣстѣ истока этой рѣки (въ лѣсномъ урочищѣ «Стѣпь-Камень», что въ Витушинской волости) нѣкогда жило одно семейство: мать, сынъ и дочь. Сынъ былъ непослушнымъ, а дочь была развратная. Когда мать, бывало, упрекаетъ ее за нехорошее поведеніе, дочь всегда отвѣчала: «Не твое дѣло: по мнѣ люди ѣздили и ѣздить будутъ». Мать прокляла свою дочь за такой дерзкій отвѣтъ, и она разлилась рѣкой, названной «Виліей», а сынъ за неповиновеніе сталъ камнемъ въ образѣ человѣка. Камень этотъ на томъ мѣстѣ стоитъ и теперь съ отбитою отъ удара молніею головою.

Изъ записи писаря Витушинск. вол. А. Бѣлыковича.

249.

II.

Той же губ. и уѣзда, Мстижск. вол.

Рѣка Бяроза (Березина) во якъ началась: Проти млину ¹⁾ за Докшицами росла бяроза, а свинья подъ ей ўсѣ рыла, рыла и дорылася до водзяной жилы. Дыкъ тогда и чухнула рака, яѣ по гѣтому и назвали: «Бяроза:»

Зап. волости. писаремъ А. Ганусомъ.

450.

III.

О РѢКѢ УЖИЦѢ ²⁾ (ВУЖИЦА).

Разсказываютъ, что будто бы село, находившееся около этой рѣчки, окружала огромная змѣя «Вужица», которая каждый день съѣдала по одному человѣку изъ этого села, и никто не могъ освободить его отъ этого чудовища. Наконецъ пріѣхалъ сюда Донской казакъ, по имени Гришка, и отрубилъ ему голову. Вдругъ

1) мельницы. 2) Рѣчка эта находится въ Витебской губ., Дриссенскаго у., и впадаетъ въ Западную Двину. Я.

голова эта погналась за нимъ. Онъ вскочилъ на лошадь и началъ убѣгать отъ нея, но она его преслѣдовала до самой Двины. Гришка бросился въ Двину, надѣясь переплыть ее, и здѣсь же утонулъ, а съ нимъ вмѣстѣ и голова чудовища. А то мѣсто, гдѣ стояло село, тотчасъ же провалилось. Говорятъ, что въ день Ивана Купалы, если приложиться къ землѣ, то слышенъ подъ землею звонъ колоколовъ и пѣніе въ церкви.

Съ тѣхъ поръ крестьяне на томъ мѣстѣ, гдѣ стояло провалившееся село, не охотно селятся, и если вы спросите кого нибудь изъ крестьянъ: сколько здѣсь душъ, или хатъ? Вы непременно услышите слѣдующій отвѣтъ: «а што тутъ ёсть, семь хатъ съ хлѣвами, и семь душъ съ свиньями.»

Зап. учен. 5-го кл. Витебск. гимназіи Янкоскій.

451.

IV.

ПОЧЕМУ МЕЛѢТЬ РѢКА ЦАТА?

Могил. губ., Гомельск. уѣзда, с. Старо-Юрковичи.

Въ верстѣ отъ села Старыхъ-Юрковичъ тянется узкая, черноземно-глинистая полоса низменной, болотистой почвы, покрытая очеретомъ и различными болотными растеніями. Тянется она, извиваясь, между множества селъ и деревень, верстъ за 50 съ сѣверо-запада за дер. Рудней-Цатой на границы съ Черниговской губерніей, впадаетъ въ Вагу, а Вага въ р. Сновъ, притокъ Десны. Эта полоса есть рѣка Цата. Весною разливается она довольно широко, а лѣтомъ высыхаетъ. Еще недавно, — лѣтъ 5 тому назадъ, она настолько еще была обильна водою, что когдѣ на протяженіи ея были устроены водяныя мельницы и сушновальни. А прежде, какъ говорятъ старики, сохранившіе въ своей памяти преданія отъ старыхъ временъ, это была большая рѣка, по которой носились суда и плоты. Рѣка эта составляетъ часть границы между Московскою и Литовскою Русью.

Здѣсь же, на границѣ Черниговской губерніи, недалеко отъ

дер. Быстры (Могил. губ.), Чуровичъ и Хвоевичъ (Черниг. губ.) видѣются слѣды и остатки засѣкъ, рогатинъ и вообще преградъ, которые, быть можетъ, устраивали поляки, чтобы затруднить набѣги буйныхъ казаковъ и гайдамаковъ, во времена Наливайка, Острияницы, Хмѣльницкаго и другихъ. Здѣсь же на границѣ, среди почти степныхъ мѣстъ удѣляли лѣса, служившіе прито-нами различныхъ бѣглецовъ. Курганы и холмы свидѣтельству-ютъ о происходившихъ схваткахъ и сраженіяхъ. Вотъ какъ раз-сказываютъ крестьяне объ обмелѣніи Цаты: «Казали люди, що ета була большая рика, що по ей плавали плиты ¹⁾. На бирагѹ, въ очиротахъ була хатка и жила тамъ удова, большая вѣдма, и були у не синъ и дочь—русалка, вельми пригожіе. Сина йна любила, а дочь—не, оттого, що и дочь столько вѣдала, сколько йна.

Разъ матки ни була дома. Отъ дочь и кажа: «Ходимъ, братокъ, купанца!» Братъ пошовъ купанца, да и втопився. Вярнулась ўдова, и щобъ отживить сина, узила очирѣтину и юшку ²⁾: очирѣтину наложила, а юшкой накрыла. Отъ тыхъ поръ вода уни-лась. А русалка вхѣбла брата да втикла въ Дняпръ.

Зап. учит. народн. училища г. Батуринымъ.

252.

V.

ОБЪ ОЗЕРѢ ВЪ ДОМОШКОВИЧАХЪ.

Минск. губ., Борисовск. уѣзда, Мстижск. вол.

А вѣзиро, што ў Домошковичахъ ³⁾ тамъ жадной ⁴⁾ ракі ня ў ходзѣ и ни выходзѣ, а гѣтакаяшъ глыбокое, такъ само кажуць, стало. Першъ было поле; на ёмъ ўсѣ грѣчку сѣяли. Разъ гѣто скосили грѣчку, пусыпили свиньней пасыциць, дыкъ порсюкъ ⁵⁾ ў вѣднымъ мѣсьци шукаючи, муся зимляныхъ орѣхоў, рыў, рыў и дорыўся до зямельныхъ цмокоў ⁶⁾, ну и чабахнула оттуляка вода,

1) плоты; 2) вьюшку; 3) Осивской волости; 4) ни одной; 5) порядочный по-росенокъ, кабанчикъ. Слов. Носов.; 6) цмокъ или смокъ (по тому же словарю)—сказочное названіе змія.

свиньей ўсихъ потопили зъ разу, а пастушки уцякли домоу. У возиры тымъ и рыбы ўсякой гѣдзя. Разъ графъ Слизинъ одзѣй шудѣ причапіў бляшку подѣ жебры и написаў лѣтары: «Коли хто и дзѣ яго злови, капъ ознаймили яму». Ну дыкъ ў скольки годъ и зловили тую самую шуку ў Мядзили¹⁾. Яна ниначи якъ пеўня подземными ракамі туды заплыла.

Зап. волости. писаремъ А. Гавусомъ.

253.

VI.

ОБЪ ОЗЕРѢ 2) ПЬЯВИЧѢ.

Гродненской губ., Слонимскаго уѣзда, сел. Деревной.

Тамъ, гдѣ въ настоящее время озеро, когда-то находилась деревня. Въ эту деревню однажды пришли два нищихъ, народъ полагаетъ: самъ Іисусъ Христосъ съ однимъ апостоломъ. Зашли они въ одну избу, гдѣ баба пекла блины. Нищіе попросили блиновъ. Баба имъ не дала и выгнала ихъ изъ дому. Нищіе пошли въ другую избу, гдѣ жила очень бѣдная женщина съ груднымъ ребенкомъ и попросили ту женщину покормить ихъ. У женщины ничего не оказалось; но желая чѣмъ нибудь накормить нищихъ, она влила въ чашку холодной воды, насыпала нѣсколько муки, и всколотивъ и посоливъ, предложила нищимъ ѣсть, хотя было не сварено, говоря, что такой похлебкой она сама питается. Нищіе отказались ѣсть, но видя радущіе хозяйки, предложили ей немедленно уйти изъ деревни, потому что съ деревней сейчасъ произойдетъ несчастіе. Но уходя, женщина обязана была не оглядываться. Взявъ ребенка на руки, она ушла изъ деревни. Вдругъ услышала за собою какіе-то крики — и оглянулась.... Вся деревня провалилась въ землю и на мѣстѣ ея образовалось озеро, женщина же обратилась въ камень, который стоитъ на берегу

1) Виленск. губ., Вилейскаго уѣзда. 2) Находится близъ села Деревной, на землѣ, принадлежащей причту; занимаетъ оно пространство около трехъ квадратныхъ десятинъ. С.

озера и по настоящее время. Говорятъ, что камень имѣлъ раньше фигуру женщины съ ребенкомъ на рукахъ и у женщины были замѣтны на шеѣ бусы.

Озеро очень глубокое. Говорятъ будто связывали веревокъ въ 40 сажень и мѣрили глубину, привѣсивъ гирю, но до дна не достали, а вмѣсто бывшей гири вытащили обратно баранью голову. Какой-то человекъ въ этомъ озерѣ утонулъ и поэтому случаю жители признали, что въ озерѣ обитаютъ нечистые духи.

(Отъ собирателя). Я лично осматривалъ камень, въ который будто-бы обратилась женщина. Это довольно большой обыкновенный булыжникъ, вышиною по колѣно человеку, но широкой, безъ всякой формы, даже съ довольно длинной гранью на верху и не имѣетъ никакихъ подобій какихъ-либо очертаній.

Зап. вол. писарь Осипъ Лукьянецъ.

264.

VII.

ЗАРОСТАЮЩІЯ ОЗЕРА.

Почти про всякое заростающее озеро, равно какъ и болото, въ народѣ ходятъ преданія въ родѣ слѣдующаго: мать однажды пекла блины и послала своего сына въ ближайшее озеро за водою. Вдругъ она слышитъ крики утопающаго сына. И въ испугѣ и замѣшательствѣ, бросается вонъ изъ избы со сковородою въ рукѣ. Сынъ тонетъ на глазахъ матери, лишенной средствъ ему помочь. Въ отчаяніи и сильной злобѣ за гибель единственнаго сына, мать проклинаетъ озеро и бросаетъ въ него сковороду съ лежащими на ней блиномъ, отчего озеро немедленно начинаетъ заростать.

При этомъ рассказчики всегда добавляютъ, что заросшее озеро можно возвратить въ первобытное состояніе; для этого нужно одно только условіе — отыскать заброшенную въ него сковороду, блинъ, растворившійся въ болотную поверхность, и тогда озеро снова возстановится въ ту минуту, когда сковорода вынется изъ воды.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

28*

255.

VIII.

СВИСЛОЧСКОЕ ОЗЕРО.

Гродн. губ., Волковыск. уѣзда, м. Свислочь.

Гдѣ циперь гѣтое озеро, тутъ ўпядодъ росла велика лалышина, а озера не было, только были каналы обгороджаны парканомъ¹⁾ и тамъ было много рыбы, а по середини каналу была выспа²⁾ обсажена ўкругъ ольхами и одна ольха была спилвана по половини. На той ольси стояла другая ольха и якъ тутъ кермашъ, то сюда прїѣзджали богатые купцы и продавали ўсеякіе товары, а Тышкевичъ быў радъ, што до его мѣстѣчка прїѣзжающъ купцы и ѣнъ ценгле³⁾ даваў имъ обѣдъ, и якъ пора была исьци на обѣдъ, то выстаўляли бѣлую харніўку⁴⁾, а купцы якъ убачаць, што выстаўлена была харніўка, такъ яны вѣдали, што пора исьци на обѣдъ. Гѣты звяринець, што цеперьъ вырубали на дрова, такъ само быў обгороджаны и тутъ были усякіе звѣры, а ихъ пильноваў одзінъ чаловѣкъ, который называўся звѣриникъ. И отъ самого палацу быў мостъ черазъ звяринець, да до того косцелка, што на Бреской гулицы.

Зап. учен. пригот. кл. Свислочь. учит. сем. А. Рутковскій, уроженецъ м. Свислочи.

256.

IX.

ОЛЬХОВСКОЕ ОЗЕРО.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Пацевичи, Песковской волости.

Въ пяти верстахъ отъ дер. Пацевичи находится «Ольховское озеро». Очень давно на этомъ мѣстѣ была деревня. Однажды, въ видѣ нищаго, пришелъ въ деревню самъ Богъ и сталъ просить ночлега. Но никто изъ незаконныхъ жителей не сжалился надъ нищимъ и не пустилъ его въ свой домъ. Выйдя за деревню, нищій проклялъ всѣхъ ея жителей, за исключеніемъ одного спавшаго ста-

1) заборомъ; 2) островъ; 3) съ польск. *ciagle*: всегда; 4) искаженное съ польск. *choągiew*, *choągiewka*: хоругвь, знамя, значокъ, флагъ и т. п. III.

рика. Какъ только этотъ послѣдній проснулся и вышелъ за околицу, земля съ домами стала осѣдать; въ то же время отъ сильнаго дождя осѣвшее мѣсто начало наполняться водою. Когда праведный старикъ оглянулся на деревню, то увидѣлъ озеро, на срединѣ котораго, какъ разъ въ томъ мѣстѣ, гдѣ приходился его домъ, плавалъ столъ съ раскрытою на немъ книгою, которую читалъ онъ передъ сномъ и закрыть не успѣлъ. Спустя сто лѣтъ затопленная деревня опять увидѣла свѣтъ Божій и вотъ какимъ образомъ: пастухъ увидѣлъ крестъ на берегу озера и хотѣлъ поднять его, но крестъ оказался на цѣпи. Пастухъ потянулъ цѣпь — и на поверхность озера всплыла деревня, радостные жители которой подняли веселый крикъ. Пастухъ такъ испугался, что выпустилъ цѣпь изъ рукъ и на его глазахъ деревня снова ушла въ воду еще на сто лѣтъ.

Учен. Свислоч. уч. семинар. Онуфрій Мохначъ.

257.

О КАМНЯХЪ.

I.

Минской губ.

О камняхъ существуетъ повѣріе, что въ былыя времена они, подобно животнымъ чувствовали, росли, размножались, но когда люди прогнѣвали Бога, то онъ проклялъ и людей и землю. Земля перестала давать прежніе обильные урожаи и камни перестали расти ¹⁾).

Въ Борисовскомъ уѣздѣ, около села Краснолуцка, лежить большой камень, въ которомъ, по преданію, въ старину, жилъ портной. Онъ шилъ безустанно, и шилъ очень хорошо, только не нужно было его просить объ этомъ, — въ противномъ случаѣ онъ

1) И въ Гродненской губерніи (по сообщенію почтеннаго псаломщика И. О. Карскаго) крестьяне бѣлоруссы вѣрятъ, что камни прежде росли, но однажды Божія Матерь шла по дорогѣ и ударила лѣвой ногой о камень, отъ чего потекла кровь. Она прокляла тогда всѣ камни и сказала: «Не расти вамъ больше!» И вотъ съ тѣхъ поръ и прекратился ростъ камней. III.

поступалъ какъ разъ наоборотъ, а иногда, бывало, просто изрѣжетъ матеріалъ и бросить. Онъ ни съ кѣмъ не говорилъ ни слова. За работу ему приносили ѣсть и пить. Не служить ли послѣднее указаніемъ на поклоненіе и жертвоприношенія камнямъ? Есть данныя, позволяющія отвѣчать на это утвердительно¹⁾ Такъ напри- мѣръ въ Бѣлоруссіи есть много камней, прославившихся въ на- родѣ чудодѣйственной силою. Два такихъ камня находятся, между прочимъ, въ Игуменскомъ уѣздѣ, близъ села Пережира. Одинъ изъ нихъ называется Дзяммянъ, другой—Марья. Они находятся одинъ отъ другого на разстояніи приблизительно 100 сажень. Лѣтъ 20 тому назадъ прославился чудодѣйственною силою камень *Марья*. Ходили слухи объ исцѣленіи паралитиковъ, хромыхъ, глухихъ и пр. Къ нему стекались на поклоненіе не только жи- телей ближайшихъ мѣстностей, но даже издалека, изъ губерній: Могилевской, Витебской, Псковской, Виленской и пр.

Марья — аршина два въ высоту, около аршина въ ширину, а толщиною въ 1 футъ; *Дзяммянъ* будетъ нѣсколько меньше *Марьи*. Глаза суевѣровъ усматриваютъ въ томъ и другомъ по- добіе человѣческой фигуры, хотя эти камни не имѣютъ ни ма- лѣйшихъ признаковъ ни головы, ни другихъ частей человѣче- скаго тѣла. Къ половымъ различіямъ повело присутствіе у *Марьи* два небольшихъ возвышенія по срединѣ: они принимаются за женскія груди. Этими камнямъ приносили пожертвованія: холстъ, лёнъ, шерсть и деньги. Впрочемъ въ послѣднее время популярность *Марьи* сильно упала и о прежнихъ приношеніяхъ и въ поминѣ нѣтъ. Только иногда дѣвушка, выпрашивая себѣ жениха, привѣситъ къ камню кольцо или нѣсколько бусъ.

Изъ сообщенія А. Е. Богдановича.

1) Поклоненіе камнямъ, какъ извѣстно, было весьма распространено среди народовъ Европы до введенія къ нимъ христіанства, а въ другихъ частяхъ свѣта, куда не успѣли еще проникнуть спасительные лучи его ученія, оно въ полной силѣ существуетъ и доселѣ. Слабые слѣды этого поклоненія мы встрѣ- чаемъ и теперь еще не только въ Бѣлоруссіи, но и въ другихъ областяхъ Рос- сіи, среди темной невѣжественной массы ея сельскаго населенія. См. «Примѣ- чанія къ этому тому. III.

258.

II.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда, Мстижской вол.

За Туръими горами, коля дзярэўни Пустой, при до-розѣ, што стояць побочь два вялікіе каменни, а трэпци зъ заду менши и называюцца «валы», дыкъ называюць оттого такъ, што коли-то, можа за правѣчныхъ часоў, одзінъ чаловѣкъ ў самы святы Вяликдзень кажа жонцѣ: «Людзи кажудъ сяго дня вяликъ дзень, поглядзімъ гэтой праўды: коли вяликъ дзень, дыкъ я повиннъ много нараць»¹⁾. Ўзяў запрогъ ў соху пару волоў и поѣхаў на поле ораць. Ў поўдзень жонка понясла яму полудноваць. Приходзи туда, ажъ видзіць: якъ ёнъ, такъ и волы пиравярнулися каменьями. Яна и пошла назадъ, голбсоча. Зъ тыхъ поръ тамока нихто боля николи и ни ораў, ды и мѣсто тоя цяперъ и зарасло лѣсомъ.

Зап. волостя. писаремъ А. Ганусомъ Дост. Минск. Статист. Комитетомъ.

259.

III.

ПРЕДАНИЕ О КАМНЯХЪ ПО ВИЛЕНСКОЙ ГУБЕРНИИ.

Вблизи мѣстечка Курженецъ, въ 9 верстахъ отъ уѣзнаго города Вилейки, на полѣ лежитъ огромный камень, называемый Гомсинъ. Крестьяне рассказываютъ, что давнымъ давно на этомъ мѣстѣ жилъ сапожникъ Гомсинъ. Онъ былъ *философъ*, ни во что не вѣрилъ, не ходилъ въ церковь и не уважалъ праздничныхъ дней. Въ одно Свѣтлое Христово Воскресенье, называемое въ простонародіи «Вяликъ дзень», Гомсинъ, понимая значеніе этихъ словъ въ буквальномъ смыслѣ, такъ разсудилъ: когда онъ въ будній день можетъ сшить одну пару сапогъ, то въ *вяликъ* — *дзень* долженъ сшить двѣ пары. Объявивъ о своемъ умозаключеніи до-

1) т. е. наораць.

мочадцамъ и сосѣдямъ, онъ прилежно сталъ работать, подтрунивая надъ уходившими въ церковь, что въ то время, когда они понапрасну убиваютъ время, онъ въ тотъ день зарабатываетъ вдвое болѣе обыкновеннаго. Вотъ народъ валить уже изъ церкви, а Гомсинъ все еще сидитъ за работой; но когда поровнялся съ его избой, на ясномъ, лазурномъ небѣ неожиданно явилось чреватая туча, полился дождь, и въ ту же минуту грянулъ громъ въ самую избу Гомсина. Пораженные необыкновеннымъ явленіемъ и ослѣпленные такъ непостижимо блеснувшею молніею, всѣ присутствующіе пали на колѣни и закрыли глаза руками, а когда, успокоенные опять водворившеюся тишиною, открыли глаза, каковъ былъ ихъ ужасъ, когда удивленные и пораженные ихъ взоры не могли отыскать ни избы Гомсина, ни его самого, какъ будто никогда не существовавшихъ. На томъ же мѣстѣ, гдѣ была изба, лежалъ большой камень, до сихъ поръ существующій, какъ нѣкій свидѣтель грознаго событія и какъ рѣзкій примѣръ наказанія Господня, за неисполненіе его заповѣдей.—Многіе изъ окрестныхъ крестьянъ глубоко убѣждены, что въ день Свѣтло-Христовъ Воскресенья, наклонясь къ камню, слышать пѣніе пѣтуха и стукъ сапожничьяго молота; но что всего удивительнѣе, какъ увѣряли меня люди достойной вѣры, что почти каждое лѣто въ камень этотъ ударяетъ громъ, и, въ самомъ дѣлѣ, онъ во многихъ мѣстахъ потрескался.

Въ этомъ родѣ почти къ каждому большому камню усвоена чудесная легенда. Въ Вилейскомъ уѣздѣ есть еще другой камень, на которомъ будто бы видятъ отгискъ человѣческой ноги. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, при большой дорогѣ, ведущей изъ Трокъ въ Ошмяны, есть такой камень съ подобіемъ оттиска человѣческой ноги. Въ Лидскомъ уѣздѣ, Веверскаго прихода, въ имѣніи Іозефово, помѣщика Шишки, при деревнѣ Мейры, на большомъ камнѣ видѣнъ такой же отгискъ, но народъ говоритъ, что это *ступень* Пресвятой Богородицы. Въ Троцкомъ уѣздѣ, въ Козукишскомъ приходѣ, въ имѣніи Мяткишки, помѣщика Подгурскаго, на правомъ берегу Вилии, такой же камень съ оттискомъ, также

величаемымъ ступнею Божіей Матери. Въ Ошмянскомъ уѣздѣ, за мѣстечкомъ Сморгони, при Минской почтовой дорогѣ, на лугу лежитъ камень длиною пять аршинъ, шириною четыре. Далѣе за Сморгонями, есть камень еще больше этого, длиною восемь, шириною 6 аршинъ, отъ котораго вблизи находящееся мѣстечко получило названіе *Камня*. Первый изъ этихъ камней чрезвычайно высокій, служитъ работникамъ оградой отъ вѣтра и зноя во время отдыха; а о послѣднемъ сохранилось преданіе, что будто бы въ прежнее время, ежели кто положилъ на немъ два золотыхъ (30 п. с.), то, возвратясь домой, найдетъ повѣшенные сапоги, неизвѣстно откуда явившіеся. Въ городѣ Вильнѣ, за предмѣстьемъ Снипишки, по правой рукѣ Вилькомирской дороги, за домами, на полѣ, лежитъ нѣсколько камней. Простой народъ увѣряетъ, что во время оно, какіе-то новобрачные на этомъ мѣстѣ пировали свадьбу неприличнымъ образомъ, пьянствуя, богохульствуя и проч. За это Господь Богъ наказалъ ихъ, превративъ въ эти камни. Въ Вилейскомъ уѣздѣ, въ лѣсу имѣнія Клесинъ, помѣщика Коверскаго, находятся три камня, изъ которыхъ два похожи на воловъ, а одинъ на человѣка. Народъ увѣряетъ, что это пахарь съ двумя волами, превращенные въ камни, за то, что пахарь обрабатывалъ землю въ праздникъ Глѣба и Бориса (24-го іюля) ¹⁾.

Изъ стат. Киркора: «Этнографическій взглядъ на Виленскую губернію». Этнографическій Сборникъ Имп. Р. Геогр. Общества, выпускъ III, 1858 г., стр. 179—80.

1) Понятіе о наказаніи за разныя преступленія превращеніемъ въ камни широко распространено въ Литвѣ и въ Западной Руси. Въ Слуцкомъ уѣздѣ, въ 14 верстахъ отъ Несвижа, имѣнія князя Радзивила, при фольваркѣ Лозовичи, лежатъ два камня необыкновенной величины и одинъ высокій камень, стоящій въ видѣ статуи, дѣйствительно немного похожъ на человѣческую фигуру. Лежащіе камни тоже были два вола, а стоящая фигура пахарь, рѣшившійся пахать землю въ Свѣтло-Христово Воскресенье, превращенный за это вмѣстѣ съ волами. К.

260.

IV.

Гродненской губ., Пружанскаго уѣзда, дер. Кивачино.

Близъ дер. Кивачино, Пружанскаго уѣзда, и на постоянное время можно видѣть большой, круглый камень, на ровной площадкѣ котораго замѣтны два углубленія, напоминающія отпечатокъ человѣческихъ ногъ и углубленіе, получившееся отъ сидѣнья на камнѣ. Эти слѣды оставлены св. Дѣвой, когда она шла въ Іерусалимъ съ младенцемъ на рукахъ и отдыхала на камнѣ. Падающая на камень дождевая вода никогда не высыхаетъ въ его углубленіяхъ и много помогаетъ лихорадочнымъ больнымъ, когда тѣ умываются ею.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Дулько.

261.

V.

КАМЕНЬ НА МѢСТѢ ПРОВАЛИВШАГОСЯ ОЗЕРА.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Голышки, Подоросской вол.

Вблизи почтовой дороги изъ Подороска въ г. Волковыскъ, на сѣверъ отъ дер. Голышки, съ правой стороны, лежитъ большой камень, подъ которымъ скрыто заколдованное озеро. Очень давно проѣзжала здѣсь какая-то знатная паненка съ любимой собачкой. Паненка захотѣла выкупать собачку и бросила ее въ воду. Зацѣпилась-ли собачка въ травѣ или ее сглотнула рыба, но только собачка погибла въ озерѣ. Разгнѣванная паненка прокляла озеро и оно ушла въ землю, оставивъ на поверхности одинъ только камень.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Осипъ Майко.

262.

VI.

Той же губ.

Близъ восточной дороги, ведущей въ мѣстечко Деречинъ, въ одной верстѣ отъ послѣдняго, еще и теперь можно видѣть семь вертикально стоящихъ камней, изъ коихъ 6 находится въ группѣ, а седьмой на пять саженей дальше отъ нихъ. О внезапномъ появленіи этихъ камней разсказывается слѣдующее. Изъ мѣстечковой церкви возвращался однажды свадебный поѣздъ и на этомъ роковомъ мѣстѣ встрѣтилъ лютаго чародѣя, который, не дождавшись обычнаго почтительнаго привѣта, проклялъ поѣзжанъ: лошади и экипажи провалились въ землю, а люди превратились въ камни. Въ недавнее сравнительно время на этихъ камняхъ можно было видѣть ясныя очертанія человѣческихъ фигуръ; на невѣстѣ же подвѣнечное уборы. Отдѣльно стоящій камень есть несчастный «музыка», который обыкновенно слѣдуетъ поодаль за поѣздомъ.

Ученикъ Свислоч. уч. семинаріи Михаилъ Римша.

263.

VII.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, Песковской волости, дер. Пацевичи.

Въ разстояніи 50 саженей отъ дер. Пацевичи нѣсколько лѣтъ тому назадъ лежалъ довольно большой камень синеватаго цвѣта. Видѣли многократно, какъ на плоской поверхности камня горѣли три свѣчи, а передъ камнемъ стояли въ молитвенномъ положеніи двѣ дѣвочки. Въ одной изъ нихъ можно было признать крестьянскую дочь Ганну, какъ разъ пропавшую изъ дому въ такое время, что и подтвердилось отцовскимъ досмотромъ. На вопросъ отца, гдѣ она была, Ганна упала на землю и тотчасъ-же крѣпко уснула и проснувшись отвѣтила: «я спала». Это обстоятельство сдѣлалось извѣстнымъ въ народѣ и камень прослылъ чудодѣйственнымъ, а стекавшіеся богомольцы осыпали его богатыми

приношеніями. При постройкѣ церкви въ Самуйловичахъ хотѣли употребить въ дѣло сказанный камень, но каменотесъ, при первомъ приступѣ къ дѣлу заболѣлъ, и послѣ тяжкихъ мукъ умеръ на третій день. Когда же другіе рабочіе положили камень на «брику» и тронули лошадей, всѣ колеса разомъ сломались, камень упалъ на землю и ушелъ въ глубь. Но за одну эту попытку у священника перемерли всѣ дѣти и самъ онъ съ женой заболѣлъ. Тогда рѣшено было на этомъ мѣстѣ построить церковь, которая и сооружена во имя Святой Анны.

Учен. Свисл. уч. семинаріи Онуфрій Мохначъ.

264.

VIII.

Той же губ., Кобринскаго уѣзда, Именинской волости, дер. Именины.

Въ одной верстѣ съ чѣмъ-то отъ дер. Именины, Кобринскаго уѣзда, на высокой горѣ, покрытой сосновымъ лѣсомъ, лежитъ большой камень, о которомъ разсказывается слѣдующее. Однажды въ дождливую погоду ночлежникъ¹⁾ расположился у камня, избравъ его изголовьемъ и подославъ ночлежный свой мѣшокъ. Не успѣлъ онъ заснуть, какъ услышалъ грозное приказаніе удалиться отъ камня. Упрямый ночлежникъ не послушался грознаго голоса и послѣ троекратнаго повторенія его. Тогда невидимою силой вырвало мѣшокъ изъ подъ ночлежника и отнесло его самого шаговъ на 50 въ сторону; ночлежникъ перемѣстился и легъ на новомъ мѣстѣ. Отсюда онъ увидѣлъ на камнѣ перемежающійся то синій, то красный огонь; тоже увидѣли и остальные ночлежники, прибывшіе сюда. Когда они подходили къ камню, огонь исчезалъ; но лишь только удалялись отъ него на мѣсто паденія мѣшка, огонь снова появлялся. На другой день ночлежники нашли при камнѣ три серебряныя монеты. Появленіе огня при камнѣ продолжается, говорятъ, и по настоящее время.

Учен. Свислоч. уч. Семинаріи Павелъ Соколовскій.

1) Ночной сторожъ пасущихся лошадей. Слов. Носовича.

265.

IX.

Той же губ.

Въ трехъ верстахъ отъ имѣнія Стародворецъ, на восточной сторонѣ и теперь можно видѣть большой камень, бѣловатаго цвѣта, напоминающій издали форму костела. И дѣйствительно, на этомъ мѣстѣ говоритъ преданіе, когда-то стоялъ костель; но за грѣхи людей онъ ушелъ въ землю со всѣми молившимися тамъ. Съ того времени небольшая ложбина верхней части камня стала наполняться чудотворною водой, помогавшею при глазныхъ болѣзняхъ, пока одинъ сумазбродный панъ не вздумалъ помазать этой водой глазъ своей собачкѣ. Тогда вода стала мало по малу терять свою чудодѣйственную силу, пока наконецъ совершенно изсякла.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Курило.

266.

X.

Той же губ., Кобринск. уѣзда.

На западной сторонѣ дер. Гумницъ, въ разстояніи двухъ верстъ по дорогѣ, ведущей въ дер. Толково, стоитъ большой крестъ, у подножія котораго лежитъ объемистый камень. Послѣ того какъ злая мать похоронила здѣсь свою незаконнорожденную и некрещеную двойню, это, спокойное доселѣ, мѣсто заселилось нечистою силою, которая стала вредить исключительно жидамъ и татарамъ, а изъ за нихъ доставалось и христіанамъ, если только они проходили или проѣзжали ночью вмѣстѣ съ «нехристію». Разсказываютъ, что однажды мужикъ везъ жида и когда поровнялись съ крестомъ, лошадь стала на дыбы, а къ жиду присосѣдилось какое то чудовище и стало душить его. Отчаяннымъ голосомъ жидъ закричалъ: «Мотай, Хвѣдосько, рукой (т. е. крестись); мотай, змилуйся,

мотай!» Мужикъ сталъ креститься, читать молитвы — и чудовище исчезло, не сдѣлавъ ему вреда. Но когда онъ оглянулся назадъ, то увидѣлъ жида мертваго въ своей «брикѣ».

Учен. Свисл. уч. семинаріи Яковъ Соколовскій.

267.

ПРЕДАНИЕ О ШВЕДАХЪ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, дер. Тереховичи.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, на восточной сторонѣ и теперь находится небольшой лѣсокъ, называемый «Окопы». Во время войны русскихъ со шведами на «Окопѣ» осталось множество человѣческихъ труповъ, которые окрестные жители должны были убрать. Перенося къ общей могилѣ одного павшаго, замѣтили на пальцѣ дорогой перстень и стали снимать его, но никакъ не могли, а потому отрубили палецъ и только тогда завладѣли перстнемъ. Долго послѣ этого въ деревню сталъ приходиться по ночамъ безпальный мертвецъ и тревожилъ жителей, въ особенности тотъ домъ, гдѣ находился перстень, пока послѣдній вмѣстѣ съ пальцевыми костяжками не былъ положенъ въ могилу.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Тараскевичъ.

268.

НАСЫПИ ШВЕДОВЪ.

Той же губ., Волковыск. уѣзда, дер. Тереховичи.

На юго-восточной сторонѣ города Волковыска находятся батарейныя насыпи, имѣющія видъ большихъ горъ, каковыми на самомъ дѣлѣ ихъ и считаютъ. По общему указанію эти насыпи сдѣланы шведами во время войны съ русскими. Нужную для этого землю шведы носили собственными шапками, причемъ сдѣлали такой зарокъ, что эти горы можно будетъ разрушить только тогда, когда снесутъ землю солдатскими шапками въ прежнія мѣста.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Александръ Габровскій.

269.

БАБАВИЦИНСКИЙ ПОГРЕБЪ.

Витебской губ. и уѣзда.

Заслуживаетъ вниманія разсказъ о погребѣ, находящемся близъ фольварка Бабавщина, отстоящаго отъ села Велишковичъ въ трехъ верстахъ, въ лѣвой сторонѣ отъ Яновичской дороги, и скрывающагося какъ и самый погребъ въ большомъ лѣсу. Указывая на самый погребъ, старожилы съ тѣмъ вѣстѣ указываютъ и на вымощенную камнемъ дорожку, которая ведетъ отъ погреба къ близъ лежащему ключу. Народное преданіе разсказываетъ объ этомъ погребѣ слѣдующее: въ давнія времена здѣсь жило множество разбойниковъ, которые выстроили этотъ погребъ для того, чтобы скрывать награбленные богатства и имѣть притонъ. Уходя на промыселъ, разбойники каждый разъ крѣпко запирали входную дверь, заваливая ее жерновомъ и засыпая землею. Самый погребъ какъ и входъ они «зачаровывали», такъ что никто изъ постороннихъ уже не могъ проникнуть внутрь погреба. Однажды разбойники держали у себя въ плѣну знатную дѣвушку, родители которой при содѣйствіи царскаго войска употребляли всѣ усилія, чтобы отыскать дочь и наказать похитителей. Когда не стало возможности скрываться отъ преслѣдователей, разбойники заперли ее и «зачаровали» погребъ, а чрезъ непродолжительное время попали въ руки правосудія и были казнены....

Родители отыскиали мѣсто заключенія своей дочери и дѣятельно принялись откапывать входную въ погребъ дверь. Но каждый разъ, какъ рабочіе успѣвали уже дорыться до жернова, на нихъ, равно какъ и на всѣхъ присутствующихъ, напалъ тяжелый сонъ и никто не успѣвалъ уйти съ мѣста, а падалъ тамъ, гдѣ и стоялъ и засыпалъ на вѣки. Немногіе оставшіеся въ живыхъ по пробужденіи увидѣли, что раскопанная ими земля приняла прежній свой видъ и закрыла собою тѣхъ товарищей, которые были

ближе къ двери. Таже самая работа была исполнена нѣсколько разъ и не родителями только, но и другими лицами и всегда оканчивалось тѣмъ же. Зная про неудачу предшественниковъ, современные искатели приключеній уже не рѣшаются возобновить опасную попытку.

Еще не очень давно, какъ увѣряетъ народъ, можно было слышать стоны и просьбы злополучной дѣвушки. Такъ какъ заворожившіе мѣсто ея заключенія погибли, не выдавъ тайны, то дѣвушка каждый разъ указывала, что освободить ее можно лишь тогда, когда отыщется другой жерновъ, работавшій вмѣстѣ съ жерновомъ, приваленнымъ къ двери. Не смотря на самыя настоятельныя старанія родителей и другихъ лицъ, жерновъ не былъ отысканъ. Говорятъ, что одна часть его лежала при паперти Городокской церкви, ушедшей въ землю, а другая подъ кутнымъ угломъ дома родителей дѣвушки, или же ея злосчастнаго жениха.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

270.

ЧЕРНЫЙ БАРАНЪ.

Гродненской губ., Бѣлостокскаго уѣзда, м. Городокъ.

Въ одной верстѣ отъ м. Городка, Бѣлостокскаго уѣзда, на юго-западной сторонѣ, находится небольшой мостъ, съ одной стороны котораго два небольшихъ холма, а съ другой обширный лугъ. Многіе видѣли, что изъ подъ этого моста въ глухую полночь выбѣгаетъ черный баранъ, который прыгаетъ по дорогѣ, блеетъ точно зоветъ на помощь. Долго люди пытались поймать этого барана, но тщетно; это удалось наконецъ какому то простачку, который, схвативъ и связавъ барана, положилъ его въ «брику». Но лишь только «нукнулъ» онъ лошадь, какъ она, при всемъ напряженіи своихъ силъ не могла тронуться съ мѣста: колеса не вертѣлись. Испуганный простачекъ обратился къ Богу съ молитвою и началъ

креститься. Лишь только осѣнилъ онъ себя крестомъ, какъ послышался оглушающій хохотъ и баранъ исчезъ изъ «брики».

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Петръ Соколовъ.

271.

ЗАКОЛДОВАННОЕ МѢСТО.

Той же губ. и уѣзда, село Новая - Воля.

На западной сторонѣ села Новая - Воля, Бѣлостокскаго уѣзда, еще и теперь указываютъ мѣсто, гдѣ въ отдаленное время находилась «мѣстность» богатаго холостого пана. Однажды на усадьбу напали разбойники, убили пана, всѣхъ его «челядинцевъ», унесли весь скарбъ и до тла разорили всѣ «будынки» ¹⁾. Съ того времени здѣсь появляются иногда разные «цуды», чаще другихъ можно видѣть весьма длинный «скутъ», который упирается однимъ концомъ въ землю, а другимъ въ небо. Это тотъ самый «скутъ», по которому убитый панъ взшелъ на небо и по которому онъ спускается время отъ времени осматривать свое опустѣлое «будованне».

Учен. Свисл. учит. семинаріи Василевскій.

272.

ЗАКОЛДОВАННАЯ ЖЕНЩИНА.

Той же губ., Пружанскаго уѣзда, Рудникской волости, дер. Рожковичи.

Въ одной верстѣ отъ дер. Рожковичи, Пружанскаго уѣзда, стоятъ двѣ сосны, промежъ которыхъ въ одну и ту же пору года появляется женщина съ распущенными волосами и въ бѣлой, длинной одеждѣ. Кто бы ни попался къ этой женщинѣ, онъ дѣлается ея жертвой: она водить его по болотамъ, изнуряетъ до послѣдней степени и умерщвляетъ изнуреннаго, такъ что никто не можетъ найти и слѣдовъ его гибели. Но лишь только въ это время

1) Господскій домъ. Слов. Носовича. Тутъ же будынки употребляется въ смыслѣ строенія, постройки (отъ глг. будовать — строить). По смыслу выходитъ: *столба*. Ни у Носовича, ни въ польск. словарѣ мы этого слова не нашли.

запоетъ вблизи пѣтухъ, женщина мгновенно пропадаетъ. Спасшіеся отъ гибели рассказываютъ, что во время странствованія съ этой ужасной женщиной, имъ видѣлись длинныя и широкія рѣки, громадныя лѣса, обширныя поля и луга и большіе города.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи. Титъ.

273.

ДВОРЕЦЪ, ПРОВАЛИВШІЙСЯ ОТЪ ПРОКЛЯТІЯ.

Той же губ., Волковыскаго уѣзда, м. Лысково.

Въ одной верстѣ отъ м. Лысково, Волковыскаго уѣзда, находится урочище подъ названіемъ «Окопы». Въ отдаленное время здѣсь находился богатый панскій дворецъ, въ которомъ жила знатная паня Бэня. Дворецъ былъ окопанъ высокимъ землянымъ валомъ, всегда полнымъ воды. Когда была война русскихъ съ поляками, дворецъ былъ разрушенъ. Едва спасшаяся отъ плѣна и гибели паня прокляла не только воюющихъ, но и то мѣсто, въ которомъ былъ ея дворецъ и которое досталось побѣдителямъ. Съ тѣхъ поръ здѣсь можно слышать вопль каждую ночь; по временамъ же показывается краткосрочный огонь, потухающій съ приближеніемъ къ нему человѣка.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Гривачевскій.

274.

ВОЛШЕБНАЯ ТАТАРКА.

Той же губ., Бѣлостокскаго уѣзда.

На четвертой верстѣ почтовой дороги отъ м. Забудова къ станціи Геранимова, съ правой стороны, на довольно большой горкѣ проживала когда то волшебница—татарка. Рѣдко кто могъ проѣхать цѣлымъ и невредимымъ мимо жилища волшебницы: она догоняла прохожаго и проѣзжаго, сильнымъ крикомъ цѣпнула лошадей и сѣдоковъ, а потомъ удушала послѣднихъ на своей груди. Это продолжалось бы очень долго и много людей погибло

бы, если бы не слѣдующій случай. Догадливый кучеръ проѣзжавшаго пана покрылъ лошадей своей и панскою шубой и пригласилъ пана выйти изъ экипажа и спрятаться за ближайшее дерево. Волшебница своимъ обычнымъ крикомъ остановила лошадей и, предполагая въ нихъ человѣческихъ оборотней, стала душить. Тѣмъ временемъ кучеръ сорвалъ серебряную пуговку съ одежды своего пана, зарядилъ ружье и сразу убилъ злую татарку. Изъ раны убитой волшебницы потекла не кровь, а густая смола.

Учен. Свислоч. уч. семинаріи Осипъ Климякъ.

275.

ЗАКЛЯТОЕ МѢСТО.

Той же губ., Слоним. уѣзда, д. Заполье.

У насъ стояў млинъ¹⁾ стары и тамъ ў noci завсюды то гориць, то трапиць. Такъ одзинъ разъ ишоў музы́ка зъ веселье, дый ле того млина ишоў: такіе видаюцца ему палацы. Ажъ выходзіць попъ и просиць, кабъ ёнъ зашоў поиграць, каже: «я табѣ заплачу, колько хочешъ». Ну ёнъ пошоў. И уводиць его попъ ў палацъ. А тамъ стояць кресла ўсѣ. Посадили его на кресла, даюць ему пиць и ѣсьди. Ёнъ играе, а ены тамъ скачуць ўсѣ. Послѣ екъ пѣтухъ заспѣваў, такъ и згинуло ўсѣ, а ёнъ самъ сѣдзіць на церкви. Такъ ёнъ перехристіўсе и пошоў.

Зап. учен. пригот. кд. Свислоч. учит. семинаріи Ермоловичъ.

276.

МАШЕКА.

(Народное преданіе). Могил. губ.

Во всей почти Могилевской губерніи извѣстно имя Машеки, какого-то страшнаго чудовища, которымъ пугають дѣтей. Заплачетъ ли дитя, или закапризничаетъ, — обыкновенно говорятъ ему: «А вонъ Машека! Машека идетъ! Машека услышитъ!»

1) мельница.

Сдѣлаетъ ли кто непріятную, уродливую гримасу, также кричать на него: «Машека! Машека!»

Народное преданіе говоритъ, что имя это историческое и тѣсно связано съ исторіей Могилева, Приводимъ это преданіе, какъ оно сохраняется въ устахъ нашего народа.

На томъ мѣстѣ, гдѣ теперь Могилевъ, стоялъ темный непроходимый лѣсъ, непроницаемый для солнечныхъ лучей, отъ котораго и Днѣпру было тѣсно, а Днѣпръ въ это время былъ широкъ и сердитъ. Въ этомъ лѣсу жилъ страшный разбойникъ, котораго звали Машекой. Онъ обладалъ такою исполинскою силою, что одною рукою останавливалъ экипажъ съ восмерникомъ лошадей на всемъ скаку и однимъ разомъ вырывалъ большія сосны, а ходилъ онъ въ медвѣжьей шкурѣ, шерстью вверхъ. Не такой тогда былъ народъ, какъ теперь, много было силачей, но всѣ трепетали Машеки и пять десятковъ ничего не могли сдѣлать противъ одного. Машека наводилъ ужасъ на всѣ окрестныя селенія. Не смотря на то, что люди жили тогда большими селами, онъ безбоязненно входилъ въ каждое село и бралъ, что ему было угодно. Вездѣ добровольно отворяли ему ворота, лишь бы только оставилъ душу въ тѣлѣ. Не разъ выходили противъ Машеки цѣлыми полками, но онъ жилъ въ такой непроходимой чащѣ, что никто не находилъ не только его берлоги, но и дороги назадъ и всѣ или умирали голодомъ, или были убиваемы кистенемъ.

Но и на Машеку пришла погибель. Чего не могли сдѣлать сотни людей, то сдѣлала одна женщина. Однажды по дорогѣ черезъ лѣсъ ѣхала плетеная, запряженная восемью лошадьми брика, въ которой сидѣлъ молодой муштина съ прекрасною женщиною. Вдругъ явился Машека изъ-за огромной ели, мгновенно остановилъ брику и отправилъ на тотъ свѣтъ кучера, такъ что онъ и оглянуться не успѣлъ. Сидѣвшій въ брикѣ, видя, что дѣло идетъ не на шутку, выхватилъ саблю и со всего размаха ударилъ Машеку по головѣ, но сабля переломилась о стальную щетину, а муштина приросъ къ своему мѣсту отъ одного удара разбойника. Но при взглядѣ на женщину Машека сталъ какъ

вкопанный. Онъ узналъ въ ней старую знакомую. Она-то, отвергнувъ его любовь, и заставила его подружиться съ буйнымъ вѣтромъ. Оправившись отъ изумленія, Машека взялъ въ свои лапы полумертвую отъ испуга красавицу и отнесъ въ свою берлогу. Здѣсь она очнулась, съ разу поняла свое положеніе и составила планъ, какъ бы погубить изверга. Она притворялась кроткою, такъ что разбойникъ совершенно ей ввѣрился. Однажды онъ безопасно заснулъ при ней крѣпкимъ сномъ. Она осторожно достала огромный ножъ — и кровь хлынула рѣкой изъ разрезаннаго горла изверга. Совершивъ это дѣло, красавица какъ-то вышла на дорогу, пришла къ своимъ и показала имъ проклятое мѣсто, на которомъ съ большимъ поруганіемъ зарыли трупъ того людоеда, и назвали оное *могилою льва*.

Недалеко отъ того мѣста нашли большой бугоръ или гору, которая вся была облита кровью и усыпана костями невинныхъ жертвъ звѣрства Машеки ¹⁾).

Послѣ Машеки здѣсь жило еще много разбойниковъ, для истребленія которыхъ владѣвшіе симъ краемъ князья назначали это мѣсто для ссылки преступниковъ.

Ссылные мало по малу вырубили гѣсь и черезъ то прогнали разбойниковъ. Впослѣдствіи на этомъ мѣстѣ основанъ городъ, который или отъ множества могилъ убитыхъ разбойниками людей, или отъ могилы льва Машеки названъ Могилевымъ.

Ф. Подобѣдъ. Могил. Вѣд. 1851 г., № 8, ч. неофиц. ч.

ВОСПОМИНАНІЯ И РАЗСКАЗЫ О ВЫЛОМѢ.

277.

О ПРЕБЫВАНІИ ФРАНЦУЗОВЪ.

а) въ Полоцкомъ уѣздѣ Витебской губерніи.

Родилася я ў Дзявѣчкѣ—озярѣ ёсьць тамъ Дзявѣчкѣ и дзяреўня Дзявѣчкѣ, а тамъ дзяреўня Качарагі, Стодѣла. А Сinya-

1) Эта гора и теперь называется *Машековской* или *Мышаковской*; на ней находится городское кладбище. II.

скаго (Шанявскаго) дворъ недалёчка одъ насъ Сарнополюя; тамъ ишоу ручей Сидороу, на томъ боку было Синяўскаго, а на гэтомъ боку нашаго, Синяўскаго дзяреўні: Грушкова и Коло-тоўка, а ў Стодолѣ было половина нашаго, — а половина Еза-вицкаго; казённые мужики были.

Бацьку мого звали Якоў Шашко; быў ёнъ самъ хозяинъ, было у яго чатыре сыны. Ўсѣ помёрли и самъ помёръ яшо до пранцузоу. Якъ помёръ бацька дали намъ панѣ здольника ¹⁾ съ жонкой и съ дзяцёмъ; шэсьцяро было дзяцей, сѣмый самъ, вось-мая—яна. — Посли пранцузоу, якъ вышли яны — дзялилися зъ братомъ, ци братъ зъ ими, хто ихъ тамъ знаиць. Два годъ зъ здольникомъ прожили, на трецьемъ году пранцузы пришли, и пришли на *самую Илью*. — Только дала намъ здольница юшки, а пранцузы пришли и ложки у насъ побрали, стали юшку ²⁾ хлибаць. Чаловѣкъ зъ дзесаць, ня больши, пришло; стали яны поліўку тую хлибаць, а мы скоцину заняли и погнали за озярѣ Дзявичекъ, а изъ озяра покопаны канавы, такіи ключи радзи рыбы, што рыба на свѣжую воду идзець, такъ гэти ключи радзи рыбы покопаны. — Якъ вотъ сиголѣтняя зима такъ тхло мусиць быць; лёдъ тоўстый и снѣгу нарынуло ³⁾, дакъ рыбѣ душно; канавы глубокіи покопаны; якъ вычисьцюць канавы сяродъ лѣта — коли суха, такъ ўсякіи беражець самъ для сябе, радзи своей корысьци. — Дакъ якъ вай-дзець рыбы ў тыи канавы, — тамъ якъ ёсьць печь топицца, такіи паръ валиць. Бывало бацька пбѣдзиць, коли знайдзиць много рыбы ў норотахъ ⁴⁾, рыбу тую выбярець и язокъ ⁵⁾ разберецъ; такъ рыбы поўная канава найдзець, тогды чарпай только саками; та-кими мяшѣчками на вилахъ; чѣрпаюць тыми саками, да ў саки кладуць и домоу вязуць, а Шантыріѣха и Дроздъ не боронили ⁶⁾ — нехай ловиць той, кому рыба ловицца. Ужо послѣ якъ стау

1) Работника. 2) *Юшка* — уха, жидкая похлебка, сокъ изъ чего-либо варе-наго. Слов. Носовича; 3) навѣяло; 4) въ Слов. Носовича: Неретъ: рыболовный снарядъ съ вешкою, сдѣланный изъ прутьевъ, нерета; 5) отъ сл. *язъ*, мѣсто въ рѣкѣ, перегороженное перевязаннымъ между собою частымъ кольемъ для задержанія рыбы, — заколъ. Слов. Носовича; 6) не воспрещали.

Руткоўскій, забраў ёнъ ўсё подъ сябе, корыстовацца нікому не даваў; ня толькі заберець ў канавахъ, такъ и ловіць не даваў; ёнъ вотъ и ацэпормъ¹⁾ быў. Пріѣдуць жидаы, наложуць возоў дзесиць, — былі мы добры и богатые были... Мусиць же было што.... коли жито жнемъ, а сырое будзецъ—дакъ бацька сколько копъ зложиць опрычь, кабъ зрослося и сўшиць яго опрычь, и сыплюць опрычь на постъ... на солодуху. Здѣлаўши солодухи... вотъ солодуха и меду не надо! такъ было што ёсьць. — Кони было дзевяцero и короў штукъ дваццаць и больши ёсьць. — Якъ бацька помёръ, пошла матка за одзѣжей ў клѣць и забылася прараклѣць²⁾ замкнуць; ўлѣзли туды два коні, насыпана было на выгребы солодовое жито; якъ наѣлиси яны того жита, такъ думали—ци не прыбгуща яны, можа живы будуць, али священникъ якъ тольки пріѣхаў ховаць бацьку — такъ и кони подошли, и скура полопалася на ихъ, тольки на хрипцѣ осталася цѣла; а конь быў слаўный и кобыла, што жарабать водзила.

Якъ загнали мы живоцину за три островы³⁾..... промежъ большого лѣсу — пожня.... ўзогнали на чацвертый остроў, стали мушныны загородку валиць; валили лѣсь, кабъ живоцина ня вышла ўсё роўно якъ зъ хлѣву, а скоцины было много,—площадзъ якъ вотъ ёсьць рынокъ, а пожня больше за рынокъ, воды нѣтъ нигдзѣ. Пошла я съ Пѣклой воды искаць, нигдзѣ нѣтъ, дакъ мы ў Чарвятку, ў рѣчку, что вышла изъ Чарвята изъ озера и упала ў Полоту, ў гату ў самую. Зачарпнули мы по вядры да па кійку и нясёмъ. — Ўзошла я на ўзволокъ..... гляджу.... ажъ пранцузы коло нашей скоцины. «А Пѣклачка», кажу, «пранцузы!»—«Кидай вѣдры, бяры палки!!..». кричиць тая Пѣкла. Побрали мы палки, да бягомъ побѣгли къ имъ: «А вы гады! зачымъ сюды пришли!..» А пранцузы ў башмачкахъ, ў чулкахъ на уцѣкъ, яны уцикали,

1) искаженое отъ сл. ассесоръ: засѣдатель (земскій); нынѣ—становой приставъ. Сл. Носовича. 2) переклѣць: «чуланъ у крыльца клѣти, подъ одною крышею съ нимъ». Тамъ же. 3) У Носовича нѣтъ, а въ «Дополн. къ Опыту области великор. словаря» находимъ: островъ — мѣсто въ лѣсу, покрытое высокою травою. III.

а мы за ими гналиси; тогда и мужчины за ими, а то стояць руки поспусціўши. Угнали мы пранцузоў ў тын ключи. Ци остались яны тамъ живы, ци не, хто ихъ тамъ вѣдаиць. Якъ мы ихъ прогнали, занялі мы живоцину и погнали по болоту, по кичахъ¹⁾, по драхбѣ²⁾ такой, што и Боже упаси, покуль ажъ догнали до рѣчки Чарвятки; тамъ братъ вѣдаў, гдѣ перагнаць чиразь рѣчку. Якъ перагнали чиразь рѣчку, дакъ скопина ночавала тамъ на лугахъ; на заутрае ужо обваливали изгородку.... Кабъ оттуль ня рушили скопину, такъ ўсябъ, можа, была цѣла, ўсѣ были тамъ, ўся живоцина была ў кучи и наша и сосѣдей.... Погнала я тольки на лугі дробязгъ: овецъ, козъ. Дробязгъ ходзиць, а я сяджу ў кичахъ, ажъ чую гомоняць. Дай погладзѣць... хто гомониць. Якъ ўстала—виджу пяць пранцузоў на коняхъ, ябъ на уцѣки, да у ихъ пистолеты ёсьць.... застрѣлюць; дакъ я стою, якъ дурочка якая и яны стояць за канавой, рукой махаюць да кричаць «Галѣ, галѣ, галѣ маширь», а я стою... Дакъ двое, отдаўши кони, перапли чиразь язь, да мяне подъ руки и вядуць. Ўзяўши вяровочку, завязали мнѣ кола шыи; вядзи ихъ, кажуць, гдѣ кровы, гдѣ млеко, масло, бараны, куры, яйки. Повелабъ я ихъ ў Лапациновыхъ дворъ — да Полота; якъ же повяду чиразь рѣчку? надо вясьци кола озерá. Янъ увила ў березнякъ, — почемъ я знаю по якому яны говоруць? ничего не знатко, тольки и знатко: «галѣ, галѣ, маширь!», а знатко, што говоруць, што добро будзець, што я привяду ихъ къ чаму доброму, а у мяне за колошиной³⁾ ножъ ёсь: якъ лапци обуты, дакъ за онучиной ёнъ и торчиць, надо-жь лапци сплесьць, ниминучи дзѣло, дакъ ёнъ у мяне и быў. Согнуцца мнѣ ня можно, я и подняла ногу и выпцягнула ножикъ. — Богъ мнѣ такъ показываў,— я такъ и рѣбила. Было ящо видно ў поўотвечорка, ўзяла я да вяроўку перарѣзала да ў рукахъ дзяржу, якъ будто кола шыи копаюся; яны думаюць, можа вяроўка мулицъ⁴⁾, а я дзяржу... якъ увила я ихъ ў тын ключи: лозá густая, крапива большаа. Якъ скокну я чиразь канаву, а пранцузъ за мной, конь пираскочиў...

1) кочкахъ. 2) драмба: валежникъ, ломъ, сучья въ лѣсу. 3) Въ словарѣ Носовича: «Колошина—нижняя часть штановъ къ пятѣ». 4) надавлиываетъ, жметъ

я чиразъ другую и ёнъ туды, а тамъ конь и сѣѹ. Тогда яны ўсё разомъ выстралили зъ пяци пистолетоѹ. Вотъ дай Богъ, Збави-целя къ сконаню ¹⁾ такъ щиро призваць, якъ щиро кажу.

II.

Якъ уцикла я отъ тыхъ пранцузоѹ, вярнулася я къ живо-цинѣ, забрала статокъ да уже позно пригнала къ своимъ; а яны говоруць: «Чаго ты такъ позно пригнала скодину, мусиць спала.» На што-жъ миѣ хвалицца, што было? нехай будзець такъ, а то миѣ жъ придзецца на заўтрія изноѹ гнаць скодину, ниhto жъ другій не отважицца гнаць ²⁾ якъ спочуўши, што пранцузы приходзили. Такъ побыли мы до Большой Богородзицы; на Большую жъ Богородзицу пригнали мы скодину домоѹ. По ўсихъ дзереў-няхъ поставлены были ў каждой хацѣ по три чаловѣки залогоѹ ³⁾; а нашъ Дзявичекъ близко двора, дакъ у насъ не было; съ пратѣн-цый, коли есьць якая, идзи ў дворъ. Стали тыи залогы хозяинамъ говориць: «Гоници кроѹ домоѹ, цѣло будзиць ўсё». — И поставлены были тыи залогы отъ пранцузоѹ, штобъ мужики работу робили и косили и жали и молодили. Якъ намалоцуць ноччу, такъ ў лѣсь занясуць, ямы повиыкопаюць и бяростой обложуць, штобъ было на зиму. што ѣсьць, пясокъ разнясуць и муравейнику нанясуць, а пранцузы и знайдучъ. Богъ святыи вѣдаецъ, якъ яны знали: за-разъ и знайдучъ, а было жъ ихъ тамъ якъ туча незличбная... Якъ пригнали мы домоѹ и своихъ и Качеражиныхъ и съ Ступакоѹ и съ Сиценца и съ Стодолы короѹ къ полдню, а одвечоркомъ по-гнали къ озярѹ, понаѣхали пранцузы изъ двороѹ и давай ловиць кого поймаюць; коли поймаюць барана, альбо подцѣлка, привяжуць передніи ножки къ заднимъ, да одного барана къ другому, альбо къ подцѣлку и пиракинуць чиразъ коня; а поймаюць быка, ци ко-рову, то одного съ одного боку, а другого зъ другого боку привя-жуць и повядуць. Одкуль яны ужо брали тые вяроўки, ўсе жъ при-ѣзджали зъ вяроўками, набяруць сколько имъ надо и повядуць, —

1) смерти. 2) 15-го августа. 3) залогъ — заложникъ.

войску жъ много надо. Назаўтра, якъ настаў золочокъ, погнала я статокъ ў лѣсъ, сама ходжу по чистому полю, а якъ которая скопина выйдзиць изъ лѣсу, я яе опяць туды завяруну. Гляджу—ажъ пранцузы гонюць ўсихъ короў зъ чатырехъ дзеравень. Увогнаўши ў нашу улицу,—улица была широкая, заѣхало сколько чаловѣкъ напяродъ статку и кажущъ нашимъ Дзявицкимъ: Бярицы свой статокъ!» Мусиць сабѣ думали «тутъ же близко, возьмемъ коли надо будзиць, а который зъ нашихъ кинуўся загоняць, дакъ ничо́го ня зробиць, коровы чужіи уцакаюць; а я скорѣй давай своихъ короў дальше ў лѣсъ одгоняць. Посли казали, што кликали мяне,—да гдзѣ-жъ я почую, коли далѣко отогналася ужо? Загналася я далѣко да думаю сабѣ, доўгожъ гэто будзиць, покуль пранцузы попойдуць, а домоў можно будзець гнатца, дакъ я короў дойныхъ своихъ да другихъ ўсяго зъ дзiesiąтокъ сабѣ кинула, а тыхъ позапускала. Гдзѣшъ мнѣ одной управицца, да куды и молоко лицъ? Надрала я бярысты, наробила кужни¹⁾ такін, дою ў тыхъ кужни да стаўлю: якъ скисниць, дакъ я на пень выверну простоквашу, сыроватка збяжиць, а творахъ тамъ и ссохниць, дакъ я яго зъ молокомъ зъ смитанкой и ѣмъ, орѣхами закусываю. Орѣхоў же сколько хочешъ бяри, щипаць мнѣ ихъ не надо, готовые, Якъ набяру ихъ тамъ да положу сушиць, дакъ одъ соекъ бида, сколько ихъ тамъ наляциць — дакъ нязличиць. Ягодъ: черны́й смороды, брусницъ сколько хочишь. — Погоню я своихъ короў ў поле—идзець одна коло однэй близехонько, ни одна не раўнёць, а коли хрусницъ которая, дакъ ўсѣ глядзь — глядзь да на яе. На ночь пригонюся опяць на тоя само мѣсцѣчко: полягуць коровы, одна коло однэй близенько. Стали ужо ночи холодныя, и я межъ ихъ лягу. Пообноси́лася я, только рубцы одъ одзежи на мнѣ засталися,—а лягу межъ короў—мнѣ и цѣпло. Такъ дожила я до Покрова, дай, думаю сябѣ: довѣдуюся я домоў, што тамъ чуваць. Вышла

1) Кузовѣчки. Слово кужень въ уменьшительн. формѣ: куженька (по указанію «Опыта области. великор. словаря») употребляется въ Кашииск. у. Тверской губерніи и означаетъ между прочимъ: маленькую корзинку, сплетенную изъ драниць. III.

изъ борѣ, да на поле выйци ня можно: соўсимъ голая. Погляяджу — братъ мой на поли орѣць; думаю сабѣ, якъ доорѣць борозну, дакъ завѣрницца ўзадъ опяць къ лѣсу. Я зашла ў той бокъ и стала кликаць: «Хвядоть, а Хвядоть!»... Першій разъ поглядзѣў тольки и стаў опяць ораць; я кликнула и другій разъ: «Хвядоть, а Хвядоть!».. тогда ёнъ спрашиваецъ: «Хто мяне кличиць». Я кажу: «Брацитка, гэто я!» А ёнъ кажиць: «Агапка, гэтоты?» — «Брацитка, — я!» откликаюся. «Ходзи-шъ сюды, чаму ты ныйдзешъ сюды?» — «Брацитка, яжъ голая!» Тогда кинуўши коня, бягомъ ёнъ ко мнѣ; я за кустъ, скорчѣўшись, притаилася; дакъ ёнъ зняўши носоў¹⁾ зъ сябе, на мяне накінуў, — тогда я пошла ў дзяреўню, да разсказала, гдзѣ нашъ статокъ. Дакъ тольки ў нашимъ Дзявичку однимъ и засталися коровы, а то ўсюдахъ — ўсюдахъ побрали пранцузы.

Народъ ўсѣ лѣто ховаўся ў лясѣ, тольки одна братова²⁾ заставалася ў хаці. У яе быў малыі робёнокъ, дакъ зъ робёнкомъ ў таборъ, другіе яе не принимали, боялися што робёнокъ станицъ кричаць, кабъ пранцузы не почули. Усе лѣто яна тамъ прожила; мыиць бялѣлѣ на ихъ, доиць имъ короў. Сперша ящѣ я одна яе провѣдывала: подошла я къ сялу, ажъ яны ўсе коло пчельни; пчола палюць, да медъ достаюць. Я скѣринько ў хату; сядзиць яна за люлькой и мяне за люльку посадила. Нашло пранцузоў ў хату, нанясли мѣду, сыру — повенъ столъ. Я поглядзѣла, да кажу: «Пора мнѣ ицци.» — Не, ныйдзи», кажиць яна, «забѣюць»... Я и заночавала, а золочкомъ³⁾, ўзяўши у братовой жонки горшчѣчакъ масла, да скорѣй ў лѣсъ. А якъ повышли послѣ наши изъ лѣсу на работу, дакъ и жнуць и косяць. Покажуща пранцузы, — которая станицъ уцिकाць, дакъ яны и стриляць. Скольки позастрѣлили! а якъ застануща, дакъ ўсяго было. А братова жонка послѣ ўся стала ў ранахъ и братъ одъ яе набраўся: кажуць што уся дзяреўня набралася хворобы одъ тыхъ пранцузоў.

1) верхняя свитка. 2) жена брата. 3) на зарѣ, на разсвѣтѣ, чуть свѣтъ. III.

III.

На самого Покрова подѣхали казаки подъ нашъ дворъ да стали стріляць, дакъ и повыгнали пранцузоў. Тогда и ў Полоцку ужо цихо стало, не стало слышно стрѣлу. Тогда ужо я отважилася исьци домоў; а сосѣдзи мяне и матку цѣлую зиму за тоя кормили, а я дзявицей учила Богу молица. Приду, бывало, ў хату, дадуць мнѣ їсьць; я и кажу: «понасу матцѣ». — «Їшъ, їшъ, сама, дадѣмъ и матцѣ». Принясу домоў, дакъ и братѣвазъ нами хлибаецъ. А у брата была худая кобылѣшка, дакъ ѣнъ и поѣхаў на ей кормицца самъ коло сябе. — Якъ же дождалися вясны, тогда ўсимъ полягчело. По дворахъ ўсе панское поле позосталося някошеноя и нѣжато. Пойдзимъ на поле, набярѣмъ колосья ячменю, награвѣмъ жита да ярицы, завязѣмъ домоў, змолоцимъ да и ядзімъ; грецки награвѣмъ, зробимъ на поли токъ, тамъ и змолоцимъ. А лѣтъ што застаўся на полѣ и ходзіўши кола яго, такъ ня выходзимъ. Волокно само на ѣмъ пошставало ¹⁾, а бѣлъ такъ, што сказаць ня можно, и крѣпкій такі; который же лижаў, то увесь пополамъ, соўсимъ ня крѣпокъ.

Зап. со словъ старухи—крестьянки А. Я. К. Зейне въ 1870 г.

278.

б) въ Мстижской вол., Борисовскаго ўѣзда, Минской губ.

Ў 12-мъ году, якъ бились пранцузы ў Студзенцѣ, дыкъ я, малы тогда, зъ тѣтомъ, за Макаўемъ, пнянкѣ мочили, дыкъ ўсѣ чѣимъ: зямля и вода—дыррррръ, дыррррръ! Я спужаўся, пытаю: «што гѣто такая?»—Бацька и кажа, што гѣто пеўня коля Борисова война идзе. Я пытаю: «а ци далѣко тоя Борисова?» А ѣнъ кажа: «Мили чатыры будзе». Посли ужо часто помню разсказывали, што пранцузы, якъ ишли чиразъ Бярозу, чиразъ мостъ, а той мостъ наши войски подпиловали, дыкъ ихъ бѣдныхъ тамъ, якъ прусакоў тыхъ, порубили; кажуць: ўся рака, якъ мостъ, была за-

1) поистрепалось.

пруджана, пиралазиць можно было по трупахъ, вода чирвона отъ крыви—пиць ня можно было, а самъ ихній Наполинъ тогды шапку згубіў и, удикаючи, только крикнуў: «Ну, ящо не́коли вярнуса за шапкой!» Кажуць: тамъ ў Студзенцѣ пранпуская брика зъ золотомъ сховано, али нихто ня вѣдае, гдзѣ. Ато праўда ў Мран, дзѣ цяперъ валяюшь и ёсьць криница, дыкъ тамъ, якъ пираходзили пранцы, три янтолики зъ золотомъ упусьцили. Али гдзѣ тамъ ў гэтой багнѣ¹⁾ ихъ достаць? а другая, — нихто и ни шукаиць, бо довѣроная праўда: хто, бывало, што-нибудзь, хоць гузикъ²⁾ яки ўзяў пранцузскій, дыкъ нихто ни разжыўся, а кожанъ пропаў отъ якого нибудзь лиха; ды кажуць: и шкода было обдзираць ихъ, — яны, бѣдныя, якъ мухи пропадали, только штѣбники короценькія мѣли, паньчочки, чаравички; а хоць ў Пилипоўку гэто было, али гэтакія жа морозъ быў. А якъ на Москву йшли, дыкъ ў самыя Пятроўки и, бывало, на сялѣ никого ни чапаюць, а ящо за ўсѣ—ўсякою й гроши давали; али много нашего брата ошукавали старовѣры: убяруцца ў ихъ одзѣньня ды пріѣдуць ў сяло, побяруць скоинку и ўсе, што лѣпшоя — ды драло! а другіе думуюць, што гэто пранцузы, — во якъ! Чиразъ сколько годоў, — я ужо жанаты быў, зъ обозомъ ў Полоцкѣ ѣхаў, дыкъ пріѣжджаў ў Макаўя одзинъ пранцузъ и пытаўся Яўмена Курьяна; сказали, што ёнъ зъ жонкой умерли. «Ну, покажиця мнѣ ихъ хату, гдзѣ яны жили». Мы сказали, што даўно згорѣло. Пранцузъ тогды нѣшто задумаўся. Посядзѣў трохи и поѣхаў назадъ, али якъ садзіўся на коня, дыкъ Тодоръ Майстра пытае: на што яму Яўмень? Ёнъ сказаў: «траба; я якъ удикаў зъ Студзенки, по болоцѣ, празъ Нанбораць, муся: *Убораць*», дыкъ ў вашимъ сялѣ ў яго ночоваў.

Зап. волостнымъ писаремъ А. Ганусомъ отъ старика кр. д. Макавыя Данилы Стрѣльченка.

1) болото, топь. Слов. Носовича. 2) *гузикъ*: пуговица.

ВОСПОМИНАНІЕ О ЕЗУИТАХЪ И О СТАРОМЪ БЫТІИ.

279.

РАЗСКАЗЪ СТАРОЙ ДВОРОВОЙ.

«Здорова кума! Куды идзешъ?»

— А, сястрица ты моя родная! гэта жь я къ табѣ иду.

— Што жь такое

«Ци ня вѣдаешъ ты, гдзѣ тыи тамъ Гораны?»

— А на што яны табѣ?

«Моя жь Машка туды замужъ зайшоўши».

— Чула, чула я гэта.

«Дакъ мнѣ вѣдаць хочецца ў якимъ гэта боку тыи Гораны, ци яны за краснымъ мостомъ, ци ў другимъ якимъ боку? Хуць ўзглянуць ў тую сторону!...»

— Ну, нешто жь ты ужо дужа роздобрухалася, здаецца жь, таки ня дужа надъ ей разрывалася.

«Да вотъ не разрывалася, а якъ зъѣхала, дакъ ня вѣдзь чаго нѣякъ и дужа моркотно.—Дакъ скажи жь мнѣ, гдзѣ тыи Гораны, коли вѣдаешъ?»

— Во! я ня буду вѣдаць, гдзѣ гэта Гораны, коли я ў дворѣ и родзилася и ўзросла и замужъ зашла; тамъ и моя Христуля родзилася.

«Няго¹⁾ запраўды? Зязюлька жь ты моя родная! разкажи жь ты мнѣ про ихъ!»

— Добро,... разкажу..... Вотъ видишь: Гораны не за краснымъ мостомъ, а табѣ надо ици чаразъ рынокъ, коло Данилки, коло больницы да и за рогатку, а тамъ Просмушки мимо пройшоўши, коло красныхъ могилокъ да просто ажно до самого Струня.

«А ў Струнни ци была жь ты?»

— Не, ня пришлось ни разбѣчку быць ў томъ боку.

1) неужь-то.

«Якъ же жъ гэто; тамъ видзъ лагеры. Перши за корпусомъ дакъ кадзеты ў большихъ палаткахъ празъ ўсе лѣто тамъ жили; а цяперіцька, якъ корпусъ по другому стаў называцца, попо-строили дзеревянныя бараки.»

— Што жъ гэто за бараки такіе?

«Якъ домы́ и дзвери и вокны большіе, тольки не мощоные, бязъ печакъ и бязъ столи, вѣдома строены якъ тольки на лѣто, штобъ лѣтомъ жиць тамъ.»

— А зимо́й же тамъ хто?

«Одзинъ сторожъ тамъ наглядаецъ, штобъ чаго не розломали да не побрали; ў насъ же на гэто народъ лоўкій и охочій.»

— Ци гэто Струння Язовіцкое (Езуитское) ци Бискупское?

«Гдзѣ тамъ Язовіцкое, оттуль до Язовіцкаго будзець ящо вѣрстъ коло дзсятку, коли не поболѣ; а гэто тоя Струння, што перши Бискупское называлося, за тоя, што якъ были уніаты, дакъ бискупъ Уніецкій тамъ жиў; тогды то Струнне пригоже́ было: отъ дороги заразъ быў большій стаў ¹⁾, ишоў ёнъ колѣномъ, при самомъ колѣнѣ коло стаў ельникъ густо быў насаженъ, якъ спянá, а тамъ Бискупскій домъ, муровáнный, пребольшенный, на три этажи, а чацвертый ящо склепъ, дакъ вотъ які́й быў домъ; а цегла ²⁾ жъ якая тамъ пребольшенная, да цвердая така́я, што ниякъ на разобьешъ,... и роблена яна не по цяперешнему, што возьмуць глину, чуць змочуць водо́й, насыплюць пяску, разы два лопатой пяравернуць, да рогожкой часы на два накрывуць,... а нехай сабѣ хуць и на поўдня, и кажуць: «глина прѣецъ.» А гдзѣ ёй тамъ прѣць... за гэту пору, што подъ рогожкой проляжыць, дакъ яна и не согрѣецца, ня тольки што пярапрѣиць; а Струнь-скую цеглу робили не такъ.

Старовѣръ Рагозинъ, што живець на вуглу той вулицы, якъ одъ больницы пойдзишь къ тому мѣсту, гдзѣ была старовѣрская мо́ленная, а цяперіцька стоиць священнический домъ; дакъ вотъ казаў той Рагозинъ, —яму лѣтъ, вѣрно, коло дзевяноста, а Струнь-

1) прудъ. 2) У Носовича: цѣ́гла: кирпичъ.

скую цеглу робіў ящо дзѣдъ яго, дакъ ёнъ одъ яго чуў, што въ одно лѣто глину сладзили да ў ямы поховали, тамъ ў ямахъ глина ўсе другое лѣто пролежала, на трепее уже лѣто стали цеглу робіць.—Ну, дакъ я казала, што Бискупскій домъ пребольшенный быў, а гэтаго ящо ня досыць, трошку отступіўши пристроенъ и другій каменный домъ, тамъ ужо тын, што до бискупа приналежали, изъ ихъ одного ксендза и я видзѣла (яго звали Быкоўскій) у яго и бородаўка была на шацѣ, ци на лобу,—добро ня помню; ёнъ, видишъ, быў надъ ксяндзоўскими хальварками, по ихнему гэта звали «кураторомъ».

«Во нашли прозвище, якъ бы ў хальваркахъ только одны куры; ёсьць же и ящо добро, а то выдумали ксендза *куратором* называць.»

— Не, гэта мусіць ня тое, што ты кажишъ, а нѣшто другое значилося. Ну гэготъ кураторъ, якъ быў надъ хальварками, дакъ ёнъ госьцинцемъ (почтовою дорогою) ѣздзіў ў Островляны, яны тожъ былі подъ имъ; а ў Островлянахъ была наша почта, дакъ ёнъ даваў солону конямъ на подсыцель, а браў за гэта гной¹⁾; ўсюдахъ такъ робюць, вотъ и на городу зъ околицы мужики ѣздюць да гной возюць, наша жъ зямелька только съ гноемъ и урожай даецъ; дакъ вотъ ужо и было знакомство, и ёнъ, бывало, якъ ѣдзиць большакомъ (почт. дор.) дакъ ў дворъ заѣзджаецъ.— Гэготъ самый ў другимъ камеonomъ дому жиў; а тамъ къ стаў ближе — стояў броваръ²⁾, гдзѣ водку гнали, тогда якъ ўсюдахъ водку гнали, радзи браги, статокъ кормиць.— Кабъ ни брага, дакъ ня вѣдаю, ци засталася бы гдзѣ скопина, при тогдашнихъ упадкахъ; заўсегды казали, што гурты быкоў заносили заразу. Много жъ ихъ тогда и гоняли, рѣдкій дзень коли не было гурта, другій разъ и по два на дзень, а гурты якіе пребольшущіе, на цѣлую вярсту розцянница, а при гурцѣ людзи и пѣшіе и конныхъ дзсятка со три альбо съ чатыре; конныхъ яны розсылали быкамъ украинскимъ пашу³⁾ займаць. Быки пребольшенные такіе, другій

1) навозъ. 2) пивоварня, пивоваренный заводъ. 3) пастбище для подножного корма.

быкъ больше стаённаго коня (стайня-конюшня), а роги, чуди не зъ мои руки; и во дворъ къ намъ яны заѣзджалися паны и наймали имъ коли жито съ поля, альбо сѣно зъ луга звязуць, бывало и положуць на столъ сколько цалковыхъ за попаску, альбо за почлехъ, тогда пасуць коли и поудня; а на ночь съ поля згонюць на пустоя мѣсто, альбо на дорогу, кажуць, што на полѣ быки ня скоро улягуцца, коли ёсьць што щипнуць; хозяйству жъ была бъ корысьць, кабъ скопину на полѣ положили.

— Ну, дакъ што жъ ящо было ў тымъ Струнни?

Што было? вѣдомо, къ бровару¹⁾ надобень быў прудъ (мельница), ёнъ и стояў коло дороги, што одъ Бискупскаго двора просто къ церкви йшла; быў садъ большій: съ одной стороны, я уже казала, быў обсаджень ельникомъ, съ другой—бярбозами, а тамъ дальше ўсё липами и по сярбодку ўсё дорожки обсаджены липами, цяперъ тыи липы розрослися такъ, што ў другомъ мѣсьцѣ ни соўнышка не проглянець, ни дождчъ ни капнець; а промежъ дорожекъ яблони были, да мусиць одъ цѣни, ци што, тыи яблони попрпадали. Пригожо было, якъ бывало, идземъ, альбо мимо ѣдзимъ, дакъ глядзишъ ни наглядзишся, а тутъ ящо павы, хвосты роспусциўши, коло бискупскаго дома ходзяць, а на хвосцѣ концы перъя такія блискучія, што чудо. Паву то я нидаўненёкко ў городзи видѣла у нѣмца, што ильнѣмъ торгуйць;... вотъ сястрица гроши грабѣць, чуди не лопатой, коли яго помочникъ такимъ важнымъ ѣздиць, што ни жадному изъ паноў зъ имъ ни зровнацца.

Што цяперъ про паноў казанъ, имъ пришлося хуже, чѣмъ нашаму брату..... У кого дворъ ёсьць, дакъ гроши нѣтъ, а бязъ гроши якоя тамъ хозяйство? возьмиць который гроши у жидуу, такъ и соўсимъ пропау и ня выдзирицца изъ ихъ когцей, и дворъ за ништо пѣйдзиць...

«Што когци то когци, дзяруць яны добро и большаго и малого, дѣсиць одъ ихъ и нашаму брату! Якій лучій домъ за хри-

1) пивоварня, винокурня, пивной заводъ.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

сцяниномъ застаўся, жидъ якъ нибудзь да заберець ў своё лапы, а хрисціянамъ нехай ладно будзиць и на краю города.

— Што жъ тамъ ящо ёсьць ў Струнни?

«Вѣдомо што ёсьць... ёсьць церква, да якая ящб. Кажуць неколи бискупъ Лисоўскій ѣздзіў ў тую зямлю, гдѣ Христось жиў, дакъ тамъ ў найбольшимъ городѣ сподобаў собѣ нѣйкую церкву, дакъ такую и ў Струнни построиў. Церква крыжемъ ¹⁾ построена и дахъ ²⁾ быў пѣрши тольки круглый, а цяперъ якъ стала праваслаўная, дакъ надъ дзверами звонницу, ци колокольню, зробили. Коло воротъ два высокихъ каменныхъ стоўба; ў тыхъ стоўбахъ ў сярэдзинѣ и сходки ёсьць, по тымъ сходкамъ можно на гачечекъ выйци, што подъ-самой крышкой, сажни три коўсыхъ отъ зямли будзець вышки до яго; гачечекъ гэты кругомъ стоўба идзець и коло яго рамотка зроблена; крышка вотъ якъ ёсьць сахарная голова и желѣзными листами была накрыта, али недаўно листы позваливалися, ци ихъ хто долойки поскидываў; а на головѣ на той зробленъ изъ жалѣза мѣсяцъ молодзікъ, рожками къ верху, а надъ имъ крыжъ небольшенькій.—Одъ стоўбоў на окόло идзець мурованая сцяна и дванандцаць круглыхъ капиць зроблено промежъ той мурованой сцяны. Коли мур ³⁾ ў сяродки было пригожо ельникомъ высаджено, да нешто ельнику много посохло. Ў церкви той, Кажуць, бискупы попохованы.... зъ правой то руки нѣйкая жалѣзная крышка, якъ гробъ, ци гэто самы гробъ, ци крышка отъ дзвярей ў склепъ, — добро ня вѣдаю.—А ў церкви ў той и за уніятоў заусегды были царскіи дзверы, Кажуць жа, што и на верхнимъ замкѣ яны были..... Были.... а по дзереўнямъ нигдѣ ихъ ни было.—Зъ лѣвой же руки ў церкви стояць и фонары и другія вещи, што при бискупѣ нады были, а цяперъ такъ стояць. Яны трѣшку похожи на тыи, што при архирей ў церкви бываюць, и тоя што на голову бискупъ надѣваў было похоже и золотомъ шито, тольки ня круглая, а на чатыри углы было зроблено и крыжикъ быў зверху на самой сярэдзинѣ.

1) крестообразно. 2) кровля. 3) каменной стѣны.

А што жъ цяперъ ў бискупскомъ домѣ?

Цяперъ одзінъ верхній радъ покоѣў збили да зробили магазынъ на зббжже; перши было зроблено для того, штобъ хлѣбъ быў ў запасѣ, коли будзець неуроджай, али нешто яно не доўго тамъ выляжало, вѣдомо сыромолотная по Дзвинѣ на стругахъ привозили неодкуль здалёка, а послѣ якъ перемѣняць надо было, дакъ опяць на Дзвину ў лодки ссыпаць возили, тамъ жа Дзвина и зъ поўварсты ня будзець. Разъ, здаецца, перамяніли, а послѣ и соўсимъ распродали. — Познѣй изъ Полоцка туды казенный магазынъ, што солдатамъ пайки давали зъ верхняго замка перавялі, али и той ня доўго тамъ побыў; цяперецька тамъ хоромы пустые стояць, одзінъ сторожъ живець. — Вотъ табѣ и Струнная, гдѣ поўно было, тамъ стало пусто, а гдѣ цвятѣчки росли, тамъ полынь заняўся; за тожъ мужичкамъ дѣбро стало жиць; гдѣ дворная жито росло, туды мужички изъ лясѣ да зъ болотъ переходили жиць и дзвѣ дзяреўни построили.

Зап. преподавателемъ полоцкой военной гимназіи, А. Яков. Зейне.

280.

I.

РАЗСКАЗЫ О ПОЛЬСКОМЪ МЯТЕЖѢ.

Минск. губ., Новогруд. у., м. Еремичи.

Въ одзінъ годъ весною, якъ вжо ишли вицины¹⁾ въ Кролевицъ²⁾, полякѣ вельми хопѣли, кабъ якъ мы имъ зноў робили панщину ды ўсѣ їздили по нашимъ панамъ. Разъ, якъ я вжо стояў зъ вициною коле Синяўскія слободы, дакъ вбачіў вельми много полякоў хопѣли перайсьці за Нѣманъ въ слободу. Мы ихъ перавезли и яны намъ дали много рублѣў. Полякѣ тыя зайшли къ одному пану, а пана не было дома, а панская жѣнка стала ихъ частоваць, а послѣ полякѣ ўзяли и пошли ў лѣсъ. Почекаўши трохи, мы вбачили много нашего войска. Войско тоя перайшло за Нѣманъ, ды въ той лѣсъ пошли. Тамъ яны вбачили полякоў и обкружили ихъ. Тогда поляке вжо не хопѣли бицца и здались на-

1) особый родъ барокъ или лодокъ. 2) Кѣнигсбергъ.

шимъ солдатомъ, а въ одного поляка быў загараць ¹⁾. Ёнъ взяў его ды разбіў своимъ обѣдомъ ²⁾. Гэдакъ полякоў я побрала, а нѣкоторые потопилися. Жёнку тую, што частовала полякоў, хоцѣли забраць, але панъ заплаціў за яё пяць тысячъ рублёў.

Зап. учен. приготов. кл. Несвижской учительской семинаріи Григорій Груша; сообщ. учит. эт. кл. П. А. Введенскимъ.

281.

II.

Минск. губ., Новогрудск. у., Городищенск. волость.

Якъ гэта быў мяцежъ, якъ гэта полякѣ вставали на насъ за тоё, што нашъ царъ сказаў, кабъ мы ня робили панцину. Тогда полякѣ собиралися такъ: коли у водного пана поляка быў сынъ, альбо большъ сыноў, тогды яны брали косы, вилки, сакеры ³⁾ и йшли къ другому, у которого гэдакъ были сыны. Яны сказали гэтому пану, кабъ ёнъ пусьціў своихъ сыноў. Коли ёнъ соглашаўся, то яны ховалися у яго ў хлявѣ, альбо ў гумнѣ. Гэты панъ носіў ёсьци туда и, снарадзіў, отпраўляў ихъ всѣхъ разомъ. И тогды яны йшли къ другому пану. Коли гэдакъ, бывало, назбираюцца шматъ ⁴⁾ молодыхъ паноў зъ косами, вилками, сакерами и стрѣльбами, то идуць ў вёску, рѣжуць тамъ людей, забираюць ўсе добро, подпаловаюць ⁵⁾ ўсѣ хаты, а которыхъ вяликихъ мужчинъ остаўляюць и кажуць, кабъ яны йшли зъ ими, а коли гэтые ня хоцѣли ици, то яны *мэнчили* ⁶⁾ ихъ. Гэдакъ разъ яны пришли до нашаго пана, Антося, двананцаць поўстанцаў и сказали, кабъ ёнъ пусьціў своихъ сыноў, а ёнъ даў гэтымъ поўстанцамъ много грошай и хлѣба и яны пошли. Изъ двора пришли яны подъ нашу вёску и сховалися за горкою до ночи, а ночью хоцѣли прійци подпалиць нашу вёску и насъ ўсѣхъ порѣзаць. Но нашъ сусѣдъ, Сымонъ, заглядзѣў кудую яны йшли и гдзѣ прыпыналися и сказаў ўсѣмъ сусѣдямъ. Тогда наши сусѣдзи Адамъ, Лявонъ, Игнась, Винцесь, Янко, Павлюкъ и Пятрусь

1) карманные часы. 2) каблукомъ. 3) топоры. 4) много. 5) поджигаютъ. 6) мучили.

побрали косы, сакёры и стрѣльбы, пошли и прогнали ихъ отъ своё вески. Яны пошли отъ вёски и ховались въ лѣси. Тогды пошоу нашъ Трохимъ дрова сѣчь, — яны яго зловили и *заменчили* на смерць.

Зап. учен. приготовит. кл. Несвиж. учительск. Семинаріи В. Кашинъ. Сообщ. тѣмъ же.

282.

О ПАНАХЪ.

Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда, с. Мухомѣдъ.

За панами було жить погано. Ище сонце не вспѣе взыйти, якъ вже попудъ окнами ходзиць еки-нибудь начальникъ и кричиць: «Добры дзень, Аўдзѣй, идзи на панщину!» Ище часомъ въ недзѣлю звонаць въ церкоу, а подъ окнами кричиць: «на панщину идзи?» Такъ було жиць за паномъ Шидловскимъ. Дакъ за ето яго вбили, екъ разъ на Тройцу. Отъ якъ ето приключилось. На Тройцу ёнъ поѣхаў въ Красноўку до обѣдни. Тогды пяць чаловѣкъ зговори-лисе, пошли, да въ лѣси засѣли и дожидались тамъ яго, покуль ёнъ будзе назадъ ѣхаць. Якъ только ёнъ возвращаўся, то ены вускочили зъ лѣсу, убили яго и зацегли за колоду, а коня яго пусьпили, дакъ конь и пошоу въ село. Нихто бъ и не знаў, ды колибъ не конь, а то конь вбѣгъ въ село. Тогды ажъ обхожде-ніе було. Тогды познали, што ето конь пановъ и пошли да и найшли пана за колодою. Потымъ взнали, хто таки убиў и взяли тыхъ людзей въ Сибирь копаць руду въ Уральскихъ горахъ.

Зап. учен. приготовит. класса Несвижской учительской семинаріи Лавръ Кочанъ. Сообщ. тѣмъ же.

283.

ВОСПОМИНАНИЕ О ХОЛЕРѢ (Разсказъ бабушки).

Вилensk. г., Лидскаго у., ж. Орлы.

Гэто было надто, надто даўно. Я тоды была еще маленькая, неболѣй якъ по семомъ году. Нашлася ў нашихъ мѣстахъ хворба и мно́го, много людзей зъ яе помёрло. И то дзиво, Божа Ты мой! Видзимъ чаловѣкъ ходзиць, рѣбиць, говѣрыць, ѣсьць и пѣць, а то живо крикнець: «мнѣ видобро!» ухопитца за животъ, ста-

нець вонитоваць¹⁾), зробітца холоднымъ и ссинея и до вечера го-
тоу, Богу душу отдау. Упередъ думали, што гэта бѣда кон-
читца на двохъ-трехъ. Ажнѣ явѣ якъ стала косиць бизъ всякаго
разбора и старого и малѣго, то мы покинули хаты и уекли у лѣсь.
Ци мало, ци доуго были мы у лѣси, але коли вернулись до хаты,
то никого ни нашли въ живыхъ. Вотъ якъ великѣ былѣ на насъ
гэта кара Божая; уже послей я узнала, што хвороба гэта назы-
ваетца *холерою*.

Зап. М. Житковъ.

284.

ПУТОЧНЫЕ РАЗСКАЗЫ.

Въ дружеской и товарищеской бѣсѣдѣ, забывъ вѣчно те-
кущее свое горе, бѣлорусскій крестьянинъ любитъ послушать,
да и самъ разсказать что нибудь такое, отчего, по простодушному
добавленію крестьянина, можно «животы надорвать». Такіе раз-
сказы, за исключеніемъ циническихъ, любопытны и выражаютъ
часто глубокую мысль. Въ виду этого я приведу два разсказа.

«Баба шла въ городъ по мало знакомой дорогѣ; она принуж-
дена была обращаться ко встрѣчнымъ съ безпрестанными рас-
просами о своемъ дальнѣйшемъ пути. Между обыкновенными
прохожими баба встрѣтила войта и спрашиваетъ: «скажи, мужи-
чекъ, какъ идетъ дорога въ городъ?» — «Развѣ я тебѣ мужикъ!»
крикнулъ войтъ. «Ну кто тебя тамъ знаетъ: мужикъ ли ты, де-
сятскій ли, сотскій, али можетъ дозорецъ²⁾), али лавникъ, — все
равно — покажи дорогу...» — Я не мужикъ и не сотскій, а я *войта*!
крикнулъ на неразумную бабу ея важный спутникъ. Услышавъ,
что передъ нею стоитъ войтъ, баба упала на колѣни и прогово-

1) рвать; съ польск. *wonitować*. III.

2) Дозорцами назывались надсмотрщики за работами отдѣльной группы
трионныхъ крестьянъ. На ихъ обязанности лежало заблаговременно оповѣ-
щать дома, изъ которыхъ должны быть поставлены рабочіе на наступающій
день. Съ тѣмъ вмѣстѣ они наблюдали и за имуществомъ своихъ односель-
цовъ, такъ что при спросѣ помѣщика они обязаны были отвѣтить сколько въ
данномъ крестьянскомъ домѣ скота, хлѣба, одежды и проч. Должность лав-
ника исключительно была экзекуторская, или правильнѣе — сѣкуторская. Этихъ
безсердечныхъ людей и теперь помнятъ многіе крестьяне. Н. Никиф.

рила: «А святой же войтинька! покажи мнѣ дороженьку». Войтъ смягчился поведеніемъ бабы и указалъ ей дорогу.»

Значеніе войтовъ, которые были главными распорядителями работъ въ крѣпостномъ помѣщичьемъ хозяйствѣ, было очень высоко въ общественномъ крестьянскомъ мнѣніи. Будучи правымъ глазомъ помѣщика и первымъ послѣ управляющаго, войтъ безконтрольно могъ казнить и миловать всякаго крестьянина, принадлежащаго его помѣщику. Обидѣть какимъ бы то ни было образомъ войта — крайнее несчастье; и напротивъ — угодить и услужить ему — честь и матеріальная выгода. За войтомъ слѣдуетъ *тиунъ* — тоже почетное лицо, завѣдывавшее хлѣбными анбарами, скотскимъ кормомъ и проч., далѣе — *лазники*, а наконецъ — *дозоры*. Велишовическій помѣщикъ освобождалъ отъ пригонной работы не только семейства поименованныхъ должностныхъ лицъ, но иногда и ближайшихъ ихъ родственниковъ. Замѣчательно, что несмотря на тѣ бѣдствія, которыя причиняли простому народу поименованныя должностныя лица, при освобожденіи отъ крѣпостного права онъ простилъ ихъ и, за малыми исключеніями, выбралъ своихъ прежнихъ начальниковъ въ должностныя лица, обусловливаемыя Положеніемъ 19 февраля 1861 года.

Почтительность бѣлорусскаго крестьянина еще и по настоящее время можетъ считаться безпримѣрною: встрѣчный проѣзжій непременно свернетъ съ дороги, прохожій, какъ и проѣзжій почтительно снимаетъ шапку и непременно скажетъ какое-нибудь привѣтствіе въ родѣ «добрыдень!» Проходя или проѣзжая мимо работающихъ, окликнетъ словами: «помоги, Божа!» и т. п. ¹⁾. Однажды прохожій шляхтичъ повстрѣчалъ проѣзжаго москаля, который и спросилъ у спутника: «Скажи, любезный, далеко ли до города?» Обиженный такимъ неслышаннымъ привѣтствіемъ, шляхтичъ сказалъ: «22 версты». Москаль уѣхалъ, не поблагодаривъ указчика, а шляхтичъ остановился въ раздумьи о москаль-

1) Это не совсѣмъ такъ. Въ своихъ неоднократныхъ разъѣздахъ по Бѣлорусіи (начиная съ 1877 г.) я весьма рѣдко находилъ подтвержденіе приведеннымъ фактамъ. Думаю, что эти факты относятся къ дореформенному времени. III.

скомъ невѣжествѣ и неблагодарности и долго смотрѣлъ вслѣдъ уѣзжающему невѣжѣ. Въ это время, тѣмъ же самымъ путемъ ѣхалъ мужичекъ. Почтительно остановившись, онъ снялъ шапку и сказалъ: «Будь, паночекъ, ласковъ — скажи сколько верстъ до города?» — До города, миленькій, только пять версты! А для того лайдака, что проѣхалъ — 22 версты.

Сообщено Н. Я. Никифоровскимъ.

Пословицы и поговорки ¹⁾.

А.

1. Абы голова, — то шолудзи будзиць; абы зубы, — то хлѣба будзе.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

2. Абы корыто, — свиньи будуць.

Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

3. Анціпъ на́шаму бацькѣ родны Миколка.

Мог. г., Горецк. ул., с. Святошицы.

В.

4. Безъ провѣду (предводителя) войско гібне,

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

5. Благая пуга лычаная, а безъ няе горэй ^{а)}.

Т.

6. Богатъ Андрей:—

Поўна хата дзяцѣй.

Минск. г., Борис. у. Ср. у Носовича

1) Пословицъ и поговорокъ, равно какъ и загадокъ собрано было у меня вдвое, если не втрое больше, чѣмъ въ предлагаемомъ ихъ здѣсь сборникѣ. Количество ихъ сѣзилось такъ, вслѣдствіе произведенной мною строгой ихъ провѣрки съ напечатанными уже прежде у Носовича (въ XII Т. Сб. Отд. р. яз. и сл. Ак. Н.) и у г. Е. Романова въ I-мъ томѣ его бѣлорусскаго сборника. Я вынужденъ былъ вычеркнуть ихъ изъ своего списка цѣлыми десятками, позволивъ себѣ сдѣлать исключеніе только для нѣкоторыхъ, заимствованныхъ мною изъ (сдѣлавшейся уже давно библиографической рѣдкостью) книги гр. Е. Тишкевича: «Opisania powiatu Wozzowskiego» и оказавшихся въ упомянутомъ сборникѣ Носовича, безъ всякаго указанія на источникъ заимствования. Отсутствие такого указанія, особливо при тѣхъ пословицахъ, при которыхъ находятся какія-либо интересныя объясненія, можетъ, думалось мнѣ, ввести читателя въ заблужденіе на счетъ авторства ихъ составителя. Поэтому я счелъ далеко не лишнимъ привести въ выноскахъ, въ подстрочномъ переводѣ, подобныя объясненія къ заимствованнымъ изъ означенной книги Тишкевича пословицамъ, съ подписью Т. и указаніемъ страницъ въ обоихъ сборникахъ. Самый текстъ пословицъ и поговорокъ переданъ у меня съ строгимъ соблюденіемъ звуковой стороны мѣстнаго (борисовскаго у. Минской губ.) говора. III.

2) т. е. плохъ кнутъ изъ лычекъ, но безъ него еще хуже. III.

<p>7. Богаты гроши збирая, а чортъ
мошну готуя.
Минск. г., Игум. у., с. Новос.</p> <p>8. Богатырь ³⁾ дзивицца:
Чымъ худаць ⁴⁾ живицца.
—
Т.</p> <p>9. Богъ боѣе маецъ, якъ раз-
даў.
—
Т.</p> <p>10. Боязливому и страхъ здаецца,
Вилensk. г., Вилейск. у. д., Слобода.
—</p> <p>11. Боюсь я цябе, якъ воўкъ
ягнѣци.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. вол.
—</p> <p>12. Бывало буйло, а сягонне ры-
каци не хоче ⁵⁾.
Гродн. г., Пружанск. у.
—</p> | <p>13. Будзець пора
Будзець и трава ⁶⁾. Т.</p> <p>14. Будзець чымъ дзѣла запх-
нуць ⁷⁾. Т.
—</p> <p>15. Бѣда, якъ дуда:
Зачнецъ дудъ,—
Ашъ слѣзы набягуць ⁸⁾. Т.</p> <p>16. Бѣда дзѣду безъ бабы:
Бдуць вши до скабы ⁹⁾.
Гродн. г., Слон. у.</p> <p style="text-align: center;">В.</p> <p>17. «Ванька, пей сусла!»
— Да жарко.
«Такъ дуй!»
— Да добре дудъ,
Коли дадудъ ¹⁰⁾.
Этн. Сб. вып. II.</p> |
|---|--|

3) богачъ. 4) бѣдный; бѣднякъ.

5) *Буляць* (ць) — буйствовать, проявлять неугомонную дѣятельность отъ избытка силъ. «Быки буяюць» или «обуяли», говорятъ о такихъ быкахъ, которые съ жиру бѣсятся, ломають плугъ, не подчиняются командѣ. «Рыкаце не хочѣ» — значить: ослабѣлъ до того, что даже рычаніемъ не заявляетъ о необходимости удовлетворять свои потребности. Примѣняютъ эту пословицу къ людямъ, прежде бывшимъ богатыми, потомъ обѣдѣвшими, прежде неугомонными, а затѣмъ смирившимися. А. Богдановичъ.

6) Употребляется и въ переносномъ смыслѣ, говоря о тѣхъ, кто жалуется на проволочку. Т. 436. Ср. Сборн. бѣлор. посл. Носовича 9.

7) Принимая на службу работника или работницу, неспособныхъ къ работѣ, либо лѣнивыхъ, говорятъ: пригодятся для отбыванія барщины. Это объясняетъ на чемъ основывается мнѣніе, что барщина вредна для производительности края и возрастанія его благосостоянія. Т. 416.

8) Дудѣ въ дуду трудно и вызываетъ слезы наравнѣ съ бѣдою. Т. 430. Ср. Н. 12.

9) Скабы или (по Борисовскому) *шкабы* — кости, выдающіяся вслѣдствіе худобы. Худощаваго человѣка, худую лошаденку бѣлоруссы называютъ *шкабой*. Смыслъ пословицы: безъ бабы, которая бы ухаживала за дѣдомъ, наприм.: мыла его бѣлье, *шукала* (искала) ў головѣ и т. п. дѣда заѣдать вши до костей. А. Богдановичъ.

10) Говорится тому, кто показываетъ видъ, что хочетъ поподчивать, а въ самомъ дѣлѣ вовсе того не желаетъ. Этногр. Сб. вып. II.

<p>18. Великъ дубъ, да дупляна-
тый.
Минск. г., Игум. у.</p> <p>19. Видзянь соколъ по полѣту, а
сова по вѣку.
Той же губ., Борис. у., с. Краснолуки.</p> <p>20. Виноградамъ въ сердца,
Сахаромъ въ душу;
Мяды мядамъ,
Никому ня дамъ.
Это зелья въ зимку не
мёрзня,
Въ лѣтку ня кисня;
На тоща выпѣишь — ня
пуша,
На хлѣбъ выпѣишь —
Все лихоя потуша. ¹¹⁾.
Этн. Сб.</p> <p>21. Вольному воля, святому рай.
Мог. г., Горецк. у., с. Святоинцы.</p> <p>22. Вѣснѣ кажиць: рожу,
А вясна кажиць: ищи я по-
гляджу ¹²⁾.
Этн. Сб.</p> <p>23. Воўка зубы кормяць.
Вилensk. г., Вилейск. у.</p> <p>24. Всяки цыганъ свойго коня
хвалиць.
Минск. г., Игум. у., с. Новосели.</p> | <p>25. Всяко ни пиряняць, што по-
воды плывецъ ¹³⁾.
Тамъ-же.</p> <p>26. Вѣдаў Богъ, што не даў
свиньи рогъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.</p> <p>27. Высоко подняў, да знизу ни
подпѣрь.
Минск. г., Игум. у., д. Слобода</p> <p style="text-align: center;">Г.</p> <p>28. Гдзѣ нянекъ много,
Тамъ дзиця безного.
Гродн. г., Волков. у.</p> <p>29. Гдзѣ гнѣямъ ¹⁴⁾ смердзиць,
Тамъ и родзиць.
Вилensk. г., Опш. у., Волож. вол.</p> <p>30. Гдзѣ покатайтца скопѣнка,
Тамъ останитца шарсцѣнка.
¹⁵⁾.
Этн. Сб.</p> <p>31. Гдзѣ ораты плачець,
Тамъ жнея скачець.
Т.</p> <p>32. Гдзѣ цвѣтъ,
Тамъ и шѣдъ.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.</p> |
|---|---|

11) Приговорка при питьѣ горѣлки на пирушкахъ и въ корчмахъ. Этн. Сб.
Эта *приговорка* явно книжнаго происхожденія. III.

12) Говорится тому, кто осенью хвалитъ посѣянную рожь. Этн. Сб.

13) Кто беспокоится, что на его счетъ сплетничаютъ. Соответствуетъ великороссійской поговоркѣ: на всякое чиханье не наздравствуешься. III.

14) Навозомъ.

15) По Борисовскому: «гдзѣ скопѣнка покачаетца, тамъ шарсцѣнка останетца». Гдѣ лошади или другая скотина катается, тамъ обыкновенно остается шерсть. Пословица эта почти тоже, что: «шило въ мѣшокъ не утаишь», или точнѣе: всякое дѣло оставляетъ по себѣ слѣды. А. Б.

<p>33. Гни дзерэўцо, покуль гнецца.
Виленск. г., Вил. у.</p> <p>34. Голы́шгъ, якъ бичъ,
Гуля́ка, якъ собака.
Гродн. г., Пруж. у.</p> <p>35. Гóрдаго Богъ зъ неба спи-
хаецъ.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.</p> <p>36. Гóрка рéцька—да ядуць,
Кепско заму́жъ—да йдуць.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p> <p>37. Гóрко пи; солоно ѓшъ—
И по смерци ня згніе́шъ.
Виленск. г., Вилейск. у.</p> <p>38. Грай на вёру,
А пиши на сцёну. ¹⁶⁾
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.</p> <p>39. Гро́пя камень бью́ць.
Минск. г., Борис. у.</p> <p>40. Гэ́то не атла́сь, а одъ нась ¹⁷⁾.
Т.</p> <p>41. Гэ́то куликъ вяли́кого бо-
лота.
Т.</p> | <p>42. Гэ́то яму́ якъ лапци плясьці́
¹⁸⁾.
Т.</p> <p>43. Гэ́то не пальца́мъ переки-
ва́ць.</p> <p style="text-align: center;">Д.</p> <p>44. Даў Богъ дзё́ци,
Да нима дзё́ дзё́ци.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.</p> <p>45. Даў Богъ це́ля,
Да нима хлё́ба.
Той же г., Слуцк. у. Царевской в.</p> <p>46. Дзмі́цяръ — хі́цяръ, да и
Са́ука ня дура́къ ¹⁹⁾.
Минск. г., Игум. у., д. Новоселки.</p> <p>47. Добры́ чело́вёкъ,
Што укуси́ць, то зё́ёсьць.
Т.</p> <p>48. До 20 (гё́тъ) не вы́роць, до
30 ня уме́нь, до 40 ко́ли ня
жанáтъ, а до 50 ня бога́тъ,—
то няча́го отъ яго ня ча-
кай,—такъ и по́мрэ.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.</p> |
|--|--|

16) Говорятъ на игрищахъ музыканту и корчмарю, когда тѣ требуютъ денегъ (обыкновенно за каждый танецъ платится впередъ музыканту). Въ переносномъ смыслѣ пословица употребляется по отношению къ людямъ, которые требуютъ къ себѣ довѣрія, коего не заслуживаютъ. А. Б.

17) Видя признаки богатства господскаго, говорятъ: «не атлась, а одъ нась». Начало этой пословицы забавно: какой-то панъ, показывая одному крестьянину атлашь, сказалъ: «гэ́то атлашь». А крестьянинъ, глуповатый фравтъ, отвѣтилъ: «Ага! одъ нась! Т. 414. Ср. посл. Н. 24. Есть и порусски поговорка: «этотъ атлашь не отъ нась, или неотстае́тъ отъ нась», но съ другимъ значеніемъ. III.

18) Т. е. дѣло мелкое, почти механическое. А. Б.

19) Поговорка эта употребляется, когда кто-нибудь жаждетъ перехитрить другого. Послѣдній, желая показать, что онъ замѣтилъ хитрость и говорить приведенную поговорку, смыслъ которой: ты уменъ, но и я не дуракъ. А. Б.

49. До Пятра—зѣ макатра,
На Пятры—ў макатры ²⁰⁾.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

50. Дотуль попадзѣ княгінѣ,
Покуль попъ не згінѣ.
Тамъ же.

51. До Юрѣя повинно быць сѣно
и у дурня.
Вил. д., Опшянк. у., Волж. в.

52. Доўгъ ни равѣць,
А спаць ни даѣць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошицы.

53. Дударъ—ни господаръ, стра-
лецъ—ни жалець; рыбаць—
и той по вуши обгнѣць.
Минск. г., Борис. у.

Ж.

54. Живучу ўсякъ наживешъ,—
И Кузьму бацькой назовѣшъ.
Вит. г. и у.

З.

55. Задаўся на приказки,
Якъ собачая скурка на пры-
вязки ²¹⁾.
Т.

56. За дурнями Богъ.
Т.

57. За очима свѣту не бачиць. ²²⁾.
Минск. г., Борис. у.

58. Збанъ до поры воду носиць;
Екъ збанъ побѣѣтца,
То и вода разліѣтца ²³⁾.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

59. Зима на лѣто работая, а лѣто
на зиму.
Вилensk. г., Свен. у.

И.

60. И Бога хвали,
И чорта не гнѣви.
Т.

61. И рыбы не хочу,
И хвоста не мочу.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

К.

62. Кабъ ня клинь да ня мохъ—
Даўно бъ майстра здохъ.
Минск. г., Борис. у.

63. Кабъ ня дзирки ў роцѣ,
Ходзіў бы ў злоцѣ.
Т.

64. Кабъ на ѣжа да ни одзѣжа,
Такъ бы и опохъ лёжа.
Этн. Сб.

20) До Петра (29 іюля) приходится питаться урожаемъ предыдущаго года, а послѣ Петра уже можно получить свѣжіе продукты. *Макатра*—горшокъ, въ которомъ растирають макъ. Е. Карскій.

21) У насъ говорятъ такъ: «Задаўся на приказки, якъ сучка на привязки»—обыкновенно назойливому и злому остряку, чтобы задѣть его унижительнымъ сравненіемъ. А. Б.

22) Эта поговорка вполне соответствуетъ нѣмецкой: «Er sieht den Wald vor lauter Bäumen nicht», которая въ новѣйшее время начинается все болѣе и болѣе пріобрѣтаетъ у насъ право гражданства подъ формой: «за деревьями окъ лѣса не видить». III.

23) Напоминаетъ русскую пословицу: «Повадилса кувшинъ по воду ходить,—тутъ ему голову сломишь». III.

65. Кинь пирадѣ собою — найд-
зешъ за собою ²⁴⁾.
Вилensk. г., Вилейск. у.
66. Коли дало робиць, то дасьць
и зѣвсьць ²⁵⁾.
—
67. Коли жито ў марцѣ глядзиць
на небо,—
Ня ѣсьци тогды хлѣба.
Минск. г., Борис. у.
68. Коли не кракала ворона ў гору
летучи, то ў низъ и поготоую
²⁶⁾. Т.
69. Коли на столѣ гусь и порося—
Вотъ работа хороша.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
70. Коли мясо смярдзиць,—то по-
ловина бяды, а коли ры-
ба смярдзиць,—то цѣлая бя-
дѣ; коли мужикъ пѣе, то по-
ловина бяды, а коли жонка
пѣе,—то цѣлая бяда.
Вилensk. г., Вилейск. у.
71. Коли ня вѣруць—ни божися,
Коли бьюць—ни просися.
Минск. г., Борис. у., с. Краснолуки.
72. Коли тóписься
И за бритву хóписься.
Той же г., Борис. у.
73. Коли ў хлѣба плóдзиць
И на нивѣ рóдзиць,
Такъ и дуракъ хату вóдзиць.
Минск. г., Борис. у.
74. Коли не вылиняў конь до св.
Яна, нехай идзёць до дру-
гого пана ²⁷⁾.
Т.
75. Къ Пятру—
Хлѣба тольки ў вядру,
А на Илью,
Хоць на печь налію,
А екъ пришоў Спасъ,
Будзёць хлѣба зъ насъ,
А ужо екъ пришла Госпожѣ—
У насъ хлѣба поўна дзяжѣ.
Минск. г., Иг. у., с. Иже.
76. Курну вядзёць ²⁸⁾. Т.
Минск. г., Игум. у., с. Иже.
- Л**
77. Лисливая (ласковая) цялятко
дзвѣ матки ссе, а гордая—ни
водной.
Минск. г., Слуцк. у., Царевской вол.
78. Лѣпи перши гнѣў, чимъ пос-
лѣдни.
Той же губ., Борис. у.
79. Лѣпшъ поклонитца монарху,
Чимъ такому парху.
Гродн. г., Пруж. у.

24) Соответствует русской пословицѣ: Кинь хлѣбъ соль въ лѣсъ, пойдешь, найдешь. III.

25) Если въ сѣнокосную пору, начиная съ послѣднихъ чиселъ іюня, стоитъ хорошая погода, то предугадываютъ, что зима будетъ морозная и ровная. Т. 437. Ср. посл. Н. 68.

26) Кто не достигаетъ чего-либо въ молодыхъ лѣтахъ, тѣмъ менѣе удастся ему это въ старости. Т. 416. Ср. Н. 63.

27) Здоровые кони линяютъ весной; а если конь не вылинялъ до Ивана Ку-палы, то значить онъ слабосильный, плохой, и его слѣдуетъ продать кому ни-будь. А. Б.

28) Мурлыканье кота называется «курну». Если кто рассказываетъ что-либо скучное, говорятъ: «Атъ курну вядзёць». Т. 424. Ср. у Н. 71.

М.

80. Мало сала, мало хлѣба,
Мало земли—болѣй треба.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

81. Марець одморозиць палець.
Тамъ же.

82. Моць Божая! Я отъ плоту, а
яна до плоту ²⁹⁾. Т.

83. Моимъ саломъ да по моей
шкуры и мажуць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

84. Мужуку лѣто, што святому
рай.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщины.

85. Мѣў чортъ уродзитца, да пѣ-
тухъ запѣў.
Т.

86. Мятлица—хлѣба половица.
Т.

Н.

87. Набоужны, якъ святого Юрѣя
коўнь ³⁰⁾.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

88. На Ивана
Ночь одорвана (коротка).
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.

89. На рахманаго ³¹⁾ Боўхъ нанесе,
а сміёлы самъ набѣжиць.
Минск. г., Слуцк. у.

90. Нашаму паробку кумоў сватъ.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

91. На Янахъ чажала, на Петра
напекла.
Вилensk. г., Опшмянск. у., в. Волж.

92. На Юрѣя повинно быць сѣно
и у дурня.
Тамъ же.

93. Нашаму щаняци (въ др. м. ця-
ляци).
Удалося воўка поняци.
Т.

94. Надъ своимъ товаромъ
Ўсякій паномъ.
Той же г., Слуцк. у., Царевской в.

95. Не до соли,
Коли граюць на басоли ³²⁾.
Т.

96. Не живи добромъ,
А живи умомъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

29) Поговорка о пьяныхъ. Пьяный, желая идти съ помощью своихъ собственныхъ только силъ и словно на перекоръ зашатывающейся къ плетью, опредѣляетъ дѣйствіе водки, какъ проявленіе высшей силы, противиться которой мудрено. Т. 424. Ср. посл. Н. 79.

30) Смыслъ этой пословицы ироническій. Такъ говорятъ о ханжахъ, лице-
мѣрахъ набожныхъ. Конь Юрѣя хотя и рисуется на иконахъ и хотя эти иконы и поставляются въ церкви, но вѣдь конь оттого не святой. А. Б.

31) тихаго правомъ. Слов. Носов.

32) Басоля или басетля — виолончель, а также бась и контрабась. Мать от-
правила сына — недоростка въ мѣстечко купить соль. Продавши яйца, онъ ку-

97. Не то злодѣй, што украў, а
то, што украў, да добро схо-
ваў.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
98. Не ўсё то слонца,
Што ў воконца.
Тамъ же.
99. Не хвалися за семъ дзёнъ, а
хвалися за семъ годъ.
Минск. г., Борис. у.
100. Не чапай ніко́го,
Не бойся нічо́го.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
101. Не заўся (г) ды́
Якъ на дзяды́.
Вилensk. г., Вилейск. у.
102. Не конь вязе, але дорога,
Не Богъ помогае, але пуга.
Минск. г., Борис. у.
103. Не (я) купіў бацьки шапки,
— Няхай вуши мерзнуць.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки (и
въ Бор. Т.).
104. Не нашаму пляяци
Воўка поймади.
Тамъ же.
105. Не пиши пярómъ,
А пиши умомъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.
106. Не по старосьци мруць,
Не по молодосьци живуць.
Минск. г., Борис. у.
107. Не тки носа
У чужоя просо.
Минск. г., Борис. у.
108. Ни рóду, ни плоду,
Якъ бѣлѣ камень ў во́ду.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
109. Ни сюды, ни туды
Моё милые дуды³³). Т.
110. Ня знайство заігрѣхъ ня ли-
чуць.
Минск. г., Борис. у.
111. Ни чыни смердзѣ добра, ня
любѣ яго жонки³⁴). Т.
112. Носіў воўкъ,—поясли воўка.
Т.
- О.
113. Отъ прыбытку голова ни бо-
лиць.
Той же г., Борис. у.
- П.
114. Панъ зъ паномъ бѣётца, а у
мужика лопъ трэщѣць.
Мог. г., Горецк. у., с. Святошицы.

пять столько соли, что наполнилъ ею цѣлый карманъ. Проходя мимо корчмы, гдѣ въ это время была играща, онъ зашелъ туда и пустился въ плясъ. Среди размашистыхъ движеній у него распоролся карманъ. Танцовавшая съ нимъ дѣвушка и замѣтила ему, что у него соль сыплется, однако это его не остано-вило и тутъ-то онъ ей сказалъ: «Не до соли, коли играюць на басоли». Вотъ откуда произошла эта поговорка. Т. 423.

33) Дуду очень неудобно держать; трудно къ ней приловчиться. Откуда про-изошло сравненіе неловкихъ людей съ дудою. Т. 426. Ср. посл. Н. 114.

34) Смердѣ (мужикъ), больше цѣнившій честь своей жены и своего дома,

<p>115. Панъ нашъ, а мы паньскіе³⁵⁾. Т.
—</p> <p>116. Паньска хвороба, а мужицка
здорове.
Минск. г., Борис. у. Ср. у. Носов.
—</p> <p>117. Первые щеняты за плоть³⁶⁾.
Т.
—</p> <p>118. Поклонися кусту,
А ёнъ дасць хлѣба лусту. Т.
—</p> <p>119. По ласымъ кустъ —
И воды напьюся.
Гродн. г., Пруж. у.
—</p> <p>120. Потуль хлусили³⁷⁾,
Покуль кусили.
Тамъ же.
—</p> <p>121. По шляхоцку — пополамъ
клѣцку,
А въ мужицкомъ счѣбѣ:
По три клѣчки въ рѣци³⁸⁾.
Этн. Сб.
—</p> <p>122. Примѣпкій хлѣбъ—собацкій.
Минск. г., Борис. у.
—</p> | <p>123. Пришла Микѣла—
Сѣй, ня пытай ни у ко́го.
Вилensk. г., Опшмянск. у.
—</p> <p>124. Пришла Прачистая —
Пярапеча чистая.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
—</p> <p>125. Пропала короўка, —
Няхай пропадзець и вярѣўка.
Вилensk. г., Вилейск. у.
—</p> <p>126. Вар. Ёзяў чортъ короўку,
Няхай бярець и вярѣўку. Т.
—</p> <p>127. Пустой птушкі пустыя и пѣ-
сни.
Минск. г., Борис. у.
—</p> <p>128. Пусто мѣсто запусты, пусь-
ци Боже кудейку (кутью).
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.
—</p> <p>129. П'яному и чортъ зъ дороги
соступаецъ.
Минск. г., Игум. у., д. Слобода.
—</p> |
|---|---|

чѣмъ милости пана. Вотъ обстоятельство, давшее, вѣроятно, начало этой по-
словицѣ. Т. 412. Объясненіе это не совсѣмъ ясно.—Ср. посл. Н. 109.

35) Эта пословица употребляется въ двоякомъ значеніи: недавно помѣщики считали крестьянина, его трудъ, источники его собственности и самую его собственность своими, а крестьянинъ съ своей стороны признавалъ имущество помѣщика за общую принадлежность. Укравшій овесъ съ господскаго поля крестьянинъ оправдывался тѣмъ, что его стравилъ панскимъ конемъ: «Яжъ на-гдзѣ подхѣў — паньскаѣ добро, паньская жъ и скопинька». Требуя вспомоше-
ствованія, крестьяне говорили: «До когожъ мы пойдземъ? — Панъ нашъ, а мы паньскіе». Воровство же панскаго добра они не считали за грѣхъ, говоря: гѣ-
тажъ наша праца. Т. 414.

36) Признаются болѣе подверженными бѣшенству. Т. 487.

37) Хлусиць или лудзиць—значить: лгать, измышлять. А. Б.

38) Когда кому даютъ мало горѣлки, а ему хотѣлось бы выпить больше.
Этн. Сб.

Р.

130. Работай, небóже,
То и Богъ помóже.

Гродн. г., Слон. у.

С.

131. Своей бяды́
Никому ни кажи:
Бо добры злякнётца ³⁹⁾,
А злы посмѣётца

Минск. г., Борис. у.

132. Свое лычко лучше чужого
раменцѹ.

Минск. г., Слуцк. у.

133. Свой носóу ⁴⁰⁾ цпапѣй чужого
кожуха.

Минск. г., Борис. у.

134. Своихъ много, а якъ приход-
зиць топитца, — не за кого
ухопѣтца.

Гродн. г., Слон. у.

135. Сказаў якъ связаў.

Той же г., Игум. у.

136. Скольки вѹтка ня мудрись, а
лебедземь ня быць.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

137. Скупы два раза тра́пиць.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

138. Собака и на Бога брѣше.

Вилensk. г., Вилейск. у.

139. Совá ня урòдзиць сокола ⁴¹⁾ Т.
Вар. Не родзиць сова соколá,
А такого бѣса якъ самá

Гродн. г., Слон. у., д. Звѣровщина.

140. Спаць ложись —

Богу молись;

Ўставай —

Бога не забывай.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Королевцы.

141. Сподзѣваўся дзѣдъ на мѣдъ,
ды ня ѣўши спаць лѣхъ.

Тамъ же.

142. Спиць, екъ послѣ маку.

Гродн. губ.

143. Старцу сяло не накладомъ.
⁴²⁾ Т.

Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.

144. Сѣяць ў свини голосъ ⁴³⁾.

Т.

У.

145. У вола языкъ доўги, да го-
ворыць ня можець.

Т.

39) Испугается.

40) Нѣчто въ родѣ рубахи изъ холста, которую крестьяне надѣваютъ по-
верхъ одежды. Слов. Носов.

41) Доброкачественность потомка много зависитъ отъ доброкачественности
самки. Здѣсь говорится о лошадяхъ. Арабы высоко цѣнятъ хорошихъ кобы-
лицъ. Т. 486. Ср. у Н. 153.

42) Въ давнее время старцы, неспособные къ труду, бродили отъ села къ
селу, молясь и оповѣщая новости, и зачастую забивались въ дальнія мѣстности
страны. Ихъ не называли нищими, потому что имъ не было надобности выпра-
шивать подаянія: повсюду они находили гостепріимство и привѣтъ: чѣмъ хата
богата тѣмъ и рады. Быть можетъ это объясняется, какимъ способомъ къ намъ
дошли изъ отдаленныхъ провинцій пѣсни и общность представленій. Т. 433. Ср.
у Н. 156.

43) Въ осенніе холода хлѣвное стадо реветъ. Съ 12 августа начинается по-

146. Ў восинь и виролей богатъ.

—
Ўзяла погань моць ⁴⁴⁾. Т.

147. Ўзойдзець коли сонце
И ў наше оконце ⁴⁵⁾. Т.

148. У людзей пытай,
Да свой разумъ май.
Той же г., Слуцк. у., с. Подлясье.

149. Ўлѣзь ў неротъ —
Ни ўзадъ, ни ў передъ.
Эт. Сб.

150. У попа, кажучъ, дзвѣ руки:
одна, што ксициць, другая,
што бярець, а тѣй, што
даець,—тѣй нима.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошини.

151. Ўсѣ хороші,
Якъ клѣцки ў кулеші.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошини.

152. Ўсѣ чѣрпи одной шѣрсьци.
Т.

153. Ў тры сѣкачы сякуць —
Одного рака пякуць.

154. У яго зъ одной губы и го-
рачо и сыюдзяко. Т.

155. У яго на вербы грушки рас-
туць.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошини

156. У яго и на корѣ каша.
Могил. г., Горецк. у., с. Святошини.

157. У цябе стольки праўды, якъ
ў рапнаці воды.
Тамъ же.

158. Ў чужомъ боку —
Вочи по кулаку.
Минск. г., Борис. у.

159. Ў чужо́а просо
Ня тычъ носа.
Той же г., Слуцк. у., с. Новоселки.

Х.

160. Хвасливаго зъ богатымъ на
разбярѣшь.
Могил. г., Горецк. у., с. Свят.

161. Хитросьцьцю увесъ свѣтъ
перайдзешъ, да назадъ не
вѣрнешся.
Минск. г., Борис. у.

162. Хлѣбъ зъ лопаты сопхнуў ⁴⁶⁾.
Т.

сѣвъ, такъ называемый *красный*, а болѣе ранній называется *хвощевой*, тощій Т. 436.

44) Пословица эта возникла въ то время, когда Литва господствовало надъ русскими, исповѣдывавшими уже тогда христіанскую вѣру. Употребляется эта пословица для обозначенія той истины, что люди хитрые имѣютъ обыкновенно перевѣсъ надъ людьми простодушными, о которыхъ говорятъ: не были тамъ, гдѣ Исусъ Христосъ былъ намѣстнически преданъ. Т. 412. Ср. у Н. 13.

45) Соотвѣтствуетъ великор. поговоркѣ: будетъ и на нашей улицѣ праздникъ. III.

46) Говорятъ о такомъ чловѣкѣ, который, не сумѣвъ воспользоваться выгод-
ностью своего положенія, потерялъ должность или чью-либо милость. Т. 417.

163. Хлѣбъ сказаў: остаў стрѣльбу
и вуду — тогда и я у цябе
буду.
Той же г., Игум. у., с. Новоселки.
164. Хлѣба соли ни жалѣй: доб-
рому для добросьци, а зло-
му для злосьци.
Тамъ же.
165. Хоць за вола, — абы дома ня
была ⁴⁷⁾.
Тамъ же.
166. Хоць ня скоро, да здорово.
Тамъ же.
167. Хоць руки черны, да работа
бѣла.
Тамъ же.
168. Хоць ты мяне капутъ, дыкъ
я табѣ не галѣмъ ⁴⁸⁾.
Т.
169. Хоць штаны застаўлю,
А на своѣмъ застаўлю.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
170. Хто глядзиць вѣкомъ,
Той не пойдзе бѣкомъ.
Гродн. г., Волков. у. Ср. у Нос.
171. Хто дбае ⁴⁹⁾,
Той и мае.
Гродн. г., Волков. у.
172. Хто дороги пытае, тотъ не
блудзя.
Этнг. Сб.
173. Хто зъ кимъ ни живѣць,
Той съ тымъ ни зварыцца.
Минск. г., Борис. у.
174. Хто куриць,
Того зъ пекла тураць,
А хто нюхае,
Той самъ ў пеклы трѣхая.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.
175. Хто маець статокъ,
Той маець и упадокъ.
Минск. г., Бор. у., Т.
176. Хто на молоцѣ опарыуса,
Той и на воду дмухае ⁵⁰⁾.
Вилensk. г., Вилейск. у.
177. Хто поле трѣиць,
Той хлѣбъ крѣиць.
Минск. г., Слуцк. у., Царевск. в.
178. Хто самъ такій,
Тэй на другога кладеть знаки.
Могил. г. и у., Круглянск. в., д. Ель-
ковщины.
179. Хто спиць до слѣнца,
Того хлѣбъ у мошѣнцы.
Тамъ же.

47) Такъ подшутиваютъ надъ дѣвушками, желающими избавиться отъ дома-
шнихъ заботъ черезъ замужество.

48) Изъ временъ 1812 года — отвѣтъ крестьянина французу, принуждавшему
его показывать дорогу. Т. 438. Ср. у Н. 175.

49) отъ глаг. дбаць: бдѣть, бодрствовать, заботиться, о чемъ. Слов. Носов.

50) Соответствуетъ русск. поговоркѣ: обжегся на молокѣ — и на водичку бу-
дешь дуть. III.

180. Кто три разы оре,
Той тры снопы большъ берё.
Тамъ же.

Ч.

181. Чаго ты задумаўся, якъ со-
бака ў чоўнѣ?
Минск. г., Слуцк. у.

182. Чортъ душу выме,
А панъ шкуру здыме.
Гродн. г., Слон. у.

183. Чыи бѣ бычки не скакали, —
былибѣ наши цялятки⁵¹⁾.
Этнг. Сб.

Ш.

184. Шапы до добраго ни довед-
зёць.
Вилensk. г., Вилейск. у.

185. Што знаишъ, того и не пы-
тай.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

186. Што кому на умѣ,
Той тѳя и дзяубё.
Тамъ же.

187. Што кочанъ, то голова, а
што голова, то разумъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.

188. Што образъ, то и озяра.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

189. Што плюнешъ, того не по-
дыменъ.
Могил. г. и у., Круглянк. в., д. Ель-
ковщина.

190. Што вложа хамъ,
Того ня выймя и панъ.
Этнг. Сб.

191. Што ў лѣсѣ родзицца,
Ў хацѣ знадобицца.
Т.

192. Што писаръ зробиць, — самъ
чортъ не переробиць.
Гродн. г., Слон. у.

Я.

193. Якъ на дворѣ лёдъ,
Такъ ковалю мѣдъ.
Гродн. г., Слоним. у.

194. Якъ помаженъ, такъ и по-
ѣдзешъ.
Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

195. Якъ ты къ людзямъ, такъ
людзи къ табѣ.
Той же г., Слуцк. у.

51) Вар. у. Тишковичи: Чые бычки, абы моё цѣлятко было.

Загадки.

СКАЗКИ — ЗАГАДКИ.

а) Минс. г., Борис. у. Мстисжск. в.

Быў царъ Саламонъ-Мудрый, дочуўся ёнъ, што нѣгдзѣ-то ёсьць одна молодая царипа и хвалица, што яна ящѣ мудрѣйшая за яго. Ну дыкъ ёнъ послаў гэта къ ёй чиразъ питухъ карточку: «Пріизжждай ко мнѣ ў дворѣцъ, хочу цябе видзиць и говориць зъ тобой». — «Добро» отвѣчае яна и ўзяла съ собой 500 молодыхъ хлопцоў и пріѣхала къ Саламону-Мудрому. И якъ войшла ў дворѣцъ, бача: сядзіць ёнъ на трони, на золотымъ крэсли и кажа ей: «Подыйдзи ближэй!» А яна стоиць ўсё ў порѣзѣ, боицца, зная, даліі ісьці, бо видзиць кругомъ ўсё вода стоиць. Саламонъ-Мудрый ўзноў гаворэ: «идзи, идзи, ня бойся!» Тогда яна подни́ла трѣхо сподни́цы, стала ступаць и застыдзілася, што зъ разу ни догадалася, што гэта ни вода, а такая подлога¹⁾ зроблина. Саламонъ и засміўся: «Якажъ ты мудрая, што ни познала, што подлога у мене зашло?» — Яна тогда отказывае: «Ну, а колишь ты мудрый, дыкъ отгадай двѣ загадки, што я загадаю и коли отгадаишь, то ўсихъ хлопцоў своихъ отдамъ табѣ за тѣя, а коли нѣ, то ты повиненъ пирадъ ўсими людзьми назваць мене тоже мудрой». И гаворэ: «Высоко, тонко стоиць, головы опускаіўши и шумяць и гаворуць: для рыбы — кепско, для рабочаго — цяжко, а богатымъ, бѣднымъ и мяртвымъ — ўсимъ добро. Ну што гэта?» Саламонъ-Мудрый, ня думаючи доўго, й кажа: «Гэта лёнъ!»

— «Такъ. А другая: Сто лѣтъ ляжиць ў зямлѣ — ни згніецъ, приложи къ бацьку, — отживецъ, пусьци на воду поплывецъ?» Саламонъ зъ разу отгадаў: «Гэта, кажа, вуголь». Приложи къ бацьку, — цяплю, знача, и загорыцца». Тогда нѣчаго робиць: царипа отдала своихъ 500 хлопцоў и хочѣла уже выѣжджаць домоў, али Саламонъ-Мудрый и кажа ёй: «Постой! и ты-шь, мудрая, потому

1) полъ.

мудрая, што я на табѣ думаю жаницца». И ни откладаючи надоўго, послали за попомъ и сичасъ жа звинчались.

б) Тамъ же.

Нѣгдзѣ паненка была, дыкъ яна дужа любила, кабъ ей загадки загадывали и хто, бывало, ей загадае и яна ни одгадае, то плавила по дьвѣсьця рублей, а коли одгадае, — брала стольки сябѣ. Ну вотъ одзинъ чаловѣкъ прышоў гэта къ ей; яна й кажа: «загадай загадку!» и положила дьвѣсьця рублёў. Чаловѣкъ одказывае: «Я якъ йшоў до паненки со мной было такая здарэньне ¹⁾: я еднымъ пэндомъ трохъ забэндаў, — руки поломаў, кишки порваў, на пупѣ цяпло разложыў й пячистой спѣкъ, зьѣў и на загадки прыспѣў. Во! кажа, разгадай». Тая думала, думала, — ни разгадала (а то, бывало, першъ хто прйдзе, дыкъ служэбница разпытая у яго, што ёнъ будзе загадываць и якъ разгадка той сабѣ скажа, а яна паненцѣ и пиракажа, ну тая, вядома, ужо легко и разгадываецъ) и кажа: «Скажи, што гэта такая было табѣ»? — Ёнъ взяў гроши ў кишэнь и кажа: «Гэта во што было: Йшоў я зъ стрэльбой ²⁾ и скрыпкой, — бяжиць дзикая коза, — я ей бабэцъ! — забіў. Яна козная была, я трое козиняць достаў, скрыпку побіў, струны порваў, ручку зъ стрэльбы одломаў и ў скрыпцы на пупѣ спѣкъ ихъ и зьѣў».

Обѣ зап. волостн. писаремъ А. Ганусомъ отъ кр. Як. Бузы.

А.

1. АРБУЗЪ ВЪ ОГОРОДѢ.

Подъ плотомъ ³⁾ курка кублицца.

Минск. г., Мозырск. у.

В.

2. БАЛКА.

а) Середъ хаты Семенъ лежить.

Могил. г., Гомельск. у.

1) случай. 2) ружьемъ. 3) Плотъ: бревенчатая изгородь. Слов. Носовича.

3. БЛИНЪ.

Пгѣшъ на гору,
Пгѣшъ подъ гору,
Пгѣшъ тяпнешъ,
Пгѣшъ перевернешъ.

Минск. г., Иг. у.

4. БЛИНЪ ПАТЕЛЬНЫЙ ¹⁾, ПОД-
МАЗНЯ.

Желѣзный токъ,
Свины пирожокъ,
Оўсяны посадъ.

Тамъ же.

5) БЛОХА.

Е воронецъ ²⁾
Ня треба ни пуги, ни дубецъ:
Куда хоча,
Туды и скоча.

Тамъ же. Ср. у Романова.

6. БОЛОТО.

Ни море, ни зямля, корабли
не плаваюць, бо нельзя.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

7. БОРОНА.

И шло хлопцоў 25
Посля зимы сляды знаць.

Вилensk. г., Свенц. у.

8. БОЧКА.

Дубъ дубасомъ,
Семъ поясоў,
Въ боку дзирка,
Ў срацѣ шпилька.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

9. БРУСЬЯ (въ строеніи).

Ишли чарнічкі
На вичарнічкі, —
Икѣ лягли спать,
Дакъ и таперъ сплять.

Мог. г., Гом. у. Ср. у Романова.

10. БУРАКЪ (свекла).

а) Чирвоная цвекля ³⁾
До зямли прилипла.

Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Сама пани ў комори,
А косы на мори.

Могилевск. г., Гомельск. у.

12. БУТЫЛКА.

Синенькій пѣтушокъ
Бѣгаеъ безъ кишокъ.

Могилевск. г., Сѣн. у.

В.

12. ВЕДРО И ПОЧОПКА ⁴⁾.

Вутка ў мори,
Хвостъ ў гори.

Тамъ же.

13. ВЕРЕЩАКА ⁵⁾.

У добраго мужа
Сяродъ печи лужа.

Вил. г., Свенц. у., Могил. г. Сѣн.

14. ВОДЫ ВЪ РЪШЕТЬ.

Чаго не обнясешъ вокругъ
хаты?

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

1) сковородный. 2) воронья лошадь. 3) въ Слов. Носовича: *цвекля* —
клинъ, вставляемый въ рукава рубахи подъ пахую, ластовица. 4) *Почопка*: пере-
вязь, дужка у ведра. Слов. Носов. 5) Бѣлорусское блюдо, приготовляемое изъ
свиного мяса, почекъ, печенки, зажаренныхъ въ салѣ и притертыхъ мукой.
А. Богдановичъ.

15. ВОЛЪ.

Якъ родзипца —
 Ё дудочку играя,
 Якъ выросьця
 Землю копая,
 А якъ помрѣ —
 Такъ ё танцы идзѣ, —
 А ёсѣ ня гуляя.

Тамъ же.

16. ВОРОТЫ.

На вулицы барабанъ
 Досками обогбанъ ¹⁾:
 Хто идзѣць,
 Той зазвинець.

Вил. г., Вилейск. у.

17. ВѢНИКЪ.

а) Колибъ ни бацюшкинъ
 шандрикъ-мандрикъ, то ма-
 тушкина шандра-мандра по
 колѣни заросла.

Могил. г., Горецк. у.

б) То сямъ паць,
 То тамъ паць,
 Подъ припечкомъ спаць.

Вилейск. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

18. ВОЛКЪ.

а) Ишоу тота
 Коло плота,
 Пытаўся ё жмури:
 Ти дома ляпа?

Мог. г., Сѣн. у.

19. ВЬЮНЪ.

Крутъ вьертъ —
 Нѣтъ чиропочкамъ смерть.
 Моск. г., Гом. у. Ср. у Романова.

Г.

20. ГОДЪ.

Стоиць покой,

1) обкрыть, обшить.

А ё тымъ покою
 Дзвннадцаць воконъ,
 А на тыхъ вокнахъ
 По чатыры панны,
 А у тыхъ паноу
 По семъ вянкоу.

Витебск. г., Леп. у.

б) Збудовау Богъ домъ круг-
 лый — бязъ вуглоу; а ё томъ
 доми дванадцаць воконъ, ё
 тыхъ вокнахъ по чатыре
 пана, а у тыхъ паноу по
 семъ сыноу, а каждому сыну
 по имени дано.

Тамъ же.

г) Стоиць дубъ, на дубу два-
 надцаць гнѣздъ, на каждомъ
 гнѣздѣ по чатыри синицы,
 ё каждой синицы по чатыр-
 надцаць яиць: семъ чорныхъ
 и семъ бѣлыхъ.

Вилейск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

д) Выходзили дванадцаць
 молайцоу, выносили пидзя-
 сять два сокола, выпускали
 триста шesъцідзисять пядь
 лебедзей.

Тамъ же.

21. ГОЛОВА.

Горщѣчакъ вумѣнъ,
 Семъ дырочакъ ё ёмъ.

Могил. г., Мстисл. у.

22. ГОРШОКЪ.

а) Быу я на копали,
 Быу я на топали,
 Быу я на кружанъ,
 Быу я на пожары,

Быў я на возѣ,
И быў я на торгу.

Вилensk. г., Свенц. у.

б) Живецъ колодицца
И объ смерци забоицца,
Якъ придзецца поконаць,
Дыкъ не кому поховаць:
Собаки ня ѣдуць
И людзи ня бяруць.

Минск. г., Игум. у.

в) Якъ родзитца—крупицца,
а посмерци собаки косьцей
ни ядуць.

Вилensk. г., Вилейск. у.

23. ГРИБЪ.

Стоиць ў лозѣ
На одной нозѣ.

Вилensk. г., Вилейск. у.

24. ГРОМЪ.

а) Стукаецъ грукаецъ—нигдѣ
яго ни знайдзешъ.

Мог. г., Сѣн. у.

б) Крикнуў воўгъ
На сто озеръ,
На сто миль,
На увесь міръ.

Могил. г., Сѣн. у. Ср. у Роман.

25. ГУМНО, ТОКЪ И ЦѢПЪ.

Бацька горбаты, матка пляс-
ная, а сынъ крученъ.

Минск. г.

26. ГУСАКЪ.

Вышоў воўгъ,
Зарзаў якъ конь,
Надуўся якъ мѣхъ,

27. ГУСИНОЕ ПЕРО.

Нашла мяне маці,
Згубила мяне маці,
Подняли мяне людзи,
Понесли на торгъ торговаци,
Одрѣзали мнѣ голову:
А самъ бѣгъ, якъ свѣхъ, —
Однимъ рогомъ траву ѣсьць.
Стагъ я пиць
И ясно говориць.

Витебск. г., Леп. у., м. Чашн.

28. ГУСЬ.

а) Лопатую ходзиць, а ро-
гомъ траву ѣсьць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Вышоў на дворъ,
Крикнуў якъ воўгъ,
А самъ на лопаткахъ ходзиць.
Той же г., Свенц. у., д. Королевцы.

в) Стоиць быкъ на ляду,
И пѣе рогомъ воду.

Тамъ же.

Д

29. ДВЕРЬ.

Помизъ лисиць ¹⁾
Свинья висиць.

Минск. г. и Вилensk. Свенц.

30. ДВЕРЬ ВЪ ПЕЧИ.

Бяжиць воўчокъ,
Осмолённый бочокъ.

Минск. г., Новогруд. у.

31. ДЕНЬ.

а) Бѣлый быкъ
Въ окно тыкъ.

Могил. г., Гомельск. у. Ср. у Романова.

1) Лисица—орудіе для стискиванія или сплоченія досокъ,—тиски. Слов. Но-
совича.

б) Подъ оконце подойдзя,—
ни стукаючи, ни групаючи;
одъ оконца одойдзя — ни
стукня, ни грукня.

Минск. г., Новогрудск. у.

в) Ни стучѣло, ни гручѣло,—
Подъ оконцо подлячѣло.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Коро-
левцы. Ср. у Романова.

32. ДЕНЬ, НОЧЬ И СПЯЩИЕ ЛЮДИ.

Бѣлая корова черную поло-
жила, а черная тростникъ
положила.

Смоленск. г.

33. ДИТЯ ВЪ КОЛЫБЕЛИ.

Посяродъ хаты сало висиць.

Минск. г., Игум. у.,

34. ДИТЯ, ВЕРОВКА (висячей колы- бели) и ЦАЦКИ (игрушки).

Чатыри чатырочки
И дзвѣ растопырочки,
Семый вартунъ.

Вилensk. г., Свенц. у.,

35. ДОРОГА.

Е на свѣця Кася —
На цѣлый свѣтъ распягла-
ся,—

Капъ ўстала
Дакъ и неба достала.

Минск. г., Игум. у.

36. ДОРОГИ.

Чаго къ хѣця ня приста-
вишь?

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

37. ДУГА.

Якъ ляжить—ниже воробья,
А якъ станеть—выше коня.

Мог. г., Сѣв. у.

б) Якъ стоиць вышай за ко-
ня, а якъ лежиць — нижай
за ката.

Минск. г., Бор. у.

38. ДУХЪ ИЛИ ВОЗДУХЪ.

Кругомъ носа вѣтца,
А въ руки ня даѣтца.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

Ж.

39. ЖИТО.

Временемъ разсѣваю,
Временемъ собираю,
Самъ сытъ бываю
И людзей кормлю.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утка.

40. ЖОРНЫ (жернова).

а) На полицы
Дзвѣ лисицы,
Што дадуць,
То зьядуць.

Минск. г., Игум. у.

б) Трясетца, колоцицца,
Обо всемъ свѣту забоцицца.

Смоленск. г.

г) Копа на копѣ,
А на вярху-кій.

Вилensk. г., Вилейск. у. с. Иже.

д) Два парсюка рѣжутца—
помижь нихъ пѣна ляциць.
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

41. ЖУКОВИНА ¹⁾.

Дзяжа мясная, обручъ загѣз-
ный.
Той же.

42. ЖУКЪ.

Чоронъ да ня воронъ,
Рогать, да ня быкъ,

8) перстень.

Шесць ногъ безъ копытъ,
Идзець—зямли не дзярець.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

б) Чоронъ воронъ, да ня
птахъ,
А изъ крылыяма, да ня со-
колъ.

Шесць ногъ безъ копытъ,
А равёць якъ быкъ.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

З.

43. ЗАМОКЪ.

а) Молчанъ — собачка домъ
сыццيرهбёць.
Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Вирабей вола дзяржиць.
Д. Застънне.

44. ЗАПАХЪ.

Коло носа бовтаётца,
А въ руки не попадаётца ¹⁾.
Могил. г., Мстисл. у.

45. ЗАСЛОНКА.

Стоиць бычокъ,
Осмолёны бочокъ. ²⁾
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

46. ЗЕМЛЯ И СНЪГЪ.

Дзяжэ старая, а вёко новое.
Той же г., Вилейск. у., д. Слобода.

47. ЗЕМЛЯНИКА.

Сядзиць пани на мурку
У чырвонымъ каптурку:
Хто идзе, дыкъ поклонница ³⁾.
Минск. г., Игум. у. Ср. у Романова.

48. ЗМЪЯ.

Изъ куста ципуля,
За ногу шипуля.
Вилensk. г., Свенц. у.

49. ЗУБЫ.

Изъ подъ печки куры б'лыя
глядать.
Могил. г., Мстисл. у.

И.

50. ИГОЛКА.

а) Синенькая, маленькая
увесь свѣтъ одѣть.
Мог. г., Сѣн. у.

б) Воўкъ жалёзныи, хвостъ
колонняный.
Вилensk. г., Вилейск. у.

К.

51. КАРТА. (Географическая).

Есть токая сторона, которая
ўся гладкая. Есть на ёй
большія горы, города—безъ
домовъ, рѣки—безъ воды,
лѣса — безъ деревьевъ,
поля — безъ травы; наро-
ду хоць и много считаетца,
але ничого ня робяць?
Зап. Вилensk. г., Свен. у., д. Королевцы.

52. КАПУСТА.

Крупестая, варцестая,
Хто яе дбае, будзя сто годъ
жиць.
Минск. г., Новоградск. у.

53. КЛУБОКЪ НИТОКЪ.

а) Кругло безъ угла—за кон-
цы не подынешь.
Смолен. г.

б) Ў куточку на пруточку
Гаўрыловы яйцы.
Минск. г.

1) Ср. выше № 48. 2) Ср. выше № 88.

3) Въ Новгородск. уѣздѣ оканчивается: Хто идзе, той склоницца.

66. КОЧЕТЫГЪ.

Синенькій голубочекъ
Шмыгъ подъ лубочекъ.
Смоленск. г.

67. КОЧЕРГА.

Цыганка поганка по золоцѣ
скачечь.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

68. КРАПИВА.

Сядить урѣда
Посерѣдъ огорода:
Хто за яе примецца,
Усякъ скрѣвицца.
Могил. г., Мстисл. у.

69. КРОСНЫ.

Пупомъ припру,
Ногами потру,
Руками пихну,
А дзѣ раззявицца—вопхну.
Минск. г., Борис. у.

70. КРУЧОКЪ.

Стары дзядокъ,—
Назадъ горбокъ.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

71. КОСА.

Ишла шука
Съ Кременчука:
Куда гляне,
Трава вяне
Могил. г., Гом. у. Ср. у Романова.

72. КОСА, ТРАВА, СТОГЪ СЪНА.

Шука лinyaва
Лѣсъ уваляла;
Лѣсъ упаў,
Городъ стаў.
Минск. г., Мозырск. у.

Л.

73. ЛАВКА ВЪ ХАТЪ.

Головы вмѣстѣ, а ноги раз-
но.
Мог. г., Сѣн. у.

74. ЛАПТИ И ОБОРЫ.

Два коня, а четыре хвоста.
Смоленск. г.

75. ЛАПОТЬ.

Цаловаў, миловаў,
Подъ лаўкѣ сховаў.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

76. ЛЕДЪ.

84. Положиў Богъ пичаць,
Бязъ зягѣза ни почаць.
Витебск. г., Леп. у.

77. ЛЕМЕШИ ¹⁾.

Синенькіе грибки подъ зем-
лею скачуць.
Мог. г., Сѣн. у.

78. ЛОЖКА.

Чатыры чатырнички,
Пятый поўнырничакъ,
Шѣсты прѣсты
Нисѣ кривулечку
Помижъ тыхъ дыў ў вуличку.
Могил. г., Рогач. у.

79. ЛОЖКА СЪ КАШЕЮ.

Оближи дай зноў уложы ²⁾.
Гродн. г., Волков. у.

80. ЛУКЪ.

а) Ъхавъ пане
Ў красномъ жупанѣ:

1) Лемешы отъ сущ. лемекъ — сошникъ. Слов. Носов. 2) «Якъ хто возьме ложку каши, то оближе дай зноў ўложиць горшчокъ».

Хто убáче,
Той запла́че.

Могил. г., Гом. у., Ср. у Романова.

б) Сидить Ходосься
Растряпавши волосься.
Хто идзё
Той скубё.

Мог. г., Мстисл. у.

81. ЛѢСТНИЦА.

Ще то за доро́га: ще хто
иде, дакъ хромае?

Могил. г., Гом. у.

82. МАКОВАЯ ГОЛОВА.

Поўна бочечка крупъ,
А на верся струпъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

М.

83. МАКЪ.

а) На мори палка, на той
палцэ галка, я могу писаць,
што тамъ много тысячъ.

С. Иже.

б) Идзя по градамъ, рву безъ
счёту, а все цѣлю.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

84. МЕЛЬНИЦА.

Сядить жорувъ на купини,
тресетца, колотитца, а объ
емъ увесь свѣтъ клопоцит-
ца.

Мог. г., Сѣн. у.

85. МИСКА СЪ ЛОЖКАМИ.

Коло лунички
А ўеё вўточки.

Гродн. г., Слон. у.

86. МОРКОВЬ.

Сѣдзи панна ў коморы,
Ее власы на подворы.

Мог. г., Гомельск. у.

87. МОРКОВЬ.

Панна у коморы,
А кудры на дворы.

Минск. г., Игум. у., с. Новоселки.

88. МОХЪ ВЪ СТѢНѢ.

а) Полна хата госьцей:
Кажному по посьпель.

Минск. г., Игум. у.

б) И у насъ и у васъ
Поросёнокъ увязъ.

Гродн. г., Слон. у.

89. МУРАВЬИ.

Семъ сотъ муляроў ¹⁾
Змуровали церкоў безъ уг-
лоў.

Минск. г., Игум. у.

90. МУРАШКИ, МУРАВЕЙНИКЪ.

Ишли цесли безъ топороў,
Зрубили коморку безъ углоў.

Д. Застѣнье.

91. МЫТЬСЯ ВЪ БАНѢ.

Въ субботы на нядзѣлю—
Дала бъ своему добродзѣю:
И свярбиць, и болиць, и ща-
кочацца

— Боли хочацца.

Минск. г., Новогрудск. у.

1) Муляръ — каменщикъ.

92. МЪСЯЦЪ.

**Ишоу молодѣнъ,
Ни дорогой, ни пуцёмъ,
А помыўся ни водою, ни ро-
сою,
А удержя ни тканымъ, ни
пранымъ.**

Вилensk. г., Свенц. у., д. Утки.

H

93. НАРОГИ.

**Синія голубчики по подзе-
мелью скачуть?**
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

94. НЕБО, ЗВѢЗДЫ, МѢСЯЦЪ.

Поле незмірно,
Быдло не зличбно,
Пастухъ рогатый.
Вилensk. г., Вилейск. у.

95. НЕДѢЛЯ.

Ляцѣў семидонѣ,
Звіў гняздо,
Якѣ унёсь семѣ яй, —
Каждому имя даў.
Гродн. г., Слон. у.

96. НОГА.

**Зъзаду животъ,
Спереду хребѣтъ.**
Вилensk. г., Велeйск. у., с. Иже.

97. НОГИ.

Пришоў гось, ды подь лаву.
Тамъ же.

98. НОЧЬ.

**Чорная корова
Людей поколола.**
Мог. г., Гомельск. у.

O.

99. ОГОНЬ.

**Рыжий быкъ ды чорного ли-
жець.**
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

100. ОРЪХЪ.

а) Пришоў дурны дзёдзь, прыгнуў осинку: солодкое выкусіў, а горькое выплюнуў.

б) **Малый малышакъ**
Звалиўся зъ вышакъ ¹⁾,
Не такъ одбіўся
Якъ шапочки забуўся.
Виленск. г., Свенц. у., д. Королевцы.

г) У маленькимъ горщочку
кашица смачная.
Д. Застѣнье. Ср. у Романова.

II

101. ПАУТИНА.

Короняи ў гору росьцець.
Вилensk. г., Вилейск. у.

102. ПЕНЬКА.

Пошла баба до Києва,
Дома кости покинула.
Могил. г., Мстисл. у.

108. ПЕРО.

**Чаго пярэзь хату не пяр-
княишь?**
Вилensk. г., Свенц. у., д. Королевцы.

104. ПЕЧЬ.

а) Пришоў, пошупаў,
Ўзгвзъ на яе,

1) Съ ползатей.

Сядзѣў до по́ту
Спогнаў охвóту.

Минск. г.

в) Татулька упиўся,
На матульку ўзбиўся;
Матулька лихая,
Татульку спихая.

Минск. г., Новогрудск. у.

106. ПЕЧЬ, ОГОНЬ И ДЫМЪ.

Маць толста,
Дочь красна,
Сынъ Федось
Пошоў подъ небёсь.

Смоленск. г. Ср. у Романова.

106. ПИЛКА

Сама якъ щепка,
Дзяцей якъ моли.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

107. ПИСЬМО.

а) Черный колеръ,
Гусиный орелъ.

Минск. г.

б) Сотру, сомну, за море
пошлю; тамъ мяне познаюць
и заговораць обо мнѣ.

Той же г.

108. ПѢТУХЪ.

Народзіўся прарокъ зъ подъ
бѣлаго камня, — стаў про-
рокъ пророкаці, стали людзи
зъ мертвыхъ ўставаці.

Минск. г., Игум. у. и В. г., Свенц. у.

109. ПЧЕЛЫ.

Въ тёмной темнўшечки
Сидять чернўшечки
И вяжуть вязаночки —
Ни узла, ни пятёлечки.

Могил. г., Мстисл. у.

Р.

110. РАКЪ.

а) Якъ живё—дыкъ чорны,
Якъ умрець—чирвоны.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

б) Но́гоў много, вусы длины,
а хвосцикомъ ляпъ да ляпъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

111. РЕБЕНОКЪ И ГРУДЬ МАТЕРИ.

Пришовъ гостъ бязъ вѣстей,
Поѣвъ курочку бязъ костей,—
Курочка пѣла и гостъ сытъ.

Могил. г., Мстисл. у.

112 а). РЕМЕНЬ.

Ў дзень, якъ коло,
А ў ночи, якъ вонжъ,
Хто одгадае—
Будзя мой монжъ.

Гродн. г.

113. РОСА.

Вечаромъ приляциць — всю
ночь на зямли проляжиць, а
утромъ на небо опяць поля-
циць.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

114. РУКАВИЦА.

а) Пяць пунь одни ворота.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

б) Щупаў по завалищу,
А ощупаў космадищу,
А усунуў—голыша.

Вилensk. г., Вилейск. у.

115. РУЧНАЯ МЕЛЬНИЦА.

На полицы
Двѣ синицы:
Што дадутъ,
То зъядутъ.

Мог. г., Гом. у. и Минск. Новогрудск.

116. РЫБА ПОДО ЛЬДОМЪ.
По подлавицу рабыя целятки
хозянь.
Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

С.

117. САНИ.
Побѣгъ ѹ ласокъ
Задрау носокъ.
Вилensk. г., Вилейск. у.

118. СВѢТОЧЬ.
а) Стары дзѣдзя
На жердзи ѣдзя.
Минск. г., Новогр. у.

б) Цыганъ зубы попаліў.
Вилensk. г., Вилейск. у.

119. СЕРПЪ.
Маленькая, кривенькая ѹсѣ
поле обскакала.
Минск. г., Игум. у.

120. СКРИПКА.
а) Пѣтушокъ безъ кишокъ—
хорошенько пѣецъ.
Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

в) Празъ ¹⁾ брухо дорога,
Мижъ ногъ тревога,
Надъ дзиркой вясѣлья.
Той же г. и у., д. Застѣнье.

121. СНОПЫ.
На Потутовой горѣ
Ляжаць людзи порѣзанные,
А головы повязанные.
Той же г. и у., с. Иже.

122. СМОРКАТЬСЯ.
Пришли ѹ пѣи, ѹзяли поро-
сѣнка—дрыстунка; якъ кину-

ли дрыстунка, дыкъ ѣнъ
вякнуў.
Минск. г., Новогрудск. у.

123. СОЛНЦЕ.

а) На поли поляси
Сидить птица вяртніца,
Яе никто ни сымас:
Ни цары, ни царица,
Ни красна дѣвица.
Могил. г., Мстисл. у. и въ Смоленск. г.

б) Бяжиць лиска
Коло гѣсу близко:
Ни сгѣду даць,
Ни яе догнаць.
Минск. г., Борис. у.

124. СОЛЬ.
й мори дубъ сякуць,— на
увесъ свѣтъ трески разля-
таюцца.
Вилensk. г., Вилейск. у.

125. СОПЛИ.
Што панъ ѹ кишень хуваецъ,
А мужикъ на зямлю кидаетъ?
Минск. г., Борис. у.

126. СТОГЪ.
а) Грабли гору свярнулі.
Вилensk. г., Вилейск. у.

б) Щука сунецъ, гѣсь вя-
нецъ,
На тымъ мѣсьця косцелъ
станець.
Той же г. и у.

127. СТОЛБЪ (стоупъ).
Стоиць рыгоръ
Помижъ горъ
Вилами подперты.
Минск. г., Новогрудск. у.

1) чрезъ.

128. СТОЛЪ.

Стоиць сосна, а на сосны
липа, на липѣ коноплина, на
коноплинѣ глина, а въ глиниѣ
свинные рыюць¹⁾.

Гродн. г., Волков. у.

129. СТРѢЛОКЪ²⁾.

Пошлю посланца по милого
госця: ци будзя, ци ня буд-
зя, а посланецъ не вернецца.

Минск. г.

130. СЪНОКОСТЬ.

Лѣсь сяку — лѣсь вянецъ,
На тымъ мѣсьци городъ ста-
нецъ.

Минск. г.

181. СЪТКА.

Семъ сотъ воротъ, одзинъ
уходъ.

Вилensk. г., Вилейск. у., с. Иже.

182. СЪТКА (сѣть), РЫБА, ВОДА.

Прийхали комисары, —
Господароу увязали,
А хата празъ вокно ушло.

Тамъ же.

183. СЪЯЦЪ МУКУ.

Подъ липой мяцелица мя-
пецъ.

Гродн. г.

184. ТРУБА (пастухова).

Ходить коло лѣсу
Пяеть куроуѣсу:
Ни пѣтухъ, ни курица, —
Деревяный носъ.

Могил. г., Мстисл. у.

Т.

135. ТѢНЬ (сѣнь).

На огнѣ ня гориць,
На водѣ ня тонець
И на соломи ня шасциць.

Вил. г., Вилейск. у., с. Иже.

У.

136. УГОЛЯ ГОРЯЩЕ.

Повенъ подпѣчакъ
Чирвоныхъ яѣчакъ.

Тамъ же.

Х.

137. ХОМУТЪ.

Воуны ключокъ,
Дрова сучокъ
И соломы пучокъ.

Вит. г., Леп. у.

Ц.

138. ЦѢПЫ.

а) Лятаюць гуські,
Дубовые носкі,
И говораць: то-то мы!

Минск. г., Борис. у.

139. б) Рыжыя цяпцятки

Поклали хвосты на градки.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

140. ЦѢПЪ.

Помижъ дубинки,
Помижъ ляццинки,
Ляжиць кусокъ скурацинки.

Вилensk. г., Свенц. у., д. Колодки.

Ч.

141. ЧЕЛОВѢКЪ.

а) Стояць вилы, на вилахъ
кадубъ, на кадубѣ елина,
а у елинѣ свинныи рыюць.

Гродн. г., Слоним. у.

1) «Ноги (стола) сосновые, а верхъ липовы; на ѣмъ обрусокъ (скатерка) конопляны (посконый), а на обруску стоиць миска глиняна, а на мисцѣ плавае сѣнина». Запѣч. записавшаго. — 2) Вѣриѣ было бы: *стрыла* или *выстрыла*. III.

б) Стояць вилы, на вилахъ
коробъ ¹⁾, на коробѣ мигай-
ло, на мигайлѣ моргайло, на
моргайлѣ густый ельникъ, а
ў густымъ ельнику дзикія
свиньи.

Минск. г., Игум. у.

142. ЧЕЛОВѢКЪ НА ЛОШАДИ.

Што ето за звѣрь, што шесць
ногъ, два животѣ, дзвѣ руки,
дзвѣ пары вочей, грива и
хвостъ?

Той же г. и у., с. Новоселки.

143. ЧОВЕНЬ (чолнъ).

Їду, їду,—
Слѣду нѣту;
Коня погоняю,
На смерць поглядаю:
Конь безъ хвоста,
А пуга безъ свиста.

Вилensk. г., Вилейск. у., д. Застѣнье.

Я.

144. ЯБЛОНЯ.

Хто на дзѣтки квапенъ,
Той матку облапиць.

Тамъ же.

145. ЯЗЫКЪ.

Ляжить колода
Сирѣтъ болота:
Ни гнѣе, ни сохня.

Могилевск. г., Гом. у.

146. ЯЙЦО.

а) Котицца барилицо,—
Ни дна, ни рильца.

Могилевск. г., Гом. у.

б) Ни дзвярэй, ни вокна.
Поўна бочачка вина.

Минск. г., Б. у.

в) Чаго въ уголъ ня ўбьешъ?
Вилensk. г., Вилейск. у., д. Слобода.

1) Въ с. Новоселкахъ того же уѣзда отсюда такъ продолжаютъ: «на ко-
робѣ гарбузъ, на гарбузѣ глѣсъ, а у глѣся свиньи ходзяць». III.

ОТДѢЛЪ ВТОРОЙ.

А. ПРИВѢТСТВІЯ, ПОЖЕЛАНІЯ, ВОЖВА (КЛЯТВА), ПРОКЛЯТІЯ, РУГАНЬ.

Б. ЗАГОВОРЫ, ЗАКЛИНАНІЯ.

А.

Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія
ругань ¹⁾.

а) ПРИВѢТСТІЯ И ПОЖЕЛАНІЯ.

При встрѣчѣ, или при входѣ въ хату (*утромъ и въ те-
ченіе дня*):

1. «Дзень добрый! Добры дзень».

Отвѣтъ: «Здоровѣ!»

2. «Якъ живець? Чи дужи, чи крѣпки?» или:

3. «Якъ маецеса?

— Аты! ничо́го сабѣ, — живемъ, хвалиць Бога, пома-
леньку.

4. *Вечеромъ*: «Добры вечарь!» Или: Добры вечарь ў хату!

Въ Гродненск. губ.: При встрѣчѣ съ знакомымъ или незнако-
мымъ лицомъ, также при входѣ въ чужой домъ и пр. крестьянинъ
имѣетъ обыкновеніе, въ видѣ привѣтствія, почтенія, говорить:

1) Данными этого отдѣла, особливо выраженіями привѣтствій и пожеланій, бѣлорусское нарѣчіе (какъ впрочемъ и языкъ великорусскій) весьма небогато, но тѣмъ не менѣе онѣ вполне заслуживаютъ вниманія этнографической науки и со временемъ, при тщательнѣйшемъ ихъ сборѣ, послужатъ, безъ сомнѣнія, нелишнимъ подспорьемъ будущимъ изслѣдователямъ народной психологіи. Крайняя скудость оказавшихся въ нашихъ рукахъ данныхъ означеннаго раз-
ряда не позволила намъ расположить ихъ въ болѣе строгой системѣ. III

«Нѣхъ беидзѣ похвалѣны Езусъ Христусъ!» Другой долженъ отвѣтить: «На вѣки вѣковъ. Амэнъ» ¹⁾).

При прощаніи:

5. «Живице здоровы! Оставайтесь здоровы!»

6. «Бывайце здоровы! Дай, Божа, здоровымъ бачицца.»

Если вечеромъ:

7. «Добра ныч!»

При кушаньѣ:

8. «Хлѣбъ-соль!»

— Просимъ ѣсьци.

При работѣ:

9. «Поможи Божа!» ²⁾

— Дзякуй.

При сѣвѣ:

10. «Родзи, Божа!»

При молотьбѣ:

11. «Споры, Божа!»

Чихающему говорить:

12. «Будзь здороў, мѣй сто короў! А мнѣ цялушку на заводъ даси.»

Или:

13. «Будзьця здробы

«Чорные бровы!

«А мои не таковы.

«Коли на ваши увáжу,

«Такъ я свои ў сажу умáжу,

«А ваши пиравáжу.»

14. «Вивать!

«На сто лятъ,

«На бочку вѣна,

«На вѣсну сына.

Или:

15. «Вивать!

«Тысѣнецъ хать,

«И злата бѣчка,

1) Изъ статьи: «Замѣтки о западной части Гродненской губ.» Этногр. Сборникъ, вып. III, стр. 86. Впрочемъ эта форма привѣтствія, вошедшая въ употребленіе, вѣроятно, во время Уніи, практикуется и доселѣ среди сельскаго люда почти всѣхъ бѣлорусскихъ губерній — преимущественно при свадебныхъ церемоніяхъ. III. 2) Въ нѣкоторыхъ уѣздахъ Минск. губ., говорить и: Помогай Богъ! и сокращенно: Могай Бо! (Богъ). III.

«Млода паненѣчка,	«Весело жилѡся,
«И сынъ и цуречка! ¹⁾	«Щасливо вялѡся:
16. «За чаркой:	«Ў поли уродзисто,
«Будзь здороў!	«Ў гумнѣ — накладзисто,
Отвѣтъ:	«Ў клѣцц насыписто,
— «Пи здороў!	«Ў млынѣ — намѣлисто,
«Дай жа, Божа,	«Ў дзяжи подыхѡдзисто,
«Кабъ намъ было гѡжо,	«На столѣ ўѣдзисто ²⁾ »

Въ Гродненскомъ уѣздѣ Гродненской губерніи въ ходу слѣдующія формы привѣтствій и поздравленій:

17. «Панѣусъ ³⁾ похвалѣны! ци живы, ци здоровы? Виншую васъ зъ новымъ рокомъ щасцьцемъ. Дай, Божа, лѣпшае жыццця, здороўя и ўсенькаго добраго! Кабъ Бохъ заховаў ніўку, жывинку (скотинку), дружынку (семеіку), пры лѣпшихъ уродзаяхъ и пры ўсякихъ помысносьцяхъ и гроши до зайздросьци.»

На это хозяинъ отвѣчаетъ:

18. «Дзяку табѣ, братко Сцепане (или Михайло и т. п.). Дайжа, Божа, и табѣ, братко, ўсенькаго добраго, и твой дружынцы, и ніўцы и скодинцы ўсего того, чаго ты самъ отъ Бога ласкаваго жондаешъ» (желаешь).

Молодыхъ хозяевъ съ новымъ годомъ поздравляютъ такъ:

19. «Виншую ⁴⁾ васъ зъ новымъ рокомъ, щѣнсцьцемъ, зъ вшелко помышносьцію здравѣмъ, злота бѣчка, сына и цурѣчка».

Хозяинъ съ хозяйкой обыкновенно смѣются при этихъ словахъ и въ отвѣтъ говорятъ:

«Дзяку дзякуемъ за доброе слово; але ты, Сцепанку, много жичишъ ⁵⁾ для насъ, молодыхъ, зразу сына и дочку вельми много».

Поздравляющій, въ такомъ случаѣ, продолжаетъ:

1) зап. мною. 2) Сообщ. А. Ег. Богдановичемъ изъ Борис. у. Минск. губ.
3) Сокращено отъ: *Панъ Езусъ*. 4) т. е. поздравляю, благожелаю, съ польск. *Winszować*, перешедшее туда съ нѣмек. *wünschen*. III. 5) желаешь.

— «Якъ сабѣ хѣчае. Але якъ то кажуць: зъ пѣсни слова не выкинешъ.»

Хозяинъ отвѣчаетъ:

«Праўда и гэта, даль Бохъ праўда! Не такъ збудзецца, якъ хочашъ, але якъ Бохъ дасць.» ¹⁾

Въ дополненіе приводимъ еще рядъ выраженій привѣтствій и пожеланій, записанныхъ въ селѣ Махировѣ (Полоцкаго уѣзда Ви-тебской губ.) многоуважаемымъ сотрудникомъ нашимъ Н. Я. Никифоровскимъ и обставленныхъ имъ интересными объясненіями:

Когда сажаютъ въ печь хлѣбы, входящій привѣтствуетъ:

20. «Вяликъ подходомъ!»

При этомъ нужно замѣтить, что стряпуха не любитъ во время этого дѣла прихода не только постороннихъ лицъ, но и своихъ домашнихъ, потому что хлѣбы потрескаются.

Иногда между стряпухой, мѣсящей тѣсто въ квашнѣ, и входящимъ въ это время происходитъ слѣдующій обменъ привѣтствій: Входящій говоритъ:

21. «Спорня въ дзѣжу!» ²⁾

Стряпуха:

22. «Сто рублёў въ мошну!» — что входящій дополняетъ:

23. «А табѣ сына ў вясну!»

Всѣ тутъ присутствующіе при этомъ хохочутъ, не псключая и самой стряпухи. — Но если она дѣвушка, то обычай требуетъ, чтобы она стыдливо выбѣжала изъ хаты. Хорошо, если она при этомъ еще заплачетъ. Она тогда заслужить съ разу одобреніе присутствующихъ и всѣ единогласно стануть говорить: «гэта стіпная (спепенная) дзяўчына!» Само собою разумѣтся, что совершенно противоположное будутъ думать и говорить про дѣвушку, которая встрѣтитъ послѣднее привѣтствіе, какъ встрѣтила бы его женщина замужня.

1) Сообщ. Псаломщикъ И. О. Карскій. 2) Это пожеланіе весьма употребительно въ данномъ случаѣ и среди сельскаго населенія многихъ великорусскихъ губерній въ такой формѣ: «Спорыня въ квашню!» на что получается отвѣтъ тожественный съ нашимъ: — «Сто рублей въ мошну!» III.

Входящій въ избу во время печенія блиновъ привѣтствуетъ стряпуху словами:

24. «Скочкомъ блины!»

Иногда шутливая и близкая къ вошедшему стряпуха вмѣсто обычнаго отвѣтнаго «спасибо!» отвѣчаетъ: «торчкомъ зы зубы!» Этотъ отвѣтъ встрѣчается всѣми присутствующими смѣхомъ, не исключая и вошедшаго привѣтствующаго и служитъ темою для дальнѣйшихъ шутивыхъ разговоровъ. Если приходящій балагуръ и состоитъ въ близкихъ отношеніяхъ къ дому, то онъ непременно скажетъ: «А мусиць, цябе мужикъ дзиржаў учора за ж..., што блины пыдгораюць?» Общій смѣхъ встрѣчаетъ эти слова, а стряпуха, покраснѣвъ, говоритъ: «Нихай сыбі!» Дѣвушкѣ же стряпухѣ тотъ же балагуръ говоритъ: «Мусиць цябе ўчбра мальцы дзиржали за ж..., што блины пыдгараюць?»¹⁾ Всѣ хохочутъ, а дѣвушка стряпуху убѣгаетъ изъ хаты. Ее немедленно замѣняетъ другая, шутливый же разговоръ продолжается, хотя никто изъ присутствующихъ не обнаруживаетъ при этомъ ни малѣйшаго неуваженія и нерасположенія къ дѣвушкѣ, въ шутку и незлоумышленно обиженной.

25. Вошедшій въ хату во время завтрака, обѣда, полдника и *вячэры* и вообще во время ѣды, произноситъ: «хлѣбъ ды соль!» Обычнымъ отвѣтомъ на такое привѣтствіе служитъ лаконическое приглашеніе: «Ходзи къ намъ!» Сказавъ: спасибо, вошедшій иногда дѣйствительно садится къ общему столу и ѣстъ, иногда же онъ рѣшительно докладываетъ, что уже поѣлъ и болѣе ѣсть не хочетъ. Въ этомъ случаѣ, усѣвшись поодаль отъ стола, онъ заговариваетъ о дѣлѣ, по которому пришелъ, или заводитъ рѣчь объ интересующемъ его предметѣ, то съ тѣмъ, то съ другимъ изъ застольниковъ. Когда же вошедшій близокъ семьѣ, ему отвѣчаютъ на привѣтствіе: «Ёмъ да свой, а ты мимо стóлу, ды къ пóлу»²⁾ этими словами какъ бы говорится: Ступай отдыхать, пока мы поѣдимъ.

1) Этимъ обстоятельствомъ и во многихъ мѣстахъ Великороссіи народъ объясняетъ причину подгорания блиновъ. III.

2) Подомъ называется нижняя подъ полатями досчатая настилка, нары, для семейнаго отдыха. II.

Во время доенія коровъ проходящій мимо говорятъ:

26. «Молочно вамъ!»

Когда разсаживаютъ капусту прохожіе привѣтствуютъ работающихъ словами:

27. «Зъ вядро кычаны!»

Когда *потыришатъ*, т. е. раздѣляютъ на части и складываютъ для соленья въ кадку мясо убитой скотины: коровы, свиньи, овцы и пр., то вошедшій говоритъ:

28. «Дайжа, Божа, што лѣто, то гѣто!», т. е. ежегодно *споживаць* (сѣдять) отъ своихъ хозяйственныхъ трудовъ.

Обычныя благожеланія при постройкѣ зданія, замѣняющія часто и привѣтствія, выражаются такъ:

29. Дай, Божа, гэтой будынки ны пыстыяньне, а вамъ на прыживанье!»

Рыбакамъ говорятъ:

30. «Рыбно вамъ!»

При неудачѣ въ рыбной ловлѣ рыбаки шутливо отвѣчаютъ:

31. «Хуць ня рыбно, дыкъ зато юшно! ¹⁾

Нужно замѣтить, что на всѣ безъ исключенія привѣтствія при различныхъ работахъ, работающій отвѣчаетъ однообразнымъ: «спасибо!» Онъ ждетъ отъ проходящаго привѣтствія, обижается, когда онъ этого не сдѣлаетъ, и ворчитъ про себя: «ци яму языкъ отсохъ?» Напротивъ того радуется, когда услышитъ привѣтствіе, хотя и старается маскировать свою радость. Такъ, напримѣръ, работающій, замѣтивъ во время своей работы подходящаго къ нему сосѣда, какъ бы ни обрадовался онъ въ душѣ возможности на нѣсколько минутъ отдыха, сопровождающагося обыкновенно бесѣдой, и услышать слова благожеланія, онъ никакъ и ничѣмъ этого не обнаружитъ и нарочно еще болѣе погрузится въ свою работу, точно и не видитъ никого, и при полученіи обычнаго привѣтствія, онъ отвѣтитъ на него нехотя, ни на секунду не прерывая своей работы, пока подошедшій самъ не сдѣлаетъ почина къ бесѣдѣ. Не

1) отъ сл. юха, юшка: ухѣ. III.

будь этого почина, рабочій нашъ, можетъ быть, и продолжалъ бы свою работу до конца. Но такой желанный вызовъ къ отдыху заставляетъ его бросать работу и спѣшить отдохнуть, покуда это будетъ возможно. Иногда въ такой промежутокъ времени сошедшіеся пріятели успѣютъ побывать и въ корчмѣ, на лугу и т. д., сдѣлать даже одну — другую совершенно постороннія работы.

Бѣлорусскія женщины (какъ и великорусскія) привыкли слышать въ обращеніи къ нимъ или когда рѣчь идетъ о нихъ слово «баба». Такъ мужъ, обращаясь къ своей женѣ называетъ ее: «бабухна», «бабулька» и т. п., говоря объ отсутствіи жены, онъ непременно скажетъ: «моей бабы нѣтъ.» Даже когда онъ хвалитъ ее или постороннюю женщину, онъ въ лицо прямо ей говоритъ: «Ты славная баба», или «бабѣнка». Но попробуйте привѣтствовать жницъ: «Помогай вамъ Богъ, бабки!» — и вамъ непременно отвѣтятъ: «Ци мы рѣзали табѣ пупъ?» Но замѣните слово «бабки» словомъ «жѣночки» — и ваше привѣтствіе будетъ принято съ замѣтнымъ удовольствіемъ.

Кромѣ привѣтствій отъ постороннихъ лицъ, выражающихъ свои пожеланія трудящимся, существуютъ и такія благожеланія, которыя произносятся самимъ лицомъ, принимающимъ за собственную свою работу. Изъ числа немногихъ въ этомъ родѣ благожеланій мнѣ пришлось слышать слѣдующія.

При убоѣ скота:

Выбравъ нужное для убоя *животину*, хозяинъ уводитъ или уноситъ ее отъ прочаго скота, при чемъ, останавливаясь на порогѣ хлѣва, онъ благословляетъ остающійся скотъ, произнося слѣдующее.

32. «Паси, Божа остальцоў!

Кончая посѣвъ какого либо хлѣба, хозяинъ при бросаніи послѣдней горсти говорить:

33. «Родзи, Божа, на ўсихъ долю: ны жильцоў, ны ўдоўцоў, ны шаўцоў, ны крауцаў, ны жидоў и ны паноў.»

Прибавимъ сюда, что и по окончаніи жатвы (ржи), на дожинкахъ, когда жницы приходятъ на панскій или просто *госпо-*

дарскій дворъ для передачи хозяину вѣнка, то одна изъ нихъ, выбранная по жеребью, произноситъ по порученію своихъ товаровъ, поздравленіе или *виншоваанне* по установленной, какъ видно изстари, формулѣ, что, какъ намъ извѣстно, практикуется по всей Бѣлоруссіи. Мы знаемъ пока два варіанта означенной формулы (одинъ изъ Дисненск. уѣзда Виленск. губ., другой изъ Лепельск. у. Витебск. г.), которые признаемъ весьма кстати привести здѣсь:

34. а) «Лѣтось посаджона, сѣлѣто ўзрощона — на буйныхъ вѣтрахъ, на дробныхъ дожджахъ. Пиранѣсь жа Бохъ чиразь золотой сярпокъ, пираняси жа, Божа, чиразь лѣгиньки душокъ: ў току — умолотъ, ў дзяжи — подходомъ, а на столѣ — сыщцю. Прошу, пану, вянокъ, а намъ пици мядокъ.

Зап. г-жою Смигельскою.

35. б) Якъ дзѣўка хлѣбъ виншуецъ:

«Благослови, Божа, ў коморы, ў обборы, и ў поли, и ў гумнѣ! И дай уродзай зямли, дожджу. Сушп, грады, чары, насыланья, ўси чартоўскіе дзѣла — оддали, а зроби добра и милосць отъ Бога. Виншую васъ новымъ гóдымъ, новымъ счасьцдемъ. Дай, Божа, гэты годъ провесць ў корысьци, ў радосьци и ў добрымъ здо-роўѣ».

Зап. мною (Изъ моего сборника: «Бѣлорусск. народныя пѣсни» X. 212).

б) БОЖБА, КЛЯТВА.

Изъ этого разряда выраженій намъ удалось добыть нѣкоторое количество только изъ губерній Гродненской и Минской.

Крестьянинъ Гродненской губерніи имѣетъ страсть подтверждать истинность своихъ увѣреній божбой. Поэтому онъ очень богатъ выраженіями этого рода. Вотъ нѣкоторые изъ нихъ.

1. Капъ я до дому ни дошоў!
2. Капъ я гѣдакъ нóчанку святую пераночавáў и дзень свя-тый дождаў, коль гэто нипраўда!
3. Ну, капъ я такъ оглядаў жонку, дзѣцей своихъ, коль гэто нипраўда!

4. Капъ мнѣ Бохъ да не помогъ, коли я брату нипраўду кажу!

5. Дали Бохъ праўда! капъ я нѣнико гѣдакъ щастливъ дзень перажіў, якъ гѣто праўда!

6. Капъ нѣника нѣчанку пераночоваў, коль гѣто нипраўда!

Продаеъ ли, покупаеъ ли нашъ крестьянинъ что-нибудь, — онъ постоянно твердить:

7. Даль Бохъ праўда, што я прешлы торгъ быў и за бульбу (или за жито и т. п.) гѣдульку ўзяў.

При покупкѣ онъ иной разъ свое подтвержденіе выражаетъ и такъ:

«Мой сусѣдъ быў тамъ-то на торгу и ў крамѣ гѣдулько заплаціў, колько я циперь даю». И если сказанное въ самомъ дѣлѣ такъ, то онъ непременно прибавить:

8. Капъ я такъ щасливе до хаты вернуўся, коль гѣто нипрауда!

9. Капъ я оглядаў такъ свою живинку.

10. Капъ я такъ оглядаў свою жонку, дзѣтокъ, — коль гѣто нипраўда.

11. А коль ты не вѣришь, то капъ я выцегнуўся ўдошъ лавы, коль гѣто нипраўда.

12. Капъ я на рѣсць (наконецъ, въ послѣдній разъ) оглядаў яносць Боску, коль гѣто нипраўда?

13. Капъ мнѣ языкъ стаў коломъ, коль гѣто нипраўда!

Тутъ обыкновенно какой-нибудь сосѣдъ или знакомый подтверждаетъ въ пользу клянущагося и говоритъ: «Муси гѣто праўда, коли чаловѣкъ такъ клянѣцца и божицца, а коль ёнъ не вѣриць, то одойдзи одъ его, чортъ его возьми! Што ты такъ божисся, а ёнъ, погѣнецъ, табѣ не вѣриць». Пріятели обыкновенно вслѣдъ затѣмъ отправляются въ ближайшій кабакъ выпить по *чарцѣ* горѣлки и отвести себѣ душу разговоромъ. «Отъ, падло! хочъ ты ему сердце выми да покажи, — ёнъ табѣ и тоды не повѣрыць». Невѣрящій же въ божбу, особенно если онъ еврей, обыкновенно говоритъ: «Мнѣ не першій разъ чуци гѣтакое кляненьне! Уже привыкъ я до гѣтого, але найбільшъ того ўсѣ выходзіць,

што нипраўда». Тогда клянущій приходитъ въ азартъ, плюнетъ и уходитъ, говоря: «Поцалуй ты мнѣ ў сраку! Падло ты! Недовѣрку!» И зачастую покажетъ кукишъ и прибавитъ: «Отъ табѣ, падло!»

Сообщ. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Въ Борисовскомъ уѣздѣ Минской губерніи, по сообщенію мѣстнаго уроженца, А. Ег. Богдановича, въ ходу, между прочимъ, слѣдующія выраженія божбы:

14. *До души!* (т. е. говорю отъ души, по совѣсти, по чести).
Для пушей убѣдительности, или подъ вліяніемъ особенной чувствительности, вмѣсто «до души», говорятъ: «до души-тынькая» (т. е. въ формѣ уменьшительно — ласкательной)¹⁾.
15. Кабъ я скрозь зямли проваліўся!
16. Кабъ я съ мѣста не устаў!
17. Кабъ я коликомъ стаў!
18. Кабъ я свѣту ня бачіў!
19. Кабъ я бацьки — матки ня видзѣў!
20. Кабъ мнѣ вочи лопнули!
21. Кабъ мнѣ руки отцохли! (отсохли).
22. Кабъ я сонца ня бачіў!
23. Кабъ я не дождаў того-то (чего-нибудь пріятнаго, желательнаго).

Самая страшная божба та, которая произносится съ землею во рту, или въ рукѣ, а также сложивши мизинцы рукъ на крестъ.

в) ПРОКЛЯТІЯ.

Гродненской губерніи и уѣзда.

«И выраженіями проклятій (пишетъ почтенный И. О. Карскій) весьма богаты крестьяне бѣлоруссы и шляхта Гродненской губерніи, въ особенности уѣздовъ Гродненскаго, Пружанскаго и Кобринскаго. У этихъ деревенскихъ жителей имѣется обильный

1) Божба: «до души!» весьма распространена и по Витебской губерніи. Ш.

запасъ проклятій про всякій случай. Мы приводимъ здѣсь только нѣкоторыя, болѣе характерныя.

Скажетъ, напримѣръ, сосѣдъ сосѣду: «Што ты вѣдаешъ, братко, я чуў самъ, што на тебе казаў такой-то (Андрейко, или Янко)? Ёнъ казаў, што ты украў то-то. «На это слушатель обыкновенно отвѣчаетъ:

1. «Капъ ёнъ ни кротаў ¹⁾ ни руками, ни ногами!»
2. «Капъ ёнъ такъ оглядаў жонку свою и дзѣтокъ!»
3. «Капъ ёнъ такъ приждаў на коледы разговѣнца!»
4. «Капъ ему языкъ выперло, якъ гэта праўда! Ёнъ самъ злодзѣй, а на другихъ говорыць. Я дамъ на позвонно ²⁾, капъ ему жбѣца его и дзѣткамъ звонило въ ушахъ, покуль ены будуць жиць на гэтомъ свѣци, якъ ёнъ циперь звониць своимъ языкомъ собачьчимъ».
5. «Капъ ему земкачѣ ³⁾ лопнули».
6. «Якъ збѣдзе до церкви молицца Пану Богу, капъ ёнъ тоды языка не ўсунуў назадъ ў ротъ, якъ стане молицца! Капъ ёнъ не выговориў першаго слова предъ Паномъ Богомъ!»
7. «Капъ ёнъ весь сцарнѣў, гідцель гѣты, якъ ёнъ мене невинне черницъ!»
8. «Капъ его жонка и дзѣци высохли въ горохову лопатку!»

Мнѣ случилось быть свидѣтелемъ вотъ какой ссоры: крестьянинъ Дзюрдзь, найдзя въ своемъ огородѣ поросенка своего однопоросенца, Кардаша, прибилъ его такъ, что онъ на пятый день околѣлъ. Кардашъ, при первой же затѣмъ встрѣчѣ съ Дзюрдземъ приступилъ къ нему съ цѣлымъ потокомъ отборныхъ проклятій, — въ такомъ родѣ:

9. «Чуешъ, братко Дзюрдзь! Забіў ты мого пацвинка,—капъ цѣ громъ забіў! Капъ ты до хаты не дошоў».
10. «Капъ ты ясносьци Божай не бачіў!»

1) Отъ глаг. крѣтати, въ Слов. Носовича: крѣтаць — шатать, двигать, трогать. 2) т. е. плата въ церковь, чтобъ звонили; 3) глаза, соотвѣт. великор. област. зенки. III.

11. «Забіў ты мяѣ (имя рекъ) пацвинка, — капъ ты ни до чагѣ добраго не добиўся!»
12. «Закопаў я свого пацвинка, — капъ ты, братко, закопаў свою жонку, дзѣтокъ, и кабъ ты самъ здохъ горшъ собаки! — Отъ што я табѣ жычу!»
13. «Капъ ты на гору зашоў да яснаго слонца не бачіў!»
14. «Плачу я зъ дзѣццямі циперъ сваімі, — капъ ты такъ плакаў зъ жонкою своею и зъ дзѣткамі!»
15. «Цѣло жицьце страціў мой пацвинокъ, — капъ ты, братко, страціў цѣло жицьце своё!»
16. «Циперъ ёнъ ў сырой земліцы гніе, — капъ ты, братко, за жицьце згніў, ходзячы на гэтумъ свѣци, — зъ жонкою своею и дзѣткамі сваімі».
17. «Смердзѣў циперъ мой пацвинокъ, — капъ ты самъ просмердзѣў за жицьце, кабъ до цібе ніхто не доткнуўся! Капъ ты ўсякому смердзѣў и ўсякій побаяўся подыйсьці до цібе, якъ до падла якога!»

«Помни ты, падло, што я ў недзѣлю ¹⁾ пойду до церкви и постаўлю до горы ногами свѣчку претъ свѣнтѣмъ ойцемъ Миколаемъ на твою голову, на твой ротъ, на твой плоть, — то тебе спраже ў тры напасыци, и буду молицъ Богу, капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою! ²⁾ А коль моѣ молитвы не помогутъ ў нашай церкви, то я дамъ на мшу до Рожанаго Стоку ³⁾, альбо дзѣ до другога цудоўнаго мѣсьци, альбо на жидоўскую школу, — то поглядзімъ, што табѣ будзе, гидлю ты!»

1) Т. е. въ воскресенье.

2) Это проклятіе основано на повѣрьѣ (существующемъ и въ великорусскихъ губерніяхъ), что если хочешь вымолить на голову своему обидчику или недругу какого либо зла у почитаемаго святого, то слѣдуетъ поставить ему свѣчку вверхъ ногами, т. е. зажигая ее не со свѣтільни, а съ нижняго конца, съ *пятаки*, шепча при этомъ имя своего лиходѣя и задуманное зложеланіе. III.

«Капъ ты пошоў до Бога ясною свѣчою» — значитъ: чтобы всѣ твои постройки были истреблены пожаромъ. И. К.

3) Т. е. закажу обѣдню въ церкви мѣстѣчка (Сокольскаго уѣзда, Гродненской губерніи), носившаго въ недавнемъ прошломъ названіе Ржаны Стокъ, а теперь извѣстнаго подъ именемъ «Красны Стокъ». И. К.

Дзюрдзь былъ до того тронуть, что вынужденъ былъ извиниться предъ Кардашомъ и спросилъ: «Сколько табѣ коштѹе пацвинокъ твой, што я забіў?» Потерпѣвшій отвѣчалъ: «три золотые» (т. е. 45 коп.). Дзюрдзь вынулъ изъ кармана 30 коп., вручилъ потерпѣвшему, а 15 коп. просилъ обождать, послѣ чего они поцѣлывались и пошли вмѣстѣ къ Янкелю въ кабакъ на згоду ¹⁾, гдѣ выпили 5 кручковъ горѣлки и разошлись друзьями.

Сообщ. псаломщикъ И. О. Карскій.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

18. Кабъ цябе маць земля не носила!
19. Кабъ ты скрозь зямлі проваліўся!
20. Кабъ ты колыкомъ стаў!
21. Кабъ ты здохъ, кабъ ты спохъ!
22. Скулья табѣ, муля (тоже, что скулья, — чирья)!
23. Трасца, хвороба табѣ!
24. Кабъ я табѣ домовину зробіў!
25. Кабъ я на твоихъ хаўтурахъ кашу ёў!
26. Кабъ табѣ ручки ў кручки, ножки ў кочарбжкі!
27. Кабъ зъ цябе кишки вымотали, жилья выцягнули!
28. Кабъ зъ цябе скурку драли!
29. Кабъ табѣ вóчи выколупали!
30. Кабъ ты смали напіўся!
31. Кабъ ты свѣту ни бачіў, грому ня чуў!
30. Кабъ ты дзяцей не оглядаў!

Сообщилъ А. Е. Богдановичъ.

РУГАНЬ.

Гродненской губ. и уѣзда.

«Крестьянинъ нашъ», сообщаетъ почтенный И. О. Карскій, «богатъ и руганью. У него найдется не мало выраженій этой словесной категоріи; онъ пускаетъ ихъ въ ходъ при малѣйшемъ

¹⁾ на мировую.

поводѣ. Обыкновенно онъ начинаетъ ругаться изъ за пустяка. Первое ругательное его слово:

1. «Падло ты, злодѣй!»

Если обруганный на это отвѣтитъ ругателю:

2. «Насѣру табѣ!» — то обиженный говоритъ:
3. «Сѣры кроўлю на дуброўлю, горщокъ маку, скулу ў сраку
Капъ ена табѣ высохла!»
4. «Нехай черви сточаць табѣ твою сраку!»
5. «Капъ ты на трибусѣ (на брюхѣ) лазиў и сраку волочиў.»
6. «Капъ цѣ пранцы цаловали!»

Если младшій скажетъ старшему: «ты», то старшій начнетъ его ругать такъ:

7. «Што ты, падло, мене тыкаешъ? Капъ цѣ тыкнуло ножомъ
подъ сердце!»
8. «Капъ ты наткнуўся на камень да голоў скруціў сабѣ,
альбо: капъ ты попаў на виры¹⁾ да тамъ жицьце сабѣ по-
ложіў».

Если хозяинъ, придя въ домъ свой, увидитъ, что работникъ или работница сидитъ безъ дѣла, то онъ выражаетъ свое негодованіе въ слѣдующихъ словахъ:

9. «Што ты, падло, сѣдзишъ? Капъ ты сѣў (или сѣла) крыцою!»
10. «Чаму ты (къ работнику), падло, нейдзешъ сѣно косици?
«Капъ цѣ скосило ў тры напасьци!»
11. «Чаму ты не грабишъ? ²⁾ Капъ цѣ згорбило ў одзинъ
горпъ!»

Работницѣ:

12. «Ты, падло, сѣдзишъ, а свиньне зъ бобу ўсю лебеду выпця-
гали. Капъ цѣ выпцягнуло ў дошъ лавы».
13. «А ў бульбы уже воўкѣ гнѣзда повили. Капъ ты выла цало
жицьце своё!»

1) Виръ или сыр: а) водоворотъ въ рѣкѣ или въ озерѣ; б) всякое опасное и неизвѣстное мѣсто. Слов. Нос. 2) не сгребашъ.

14. «Капъ ты обрыняла, якъ гора Могилянска ¹⁾!»
15. «Капъ цѣ холера ўзяла!»
16. «Капъ цѣ трасца затрасла!»
17. «Капъ цѣ мѣнка цяшка заменчила!» ²⁾
18. «Капъ цѣ пошалець ³⁾ ўзяла!»
19. «Капъ свентэго Валента хвороба ⁴⁾ ўзяла!»
20. «Капъ цѣ бѣгунка (поносъ) замучила!»
21. «Капъ цѣ кроваўки (крававый поносъ) заразила!»

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

Б.

Заговоры.

Свѣдѣнія о нѣкоторыхъ знахаряхъ — шептунахъ, сообщившихъ свои заговоры С. Н. Рачинской. Изъ ея письма къ собирателю (съ 1879 г.)

I.

ЯКУЛЕНОКЪ.

«Покойный Якуленокъ, былъ, по моему, несомнѣнно одинъ изъ самыхъ симпатичныхъ представителей русскаго земледѣльческаго люда. Высокій ростомъ, худой, съ длинной сѣдой бородой, всегда серьезный и сосредоточенный. Онъ никогда не покидалъ своей деревушки, страстно любилъ хлѣбопашество и съ презрѣніемъ относился къ тѣмъ крестьянамъ, которые уходили на дальніе зара-

1) т. е. чтобы раздулась въ гору. — Гора Могилянская находится вблизи дер. Могиляны Гродн. у., въ Лашинск. приходѣ. И. К. 2) чтобы тебя муки тяжкія замучили (форма польская); 3) т. е. шестинедѣльная горячка. И. К. 4) т. е. падучая болѣзнь, пляска *св. Виты*. Последнее названіе, пользующееся на Руси большимъ распространеніемъ, зашло къ намъ изъ Германіи и есть не что иное какъ имя названнаго святого, искаженное нѣмецкой народной этимологіей. См.: «Zeitschrift des Vereins. f. Volkskunde» за 1891 г. № 3, стр. 297 и Шайбле: Deutsche Stich-n. Hiebworter, стр. 62. III.

ботки. Сосѣди хотя его и боялись, но уважали, ибо онъ вреда никогда никому не сдѣлалъ. Не знаю, когда онъ началъ заниматься знахарствомъ и у кого выучился; въ моихъ воспоминаніяхъ онъ съ самаго начала является сѣдымъ, какъ лунь, съ упроченной славой хорошаго знахаря. Онъ дѣйствительно былъ очень старъ, отца моего онъ помнилъ совсѣмъ молодымъ человѣкомъ, между ними была лѣтъ 15 разница, а отецъ скончался 71 года. Якуленокъ очень любилъ отца, расположеніе это онъ перенесъ и на меня и онъ самъ первый вызвался научить меня всякой премудрости, говоря: «Хорошимъ дѣламъ, вѣрнымъ словамъ пропасть и Богъ не велѣу, а я помру—ѹсѣ пропадѣць; такъ я табѣ говориць буду, а за тебя людзи Богу молицца стануць. А только какъ я помру, ты за меня *обѣнню* отслужи, а то шалиць буду, и ты спужаешься.»

Къ темнымъ силамъ, отъ злого вліянія которыхъ охранялъ людей, онъ относился со страхомъ и уваженіемъ. Первому заговору (отъ укушенія змѣя) онъ выучилъ меня, стоя со мною въ сосновой роцѣ, гдѣ я случайно съ нимъ встрѣтился во время прогулки: онъ возвращался отъ какого-то больного. Весь заговоръ онъ говорилъ таинственнымъ шепотомъ, поминутно останавливаясь и пугливо озираясь при малѣйшемъ шорохѣ въ травѣ. Онъ боялся, чтобы змѣинный царь *Урѣ* и царица *Урица* не подслушали его. Черезъ два дня онъ пришелъ ко мнѣ и долго сидѣлъ въ моемъ кабинетѣ. Передъ тѣмъ, какъ сказать новый заговоръ, онъ усердно молился, заставлялъ и меня молиться. Пока я записывала заговоры, онъ все время что-то шепталъ, потомъ бралъ меня за правую руку и заставлялъ (какъ и Арина Максимова) прямо смотрѣть ему въ глаза, окна закрылъ, драпировку на окнахъ спустилъ, сказалъ, чтобы я сегодня во всѣхъ углахъ комнаты покропила бы святой водой. «Потому енѣ ѹси на тебе зарицца будуць и будуць тебя пужаць, штобы ты отъ ихъ ѹ страху была, а ты не бось». Вообще по мнѣнію знахарей нечистая сила опаснѣе всего въ лѣсу и въ такихъ помѣщеніяхъ, гдѣ нѣтъ иконъ, въ жилыхъ же комнатахъ она преимущественно гнѣздится въ

углахъ, на которые знахари и обращаютъ всегда особенное вниманіе, крестятъ ихъ и шепчутъ надъ ними.

II.

ДМИТРІЙ ШВАРКУНЪ.

Дмитрій Шваркунъ личность совсѣмъ другого рода. Это мужикъ хитрый, не особенно добродушный и на него смотрятъ не какъ на знахаря, а какъ на колдуна. Онъ почти никогда въ церковь не ходитъ; его всѣ боятся, такъ какъ онъ на многихъ зло наводилъ и наружность его производитъ совсѣмъ другое впечатлѣніе, чѣмъ наружность Якулёнка. Роста онъ небольшого, съ вѣчно всклокоченной головой и злыми, хитрыми глазами. Самъ онъ, разумѣется, не сознается, чтобы зло на кого-нибудь накликалъ, но есть факты, доказывающіе это, какъ нельзя вѣрнѣе. Такъ напримѣръ одна баба сама видѣла, какъ онъ во время крестьянской свадьбы подбѣжалъ къ печи и, нагнувшись надъ горшкомъ, что-то прошепталъ, потомъ бросилъ въ горшокъ два маленькихъ, блестящихъ камешка, а молодой и молодая сейчасъ послѣ свадьбы захворали и были долго больны: Шваркунъ ихъ испортилъ. Онъ мстилъ молодому за то, что тотъ не женился на его племянницѣ. — При заломѣ ржи всегда зовутъ Шваркуна.

Шваркунъ болѣе всего отличается умѣніемъ отгонять лѣшаго и русалокъ; къ нимъ онъ относится не съ такимъ уваженіемъ, какъ Якулёнокъ, а съ какой-то насмѣшкой: «Мы, дескать, ихъ не боимся». Впрочемъ онъ тоже отказался сказать заговоръ въ лѣсу, а въ комнатѣ тоже потребовалъ, чтобы окно закрыли. «Гэта поганая нѣчистъ покоя не дасць», говорилъ онъ. — Упомянулъ онъ и о стукахъ въ отцовскомъ домѣ, «но», прибавилъ онъ, «у меня у самого дзѣдъ ў вокно стучаў, такъ я къ знахаркѣ ходзіў, ена і заговорила; то не мое дзѣло (у кажиннаго знахаря свое дзѣло). Якулю 1) Богъ открыў, а хто мяѣ открыў, — про то я знаю».

1) т. е. Якулёнку.

III.

АРИНА МАКСИМОВА.

Знахаркѣ Аринѣ Максимовой лѣтъ 50; она женщина бойкая, живая. Я давно о ней слыхала, но не смотря на то, что я неоднократно приглашала ее къ себѣ,—идти ко мнѣ никакъ не хотѣла, пока не узнала, что у меня бываетъ извѣстный въ нашихъ деревняхъ знахарь Якулёнокъ. Тогда она согласилась и въ свою очередь просила, чтобы я ей сказала заговоръ отъ змѣй Якулёнка. Этимъ то заговоромъ онъ заслужилъ себѣ извѣстность во всѣхъ окрестныхъ нашихъ деревняхъ. Говоря заговоръ, Арина очень волновалась, вскакивала со стула, крестила углы, молилась сама и меня заставляла молитву читать. Послѣ каждаго заговора она брала меня за правую руку, держала ее молча довольно долго, глядя прямо мнѣ въ глаза. Она сказала мнѣ еще нѣсколько заговоровъ, но я не успѣла ихъ записать. Всей премудрости она научилась у своей бабки, которая слыла колдуньей и умѣла *зломкликать*. Я увѣрена, что и Арина это умѣетъ, но сознаться въ этомъ не хочетъ.

IV.

МАТВѢЙ ЕГОРОВЪ.

Про него г-жа Рачинская говоритъ слѣдующее: «Онъ мужикъ не старій, постоянно сумрачный. Въ церковь онъ ходитъ рѣдко, но часто его видали на колѣняхъ и творящимъ крестное знаменіе, то на лугахъ, то въ лѣсу. Долго онъ не соглашался идти ко мнѣ и на всѣ мои доводы отвѣчалъ: «Зачѣмъ это я съ себя корону зниму, да на цѣбе надѣну?» По независящимъ отъ меня обстоятельствамъ мое свиданіе съ нимъ было очень краткое. Я успѣла списать съ него лишь одинъ заговоръ.»

Разсказъ про лѣшаго крестьянки Алёны Хмотовой, Смоленской губ.,
Бѣльскаго у., Поникольской вол., дер. Рехлице.

1.

«Ты слухай меня, вотъ табѣ хрестъ! ўсю праўду говорю. Пошла я вутромъ ў лѣсъ за грибамъ, а бацька миня кличѣць: «Цаго хлѣба ни бярешъ ў лѣсъ?» А я не брала, што думаю: домоў приду зъ грибоў, я дома и пообѣдаю. Пошла это я ў лѣсъ. Только иду да думаю: «слоўно лѣсъ ня тотъ — тропочки нѣтъ, а ўсѣ омшара¹⁾ и такая омшара тонкая, и ўсѣ это я иду и ўсе не по той пути, значницъ сама не вѣдала, куда иду: тутючка — омшара, тамючка — трясины; а ўздумала, што лѣшій меня круциць. Измучилась я и ѣсьць ницогъ нѣтъ. Только это я ўздумала, вижу — старикъ. Я спугалась, стала хресцица, а ёнъ ў пень обернуўся, такой пень старый, а коло пня — малина, да такая ядрѣная, какъ ў саду господскомъ, а ни то, што ў лѣсѣ. Я ў ротъ ўзяла, а ёна слоўна калина у-во-рту горянѣць. Я плюнула, хресцица стала и малина мелкая стала, сладкая. Опяць хресцица стала. Слышу — коровы заревѣли, я ў ту сторону, да зъ лѣсу и вышла, да лѣсъ то увесъ ни великъ... а энто — лѣшій, ёнъ спутаў меня да водзіў по омшарѣ.»²⁾

2.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЛѢШАГО.

Тамъ-же, дер. Межененка.

а) Когда у твоего бацьки лѣсъ горѣў, ёнъ мяня послаў, я и пошоў вутромъ да и пристаў, на сопку³⁾ и лѣгъ. — Ляжѣ я этта, — стало слоўно ў сонъ мяня кидаць. Удругъ этта, нѣхто мяня за руку

1) У Носов. нѣтъ, а въ «Дополн. къ Оп. обл. слов.» находимъ: «низменное мѣсто, покрытое мхомъ и иногда мелкимъ лѣсомъ. Пск. губ.»

2) «Я старалась» (писала мнѣ госпожа Рачинская въ письмѣ при посылкѣ этого разсказа) «списать точно этотъ разсказъ и по возможности сохранила оттѣнки мѣстнаго говора. Разсказица повторила мнѣ свой разсказъ нѣсколько разъ, но вы, вѣроятно, знаете сами, что народныя наши разсказики при повтореніи каждый разъ нѣсколько измѣняютъ свое изложеніе».

3) на кочку. Р.

хваціў, я глядзь, а ёнъ стоиць и шапку зъ мяня сняў, а руки въ него, какъ вода студзённая, борода какъ во мохъ бываець, большўшая бѣлая, а путро яво такъ и гудзиць, слоўно вѣцеръ, а ёнъ мяня маниць. Ёнъ серчаў, што лѣсь гориць. Я хрѣстъ яму показаў да и сказаў: «Хожу по лѣсамъ, по кустамъ, по мхамъ, по болотамъ, по лыкодѣрамъ, по гнилецамъ, по черницамъ (ягода черника), по малинамъ, куда-ль не хожу, никогда неблужу, солнце — по солнцу, луна по лунѣ, при частыхъ звѣздахъ, при вечернихъ зоряхъ, хожу не блужу, а табѣ лѣсной хозяйинъ покорносьць отдала, отъ мяня раба отшатнись, ў бярезу обярнись. Аминь.»

«Два раза сказаў, ёнъ и пропаў и гуль по лѣсу попоў, а я вижу грибъ стоиць да трепыхаецца, а ёнъ ў грибъ обернуўся, а ёнъ и ў листь обѣрнетца, — яму ўсе роўно.»

Отъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

3.

Той же г. Порѣч. у., дер. Борки.

б) «Если цаго ў лѣсу спужаешся, аль ў ноцы, то энто на тябя наносное, знаиць на тябя хозяйинъ, аль лѣсной, аль домовой, ты яму и кажи:

«Лѣсь песнѣй, парь домовѣй, хозяйинъ большѣй и прошу я васъ зъ хлѣбомъ зъ солью, зъ бѣлой рубашкой, зъ красной рубахой, зъ низкимъ поклономъ, просьцици, благословици».

«12 поклоноў поклонись яму на ўси цатыре стороны, по три раза яму поклонись, а хресьцица не надобы, ёнъ и самъ ня хрящёнъ. Кругомъ обойдзи и руки опускаци, а не хресьцись».

Отъ крестьянки Агафьи Петровой.

4.

Той же губ. Бѣльскаго уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

в) «Если ребята ў лѣсь идуць за ягодамъ, аль за грибамъ, а ў лѣсу тымъ лѣшій гуляець, ёнъ не ў всякомъ лѣсѣ ходзиць, — не должна матка ихъ зря пускаць, а то лѣшій заведзѣць ихъ, а ена ихъ должна ў лѣсь провесци, на пень хлѣба положиць, да ветошку, да на ўси стороны поклониться, да и сказаць:

«Царь лѣсовѣй, царица лѣсовѣца! прими ты нашъ подарокъ и низкѣй поклонъ, и прими ты моихъ малыхъ ребятъ и отпусти ихъ домоу, штобы енѣ по лѣсу не плутали, подъ сосной не *нощали*, шѣрой колоды не ѣли, ключевой воды не пили, до дому доходили; а табѣ ѱ лѣсу спаць, зъ дѣткамъ по пнямъ ходиць, съ жаной на мху спаць, а моихъ робятъ ѱ глаза не видаць. Аминь».

Отъ крестьянки Арины Михайловой.

5.

Тамъ-же.

г) «Если ѱ лѣсу жиць будешь и станець вокругъ дома лѣшій шумѣць, и по ночамъ шалиць, иной разъ слоуно робенокъ плачиць, а то и въ дверь стучиць, ты возьми хлѣбъ, ѱ чистую тряпочку заверни и ѱ лѣсъ нясѣ, вечеромъ на сухую колоду положи и какъ солнце зайдзець, заговоръ скажи три раза:

«Иду въ лѣсъ, бяру хлѣбъ и соль и нясу лѣсному хозяину, Клепакѣ и Остракѣ, и подзи отъ мяне несчастный на мхи, на болото, на гнилую колоду. Тамъ табѣ посьцель послана, изголовье высокое, пярина пуховая; тамъ табѣ спаць, а моего не видаць. Не я цябе гоню, гониць ця Христось и святая Лука, гоняць цябе огнемъ, пламепемъ, желѣзнымъ прутомъ.»

Отъ крест. Ѳ. Якуленка.

6.

ПРОТИВЪ ДОМОВОГО.

Той же волости, дер. Никитино.

«Когда домовѣй поцнѣць шалиць во дворѣ, возьми хлѣба, въ чистую тряпочку заверни, возьми воды, побрызгай по двору, заговоръ скажи, а хлѣбъ на ночь на дворѣ оставь, штобы домовѣй знаѱ, што ты ямѱ не жалѣешь и пойдзець у цябе ѱсе ладно». А заговоръ такъ говори:

«Царь хозяйшка дворовѣй! Царица хозяйшка дворовѣца! И дарую я цябе и хлѣбомъ и солью и низкимъ поклономъ, а што

самъ ѣмъ, пью, тѣмъ цябе дарю. А ты хозяюшка бацюшка и хозяюшка матушка, мяне береги и скопинку блюdzi! Аминь».

Отъ крест. Марьи Дмитровой.

7.

ОТЪ ДВОРОВОГО.

Той же губ., уѣзда и вол., дер. Майкова.

«Коли лиходзѣй кола дѣора ходзиць, бываецъ скоту тогда *еренно*: стонуць коровы слоўно *мляма*¹⁾, и молока не будзецъ. А надо тогда своему дѣоровому цесь отдаць, ѣнъ это любийць, ѣнъ самъ чужого лиходзѣя отгониць отъ двора и станець ўсѣ *ланно*. А ў всякомъ дворѣ свой дворовый ѣсь, — то не дворъ безъ двороваго — когда надо яму цесь отдаць, я во какъ дзѣлаю: Пойду я на рѣку, што на нотьнѣ (ночнѣ), рѣцка ѣсь, ты жъ знаешъ, и пойду я на мѣсто, гдзѣ кустоў нѣтуци, а какъ ѣсь песокъ желтый на берегу, пойду на зари, какъ зари всходзиць, я воды церпну три раза: разъ зацерпну—выльлю на песокъ, клюну, другой разъ зацерпну, — сама умоюсь, по трецьему разу — перехрящусь и снесу домой. Какъ цемнѣць станець я этой водой коровамъ головы смочу и въ углы покроплю, а плацішко (полотенцо) чистое на порогъ положу и хлѣбца кусокъ и скажу:

«Царъ дворовой! царица дворовица! Твои дзѣтки царенята! Дарую я васъ и хлѣбомъ и солью, милуйця и вымоихъ животоў, кормийця вы ихъ ярой пшеной, пойця вы ихъ мѣдобоѣ сытой, покрыйця вы ихъ шелковой пеленой, блюdziця вы ихъ отъ чужого двороваго, отъ чужого полеваго, отъ подмежника, отъ копережника, отъ кустоўника, отъ грибоўника.

«Супостать, супостать! Табѣ мова двора не видаць, у короў молока не отнимаць: ни у Цернушки, ни у Бурешки, ни у Рыжушки, ни у Звѣздошки. А вы ссыльные прессиные! Ступайця ў тридзевятое царство, ў тридзевятое государство; ў цемный лѣсь; тамъ вамъ посьцель послана: изголовье крутовое, перина пуховая,

1) *Мляма*: а) чувствующій слабость, истомляющийся скоро; 2) томительный. Слов. Носовича.

конья ¹⁾ шубка, субольи сапожки ²⁾, гардовы цулодки, сахфьяны сапожки. Вамъ ў церкви не бываць, Христа не цѣловаць, а на Кеянѣ на морѣ пропадаць. Аминь.»

Со словъ крестьянки Арины Максимовой.

8.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ШУМА.

Тамъ же.

«Когда бацька, аль дзѣдъ помрѣць и живѣць сынъ, аль доць ў вотцоўскомъ домѣ, то бываець, што шумъ по вуглямъ стуціць, слоўно рукой стуціць, и энтотъ шумъ опасительный, такъ спужаешся, ижна ў знобъ кинецъ; ёнъ и ў господскомъ дому бываець. Такъ возьми икону, вотцовска басловенія, ўся углы обойдзи и заговоръ скажи:

«Шумъ, шумокъ! Ты цаво спохваціўся? аль зъ радосьци, аль зъ пецали? Коль на радосьць — ступы, коль на горе, — моўцы. Какъ зимой ппиць не пѣтць, листамъ не шумѣтць, такъ шуму не гудзѣць на этотъ разъ и въ этотъ цась я молитву *тўору*, я хрестъ дзержу, на цебя кладу. Ступай на церкоўный дворъ, на колокольню высокую, — тамъ гудзи, а ў доми не блажи. Аминь» ³⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

9.

ПРОТИВЪ РУСАЛКИ.

Той же волости дер. Межененки.

Коли русалка къ табѣ приставаць будзиць, ты на нее ня глядзи, а ўсё на землю и скажи:

«Водзяница, лѣсовица, шальная дзѣвица! Отвяжись, откапись, ў моёмъ *дўорѣ* ня кажись; табѣ тутъ ня вѣкъ жиць, а нядзѣлю

1) вѣроятно конья = кунья; 2) шапочки. 3) Странно, что, судя по этому заговору, крестьяне наши точно сговорились со спиритами, которые придаютъ такую важность всякимъ, по ихъ мнѣнію, необъяснимымъ стукамъ. Р.

быць¹⁾. Ступай ў рѣку глубокую, на осину высокую. Осина трясись, водзяница уймись. Я законъ принимаў, златой хрѣстъ паковаў; мнѣ съ тобой не водзянца, не кумипца. Ступай ў боръ, ў чашу, къ лѣсному хозяину, ёнъ табе жадаў, на мху посьцелюшку слаў, муравой успилаў, въ изголовьице колоду клаў; съ нимъ табѣ спаць, а мяне хряпшонаго табѣ ня выдаць. Аминь».

«Домоў придзешъ, — святой водзяцы испей и ў грудзѣхъ святой водой помой; ляжешъ спаць — о дзѣўкахъ ня думай, а Богородицу читай трижды.

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

10.

НАНОСЫ

Той же губ., у. и волости, д. Новой.

а) «Когда злый цаловѣкъ лихо наносиць, ёнъ возьмець яйцо куринное, мяхонькое такое, ёнъ ў немъ дырку прокруциць да и выпусциць и возьмець ёнъ тоды и обернець это яйцо волосомъ и ўсякимъ волосомъ обернець. Съ злого жаробца возьмець волосъ, и съ пса пёрного, и съ покойника и съ лихого цаловѣка, и съ нишаго. Этимъ волосомъ яйцо закруциць. Ночью подыйдзецъ къ порогу, да яйцо подкациць, да скажець:

«Кацись, наносъ, подъ пецку! Подъ пецку кацись, подъ пецкой ложись. Какъ тымъ волосомъ гниць, такъ хозяйну, рабу Петру, нездоровому быць. Какъ въ яйцѣ пусто, такъ въ дому у него пусьць будзецъ пусто. Какъ яйцо кацитца, на Петра горю валитца. Лихо накликаю, лихо нанесу. Моей душѣ ў котлѣ кипѣць, а Петру ў свѣтѣ ўсѣ царпѣць. И разъ и два и три и на ўсю жизнь».

«Тому цаловѣку трудно будзецъ, а одно спасенье: хрященской водой ўси вуглы и пець окропи и Іоану Войну молебень отслужи. А это праўда. Спроси у попа — и ёнъ скажець табѣ.»

1) Намекъ на то, что, по народному преданію, русалки въ юнѣ мѣсяцѣ только на недѣлю покидаютъ воду и идутъ въ лѣсъ. Р.

11.

Той же губ., Порѣчскаго у., дер. Борка.

б) Коли когда на цаловѣка врагъ лихой лихо напусьциць, то тому цаловѣку не *ланно* бываець, а какъ ворожиць, я табѣ скажу:

Надыць ўзяць лукоўку; ўоткну иголокъ зъ ниткой ў яе, по-шапцу:

«Господзи Боже, святыя Апостолы, Сусь Христось, Пряцы-стая Мадерь! Ворожка! ворожка! скажи ўсю праўду. Ти вѣтря-ный? ти полевой? ти напускной? ти домовой?» — Шапцú, шапцú, а на ее гляжу, да за нитку держу. Ёна и покажець табѣ, гдѣ походзиць надыць, такъ и клониць и клониць ў тую сторонку. Я и къ игумену ходила, на духу каялась. А ёнъ говориць: «я такъ, Агафья, ня могу ни рѣшиць, ни запрециць, а ты да зъ молитвой дѣлай и кладзи ты, баба, низкіе поклоны и по вутру и по ве-церу». — «Я табѣ скажу во першая молитва, когда хто што на-пусьциць на скоть, аль на цаловѣка.

«Сусь Христось! во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь! Христось воскресе! (3 раза). Хресциў Иванъ Хрясцицель и присту-пила на яго дьявольская сила зъ патырехъ сторонъ. Подаў Господзь кропила — и вотступила дьявольская сила, и махнуў Иванъ Хрясцицель на ўсѣ патыре стороны — вотступила дья-вольская сила на тридзеяць сажень. Выходзи, отступи и рабоў тыхъ просьди (скажи имя), тутъ вамъ ня хупуванье¹⁾, тутъ вамъ не *красуанье*. Ты идзи въ цисто поле, къ синю морю, тамъ ты хупуйся, тамъ ты красуйся, отъ мяня вотступись, не само собой, Господней могутой, Господомъ Богомъ, Сусомъ Христомъ, во имя Отца и Сына и Св. Духа. Аминь».

«Возьми ты свяцú Страстную, да травы Духовской, ёна дужа пользичельна бываець. Ты свяцу зажги, *травой* по хлявámъ по-кури и въ ихъ воску со свѣцы покопай, а цаловѣка тоже обкури.»

Отъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 15 №№ зап. С. Н. Рачинской.

1) Синонимъ слову красованье; отъ прилаг.: хупавый, упавый или купа-вый = красивый. См. Рыбникова III, Замѣтка собирает., стр. XXI и LVIII. III.

12.

ПРОТИВЪ ЗАЛОМА (завитки).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Заломъ или завитка имѣетъ форму вѣнка или чашки, сплетенныхъ изъ ржаныхъ стеблей вмѣстѣ съ колосьями. Это, по убѣжденію народа, дѣло рукъ злого человѣка. Такой лиходѣй, замыслившій сдѣлать кому-либо завитку, отправляется въ полдень или въ полночь на его, засѣянное рожью поле и тамъ, раздѣвшись до нага, захватываетъ въ руки нѣсколько стеблей ржи и скручиваетъ ихъ въ завитку, вокругъ которой онъ обходитъ три раза, произнося какія-то тайныя слова. Затѣмъ онъ, уже въ лежащемъ положеніи, оборачивается, тоже три раза, кубаремъ, вокругъ завитки, снова шепча таинственныя слова. Наконецъ, раскопавъ руками тутъ же землю и насыпавъ туда угли, соль и еще кое-что, засыпаетъ ямку самымъ старательнымъ образомъ. Дѣлая все это, лиходѣй имѣетъ въ виду нанести вредъ самому земледѣльцу, или его женѣ, его дѣтямъ или его скоту. Народъ глубоко убѣжденъ, что если сжиная рожь, сжать вмѣстѣ съ нею и завитку, на предметъ, на который она сдѣлана, умретъ непременно медленнымъ изнуреніемъ здоровья. Вотъ почему при сжатіи ржи поселяне слѣдятъ за завитками и если окажется такая, то ее съ большою осторожностью обжинаютъ кругомъ. Нѣкоторые хозяева, въ такомъ случаѣ приглашаютъ священника, чтобы онъ съ молитвословіемъ вырвалъ завитку, а другіе немедленно обращаются за совѣтомъ къ знахарю и тотъ съ произношеніемъ словъ заговора вырываетъ съ корнемъ завитку, сжигаетъ ее или подкладываетъ въ дѣсу подъ гнилую колоду. Заговоры противъ завитокъ бываютъ разнаго содержанія; здѣсь приведу только одинъ изъ нихъ:

«Ишоу Исусъ Хрыстосъ изъ небѣсъ цыразъ трое воротъ, зъ золотымъ крестомъ, зъ золотымъ мечомъ. Я золотымъ крестомъ хозяйство ограждаю и здоровьемъ надзѣляю, а Исусъ

Хрыстось золотымъ мечомъ завитокъ вырываетъ и етые слова золотымъ мечомъ назадъ отсылаетъ и его на той свѣтъ загоняетъ¹⁾.

Народъ сильно вѣритъ, что если завитку вырветъ знахарь съ произнесениемъ словъ заговора, то сдѣлавшій ее лиходѣй непременно умретъ мучительною смертию, а если вскорѣ по совершенной имъ операціи, его постигнетъ болѣзнь, то онъ самъ обращается къ тому же знахарю, прося пощадить его. Знахарь же за условленное вознагражденіе охотно берется за излѣченіе и произноситъ надъ страждущимъ слѣдующій заговоръ:

«Ишоу Иусъ Хрыстось изъ небѣсъ зъ золотымъ крестомъ и зъ золотымъ мечомъ. Якъ зъ того свѣту не ўставаць, вина кубкоу не *вупиваць*, такъ яму (имя рекъ) етой хворобу не маць».

Сообщено Н. Гр. Яцко.

14.

б) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Къ табѣ, Сохвья Микулавна, Шваркунъ приходзіў. Ёнъ такій дзѣдъ, яво ўся дзяреўня знаецъ, ёнъ до всево дошоў, а на Іллю (Ільинъ день) яму Паша зъ Требѣзокъ, кузнецова жѣнка, холщину дала, да водку ставила, штобъ ёнъ ей заломъ заговориў, а та Васиха ўдова солдаткина Пашкѣ заломъ заложила; заложила да сама помёрла. А ўсе Шваркунъ, ей Богу. Зъ Пашкина двора дзѣўка за грибамъ ходзила. По вутру идзець ена по межѣ, коло Папиной дзясятцинѣ, глянь, — а рожъ ходыномъ ходзиць. Ена подошедши, глянула, — а Васиха тамъ сидзиць и волоса распусьціўши ў *воинной* (въ одной) рубахѣ: ена этто заломъ такъ и ломиць и смотриць быстрымъ глазомъ, А дзѣўка какъ побяжыць къ Пашкѣ: «Кўмонька моя *ронная* (рѣдная), не ходзи жаць, табѣ Васиха заломъ заложила». Такъ Пашка ажно звывала, што жаць ўремя. А Шваркунъ заговориў рожъ — и ницогъ (ничего). А Васиха нядзѣлку пожила, помёрла и ўсё тутъ. А ёнъ ня дурнымъ дзѣломъ, а ўсё святымъ словомъ заговариваецъ.

1) Ср. у г. Романова: Бѣлорусскій сборникъ V, стр. 11.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

«Возьми вобразъ Миколы Чудотворца, ступай ў рожь, рано, до сонца, а какъ сонце взбѣдзецъ, ты къ закату стань, да на вобразъ глядзи и заговоръ говори, а коли сонце нийграецъ, коли туманъ пойдзецъ, какъ дымъ, ты ня говори, а другимъ днемъ скажи, какъ сонце играць будзецъ:

«Микулай Чудотворецъ и Святой Божій! И помилуй насъ отъ худого, отъ лихого, отъ злого. Микулай Святой по межомъ ходиць, да рожь росыциць, по цеплымъ ночамъ, по вутреннимъ зарямъ, а лихъ цаловѣкъ по межомъ ходзіў, да заломъ ломіў по цѣплымъ ночамъ, по холоднымъ росамъ. А пошли ямў, Божа, на смерць, на болѣсьць, а на кутў ляжаць; яму хлѣба ня зысць, воды ня пиць, а ў могилѣ быць, а рабѣ Праскоўѣ здоровой быць, Миколаю Святому молебень служиць. Амень».

Со словъ крестьянина Дмитрія Шваркуна.

15.

в) Той-же губерніи и уѣзда, Поникольской волости, дер. Майкова.

«Если злодѣй заломъ ў ржи заломить, такъ заломъ не трошь, а тронешь — худо будзецъ, а ступай ў лѣсъ и хрестъ съ собой бери, ў ночь ступай, ты небось, потому ты заговоръ лѣсовому знаешь; а ночь штобы *винная* ¹⁾ была — съ мѣсяцемъ. Пойдзи, да осину найдзи, а въ ней сукъ ёсь на макушкѣ, — хрестомъ суцья растуць. Ты тотъ сукъ злови и на то поле иди, гдѣ заломъ, да тамъ и сиди и сукъ ў рукахъ дзяржи, а на траву клась не надо: ёнъ на травѣ не вянецъ, а яму надо вянуць. Какъ солнце играць станець, ты тымъ сукомъ заломъ разбери, да и скажи:

«Хто работаў на меня, пусь работаў на себя. Какъ на восинѣ лисьця вянуць, сохнуць, такъ пусь у злодѣя руки, ноги отсохнуць; какъ на восинѣ птицамъ гнѣздъ не виць, такъ злодѣю ў

1) видная.

дому не жиць; и какъ тый восѣгѣ на корню не устояць, такъ злодѣю со посьцели не ўстаць».

«Ты это говори, а къ со(л)нецу спиной ўстань и брось ты во-сѣну и ногамъ растопцы; тому злодѣю руки, ноги отсохнуць и помрець, а рожь не поганная».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

16.

ПРОТИВЪ ДУРНАГО ГЛАЗА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго у., Поникольской в., д. Никитина.

«Господзи баслови, Господзи пособи!

Отъ присухъ, отъ недухъ,

Отъ уроковъ, отъ пороковъ,

И дзвѣнадцати царѣвъ,

И двѣнадцати королѣў,

И дзвѣнадцати присухъ,

И дзвѣнадцати недухъ.

И откуда вы прикацілися?

И на что же вы спохвацілися?

Или на радосьцяхъ?

Или на зависьцяхъ?

Или на спорныхъ?

Или на вздорныхъ?

Отъ красныхъ дзѣвиць,

Отъ молодыхъ молодзиць,

Отъ старыхъ старикоў,

Отъ удалыхъ молодцоў,

И отъ первожбнца,

И отъ другожбнца,

И отъ чорнаго глаза,

И отъ чорнаго, подзадорнаго,

И съ боку смотрящаго,

Съ боку заходящаго.

Вамъ тутъ не быць, не жиць
 Притки пристаўки!
 Идзице вы на мхи на болота,
 На гнилыя колода,
 На лѣса дремучіе,
 На мѣста топучія,
 Тамъ вашъ родъ племени,
 Явства сахарныя,
 А рабу Ивану добраго здороўя».

«Если челоувѣку худо станець, налей ў чашку воды, заговори этимъ заговоромъ воду, дай тому чаловѣку воды, штобы піў цихонько, а сама ўсё шапчй, ўсе надъ нимъ шапчй, а если съ глаза начнець яго ў сонъ клониць, станець зѣвота и слиза съ глазъ — и пройдзець ўся болѣсьць».

Отъ крестьянки М. Дмитриевой.

17.

б) Той же губ. и уѣзда, дер. Майкова.

Энтотъ заговоръ, окромя мяня никто не знаецъ, я яво у своей бабки *выучила*¹⁾, а ена баба была вумная, ена ўсякое слово знала. Во знахарка ёсь зъ рѣки воду бярець, нашепчець и пиць дась, а отъ ей помощи нѣтъ; а я такъ дзѣлаю: пойду, гдзѣ клюцева вода ёсь, а не то, што рѣка, потому ў рѣкѣ вода нециста, во я ў тый клюць, што на воду бярецца хожу, ей Богу! ўсё по ноцамъ, потому слово такая. Возьму воды ў цасецьку, понясу ў ту воду хрѣсь маленькій, стану рукой воду хрисциць, а сама шапцу: «Маць Богородица! Помилуй и сохрани меня». Шесъ разъ такъ скажу, потомъ ў избу снясу и цаску подъ вобразъ постаўлю, да вобразомъ Працистой прикрою; ена и стоиць три дня, а когда придзець цаловѣкъ, говориць, што лихо яму зъ худого глаза, я сей цась тый водой яго спрысну и говорю:

«Господзи баслѣви (молитву *тўори*, про сонъ Богородицы

1) т. е.: *выучила*.

говори): А приснилось Богородицѣ сонъ, гдѣ была прибыла во градъ Ерусалимъ и ў церкви соборной; присниўся сонъ: Христа мучали, на купарёсо древо распинали, буйну голову обручемъ, ряциво сердца копьемъ, а Маць Пряциста *родѣла* (рыдала), на зямлю слёзу роняла. А хто судъ судзіў? Святыі Кузьма-Дзёмьянъ и Петръ и Павелъ. А куда слеза пала—ўсю зямлю прошла, ключеву воду дала. А хто ту воду пьецъ — отъ Бога не забыть, у Христа не покинуть и на вогнѣ не соженъ и водой не затоплёнъ, и гадомъ не заѣдзёнъ. А вы прѣтки, прису́хи отъ красныхъ дзѣвицъ, отъ молодыхъ молодницъ, отъ вудальхъ вудальцовъ, и ўси прису́хи, ўси вясну́хи, ўси золоту́хи, отвалицесь, откапицесь отъ буйной головы, отъ хребетной косыци, отъ жилъ, отъ пажилъ, и отъ мозогъ и отъ пяценокъ и отъ легценокъ. Не я пособляю, а Маць Пряцистая Дзѣва — ена басловляецъ, ена помогаецъ. Аминь».

«Три раза цаловѣка спрысни и выпиць дай и здороу будзецъ».

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

18.

в) Той же г. и у., Поникольской вол.

«Когда человекѣка сглазѣць, станецъ ёнъ худзѣць и отъ їды яго отобьець, ты до восхода солнца надъ водой три раза заговоръ скажи и дай яму выпиць». А заговоръ вотъ какой:

«Царица водзица съ подъ утренней зари и съ подъ вечерней зари, сѣрый камень обмывала, круты бережки спирала. Рабъ Ѳедоръ рукой своей воду браў, рабу Алену измываў отъ всякаго глаза, отъ всякаго часа избавляў, урокамъ по свѣту не ходиць, рабъ Божьей больнои не быць. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

19.

г) Той же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Когда цаловѣка сглазѣць, дурнымъ глазомъ поглядѣць, а станецца зъ нимъ, что таково яму томно бываецъ, возьми воды чистой, наговори и пиць дай. А наговаривай такъ:

«Царица водзица, красная дзѣвица, капилася, валилася зъ Іордана рѣки, омывала, обцисьдала круты берега, било коренье, шерое каменье, омый, обцисьци раба (имя рекъ) отъ буйной головы, отъ ясныхъ воцъ, отъ русскихъ косъ, отъ румяна лица, отъ рецива сердца, отъ хребтовой косьци, отъ *сренией* ¹⁾ пасьци, отъ жилъ, отъ пажилъ, отъ суставоу; уроки и пороки, и завистные и радостные, и спереду сустрякая, и зъ боку заглядаа, съ заду нагоняа, и старые старики и молодые молодушки, и дзѣўкинъ сынъ, и дзѣўкина доць, просьпица, благсловица (раба имя-рѣкъ). Я васъ посылаю, гдзѣ солнце ня свѣпиць и мѣсяцъ ня блеснець, ў мхи болота, гнилыя колоды, не сама собой, — Господней могутой, Сусомъ Хрестомъ, Матерью Пряцистой. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Всѣ 6 зап. С. Н. Рачинской.

20.

ОТЪ ГЛАЗА НОВОРОЖДЕННАГО.

д) Минск. г., Слуцк. у., Погостск. в.

До крещенія новорожденного бабка-повитуха считаетъ необходимымъ пошептать надъ нимъ «подзіўки», для того, чтобы кто-либо не сглазилъ его. Заговоръ этотъ слѣдующій:

«Першимъ разомъ, лепшимъ часомъ, поможи мѣ, Господзи, подзіўки зговорици зъ (имя ребенка), зъ гэтого стану, зъ черныхъ очей; зъ шырокихъ плечей, зъ синихъ жилъ, зъ жоўтой косьци, зъ румяного лица, зъ чорнаго вѣлоса. *Мо* ¹⁾ вы подуманные, мо вы погаданные, мо вы женоцкіе, мо вы дзѣводкіе, мо вы паробацкіе, мо вы свитальные, мо вы змеркальные, мо вы поўночные, мо вы утринные, — по косьцяхъ же вы не ходзіце, косьцей не ломіце, личка не хмурице. Досюль же вы кололи и пороли, екъ мойго духу не чули, — цеперь же полюбице мой духъ: мой духъ легеньки и цѣпеньки. Я жъ васъ прошу, молю, ссылаю и зговораю, на сухіе лѣса, на ницые лозы, гдзѣ вѣцерь

1) средней

2) Сокращенное: можетъ (т. е. можетъ быть). III.

не вѣе, гдѣ́ солнце не грѣе, гдѣ́ люди не ходзюць, гдѣ́ пташки не летаюць».—Во время этого заговора шептуха держитъ ножъ, которымъ поглаживаетъ тѣло ребенка, для того, чтобы не пристало что-либо злое, а затѣмъ ножъ затыкаетъ въ постельку ребенка, въ изголовье.

Зап. волостн. писаремъ С. Прозоровымъ.

21.

УРОКИ И ПРИСТРѢКИ.

е) Минской г., Рѣчицкаго у.

Господу Богу помолюся, Прачистуй-Святой Мадеры поклонюся. Якъ ня живумъ ня вставаць, вина кубкоў ня упиваць, такъ (имя рекъ) урокоу ня маць. «*Ву* сороки, вороны—хватайце уроки и пристрѣки, нясіце по цемнымъ лѣсамъ, по частымъ кустамъ:—прыцѣшныя, прысмѣшныя, прыдуманые, прымоўляныя, прыговорныя, прыпиваныя, прыгѣданыя, поповскіе, паньскіе, жыдоўскіе, цыганьскіе, мужчыньскіе, хлопоцкіе, жанóцкіе, дзявóцкіе: поповскіе подъ рызами, паньскіе подъ подушками, жыдоўскіе—подъ ярмолю, цыганьскіе—подъ плащомъ, мужыцкіе—подъ шапкою, хлопоцкіе—подъ очепкомъ¹⁾, дзявоцкіе—подъ платкомъ.

Сообщ. Н. Яцко.

22.

ж) Витебской губ., Леп. уѣзда.

Царица—водзица; Кацерица, Марина! Омываешъ ты крутые берега, желтые пески, сырые коренья, шерый камень,—омывай, очищай раба Божьаго Н. на чемъ яму уроцы схвацились, на пицнѣньи, на ядзѣньи, альбо на гуляньи и на круговаьни, или на мягкимъ почиваьни, одъ ясныхъ глазъ или одъ чорныхъ бровъ, или одъ беззаконнаго дзѣвчичаго нахожденья. Будзця уроцы маленькіе легонькіе, якъ павлиныя пѣрушки, якъ маково зѣрнышко. Идзѣця, бяжѣця въ чистоя поля, въ цемныя лѣса, въ

1) чепцомъ.

шерые боры: въ шерыхъ борахъ, въ цѣмныхъ лѣсахъ ёсьць распыкрасны хороши большой лугъ; на широкомъ красивомъ лугу тамъ стоиць ракитовы кустъ; подъ ракитовымъ кустомъ сѣдзиць маменька, пероги пячѣць, васъ въ госьди зовѣць; тамъ вамъ почиванье уроцамъ: по косьцямъ ни ходзиць, косьцей ни ломаць, рѣтивоя сердце, легкіе печени не сушиць, суставоу не ломаць. Я васъ уроцоу тому и прощу, — ни самъ я прощу, ни самъ собой — Господомъ Богомъ со святою Госпожею Богородницею и ўсѣми святыми во вѣки вѣкоу. Аминь.

Списалъ этотъ заговоръ со словъ одного знахаря въ Лепельскомъ уѣздѣ С. К. Шимковичъ.

23.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ КРИКСЫ И ПЛАКСЫ (особаго рода болѣзней дѣтей).

а) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

«Если мать, вслѣдствіе небрежности, укладывая спать своего ребенка, забудеть перекрестить его самого, его колыбель, двери дома и окна, то дьяволъ, пользуясь этимъ, забирается во внутрь ребенка и побуждаетъ его плакать и кричать. Мать наконецъ догадывается о причинѣ такого возбужденнаго состоянія ребенка и на слѣдующую ночь выполняетъ надъ нимъ долгъ матери — христіанки, но ребенокъ все-таки не перестаетъ плакать и кричать. Тогда она утверждаетъ въ мысли, что это дѣло нечистаго и приглашаетъ знахаря, который шепотомъ произноситъ надъ ребенкомъ слѣдующій заговоръ:

«Стоиць Прачиста Матерь Божія на покуци, а идолъ на порбзи, а слуга (ангелъ Хранитель) на сторожи. Прачистой Матери Божѣй молитвы, а идолу — крыксы и плаксы и ночницы, а дзицици на прысыпанья, штобъ спало, прыѣдало и цѣлу прыбувало». Послѣ этого мать совершенно успокоивается въ полной увѣренности, что нечистый оставилъ ея дѣтище и больше тревожить его не будетъ.

Сообщ. Н. Гр. Яцко.

24.

б) Смоленск. губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Майкова.

«Крикса — ена зимой бываецъ и не даецъ робятѣмъ спать, ены и стануць ўсю ночь блажиць, такъ ты воду напешцы цепленькую, рабѣнка умой, а ў цаскѣ што останецца, на порогъ постаў и заговоръ скажи, ена, эта крикса и побѣжиць процъ».

«Бѣжала крикса зъ надворья, стала крикса младзенцоў пугаць, а стояць ли младзенцоў два *ардандела* (архангела): одзинъ ардандель дзѣтокъ кацаецъ, а другой криксу отгоняецъ: ступай, крикса, ў цемное дупло, ў совиное гнѣздо, а сюда не идзи и робятъ не будзи» ¹⁾.

Отъ крестьянки Арины Максимовой.

25.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ НОЧНИЦЫ.

Тамъ-же.

«А *ночьница* ²⁾—ена когда пристанецъ, отъ ее покоя нѣтъ: и станецъ томно и таково мляво,—ни цебѣ спать, ни ѣсь, ни пиць, и ноги слоўно не свои, ўсю ночь ляжаць будзешъ, а ена нѣтуци. А ты лѣтомъ *дремы* набяри, — твѣтъ такой ѣсь, — насуши, аль свѣжимъ—ўсѣ раўно,—тымъ твѣтомъ посьцель посыпь и на порогъ положи, лягъ, а лижамши заговоръ скажи, а тольки воцы закрой, на порогъ не глядзи: если цябе ночьница увидзиць, ена табѣ спокою не дасьць.

«Ночьница, ночьница нотьная! набяру я траўки мураўки, какъ

1) О «криксѣ» сама въ первый разъ услышала, хотѣла узнать отъ своей знахарки что нибудь о томъ, каковой представляетъ ее себѣ народъ, но ничего не добила. Моя Арина лишь повторяла: ена махонькая и не видаць, какъ проскопиць. Р.

2) Ночница, по словамъ знахарки, является въ видѣ женщины, одѣтой въ темное, иногда въ бѣлое платье, она входитъ неслышными шагами, садится на кровать, дотрагивается руками до челоуѣка и отъ этого прикосновенія челоуѣкъ лишается сна, слабѣетъ и умираетъ. Р.

и гóлоцка вострую; станець ена цябя колоць, станець ена цябя зець (жечь) — отцого ты рабу Сохью (Софью) и знобишь и сушишь и покою не даеш ни у нопуську, ни ў зорюшку. Заря зарица, заря вутренняя и заря вячерняя! возьмица отъ рабы Сохьи худобицу и дайце добродзицу, сонъ ўсю ночь и пиценье и їдзенье. Зарѣ зарюшкѣ красиѣць, рабѣ Сохѣ здорováць.

Со словъ крестьянки Арины Максимовой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

26.

ЗАГОВОРЪ ОТЪ ВЫВИХА.

а) Могилевской губ., Горецкаго ўѣзда.

Їхаў Богъ чыразъ калиновыѣ мостъ, мостъ сколыхнуўся, конь спотыкнуўся и звихъ минуўся (3 раза).

Зап. М. Г. Машурка.

27.

б) Той же губ., Гомельскаго ўѣзда.

«Господу Богу помолимся, святой Прачистой Божіей Матери поклонимся и всѣмъ святымъ, Кіевскимъ Пячерскимъ.»

«На мори, на лука-мори; на мори, на кіяни сама Прачиста, Божжа Матиръ ходила, шавковую траву ирвала, рабу Божіа (имя) и ко звиху прикладала, помощи давала. Їхавъ извихъ по калиновомъ мосту, — мостъ проломився, конь спотыкнувся, суставы и суставины. А Христіанну, рабу Божжому (имя) извихъ минисъ.

Зап. учител. сельск. учил. г. Батуринъ.

28.

ПРОТИВЪ КРОВОТЕЧЕНІЯ.

а) Витебской губ. и ўѣзда, Королевской вол.

«На сивимъ морѣ, во кейнѣ ляжыць бѣль — каминь, на тымъ камни сидзѣли три панны Ганны, красны шоўкъ мотали, кроў остануўляли». Произнося эти слова надъ больнымъ повторяя ихъ три раза, нужно непремѣнно и плюнуть три раза.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

29.

б) Могилевской губ., въ Рогачевѣ.

Ишоу Христось на Иорданъ чыразъ раку, чыразъ мость.
Иорданъ стала, кровь пирастала.

Изъ рукописи сообщено М. Г. Машурко.

30.

в) Смоленской губ., Бѣльск. у., Поникольской вол., дер. Котилонка.

«Коли у челоуѣка сильно кроу дечець, ты яго положи, холодной водой ключевой голову примочи, да эту рѣчь говори, только четнымъ числомъ не говори, а либо пять, либо семь разъ:

«Господзи баслови и съ восхода солнца и до запада открылось 12 ключей, изъ 12 ключей процекала рѣка и среди той рѣки ляжиць бѣль камень, на бѣломъ на камень сидиць красна дѣвица, — ни красна дѣвица, а Маць Пресвятая Богородица и у рукахъ своихъ дѣржиць животворную иголку, а въ животворную иголку вдернута красная шелчинка, и животворной иглой рану прокалываетъ и красною шелчинкой рану зашиваетъ и кроваваго постѣка на свѣтъ не бываетъ и Маць Пресвятая Богородица на вѣкъ рану заживляетъ. Лѣтнему цвѣту зимой не распускацца, а боли этой на вѣкъ прекращацца. Аминь».

Отъ крест. Ѳ. Андреева.

31.

г) Той же губ., Порѣченскаго уѣзда, дер. Борки.

«Коли у кого зъ раны, аль болѣсьць кроу идзець, а удержи ей пѣтуци, то возьми воду ключаву, *холодную*, ты яё заговори и цаловѣка помой той водой. Ты водой мой, а сама усё шапци:

«Шли плѣтнички рабѣтнички, зъ острыми топорами, колы каменья, зъ подъ каменья кроу не канула черной волной. Кроу замыкаю, и кого заговариваю (раба имя рекъ) прости, благослови». Кругомъ оцерши того цаловѣка, аль скоцинку и плюнь и хрѣсть охресци.»

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой.

32.

д) Тамъ-же.

Летаў Архангелъ Миханъ по поднебесью, спуściўся ёнъ на землю, вдаріў раба Божья (имя) жезломъ, кроў тець становилася, а къ рабу Божью здорыве возвращилося.

Всѣ 3 зап. С. Н. Рачинской.

33.

е) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Пило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а третья кривавая. Водяная протячи! И молочная протячи! А кровь горучая сунимися и запячѣйся!—Другимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Пила рака морамъ, а въ той рацѣ три жилы: одна водяная, другая молочная, а третья кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кривавая сунимися и запячѣйся! — Треттимъ разомъ, Господнимъ часомъ: Пило три рѣчки: одна водяная, другая молочная, а третья кривавая. Водяная протячи! Молочная протячи! А кровь горучая сунимайся, запикайся!

Зап. учит. народн. училища г. Батуринъ.

34.

ж) Гродненской губерніи и уѣзда.

«Кроў кровушка! перастань печы! Будзешъ ў здорувумъ цѣлѣ и ў жылахъ жици и разомъ Бога хвалици; а коль не перастанешъ печы да зъ цѣла ици, то цебѣ не будуць обсарвоваци, але собаки будуць лизаци. Гѣдзижъ табѣ ици, ици годзи, бо ў гэтаго чаловѣка хворого, посоловѣли очи, да помѣли руки, ноги».

Если кровотечение случится у мужчины, то знахарь или знахарка послѣ *замовленья* изображаетъ ему на лбу крестъ изъ крови, а если у женщины, то перевязываетъ больной лытку красной лентой (жичкой).

Зап. отъ знахарки. Псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

35.

ОТЪ ЗУБНОЙ БОЛИ.

а) Витебской губ., и уѣзда, Королевской вол.

Во время новолунія нужно вывести страдающаго зубной болью на дворъ, поставить его лицомъ къ мѣсяцу и говорить:

«Мылодзѣкъ мылодэй, твой рогъ зылотэй! Ци быў ты на тымъ свѣцѣ?—Быу.—«Ци видзіў тамъ живыхъ и мёртвыхъ?»—Видзіў.—«Ци боляць имъ зубы?»—Не.—Нихай жа ни боляць и мѣ».

Заговоръ этотъ говоритъ знахарь, а пациентъ долженъ повторять его за нимъ. Незнахарь же, хотя бы и говорилъ эти самыя слова, никакой силы имѣть не будутъ.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

36.

б) Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда.

Молодзѣкъ молодой, у цебе рогъ золотый; ў моры купаўсе, намъ споказаўсе. Спрашиваў молодой у старого: «Ци боляць *зубу* у няжывого?» Якъ у няжывого зубу ня боляць, такъ у раба Божжаго, штобъ ня болѣли.

Зап. учит. народн. училища Н. Гр. Яцко.

37.

в) Гродненской губерніи и уѣзда.

«О вы зубы, зубы! чамужъ вы не бѣлы да руды? Хиба вы што кепско жавѣли, што хворобы достали. Перастаньце жа вы хворэци, будзѣце якъ вельки панъ ў гарэци. А коль не перастанеце болѣци, то мы будземо васъ жалѣзомъ цегну́ци. Идзи жа ты хвороба ў шырока поле, ў сухіе лѣса, да ў мокрые болота, а хворобы намъ жадной не треба, бо ена прышла отъ чорта, але не зъ неба».

При этихъ словахъ знахарь третъ слегка пальцемъ больной еубъ, послѣ чего даетъ больному пить холодную воду изъ новаго, совсѣмъ не бывшаго въ употребленіи стакана, обведя его предва-

рительно три раза вокругъ головы больного, оставшуюся же воду онъ выливаетъ на ѳтмашъ черезъ себя.

Зап. отъ знахарки. Псаломщикою И. О. Карскимъ.

38.

г) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол., дер. Майкова.

Младъ молодзикъ! младъ молодзикъ нарождаецца,
У цемныхъ ночахъ, ў вечернихъ заряхъ,
Не чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту
Ни заносныхъ лунъ, да ни солнышка.
Рабъ Николай ў утробѣ мацери зарождаўся,
Ни чуяў ёнъ ни стукоту, ни грухуту,
Ни краснаго солнца, ни яснаго мѣсяца.
Дай Господзи, штобы яго зубы не болѣли,
И болѣзни въ себѣ ня имѣли. Аминь.

«Этимъ заговоромъ наговориць соль, положиць ее на окно, такъ чтобы на нее мѣсяцъ свѣціў, а потомъ на больной зубъ положиць и подержаць, такъ боль и пройдець».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. Якуленка.

39.

г) Ковенской губ., Новоалександр. уѣзда, м. Дукшты.

Нужно обыкновенною иглою очертить кругомъ больного зуба, потомъ запрятать иглу за кору плодоваго дерева, при чемъ слѣдуетъ произнести слѣдующія слова:

«Помоги мнѣ Госпыдзи зубы (имя рекъ) зыгыворить сей дзень и по сей часъ, по мое слово».

Зап. учит. народн. училища г. Гайдуковъ.

40.

ПРОТИВЪ БОЛѢЗНИ ГОРЛА.

а) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда Поникольской вол., дер. Майкова.

«Когда у человѣка глотку заложить, што и дыхнуць нельзя, ты возьми воды, разведзи съ медомъ, заговори воду и выпить тому человѣку дай. А говори такъ:

«На кіянѣ на морѣ, на островѣ, на бережку выростала тросьць изъ земли до неба. Хто тую тросьць вырвець? А вырвець ту тросьць Михаилъ Архангелъ, Петръ и Павелъ. И не я помогаю, не я пособляю, — пособляецъ самъ Господзь Богъ, самъ Исусъ Христосъ. Амень.»

Отъ крестьянина Федора Якуленка.

41.

б) Той же губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Налей воды и коли у кого глотка заложить, подъ тый водой хрестъ окрестить да и пиць дай, а сама наговаривай:

«На морѣ, на кіянѣ ляжаў бѣлъ камень, ляцѣла жаба, валилась жаба, вдарилась жаба объ вострый камень, разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна, а штобъ и у раба (имя) разбилась жаба на мелкія цасьци, на маковы зѣрна по моему слову, во вѣки. Аминь».

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

42.

ПРОТИВЪ КОЛОТЯ (колки).

Минской губ., Рѣчицк. уѣзда.

«Ишоу Богъ дорогою и сустрѣў колюку. «Куда ты идзешъ?—Иду колоць и пороць.—«Идзи ў цемный лѣсъ, тамъ стоиць чорный волъ,—идзи, коли и поры, а етого чаловѣка (имя рекъ) не коли и не поры».

Зап. Н. Г. Яцко.

43.

ВОЛОСЪ ЗАГОВАРИВАЕТЪ.

Смоленской губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«Если у кого бываецъ, што волосъ пристанецъ и ёнъ прикинецца ў рану и станецъ та рана ныць да болѣць и сутерпу нѣтъ, возьми травы на церкоўномъ дворѣ, а то вотъ попъ когды кропиць—на траўку попадзецъ, а я примѣцаю: ена дужа хороша бываецъ, помогаецъ; а травой рану привяжу и скажу:

«Ты волосъ, волосъ коловой и волосъ ломовой и мозговой и разсыпной, и волосъ жильный и трехъжилый и волосъ денный и волосъ нотьной (ночной) и волосъ сербучій и волосъ ломуцій и волосъ знобучій! Отцаго ты колишь, отцаго ты ломишь? у буйной головѣ, ў рецивомъ сердцѣ, ў скорыхъ ногахъ, ў ясныхъ воцахъ учишися, умирися и не коли, не ломи ни ў молодзикахъ, ни у вѣтохахъ (ни въ началѣ, ни въ исходѣ мѣсяца), ни на сходзѣ красно сонца, ни на закацѣ красна мѣсяца. Ступай ў землю цемную, ў цѣму кромѣшную, не къ людямъ живымъ, а къ *попурамъ* лихимъ» ¹⁾.

Отъ Ар. Максимовой. Зап. С. Н. Рачинской.

44.

ПРОТИВЪ ЛИХОРАДКИ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

Нужно идти, не оглядываясь въ лѣсъ, къ первой попавшейся осинѣ, поглотать у нея кору и говорить:

«Осинка, осинка! Возьми мою трасцынку, отдай моѣ здороуя».

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

45.

б) Могилевской губ.

Подъ дубомъ, подъ дубовымъ листомъ лежать три святители: Первый — Михаилъ Архангелъ, другой — Кузьма-Дземьянъ, трецци — святой Моисей. Святой Моисей собирался въ путь въ дорогу зъ жалѣзнымъ бичомъ, тропой черной, дорогой торной. Устрѣтились съ имъ дзѣвнанцаць дзѣў — наги, босы, растрепаны

1) По объясненію знахарки *попура*—это покойникъ, который *шалимъ*, т. е. является къ живымъ и мучитъ ихъ. Всѣ наши крестьяне вѣрятъ въ существованіе «*волоса*» и присутствіемъ его объясняютъ всѣ застарѣлыя или внезапно, безъ видимой причины открывающіяся въ тѣлѣ раны. Волосъ, по ихъ мнѣнію, крошечный червякъ и прикидывается человѣку черезъ прикосновеніе кодуна или мертвеца. Р.

косы. Святой Моисей у ихъ спрашиваетъ: «Дѣвы, дѣвы! куды вы идете?» — По свѣту ходимъ, косыци сушиць и серце крушиць. Святой Моисей на нихъ разсердзіўся, хоць у ихъ биць, колоць. Яны ўсѣ стали просиць: «Святой Моисей, ни би, ни коли!»

«Хто гэту молитву будзець знаць и читаць, къ тому мы въ домъ не пойдземъ».

Зап. студентомъ Петерб. университета М. Г. Машурко.

44.

в) Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда.

«Коли тебя, веснуха, болѣсць ёна такая, кликаць будзець; ёна ноцница, цаловѣка соннаго зовець, меня звала: «Митрій, Митрій» слоўно во дзѣўка какая, такъ ты коли скажешь чаго, такъ ёна во какъ муциць тебе будзець, ажно ноги въ табѣ подкосяцца, и поцнёць ёна табѣ трясъци и нутро твое ўсѣ расхлябаецъ. А ты сорви листь дубовый да обари да пей, а какъ ёна кликаць станець, ты вугаль красный на порогъ положи, ёна во какъ жара боицца, да глаза закрыўши, заговоръ говори, ёна и побѣжиць какъ и слыху не станець, ў другую хату пойдзець. А говори такъ:

«По первымъ, веснянка, а вторая ледзянка, а трецця листопадница, а цатвертая косцяница, пятая квактўзка, шóштая ноцница, сёммая смутница! откацись, отвались, отъ грудзеў и отъ бѣла цѣла, отъ буйной головы! ты дзѣўкой ня шляйся, на мяня ня зирайся, я ў хаць ляжу, на вуголь гляжу, какъ вўглю сгорѣць, такъ табѣ ў котлѣ кипѣць. Бягй ня зирайся, назадъ ня вертайся, ступай ў нни, ў колоды, ў гнилое болото, тамъ табѣ жиць, со мхоў воду пиць. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянина Поникольск. вол., дер. Межененка Дмитрія Шаркуна.

45.

ОТЪ РОЖИ.

Гродненской губерніи.

«Ты рожа, рожа! ты возросла и до цѣла грѣшнаго прышла; — хучей жа росьци, да расцвѣтай и звяўшы съ твару ¹⁾ пропадай».

Произнося эти слова, знахарь третъ пальцемъ по больному мѣсту и затѣмъ отворяетъ дверь хаты и плюнетъ 3 раза на землю.

Сообщено псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

46.

ЗАМОВЛЕНІЕ СКУЛЪ.

Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха, перекрестившись три раза передъ иконами, говоритъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати!» — Дунетъ три раза на скулу, а потомъ столько же долой (т. е. на полъ) и начнетъ: «Поможи мнѣ Господи скулы шептати, щобъ яны ни пороли, ни кололи, ни бушевали!» Это она повторяетъ еще два раза. Затѣмъ взявъ перегорѣлый камень и проводивъ имъ три раза вокругъ скулы, бросаетъ его на полъ съ такою силой, что онъ разсыпается въ дребезги. Нашептываніе повторяется три дня.

Зап. учителемъ народн. училища г. Батуринымъ.

47.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БОЛИ ВЪ КРЕСТѢ (УЦИНА).

Витебск. губ. и у., Королевск. вол.

Нужно ночью идти подъ овинъ, потереться тамъ подъ уголъ и говорить:

«Овинъ, овинъ! возьми мой уцинъ, отдай мнѣ моё здороўя». — Такимъ же образомъ повторять эти слова каждую ночь до тѣхъ поръ, пока не прекратится боль.

Сообщ. А. Фр. Лисовской.

1) лица.

48.

ОТЪ ПЕРЕПОЯ.

Минской губ. Рѣчицкаго уѣзда.

«Зъ опцоўскою молитвою! мацчыно порожденье, Господне благослоунье! стану я залѣзнымъ стоўпомъ; обтынюся я залѣзнымъ тыномъ, обгороджуся я дробными звѣздами, освячуся яснымъ мѣсяцемъ, подперажуся красною зарю, обрыюся небомъ зямлею. Прошу я *Марскихъ* (?), *Кіевскихъ* *Печерскихъ*, у Яна Красьцицеля: охрасьци душу (имя рекъ). На Ивановуй косьци не ходзи, Ивановуй косьци не ломи, Ивановуго сердца не томи. Я зъ духомъ, Богъ съ помощью. Люби-шь мене и духъ мой».

Зап. Н. Гр. Яцко.

49.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ЗМѢИ.

а) Минск. губ., Рѣчицк. уѣзда.

Змія корпія, змія квірита! на што своихъ дзѣцей распусьцила? Пойду я къ Іисусу Христу. Христось возьмець острый мечъ, пойдзець твоихъ рубиць и сѣчь. — Человѣче Божій! нейдзи къ Іисусу Христу! я своихъ дзѣцей уйму и имъ жало замору (повторить три раза).

Зап. Н. Г. Яцко.

50.

б) Той же г., Бобруйск. у., м. Свислочь.

Во ймя Тца и Сына и Святого Духа. Аминъ. Ёдзя святы Юры — Ягоры на небяси, на золотомъ кони, выстрѣжая, выгражая отъ ужа и ярыцы, отъ гада тарапея (видъ ужа). Выпускьци своё жало трусимъ пярómъ, рассыпся маковымъ зярнómъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Н. Новицкимъ. Сообщ. Е. О. Карскимъ.

51.

в) Смоленской губ., Порѣчск. у.

А если кого змѣй куснецъ, тую рану водою омой, а только на тую воду наговориць надѣть. «Во имя Отца и Сына и Св. Духа. Нынѣ небо было мѣнно¹⁾, а змѣя была желѣзна, на небѣ потускнѣло, на землѣ поцарнѣло, зѣла змѣя, зѣла яго, изъ подъ липова куста, раба (имя). Змѣи вы змѣи! вы всѣ моховыя, лѣсовыя, боровыя, ползущыя, лятуція, собирайцесь, злетайцесь, къ своему царю змѣиному *Суходыму*, а ѣнъ васъ гониць жалѣзнымъ прутомъ къ самому Христу, что вы, не спросимшись, бросаецесь, кусаецесь, на цаловѣка кидаетесь. Вуймицесь, вуймицесь, въ землю пропадѣице и во вѣки вѣкоу. Аминь.

Отъ крестьянки Агаѣи Петровой.

52.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЗМѢЙ.

г) Той же губ., Бѣльск. у., Поникольской в., д. Майкова.

«Царь змѣиный Ирѣ,
И царица Ирѣца!
Лютыхъ своихъ змѣй унимай,
Лихо жало вынимай:
Первую змѣю дворовую,
Втору змѣю лѣсовую,
Подмѣжницу, корѣжницу,
Полевѣицу, водяницу.
Не будземъ унимаць.
Напусьциць на цябя
Самъ Господъ Богъ,
Самъ Илля Пророкъ
Тучу цѣмну, пелену огненну
И пожнецъ тя, поцнецъ тя

1) Мѣдное.

И по вѣтру разнесець ты;
 И будзешъ унимаць,
 Будзешъ сокращаць,
 Будзешъ жиць, царіць,
 Дзяцей выводзиць».

«Возьми банной воды, да наговори три раза до восхода сонца, наговори да жевлакъ припечи; какъ высохнець, такъ на ночи спаць».

Отъ крестьянина Ф. Якулёвика. Обѣ зап. С. Н. Рачинской.

53.

д) Минской г., Бобруйск. у., м. Свислочи.

Во имя 'тца й Сына й Святого Духа. Аминъ. Помолимся Господу Богу, Матерь Божию просимъ на помощи. Царь Семёнъ, возми жало до сибѣ, — не возмешъ до сибѣ, пойду до Господа Бога, до Духа Святого, до Кіеўскихъ Печерскихъ, до ўсѣхъ преподобныхъ. Выпусьци своё жало трусимъ пяромъ, разсыпся маковымъ зярномъ (трижды).

Зап. псаломщикомъ Николаемъ Новицкимъ. Сообщ. Е. Ф. Карскимъ.

54.

ж) Ковенской г., Новоалександр. у., м. Дукшты.

«Гадъ Яковъ, гадзина Яковица! Гадъ, гадъ! возьми свой ядъ. А ня возьмишъ свойва яду, я пойду на Кіянъ (Окіянъ) моря. На Кіяни мори ляжыть латырь каминь. Я съ латыря камня возьму огню, съ питуна крови, выжгу вси мхи, вси болоты, вси крутыи беригі. Ня будзятъ вамъ ни пристанища, ни прибѣжыща. Вѣтка и млада марто, мая мѣсяца — во вѣки вѣкомъ».

Заговаривается этотъ заговоръ на водѣ. По воду въ колодезь нужно идти самому шептуну, не останавливаясь и не оглядываясь назадъ. Черпать воду слѣдуетъ съ одного раза и наливши ее въ сосудъ, проговорить надъ нею, не переводя духу, означенный за-

говоръ, а затѣмъ трижды дунуть и плюнуть въ воду. Этой водою моютъ больное мѣсто и лицо пациента и даютъ ему ея немного испить.

Зап. учит. народн. училища г. Гайдукомъ.

55.

з) Смоленской губ. и уѣзда, с. Прудки.

Какъ только произойдетъ случай укушенія человѣка или скотины змѣю и какъ только прибѣгнуть за помощію къ знахарю (что обыкновенно стараются дѣлать съ момента укушенія до захождения солнца), то онъ сейчасъ берется за дѣло слѣдующимъ образомъ: наливаетъ чашку воды, ставитъ ее на столъ, а иногда всыпаетъ въ эту чашку хлѣбныя зерна, куски печенаго хлѣба и произноситъ надъ этими предметами три раза къ ряду слѣдующія слова:

«Святый Георгій (Юрій?) храбрый распущенъ по всей земли на звѣри, на змѣи, на гады лютые. Гадзина водзянная, земленая, слѣпни и вужи, змѣи и вужаки, ярица, переярица! отдайце и возмице свою жалосць и яросць (если скотина укушена, то говоритъ: у такой-то скопины, съ такой-то примѣтой, на примѣръ, у рыжей коровы; если-же человѣкъ укушенъ, то — у раба Божія такого-то). Если не отдадзице своей жалосьци и яросьци, то не будзець вамъ сбудица ни подъ кустомъ, ни подъ листомъ, ни подъ корнями. Солнце и яркій мѣсяць не будуць вамъ свѣциць и не будзець принимаць васъ сыра маць земля».

Наговоренную воду даютъ больному пить, а если въ чашкѣ были зерна и хлѣбъ, то и съѣсть послѣдніе.

Зап. г. Некрасовымъ.

56.

ОТЪ УКУШЕНІЯ ГАДОВЪ.

Могилевской губ.

На хлѣбѣ, или на водѣ наговаривать 3 раза.

Пусиха, Росиха, Сохва-Сорохва! Ты ярая гноява, гнилова,

колодная, болотная! узни́мъ *желало* свое! А не узни́мъшь, то пойду до Господа. Господъзъ Богъ, Исусъ Христосъ пришлецъ ангела-архангела зъ ойстрымъ мечемъ. Ёнъ плбе мечемъ посѣчець, огнемъ подпечець и попелъ твой *разодмець*, зраза здуть отъ сябе.

Зап. М. Г. Машурко.

57.

ОТЪ УКУШЕНІЯ УЖА.

Минской г., Рѣчицк. у.

Ў чистумъ поли стоиць игрушка. Подъ игрушкою стоиць столикъ; а на томъ столику стояць кубки наливаные, а за тымъ столикомъ сядзиць царъ Давыдъ. «Царъ Давыдзе! Царъ Давыдзе! Царъ Давыдзе! Сунимай свою чэлядъ чарамовую, земляную, грязевую, межевую, подорожную, подплотную, домовую и всякую всялякую» (трижды).

Зап. Н. Гр. Яцко.

58.

ОТЪ БѢШЕНСТВА.

а) Ковенской г., Ново-Александровскаго у., м. Дукшты.

Одинъ изъ нижеслѣдующихъ заговоровъ пишется на хлѣбѣ или бумагѣ и дается проглотить укушенному бѣшенымъ животнымъ по три раза въ день въ теченіе трехъ дней. Послѣдній заговоръ считается болѣе дѣйствительнымъ, потому что «его можно читать съ 4-хъ сторонъ, отъ четырехъ вѣтровъ.

1. Алиронъ, Лидонъ, Калая, Филонъ, Студидонъ.
2. Шалаю, Лараю, Жалокъ, Ціонъ, Соцero, Перo, Орепe-ратусъ.
3. Сатор
Арепо
Тенет
Опера
Ротас

Сообщено учителемъ народнаго училища г. Гайдукомъ.

59.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ БѢШЕНОЙ СОБАКИ.

б) Смоленской г., Бѣльскаго у., Поникольской в.

«Когда человѣка или собаку собака шальная укусиць, возьми кусокъ хлѣба, наговори, отведзи человѣка ў баню, ў самую то есьць жаркую, три дня сряду ўсѣ ў баню водзи, да пусьць парипца, а самъ хлѣба дай яму ѣсьць, да ўсѣ наговаривай:

Господзи баслови! «Идзецъ Исусъ Христосъ по пущи по дорогѣ съ своимъ со апостоломъ. И Христосъ Апостолъ вернися, на раба Василя оглянися, и шумъ и шаль въ головѣ и сердцѣ уймися, и рабъ Василій на свѣтъ здоровый явися. Аминь.

Отъ крестьянина Ѡ. Якуленка.

60.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛѢ.

Той же г., у. и волости, деревня Майкова.

«Когда ў первый разъ скоцину ў поле гоняють, ўстань рано, а у тый дзень скоцину не гони, когда солнце не играець, а тогда ў первый разъ гони, когда солнышко на зарѣ играць будзецъ, а какъ если замоложоваць (тучи заходить будутъ) будзецъ — ни гони, а какъ если ясно играць будзецъ, выйдзи на полянку *омна*, штобъ еще никохъ (никого) не было. Возьми ты какое ни ёсь сцекѣлушко, у ключевой воды три раза обмой, стань къ сонцу лицомъ, а корову *омну* постаў мордой къ сонцу, а сцекѣлушко дзяржи напроціў сонца, штобъ ено ў немъ играло. Стань на колѣни, положи три поклона, а на колѣняхъ стой, сцекѣлушко дзяржи и заговоръ говори, а потомъ ў томъ самомъ мѣсцѣ сцекѣлушко зарой: ено будзецъ ляжаць ў зямлѣ, а скопинка здорова будзецъ и сыта. А заговаривай ты такъ:

«Красно солнце и ясѣнь свѣтъ и со лунами ясными и со звѣздами цѣстыми и зъ зарями вѣгненными и зъ утреней росой и зъ вяцерней, и сушу и море освячаешъ (освѣщаешъ) и маць сыру

землю угрѣваешь и зѣ весеннимъ тепломъ и зѣ лѣтнимъ вогнѣмъ и угрѣй, упарь сыру землю, распусьци зялёну траву по лѣсамъ, по лугамъ, по канавамъ, по кустамъ. И сохрани ты моихъ милыхъ животоу отъ всякаго лиходзѣя! Даруй моимъ животамъ пицѣнье и ѣдзѣнье, покрой ихъ шолковой пеленой, окружи жалѣзнымъ тыномъ, а лиходзѣя убей вогненной стрѣлой, вогнемъ пламенѣмъ. — Идзице, матушки, ў цисто поле, ў зяленые луга! Тамъ вамъ ѣда — трава зилѣна, тамъ вамъ пицѣ — вода студѣна. И угрѣй ихъ, красно солнце, а домоу привядзи, ясенъ мѣсяць. И соблюди ихъ, красно солнце, отъ лихого цаловѣка, отъ царя полевого, отъ царя водяного, отъ царя лѣсового, отъ яго дзѣтокъ царенять, штобы ѣнъ короу домоу ня водзіу и царятъ молокомъ ня поіу; и сохрани ихъ отъ стрѣлы вогненной, отъ звѣря бягучаго, отъ гада ползучаго, отъ змѣи попилухи. Аминь.

Отъ крестьянина Матвѣя Егорова.

61.

ЗАГОВОРЪ ПРОТИВЪ ЧЕМЕРА (БОЛѢЗНИ ЛОШАДЕЙ).

а) Тамъ же.

«Когда съ лошадыю болѣсьць сдзѣлаецца, чемеръ называецца, и схващиць эта лошады въдругъ, такъ на землю и грянецъ, ты возьми дугу, три раза вокругъ лошады обведзи, да и скажи:

«Какъ этому суку дзереву на корню не бываць, отросткоу не пускаць, пщипамъ на немъ не саживаць, лиспщипамъ на немъ не шумливаць, такъ моему коню, Гаўрилѣ, больному не бываць, а по полю скакаць да земну траву топтаць. Аминь».

«Станешъ корову лѣщиць, назови *Анной*, а лошады Гаўрилой, а другимъ именемъ назовешъ, проку никакого не будзець».

Отъ крестьян. О. Якуленка. Всѣ три зап. С. Н. Рачинской.

62.

б) Той же губ. Смоленск. уѣзда.

«На небѣ мѣсяць царь, въ морѣ ракъ царь, а на землѣ волкъ царь. Какъ всѣмъ имъ вмѣстѣ не сходзицца, такъ не быць и че-

мери (если человѣкъ; то у раба Божія такого-то если скотина, то у такой-то (примѣты шерсти) ни кишечной, ни жильной, ни поджилкой, ни коспяной, ни внутренней, ни кровяной, ни головной, ни шерстяной (если животины), ни волосяной (если человѣкъ)). Этотъ заговоръ знахарь провозноситъ надъ водою, которую велѣтъ давать пить и животъ мочить животному или человѣку, подверженнымъ этой болѣзни.

Сообщ. г. Некрасовымъ.

63.

ЗАМОВЛЕНІЕ ЧЕРВЕЙ.

а) Могилевской губ., Гомельскаго уѣзда.

Шептуха подойдя въ хлѣвъ къ коровѣ, и смотря на рану, въ которой завелись черви, плюнетъ на нее три раза, перекрестится и говорить:

«Девять ня девять, восимъ ня восимъ, семь ня семь, шесть ня шесть, пять ня пять, чатыри ня чатыри, три ня три, два ня два, одинъ ня динъ». Потомъ снова: девять ня девять... Всего повторяется девять разъ. Въ заключенье плюнетъ три раза.

Зап. учителемъ народнаго училища г. Батуринымъ.

64.

б) Минской губ., Игуменскаго уѣзда, сел. Микуличи.

«Ожаниўся чарвякъ зъ дзявяцую жонкамі. Изъ дзявяці стало восимъ, изъ восьми — семь, изъ сямі — шосьць, изъ шасьці — пяць, изъ пяці — чатыры, изъ чатырохъ — тры, изъ трохъ — дзвѣ, изъ двухъ — одна, изъ адноу — ні воднога. Отсыпцяся черви до воднога!»

Зап. воспит. Минской Духовной семинаріи А. Ральцевичъ.

65.

в) Той же губ., Слуцкаго уѣзда, Погостской волости.

Ийшоў Кузьма калиновымъ мостомъ и просиць старшаго червяка: «выгоняй ты черве! Не сѣдзѣце ў гэтой ранѣ, не ѣжыце

гэтого мяса, бо васъ будзе колоць и пороць, якъ тую бабу, што ў недзёлю хлѣбъ пекла.

Зап. волости. писаремъ С. Прозоровъ. Изъ сообщеній Минск. Статист. Комитета.

66.

КОГДА У КОРОВЪ МОЛОКО ПРОПАДАЕТЪ.

Смоленск. губ., Порѣч. уѣзда, дер. Борки.

«У короў когда молоко пропадзецъ, ў Тройцу надыть сходзиць на зарѣ ко клюцу, да съ клюца бери 9 ложекъ воды, а 10 ложку взяўши по воду, пусьци ў клюць-то назадъ. Сдѣлай это три раза, да усё говори. «Сополняйся, сополняйся вода клюцева, а въ короўкахъ молоко». Заговоріўши воду, тый водой у короў рога вымый да и хребтовую косьць и будзецъ молоко, а подмываць ихъ надыць 12 разъ.

Со словъ крестьянки Агафьи Петровой. Зап. С. Н. Рачинской.

67.

ЗАГОВОРЪ НА СТРѢЛБУ (ружьё).

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Наши крестьяне увѣрены, что искусные лѣсники, благодаря знанію особыхъ заговоровъ, могутъ стрѣлять безъ промаха, могутъ прострѣлить платокъ на шеѣ, не затронувъ шеи, или заговорить другому стрѣльцу ружье такъ, что послѣ выстрѣла дробь останется въ ружьѣ, или зарядъ не попадетъ въ цѣль, или наоборотъ, весь будетъ попадать въ мелкую дичь, такъ что она будетъ никуда негодна. Чтобы не заговорили дробь, нужно ее держать во рту, когда заряжаешь ружье, — такъ совѣтуютъ опытные люди. Притомъ нужно знать противодѣйствующіе заговоры; ихъ же, къ сожалѣнію, раздобыть весьма трудно, такъ какъ на сей счетъ въ Бѣлоруссіи господствуетъ мнѣніе, что заговоръ, сообщенный другому лицу, теряетъ силу въ устахъ сообщившаго. Послѣ этого понятно, что вы мало найдете людей, готовыхъ подѣлиться своей тайной. Заговоръ сообщаютъ, главнымъ образомъ,

подъ конецъ жизни, да и то людямъ близкимъ: сыновьямъ, дочерямъ или другимъ родственникамъ и избраннымъ, постороннему же человѣку очень рѣдко. Приводимъ одинъ изъ заговоровъ на стрѣльбу ¹⁾).

«На синимъ мори, на бережочку, на жоутымъ пясочку, стоиць дубъ зялёный, къ зямлѣ нахилёный. А зъ того дуба якъ узи́мались шуры да буры, вѣтры кавуры ²⁾, якъ наносили глушцоу (глухарей), цяцекъ, гусей и вутокъ, молага птаства, якъ цемной хмары, якъ нагоняли лисицъ и зайцоу, лосей и дзикоу (кабановъ) — мнѣ на потребу (или: сколько мнѣ треба). Ой ляцице пташки и шѣрыя вутки ко мнѣ, стрѣльцу — молюцу. Бажице, лисицы и шѣрыя зайцы, на мою стрѣльбу. А моя стрѣльба ручёная, вученая, кабъ маху не давала, ўсякоя живѣло ³⁾ на мѣсьци клала.

Сообщ. А. Е. Богдановичъ.

68.

Смоленской губерніи, Бѣльскаго уѣзда.

Коли охотникъ поставиу ловушку въ лѣсу и звѣрь въ нее попау, ёнъ прежде чѣмъ звѣря браць, долженъ заговоръ сказаць, а то самъ свое счасця сглазиць.

ЗАГОВОРЪ.

«Какъ этому дзереу на корнѣ не стояць, отросткоу не пускаць, такъ моимъ звѣрямъ никому не урекаць. Лѣсь дремучій, звѣрь бѣгучій! Звѣрь пробѣгау, но моего слѣда не видау, а я добрый молодзецъ на него напау, а лѣсу честному и лѣсному хозяину поклонъ отдавау и подаркомъ его надѣляу: хлѣбомъ да солью, да коленкорову рубаху, да шоуковую подпояску.

Зап. С. Н. Рачинской отъ крест. О. Андреева.

1) Приведенный заговоръ, какъ и нѣкоторые другіе, мы записали въ м. Холопеничахъ отъ родственниковъ и близкихъ намъ людей. Этотъ заговоръ произносится охотникомъ при входѣ въ лѣсъ, чтобы тинула дичь. Б.

2) Бѣлоруссы незнають смысла этого слова, — по крайней мѣрѣ тѣ, къ которымъ я обращался за толкованіемъ. Б. 3) животное.

69.

КАКЪ СВАДЬБУ РАЗСТРОИТЬ.

Смоленской губ., Бѣльскаго уѣзда, Поникольской вол.

«Если свадьбу испортить надо, знахарь возьмець волосъ ў вдоўца, у вдовы, да у бабы гулящей, а еще лупинку, аль гни-лушку у сухого древа, а еще отъ рубахи отъ бабы бездѣтной оторвець и ўси эти волосы ўвернець ў тряпку, на болото снесець и скажець:

«Шелки мурины, 12 присухъ, 12 недугъ! Вамъ поклонъ, вамъ пашенишный (пшеничный) пирогъ!» И кинецъ ёнъ ў болото пирогъ и лупинку зъ тряпкой и зъ волосомъ коло берега и попель положиць на ўсю ночь. А на вутро до сонца вынець, унесець. А какъ будучь у врага свадьбу строиць, ёнъ подойдетъ, какъ молодые на крыльцо выдучь, а ёнъ прямо ў ноги имъ подбросиць и кажець:

Попъ солучіў, а я разлучіў,
Попъ съ Хрястомъ, а я съ хвостомъ,
Попу уходзиць, а намъ тутъ жиць,
Какъ сухой рябины лисцевъ не пускаць,
Такъ табѣ дзѣпей не рожать;
Какъ зимой лѣту не быць,
Такъ вамъ у мѣсцѣ не жиць.

Испорциць ёнъ свадьбу. Онно (одно) спасенье: на богомолье иди.

Отъ молодой крестьянки.

70.

ЗАГОВОРЪ КАКЪ СВАДЬБУ УКРѢПИТЬ, ЧТОБЫ ЗЛЫЕ ЛЮДИ НЕ РАЗСТРОИЛИ.

Тамъ же.

«На свадьбу лиходзѣи ўсегда зарядца и ены ўсякую свадьбу разведучь, ну меня и просяць: «Подзь, бабынька, на помогу!» А

помогатыя завсегда въ меня ёсь. Когда гроза бываецъ и ў древо быць, то ў тымъ дрѣвѣ стрѣлка бываецъ отъ грозы и перезъ три года та стрѣлка выходзиць, — ена такая махонькая, какъ во камышъ какой, — а надо примѣцаць: какое древо грозой небесной побито, у тово древо циразь три года стрѣлка упадзець, — во такъ на троукѣ ляжиць. А лиходзѣи знаюць, ены съ той стрѣлкой дзѣльг понадзѣлаюць, и я знаю, ўсё ходзила, нашла. *Оннѣ* (одна) у меня ёсь, я никому не отдамъ, а ёсь у меня другое древо на примѣцѣ, яму во трейй годъ пошоў: я ўсе гляжу, какъ найду, табѣ дамъ. Вотъ если какую свадьбу закрѣпиць надо, я пойду ў ту избу, а стрѣлку за пазуху держу. Какъ этго женихъ, аль невѣста отвѣрнеца, а я ў рукѣ стрѣлку дзяржу да ихъ и обвяду, — ены и ня цуюць, а топеръ ихъ и не разведзешъ. Да потомъ воду нашепчу, стрѣлку въ ее положу, ена полежиць, я выну, ены воду выпьюць, а я заговоръ скажу и крѣпко будзець.

«Иванъ великій воинъ! не боишься ты ни лиходзѣя, ни супостата, помоги рабу Василю и рабѣ Матренѣ, штобы ёны по-вѣнцались ни на муку, ни на горе, ни ў лихой паць, а ў добрый паць, на радосьць, на веселье, и штобы не боялись ены ни колдуноў, ни колдуницъ, ни ерепикоў, ни ерепиць, и сожги колдуноў, сожги *колдуницъ*, каменной стрѣлой, вогнемъ небеснымъ, штобы ены ни бросались, ни кидались, на свадьбку ни зирались. Ты Св. Лука-Демьянъ! отлучи ихъ отъ свѣта бѣлаго, а раба Василя, рабу Матрену солучи ў водно мѣсто. Аминь».

Зап. С. Н. Рачинской отъ крестьянки Арины Максимовой.

ОТДѢЛЪ ТРЕТІЙ.

ДУХОВНЫЕ СТИХИ, ВИРШИ РЕЛИГІОЗНО-ПРАВСТВЕННОГО СОДЕРЖАНІЯ,
МОЛИТВЫ.

Нѣкоторыя свѣдѣнія о бѣлорусскихъ нищихъ-старцахъ. ¹⁾

а) Минской губ.

Духовные стихи бѣлоруссы называютъ «пѣснями старѣцкими», потому, что ихъ поютъ преимущественно «старцы», особаго рода нищіе, такъ что говоря о духовныхъ стихахъ, нельзя обойти молчаніемъ ихъ пѣвцовъ, хранителей и, пожалуй, творцовъ.

Нашъ деревенскій нищій вовсе не то, что городской попрошайка, ведущій нерѣдко пьяную и развратную жизнь. Есть, конечно, и въ деревнѣ нищіе дурной нравственности, но такихъ, сравнительно, меньше, чѣмъ въ городѣ; такихъ нищихъ бѣлоруссы презираютъ, считаютъ ихъ недостойными своего званія и рѣдко даютъ имъ милостыню. «Якій ты старецъ», нерѣдко приходится слышать упреки какого-нибудь бѣлоруса, возмущеннаго дурнымъ поведеніемъ нищаго; «коли ты горѣлку, якъ воду,

1) Пока бѣольшая часть матеріаловъ этого отдѣла, приготовленная къ печати уже лѣтъ 8 тому назадъ, покоилась, помимо моей воли, въ моемъ портфелѣ, изрѣдка только пополняясь нѣкоторыми новыми данными, литература нашего предмета успѣла обогатиться цѣлымъ рядомъ весьма цѣнныхъ для науки вкладовъ гг. Романова, Никифоровскаго и Грузинскаго (обстоятельныя заглавія ихъ трудовъ будутъ указаны въ моемъ мѣстѣ при цитатахъ). На предлагаемый же нами здѣсь весь третій отдѣлъ настоящаго сборника мы смотримъ только какъ на посильное дополненіе къ трудамъ вышеназванныхъ достопочтенныхъ, въ данномъ случаѣ — предшественниковъ нашихъ, болѣе насъ счастливыхъ. Тѣмъ не менѣе позволяемъ себѣ думать, что и это дополненіе окажется не совсѣмъ лишнимъ для будущихъ изслѣдователей въ области бѣлорускаго духовнаго стиха. III.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

пѣшь» и проч. Иначе относятся къ нищему, который «соблюдаетъ» свое званіе: такихъ уважаютъ. Такіе нищіе—нужные въ деревнѣ люди; ихъ молитвы считаются особенно спасительными; безъ нихъ не обойдется ни одинъ поминальный день¹⁾, потому что, по воззрѣніямъ бѣлоруссовъ, то, что мы даемъ нищему, получимъ то-же въ загробной жизни или мы сами или наши умершіе родственники. Кромѣ того, на «дзяды» нищіе поминаютъ покойниковъ. Становится нищій поминальщикъ предъ иконами; хозяинъ или хозяйка подсказываютъ ему имена своихъ умершихъ родственниковъ, а онъ, о каждомъ изъ нихъ, произноситъ слѣдующее поминаніе: «душу (имя рекъ), Бога, помяни» и въ заключеніе произноситъ общую поминальную молитву. Если въ поминальный день нищій минуетъ чей-нибудь домъ, то его, нищаго, возвращаютъ, просятъ зайти, иногда посылаютъ за нимъ на домъ.—Нищіе дѣлятся или, вѣрнѣе, дѣлились на старцоу и убогихъ. Различіе между ними слѣдующее: убогій — это, въ большинствѣ случаевъ, калѣка, увѣчный и при томъ бѣднякъ, а старецъ можетъ и не быть калѣкой (однако между ними довольно часто встрѣчаются слѣпые); онъ можетъ быть человѣкомъ даже съ нѣкоторымъ достаткомъ и это не ставится ему въ осужденіе, если онъ, имѣя скромный достатокъ, собираетъ милостыню. Старцы — это носители религіозныхъ преданій бѣлоруссовъ. Эти люди на столько обезсиленные годами и житейскими невзгодами, что не въ состояніи вести хозяйство, если оно есть, работать на себя, кормиться собственнымъ трудомъ. Они ходятъ на поклоненіе мѣстнымъ святынямъ, а иногда и отдаленнымъ, но особенно чтимымъ въ Бѣлоруссіи, напримѣръ: въ Кіевъ, «Почаевъ», въ Вильну къ Остробрамской иконѣ Богоматери; посѣщаютъ сельскіе «кержмаши»²⁾, устраиваемыя въ дни храмовыхъ праздниковъ, и, по окон-

1) Къ этому (на основаніи имѣющихся у насъ въ рукахъ данныхъ) мы должны прибавить, что въ очень недавнее время, въ иныхъ мѣстахъ Бѣлоруссіи, за неимѣніемъ тамъ грамотныхъ людей нищіе старцы приглашались пѣть свои пѣсни и читать свои молитвы, вмѣсто псалтири, и надъ покойникомъ, пока онъ находился въ домѣ. III.

2) т. е. ярмарки.

чаніи богослуженія, распѣвають на базарной площади, гдѣ много народа, религіозныя пѣсни, собирая подаяніе. Ходятъ они и по домамъ, поютъ свои пѣсни, рассказываютъ легенды. Ихъ иногда приглашаютъ «ў бесѣду», т. е. на угощеніе, особенно на «Микольщину»—это маленькое пиршество, устраиваемое какимъ нибудь зажиточнымъ хозяиномъ въ честь Св. Николая, весной или осенью, въ день, когда празднуется память этого святого, въ благодарность за хорошій урожай, уже собранный или еще ожидаемый или для умиловленія святого и испрошенія обилія плодовъ земныхъ. На Микольщинахъ старцы занимаютъ почетныя мѣста. Они знаютъ молитвы, исцѣляющія недуги, «порчу», «суроцы» и проч.

Къ сожалѣнію для этнографіи типъ старца почти совершенно исчезъ въ БѢлоруссіи и замѣнился обыкновеннымъ нищимъ; старцы унесли съ собой въ могилу много интереснаго и цѣннаго для этнографіи. Такъ напримѣръ теперь въ БѢлоруссіи нигдѣ не услышишь историческихъ пѣсень, а онѣ были и намъ въ дѣтствѣ приходилось слышать, какъ старецъ пѣлъ стихи про Бориса и Глѣба, про князя Михайлу, про царицу Алену.

Въ былыя времена, по рассказамъ стариковъ, старцы соединялись въ небольшія нищенскія артели, содержали на общія средства лошадь съ телѣгой, а иногда и двѣ и три, и разъѣзжали по деревнямъ распѣвать духовные стихи, рассказывать легенды, повѣствовать о видѣнномъ во время путешествія по святымъ мѣстамъ и собирать подаяніе. Все собранное дѣлили поровну. Если между старцами были слѣпцы, то эти нанимали для себя «повадыроў» за особую плату и прокормленіе. Повадырь въ дѣлежѣ подаянія не участвовалъ. Артель то разъѣзжалась и расходилась по разнымъ мѣстамъ, то вновь сходилась въ условленныхъ пунктахъ. Старцы имѣли свой особый языкъ, нѣчто въ родѣ языка русскихъ офеней ¹⁾. Особенно много было старцоў въ Сѣнноскомъ

1) Довольно подробный словарь этого языка, существующаго, какъ оказывается и доселѣ въ Минской и Могилевской губерніяхъ, читатель найдетъ

уѣздѣ, Могилевской губ., но были они и въ другихъ мѣстностяхъ БѢлоруссіи. Пѣли они подѣ аккомпаниментъ лиры. Это особый струнный инструментъ, сохранившійся и до сихъ поръ въ Бобруйскомъ уѣздѣ. По формѣ лира напоминаетъ скрипку, только гораздо больше ея. Лира дѣлается изъ еловаго дерева, съ вырѣзами на верхней доскѣ. Въ средину ящика лиры вдѣлана особая ось съ колесцомъ изъ кленоваго дерева, гладко обточенномъ по окружности. Къ ящику съ одного конца приклеивается ручка съ клавишами и колышками для натягиванія струнъ, а съ другого выдвигается вершка на два ось, къ которой придѣлана ручка для вращенія колесца. Черезъ окружность колесца протянуты три струны. Лира привѣшивается съ праваго бока, немножко выше бедра. Посредствомъ ручки вращается колесцо; оно задѣваетъ струны и заставляетъ ихъ звучать. Одновременно лѣвой рукой пѣвецъ ударяетъ по клавишамъ, которыя отъ удара падаютъ на струны и тянется мелодія чрезвычайно своеобразная, заунывная, неблагозвучная¹⁾. Если пѣвцовъ нѣсколько, то они поютъ хоромъ, но всегда въ унисонъ.

По своему происхожденію БѢлорусскіе духовные стихи распадаются на четыре группы. Одни изъ нихъ заимствованы у старовѣровъ, живущихъ издавна въ БѢлоруссіи; эти стихи хотя и сохранили многія особенности своего великорусскаго склада, но болѣе или менѣе, такъ сказать, *облорушены*; таковы напримѣръ: «Сонъ Пресвятыя Богородицы», «Протекала рѣка отъ Исуса Христа». Другіе главнымъ образомъ распространены въ средѣ бѢлоруссовъ-католиковъ, дворовыхъ людей польскихъ помѣщиковъ и такъ называемой «шѣрачковой шляхты». Въ стихахъ этого рода почти половина

въ весьма любопытной статьѣ г. Е. Романова: «Очеркъ быта нищихъ Могилевской губерніи и ихъ условный языкъ (ялюбекій лементъ)», помѣщен. въ 4-й кн. «Этногр. Обзорніе» за 1890 г., стр. 126—145. III.

1) Отличный рисунокъ лиры и болѣе подробное ея описаніе см. въ ст. г. А. Е. Грузинскаго: «Изъ этнографическихъ наблюдений въ Рѣчицкомъ уѣздѣ Минской губерніи» въ 4-й кн. «Этнографическаго Обзорнія» за 1891 г., стр. 155—156 и прилож. къ нимъ. III.

словъ польскаго происхожденія, хотя, конечно, искалѣченныхъ въ бѣлорусскомъ произношеніи. Таковы напримѣръ: «Шли три паненки Христа шукаци». Третья группа: стихи церковниковъ, — переполненные славянскими выраженіями; это самые непопулярные стихи: въ народную массу они почти не проникаютъ и держатся только въ средѣ церковныхъ причетниковъ и пономарей. Они ихъ распѣваютъ, когда ѣздятъ «Христа славить», «по колядѣ», «по осеникѣ» и проч.; даже и въ средѣ причта они извѣстны главнымъ образомъ въ Витебской губерніи, а въ другихъ мѣстностяхъ встрѣчаются очень рѣдко. Таковы: «Днесь Христось рождається», «Вопль бысть зѣло велий въ предрайстей странѣ» и многіе другіе. И не потому они не распространяются въ народѣ, чтобы были въ какомъ-либо отношеніи хуже бѣлорусскихъ стиховъ того-же рода, а потому, что славянскій языкъ мало понятенъ бѣлоруссамъ и плохо запоминается ими. Четвертая группа, самая распространенная, состоитъ изъ стиховъ, обращающихся преимущественно среди православныхъ бѣлоруссовъ или бывшихъ униатовъ. Если эти стихи и заимствованы, то до такой степени передѣланы, что совершенно стерлись, по крайней мѣрѣ съ внѣшней стороны, слѣды ихъ происхожденія. Ихъ то главнымъ образомъ и распѣваютъ нищіе. Обыкновенные крестьяне, какъ мы уже замѣтили выше, поютъ духовные стихи рѣдко, во-первыхъ потому, что вообще мужчины бѣлоруссы поютъ мало, а если и поютъ, то только въ веселый часъ, подъ пьяную руку, а въ такомъ настроеніи пѣть духовныя пѣсни дѣло неподходящее; точно также женщины и дѣвушки болѣе склонны пѣть пѣсни другаго рода; во вторыхъ потому, что напѣвы этихъ пѣсенъ даже и бѣлоруссами, которыхъ мелодіи очень первобытны и грубы, считаютъ слишкомъ заунывными и некрасивыми. «Пяюць, якъ старцы» обыкновенно замѣчаютъ бѣлоруссы по поводу нескладнаго и неблагозвучнаго пѣнія.

Сообщ. А. Е. Богдановичемъ.

б) Гродненской губ.

Въ Гродненской губерніи старцевъ-нищихъ не особенно много въ сравненіи съ другими губерніями, тѣмъ болѣе слѣпцовъ, но гдѣ таковыя существуютъ, то въ будніе дни они рѣдко ходятъ *жабровать*, т. е. побираться, просить милостыни именемъ Христовымъ ¹⁾. Но *жабраки* ходятъ преимущественно по домамъ на *дзяды*, въ Рождественскіе праздники, на новыі годъ, на «Тры Королѣ» (т. е. въ день Богоявленія Господня—6-го января), на Св. Пасху и въ особенности на *фесты* ²⁾. Нищіе старцы-жабраки, здоровые, ходятъ жабровать по одиночкѣ и общей связи между ними нѣтъ, какъ нѣтъ общей связи и между нищими слѣпцами. Только по окончаніи *фестовъ* они всѣ собираются вмѣстѣ, гдѣ либо въ лѣсу при дорогѣ, или въ кустарникѣ, а въ крайнемъ случаѣ, во ржи или пшеницѣ, гдѣ, съ запасами водки и закуски, садятся въ кружокъ и пируютъ, распѣвая, довольно чинно, покуда не овьянѣютъ, святыя пѣсни. Но когда отъ обильныхъ возліаній хмѣль отуманитъ ихъ головы, у нихъ пойдутъ пѣсни совѣмъ другого сорта, часто весьма нецензурныя, сопровождаемыя пляскою. Толкуютъ о выручкѣ, восхваляютъ и превозносятъ тѣхъ изъ своихъ слушателей, которые щедро ихъ вознаградили за пѣсни, и наоборотъ осыпаютъ порицаніями и всякими нелегкими желаніями и проклятіями тѣхъ изъ нихъ, которые, по состоянію своему, могли бы дать больше, а дали весьма мало. Особенно достается отъ нихъ тѣмъ состоятельнымъ слушателямъ, отъ которыхъ ничего не получали: «Капъ ему Бохъ ничѣго добраго не даў! Капъ ему Бохъ не допомохъ ни ў ніўцы, ни ў живинцы! Капъ его лихая доля споткала, якъ насъ на старосьць! Таки, падло, богатырь и ничѣго не даў! Гэто жарты», и т. п.

1) Крестьяне Гродн. и Виленск. нищихъ называютъ жабраками.

2) *Фестъ* (хвестъ) значитъ мѣстный храмовой праздникъ, церковное торжество въ честь того святого, имени котораго посвящена церковь или костелъ. На *фестахъ*, обыкновенно, *кермашей* (ярмарковъ) не бываетъ, тѣмъ они существенно и отличаются отъ послѣднихъ. Но случается, что *кермаши* въ иныхъ мѣстахъ совпадаетъ въ одинъ день съ *фестомъ*. К.

Мнѣ въ 1860 году, на обратномъ пути изъ Рожаного Стока, случилось быть свидѣтелемъ слѣдующей сцены: въ 100 саж. отъ дороги, въ опушкѣ лѣса слышу я громкій разговоръ, смѣхъ и т. п. Подхожу ближе и вижу толпу нищихъ, распивающихъ по очереди водку и величающихъ при этомъ другъ друга маршалками, судьями, *справниками*, *ассесорами* и т. д. Когда я, при случаѣ, сообщилъ этотъ, не мало удивившій меня курьезный фактъ своему хорошему знакомому, управляющему имѣніями графа Станислава Валицкаго, г. Н. Дудзинскому, то онъ, съ своей стороны разсказалъ мнѣ слѣдующее: «Проѣзжая разъ верхомъ по опушкѣ лѣса, я наткнулся на банду нищихъ около 20 человекъ, которые, пируя, провозглашали тосты за разныхъ графовъ, князей, президентовъ, маршалковъ и т. п. А какъ это происходило на землѣ моего довѣрителя, то я слѣзъ съ лошади и привязавши ее къ дереву, отправился, изъ любопытства, посмотрѣть: что это за собраніе такое въ лѣсу? Оказалось слѣдующее: человекъ 20 нищихъ, въ томъ числѣ около 6 бабъ, распиваютъ водку, закусываютъ, а двое изъ нихъ играютъ на скрипкахъ, и при вышивкахъ провозглашаютъ тосты въ честь разныхъ графовъ, князей, маршалковъ и т. п. Я подошелъ къ нищимъ и говорю: «За какихъ вы вельможъ провозглашаете тосты?» Вдругъ одинъ изъ нищихъ, болѣе другихъ бойкій и смѣлый, Осипъ Савицкій, подходитъ ко мнѣ и, снявъ шапку, говоритъ: «Панъ добродѣй! такъ якъ насъ никто не шануе, не зважае, а тѣлько жабраками величае, то мы хоць сами сабе дзисейшій дзень пошануемъ. Вельможный пане ронца! Хоць на гѣтумъ свицѣ есьць и много паноў, разныхъ князоў, грапоў, маршалкоў и прыздѣнтоў, ены заслужили славу и гонѣры отъ королеў за свое богатство, але Бохъ ласкавы одзинъ тѣлько вѣдае, ци ены на томъ свѣцѣ по смерци будуць граповаць да пановаць, бо и ў Ванели¹⁾ свентей сказано, што на томъ свѣцѣ по смерци одны жабраке тѣлько будуць пановаць, бо енэ на гѣтомъ свѣцѣ церпяць вельку

1) т. е. Евангеліи.

пендзу¹⁾ да бѣдноту, то мы думаемъ, што не есьць великимъ грѣхомъ, коли себе сами звеличаемъ». Затѣмъ онъ взялъ въ руки чарку водки и произнесъ слѣдующій тостъ: «За здоровье пана маршалка Ёзыба Калабыша (фамилія нищаго, къ которому была обращена рѣчь). Дай Божа, пане маршалку, пане Калабыше, за рокъ дочакаѣи при лѣпшихъ поцѣхахъ и пожиткахъ.» Калабышъ въ свою очередь налилъ чарку и поднявши ее, сказалъ: «Дзяку, братко, пане сендзе, за добро жиченне. Дай Пανε Божа, капъ мы за рокъ дочакаѣи, одзинъ другого виншоваѣи и капъ еще большіе пугарэ²⁾ выпивали» и т. д. «Я» заключилъ свой рассказъ г. Дудзинскій «покачалъ только головою и ушелъ».

Подъ вліяніемъ хмѣля нищіе въ подобныхъ случаяхъ сватаютъ себѣ невѣсть, сговариваются: гдѣ, когда сойтись на *фесты*. Когда же къ условленному времени и мѣсту они соберутся, то всѣ садятся въ кружокъ на землю, потчуютъ другъ друга чѣмъ кто можетъ изъ принесенныхъ съѣстныхъ запасовъ, предлагаютъ одинъ другому помолиться за своего татку или свою матку, если они въ живыхъ, а если они уже умерли, то говорятъ: «Скажи, братко, тры *«Здороваясь Марыя»* за такихъ то», послѣ чего становятся на колѣни и молятся за живыхъ и умершихъ. По окончаніи молитвъ начинается братская трапеза съ тостами, шутками, танцами, пѣснями и проч., по вышеописанному.

Нищіе же слѣпцы собираются на фесты всегда партіями, большей частью человекъ въ 5 или 6, садятся на землю въ кружокъ, по срединѣ котораго ставятъ скарбницу, т. е. кружку жестяную, запертую на замочекъ и подъ акомпаниментъ скрипки (своего же брата скрипача доморощеннаго) начинаютъ распѣвать свои набожныя пѣсни. Около поющихъ мало по малу собирается кружокъ внимательныхъ слушателей, изъ которыхъ каждый бросаетъ имъ въ скарбницу малую толику денегъ, по силѣ своихъ средствъ: кто копѣйку, кто грошъ, кто и 5 коп.

1) Съ польскаго: *«pędza»* — бѣда, бѣдность, бѣдствіе, нищета, убожество, скудость». Словарь польско-россійскій. Варшава. Типографія Гуксберга. 1843.

2) рюмка, или чара.

и т. д., а иные жертвуютъ кусками хлѣба, сыра, булки, или яйцами, баранками и т. п. Этого рода предметы нищіе кладутъ въ торбы. Мнѣ случалось видѣть въ селѣ Лашѣ (Гродн. уѣзда) одного слѣпаго нищаго, ходившаго на свой промыселъ съ какимъ-то музыкальнымъ инструментомъ особаго устройства, на подобіе колесной колодки (въ которую вбиваютъ шпицы), только немного подлиннѣе ¹⁾. Въ этомъ инструментѣ было нѣсколько клавишей и кольба. Вотъ этотъ то слѣпецъ-нищій на *фестѣ*, въ день св. Николая, распѣвая разнаго рода святыя пѣсни, разумѣется, польскія, правой рукой вертѣлъ кольбу, а лѣвой игралъ на клавишахъ, чѣмъ и обратилъ на себя вниманіе всей публики, которая давала ему въ 20 разъ болѣе, чѣмъ другимъ нищимъ. Онъ ходилъ совершенно отдѣльно отъ другихъ, одинъ, только съ дѣвочкой лѣтъ 12-ти или немного болѣе, повидимому дочкой или родственницей, которая служила ему повадыремъ. Этой дѣвочкѣ приходилось черезъ каждыя два часа носить сборы подаванія (исключая денегъ) на квартиру, находившуюся по близости. Сборы эти оказались въ такомъ количествѣ, что когда на другой день моему нищему пришлось подняться въ дальнѣйшій путь, то они не могли умѣститься на одной подводѣ.

Кромѣ обычныхъ своихъ духовныхъ стиховъ нищіе на *фестахъ* распѣваютъ еще любимыя пѣсни своей фантазіи, въ родѣ той, которую мнѣ приходилось слышать въ 1856 г. въ м. Индурѣ, около костела. Вотъ эта пѣсня:

Даль Бохъ косцѣль мураваны, але не цаглованы ²⁾,
 Даль Бохъ олтаръ дзираваны, але не фарнированы,
 Даль Бохъ хоронги ³⁾ сукенны да полотняны,
 Але не аксамитны да не одвабны ⁴⁾,
 Даль Бохъ лежаць крыжѣ на олгарахъ мѣдзяны да сталеваны,
 Але не золотые, ани серебраны,

1) ср. выше, стр. 564. 2) каменный, но не кирпичный. 3) хоругви. 4) но не бархатныя и не шелковыя.

Даль Бохъ ўсѣ образы малеваны,
 Але не золотые и не сребраны
 Ой Матка Боска и ушистки свенты!
 Мы ўсѣ забраны; ой Езу, Езу, змилуйся надъ нами!

Въ это время проходившій мимо настоятель костела, Корсакъ, сдѣлалъ строжайшій выговоръ нищимъ за безобразную ихъ пѣснь — и ушелъ въ косцель. Замѣтивши отсутствіе строгаго ксендза, нищій пѣвецъ затянулъ слѣдующую пѣснь:

Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы,
 Ой якъ ёнъ виси до горé ногами, —
 Ой Езу, Езу, змилуйся надъ нами!
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси, ренце спуцоны,
 Ой Езу, Езу, не бѣндзь засмуцоны.
 Ой виси, виси, панъ Корсакъ лысы!
 Ой якъ ёнъ виси-глова до змли спуцона.
 О Матка Боска, бѣндзь благословѣна.

Многіе изъ нищихъ - слѣпцовъ занимаются и ремеслами: плетутъ корзины, полукошки къ телѣгамъ, вяжутъ веревки, дѣлаютъ деревянные ложки, миски и т. п., копаютъ могилы для умершихъ, а иные изъ нихъ играютъ на скрипкахъ во время *фестовъ*, на свадьбахъ. Крестьяне такимъ музыкантамъ отдаютъ преимущество предъ другими. Въ подобныхъ случаяхъ они говорятъ: «Треба пошукаць *музыку*, якого кўольвѣкъ сляпѣго, капъ пограў на весельѣ, то, кажа, будзе шастливая жицьце молодыхъ, якъ пограя жабракъ сляпы.»

Слѣпѣго нищаго, хотя и 30 лѣтняго, даже и младшаго возраста, всегда обыкновенно крестьяне называютъ «дзѣдомъ сляпымъ» и ему вездѣ отдаютъ предпочтеніе предъ нищими зрячими. Такъ напр. если къ крестьянину придутъ въ одинъ день, положимъ, 3 человекъ нищихъ зрячихъ и 5 нищихъ слѣпцовъ, то зачастую первымъ откажутъ въ подаваніи, послѣднимъ

же—никогда. И даже если хлѣба дома не окажется, то у сосѣда займутъ и слѣппамъ передадутъ, но отказать—никогда не откажутъ. Мнѣ случалось въ селѣ Коптѣвкѣ (Гродн. у., въ 12 верстахъ отъ Гродна) быть очевидцемъ слѣдующей сцены: Приходитъ въ свою хату съ работы на господскомъ дворѣ крестьянинъ помѣщицы Валицкой, Андрей Бычокъ, а жена ему и говоритъ: «ниняка (сегодня) быў у насъ жабракъ сляпый, але я ему, бѣднянъкому, ничего не дала, бо хлѣба нема ни кусочка и ни одной бульбочки.» Вдругъ мой крестьянинъ Бычокъ поднимаетъ *осниско* (кнутъ, которымъ воловъ погоняють) и давай стебать свою жену, приговаривая: «Лѣпшъ ты сама ничего не їшъ, дзѣцямъ и мнѣ не давай, а сляпому жабракеви тре ¹⁾ было даць, хоць позенчиць. Ци ты вѣдаешъ, падло, што якъ не дасі сляпому, то табѣ самой *земкачи* ²⁾ выпрѣ». Изъ этого случая видно какимъ почетомъ пользуется въ Гродн. губ. слѣпой нищій. Тоже самое я замѣчаю теперь и въ Ковенской губерніи ³⁾.

У крестьянина бѣлорусса тѣ только старцы нищіе-слѣппы въ особомъ почетѣ, которые знаютъ молитвы и пѣсни не изъ кантычекъ или молитвенниковъ, а такъ сказать собственнаго издѣлья. По уходѣ такихъ старцевъ крестьяне обыкновенно говорятъ: «Отъ коли спѣваў, такъ спѣваў!» или: «якъ хороше дзѣдъ пацыры ⁴⁾ говорыў! Гѣдакихъ пацыроў рѣдко чуці».

Мнѣ никогда не случалось сравнивать старѣцкіе стихи съ тѣми, которые напечатаны въ старыхъ кантычкахъ, но я знаю, что тѣ изъ распѣваемыхъ старцами стихи, которые болѣе по сердцу неграмотнымъ крестьянамъ, почти ни малѣйшаго сходства не имѣютъ съ тѣми пѣснями, которыя напечатаны въ костельныхъ кантычкахъ, такъ какъ я отчасти знакомъ и съ ними. До 1863 года всѣ духовные стихи пѣвались старцами и вообще людьми умѣлыми въ косте-

1) сокращен. отъ треба. 2) глаза. 3) Почтенный И. О. Карскій въ настоящее время служить псаломщикомъ въ м. Цитовянахъ Россіенскаго уѣзда Гродн. губ. III. 4) Молитвы; въ друг. мѣст. Бѣлоруссіи въ един. ч. *пацеры*, искажен. отъ лат.: *Pater noster* молитва Господня (Отче нашъ), а потомъ молитва вообще. См. слов. Носовича. III.

лахъ и церквахъ преимущественно по польски, хотя съ искаженіемъ нѣкоторыхъ словъ. Исключительно же на бѣлорусскомъ нарѣчїи пѣлись и поются лишь тѣ стихи, которые крестьяне считаютъ своимъ доморощеннымъ произведеніемъ. На *хоўтурахъ* или на «прикладинахъ», т. е. когда ставятъ крестъ на могилѣ недавно умершихъ, въ домѣ покойника поютъ обыкновенно польскія священныя пѣсни въ продолженіе ночи, хотя бы здѣсь присутствовалъ и священникъ, но если, что нерѣдко случалось, родственники и близкіе покойника не въ состояніи были пѣть сами, то нанимали нищихъ, въ особенности слѣпцовъ, если только таковыя находились вблизи. Это мнѣ случалось часто видѣть до 1863 года въ Лашинскомъ и другихъ приходахъ Гродн. уѣзда. На проводы же покойника до кладбища нищіе приглашались для пѣнія каноновъ, литій и проч. только въ такомъ случаѣ, если хата была въ порядочномъ разстояніи отъ церкви или костела и хозяинъ бѣденъ, не въ состояніи заплатить причту за проводы. Въ римско-католическихъ же приходахъ означенной губерніи этотъ обычай практикуется и донынѣ, такъ какъ у нихъ погребеніе сопряжено съ большими расходами, если пригласить ксендза.

Относительно артельного начала въ средѣ нищихъ слѣпцовъ, то у нихъ мы встрѣчаемъ его вотъ въ какомъ видѣ: на *фестахъ* и кермашахъ подаенія собираютъ сообща, а все собранное подъ конецъ укладываютъ въ мѣшки и завязываютъ ихъ своимъ узломъ. По прибытію же домой они приглашаютъ довѣренное лицо, напр. церковнаго старосту, если таковой живетъ по близости, или другое болѣе почетное лицо и просятъ его раздѣлить привезенную добычу поровну, по числу участниковъ въ ихъ компанїи. Разумѣется, что такого рода просьба не остается безъ исполненія. Иногда бываетъ, что часть собраннаго подаенія нищіе-слѣпцы жертвуютъ на церковь, или даютъ на *мишу*¹⁾ святую. Вообще нищіе-слѣпцы пользуются у нашихъ крестьянъ хорошей репутаціей, и можно сказать, что они народъ добросовѣстный. Касательно же

1) обѣдню.

другихъ нищихъ этого нельзя сказать. Среди нихъ мы нерѣдко встрѣчаемъ людей непохвальнаго нрава, любящихъ, на примѣръ, выпивать, пѣть свѣтскія пѣсни, зачастую нецензурныя, а иногда и стянуть, что плохо лежитъ. Нѣкоторые изъ нихъ могли бы еще работать, но лѣнятся и предпочитаютъ добывать себѣ средства пропитанія именемъ Христа. Иногда эти негодяи занимаются и грабежомъ. Въ 70-хъ годахъ въ Ковенской губерніи былъ слѣдующій случай этого рода. Въ 6 верстахъ отъ м. Эржвилокъ раннимъ вечеромъ ѣхала дорогой одна зажиточная помѣщица съ своимъ малолѣтнимъ кучеромъ. Вдругъ слышитъ она изъ придорожной канавы стонъ и плачь. Она велѣла остановиться кучеру, вышла изъ экипажа, подошла къ канавѣ и увидѣла тамъ лежащаго съ своими торбами нищаго, плачущаго и зовущаго на помощь такими словами: «Кто у Бога вѣритъ, подымите меня! я околѣваю.» Сердобольная барыня пожалѣла несчастнаго, подозвала мальчика и вдвоемъ подняли нищаго калѣку и подали ему костыли. Но едва успѣли они это сдѣлать, какъ негодяй этотъ моментально выхватилъ изъ за пазухи ножъ и зарѣзалъ свою спасительницу и ея кучера, а самъ сѣлъ въ бричку и укатилъ. Вскорѣ однако его поймали и по рѣшенію суда сослали въ Сибирь на каторгу. Такихъ примѣровъ не мало можно услышать въ гг. Гродненск. и Ковенской.

Народъ всегда относится къ нищей братіи весьма внимательно и помогаетъ ей усердно, чѣмъ только можетъ, но усердіе всего, какъ замѣтилъ уже я выше, къ нищимъ слѣпцамъ и калѣкамъ, которымъ только въ рѣдкихъ случаяхъ отказываетъ въ помощи. «Треба заўжды ¹⁾ помохчи жабракеви», говорятъ въ народѣ, «бо Богу одному тўолько вядомо, што зъ нами можа здарытца ²⁾»: нинѣ мы одзѣты и сыты, а заўтра можемъ исьци съ торбами жабраковаци, да ацѣ можашъ страпиць руки, або ноги, ци очи» и т. п. И дѣйствительно въ Гродненской, Виленской и Ковенской губерніяхъ, какъ я замѣчаю съ самыхъ юныхъ лѣтъ моихъ и поднесъ, народъ сочувственно всегда относился

1) всегда. 2) случиться.

и относится къ нищимъ. Полицейская власть напротивъ всегда бываетъ къ нимъ невнимательна: гдѣ бы нищій на *фестъ* ни сѣлъ, куда бы онъ ни заходилъ — полиціи до этого дѣла нѣтъ; она даже не поинтересуется узнать: есть ли у него паспортъ?

Духовенство православное не болѣе полиціи интересуется нищими. Последніе же всегда заходятъ въ дома причта, гдѣ ихъ надѣляютъ хлѣбомъ, картофелемъ, либо тряпьемъ. Католическое же духовенство напротивъ того весьма внимательно относится къ нищимъ, хотя на іезуитской подкладкѣ. Такъ напр. въ сел. Цитовнахъ въ настоящее время при костелѣ состоятъ 12 нищихъ, которые живутъ въ ксендзовскомъ домѣ, въ такъ называемомъ *минималъ*¹⁾, но эти нищіе всѣ положительно люди здоровые, и могли бы себѣ добывать хлѣбъ насущный честнымъ трудомъ. Но ксендзы нищихъ калѣкъ и престарѣлыхъ не принимаютъ въ шпиталь, потому что эти несчастные работать не могутъ. А нищіе здоровые съ наступленіемъ весны работаютъ на полѣ, въ огородахъ и лугахъ ксендзовскихъ — даромъ. За то ксендзы довольно часто въ проповѣдяхъ своихъ стараются вызвать въ своихъ слушателяхъ чувства милосердія и дѣятельной благотворительности къ этимъ своимъ даровымъ работникамъ, приблизительно въ словахъ такого рода: «Вы надѣлены отъ Бога всѣми благами, а нищіе умираютъ на вашихъ глазахъ съ голоду. Гдѣ же ваша совѣсть христіанская?» и т. п. Такія воззванія всегда достигаютъ своей цѣли: народъ дѣлится съ нищими послѣдними своими крохами. При всѣхъ костелахъ Ковенской губерніи усердными ксендзами заведенъ такой обычай: Кто изъ прихожанъ *закупитъ* (закажетъ) *мишу*, тотъ обязанъ надѣлить печенымъ хлѣбомъ нищихъ, находящихся въ *шпиталахъ*, приблизительно по три фунта на человѣка, а осенью и мясомъ. Кромѣ того, осенью же послѣ каждой *акзебрии*²⁾ прихожане

1) богадельнѣ. И въ Могил. губ. «при многихъ церквахъ существуютъ избушки, въ которыхъ имѣютъ пребываніе нищіе прихода». См. указанный выше «Очеркъ быта нищихъ Могил. губ.» г. Романова. 2) съ польск.: *czekwie* — похороны, выносъ, погребеніе, отпѣваніе умершаго. III.

приготавливаютъ въ *шпиталяхъ* обѣды для нищихъ, что продолжается съ 1-го сентября по февраль.

Относительно вопроса: замѣняютъ ли нищіе духовенство при погребеніяхъ и поминкахъ? — могу сказать только слѣдующее: мнѣ никогда не доводилось видѣть или слышать что-нибудь подобное, но бывали случаи, что нищіе пѣли пѣсни святыя надъ умершими и провожали ихъ черезъ деревни съ пѣніемъ, тамъ, гдѣ вслѣдствіе бѣдности не въ состояніи были пригласить священника; такъ равномерно на поминки, или осенью, когда ставятъ кресты на кладбищѣ, либо при дорогѣ, крестьяне бывало приглашали къ себѣ въ домъ нищихъ, которые всю ночь напролетъ распѣвали набожныя пѣсни, за что имъ устраивали, бывало, пиръ, въ родѣ того, какъ на *хоутурахъ*.

Касательно затронутаго мною выше (стр. 571) вопроса: поютъ ли нищіе свои пѣсни и канты по польски изъ кантычекъ, то я долженъ здѣсь прибавить, что мало того, что они всегда и вездѣ практиковали пѣніе польскихъ кантычекъ но даже и въ пѣсняхъ своего домашняго производства они постоянно придерживаются польскаго діалекта и напѣва, хотя бы пѣвецъ самъ былъ православнаго вѣроисповѣданія и даже умѣлъ читать по русски. Бывали впрочемъ и такіе проходимцы нищіе, дурачившіе народъ знаніемъ русскихъ набожныхъ пѣсень. Такъ напр. въ селѣ Лашѣ (Гродн. у.) былъ крестьянинъ Осипъ Савицкій, своего рода Балакиревъ. Въ молодыхъ лѣтахъ онъ былъ большой шутъ и на сходкахъ и въ кабакахъ народъ съ удовольствіемъ слушалъ его рѣчи балагурныя и остроты. Грамотѣ же онъ никогда не зналъ. Подъ старость Савицкій очень обнищалъ. Что же ему оставалось дѣлать какъ не побираться именемъ Христовымъ? Ходить же съ торбой, и просить милостынки по Лапинскому и сосѣднимъ съ нимъ приходамъ — ему совѣсть не позволяла, и поэтому отправился онъ жабравать по приходамъ другихъ уѣздовъ. И вотъ какимъ способомъ располагалъ онъ къ себѣ сердца добровольныхъ дателей: придетъ, бывало въ домъ, вынетъ какую-то книгу славянскую и давай молиться въ такомъ родѣ: «Помолимся за благочестивѣйшаго, само-

державнѣйшаго великаго государя нашего императора Николая Павловича» и пр. Однимъ словомъ произносилъ, насколько зналъ, эктению, наслушавшись ея при прилежномъ посѣщеніи церковныхъ службъ въ Лапинской церкви. И вотъ по окончаніи молитвы благочестивые слушатели и слушательницы начинаютъ *отда* спрашивать: «Откуль ты, дзѣдушко? У насъ аще такихъ не было никѣли, капъ порусски молюся хто, а тѣолько ў церкви гѣдакъ моляцца». На что Савицкій всегда беззапѣнчиво отвѣчалъ, что онъ изъ Москвы. Тѣ, возбужденные любопытствомъ, бывало, станутъ дальше спрашивать: «Да якъ жа у васъ въ Москвѣ? да што тамъ такая? Якій тамъ народъ?» А онъ тому и радъ и пустить пылъ въ глаза, что «у насъ, молъ, такъ и такъ народъ живетъ, я же то-то и то-то видалъ.» Понятно, что темному народу такіе турысы на колесахъ по сердцу и онъ всегда щедро награждалъ платою красною. Однако нашему Савицкому недолго пришлось пользоваться замысловатымъ своимъ способомъ легкой наживы. Вскорѣ по возвращеніи своемъ изъ странствія по приходамъ другихъ уѣздовъ Гродн. губ. въ Лашу, онъ былъ узнанъ и изболченъ въ обманѣ, однимъ проѣзжимъ изъ Изабелинской волости Волковыскаго уѣзда и его заработкамъ былъ положенъ конецъ навсегда.

Въ Гродненской губерніи до 1860 года, кромѣ того, были еще особаго рода нищіе, подъ названіемъ *квесторы*¹⁾. Они одѣвались всегда чище другихъ жабраковъ. Носили они длиннополые капоты, а за плечами у нихъ была кожаная сумка, въ которой находилось Евангеліе (т. е. Евангеліе на польскомъ языкѣ). Придетъ, бывало, такой квесторъ къ кому-нибудь въ домъ, тотчасъ вынетъ Евангеліе и начинаетъ читать одно *зачало* за другимъ. По прочтеніи онъ самъ поцѣлуетъ крестъ и Евангеліе и предлагаетъ ихъ цѣловать всѣмъ присутствующимъ, послѣ чего хозяинъ или хозяйка даютъ квестору деньги, не менѣе 13 коп. Въ настоящее время квесторовъ въ Гродн. губ. только весьма рѣдко встрѣтишь. Они ходятъ теперь большей частью по губерніямъ царства Польскаго.

1) Съ польскаго: *kwestars* — собиратель, проситель милостыни, сборщикъ. Словарь польско-россійскій Глюксберга. III.

Квесторы эти бываютъ большей частью изъ выгнанныхъ изъ службы за проказы органистовъ, *сакристіановъ*, а иногда и изъ бѣдныхъ, *юморóвыхъ* шляхтичей. Во время же уніи встрѣчались квесторы и изъ людей порядочныхъ, которые брали на себя такое занятіе съ іезуитской цѣлью, во имя религіозной пропаганды, чтобы разузнавать духъ и направленіе уніатскаго населенія и склонять его, при случаѣ, въ католическую вѣру. Этого рода пропаганда особенно усиленно работала съ 1831 года по 1860.

Здѣсь будетъ, я думаю, кстати привести въ заключеніе разсказъ изъ воспоминаній покойнаго священника Льва Кречетникова. Въ 1886 году почтенный отецъ Левъ передалъ мнѣ слѣдующее: «Пріѣзжаю я разъ въ деревню моего прихода, и тамъ въ одной хатѣ нахожу квестора (или лапара), стоявшаго на колѣняхъ съ книгой въ рукахъ и читающаго акаѳистъ Божіей Матери, въ такомъ родѣ: «Радуйся, Мати Божія Гродненская! Радуйся, Мати Божія Виленская! Радуйся, Мати Божія Бѣлостокскія! Радуйся, Мати Божія Брестская! Радуйся, Мати Божія Лашинская и т. д.» Затѣмъ сталъ въ такомъ родѣ величать всѣ знакомые города и села. Послушалъ я его акаѳистъ и говорю: «Ахъ ты, безбожникъ! Что кощунствуешь? Арестовать его!» Вдругъ онъ вскочилъ на ноги—и драго, оставивъ всѣ свои пожитки, которыхъ оказалось: 5 пудовъ овечьей шерсти, 3 пуда льна, 85 кусковъ холста и пр. Пожитки эти я велѣлъ забрать въ пользу церкви, а лошадь съ телѣжкой отправилъ въ полицію».

Изъ сообщеній г. псаломщика Лашинской церкви И. О. Карскаго.

Духовные стихи.

1.

ЛАЗАРЬ.

а) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Жилъ на свѣцѣ славень богатырь:
 Пилъ, ѣлъ сладко, ходилъ хорошо,
 Было у богатаго злато, серебро,
 Дорогого камня, скатна жемцуга;
 Не было у богатаго спасеной души.
 Какъ былъ же у богатаго убогій старикъ,
 Убогій старикъ, Лазарь во гною.
 Приходилъ тотъ Лазарь къ брату подь окно,
 Закричалъ, завопилъ громкимъ голосомъ:
 «Милосивый брацецъ, богатъ цаловѣкъ!
 «Христа радзи, брацецъ, напой, накорми,
 «Про милость про Божью, — душу напитай!
 «Не я жь цебѣ заплацу, Господзь заплаця.
 «Цавожь твоей душанцѣ лутце надо быць».
 Страмнымъ словомъ богаць отказалъ,
 И убогому Лазарю самъ проговорилъ:
 «О, страмный ты, убогій, лежишь во гною,
 «Какъ ты мене можешь братомъ называць?
 «Какъ ты мене смѣешь роднымъ нарицаць?
 «Этакого брата въ родзѣ моёмъ нѣтъ,
 «Этакого страмнаго слыхомъ не слыхаць.
 «Есь у мяне брацьця, каковъ я и самъ,
 «Въ которыхъ много злата, серебра,
 «Въ которыхъ много скатна жемцуга;
 «Тыя мои брацьця возлюбленныи;
 «Есь у мене, богатаго, два лютыи псы,

«Вотъ тебѣ, Лазарю, — два брата родныхъ.»
Ены на столики саживали,
Мелкіе крошечки собиравали;
Къ убогому Лазарю принашивали,
И тымъ его душиньку пропитывали,
И гноюція рѣночки зализывали.
И заговорилъ тотъ Лазарь:
«Спокайся, брадецъ, не во времяцко,
«И вспомнишь ты, брадецъ, мене Лазаря!»
— О, страмный ты убогій! цымъ ты мене грозишь?
— Какъ я ни боюся ни кимъ никогó,
— Какъ ни блюдуся ницымъ ницагó.
— Отъ скорби болѣсьци — волхвамъ отойду;
— Отъ лютыя смерци — казной откуплюсь;
— Отъ воровъ — разбойниковъ ружьемъ отобыюсь;
— Отъ нищихъ убогихъ — ворота запру.
Научився Лазарь самъ Бога молицъ:
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Убогаго Лазаря, неправедную,
«Создай жа мнѣ, Господзи, вмярѣць поскорѣй.
«Уже жъ моя душинька нажилася,
«Холоду и голоду нацярпѣлася,
«И злаго *ряценя* (слово) наслышалася,
«Отъ своего брата отъ богатаго».
Услышалъ Господзь Богъ молитву яго,
Убогаго Лазаря правидную.
И послалъ Господзь Богъ съ нябесъ ангеловъ,
Ня строгихъ, ня грозныхъ, двухъ милосцивыхъ,
По яго по душиньку по Лазареву.
Вынимали душиньку во сахарны уста,
Вынимали душиньку песно, радосно,
И положили душиньку на ризъ-пелену,
И понесли душиньку ко Свѣту — Христу;
И посадили душиньку въ прекрашенный рай:

«Царствуй, душинька, со нынѣ до вѣку,
«За свою за правду праведную,
«За свои за мысли надобныя.»
Ня долгое времяцко, пасокъ погодзя, —
Зацѣялъ богатый поцѣшенный пиръ,
Зазывалъ богатый дорогихъ госьцей,
Дорогихъ госьцей, князей да бояръ.
Заходилъ богатый въ зеленъ садъ гуляць,
Выходилъ богатый на крутой крылецъ,
За нимъ выходили князи и бояры,
За нимъ выходила жена со дзѣцямъ,
Слуги выносили мяды и вино.
Не успѣлъ богатый въ зеленъ садъ войци,
Встрѣтила богатаго злая хвороба,
Злая, лихая, *природливая*,
И взяло богатаго за бѣлы груди,
И подняло богатаго во верхъ высоко,
Ударило богатаго о сыру землю,
Отбило богатому весь умъ разумъ процъ,
Ни вспомнилъ богатый ницымъ ницаго,
Ни узналъ богатый ни кимъ никого:
Ни князей бояръ, ни жаны, ни дзяцѣй;
Имѣнье — богатство вихремъ подняло,
Злато, серебро — земля приняла,
Жена, дзѣци — по міру пошли,
Борзы кобели въ лѣсъ уцекли.
И вспомнилъ богатый Бога молицъ:
«О, Господзи, Боже нашъ, Спасъ милосцивый!
«Выслушай, Господзи, молитву мою,
«Богатаго Лазаря, праведную:
«Уже жъ моя душинька на вольномъ свѣту
«Хорошо наѣлась, сладко напилась,
«Цвѣтнаго плацця наносилась,
«Съ князьямъ, боярамъ нагулялася;

«Создай мнѣ, Господи, полутце того,
 «Вышли мнѣ, Господи, съ небесъ ангеловъ:
 «Ни строгихъ, ни грозныхъ, двухъ милосцивыхъ».
 И слушалъ Господъ Богъ молитву яго,
 Богатаго Лазаря, неправедную.
 И послалъ Господъ Богъ съ небесъ ангеловъ:
 Строгихъ и грозныхъ, нямилосцивыхъ;
 Вынимали душиньку сквозъ лѣво ребро;
 Всторнули душиньку, круцясь и вярцясь,
 Вскинули душиньку въ кипуцу смолу.
 Нямное времячко, цасокъ погодзя,
 Ня смогъ богатый муки соцярѣць,
 И завидѣлъ богатый брата во раю.
 «Милосцивый браецъ, святыи Лазарю!
 «Едзивая матушка насъ породзила,
 «Не единой долюшкой Господъ надзялілъ:
 «Мене богатствомъ, а цябе нуждой.
 «Милосцивый браецъ, святыи Лазарю!
 «Хочя жъ ты нямножко пожалѣи мене,
 «Сходзи ты, браецъ, на сине море,
 «Обмоцы ты, браецъ, хоць мезянъ перстъ,
 «Обмоцы ты, браецъ, мои уста;
 «Не дай жа ты, браецъ, мене всему сгорѣць!»
 — Милосцивый браецъ, богатъ целовѣкъ,
 — И радъ бы я, браецъ, на море сходзиць,
 — И всю мою руку въ воду помоцыць,
 — И весь огонь *попынне*¹⁾ водой утушиць,
 — Но тутъ, браецъ, воля не моя,
 — Воля не моя, а Самага Христа.
 — Ци помнишь ты, браецъ, тое времячко,
 — Какъ жили мы были на вольномъ свѣту:
 — Нищихъ убогихъ ты не принималъ,

1) *вм. пыныя.*

— Отъ цемной нопушки ихъ не укрывалъ,
 — И мертвыхъ во гробѣ не проваживалъ.
 «Ахъ колибъ я зналъ, брацець, про эту бѣду,
 «Поцѣлъ бы я цябе, брацець, братамъ роднымъ,
 «И пили бъ мы, ѣли съ одного стола,
 «Однубъ одзежу съ тобой мы носили,
 «И мертвыхъ во гробѣ проваживали,
 «И отъ цемной ночки схоронивали.» ¹⁾
 Зап. Ф. Ив. Серебренниковымъ; сообщ. С. К. Шимковичемъ.

2.

б) Той же губ., Полоцкаго уѣзда.

На семъ на свѣцѣ на вольномъ, на вольной зямлі,
 Живаў сябѣ славенъ богатъ чловѣкъ;
 Роскошно ёнъ пиваў и ѣдаў,
 На Господа Бога богачъ не уповаў,
 На святыя церкви ёнъ не накладаў,

1) Этотъ стихъ, какъ и другіе, ниже помѣщаемые, съ подписью: «Ф. И. Серебренниковымъ», взяты нами изъ его статьи: «О народныхъ праздникахъ Себежск. уѣзда» (напечатанной въ «Памятной книжкѣ Витебской губерніи» за 1867 г.), но не изъ печатнаго ея изданія, а изъ подлинной рукописи, доставленной намъ въ 1870 г. инспекторомъ народныхъ училищъ Витебск. губ. С. К. Шимковичемъ. Фонетика въ нашей рукописи, при сравненіи, оказалась выдержаннѣе, чѣмъ въ печатномъ изданіи, гдѣ мы постоянно встрѣчаемся съ такой напри-
 мѣръ непослѣдовательностью: то *быть*, *братецъ*, *болѣсти*, то *поиць*, *кормиць*, *цемной*, *брацець*, *братиця*, *плацѣце* и т. д. Тоже самое замѣчаемъ относительно *д*. Въ рукописи же *д* и *т* постоянно смягчаются предъ мягкими гласными и *ь*—первое въ *дз*, а второе въ *ц*. Колебанію подвергаются въ рукописи: изъ гласн. только *е* неудараемое. Такъ напр. то *вознясене*, *будзя*, *мяне*, *жана*—то мене, *небесы*, *жена* и *пр*, а изъ согласн.—*р*. Чаше всего этотъ звукъ является мягкимъ, какъ напр.: *ряце* (рече), *царь*, *дарю*, *Христось*, — то вдругъ: *Храспицель* (т. е. креститель). Это колебаніе въ болѣе вѣрномъ начертаніи характерныхъ звуковъ мѣстнаго говора, не безынтересное, по нашему мнѣнію, для фонетико-психологическихъ соображеній—мы, безъ ущерба для опытнаго діалектолога, сохранили въ нашемъ изданіи неприкосновеннымъ. Оно произошло, вѣроятно, вслѣдствіе непривычки писать по бѣлорусски. *Цоканье* же, т. е. *ц* вм. *ч*. выдержано какъ въ печати, такъ и въ рукописи. *Л* и *е* въ концѣ слога ни въ той, ни въ другой не превращается въ *у*. III.

Кресты позлацисты ёнъ не позлачаѹ,
 Нищихъ убогихъ въ домъ свой не примаѹ,
 Свойго брата Лазара за брата не ѿиѹ,
 Ёнъ свойво рода, да племени не маѹ.
 Быѹ у яго брацецъ, убогій чловѣкъ,
 Лижаѹ у богачаго прадъ воротами,
 Просіѹ у богачаго хлѣба и соли:
 «Мой милосъщивы брацецъ, слаўный богатырь,
 «Напой мяне, накорми, радзи Христа!
 «Напитай, брацецъ, душу мою!
 «О не я жъ табѣ отдацель —
 «Господзь заплапиць со вышняго неба,
 «Со вышняго неба облакомъ нанесець.»
 Свойму брату Лазару строго отказаѹ:
 — «Ты гноўщій, Лазарь, ляжишь ў гнои,
 — «Смердзишъ ты, Лазарь, якъ мой лютый песъ.
 — «А ты моимъ братомъ ўзываешься,
 — «Моимъ ты родомъ нарекаешься.
 — «У мяне брата Лазара ў роду не было,
 — «Гэтакой я скверносьци слыхомъ не слыхаѹ.
 — «Ёсь у мяне браціи получше цябе,
 — «Ёсь у мяне браціи князи, бояре,
 — «Во *якотарымъ* много злата серебра,
 — «Больше за того чиста жѣмчуга,
 — «Во тые мои *брацьця* возлюбленые;
 — «Самъ я не боюся жадныхъ началоѹ,
 — «Отъ Господа Бога самъ одмолюся,
 — «Отъ судовъ, отъ началоѹ дзеньгами odkуплюся,
 — «Отъ зла чловѣка ружьжемъ одобюся.»
 Ёнъ плюнуѹ и харкнуѹ, самъ прочь одойшоѹ,
 За собой ворота вягѹ заперецъ.
 Не было въ томъ домѣ жадныхъ набожныхъ,
 Не было ў томъ домѣ милосщивыхъ,
 И не возмиловались надъ яго душой, надъ Лазаревой (2),

Не напоили яго, не накормили
И милосѣинки яму не сотворили.
Были ў томъ домѣ два лютые псы,
Завжды ¹⁾ по застолью ёны ходзили,
Мелкіе крошечки ёны собирали,
За вороты къ Лазару ёны нашивали,
Тымъ же яго душеньку пропитывали;
Ко цѣлу лѣкарство добро чинили,
Кровавые ранушки зализывали.
Стаў жа Лазарь Богу молицца,
Съ горучимъ слезамъ, изъ вяликимъ трудамъ:
«О Божа мой, Божа, Спасъ милосѣивый!
«Ты услышъ, Господзь, молитву мою:
«Прійми мою душеньку до хвалы Своей,
«А ужо жь моя душенька
«На вольномъ свѣцѣ намучилася,
«Холоду и голоду нацѣпѣлася,
«Зла сотворѣння навѣдѣлася,
«Вяликія муки набиралася».
Вослышаў Господзь Богъ молитвы яго,
Молитвы яго, ўсе праведныя:
«Праведно говоришъ, Лазарь, молитву,
«Не хвалишъся, Лазарь, нуждой своей.»
Ссылаецъ Господзь Богъ со вышняго неба
Трохъ ангелоў, трехъ жа ихъ честныхъ
И трохъ милосѣивыхъ съ бѣлой пеляной;
Брали яго душеньку честно, радостно,
Брали яго душеньку сахарнымъ устамъ,
Посадили душеньку на бѣль-пеленѣ,
Посадили душеньку во свѣтломъ раи,
Во святаго Абрамія на лонѣ у яго.
Во тутъ табѣ, Лазарь, вѣкъ вѣковаць,
А уживай ты тѣя, што Богъ готоваў.

1) всегда.

3.

ПѢСНЯ ПРО БОГАТАГО. 1)

в) Той же губ., Полоцкого уѣзда.

Садзіўся богачій на добра коня,
 Соўжаў богачій зъ дому свойго,
 Выѣжаў богачій въ чистоя поля,
 Въ чистоя поля на прогуляньне,
 А на красованье въ поля полеваць;
 Впередзи богачаго пышная рожа,
 По бокамъ богачаго два лютые пса,
 Позадзи богачаго жена изъ дзѣцми.
 Подносяць богачаму мѣду и вина,
 Больши за того чиста жѣмчуга.
 Не съѣхаў богачій поля свойго,
 Злая хвороба на зямлю спала,
 И злая лихая, привродливая,
 Збила, сколоцила со добра коня,
 Вдарила богачаго объ сыру зямлю,
 Объ сыру зямлю, о бѣлы камень,
 О бѣло каменьне, сыро кореньне.
 Не помниць богачій ничамъ ничагѣ,
 Не помниць богачій ни кѣмъ никого,
 Не помниць богачій дому свойго;
 Пышная рожа прочь отступила,
 А два лютые псы до лѣсу пошли,
 А жана со дзѣцми на побѣгъ пошла.
 Жицьде богачаго вихремъ разнесло,
 Атласы богачаго ўсе тлѣнь поѣў,
 Золото, серебро зямля приняла,
 А пышная рожа прочь отступила.
 Стаў же богатый Богу молицца:
 «А Божа мой, Божа, Спасъ милосцивый!
 «Ты вослышь, Господзь Богъ, молитву мою,

1) Этотъ вариантъ служить какъ бы продолженіемъ предыдущаго. III.

«Прійми мою душеньку до хвалы своей,
«А ужо жь моя душенька на вольномъ свѣцѣ
«Упила и уѣла, дороги, красны одежды поносила,
«Ў золоцѣ, ў серебрѣ нацимилась,
«Неправеднымъ судомъ насудзилась,
«Вяликіе проценты душа набиралась.»
Вослышалъ Господзь Богъ молитву яго,
Молитву яго, неправедную.
«Неправедна твоя, богатъ, молитва
«Не хвалишься, богатій, бѣдностцью своей,
«А хвалишься, богатій, богатствомъ своимъ.»
Ссылаецъ Господзь Богъ со вышняго неба (2)
Трохъ врагоў, трохъ пекельникоў (2),
По яго по душеньку по богачаго.
Брали яго душеньку немилосьциво,
Брали яго душеньку жалѣзнымъ крукамъ,
Брали яго душеньку скрось лѣво рабро,
А всторнули душеньку на востро копѣе,
Подняли душеньку ў гору високо,
А ўкинули душеньку ў пекло глубоко.
Поплыў богатій по огняннѣ рацѣ,
Заўрѣў богатій брата свойго:
«Охъ, брацецъ мой, святыѣ Лазару!
«Насъ едзина матушка съ тобой родзила,
«Не единой Господзь долей надзѣліў:
«Цябе Господзь надзѣліў скверносцьцю,
«Вяликой хворобой, больносцьцю,
«Мяне надзѣліў пышносцьцю,
«Вяликимъ богацьцемъ, гордосцьцю.
«Твоя скверносць, больносць, во свѣтломъ раі,
«Моя пышносць, гордосць во огняннѣ рацѣ.
«Сходзіў бы ты, брацецъ, на сине море,
«Помочіў бы, брацецъ, хоць мизинъ пярсто́къ,
«Помазаў бы брату хоць по ўсьценькамъ,

«А не да ў бы брату устамъ засмягнуць.

— Ахъ брацець, мой брацець, славенъ богатырь!

— Ты мяне, брацець, за брата не маў,

— Ты на мяне, брата, пливаў и харкаў,

— Самъ прочь одходзіў, а за собой вялѣў ворота заперць.

— Ябъ на гэта, брацець, я жъ бы не уповаў,

— Ябъ сходзіў бы, брацець, на сине море,

— Помочіў бы, брацець, по локоць руку во студзёну воду,

— Затошіў бы, брацець, вогняну руку,

— А не даў бы брату ўсему сгорѣць,

— А не даў бы брату во вѣкъ мучицца.

— Ты брацець мой, брацець, славенъ богатырь!

— Тутъ же не наша воля, Самаго Бога,

— У Святаго Абрамія самъ на лонѣ.

— А идзи ты, брацець, ко Святому Абрамію.

— Што табѣ Святыі Абрамъ прірэчиць.

Одгласіў богачій Святому Абрами:

— «Абраме, Абраме, Абрамъ пресвятыі!

«Пусьци мяне, Абраме, за живой пророкъ

«За живой пророкъ, на вольный свѣтъ.»

А живой пророкъ строго отказаў:

«У мяне на томъ свѣцѣ живыхъ пророкъ нѣтъ,

«Ёсь на вольномъ свѣцѣ церква святая,

«Ёсь у святой церкви Божіе письмо;

«Было табѣ къ церкви часто ходзиць,

«Было табѣ ў церкви письмо прочытваць,

«А на гэтотъ же свѣтъ царство заживаць;

«А цяперъ ты сидзи, гдѣ посаженъ,

«А жнивай ты тоя, что самъ готоваў.

А у Господа Бога Ангели поюць,

Поюць пѣсни херувимскія,

Ко Господу гласъ подаюць.

Объ зап. учителемъ народнаго училища Н. Коробовымъ.

4.

г) Грод. губ. и уѣзда, Лашинскій приходъ.

Маці два сына да породзила,
 Да не одну имъ долю надзѣлила:
 Брату Лазару вельми велька убожество,
 А Юльяну сильно богатство.
 Пошоў братъ Лазаръ до Юльяна,
 До Юльяна на споможенье;
 А у Юльяна брама замкнута,
 Брама замкнута да зачинена.
 «Браце Юльяне, ты отчиниса,
 «Ты отчиниса да и одомкниса!
 «Я-шъ иду до тебе по ельможню ¹⁾».
 — Хто шъ тое скаже, што ты есьць мой братъ?
 — Есьць у мене такіе братѣ, якъ я самъ;
 — Есьць у мене пани жонка да прапѣшная,
 — Есьць у мене челядзь да вельми гърдая ²⁾,
 — Есьць у мене золотыя кареты,
 — Брильянты, золотыя монѣты,
 — Да стушки, жуковинки ³⁾ брыльянтовы, жамчуговы.
 — Я-шъ тебе кажу зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы ⁴⁾ выгнаци, псами сковади.
 Засіў Юльянъ мѣдъ вино пици,
 Одослаў Лазара до гною гници.
 Лежаў Лазаръ братъ да тры лѣты,
 Ой стали его вельми черви точици,
 Стаў жа Лазаръ вельми Бога просици,
 До Пана Бога ручки своё вносици:
 «А выслухай жа, Божа, да просьбы моѣ,
 «Возьми-шъ мою душу до хвалы своѣ».
 А выслухаў Бохъ да просьбы его,

1) милостыню. 2) гърды — гордый, спѣсивый, недоступный. Слов. Носов.
 3) ленты и кольца. 4) отъ воротъ.

Прыслаў два авёлы по душу его,
 Узяли его душу вельми легенько,
 Понесли до неба надто цихенько,
 Посадзили-шъ его у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 Да пусьціў жа Панъ Бохъ на Юльяна,
 На Юльяна цяшку хворобу;
 Лежаў Юльянъ да и тры лѣты.
 Стали Юльяна черви точици, —
 Ой стаў Юльянъ Бога просици,
 До Пана Бога ручки вносици:
 «Да выслухай, Божа, прозьбы моё,
 «Возьми-шъ мою душу до хвалы своё!»
 Выслухаў Бохъ и прозьбы его,
 Заслаў два лихіе по душу его.
 Узяли шъ его душу съ крыкомъ да гукомъ,
 Понесли его душу вельми шыроко,
 Укинули ў пекло надто глыбоко.
 Забачіў Юльянъ брата Лазара,
 Брата Лазара, у Бога на лонѣ,
 У Бога на лонѣ да ў Боскомъ домѣ.
 «Браце Лазару, умочы мезинецъ палецъ!
 «Умочъ мезинецъ палецъ, помочъ губы мнѣ.»
 — Я не буду мочыци, предъ Богомъ грашыци.
 — Ты-шъ казаў, браце, што не есьць я твой братъ,
 — Што не есьць твой братъ, што я есьць псоў братъ,
 — Ты мене казаў зъ брамы выгнаци,
 — Зъ брамы выгнаци да псами сковаца.
 — А твоё собаки вельми лихіе,
 — Крышки ¹⁾ носили да мою душу жывили.
 — Ты-шъ засѣў, браце, мѣдъ вино пици,
 — А мене одослаў да ў гной гноици.
 — Ты-шъ казаў, браце, есьць у мене стушки,

1) т. е. крошки.

— Есьць у мене златы карэты,
 — Брыльянты, златы монэты,
 — Да жуковинки жамчуговы, брыльянтовы.
 «Стушки, грошы, брыльянтушки, — порохомъ пошли.
 «Кабъ я на гэта не сподзѣваўся,
 «У вельки скарбы ябъ не убиваўся
 «Ябъ што суботы свѣчки сукаў,
 «Да у кляшторъ ¹⁾ Божы на прастолъ стаўляў,
 «Ябъ што недзѣли, то на мшы даваў,
 «Ябъ каждый обѣдъ жабракоў прымаў.
 «Ой нещаслива-шъ та годзіна,
 «Што на свѣтъ мене пусцыла,
 «Нещаслива та матка была,
 «Котора мене породзила, —
 «А цеперь я грэшникъ да тебе, пане, волаю,
 «Да ратунку твого чакаю. Амень ²⁾».

Зап. псаломщ. И. Он. Карскимъ. Ср. у Романова: БѢлорусск. сборн., выпускъ V, 841—86, Литовск. Епарх. вѣд. 1892 г., № 10 и въ статьѣ. Н. Я. Ники-
 форовскаго: «Очерки Витебской БѢлоруссии. I Старцы.» Этногр. Обзорѣн. 1892 г.
 № 1, стр. 98.

1) католическій монастырь.

2) При присылкѣ этой пѣсни вмѣстѣ съ другими духовными стихами, ниже-
 помѣщаемыми, почтенный И. О. писалъ мнѣ слѣдующее: «Посылаю вамъ духов-
 ные стихи, которые въ юныхъ monkъ лѣтахъ мнѣ доводилось не разъ слы-
 шать отъ старцевъ-нищихъ и слѣпцовъ, и которые, какъ оказывается, и те-
 перь поются этими бродячими пѣвцами на дому, такъ какъ при церквахъ ду-
 ховенствомъ имъ воспрещается ихъ пѣть. Пѣсни эти не изгладились у меня
 изъ памяти и до сихъ поръ. При всемъ томъ однако въ бытность мою, въ
 1889 году, въ Лашѣ я счелъ не лишнимъ проверить ихъ черезъ посредство та-
 мошнихъ старцевъ и старушекъ. А въ нынѣшнемъ (1892) году я встрѣтилъ
 солдатика Гродн. губ., большаго любителя духовныхъ стиховъ, и онъ, по моей
 просьбѣ, переписалъ мнѣ стихи, заключающіеся въ моихъ записяхъ, и, къ удо-
 вольствію моему, всѣ они оказались точъ въ точъ въ такомъ видѣ, въ какомъ
 я ихъ вамъ здѣсь представляю.»

«Относительно пѣсни о Лазарѣ и Юльянѣ, то таковая и поднесъ поется ка-
 толиками въ костелахъ, нищими при костелахъ, а также и дома». К.

6.

АЛЕКСѢЙ ЧЕЛОВѢКЪ БОЖІЙ.

Витебской губ. и уѣзда дер. Васьковича.

Ў тымъ же городзѣ да ў Римѣ,
Ў тымъ же городзѣ ў Ерусалимѣ,
Жіў тамъ слаўный князь Архемьянъ,
Съ обрученой своей кинягиней,
Ня было у яго отроду-отрожденья¹⁾.
Стаў же ёнъ Богу молицца:
«Дай же мнѣ, Боже, отрожденья,
«На старыи лѣты сбереженья,
«На конецъ смерци, на споминъ души!»
Съ тый же поры зачижерила²⁾ яго жанá,
Нямножко, ни мало яна носила,
Сорокъ нядзѣлекъ проносила.
Породзила жь яна чадо, —
На Духа Святаго спородзила,
Въ воскресеньне дзенечикъ яго ксцила.
Собирали яны да попоў,
Собирали яны да дзьякоў,
Свое чадо възлюбленной ксцици.
Рáдзилися³⁾ ўсѣ попы, радзилися и дьяки:
Якбá яму имя даццi?
Дадзёмъ яму имя Аляксѣемъ,
Дадзёмъ яму Божьимъ чаловѣкомъ.
Ня расьцець же Ляксѣй по часамъ,
Ёнъ за годъ же вырастайць вяликій;
Отдаецъ яго бацюшка ў школу,
Отдаецъ яго матушка ў школу —
По письменно письмеца навучици.
Ня стольки того Ляксѣя навучаюць,

1) отродье, т. е. дѣтей. 2) забеременила. 3) совѣтовались. III.

Больше того самъ понимаецъ.
Рукописнаго письма навучіўся.
Приходзиць къ своему бацюшки,
Приходзиць къ своей матушки, —
Хочецъ яго бацюшка жаниць,
Хочецъ яго матушка жаниць.
Аляксѣй жаница дай ня хочецъ.
Сосватали яму кинягиню,
Обрученную яму Кацярину.
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Аляксѣя за песовы,
Ничѣго Ляксѣй ня говѣриць,
Ничѣго Ляксѣй ня промовиць,
Тольки Ляксѣй Богу молицца,
Низкіе поклоны отбиваецъ,
Горучіе слёзы одливаецъ.
Обручили Ляксѣя съ кинягиней,
Съ суженой яго Кацяриной.
На однимъ яны платочку стояли,
Персьценьки яны мѣняли,
Одному яны Богу присягали.
Прыѣзджаецъ Ляксѣй домоў,
Съ суженой своей кинягиней,
Съ обрученной своей Кацяриной;
Засадзили Ляксѣя за столы,
Засадзили Ляксѣя за песовыя,
За скарпцы за бѣлёвыя,
За напитками дорогими,
За стравами за сахарными,
За хлѣбами за пеклеванными.
Ничѣго Ляксѣй не спиваецъ,
Ничѣго Ляксѣй не зѣдаецъ,
Тольки Богу ёнъ молицца,
Низкіе поклоны одбиваецъ,

Горучіе слёзы одливаецъ.
Повяли яго ў ложніцу
Съ сужбною яго Кацяриной,
Съ обрубною яго кинягиней, —
Ничого Ляксѣй не говориць,
Ничого Ляксѣй не промовиць,
Только промовіў Ляксѣй:
«Сужбная моя кинягиня!
«Обрубная моя Кацярина!
«Издэнь зъ мяне плацця самоцвѣтное,
«Надэнь на мяне черныя ризы.»
Пошоў жа Ляксѣй къ мору,
Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
Низкіе поклоны одбиваецъ,
Горучія слёзы одливаецъ:
«Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
«Пираяси мяне, Божа, черезъ сине море!»
Ўзнялися буйны вѣцярочки,
Ўзнялися дробныя дожжѣчки,
Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
Пирнясло Ляксѣя черезъ сине море.
Пошоў Ляксѣй ў церкоў.
Стаў жа Ляксѣй Богу молица,
Стаў жа Ляксѣй Богу трудзицца,
Низкіе поклоны одбиваецъ,
Горучіе слёзы проливаецъ.
Нямножко Ляксѣй тамъ моліўся,
Нямножко Ляксѣй тамъ трудзіўся,
Тольки сорокъ годоў.
Одгласіла яму Маць Прачиста:
«Дбсыць табѣ Богу молица,
«Дбсыць табѣ Богу трудзицца,
«Пора табѣ къ своему бацюшкѣ,

«Пора табѣ къ своей матушкѣ.»
 Пошоу жа Ляксѣй икъ мору,
 Пошоу жа Ляксѣй икъ сѣнемѹ
 Стау жа Ляксѣй Богу молица,
 Стау же Ляксѣй Богу трудзица,
 Низкіе поклоны одбиваецъ,
 Горучіе слезы проливаецъ:
 «Ой Божа мой, Божа, Царъ Небесный!
 «Пирняси мяне чиразь сине море!»
 Ёзняліся буйны вѣцярѣчки,
 Ёзняліся дробные дожжѣчки,
 Подняло Ляксѣя на ўздухъ,
 Пирнясло Ляксѣя чиразь сине море.
 Пошоу же Ляксѣй ў церкоу, —
 Не ставіўся Ляксѣй межи панства,
 Да стау жа Ляксѣй межи старцеу.
 А бацюшка слаўный Архемьянъ —
 Ёнъ по церкви ступаецъ,
 Да мелкую казну разсыпаецъ,
 Ёсѣ нищюю брацьцю надѣляецъ.
 Приходзиць ёнъ ко Ляксѣю, —
 Ляксѣй милосцыни ня бярець:
 «Слаўный князь Архемьянъ!
 «Ведзи-ка мяне да домоу.
 «Постау мнѣ келью богодѣльлю,
 «На широкимъ своимъ на подворью,
 «На часценькимъ на проходзью,
 «Проци вышняго свово вокѣшка,
 «На восходѣ краснаго солнышка,
 «Не радзи мяне ты постанови,
 «Радзи свово сына Ляксѣя!»
 — Почаму жъ ты мово сына знаешъ?
 — По имени яго называешъ?
 «А чаму жъ мнѣ твово сына не знаци?

«По имени яго не зваця?
«Ў однимъ училищѣ мы учились,
«Рукописнаго письма навучились.»
Повѣу ёнъ Ляксѣя да домоу,
Постановіу яму келью богодзѣльлю.
Што ёнъ самъ спивау и зѣдау,
Пиценьнѣ, йдзеньнѣ яму одсылау.
«Ахъ вы слуги, слуги мои вѣрныя
«Возьмице моѣ пиценьнѣ, йдзеньнѣ
«Понясице тому старцу нищему убогому.»
Тыя слуги сами йдзеньнѣ то зѣдали
И пиценьнѣ то спивали,
Ў яго келью ены плевали и сморкали.
Нямножко Ляксѣй тамъ ужиу,
Только три дни да три ночи,
Въ воскресеньне дзянѣчыкъ, въ заутреній часъ,
Ёнъ Ляксѣй праставіўся:
Сами звоны зазвонились,
Сами кнігі разложились,
Сами лампы зацеплились,
Сами церкви расчинились,
Сами службы заслужились.
Ўстау слаўный князь Архемьянъ:
«Слуги мои, слуги вѣрныя!
«Або ў нашымъ городзѣ святыі народзіўся,
«Або ў нашымъ городзѣ святыі пераставіўся,
«Ходзице вы, слуги мои, у келью богодзѣльлю:
«Чи жиу нашъ нищій убогіі?»
— Ты слаўный князь нашъ, Архемьянъ,
— Нашъ нищій убогіі перастановіўся.
И пошоу жў слаўный князь Архемьянъ;
Приходзиць ёнъ въ келью богодзѣльлю—
Ажно Ляксѣй перастановіўся,
На грудзѣхъ яго ляжиць пісемко,

А ў рукахъ дзяржиць ёнъ пѣрейко.
 «Ахъ ты сынъ мой, сынъ Ляксёю!
 «Чаму жъ мнѣ тоды не сказаўся?
 «Я постановіў бы келью ня такую,
 «Я постановіў бы келью камяну́ю
 «На шірокімъ своимъ на падворі́йкѣ,
 «На часценькімъ своимъ на прохóдзейку,
 «Проци вышняго свово вокóшачка,
 «На восходзѣ краснаго солнышка.»
 Приходзиць до яго матушка.
 «Охъ, сынку, мой сынку, Ляксёю!
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
 «Надзѣла бъ я табѣ ризы не такія,
 «Надзѣла бъ табѣ ризы золотыя.»
 Приходзиць до яго кинягина,
 Обручóная яго Кацярына:
 «А мужъ жа мой сужóной!
 «А мужъ жа мой обручóной!
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не сказаўся?
 «Чаму жъ ты мнѣ прежде не признаўся?
 «Я бъ тайкомъ къ табѣ приходзила,
 «Пиценьнѣ, йдзеньнѣ приносила,
 «Нихто бъ про насъ съ тобой не знаў,
 «Грѣху бъ мы съ тобой не мали ¹⁾,
 «Разомъ бы съ тобой прастанові́ліся,
 «Ў водну бы гробницу положи́ліся.»
 Гробницу ена́ ўсе гребаетъ,
 Горучія слезы роняецъ.
 Нямножко, нямало того время
 Прожила кинягина только три часы;
 Чыразъ три часы пераставі́лася,

1) т. е. не нѣлі.

Яго кинягиня, обручѣная яго Кацярина.

Ў водну ихъ гробницу сположили,

Одной пеленой ихъ накрыли;

Ня множка, ня мало ихъ хували,

Только три дни да три noci.

Ня можно Ляксѣя ни провезьць,

Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Яго бацюшка слаўный Архемьянъ,

Ёнъ по Римушкѣ поступаець,

Казну мелкую розсыпаець

Ўсё нищую брацьцю надзѣляець.

Нихто тѣй казны не бярёць,

Ўсё за Ляксѣмъ идучь,

Ўсё Ляксѣя бяруць.

Ня можно Ляксѣя ни провезьць,

Ня можно Ляксѣя ни пронесьць.

Зап. учен. 6-го кл. Витебск. гим. Д. Безперчій. Ср. у Романова: Бѣлорусск. сборн., вып. V, 357—70.

6.

ПРО СВ. ВАРВАРУ.

Минской губ., Борис. уѣзда.

Ўсходзила зарá золотая со сiняго мора,

Расьцилала огнявые шаты ¹⁾ на увесь ўсходъ сонца.

Раскидала золотыя перъя по сiнему небу.

А была-жъ то не зара золотая,

А была жъ то Варвара святая.

Якъ зъявилась, людзямъ показалась,

Дзиву даўся весь народъ хрищоный.

Вялѣў панъ-круль сребро-злото браци,

А Св. Варвары подарункі даваці.

Св. Варвара сребра-злота не брала,

1) дорогія одежды, ризы. Слов. Носовича.

Съ паномъ крулемъ и граиць не стала.
 Вягѣу панъ-круль слугамъ огни положиць,
 На св. Варвару молока наварить.
 Св. Варвара вельми того зленкла,
 Передъ Господомъ Богомъ на колѣни укленила:
 «А Господзи Божа! стань на поруки!
 «Не дай цяргѣць неповинной муки!»
 Послау Господзь трохъ ангелоу зъ неба,
 «Не бойся, Варвара! Богъ кажиць — такъ треба!»
 Св. Варвара у молоцѣ вари́лась,
 Найлучшая панна зъ котла вороци́лась.
 Вягѣу панъ-круль слугамъ огню положиць,
 На св. Варвару олею ¹⁾ насмажиць ²⁾.
 Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
 Вягѣу панъ-круль слугамъ огню положиць,
 На св. Варвару смолы наварить.
 Св. Варвара вельми того зленкла, и проч.
 Вягѣу панъ-круль дробно шкло ³⁾ набиць,
 Св. Варвару на тымъ шклѣ водзиць.
 Св. Варвара на тымъ шклѣ ходзила,
 Не одныя крапельки ⁴⁾ криви ни зронила,
 Найлучшая панна, якъ прежъ того была.
 Сказау панъ-круль до Св. Варвары:
 «Пошукаю табѣ ещо ббольшей кáры,
 «Бо ты не святая — есь ты чароўница;
 «Мусишь зъ бблымъ свѣтомъ на вѣкъ разлучитца».
 Вягѣу панъ-круль слугамъ склепъ ўзмуроваць,
 Св. Варвару живую сховаць.
 Тые слуги склепъ ўзмуровали,
 Св. Варвару у тымъ склепи сховали.
 Якъ поѣхиу панъ-круль на войну,
 И былъ панъ-круль три годы на войнѣ.

1) Конопляное масло. Слов. Носовича. 2) жарить. Тамъ же. 3) Стекло. 4) Капельки.

Пóтымъ того зъ войны вороціўся,
 На цисовую ложу спаць ёнъ положиўся.
 Во снѣ бачиць, што Варвара жива,
 Найлучшая панна, якъ прежь того была.
 Вялѣў панъ-круль слугамъ склепъ той разбиваці,
 Св. Варвару оттуль доставаці.
 Принялися слуги той склепъ раскидаці, —
 Св. Варвару живою застали.
 Послѣ того слуги вельми здзивовáли,
 И Св. Варвары поклоны усé клали.
 «Ахъ, крулю нашъ пане, ёсь Варвара жива,
 «Пенкѣйшая ¹⁾ панна, якъ прежь того была».
 — Слуги, моё слуги, нявѣрне служили:
 — Св. Варвару ўпотай кормили!
 Вялѣў панъ-круль слугамъ слупъ ²⁾ ўзмуровáці,
 Для св. Варвары ката доставаці.
 Только той катъ ³⁾ мячёмъ размахнуўся,
 Съ подъ яснаго сонца пярунъ ⁴⁾ ката забіў.
 Ударіў пярунъ — и ката не стала,
 А Варварина слава по ўсѣмъ свѣци пала.

Зап. А. Е. Богдановичемъ въ 1891 г.

7.

ЦМОКЪ. ⁵⁾

Минской губ., Игуменскаго ўѣзда, Бродецкой вол., м. Колбча.

А гдзѣ жъ была нявѣрная зямля —
 Ня вѣрыли Господу Богу,
 А вѣрыли поганому цмоку.
 Давали яму дань вяликую,
 Якъ дай подай до остатняго.

1) Красивѣйшая. 2) Столбъ. 3) Запечный мастеръ, палачъ. Слов. Носовича.

4) Громъ. 5) Цмокъ или смокъ: сказочное названіе змія. Слов. Носов.

Прышла по дань икъ самому цару,
 Къ самому цару, на яго доню¹⁾.
 «Да устань, доню, ранюсенько,
 «Умывайся, доню, бялюсенько,
 «Поѣдземъ съ тобой на поляваньня.
 — Опець мой, опець уродзёный!
 — И псы нашы ни кормлёны,
 — Слуги нашы ни увобраны,
 — Кони нашы ни сѣдланы.
 «Псыжъ нашы укормлёны,
 «Слуги нашы увобраны,
 «Кони нашы посѣдланы».

Ёдуць поля и другая,
 А трэцьцее зьѣжджаючы,
 Прыѣжджаюць икъ сіняму мору,
 Ажъ плыве поганый цмокъ:
 Зъ яго роту огонь сапле,
 Зъ яго нозьдзёръ искры сыплюцца,
 Зъ яго вушэй дымъ идзё,
 Зъ яго вочей кроў плывё.
 Прыплывае и прымоўляе:
 «Подай, цару, ты свою доню!»
 — Пстой, цмоку, дай промовици,
 — Трое пацеракъ отмовици.
 Зачуў тоя Господзь Богъ:
 «Святый Юрэй, бяры коня,
 «Зъ войстрымъ копыёмъ, зъ золотымъ сѣдломъ,
 «Уби того поганана цмока,
 «Спровадзь отъ бѣдъ тую царэўну,
 «Провадзь яе ажъ до нѣба!»

Зап. въ 1889 г. учитель народнаго училища Н. Г. Яцко, отъ 98 лѣтняго.
 Ср. въ БѢлор. сборникѣ Романова, вып. V, 315—16, также «БѢлорусскія пѣсни
 И. Носовича, въ V т. Зап. этногр. отд. И. Р. г. Общ., стр. 112—20.

1) т. е. дочку

8.

ВАСИЛІЙ ПУСТЫННИКЪ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Василій въ пустынѣ спасался,
Не имѣлъ ни въ рукахъ, ни въ ногахъ владѣнья,
А имѣлъ посты и молитвы святыя,
И во снѣ ему пятница соснилась,
И свѣцой его освѣдила,
И хрестомъ Божьимъ благословила:
Встань ты, рабъ Божій, пустынникъ Василій!
Идзи ты къ князьямъ и бояромъ,
Ко всимъ Божьимъ Христіаномъ,
Разкажи ты женоцкамъ паснымъ,
Штобъ поспали въ нядзѣлки три дзянѣcki,
Въ середу золы не золивали,
А въ пятницу пыли не пылили,
И въ воскресный дзень Богу бы молились,
Христа Бога на домъ призывали.
И разкажи бапюшкамъ роднымъ,
Штобъ по мацерну слову не бранились,
Мы съ матернаго слова вси пропадаемъ.
Разкажи ты матушкамъ роднымъ,
Штобъ въ утробѣ младенцевъ не кляли,
И пересъ дзѣцей бы не божились,
Штобъ жидами дзѣцей не называли:
Жида Христомъ Богомъ прокляты.
За то яны Христомъ Богомъ прокляты,
Што Христа Бога муцыли, распинали
И на хресту Его крыжевали,
И руки ноги гвоздзями прибывали.
И горяцу кровь Его проливали.
Завидѣла святая маць Марія, —

Идзе къ Іисусу сама со плацомъ, жалко прицѣтая:
 «Грозенъ Сынъ ты мой возлюбленный,
 «Нарекался жиць безсмертно;
 «Напрасную муку ты-принимаетъ,
 «И безвинную кровь проливаетъ!»
 Прорядъ Христосъ на распятъ:
 Не плачь, моя матушка Марія,
 Не рыдай Дзѣва Пресвятая!
 Не радзи себя я муку церплю:
 Церплю муку радзи мірскаго спасенья,
 Штобъ міръ въ Божій домъ ходилъ,
 Яры свѣцы зацеплялъ,
 Цебя Божью Мадеръ вспоминалъ,
 И меня Христа — Бога взвелицалъ,
 Отъ нынѣ и до вѣка. Алілуя.

Зап. Ѳ. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

9.

ПЛАЧЪ АДАМА.

Минской губ.

Пріукрасное сонце
 У раи восходзіло,
 Весь рай освяціла;
 Того часу Ева сограпіла; —
 Ева сограшила,
 Празъ законъ праступіла:
 Яблочко ўкусіла,
 Адама змусьціла,
 Бога прогнавіла.
 Отъ Господа Бога
 Ангелъ прилітае,
 Адаму звѣщае:

«Ахъ, Адаме, Адаме,
«Чесный господару!
«Не вляѣу вамъ самъ Господъ Богъ
«Быць у свѣтломъ раю!»
Ахъ, якъ пошла Ева со свѣчами,
Адамъ со слезами
До Господа Бога,
До Спаса святого:
«Ахъ, Спасе мой, Спасе,
«Спасе милосъдивый!
«Змилуйся надо мною,
«Сограшіу прадъ Тобою!
«Бо ужо-шь я не бачу
«Мѣсяца ясного,
«Сонца пріукрасного.
«Бо ужо-шь я не чую
«Ангельскаго гласу,
«Хирувимскаго спиху!»
Сколько ни молили,
Бога не ўпросили.
Святый Петра-Паўла
Рай отчинили;
Правотца Адама
И нашу мацю Еву
Зъ раю выводили.
Пошоу Адамъ до своѣго гробу,
Проліу горки слѣзки
На сырую зямельку.
Горко плачиць
И такъ причитаиць:
«Ахъ, гробе мой, гробе,
Ты вячистый доме!
Пойдзе наше цѣло
Червямъ на зъядзѣння;

Пойдуць наши ко́сьци—
 Зямлі́ на владзѣ́нныя.
 Вочи наши — ямы,
 Руки наши — гра́бли;
 Што вочи забáчуць,
 То руки загра́бляць;
 Намъ здаётца трошки,
 А ў Господа много;
 У Паўла записано,
 У Петра полі́чино».

Пойдземъ мы, братцы,
 На Сі́онскую гору,
 И спяёмъ мы славу
 Еви и Адаму.

Зап. А. Ег. Богдановичемъ. Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. V, 378—81.

10.

ВОЗНЕСЕНЬЕ ИЛИ ОТКУДА ПРОИЗОШЛА МИЛОСТЫНЯ.

Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Канунъ было праздника Христова,
 Канунъ вознясенья Господня,
 Въ само Христово вознясенья
 Вознесся Христось на небесы.
 Завидзили убогіе людзи,
 Заслышала нищяя брацьця.
 «Свѣтъ Христось, сынъ Божій!
 «Съ кѣмъ жа ты насъ оставляешъ?
 «Съ кѣмъ жа ты насъ покидаешъ?
 «Кто жъ насъ поиць, кормиць будзя?
 «Кто насъ будзя одзѣваць и обуваць?
 «Отъ цемной нѣцушки укрываць?»
 И ряцѣ Христось, Царь нябесный:
 «Не плацьця вы, нищяя брацьця!

«Не рыда́йца убогіе людзи!
 «Даруя вамъ гору золотую,
 «И ещё раку медовую;
 «И будзице вы сыты, одзѣты,
 «И отъ цѣмнѣй ноцки укриты,
 И гласивъ Иванъ, Божій Храспицель:
 «Свѣтъ Христосъ сынъ Божій!
 «Ни дари ты имъ ни горы золотой,
 «Ня раки медовой!
 «Имъ зъ горой ня совладаць,
 «Отымуць яе князья бояре,
 «И бездзѣльные людзи;
 «А дай ты имъ именѣ Христово:
 «Будуць яны сыты и одзѣты
 «И отъ цѣмнѣй ноцки укриты».

И гласивъ Христосъ на небесахъ:

«Спасибо Иванъ, Божій Храспицель!

«Позладу я твои уста золотыя

«За судъ твой справедливый;

«Умѣлъ ты, судъ, разсудѣици

«И мое Христово имя опредѣлици,

«По нищей брацци раздѣлици.

Заключеніе:

Мы славимъ Цебе, Христосъ, Богъ нашъ
 Отъ нынѣ и до вѣка, аллилуя!
 За милостыню Христову,
 Слава Цебе, Господзи!

Зап. Ѳ. Из. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ. Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. V, стр. 881—84.

11.

СВЯТАЯ ДОРОТА.

Гродн. г. и у. м. Лапа.

Ой ишла святая Дорота
 Церазь Крулеўскіе ворота,
 Споткаў яе ясны король.
 Кудышъ ты идзешъ, Дорота,
 Церазь Крулеўскіе ворота?
 Ащэ того кроль негодзенъ,
 Што на мене сказаў. ¹⁾
 Усадзіў Дороту кроль ў турму,
 А самъ поўхаў на войну.
 Сёдзіць жа Дорота ў цемницы
 И нема кроля зъ войницы.
 Сёдзіць жа Дорота дзевіць лётъ,
 А кроль зъ войны якъ нётъ, такъ нётъ.
 Сёдзіць Дорота ў цемницы,
 Прыгъджая кроль зъ войницы.
 «Отчынне, слуги, ворота.
 «Ци жыва наша Дорота?
 — Якъ жыва, кролю, якъ жыва,
 — Пенкнѣйша стала, якъ была.
 «Невѣрнѣ, слуги, мнѣ служылі!
 «На што Дороту жывілі?»
 — Не мы Дороту жывілі,
 Ой ее жывіў самъ Панъ Бохъ,
 Тройца Святая едына,
 Свента Дорота жывіла.
 Казаў кроль святую Дороту ў oleю варыці,
 И туды треба Дороту ўсадзіці.

1) Тутъ, видно, есть пропускъ, мѣшающій понять причину гнѣва короля, о чемъ говорится въ послѣдующемъ. См. «Примѣчанія». III.

Свента Дорота ў олѣй ступала,
 Але пенкнѣйшая стала, якъ была.
 «Кажу слугамъ шкло набици,
 «И по шклу Дороту водзици.»
 Дорота на шкло ступала,
 Зъ ее свента кроў капала.
 «Наточѣцѣ, слуги, мечъ остро,
 «Треба сцяци Дороцѣ голову быстро».
 Слуги меча ащѣ не подали,
 Святую Дороту до неба ўзяли.
 Свента Дорота ў небѣ раіе,
 Намъ вѣчне мѣсца шыхуе,
 А пану кролю пекло готуе. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ Ив. Онуфр. Карскимъ. Ср. въ Бѣлор. Сборн. Романова,
 вып. V, стр. 836—7.

12.

ПѢСНЬ О ГРѢШНОЙ ДѢВѢ.

а) Гродн. г. и у., с. Лаша.

А ў недзѣлю по обѣдзѣ
 Ходзіў Панъ Бохъ по ўсемъ свѣцѣ,
 Ходзіў Панъ Бохъ жабруючи,
 Грѣшныхъ людзей пробуючи.
 И шоў Панъ Бохъ цѣмнымъ лѣсомъ,
 Ашъ тамъ дзѣўка воду несе.
 «Дай мнѣ, дзѣўка, зимной воды,
 «Ой помыци руки, ноги».
 — Охъ я дзѣду не дамъ воды:
 — Гэта вода забрудзѣна,

1) Этотъ стихъ мы получили уже во время печатанія книги и поэтому онъ, къ сожалѣнію, не могъ попасть на надлежащее ему выше мѣсто, т. е. послѣ стиха «Про св. Варвару» (см. № 6, стр. 597), къ которому онъ — и по содержанію и складу — относится, какъ ближайшій его варіантъ. III.

— Зъ дэрава лістомъ затрушона.
 «Не тымъ дзѣўка забрудзона,
 «Што зъ дзерава лістомъ затрушона, —
 «Дзевяць сыноў породзила,
 «Ни одного не хрысцила,
 «Да ў гэтуі водзѣ потопила.
 — Муси ты, дзѣду, вельки прѣрокъ,
 — Што ўсѣ грахѣ ты визнаешъ.
 «Охъ я, дзѣўка, да не пророкъ, —
 «Я зъ неба да самъ Панъ Бохъ».
 Стала дзѣўка, подумала,
 Да подумаўши, заплакала,
 Пану Богу до нохъ пала.
 «Постой, дзѣўка, не ленкайся,
 «Идзи до церкви, сповѣдайся».
 Якъ тоўлько дзѣўка ў церкви стала, —
 На семъ сажень земля упала,
 Жоўты свѣчки погасіла,
 Усѣ святыя посмуціла,
 Да усѣ прастолы повалила.
 Якъ тоўлько дзѣўка сповѣць мѣла, —
 На семъ сажонъ земля ўстала,
 Усѣ свѣчки загорáлися,
 Усѣ святыя звеселилися,
 Чистымъ сэрцамъ Богу помолилися.

Цеперь Пану Богу чесьць отдаваймо и со святыми грѣшную дзѣўку выхваляймо.

Зап. псаломщики И. Оя. Карскимъ.

13.

б) Могилевской губ. Рогач. у. с. Корма.

И въ нядѣлку вельми рано,
 Ранѣй того звоны били.

Й въ крыницы выдѣ грѣла,
 Вой тамъ дѣвка выдѣ брала.
 Сустрѣлся зъ ей Самъ Госпыдъ Богъ:
 «Подай дѣвка свое воды
 «Помыть свенты руцы, нѣги».
 Дѣвка Бога ни ятгыдала,
 Йна Богу й ятказала.
 «Ли тябе, гостя, выдѣ нячиста,
 «Нападала зъ древа лѣстымъ».
 — Ета выдѣ все ёсть чиста,
 — Сама дѣвка ты нячиста.
 Дѣвка Бога улякнулась,
 Пирядъ Бѣгымъ на крыжъ пала.
 «Й стой, дѣвка, не вликайся!
 «Йди до ксендзы сповѣдайся
 «И всимъ грѣхамъ ўскрывайся».
 Дѣвка до ксендзы й ступала
 Й ўсимъ гряхомъ ўскрывалась,
 Й ядвымъ гряхомъ не призналась. —
 Цѣла мѣкымъ разсыпалась.
 «Й встывайте сынки зъ воды,
 «Прикыпайте маткины кости».
 — Наша matka была ямна ¹⁾,
 — Пышла душа яе къ дьяблу.
 — Наша matka была пекна,
 — Пышла душа яе въ пекла. ²⁾

Записана отъ 60 лѣтняго старика въ с. Кормѣ учителемъ народной школы.
 Ср. Бѣлор. народ. пѣсни Шейна 1874 г., № 717 и 718, стр. 387—8.

1) т. е. погребна (съ польск.) III.

2) Смыслъ этой пѣсни, по толкованію пѣвца, слѣдующій: жена Самарянка, будучи дѣвицей, родила восемь сыновей, которыхъ она, тотчасъ по рожденіи, все бросала въ рѣку. Съ тѣхъ поръ совѣсть ее неотступно мучила — и вода постоянно казалась ей кровью. Разъ, мучимая жаждой, она зашла въ лѣсъ, отыскала тамъ колодезь съ чистой водой, да зачерпнула изъ него, сколько ей было нужно, воды и хотѣла испить. Но перейдя, черезъ ту рѣку, въ которой

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

14.

в) Витебской губ. и уѣзда, с. Маделина.

А ў нидзѣлку зъ пораненька 2.

Ишла дзѣўка за водою, 2.

Да й Боже пирядбю.

«А постой дзѣўка, ты дай воды,

«Помыць руки, помыць ногі!»

Дзѣўка Бога не увознала:

— Гэта вода нечистая,

— Древомъ, листомъ западала,

— Жоўтымъ пяскомъ занопало.

«Сама й, дзѣўка, нячистая!

«Чаму воду ничисьпила? —

«Дзевяць сыноў спородзила,

«На Дунаи потопила,

«За то й вода нячистая.»

Тоды дзѣўка Бога увознала,

Пирадъ Богомъ кры́жемъ пала.

«А стой дзѣўка, ни уклоняйся,

«Идзи до дому, убірайся,

«А йдзи къ ксинзамъ, сповидайся,

«А ўсिमъ грѣхамъ признавайся».

Стала дзѣўка убирацца,

Стало яе цѣло распадацца, —

Стала дзѣўка сповидацца —

Стали косьцы распадацца,

она топила своихъ дѣтей, Самарянка вдругъ увидѣла, что набранная ею вода обратилась въ кровь. Въ это самое время встрѣтилъ ее Спаситель и приказалъ ей покаяться въ своихъ грѣхахъ. Самарянка повинувалась, но исповѣдаясь, не открыла того именно грѣха, за который была такъ наказана. Тогда тѣло ея стало разсыпаться въ мелкій порошокъ и она начала просить своихъ сыновъ выйдти изъ воды и закопать хоть ея кости, но напрасно. Въ лѣтнее время, въ хорошую погоду и до сихъ поръ этотъ порошокъ попадаетъ въ видѣ пыли, вихремъ поднимаемой въ гору. Изъ записи записавшаго. III.

Анёлочки зъ мертвыхъ (в)стали,
Тыи косьци позбирали.

Дальше пѣвица не помнила. Зап. мною въ 1870 г.

15.

г) Минской губ., Слуцкого у., Синявской вол.

Ў недзёлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ.
Идзе самъ Богъ ббромъ, лясомъ, —
Ажъ тамъ дзёўка воду несе:
«Постой дзёўка, дай мнѣ воды!»
— Гэта вода да есть гнюсна.
«Охъ ты дзёўка сама гнюсна!
«Гэта вода да есть чиста.
«Дзевяць сыноў породзила,
«Ни жаднаго не хрысьцила,
«Ўсѣ дзевяць потопила». —
«Ци ты свѣнты, ци ты прброкъ,
— «Што ўсѣ мои грѣхи знаешъ?»
Тоя дзёўка уленкнула,
На колѣна укленкнула.
«Ахъ ты, дзёўка, не ленкайся,
«Идзи до ксендза, сповядайся!»
— Пошла дзёўка до церкоўки, —
Ее цяло на прохъ пало,
Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ встало:
«Якое намъ было похованье,
«Такое табѣ помиранье».

16.

д) Тамъ же.

Ў недзёлю по обѣдзѣ
Ишоў самъ Богъ по ўсемъ свѣцѣ,

Ишоў самъ Богъ, жебру́ючи,
 Грѣшны́хъ людзей пробуючи.
 Сышоў самъ Богъ на новы́й дворъ,
 Ажъ тамъ дзѣўка воду брала.
 «Ой ты дзѣўка, красавица,
 «Дай Богу чистой воды,
 «Помыць Ему руки, ноги».
 — «Моя вода да нечиста,
 — «Нападала зъ древа листу».
 «Тажъ вода твоя да чиста,
 «А ты дзѣўка грѣшница:
 «Дзевяць сыноў породзіла,
 «Всѣ ў той водзѣ потопила.
 «Охъ ты, дзѣўка, не пужайся.
 «Идзи до ксэндзя, сповядайся.
 «Не идзи, дзѣўка, сама,
 «Нехай цебе ксендзы уведуць.
 — Дзѣўка Бога не слухала,
 Да ў косцѣль сама ступала;
 На семъ сажень земля упала.
 Дзевяць сыноў зъ мартвыхъ ўстала.
 Ее цяло подобрали,
 Да зняли его високо,
 Да кинули его да глыбоко:
 «Отожъ табѣ, наша матка!
 «Якое намъ было годваньне,
 «Такое табѣ похованьне».

Объ зап. учит. народн. училища Степанидою Берестовичъ.

17.

СОНЪ БОЖІЕЙ МАТЕРИ.

а) Могилевской губ., Чериковскаго уѣзда, Малайтиской вол.

Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Исусъ Христосъ народився.

Съ вѣчоръ Мати Марія запроспала,
 По немножку Марія проспала,
 А не больши того скрозь сонъ видала.
 Бачить чада спородила,
 А въ пелены яго спеленала,
 Шалковымъ поясомъ сповивала,
 На рѣцѣ Іорданѣ яго крестила,
 На золотомъ на пристолѣ сположила.
 Сонъ Божьей Матери пріяснився, —
 А хто-жъ етый сонъ разгадаить,
 Поименно разбираить,
 Ай безъ грамоты прочитаить,
 Достойнъ будить у Господа Бога,
 А збавленъ будить отъ мукъ вѣчно,
 А при ѣмъ будить царство небесное.
 Отписала въ царство небесное.
 А речеть Иисусъ Христосъ,
Глаголющая Царь небесный:
 «Матушка Марія Присвятая,
 «Пречудная Дѣва, Мати Богородица!
 «Не речи своего сна, свѣтъ, никому
 «А я самъ етый сонъ святыи знаю,
 «Я поименно разбираю,
 «Я безъ грамоты прочитаю:
 «Што быть мнѣ, матушка,
 «Бытъ мнѣ малому, —
 «Спойманому, запроданному,
 «А убитому, скржавитому.
 «Запродасть мяне Іуда беззаконный
 «Ай тымъ-жа жидамъ нихрященнымъ,
 «Ай тымъ-жа явреямъ биззаконнымъ.
 «Возьмутъ мяне тыя нявѣрныя,
 «Тоя жидовѣ нихрященное,
 «Ай тыя явреи биззаконныя.

«А будутъ мяне, матушка, жида мучити,
«Да на хрестъ мой руцы крыжувати,
«Да жалѣзными гвоздьми прибивати,
«Копьѣмъ мой ребры всѣ ломати,
«Божественную кровь святую разливати,
«На головку вянецъ надѣвати,
«По головцы тростью рабувати».
Якъ расплачитца Мати Марія,
Разрыдайтца Присвятая,
Причудная Дѣва, Мати Богородица:
«Ой, сынку мой, сынку сладкій, Ісусе,
«Ой, сынку мой, сынку, Царь небесный!
«Бязвинную муку принимаешь,
«Понапрасна святую кровь разливаешь!»
Ой речеть жа то Самъ Ісусъ Христось,
Ой глаголевавъ Царь небесный:
«Матушка, Марія Присвятая,
«Причудная Дѣва, Мати Богородица!
«Не принявши муки, ня быть святому,
«Ни разливши крови—ня быть бязгрѣшному.
«Я ежели муки отмучуся,
«Отъ ўсѣхъ отъ греховъ избавлюся,
«Я въ новомъ во гробѣ положуся,
«Плещаницею покруюся,
«Да раснымъ ладыномъ накажуся.
«А два дни я буду за вмершаго,
«На третій день я воскресну,
«А въ воскресный день воскресенья,
«Самъ я, матушка, на небеса възйду
«Въ частѣйшій день на Вознесенье,
«Съ частѣйшими хирувиами,
«Съ славѣйшими серахвиами,
«А и съ усіми съ образными со святыми».
Якъ расплачитца Мати Марія,

Разрыдайтца Присвятая,
Причудная Дѣва, Мати Богородица:
«Ай сынку мой, сынку, сладкій Иисусе,
Ай сынку мой, сынку, Царь небесный!
Да съ кимъ мяне, дѣву, покидаешь?
Да кому ты назоръ¹⁾ святыи оставляешь?»
Ой речеть, речеть самъ Иисусъ Христосъ,
Ой глаголевавъ Царь небесный:
«Ни плачь, матушка, ни смутися,
«Ни выплакай своихъ свѣтлыхъ глазыкъ,
«Ни скорби лица румяного,
«Ни врываи сердца ретиваго;
«Ни одну я дѣву покидаю,
«Ни единый назоръ святыи оставляю,
«Покидаю Дѣву съ Святымъ Духомъ,
«А съ Святымъ-же Духомъ и съ святымъ Иваномъ,
«А съ святымъ-же Иваномъ, съ Благословымъ.
«Нарицай, матушка, Ивана за сына,
«За свойго за сына, моимъ братомъ,
«Мѣста Иисуса Христа, Сына Божжаго.
«Да покуда я съ муки отмучуся,
«Отъ ўсѣхъ отъ греховъ оттерплюся,
«Самъ я, матушка, съ неба сойду,
«Припокой твоимъ мощамъ я явлюся,
«Припокой твоимъ мощамъ приклонюся:
«Прости, прости, мать Марія,
«Пречудная Дѣва Богородица!
«Отпишу твое лицо на икони,
«На икони на вобрáзи;
«Поставлю икону у Божжіи церкви,
«А въ соборѣ въ Русалимѣ,
«Перидъ царскими воротами,

1) назоръ—наблюденіе.

«Перидъ херунскими столами,
 «Перидъ ясными свѣчами.
 «Туды будутъ, матушка, міръ — люди приходятъ,
 «Кануны — проскуры ¹⁾ приносятъ,
 «На Божіимъ престоли становитъ,
 «Акахвисты — молебны закупляти,
 «Восковы свѣчи затепляти,
 «Земные уклони отклоняти
 «И тебе, матушка Марія, умоляти,
 «И мяне, Исуса Христа, прославляти,
 «Ўсемогущимъ творцомъ нарицати».
 — Сонъ Божьей Матери пріяснився,
 Якъ Исусъ Христосъ народився.
 А хто-жъ етый сонъ радъ послышать,
 И хто-жъ етый сонъ понимать,
 Богъ яму греховъ отпуцати.
 Хто-жъ етый сонъ закупляеть —
 Достойнъ ёнъ будить у Господа Бога,
 Избавленъ ёнъ будить отъ мукъ вѣчныхъ,
 И пріеминъ ёнъ будить ў царство небесное.
 А въ чьимъ доми сонъ святой воспивають,
 Ў томъ доми Господь пребывають,
 Прячистыя Мати проживають.
 — Славенъ нашъ Богъ, Самъ приславився
 И велико Яго имя на весь свѣтъ Господній.

Записано волостнымъ писаремъ П. Кулаевымъ.

18.

б) Минской губ., Борис. уѣзда, сел. Зачистье.

Во слаўномъ городѣ въ Ерусалимѣ,
 На святой рацѣ на Ерданской,

1) просфироу.

На святой горѣ на Сіянской,
 Якъ выросла древо тамъ святоѣ,
 Святоя древо *купарѣзо*,
 Первочудный хрестъ проявіўся,
 Якъ самъ Сусъ Хрыстось народзіўся.
 Прышоў до Маріи Царъ небесны,
 Царъ небесны, самъ Господзь Богъ.
 «Ци спишъ, матка Марія, ци смуцися?
 «Ци спишъ матулька, Дзѣво Богородзица?»
 — Нимного часу сы полноци,
 — Много *скруту* создалося,
 — А много во снѣ прыснилося:
 — Видала бо сонъ первочудный,
 — Видала бо сонъ переводивный,
 — Што я Ісуса Хрыста спородзила,
 — У пялюшачки яго спялянала,
 — На святой рацѣ охрасціла,
 — На святой рацѣ на Ерданской,
 — На святой горѣ на Сіянской.
 — Выросло тамъ древо пресвятоя,
 — Тамъ святоя древо *купарѣзо*.»
 «Ахъ маць моя Пресвятая,
 «Первочудная дзѣва Богородзица!
 «Вохъ и знай, маць моя матушка:
 «Вохъ чы то быць мнѣ пойманному,
 «Вохъ, чы быць то мнѣ замучбнному,
 «И быць, матушка, сокрыжонному,
 «И быць мнѣ, матушка, *за распятому*,
 «И быць мнѣ, матушка, за розбитому,
 «И быць мнѣ, матушка, за скржавленому,
 «И быць мнѣ, матушка, за предадзённому,
 «Вохъ тымъ жа жидомъ нихрысцоннымъ,
 «Вохъ тымъ жа Іудомъ незаконнымъ».

— Якъ расплакалася Матка Марія

Якъ разрыдалася Дзѣва Пресвятая:
 «Куды жъ моя, чадо отхождаешъ?
 «Вохъ кому на дозоръ оставляешъ?
 — «Покидаю я, матушка, зъ Святымъ Духомъ,
 «Зъ святымъ Иваномъ Благославнымъ.
 «Налицала сабѣ матушка Яна за сына,
 «Вмѣсто свойго сына, мойго брата,
 «Съ своимъ сынкомъ возлюбленнымъ,
 «Съ моимъ братомъ *дорожненнымъ*.
 «Напишу свой ликъ на вѣбразѣ
 «И поставлю, матушка, ў Божжей церкви,
 «У Божжей церкви ў Ерусалимѣ,
 «И будуць къ табѣ, матушка, людзи прыхождаци
 «И земные поклоны одбиваци,
 «Горучіе слѣзы проливали,
 «Цябе, Дзиво Марія, възвеличаци,
 «И мяне, Ісуса Христа, прославляци:
 «Славенъ нашъ Богъ и свѣтъ прославіўся».

Зап. мною въ 1877 г. отъ слѣпого нищаго изъ деревни Борокъ.

19.

в) Той же губ., Игуменскаго уѣзда, Бродецкой вол., дер. Ухватовка.

На Лѣньскай горѣ стояла церкоўка,
 Ў той цэркоўкі Прачыста Матеръ Божа спочывала;
 Прыходзиць яё сынѡчакъ: «Матушка моя родная!
 «Ци сьпишъ, ци такъ ляжышъ?»
 — Сынъ мой возлюбленный! сьпила я сонъ про цябе:
 — Што хочуць жыды *снѣрама* (?) дрэва
 — На твою глову корону зробиць,
 — Копѣмъ за рэбрѡ узязь,
 — Перлѡвою мѣчкою голоўку изьняць.
 «Не есь тому, матушка моя родная, сонъ,
 «Есь тому, матушка моя родная, праўда.»

Ў вядзѣлю рано пораненьку, якъ сонейко ўсхóдзиць,
 Прачыста Мацерь Божьжа свойго сына за руку вóдзиць:
 Повела на пáцерь, а съ паперы на ю́грань,
 Зъ ютрани на Божьжу службу,
 Зъ Божае службы ў номастырѣ,
 А зъ номастыра на морá,
 На морахъ бѣлый кáмень ляжыць,
 На бѣлумъ камени цэркоўка стоиць,
 Ў той цэркоўки прысто́ль стоиць,
 На томъ прыстоли свѣчи гораць,
 Кбля того прысто́лу Сусъ Хрыстосъ стоиць,
 Сусъ Хрыстосъ стоиць, Сынъ Божый:
 Ножки стуліў, ручки разьняў,
 Вóчками скрапіў, семъ ранъ отворыў,
 Прасьвятую кроў разліў.
 Прышоў Петро и Павель, яго, вучаники:
 «Господзи нашъ, Господзи!
 «Што ты за насъ такую мўку прынимаешъ,
 «Што раны отворашъ, прасьвятую кроў проливашъ?
 — Не дзивице, Петро и Пауле, на мою мўку,
 — Берыце Хрыста ў руки,
 — Вядзице яго по свѣту,
 — Давайце старóму, малóму,
 — Крывóму, сыяпому,
 — Штобы яны сонъ ентый знали,
 — На зямли мукъ ня мáли,
 — Ў пекли ня кипѣли,
 — Ў пятницю до посьніканья,
 — Ў субботу до снѣданья
 — И ў вядзѣлю штобъ до Божое службы ходили,
 — Будзецъ пекло затворѣная,
 — Царство нябесная отворѣная.

Зап. учит. народн. училища Н. Г. Яцко.

20.

г) Могилевской губ., Климович. уѣзда, Хотовижск. вол.

«Пыкидаю тябе, Дѣву, съ Святѣмъ Духомъ,
 «Со Святѣмъ Духомъ, съ святѣмъ Иваномъ,
 «А съ тѣмъ жа Иваномъ Быгослѣвымъ
 «Наридай, мати, Ивана своимъ сыномъ,
 «Своимъ сыномъ, моимъ братомъ,
 «Вмѣсто Іисуса Христа, Сына Божія.
 «А покуль я зъ муки отмучуся,
 «И зы умершихъ во гробъ спыложуся,
 «И въ новымъ жа гради спыложуся,
 «Плыщаніцыю обовьюся,
 «Ряснымъ лѣдунымъ накажуся,
 «Два дни буду зы умершихъ,
 «А на третій день, матушка, воскресну,
 «А на третій день выскрасѣнія,
 «На великъ жа празникъ — Вызнясенія.
 «Ани на небо я вызнясуся,
 «Съ часнѣйшими съ херувимами,
 «Съ славнѣйшими сирафимами,
 «А со всѣми сыбразными сы святѣми;
 «А кыгда жъ я, мати Марія,
 «Ды на неби я обсялюся,
 «А тогды же я, мати Марія,
 «Ды къ твоимъ мышцамъ ¹⁾ явлюся,
 «Кы твоимъ мышцамъ приклонюся,
 «Пыклонившися, пыпрошуся:
 «А прыщай, матушка Марія,
 «Прыщай мяне, Дѣва Присвитая,
 «Прывочудная Дѣва мати, Быгорѣдца!
 «Ныпишú я твой ликъ, мати, ны икони,
 «На той жа икони, мати, ны выбрази.

1) т. е. мощамъ.

«Пыста́влю я твой ликъ въ свято́мъ мѣсти,
«И вы главнымъ гради, гради Русалими,
«Во святой церкви, во собори,
«Въ томъ собори на престоли,
«Пири́дъ царскими выры́тами,
«Пири́дъ чудными выбры́зами,
«Пири́дъ хирувимскими сты́лами,
«Пири́дъ жаркими свича́ми,
«Ай дѣ́жъ ангилы всё кликну́ють,
«А тряпещу́ть силы вси нябе́сныя.
«Туды жъ будить ми́ръ, мати, приходи́ти,
«И кану́нъ и просфи́ры приноси́ти,
«А на Божымъ престоли стыно́вѣти,
«Акахвисты и молебны зыкупа́йти,
«Высковы́я свѣ́чи затипля́ти,
«А зямы́ныя поклоны откы́нѣти,
«А тябе буду́ть, мати, вопроша́ти,
«Госпы́да Бога упрыша́ти,
«И мяне, Иису́са Христа, прыслывля́ти,
«Всимогу́щимъ жа творцомъ ны́рипати.
«Ай сонъ Божій, матушка, осни́вся,
«А кыгда зане Христосъ ны́радився.»
— А хто жъ еты́й сонъ пы́нимѣи́ть,
Тѣ́й чило́вѣкъ збавле́нъ буди́ть
Отъ му́ки вѣ́шныя и гряховъ смя́тельныхъ,
А хто еты́й сонъ зыкупа́и́ть, —
А на соры́къ де́нь Богъ гряховъ збы́вляи́ть,
Тѣ́й царство нябесныя зыкупа́и́ть.
А въ чѣ́мъ доми сонъ святы́й рыспива́и́ца,
Въ томъ доми Христосъ Богъ прибыва́и́ть,
А Пря́чистыя Мату́шка прижива́и́ть,
А святыя жъ ангилы возли́тають,
А тряпещу́ть крылу́шкымъ нябеснымъ,
А нячистую си́лу отгона́ють.

Сыхраніть домъ етый Богъ и помиунть
 Отъ злодѣя, чиродѣя,
 Отъ огнянныя всё пожоги,
 Отъ выдѣнныя да всё потоки —
 А вспиваимъ сонъ святой. Алілуя ¹⁾.

Зап. волостнымъ писаремъ.

21.

д) Той же губ., Сѣн. у., Бобрской вол.

«На славнымъ градѣ Русиамъ
 «Причудное дзиво слышалоса
 «И мнѣ сквозь сонъ видѣлося.
 «А видзвися сонъ пріязный, сонъ причудный:
 «Якъ я чадо спородзила,
 «Ў паялёнчки пилинала,
 «Шавковымъ поясомъ спывивала,
 «На святой ряцѣ крисцила.
 «Ой на той ряцѣ Іорданской,
 «Ой на горѣ на Синайской,
 «Тамъ выросло дзерево,
 «Присвятое дзерево купарось.
 «Ой на томъ дзеривѣ сѣнь явився,
 «Якъ Езусъ Христось народзвися.
 «А хто мнѣ гэтый сонъ разгадаиць?
 «А хто гэтый сонъ расчитаиць?»
 — Я и самъ, матушка, разгадаю,
 — Я и самъ расчитаю,
 — Я и самъ гэтый сонъ давно знаю:
 — Быць мнѣ, матушка, за пойманого,
 — За пойманого, за распятого
 — Тымъ жідымъ никраццонымъ,
 — Тымъ юдомъ беззаконнымъ».
 Расплакалася маці Марія,

1) Въ этомъ варіантѣ, очевидно, не достаетъ начала; онъ служитъ какъ бы продолженіемъ къ предыдущ. №№ 17 и 18 (стр. 612—18). III.

Расплакалася Присвятая:

«А куды, мое чадо, отходишь?

«Кому мяне на дозоръ покидаешь?»

— Покидаю на дозоръ св. Духомъ,

— Святымъ Духомъ, святымъ Янымъ,

— Святымъ Янымъ съ Богословомъ.

— Нарекай, мамычка, на Яна на сына,

— На своего сына, на моего брата.

— Ёнъ твои мощи прихываиць,

— Прихувавши мощи, уклоницца,

— А уклонившись, попрощаицца:

— Прости, прости, мацi Марія,

— Прости, прости, Пресвятая!

— Я на небеса ўзнясуся

— И за мертвеца въ гробъ сположуся,

— И въ плащаницы сповьюся.

— Спишу я Твой ликъ на бумагу,

— Поставлю Твой ликъ ў святой церкви,

— Ў святой церкви на олтари,

— На вяликой олтари, на орханѣ.

— А будуць къ табѣ людзи приходзици,

— Зямныя поклоны уклоници,

— Тонкія платы заспилаци,

— И горячія слезы выливаци,

— И Тябе, мацi Марія, прославляци,

— А мяне, Езуса Христа, узвеличацi.

Зап. волостнымъ писаремъ. Доставленъ Могил. Статист. Комитетомъ.

22.

ГРЪШНИЦА, ИЛИ КАКЪ ДУША СЪ ТѢЛОМЪ РАСТАЕТСЯ.

1) Витебской губ., Себежскаго уѣзда.

Что по морю, морю синему,

По синему морю по Хвалынскому,

Тамъ плыли восплывали святыя корабли,
 Во коробляхъ святыя ангелы,
 Святыя ангелы, свѣтъ - архангелы,
 Напроцивъ кораблей самъ Іисусъ Христось,
 Самъ Іисусъ Христось, царь небесный нашъ,
 Ёнъ у ангеловъ сталъ спрашивать и выпытывать:
 «Охъ вы ангелы мои и архангелы!
 «Гдѣ вы хаживали, гдѣ вы гуливали,
 «И что вы видѣли и что вы слышали?»
 — Охъ ты, Іисусъ Христось, самъ небесный Царь!
 — И много мы видѣли и много слышали:
 — Какъ душа зъ бѣлымъ цѣломъ разставалася,
 — Разставшись, душинька, не прощалася,
 — А зъ циста поля свороцилася,
 — Съ своимъ бѣлымъ цѣломъ распросцилася:
 — «Ты просьци-тка просьци, цѣло бѣлое моё!
 — «Цѣло бѣлое, беззаконное было!
 — «Пойдзимъ, цѣло, во сыру маць землю,
 — «Во сыру маць землю, въ гробову доску,
 — «Косьци земли на преданье,
 — «А цѣло червямъ на растоценье,
 И не спокаившись душа, грѣхи вгадывала.
 «Поцемъ же ты, душа, грѣхи вгадывала?»
 — Какъ я жила была на вольномъ свѣту
 — Я не имѣла ни среды, ни пятницы
 — И святыхъ годовыхъ праздницковъ,
 — Воскресенье Христово не поцѣтывала,
 — Заутрини съ вечѣрнями просыпывала,
 — Полудѣнную обѣдзинку прогуливала,
 — Во Божію церковь не хаживала,
 — За хрестъ, за молитву не ставвала,
 — Земныхъ поклоновъ не кладывала,
 — Евангеліе святое не прослушивала,
 — Што въ Евангеліи написано,

- Въ самага Христа напечатано.
- Есть написано, въ Христа напечатано
- Въ цомъ грѣхи, въ цомъ спáсинье:
- Цымъ намъ душиньку спасьци,
- Цымъ въ рай ее ввесьци,
- Захошъ душу спасьци — постомъ, молитвамъ свя-
тымъ,
- Ещё низкимъ поклонамъ земнымъ,
- А захошъ въ рай войци — святой милостыней,
- Цесна поданной и потайной,
- Отъ желанья своего, труда праведнаго.
- А въ этихъ грѣхахъ Богу не кáилася
- И отцу духовному не сказывала —
- И цяжкій грѣхъ себѣ полуцывала.
- Ещё, душа, Богу согрѣшила:
- Отца съ мацерью своею не поцѣйывала,
- По мацирному слову ихъ бранивала.
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася,
- Отцу духовному не сказывала.
- Еще, душа, Богу согрѣшила:
- По помюшку, душа, много хаживала,
- Въ соломѣ заломы заламывала,
- Со всякаго хлѣба споръ вынимывала;
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася,
- Отцу духовному не сказывала.
- Ещё, душа, Богу согрѣшила:
- По подворьямъ, душа, много хаживала,
- Про воры ворота распыривала,
- Воротившись назадъ не запирывала,
- Скодинушку въ поле повыпускивала,
- Сосѣдній хлѣбъ повытравливала,
- Сосѣда съ сосѣдомъ на брань сваживала, —
- Въ этихъ грѣхахъ Богу не каялася,
- И отцу духовному не сказывала.

- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По дворищамъ, душа, много хаживала,
- Въ коровахъ молоко повываивала,
- По бѣлому каменью разлиывала... —
- Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Еще, душа, Богу согрѣшила:
- По-подъ ѳконью, душа, много хаживала,
- Хоть не слышала, душа, — скажу слышала;
- Хоть не видѣла, — скажу видѣла; —
- Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По пуницкамъ, душа, хаживала,
- На игрищахъ много плясывала,
- Своими бѣлыми рудынькамъ прихлопывала,
- Дурную половину процѣпывала.
- Самаго Христа разгнѣвливала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Сводней, душа, много сваживала,
- Мужа съ женою поразлущивала,
- Златые вѣнцы разрушивала; —
- Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася,
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- По свадзьбамъ, душа, много хаживала,
- Свадзьбы звѣремъ оборащывала; —
- Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каялася.
- И отцу духовному не сказывала.
- Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
- Въ утробѣ младенцевъ запорщивала,
- Церезъ дѣтей своихъ божила,
- Жидами дѣтей назывывала,
- Для бѣлыхъ грудзей дѣтей присыпывала,

— Смаленьку своё дзѣца проклинывала;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
 — И отцу духовному не сказывала.
 — Ещѣ, душа, Богу согрѣшила:
 — Какъ напилася душа зелена вина,
 — Отъ зелена вина, душа, пьяна была,
 — Отъ зелена вина, душа, померла;—
 — Въ этыхъ грѣхахъ Богу не каилася,
 — И отцу духовному не сказывала. —
 Провалилася душа сквозь преисподнюю,
 Безъ покаянья, душа, безъ священника.
 «Вотъ вѣкъ муцыцца тебѣ, душа, — неотмуцыцца,
 «И вѣкъ кѣицца тебѣ, душа, не откаицца
 «За свое великое прегрѣшенье,
 «За свое великое беззаконье!»
 — Помилуй насъ Богъ отъ всякихъ грѣховъ!
 Зап. О. Ив. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

23.

СТРАШНЫЙ СУДЪ.

2) Той же губ. и уѣзда дер. Воськовичи.

Святой Рима, Рима, Рима праведный!
 Въ немъ жили были душеньки, души праведны.
 Въ немъ жили были душеньки, души грѣшны.
 Якъ укрикнули душеньки души грѣшны:
 «Хто жъ насъ, душеньки, да судзици будзець?»
 Ёсь у насъ судзьзя *златовый* (?) Христа,
 Узлатоваго Христа, свѣтъ Михайла,
 Свѣтъ Михайла-рахайла, судзьзя праведный.
 Якъ узойшоў же ёнъ на Сіянскую гору,
 Затрубіў же ёнъ въ свою гласную трубу—
 Маць сыра земля взгромоздилася,
 Сырыя пески ўсѣ разсыпалися,

Гробовыи доски ўси повскрылися,
 Жывые души и мертвыи ўси повстали,
 Повстали яны ўсё на Страшный судъ исьци,
 Повстали яны ўсё муки видзёць.
 «Становицеса вы души, души праведныи,
 «Становицеса по правой сторонѣ!
 «Становицесь вы души, души грѣшныи,
 «Становицеса по лѣвой сторонѣ!
 «Охъ и я васъ цяперъ судзици буду:
 «Затѣмъ вы душп, души грѣшныи,
 «Ойцоў и матокъ вы не слухивали,
 «По средамъ, по пятницамъ вы не пащивали,
 «Трецяго дзенежка воскресенья,
 «Которого того ўсё праждничка,
 «Вы суды судзили ўсё неправедныи,
 «Великіи подкупы вы ўсё биравали,
 «Виноватыхъ правыми ставили,
 «А праведныхъ виновѣдили,
 «А до Божіихъ службъ не хаживали,
 «Божіе слоўцо не выслушивали;
 «Затымъ вы, душеньки, души грѣшныи,
 «Идзиця когъ огняныи рѣки,
 «Ищиця сабѣ броду мелкаго,
 «Броду мелкаго, переходовка;
 «Коли жъ нѣйдзеця, — ў раю будзеця,
 «А не нѣйдзеця — во цымѣ будзеця.»
 Пошли тыи душеньки ўсё зрыгаючи,
 Ўсё ойцоў своихъ, матокъ проклинаячи:
 «Ай наши ойцы, маці! яны прокляты будуць,
 «Якъ насъ маленькихъ ня ўчивали,
 «И до Божьихъ службъ не посылавали,
 «Божьихъ мы службъ ня выслушивали, —
 «Затымъ мы душеньки, души грѣшныи,
 «Затымъ мы будзимъ по вѣкъ мучицца,

«По вѣкъ мучицьца, ня одмучицьца.»
 — «А вы душеньки, души праведны,
 «Вы ойцоў и матокъ своихъ слухивали,
 «По средамъ и пятницамъ вы пащивали,
 «Трепѣго дзенѣчка воскресенійка,
 «Которого того ўсё праздничка,
 «И до Божьихъ службъ вы хаживали,
 «И Божье слоўцо вы выслушивали,
 «Вы суды судили ўсё праведные,
 «Вы великихъ подкуповъ ня бирывали,
 «Виноватыхъ вы виновацили,
 «А праведныхъ праведны-шъ дзѣлали;
 «Затымъ вы души праведные
 «Идзиця вы по ножовомъ колибу,
 «Идзиця коло огняннoй рѣки
 «Ищиця сабѣ броду мелкаго,
 «Ищиця переходоў часценькихъ,
 «Коли жъ найдзеця — въ раю будзеця,
 «А не найдзеця — во цъмѣ будзеця.
 — Пошли жъ тыи души ўсё зрыгаючи,
 Ойцоў своихъ, матокъ вспоминаючи:
 «Они насъ маленькихъ вучивали,
 «На Божьи службы посылавали
 «Затымъ мы души, души праведныи,
 «Въ раю будземъ во вѣкоў».

Зап. учен. витебской гимназіи (6-го кл.) Безперчимъ.

24.

ЕВАНГЕЛИСТАЯ ПѢСНЯ.

а) Витебской губ. и уѣзда, Королевской вол.

«Ахъ ты, Жижка научоны,
 «Между школы и брони,
 «Свѣнтымъ письмамъ збаўлены,

- «Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и разъ!»
— Одзинъ Сынъ Маринъ
— Ёнъ нябесный короны,
— Ёнъ надъ нами кролюиць,
— Кролюиць, кролюиць, кролюиць. ¹⁾
«Ахъ ты Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и два?»
— Ёсьць два тубли Мойсея ²⁾ и т. д.
«Ахъ ты, Жижка научоны и т. д.
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и три?»
— Ёсьць три потривярхолы (т. е. патріархи)
— Два тубли Мойсея ³⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што-то ёсьць чатыры?»
— Чатыры листа Вангалиста ⁴⁾ и т. д.
(Опять сначала)
«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,
«Што то ёсьць и пяць?»
— Цярпѣў Богъ пяць ранъ безъ вины ⁵⁾ и т. д.

Вар. Той же губ. и у.

- 1) Ахъ ты, Жачикъ, научоны,
Уновой школы наброны,
Повѣръ жа мнѣ, Жачикъ,
Чуишь: одзинъ!
Одзинъ Сынъ Маринъ, —
Сынъ на небѣ крулюиць,
А Богъ надъ намъ пануиць
2) Два таблі Мосеевыхъ
Одзинъ Сынъ Маринъ и т. д.
3) Три потривярховыхъ и т.
4) Чатыры листы Евангелиста и т. д.
5) Пяць ранъ царпѣў Панъ Богъ безъ вины и т. д.

(Опять сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што ёсьць шесць?»

— Ёсьць шесць лялейлеу⁶⁾ и т. д.

(Сначала)

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и семъ»

— Ёсьць семъ листоу прописанныхъ⁷⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и восимъ?»

— Ёсьць восимъ крыжоу крыжованныхъ⁸⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзевіць?»

— Ёсьць дзевіць святыхъ сукромэнтыу⁹⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць и дзесиць?»

— Ёсьць дзесиць Божьжихъ приказаній и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць одзинадцыць?»

— Ёсьць одзинадцыць пророкоу¹⁰⁾ и т. д.

.

«Повѣръ жа мнѣ, Жижка,

«Што то ёсьць дзвѣнадцаць?»

— Ёсьць дзвѣнадцаць ангэлыу.¹¹⁾

6) Шесць крулевъ лилевыхъ,
Прынасветша Марія и т. д.

7) Семъ Божьихъ сукромэнтоу и т. д.

8) Восимъ глазъ Архангельскихъ и т. д.

9) Дзевіць крыжоу крыжованныхъ и т. д.

10) Одзинадцыць мученикоу,

11) Дзвѣнадцыць апостолю...

(Тутъ тоже повторяется все предыдущее въ обратномъ порядкѣ и оканчивается отвѣтомъ на вопросъ: «Чуишь одзинъ?»)

Зап. учен. V класса Витебской гимназіи въ 1869 г.

Ису Хрысту воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишъ подъ носъ.
 Ёсьць два тубли Мойсея,
 Ёсьць три *потризяхомы*,
 Чатыры листы Вангалисты,
 Цярпѣў Богъ пяць ранъ бизъ вины,
 Ёсьць шесць лялѣў,
 Ёсьць семъ листоў прописанныхъ,
 Восимъ крыжоў крыжованныхъ,
 Дзевяць святыхъ сукроментыў,
 Дзесяць Божьжихъ приказаній,
 Одзинадцыць пророкоў,
 А дзвѣнадцыць ангелыў.
 Ису Христу воды поднёсь,
 Табѣ, Жижка, кукишъ подъ носъ,
 Одзинъ сынъ Маринъ,
 Ёнъ нябесны короны,
 Ёнъ надъ нами кролюиць,
 Кролюиць, кролюиць, кролюиць.

Зап. А. Л. Лисовской отъ старика нищаго въ 1868 г. Ср. у Безсонова: «Калѣки перахожѣе», вып. I, 379—93.

25.

О ЗБАВЕНЮ ДУШЫ ХРЫСЦІЯНСКОЙ, ИЛИ РАЗМОВА ЧОРТА ЗЪ МА-
ЛЕНЬКИМЪ ХЛОПЦАМЪ.

б) Гродненской губ.

«Мой ты, жачку малый,
 «Але досконалый
 «Скажы ты мнѣ, што гэта есьць одзинъ?»
 — Одзинъ сынъ змарый, што надъ нами крулюе.
 «Ой ты, жачку учоны,
 «За ўсѣхъ хлопцоу выброны,
 «Скажы-штъ ты мнѣ, што значыць два?»
 — Дзвѣ таблицы Можайша (Мойсея)
 — Одзинъ сынъ *змарый* (?), што надъ нами крулюе.

(Пропускаемъ отвѣты на остальные числа до 12, такъ какъ при послѣднемъ всѣ они повторяются).

Скажи-шь ты мнѣ, што есьць дванапаць?

- Дванапаць свентыхъ апостолю,
- Одзинапаць прыказанъ косьцельныхъ
- Дзесяць прыказанёў Боскихъ,
- Намъ данныхъ на горахъ Сымонскихъ,
- Дзѣвѣць хороў ангельскихъ,
- Госемъ свентыхъ пророкоў,
- Шесъ кветушакъ лиліи
- Прынайсвеншай Марыи,
- Пяць ранъ Хрыстусъ мялъ, (выгълъ)
- Якъ на крыжу умираў;
- Чатыры листы Вангелисты
- Тры патрыярхове
- Дзвѣ таблицы Можайшовы
- Одзинъ сынъ змарый,
- Што надъ нами крулое. ¹⁾

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

1) «Пѣсню эту мнѣ случалось слышать въ юныхъ лѣтахъ. Она усердно распѣвалась по вечерамъ въ Гродненскомъ уѣздѣ женщинами и дѣвками на супяткахъ и въ праздники—весною, осенью, лѣтомъ и зимою. Кромѣ того мнѣ доводилось ее слышать въ деревнѣ *Сухой Долинѣ*, распѣваемой надъ покойникомъ. Въ народѣ она была извѣстна подъ означеннымъ въ текстѣ заглавіемъ. О происхожденіи этой пѣсни крестьяне рассказывали слѣдующую легенду:

«Вышоў, кажа, одзинъ вечаръ маленькіи хлопчыкъ на дворъ, мога быць годзина дзевята, — ашъ бачыць на повѣтру (на воздуху) шатанъ леиць — зъ рогами, ў плащѣ и невинную душу несе, котора вельми надто крычала и до Пана Бога и Матки Боской волала (звала). Такъ гѣты хлопчыкъ упаў на колѣни и давай хрысьціца да Богу молицца. Перахрысьцыў ёнъ, вѣдомо, и шатана, — такъ шатанъ зѣрасъ остановіўся и кажа: хлопъ! скажи ты мнѣ: «што гѣто значыць—одзинъ?»—Енъ и давай ему спѣваці ашъ до дванапаці. Шатанъ, вѣдомо, пытаў большъ, якъ до дванапаці, можа до сорока якіхъ, але якъ гѣты хлопецъ вельми быў разумны, то ёнъ ему заспѣваў ды хоць до ста, бо ему а́нелъ на ухо ўсѣ шаптаў. Але якъ ў нocy дванапаць выбило и пѣтухъ за-спѣвали, то шатанъ кинуў невинную душу, а самъ — бойць ў воду и пропаў. А хлопецъ ўзяў душу и довёў до хаты. Гѣта душа была на гѣтумъ сыѣць а́цѣ 12 рокбў, пѣтымъ до Бога пошла. А гѣты, кажа, хлопецъ, якъ выросъ вѣлькы, то зробіўса а́цѣ мудрэѣ и потымъ, кажа, ў Рымѣ Папрамъ быў (т. е. папой)». И. К.

26.

ПѢСНЬ О БОМБОЛЕѢ ¹⁾.

Гродзинской губ. и у.

Свентый Андрею, свентый Бомболею!
 Да дай намъ рады ў своемъ виноградѣ.
 — Рады бы я да даў, да не моя воля, —
 Самого Створицеля да аще Пана Бога.
 Который чаловѣкъ зъ вечера працѣ,
 То на заўтрашні дзень его Богъ жалуге.
 Голосики было, ажъ ножки помлѣли:
 Наѣхали казаке да ўсѣ свывольники,
 Загоняли за пальцы, смоляныя спицы.
 Прыѣхаў казакъ, старшій атаманецъ,
 Выняў селезѣнку цезезъ потыленьку.
 Заснуў я вельми смашно, але ўсѣмъ людзямъ значно.
 Немножко я спаў — сто восимдзесять лѣтъ.
 Кремень рубайце, а мене вынимайце,
 Церку робѣце и мине тамъ становѣце;

1) «И эту пѣсню мнѣ очень часто доводилось слышать до 1863 г., на *фесталѣ* преимущественно при костѣлахъ, а именно при Рожано-Стокскомъ (Сокольскаго уѣзда), Индурскомъ, Квасовскомъ, Луненскомъ и Ейсмонтскомъ (Гродненскаго уѣзда), которую народъ и ксендзы слушали съ особеннымъ увлеченіемъ. Мнѣ также доводилось слышать, что *Бомболея* былъ ксендзъ езуита Андрей Боболи, который совращалъ православный бѣлорусскій народъ въ католичество и вообще былъ страшный гонитель православія. Но народу православному эти гоненія наковецъ пришли не въ моготу и онъ убилъ фанатика езуита. Мнимыя моцѣ находятъ, какъ извѣстно, въ Полоцкомъ католическомъ костѣлѣ и католики воздають ему такую же честь, какъ Іосафату Кунцевичу. Ксендзами фанатиками въ честь ихъ устраивались фесты, составлялись пѣсни, кои навязывали насильно православному народу, который, безсознательно, по традиціонной привычкѣ своихъ дѣдовъ и прадѣдовъ, продолжалъ восхвалять въ нихъ своихъ заклятыхъ враговъ. И еще нескоро нашъ бѣлорусъ православный пойметъ, что слѣдуетъ изгнать совершенно изъ своей памяти слѣды закоснѣлыхъ своихъ враговъ, такъ какъ они, т. е. бѣлоруссы, еще далеко не утверждены въ истинахъ православной церкви». И. Карскій.

Постаўце мою трунку ў Брэсць на прасто́лѣ;
 Одоўсюль будуць людзі прыбываці,
 Да Пана Бога і мене будуць выслаўляці,
 То буду-шъ я імъ ратунокъ даваці:
 Ў шасьці, не ў шасьці кождому *фрасунку*,
 Мушу додаці пры шірыхъ модахъ кождому ратунку.
 Хоць я і не ў долѣ, але ў Боской хвалѣ.
 Нехай ваши модлы Бохъ выслухае,
 Бо за васъ мая кроў проліта, —
 Свентэго ойца Бомболея езавита. Аминь.

Зап. псаломщикъ И. О. Карскій. Вар. этой пѣсни см. въ «Примѣчаніяхъ».

27.

КОСТЕЛЬНАЯ ПѢСНЬ БѢЛОРУССКАГО НАРОДА.

Могилевской губ., Оршанскаго уѣзда.

Ахъ мой Бѣжа—вѣру Табѣ,
 Я ўсё вѣру, ўсё для Цябе;
 Ўсю надзёю ў Табѣ маю,
 За ўсё Цябё лепшъ кохаю.
 Ты сотвѣрыў, Ты откупіў,
 Ты насъ Бѣжа—самъ посвяціў.
 Няхай Табѣ — гдзе ёсць людзі —
 Чесьць і хвала отъ всѣхъ будзі.
 Табѣ, Бѣжа, кланяемся,
 На ўсю волю мы здаемся,
 Жыць і умираць хочимъ Табѣ,
 Што Ты ёсць добрый самъ въ сабѣ.
 Ахъ мой Бѣжа зграшнў Табѣ,
 Празъ грѣхъ пѣкла достаў сабѣ;
 Не жаль, Божа, згубы моёй,
 Якъ жаль, Божа, крыўды Твоей!
 Рўчки і вѣчки къ небу ўзносимъ —
 Отпущення грахоў прѣсимъ.
 Ахъ мой, Бѣжа, ўсё каюся,

Проси грахі, попраўлюся;
 И ўжэ сто разъ умёрць волю,
 На грѣхъ боли не призвѣлю;
 А для Твойго сподобання —
 Хочу ховаць приказання:
 Жиць и умираць хочу Табѣ,
 Што ты ёсьць добры самъ въ сабѣ.

Слёзы наші выливаемъ,
 Щёрымъ сэрцамъ прірекаемъ:
 Покўль будзімъ з людзьмі жиці,
 Ня будзімъ Бóгу грѣшніцы.

О Спáсателю — нашъ Пáне!

Ед́ынэ нашэ кох́ане,
 «Ру́кі и ногі Твэ ца́луемъ,
 «За грахі́ свое жа́луемъ —
 «Ца́луемы́ Твóе раны
 «Спасителю́ нашъ кох́аны!

О Маріа, Ма́тка Бóжа,
 Преподо́бна ра́йска рóжа,
 Причи́ныя къ Бóгу за́ нами
 Нягодны́мі грѣшні́камі.

Ўсѣ́ святы́я глáньця з не́ба,
 Ва́ша ла́ска намъ потре́ба;
 Моли́ця Бóга за́ нами́
 Нягодны́мі грѣшні́камі.

Хва́ла Бóгу пра́удзівэму,
 Въ Тро́йцы Свя́той е́дынэму;
 Хва́ла Ойцу́ и Сыно́ви —
 Хва́ла Свято́му Духóви. Аминь.

Октября 25 дня 1879 года. Орша. С. Я. Цѣханскій.

28.

ПѢСНЯ 10 ЗАПОВѢДЕЙ.

а) Могилевской губ., Рогачевского уѣзда, сел. Кормы.

А вы люди христіане!
Послушайтя приказанья,
Што вамъ Самъ Богъ приказавъ,
Што вамъ дѣлать заказавъ.

Первое: штобъ ня мѣли...
Другимъ быгѣмъ ня вѣрили,
Чырывникѣмъ ни дать вѣры,
Чартѣемъ ничимъ ни тять фяры.
Богымъ клятица, — то *другая* ¹⁾,
Заказуя намъ Богъ тоя.

Кары вѣчный ни миная,
Хто выпрасна прысигаю.
Третье: штобъ вы знали
Праздничный день святковѣли,
Бога просиць и молитца,
Въ церкывѣ ходиць ни лянитца.

Четвертое: шануй *батьцку*,
И поважай свою матку.
Хто отца, матку шануя,
Тому Богъ вѣку даруя.

Пятое: ни зыбивай,
Людцкія крывы ни разливай,
Крыювъ упоиства (?) до Бога
Клича: ни калечь никого.

Шастое: биряжися:
Зъ чужимъ мужымъ ни ложися;
То вяде въ пекло челоуѣка,
Отгуль ня выйдя до вѣку.
Сядмая: ни вкрадь ничѣго,

1) т. е. другое приказанье — другая заповѣдь. III.

Й ни намовляй никого.
 Ня чинь ніякой крадѣжи
 Ни зъ денегъ, ни зъ збожжа, ни зъ одежи.

Восьмая: ня сѣтць хвальчива,
 Живи зъ людьми справедливо,
 Ни налягай ни на кого,
 Покинь злости, бойся Бога.

Девятое: ни пожондай,
 Зъ чужой жоной не засидай,
 Ни дай прычины до грѣху,
 Покинь чертовску утѣху.

Десятое: Бога люби,
 И ближняго свого ни губи,
 Люби яго якъ самъ сябя
 Дѣлай добра, дасть Богъ табѣ.

Одиннадцатое: ни якой бяды ня дѣлай,
 Ни зымути водой бѣлой.

Послушіята христіяне!
 Поселѣднѣе время живемъ,
 Будемъ слезы проливатцы,
 Сами сябе проклинатцы.
 Нямѣли Бога молить,
 Только умѣли жидамъ служить;
 Бо Бога ни вмолили,
 Только жидамъ услужили.
 Попы, ксяндзы про то знайтя,
 Служить жидамъ запрещайтя.

Зап. отъ 60-лѣтняго старца въ сел. Кормы учителемъ народной школы.

29.

б) Минской губ., Слуцкого уѣзда, Ланкой волости.

Вы людзи хрысьціяне
 Слухайце приказанья,

Што намъ Господзь приказуець,
 Ёсимъ намъ дѣло указуець:
 А *первоа*, — штобъ мы Бога знали,
 Инымъ Богѡмъ ня вѣрили,
 Чароўникамъ не даць вѣры,
 А чартѡмъ не учиниць офяры.
 Клясцъся съ Богомъ — *то другоа*,
 Заказуя намъ Богъ тоя;
 Вѣчна кара ня миная,
 Хто напрасно присягая.
 А *тречеа*, — штобъ мы знали,
 Дзень нядзѣли святковали,
 Бога хвалиць и молитца,
 Ё церкоў ходзиць ня лянитца.
Чацвёртая: шануй отца,
 Поважай мацерь свою.
 Хто отца мацерь шануя,
 Тому Богъ вѣку даруя.
Пятая: не забывай!
 Люцкой криви не разливай.
 Кроў до помсты ¹⁾ до Бога;
 Кличуць: не тойся ничѡго.
Шѡстая: беражися!
 Ни съ кого ни глумися;
 Ня ўводзь ё пекло чаловѣка, —
 Одтуль ня выйдзя до вѣка.
Сѣмая: не крадзь ничѡго,
 И не подмоўляй никого.
 Ня чини жаднай крадзежи,
 Живи по Божай удзержи.
Восьмая: не фальшь фальшиве,
 Живи зъ людзьми справядливе;

1) *помста* — мщеніе. Слов. Носовича.

Не налягай ни на кѣго,
Покинь злосць, бойся Бога.

Дзевятая: не пожалай,
Съ чужой жонкой не засѣдай,
Не дай причины къ грѣху,
Покинь шатанскую уцѣху.

Дзсятая, — то для дому:
Не дзѣлай обиды никѣму;
Люби ўсихъ, якъ самъ сябе,
Молись Богу, Богъ дасць табѣ.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

30.

ДЗЕСЯЦЕРО БОЖЫХЪ ПРЫКАЗАНЬНЕЙ.

в) Той же губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудичской вол.

1. Азь есь. Господзь Богъ твой на нѣби, который вўвяў зь
Ипецкой нявѣли.
2. Не взывай пана Бога по именнѣ надарэмне.
3. Пѣмни дзень свяциць недзѣльный.
4. Шануй опца и мацяру и будзешъ жыць доўголѣценъ на
зямлі.
5. Не чужанось ¹⁾.
6. Не крадзь.
7. Не моў напроціў бліжняму свойму.
8. Ня будзь свѣткою ²⁾ хвальчываю на зямлі.
9. Ни пожалай ни раба, ни рабѣни яго, бо я грѣшный ча-
ловѣкъ.
10. Сповѣдайся, прощайся назадъ цябе, напѣрадъ цябе, нейдзи
ко мнѣ ни въ ядзѣнни, ни въ ў пицѣнни, ни ў походни, ни ў ра-

1) Ошибочно вмѣсто не чужаломъ, искаженное въ свою очередь, съ польскаго *czudzołoz*. Въ польск. библіи заповѣдь: не прелюбы сотвори выражено такъ: «Nie będziesz czudzołozу». *Czudzołozуc* — значить прелюбодействовать. III.

2) *сетка* — свидѣтель. Слов. Носовича.

бѣди, ни у моѣмъ сынѣ. Придзи ко мнѣ янгаль откупитель —
 прыступицель, Прачыста святая Матка Божа, Господарня вя-
 лика, очысьци мою душу, безъ числа перадъ тобою согра-
 шыўшу—словами, думами, мусылями, нячыстотою, пухотою, об-
 жорствомъ, лѣнствомъ. Господзи просьци! Матка Божа! за-
 крываѣ, заступаѣ рызою святою, ласкою небесною, оцдовою мо-
 литвою, маѣчынымъ породзѣньнемъ. *Ой—мецца* ¹⁾ и Сына и
 Святого Духа. Аминь.

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Гр. Яцко.

Б.

Вирши (псалмы) религиозно-нравственного содержанія.

31.

Могилевской губ.

Ужаснися человекѣ
 И слезися своимъ сердцемъ,
 Что душею помрачился,
 Потерялъ себя ты нынѣ
 Во грѣсѣхъ своихъ.
 Отложи свои забавы
 И утѣхи сего міра,
 Не отдайся въ рабство вѣчно,
 Не теряй своей свободы.
 Какъ жилъ Ассирійскій царь,
 Въ Ниневіѣ былъ владѣтель,
 Уязвился женскимъ взоромъ,
 Проводилъ всю жизнь въ забавахъ,
 За что сжегъ себя несчастный.
 Царь тотъ былъ Сарданапалъ.

1) т. е. во имя Отца.
 Сборникъ II Отд. II. А. Н.

Огребайся отъ пороковъ,
Ни къ чему ни будь пристрастенъ,
А когда къ нимъ пристрастишься,
Тогда поздно исправляться,
Тогда будешь безъ ума.
Не теряй твою ты совѣсть
Отъ содружествъ юныхъ дѣвъ,
Наипаче берегися,
Въ разговорахъ съ женскимъ поломъ:
Не отдайся въ плѣнъ.
Не губи свою ты совѣсть
Безобразными дѣлами,
И не будь привязанъ къ онымъ.
Убѣгай отъ нихъ на вѣки,
И жива будетъ душа.
Углубися твоимъ сердцемъ
И душею пребывай въ томъ,
Размышляй о томъ всечасно,
Какъ во гробѣ пребывать.
Сей да будетъ ти предметъ.
Самъ Спаситель рекъ намъ: будетъ
Въ дни послѣдни страхъ великій;
Придутъ бѣдствія ужасны,
Какихъ не бывало
Отъ созданія міра.
Въ тѣ дни море возмутится,
Превеликой, грозной бурей,
И свирѣпыми волнами
Устрашитъ смертельно
Всѣхъ живущихъ на земли.
Гласъ народа будетъ страшный,
Въ плачѣ, воплѣ преужасномъ
Возрыдають и восплачутъ,
Что постигло злое время:

«Куда намъ сокрыться?»
 Въ тѣ дни солнце не дастъ свѣта,
 И покрываетъ мракъ вселенну,
 Съ неба звѣзды будутъ падать,
 А всѣ люди вострепещутъ:
 «О бѣда неслучная!»
 Побѣгутъ изъ селъ, изъ града,
 Всѣ жилища опустѣютъ,
 Но убѣжищъ не обрящутъ,
 И къ горамъ, холмамъ воскликнутъ:
 «Упадите вы на насъ!»
 Какъ придетъ та година,
 И вострубятъ трубы грозны,
 Вострепещутъ, убоятся
 Основанія земныя.
 Ахъ страшенъ тотъ день!
 Слышны будутъ страшны громы
 И стоны ужасны,
 Сотрясутся мрачны гробы,
 Въ нихъ лежащіе проснутся,
 Спавшіе отъ вѣка.
 Тогда мертвые возстанутъ,
 Разлучатся на двѣ части:
 Скоро праведные люди
 Вознесутся въ рай пресвѣтлый,
 Въ царствіе Отца ихъ;
 А для грѣшныхъ нѣтъ отрады,
 Обличатся передъ всѣми:
 Обнаженны, посрамленны,
 И услышатъ гласъ прегрозный:
 «Отъидите отъ Мене!»
 Смотрить адъ на нихъ свирѣпый,
 Устрашаетъ и зѣяетъ,
 Онъ не можетъ ихъ дожидаться,

Да скорѣй погубить ихъ
Вѣчно, безъ конца.
Тогда грѣшные восплачутъ,
Что дѣла ихъ обличаютъ,
И себя осудятъ сами,
Что они повинны стали
Вѣчной лютой казни.
Тартаръ пасть свою разверзетъ,
Ада князь явится
И съ властями онъ своими
Противъ грѣшныхъ ополчится.
«Ахъ, увы! увы!» рекутъ.
Онъ вонзитъ жестокий взоръ свой
Въ беззащитны души грѣшныхъ,
Будетъ больно ихъ пронзать,
Адскимъ жаломъ устрашать,
Ихъ сердца прострѣлить.
Блудъ творящи любодѣи
И всѣ въ гордости живущи
Окованы будутъ вѣчно,
Наслѣдуютъ бездну;
Пламень тамъ геенскій.
Всѣ неправдою живущи,
Милости не сотворши,
Сребролюбцы, пирилюбцы
Вѣчно будутъ плакать
Во адскихъ заклепахъ.
Свыше страшный гласъ раздастся,
Жесточае страшныхъ громовъ,
Возьмутъ злыя зміи грѣшныхъ:
Вѣчная тамъ тьма!
А святые водворятся
Въ свѣтломъ градѣ и прекрасномъ,
Свыше Богомъ озарятся,

Благодатию жить будутъ
Вѣчно безъ конца.
Истребится нима смерти
И приблизиться не смѣть,
И святыя лики многи
И начнутъ пѣть непрестанно
Пострадавшаго за насъ.
Всѣ святыя водворятся
Вѣчно въ Божиихъ чертогахъ,
На главахъ ихъ возблистають
Царски вѣнцы златыя
Во вѣкъ и въ вѣкъ вѣка.

32.

Нынѣ, нынѣ я печаленъ,
Нынѣ радость всю отвергъ,
Я остался безотраденъ,
Провождаю дни въ скорбѣхъ!
Непрестанно воздыхаю,
Токи слезъ лія изъ глазъ,
Крѣпко въ перси ударяю,
Вознося къ Творцу мой гласъ:
О, услышь мое стенанье,
Боже мой, Небесный Царь!
На мое призри страданье,
Укрѣпи безсильную тварь!
Ты въ бѣдахъ мнѣ будь отрада,
Непостижимый въ небесахъ,
Ты избавь меня отъ ада,
Вопію къ Тебѣ въ слезахъ!
О, унылыхъ Ободритель!
Неба и земли Творецъ!
Будь мнѣ въ скорби Покровитель,

И заступникъ и Отецъ!
 На Тебя я уповаю,
 О, всесильный Боже мой!
 И надеждою взываю:
 Защити въ печали злой!
 Не боюсь я напасти,
 Если будешь Ты со мной,
 Разоритель адской власти,
 Управляй моею судьбой!
 Ты утѣшь мой духъ смущенный,
 Будь мнѣ въ помощь Ты готовъ,
 Я грѣхами отягченный,
 Прибѣгаю въ Твой покровъ!
 Прими мое стенанье,
 Съ высоты мой гласъ внимли,
 Дай блаженно упованье,
 Тамъ мнѣ жити повели!
 Умъ плѣнился мой Тобою,
 О, Правителю сердець!
 Духъ стремится мой къ покою,
 Гдѣ печалямъ всѣмъ конецъ.

Объ зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

33.

Могилевской губ., Климовичскаго уѣзда.

Съ другомъ я вчера сядѣвъ,
 Нынѣ смерти зрю придѣлъ.
 О горя, горя мнѣ вяликое!

(этотъ приѣвъ повторяется послѣ каждого двустихія).

Плоть мою во гробъ кладутъ,
 Душу-же на судъ вядутъ.
 Милости ня будить тамъ,
 Колю не миловалъ я самъ.

Вѣрна друга нѣтъ со мной,
 Скрылся свѣтъ хранитель мой.
 Мимо царства прохожу,
 Горько плачу и гляжу.
 Царство горнѣ слезне зрю
 И пригорько говорю:
 Царство свято, домъ святой
 Грѣшныхъ не примешь ты.
 Ты прости, прекрасный рай!
 Во иной иду я край.
 Вѣчно не узрю тебе,
 Въ бездну я низвергъ себя.
 Весь я въ пламени стою,
 Пѣснь плачевну вопію.
 Я во вѣки не сгорю,
 Бога свята не узрю.
 Смогу и огонь пію
 За пригорду жизнь мою.
 Какъ на семъ я свѣти живъ
 Крѣпко Бога раздраживъ.
 Дней воскресныхъ я не чтивъ,
 Во грѣхахъ дни проводивъ.
 Бога всюдыхъ призывавъ
 Страшный Судъ не забывавъ.
 Я не чтивъ отца и мать,
 Всѣхъ старался раздражать.
 Ничему ни вѣря, живъ
 И какъ скверный пѣсь ходивъ.
 Всякій грѣхъ творивъ стократъ,
 Райскихъ не искавъ палатъ.
 Всѣ законы приступивъ,
 Крайній богохульный бывъ.
 Каяться ни хотѣвъ,
 Бога въ сердцѣ не имѣвъ.

Поруганъ не будить Богъ,
 Всѣмъ Онъ сломитъ гордый рогъ,
 По дѣломъ воздастъ всѣмъ Онъ
 Нарушающимъ законъ!
 О горя, горя мнѣ вяликое!

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

34.

Той же губ. Чаусскаго уѣзда, Чернявской волости.

Мы плачемся и рыдаемъ,
 Когда придуть худыя времена,
 Когда придетъ часъ послѣдній,
 Земля и вода страхнутца,
 Солнце зъ мѣсячкомъ примеркнетъ,
 Дробныя звѣзды на землю спадуть,
 Притячець рѣка огненная,
 Пожретъ кровь — тварь земляную,
 Тудой йшовъ святъ Михайло,
 На Сіонскую гору ёнъ усходить,
 Ё семигласную трубу ёнъ устробить.
 Ёси мертвыя съ гроба ўстануть,
 На страшный Судъ ёси пойдуть:
 Праведныя души по правой руцѣ,
 А грѣшныя ёси по лѣвой руцѣ.
 «Праведныя души — ёси христолюбивыя!
 «Вы-жъ мою волю сотворяли,
 «За Христа молитвою вы стояли,
 «Сабѣ царство небесное готовали
 «Отъ Святаго Духа сомогущаго».
 «А грѣшныя души оставалися,
 «За Христа молитвою не стояли,
 «Сабѣ царство небесное не уготовали;
 «Готовали сабѣ огонь вѣчный.
 «Горять огни неугасимые,

«Кипить смола несгараемая.
 «Я и Самъ за васъ на хрестѣ бывъ,
 «Изъ рукъ, изъ ногъ кровь проливъ,
 «А въ нотомъ гробѣ сположився,
 «Плащаницею обвився.
 «Я два дни бывъ за умершаго,
 «На третій день воскресенье
 «Ради вашихъ душъ спасенья!»
 «Аллилуйя, аллилуйя,
 «Слава Табѣ, Христе Боже Нашъ»!

Зап. волостнымъ писаремъ Измайловымъ. Ср. у г. Романова въ V вып. его Бѣлор. Сборн., стр. 390.

35.

Той же губ.

Ты мой Богъ, Иисусе, Ты моя радости!
 Ты ми веселіе, Ты моя сладосте!
 Аще бы вся моя погубилъ въ мірѣ,
 Тя Боже, Спасе мой, всегда имамъ въ вѣрѣ.
 Богатство земное ни во что вѣвню,
 Егда, зря на небо, Тя, Бога всѣхъ, знаю!
 Аще біеши мя — долженъ есмь хвалити,
 Аще ми внемлеши — буду Тя любить!
 Люблю Тя, Боже мой, паче всѣхъ святѣйшаго!
 Люблю Тя, Царю мой, всѣхъ достойнѣйшаго!
 Дверь сердца моего сокруши каменну,
 Положи въ насъ любовь къ Тебѣ пламенну!
 Аще-бы людіе Тя, Христе, познали,
 Никогда-бы грѣхами Тя не прогнѣвали.
 Егда Тя познаемъ въ мольбѣ Херувимской,
 Тогда Тя прославимъ въ хвалѣ Серафимской!
 Хотемъ вси усердно Тя, Христе, познати;
 Сподоби насъ лицемъ къ лицу на Тебе взирати!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

36.

Той же губ., Климовичскаго уѣзда.

О горя мнѣ грѣшнику сушу,
 Горя благихъ дѣлъ не имущу! 2.
 Кто предъ Судъ Божій явлюся? 2.
 Кто со святыми висялюся. 2.
 Отступихъ отъ Бога злобою, 2.
 Грѣхолюбивъ самъ сый собою. 2.
 Темность паче свѣта какою, 2.
 Свѣта благодати не маю, 2.
 Совлекохся первыя одежды. 2
 Се мя неправда и дѣло 2
 Убиваютъ душу и тѣло. 2
 Отъидохъ далеча на страну, 2.
 Отъ рожець питатися стану. 2.
 Дому чуждъ небеснаго владыки, 2.
 Ни достоинъ жити съ человѣки. 2.
 Временная предпочитаю, 2.
 А о славѣ вѣчной ни помышляю. 2.
 Что бѣдный имамъ сотворити, 2.
 Когда Господь придешь судити? 2.
 Восплачусь горько со слезами: 2.
 «Божя, да будить милость Твоя съ нами! 2.
 «Да ни услышу стражды на вѣки. 2.
 «Ахъ, ужасаюсь бѣды привялики, 2.
 «Пойду къ Отцу и реку Ему смѣло: 2.
 «Согрѣшихъ ти, Отче мой, зѣло! 2.
 «Ахъ, прими меня заблужденнаго сына, 2.
 «Яко-же ваемника твоего едина! 2.
 Пойду къ Нему прежде дни Страшнаго Суда 2
 И ни повѣмъ дѣла моя блудница, 2
 Падши предъ Нимъ умилюся 2
 Да накогда его пищи лишуся. 2.

Зап. волостнымъ писаремъ К. М. Бураковымъ.

37.

Той же губ.

Пробудись отъ сна, невѣсто!
Се въ полуночи Женихъ
Отъ небесъ грядетъ безвѣстно,
Съ мертвыми судить живыхъ!
Бди, молися! Онъ осудить
Нерадиваго раба,
Коего отъ сна пробудить,
Страшная Его труба!
Но блаженъ Христовъ рабъ вѣрный,
Что обрящетъ бдящимъ Богъ!
Онъ зрѣть будетъ свѣтъ безмѣрный,
Въ райскій внидетъ онъ чертогъ!
А лѣнивымъ ноги, руки свяжутъ
И ихъ въ геенскій свергнутъ ровъ,
Гдѣ ждуть ихъ вѣчны муки,
Скрежетаніе зубовъ!
Берегися, сколько мочи,
Сна, душе, и трезва будь!
Можетъ быть, и въ сей полночи
Позовутъ тебя на судъ.
Дѣвы глупыя вздремали,
Оскудѣлъ у нихъ елеѣ,
И за то несчастны стали,
И остановились внѣ дверей.
Убѣгай грѣха, какъ яда,
Убѣгай, душе моя,
Чтобъ не пасть тебѣ до ада,
Свѣтлаго лилась рая!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

38.

НА ХАУТУРАХЪ, ТРЕТИНАХЪ, ДЕВЯТИНАХЪ И НА РАДУНИЦЪ.

Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Уже слонце на заходзѣ, спаці не ложуса,
 До сповѣдзі неготовый, Богу не молюса.
 Кажуць людзи, што я умру, а я хочу жиці.
 Покуль жиці на гэтумъ свѣці мушу согрѣшиці.
 Есьць у мене сrebro, злото, тамъ гэта не треба,
 Чтеры дошки, земли трошки, збавеньня зъ неба.
 Дадуць табѣ цемну хату и смутну ложу.
 Не дай, Божа, въ грѣхахъ умираць, о мой модный Божа!
 Якъ зазвоняць во всѣ звоны при остатней годзинѣ,
 Поклонюса ўсему свѣту и своей родзинѣ.
 Я думаў доўго жиці, але треба ў цемнѣ гниці.

39.

ПѢСНЬ О СМЕРТИ И СТРАШНОМЪ СУДѢ.

а) Тамъ же.

Што-то мнѣ ў снѣ приснілося,
 И што-то ў снѣ придалося?
 Охъ што треба помираці,
 Малыхъ дзѣтокъ покидаці,
 Зъ своимъ жицьцемъ разлучатца,
 Да зъ своимъ родомъ разставатца.
 Ащѣ на свѣцѣ не нажіўса,
 Да предъ Богомъ не заслужіўса,
 Старосьці не дождаўса,
 И умираці не прыбраўса.
 Стоиць жа смерць надо мною,
 Вельми страшною собою.
 Чаужъ ты мене не звѣсьдига,
 Якъ до мене прыходзила?

— Яжъ до цябе приходзила
 — И съ тобою говорила.
 — Ты ў роскоши пьешъ, гуляешъ,
 — Сто лѣтъ вѣку закладывашъ,
 — А о смерти ницъ недбаешъ. —
 «Смерць жа моя кохана!
 «Шакъ (?) ты отъ Бога прислана.
 «Пожджы, смерць, хоць годзину!»
 И смерць жа послухала,
 И годзину подождала
 И родзину прыждала.
 Душа съ цѣломъ разсталоса.
 Прылецѣли анѣлы зъ неба,
 Ўзяли душу тамъ, дзѣ треба. Аманъ.

Объ зап. псаломщ. И. О. Карскимъ.

40.

в) Могилевской губ., Быховскаго уѣзда, Пропойской вол.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Ты по улицѣ ходзила
 «И къ воротамъ приходзила,
 «Въ воротики постукала.
 «Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не пора-жъ мнѣ умерць,
 «Мои лѣта молодыя
 «Да и дзѣтушки дробныя».

Смерць на то не уповае,
 Да и ближе подступае.
 Смерць въ сѣнцы входзила
 И къ дзверямъ приходзила.
 «Ахъ ты смерць, моя смерць!
 «Не пора-жъ мнѣ умерць,
 «Мои лѣта молодыя
 «И дзѣтушки дробныя».

Смерць на то не уповае
 Да и ближе приступае.
 Да и къ полу приходзила,
 Въ бодры ноги поступила,
 Бодры ноги подломила.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Не пора-жъ мнѣ умёрць!

«Мои лѣта молодыя

«И дзѣтушки дробныя»

Смерць въ голову вступае,
 Да голову напискае,
 Ясны вочи зацемяе,
 Бѣлы ручки сощипляя.

«Ахъ ты смерць, моя смерць!

«Ужо-жъ пора мнѣ умёрць,

«Мои лѣты минуютца,

«Дробны дѣти зостанутца».

Зап. волостнымъ писаремъ.

41.

Той же губ.

г) Вотъ смерти вѣстникъ новый
 Явился предо мной,
 Я вижу гробъ готовый,
 Въ немъ братъ сокрылся мой.
 И лъзя-ль не ужасаться?
 Слезъ токи не пролить?
 Зря гробъ, не сокрушаться?
 Мнѣ-ль камнемъ должно быть?
 Всѣ плакали, рыдали
 Святые въ жизни сей,
 Какъ смерть воспоминали,
 Какъ мыслили о ней.
 Предъ смертію своею,

Нося пречисту плоть,
Былъ трепетенъ душею
Спаситель Нашъ Господь...
Такъ мнѣ-ли будетъ лира
Играть веселый тонъ,
Какъ смертная сѣкира
Разить изъ сердца стонъ?
И мнѣ-ль свое слезами
Лице не орошать?
Съ грѣховными дѣлами
Какъ можно не рыдать?
Сей гробъ напоминаетъ
Моей кончины часть,
И явно мнѣ вѣщаетъ
Божественный сей гласъ:
«Умершіе воспрянуть,
«И будетъ судъ тебѣ».
Что-жь будетъ намъ? Не знаю
И знать нельзя теперь.
Отверзетъ-ли мнѣ къ раю
Господь-Спаситель дверь?
А ежели оставитъ
Въ гееннѣ вѣкъ страдать?
Увы! о горе! вѣчно
Ревѣть, стонать, рыдать!
Но, зря на гробъ, потоки,
Дай, Боже, слезы лить,
Чтобъ ими злы пороки
Я нынѣ могъ отмыть;
Избавиться отъ ада,
А тамъ вселиться могъ,
Гдѣ вѣчная отрада
Зиждитель всѣхъ насъ, — Богъ!

Зап. волостнымъ писаремъ Куринымъ.

42.

д) Тамъ же.

Славнѣ смерти нѣтъ,
 Какъ той, что жизнь даетъ;
 Той жизни нѣтъ славнѣй,
 Изъ смерти что течетъ.
 Смерть красить нашу жизнь,
 Конецъ вѣнчаетъ дѣло;
 Коль счастливъ, сердце чье
 При смерти Богомъ тлѣло!
 Премудрый въ мѣрѣ семъ
 Желаетъ много;
 Безумный всѣхъ вещей
 Что-жъ сыщеть?.. Ничего!
 О чудо! все течетъ,
 Дабы придти къ покою;
 Лишь грѣшный человѣкъ
 Мятется суетою.
 Молитвой гнать бѣсовъ,
 Смирять постами плоть,
 А мѣръ забвеніемъ поправить
 Велитъ Господь.
 Свобода губить насъ,
 Свобода избавляетъ,
 Свобода вяжетъ насъ,
 Свобода и вѣнчаетъ.

Зап. тѣмъ же.

43.

О СМЕРТИ СПАСИТЕЛЯ.

а) Гродненской губ. и уѣзда, сел. Лаша.

Ой церазъ поле да широкое,
 Езусъ, мой Езусъ, да широкое,

Ой перезъ море да глыбокое
Ходзила, блудзила Панна Марыя,
Ой шукаючи Божаго Сына.
Ой споткала тры жыдочки.
«Ой мое шъ вы тры жыдочки!
«Ци не бачыли вы Сына мого?
— Ой одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
А други кажа: «Я забачіў!»
А трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.»
Наши ойцы Его мурдовали,
Замурдоваўши, поховали;
Поховали-шъ Его на высокихъ горахъ,
Охъ, на тыхъ горахъ дзераво наростло;
А съ того дзерава крыжы рублены,
Охъ, а съ тыхъ крыжоў косьцёлъ стаўлены,
А ў тымъ косьцелѣ гробы лежаць,
А ў першимъ гробѣ Ёнъ святы лежиць,
А ў другимъ гробѣ Панна Марыя,
А ў трейцимъ гробѣ Панъ Езусъ лежиць.
Надъ Святымъ свѣчки горэли,
Надъ Панной Марыей анели спѣвали,
А надъ Сыномъ Божимъ рожа расцвѣла.
Свѣчки горэли — свѣтъ освятили,
Анели спѣвали — свѣтъ звеселили,
Рожа зацвѣла — весело стало.
А съ той рожы вылецѣў пташакъ;
Полецѣў жа ёнъ просто ¹⁾ до неба.
Охъ тамъ жа его да затрымалі ²⁾,
А затрымаўши, его распыталі ³⁾,
Охъ, распытаўши, да ўсё уклєнкнули ⁴⁾,
Охъ уклєнкнуўши, пацєрь ⁵⁾ змовили,

1) прямо. 2) задержали. 3) распросили. 4) упали на колѣни. 5) молитву:
Отче нашъ.

Сборникъ II Отд. II. А. Н.

Пацеръ до неба, бо намъ такъ треба,
И быци, жици, Бога хвалици;
Езусъ, мой Езусъ, Бога хвалици.

Зап. псаломщикомъ И. О. Карскимъ.

44.

О МЕНКАХЪ ¹⁾ И СМЕРТИ ПАНА ЕЗУСА.

б) Тамъ же.

Церезъ поле шырокбе,
Церезъ море глыбокое,
Туды йшла Боска Матка,
Туды йшла святенкая;
Спотыкнула тры анёлы,
Спотыкнула тры святые:
Моё шъ вы тры анёлы,
Моё-шъ вы тры святые!
Ци не бачыли вы Езуса Хрыстуса,
Езуса Хрыстуса, Сына мого,
Сына мого, Бога своего?
— Одзинъ кажа: «Я не бачыў!»
Другі кажа: «Я не знаю!»
Трэйци кажа: «Я самъ тамъ быў.
Ой съ пятницы на суботу
Твого сына жидэ ўзяли,
Жидэ ўзяли, мурдовали,
Его, Святого на крыжъ збили,
Ручки ношки прыбивали,
Обручъ на голову прыцискали,
Кроў святую проливали,
Хрысту муки задавали».
— «Ци-шъ много тамъ жыдоў было?»

1) мукахъ.

«Сорокъ жыдоў и чатеры.
 «Его святаго зъ крыжа збили,
 «У новы гробъ положили».
 — «Ци глыбоки той новы гробъ?»
 «Сорокъ сажань и чатэры;
 «Бѣлымъ камнемъ привалили».
 — «Ци вельки той быў камень?» —
 «Сорокъ сажань и чатеры».
 Прышла туды Боска Матка,
 Прышла туды святенкая,
 Крыжемъ пала, заплакала,
 Пану Богу поклонъ дала:
 «Ты жъ, бѣлы камень, ты скацися!
 «Новы гробе, растворыся!
 «Езузь Хрыстусъ зъ мартвыхъ ўстань!»
 Зъ мартвыхъ ўстаў и Хрыстомъ ўстаў.
 Стала шъ ена закликаци:
 «Петре-Паўле, подай ключы,
 «Подай ключы ўнутраныя!
 «Отчини дзверы пекаяныя,
 «Выпусьди души збаўленыя,
 «Ўпушу душы жыдоўскіе,
 «Жыдоўскіе, невѣрныя».

Хвала шъ табѣ Езузь Хрыстусъ!

Хвала табѣ, моцны Божа!

Што насъ отбіў и отчыніў

И намъ крулеўство отворыў. Аманъ!

Эту пѣснь пѣлъ крестьянинъ Степанъ Лида съ сыновьями во дни Великаго поста и на кладбищѣ при крестахъ ¹⁾. Зап. тѣмъ же.

1) Ббольшая же часть другихъ духовныхъ стиховъ, сообщенныхъ г. Карскимъ, распѣвалась, по его словамъ, на *фестахъ* нищими крестьянами Бѣльскаго, Сокольскаго и Гродненск. уѣздовъ Гродненской губ. «Мнѣ» пишетъ онъ, «доводилось большую часть этихъ стиховъ слышать въ Рожаномъ, или (по новому) Красномъ Стокѣ, Сокольскаго уѣзда, гдѣ обитаетъ чудотворная икона Божіей Матери. До 1862 года народъ стекался туда со всѣхъ губерній При-

45.

в) Минской губ., Игуменскаго уѣзда.

Прачыста сына родзила,
 На прыстоли посадзіла,
 Сама пошла къ Богу по имя,
 А Богъ сказаў: «Святый Илья».
 Прачыстая ня узялюбіла,
 Исусомъ Хрыстомъ прыложила.
 Прышла домоў — сына нема.
 Пошла яна шукаючы,
 Сына свойго пытаючы.
 Сустрѣлася съ трыма убогими:
 «Милые мое тры убогіе!
 «Ци ня бачыли сына мойго,
 «Сына мойго, Суса Хрыста?»
 Одынъ кажа: «Я ни бачыў!»
 Другій кажа: «Я ни видзѣў!»
 Трэцій кажа: «Я и самъ тамъ быў.
 «Твойго сына жыды ўзяли,
 «На крыжъ ручки распынали,
 «Копьемъ сэрца доставали,
 «На крутой горѣ поховали:
 «Дзѣ голоўка пала, тамъ цэркоў застала,
 «Дзѣ ручки пали, тамъ прыстоны стали,
 «Дзѣ ножки пали, тамъ крыжы стали.

вислянскаго края, а равно изъ губерній: Виленской, Волынской и Гродн. Съ 1866 года Рожаностокскій костелъ обращенъ въ православную церковь и съ тѣхъ поръ паломничество туда потеряло для народа прежнюю свою привлекательность. Говорятъ «Якъ косыцелъ цеперь перавернули на церкву, то и Матка Боска вышла зъ косыцела». «Понятно», продолжаетъ г. Карскій, «что это произошло отъ подстрекательства ксендзовъ. Въ настоящее время въ Красномъ-Стокѣ фестивалей не бываетъ, хотя народъ туда и собирается, но въ маломъ, сравнительно, количествѣ, приблизительно тысячь въ двухъ, не болѣе, а прежде, до 1863 г., народу собиралось, бывало, десятками тысячь и по нѣсколько разъ въ году». К.

«Сами звонны зазвонилися,
 «Сами свѣчи засвѣщилися,
 «Сами анѣлы поуставали,
 «Анелскіе пѣсьны зауспѣвали».

Зап. учителемъ народнаго училища Н. Г. Яцко.

В.

МОЛИТВЫ И МОЛИТВЕННЫЕ СТИХИ.

46.

МОЛИТВА УТРЕННЯЯ.

Минской губ., Слуцкаго уѣзда.

Дзякуй Господу Богу, соўничку ясному, мѣсячыку красному, звѣздочкамъ свѣтленькимъ, міру хриццонаму, образу чесному, што я ету ночку переночаваў. Дай Боже еты дзенѣкъ передневаці въ щасцѣ, въ корысьці, въ прыбытку, въ веселосьці и въ добромъ здорovy. Имя Ойца и Святаго Духа. Амэнъ.

Зап. волостнымъ писаремъ С.

47.

МОЛИТВА ПРЕДЪ ОТХОДОМЪ КО СНУ.

Той же губ., Игуменскаго уѣзда.

а) Янгеле храницеле! Храни менѣ до поўночы, до свитання. Матка Божа, Сусь Хрыстось до скончання. Крастѣмъ кращуся, на красцѣ спаць ложуся, крастѣмъ укрываюся. Бѣжая Матеръ ў головахъ, Прачыстая ў ногѣхъ, янгали по бокахъ. На Сіянскай горѣ стоіць тры янгали: адзінъ прылягае, другі прысыпае, а трэці — Божыя молитвы показуе.

48.

б) На добра ночъ Господу Богу, Прачыстуй Святой Матяры Божуй и ўсімъ святымъ, свѣту бѣлому, сонцу ясному, стражнику Снодному. Господзи! Свяци небо, свяци насъ хрысьціяней ўснхъ на свѣці. *Ой-мечца* ¹⁾ и Сына и Святаго Духа. Аминъ.

Зап. народнымъ учителемъ Н. Г. Яцко.

1) т. е.: во имя отца (ойца).

49.

Минской губ., Рѣчицкаго уѣзда, Дудической волости.

в) Я ложуся спать, даю Богу знать. Богъ надо мною, хростъ подо мною. Ангелы мои! станьце вы при мнѣ! Прачистая Мати посьцельку съцеле, Хрыстомъ накрые. Хростъ ў рукахъ, хростъ ў ножкахъ. Отъ лѣваго боку отступисе покўса: отъ четырехъ оконъ, отъ пятаго верха, отъ шостыхъ дзверей. Прачистая Мати мойго цѣло Духомъ просвѣтила. Ойца, Сына и Святого Духа. Аминь.

Зап. волостнымъ писаремъ.

50.

ПРИ ВЫГОНѢ СКОТА ВЪ ПОЛЕ ВЪ ПЕРВЫЙ РАЗЪ, НА ЮРЬѢ.

Минской губ., Борисовскаго уѣзда.

Божа мисосердны, Творче едины крыжованы! Прими до чести, до хвалы небесны. Божа! испѣляй, укрывай, засьцерагай и распложай статку и милаго набытку ¹⁾ отъ ўсякаго злого упадку ²⁾: отъ хорта полево́го, отъ звѣра лясово́го, отъ убытка лихого, отъ заздрываго вока ³⁾, отъ напраснаго слова, отъ неприя́теля злого. Святый Юрьра Ягоры! Святый Глѣбъ и Бориса! Святый Микола угоднику Божій, ухраницель Господня! зохрани, помилуй и заступи и ўсяго статку, милаго набытку. Святый Илья Пророчакъ! Пяценька Прасковей! Святый Петро и Павелъ! Святый Михайло-архайло! Кузьма со Дземьяномъ! Святый Спасъ Преблаже́нный и дзень Рождестве́нный! Покроў укрывающій, Святы Змитры умолящій, Святая Варвара Великомучаница, возлюбле́ница! Прикры Божа милосердны и ўсяго статку и милаго набытку отъ ўсякаго злого упадку. Святая Варвара, великая мученица, Исусъ Хрыстось, Прачы́стая Мать Божая и ўси святыя свято́чки, годовые празднички. Стань Господзи, Божа милосердны́й на помощь, ангелы святыя на радосьць, а Мать святая Бого-родзица на уцѣшенье, на ўспоможенье.

Якъ Богъ укрываецъ небо облаками и морэ валáми, горы

1) *набытокъ* — приоб́рѣтеніе, пожитокъ и т. п. 2) урона, убытка. 3) зави-стливаго глаза.

песками, пщцу пера́ми, зямлѣ травою, рыбу луско́ю ¹⁾ и воду волною, древо листомъ, а чаловѣ́ка одзѣ́ньнемъ — такъ, Божа милосердны, исцѣ́ляй, укрывай и вызволяй зъ лютой зимы на красву вясну́, на Юрьровы рѣсы, на Микольскія тра́вы, на цихіе вѣ́тры, на божественные дни. Укры Господзи, Божа милосердны, ў дзень подъ слонцемъ, ночью подъ мясѣ́нцемъ отъ гада поўзучаго, отъ змѣ́я лятучаго, отъ вѣ́дзымы чародзѣ́йницы, отъ накупного зопастателя, отъ зо́ха ²⁾—ябедника, отъ та́диныхъ рукъ, отъ заздрѣ́выхъ очей, отъ злыхъ людей. Якъ у найсвенцей Матки Божой цѣ́ла коруна, ни шаргана ³⁾, такъ будзь ўся скоцина цѣ́ла. Дай Божа милосерды, штобы нигды ни шаргана, крвѣ́ ни разливана и лютому звѣ́ру ни подана, злому чаловѣ́ку ни облекована, только на свенцей Маткѣ́ Боской на руцѣ́ создвано—на уцѣ́ху, и на радосьцѣ́, и на приплодо́к, и на свою працу вѣ́рную, и на Боску долю и на милость Христовую, святую небесную, животворящую. При тыхъ молитвахъ за статку цѣ́лебную, за набытки милые, за пашеньку родливую, за здорові́й-ко милое — Бога мы просимъ, молитву Божію творимъ.

Зап. мною въ сел. Зачистѣ́ отъ нищаго Григора Лапы (лѣ́тъ 30), изъ деревни Боро́къ.

51.

Минской губ., Слуцкаго уѣ́зда, Ланской волости.

О хто, хто Миколая любить,
О хто, хто Миколаю служиць,—
Тому святы́й Миколай
На ўсякі́й часъ помогай, —
Миколаю!

О хто, хто живѣ́ у яго двѣ́ры,
Помочникъ на зямлѣ́, на мо́ры,
Возьме́ць яго одъ напасѣ́ци,

1) чешую. 2) зо́ха—вѣ́роятно—отъ слова *зухъ*: проворный, ловкій и т. д. III.

3) не зама́рана, не запачкана, не испорчена.

Не дасьць яму ў грехъ ўпасьці;

Миколаю!

О хто къ яму прибѣгая,
На помощь къ сабѣ призывая,
Тотъ ня будзя ошуканы
И грахоўно одзѣраны, —

Миколаю!

Пастыру Славянскаго стаду!
Возьми насъ на правой ¹⁾

Миколаю!

Миколаю имя знаменито
Побѣждай тэзоименито,
Побѣждай Огараны,
Сохрани Христіяны, —

Миколаю!

Побѣждай врагоў нашихъ всюда,
Помощникъ въ скорбяхъ намъ будзешъ,
Хочящихъ насъ разориць,
Зволю ихъ уста заградзиць, —

Миколаю!

Миколаю, молись за нами!
Просимъ ця тутъ со слязами,
Мы ця будземъ прослаўляць,
Имя твоё взвяличаць —

Навѣки.

Зап. волостнымъ писаремъ Ходосевичемъ.

52.

НА ПОМИНКАХЪ.

Могилевской губ. и уѣзда, Павловичской вол.

Помолимся за упокоепіе рабовъ Божіихъ!

Святыи Божя, Святыи Крѣпкій, Святыи безсмертныи, по-
милуй насъ!

1) тутъ въ рукописи не достаеъ слова. III.

Затѣмъ поють Отче нашъ и
 Со вдухи праведныя скончавшимся,
 Сохраняя блаженніе жизни!
 Яже Твой, человѣколюбче, упокоющи Господи,
 Гдѣ святые отцы праведныя опочиваютъ, Аврамъ и Исакъ.
 Еще помянемъ за упокоеніе рабовъ Божіихъ,
 У Бога мы просимъ милости Божей и царства небеснаго!
 Еще помолимся за упокоеніе рабовъ Божіихъ:
 У Бога мы просимъ царства бязсмертнаго, Бога нашего,
 Гдѣ святые праведники отпочиваютъ.
 Блаженному успенію — вѣчный покой;
 Сотвори имъ вѣчную память.
 Возсіай, Господи, присносущія рабы Божія, змарлыя души!
 Затѣмъ хозяинъ произноситъ имена своихъ умершихъ, а нищіе послѣ
 cadaго имени пригѣваютъ:

53.

Николая душу раба Божьяго во царствіе Божіе да помяни!

Послѣ поименнаго поминовенія нищіе поють слѣдующее:

Вспомяни, Господи, въ нашемъ поколѣніи:

Которые въ воды потопѣли,
 Которые на огняхъ погорѣли,
 Которые на морозахъ померзали,
 Которые голодами повмирали,
 Которыхъ звѣри, пируны побивали, —
 Во царствіи небесно о, Боже, да помяни!

Вспомяни, Господи, въ вашемъ поколѣніи:

Которые подъ войструю мечъ подходили, голову клали,
 Горучую кровь разливали,
 Безъ отцовъ духовныхъ ховали,
 Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашу бабку приѣмку,
 Которая сырыя замли взыскала

И блудъ и тѣло очищала,
Отцу и матки на руки здавала, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, вашего батьку хрищенпаго,
И вашу матку хрящонную,
Которые подъ Божій хрестъ подносили,
У христіанскую вѣру вводили,
А у Бога доли счастья просили, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи, старыхъ вашихъ и малыхъ,
Предъ Богомъ собранныхъ,
Дядовскій родъ и бабчинъ,
Отцы ваши да матки,
Братцы ваши да сестры,
Младья младенцы, красныя паненочки,
Дѣточки маленькія, рожонныя и крещонныя,
Чистоплотныя до девятаго поколѣнія,
До десятаго правочитання,
До двинадцатыя молитвы, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:

За голосными звонами,
За ясными свѣчами,
За мяккими проскурками,
За пахучими ладунами,
За тридевятьими поклонами,
За виноградами Христовыми —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Да впиши, Господи, честныя змарлыя души:

Въ книги суботнія,
Во особы (?) духовныя,

Во Ивѣнгеліе Божіе,
Въ псалтыри вѣчныя —
Во царство вѣчное, Боже, ихъ да помяни!

Вспомяни, Господи:

При ишахъ, при церквахъ,
При костелахъ, при монастыряхъ,
При службахъ Божихъ, при кахмистрахъ,
При чудовныхъ образахъ, при ласци Господней,
При тайной вячери.

Ня мы жъ то сознаемъ, самъ Господь сознаеть,
Каждую душачку по имѣни называть,
По имѣни зовущи, отъ вѣку умершіе,
Въ гроби лежащіе, —
Въ царство небесное, Боже, ихъ да помяни!

Сопли, Господи, умарлыя души:

До города Русалима,
До царя Давыда,
До предковъ Адама,
До прасвѣтлаго царства,
До вѣчнаго покою,
Гдѣ самъ Исусъ Христосъ отпочиваетъ,
Праведныя души до раю прилучаетъ,
А грѣшныя души очищаетъ.

Такъ и прилучите чистыя души къ Авраму святому.

Нихтожъ такъ не безгрѣшенъ,
Только одинъ Господь Богъ безъ грѣха;
Святая Прачистая Мать Божія,
Ангельскими пѣснями воспеваема!
А праведныя души до раю прилучаютъ.
Во блаженномъ успеніи вѣчный покой, —
Сотвори имъ вѣчную память!

Зап. волостнымъ писаремъ Степановымъ.

54.

Климовичскаго уѣзда, Милославичской вол., Могилевской губ.

Помяни Господи раба Твоего (имя умершаго),
Памятующихъ и не памятующихъ,
Писанныхъ и неписанныхъ,
Читанныхъ и нечитанныхъ
Помяни Господи!
Которые на гѣсу заблуждались,
И деревомъ побивало,
Звѣрье поѣдало,
Лисья застигала,
И на водѣ потопали,
Черизъ мечъ головы теряли,
На огни погарали. —
И помяни ихъ Господи
Во царствіи Своемъ,
Безродныхъ головъ и безплеменныхъ,
Знающихъ и незнающихъ,
Десятое писанія,
Двенадцатое инокѣііе.
Самъ Ты, Господи, сознаешь
И по имени называешь;
По имени зовуща,
Во гроби лижаща.
Да помянешь Господь Богъ
Усопшихъ душъ
Успенія блаженныя жизни!
Ўпиши ихъ, Господи,
Ў книги суботныя,
Ў грамотъ царьковную
И въ службу духовную!
Донеси ихъ, Господи,

До града Русалима,
 До покоя вѣшнаго,
 До царства нябеснаго,
 Ай дѣ Самъ Христось прибываить
 И праведныя души принимаить
 И отъ греховъ очищаить,
 Успенія блаженія
 Вѣшная память! (три раза).

Зап. волостнымъ писаремъ Лосковичемъ.

55.

Въ той же губерніи Гомельскаго уѣзда, Красно-Будской волости, на поминкахъ нищія, передъ обѣдомъ, читають слѣдующую молитву:

Спаси, Господи, помилуй дяды ваши и бабу́си, отцы ваши да мату́си, дядьки ваши да тетки, братья ваши да сестры, дѣточки ваши маленькіе, ангелы крещоные, чада возлюбленные... Господи Божя, спомяни до девятого поколѣнія, до десятого почитанія, въ великомъ ростѣ, которыхъ мы не знаемъ... Самъ Богъ спозная, по имени почитая. Да неси, Господи, до царя Давида, до города Ерусалима, до предкаго Адама, до пресвѣтлаго царства! Запиши, Господи, въ книги духовныя, въ грамоты церковныя, въ псалтырь вѣчный.... въ блаженомъ успеніи... Вѣчный покой подай, Господи, усопшему рабу твоему (имя) и сотвори яму вѣчною память!» (трижды).

Зап. волостной писарь Лебедевъ. Сообщ. Мог. Статист. Комит.

56.

Витебской губ., Себежск. уѣзда.

Нищая братія любитъ ярмарки по обильному въ пользу свою сбору подаяній, и какъ въ праздники, такъ и на ярмаркахъ выпрашиваютъ милостыню особаго рода молитвами и причитаніями.

Нѣкоторыя изъ женщинъ, давая обѣтъ отслужить особый для себя молебень въ церкви, считаютъ непремѣнною обязанности обратиться за молитвою и къ нищей братіи, которая помолилась бы о здоровіи ихъ родныхъ, упокоеніи умершихъ и благополучномъ состояніи ихъ домашняго скота (за животныхъ). За каждое молитвенное воспѣваніе нищими платится по 1 коп. с. или по куску холста, или же по нѣскольку яицъ.

О здоровіи нищіе молятся такъ:

Воспасай, Боже, помилуй!
 За весь міръ православный,
 За пбѣщихъ, за кормящихъ:
 Хто насъ, сиротъ, пбѣ и кбрня,
 Обувая и одѣвая,
 Отъ цемной ноцки укрывая,
 Христу славу возсылая, —
 Воспасай, Боже, и помилуй!

(Послѣ этого слѣдуетъ перечень именъ за здоровіе которыхъ нужно помолиться).

За ихъ долю, за спасье,
 Со семьей съ животами (со скотомъ),
 Со малымъ со дзѣткамъ,
 Со всѣмъ домоу благороднымъ,
 Самъ Христосъ, Царь небесный,
 Мадъ Прецистая Царица,
 Богородица Мать Божья,
 Воскресеніе Христово,
 Вознесеніе Святое,
 Живонацальная Троица,
 Нареченная Пятница,
 Христотерпица Святая!
 Святые Петръ и Павелъ,
 Кузьма со Дземьяномъ,

Спасай, Боже, помилуй!
Михайла Архангелъ,
Херувимы и Серафимы,
Вся небесная сила!
Никандръ преподобный,
Припустыньскій жицель!
Порховскій Божій Свяцицель!
Цудзень Нилъ Столобенскій,
Христіанскій заступникъ,
Заступай, Боже, помилуй!
Святыи Илья, пророкъ Божій!
Огненная колесница,
Вся небесная сила!
Спаси, Боже, помилуй!
За Иваново (и прочихъ) здоровье,
Со семьей съ животами,
Со всимъ домомъ благороднымъ,
На трудахъ, на работахъ,
На Святой Божьей молитвѣ,
При ноцлегахъ, при покаяхъ,
При Божіей церкви,
При отцовой молитвѣ,
Матушкинымъ спорожденъемъ,
Бадюшкинымъ благословенъемъ,
Нашай нищенской молитвой
Спасай, Боже, помилуй,
Покровой укрывающій,
Закрой ризой пеленой,
Невгасимую свѣщей.

57.

ЗА УМЕРШИХЪ:

Воспомяни, Господи, всѣхъ взродцевъ,
Родзицелей переставшихъ душъ —

Въ царствіи небесномъ!
Вспомяни, Господзи, поповъ, священниковъ,
И всѣхъ церковныхъ прицетниковъ
Въ царствіи небесномъ!
Вспомяни, Господзи, царей, королей,
Военныхъ людей —
Во царствіи небесномъ.
Вспомяни, Господзи:
Бадюшекъ родныхъ и матушекъ родныхъ,
Бадюшекъ крестныхъ и матушекъ крестныхъ,
Бабушку пупорѣзную,
Дзѣдовъ, прадзѣдовъ,
Бабокъ, прабабокъ,
Цѣтушекъ родныхъ,
Дзядзюшекъ родныхъ,
Братій и сестеръ,
Сиротъ и вдовъ,
Безпріютныхъ головъ,
Младыхъ младзенцовъ,
Красныхъ дзѣвицъ.
Вспомяни, Господзи:
На огнѣ сгорающихъ,
На водзѣ потоплящихъ,
Въ лѣсу заблудзящихъ,
Древомъ побіенныхъ,
Громомъ убіенныхъ,
Молніей сожженныхъ,
Зяблыхъ, мёрзлыхъ,
Посяцёныхъ, положённыхъ,
Въ пужую землю заведенныхъ,
Заключёныхъ, зацюрёмныхъ. —
Вспомяни, Господзи,
Христолюбивое воинство,

При царской службѣ
Со святой молитвой!

58.

ЗА ЖИВОТОВЪ (ДОМАШНІЙ СКОТЬ).

Попаси и соцали, Господзи,
Животовъ и стадниковъ
Отъ всякаго впадку :
Флоръ — лошадокъ,
Василій — коровокъ,
Настасья — овецекъ,
Василій Косарымскій ¹⁾ — свинокъ,
Акинѣй — гусятокъ,
Оеодосій — козокъ,
Зосима и Саватій,
Соловецкіе пудотворцы — пцелокъ.
Паси, Господзи, и помилуй,
Всю бранную стаду ²⁾.
Святыи Ягорій Храбрый
Всё стадо въ поле отпуская,
Въ дому принимая,
Въ чистыхъ поляхъ,
Гдѣ ходюць, гуляюць,
Траву съѣдаюць,
Воду спиваюць,
На святомъ мѣсѣцѣ почиваюць:
Днемъ подъ сонцемъ,
Ночью подъ мѣсяцемъ ³⁾,
Подъ частымъ звѣздамъ,
Подъ небеснымъ облакомъ.

1) Кессарійскій. 2) набранное стадо. 3) вѣроятно: подъ мясѣнцемъ.
Сборникъ П. Отд. II. А. Н.

Попаси, Господзи,
 Отъ звѣря бѣгуцаго,
 Отъ гада ползуцаго!
 Попаси, Господзи,
 Отъ змѣи — чаровницы,
 Отъ ненавистаго глаза!
 Попаси, Господзи,
 Всю бранную стаду,
 Міру православному
 Старыя стадки,
 Вамъ на приплодки.

Молодые стадки вамъ напожитки, до рукъ вамъ примаци, на
 престолѣ (столѣ) ѣдзяци, на нашу дзѣсяцину сироцкую удѣляци.
 Амынъ.

Всѣ 3 зап. Ѳ. И. Серебряковымъ. Сообщ. С. К. Шимковичемъ.

59.

БЛАГОДАРЕНІЕ НИЩАГО ЗА МИЛОСТЫНЮ.

Того же уѣзда, сел. Кисель.

Спаси, Господи, животныхъ!
 Статку отъ усякаго упадку,
 Святы Хролъ лошадокъ, а Борисъ свинокъ,
 Настасья пріукрое овечекъ:
 День подъ солнцемъ,
 Ночи подъ мясѡнцемъ,
 Подъ луной, подъ звѣздамъ,
 Подъ яснымъ зарямъ,
 Гдѣ яны ходять, гуляють,
 Шолкову траву сѣдають,
 Ключову воду спивають,
 По святымъ мѣстамъ отдыхаютъ.
 И сохрани ихъ, Господи,

Отъ звѣря бягучаго,
 Отъ гада поўзучаго,
 Отъ змѣи чародѣицы,
 И отъ худой чаловѣицы.
 Дай-ка вамъ, Господи,
 Молоды статки на прибытки,
 А старые на пожитки,
 Кабъ була гдѣ поживать,
 Господа Бога прославлять.
 На престолѣ Его выхвалять,
 И на нищую братію давать—
 Годъ отъ году, вѣкъ отъ вѣку,
 Нашими молитвами,
 Янгельскими утѣхами.
 Дай жа вамъ, Божа, съ высокаго неба
 Злата и серебра, животовъ на здоровье,
 Самымъ на доброе здоровье. Амынъ.

60.

На ярмаркахъ иногда приходится слышать отъ слѣпаго нищаго, если онъ
 навеселѣ, въ перемежку съ духовными и молитвенными пѣснями, стихи и по-
 желанія совсѣмъ иного рода, какъ напр. слѣдующіе:

А гдѣ же тѣй куваль хрипатый,
 Што куеть рыдли, лопаты
 Ля-мя-ши?

Было у яго три тялицы,
 Надоивъ ёнъ три дойницы
 Мо-ло-ка.

Накосивъ ёнъ сѣна вѣли,
 Што ни' дна телка ня зѣла,—
 За-хво-рѣла.

Идите жъ вы по коновала,
 По королевскаго Михалу,—
 Будемъ ля-чѣть.

*

Пойдў ў карчму чисто упьюся,
 Приду зъ карчмы — похмялюся—
 Го-рѣл-кой.

Пойду ў карчму — не гдѣ дѣться,
 Приду зъ карчмы — жонка бѣтсѣ,—
 Мо-ло-да.

А ужо жъ гэта надоѣло,
 А ужъ жъ гэта надоѣло—
 За-всег-да.

Ня 'дна шапка ў карчмы сѣла,
 Ня 'дна шапка ў корчмѣ сѣла,—
 У жи-да.

Окончивъ эту пѣсню нищій спрашиваетъ у своего повадыря:
 «Михалко! а Михалко! ти дають?»

— Не

«Ну, нѣхай же имъ черти дарма пѣють! Пойдемъ дали». Съ этими словами нищій съ своимъ Михалкомъ переходитъ по площади на другое мѣсто, гдѣ больше народа, и снова затягиваетъ ту же пѣсню, по окончаніи которой онъ опять спрашиваетъ: «Михалко, а Михалко! а може дають?» —

— Дають.

61.

Дай жа, Божа, хозяинъ,
 Кабъ ваши телятки
 Были гладки,
 Вуши какъ лопатки,
 Хвосты якъ бичи,
 Пусть яны подмыкивають
 Псдбрыкивають.

62.

Вирша новѢйшей формаціи.

Виленьской губ. Вилейскаго уѣзда, Рабунской вол., сел. Рабуни.

Цяперъ у насъ такихъ много,
 Што ня помняць на Бога,
 А на ближняго никѣли,
 Же чиняць по своей воли.
 Бога свойго зниважамъ ¹⁾,
 Ворожбитовъ призываемъ,
 Ствурца неба ображамъ ²⁾,
 Хоць неправду присягаемъ.
 Свята ³⁾ хоць ня много маимъ,
 И то на мши ня бываемъ,
 А на Бога нарекаемъ,
 Што отъ Яго ласки ни маимъ.
 Можно вѣдаць, хоць Богъ нявинны тому:
 Якая заслуга наша,
 Такая намъ отъ Бога паша.
 Бацьку и матку клянецъ, лаиць,
 Еще изъ золотъ потримаиць;
 Жалѣиць ковалка хлѣба,
 Вонъ гониць изъ хаты, — ня треба.
 Коли даешъ рукамъ волю,
 То помни на свою нядолю.
 Цяперъ на свѣцѣ занедбаюць ⁴⁾,
 Часомъ по дзвѣ жѣнкі маюць,
 А жонкі часомъ пяць мужикоў;
 Бо цяперъ свѣтъ такоў, —
 Што чужо ўзяў, то ня грѣхъ,
 Разумѣць сабѣ быць на смѣхъ;

1) Зневажаць: поносить, безславить, ругать. Сл. Носовича. 2) оскорбляемъ.
 3) *святто* — праздникъ. 4) отъ гл. занедбаць — оставить безъ вниманія, въ пре-
 небреженіи. Сл. Носовича. Далѣе видно недостаетъ стиха. III.

А часомъ чужое украсьци,
 Абы только якъ не попасьци.
 Ближняму добра ня жычиць ¹⁾;
 Хоць яму што позычиць ²⁾,
 Ёнъ позычиць на тое,
 Капъ сыскаць зъ яго ў трое.
 Убесь свѣтъ бы мѣць хоцѣли,
 Капъ мы только силу мѣли.
 Судьдзя, ци панъ судзиць по тымъ,
 Кого видзиць богатымъ;
 Хто боли даў, — праўда того,
 Худы пропаў, — вины яго.
 Пыху ³⁾ ў сэрцу своимъ маиць
Мизэрнымъ нагаржаець ⁴⁾.
 Надъ крыхою ⁵⁾ хлѣба млѣиць,
 Голодному даць жалѣиць.
 Гнѣвайца братъ на брата,
 Клятба, крику поўна хата.
 Сястра зъ сястрою грыжи ⁶⁾ досиць,
 Капъ пропала Бога просиць.
 Завидуешъ ты другому,
 Што поводитца ў яго дому:
 Маиць хлѣбы, маиць пчóлы,
 Ты бъ хоцѣу, капъ ёнъ быў голы.
 Бога хвалиць ляницца,
 Яму ня хочацца молицца.
 Што духовны навучаиць,
 Ёнъ и тое пересмѣваиць;
 Побожныхъ словъ ня взываиць
 И кломствомъ ⁷⁾ называиць.

1) желаетъ. 2) дать въ займы, одолжить. 3) гордость, спесь. Сл. Носовича. 4) надъ бѣдными издѣваются. 5) крохою. 6) *грыжа* — ссора, брань, ворчаніе на всякую бездѣлицу, частые выговоры. Сл. Носовича. 7) *кломство* — съ польск. *kłamstwo*: ложь, неправда, обманъ.

По мшу пойдзець зъ міра збираць,
Капъ ничо́го свое ни даць.
Ў косцелѣ ня бываецъ спѣвакомъ,
На кирмаши ходзиць ракомъ.
Осянины часомъ у цябе, —
Тогды нима роўны табѣ.
Гдзѣ хрэзбины чувашъ,
Хоць ня кумомъ, — тамъ бываешъ,
А ў вясельі хто съ приносомъ,
А ты перши прйдзешъ зъ носомъ;
Пьешъ, яси, ашъ празъ горло,
Ни одному и назадъ поперло.
Али гдзѣ горѣлка бываецъ,
Часомъ и на смерць запалаецъ;
А ни запалиць, дыкъ повалицъ по дарозѣ,
Одморозишь руки, ноги, —
Вотъ тогды вѣчны убоги.
Пойдзешъ тогды по горэлымъ,
Што празъ своволу сголѣлымъ.
Якъ святы дзень пройшоў, —
Ўзяў мяшбѣкъ насыпаў
Ды ў каршму пошоў, —
Што пропіў, а рэшто згубіў.
Тольки сабѣ заліў вѣчи,
Пришоў домоў ў ночі.
Якъ ўстануць ў дома сварипца,
Ёнъ ня уцярпѣў, зачаў бицци.
Ахъ! не съ такимъ осподарствомъ, брацця,
Капъ ня были пустки ў хацѣ.
Якъ станемъ на страшнемъ сўдзѣ,
Ня добра тамъ такимъ будзя:
Добрымъ до неба на вѣки,
А злымъ до пекла на мэнки.
Ня выкупиць бацьки и маці,

Хоць бы роднаго дзицяци,
 Ани пань слуги своей,
 Хоць у яго гроши много.
 А тамъ хоць найбольшому пану,
 Ёсё яму будзиць дано.
 Якъ хто скажиць праўду зъ боку,
 Дыкъ яму' якъ соль ў вѣку.
 Што годъ мяжѹ разрываецъ,
 А ўсе тамъ хлѣба шукаецъ.
 А ў-мяжѹ ни знайдзешъ хлѣба,
 Капъ Богъ даў намъ такъ и неба.
 Мы дзівимся гаратнѣму,
 Што ёнъ часомъ радъ чужому.
 Іншы ажъ надто свойго маецъ.
 А ўсё чужого хапаецъ.
 Сколькі снопоў одмолѣецъ,
 Столькі и на торгу поволочецъ.
 А цяперъ, пане, Якіме,
 Будзимъ моляцы и мякине ¹⁾.
 Зап. ученикомъ Свислочевской семинаріі Ракоцкій.

1) Подобныхъ виршей не мало въ ходу среди русскаго населенія Сѣверо-Западнаго края. Несмотря на неуклюжесть ихъ внѣшней формы, онѣ отличаются значительнымъ богатствомъ своего религіозно-нравственнаго и бытового содержанія, и потому не могутъ не послужить подспорьемъ для научныхъ изслѣдованій въ области этнографіи означеннаго края. Современемъ мы надѣемся сообщить этого рода виршей въ большемъ количествѣ. Ш.

ПРИМѢЧАНІЯ И ДОПОЛНЕНІЯ.

Къ стр. 26—27. № 15: «Пошелъ козелъ за орѣхами». Богѣ полный бѣлорусскій вариантъ этой байки мы находимъ въ 3-мъ выпускѣ Бѣлорускаго сборника г. Романова, на стр. 12, № 8, подъ заглавіемъ: «Коза въ орѣхахъ». Въ Великорусіи эта байка, только въ формѣ пѣсни, пользовалась значительнымъ распространеніемъ въ прежнее дореформенное время. Изъ извѣстныхъ въ печати вариантовъ (сказки Аван., I, стр. 26, № 2, «Дѣтск. пѣсни». Безсонова, № 101 и нѣкот. др.) мы приводимъ ниже для сравненія одинъ, какъ богѣ сжатый, записанный г. Кудрявцевымъ въ Нижегородской губерніи:

Пошелъ козелъ по лыки,
 Коза по орѣхи.
 Козелъ пришелъ съ лыками,
 Козы нѣтъ съ орѣхамп.
 «Добро-же ты, коза!
 «Нашлю на тя волковъ».
 Волки нейдутъ козу драть,
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, волки!
 «Нашлю на васъ люди».
 Люди нейдутъ волковъ бить,
 Волки нейдутъ козу драть,—
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же вы, люди!
 «Нашлю на васъ дубье».
 Дубье неидетъ людей бить,
 Люди нейдутъ волковъ брать,
 Волки нейдутъ козу драть —
 Козы нѣтъ съ орѣхами.
 «Добро-же ты, дубье!
 «Нашлю на тебя огонь».
 Огонь неидетъ дубье жечь,
 Дубье неидетъ людей бить и т. д.
 «Добро-же ты, огонь!
 «Нашлю на тебя воду».
 Вода неидетъ огонь тушить, и т. д.
 «Добро-же ты, вода!
 «Нашлю на тя быковъ».
 Быки нейдутъ воду пить, и т. д.
 «Добро-же вы, быки!
 «Нашлю на васъ ножп».
 Ножи нейдутъ быковъ колоть, и т. д.

«Добро-же вы, ножи!
«Нашлю на васъ камни».

Камни пошли ножей тупить,
Ножи пошли быковъ колоть,
Быки пошли воду пить,
Вода пошла огонь лить,
Огонь пошелъ дубье жечь,
Дубье пошло людей бить,
Люди пошли волен стрѣлять,
Волен пошли козу драть —
Пришла коза съ орѣхами.

Изъ Нижегородскаго сборника Гацискаго, т. IV, стр. 238—4.

Не менѣе значительно распространение варіантовъ этой любовной пѣсни и среди другихъ культурныхъ европейскихъ народовъ, какъ славянскаго и германскаго, такъ и романскаго племени. Для сравненія приведемъ здѣсь только тѣ изъ нихъ, которые оказались въ нѣтъющихся у насъ подъ руками сборникахъ.

а) Чешскій.

Jukel a hrom.

Šel Jukel na pivo,
Na dobré pivíčko,
Šla žena pro Jukla
«Pojd domů brzičko!»
Jukel nechce domů jít,
Že se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo
Na dobré pivíčko.
Poslala pro psika,
Aby pes Jukla kous.
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jít,
Že se mu chce ještě pit,
Že půjde na pivo,
Na dobré pivíčko.
Poslala je pro kej,
Aby kej psa mlátil:
Kej nechce psa mlatit,
Pes nechce Jukla kousat,
Jukel nechce domů jít, atd.
Poslala pro oheň
Aby oheň kej palil:
Cheň nechce kej palit,

Kej nechce psa mlatit
 Pes nechce Jukla kousat, atd.
 Poslala pro vodu,
 Aby oheň hasila:
 Voda nechce oheň hasit,
 Oheň nechce kej palit,
 Kej nechce psa mlatit, atd.
 Poslala pro vola,
 Aby vůl vodu pil:
 Vůl nechce vodu pit,
 Voda nechce oheň hasit,
 Oheň nechce kej palit, atd.
 Poslala pro řezníka,
 Aby řezník vola bil:
 Řezník nechce vola bit,
 Vůl nechce vodu pit,
 Voda nechce oheň hasit, atd.
 Poslala pro bábu,
 Aby odčarovala:
 Baba nechce čarovat,
 Řezník nechce vola bit,
 Vůl nechce vodu pit, atd.
 Poslala pro čerta,
 Aby čert bábu vzal:
 Cert nechce bábu brát,
 Bába nechce čarovat,
 Řezník nechce vola bit, atd.
 Poslala pro hroma,
 Aby hrom čerta tlouk:
 Hrom začne čerta tlouct,
 Cert začne bábu brát,
 Baba začne čarovat,
 Řezník začne vola bit,
 Vůl začne vodu pit,
 Voda začne oheň hasit,
 Oheň začne kej palit,
 Kej začne psa mlatit,
 Pes začne Jukla kousat,
 Jukel už chce domů jít,
 Že už se mu nechce pit;
 Ach to dobré pivo,
 To dobré pivičko!

Z Hradecka—Srov. Suš. 624; Kol. II, 54; Koryt I, 64; Meinh. 91, 198. —Изъ
 сборн. Эрбена. Prostonarodni Česke písně a ři kadla v Praze 1864., стр. 379—80.

6) Нѣмецкія.

Jokel.

Es schickt der Herr den Jokel aus,
 Er soll den Haser schneiden;
 Der Jokel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.
 Da schickt der Herr den Pudel aus,
 Er soll den Jokel beißen;
 Der Pudel beißt den Jokel nicht,
 Der Jokel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr den Prügel aus,
 Er soll den Pudel schlagen;
 Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel beißt den Jokel nicht,
 Der Jokel schneid't den Haser nicht
 Und kommt auch nicht nach Haus.

Da schickt der Herr das Feuer aus,
 Es soll den Prügel brennen;
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prügel schlägt den Pudel nicht,
 Der Pudel u. s. w.

Es schickt der Herr das Wasser aus,
 Es soll das Feuer löschen;
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer brennt den Prügel nicht,
 Der Prügel u. s. w.

Da schickt der Herr den Döfen aus,
 Er soll das Wasser saufen;
 Der Döfe säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser löscht das Feuer nicht,
 Das Feuer u. s. w.

Da schickt der Herr den Schlächter aus,
 Er soll den Döfen schlachten;
 Der Schlächter schlacht den Döfen nicht,
 Der Döfe säuft das Wasser nicht,
 Das Wasser u. s. w.

Da schickt der Herr den Henker aus,
 Er soll den Metzger hängen;

Der Hentler hängt den Metzger nicht.
 Der Schlächter schlächt den Ochsen nicht,
 Der Ochse u. s. w.

Da geht der Herr selbst hinaus
 Und macht gar bald ein End' daraus;
 Der Hentler hängt den Schlächter nun,
 Der Metzger schlächt't den Ochsen nun,
 Der Ochse säuft das Wasser nun,
 Das Wasser löscht das Feuer nun,
 Das Feuer brennt den Prügel nun,
 Der Prügel schlägt den Pudel nun,
 Der Pudel beißt den Fasel nun,
 Der Fasel schneid't den Hafer nun.
 Und kommt sofort nach Haus.

Erlaß Volkslieder. Изъ «Liedersibel» Э. Л. Рохгольца, стр. 106—8.

Тотъ-же Рохголецъ въ другой своей известной книгѣ: „Memanisches Kinderlied und Kinderspiel aus der Schweiz“ послѣ приведенія двухъ вариантовъ пѣсни Joggeli на мѣстномъ швейцарскомъ жаргонѣ, сообщаетъ слѣдующее:

«Въ фельетонѣ Pays, journal de l'empire 24 oct. 1853, напечатана слѣдующая народная пѣсня изъ окрестности Невирмонъ:

в)

Le conjurateur et le loup.

J'ya un loup dedans un bois,
 Le loup ne veut sortir du bois,
 Ha, j'te promets, compèr Brocard,
 Tu sortiras de ce lieu-là!

Le loup ne veut pas sortir du bois,
 Il faut aller chercher de chien.
 Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher le chien,
 Le chien n'veut japper au loup,
 Le loup ne veut pas sortir du bois,
 Ha, j'te promets, etc.

Il faut aller chercher l'bâton,
 L'bâton ne veut pas battre le chien,
 Le chien ne veut etc.

Il faut aller chercher le feu,
Le feu n'veut pas brûler le bâton,
L'bâton etc.

Il faut aller chercher de l'eau,
L'eau n'veut pas éteindre le feu.

Il faut aller chercher le veau,
Le veau ne veut pas boire l'eau.

Il faut aller chercher l'boucher,
L'boucher n'veut pas tuer le veau.

Il faut aller chercher l'Diable,
Le Diable veut bien venir,
L'boucher veut bien tuer le veau,
Et le veau veut bien boire l'eau,
L'eau veut bien éteindre le feu,
Le feu veut bien brûler l'bâton,
L'bâton veut bien battre le chien,
Le chien veut bien japper au loup,
Le loup veut bien sortir du bois,
Ha, j'te promets, compèr Brocard,
Tu sortiras de ce lieu-là!

Изъ сопоставленія уже однихъ приведенныхъ пѣсенныхъ текстовъ нашей байки мы видимъ, что пункты сходства, почти тождества, преобладаютъ въ нихъ надъ сторонами различія. За то основная идея у нихъ у всѣхъ одна и таже: наказать лѣниваго и нерадиваго за неисполненіе ихъ обязанностей. Богѣ или менѣе длинный рядъ попытокъ исполнить заданное порученіе предлагается послѣдовательно разнымъ, довольно грознымъ агентамъ, но никто изъ нихъ за это не берется, пока очередь не доходитъ до послѣднаго, которому наконецъ и удается удовлетворить требуемое. Разницу мы замѣчаемъ только въ томъ, что въ русскомъ варіантѣ этотъ послѣдній—кампъ, въ чешскомъ—громъ, въ нѣмецкомъ—хозяинъ, во французскомъ—дьяволъ. Все это просто зависитъ отъ направленія и склада фантазій даннаго народа, отъ его воззрѣній на природу, отъ окружающихъ его бытовыхъ условій и т. п. Отсюда же объясняется и разница въ побудительной причинѣ дѣйствій въ различныхъ редакціяхъ нашей пѣсни: въ одной—коза не возвращается съ орѣхамъ, въ другой—пьяный мужъ не идетъ изъ кабака домой, въ третьей—работникъ не хочетъ жать овесъ, въ четвертой—волкъ не выходитъ изъ лѣса. Что-же касается до формы изложенія, то она во всѣхъ редакціяхъ одна и таже, съ тою только разницею, что число выбираемыхъ въ исполнители кары въ одной больше, въ другой меньше.

Теперь естественнымъ образомъ возникаетъ вопросъ: чѣмъ объяснить такое поразительное сходство, такое общее согласіе въ идеѣ, со-

держаніи и даже внѣшней формѣ трактуемой пѣсни въ ея различныхъ редакціяхъ у разныхъ народовъ? Какъ будто всё онѣ болѣе или менѣе вѣрныя копія съ одного и того-же оригинала? Довольно вѣскія, какъ намъ кажется, указанія для разрѣшенія этого вопроса мы находимъ въ той же книгѣ Рохгольца. На стр. 153, вслѣдъ за приведеннымъ выше французскимъ текстомъ, онъ говоритъ слѣдующее:

«Первоначальный халдейскій текстъ, послужившій основаніемъ ко всѣмъ приведеннымъ вариантамъ, мы находимъ въ сборникѣ еврейскихъ пасхальныхъ пѣснопѣній и рассказовъ подъ заглавіемъ *Sepher Haggadah* (т. е. книга сказаній), которая, по указанію Бутфора, въ изданной имъ Bibliotheka Rabinica, вышла въ свѣтъ въ Венеціи въ 1609 г. Объ этой пасхальной пѣснѣ фонъ Гардтъ (*Verbst von der Gardt*) написалъ на латинскомъ языкѣ цѣлый трактатъ *De Haedo* (Helmstett 1727) и ему до настоящаго времени принадлежитъ честь разрѣшенія загадки этой сказочной рацен. Халдейскій текстъ, тамъ помѣщенный, представляетъ слѣдующій ходъ дѣйствій. Тутъ у Рохгольца слѣдуетъ часть пѣсни въ нѣмецкомъ подстрочномъ переводѣ, а остальная часть только въ сжатомъ пересказѣ содержанія. Мы же съ своей стороны считаемъ весьма умѣстнымъ привести здѣсь цѣликомъ эту загадочную пѣсню въ русскомъ переводѣ, помѣщенномъ при еврейскомъ текстѣ *Seder Haggada* (изд. кажется въ Вильнѣ). Мы позволили только себѣ исправить нѣкоторые отступленія отъ оригинала и сократить повторенія:

Хад гадья, хад гадья!

Одинъ козликъ, одинъ козликъ! ¹⁾

Котораго купилъ отецъ за двѣ зузы ²⁾

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

Пришла кошечка и съѣла козлика и т. д.

Пришла собаченка и укусила кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла палочка и прибила собаченку, что укусила кошечку и т. д.

Пришелъ огонекъ и сжегъ палочку, что прибила собаченку, укусившую кошечку, что съѣла козлика и т. д.

Пришла водица и потушила огонечекъ, что сжегъ палочку и т. д.

Пришелъ быкъ и выпилъ водицу, что потушила огонечекъ, сжегшій палочку, которая прибила собаченку и т. д.

Пришелъ рѣзникъ и убилъ быченочка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибившую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ ангелъ смерти и убилъ рѣзника, что зарѣзалъ быченочка

1) Этотъ припѣвъ повторяется послѣ каждой строфы.

2) Мелкая монета.

который выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавшую собаченку, которая укусила кошечку и т. д.

Пришелъ Святый (т. е. Богъ) — да будетъ онъ благословенъ! — и умертвилъ ангела смерти, что убилъ рѣзника, который зарѣзалъ бычечка, что выпилъ водицу, потушившую огонечекъ, что сжегъ палочку, прибавшую собаченку, которая укусила кошечку, что съѣлъ козлика, котораго купилъ отецъ за двѣ зузы.

Одинъ козликъ, одинъ козликъ!

«Фонъ Гардтъ — продолжаетъ почтенный этнографъ — видитъ въ этомъ преслѣдуемомъ козликѣ судьбы еврейскаго народа, которому суждено испытать на себѣ гнѣть цѣлаго ряда своихъ гонителей до тѣхъ поръ, пока наконецъ самъ Господь не избавитъ его отъ нихъ, а въ подтвержденіе своего взгляда онъ ссылается на слѣдующія слова пророка Іереміи (глава 30, ст. 16, 17): «... всѣ пожирающіе тебя, будутъ пожраны, всѣ притѣснители твои, всѣ они въ плѣнъ пойдутъ, разорители твои будутъ разорены и грабители твои преданы будутъ грабежу».

«Я дамъ тебѣ врачество и исцѣлю тебя отъ ранъ твоихъ, — говоритъ Господь, — ибо они назвали тебя отверженномъ, говоря: это пустыня, о которой никто не спрашиваетъ». Это сопоставленіе указываетъ намъ и основаніе, почему пѣсня о козликѣ могла удержаться до нашихъ дней въ еврейской лутургии и ежегодно серьезно и ревностно распѣвается въ первые дни вечера пасхи. Эта пѣсня имѣетъ для евреевъ такое-же религиозное значеніе, какъ для лютеранъ: „Ein Lämlein geht und trägt die Schuld“ ест.

«Еврей-раціоналисты новѣйшаго времени уже не находятъ, конечно, такого историческаго соотношенія къ своей пасхальной пѣснѣ. Когда Андрей Тейбнеръ (см. его соч. *Muthmaßung von den altjüdischen Ostertied: Ein Lämlein*, глава 2, стр. 22) спросилъ о значеніи ея одного польскаго еврея, то онъ получилъ отъ него такое объясненіе: «пѣсня эта указываетъ, что въ нашемъ мірѣ одинъ имѣетъ верхъ надъ другимъ и каждая тварь имѣетъ своего повелителя».

Далѣе приводятся нѣкоторые интересныя бібліографическія указанія литературы нашего предмета и затѣмъ сообщается, что рядомъ съ текстомъ еврейско-нѣмецкой ритуальной пѣсни уже въ давнее время былъ въ ходу и другой, общенѣмецкій, который начинался не съ *козлика*, а съ собственнаго личнаго имени: *Joggel*. Но интереснѣе всего для насъ слѣдующее мѣсто изъ цитируемаго нами замѣчанія Рохгольца: «Какъ пѣсня о козликѣ до нашихъ дней служила и служить евреямъ для ритуальныхъ цѣлей, такъ точно пѣсня о „Joggel“ въ новѣйшее уже время распѣвалась при христіанскихъ религиозныхъ торжествахъ. Такъ напримѣръ въ 1810 г. полковникъ Фленсбергъ сообщалъ въ Мюнхенскомъ журналѣ „*Zoss*“ пѣсню, которая въ концѣ праздника св. Ламберта (17-го сентября) распѣвается въ Вестфальскомъ соборѣ при процессіи, состоящей изъ монаховъ и мирянъ, при чемъ, въ заключеніи, всѣ пляшутъ вокругъ освященныхъ вѣнковъ изъ зелени. И въ этой пѣснѣ съ начала до

конца проходить весь рядъ уже знакомыхъ намъ пѣсенныхъ лицъ. Начинается только эта пѣсня такъ:

Der Herr, der schickt den Jäger auß,
Soll die Birnen schmeißen и т. д.

Если же теперь, ознакомившись ближе съ халдейскимъ оригиналомъ нашей пѣсни, проведемъ строгую параллель между нимъ и его копіями или подражаніями на почвѣ европейскихъ языковъ, то мы замѣтимъ въ послѣднихъ довольно крупныя отличія отъ перваго. Такъ напр. въ первомъ основная идея та, что слабый въ этомъ мірѣ становится жертвой болѣе сильнаго, во вторыхъ же высказывается мысль о необходимости наказанія для непослушныхъ и строптивыхъ. Далѣе: въ оригиналѣ никакого проступка или преступленія, заслуживающаго наказанія не выставлено на видъ: кошка съѣдаетъ ни въ чемъ виновнаго козлика, только потому, что она сильнѣе его, затѣмъ она сама въ свою очередь становится жертвой болѣе сильной твари, а эта еще сильнѣйшей силѣ и т. д. Въ подражаніяхъ же всѣ власть имѣющіе, призываемые къ карательнымъ дѣйствіямъ противъ виновныхъ, какъ-бы сталкившись между собою, рѣшительно не повинуются призыву. И самымъ тономъ оригиналъ нашъ отличается отъ его передѣлокъ на европейской почвѣ. Тамъ онъ сильно отзывается элегіей, какъ бы похороннымъ причитаніемъ, — здѣсь же онъ звучитъ сиѣлымъ, бравурнымъ настроеніемъ.

Нѣкоторыя беззѣй интересныя соображенія по трактовскому здѣсь вопросу читатель найдетъ еще въ статьѣ французскаго ученаго E. Monet: *La chanson de Bricon* (въ *Revue de l'histoire des Religions* и въ отд. от.).

Къ стр. 62, № 30. «Иванъ Попельшъ». — Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 226, № 36, у Аванасьева: Сказки. I, стр. 316, № 75, и IV, стр. 111: Ив. Попельшъ.

Къ стр. 74, № 38. Ср. тамъ же III, 91—5 и IV, 407—11.

Къ стр. 80—86, №№ 40—44. «Бобовое зерно». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 380, № 2: Бобокъ, и стр. 381, № 4: Бобника.

Къ стр. 86—91, №№ 45—6. «Кадигорошкы». — Ср. у Манжуръ: «Сказки, пословъ» и т. п. во II т. Сборн. Харьковск. Историко-Филологич. Общ. (отдѣльно) стр. 28, и у Добровольскаго, 624: Катигорошинка.

Къ стр. 91—7, №№ 47—49. «Бабина дочка и дѣдова дочка». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 361—5 и у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 63—8, №№ 14—16.

Къ стр. 98—102, №№ 51 и 52: «Музыка Климята и черпн». Ср. у Драгоманова «Малор. народн. преданія и рассказы», стр. 52—3.

Къ стр. 110—116, № 54: «Ивашка-барашка-мядвяжъ вушко». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 229, № 61.

Къ стр. 102, № 53: «Сучиный сынъ». См. у Манжуръ: «Сказки, пословъ» и т. п. стр. 24, и у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 252—269, №№ 68 и 69.

Къ стр. 120—127, № 57: «Климя». Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 362: «Климя и чортъ».

Къ стр. 128—33, №№ 58 и 59: «Котъ в дурень». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 219—26, №№ 33—5.

Къ стр. 151, № 71. «Коваль и одвобокуя гора» — Ср. у Романова, тамъ же, стр. 211, № 29: «Куваль бѣды искавъ», у Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 510, № 11: «Про чоловіка, що шукавъ біду» и у Аванасьева (сказки) III, стр. 100: «Лихо одноглазое».

Къ стр. 163, № 78: «Павъ и мужикъ». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 181: «Роги».

Къ стр. 187, № 89. Ср. тамъ же, стр. 382.

Къ стр. 213, № 100. «Казка про попа и дзаяа». Ср. у Добровольскаго, Смоленск. этногр. сборн., I, стр. 675, № 3.

Къ стр. 241, № 112. Ср. у Чубинскаго, «Труды», т. II, стр. 530—537.

Къ стр. 242, № 113: «Рабинъ и теленокъ» Ср. у Добровольскаго I, 704, № 16: «Какъ попъ тѣлѣся» и у г. Манжуръ въ выше назв. сборн. стр. 94: «Якъ чоловікъ тѣлѣся».

Къ стр. 244—257: «Не любо—не слухай». Ср. у Романова, Бѣлор. сборн., вып. III, стр. 413—18; Смолен. этногр. сборн., Добровольскаго, I, стр. 659—62; Чубинскаго «Труды», т. II, стр. 517, № 13; Драгоманова: «Малор. народн. предан. и рассказы», стр. 338, № 26, и у Манжуръ «Сказки» и т. п. стр. 83: «Брехня».

Къ стр. 308—10, № 143. «Мужикъ и павичъ». Ср. у Манжуръ «Сказки» и т. п., стр. 121: «Школяръ та мужикъ».

Къ стр. 321, № 158: «Осторожный докладчикъ».

Для сравненія приводимъ польск. вар. изъ книги гр. Е. Тишкевича «Opisanie powiatu Borysowskiego», стр. 428, подъ поговоркой: Prosto z mosta. «Gdy kto w mówieniu jest nieuważny, donosi o nieszczęściu, nic w mówieniu nie łagodząc. Jest anegdota, w której daje się przykład stopniowego oswajania ze smutną wiadomością: Posłaniec zapytany: co słysząc we dworze? powiada że wszystko dobrze, tylko się złamał scysoryk. Od czego? zdejmowano skórę ze stajennego konia. Przez co sginął? Poderwał się wodę wożąc. Naco?—Pożar był.—Z czego?—W czasie pogrzebu pani od lamp wszczął się.—Z czego umarła pani?—Z tęsknoty po zmarłych dziatkach».

Весьма вероятно, что этотъ анекдотъ перешелъ къ полякамъ, а черезъ нихъ посредство и къ бѣлоруссамъ, изъ сосѣдней Германіи, гдѣ онъ пользуется большимъ распространеніемъ. Въ сообщеніи гр. Тишкевича онъ не безъ памятія значительно сокращенъ. Болѣе обстоятельную передачу его находимъ у Гебеля, въ его *Schaffstädtlein*, подъ заглавіемъ: „Ein Wort giebt daß andere“, т. е. «слово за слово»:

«Одинъ богатый господинъ изъ Швабін отпиралъ своего молодого сына въ Парижъ, чтобы онъ научился тамъ французскому языку и кое-какимъ хорошимъ манерамъ. Черезъ годъ, или немного болѣе, туда же прибылъ изъ отцовскаго дома одинъ работникъ. Увидѣвши его, нашъ молодчикъ съ радостнымъ удивленіемъ вскричалъ: «Ба! какими судьбами ты здѣсь? Что новаго у насъ дома?»

— Новаго немного, только дней 10 тому назадъ вашъ прекрасный вороной конь, подаренный вамъ въ прошломъ году вашимъ охотничьимъ товарищемъ, подохъ.

«О бѣдное животное! отчего же однако?»

— Оттого, видно, что больно много нажрался стервятини, когда одинъ за другимъ наши прекрасныя лошади передохли.

«Какъ! вся четверка нашихъ вороныхъ прекрасныхъ лошадей пала? Какъ же это случилось?»

— Онѣ очень ужъ измучились отъ возки воды, когда горѣлъ вашъ домъ и дворъ. И вѣдь все это ни къ чему не послужило.

«О Боже!» вскрикнулъ Вильгельмъ отъ ужаса, «нашъ прекрасный домъ сгорѣлъ! Какъ же это?»

— По неосторожности съ огнемъ при трупѣ вашего покойнаго батюшки: его хоронили ночью, при факелахъ. А для пожара вѣдь одной искорки достаточно.

«Злосчастныя вѣсти!» воскликнулъ Вильгельмъ. «А что же сталося съ моей сестрой?»

— Вашъ батюшка и умеръ-то именно съ печали, когда узналъ, что барышня, сестрица ваша, ребеночка родила, мальчика. Кромѣ этого у насъ мало новаго. Изъ Гебеля: «*Scharfästlein des rheinischen Hausfreund* (отд. изд.), стр. 110». Въ дни моей молодости мнѣ довольно часто приходилось слышать этотъ анекдотъ (только подъ названіемъ: „*Die Geschichte vom [schwarzen] Haken*“) отъ стараго своего учителя, отставнаго прусскаго офицера, и каждый разъ непременно по поводу непрямого, уклончиваго отвѣта со стороны ученика на предложенный ему вопросъ при выпрашиваніи урока.

Къ стр. 324, №№ 163 и 364. Ср. также «Труды» Чубинск. II, стр. 618, № 87, и у Романова вып. II, стр. 433.

Къ стр. 334—40. Краснобайки. Ср. Смоленскій этнограф. сборн., Добровольскаго, I, стр. 658.

Къ стр. 343—4, №№ 187—9. О происхожденіи медвѣдя. Ср. у Роман. Бѣлор. сборн., вып. IV, стр. 22, № 17 и стр. 168, № 24, Драгом. «Малор. предан. и рассказы», стр. 5, № 10 и Верещагина. «Вотьяки Сосновскаго края» въ III вып. XIV тома «Записокъ» И. Р. Георг. Общ. по отдѣленію этногр., стр. 147.

Къ стр. 355, № 205. О впахъ. Для сравненія приводимъ цѣлкомъ изъ вышеназваннаго Сборн., сказокъ и т. п. г. Мавжуры (стр. 144) слѣдующее малор. преданіе объ этомъ предметѣ: «Була собі таки стара баба, що за старостію та хворостію не злужа вже нічого робити, а бізъ дила їйи нудио сидити. Отъ вона и давай Бога просити: дай, каз, Господи, менн яку небудь роботу. Богъ узявъ тай дай їйи воши, отъ вона и давай ихъ тоди ськати».

Къ стр. 355—60, №№ 206—9. «Отъ чего колосъ хлѣбныхъ растеній такъ малъ?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 169, № 28, Смоленск. этнограф. сборн. Добровольскаго, ч. I, стр. 289, №№ 58 и 59, у Драгоманова «Малор. народн. преданія и рассказы», стр. 14, № 99, и «Труды» Чубинскаго, I, стр. 156. Эта легенда распространена и у нѣмцевъ. Вотъ какъ она у нихъ рассказывается:

«Въ древнія времена, когда Богъ еще самъ странствовалъ по землѣ, плодородіе почвы было гораздо больше, чѣмъ теперь; тогда колосы были

не только въ 50 или 60, но въ 400 и 500 разъ больше. Тогда зерна на стеблѣ были съ низу до самого верху — во всю длину. Но таковы ужъ люди! въ довольствѣ они пренебрегаютъ даромъ Божиимъ, становятся равнодушными и легкомысленными.

Однажды мимо ржаного поля шла женщина съ ребенкомъ, который, рѣзаясь и прыгая, упалъ въ лужу и замаралъ на себѣ платице. Тогда мать нарвала цѣлую горсть прекрасныхъ колосьевъ и обтерла ими ребенка. Когда Господь Богъ, проходившій тутъ какъ разъ въ это время, это увидѣлъ, то онъ разгнѣвался и сказалъ: «Отнынѣ ржаной стебель не будетъ болѣе носить колосьевъ. Люди недостойны небеснаго дара». Всѣ люди, тутъ бывшіе и слышавшіе эти слова, испугались, пали на колѣни и взмолились, чтобы Богъ оставилъ на стеблѣ хоть немного колосьевъ: если ужъ они сами того не заслуживаютъ, то хоть ради невинныхъ куръ, которыя безъ того умрутъ съ голоду. Господь, предвидѣвшій ихъ бѣдствіе, умиосердился и исполнилъ эту просьбу. Такимъ образомъ на верхушкѣ стебля и остался колосъ въ томъ видѣ, въ какомъ онъ растетъ и теперь. Изъ «Kinder- und Hausmärchen, gesammelt durch die Brüder Grimm» II. В. Bibliotheksausgabe, стр. 322».

По другой нѣмецкой легендѣ, приводимой вкратцѣ въ «Deutsche Pflanzen» (арс) Пергера (стр. 109), причина смягченія гнѣва Божія объясняется ходатайствомъ св. Дѣвы. — Г. Потанинъ въ IV вып своихъ «Очерковъ Сѣв.-Западной Монголіи, стр. 352 сообщаетъ два сказанія о хлѣбѣ, которыя оказываются тоже весьма сходными съ нашими вариантами, особенно съ № 206. Вотъ эти сказанія:

а) «Въ старое время не свѣтъ, а бѣлая мука (Цаганъ гулюръ) падала съ неба зимой на землю. Одна женщина имѣла единственнаго сына; онъ огадился, она потерла его тѣстомъ, и съ той поры вмѣсто муки стали падать свѣтъ. (Байнъ-Цыганъ, Дюрбюгъ г. Улантомъ).

б) Прежде зерна покрывали стволъ жита отъ верхушки до земли; кто-то ногой ошмыгивалъ зерна, и они всѣ осыпались; прибѣжала собака и стала просить оставить для нея. Только и осталось, сколько теперь есть въ колосѣ. Поэтому слѣдуетъ застѣвать хлѣбъ на собаку или на дѣтей, чтобы хлѣбъ хорошо родился». — См. также у Верещагина. «Вотьяки Сосновск. края» въ Зап. И. Р. Г. Об., по отд. этногр. т. XIV, вып. II, стр. 93.

Къ стр. 360, № 210. «Богачъ и бѣдная вдова». Ср. въ Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 11—13, №№ 3 и 6.

Къ стр. 365—7, № 214. «Богъ и святой Микола». Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, стр. 165, № 17.

Къ стр. 370, № 216: «Богъ, понъ и Микола». Ср. у Чубинскаго «Труды», т. I, стр. 153, и II, стр. 329, № 821: «Про Бога и Петра». (Сказка эта, какъ видно, оплетена собственно изъ двухъ); у Драгоманова: «Малор. народныя преданія и рассказы» стр. 129, № 27: «Спасъ, св. Петръ и злая жена» и у Аванасьева «Народн. русск. легенды» № 1: «Чудесная молотба» и въ «Примѣчаніяхъ» № 1. Въ заключеніе приводимъ слѣдующій нѣмецкій вариантъ, весьма схожій съ нашимъ.

«Спаситель со своимъ спутникомъ Петромъ, во время своего странствія по землѣ, пришелъ въ мѣстечко Нидерлатанхъ, въ Баваріи; они попросились на ночлегъ въ одинъ крестьянскій дворъ, на что скупой его владѣлецъ согласился, но съ тѣмъ одностороннимъ условіемъ, чтобы они оба помогли ему въ молотбѣ. Въ два часа ночи хозяинъ сталъ будить Петра. Когда же послѣдній продолжалъ себѣ спать, то нашъ крестьянинъ разсердился и далъ ему нѣсколько тумаковъ. Тогда Спаситель, по благости своей, перелегъ впередъ, а Петру велѣлъ лечь къ стѣнѣ. Но когда крестьянинъ опять пришелъ и увидѣлъ лежащаго впереди все еще спящимъ, то подумалъ: «нѣтъ, съ этимъ ничего не подѣлаешь» и надѣлилъ нѣсколькими ударами лежащаго у стѣны. Наконецъ наши странники отправились на ригу. Здѣсь Спаситель выдернулъ колосъ изъ одного снопа, приложилъ его къ горѣвшему вблизи огарку и пока колосъ сгорѣлъ, изъ него съ легкимъ шумомъ посыпалось столько зеренъ, что вскорѣ изъ нихъ образовалась цѣлая куча. Скупой крестьянинъ смотрѣлъ на все это съ жадностью, и когда Господь ушелъ, онъ вздумалъ ему подражать. Но огонь попалъ въ снопъ и вскорѣ вся рига сгорѣла до тла. Петръ былъ отмщенъ и крестьянинъ наказанъ за то, что недовольствовался даромъ Божиимъ». *Deutsche Pflanzenfage von Berger*, стр. 117.

Къ стр. 373—6, № 218 и 219. О пустынникѣ. Ср. у Драгоманова: «Малор. народн. предан. и рассказы», стр. 141: «Какъ молились святые въ старину». Здѣсь будетъ кстати привести новый малорусск. вар. изъ Кіевск. Старины 1888 г.).

«Я не разъ слышалъ въ Кіевщинѣ слѣдующій довольно извѣстный рассказъ: 1) Бувъ собі чоловікъ, що живъ у лиси и скакавъ зъ колоды на колоду, приговоруючи: оце тобі, Боже, а це мені, Боже; Отакъ вінъ собі спасався и такий вже спасений бувъ, що мигъ зверху по воді ходити. Коли тимъ лисомъ иде чернець. Прийшовъ вінъ до того чоловіка, тай питається: що це ти, чоловіче добрий, робишь? — Спасаяся; важе. — «То не такъ же треба спасатися». И навчивъ його всихъ молитвъ якъ треба, сказано по церковному. Радійде вже тай чоловікъ; годи вже скакати зъ колоды на колоду; молитися вже такъ, якъ його навчено. Коли забувъ вінъ йідно слово. Бижить випъ, догоняє ченця, щобъ його навчивъ то слово. Прибігає до моря, ажъ бачить — чернець вже попливъ, куды йому треба. Той чоловікъ дававъ бигти по воді; коли бачить, вода йому ноги ажъ за кистки займає. То вінъ вернувся и дававъ зновъ скакати зъ колоды на колоду, та приговорувати: «оце тобі, Боже, а це мені, Боже» и ставъ випъ зновъ ходити по воді, якъ керше». (Кіевск. Старина, ноябрь 1888 г., ст. 268, О. Рыльск.: Къ изученію украинск. нар. мировоззрѣнія). Ср. также рассказъ гр. Л. Н. Толстаго: «Три старика». Первообразъ этого рассказа находится въ древне-еврейской литературѣ, — въ *Талмудѣ*, въ какомъ либо изъ *Мидрашей*, или же въ комментаріяхъ къ нимъ. Содержаніе этого рассказа я помню очень хорошо съ самыхъ юныхъ лѣтъ, но сдѣлать опредѣленную ссылку — теперь пока, къ сожалѣнію, не могу.

Къ стр. 399, № 225. «Почему бабы работаютъ не отдыхаячи?» Ср. Бѣлор. сборн. Романова, вып. IV, 10, № 3: «Богъ, баба и мужикъ» и

у Драгом. «Малор. народн. предан. и разск.» стр. 170: «Отчего же женщины больше работают?»

Къ стр. 409. «Солдаты и смерть» Ср. у Чубинскаго «Труды», II, стр. 430, № 131.

Къ стр. 437, № 257. Къ преданіямъ о камняхъ прибавимъ здѣсь для полноты еще одно, давно нами замѣченное, но по недосмотру не попавшее на надлежащее мѣсто въ текстъ этого тома. Оно записано г. Анимеге и напечатано въ 1853 г. во II вып. Этнографическаго Сборника Имп. Р. Геогр. Общества въ ст. «Народныя преданія и памятники».

«Въ селеніи Каменцѣ (имѣніе помѣщичи Павловнчевой, между Себежемъ и Люцеюмъ Витебской губ.) находятся курганы, вышиною до одного аршина и болѣе, пространствомъ до 400 квадратныхъ сажень... Подлѣ кургановъ, саженьхъ въ пяти, у дорожки, лежитъ дикій камень, продолговатый и плоскій, длиною аршина въ полтора, толщиною въ поперечникѣ съ одной стороны до 8, а съ другой 6 вершковъ, называемый крестьянами *плстунюмъ*. Крестьяне съ незапамятныхъ временъ кладутъ на него деньги, холсты, поясы и проч., приходя для подобныхъ приношеній иногда верстѣ за 50 и далѣе. Каждый изъ ближайшихъ жителей, проходя мимо этого камня, считаетъ долгомъ взять эти приношенія и при первомъ случаѣ доставить въ церковь. Крестьяне рассказываютъ объ этомъ камнѣ слѣдующее: «Была война; проходили войска и гнались за красивой, честной дзивицей. Дзивица тая вбѣгла отъ войска, сказала: лучшебъ я камнямъ по землѣ каталась, чѣмъ имъ на насмѣшку досталась, и, это сказавши, дзивица тая въ этотъ *плстунюмъ* камнѣ обярнулась».

«Не болѣе 15 лѣтъ тому назадъ, увѣренность въ необыкновенномъ значеніи упомянутого камня еще болѣе усилилась отъ слѣдующаго происшествія: одинъ мелкопомѣстный, достаточный помѣщикъ, и притомъ отлично воспитанный, римскаго исповѣданія, имѣлъ въ арендномъ содержаніи имѣніе версты за три отъ того камня и, издѣваясь надъ суетваріемъ крестьянъ, велѣлъ привезти этотъ камень къ себѣ въ мызу и положить подъ порогъ амбара, вмѣсто ступени, гдѣ онъ и пролежалъ лѣтъ пять. Между тѣмъ, со времени взятія камня, помѣщикъ самъ и жена его подвергались различнымъ болѣзнямъ и неудачамъ во всѣхъ предпріятіяхъ и оборотахъ: въ короткое время изъ порядочнаго состоянія похѣ, шикъ дошелъ до нищеты; наконецъ, увидавъ *что-то* (?) во снѣ и полагая, что причина всѣхъ тѣхъ несчастій—насмѣшки надъ камнемъ, онъ пригласилъ парочку людей изъ Невельскаго уѣзда, гдѣ имѣлъ тогда жительство, верстѣ за 100, положить этотъ камень опять на мѣсто».

Относительно роста камней и его прекращенія мы получили отъ почтеннаго И. О. Карскаго, уже по отпечатаніи отдѣла, слѣдующее допущеніе:

«Недавно одинъ изъ прихожанъ нашей церкви (въ с. Цитованяхъ, Россіенск. у., Ковенской губ.), крестьянинъ деревни Барановки, Оснѣ Кальвишъ, человѣкъ уже пожилыхъ лѣтъ, въ отвѣтъ на мой вопросъ: откуда взялись на свѣтѣ камни? сказалъ мнѣ слѣдующее:

«Вы думаете, что вы только одни знаете о камняхъ? — знаю и я то само, хоть и неграмотный. Мнѣ отецъ мой покойный передавалъ, что

въ началѣ земля вся была ровная и весьма урожайная, т. е. родила хлѣбъ не такъ какъ теперь, а въ десять разъ больше, потому что на ней и на показъ ни одного камня не было. Но вотъ дьяволы взбунтовались противъ Бога и захотѣли быть такими же, какъ онъ самъ. Тогда Богъ ихъ сбросилъ съ неба на землю, обратилъ въ камни и проклялъ, чтобы они болѣе не росли. И вотъ который теперь великій камень, то значить, былъ великій дьяволъ, а гдѣ видимъ маленькій камень, — тутъ, значить, былъ маленькій чортикъ. А кабы Богъ ихъ не проклиналъ и онибы все росли, такъ тогда не только что нельзя было бы землю пахать и рожь сѣять, но и ходить по землѣ не можно было бы человѣку. Вотъ и все». — Ср. также въ Бѣлор. сборн. г. Романова, вып IV, стр. 170, № 29.

Большое сходство съ предыдущими сообщениями заключаетъ въ себѣ относящееся сюда слѣдующее повѣрье Лужичанъ:

«Большіе камни растутъ въ землѣ и изъ земли, но если разъ они увидятъ солнце или только оно къ нимъ прикоснется, то они перестаютъ расти. У нихъ есть и дѣти; малютокъ часто находятъ приросшими къ большимъ. Они сростаются и изъ нихъ опять выходятъ большіе. Сначала они довольно мягки и извилисты и каменотесы однимъ ударомъ разбиваютъ въ куски подобные камни. Если-же эти куски опять зарыть въ землю, то они снова отвердѣютъ и сростаются. Говорятъ, что камни росли такимъ образомъ до Рождества Христова, но потомъ перестали расти и вотъ почему. Иисусъ Христосъ, во время своего странствія по землѣ, разъ какъ-то ударился о камень, за что и проклялъ всѣ камни, и съ тѣхъ поръ они перестали расти». (*Wendische Volksfagen und Gebräuche aus dem Spreewald. Von Wilibald von Schulenburg*, стр. 269).

Относительно же происхожденія камней мы во первыхъ напомнимъ читателю существующее у Малороссовъ повѣрье, по которому выходитъ, что горы, камни и прочія неровности на землѣ суть созданіе идола, т. е. дьявола: «Що Богъ создавъ, терівпе, чисте, а вже що идолове, там саме камінячка, і гори і вськи викрутаси. То идолъ такого понароблювавъ.» (См. М. Драгоманова. Малорусскія народныя преданія и разсказы, стр. 15, № 41). А во вторыхъ позволимъ себѣ еще привести здѣсь въ русскомъ переводѣ весьма интересное повѣрье эстовъ на этотъ счетъ.

«Каждый камень, а мѣловые въ особенности, снабжены чудесными письменами, но не всѣ люди могутъ ихъ разгадать. На этихъ камняхъ написана судьба каждого человѣка въ отдѣльности. *Kiritargod* (Каменные мудрецы), умѣющіе читать сокровенныя вещи на камняхъ, вотъ какъ объ этомъ толкуютъ: Когда Моисей, у подножія горы Синая, разбилъ скрижали закона, то вѣтеръ развѣялъ ихъ прахъ по всей землѣ и изъ каждой пылинки выросъ камень, а на каждомъ камнѣ написаны законъ и судьба людей» (*Wiedemann: Aus dem inneren und äusseren Leben der Esthen*, стр. 388 и 457).

Кстати замѣтимъ здѣсь, что вообще о камняхъ, какъ о предметѣ религіознаго поклоненія и суевѣрныхъ представленій народныхъ массъ, въ нашей литературѣ до сихъ поръ очень мало свѣдѣній, и даже тѣ немногія, которыми она располагаетъ, зарыты въ грудѣхъ Губернскихъ вѣдомостей и другихъ областныхъ изданій и пользоваться ими возможно

только однимъ счастливымъ, въ этомъ отношеніи, столичнымъ жителямъ. По этому не малую услугу оказали бы отечественной этнографіи тѣхъ, кто взялъ бы на себя трудъ собрать во едино и издать въ свѣтъ все то, что найдется по части культа камней въ литературѣ нашей и иностранной. Но до тѣхъ поръ мы считаемъ излишнимъ присоединять къ настоящей нашей замѣткѣ немногія слѣдующія, болѣе важныя бібліографическія указанія, которыя, если не ученымъ спеціалистамъ (они, понятно, всегда хорошо освѣдомлены по части бібліографіи своего предмета), то кому-нибудь изъ серьезныхъ любителей народовѣдѣнія авось пригодятся.

1. *Der Mensch in der Geschichte von Bastian*. Т. III, стр. 181—3.

2. Народовѣдѣніе О. Пешеля, въ русскомъ переводѣ проф. Ю. Петри, стр. 264, 256, 293, 305, 307. Въ указанныхъ мѣстахъ названныхъ сочиненій читатель найдетъ довольно обстоятельный обзоръ исторіи поклоненія камнямъ у всѣхъ народовъ древняго и новаго міра, какъ въ старомъ, такъ и въ новомъ свѣтѣ.

3. *Deutsche Mythologie* v. J. Grimm, изд. 1877 г., т. II, стр. 1017—22, и т. III, стр. 34—9 и 361—3. Здѣсь дѣло идетъ почти исключительно о драгоцѣнныхъ камняхъ, о вѣрованіи у разныхъ народовъ въ ихъ цѣлебную и чудотворную силу и т. п.

4. *Der Deutsche Volksaberglaube der Gegenwart*, von Dr. Ad. Buttle.

5. *Edm. Weckenstadt. Wendische Sagen, Märchen und abergläubische Gebräuche*. Стр. 428—33.

6. Русскіе простонародные праздники И. Снегирева, вып. I, стр. 15 и вып. IV, стр. 69, — ст. «Башь и башка».

7. Очерки сѣв.-западной Монголіи Гр. Н. Потанина, вып. IV, стр. 189 и 773. — О камнѣ «дзада»

Къ стр. 478. Въ подстрочномъ объясненіи къ поговоркѣ: «Не до соли, коли граюць на басолі (взятомъ изъ книги Тышкевича) приводится забавный анекдотъ, который, какъ оказывается, зашелъ въ Минск. губ. изъ Малороссіи, гдѣ онъ зап. г. Залюбовскимъ. Приводимъ его здѣсь вполнѣ изъ II-го тома «Трудовъ» Чубинскаго (стр. 678):

«Теперь мині не до соли.

«Пославъ батько сина за салю, давъ ёму гривню грошей. Купивъ «синъ соли, скільки було сказано ёму, — ще шагой виторгувавъ зъ тыхъ «грошей: всипавъ сіль у заполу, тая иде до дому. На дорозі бувъ шинокъ, «а въ шинку тому гра музика, люде танцюють, ажъ ділѣ гуде. Надійшовъ «туди нашъ парубокъ и дуже ёму заманулось потанцѣвати, а въ кишені «шагъ мулять. — Музика, грай мині одному!

«Путукунувъ парубокъ, віддавъ того шага и почавъ танцювати, ажъ «хата мала, а вінъ закида ноги, и въ присіди, и черезъ ногу, усякъ «було. Затанцювавъ парубокъ, а сіль все по троку сиплеться зъ заполу. «Що майше вінъ ногою, то сіль такъ и пиросна по хаті. А люде стоять «окоури, тай приказують ёму саме підъ ногу, мовъ знаромше виграють:

— «Ой, парубче, сіль сиплеться, ой, парубче, сіль сиплеться.

«А парубокъ зайшовсь такъ, що й себе не тяне, та все імъ:

— «Тетерь мині не до соли, коли грають на басолі! Тетерь мині не «до соли, коли грають на басолі!

«Ходивъ, ходивъ парубокъ, поки ажъ не відтанцювавъ свого шага. «Стала музика, и вінъ ставъ. Глянувъ: ажъ сілѣ уся по долівці, ще самъ «вінъ и поростеравъ іі ногами. Скрививсь парубокъ, та въ слѣзи:

— «А бодай ёго лихо година знала! Що-жъ теперъ тато скажуть?
«Потягъ собі серця до дому».

Къ стр. 485. Сказки-загадки. а) сравн. «Славянск. сказанія о Соломонѣ и Кытоврасѣ» академика А. Веселовскаго, стр. 343—5 и его-же: Опыты развитія христіанской легенды, II, Ж. М. Н. Пр., стр. 251.

Къ стр. 503. Привѣтствія, пожеланія, божба, проклятія, ругань, заговоры, заклинанія — подведены у насъ подъ одну рубрику, подъ одинъ общій отдѣлъ, на томъ основаніи, что у всѣхъ у нихъ и цѣль одна, а именно: осуществленіе на дѣлѣ того, что ими высказывается въ словахъ или ясно подразумѣвается. Произносящій эти формулы глубоко вѣруеть, что дѣйствія ихъ, добрыя или злыя, при извѣстныхъ условіяхъ, а подъ часъ даже безусловно, могутъ и должны постигнуть тотъ объектъ, въ пользу или во вредъ котораго онѣ произносятся. Эта вѣра раздѣляется народными массами не только у насъ, но и на западѣ Европы и не совсемъ чужды и культурнымъ слоямъ націй. Не говоря уже о заговорахъ и заклинаніяхъ, которые въ своихъ формулахъ сами часто опредѣляютъ свою неотразимую чудодѣйственную силу, но и ругань, кромѣ выраженій негодованія и презрѣнія къ данному предмету, часто лицо, ихъ произносящее, сопровождается вслѣдствіемъ зложеланіями, въ непремѣнную сбывчивость которыхъ вѣрить всей душой.

Вообще этотъ отдѣлъ народной словесности представляетъ много интереснаго и вполне заслуживаетъ вниманія ученыхъ изслѣдователей. Къ сожалѣнію матеріалъ для работы, за исключеніемъ заговоровъ и заклинаній, изданныхъ уже въ достаточномъ количествѣ, у насъ въ литературѣ едва-едва намѣченъ, въ видѣ нѣсколькихъ страничекъ въ «Пословицахъ» Даля и разбросанныхъ выраженій въ Опытѣ областного великорусск. словаря и въ Дополненіи къ нему, изд. Академіей Наукъ.

Относительно формъ привѣтствій долженъ замѣтить, что слова: *здороваться, здравствуй и поздравляю, поздравленіе* въ дореформенное время почти не слыхать было на Вѣлой Руси среди крестьянскаго населенія, а вмѣсто нихъ говорились: *«витатца, повитатца и т. д., добры дзень, добра ночь, виницую, виницужъ, виницыванье»* и т. д.

Къ стр. 606, № 11.

Стихъ о св. Доротѣ.

(Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.)

«Ой шла свента Дорота
Крузь Крулевскіи ворота.
Судосивъ ей ясныи круль:
«Куды-жъ ты йдашь, Дорота?»

— Крузь крулевскіа ворота!
 — Еще гѣто круль не годзонъ,
 Що на мэнэ повѣдзятъ.
 Всадывъ Дороту круль въ тѣмницю,
 А самъ поіхавъ на войнницю.
 Сыдытъ Дорота въ тѣмниці, —
 Нэ мае круля зъ войнниці!
 Сыдытъ Дорота дэвэть літъ,
 А такі круля зъ войны нітъ.
 Сыдытъ Дорота въ тѣмниці,
 Пріізвае круль зъ войнниці.
 — «Отчыньтэ, слуги, ворота!
 «Чи жива наша Дорота?
 — Якъ жива, круле, якъ жива, —
 — Пыкнѣйша стала якъ була.
 «Нэ вірно слуги служили!
 «На що Дороту живыли?
 — Нэ мы Дороту живыли,
 — Ой живывъ, круле, Господь Бугъ,
 — Труйца святая една
 — Свенту Дороту живыла.
 «Кажу слугамъ голію ¹⁾ вариты,
 «Туды Дороту всадыты».
 Свента Дорота въ голію вступала, —
 Пыкнѣйша стала якъ була
 — «Кажу слугамъ шла на быты,
 — «По шклу Дороту водыты».
 Дорота на шкло ступала,
 За ёю свента кровь капала.
 «Подайте, слуги, меча острэго ²⁾
 «Статы голову быстрэго»
 Еще слуги меча не подады, —
 Свенту Дороту до нэба взалы,
 Свента Дорота въ нэбі рабе,
 Намъ вічна місце шыхуе,
 А пану крулю пакло готуе».

«Несомнѣнно передѣлка съ польскаго, но съ нѣкоторыми пропусками. Въ соотвѣтствующей польской пѣснѣ король дѣлаетъ Доротѣ брачное предложеніе и получаетъ отказъ, что и служитъ причиною заключеніе ея въ темницу. Здѣсь же причиною страданій Дороты является грубый отвѣтъ ея на совершенно невинное запырванье короля».

Изъ ст. г. Демьяновича. Литовск. Епарх. вѣдомости, 1892 г., № 8.

1) Голій, олій = масло; 2) острэго, быстрэго — польскія формы.

Къ стр. 629, № 24. Мы озаглавили нашъ вариантъ тѣмъ названіемъ, которое утвердилось за нимъ въ нашей литературѣ со времени появленія въ печати сборника духовныхъ стиховъ Кирѣевского (въ 1848 г.). Такъ онъ называется у всѣхъ нашихъ ученыхъ этнографовъ: у Пыпина, Везонова, академика А. Веселовскаго и другихъ. Но никто изъ нихъ ни словечкомъ нигдѣ не занкинулся, почему они присвоили этому стиху такой громкій титулъ? Если только потому, что на вопросъ: «что есть четыре?» во всѣхъ вариантахъ русскихъ слѣдуетъ отвѣтъ: «четыре листы Евангелисты», то тамъ же вездѣ на вопросъ: «что есть два?» отвѣчается: «двѣ тавли Моисеева»; стало быть на этомъ основаніи съ такимъ же правомъ можно было бы назвать нашъ стихъ: *пѣсню Моисеевой*. Если же это названіе было въ ходу среди какой-либо части русскаго народа, то кто-нибудь изъ собирателей стараго или новаго поколѣнія давнымъ-давно бы довелъ объ этомъ до свѣдѣнія ученаго міра. Но этого мы не встрѣчаемъ ни въ одномъ изъ извѣстныхъ доселѣ сборниковъ.

Кромѣ того: во всѣхъ другихъ литературахъ, какъ славянскихъ, такъ и романскихъ и германскихъ народовъ, гдѣ, какъ отчасти увидимъ ниже, существуетъ не мало текстовъ, весьма сходныхъ и по содержанію и по формѣ съ нашей пѣсней, ни одинъ изъ нихъ не титулуется Евангелистой пѣсней, хотя почти во всѣхъ на 4-ый вопросъ получается тотъ же отвѣтъ, т. е.: 4 листы Евангелисты. Во всякомъ случаѣ этотъ вопросъ вполне заслуживаетъ пристальнаго вниманія ученыхъ изслѣдователей нашей народной словесности.

Что же касается слова *жмжка*, то едва-ли оно имѣетъ что-нибудь общее съ историческимъ именемъ Жмжка, а скорѣе всего есть не что иное, какъ искаженіе польскаго слова *жакъ*, умен. *жачекъ*, т. е. школьникъ, педантъ. А жакъ (по объясненію Везонова въ 4 выпускѣ «Калѣвъ переходящихъ», стр. XX) «или дяки, имя шедшее еще изъ Греціи, но вмѣсто церковнослужителей и писмоводителей обращено на учениковъ и студентовъ. Они учились въ Латинскихъ школахъ, подъ непосредственнымъ наблюденіемъ духовенства, а въ счастливыя времена — даже Езуитовъ. Жакъ дѣлался просвѣтителемъ народа и не доросли до строгихъ латинскихъ ученыхъ, руководили народными праздниками. Они подправляли стихи по своему, присочиняли, а главное разносили вмѣсто *послѣшковъ* и *пелюжмиковъ*, а еще главнѣе представляли».

Болѣе подробностей о дякахъ см. стат. г. Житецкаго: «Странствующие школьники въ старинной Малороссіи» (Кіевская Старина 1892 г., № 2, и въ томъ же журн., въ июньск. кн. «Преданіе и пѣснь объ экзаменѣ дяка въ старинной Малороссіи» г. В. Боржковского. Послѣдняя статья заслуживаетъ наше вниманіе еще тѣмъ, что она сообщаетъ весьма интересный новый вариантъ нашей пѣсни. «Въ м. Мирковѣ (Подольской губ.)» говоритъ г. Боржковский, записанъ варьянтъ извѣстной пѣсни, такъ называемой «Евангелистой», которая могла быть пѣснью экзаменной для дяковъ и, судя по обращенію къ дяку, была передѣлана для этой цѣли изъ старинныхъ вариантовъ, распространенныхъ и въ великорусскихъ и въ западноевропейскихъ редакціяхъ. Въ сборникѣ Кирѣевского, напримѣръ, помѣщенъ текстъ этой пѣсни съ такимъ обращеніемъ: «Вы рабы оные,

рабы поученные, надъ школами выбраны! Повѣдайте, что есть единъ? Приводимый варіантъ интересенъ особенно тѣмъ, что къ 12 отвѣтамъ прибавляетъ еще одинъ — тринадцатый, что служитъ указаніемъ потери первоначальнаго смысла пѣсни, основанной на толкованіи таинственного значенія излюбленнаго числа двѣнадцать. Записана она мною отъ старика крестьянина, который выучилъ ее въ молодости «одъ старыхъ людей». Такъ какъ характеръ построенія этой пѣсни хорошо извѣстенъ, то послѣ перваго отвѣта (продолжаетъ г. Боржовской), я приведу сразу тринадцатый, изъ котораго будутъ видны всѣ прочіе....

Ой ты дядюхъ учонный,
На вси школы выбранный,
Скажи мени, дядку,
Що есть трынаццать?
— Есть трынаццать—пивень занивъ.
Лыхый землю пролетивъ.
Есть дванаццать апостоливъ,
Одинаццать ученикнвъ,
Десять Божыхъ приказана,
Девять Божего покоинна,
Восемъ хоръ хоровамъ,
Симъ Божыхъ сокроментовъ,
Шесть Божыхъ ливнвъ,
Преднайсвентыхъ Маринъ,
Пять ранъ терпивъ Панъ
За насъ грѣшныхъ хрестіанъ,
Штыры лсты Вангелісты,
А тры патрмархировыхъ,
Дви таблицы Мусіювыхъ,
Иденъ сынъ Маринъ,
Винъ на небѣ крулюе,
Надъ нами пануе ¹⁾).

1) «Ой вы люди учены
Надъ школами выбраны!
Скажите намъ, что есть пять?
— Пять ранъ терпѣлъ Панъ
За насъ грѣшныхъ хрестіанъ,
Четыре листа евангелиста,
Три лица въ Единцѣ,
Двѣ Мойсевы таблицы,
Единъ Сынъ Маринъ,
Той въ небѣ ликуеть,
Царствуетъ надъ нами.

Пѣсню эту поютъ такъ, что вопросы выводитъ одинъ запѣвало, а отвѣты поются хоромъ».

(Изъ стат.: «Народныя пѣсни духовнаго содержанія» въ Киевск. г., «Воскрестное Чтеніе» за 1872 г. № 37).

Въ своихъ «Разысканіяхъ въ области русскаго духовнаго стиха» (въ 32 т. Сборн. отд. р. яз. и слов. И. А. Н., стр. 72—82) и «Замѣткахъ по литературѣ и народной словесности» (въ томъ же сборникѣ, стр. 92—5) многоуважаемый академикъ А. Н. Веселовскій сообщаетъ цѣлый рядъ весьма любопытныхъ историко-литературныхъ данныхъ относительно нашего стиха. Изъ названныхъ статей оказывается, что впервые эта пѣса въ формѣ пѣсни весьма распространена въ разныхъ вариантахъ почти у всѣхъ европейскихъ народовъ, и во вторыхъ, что у нѣкоторыхъ изъ нихъ существуетъ рядъ сказокъ, подъ названіемъ: «повѣсти о числахъ» съ подобнымъ же содержаніемъ въ катехизической формѣ, но гдѣ вопросы задаетъ уже чортъ (какъ въ легендѣ, напечатанной у насъ выше въ выноскѣ, на стр. 633). Что же касается пѣсеннаго текста нашего стиха, то онъ представляется г. Веселовскому краткимъ катехизисомъ, «по катехизисомъ церковно-школьнаго происхожденія, который отвѣчалъ первичнымъ мнемоническимъ требованіямъ духовнаго обученія. Не даромъ «Повѣсть о числахъ» поется на Рождествѣ не только въ Румыніи и у Галицкихъ Русиновъ; среди извѣстной части Евреевъ она приняла значеніе пасхальной пѣсни и французское населеніе Канады иллюстривало ее — архангелскимъ духовнымъ танцемъ». Разыск., стр. 81—2.

Ни самихъ текстовъ вариантовъ (за исключеніемъ двухъ отрывковъ), ни указаній на источники трагуемыхъ имъ текстовъ мы въ статьѣ нашего почтеннаго академика не находимъ. Онъ довольствуется на этотъ счетъ только указаніемъ на библіографію этого предмета въ книгѣ румынскаго ученаго Хиждеу (*Curinte din bérânu*), что для его специальныхъ цѣлей и специальныхъ читателей, пожалуй, и достаточно. Но мы имѣемъ въ виду и тѣхъ любознательныхъ читателей въ провинціи, которые серьезно интересуются народной словесностью и поэтому находимъ весьма уместа помѣстить здѣсь цѣликомъ нѣкоторые, болѣе выдающіеся тексты нашей пѣсы изъ имѣющихся у насъ подъ руками сборниковъ, добыть которыхъ въ настоящее время и въ столицахъ не такъ-то легко. При такомъ непосредственномъ знакомствѣ съ объектомъ, подлежащемъ обсужденію, этимъ читателямъ сподручнѣе будетъ критически провѣрить взгляды на него специальныхъ изслѣдователей и составить себѣ о немъ свое собственное мнѣніе.

а) Галицк. (изъ Саноцкаго округа).

«Дячку, дячку вывченный,
«На всѣ школы выбранный!
«Повѣдъ же намъ, що еденъ а еденъ?» —
«Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
«Еденъ то бывъ самъ сынъ Божій,
«Що надъ нами краюе,
«И кралѣваць все буде».

Дальнѣйшіе вопросы, которые доходятъ только до 9-ти, мы здѣсь пропускаемъ, отвѣты на нихъ повторяются въ обратномъ порядкѣ, при послѣднемъ вопросѣ, такъ:

Дячку, дячку вывчєннй,
 На всѣ школы выбранный!
 «Повѣдѣ же намъ, що девять а девять?
 — Що я вѣмъ, вамъ повѣмъ:
 Девять коронъ ангельскихъ,
 Вѣсѣмъ свѣчъ горитъ предъ Богомъ,
 Сѣмъ радости у Бога,
 Шести грають лєлію,
 Пять ихъ было Божихъ ранъ,
 Штыри листы ангелисты,
 Трѣхъ ихъ было патрулямовъ,
 Двохъ ихъ было Божихъ святцѣ,
 Єденъ то бывъ самъ Сынъ Божій,
 Що надъ нами краює.
 И краєваць все буде.»

Изъ Сборника Я. О. Головацкаго: Народныя пѣсни Галицкой и Угорской Руси, ч. II, стр. 146—7.

б) Чешскій.

Mistr¹⁾).

Mistře, mistře vyučeny,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jeden? —
 «Jeden pán Bůh nás,
 «Který na nebi přebýváš».

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvě? —
 «Dvě tabule Mojžišovy
 «Jeden pán Bůh nás
 «Který nad námi přebýváš».

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Tři? —
 «Tri svati patriarchové,
 «Dvě tabule Mojžišovy» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školach vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Čtyry? —
 «Čtyři evangelistové,
 «Tři patriarchové» atd.

1) Впереди этой пѣсни въ сборникѣ Эрбена помѣщена другая, подъ заглавіемъ *Keňogaks*, подъ которой собиратель дѣлаетъ слѣдующее замѣчаніе, вполнѣ относящееся и къ нашей: «Эту пѣснь распѣвали ученики, ходя съ учителемъ изъ дома въ домъ и собирая дары, до учрежденія имперскихъ школъ при императорѣ Іосифѣ II, когда хожденіе это прекратилось. При этомъ часто

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Pět? —
 «Pět ran Ježíšových,
 «Čtyři evangelistově» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Šest? —
 «Šest štoudvi kamených,
 Vinem naplněných,
 «Pět ran Ježíšových» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Sedm? —
 «Sedm darů Ducha svateho,
 Šest štoudvi kamenných» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Osm? —
 «Osmero blahoslavenství,
 «Sedm darů Ducha svatého» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co to jest: Devět? —
 «Devět kůřů andělských,
 «Osmero blahoslavenství» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Deset? —
 «Desatero božích přikázání,
 «Devět kůřů andělských» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Jedenáct? —
 «Jedenáct panen zmortovaných,
 «Na Rejně v Kolině pochovaných,
 «Desatero božích přikázání» atd.

Mistře, mistře vyučený,
 Ve všech školách vycvičený!
 Pověz mi, co jest to: Dvanáct? —

также играли на *mistra* или на *vojaky*, передавая речитативомъ слѣдующія и другія подобныя пѣсни или вирши».

Dvanáct apoštolů
 U boziho stolu,
 Jedenáct panen zmordovaných,
 Na Rejne v Koline pochovaných,
 Desatero božich prikázani,
 Devět kůru andělských,
 Osmero blahoslavenství,
 Sedm darů Ducha svatého,
 Šest štoudvi kamenných
 Vinem naplněných,
 Pět ran Ježíšových,
 Čtyři evangelistově,
 Tři svatí patriarchové
 Dvě tabule Mojžišovy,
 Jeden pán Bůh náš ¹⁾,
 Který na nebi přebýváš.

Изъ сборника Эрбена: Prostonarodni česke písněa říkadla. V. Praha. 1864.
 стр. 50.

в) Лужицкій.

Dwanasće Heby.

(Vot Maje Rudinojc Bórkowach).

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele jo jaden?

Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
 Wele stej dwa?

Dwa stej z toga raja
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg,
 Na husokim nébju.

Spojedaji z pismow spojedaj:
 Wele su táí?

Tái su patrijarchy,
 Dwa stej z toga raja,
 Bóžego hugnanej,
 Jaden jo ten wjerny bóg
 Na husokim nébju.

1) Jeden pán Bůh na nevi, Který panuje nad nami. nade všemi.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele su styri?

Styri ewangelisty,
Těi su patrijarchu,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjernij bóg
Na husokim něbju.

Spojedaj z pismow spojedaj,
Wele jo pjeś?

Pjeś su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Dwa stej z togo raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim něbju.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo šesć?

Šesć jo Kana kružow
Wo tej wjaža na tej swažbe
Kana Galilejskej,
Pjeś su mudre knježny, at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo sedom?

Sedom božych darow,
Šesć jo Kana kružow at. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo wosom?

Wosom božych miłosćow,
Sedom bóžych darow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žewěś?

Žewěś jo pór jańželow,
Wosom bóžych miłosćow, a t. d.

Spojedaj z pismow spojedaj:
Wele jo žaseś?

Žaseś božych kaznjow,
Žewėś jo pór janželow, a t. d.

Spojedaŭ z pismow spojedaŭ:
Wele jo jadasćo?

Jadasćo jo gwjedow,
Žaseś božych kaznjow, a t. d.

Spojedaŭ z pismow spojedaŭ:
Wele jo dwanasćo?

Dwanasćo jo póšlow,
Jadasćo jo gwjezdow,
Žaseś bóžych kaznjow,
Žewėś pór janželow,
Wosom bóžych miłosćow,
Sedom bóžych darow,
Šeś jo Kana kružow,
Wo tej wjaže na tej swaźbe
Kana Galilejskej,
Pjeś su mudre knježny,
Styri ewangelisty,
Těi su patrijarchy,
Dwa stej z tego raja
Bóžego hugnanej,
Jaden jo ten wjerny bóg
Na husokim řebju.

Изъ сборника Гаупта и Смоляра, ч. II, стр. 150—2.

Приводимый ниже изъ книги Рохгольца *Kindersied und Kinderspiel* нѣмецкій текстъ интересенъ въ особенности тѣмъ, что онъ сталъ достои-
нствомъ дѣтскаго міра и что число вопросовъ въ немъ доходитъ до 15.

г) Нѣмецкiй.

Räthselfrage.

„Guter Gefell, ich frage dich!“

— guter Gefell, was fragst du mich?

„Ich frage dich das erste,

„was ist einmal eins und das mehrste?“

— Ein maleins ist Gott der Herr,

— Der da lebt und schwabt über Land und Meer.

„Ich frage dich das zweite,
„Was die Tafeln Moses bescutun?“

— Zwei sind die Tafeln Moses,
— ewig ist Gott der Herr,
— Der da lebt und schwebt über Land und Meer.

„Ich will das dritte frage?“
„Was drei Patriarchen besage?“

— Drei sind die Patriarchen,
— zwei sind die Tafeln Moses,
— einig ist Gott der Herr u. s. w.

„Ich frage dich das vierte,
„was sind vier Evangelisten?“

Viere sind Evangeliste,
Fenst sind Wunden Christi,
Secht Krug sind mit rothe Wi,
Sacrament sind sieben iu,
acht Stuck Seligkeite,
nün Ehör der Engle
zästusig Litter,
olftusig Jungfraue

„Geter Gesell, ich frage dich!“
guter Gesell, was fragst du mich?
„wie viel sinds Himmels glosste?“

— so viel as zwölz Apostle,
— drizähe Jünger,
— vierzähe Noth'helfer
— füzäch G'hei meüße
wedder Gott der Herr ist ei's. mi liebe G'sell,
und dā bihut ü's vor der Höll! ¹⁾

По поводу этой пѣсни Рохгольцъ замѣчаетъ слѣдующее: «Приведенный текстъ мы сообщили въ діалектѣ Freienater. Хотя онъ имѣетъ католическую окраску, однако дѣтскій міръ строго реформатскаго Цюриха давно имъ воспользовался для своихъ игръ, какъ это доказываетъ Ульрихъ въ своей исторіи евреевъ въ Швейцаріи (вышедшей въ свѣтъ въ Базелѣ въ 1768 г.), стр. 138. Тамъ указана связь этой пѣсмы съ одной пасхальной пѣснью евреевъ, которую мы находимъ въ «Serpher Haggadah». Тутъ авторъ цитуетъ въ нѣмецкомъ переводѣ одну только часть названной пѣсни. Мы же съ своей стороны считаемъ цѣлесообразнѣе привести ее здѣсь цѣлымъ въ подстрочномъ русскомъ переводѣ:

1) Есть варианты и на чисто нѣмецкомъ языкѣ, какъ напр. въ Liebersfel того же Рохгольца, Симрока и др. собирателей.

(Эход или ахад Мі Ёдеа?)

Единъ кто знаетъ?

Единъ я знаю: Единъ нашъ Богъ на небесахъ и на землѣ.

Два кто знаетъ?

Два я знаю: Двѣ скрижали завета, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Три кто знаетъ?

Три я знаю: Три патриарха, — двѣ скрижали завета, Единъ Богъ въ небесахъ и на землѣ.

Четыре кто знаетъ?

Четыре я знаю: Четыре наши матери ¹⁾ и т. д., т. е. повторяется все предыдущее.

Пять кто знаетъ?

Пять я знаю: Пять книгъ Моисевыхъ и т. д.

Шесть кто знаетъ?

Шесть я знаю: Шесть книгъ Мишна и т. д.

Семь кто знаетъ?

Семь я знаю: Семь дней недѣли и т. д.

Восемь кто знаетъ?

Восемь я знаю: Восемь дней обрѣзанія и т. д.

Девять кто знаетъ?

Девять я знаю: Девять мѣсяцевъ беременности и т. д.

Десять кто знаетъ?

Десять я знаю: Десять заповѣдей и т. д.

Одиннадцать кто знаетъ?

Одиннадцать я знаю: Одиннадцать созвѣздіи и т. д.

Двѣнадцать кто знаетъ?

Двѣнадцать я знаю: Двѣнадцать колѣнъ и т. д.

Тринадцать кто знаетъ?

Тринадцать я знаю: Тринадцать Божьихъ качествъ и т. д.

1) Подразумѣваются жены патриарховъ: Сарра, Ревека, Рахиль и Лія. III.

«Упомянутый ревностный изслѣдователь Ульрихъ замѣчаетъ при этомъ, что эта пѣсня, благодаря своей пріятной мелодіи перешла изъ устъ еврейскихъ дѣтей къ христіанскимъ дѣтямъ города Цюриха, при ихъ совмѣстныхъ играхъ на улицахъ. Это однако могло случиться въ Цюрихѣ еще до реформации, потому что иначе были-бы непонятны намеки на католическое вѣроученіе, какъ напр. упомянутыя тамъ 8 блаженствъ, 9 ангельскихъ хоровъ, 11 тысячъ мучениковъ. Новонѣмецкій текстъ этой пѣсни мы находимъ у Симрока *Deutsche Volkslieder*, № 339, съ ссылкой на Циско. На Рейнѣ крестьяне до сихъ поръ поютъ въ веселой компаніи эту пѣсню подъ именемъ *Wesper* (вечерни) и.с.».

Изъ однихъ приведенныхъ выше текстовъ нашей пѣсни (а подобныхъ имъ масса въ литературѣ европейскихъ народовъ) читатель легко замѣтитъ въ нихъ поразительныя сходства по содержанію и формѣ, какъ между собою, такъ въ особенности съ еврейской пасхальной пѣснію. Но послужила-ли послѣдняя первообразомъ для всѣхъ остальныхъ, или-же и она сама въ свою очередь позаимствована изъ какого другаго, болѣе древняго источника? — Этотъ вопросъ выходитъ уже изъ рамокъ нашей задачи. Рѣшеніе этого вопроса подлежитъ нашимъ ученымъ оріенталистамъ и этнографамъ. Мы съ своей стороны считаемъ нужнымъ прибавить только слѣдующее:

Какъ пѣсня о колнѣхъ (*хад задья*), такъ и пѣсни вопросовъ: «Единъ кто знаетъ?» (*эхад мі ёдза*) обыкновенно печатаются рядомъ въ концѣ пасхальнаго молитвенника (*Seder Haggadah*) и въ первые два вечера Пасхи поются въ каждомъ еврейскомъ семействѣ всѣми его членами и приглашенными сотрапезниками за обрядовымъ столомъ. По обязательному сообщенію высокоуважаемаго гебранста Д. А. Хвольсона названныя двѣ пасхальныя обрядовыя пѣсни употребляются во время Пасхи хотя большею частью евреями, но не во всѣхъ странахъ и не всѣми. Такъ напр. въ изданіяхъ означеннаго молитвенника въ Багдадѣ и Тунисѣ нѣтъ этихъ пѣсней. Ихъ нѣтъ также въ самомъ первомъ изданіи *Seder Haggadah*, вышедшемъ въ Константинополѣ въ 1505 г.

Къ стр. 634, № 26.

Стихъ о «Бомболѣ».

Вар. изъ Кобринскаго уѣзда Гродн. губ.

Свѣтлый Андрію, свѣтлый Бомболію,
 Додай намъ рады въ своимъ виногради.
 — Радъ-бы я дать, да не моя воля, —
 Самого Творца ще и Господа Бога,
 Который чоловікъ зъ вечера працую,
 На заатрешний дѣнь его Богъ жалюе
 (Голосоньки булы, ажъ нужи помліли ¹⁾)

1) Въ скобки взяты рѣдко встрѣчающіеся варианты.

Наіхалы козацы, усажѣ сваволыныці,
 Заганяли за польці смоляныи спыцы.
 Прійхавѣ козакѣ, старшій атаманецѣ, —
 Выйнавѣ змызюнку 2) кырыз 3) потылыньку.
 «Заснувѣ я смачно, шо всімъ людямъ значно
 «Нямнужо успавѣ, — сто восімдесять літѣ.
 (Крамінѣ рубайтѣ, а мэнѣ выймайтѣ)
 «Церкву робйтѣ, мэнѣ встановйтѣ.
 «Ветавтѣ муй трунокѣ въ Пыньску на престолі,
 «Изовсюлѣ будутѣ людкі прыбуватѣ,
 «То буду-жѣ я имѣ ратунокѣ даватѣ:
 «Вѣ сченсцѣ, вѣсненсцѣ всякому процанку
 «Мушу додаты каждому ратунку
 («Хочѣ я и невдолый, абы въ Божей хвалѣ»).

Іезуитъ Андрей Боболи проповѣдывалъ католичество въ м. Ивановѣ (Яновѣ, Кобринск. уѣзда, гдѣ и убитъ 1657 г. выведеннымъ изъ терпѣнія народомъ). Стихъ о немъ, какъ и стихъ о вѣрѣ остается памятникомъ настойчивости польско-католической пропаганды и неразборчивости употребляемыхъ ею средствъ. Извѣстные фанатики, гонители православія и преданнаго ему народа, беззащитно провозглашались святыми, подѣлывались ихъ мощи, устраивались въ честь ихъ торжественные «фесты», составлялись для народа пѣсни о нихъ, и народъ, въ простотѣ души, воспѣвалъ, какъ мучениковъ и святыхъ, своихъ завязанныхъ враговъ и мучителей, которыхъ онъ самъ въ лицѣ своихъ предковъ предавъ смерти. Такъ искусно католическая пропаганда умѣла спутать понятія народа и перетолковать ему его собственную жизнь! Народъ спасла младенческая непосредственность его сознанія, по которой онъ относится къ факту, не разсуждая о задней сторонѣ его, не желая звать о томъ, что составляетъ его подкладку, поэтому, хотя его успѣли пріучить праздновать день памяти Іосафата Кунцевича и воспѣвать «Бомболию», однако тѣ тенденціи, выразителями которыхъ были Іосафатъ и Бомболий, не тронули его. Народъ съ чужихъ словъ признавалъ ихъ святыми, мучениками, — и только. Какъ ни близко къ нашему народу по мѣсту своихъ лжеподвиговъ и смерти, однако, народъ, кромѣ пѣсни въ честь его, ничего о немъ не знаетъ, — доказательство, что зло католической пропаганды коснулось его своею внѣшнею стороною, своимъ выраженіемъ, но ея душа, ея идея въ своемъ антагонизмѣ восточному православію не оставила въ немъ слѣда.

Кстати. Въ Брестскомъ уѣздѣ въ народѣ есть сказка о Бомболиі, въ которой этотъ лжесвятой представляется шарлатаномъ, выдающимъ себя за чудотворца и въ концѣ концовъ терпящимъ полное фіаско. О послѣднемъ чудѣ его разсказывается такъ: Бомболий предсказалъ царю турецкому, что въ такой-то день на совершенно ясномъ небѣ появится тучка, величиною въ шапку, изъ которой при громѣ и молніи будетъ падать дождь, но на такомъ маломъ пространствѣ, которое можно накрыть рѣшетомъ. Въ назначенный день царь турецкій и множество народа ждали

чуда. Бомболій имѣлъ особеннаго устройства ящикъ (скриню), въ которомъ онъ могъ свободно летать и подниматься на значительную высоту. Въ этомъ ящикѣ подвигаясь онъ, захвативъ съ собою огниво, жерновъ и кувшинъ воды, и остановился высоко надъ народомъ. Народъ дѣйствительно увидѣлъ предсказанное чудо, но во время чудеснаго дождя одинъ турокъ выстрѣлилъ въ тучку — пуля пробила ящикъ, и самозванный святой упалъ на землю. Обманъ раскрылся, и Бомболій былъ убитъ. Думается, что на эту сказку можно смотрѣть, какъ на выраженіе ироническаго отношенія народа къ навязанному ему святому. Такое-же отношеніе къ Бомболію проскальзываетъ, повидимому, и въ заключительномъ стихѣ пѣсни о немъ:

Хочь я и нѣдалы, абы въ Божей хвалѣ.

Этого стиха нѣкоторые варианты не имѣютъ. Можетъ быть, народъ прибавилъ его отъ себя, чтобы высказать свой настоящій взглядъ на Бомболія, какъ на святого не особенной святости.

Изъ статьи М. М. Демьяновича: «О духовныхъ стихахъ, употребительныхъ въ Брашевическомъ приходѣ, Кобринскаго уѣзда». Литовск. епарх. вѣд., 1892 г. № 10.

Къ стр. 635, № 26. Пѣсня эта была сильно въ ходу среди бѣлорускаго населенія во время уніи и усердно распѣвалась богомольцами какъ въ церквахъ униатскихъ, такъ и въ костелахъ, почему и называется *костельною*. Простой народъ въ сущности мало отличалъ одинъ Божій храмъ отъ другаго; онъ съ одинаковымъ усердіемъ молился какъ въ томъ, такъ и въ другомъ. Точно также онъ, помимо наружнаго вида, мало отличалъ ксендза отъ священника-униата. И къ тому и къ другому онъ, въ случаѣ надобности, всегда обращался со словами: батюшка ксендзъ, или ксендзъ—батюшка! О степени-же распространенности этой пѣсни въ эпоху до *возсоединенія* достаточно будетъ привести здѣсь нѣсколько строкъ изъ отзыва уже покойнаго достопочтеннаго моего сотрудника С. К. Шимковича по разсмотрѣніи имъ въ рукописи отдѣла духовныхъ стиховъ, приготовленнаго къ печатавшемуся въ 70-ыхъ годахъ И. Р. Георг. Обществомъ моего перваго бѣлорускаго сборника. При этомъ надо замѣтить, что почтенный мой рецензентъ былъ коренной бѣлоруссъ, вышедшій изъ среды мѣстнаго духовенства, и горячо любившій свой народъ. Вотъ эти строки: «Прочитавъ вашу тетрадь съ духовными стихами и стихотвореніями, я вспомнилъ, что нѣкоторые изъ нихъ мнѣ часто приходилось слышать въ молодости моей, лѣтъ 25, 30 тому назадъ, въ мѣстечкахъ Бѣшенковичи, Чашинки (Витебской губ.) и Смолянахъ (Могилевской губерніи); таковы: «Ахъ, мой Воже, вѣру Табѣ» и «Ишли три паненки Христа szukaці». Пѣніе этихъ двухъ пѣсень, особенно первой, было очень употребительно въ народѣ (до возсоединенія униатовъ съ православными) въ униатскихъ церквахъ, городоу, мѣстечекъ и селѣ; по воскресеньямъ и праздничнымъ днямъ ее часто можно было слышать. Постѣ обѣдни и вечерни всѣ присутствующіе въ храмѣ мужчины и женщины становились на колѣна и общимъ хо-

ромъ пѣли ее. Эта пѣсня была перепечатываема въ нѣкоторыхъ богослужебныхъ книгахъ униатскихъ, но въ народномъ употребленіи подвергалась разнымъ измѣненіямъ, впрочемъ незначительнымъ. Вторая была въ ходу, особенно у мѣщанъ и преимущественно у набожныхъ мѣщанокъ, которыя распѣвали ее дома при благоговѣйномъ душевномъ настроеніи, особенно въ великопостные дни; извѣстна она была и многимъ крестьянамъ, или вѣрнѣе сказать, крестьянкамъ. Напѣвъ этихъ пѣсень мнѣ и теперь помнится. Не знаю, поются ли онѣ обѣ и въ настоящее время гдѣ нибудь, но первую изъ нихъ, лѣтъ 8 назадъ, я слышалъ въ м. Сиротино, во время храмоваго праздника отъ нищихъ, которые пѣли ее вмѣстѣ съ Лазаремъ, сиди при дорогѣ, и не очень давно въ м. Придужийскѣ, тоже отъ нищихъ при костелѣ. (Бѣлорусск. народныя пѣсни Шейна, стр. 385—6).

Въ дополненіе къ сказанному здѣсь весьма кстати будетъ привести изъ означеннаго сборника одинъ изъ трехъ помѣщенныхъ тамъ (стр. 391—94 (вариантовъ упоминаемой Шимковичемъ второй пѣсни. Вотъ этотъ вариантъ:

Ишли три паненки
Христа шукаци,
Ой Езу, мой Езу!
Христа шукаци. ¹⁾
Сустрѣли паненки
Да трехъ жидовьѣй:
«Ци ня вы, жидове,
«Христа мучили?»
— Ой ня мы, паненьки, —
— Наши ойцоўя.
Ты узмыдзи, паненка,
На круту гору,
Ты ўзглянь, паненка,
Подъ ясну зару.
А подъ яспой ли зарой
Бѣлѣ косьцелѣ стоиць,
А у тымъ косьцелѣ
Три гробы стоаць.
А ў першимъ гробѣ
Панѣ Езусъ ляжиць,
А ў другімъ жа гробѣ
Анѣлки яго,
А ў трецьцымъ жа гробѣ
Свента Марія,

1) Припѣвъ повторяется послѣ каждыхъ двухъ стиховъ, съ повтореніемъ послѣдняго изъ нихъ. Можетъ быть, что вмѣсто: «Ой Езу мой Езу», пѣвалось: «Ой Езумъ, ой Езумъ». Но въ старческомъ, дрябломъ голосѣ моей пѣвицы нельзя было ясно различить настоящаго произношенія.

А пирадъ Язусомъ
 Свѣчи пылають,
 А пирадъ анѣлкомъ
 Пташки спивають,
 А пирадъ Маріей
 Роза расцвила.
 А вылацѣу жа зъ рожи
 Бялюсеньки птахъ:
 Само яму чарство
 Растворилось,
 Само яму небо
 Расчинилось, —
 Ой Езу, мой Езу,
 Расчинилось.

(Зап. мною въ 1867 г. отъ бывшей дворовой безграмотной 60-ти лѣтней старухи Арины).

Къ стр. 641—661. Б. Вирши и т. д. Въ большей части нумеровъ этого отдѣла нѣтъ почти никакихъ слѣдовъ мѣстнаго говора и по языку они нисколько не отличаются отъ обще-русскаго литературнаго. Причина тому, полагаю, та, что они не были записаны непосредственно съ устъ народа, а списаны со старинныхъ завѣтныхъ тетрадей, которыя во многихъ крестьянскихъ семействахъ хранятся какъ святыня. Но тѣмъ не менѣе эти *Мѣ* заключаютъ въ себѣ много небезынтересныхъ данныхъ въ другихъ отношеніяхъ.

